This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v.14
no.1/2

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Γεωγραφίαν, ὑπὸ Κ. Α. Ρωμαιογ.. Σελ. 3- 36
Κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ εἰς Εὐριπίδην, ὑπὸ Στ. Ν. Δραγογμη.... » 37- 44
Κριτικὰ εἰς τὴν Οὐσενήρου καὶ Ῥαδερμαχήρου ἔκδοσιν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως, μέρος δεύτερον, ὑπὸ Μιλτ. Πανταζη...... » 45- 64
Ἑρμηνευτικὰ καὶ διορθωτικὰ εἴς τινα χωρία τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτείας, ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδογ............... » 65- 74
Συμβολαὶ εἰς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον, ἢ διορθωτικὰ καὶ ἑρμηνευτικὰ εἰς τὸ ῥητορικὸν Κανταβριγιακὸν λεξικόν, ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδογ.... » 75-122
Κριτικὰ εἰς Εὐριπίδου Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Ταύροις, ὑπὸ Στ. Ν. Δραγογμη » 123-126
Ὀρθογραφικά, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι............................ » 127-132
Περὶ ἀναυξήτων τινῶν ῥηματικῶν τύπων, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι... » 133-136
Τὸ φαινόμενον Saint-Elme καὶ ἡ Ἁγία Ἑλένη, ὑπὸ Μ. Κ. Στεφανιδογ » 136-137
Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς παπύρους, ὑπὸ Γ. Παππαβασιλειογ.................................. » 138-201
Ἐπιγράμματα, ὑπὸ Γ. Παππαβασιλειογ.................... » 202-208
Γραμματικά, ὑπὸ Σπ. Βαση............................ » 209-221
Corrigendum in Thesauro linguae Latinae, ὑπὸ Σπ. Βαση... » 222
Miscellanea Critica, Cicero, Priscianus, ὑπὸ Σπ. Βαση....... » 223-224
Ἑρμηνευτικὰ καὶ διορθωτικὰ εἴς τινα χωρία τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτείας, προσθῆκαι, ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδογ........ » 225-231
Βιβλιοκρισία, ὑπὸ Δ. Κ. Ζαγγογιαννη.......................... » 232-235
Τονικὰ ζητήματα, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι.......................... » 236-240

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΝ

Ἐρείπια ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως παραμεθορίου τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Τεγεάτιδος. — Ἐπιγραφαὶ ἐκ ταύτης. — Αἱ Καρύαι. — Ἡ Φυλάκη.

Περιελθὼν πρὸ διετίας καὶ ἐξετάσας μετὰ προσοχῆς τόπον τινὰ καλούμενον Ἀνάληψιν μίαν ὥραν δυτικῶς τῆς κώμης Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας κείμενον εἶδον σειρὰς τοίχων ἐξ ὀγκολίθων μακρὰς καὶ βραχείας, σπονδύλους κιόνων ἐντετειχισμένους εἰς τὰ τοιχία τῶν ἐκεῖ ἀγρῶν ἢ κρυπτομένους ὑπὸ σωροὺς λίθων, ἄφθονα συντρίμματα παντοειδῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἄλλων ὀστράκων ἐπιπολάζοντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καί, ὅπερ μᾶλλον ἀπροσδόκητον, εὗρον μεταξὺ τούτων καὶ τεμάχια πήλινα μετ' ἐπιγραφῶν. Ἀλλὰ τὰ εὑρήματα ταῦτα δὲν ἤρκεσαν εἰς ἐμὲ τότε, ὅπως δυνηθῶ νὰ εἴπω ἀσφαλῶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἢ τοῦ τόπου, εἰς ὃν ταῦτα τὰ ἐρείπια ἀνήκουσιν. Διὸ καὶ ἀνέβαλον νὰ γράψω τι περὶ τούτων ἐπιδοθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ εἴς τε τὴν ἐξέτασιν τῶν πέριξ ἀρχαίων τόπων καὶ τὴν ἐπιμελεστέραν τοῦ τόπου αὐτοῦ ἔρευναν. Καὶ νῦν εἰ καὶ ἐκ τῆς δυνατῆς εἰς ἐμὲ γενομένης ἐρεύνης δὲν συνάγεται μετὰ βεβαιότητος καὶ ἀσφαλείας τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ ῥηθέντος τόπου, ἀλλ' ὅμως μετὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ὀλίγων ἐκεῖ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ἐκθέτω ἐνταῦθα πρὸς τοῖς ὑπὸ ἄλλων ἐρευνητῶν γνωστοῖς γενομένοις εἴ τι ἄλλο ὁ ἴδιος ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ τοπογραφικοῦ ζητήματος. Οἱ ἐρευνηταί, ὅσοι περὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τῶν πέριξ ἔγραψαν, ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ εἶναι πάντες ἀλ-. καὶ ἄριστα οἱ πλεῖστοι παρεσκευασμένοι εἰς τὰς τοπογρα-·νας, ὅμως, νομίζω, ἐστερήθησαν βοηθήματος, ὅπερ φαίνεται :ον καὶ εἶναι εὔκολον μόνον εἰς Ἕλληνα ἐρευνητήν. Εἶναι

ἀνάγκη δηλαδὴ ὁ περὶ τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν ἀσχολούμενος καὶ παρὰ τῶν καλλιεργητῶν χωρικῶν καὶ παρὰ τῶν ἀγροφυλάκων καὶ παρὰ τῶν ἀγωγιατῶν νὰ διδαχθῇ πρὸς ἀνεύρεσιν πάντων τῶν τόπων καὶ σημείων τῆς ὑπαίθρου χώρας, ὅπου εὕρηται, καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀρχαιότητος ἴχνος. Τὰς δὲ παρὰ τούτων τῶν ἀνθρώπων ἀναγκαίας πληροφορίας δὲν ἠδυνήθησαν, ὡς ἦν ἑπόμενον, οἱ ἀλλόγλωσσοι ἐρευνηταὶ μετ' ἀκριβείας καὶ λεπτομερῶς νὰ λάβωσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς περιγραφαῖς αὐτῶν, ὅπως περὶ ἄλλων οὕτω καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τόπου, ἀναγκαίως ὑπελείφθησαν κενά, πρὸς ὧν τὴν πλήρωσιν, ἂν μὴ δι' ἄλλο τι, ἡ παροῦσα πραγματεία θὰ δυνηθῇ νὰ συντελέσῃ. Ἂς ἐπιτραπῇ δὲ καὶ νὰ προσθέσω, ὅτι ἐγγὺς διαμένων καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὸ πρᾶγμα μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὡς ἁπτόμενον τῆς ἀρχαιολογίας τῆς ἰδιαιτέρας μικρᾶς πατρίδος μου, τοῦ χωρίου Βουρβούρων, ἠδυνήθην νὰ λάβω ἀρίστας πληροφορίας περὶ πάντων τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ τόπου καὶ τῶν πέριξ καὶ ὑπὸ πολλῶν, οὓς ἠρώτησα, διδαχθεὶς καὶ ὁ ἴδιος πολλάκις μετὰ προσοχῆς περιοδεύσας.

Λόφος πετρώδης ὑψούμενος μαστοειδῶς περὶ τὰ 70 μέτρα ἀπὸ τοῦ πρὸς δυσμὰς μικροῦ οροπεδίου τοῦ σήμερον ὀνομαζομένου «Κάμπου τῆς Ἀράχοβας» ὡς ἡ ἐσχάτη πρὸς ΒΔ παρώρεια τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ τῆς Τσιούκας εἶναι ἡ θέσις, ἥτις ὡς ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῆς κατηρειπωμένου χριστιανικοῦ ναϋδρίου ἀφιερωμένου εἰς τὴν Ἀνάληψιν ὀνομάζεται οὕτω διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ναοῦ. Ἄνωθεν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους καταρρέει ὁ χείμαρρος Σαρανταπόταμος πηγάζων ἐγγὺς τῶν μίαν ὥραν ἐντεῦθεν ἀπεχόντων χωρίων Βουρβούρων καὶ Κουτρούφων. Οὗτος διευθυνόμενος τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς πρὸς δυσμὰς ἔπειτα δὲ πρὸς βορρᾶν ἀφίνει ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὄχθης καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς οὕτω σχηματιζομένης γωνίας τὸν λόφον τῆς Ἀναλήψεως, μεθ' ὃ εἰσβάλλων εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τεγέας καὶ διαρρέων ταύτην καταπίνεται εἴς τινα κάτωθι τοῦ Παρθενίου ὄρους καταβόθραν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει ὁ χείμαρρος οὗτος τὸν πρῶτον ῥοῦν τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ ἐσχημάτιζε τὸ ὅριον μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Τεγεάτιδος. Διὰ τοῦτο κα μεγάλην κέκτηται σπουδαιότητα ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῆς θέσεως τῶ περὶ αὐτὸν ἀρχαίων τόπων, δι' οὓς ὡς ἐν σκότει κειμένους θέλει χρη σιμεύσει, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὡς λίαν φωτεινὸν σημεῖον. Μακρόθεν ὁρώ

μενος ὁ λόφος τῆς Ἀναλήψεως παρέχει ὄψιν ἀρχαίας ἀκροπόλεως καὶ θὰ ἠδύνατό τις, ἐὰν ἀπέβλεπε τοῦτο μὲν εἰς τὴν κάτωθι πεδιάδα τοῦτο δὲ εἰς τὴν ὀχυρότητα τοῦ λόφου πανταχόθεν ὑψουμένου μετ' ἐλπίδων πολλῶν νὰ λάβῃ τὴν πρὸς τὸν λόφον ἄγουσαν, ἵνα ἐνταῦθά που ἀνεύρῃ τὰ ποθητὰ λείψανα ἀρχαίας πόλεως. Διότι, ὡς γνωστόν, κανὼν γενικῶς παραδεδεγμένος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶναι νὰ κτίζωσι τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἐγγὺς ὑψώματος ἢ ἐπ' αὐτοῦ κειμένου ἐπὶ πεδιάδος καὶ δεσπόζοντος αὐτῆς. Ἡ πεδιὰς ἦν ἀναγκαία εἰς συντήρησιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἂν ἦν αὐτόνομος ἔπρεπε καὶ αὐτάρκης νὰ εἶναι, τὸ δὲ ὕψωμα μετὰ τῶν πέριξ τειχῶν ἔσῳζεν ἀπὸ τῶν εἰσβαλλόντων πολεμίων. Τοιουτοτρόπως θὰ ἦν μᾶλλον ἄπορον, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ θέσει μὴ ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλις ἢ ἔστω πόλισμά τι. Τῷ ὄντι δὲ ἱκανῶς εὐμεγέθης θὰ ἦτο ὁ ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ἀρχαῖος συνοικισμός, ἂν ῥίπτοντες ἓν βλέμμα κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐκτάσεως, ἐφ' ἧς φαίνονται διακεχυμένα τὰ ἄφθονα συντρίμματα τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ οἱ διάφοροι λελαξευμένοι λίθοι. Ἡ δὲ θέα ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εἶναι ἀληθῶς ἐξαισία. Πρὸς ἀνατολὰς ἀνοίγεται στενὴ ἀλλὰ χαρίεσσα χαράδρα, ἀφ' ἧς ἐξορμᾷ ὀφιοειδὴς ὁ χείμαρρος Σαρανταπόταμος ἄξιος, θὰ ἔλεγέ τις, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀλφειοῦ, ὃ ἔφερέ ποτε, διὰ τὴν θέλγουσαν χάριν μεθ' ἧς διασπᾷ τὰ ἑκατέρωθεν πυκνῶς διαμειβόμενα ὑψώματα τὰ ἐπιζητοῦντα οἱονεὶ νὰ φράξωσι τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ δρόμον, ἐν ᾧ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ παρατηρητοῦ πρὸς δυσμὰς ἐκτείνεται ἡ μικρὰ πεδιὰς φραττομένη πέριξ ὡσεὶ κῆπος ὑπὸ ταπεινῶν ῥάχεων, αἵτινες ἀφίνουσιν εἰς τὰ ὕδατα μίαν μόνον ἀδιόρατον ἔξοδον καὶ δὲν ἀποκρύπτουσι τὴν μαγεύουσαν θέαν ἁπάσης τῆς ἐξόχως ἐπιβλητικῆς ἁλύσεως τοῦ Ταϋγέτου. Διὸ καὶ οὐχὶ ὑπερβολικῶς ὁ κατὰ τὸ 1834 ἐπισκεφθεὶς τὸν ἡμέτερον τόπον Ἄγγλος στρατηγὸς Jochmus ἔγραψεν, ὅτι οἱ περὶ τὰ ἐρείπια τόποι οἱ προσκείμενοι ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Βούρβουρα (1) ἀποτελοῦσιν ἓν τῶν γρα-

Ο χείμαρρος, ὃν ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν Σαρανταπόταμον, ὀνομάζεται ἐνταῦθα τοῦ Jochmus ὡς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων περιηγητῶν ποταμὸς τοῦ Βούρβουρα· ἀληθῶς μέχρι τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς δυτικῶς κειμένης Κρυάβρυσις ὁ χείμαρρος ιάζεται Βουρβουριώτικο ποτάμι ἐκεῖθεν δὲ ἄρχεται ὀνομαζόμενος Σαρανταπόταμος ι Γαλλικὸν χάρτην).

φικωτάτων τοπείων τῆς ὅλης Πελοποννήσου (ἐν Journal of the Royal Geographical Society 1857 σ. 44).

Καὶ ταῦτα μὲν ἔστωσαν ἱκανὰ πρός τε τὸν ὁρισμὸν τῆς θέσεως καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ τόπου περιγραφήν. Ἀκολούθως ὁ λόγος θὰ στραφῇ εἰς τὴν τῶν ἐκεῖ κειμένων ἐρειπίων ἐξέτασιν καὶ περιγραφήν. Βραχὺς δὲ θὰ εἶναι ἀναγκαίως ὁ περὶ τούτων λόγος. Διότι εἰς ταύτην τὴν πραγματείαν σκοποῦσαν κυρίως μικράν τινα συμβολὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν πᾶς ἐκτενέστερος περὶ ἑκάστου τῶν διαφόρων ἀρχαίων λόγος θὰ εἶναί τι ἀσύμμετρον καὶ ἄτοπον. Καὶ δὴ πρῶτον ἴδωμεν, πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐρευνηταὶ περιέγραψαν ταῦτα. Ἐρευνηταὶ ἐπισκεφθέντες καὶ γράψαντες περὶ τοῦ ἡμετέρου τόπου εἶναι μόνον δύο καὶ οὗτοι ἀμφότεροι Ἄγγλοι, ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς στρατηγὸς Jochmus περιηγηθεὶς τὴν Πελοπόννησον τῷ 1834 καὶ γράψας ἐν τῷ ἐπίσης μνημονευθέντι Journal of the Royal Geographical Society τοῦ 1857 καὶ ἐσχάτως ὁ Loring περιηγηθεὶς τῷ 1893 καὶ γράψας ἐν Journal of Hellenic studies, London, 1895. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν διασήμων περιηγητῶν τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Πελοποννήσου ἐγνώρισε τὸν τόπον τοῦτον, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τούτου, ὅτι ἡ θέσις τῶν ἐρειπίων εἶναι ἔξω καὶ μεταξὺ τῶν κυρίων ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν ἀπὸ τῆς Τεγέας καὶ ἀπὸ τῆς Θυρέας πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ δὴ ὡς ἀπόκεντρος δὲν ἦτο εὔκολον νὰ γνωσθῇ. Ὁ Jochmus στρατιωτικὸς ὢν καὶ ἀποβλέπων πρὸ πάντων εἰς τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων τόπων ἔγραψεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἀναλήψεως ἐκτείνονται τὰ ἐρείπια μεγάλης καὶ ὡραίας πόλεως, ἥτις ἦν καταλληλοτάτη εἰς στρατοπεδεύσεις, καὶ ἐτοποθέτησεν ἀδιστάκτως ἐνταῦθα τὰς Καρύας, τὴν γνωστὴν πολλαχῶς Λακωνικὴν περιοικίδα πόλιν, ἐπειδὴ αὕτη, ὡς ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων φαίνεται, ἐθεωρεῖτο σημαντικὴ στρατηγικὴ θέσις. Πλὴν τούτου ὅμως καὶ τῆς μνείας τῶν μακρῶν τροχιῶν τῶν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους εἰσέτι παρατηρουμένων ἰχνῶν τῆς ἀρχαίας ἁμαξιτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν ἐκτεταμένων, ὡς λέγει, ἐρειπίων περιέγραψε. Προσέθηκεν, ὅτι σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κάτωθι τοῦ λόφου πεδιάδος ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος εἶναι ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τ Καρυάτιδος Ἀρτέμιδος, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ γνωστὴ πανήγυρις καὶ ἡ ὀρχησις ἡ Καρυατικὴ τῶν Λακαινῶν παρθένων. Καὶ ὑπάρχει μὲν ἀλη

θῶς ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς πεδιάδος τοιοῦτον ὕψωμα καλούμενον σήμερον Παλιόκαστρο, ἀλλ' ὅμως πλὴν ἀσημάντων τινῶν ἀσβεστοκτίστων κτισμάτων παρατηρουμένων ἐπ' αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἀρχαιότητος λείψανον δικαιολογεῖ τὴν ἐκεῖ τοποθέτησιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Πολὺ δὲ δύσκολον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι κατεστράφησαν κατόπιν τὰ κατὰ τὸ 1834 παρατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Jochmus ἐρείπια καὶ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι μόνον ἀπὸ τῆς ἐπιτηδείας καὶ ὡραίας θέσεως τοῦ λοφίσκου ὡρμήθη ὁ ἐρευνητὴς οὗτος, ἵνα ἐκεῖ τοποθετήσῃ τὸ περίφημον ἱερὸν καὶ ἀπὸ οὐδενὸς ἄλλου ἐρειπίου ἢ ἴχνους ἀρχαιότητος (1). Ὁ δὲ Loring ἔγραψεν, ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ὑπάρχουσιν ἀφθονώτερα καὶ σπουδαιότερα σημεῖα ἀρχαιότητος ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ πέριξ θέσει καὶ διὰ τοῦτο ἐκτὸς ἄλλων ἐθεώρησεν ὡς λίαν πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειντο αἱ Καρύαι. Ἰδιαιτέρως δ' ἐμνημόνευσεν, ὅτι φαίνονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῖχοι ἐξ ὀγκολίθων, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄφθονα συντρίμματα ὀστράκων μετὰ τοῦ ἀρχαίου μέλανος γανώματος καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου σχεδὸν τετράγωνον οἰκοδόμημα μετὰ παχέων τοίχων ἀσβεστοκτίστων, οὗτινος δὲν ἠδυνήθη νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον (2). Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡμεῖς ἀνεύρομεν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, καὶ σπονδύλους κιόνων ἢ ἐντετειχισμένους ἢ ὑπὸ σωροὺς φυσικῶν λίθων κειμένους. Πράγματι ἠριθμήσαμεν περὶ τοὺς 30 σπονδύλους, ὧν τινες εἶναι βάσεις κείμεναι κατὰ χώραν καὶ σημειοῦσαι κιονοστοιχίας. Εἶναι δὲ ἀρράβδωτοι πάντες καὶ μικρᾶς διαμέτρου, ἀπὸ 0,45 μέχρι 0,55. Ἕνεκ' ἄρα τούτων καὶ πρὸ πάντων ἐπειδὴ οἱ κατώτατοι σπόνδυλοι φέρουσι πέριξ καὶ βάσιν, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις διαμορφωθέντος δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀναντιρρήτως

(1) Δυτικῶς τοῦ λοφίσκου εἰς θέσιν καλουμένην Μάρμαρο καὶ κειμένην κατὰ τὸ ἄκρον περίπου τῆς πεδιάδος πολλὰ μαρμάρινα συντρίμματα παρετηροῦντο πρὸ ἐτῶν, καθὰ με ἐβεβαίωσεν ὁ πρῴην γυμνασιάρχης κ. Γ. Βουκύδης, οἷον τεμάχια σπονδύλων κιόνων δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ θριγκοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλὰ σήμερον ἐκτὸς τῆς χαρακτηριστικῆς ἐπωνυμίας οὐδὲν μάρμαρον φαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἐπειδή, ὡς φαίνεται κατεχώσθησαν ἢ ἡρπάγησαν ἐκεῖθεν τὰ εὐκόλως μεταφε[illegible] Ἀλλὰ ταῦτα ὁ Jochmus δὲν παρετήρησε, διότι ἄλλως θὰ ἐτοποθέτει τὸ ἱερὸν [illegible]ρτέμιδος εἰς ταύτην τὴν θέσιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Παλιόκαστρο.

[illegible]σίον τοῦ ναϋδρίου τῆς Ἀναλήψεως παρετήρησεν ὁ Loring καὶ ὀγκόλιθον [illegible]ν φέροντα τὸ ἴχνος τοῦ συνδέσμου I τῆς Ἑλληνικῆς τοιχοδομίας. Ἡμεῖς [illegible] τοῦτον καίτοι ἐπιμόνως ἐρευνήσαντες δὲν ἀνεύρομεν. Τοσοῦτον ταχέως κατα[illegible]ι οἱ ἀρχαῖοι λίθοι ἐν καλλιεργουμένοις τόποις.

φικωτάτων τοπείων τῆς ὅλης Πελοποννήσου (ἐν Journal of
yal Geographical Society 1857 σ. 44).

Καὶ ταῦτα μὲν ἔστωσαν ἱκανὰ πρός τε τὸν ὁρισμὸν
καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ τόπου περιγραφήν. Ἀκολούθως ὁ λόγος
εἰς τὴν τῶν ἐκεῖ κειμένων ἐρειπίων ἐξέτασιν καὶ περιγρα
δὲ θὰ εἶναι ἀναγκαίως ὁ περὶ τούτων λόγος. Διότι εἰς
πραγματείαν σκοποῦσαν κυρίως μικράν τινα συμβολὴν
τοπογραφίαν πᾶς ἐκτενέστερος περὶ ἑκάστου τῶν δι
λόγος θὰ εἶναί τι ἀσύμμετρον καὶ ἄτοπον. Καὶ δὴ
πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐρευνηταὶ περιέγραψαν ταῦτα. Ἡ
φθέντες καὶ γράψαντες περὶ τοῦ ἡμετέρου τόπου
οὗτοι ἀμφότεροι Ἄγγλοι, ὁ ἀνωτέρω μνημονευθε
mus περιηγηθεὶς τὴν Πελοπόννησον τῷ 18
ἐπίσης μνημονευθέντι Journal of the Royal G
τοῦ 1857 καὶ ἐσχάτως ὁ Loring περιηγηθεὶς
Journal of Hellenic studies, London, 18
οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν διασήμων περιηγητῶν
ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Πελοποννήσου ἐ
ναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τ
εἶναι ἔξω καὶ μεταξὺ τῶν κυρίων ὁδ
γέας καὶ ἀπὸ τῆς Θυρέας πρὸς τὴν Σ
ἦτο εὔκολον νὰ γνωσθῇ. Ὁ Jochm
πρὸ πάντων εἰς τὴν στρατηγικὴν
ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἀναλ
καὶ ὡραίας πόλεως, ἥτις ἦν
ἐτοποθέτησεν ἀδιστάκτως
χῶς Λακωνικὴν περιοικίδ
τῶν ἀρχαίων συγγραφε
θέσις. Πλὴν τούτου
ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βραχ
ἀρχαίας τοῦ

σχήματος
ἐθνικῷ μουσείῳ,
τῆς Ἀναλήψεως
ταύτῃ πόλει καὶ
Ἐν γένει τὰ συλ-
τεμάχια δεικνύουσιν
ἐκ τούτων, καὶ ἡδυ-

… κοσμημάτων τινῶν
… δύναταί τις νὰ συμ-
… γραφῶν, ὁ τόπος
… καὶ ἑξῆς, ὅτε εἶχεν ἀπαρ-
… τὰ ἀγγεῖα καὶ κατεσκεύα-
… τὴν χάριν καὶ κομψότητα
… ώμης ἀντιτάσσονται ἰσχυρῶς
… ράμματοι ἐπὶ ὀστράκων ἀνευρε-
… ἀνήκουσιν εἰς ἱκανῶς ἀρχαίους
… λογῆς κτῆμα εἶναι μικρὸν πήλινον
… γραῖαν, πιθανῶς τροφόν, κρατοῦσαν
… σαν ἔτι ἄφθονα πήλινα σωμάτια πυ-
… κατὰ τὸ στενούμενον ἄκρον αἱ κα-
… ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστουργίᾳ καὶ ἄλλα ἧτ-
… πάντων τούτων δυνάμεθα μετὰ πεποι-
… τόπος κατῳκεῖτο καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους
… κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς πρὸ Χριστοῦ
… μαϊκοὺς αἰῶνας. Ὑπολείπεται νῦν νὰ ἴδωμεν
… διετέλεσε κατοικούμενος. Ἐὰν ἀπίδωμεν εἰς τὸ
… δριον τὸ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀναλήψεως
… θὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ τούτου μόνον, ὅσον ἀρχαῖον καὶ
… κατὰ τοὺς νεωτέρους ἢ ἀρχαιοτέρους χριστιανικοὺς
… κεῖτο ὁ τόπος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσβεστόκτιστον κτίριον τὸ
… υφῆς τοῦ λόφου ὑπάρχον δὲν φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς νεω-
… νους. Διότι λόγῳ τοῦ μεγέθους (2) αὐτοῦ καὶ τῆς θέσεως,
… εῖται, πάντως θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὀχυρωματικὸς καὶ κατασκο-
… ὸς πύργος καὶ ὡς τοιοῦτον τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ
… κῃ εἰς τοὺς νεωτέρους κατακτητὰς τοὺς Φράγγους ἢ τοὺς Ἐνε-
… τούς. Διότι μάτην ἀνεζητήσαμεν μεταξὺ τῶν ἐπιπολαζόντων ἐπὶ τοῦ

(1) … τῶν ἐκ τῆς Ἀναλήψεως εὑρημάτων ἂς σημειωθῶσι καὶ δύο λίθινοι πε-
… ὸν ἕτερον, τὸν ἄμεινον διατηρούμενον, ἀπέστειλα πρὸς τὸν εὐδοκίμως περὶ
… στορικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενον κ. Τσούνταν.

(2) … τίριον ἀκριβῶς ἔχει σχῆμα τραπεζίου, οὗτινος ἡ μεγίστη τῶν πλευρῶν ἔχει
… μέτρων. Οἱ δὲ τοῖχοι διατηροῦντες ἐνιαχοῦ ἑνὸς μέτρου ὕψος εἶναι ἀσβεστό-
… μικρῶν κεράμων καὶ ἔν τισι ἔχουσι πλάτος μέγιστον 6 μέτρων.

οἱ κίονες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς οἰκοδομήματα Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τοὺς αὐτοὺς δεικνύει χρόνους καὶ μικρὸν δωρικὸν κιονόκρανον ὡς ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ἐχίνου αὐτοῦ. Τειχῶν σημεῖα βέβαια δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀνεύρομεν, διότι τοῖχοί τινες κατά τινα μόνον ὀγκόλιθον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ὑψούμενοι καὶ παρατηρούμενοι κατὰ τὴν νοτίαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν δὲν φαίνονται συνεχόμενοι καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἀνασκαφαὶ θέλουσι βεβαιώσει, ἂν συνέχωνται οἱ τοῖχοι οὗτοι ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἀποτελῶσι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Πυργοειδές δέ τι ἐξ ὀγκολίθων κτίσμα, ἑνὸς μέτρου ὕψους δύο πλάτους καὶ διπλασίου μήκους, παρατηρούμενον ἐπί τινος σημείου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου δὲν ἀποδεικνύει ἐν τῷ παρόντι τὴν ὕπαρξιν τείχους, διότι, ὅπου ὁ ὑποτιθέμενος οὗτος πύργος θὰ συνήντα καθέτως τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους, ἐκεῖ χῶμα πολὺ ἐπισεσωρευμένον καὶ καλύπτον τὰ πάντα ἐμποδίζει τοῦ νὰ ἐξενέγκωμεν οἱανδήποτε γνώμην. Ἂν δ' ὅμως ἀρθέντος ἐκεῖθεν τοῦ χώματος ἀποκαλυφθῇ, ὅτι ἑκατέρα τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν τοῦ ὀρθογωνίου κτίσματος κάμπτεται γωνιωδῶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τείχους, τότε βεβαίως θὰ ἔχωμεν ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τετειχισμένη πόλις. Συντρίμματα δὲ ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἄλλα ὄστρακα εἶναι ἀφθόνως διακεχυμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰ καὶ οἱ τῶν κάτωθι ἀμπελώνων ληνοὶ ἐπιχρίονται συνήθως διὰ κεραμοκονίας κατασκευαζομένης ἐκ τῶν ἐκεῖ προχείρων πηλίνων. Οἱ δὲ καλλιεργοῦντες ἐκθάπτουσιν ἐκεῖθεν καὶ ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα, οἷον κυμβία, μικρὰς φιάλας καὶ ἄλλα διαφόρων σχημάτων, ἀφ' ὧν ἀπηρτίσθη μικρὰ συλλογὴ ἀρχαίων ἀνακειμένων νῦν ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Ἀθλητικοῦ Συλλόγου τοῦ ἐγγὺς χωρίου Βουρβούρων.

Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ εὕρηται καὶ ἀγγεῖον ἀκέραιον ὁμοιάζον ἀκριβῶς πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν συνηθέστατον οἰνοδόχον ἀγγεῖον τὸ καλούμενον τσίτσα καὶ ἀλλαχοῦ τσιότρα. Τοῦ παραδόξου τούτου σχήματος ἀγγεῖον παρετήρησα, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐθνικῷ μουσείῳ, ἐν ᾧ τοιαῦτα δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως συντριμμάτων, ὅτι ὑπῆρχον πλεῖστα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ πόλει καὶ ὅτι καὶ ἀκέραια ἑπομένως δύνανται νὰ ἐκταφῶσι. Ἐν γένει τὰ συλλεγέντα ἀγγεῖα ὡς καὶ ἄλλα ἀξιόλογά πως τεμάχια δεικνύουσιν ἐνίοτε ἐργασίαν λεπτὴν καὶ ὡραίαν, οὐδὲν ὅμως ἐκ τούτων, καὶ ἡδυ-

νήθην εὐκόλως πλεῖστα νὰ συλλέξω τεμάχια, ἐκτὸς κοσμημάτων τινῶν φέρει τὸ ἐλάχιστον γραφῆς ἴχνος. Ἐκ τούτου δὲ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι, ἀφ' οὗ ἐνταῦθα τὰ ἀγγεῖα στεροῦνται γραφῶν, ὁ τόπος θὰ κατῳκεῖτο ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἑξῆς, ὅτε εἶχεν ἀπαρχαιωθῇ ἡ συνήθεια νὰ κοσμῶσι διὰ γραφῶν τὰ ἀγγεῖα καὶ κατεσκεύαζον τοιαῦτα δίδοντες προσοχὴν μόνον εἰς τὴν χάριν καὶ κομψότητα τοῦ τύπου. Ἀλλὰ κατὰ ταύτης τῆς γνώμης ἀντιτάσσονται ἰσχυρῶς ἐκτὸς ἄλλων καὶ αἱ ὀλίγαι καὶ ὀλιγογράμματοι ἐπὶ ὀστράκων ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ αἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνήκουσιν εἰς ἱκανῶς ἀρχαίους χρόνους. Ἄλλο ἀξιόλογον τῆς συλλογῆς κτῆμα εἶναι μικρὸν πήλινον εἰδώλιον παριστῶν γελοιογραφικῶς γραῖαν, πιθανῶς τροφόν, κρατοῦσαν βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις. Εὑρέθησαν ἔτι ἄφθονα πήλινα σωμάτια πυραμιδοειδῆ ἢ κωνοειδῆ μετ' ὀπῆς κατὰ τὸ στενούμενον ἄκρον αἱ καλούμεναι ἄγνυθες, χρήσιμοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστουργίᾳ καὶ ἄλλα ἥττονος λόγου ἄξια (1). Ἐκ δὲ πάντων τούτων δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ τόπος κατῳκεῖτο καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκοὺς αἰῶνας. Ὑπολείπεται νῦν νὰ ἴδωμεν μέχρι τινὸς χρόνου διετέλεσε κατοικούμενος. Ἐὰν ἀπίδωμεν εἰς τὸ κατηρειπωμένον ναΰδριον τὸ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀναλήψεως γνωριζόμενον, δὲν θὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ τούτου μόνον, ὅσον ἀρχαῖον καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἢ ἀρχαιοτέρους χριστιανικοὺς χρόνους κατῳκεῖτο ὁ τόπος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσβεστόκτιστον κτίριον τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπάρχον δὲν φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς νεωτέρους χρόνους. Διότι λόγῳ τοῦ μεγέθους (2) αὐτοῦ καὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς κεῖται, πάντως θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὀχυρωματικὸς καὶ κατασκοπευτικὸς πύργος καὶ ὡς τοιοῦτον τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς νεωτέρους κατακτητὰς τοὺς Φράγγους ἢ τοὺς Ἑνετούς. Διότι μάτην ἀνεζητήσαμεν μεταξὺ τῶν ἐπιπολαζόντων ἐπὶ τοῦ

(1) Μεταξὺ τῶν ἐκ τῆς Ἀναλήψεως εὑρημάτων ἂς σημειωθῶσι καὶ δύο λίθινοι πε-.., ὧν τὸν ἕτερον, τὸν ἄμεινον διατηρούμενον, ἀπέστειλα πρὸς τὸν εὐδοκίμως περὶ ..οϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενον κ. Τσούνταν.

Τὸ κτίριον ἀκριβῶς ἔχει σχῆμα τραπεζίου, οὗτινος ἡ μεγίστη τῶν πλευρῶν ἔχει .. 23 μέτρων. Οἱ δὲ τοῖχοι διατηροῦντες ἐνιαχοῦ ἑνὸς μέτρου ὕψος εἶναι ἀσβεστό- ..μετὰ μικρῶν κεράμων καὶ ἔν τισι ἔχουσι πλάτος μέγιστον 6 μέτρων.

ἐδάφους ὀστράκων νὰ ἀνεύρωμεν καὶ σύντριμμα πήλινον φέρον τὸ λίαν χαρακτηριστικὸν τῶν νεωτέρων χρόνων πράσινον γάνωμα. Καὶ εἶναι τοῦτο λίαν σύνηθες ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἀγγείων, ἐν ᾧ παντάπασιν ἐλλείπει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς φρονοῦμεν, ὅτι τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν κατῳκεῖτο ὁ τόπος καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀχυρωματικὸν κτίριον δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς νεωτέρους κατακτητάς, ἀνάγκη νὰ ἀναχθῇ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους οὐχὶ πέραν τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν ἐξικνουμένους (1).

Εὑρέθησαν ἔτι, ὡς εἴπομεν, καὶ ἐπιγραφαὶ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὀλιγογράμματα χαράγματα, ἃ καὶ παρίστανται ἐν τοῖς σχήμασι μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν μεγέθους. Ταῦτα εἶναι πάντα ἓξ ἐπὶ ἰσαρίθμων καὶ ἀνομοίων πηλίνων τεμαχίων κεχαραγμένα. Τὸ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον α σημειούμενον εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ πηλίνου τεμαχίου ὅλου τινός, ὅπερ θὰ ἀπετέλει σχῆμα παρεμφερές, εἰ καὶ ἱκανῶς πλατύτερον, πρὸς τὸ τῆς σήμερον ἐν χρήσει πρὸς στέγασιν τῶν οἰκιῶν κεραμίδος. Τὸ ὄστρακον φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον τῆς κοίλης ὄψεως μέλαν γάνωμα σχεδὸν ἐξίτηλον ἤδη, ὅπου καὶ ἡ ἐπιγραφή. Αὕτη, ὡς καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Διότι τὸ σχῆμα καὶ πάντων τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τοῦ διὰ τριῶν γραμμῶν παριστωμένου σῖγμα εἶναι ἀσφαλῶς ἀρχαϊκόν, τοῦ 6ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π Χ. αἰῶνος. Μάλιστα ὁ τοῦ ἐν τέλει σῖγμα τύπος (ϟ) μὴ ἀπαντῶν ἐν τῷ Ἀργείῳ καὶ τῷ Ἀρκαδικῷ ἀλφαβήτῳ ὑπάρχων δ' ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς μαρτυρεῖ, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐπιγραφὴν ἐν ἀρχαϊκῷ Λακωνικῷ ἀλφαβήτῳ γεγραμμένην. Τὸ διὰ τριῶν γραμμῶν σῖγμα εὕρηται ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς ταῖς πρὸς ἀριστερὰ ἢ βουστροφηδὸν χωρούσαις, ἑπομένως εἶναι παλαιότατον (ἴδε Kirschoff, Studien zur Geschichte des Griech. Alph. σ. 152). Τὸ δὲ διὰ

(1) Ἀσβεστόκτιστοι τοῖχοι εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἐκτίζοντο, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου καὶ ἀναλ[…] τοῦ ἰδίου ἐκτίσθησαν τοιαῦτα οἰκοδομήματα μετ' ἀσβεστοκτίστων τοίχων ἐν Ἐπιδαύ (Ἴδε Π. Καββαδίου, Ἐπίδαυρον ἐν σ. 149, 150). Παλαιότερον, δὲν ἀπεδείχθη ἐγίνετο τοιαύτη τοιχοδομία. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀσβεστόκτιστον τῆς Ἀναλήψεως κτί δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς παλαιοτέρους χρόνους.

τεσσάρων γραμμῶν ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μνημείῳ τῶν Πλαταιῶν. Πρὸ τούτου ἄρα πιθανῶς, δηλαδὴ πρὸ τῆς 76ης Ὀλυμπιάδος, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγράφη αὕτη ἡ ἐπιγραφή. Περὶ τοῦ τελευταίου γράμματος ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι ἰῶτα, ὅπως ἂν μὴ ἐν Λακωνικῇ ἀλλὰ πολλαχοῦ κατὰ τὸν 7ον καὶ 6ον π.Χ. αἰῶνα ἐσημειοῦτο τοῦτο διὰ τριῶν γραμμῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πιθανῶς ἐνταῦθα ἔχομεν ὄνομα ἀνδρὸς γεγραμμένον κατὰ τὸ σύνηθες εἰς πτῶσιν ὀνομαστικήν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὸ τελευταῖον γράμμα εἶναι Σ. Ἄλλως ἀπαντῶσι καὶ οἱ δύο διάφοροι οὗτοι τύποι τοῦ Σ ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, ὡς ἐν Inscr. Gr. Ant. 67, ὅπου ἀκριβῶς διάφορον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ ἐν τέλει. Σημειοῦμεν ἔτι περιεργίας χάριν, ὅτι τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Υ φέρον μακρὰν

α

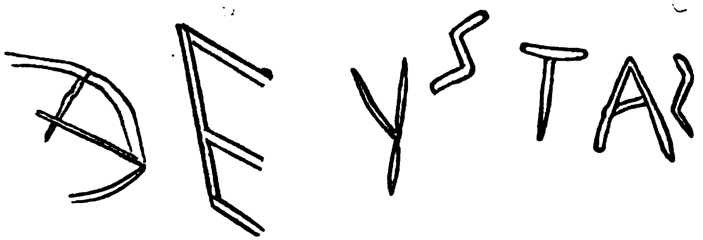

γραμμὴν ὡς προέκτασιν τῆς ἐκ δεξιῶν οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, ἐν ταῖς ἀρχαίαις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς, εἰμὴ ϒ, Υ, V, ἀλλ' οὐδ' ἐν ταῖς Ἀρκαδικαῖς ἢ Ἀργείαις. Μόνον ἐν τῷ τῆς Ἤλιδος καὶ Ἀττικῆς ἀλφαβήτῳ εὕρηται τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ σχῆμα τοῦ υ. (Ἴδε πίνακα παρὰ Kirschoff). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν γραμμάτων. Ἤδη δὲ ἐπιχειροῦντες νὰ ἀναγνώσωμεν ὁμολογοῦμεν, ὅτι πολλὰς εὑρίσκομεν ἐν τούτῳ δυσκολίας. Διότι Θεύστας μὲν ἢ Θευστᾶς ἀρχαῖον ὄνομα δὲν εἶναι γνωστόν. Ἀλλ' οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτον ὄνομα Λακωνικόν, Ἀρκαδικόν, ἢ Ἀργεῖον ἐν ᾧ τὸ πρῶτον συνθετικὸν ... ηρεῖτο εἰς Θευ. Διότι ἡ τοιαύτη συναίρεσις εὕρηται μὲν ἐν ...ις νήσοις Μήλῳ, Θήρᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀλλ' ἐν ἐπιγραφαῖς ...ρων χρόνων (ἰδὲ C. I. G. 1183, 1546, 5146, 5615). ...υμβαίνῃ νὰ ἔχωμεν ἐνταῦθα τὸ τέλος τοῦ ὀνόματος, οὗ

λείπει ἡ ἀρχή, τότε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει χαλεπώτερον. Ἀλλ' ἵνα δοθῇ τις λύσις, ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι πάντως ἐνταῦθα ἔχομεν ὄνομα ἀνδρός, ἐπειδὴ ἐπὶ ὀστράκου τοιούτου δύσκολον εἶναι νὰ γραφῶσι πλείονα καὶ ἐπειδὴ ἡ κατάληξις τῆς λέξεως ὄνομα ἀνδρὸς ὑποδεικνύει, καὶ μὴ εὑρίσκοντες τοιοῦτον ὄνομα, ὥστε νὰ καταλήγῃ ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τείνομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν Θυέστην τοῦ χαράκτου κατὰ λάθος γράψαντος Θεύττας ἀντὶ Θυέστας.

6

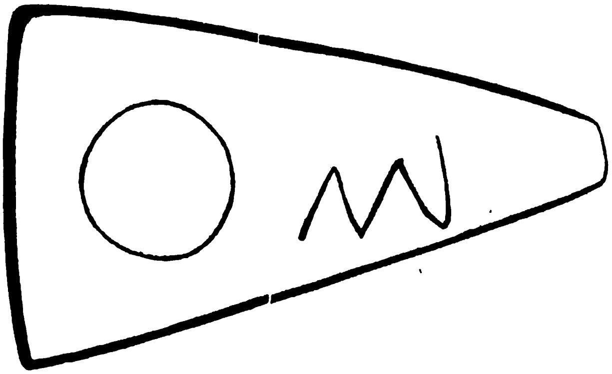

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον β χάραγμα εὕρηται κεχαραγμένον ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν ἄγνυθος πυραμιδοειδοῦς. Καταχωρίζομεν δὲ τοῦτο χάριν ἰδίᾳ τοῦ δευτέρου γράμματος, ὅπερ νομίζομεν ὅτι ἦν Σ. Τοῦτο εἶναι ἰδιάζων τύπος τοῦ Σ ἁπαντῶν πρὸ πάντων ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς (πρβλ. Kirschoff, Studien zur Geschichte d. Gr. Alph. σ. 152 καὶ I. Gr. An. 54, 56, 62, 62[a] καὶ 63). Τὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ ἀγνύθων χαράγματα ἑρμηνεύονται ὡς μονογραφήματα τῆς ταλασιουργούσης (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. 10 σ. 541 κ. ε. καὶ Κουμανούδη ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπιτυμβίοις κε').

Τὰ ὑπὸ στοιχεῖα γ καὶ δ ὅμοια χαράγματα εὑρέθησαν ἐπὶ δύο

γ	δ
ΑΡΙ	ΑΡΙ

ὁμοίων περίπου συντριμμάτων ἀγγείων. Καὶ ἐν τούτοις τὸ Ρ εἶ

ἀρχαϊκόν. Τὸ δὲ μονογράφημα αρι εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν (πρβλ. Κουμαν. Ἐπιγρ. Ἐπιτυμβίων σ. κε').

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ε εὕρηται ἐπὶ πλίνθου παχείας ἐπιπέδου καὶ ἀγανώτου καὶ ἀπετυπώθη δι' ἀμβλέος ὀργάνου πρὸ τῆς καμινεύσεως. Ἂν, ὡς πείθομαι, τὰ δύο ταῦτα γράμματα εἶναι ἀρχαῖα, τότε πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ιγ καὶ οὐχὶ ισ.

ε

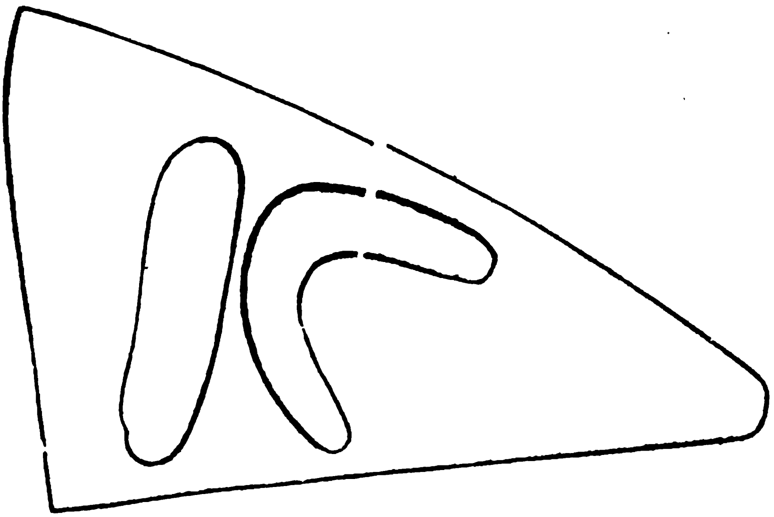

Τέλος διὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ς' χάραγμα οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ἀφ' οὗ ἀμφοτέρωθεν τὸ ὄστρακον εἶναι ἀποκεκρουμένον, εἰμὴ περὶ τοῦ Σ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα μετὰ τριῶν γραμμῶν παριστώμενον ἀναβιβάζει τὴν τετραγράμματον ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαιοτάτων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀναγόμεναι εἰς χρόνους ἀρχαίους, τὸν 5ον ἢ καὶ 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἀποδεικνύουσι μετὰ βεβαιότητος, ἣν τὰ ἄλλα ἐκεῖ σῳζόμενα ἐρείπια δὲν θὰ παρεῖχον, ὅτι ἡ πόλις, ἣν ἔχομεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ἀναλήψεως, κατῳκεῖτο ἀπὸ τοῦ 6ου τοὐλάχιστον π. Χ. αἰῶνος. Ἔπειτα, καθὼς ἀνωτέρω .:ηρήσαμεν, τινὰ τῶν γραμμάτων ὡς οἱ τύποι τοῦ Σ οἱ ≺ καὶ ἀπαντῶσι μόνον ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ι τύποι τοῦ Λακωνικοῦ, οὐδαμῶς δὲ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ἢ τοῦ Ἀρ· υ ἀλφαβήτου. Ὅπερ βεβαίως ἔν τινι μέτρῳ συμβάλλεται εἰς τὸ

λείπει ἡ ἀρχή, τότε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει χαλεπώτερον. Ἀλλ' ἵνα δοθῇ τις λύσις, ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι πάντως ἐνταῦθα ἔχομεν ὄνομα ἀνδρός, ἐπειδὴ ἐπὶ ὀστράκου τοιούτου δύσκολον εἶναι νὰ γραφῶσι πλείονα καὶ ἐπειδὴ ἡ κατάληξις τῆς λέξεως ὄνομα ἀνδρὸς ὑποδεικνύει, καὶ μὴ εὑρίσκοντες τοιοῦτον ὄνομα, ὥστε νὰ καταλήγῃ ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τείνομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν Θυέστην τοῦ χαράκτου κατὰ λάθος γράψαντος Θεύττας ἀντὶ Θυέστας.

β

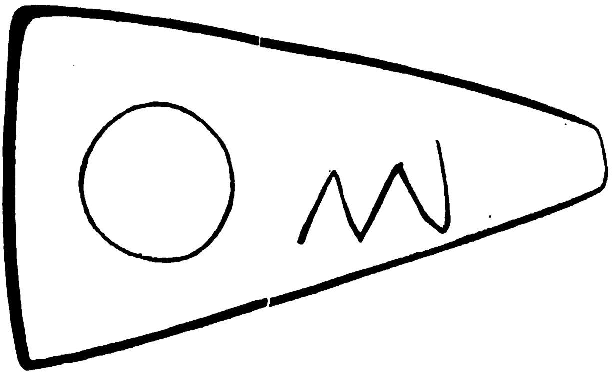

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον β χάραγμα εὕρηται κεχαραγμένον ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν ἄγνυθος πυραμιδοειδοῦς. Καταχωρίζομεν δὲ τοῦτο χάριν ἰδίᾳ τοῦ δευτέρου γράμματος, ὅπερ νομίζομεν ὅτι ἦν Σ. Τοῦτο εἶναι ἰδιάζων τύπος τοῦ Ϟ ἁπαντῶν πρὸ πάντων ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς (πρβλ. Kirschoff, Studien zur Geschichte d. Gr. Alph. σ. 152 καὶ I. Gr. An. 54, 56, 62, 62α καὶ 63). Τὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ ἀγνύθων χαράγματα ἑρμηνεύονται ὡς μονογραφήματα τῆς ταλασιουργούσης (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. 10 σ. 541 κ. ε. καὶ Κουμανούδη ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπιτυμβίοις κε').

Τὰ ὑπὸ στοιχεῖα γ καὶ δ ὅμοια χαράγματα εὑρέθησαν ἐπὶ δύο

γ	δ
ΑΡΙ	ΑΡΙ

ὁμοίων περίπου συντριμμάτων ἀγγείων. Καὶ ἐν τούτοις τὸ Ρ εἶνε

ἀρχαϊκόν. Τὸ δὲ μονογράφημα ΑΡΙ εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν (πρβλ. Κουμαν. Ἐπιγρ. Ἐπιτυμβίων σ. κε').

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ε εὕρηται ἐπὶ πλίνθου παχείας ἐπιπέδου καὶ ἀγανώτου καὶ ἀπετυπώθη δι' ἀμβλέος ὀργάνου πρὸ τῆς καμινεύσεως. Ἂν, ὡς πείθομαι, τὰ δύο ταῦτα γράμματα εἶναι ἀρχαῖα, τότε πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ιγ καὶ οὐχὶ ισ.

ε

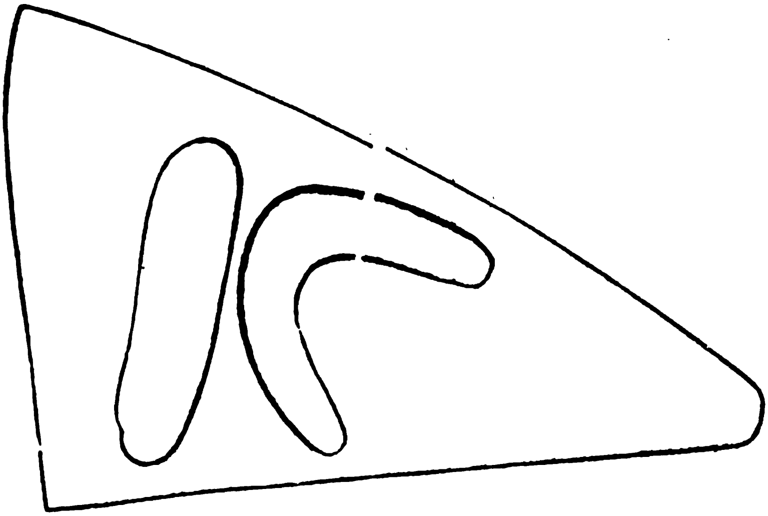

Τέλος διὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ϛ' χάραγμα οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ἀφ' οὗ ἀμφοτέρωθεν τὸ ὄστρακον εἶναι ἀποκεκρουμένον, εἰμὴ περὶ τοῦ Σ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα μετὰ τριῶν γραμμῶν παριστώμενον ἀναβιβάζει τὴν τετραγράμματον ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαιοτάτων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀναγόμεναι εἰς χρόνους ἀρχαίους, τὸν 5ον ἢ καὶ 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἀποδεικνύουσι μετὰ βεβαιότητος, ἣν τὰ ἄλλα ἐκεῖ σῳζόμενα ἐρείπια δὲν θὰ παρεῖχον, ὅτι ἡ πόλις, ἣν ἔχομεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ἀναλήψεως, κατῳκεῖτο ἀπὸ τοῦ 6ου τοὐλάχιστον π. Χ. αἰῶνος. Ἔπειτα, καθὼς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, τινὰ τῶν γραμμάτων, ὡς οἱ τύποι τοῦ Σ οἱ ≷ καὶ ἀπαντῶσι μόνον ἐν ταῖς ἀρχαιο... Λακωνικαῖς ἐπιγρ... καὶ ...ι τύποι τοῦ Λακωνικοῦ ... Ἀρκαδικοῦ ἢ ...υ ἀλφαβήτου. Ὅπερ ... συμβάλλετ...

ἀνάγκη δηλαδὴ ὁ περὶ τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν ἀσχολούμενος καὶ παρὰ τῶν καλλιεργητῶν χωρικῶν καὶ παρὰ τῶν ἀγροφυλάκων καὶ παρὰ τῶν ἀγωγιατῶν νὰ διδαχθῇ πρὸς ἀνεύρεσιν πάντων τῶν τόπων καὶ σημείων τῆς ὑπαίθρου χώρας, ὅπου εὑρηται, καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀρχαιότητος ἴχνος. Τὰς δὲ παρὰ τούτων τῶν ἀνθρώπων ἀναγκαίας πληροφορίας δὲν ἠδυνήθησαν, ὡς ἦν ἑπόμενον, οἱ ἀλλόγλωσσοι ἐρευνηταὶ μετ' ἀκριβείας καὶ λεπτομερῶς νὰ λάβωσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς περιγραφαῖς αὐτῶν, ὅπως περὶ ἄλλων οὕτω καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τόπου, ἀναγκαίως ὑπελείφθησαν κενά, πρὸς ὧν τὴν πλήρωσιν, ἂν μὴ δι' ἄλλο τι, ἡ παροῦσα πραγματεία θὰ δυνηθῇ νὰ συντελέσῃ. Ἂς ἐπιτραπῇ δὲ καὶ νὰ προσθέσω, ὅτι ἐγγὺς διαμένων καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὸ πρᾶγμα μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὡς ἁπτόμενον τῆς ἀρχαιολογίας τῆς ἰδιαιτέρας μικρᾶς πατρίδος μου, τοῦ χωρίου Βουρβούρων, ἠδυνήθην νὰ λάβω ἀρίστας πληροφορίας περὶ πάντων τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ τόπου καὶ τῶν πέριξ καὶ ὑπὸ πολλῶν, οὓς ἠρώτησα, διδαχθεὶς καὶ ὁ ἴδιος πολλάκις μετὰ προσοχῆς περιοδεύσας.

Λόφος πετρώδης ὑψούμενος μαστοειδῶς περὶ τὰ 70 μέτρα ἀπὸ τοῦ πρὸς δυσμὰς μικροῦ οροπεδίου τοῦ σήμερον ὀνομαζομένου «Κάμπου τῆς Ἀράχοβας» ὡς ἡ ἐσχάτη πρὸς ΒΔ παρώρεια τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ τῆς Τσιούκας εἶναι ἡ θέσις, ἥτις ὡς ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῆς κατηρειπωμένου χριστιανικοῦ ναϋδρίου ἀφιερωμένου εἰς τὴν Ἀνάληψιν ὀνομάζεται οὕτω διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ναοῦ. Ἄνωθεν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους καταρρέει ὁ χείμαρρος Σαρανταπόταμος πηγάζων ἐγγὺς τῶν μίαν ὥραν ἐντεῦθεν ἀπεχόντων χωρίων Βουρβούρων καὶ Κουτρούφων. Οὗτος διευθυνόμενος τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς πρὸς δυσμὰς ἔπειτα δὲ πρὸς βορρᾶν ἀφίνει ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὄχθης καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς οὕτω σχηματιζομένης γωνίας τὸν λόφον τῆς Ἀναλήψεως, μεθ' ὃ εἰσβάλλων εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τεγέας καὶ διαρρέων ταύτην καταπίνεται εἴς τινα κάτωθι τοῦ Παρθενίου ὄρους καταβόθραν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει ὁ χείμαρρος οὗτος τὸν πρῶτον ῥοῦν τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ ἐσχημάτιζε τὸ ὅριον μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Τεγεάτιδος. Διὰ τοῦτο κα μεγάλην κέκτηται σπουδαιότητα ἐν τῇ ἐρεύνῃ περὶ τῆς θέσεως τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχαίων τόπων, δι' οὓς ὡς ἐν σκότει κειμένους θέλει χρησιμεύσει, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὡς λίαν φωτεινὸν σημεῖον. Μακρόθεν ὁρώ-

μενος ὁ λόφος τῆς Ἀναλήψεως παρέχει ὄψιν ἀρχαίας ἀκροπόλεως καὶ θὰ ἠδύνατό τις, ἐὰν ἀπέβλεπε τοῦτο μὲν εἰς τὴν κάτωθι πεδιάδα τοῦτο δὲ εἰς τὴν ὀχυρότητα τοῦ λόφου πανταχόθεν ὑψουμένου μετ' ἐλπίδων πολλῶν νὰ λάβῃ τὴν πρὸς τὸν λόφον ἄγουσαν, ἵνα ἐνταῦθά που ἀνεύρῃ τὰ ποθητὰ λείψανα ἀρχαίας πόλεως. Διότι, ὡς γνωστόν, κανὼν γενικῶς παραδεδεγμένος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶναι νὰ κτίζωσι τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἐγγὺς ὑψώματος ἢ ἐπ' αὐτοῦ κειμένου ἐπὶ πεδιάδος καὶ δεσπόζοντος αὐτῆς. Ἡ πεδιὰς ἦν ἀναγκαία εἰς συντήρησιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἂν ἦν αὐτόνομος ἔπρεπε καὶ αὐτάρκης νὰ εἶναι, τὸ δὲ ὕψωμα μετὰ τῶν πέριξ τειχῶν ἔσῳζεν ἀπὸ τῶν εἰσβαλλόντων πολεμίων. Τοιουτοτρόπως θὰ ἦν μᾶλλον ἄπορον, ἐὰν ἐν τοιαύτῃ θέσει μὴ ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλις ἢ ἔστω πόλισμά τι. Τῷ ὄντι δὲ ἱκανῶς εὐμεγέθης θὰ ἦτο ὁ ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ἀρχαῖος συνοικισμός, ἂν ῥίπτοντες ἓν βλέμμα κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐκτάσεως, ἐφ' ἧς φαίνονται διακεχυμένα τὰ ἄφθονα συντρίμματα τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ οἱ διάφοροι λελαξευμένοι λίθοι. Ἡ δὲ θέα ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εἶναι ἀληθῶς ἐξαισία. Πρὸς ἀνατολὰς ἀνοίγεται στενὴ ἀλλὰ χαρίεσσα χαράδρα, ἀφ' ἧς ἐξορμᾷ ὀφιοειδὴς ὁ χείμαρρος Σαρανταπόταμος ἄξιος, θὰ ἔλεγέ τις, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀλφειοῦ, ὃ ἔφερέ ποτε, διὰ τὴν θέλγουσαν χάριν μεθ' ἧς διασπᾷ τὰ ἑκατέρωθεν πυκνῶς διαμειβόμενα ὑψώματα τὰ ἐπιζητοῦντα οἱονεὶ νὰ φράξωσι τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ δρόμον, ἐν ᾧ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ παρατηρητοῦ πρὸς δυσμὰς ἐκτείνεται ἡ μικρὰ πεδιὰς φραττομένη πέριξ ὡσεὶ κῆπος ὑπὸ ταπεινῶν ῥάχεων, αἵτινες ἀφίνουσιν εἰς τὰ ὕδατα μίαν μόνον ἀδιόρατον ἔξοδον καὶ δὲν ἀποκρύπτουσι τὴν μαγεύουσαν θέαν ἁπάσης τῆς ἐξόχως ἐπιβλητικῆς ἁλύσεως τοῦ Ταϋγέτου. Διὸ καὶ οὐχὶ ὑπερβολικῶς ὁ κατὰ τὸ 1834 ἐπισκεφθεὶς τὸν ἡμέτερον τόπον Ἄγγλος στρατηγὸς Jochmus ἔγραψεν, ὅτι οἱ περὶ τὰ ἐρείπια τόποι οἱ προσκείμενοι ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Βούρβουρα (1) ἀποτελοῦσιν ἓν τῶν γρα-

Ὁ χείμαρρος, ὃν ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν Σαρανταπόταμον, ὀνομάζεται ἐνταῦθα ..ῦ Jochmus ὡς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων περιηγητῶν ποταμὸς τοῦ Βούρβουρα· ἀληθῶς μέχρι τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς δυτικῶς κειμένης Κρυάβρυσις ὁ χείμαρρο[ς] .άζεται Βουρβουριώτικο ποτάμι ἐκεῖθεν δὲ ἄρχεται ὀνομαζόμενος Σαρανταπόταμος ι Γαλλικὸν χάρτην).

φικωτάτων τοπείων τῆς ὅλης Πελοποννήσου (ἐν Journal of the Royal Geographical Society 1857 σ. 44).

Καὶ ταῦτα μὲν ἔστωσαν ἱκανὰ πρός τε τὸν ὁρισμὸν τῆς θέσεως καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ τόπου περιγραφήν. Ἀκολούθως ὁ λόγος θὰ στραφῇ εἰς τὴν τῶν ἐκεῖ κειμένων ἐρειπίων ἐξέτασιν καὶ περιγραφήν. Βραχὺς δὲ θὰ εἶναι ἀναγκαίως ὁ περὶ τούτων λόγος. Διότι εἰς ταύτην τὴν πραγματείαν σκοποῦσαν κυρίως μικράν τινα συμβολὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν πᾶς ἐκτενέστερος περὶ ἑκάστου τῶν διαφόρων ἀρχαίων λόγος θὰ εἶναί τι ἀσύμμετρον καὶ ἄτοπον. Καὶ δὴ πρῶτον ἴδωμεν, πῶς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐρευνηταὶ περιέγραψαν ταῦτα. Ἐρευνηταὶ ἐπισκεφθέντες καὶ γράψαντες περὶ τοῦ ἡμετέρου τόπου εἶναι μόνον δύο καὶ οὗτοι ἀμφότεροι Ἄγγλοι, ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς στρατηγὸς Jochmus περιηγηθεὶς τὴν Πελοπόννησον τῷ 1834 καὶ γράψας ἐν τῷ ἐπίσης μνημονευθέντι Journal of the Royal Geographical Society τοῦ 1857 καὶ ἐσχάτως ὁ Loring περιηγηθεὶς τῷ 1893 καὶ γράψας ἐν Journal of Hellenic studies, London, 1895. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν διασήμων περιηγητῶν τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν τῆς Πελοποννήσου ἐγνώρισε τὸν τόπον τοῦτον, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τούτου, ὅτι ἡ θέσις τῶν ἐρειπίων εἶναι ἔξω καὶ μεταξὺ τῶν κυρίων ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν ἀπὸ τῆς Τεγέας καὶ ἀπὸ τῆς Θυρέας πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ δὴ ὡς ἀπόκεντρος δὲν ἦτο εὔκολον νὰ γνωσθῇ. Ὁ Jochmus στρατιωτικὸς ὢν καὶ ἀποβλέπων πρὸ πάντων εἰς τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων τόπων ἔγραψεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἀναλήψεως ἐκτείνονται τὰ ἐρείπια μεγάλης καὶ ὡραίας πόλεως, ἥτις ἦν καταλληλοτάτη εἰς στρατοπεδεύσεις, καὶ ἐτοποθέτησεν ἀδιστάκτως ἐνταῦθα τὰς Καρύας, τὴν γνωστὴν πολλαχῶς Λακωνικὴν περιοικίδα πόλιν, ἐπειδὴ αὕτη, ὡς ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων φαίνεται, ἐθεωρεῖτο σημαντικὴ στρατηγικὴ θέσις. Πλὴν τούτου ὅμως καὶ τῆς μνείας τῶν μακρῶν τροχιῶν τῶν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους εἰσέτι παρατηρουμένων ἰχνῶν τῆς ἀρχαίας ἁμαξιτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν ἐκτεταμένων, ὡς λέγει, ἐρειπίων περιέγραψε. Προσέθηκεν, ὅτι σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κάτω(?) τοῦ λόφου πεδιάδος ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος εἶναι ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τ[ῆς] Καρυάτιδος Ἀρτέμιδος, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ γνωστὴ πανήγυρις καὶ ἡ ὄρ[χησις] ἡ Καρυατικὴ τῶν Λακαινῶν παρθένων. Καὶ ὑπάρχει μὲν ἀλη[θῶς]

θῶς ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς πεδιάδος τοιοῦτον ὕψωμα καλούμενον σήμερον Παλῃόκαστρο, ἀλλ' ὅμως πλὴν ἀσημάντων τινῶν ἀσβεστοκτίστων κτισμάτων παρατηρουμένων ἐπ' αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἀρχαιότητος λείψανον δικαιολογεῖ τὴν ἐκεῖ τοποθέτησιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Πολὺ δὲ δύσκολον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι κατεστράφησαν κατόπιν τὰ κατὰ τὸ 1834 παρατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Jochmus ἐρείπια καὶ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι μόνον ἀπὸ τῆς ἐπιτηδείας καὶ ὡραίας θέσεως τοῦ λοφίσκου ὡρμήθη ὁ ἐρευνητὴς οὗτος, ἵνα ἐκεῖ τοποθετήσῃ τὸ περίφημον ἱερὸν καὶ ἀπὸ οὐδενὸς ἄλλου ἐρειπίου ἢ ἴχνους ἀρχαιότητος (1). Ὁ δὲ Loring ἔγραψεν, ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ὑπάρχουσιν ἀφθονώτερα καὶ σπουδαιότερα σημεῖα ἀρχαιότητος ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ πέριξ θέσει καὶ διὰ τοῦτο ἐκτὸς ἄλλων ἐθεώρησεν ὡς λίαν πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειντο αἱ Καρύαι. Ἰδιαιτέρως δ' ἐμνημόνευσεν, ὅτι φαίνονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῖχοι ἐξ ὀγκολίθων, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄφθονα συντρίμματα ὀστράκων μετὰ τοῦ ἀρχαίου μέλανος γανώματος καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου σχεδὸν τετράγωνον οἰκοδόμημα μετὰ παχέων τοίχων ἀσβεστοκτίστων, οὗτινος δὲν ἠδυνήθη νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον (2). Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡμεῖς ἀνεύρομεν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, καὶ σπονδύλους κιόνων ἢ ἐντετειχισμένους ἢ ὑπὸ σωροὺς φυσικῶν λίθων κειμένους. Πράγματι ἠριθμήσαμεν περὶ τοὺς 30 σπονδύλους, ὧν τινες εἶναι βάσεις κείμεναι κατὰ χώραν καὶ σημειοῦσαι κιονοστοιχίας. Εἶναι δὲ ἀρράβδωτοι πάντες καὶ μικρᾶς διαμέτρου, ἀπὸ 0,45 μέχρι 0,55. Ἕνεκ' ἄρα τούτων καὶ πρὸ πάντων ἐπειδὴ οἱ κατώτατοι σπόνδυλοι φέρουσι πέριξ καὶ βάσιν, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις διαμορφωθέντος δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀναντιρρήτως

(1) Δυτικῶς τοῦ λοφίσκου εἰς θέσιν καλουμένην Μάρμαρο καὶ κειμένην κατὰ τὸ ἄκρον περίπου τῆς πεδιάδος πολλὰ μαρμάρινα συντρίμματα παρετηροῦντο πρὸ ἐτῶν, καθὰ με ἐβεβαίωσεν ὁ πρώην γυμνασιάρχης κ. Γ. Βουκύδης, οἷον τεμάχια σπονδύλων κιόνων δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ θριγκοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλὰ σήμερον ἐκτὸς τῆς χαρακτηριστικῆς ἐπωνυμίας οὐδὲν μάρμαρον φαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἐπειδή, ὡς φαίνεται κατεχώσθησαν ἢ ἡρπάγησαν ἐκεῖθεν τὰ εὐκόλως μεταφερόμενα. Ἀλλὰ ταῦτα ὁ Jochmus δὲν παρετήρησε, διότι ἄλλως θὰ ἐτοποθέτει τὸ ἱερὸν :έμιδος εἰς ταύτην τὴν θέσιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Παλῃόκαστρο.

Ιλησίον τοῦ ναϋδρίου τῆς Ἀναλήψεως παρετήρησεν ὁ Loring καὶ ὀγκόλιθον ιένον φέροντα τὸ ἴχνος τοῦ συνδέσμου Ι τῆς Ἑλληνικῆς τοιχοδομίας. Ἡμεῖς ·· τοῦτον καίτοι ἐπιμόνως ἐρευνήσαντες δὲν ἀνεύρομεν. Τοσοῦτον ταχέως κατα. . οἱ ἀρχαῖοι λίθοι ἐν καλλιεργουμένοις τόποις.

οἱ κίονες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς οἰκοδομήματα Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τοὺς αὐτοὺς δεικνύει χρόνους καὶ μικρὸν δωρικὸν κιονόκρανον ὡς ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ἐχίνου αὐτοῦ. Τειχῶν σημεῖα βέβαια δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀνεύρομεν, διότι τοῖχοί τινες κατά τινα μόνον ὀγκόλιθον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ὑψούμενοι καὶ παρατηρούμενοι κατὰ τὴν νοτίαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν δὲν φαίνονται συνεχόμενοι καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἀνασκαφαὶ θέλουσι βεβαιώσει, ἂν συνέχωνται οἱ τοῖχοι οὗτοι ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ἀποτελῶσι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Πυργοειδές δέ τι ἐξ ὀγκολίθων κτίσμα, ἑνὸς μέτρου ὕψους δύο πλάτους καὶ διπλασίου μήκους, παρατηρούμενον ἐπί τινος σημείου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου δὲν ἀποδεικνύει ἐν τῷ παρόντι τὴν ὕπαρξιν τείχους, διότι, ὅπου ὁ ὑποτιθέμενος οὗτος πύργος θὰ συνήντα καθέτως τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους, ἐκεῖ χῶμα πολὺ ἐπισεσωρευμένον καὶ καλύπτον τὰ πάντα ἐμποδίζει τοῦ νὰ ἐξενέγκωμεν οἱανδήποτε γνώμην. Ἂν δ' ὅμως ἀρθέντος ἐκεῖθεν τοῦ χώματος ἀποκαλυφθῇ, ὅτι ἑκατέρα τῶν δύο μακροτέρων πλευρῶν τοῦ ὀρθογωνίου κτίσματος κάμπτεται γωνιωδῶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τείχους, τότε βεβαίως θὰ ἔχωμεν ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τετειχισμένη πόλις. Συντρίμματα δὲ ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἄλλα ὄστρακα εἶναι ἀφθόνως διακεχυμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰ καὶ οἱ τῶν κάτωθι ἀμπελώνων ληνοὶ ἐπιχρίονται συνήθως διὰ κεραμοκονίας κατασκευαζομένης ἐκ τῶν ἐκεῖ προχείρων πηλίνων. Οἱ δὲ καλλιεργοῦντες ἐκθάπτουσιν ἐκεῖθεν καὶ ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα, οἷον κυμβία, μικρὰς φιάλας καὶ ἄλλα διαφόρων σχημάτων, ἀφ' ὧν ἀπηρτίσθη μικρὰ συλλογὴ ἀρχαίων ἀνακειμένων νῦν ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Ἀθλητικοῦ Συλλόγου τοῦ ἐγγὺς χωρίου Βουρβούρων.

Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ εὕρηται καὶ ἀγγεῖον ἀκέραιον ὁμοιάζον ἀκριβῶς πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν συνηθέστατον οἰνοδόχον ἀγγεῖον τὸ καλούμενον τσίτσα καὶ ἀλλαχοῦ τσιότρα. Τοῦ παραδόξου τούτου σχήματος ἀγγεῖον παρετήρησα, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐθνικῷ μουσείῳ, ἐν ᾧ τοιαῦτα δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως συντριμμάτων, ὅτι ὑπῆρχον πλεῖστα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ πόλει καὶ ὅτι καὶ ἀκέραια ἑπομένως δύνανται νὰ ἐκταφῶσι. Ἐν γένει τὰ συλλεγέντα ἀγγεῖα ὡς καὶ ἄλλα ἀξιόλογά πως τεμάχια δεικνύουσιν ἐνίοτε ἐργασίαν λεπτὴν καὶ ὡραίαν, οὐδὲν ὅμως ἐκ τούτων, καὶ ἡδυ-

νήθην εὐκόλως πλεῖστα νὰ συλλέξω τεμάχια, ἐκτὸς κοσμημάτων τινῶν φέρει τὸ ἐλάχιστον γραφῆς ἴχνος. Ἐκ τούτου δὲ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι, ἀφ' οὗ ἐνταῦθα τὰ ἀγγεῖα στεροῦνται γραφῶν, ὁ τόπος θὰ κατῳκεῖτο ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἑξῆς, ὅτε εἶχεν ἀπαρχαιωθῆ ἡ συνήθεια νὰ κοσμῶσι διὰ γραφῶν τὰ ἀγγεῖα καὶ κατεσκεύαζον τοιαῦτα δίδοντες προσοχὴν μόνον εἰς τὴν χάριν καὶ κομψότητα τοῦ τύπου. Ἀλλὰ κατὰ ταύτης τῆς γνώμης ἀντιτάσσονται ἰσχυρῶς ἐκτὸς ἄλλων καὶ αἱ ὀλίγαι καὶ ὀλιγογράμματοι ἐπὶ ὀστράκων ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ αἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνήκουσιν εἰς ἱκανῶς ἀρχαίους χρόνους. Ἄλλο ἀξιόλογον τῆς συλλογῆς κτῆμα εἶναι μικρὸν πήλινον εἰδώλιον παριστῶν γελοιογραφικῶς γραῖαν, πιθανῶς τροφόν, κρατοῦσαν βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις. Εὑρέθησαν ἔτι ἄφθονα πήλινα σωμάτια πυραμιδοειδῆ ἢ κωνοειδῆ μετ' ὀπῆς κατὰ τὸ στενούμενον ἄκρον αἱ καλούμεναι ἄγνυθες, χρήσιμοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστουργίᾳ καὶ ἄλλα ἥττονος λόγου ἄξια (1). Ἐκ δὲ πάντων τούτων δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ τόπος κατῳκεῖτο καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τοὺς πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν Ῥωμαϊκοὺς αἰῶνας. Ὑπολείπεται νῦν νὰ ἴδωμεν μέχρι τινὸς χρόνου διετέλεσε κατοικούμενος. Ἐὰν ἀπίδωμεν εἰς τὸ κατηρειπωμένον ναΰδριον τὸ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀναλήψεως γνωριζόμενον, δὲν θὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ τούτου μόνον, ὅσον ἀρχαῖον καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἢ ἀρχαιοτέρους χριστιανικοὺς χρόνους κατῳκεῖτο ὁ τόπος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσβεστόκτιστον κτίριον τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπάρχον δὲν φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς νεωτέρους χρόνους. Διότι λόγῳ τοῦ μεγέθους (2) αὐτοῦ καὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς κεῖται, πάντως θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ὀχυρωματικὸς καὶ κατασκοπευτικὸς πύργος καὶ ὡς τοιοῦτον τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς νεωτέρους κατακτητὰς τοὺς Φράγγους ἢ τοὺς Ἐνετούς. Διότι μάτην ἀνεζητήσαμεν μεταξὺ τῶν ἐπιπολαζόντων ἐπὶ τοῦ

(1) Μεταξὺ τῶν ἐκ τῆς Ἀναλήψεως εὑρημάτων ἂς σημειωθῶσι καὶ δύο λίθινοι πε-ῶν τὸν ἕτερον, τὸν ἄμεινον διατηρούμενον, ἀπέστειλα πρὸς τὸν εὐδοκίμως περὶ ἱστορικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενον κ. Τσούνταν.

(2) Τὸ κτίριον ἀκριβῶς ἔχει σχῆμα τραπεζίου, οὗτινος ἡ μεγίστη τῶν πλευρῶν ἔχει ; 23 μέτρων. Οἱ δὲ τοῖχοι διατηροῦντες ἐνιαχοῦ ἑνὸς μέτρου ὕψος εἶναι ἀσβεστό-... μετὰ μικρῶν κεράμων καὶ ἔν τισι ἔχουσι πλάτος μέγιστον 6 μέτρων.

ἐδάφους ὀστράκων νὰ ἀνεύρωμεν καὶ σύντριμμα πήλινον φέρον τὸ λίαν χαρακτηριστικὸν τῶν νεωτέρων χρόνων πράσινον γάνωμα. Καὶ εἶναι τοῦτο λίαν σύνηθες ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἀγγείων, ἐν ᾧ παντάπασιν ἐλλείπει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς φρονοῦμεν, ὅτι τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν κατῳκεῖτο ὁ τόπος καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀχυρωματικὸν κτίριον δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς νεωτέρους κατακτητάς, ἀνάγκη νὰ ἀναχθῇ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους οὐχὶ πέραν τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν ἐξικνουμένους (1).

Εὑρέθησαν ἔτι, ὡς εἴπομεν, καὶ ἐπιγραφαὶ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὀλιγογράμματα χαράγματα, ἃ καὶ παρίστανται ἐν τοῖς σχήμασι μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν μεγέθους. Ταῦτα εἶναι πάντα ἓξ ἐπὶ ἰσαρίθμων καὶ ἀνομοίων πηλίνων τεμαχίων κεχαραγμένα. Τὸ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον α σημειούμενον εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ πηλίνου τεμαχίου ὅλου τινός, ὅπερ θὰ ἀπετέλει σχῆμα παρεμφερές, εἰ καὶ ἱκανῶς πλατύτερον, πρὸς τὸ τῆς σήμερον ἐν χρήσει πρὸς στέγασιν τῶν οἰκιῶν κεραμίδος. Τὸ ὄστρακον φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον τῆς κοίλης ὄψεως μέλαν γάνωμα σχεδὸν ἐξίτηλον ἤδη, ὅπου καὶ ἡ ἐπιγραφή. Αὕτη, ὡς καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Διότι τὸ σχῆμα καὶ πάντων τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τοῦ διὰ τριῶν γραμμῶν παριστωμένου σῖγμα εἶναι ἀσφαλῶς ἀρχαϊκόν, τοῦ 6ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Μάλιστα ὁ τοῦ ἐν τέλει σῖγμα τύπος (ϟ) μὴ ἀπαντῶν ἐν τῷ Ἀργείῳ καὶ τῷ Ἀρκαδικῷ ἀλφαβήτῳ ὑπάρχων δ' ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς μαρτυρεῖ, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐπιγραφὴν ἐν ἀρχαϊκῷ Λακωνικῷ ἀλφαβήτῳ γεγραμμένην. Τὸ διὰ τριῶν γραμμῶν σῖγμα εὕρηται ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς ταῖς πρὸς ἀριστερὰ ἢ βουστροφηδὸν χωρούσαις, ἑπομένως εἶναι παλαιότατον (Ἴδε Kirschoff, Studien zur Geschichte des Griech. Alph. σ. 152). Τὸ δὲ διὰ

(1) Ἀσβεστόκτιστοι τοῖχοι εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἐκτίζοντο, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου καὶ ἀναλώμ. τοῦ ἰδίου ἐκτίσθησαν τοιαῦτα οἰκοδομήματα μετ' ἀσβεστοκτίστων τοίχων ἐν Ἐπιδαύ (Ἴδε Π. Καββαδίου, Ἐπίδαυρον ἐν σ. 149, 150). Παλαιότερον, δὲν ἀπεδείχθη ἐγίνετο τοιαύτη τοιχοδομία. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀσβεστόκτιστον τῆς Ἀναλήψεως κτί δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς παλαιοτέρους χρόνους.

τεσσάρων γραμμῶν ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μνημείῳ τῶν Πλαταιῶν. Πρὸ τούτου ἄρα πιθανῶς, δηλαδὴ πρὸ τῆς 76ης Ὀλυμπιάδος, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγράφη αὕτη ἡ ἐπιγραφή. Περὶ τοῦ τελευταίου γράμματος ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι ἰῶτα, ὅπως ἂν μὴ ἐν Λακωνικῇ ἀλλὰ πολλαχοῦ κατὰ τὸν 7ον καὶ 6ον π.Χ. αἰῶνα ἐσημειοῦτο τοῦτο διὰ τριῶν γραμμῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πιθανῶς ἐνταῦθα ἔχομεν ὄνομα ἀνδρὸς γεγραμμένον κατὰ τὸ σύνηθες εἰς πτῶσιν ὀνομαστικήν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὸ τελευταῖον γράμμα εἶναι Σ. Ἄλλως ἀπαντῶσι καὶ οἱ δύο διάφοροι οὗτοι τύποι τοῦ Σ ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, ὡς ἐν Inscr. Gr. Ant. 67, ὅπου ἀκριβῶς διάφορον τὸ ἐν μέσῳ τοῦ ἐν τέλει. Σημειοῦμεν ἔτι περιεργίας χάριν, ὅτι τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Υ φέρον μακρὰν

a

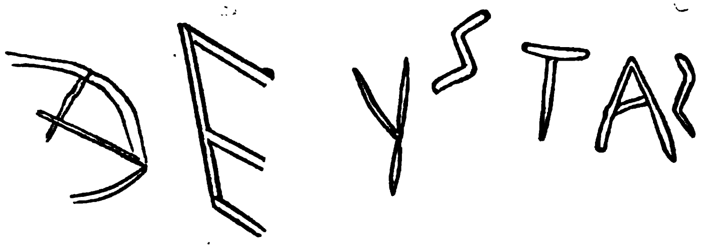

γραμμὴν ὡς προέκτασιν τῆς ἐκ δεξιῶν οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, ἐν ταῖς ἀρχαίαις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς, εἰμὴ Ⱶ, Υ, V, ἀλλ' οὐδ' ἐν ταῖς Ἀρκαδικαῖς ἢ Ἀργείαις. Μόνον ἐν τῷ τῆς Ἤλιδος καὶ Ἀττικῆς ἀλφαβήτῳ εὕρηται τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ σχῆμα τοῦ υ. (Ἴδε πίνακα παρὰ Kirschoff). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν γραμμάτων. Ἤδη δὲ ἐπιχειροῦντες νὰ ἀναγνώσωμεν ὁμολογοῦμεν, ὅτι πολλὰς εὑρίσκομεν ἐν τούτῳ δυσκολίας. Διότι Θεύστας μὲν ἢ Θευστᾶς ἀρχαῖον ὄνομα δὲν εἶναι γνωστόν. Ἀλλ' οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτον ὄνομα Λακωνικόν, Ἀρκαδικόν, ἢ Ἀργεῖον ἐν ᾧ τὸ πρῶτον συνθετικὸν ... πηρεῖτο εἰς Θευ. Διότι ἡ τοιαύτη συναίρεσις εὕρηται μὲν ἐν ...ις νήσοις Μήλῳ, Θήρᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀλλ' ἐν ἐπιγραφαῖς ...ρων χρόνων (ἰδὲ C. I. G. 1183, 1546, 5146, 5615). ...βαίνῃ νὰ ἔχωμεν ἐνταῦθα τὸ τέλος τοῦ ὀνόματος, οὗ

λείπει ἡ ἀρχή, τότε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει χαλεπώτερον. Ἀλλ' ἵνα δοθῇ τις λύσις, ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι πάντως ἐνταῦθα ἔχομεν ὄνομα ἀνδρός, ἐπειδὴ ἐπὶ ὀστράκου τοιούτου δύσκολον εἶναι νὰ γραφῶσι πλείονα καὶ ἐπειδὴ ἡ κατάληξις τῆς λέξεως ὄνομα ἀνδρὸς ὑποδεικνύει, καὶ μὴ εὑρίσκοντες τοιοῦτον ὄνομα, ὥστε νὰ καταλήγῃ ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τείνομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν Θυέστην τοῦ χαράκτου κατὰ λάθος γράψαντος Θεύττας ἀντὶ Θυέστας.

β

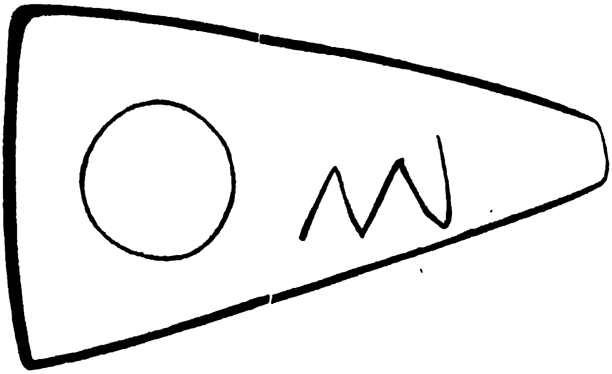

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον β χάραγμα εὕρηται κεχαραγμένον ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν ἄγνυθος πυραμιδοειδοῦς. Καταχωρίζομεν δὲ τοῦτο χάριν ἰδίᾳ τοῦ δευτέρου γράμματος, ὅπερ νομίζομεν ὅτι ἦν Σ. Τοῦτο εἶναι ἰδιάζων τύπος τοῦ ≤ ἁπαντῶν πρὸ πάντων ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς (πρβλ. Kirschoff, Studien zur Geschichte d. Gr. Alph. σ. 152 καὶ I. Gr. An. 54, 56, 62, 62α καὶ 63). Τὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ ἀγνύθων χαράγματα ἑρμηνεύονται ὡς μονογραφήματα τῆς ταλασιουργούσης (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. 10 σ. 541 κ. ε. καὶ Κουμανούδη ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπιτυμβίοις κε').

Τὰ ὑπὸ στοιχεῖα γ καὶ δ ὅμοια χαράγματα εὑρέθησαν ἐπὶ δύο

γ	δ
ΑΡΙ	ΑΡΙ

ὁμοίων περίπου συντριμμάτων ἀγγείων. Καὶ ἐν τούτοις τὸ Ρ εἶνα

ἀρχαϊκόν. Τὸ δὲ μονογράφημα αρι εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν (πρβλ. Κουμαν. Ἐπιγρ. Ἐπιτυμβίων σ. κε').

Τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ε εὕρηται ἐπὶ πλίνθου παχείας ἐπιπέδου καὶ ἀγανώτου καὶ ἀπετυπώθη δι' ἀμβλέος ὀργάνου πρὸ τῆς καμινεύσεως. Ἂν, ὡς πείθομαι, τὰ δύο ταῦτα γράμματα εἶναι ἀρχαῖα, τότε πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ιγ καὶ οὐχὶ ισ.

ε

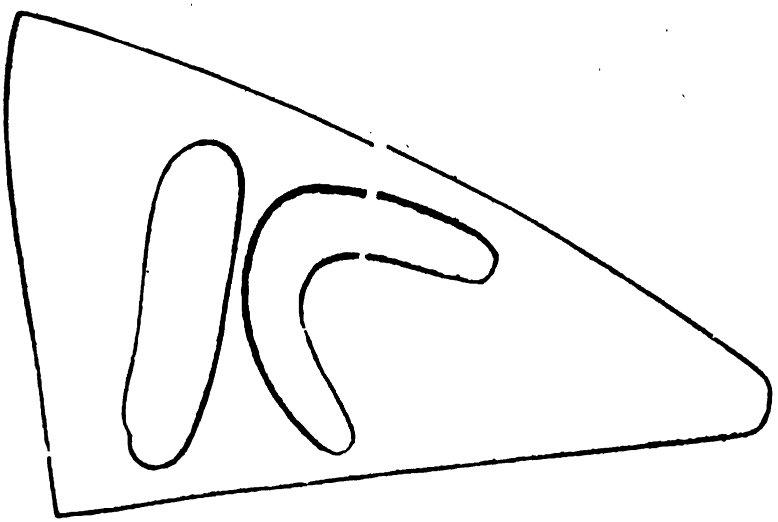

Τέλος διὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ϛ' χάραγμα οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ἀφ' οὗ ἀμφοτέρωθεν τὸ ὄστρακον εἶναι ἀποκεκρουμένον, εἰμὴ περὶ τοῦ Σ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα μετὰ τριῶν γραμμῶν παριστώμενον ἀναβιβάζει τὴν τετραγράμματον ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαιοτάτων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀναγόμεναι εἰς χρόνους ἀρχαίους, τὸν 5ον ἢ καὶ 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἀποδεικνύουσι μετὰ βεβαιότητος, ἣν τὰ ἄλλα ἐκεῖ σῳζόμενα ἐρείπια δὲν θὰ παρεῖχον, ὅτι ἡ πόλις, ἣν ἔχομεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ἀναλήψεως, κατῳκεῖτο ἀπὸ τοῦ 6ου τοὐλάχιστον π. Χ. αἰῶνος. Ἔπειτα, καθὼς ἀνωτέρω ετηρήσαμεν, τινὰ τῶν γραμμάτων ὡς οἱ τύποι τοῦ Σ οἱ ≀ καὶ ἀπαντῶσι μόνον ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Λακωνικαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τύποι τοῦ Λακωνικοῦ, οὐδαμῶς δὲ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ἢ τοῦ Ἀρ-ω ἀλφαβήτου. Ὅπερ βεβαίως ἔν τινι μέτρῳ συμβάλλεται εἰς τὸ

νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα αὐτὴ πόλις ἦν Λακωνικὴ καὶ ἐξ ἐκείνων τῶν ἀρχαίων χρόνων. Καὶ δύναται μὲν ὁ τελευταῖος οὗτος

ς

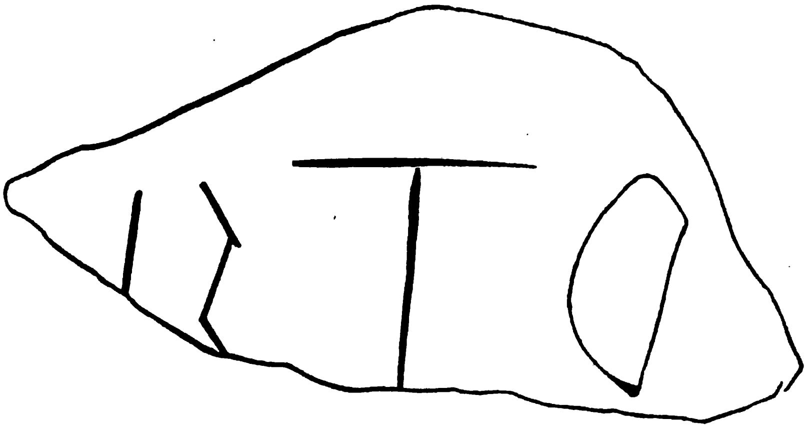

ἰσχυρισμὸς νὰ ἀνατραπῇ δι' ἐπιγραφῶν ἄλλων ἃς ἡ σκαπάνη τοῦ ἐρευνητοῦ θὰ φέρῃ εἰς φῶς, ἀλλ' ὅμως τοιαύτην γνώμην ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν χαραγμάτων τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἔχωμεν.

Αἱ δὲ κατωτέρω καταχωριζόμεναι πέντε ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ καλλιεργοῦντος τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ εἰς θέσιν Παλιόρογγο 20′

1

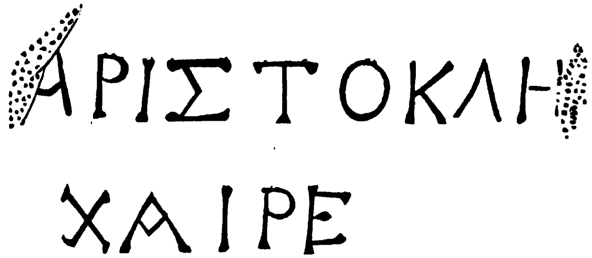

τῆς ὥρας ἀνατολικῶς τῆς Ἀναλήψεως ἀνήκουσι πάντως εἰς τὴν α
τὴν πόλιν καὶ διὰ τοῦτο καὶ δημοσιεύονται ἐνταῦθα. Διότι αἱ τρ

μαρμάριναι ἐπιτύμβιοι πλάκες ἢ στῆλαι, ἐφ' ὧν εὕρηνται αἱ πέντε ἐπιγραφαί, ἀνευρέθησαν μεταξὺ τῶν ἐρειπίων χριστιανικοῦ ναοῦ, ὅπου πλὴν παλαιῶν τινων ἐν θεμελίοις κειμένων ἐκκλησιδίων οὐδὲν ἄλλο σημαίνει τὴν ἐκεῖ ὕπαρξιν ἑτέρου ἀρχαίου συνοικισμοῦ. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπιγραφαὶ δὲν εἶναι χριστιανικαὶ καὶ δὲν ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ναοῦ, εἰς οὗ τὰ ἐρείπια ἀναμὶξ εὑρέθησαν, συνάγεται ἐν-

2

τεῦθεν ὅτι αἱ μαρμάριναι αὗται πλάκες ἐνετειχίσθησαν πρὸς κόσμον ἢ ὡς ἐκλεκτὸν ὑλικὸν εἰς τοὺς τοίχους τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ μετενεχθεῖσαι ἐκ τῆς κατωτέρω κειμένης πόλεως, ὅτε ἴσως ἦν κατηρειπωμένη. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἄρα τούτων ἀνηκουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαίαν συλλογήν, περὶ ἧς εἴπομεν, ἡ $1^{η}$ εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ πλακὸς μαρμαρίνης, ὕψους 0,43 καὶ πλάτους 0,28, οὐδὲν κόσμημα

3

4

φερούσης. Τὰ γράμματα ἔχουσιν ὕψος 0,035. Ἡ δὲ οὑτωσὶ ἐσχηματισμένη κλητικὴ τοῦ ὀνόματος ἐμφαίνει ὅπως καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μεταγενεστέρους χρόνους. Ἡ $2^{α}$ ἐπὶ πλακὸς μαρμαρίνης ἢ μᾶλλον στήλης, ὕψους 0,40 καὶ πλάτους 0,24, ἥτις φέρει παραδόξως καὶ ἐπὶ τῶν δύο κατὰ μῆκος ἄκρων μικρὸν ἀέτωμα καὶ ἀκρωτήρια
μένα. Τοῦτο ἑρμηνεύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἑκάτερον τῶν ἄκρων
οιήθη ἐξ ὑπαμοιβῆς ὡς βάσις καὶ εἶτα ἀέτωμα τῆς στήλης,
σίμευσεν οὕτως ὡς ἐπιτύμβιος ἐπὶ δύο διαφόρων νεκρῶν. Οὕτως
κείμενον ἀέτωμα ἔχομεν τὴν $3^{ην}$ καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως

τὴν 4ην. Ἐκ τούτων ἡ τελευταῖον χαραχθεῖσα εἶναι ἡ 2α διὰ τοῦτο καὶ ἄριστα διατηρεῖται. Ἐν ταύτῃ ἔχομεν ὄνομα γυναικὸς Πασαγάθης, ὅπερ ὄνομα εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἐν Πισιδίᾳ Τερμησσοῦ (C. I. G. 4366 K). Θαλίος δὲ ὄνομα, ὅπως ἀναγινώσκεται ἐν τῇ 3η καὶ 4η, φέρεται καὶ παρὰ Κοίντῳ Σμυρναίῳ (2,228) καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Μεγαρικῇ παρὰ Dittenberger (Inscriptiones Graecae Megaridis, Oropiae, Boeotiae, ἀρ. 21). Ὥστε ἡ στήλη ἐχρησίμευσε χάριν οἰκονομίας πρῶτον μὲν διὰ τὸν Θαλίον εἶτα δὲ διὰ τὴν Πασαγάθην. Ἡ 5η τέλος εὕρηται ἐπὶ στήλης, ὕψους 0,42 πλάτους 0,22 καὶ πάχους 0,17, φερούσης ἄνωθεν ταπεινὸν περιθώριον καὶ μικρὸν ἀνάγλυφον. Τοῦτο ὕψος ἔχον 0,30 παριστᾷ παῖδα γυμνὸν ὑψοῦντα τὸν ἀριστερὸν πόδα, ἵνα πρὸς τὰ ἔμπρὸς προ-

5

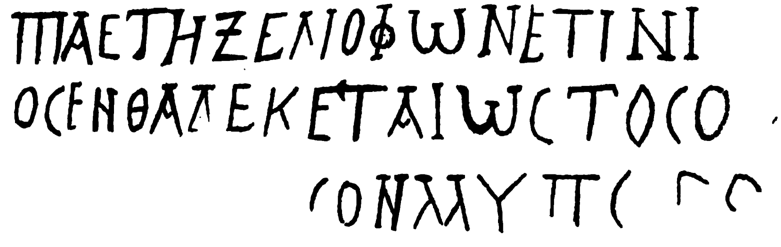

βῇ, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς καθειμένης κρατοῦντα ῥάβδον συρομένην, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐπ' ὤμου φέροντα ἀγγεῖον, οἷον κάλπην ἢ ὑδρίαν. Ἡ ἄκρα δ' ὅμως ἐπιφάνεια τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ἐντελῶς ἀποτετριμμένη. Ἐπίσης ὁ 3ος στίχος τῆς ἄνωθι ἐπιγραφῆς δὲν διασῴζει εἰμὴ ὀλίγιστα ἐν τέλει ἀκέραια γράμματα. Τοὺς δὲ δύο μᾶλλον διατηρουμένους στίχους ἀναγινώσκομεν ὡς ἑξῆς: [ἑ]πτὰ ἔτη Ξενοφῶν ἔτι ν[έ]ος ἐνθάδε κε[ῖ]ται ὡς τόσο . . . . Τὸ πρῶτον γράμμα ἀποτετριμμένον ὂν εἶναι προδήλως ε. Κατωτέρω ἐν τῷ νέος ἐν τῇ θέσει τοῦ δευτέρου γράμματος ὑπάρχει σαφῶς κεχαραγμένον ι καὶ οὐχὶ ε. Προτιμῶμεν ὅμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ λάθος τοῦ χαράκτου ἐγρά Ι, διότι ἄλλως οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν. Ἐπίσης λάθος κα ἡμᾶς ἐγένετο ἐν τῷ κεῖται τοῦ χαράκτου γράψαντος μόνον κετε Ἴσως δὲ ἡ κάθετος μικρὰ γραμμὴ ἡ τέμνουσα τὴν κοινὴν τῷ Ε καὶ

γραμμὴν νὰ σημαίνῃ ἀπόπειραν διορθώσεως μετὰ τὴν συνείδησιν τοῦ γενομένου ἁμαρτήματος. Καὶ ἡμεῖς μὲν δὲν ἠδυνήθημεν ἄλλως νὰ λύσωμεν τὰς ἀπορίας ταύτας. Εἴθε δὲ ἄλλοι ἐμπειρότεροι περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν οὐ μόνον ταῦτα ὀρθότερον νὰ ἑρμηνεύσωσι ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην ἐπιγραφὴν δι' ἐπιτυχοῦς εἰκασίας νὰ συμπληρώσωσι.

Γενικῶς νῦν περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων λέγοντες δὲν νομίζομεν, ὅτι αὗται ἐκ τῶν συνήθων ἐπιτυμβίων οὖσαι καὶ χρόνων τῶν τελευταίων Ῥωμαϊκῶν συμβάλλουσί πως εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ τοπογραφικοῦ ζητήματος, περὶ οὗ ἡμῖν πρόκειται. Κατεχωρίσθησαν δὲ ἐνταῦθα καὶ διότι ἀποτελοῦσι μέρος τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀναλήψεως, ὧν προεθέμεθα τὴν σύντομον περιγραφήν, καὶ ἵνα δηλωθῇ, ὅτι ἐξ οὗ τόπου αὗται ἐξωρύχθησαν ὑπὸ τοῦ καλλιεργοῦντος χωρικοῦ εἶναι λίαν πιθανὸν καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ εἰς φῶς νὰ προέλθωσι. Τοῦτο παρακινεῖταί τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅταν ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνασκαφῆς ἴδῃ, ὅτι ἐκ μιᾶς μόνης πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἐξήχθη πλῆθος μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, πλακῶν μετὰ γλυφῶν, κιονιδίων, ἅτινα πάντα ἐλέγχουσιν ἱκανῶς πλούσιον χριστιανικὸν ναόν. Λοιπὸν ἂν ἀνασκαφῶσι καὶ αἱ τρεῖς ἄλλαι πλευραὶ καὶ ὁ μεταξὺ χῶρος, ἅτινα δὲν προέλαβε νὰ ἀνασκάψῃ ὁ ἰδιοκτήτης κωλυθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχῆς, πολλαὶ ἐλπίδες ὑπάρχουσιν ὅτι θὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλα ἀνεπίγραφα μάρμαρα ἐξ Ἀναλήψεως προερχόμενα.

Ἴδωμεν νῦν κατὰ πόσον ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων θὰ δυνηθῶμεν νὰ ὀνομάσωμεν τὴν οὑτωσὶ ὑφ' ἡμῶν σήμερον ὀνομαζομένην πόλιν τῆς Ἀναλήψεως διὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς ὀνόματος. Τίς πόλις μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὅτι ὑπῆρχε περὶ τοὺς τόπους τούτους; Ἡ ἀπάντησις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται εὐκολωτάτη. Ἀφοῦ ἐνταῦθα προφανῶς εὑρισκόμεθα κατὰ τὴν ἀπὸ Τεγέας εἰς Λακωνικὴν εἴσοδον, ἐνθυμούμεθα ἀμέσως τὰς Καρύας, τὴν Λακωνικὴν περιοικίδα πόλιν, ἣν πρώτην συνήντων τὰ εἰς τὴν Λακωνικὴν ἀπὸ Τεγέας εἰσβάλλοντα στρατεύματα. Οὕτω κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τῷ 369 π.Χ., τὴν πρώτην ἐν τῇ ἱστο-
...νωστὴν εἰσβολὴν ἐχθρικοῦ στρατοῦ εἰς Λακωνικήν, οἱ Θηβαῖοι
... τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλληνικῶν 6, 5, 25) ὁρμηθέντες πάντως ἀπὸ
Τεγέας εἰσέβαλον εἰς τὴν Λακωνικὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν Καρυῶν
...βαλον κατὰ Καρύας»), ὅθεν, ἀφ' οὗ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλα-

χόθεν εἰσβαλόντων Ἀρκάδων, κατέβησαν τὴν ἐπομένην εἰς Σελλασίαν. Καὶ ἀφ' οὗ τῆς Σελλασίας ἡ θέσις εἶναι ἀσφαλῶς ὡρισμένη 4 ὥρας νοτίως τῆς Ἀναλήψεως ἄνωθεν τοῦ χωρίου Βουρλιᾶ καὶ ἐκ μόνης ταύτης τῆς παρὰ Ξενοφῶντι μαρτυρίας πειθόμεθα, ὅτι μόνον κατὰ τὴν ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Λακωνικὴν εἴσοδον πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς Καρύας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν ἐκ τῆς Ξενοφωντείου περὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἀφηγήσεως δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν μετὰ μεγαλυτέρας ἀκριβείας τὴν θέσιν τῶν Καρυῶν. Πρὸ τούτου δ' ὅμως ἀνάγκη νὰ ὁρισθῇ, μέχρι τίνος ὁρίου ἔφθανεν ἡ Τεγεατικὴ χώρα, οὗ πέραν ἤρχετο ἡ Λακωνική. Περὶ τῶν ὁρίων τῆς Τεγέας καὶ τῆς Λακωνικῆς δύο ἔχομεν ἀρχαίας μαρτυρίας καὶ πρὸς ἀλλήλας συμφωνούσας καὶ ὑπὸ τῆς φυσικῆς διαιρέσεως τῶν δύο χωρῶν ἐπιβεβαιουμένας. Ἡ ἀρχαιοτέρα εἶναι ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ, ἐν Ἑλληνικῶν ζητημάτων 5, ὡς ἑξῆς ἐπὶ λέξει ἔχουσα: «τίνες οἱ παρ' Ἀρκάσι καὶ Λακεδαιμονίοις χρηστοί. Λακεδαιμόνιοι Τεγεάταις διαλλαγέντες ἐποιήσαντο συνθήκας καὶ στήλην ἐπ' Ἀλφειῷ κοινὴν ἀνέστησαν, ἐν ᾗ μετὰ τῶν ἄλλων γέγραπται, Μεσσηνίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς χώρας, καὶ μὴ ἐξεῖναι χρηστοὺς ποιεῖν. Ἐξηγούμενος οὖν ὁ Ἀριστοτέλης τοῦτό φησι δύνασθαι τὸ μὴ ἀποκτιννύναι βοηθείας χάριν τοῖς Λακωνίζουσι τῶν Τεγεατῶν». Ἐπὶ τοῦ Ἀλφειοῦ ἄρα ἐστάθη κοινὴ περὶ εἰρήνης στήλη μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν, ἣν ἐγνώριζεν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡρμήνευε. Τοῦτο δὲ εἶναι ἰσχυρὰ ἔνδειξις, ὅτι ὁ Ἀλφειὸς ἦν καὶ ἡ μεθόριος γραμμή, ἐφ' ἧς, ἐπειδὴ ἦτο κοινὴ εἰς ἀμφοτέρους, ἔκειτο καὶ ἡ περὶ εἰρήνης στήλη. Προσέτι βεβαιοῦται, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων (1), καθ' οὓς συνεφιλιώθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Τεγεᾶται, ὁ Ἀλφειὸς οὗτος ἐχρησίμευεν ὡς ὅριον (2). Ἡ δευτέρα καὶ νεωτέρα

(1) Ἡ Σπάρτη ἐν τοῖς πρὸς τὴν Τεγέαν πολέμοις αὐτῆς ἄρχεται ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀναξανδρίδου τὸ πρῶτον (Παυσ. 111, 3, 9). Μετὰ τοῦτο λοιπόν, δηλαδὴ μετὰ τὸ 560 π.Χ., πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐστάθη ἡ περὶ εἰρήνης στήλη. Ἴδε Ἑλλην. Ἱστορ. Κουρτίου μετάφρασιν ὑπὸ Σ. Λάμπρου Τ. Α' σ. 323).

(2) Ὡς ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Κουρτίου ὑπὸ Σ. Λάμπρου Τομ. Α' σ. 323 ἀναγινώσκεται, ὅτι παρὰ τὸ Μεθύδριον, ἐκεῖ ἔνθα ἐγγὺς ἀλλήλων κεῖνται αἱ πηγαὶ τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Εὐρώτα, ἱδρύθη ἡ περὶ εἰρήνης στήλη, νομ τις, ὅτι ὑπῆρχε τόπος ὀνομαζόμενος Μεθύδριον παρ' ὃν εἶχεν ἱδρυθῇ ἡ στήλη αἱ Τοιοῦτόν τι ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ μοναδικῇ περὶ τοῦ πράγματος μ τυρίᾳ τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται, ὅτι ὑπῆρχε τοιοῦτος τόπος ἱ

μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ Παυσανίου, ὅστις ἐν Ἀρκαδικῶν 54,1, ἀναφέρει ὅτι «Λακεδαιμονίοις καὶ Τεγεάταις ὅροι τῆς γῆς ὁ ποταμός ἐστιν ὁ Ἀλφειός». Ὡς τοιοῦτος δὲ ποταμὸς ἀνεγνωρίσθη ὀρθῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ὅτι εἶναι ὁ καλούμενος Σαρανταπόταμος, εἰ καὶ οὐχὶ μόνον τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα ἀπώλεσε ἀλλὰ καὶ τὸν ῥοῦν μετέτρεψε καὶ οὐδεμίαν πρὸς τὰ ὕδατα τοῦ σήμερον Ἀλφειοῦ σχέσιν ἔχει. (Περὶ τοῦ Σαρανταποτάμου ὡς Ἀλφειοῦ τῶν ἀρχαίων σπουδαίως ἐπραγματεύθη ὁ L. Ross ἐν Reisen und Reiserouten durch Griechenland Α΄ σ. 70 καὶ 71). Ἀναντιρρήτως ὁ χείμαρρος οὗτος μάλιστα κατὰ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ῥοῦν, τὸν δυτικῶς διευθυνόμενον, σχηματίζει τὸ φυσικώτατον ὅριον τῶν δύο χωρῶν. Καὶ ἤδη ὑπολογίζοντες, ὅτι πρὸς νότον τοῦ Σαρανταποτάμου ἔχομεν τὴν Λακωνικὴν δυνάμεθα ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος νὰ προχωρήσωμεν ἐγγύτερον εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἔκειντο αἱ Καρύαι. Οἱ Ἀρκάδες δηλαδὴ (παρὰ Ξεν. Ἑλλ. 6, 5, 24) εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Λακωνικὴν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς κυρίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Τεγέας εἰς Σπάρτην. Καὶ τοῦτο συνάγομεν ἐκ τούτου, ὅτι τὸ Οἰὸν τῆς Σκιρίτιδος, ὅπερ κατεχόμενον ὑπὸ Λακωνικῆς φρουρᾶς προσέβαλον οἱ Ἀρκάδες, ἔκειτο πάντως παρὰ τὴν κυρίαν ταύτην ὁδόν, ἀφ' οὗ ἔκειτο «ἐπὶ τοῖς εὐπροσοδωτάτοις» (Ἑλλ. 6, 5, 24). Γνωρίζομεν δὲ καλῶς, ὅτι ἡ εὐθεῖα εἰς Σπάρτην ἄγουσα ὁδὸς ἐξερχομένη τῆς Τεγεάτιδος πλησίον τῆς θέσεως τῆς καλουμένης σήμερον Κρυάβρυσις («στὴν Κρυάβρυσι») ἦγε πρὸς τὴν Σελλασίαν διὰ τῆς γνωστῆς Κλεισούρας (1). Διότι αὕτη ἡ διεύθυνσις τῆς ὁδοῦ ὑποδεικνύεται καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν τόπων καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους ἰχνῶν τῆς ἀρχαίας ἁμαξιτοῦ. Ἀλλ' ἡ διεύ-

ὅπου αἱ πηγαὶ τοῦ Εὐρώτα καὶ Ἀλφειοῦ ἐγγὺς κεῖνται. Τὸ Ἀρκαδικὸν Μεθύδριον κεῖται πολὺ μακράν. Ἐὰν μόνον ἐγράφετο μεθύδριον καὶ τῆς λέξεως ἐγίνετο χρῆσις ὡς σημαινούσης τὴν γραμμὴν τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων, τὸν ὑδροκρίτην, ὥς τινες λέγουσι μεταφράζοντες τὸ Γερμανικὸν Wasserscheide, θὰ εἴχομεν τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ μαρτυρίαν ἠλλοιωμένην πως ἀλλὰ μετ' εὐλόγου τροποποιήσεως. Διότι, ὡς ἐν τῷ παρατεθέντι χωρίῳ εἴδομεν, μόνον ὅτι ἐπ' Ἀλφειῷ ἔστησαν τὴν στήλην μνημονεύεται.
γκη δὲ ἐὰν οὕτω εἴπωμεν, νὰ ἐννοῶμεν, ὅτι τὸ μεθύδριον τοῦτο ἦτο τὸ μεταξὺ τοῦ
ιῦ ῥοῦ τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Οἰνοῦντος, παραποτάμου τοῦ Εὐρώτα, διότι ἐνταῦθα
τυνώρευον, ὡς καὶ κατωτέρω θὰ ἴδωμεν οἱ Τεγεᾶται καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι.

Ἐνταῦθα παρακαλεῖται ὁ ἀναγνώστης ν' ἀναδράμῃ εἰς τὸν Γαλλικὸν χάρτην, τὰς θέσεις, ἐπειδὴ δυστυχῶς δὲν κατωρθώθη νὰ ἐπισυναφθῇ ἐν τῇ πραγματείᾳ ...ὶ χάρτης τῶν περιγραφομένων τόπων.

θυνσις, ἣν ἔλαβον οἱ Θηβαῖοι ἐλθόντες εἰς Καρύας ἀναγκαίως ὑπῆρχεν ἀνατολικώτερον ταύτης τῆς εὐθείας ὁδοῦ, αἱ Καρύαι ἄρα ἔκειντο ἀνατολικῶς τῆς Κλεισούρας, ὅτε ἀγόμεθα εἰς τοὺς περὶ τὴν ἡμετέραν Ἀνάληψιν τόπους. Μόνον ἂν τοῦτο παραδεχθῶμεν περὶ τῆς θέσεως τῶν Καρυῶν κατὰ προσέγγισιν, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ παρὰ Ξενοφῶντι κατωτέρω λεγόμενον, ὅτι τὴν ἐπομένην οἱ σύμμαχοι ἀναχωρήσαντες ἐκ Καρυῶν κατέβαινον εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ πρώτην συνήντησαν τὴν Σελλασίαν. Ἐν τῇ περὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἀφηγήσει τοῦ Διοδώρου δὲν ἀναφέρονται μὲν αἱ Καρύαι καὶ οἱ Βοιωτοὶ εἰσβάλλουσιν εἰς Σελλασίαν, ἀλλὰ ταῦτα οὐδόλως ἀναιροῦσι τὴν παρὰ Ξενοφῶντι λεπτομερεστέραν ἀφήγησιν. Καὶ περὶ τῶν κατόπιν γενομένων εἰσβολῶν καὶ δὴ τῶν ἐπισήμων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῆς τοῦ Φιλίππου (338 π.Χ.) καὶ τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου (222 π.Χ.) στερούμεθα τοιούτων λεπτομερῶν εἰδήσεων. Ἀλλὰ λίαν ἐναργὴς εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Λιβίου, ὃς ἱστορῶν περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Τίτου Κοΐγκτίου Φλαμινίνου εἰς τὴν Λακωνικὴν κατὰ τοῦ τυράννου Νάβιδος, γενομένης τῷ 195 π.Χ., λέγει περὶ τούτου ὡς ἑξῆς: Castra deinde movit et Parthenio superato monte praeter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. Ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia expectavit........Quinctius satis iam omnibus reparatis profectus ab stativis die altero ad Sellasiam super Oenunta fluvium pervenit, quo in loco....(Tit. Liv. 34, 26). Περὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Φιλοποίμενος γενομένης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἐχθρικὴν χώραν: Ad Caryas primum in hostium terra posuit castra (Tit. Liv. 35, 27). Καὶ ὅμως παραβάλλων τις τὰ δύο ταῦτα χωρία εὑρίσκεται κατὰ πρῶτον πρὸ ἀντιφάσεως. Διότι ἐν Καρύαις ὁ Κοίγκτιος, πρὶν ἢ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν, περιέμενε τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα. Ἀλλ' εἰς τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν εἶχεν εἰσβάλει ὁ Κοίγκτιος, ἀφοῦ αἱ Καρύαι ἀκριβῶς ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν χώρᾳ, δηλ. τῇ Λακωνικῇ, ἦσαν, ὡς λέγεται κατωτέρω ἐν τῷ περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λόγῳ. Κατὰ τὸ βραχὺ δὲ χρονικὸν διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν δύο εἰσβολῶν δὲν ἐπῆλθέ τις μεταβολὴ ὡς πρὸς τὰς Καρύας. Ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ἀντίφασις εὐθὺ αἴρεται, ἐὰν τεθῇ, ὅπως καὶ ἀληθῶς ἔχει, ὅτι αἱ Καρύαι ἔκειντο εὐθὺς ἐπὶ τῇ πρώτῃ εἰς τὴν Λακωνικὴν εἰσόδῳ. Διότι τότε μόνον περὶ τοῦ

Κοΐγκτίου δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι εἶχε μὲν καταλάβει Λακωνικὸν τόπον, τὰς Καρύας, κατεῖχε δ' ὅμως μόνην τὴν εἴσοδον καὶ δὲν εἶχεν εἰσβάλει ἔτι εἰς τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν. Ἀφοῦ δὲ πάντα παρεσκευάσθησαν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Καρυῶν ὁ Κοΐγκτιος καὶ διὰ τοῦ Οἰνοῦντος ποταμοῦ πορευόμενος ἔφθασεν εἰς Σελλασίαν. Ταῦτα ἄρα ἀφοῦ καλῶς γνωρίζομεν, ὅτι ὁ μὲν Οἰνοῦς εἶναι τὸ ἀπὸ τῶν πλησίον τοῦ χωρίου Ἀραχόβης τόπων πηγάζον ποτάμιον, τὸ σήμερον Κελεφίνα ὀνομαζόμενον, ἡ Σελλασία δὲ εὕρηται κατὰ τὸ ἔσχατον πρὸς δυσμὰς ἄκρον τῆς κοιλάδος τοῦ Οἰνοῦντος, περιορίζουσιν ἔτι στενώτερον τὸν τόπον, ἐν ᾧ πρέπει νὰ τοποθετηθῶσιν αἱ Καρύαι. Καὶ ὁ τόπος οὗτος δύναται νὰ ἐκτείνηται μόνον ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Οἰνοῦντος, ὅπου τὸ χωρίον Ἀράχοβα, μέχρι τῆς Ἀναλήψεως καὶ οὐχὶ βορειότερον, διότι τότε εἰσερχόμεθα εἰς τὴν Τεγεάτιδα. Ὁ αὐτὸς δὲ τόπος ὑποδεικνύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὡς εἴδομεν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου μανθάνομεν, ἂν μή τι ἄλλο, τοὐλάχιστον ὅτι αἱ Καρύαι ἐθεωροῦντο κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὡς μεθόριος τῆς Λακωνικῆς τόπος. Διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι παρὰ Θουκυδίδῃ (5, 55, 3) ἐξερχόμενοι εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἄργους ἔθυσαν ἐν Καρύαις τὰ διαβατήρια, θυσίας δηλαδή, τὰς ὁποίας ὁ ἐκστρατεύων βασιλεὺς ἔθυεν ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς χώρας ἐπικαλούμενος τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν θεῶν. (Περὶ τῶν θυσιῶν τούτων ἴδε Ξεν. Πολ. Λακ. 13, 2-5).

Σύμφωνος πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀρχαιοτέρας μαρτυρίας εἶναι καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ Παυσανίου. Ὁ περιηγητὴς παραδίδει ἡμῖν (ἐν Λακωνικῶν I, 1), ὅτι ἡ Λακωνικὴ ἄρχεται εὐθὺς πρὸς δυσμὰς τῶν Ἑρμῶν, οἵτινες κείμενοι ἐπὶ τοῦ ὄρους Πάρνωνος εἶναι οἱ ὅροι τῆς χώρας τῶν Λακεδαιμονίων, τῶν Τεγεατῶν καὶ τῶν Ἀργείων (Κορινθ. 38, 7), μετὰ δὲ τοὺς Ἑρμᾶς ἀφηγεῖται (Λακων. 10, 7), ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἐκ δρυῶν δάσος Σκοτίτας μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἱεροῦ τοῦ Σκοτίτα Διὸς καὶ τοῦ τροπαίου τοῦ Ἡρακλέους, πρὸς ἃ ἄγεταί τις ἀποκλίνων πρὸς ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, καὶ ὅτι τρίτη τις πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εὐθείας ἄλλη ἐκβολὴ φέρει εἰς τὰς Καρύας καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὅθεν ναστρέφων τις πρὸς τὴν λεωφόρον ἔρχεται εἰς Σελλασίαν. Ἐκ τῆς ιᾶς ταύτης τῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερομένων τόπων δύο σηα εἶναι ἀκριβῶς ὡρισμένα, ἡ θέσις τῆς Σελλασίας καὶ ἐπομένως ἡ

πρὸς ταύτην διὰ τοῦ ποταμοῦ Οἰνοῦντος ἄγουσα λεωφόρος καὶ ἡ τοῦ δάσους Σκοτίτα. Ὁ Σκοτίτας, τὸ ἐκ δρυῶν δάσος, ἔκειτο πάντως κατὰ τοὺς περὶ τὰ χωρία Ἀράχοβαν καὶ Μπαρμπίτσαν τόπους ἐκτεινόμενον ἰδίᾳ περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Οἰνοῦντος. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, ὅστις (ἐν 16, 37) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Φιλοποίμην ἀποστείλας ἐκ Τεγέας τοὺς ἐπιλέκτους, ἵνα ἀπὸ τῶν περὶ Σελλασίαν τόπων ἐπιτρέχωσι τὴν Λακωνικήν, συνεβούλευσεν, ἂν λίαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πιεσθῶσι, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸν Σκοτίταν, οὗ τόπου ὁρίζεται καὶ ἡ θέσις ὡς κειμένου μεταξὺ Τεγέας καὶ Λακεδαίμονος. Ἀλλ' ὅπως εὐγλωττότερον τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὁρίζουσι τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων τὰ ἐρείπια αὐτῶν καὶ αἱ ἀνευρισκόμεναι ἐπιγραφαί, οὕτω καὶ τοῦ δάσους Σκοτίτα τὴν θέσιν ὁρίζουσιν ἀκριβέστερον καὶ ἀσφαλέστερον αἱ καὶ σήμερον περὶ τοὺς τόπους τούτους, τὰ χωρία Ἀράχοβαν καὶ Μπαρμπίτσαν, φυόμεναι δρύες καὶ τὸ καταλληλότατον πρὸς ἀνάπτυξιν τοιούτων δένδρων ὑπάρχον ἐκεῖ λευκὸν τιτανῶδες ἔδαφος. Εἶναι ἄρα τῶν δύο τούτων σημείων τῆς παρὰ Παυσανίᾳ σειρᾶς γνωστὴ ἡ θέσις. Ἐντεῦθεν ἕπεται, ὅτι καὶ τὰς Καρύας θὰ συναντήσωμεν, ἂν πρὸς δεξιὰ τοῦ Οἰνοῦντος, ὅστις δεικνύει τὴν ἀπὸ τοῦ Σκοτίτα πρὸς τὴν Σελλασίαν ὁδόν, καὶ πρὸς βορρᾶν πρὸς τὴν Τεγέαν ἀποκλίνωμεν. Εὐκόλως δέ τις πείθεται παραβάλλων ταῦτα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰρημένα, ὅτι αὕτη ἡ ἀπὸ τῆς λεωφόρου ἐκβολὴ ἡ ἄγουσα εἰς Καρύας προχωροῦσα περαιτέρω ἔφθανεν εἰς Τεγέαν καὶ εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ ὁδός, ἡ ἀνατολικώτερον τῆς εὐθείας τῆς ἐκ Τεγέας εἰς Σπάρτην ἀγούσης ὑπάρχουσα, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁποίας εἰσέβαλον οἱ Θηβαῖοι εἰς Λακωνικήν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀφήγησις τοῦ Παυσανίου συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας μαρτυρίας καὶ ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἔτι ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀναζητουμένην πόλιν, διότι πρῶτον μὲν περιορίζει τὸν τόπον, ἐν ᾧ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν ταύτην, ἀπὸ νότου θέτουσα ὅριον τὸν Οἰνοῦντα, οὗ πρὸς τὰ δεξιὰ πρέπει νὰ τραπῶμεν, ἔπειτα δὲ παρέχει τὴν πληροφορίαν. ὅτι θὰ ὁδηγηθῶμεν εἰς τὸν τόπον διὰ παρόδου πρὸς τὰ δεξιὰ δηλ. πρὸς βορρᾶν τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἀποκλινούσης. Ἂν ἐνταῦθα ὁ Παυσανίας προσέθετεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν σταδίων, οὓς διατρέχωτις κατὰ τὴν πάροδον ταύτην θὰ ἔφθανεν εἰς Καρύας, ὅπως τοῦτ πρὸ ὀλίγου ἔπραξε ἐν τῷ περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Σκοτίτα Διὸς λόγῳ αὐτοῦ,

οὐδαμῶς τότε θὰ ἐβραδύνομεν νὰ ἀνεύρωμεν τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔκειτό ποτε ἡ πόλις μετὰ τοῦ σημαντικοῦ ἱεροῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ περιηγητὴς τοσαῦτα μόνον εἰπὼν σιωπᾷ καὶ σπεύδει νὰ φθάσῃ εἰς Σπάρτην ἐγκαταλείπων ἡμᾶς εἰς ἱκανὴν ἔτι ἀπορίαν. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἄλλην παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἔχομεν εἴδησιν, ἥτις νὰ προσθέτῃ τι περισσότερον, τοῦ λοιποῦ θὰ ἀπίδωμεν εἰς τὰς ἀφώνους μαρτυρίας τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος τῶν κειμένων ἐν ᾧ τόπῳ κατὰ προσέγγισιν ὑπεδείχθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅτι ὑπῆρχον αἱ Καρύαι. Ὄντως ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἐκτεινομένοις πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν τοῦ Οἰνοῦντος καὶ ἀκριβέστερον πρὸς τὰ ΒΔ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ἀραχόβης, πρὸς τὰ ἀριστερὰ δὲ τοῦ ποταμίου τοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Βουρβούρων καταρρέοντος ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία ἐκείνη πόλις. Ἀκριβῶς ἐντὸς τῆς ἐκτάσεως ταύτης, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμίου τοῦ Βούρβουρα ὑπάρχει ἡ πόλις τῆς Ἀναλήψεως, τῆς ὁποίας τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἐπιχειροῦμεν νὰ γνωρίσωμεν. Προσέτι ἐπὶ μὲν τοῦ λόφου τῆς Ἀναλήψεως ἤδη ὁ Jochmus παρετήρησε μακρὰς τροχιὰς ἐπὶ τῶν πετρῶν ἴχνη τῆς ἁμαξιτοῦ, ἥτις ἐκ Τεγέας ἤρχετο ἐκεῖ, ἡμίσειαν δὲ ὥραν ΒΔ τῆς Ἀραχόβης εἰς τὰς θέσεις «Ἀγορὰ» («στὴν Ἀγορὰ») καὶ «Καμίνια» ἡμεῖς εἴδομεν ὁμοίας τροχιάς, αὔλακας ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους ὑπὸ τῶν τροχῶν τῶν ἁμαξῶν ἀνοιχθείσας, ἃς συνδυάσαντες πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως παρατηρουμένας ἐπείσθημεν ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν πάροδον τοῦ Παυσανίου, ἥτις ἦγεν εἰς τὰς Καρύας. Καὶ ἀφοῦ ἡ πάροδος αὕτη φέρει πρὸς τὴν Ἀνάληψιν, ἔχομεν ἕνα ἐπὶ πλέον ἰσχυρὸν λόγον, ὥστε νὰ ὁρίσωμεν τὰς Καρύας ὡς ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως κειμένας.

Ἀληθῶς δὲ οὐδεμία περὶ τούτου θὰ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ἂν μὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἀρχαῖος τόπος ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως δυνάμενος νὰ ἀξιώσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως. Εἶναι δ' ὅμως καὶ ἀλλαχοῦ τοιοῦτος ἀρχαῖος τόπος καὶ τοῦτο εἶναι κυρίως ὅπερ αἴρει καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῆς πόλεως τῆς Ἀναλήψεως βεβαιότητα ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῶν Καρυῶν.

Π..ὸς βορρᾶν καὶ ἐγγύτατα τοῦ χωρίου Ἀραχόβης ἐν τόπῳ ονο-...ένῳ «Καρυὲς» (1) («στοὺς Καρυὲς») εὕρηνται ἐπὶ τῶν ἐκεῖ

...κ τῶν ἐν τῷ λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape ἀναγινωσκομένων: Ca-... Flecken in Laconien an der arkadischen Grenze, jetzt Caryes, mit

ἀγρῶν διακεχυμένα ἐπὶ τῶν ἐκεῖ ἀγρῶν μεταξὺ ἄλλων νεωτέρων καὶ ἀρχαῖα ὄστρακα ἐπιδεικνύοντα τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν μέλαν γάνωμα. Ὁ δὲ διὰ τῆς θέσεως ταύτης ἀποτελούσης μικρὰν κοιλάδα ῥέων μικρὸς παραπόταμος τοῦ Οἰνοῦντος ἐξέθαψέ ποτε τοῖχον ἐξ ὀγκολίθων καὶ ἐκάλυψε πάλιν. Εἰς ἄλλον ἐγγὺς τόπον καλούμενον «Ψηλὰ Ἁλώνια» καὶ κείμενον ἐπὶ ὑψώματος κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου σκαπτομένων πρὸ ἐτῶν τῶν θεμελίων οἰκίας ἀνεσκάφησαν τάφοι μετ' ἀρχαίων ἀγγείων. Ἡ μικρὰ κοιλὰς ἔχει καὶ ὕδατα ἄφθονα, ὅπερ θὰ ἀπήτει βεβαίως τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ αἱ Νύμφαι, ὧν ἱεραὶ ἦσαν αἱ Καρύαι κατὰ τὸν Παυσανίαν (Λακ. 10, 7). Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμίου καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς κοιλάδος ὑπάρχει ἐκκλησίδιον ἀφιερωμένον εἰς τὴν Παναγίαν ἱκανῶς ἀρχαῖον, ὡς δεικνύουσι τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ, ἐλλείψει ἄλλης ἀποδείξεως, αἱ τρεῖς ὡς ἱεραὶ διὰ τὸν ναὸν διασωθεῖσαι ὑπερχιλιετεῖς γιγαντιαῖαι πλάτανοι. Ἐντεῦθεν τολμηρότερός τις θὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ ἐκκλησίδιον τοῦτο τῆς Παναγίας ἐν θέσει καταλλήλῳ καὶ ὡραίᾳ ἱδρυμένον διεδέχθη τὸ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος (1). Ἐπίσης οὗτος θὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ τόπου ἀπαιτεῖ ἐνταῦθα νὰ τοποθετηθῶσιν αἱ Καρύαι, διότι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα δὲν θὰ σημαίνῃ ἄλλο τι εἰ μὴ τόπον ὅπου πολλαὶ ἐφύοντο καρύαι καὶ ἡ θέσις «Καρυὲς» ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων δένδρων τῶν ἐκεῖ εὐκόλως ἀναπτυσσομένων ἔλαβε τὸ ὄνομα. Ταῦτα πάντα ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀποχρῶντες λόγοι, ὥστε νὰ πείσωσιν ἡμᾶς περὶ τούτου, ἀλλ' ὅμως προστιθεμένου καὶ τούτου, ὅπερ σπουδαιότερον, ὅτι ἡ θέσις Καρυὲς προδήλως κατοικηθεῖσα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εὕρηται πρώτη αὕτη ἐπὶ τῇ πρὸς δεξιὰ ἀποκλίσει ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἀρκοῦσιν ἵνα διασείσωσι τὴν βεβαιότητα, μεθ' ἧς πρότερον ἐτοποθετήσαμεν τὰς Καρύας ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ νὰ ἐξενέγκωμεν, ἣν περὶ τούτων ἔχομεν γνώμην, ἀνάγκη νὰ

einem Tempel der Artemis δύναται νὰ νομίσῃ τις, ὅτι ἡ τοπωνυμία Καρυὲς διεσώθη κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος τῶν Καρυῶν. Ὑπὲρ τούτου ὅμως οὐδεμία ὑπάρχει ἐγγύησις, διότι ἡ τοπωνυμία συνηθέστατα ἀποδίδεται εἰς τόπους ἔχοντας καρύας, ὅπως συμβαίνει καὶ διὰ τὴν προκειμένην.

(1) Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος τοῦ ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μεσσηνίων κειμένου, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς ἱερὰ τῆς αὐτῆς θεᾶς, ἐκτίσθη, εἰς ἀρχαίους χρόνους ἐκκλησία τῆς Παναγίας καὶ ὀνομάζεται σήμερον «Παναγία Βολιμνιάτισσα» (πρβλ. Ross Reisen, Α' σ. 6 κ. ε.)

μνημονεύσωμεν τῶν ἐρευνῶν καὶ γνωμῶν τῶν προηγηθέντων ἐρευνητῶν, οἵτινες περιηγηθέντες τοὺς ἡμετέρους τόπους ἔγραψαν περὶ τούτων.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν οἱ πλεῖστοι καὶ διασημότατοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοπογραφίᾳ δὲν ἐγνώρισαν τὰ κατὰ τὴν Ἀνάληψιν ἐρείπια καὶ διὰ τοῦτο ἄνευ οὐδεμιᾶς δυσκολίας λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ τῶν Καρυῶν τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας, ἃς ἀνωτέρω ἐξεθήκαμεν, ἔκλιναν ἀδιστάκτως νὰ παραδεχθῶσι, ὅτι ἐκεῖ που παρὰ τὴν Ἀράχοβαν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Οἰνοῦντος ἔκειντο αἱ Καρύαι μετὰ τοῦ περιφήμου ἱεροῦ αὐτῶν. Οὕτως ὁ Boblaye (ἐν Recherches géographiques sur les ruines de la Morée βιβλίου ἀποτελοῦντος μέρος τῆς Expedition en Morée καὶ ἐκδοθέντος ἐν Παρισίοις τῷ 1835 σ. 72 καὶ 73) μαθών, ὅτι πρὸς βορρᾶν καὶ εὐθὺς παρὰ τὸ χωρίον Ἀράχοβαν ἔκειντο ἴχνη τινὰ ἀρχαιότητος, ἀπεφήνατο, ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔχωμεν τὰς Καρύας, τὸ δὲ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἢ ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν τοῦ χωρίου ἐκκλησιδίου τῆς Παναγίας ἢ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἐκκλησίας. Ὁ Ross ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς θέσεως τῶν Καρυῶν ἠπατήθη ἔκ τινος ἐσφαλμένης σημειώσεως τοῦ Γαλλικοῦ χάρτου, ὃν ἔσχεν ὁδηγόν, ἐν ᾧ σημειοῦται Παλιόκαστρο μίαν ὥραν δυτικῶς τῆς Ἀραχόβης κείμενον καὶ ἔγραψεν (Reisen, Α' σ. 175), ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ὕπερθεν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου ῥάχεως, ὅπου ἵστατο, ἀναγνωρίζει τις μίαν περίπου ὥραν δυτικῶς τῆς Ἀραχόβης ἐν τῇ κοιλάδι παραποτάμου τινὸς τοῦ Οἰνοῦντος μεμονωμένον καὶ πλατὺν λόφον μετ' ἐρειπίων καὶ ὅτι ἡ θέσις τούτων τῶν ἐρειπίων ὡς ὄντων τῶν Καρυῶν ἀνταποκρίνεται ἄριστα πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου. Τὸ δὲ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἐν τῇ οὑτωσὶ περιγραφομένῃ θέσει εὕρηνται ὡς ἐρείπια, ἅτινα πιθανῶς διέκρινε μακρόθεν ὁ Ross, πύργος νεωτέρων χρόνων ἴσως τῶν Φραγκικῶν (1) καὶ σωροί τινες λίθων ἀπὸ οἰκιῶν συγ-

(1) Ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Πελοποννήσῳ ἡ Ἀράχοβα εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὡς σπουδαία στρατιωτικὴ θέσις θεωρουμένη, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ὁρμητήριον κατὰ τῶν ἐν τῇ Λακωνικῇ Ἑλλήνων. Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως ὅπου ἐν στ. 5,854 κ. ε. ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς:

Τὸ ἤκουσέν το ὁ μισὺρ Ντζεφραὶς ὁ αὐθέντης τοῦ Καρυταίνου
Μεγάλως τὸ ἀπεδέξε τον ὀνόστιμον τοῦ ἐφάνη.
Λογίζοντα καὶ ἐλπίζοντα μὲ τὸν λαὸν ἐκεῖνον
θέλει ζημιώσει τοὺς Ῥωμαιοὺς καὶ τόπον του φυλάξει.
Ἐπῆρε τους καὶ ἀπήλθασιν εἰς τῶν Σκόρτων τὰ μέρη,
κεῖσε τοὺς ἐδιώρθωσε νὰ κατοικοῦν καὶ στέκουν,

χρόνων τοῦ πύργου, ὅστις οὕτω δίδει τὸ ὄνομα εἰς τὴν θέσιν καλουμένην Παλιόπυργο («στὸν Παλιόπυργο») καὶ οὐδαμῶς Παλιόκαστρο. Τὸν Ross ἠκολούθησε καὶ ὁ πολὺς Κούρτιος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ αὐτοῦ (Τομ. Β΄ σ. 261) γράψας καὶ οὗτος ἐσφαλμένως, ἐπειδὴ ὡς καὶ ὁ Ross δὲν εἶδεν ἐγγύθεν τὰ ἀναγραφόμενα ἐρείπια, ὅτι εἰ καὶ τὰ τείχη τοῦ Παλαιοκάστρου τούτου δὲν ἐξηρευνήθησαν ἔτι, ὅμως κατὰ τὴν τοποθεσίαν καθ' ὁλοκληρίαν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν Λακωνικὴν περιοικίδα πόλιν τῶν Καρυῶν. Τὸν λόφον, ἐφ' οὗ νῦν ἡ 'Αράχοβα, εὗρεν ὡς ἔχοντα μὲν τὸ σχῆμα ἀρχαίας ἀκροπόλεως ἀλλ' ὡς οὐδὲν φέροντα ἴχνος ἀρχαιότητος. Τὸ ἱερὸν ὅμως τῆς 'Αρτέμιδος τοποθετεῖ ἐπὶ τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Παναγίας ἴσως διὰ τὸ κατάλληλον καὶ εὔυδρον τῆς θέσεως. 'Αλλὰ καὶ ὁ Bursian μετὰ ταῦτα ὁμοίως ἐπλανήθη γράψας (ἐν Geographie von Griechenland T. B' σ. 118), ὅτι αἱ Καρύαι ἔκειντο μίαν ὥραν δυτικῶς τῆς 'Αραχόβης ἐπὶ ὁμαλοῦ λόφου κειμένου μεταξὺ δύο ρυάκων εἰς ἕνα παραπόταμον τοῦ Οἰνοῦντος ἑνουμένων. Διότι ὄχι μόνον οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον δεῖγμα ἀρχαιότητος ὑπάρχει ἐπὶ τῶν πετρωδῶν καὶ ὅλως ἀγρίων λόφων τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς 'Αραχόβης ἐκτεινομένων, ἀλλ' οὐδὲ φαίνονταί που κατὰ τοὺς τόπους ἐκείνους οἱ δύο ρύακες οἱ εἰς ἕνα παραπόταμον τοῦ Οἰνοῦντος ἑνούμενοι. Πρόδηλον ὅθεν, ὅτι ὁ Bursian ἐν τῷ μνημονευθέντι λόγῳ αὐτοῦ οὐχὶ τῶν ἐκεῖ τόπων ἀλλὰ τοῦ Γαλλικοῦ χάρτου περιγραφὴν ἐπεχείρησε. Εἶναι δὲ ἐσφαλμένος ὁ χάρτης οὗτος καὶ ἐν τῇ διαγραφῇ τῶν ρυάκων τῶν δῆθεν ἀποτελούντων τὸν δεξιόθεν τοῦ Οἰνοῦντος καταρρέοντα παραπόταμον αὐτοῦ. Διότι ἡμεῖς δυνηθέντες νὰ περιέλθωμεν πολλάκις τοὺς τόπους τούτους παρετηρήσαμεν μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ὄχι μόνον οὐδὲν ἐκ τῶν πολλῶν ρυακίων, ἅτινα ἐν τῷ χάρτῃ σημειοῦνται ὡς συμβάλλοντα εἰς τὸν δεξιὸν παραπόταμον τοῦ Οἰνοῦντος πραγματικῶς ὑπάρχει, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ παραποτάμου τούτου διαφέρει λίαν τῆς ἐν τῷ χάρτῃ σημειουμένης. 'Αλλὰ περὶ τούτων ἐνταῦθα πλατύτερον δὲν θὰ πραγματευθῶμεν, ἐπειδὴ ἐλλείποντος ἀπὸ τῆς πραγματείας ταύτης τοῦ σχετικοῦ τοπογραφικοῦ

Εἰς τὸ χωριόν, τὸ λέγουσιν 'Αράχοβαν Μεγάλην,
'Οποῦ 'νι ἡ ἄκρη τῶν Σκόρτων ἐκεῖ πρὸς τοὺς 'Ρωμαίους κ.τ.λ.

'Εντεῦθεν δύναταί τις, βασίμως νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ μνημονευθεὶς πύργος ἀνήκει εἰς τούτους τοὺς χρόνους.

σχεδίου πᾶσα λεπτομερεστέρα τόπων περιγραφὴ ἀναγκαίως θὰ εἶναι δυσνόητος. Ἤδη ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν περὶ τῶν ἐρευνῶν τῶν νεωτέρων τοπογράφων λόγον. Ὡς εἴδομεν, οἱ μέχρι τοῦδε μνημονευθέντες πάντες ἔτειναν πρὸς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Οἰνοῦντος νὰ τοποθετήσωσι τὰς Καρύας καὶ τινὲς μὲν ἐκεῖ ὅπου εὗρον παρὰ τὴν Ἀράχοβαν μικρὰ ἀρχαῖα ἴχνη, ὡς ὁ Boblaye, ἄλλοι δὲ ὡς Ross, ὁ Curtius, ὁ Bursian ἐκεῖ ὅπου ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ χάρτου ἠπατήθησαν. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον ἠπατήθη καὶ ὁ Vischer γράψας (ἐν Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland σ. 357), ὅτι πολλὰ ἔλεγον αὐτῷ εἰς «Κρυάβρυσιν» περί τινος σημαντικοῦ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχοντος ἐκεῖθεν Παλαιοκάστρου, ὅπερ ἐπί τινος ὄρους παρὰ τὴν Ἀράχοβαν κεῖται. «Εἶναι αἱ Καρύαι, ὅπως ὁ Ross δικαίως λέγει». Ἄν, ὡς λέγει ὁ Vischer, ταῦτα εἶπον εἰς αὐτὸν χωρικοὶ εἰς Κρυάβρυσιν, ἡ μετὰ τούτων συνεννόησις ἐξ ἅπαντος δὲν ἦτο ἀκριβής. Διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν πέριξ ἐκεῖ κατοικούντων γνωρίζει τοιοῦτον Παλιόκαστρο (1). Περὶ δὲ τῆς θέσεως τῆς Ἀναλήψεως οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι οὐδὲν ἔμαθον ὄχι μόνον ὅτε ἐξήταζον τὰ κατὰ τὴν ἀπὸ Σπάρτης εἰς Θυρέαν ὁδὸν τὴν διερχομένην διὰ τοῦ Οἰνοῦντος καὶ τῆς Ἀραχόβης, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἠρεύνων τὴν ἀπὸ Σπάρτης εἰς Τεγέαν ἄγουσαν, ὅτε τὸν λόγον ἔφερον καὶ περὶ τῶν Τεγεατικῶν δήμων τῶν ἔξωθι τῆς πόλεως Τεγέας πρὸς τὴν Λακωνικὴν κειμένων καὶ τοῦ Σαρανταποτάμου ὡς τοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀλφειοῦ, εἰς οὗ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην εὕρηνται τὰ ἐρείπια τῆς Ἀναλήψεως. Ἄλλως θὰ μετέβαλλον τὰς γνώμας αὐτῶν ἢ τοὐλάχιστον δὲν θὰ ἀπεφαίνοντο μετὰ τοσαύτης βεβαιότητος περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῶν Καρυῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν. Τοῦθ' ὅπερ ἔπαθον ἐκεῖνοι οἱ ἐρευνηταί, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὸν τόπον τοῦτον, οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Jochmus καὶ Loring. Ὁ τελευταῖος, ὅς τυγχάνει νὰ εἶναι καὶ ὁ τελευταῖον περὶ τοῦ θέματος πραγματευθείς, ὑπεστήριξεν, ὡς εἴπομεν, ὅτι ἐνταῦθα δικαιότερον πρέπει νὰ τοποθετηθῶσιν αἱ Καρύαι καὶ διότι εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς ἵδρυσιν πόλεως ἡ θέσις καὶ διότι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, οὐδὲ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν, εὑρίσκονται πλείονα ἀρχαιότητος ἴχνη.

(1) Τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Παλιόκαστρο τὸ ἐν τῇ κάτωθι τῆς Ἀναλήψεως πεδιάδι ἐλάχιστα, ὡς εἴδομεν, φέρει ἐρείπια καὶ περὶ τούτου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔλεγον [illegible]ικοί.

Ἀλλ' οἱ λόγοι οὗτοι, ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν εἶναι, ὅμως δὲν παρέσχον εἰς τὸν Loring οὐδ' ἡμῖν πάρέχουσι τὴν ποθουμένην περὶ τοῦ πράγματος βεβαιότητα. Διότι τί ἐμποδίζει νὰ ἔχωμεν ἐν τῇ Ἀναλήψει πόλιν ἄλλην ἀρχαίαν, περὶ ἧς οὐδεὶς ἢ λίαν βραχὺς ἐγένετο λόγος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, παρὰ δὲ τὴν Ἀράχοβαν ὄντως τὰς Καρύας; Οὐδὲ βλάπτει τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι δὲν εὑρέθησαν εἰς τὴν θέσιν «Καρυὲς» εἰμὴ ἀσήμαντα ἀρχαῖα ἴχνη. Διότι εἶναι δυνατὸν ταῦτα ἄφθονα ὄντα κατ' ἀρχὰς νὰ κατεστράφησαν ἀκολούθως ὑπὸ τῶν συνοικισάντων τὸ πρῶτον τὸ χωρίον Ἀράχοβαν, ὅπερ ἐξετείνετο παλαιότερον καὶ ἐπί τε ἄλλων καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν τόπων, οἵτινες δεικνύουσιν ἡμῖν σήμερον μικρὰ ἀρχαιότητος λείψανα. Τούτους καὶ ἄλλους τινὰς λόγους ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι τοὐλάχιστον ἐν τῷ παρόντι δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ καὶ μία τις παρὰ τὴν Ἀράχοβαν τοποθέτησις τῶν Καρυῶν, ὡς δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ καὶ ἄλλη τις ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως.

Ἴδωμεν νῦν μὴ καὶ ἄλλαι θέσεις διεκδικοῦσι τὴν ἀρχαίαν πόλιν, ὅτε τὸ πρᾶγμα μέλλει νὰ ἀποβῇ δυσχερέστερον. Εὐτυχῶς οὐδεμία ἄλλη δύναται νὰ διαφιλονικήσῃ τὸ γέρας τοῦτο. Διότι ἡ μὲν τοῦ Ross, Curtius καὶ Bursian μίαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀραχόβης θέσις οὐδὲ τοῦ ἐλαχίστου ὀστράκου ἢ συντρίμματος ὀγκολίθου τίτλον δύναται νὰ παρουσιάσῃ, ἄλλη δέ τις θέσις, $^3/_4$ τῆς ὥρας δυτικῶς τῆς Ἀναλήψεως κειμένη, ὀνομαζομένη Γεράνι (1), κατὰ τὸ ἄκρον τῆς πεδιάδος πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν γνωστὴν Κλεισοῦραν παρέχει μὲν πλῆθος συντριμμάτων ἀγγείων, κεραμίδων, πίθων, πλίνθων, πάντων ἀρχαίων, ἀλλὰ δὲν πληροῖ τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὑποδεικνυόμενον ὅρον, καθ' ὃν αἱ Καρύαι ἔκειντο ἐπὶ τῆς πλαγίας ὁδοῦ, ἥτις ἀποκλίνουσα ἀπὸ τῆς λεωφόρου τοῦ Οἰνοῦντος ἦγε πρὸς τὴν Τεγέαν. Τοὐναντίον κεῖται ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἐπὶ τῆς εὐθείας τῆς ἀπὸ Τεγέας διὰ τῆς σημερινῆς Κλεισούρας εἰς Σπάρτην διευθυνομένης. Ἑπομένως μόνον οἱ δύο τόποι, ὁ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν καὶ ἡ Ἀνάληψις μένουσιν ἵνα διαμφισβητήσωσι τὴν ἀρχαίαν πόλιν. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐνδεχόμενον εἶναι τὰς Καρύας νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν θέσιν «Καρυές», ἀνεζητήσαμεν νὰ εὕρωμεν ἄλλο τι ἀρχαῖον ὄνομα διὰ τὸν τῆς Ἀναλήψεως

(1) Ταύτην, φαίνεται, τὴν θέσιν ὁ Welcker (ἐν Tagebuch einer griech. Reise I, σ. 203) ἐξέλαβεν, ὅτι εἶναι ἡ τοῦ Οἰοῦ τῆς Σκιρίτιδος (Ξεν. Ἑλλ. 6, 5, 25).

τόπον. Εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν πρὸ πάντων νύξιν ἡ ὑπὸ τοῦ Boblaye (ἐν Recherches κ.τ.λ. σ. 70) ἐκφρασθεῖσα γνώμη, καθ' ἣν τὸ ὅριον μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Τεγεάτιδος θὰ ἦτο ἡ γραμμὴ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων τοῦ Οἰνοῦντος καὶ Σαρανταποτάμου. Ἀλλ' ἂν τὸ ὅριον δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ κοίτη τοῦ Σαρανταποτάμου, τοῦ Ἀλφειοῦ τῶν ἀρχαίων, τότε ἡ πόλις τῆς Ἀναλήψεως μένει ἐκτὸς τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀνήκει εἰς τὴν Τεγεάτιδα. Διότι τῷ ὄντι ἂν λάβωμεν ὡς ὅριον τὴν γραμμὴν τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων, οὐ μόνον ὁ λόφος τῆς Ἀναλήψεως ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κάτωθι καὶ πρὸς δυσμὰς πεδιὰς εὕρηται πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς ταύτης φερομένης σχεδὸν κατὰ τὸ μέσον τοῦ μεταξὺ Ἀραχόβης καὶ Ἀναλήψεως διαστήματος ὄντος μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας. Αὕτη δὲ ἡ γνώμη, ὅτι ὡς ὅριον ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν γραμμὴν τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων, καὶ ἄλλοθεν δύναται νὰ ἐνισχυθῇ. Διότι καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς μετὰ τῶν ὁμόρων φαίνεται, ὅτι αὕτη ἡ ἀρχὴ ἐλήφθη ὑπ' ὄψει. Οὕτως οἱ ὅροι τῆς Λακεδαίμονος πρὸς τὴν Μεσσήνην ἐστάθησαν μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπὶ Τιβερίου κρίσιν (πρβλ. Taciti, Annales 4, 43) ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων τῶν εἰς ἑκατέραν πλευρὰν τοῦ Ταϋγέτου καταρρεόντων. Τοῦτο δὲ ἀσφαλῶς γνωρίζομεν, ἀφότου ὁ Ross (ἴδε Reisen Α' σ. 3 κ. ἑ.) ἀνεῦρε τὰς περὶ τῶν ὁρίων τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων ὁροσήμους στήλας κειμένας ἀκριβῶς ἐπὶ τοιαύτης θέσεως. Τὰ δὲ ὅρια μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Μεγαλοπολίτιδος ὡρίζοντο διὰ τοῦ παρὰ τὴν Βελεμίναν τὴν βορειοτάτην τῆς Λακωνικῆς πόλιν Ἑρμαίου. Καὶ δὲν ἔχει μὲν εὑρεθῆ τὸ Ἕρμαιον τοῦτο, ἐν ᾗ ἀκριβῶς θέσει ἵστατο, πάντως ὅμως κατὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐρώτα καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ θὰ ἦτο, ὅπως πᾶς τις πείθεται ἀναγινώσκων τὰ παρὰ Παυσανίᾳ ἐν Ἀρκαδικῶν 35, 3 καὶ 4 ἀναφερόμενα περὶ τῶν παρὰ τὸ Ἕρμαιον τόπων. Περὶ δὲ τῶν ὁρίων τῶν μεταξὺ Λακεδαιμονίων, Τεγεατῶν καὶ Ἀργείων τῶν Ἑρμῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὀνομαζομένων πιθανώτατον ἂν μὴ βέβαιον εἶναι ὅτι ἔκειντο ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ἁγίου Πέτρου καὶ Ἀρα-ἡης ῥάχεως ἀκριβῶς ἐν τῇ θέσει, ἥτις σήμερον καλεῖται «Φονεμέ-» («στοὺς Φονεμένους») καὶ σημειοῦται διὰ τριῶν τεχνητῶν σωρῶν ων παρὰ τὴν ὁδὸν κειμένων. Οὕτως ἡ ῥάχις τῶν Φονεμένων σχηςίζει προσφυέστατα τὰ φυσικὰ ὅρια μεταξὺ τῶν τριῶν χωρῶν καὶ

ἀπὸ τῆς ῥάχεως ταύτης διαχωρίζονται καταρρέοντα πρὸς τὰς οἰκείας πλευρὰς τὰ ὕδατα τοῦ Λακωνικοῦ Οἰνοῦντος πρὸς δυσμάς, τοῦ Ἀργολικοῦ Τανάου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ διαρρέοντος τὴν Θυρεάτιδα ὡς και τὰ καταφερόμενα εἰς τὸν Ἀλφειὸν τὸν εἰσβάλλοντα εἰς τὸ Τεγεατικὸν πεδίον. (Ὅρα περὶ τῶν Ἑρμῶν, Boblaye, Recherches σ. 57, ἅτινα πιστῶς ἀντέγραψε ὁ F. Aldenhoven ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Itineraire descriptif de l' Attique et du Peloponnese σ. 280. L. Ross, Reisen A', σ. 173 καὶ 174. Bursian, Geographie T. B', σ. 116 καὶ Frazer ἐν Παυσ. Κορινθ. 38, 7). Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὰ ὅρια ταῦτα ἦσαν τὰ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου καθωρισμένα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἂν ἐπὶ Παυσανίου ἡ γραμμὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων ἦτο τὸ ὅριον μεταξὺ Τεγέας καὶ Λακεδαίμονος, ἡ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν τοποθέτησις τῶν Καρυῶν εἶναι βεβαία, διότι ὁ περιηγητὴς φαίνεται ὁμιλῶν περὶ τῶν Καρυῶν ὡς περὶ Λακωνικοῦ χωρίου. Καὶ τοῦτο τὸ ὅριον πιθανῶς ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὴν βιαίαν δικαιοπραγίαν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἀποδώσας εἰς τοὺς Ἀργείους τὴν Θυρεάτιδα καὶ ἀναβιβάσας τὰ σύνορα μέχρι τῆς ῥάχεως τῶν Φονεμένων καὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων ἀπέδωκεν οὕτω καὶ μικρὰν γῆν εἰς τοὺς Τεγεάτας, ὅσην πρὸς βορρᾶν περιορίζει ἡ αὐτὴ γραμμὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων ἡ ἀπὸ τῆς ῥάχεως τῶν Φονεμένων πρὸς τὸ ὑψηλὸν βουνὸν Τσιούκαν καὶ Κλεισοῦραν διευθυνομένη. (Καὶ τοῦτο μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πολυβίου (ἐν 18, 14), ὅστις ἀναφέρει, ὅτι «Φίλιππος ὁ Ἀμύντου καὶ τοῖς Μεσσηνίοις, Μεγαλοπολίταις, Τεγεάταις καὶ Ἀργείοις ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις, ἃς παρῄρηντο Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὴν εὐκαιρίαν»). Ἀλλ' ἂν τοῦτο θεωρήσωμεν ὡς ἀληθὲς καὶ προσέτι ἐνθυμηθῶμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἐν Κορινθ. 20, 1 ἀναφερόμενον, ὅτι Φίλιππος ὁ Ἀμύντου τοὺς Λακεδαιμονίους ἠνάγκασε μένειν ἐπὶ τοῖς καθεστηκόσιν ἐξ ἀρχῆς ὅροις τῆς χώρας, τότε φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ αἱ Καρύαι ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Τεγέαν, ἀφ' ἧς παλαιότατα εἶχον ἀποσπασθῆ, ἑπομένως αὗται ἔκειντο ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως πρὸς βορρᾶν δηλαδὴ τῆς γραμμῆς τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων. Ἔχομεν οὕτω πρῶτον μὲν συμπέρασμα, καθ' ὃ αἱ Καρύαι ἦσαν μόνον παρὰ τὴν Ἀράχοβα· ἔπειτα δὲ δεύτερον ἄλλο ἀντίθετον ὅλως πρὸς τὸ πρῶτον, καθ' ὃ ἐπ τῆς Ἀναλήψεως μόνον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἡ αὐτὴ πόλις. Ἀλλὰ ταῦτα

εἶναι ἀδύνατα. Τὴν δὲ ἐξήγησιν δίδουσιν ἡμῖν ἄλλα χωρία συγγραφέων, οἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι πολλάκις οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν πέριξ γειτόνων περὶ τῶν παραμεθορίων τόπων ἤριζον καὶ μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐξαναγκασμόν. Οὕτως ὁ Πολύβιος (ἐν 20, 12) ἀναφέρει, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπρέσβευον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τῶν κωμῶν «Ἡ δὲ σύγκλητος περὶ μὲν τῶν κωμῶν ἔφησεν ἐντολὰς δώσειν τοῖς παρ' αὐτῶν ἀποστελλομένοις πρέσβεσι περὶ δὲ τῶν ὁμήρων . . . .». Εἶναι δὲ αἱ κῶμαι αὗται αἱ ὑπὸ τῶν γειτόνων διαμφισβητούμεναι. Παρὰ τῷ Τακίτῳ (Ann. 4, 43) οἱ πρέσβεις τῶν Μεσσηνίων ἐνώπιον τοῦ Τιβερίου καὶ τῶν πρέσβεων τῶν Λακεδαιμονίων ἐπικαλοῦνται καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ Μομμίου, τῶν κοινῇ αἱρεθέντων Μιλησίων διαιτητῶν, τελευταῖον τοῦ Ἀτιδίου Γεμίνου πραίτωρος Ἀχαίας, πάντων ἐπιδικασαμένων τὴν Δενθιάτιδα χώραν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῶν ἀμφισβητούντων Λακεδαιμονίων. Ἀνάλογα ἐντεῦθεν ἀγωνίσματα πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι συνέβησαν καὶ μετὰ τῶν Τεγεατῶν, Ἀργείων καὶ Μεγαλοπολιτῶν. Καὶ ἐκ τοῦ Στράβωνος (ἐν Η, 365) φαίνεται, ὅτι τὰ ὅρια ἐκεῖνα τοῦ Φιλίππου ἦσαν προσωρινά. «Διετέλεσαν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ Στράβων περὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἕως ἀφείλοντο αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν Θηβαῖοι καὶ μετ' ἐκείνους εὐθὺς Μακεδόνες, οὐ μὴν τελέως γε οὐδὲ τούτοις εἶξαν, ἀλλὰ φυλάττοντες τὴν αὐτονομίαν ἔριν εἶχον περὶ πρωτείων ἀεὶ πρός τε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ πρὸς τοὺς τῶν Μακεδόνων βασιλέας». Προσέτι ὁ Παυσανίας (ἐν Ἀχαϊκῶν 11, 1): «Ῥωμαῖοι δὲ αὖθις ἄνδρα ἐκ τῆς βουλῆς καταπέμπουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὄνομα μὲν τῷ ἀνδρὶ ἦν Γάλλος, ἀπέσταλτο δὲ Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀργείοις ὑπὲρ γῆς ἀμφισβητουμένης γενέσθαι δικαστής» καὶ (ἐν Ἀχαϊκ. 12, 4) «Λακεδαιμόνιοι περὶ ἀμφισβητησίμου χώρας καταφεύγουσιν ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων βουλήν». Καὶ τὰς ἔριδας ταύτας ἐπηκολούθουν βεβαίως μετακινήσεις τῶν ὁρίων πρόσκαιροι ἢ διαρκέστεραι, ἃς ὅμως μάταιον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν ἐνόσῳ ὡρισμένας περὶ τούτων μαρτυρίας δὲν ἔχομεν. Πολλῷ δὲ μᾶλλον τὰς μετακινήσεις ταύτας δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐν οὕτω σμικρῷ χώρῳ, περὶ οὗ πραγματευόμεθα. Ἐμνημονεύσαμεν δὲ τῶν ἐρίδων καὶ μετακινήσεων τῶν ὁρίων, ἵνα δειχθῇ, ὅτι ἡ ὑποτεθεῖσα μεθόριος γραμμὴ μεταξὺ Τεγέας καὶ Λακεδαίμονος ἡ τοῦ Φιλίππου καθορισθεῖσα καὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυ-

σανίου ὑπάρχουσα εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ ἐσαλεύθη ποτὲ κατὰ τὰς διαφόρους ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιπετείας τῶν διαμαχομένων μερῶν. Ὅτι δὲ ἡ ὑπὸ Φιλίππου κατασταθεῖσα τάξις τῶν πραγμάτων ἐσαλεύθη πανταχοῦ δεικνύουσιν αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ὁρίων Τεγέας καὶ Λακεδαιμονίων κατανοοῦμεν, ὅτι θὰ μετεβλήθησαν μετὰ τὸ 338 π. Χ, ὅτε κατῆλθεν ὁ Φίλιππος εἰς Λακωνικήν, διότι τὰς Καρύας εὑρίσκομεν πάλιν Λακωνικὰς ἤδη τῷ 195 π. Χ, ὅτε εἰσέβαλον ὁ Φλαμινῖνος καὶ εἶτα ὁ Φιλοποίμην κατὰ τοῦ τυράννου Νάβιδος, ἐν ᾧ περιεμένομεν νὰ εἶναι Τεγεατικαί. Τοῦτο ἐπαρκῶς δεικνύει, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὅτι ὑπῆρξεν ὡς μεθόριον ἡ γραμμὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ὑδάτων δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν ἐκδοχήν, καθ' ἣν αἱ Καρύαι ἔκειντο μικρόν τι πέραν τῆς γραμμῆς ταύτης, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως. Διότι ἡ ῥηθεῖσα μεθόριος γραμμὴ δυνατὸν νὰ εἶναι φυσικωτάτη καὶ δικαιοτάτη, ἀλλ' ὅμως δὲν μαρτυρεῖται, ἂν διετέλεσε καὶ ἀπαραβίαστος. Οὐδὲ πάλιν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἑτέρα ἐκδοχή, καθ' ἣν παρὰ τὴν Ἀράχοβαν ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία πόλις. Διότι πρὸς ὑποστήριξιν ταύτης δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ Φιλίππου αἱ οὕτω παρὰ τὴν Ἀράχοβαν κείμεναι Καρύαι ἀπηλλάγησαν μὲν τὸ πρῶτον τοῦ Λακωνικοῦ ζυγοῦ, ἀλλ' εἶτα κατελήφθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, μεθ' ὃ πάλιν ὡρίσθη τὸ μεθύδριον, ἂς εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς οὕτω, ὡς τὸ ὅριον τῶν δύο ἐπικρατειῶν τὸ πιθανώτατα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου παραδεδεγμένον. Ὥστε ἐκ ταύτης τῆς μακρᾶς περὶ τῶν ὁρίων ζητήσεως οὐδὲν ἀκριβέστερον ἀλλ' ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ πρότερον ἐγνωρίζομεν, ἐξήχθη, ὅτι δηλαδὴ ἑκατέρα τῶν θέσεων δύναται νὰ ἀξιώσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὰς Καρύας. Ὅμως καί τι ἄλλο ἀνυσιμώτερον προῆλθεν εἰς φῶς, καθ' ὃ εἶναι δυνατόν, καὶ κατ' ἀνάγκην μόνον περὶ πιθανῶν καὶ δυνατῶν τὸν λόγον φέρομεν ἐνταῦθα, ἡ θέσις τῆς Ἀναλήψεως νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Τεγεατικὴν χώραν.

Ἀλλὰ τότε, ἀφοῦ ταῦτα οὕτως ἔχουσι, πρέπει τελευταῖον νὰ ἐξετάσωμεν, ποῖον ὄνομα δύναται νὰ φέρῃ ἡ οὕτω Τεγεατικὴ πόλις. Καὶ ἐκ τοῦ Στράβωνος καὶ ἐκ τοῦ Παυσανίου βεβαιοῦται ὅτι ἡ πόλις Τεγέα συνῳκίσθη ἐξ 9 δήμων (Στραβ. Η, 337, Παυσαν. Ἀρκαδ. 45, 1). Ὁ Παυσανίας μάλιστα ἀριθμεῖ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δήμων ὀνομάζων ἕνα ἕκαστον, τοὺς Γαρεάτας δηλαδή, τοὺς Φυλακεῖς, τοὺς Καρυάτας, τοὺς Κορυθεῖς, τοὺς Πωταχίδας, τοὺς Οἰάτας, τοὺς Μαν-

θυρεῖς, τοὺς Ἐχευήθεις, καὶ τέλος τοὺς Ἀφείδαντας. Ὑποδεικνύει δ' ἅμα ὁ περιηγητὴς ὅτι καὶ μετὰ τὸν συνοικισμὸν τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ κατῳκοῦντό πως καὶ οἱ δῆμοι. Τοῦτο πράττει, ὅταν ἀναφέρῃ, ὅτι ἔν τισι τῶν δήμων ὑπῆρχον ἱερά, ἃ δὲν εἶναι εὔλογον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι πάντες οἱ δημόται εἶχον ἐγκαταλίπει. Οὕτως ἔχομεν ἱερὸν ἐν τῷ δήμῳ τῶν Μανθυρέων, ἀφ'οὗ ἱεροῦ ἐκομίσθη εἰς Τεγέαν τὸ ἐπὶ Παυσανίου ἐν τῷ ἐν Τεγέᾳ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ὑπάρχον ἄγαλμα (Ἀρκαδικῶν 47, 1). Ἐπίσης ἔχομεν ναὸν τῆς Δήμητρος ἐν Κορυθεῦσι (Ἀρκαδικῶν 54, 5). Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πολυβίου συνάγεται, ὅτι ἔξω τῆς πόλεως Τεγέας καὶ πρὸς τὴν Λακωνικὴν ὑπῆρχον πόλεις, αἵτινες πάντως ἦσαν οἰκήσεις τῶν αὐτῶν δήμων. Πρὸς τοῦτο παραθέτομεν τὸ καὶ ἀνωτέρω ἀναγραφὲν χωρίον (ἐν Πολυβ. 18, 14): «Φίλιππος ὁ Ἀμύντου καὶ τοῖς Μεσσηνίοις, Μεγαλοπολίταις, Τεγεάταις καὶ Ἀργείοις ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις, ἃς παρῄρηντο Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὴν εὐκαιρίαν». Τοιαύτη Τεγεατικὴ πόλις παραιρεθεῖσα ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὴν εὐκαιρίαν ἦτο καὶ τὸ Οἰόν, ὅπερ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου (369 π. Χ) ἦτο Λακωνικόν, ὡς εἴδομεν, ἀλλ' ὅπερ ἐν ταὐτῷ ἦτο καὶ ἡ οἴκησις ἑνὸς ἐκ τῶν Τεγεατικῶν δήμων, τῶν Οἰατῶν. Ἀλλὰ τίνα ἄρα Τεγεατικὸν δῆμον ἔχομεν ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως; Μὴ τὸ Οἰόν; Οὐχί. Διότι κατὰ ταύτης τῆς ἐκδοχῆς σφόδρα ἀντιτίθεται ἡ περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδου μαρτυρία τοῦ Ξενοφῶντος, καθ' ἣν οἱ μὲν Θηβαῖοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Λακωνικὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν Καρυῶν, οἱ δὲ Ἀρκάδες κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, ἵνα προσβάλωσι τὸ Οἰόν. Κατὰ ταῦτα τὸ Οἰὸν δὲν θὰ εἶναι ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως κατὰ τὴν αὐτὴν δηλαδὴ πρὸς τὴν Λακωνικὴν διεύθυνσιν καθ' ἣν καὶ αἱ Καρύαι κεῖνται. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξευρεθῇ ἄλλος τις Τεγεατικὸς δῆμος. Τοιοῦτος δὲ δύναται νὰ εἶναι μόνον ὁ δῆμος τῶν Φυλακέων. Διότι, ὅταν ὁ Παυσανίας ἀναφέρῃ περὶ τοῦ Ἀλφειοῦ, ὅτι τὸ πρῶτον αὐτοῦ ὕδωρ ἄρχεται ἐν Φυλάκῃ, (Ἀρκ. 54, 1) οὐ μόνον παραδίδει ἡμῖν τὸ ὄνομα τῆς οἰκήσεως τῶν Φυλακέων, ἀλλ' ὁρίζει καὶ τὴν θέσιν ταύτης ὡς κειμένης παρ' αὐτὰς τὰς πηγὰς τοῦ ποοῦ. Οἱ δὲ νεώτεροι ἐρευνηταὶ συνήγαγον ἔτι ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅτι ίσις τῆς Φυλάκης θὰ ἦτο ὑψηλή τις καὶ ὀχυρὰ θέσις, ἐπὶ τῶν συων, φυλακεῖον τρόπον τινὰ τῆς Τεγεατικῆς χώρας. Ἐτοποθέτησαν τὴν Φυλάκην πάντες ἀορίστως. Ὁ Ross λ. χ. πρὸς νότον τῆς

γνωστῆς «Κρυάβρυσις», ἐπειδὴ ἐνόμισε, ὅτι περὶ ταύτην τὴν θέσιν εἶναι ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ Ἀλφειοῦ. Ἀλλ' ἠπατήθη, διότι μόνον τὸ ἐκ τοῦ χωρίου Βουρβούρων καταρρέον ποτάμιον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ σχηματίζον τὸ ὅριον μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Τεγέας καὶ τοῦτο ὁ Παυσανίας θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψει, ὅταν ἔγραφεν, ὅτι τὸ πρῶτον ὕδωρ τοῦ Ἀλφειοῦ κατέρχεται ἀπὸ τῆς Φυλάκης. Διὰ τοῦτο δικαιότερον ὁ Vischer (ἐν Erinnerungen und Eindr. aus Griechenland σ. 357 καὶ σημ.) τοποθετεῖ τὴν Φυλάκην ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ ποταμίου τούτου τοῦ ἀνατολικῶς (1) τῆς «Κρυάβρυσις» ῥέοντος. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Frazer ἐκδόσει τοῦ Παυσανίου (ἐν Ἀρκ. 54, 1) ἐγράφη συμφωνότατα πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου, ὅτι ἡ Φυλάκη κεῖται πιθανῶς κάπου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Βουρβούρων. Ὁ δὲ Leake (Peloponnesiaca σ. 113), εἰ καὶ ἀναγνωρίζει, ὅτι ὁ ποταμὸς τοῦ Βούρβουρα σχηματίζει προσφυέστατα τὴν γραμμὴν τῶν ὁρίων, ὅμως τὴν Φυλάκην τοποθετεῖ ἐκεῖ που παρὰ τὴν «Κρυάβρυσιν», ὅπου τὰ πρὸς νότον εἶναι ἤδη Λακωνικὴ καὶ ὅπου παρὰ τὴν κυρίαν εἰς Λακωνικὴν εἴσοδον ἐχρειάζετο νὰ ὑπάρχῃ ὀχυρά τις θέσις φυλακεῖον τῆς χώρας. Ἄλλοι ἔγραψαν μᾶλλον ἀορίστως, ὡς ὁ Bursian (Geographie T. B' σ. 216). Καὶ ὁ εἰδικώτερον περὶ Τεγέας καὶ τῶν Τεγεατικῶν δήμων γράψας V. Berhard (ἐν Bulletin de Correspondance Hellenique T. 16, 1892. σ. 533) ἐπίσης ἀορίστως γράφει, ὅτι οἱ Φυλακεῖς κατῴκουν περὶ τὴν πηγὴν («τὴν Κρυάβρυσιν») καὶ κατεῖχον τὰς κοιλάδας καὶ ὑψηλοτέρας κλεισωρείας περὶ τὸν τόπον τὸν ὀνομαζόμενον Φυλάκην. Ὥστε πάντες οἱ νεώτεροι τοπογράφοι μὴ ἀξιώσαντες μεγαλυτέρας προσοχῆς, τὸ ζήτημα τῆς τοποθετήσεως τῆς Φυλάκης δὲν ἀνεζήτησαν νὰ εὕρωσί που περὶ τοὺς τόπους τούτους, καθ' οὓς τοποθετοῦσι, καὶ ἴχνη ἀρχαιότητος, ὅπου νὰ ὁρίσωσι μετ' ἀκριβείας τὴν θέσιν τοῦ Τεγεατικοῦ δήμου. Ἀλλ' ἐὰν ἐγίνωσκον τὴν θέσιν τῆς Ἀναλήψεως, προθύμως οἱ πλεῖστοι θὰ ἀνεγνώριζον, ὅτι αὕτη πληροῦσα πάντας τοὺς ὅρους τοὺς ἀπαιτουμένους καὶ ὑπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ Παυσανίου καὶ ὑπὸ τῶν γνωμολογιῶν τῶν νεωτέρων δύναται περισσότερον πάσης ἄλλης νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα τῆς Φυλάκης. Διότι, ἂν μὴ

(1) Διορθοῦμεν ἐνταῦθα καί τι ἐξ ἀβλεψίας, φαίνεται, προελθὸν λάθος ἐν τῷ βιβλίῳ Vischer. Τὸ συμπέρασμα τοῦ περὶ Φυλάκης σημειώματος τοῦ Vischer ἔχει αὐτολ ὡς ἑξῆς: Demnach wäre Phylake westlich von Krya Vrysis zu setzen, wie K pert thut, nicht südlich, wie Ross und Curtius. Πρόδηλον ὅτι ἀντὶ τοῦ westlich ἔπρεπε νὰ γραφῇ östlich.

τῶν πηγῶν, ἀλλ' ὅμως εὕρηται ἐγγὺς πρὸς ταύτας καί, ὅπερ εἶναι σπουδαιότατον, κεῖται εὐθὺς πρὸ τῆς εἰς Λακωνικὴν εἰσόδου καὶ ἐν τόπῳ λίαν καταλλήλῳ, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς φυλακεῖον τῆς Τεγεατικῆς χώρας. Ἄλλος τόπος, περὶ οὗ ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι κατῳκήθη ὑπὸ Φυλακέων, εἶναι λόφος ὑψηλὸς καὶ ὀχυρός, ἡμίσειαν ὥραν δυτικῶς τοῦ χωρίου Βουρβούρων καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ χειμάρρου ὄχθης, «Κακκαβουλλέρι» σήμερον ὀνομαζόμενος. Ὁ λόφος οὗτος κατῳκήθη καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔχων καὶ μικρὸν ἐν θεμελίοις φρούριον ἐκ ξηροτοίχου.

Μεταξὺ δὲ τῶν ποικίλων ἐκεῖ διακεχυμένων ὀστράκων διεκρίναμεν εὐχερῶς ἔκ τε τῶν σχημάτων καὶ τοῦ γανώματος καὶ τεμάχια ἀρχαίων ἀγγείων, ὅπερ ἀρκούντως δεικνύει, ὅτι ὁ λόφος κατῳκήθη καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Καὶ ἄλλους ἥττονος σημασίας τόπους δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν περὶ τὰ χωρία Πηγαδάκι καὶ Κούτρουφα κειμένους καὶ διασῴζοντας ἐλάχιστα ἴχνη ἀρχαιότητος, περὶ ὧν ἐπίσης ἀνάγκη νὰ ῥηθῇ ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου εἰ μὴ ὑπὸ Φυλακέων κατῳκήθησαν. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ χωρίου Βουρβούρων, ὅπου τὸ πρῶτον ὕδωρ τοῦ Ἀλφειοῦ κατὰ Παυσανίαν κατέρχεται ἀπὸ τῆς Φυλάκης καὶ ὅπου ὁ Frazer φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἡ θέσις ταύτης, ἡμεῖς οὐδὲν ἀνεύρομεν ἀρχαιότητος λείψανον καίπερ ἐπιμελῶς ἐρευνήσαντες πᾶσαν τὴν περὶ τὰς πηγὰς ἔκτασιν. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι αἱ πληροφορίαι τοῦ Παυσανίου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς λίαν ἀκριβεῖς. Ὅθεν ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ Ἀνάληψις κατῳκεῖτο ὑπὸ Φυλακέων, ὅπως μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ πασῶν τῶν ἄλλων θέσεων τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κειμένων, τότε ἡ κυρία θέσις τοῦ δήμου, ἡ Φυλάκη τοῦ Παυσανίου θὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀναλήψεως. Ἂν δ' ὅμως ἐνταῦθα ἔχωμεν, ὡς προερρήθη, τὰς Καρύας, τότε ἄνευ δισταγμοῦ οὐδενὸς τὴν Φυλάκην θὰ μεταφέρωμεν ἐπὶ τῶν ἄλλων θέσεων καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ μνημονευθὲν «Κακκαβουλλέρι». Ὥστε ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ἔχομεν ἢ τὰς Καρύας ἢ τὴν Φυλάκην. Πᾶσαν ἄλλην πόλιν ἢ σιωπηθεῖσαν ὅλως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἢ ἀορίστως καὶ μὴ σαφῶς
κ[illegible]σθεῖσαν φαίνεται ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν. Διότι δὲν θὰ παρ[illegible]ί τις τόσον εὐκόλως πόλιν κειμένην παρὰ τὴν σπουδαιοτάτην ἐ[illegible]ὰς καὶ Ἄργους εἰς τὴν Λακωνικὴν εἴσοδον καὶ ἐν θέσει οὕτως ἐ[illegible] Ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (ἐν Ἀχαϊκῶν, 13, 7) ἀναφέρεται ἡ[illegible]Ἴασον. Ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τούτου τοῦ πολίσματος

ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ἀσθενεστάτην παρέχει ἐγγύησιν τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον καὶ ὅλως δι' ἡμᾶς ἀόριστον, ὅτι ἔκειτο ἐν ὅροις χώρας τῆς Λακωνικῆς. Τὸ Ἴασον τοῦτο ὁ Ross (Reisen, A', σ. 180) ταυτίζει πρὸς τὸ Οἰόν. Ἀλλὰ τότε ἀπαλλασσόμεθα καὶ τῆς ἐλαχίστης πιθανότητος περὶ τῆς ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως τοποθετήσεως τοῦ Ἰάσου.

Καὶ ἤδη ἵνα μὴ συμπνιγῶμεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν πιθανολογιῶν, εἰς ὅ φέρουσιν ἡμᾶς ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ μὴ ἐπαρκῶς σαφεῖς μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μὴ τελεία τῶν κειμένων ἀρχαίων λειψάνων γνῶσις ἀνακεφαλαιοῦμεν ἐνταῦθα συντόμως, ὅσα ὡς πορίσματα ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἐξαχθῶσιν. Ἀπεδείχθη δηλαδὴ ἱκανῶς σαφῶς πρῶτον μέν, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ἐρείπια δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὰς Καρύας καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ δεύτερον ὅτι, ἂν μὴ ἔχωμεν ἐνταῦθα τὰς Καρύας πάντως θὰ ἔχωμεν τὴν κυρίαν θέσιν τοῦ δήμου τῶν Φυλακέων, τὴν Φυλάκην. Ἐπίσης ἐδείχθη, ὅτι αἱ Καρύαι δύνανται νὰ κεῖνται ἢ ἐπὶ τῆς Ἀναλήψεως ὡς κυρίας θέσεως καὶ συγχρόνως παρὰ τὴν Ἀράχοβαν ἢ μόνον ἐπὶ τῆς τελευταίας θέσεως. Ὅπερ δεικνύει, ὅτι τὰ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν εἰς θέσιν «Καρυὲς» παρατηρούμενα σημεῖα ἀρχαιότητος ἀνήκουσι πάντως εἰς τὸν δῆμον τῶν Καρυατῶν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τοῦ Βούρβουρα ἀρχαίων τόπων, ὅτι, εἰς οἱονδήποτε ὄνομα ἐκ τῶν δύο ἀνήκουσι τὰ ἐρείπια τῆς Ἀναλήψεως, οἱ τόποι οὗτοι ἀνήκουσι κατὰ πάντα λόγον εἰς τὸν δῆμον τῶν Φυλακέων.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ πορίσματα συνήχθησαν ἐκ τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης, πλείονα δὲ νομίζομεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξαχθῶσιν, ἐφόσον αἱ ἐπιγραφαί, αἱ ὁποῖαι πιστότερον παντὸς ἄλλου ἀρχαίου λειψάνου δίδουσιν ἡμῖν τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων τόπων, κρύπτονται ὑπὸ τὴν γῆν εἰς Ἀνάληψιν ἢ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν. Ἀλλ' ἐν Καρύαις ὑπῆρξε τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι εἰς τόπους ἔχοντας ἱερὰ τοιαῦτα μάλιστα ὑπὸ πολλῶν τιμώμενα εὑρίσκονται συνήθως πολλαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Ἐλπίζομεν διὰ τοῦτο, ὅτι μικρὰ ἀνασκαφὴ ἐνεργουμένη εἰς Ἀνάληψιν ἢ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν θὰ ἔφερεν εἰς φῶς μίαν τοὐλάχιστον ἀναθηματικὴν εἰς τὴν Ἀρτέμιδα ἐπιγραφήν, ἡ ὁποία μό θὰ παρεῖχεν ἡμῖν, ὅ,τι καὶ ἡ μᾶλλον ἐπίμονος ἔρευνα καὶ σκέψ μακραὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν.

Ἐν Ἁγίῳ Πέτρῳ τῆς Κυνουρίας, κατὰ Μάϊον τοῦ 1901.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΕΙΣ ΕΥΡΙΠΙΔΗΝ

Εὐριπίδου Φοίνισσαι, 202-238.

Ἡ μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Ἀθηνᾷ (τ. ΙΒ' σ. 385 ἑπ.) δημοσίευσιν τῆς τελευταίας τοῦ Βασ. Λάκωνος φιλολογικῆς μελέτης ἰδοῦσα τὸ φῶς ἔκδοσις τῶν Φοινισσῶν ὑπὸ Printz καὶ Wecklein (1) προσέθηκεν εἰς τὰς γνωστὰς τῷ ἀειμνήστῳ Καθηγητῇ γνώμας περὶ τῶν στίχων 208-213, περὶ ὧν κριτικῶς ἐπραγματεύθη (σελ. 394-399), καὶ ἄλλας νεωτέρας.

Ὁ μὲν Ἕλλην Καθηγητὴς ὑπηγόρευσε ν' ἀναγινώσκωμεν ἐφεξῆς οὕτω·

Ζεφύρου πνοαῖς
ἀπύσαντος ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα,

μετατρέψας εἰς «ἀπύσαντος» τὸ ἐν τοῖς βιβλίοις «ἱππεύσαντος», διὰ τοὺς ἀναπτυσσομένους ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ σπουδαίους λόγους. Οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐκδόται διετήρησαν μὲν τὴν ἐν τοῖς χειρογράφοις μετοχὴν «ἱππεύσαντος», τὰ δ' ἑπόμενα «ἐν οὐρανῷ» μετέτρεψαν οὕτως· «ἐν ἁρμένῳ».

Κατὰ πόσον ἦτο ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξοβελισθῇ τοῦ κειμένου λέξις οὐδὲν μέχρι τοῦδε παρασχοῦσα πρᾶγμα, ἵνα διατηρηθῇ ἀκριβῶς ἄθικτος ἡ ἄλλη ἡ συντελοῦσα εἰς τὰς δυσκολίας, καθὼς καὶ κατὰ πόσον ὑγιαίνει ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἐν τοῖς οὕτω μετασκευασθεῖσι στίχοις

Ζεφύρου πνοαῖς
ἱππεύσαντος, ἐν ἁρμένῳ
κάλλιστον κελάδημα

(1) Euripidis Fabulae ed. R. Printz et N. Wecklein, III, iv. Lipsiae, MCMI.

ἄλλοι ἁρμοδιώτεροι θέλουσι κρίνει. Ὅτι ὅμως φαίνεται παράδοξος ὁ ἔπαινος τοῦ Ζεφύρου ὡς καλλίστου κελαδήματος ἐν ἁρμένῳ, δηλαδὴ ἐν κολπουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ἱστίῳ, καθ' ὃν χρόνον πρὸ μικροῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πλοῦς ἐγένετο κωπηλασίᾳ (ἐλάτᾳ πλεύσασα), τοῦτο οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ.

Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐλπίζομεν ὅτι θέλει συγχωρηθῇ ἡ ἐπιχείρησις ἐπανορθώσεως, ἥτις ἧττον πάσης ἄλλης, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἁπτομένη τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένων λέξεων, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἐν στίχῳ 212 διατήρησιν καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος ἐν φράσει ὁμαλῇ καὶ μετ' ἐννοίας σαφοῦς τε καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθου.

Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ῥήματος ἱππεύω, παρὰ τοὺς ὑπὸ Λάκωνος ἐκδηλωθέντας ἐνδοιασμούς, — οἵτινες ἄλλως τε καὶ λόγον εἶχον μόνον ὅτι τὸ ῥῆμα ἐδέχοντο πάντες ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ζέφυρον, εἰς τὸν ἄνεμον, — παρατηροῦμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν Ἑλένῃ (1663-1665) ἐποίησε τοὺς Διοσκούρους λέγοντας·

Πλεῖ ξὺν πόσει σῷ· πνεῦμα δ' ἕξετ' οὔριον·
σωτῆρε δ' ἡμεῖς σὼ κασιγνήτω διπλὼ
πόντον παριππεύοντε πέμψομεν πάτραν.

Καὶ ἐπειδὴ δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἐνταῦθα καλῶς καὶ γραφικώτατα μάλιστα ἐτέθη τὸ παριππεύοντε προκειμένου περὶ δαιμονίων ἱππέων, τῶν Διοσκούρων, σπεύδομεν νὰ παραπέμψωμεν καὶ εἰς τὰ παρ' Ὀππιανῷ (Ἁλιευτ. 2, 515) περὶ ἰχθύων λεγόμενα·

κῦμα καθιππεύουσιν. (1)

Ἔπειτα, διὰ τίνα λόγον νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ὅπως θέσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν λέξεων «ἐν οὐρανῷ» εἴπομεν ἤδη.

Ἡ μεταβολὴ ἣν ἡμεῖς θέλομεν προτείνει ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένης γραμματικῆς συστάδος ΙΠΠΕΥΣΑΝΤΟΣ ἅπτεται

(1) Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αἰθέρος ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν «ὡς μακρὸν ἵππευμα διεκεις ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ' αἰθέρος» (Θεσμοφ. 1072).

μόνου τοῦ ἐνάτου γράμματος Τ καὶ τοῦ τονισμοῦ, εἰς τρεῖς λέξεις διαιροῦσα αὐτὴν οὕτως·

Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσ' ἄνθ', ὅς ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα.

Ἀντίρρησις βεβαίως θέλει ἀντιταχθῇ ὅτι παρὰ τοῖς δραματικοῖς τὸ ἐπίρρημα ἄντα δὲν ἀπαντᾷ. Ἀλλ' ἀνομολογοῦντες τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἰσχυρισμοῦ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ μόνον τοῦτον τὸν λόγον δὲν νομίζομεν δίκαιον ν' ἀξιώσωσιν ἐγκατάλειψιν τῆς προτάσεως, ἐν ὅσῳ βλέπομεν δι' ἄλλους λόγους ἀστοχησάσας ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἀποπείρας ἐπανορθώσεως τοῦ κειμένου.

Ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐκ Τύρου ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης δὲν ἀπέστειλε τὰς Φοινίσσας δούλας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα εἶναι προφανές. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀκριβολόγῳ ἀφηγήσει τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν δεικνύει ὅτι παρεμπεσοῦσα θαλασσία περιπέτεια ἐξέτρεψε τὸ κομίζον αὐτὰς σκάφος πρὸς δυσμὰς μακράν, ἀσφαλὲς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἰονίου πόντου διάπλους λόγον εἶχεν ἀναγκαῖον ὅτι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κάτω, τῆς μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἀφρικῆς ἐστάλησαν. Ἠθέλησε δὲ προδήλως ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς στίχοις τούτοις νὰ δείξῃ τῆς θαλασσοπορίας τὸν πανάρχαιον τρόπον ἐπὶ ἀρχαϊκῶν πλοιαρίων, ἄνευ ἱστίων, — οἷα βλέπομεν αὐτὰ ἀπεικονισμένα ἐπὶ τῶν ὑπὸ Τσούντα ἐν ταῖς Κυκλάσιν ἀνακαλυφθέντων πηλίνων ἀγγείων (1), — κατὰ συνεχῆ παράπλουν τῆς φοινικικῆς ἀκτῆς μέχρι Κυρήνης, ὁπόθεν κατ' ἀνάγκην ἡ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἰονίου πόντου ἄνοδος διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης, Ζεφύρου πνέοντος, τοῦ καλλίστου ἐν οὐρανῷ κελαδήματος, ἐπετελέσθη μετ' ἐναγωνίου ἐναντίον τῶν κυμάτων κωπηλασίας.

Εφημ. Ἀρχαιολ. 1899 σελ. 86-91. Ἀπὸ τῆς πρώρας τῶν πλοίων ἐκείνων ..ι οὐχὶ σημαία, ὡς ἐξελήφθη, ἀλλὰ δίκτυα, οἱ δ' ὑπεράνω ἐν ἀγκιστροειδεῖ ..νῳ ἐμπεπαρμένοι ἰχθύες κεῖνται καὶ οὗτοι ἐκεῖ δεῖγμα τοῦ ἁλιευτικοῦ τῶν πλοίων ..

ἄλλοι ἁρμοδιώτεροι θέλουσι κρίνει. Ὅτι ὅμως φαίνεται παράδοξος ὁ ἔπαινος τοῦ Ζεφύρου ὡς καλλίστου κελαδήματος ἐν ἁρμένῳ, δηλαδὴ ἐν κολπουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ἱστίῳ, καθ' ὃν χρόνον πρὸ μικροῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πλοῦς ἐγένετο κωπηλασίᾳ (ἐλάτᾳ πλεύσασα), τοῦτο οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ.

Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐλπίζομεν ὅτι θέλει συγχωρηθῇ ἡ ἐπιχείρησις ἐπανορθώσεως, ἥτις ἧττον πάσης ἄλλης, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἁπτομένη τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένων λέξεων, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἐν στίχῳ 212 διατήρησιν καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος ἐν φράσει ὁμαλῇ καὶ μετ' ἐννοίας σαφοῦς τε καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθου.

Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ῥήματος ἱππεύω, παρὰ τοὺς ὑπὸ Λάκωνος ἐκδηλωθέντας ἐνδοιασμούς, — οἵτινες ἄλλως τε καὶ λόγον εἶχον μόνον ὅτι τὸ ῥῆμα ἐδέχοντο πάντες ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ζέφυρον, εἰς τὸν ἄνεμον, — παρατηροῦμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν Ἑλένῃ (1663-1665) ἐποίησε τοὺς Διοσκούρους λέγοντας·

Πλεῖ ξὺν πόσει σῷ· πνεῦμα δ' ἕξετ' οὔριον·
σωτῆρε δ' ἡμεῖς σὼ κασιγνήτω διπλὼ
πόντον παριππεύοντε πέμψομεν πάτραν.

Καὶ ἐπειδὴ δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἐνταῦθα καλῶς καὶ γραφικώτατα μάλιστα ἐτέθη τὸ παριππεύοντε προκειμένου περὶ δαιμονίων ἱππέων, τῶν Διοσκούρων, σπεύδομεν νὰ παραπέμψωμεν καὶ εἰς τὰ παρ' Ὀππιανῷ (Ἁλιευτ. 2, 515) περὶ ἰχθύων λεγόμενα·

κῦμα καθιππεύουσιν. (1)

Ἔπειτα, διὰ τίνα λόγον νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ὅπως θέσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν λέξεων «ἐν οὐρανῷ» εἴπομεν ἤδη.

Ἡ μεταβολὴ ἣν ἡμεῖς θέλομεν προτείνει ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένης γραμματικῆς συστάδος ΙΠΠΕΥΣΑΝΤΟΣ ἅπτεται

(1) Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αἰθέρος ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν «ὡς μακρὸν ἵππευμα διεκεὶς ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ' αἰθέρος» (Θεσμοφ. 1072).

μόνου τοῦ ἐνάτου γράμματος Τ καὶ τοῦ τονισμοῦ, εἰς τρεῖς λέξεις διαιροῦσα αὐτὴν οὕτως·

Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσ' ἄνθ', ὃς ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα.

Ἀντίρρησις βεβαίως θέλει ἀντιταχθῇ ὅτι παρὰ τοῖς δραματικοῖς τὸ ἐπίρρημα ἄντα δὲν ἀπαντᾷ. Ἀλλ' ἀνομολογοῦντες τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἰσχυρισμοῦ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ μόνον τοῦτον τὸν λόγον δὲν νομίζομεν δίκαιον ν' ἀξιώσωσιν ἐγκατάλειψιν τῆς προτάσεως, ἐν ὅσῳ βλέπομεν δι' ἄλλους λόγους ἀστοχησάσας ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἀποπείρας ἐπανορθώσεως τοῦ κειμένου.

Ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐκ Τύρου ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης δὲν ἀπέστειλε τὰς Φοινίσσας δούλας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα εἶναι προφανές. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀκριβολόγῳ ἀφηγήσει τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν δεικνύει ὅτι παρεμπεσοῦσα θαλασσία περιπέτεια ἐξέτρεψε τὸ κομίζον αὐτὰς σκάφος πρὸς δυσμὰς μακράν, ἀσφαλὲς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἰονίου πόντου διάπλους λόγον εἶχεν ἀναγκαῖον ὅτι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κάτω, τῆς μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἀφρικῆς ἐστάλησαν. Ἠθέλησε δὲ προδήλως ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς στίχοις τούτοις νὰ δείξῃ τῆς θαλασσοπορίας τὸν πανάρχαιον τρόπον ἐπὶ ἀρχαϊκῶν πλοιαρίων, ἄνευ ἱστίων, — οἷα βλέπομεν αὐτὰ ἀπεικονισμένα ἐπὶ τῶν ὑπὸ Τσούντα ἐν ταῖς Κυκλάσιν ἀνακαλυφθέντων πηλίνων ἀγγείων (1), — κατὰ συνεχῆ παράπλουν τῆς φοινικικῆς ἀκτῆς μέχρι Κυρήνης, ὁπόθεν κατ' ἀνάγκην ἡ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἰονίου πόντου ἄνοδος διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης, Ζεφύρου πνέοντος, τοῦ καλλίστου ἐν οὐρανῷ κελαδήματος, ἐπετελέσθη μετ' ἐναγωνίου ἐναντίον τῶν κυμάτων κωπηλασίας.

Εφημ. Ἀρχαιολ. 1899 σελ. 86-91. Ἀπὸ τῆς πρώρας τῶν πλοίων ἐκείνων ιι οὐχὶ σημαία, ὡς ἐξελήφθη, ἀλλὰ δίκτυα, οἱ δ' ὑπεράνω ἐν ἀγκιστροειδεῖ ...νῳ ἐμπεπαρμένοι ἰχθύες κεῖνται καὶ οὗτοι ἐκεῖ δεῖγμα τοῦ ἁλιευτικοῦ τῶν πλοίων

ἄλλοι ἁρμοδιώτεροι θέλουσι κρίνει. Ὅτι ὅμως φαίνεται παράδοξος ὁ ἔπαινος τοῦ Ζεφύρου ὡς καλλίστου κελαδήματος ἐν ἁρμένῳ, δηλαδὴ ἐν κολπουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ἱστίῳ, καθ' ὃν χρόνον πρὸ μικροῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πλοῦς ἐγένετο κωπηλασίᾳ (ἐλάτᾳ πλεύσασα), τοῦτο οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ.

Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐλπίζομεν ὅτι θέλει συγχωρηθῇ ἡ ἐπιχείρησις ἐπανορθώσεως, ἥτις ἧττον πάσης ἄλλης, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἀπτομένη τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένων λέξεων, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἐν στίχῳ 212 διατήρησιν καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος ἐν φράσει ὁμαλῇ καὶ μετ' ἐννοίας σαφοῦς τε καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθου.

Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ῥήματος ἱππεύω, παρὰ τοὺς ὑπὸ Λάκωνος ἐκδηλωθέντας ἐνδοιασμούς, — οἵτινες ἄλλως τε καὶ λόγον εἶχον μόνον ὅτι τὸ ῥῆμα ἐδέχοντο πάντες ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ζέφυρον, εἰς τὸν ἄνεμον, — παρατηροῦμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν Ἑλένῃ (1663-1665) ἐποίησε τοὺς Διοσκούρους λέγοντας·

Πλεῖ ξὺν πόσει σῷ· πνεῦμα δ' ἕξετ' οὔριον·
σωτῆρε δ' ἡμεῖς σὼ κασιγνήτω διπλὼ
πόντον παριππεύοντε πέμψομεν πάτραν.

Καὶ ἐπειδὴ δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἐνταῦθα καλῶς καὶ γραφικώτατα μάλιστα ἐτέθη τὸ παριππεύοντε προκειμένου περὶ δαιμονίων ἱππέων, τῶν Διοσκούρων, σπεύδομεν νὰ παραπέμψωμεν καὶ εἰς τὰ παρ' Ὀππιανῷ (Ἁλιευτ. 2, 515) περὶ ἰχθύων λεγόμενα·

κῦμα καθιππεύουσιν. (1)

Ἔπειτα, διὰ τίνα λόγον νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ὅπως θέσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν λέξεων « ἐν οὐρανῷ » εἴπομεν ἤδη.

Ἡ μεταβολὴ ἣν ἡμεῖς θέλομεν προτείνει ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένης γραμματικῆς συστάδος ΙΠΠΕΥΣΑΝΤΟΣ ἅπτεται

(1) Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αἰθέρος ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν « ὡς μακρὸν ἱππεύεις ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ' αἰθέρος » (Θεσμοφ. 1072).

μόνου τοῦ ἐνάτου γράμματος Τ καὶ τοῦ τονισμοῦ, εἰς τρεῖς λέξεις διαιροῦσα αὐτὴν οὕτως·

Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσ' ἄνθ', ὅς ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα.

Ἀντίρρησις βεβαίως θέλει ἀντιταχθῇ ὅτι παρὰ τοῖς δραματικοῖς τὸ ἐπίρρημα ἄντα δὲν ἀπαντᾷ. Ἀλλ' ἀνομολογοῦντες τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἰσχυρισμοῦ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ μόνον τοῦτον τὸν λόγον δὲν νομίζομεν δίκαιον ν' ἀξιώσωσιν ἐγκατάλειψιν τῆς προτάσεως, ἐν ὅσῳ βλέπομεν δι' ἄλλους λόγους ἀστοχησάσας ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἀποπείρας ἐπανορθώσεως τοῦ κειμένου.

Ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐκ Τύρου ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης δὲν ἀπέστειλε τὰς Φοινίσσας δούλας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα εἶναι προφανές. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀκριβολόγῳ ἀφηγήσει τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν δεικνύει ὅτι παρεμπεσοῦσα θαλασσία περιπέτεια ἐξέτρεψε τὸ κομίζον αὐτὰς σκάφος πρὸς δυσμὰς μακράν, ἀσφαλὲς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἰονίου πόντου διάπλους λόγον εἶχεν ἀναγκαῖον ὅτι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κάτω, τῆς μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἀφρικῆς ἐστάλησαν. Ἠθέλησε δὲ προδήλως ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς στίχοις τούτοις νὰ δείξῃ τῆς θαλασσοπορίας τὸν πανάρχαιον τρόπον ἐπὶ ἀρχαϊκῶν πλοιαρίων, ἄνευ ἱστίων, — οἷα βλέπομεν αὐτὰ ἀπεικονισμένα ἐπὶ τῶν ὑπὸ Τσούντα ἐν ταῖς Κυκλάσιν ἀνακαλυφθέντων πηλίνων ἀγγείων (1), — κατὰ συνεχῆ παράπλουν τῆς φοινικικῆς ἀκτῆς μέχρι Κυρήνης, ὁπόθεν κατ' ἀνάγκην ἡ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἰονίου πόντου ἄνοδος διὰ τῆς σικε[illegible] θαλάσσης, Ζεφύρου πνέοντος, τοῦ καλλίσ[illegible] οὐραν[illegible]]ήματος, ἐπετελέσθη μετ' ἐναγωνίου ἐναντί[illegible] άτων [illegible] ις.

(1) [illegible] ιολ. [illegible] 91. [illegible] ς πρώρας τῶν πλοίων ἐκείνων ἠρτη[illegible] α, ἀ[illegible] λλὰ [illegible] οἱ δ' ὑπεράνω ἐν ἀγκιστροειδεῖ [illegible] ου[illegible] α τοῦ ἁλιευτικοῦ τῶν πλοίων

Ἐκ τοῦ ἰονίου πελάγους ἡ τὸ δουλικὸν φορτίον κομίζουσα ναῦς εἰσπλεύσασα τὸν κορινθιακὸν κόλπον ἀπεβίβασε τὰς κόρας, οὔτε εἰς Χάλειον οὔτε εἰς Κίρραν, ὁπόθεν εὔκολος καὶ σύντομος ἡ εἰς τοὺς Δελφοὺς ἀνάβασις, ἀλλὰ σχεδὸν παρ' αὐτὸν τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ἐν τῷ ἑτέρῳ τῶν βοιωτικῶν ὅρμων ἢ τῶν Κορσιῶν ἢ τῆς Κρευσίδος, διὰ τὸν εὐνόητον λόγον (ἴδε καὶ στίχους 216-219) ὅτι ἐκ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀγήνορος πρὸς τοὺς ἐν Θήβαις Ἀγηνορίδας ἐπέμποντο πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν παράδοσιν.

Ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἓξ στίχοις τῆς στροφῆς ἐξαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν ὁ σκοπὸς δι' ὃν κατέλιπον τὴν τυρίαν ἀκτήν, στελλόμεναι ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν, παρ' ᾧ δοῦλαι ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ τὰς νιφοβόλους δειράδας. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἑξάδι περιγράφουσι πῶς ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν σικελικὸν πεδίον σὺν κωπηλασίᾳ κατὰ τὸν ἰόνιον πόντον πλεύσασαι ὑπερεπήδησαν τὰ κύματα τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιτύπων πνοῶν τοῦ Ζεφύρου ἐξοιδαινόμενα.

Ἦλθον τέλος αἱ ὡραιόταται κόραι τῆς Τύρου, τὰ καλλιστεύματα τὰ ὑπὲρ τοῦ Λοξίου ὑπὸ τῆς πόλεως διαλεχθέντα, ἦλθον εἰς τὴν καδμείαν γῆν τῶν ἐνδόξων Ἀγηνοριδῶν, εἰς τοὺς ἐνταῦθα πύργους τοῦ ὁμογενοῦς Λαΐου πεμφθεῖσαι. Αἱ Θῆβαι ἦσαν ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῶν ἐκ Φοινίκης πεμπομένων, ἵνα ὡς τὰ ἀγάλματα τὰ χρυσότευκτα ἀφιερωθῶσιν ἰσοβίως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Φοίβου. Τὸ δὲ ῥεῦμα τῆς Κασταλίας περιμένει τοὺς παρθενικοὺς αὐτῶν πλοκάμους, νενομισμένην κουρὰν τῶν εἰς τὴν θείαν δουλείαν ἀφοσιουμένων. Ταῦτα ἡ δωδεκὰς τῶν στίχων τῆς ἀντιστροφῆς.

Ἐνταῦθα δὲ λήγει καὶ ἡ ὅλη ἀφήγησις τῶν τετελεσμένων, ἧς διεξερχόμενοι ἐκ νέου καὶ ανασκοποῦντες τὸ κείμενον, βλέπομεν ὅτι ἡ ἐν στίχῳ 212 γενομένη διόρθωσις εἰς ἀόριστον ἵππευσ[α] ἀποκατέστησεν ἄρτιον ἕνα τῶν κρίκων τῆς ἁλύσεως τῆς διὰ τῶν τεσσάρων ἑξαστίχων στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς διηκούσης ἀφηγήσεως·

Στροφ. στ. 202: Τύριον οἶδμα λιποῦσ' ἔβαν
στ. 208-212: ἐλάτᾳ πλεύσασα.... Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσα

Ἀντιστ. στ. 214-216: πόλεως ἐκπροκριθεῖσα... καδμείων ἔμολον γᾶν
στ. 220-221: ἴσα δ' ἀγάλμασι... Φοίβῳ λάτρις ἐγενόμαν (1).

Ἰδοὺ νῦν ὅλον τὸ κείμενον·

ΧΟΡΟΣ

Τύριον οἶδμα λιποῦσ' ἔβαν — Στροφή.
ἀκροθίνια Λοξίᾳ
Φοινίσσας ἀπὸ νάσου
Φοίβῳ δούλα μελάθρων,
ἵν' ὑπὸ δειράσι νιφοβόλοις
Παρνασοῦ κατενάσθην.
—Ἰόνιον κατὰ πόντον ἐλάτᾳ πλεύσασα περιρρύτων
ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων
Σικελίας Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσ' ἄνθ', ὃς ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα.
= Πόλεος ἐκπροκριθεῖσ' ἐμᾶς — Ἀντιστροφή.
καλλιστεύματα Λοξίᾳ
Καδμείων ἔμολον γᾶν
κλεινῶν Ἀγηνοριδᾶν
ὁμογενεῖς ἐπὶ Λαΐου
πεμφθεῖσ' ἐνθάδε πύργους.
—Ἴσα δ' ἀγάλμασι χρυσοτεύκτοις Φοίβῳ λάτρις ἐγενόμαν.
Ἔτι δὲ Κασταλίας ὕδωρ
περιμένει με κόμας ἐμᾶς
δεῦσαι παρθένιον χλιδὰν
Φοιβείαισι λατρείαις.

Καὶ οὗτος ὁ τέταρτος ἀόριστος καλῶς ἐνταῦθα κεῖται, παρελκούσης καὶ τῆς ὑπὸ ιck διορθώσεως εἰς ἀγόμαν· διότι αἱ τύριαι παρθένοι, ἀφ' ἧς ἐκπροκριθεῖσαι ὑπὸ πόλεως αὐτῶν ἐστάλησαν ἀκροθίνια, δηλαδὴ ἀφιερώματα, τῷ Λοξίᾳ, ἔκτοτε ἐγέτο (ἐνταῦθα τὸ γίνομαι ἐν ἄλλῃ ἢ ἐν στίχῳ 236 ἐννοίᾳ) ἀμετακλήτως δοῦ-εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ἀνήκουσαι ὅσον καὶ τὰ χρυσότευκτα ἀγάλματα τὰ ἐκεῖ πεμπά-

Μεθ' ἃ ἕπεται, — μέση μεταξὺ διπλοῦ ζεύγους στροφῶν καὶ ἀντιστροφῶν, — ἡ ἐνθεοφόρητος προσευχὴ τῶν Φοινισσῶν, ἐπικαλουμένων τὴν θείαν ἀντίληψιν ὑπὲρ αἰσίου τέρματος τῆς μακρᾶς αὐτῶν ὁδοιπορίας. Δὲν ἐξετάθη μὲν καὶ ἐπὶ ταύτης τοῦ Ἕλληνος Καθηγητοῦ ἡ ἔρευνα, ἀλλ' ἡ νέα γερμανικὴ ἔκδοσις δίδωσι νέαν ἀφορμὴν ἐπιστασίας καὶ ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ κειμένου, διότι εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ νέαν μεταβολήν, ἐξ ἧς ἀντὶ βελτιώσεως φαίνεται μᾶλλον ταραχθεῖσα ἡ ἔννοια τῆς σεμνῆς εὐχῆς, στενωθεὶς δὲ καὶ ὁ κύκλος τοῦ ὁρίζοντος, εἰς ὃν ἀνέβλεπον ἐκ Θηβῶν αἱ λάτριδες τοῦ Πυθίου θεοῦ ὑπ' ἀρρήτων φόβων κινηθεῖσαι εἰς ἱκεσίαν. Ὅπως διανύσωσιν ἀφόβως, σῶαι καὶ ἀβλαβεῖς, τὴν ἀπὸ τῆς Δίρκης μέχρι τῶν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ μεσομφάλων μυχῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπόλοιπον ἔτι ὁδόν, εἶχον ἀνάγκην εὐμενοῦς καὶ ἀβασκάνου τοῦ ὄμματος τῶν ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τοῦ Ἑλικῶνος δαιμόνων· τούτων δὲ τῶν ἀδελφῶν ὀρέων τὰς κορυφάς, σεπτὰς ἕδρας καὶ σκοπιὰς τῶν θεῶν, μετὰ προσεπικλήσεως καὶ τῆς καθημερινῆς οἰνοδοτείρας, τῆς ἱερᾶς τοῦ Διονύσου ἀμπέλου, καὶ τοῦ καδμείου δράκοντος τῶν ἄντρων, ἐμειλίσσοντο. Ταῦτα ἦσαν τότε τὰ ἐν μείζονι δέει, εὐλαβείᾳ καὶ τιμῇ παρὰ τοῖς ὁμαίμοσι κατοίκοις τῆς καδμείας γῆς, τοῖς πολλὰ ὑπ' αὐτῶν ἢ ἕνεκεν αὐτῶν παθοῦσι καὶ πολλὰ ἔτι ἐξιλασκομένοις· καὶ διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τοῦ «μυχοῦ τῶν Ἐρινύων», τοῦ Κιθαιρῶνος, αἱ Φοίνισσαι ᾐτοῦντο ἀβλάβειαν, παρὰ δὲ τοῦ «ἐνδιαιτήματος τῶν Μουσῶν», τοῦ Ἑλικῶνος, φιλόστοργον πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα παραπομπήν.

Τοιαύτας καὶ οὐχὶ ἄλλας ἐννοίας πιστεύομεν ὅτι ἐνεῖχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ταῖς Φοινίσσαις ποιηθεῖσα κατάκλησις, τούτων δὲ φρονοῦμεν ὅτι τὰς ἕνεκα μικρᾶς ἐν αὐτῷ βλάβης διαλαθούσας ἐπαναφέρει εἰς τὸ κείμενον ἡ κατωτέρω διόρθωσις μιᾶς μόνης ἐν τῷ κειμένῳ λέξεως (στ. 234-5) μετὰ συμπληρώσεως τῆς στίξεως (στ. 228, 235, 236).

Ὦ λάμπουσα πέτρα πυρὸς
δικόρυφον σέλας ὑπὲρ ἄκρων
βακχείων, Διονύσου

μενα, - καὶ τοῦτο ἐξομολογοῦνται. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐν στίχῳ 206-7 ἔχομεν παρῳχημένῳ χρόνῳ τὸ ἵνα κατενάσθην, διότι ἔκτοτε λογίζονται κάτοικοι τ Παρνασσοῦ.

οἶνα θ', ἅ καθαμέριον
στάζεις τὸν πολύκαρπον
οἰνάνθας ἱεῖσα βότρυν,
ζάθεά τ' ἄντρα δράκοντος οὔ-
ρειαί τε σκοπιαὶ θεῶν
νιφοβόλον τ' ὄρος ἱερὸν Εἰ-
λικών, ἀθανάτας θεοῦ
χορός, γενοίμαν ἄφοβος
παρὰ μεσόμφαλα γύαλα Φοί-
βου Δίρκαν προλιποῦσα.

Λάμπουσα πέτρα πυρός, δικόρυφον σέλας ὑπὲρ ἄκρων βακχείων· ἡ ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζομένη γνωστὴ λεία πέτρα, ἡ διπλῆ κορυφὴ τοῦ ἱεροῦ τῷ Διὶ Κιθαιρῶνος, τὸ ἐνδιαίτημα τῶν περὶ τὸν Διόνυσον Βακχῶν, τοῦ Πενθέως τῶν τιμωρῶν.

Εἰλικών (1), ἀθανάτας θεοῦ (2) χορός (3)· τὸ ἱερὸν ταῖς Μούσαις ὄρος, ὁ Ἑλικών, ὁ τόπος ἐν ᾧ αἱ Μοῦσαι συνήδρευον μετὰ τῆς ἀθανάτου μητρὸς αὐτῶν, τῆς Μνημοσύνης.

Εὐριπίδου Ἱππόλυτος, 663. (Ἀθηνᾶς ΙΒ' σελ. 417-418).

Αὐτὰ τὰ ὑπὸ Λάκωνος λεγόμενα ὑποβάλλουσι τὴν ἀνάγνωσιν δισσῆς δὲ τόλμης εἴσομαι γεγευμένος.

Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, στίχ. 683-684 (Ἀθ. ΙΒ' σελ. 412).

Ἄνευ ἄλλης, πλὴν ἑνὸς γράμματος, μεταβολῆς ἐν τῷ ὑστέρῳ στίχῳ νομίζομεν ἀναγνωστέον·

ταχεῖα γὰρ
νοτὶς διήκει μ' ὀμμάτων ψαύσαντά σου.

Ταχεῖα ἡ νοτὶς τῶν ὀμμάτων (τὸ δάκρυ) διήκει με ψαύσαντά

(1) Κατὰ τὰ χειρόγραφα AG (ἑλίσσων) ἔχομεν Ἑλικών. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἰῶτα, ὡς ἄνω, ὁ Θεόκριτος (25, 9) ἐξήνεγκε τὸ ὄνομα τοῦ ἠλείου ποταμοῦ, εἰπὼν [illegible]σσόντος.

Δύναται ἴσως νὰ γραφῇ καὶ οὕτως· ἀθανάταις θεαῖς χορός.

Ἰλιάδος Σ, 590 Ὀδυσσείας Θ, 269. Ἀλλ' ἴδε ἰδίως Ὀδυσσείας Μ, [illegible]: «ὅθι τ' Ἠοῦς ἠριγενείας οἰκία καὶ χοροί εἰσι» καὶ 368: «ἔνθα δ' ἔσαν νυμφέων [illegible]οροὶ ἠδὲ θόωκοι».

σου. Τοῦ ταχεῖα διήκει πᾶς τις αἰσθάνεται τὸ εἰκονικὸν καὶ τὴν δύναμιν.

Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, 573 (Ἀθ. ΙΒ´ σ. 409).

Ἓν δὲ λυπεῖ καὶ μόνον

οὕτω καὶ σήμερον ἤθελεν εἴπει ὁ Ἕλλην. Ἡ δ' ἔννοια ἀρτία καὶ σαφεστάτη· ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα λυπεῖ ὅτι ὁ παῖς τοῦ Ἀγαμέμνονος ὁ ἄθλιος κοὐδαμοῦ καὶ πανταχοῦ (στ. 567-568), καίπερ οὐκ ἄφρων, ὅμως μάντεων πεισθεὶς λόγοις ὄλωλεν ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Εὐριπίδου Ἴων, 602 (Ἀθ. ΙΒ´ σελ. 407).

Ἀντὶ τοῦ εἰς διόρθωσιν προτεινομένου «λεγόντων» ἀναγινώσκομεν οὕτω·

τῶν δ' αὖ λογάδων χρωμένων τε τῇ πόλει.

Λογάδες, καθ' Ἡσύχιον (ἐν τῇ λέξει), ὅστις φαίνεται τὸν νοῦν ἔχων εἰς τὸν ἄνω στίχον τοῦ Ἴωνος ὅτε ἔγραφε ταῦτα, οἱ «ἐπίλεκτοι καὶ πολυπράγμονες» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐν στίχοις 598-9 χρηστοὺς τοὺς δυναμένους τ' εἶναι σοφούς, οἵτινες «σιγῶσι κοὐ σπεύδουσιν εἰς τὰ πράγματα.

Εὐριπίδου Κύκλωψ, 393-395 (Ἀθ. ΙΒ´ σελ. 399-401).

Οὔτε ὁ Λάκων οὔτε ὁ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενος Musgrave εὐλόγως ἠπόρησαν ἐπὶ τῇ ὑπὸ Εὐριπίδου ἐπικλήσει τῶν σφαγείων αἰτναίων. Αἰτναῖα τὰ μεγάλα· αἰτναῖος κάνθαρος, αἰτναῖα πῶλος (Ἀριστοφάνης, Σοφοκλῆς. Ἴδε Ἡσύχιον καὶ Σουΐδαν ἐν ταῖς λέξεσι). Αἰτναῖα σφαγεῖα, τὰ μεγάλα ἀγγεῖα, ὧν τὸν ὁρισμὸν ἔχομεν ἀρχαιόθεν πλήρη, ὡς καὶ τὸν τοῦ παραπλησίου ὀστρακίνου ἀγγείου, τοῦ κανοῦ, δηλονότι τὰ ἀγγεῖα οἷς «ὑπεδέχοντο τὸ αἷμα τῶν ἱερείων» (Πολυδ. Ι´ 65, 97. Ἡσυχ. ἐν τῇ λέξει. Σουΐδας, ἐν λ. σφαγεῖον καὶ ἀμνίον).

Ἐν Ἀθήναις, κατ' Αὔγουστον 1901.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΥΣΕΝΗΡΟΥ ΚΑΙ ΡΑΔΕΡΜΑΧΗΡΟΥ ΕΚΔΟΣΙΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ

(ΤΟΜΟΣ Α')

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ (1)

259, 8.

Οὐδ'⟨ἂν⟩ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ὁ πάντας ὑπερβαλόμενος τούς τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν καὶ μηδὲ τοῖς γι νο μέ νοις ὑπερβολὴν καταλιπὼν τοιοῦτος ἐγένετο.

Κατὰ μὲν Στέφανον ἀντὶ τοῦ γινομένοις γραπτέον ἂν εἴη γενησομένοις, ἡμῖν δὲ δοκεῖ κρεῖττον εἶναι ἐπιγινομένοις γραφῆναι, φίλον ὂν τῷ συγγραφεῖ ῥῆμα καὶ σύνηθες τοιαῦτά γε λέγοντι. (Ἴδοις ἂν 9, 4. τῶν δὲ ἐπιγινομένων οὔτε πολλοῖς τισι κατέλιπεν ὑπερβολήν. 22, 13 «ἣν οὐθ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγινομένων οὐθείς» καὶ ἄλλοθι).

260, 7.

Ἄρχοντος δὲ Τιμοκράτους εἰς ἔτος ἣν ἐμβεβηκὼς ἑπτακαιδέκατον . . . δημοσίους δὲ λόγους ἤρξατο γράφων ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρχοντος εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος ἔχων.

Τὸ γνώμῃ Βεΐλου σημαινόμενον λόγου διάλειμμα ἐμπιμπλάναι ἡμεῖς ἐπιχειροῦμεν, τῶν κατ' Ἀφόβου λόγων ἤρξατο ἐγγράφοντες κατὰ τὸ ὀλίγον μετὰ ταῦτα λεγόμενον (ἐν σελ. 261, 4) τῶν κατὰ Φιιπου δημηγοριῶν ἤρξατο. Ἐκβλητέον δ' εἶναι δοκεῖ μοι τὸ ', ὕστερον ὑπό τινος τῷ λόγῳ προστεθὲν πρὸς λόγου συναφοῦς ἀποιεσιν μετὰ τὴν τῶν εἰρημένων διέκπτωσιν. Φίλος δ' ἀνήρ, Στέφα-

(1) Πρῶτον μέρος ἐν Ἀθην. Τ. ΙΒ' σ. 125.

ἄλλοι ἁρμοδιώτεροι θέλουσι κρίνει. Ὅτι ὅμως φαίνεται παράδοξος ὁ ἔπαινος τοῦ Ζεφύρου ὡς καλλίστου κελαδήματος ἐν ἁρμένῳ, δηλαδὴ ἐν κολπουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ ἱστίῳ, καθ' ὃν χρόνον πρὸ μικροῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πλοῦς ἐγένετο κωπηλασίᾳ (ἐλάτᾳ πλεύσασα), τοῦτο οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ.

Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐλπίζομεν ὅτι θέλει συγχωρηθῇ ἡ ἐπιχείρησις ἐπανορθώσεως, ἥτις ἧττον πάσης ἄλλης, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἁπτομένη τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένων λέξεων, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἐν στίχῳ 212 διατήρησιν καὶ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος ἐν φράσει ὁμαλῇ καὶ μετ' ἐννοίας σαφοῦς τε καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθου.

Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ῥήματος ἱππεύω, παρὰ τοὺς ὑπὸ Λάκωνος ἐκδηλωθέντας ἐνδοιασμούς, — οἵτινες ἄλλως τε καὶ λόγον εἶχον μόνον ὅτι τὸ ῥῆμα ἐδέχοντο πάντες ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ζέφυρον, εἰς τὸν ἄνεμον, — παρατηροῦμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν Ἑλένῃ (1663-1665) ἐποίησε τοὺς Διοσκούρους λέγοντας·

Πλεῖ ξὺν πόσει σῷ· πνεῦμα δ' ἕξετ' οὔριον·
σωτῆρε δ' ἡμεῖς σὼ κασιγνήτω διπλὼ
πόντον παριππεύοντε πέμψομεν πάτραν.

Καὶ ἐπειδὴ δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἐνταῦθα καλῶς καὶ γραφικώτατα μάλιστα ἐτέθη τὸ παριππεύοντε προκειμένου περὶ δαιμονίων ἱππέων, τῶν Διοσκούρων, σπεύδομεν νὰ παραπέμψωμεν καὶ εἰς τὰ παρ' Ὀππιανῷ (Ἁλιευτ. 2, 515) περὶ ἰχθύων λεγόμενα·

κῦμα καθιππεύουσιν. (1)

Ἔπειτα, διὰ τίνα λόγον νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ὅπως θέσῃ τις χεῖρα ἐπὶ τῶν λέξεων «ἐν οὐρανῷ» εἴπομεν ἤδη.

Ἡ μεταβολὴ ἣν ἡμεῖς θέλομεν προτείνει ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις κειμένης γραμματικῆς συστάδος ΙΠΠΕΥΣΑΝΤΟΣ ἅπτεται

(1) Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αἰθέρος ὁ Ἀριστοφάνης εἶπεν «ὡς μακρὸν ἵππευμα διὰ κεις ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ' αἰθέρος» (Θεσμοφ. 1072).

μόνου τοῦ ἐνάτου γράμματος Τ καὶ τοῦ τονισμοῦ, εἰς τρεῖς λέξεις διαιροῦσα αὐτὴν οὕτως·

> Ζεφύρου πνοαῖς
> ἵππευσ' ἄνθ', ὅς ἐν οὐρανῷ
> κάλλιστον κελάδημα.

Ἀντίρρησις βεβαίως θέλει ἀντιταχθῇ ὅτι παρὰ τοῖς δραματικοῖς τὸ ἐπίρρημα ἄντα δὲν ἀπαντᾷ. Ἀλλ' ἀνομολογοῦντες τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἰσχυρισμοῦ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ μόνον τοῦτον τὸν λόγον δὲν νομίζομεν δίκαιον ν' ἀξιώσωσιν ἐγκατάλειψιν τῆς προτάσεως, ἐν ὅσῳ βλέπομεν δι' ἄλλους λόγους ἀστοχησάσας ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἀποπείρας ἐπανορθώσεως τοῦ κειμένου.

Ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐκ Τύρου ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης δὲν ἀπέστειλε τὰς Φοινίσσας δούλας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα εἶναι προφανές. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀκριβολόγῳ ἀφηγήσει τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν δεικνύει ὅτι παρεμπεσοῦσα θαλασσία περιπέτεια ἐξέτρεψε τὸ κομίζον αὐτὰς σκάφος πρὸς δυσμὰς μακράν, ἀσφαλὲς συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἰονίου πόντου διάπλους λόγον εἶχεν ἀναγκαῖον ὅτι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κάτω, τῆς μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἀφρικῆς ἐστάλησαν. Ἠθέλησε δὲ προδήλως ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς στίχοις τούτοις νὰ δείξῃ τῆς θαλασσοπορίας τὸν πανάρχαιον τρόπον ἐπὶ ἀρχαϊκῶν πλοιαρίων, ἄνευ ἱστίων, — οἷα βλέπομεν αὐτὰ ἀπεικονισμένα ἐπὶ τῶν ὑπὸ Τσούντα ἐν ταῖς Κυκλάσιν ἀνακαλυφθέντων πηλίνων ἀγγείων (1), — κατὰ συνεχῆ παράπλουν τῆς φοινικικῆς ἀκτῆς μέχρι Κυρήνης, ὁπόθεν κατ' ἀνάγκην ἡ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἰονίου πόντου ἄνοδος διὰ τῆς σικελικῆς θαλάσσης, Ζεφύρου πνέοντος, τοῦ καλλίστου ἐν οὐρανῷ κελαδήματος, ἐπετελέσθη μετ' ἐναγωνίου ἐναντίον τῶν κυμάτων κωπηλασίας.

Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1899 σελ. 86-91. Ἀπὸ τῆς πρώρας τῶν πλοίων ἐκείνων ...αι οὐχὶ σημαία, ὡς ἐξελήφθη, ἀλλὰ δίκτυα, οἱ δ' ὑπεράνω ἐν ἀγκιστροειδεῖ ἴνῳ ἐμπεπαρμένοι ἰχθύες κεῖνται καὶ οὗτοι ἐκεῖ δεῖγμα τοῦ ἁλιευτικοῦ τῶν πλοίων ..

Ἐκ τοῦ ἰονίου πελάγους ἡ τὸ δουλικὸν φορτίον κομίζουσα ναῦς εἰσπλεύσασα τὸν κορινθιακὸν κόλπον ἀπεβίβασε τὰς κόρας, οὔτε εἰς Χάλειον οὔτε εἰς Κίρραν, ὁπόθεν εὔκολος καὶ σύντομος ἡ εἰς τοὺς Δελφοὺς ἀνάβασις, ἀλλὰ σχεδὸν παρ' αὐτὸν τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ἐν τῷ ἑτέρῳ τῶν βοιωτικῶν ὅρμων ἢ τῶν Κορσιῶν ἢ τῆς Κρευσίδος, διὰ τὸν εὐνόητον λόγον (ἴδε καὶ στίχους 216-219) ὅτι ἐκ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἀγήνορος πρὸς τοὺς ἐν Θήβαις Ἀγηνορίδας ἐπέμποντο πρὸς ἀσφαλῆ εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν παράδοσιν.

Ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἓξ στίχοις τῆς στροφῆς ἐξαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν ὁ σκοπὸς δι' ὃν κατέλιπον τὴν τυρίαν ἀκτήν, στελλόμεναι ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν, παρ' ᾧ δοῦλαι ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ τὰς νιφοβόλους δειράδας. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἑξάδι περιγράφουσι πῶς ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν σικελικὸν πεδίον σὺν κωπηλασίᾳ κατὰ τὸν ἰόνιον πόντον πλεύσασαι ὑπερεπήδησαν τὰ κύματα τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιτύπων πνοῶν τοῦ Ζεφύρου ἐξοιδαινόμενα.

Ἦλθον τέλος αἱ ὡραιόταται κόραι τῆς Τύρου, τὰ καλλιστεύματα τὰ ὑπὲρ τοῦ Λοξίου ὑπὸ τῆς πόλεως διαλεχθέντα, ἦλθον εἰς τὴν καδμείαν γῆν τῶν ἐνδόξων Ἀγηνοριδῶν, εἰς τοὺς ἐνταῦθα πύργους τοῦ ὁμογενοῦς Λαΐου πεμφθεῖσαι. Αἱ Θῆβαι ἦσαν ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῶν ἐκ Φοινίκης πεμπομένων, ἵνα ὡς τὰ ἀγάλματα τὰ χρυσότευκτα ἀφιερωθῶσιν ἰσοβίως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Φοίβου. Τὸ δὲ ῥεῦμα τῆς Κασταλίας περιμένει τοὺς παρθενικοὺς αὐτῶν πλοκάμους, νενομισμένην κουρὰν τῶν εἰς τὴν θείαν δουλείαν ἀφοσιουμένων. Ταῦτα ἡ δωδεκὰς τῶν στίχων τῆς ἀντιστροφῆς.

Ἐνταῦθα δὲ λήγει καὶ ἡ ὅλη ἀφήγησις τῶν τετελεσμένων, ἧς διεξερχόμενοι ἐκ νέου καὶ ἀνασκοποῦντες τὸ κείμενον, βλέπομεν ὅτι ἡ ἐν στίχῳ 212 γενομένη διόρθωσις εἰς ἀόριστον ἵππευσ[α] ἀποκατέστησεν ἄρτιον ἕνα τῶν κρίκων τῆς ἀλύσεως τῆς διὰ τῶν τεσσάρων ἑξαστίχων στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς διηκούσης ἀφηγήσεως·

Στροφ. στ. 202: Τύριον οἶδμα λιποῦσ' ἔβαν
στ. 208-212: ἐλάτᾳ πλεύσασα. . . . Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσα

'Αντιστ. στ. 214-216: πόλεως ἐκπροκριθεῖσα... καδμείων ἔμολον γᾶν
στ. 220-221: ἴσα δ' ἀγάλμασι... Φοίβῳ λάτρις ἐγενόμαν (1).

Ἰδοὺ νῦν ὅλον τὸ κείμενον·

ΧΟΡΟΣ Τύριον οἶδμα λιποῦσ' ἔβαν — Στροφή.
ἀκροθίνια Λοξίᾳ
Φοινίσσας ἀπὸ νάσου
Φοίβῳ δούλα μελάθρων,
ἵν' ὑπὸ δειράσι νιφοβόλοις
Παρνασοῦ κατενάσθην.
—Ἰόνιον κατὰ πόντον ἐλάτᾳ πλεύσασα περιρρύτων
ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων
Σικελίας Ζεφύρου πνοαῖς
ἵππευσ' ἄνθ', ὃς ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα.
=Πόλεος ἐκπροκριθεῖσ' ἐμᾶς — 'Αντιστροφή.
καλλιστεύματα Λοξίᾳ
Καδμείων ἔμολον γᾶν
κλεινῶν 'Αγηνοριδᾶν
ὁμογενεῖς ἐπὶ Λαΐου
πεμφθεῖσ' ἐνθάδε πύργους.
—Ἴσα δ' ἀγάλμασι χρυσοτεύκτοις Φοίβῳ λάτρις ἐγενόμαν.
Ἔτι δὲ Κασταλίας ὕδωρ
περιμένει με κόμας ἐμᾶς
δεῦσαι παρθένιον χλιδὰν
Φοιβείαισι λατρείαις.

(1) Καὶ οὗτος ὁ τέταρτος ἀόριστος καλῶς ἐνταῦθα κεῖται, παρελκούσης καὶ τῆς ὑπὸ ck διορθώσεως εἰς ἀγόμαν· διότι αἱ τύριαι παρθένοι, ἀφ' ἧς ἐκπροκριθεῖσαι ὑπὸ πόλεως αὐτῶν ἐστάλησαν ἀκροθίνια, δηλαδὴ ἀφιερώματα, τῷ Λοξίᾳ, ἔκτοτε ἐγένοντο (ἐνταῦθα τὸ γίνομαι ἐν ἄλλῃ ἢ ἐν στίχῳ 236 ἐννοίᾳ) ἀμετακλήτως δοῦλαι εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ἀνήκουσαι ὅσον καὶ τὰ χρυσότευκτα ἀγάλματα τὰ ἐκεῖ πεμπό-

Μεθ' ἃ ἕπεται, — μέση μεταξὺ διπλοῦ ζεύγους στροφῶν καὶ ἀντιστροφῶν, — ἡ ἐνθεοφόρητος προσευχὴ τῶν Φοινισσῶν, ἐπικαλουμένων τὴν θείαν ἀντίληψιν ὑπὲρ αἰσίου τέρματος τῆς μακρᾶς αὐτῶν ὁδοιπορίας Δὲν ἐξετάθη μὲν καὶ ἐπὶ ταύτης τοῦ Ἕλληνος Καθηγητοῦ ἡ ἔρευνα, ἀλλ' ἡ νέα γερμανικὴ ἔκδοσις δίδωσι νέαν ἀφορμὴν ἐπιστασίας καὶ ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ κειμένου, διότι εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ νέαν μεταβολήν, ἐξ ἧς ἀντὶ βελτιώσεως φαίνεται μᾶλλον ταραχθεῖσα ἡ ἔννοια τῆς σεμνῆς εὐχῆς, στενωθεὶς δὲ καὶ ὁ κύκλος τοῦ ὁρίζοντος, εἰς ὃν ἀνέβλεπον ἐκ Θηβῶν αἱ λάτριδες τοῦ Πυθίου θεοῦ ὑπ' ἀρρήτων φόβων κινηθεῖσαι εἰς ἱκεσίαν. Ὅπως διανύσωσιν ἀφόβως, σῶαι καὶ ἀβλαβεῖς, τὴν ἀπὸ τῆς Δίρκης μέχρι τῶν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ μεσομφάλων μυχῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπόλοιπον ἔτι ὁδόν, εἶχον ἀνάγκην εὐμενοῦς καὶ ἀβασκάνου τοῦ ὄμμματος τῶν ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τοῦ Ἑλικῶνος δαιμόνων· τούτων δὲ τῶν ἀδελφῶν ὀρέων τὰς κορυφάς, σεπτὰς ἕδρας καὶ σκοπιὰς τῶν θεῶν, μετὰ προσεπικλήσεως καὶ τῆς καθημερινῆς οἰνοδοτείρας, τῆς ἱερᾶς τοῦ Διονύσου ἀμπέλου, καὶ τοῦ καδμείου δράκοντος τῶν ἄντρων, ἐμειλίσσοντο. Ταῦτα ἦσαν τότε τὰ ἐν μείζονι δέει, εὐλαβείᾳ καὶ τιμῇ παρὰ τοῖς ὁμαίμοσι κατοίκοις τῆς καδμείας γῆς, τοῖς πολλὰ ὑπ' αὐτῶν ἢ ἕνεκεν αὐτῶν παθοῦσι καὶ πολλὰ ἔτι ἐξιλασκομένοις· καὶ διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τοῦ «μυχοῦ τῶν Ἐρινύων», τοῦ Κιθαιρῶνος, αἱ Φοίνισσαι ᾐτοῦντο ἀβλάβειαν, παρὰ δὲ τοῦ «ἐνδιαιτήματος τῶν Μουσῶν», τοῦ Ἑλικῶνος, φιλόστοργον πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα παραπομπήν.

Τοιαύτας καὶ οὐχὶ ἄλλας ἐννοίας πιστεύομεν ὅτι ἐνεῖχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ταῖς Φοινίσσαις ποιηθεῖσα κατάκλησις, τούτων δὲ φρονοῦμεν ὅτι τὰς ἕνεκα μικρᾶς ἐν αὐτῷ βλάβης διαλαθούσας ἐπαναφέρει εἰς τὸ κείμενον ἡ κατωτέρω διόρθωσις μιᾶς μόνης ἐν τῷ κειμένῳ λέξεως (στ. 234-5) μετὰ συμπληρώσεως τῆς στίξεως (στ. 228, 235, 236).

Ὦ λάμπουσα πέτρα πυρὸς
δικόρυφον σέλας ὑπὲρ ἄκρων
βακχείων, Διονύσου

μενα, - καὶ τοῦτο ἐξομολογοῦνται. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐν στίχῳ 206-7 ἔχομεν παρῳχημένῳ χρόνῳ τὸ ἵνα κατενάσθην, διότι ἔκτοτε λογίζονται κάτοικοι τ Παρνασσοῦ,

οἶνα θ', ἃ καθαμέριον
στάζεις τὸν πολύκαρπον
οἰνάνθας ἱεῖσα βότρυν,
ζάθεά τ' ἄντρα δράκοντος οὔ-
ρειαί τε σκοπιαὶ θεῶν
νιφοβόλον τ' ὄρος ἱερὸν Εἰ-
λικών, ἀθανάτας θεοῦ
χορός, γενοίμαν ἄφοβος
παρὰ μεσόμφαλα γύαλα Φοί-
βου Δίρκαν προλιποῦσα.

Λάμπουσα πέτρα πυρός, δικόρυφον σέλας ὑπὲρ ἄκρων βακχείων· ἡ ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζομένη γνωστὴ λεία πέτρα, ἡ διπλῆ κορυφὴ τοῦ ἱεροῦ τῷ Διὶ Κιθαιρῶνος, τὸ ἐνδιαίτημα τῶν περὶ τὸν Διόνυσον Βακχῶν, τοῦ Πενθέως τῶν τιμωρῶν.

Εἰλικών (1), ἀθανάτας θεοῦ (2) χορός (3)· τὸ ἱερὸν ταῖς Μούσαις ὄρος, ὁ Ἑλικών, ὁ τόπος ἐν ᾧ αἱ Μοῦσαι συνήδρευον μετὰ τῆς ἀθανάτου μητρὸς αὐτῶν, τῆς Μνημοσύνης.

Εὐριπίδου Ἱππόλυτος, 663. (Ἀθηνᾶς ΙΒ' σελ. 417-418).

Αὐτὰ τὰ ὑπὸ Λάκωνος λεγόμενα ὑποβάλλουσι τὴν ἀνάγνωσιν δισσῆς δὲ τόλμης εἴσομαι γεγευμένος.

Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, στίχ. 683-684 (Ἀθ. ΙΒ' σελ. 412).

Ἄνευ ἄλλης, πλὴν ἑνὸς γράμματος, μεταβολῆς ἐν τῷ ὑστέρῳ στίχῳ νομίζομεν ἀναγνωστέον·

ταχεῖα γὰρ
νοτὶς διήκει μ' ὀμμάτων ψαύσαντά σου.

Ταχεῖα ἡ νοτὶς τῶν ὀμμάτων (τὸ δάκρυ) διήκει με ψαύσαντά

(1) Κατὰ τὰ χειρόγραφα AG (ἑλίσσων) ἔχομεν Ἑλικών. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἰῶτα, ὡς ἄνω, ὁ Θεόκριτος (25, 9) ἐξήνεγκε τὸ ὄνομα τοῦ ἠλείου ποταμοῦ, εἰπὼν -ισσόντος.

Δύναται ἴσως νὰ γραφῇ καὶ οὕτως· ἀθανάταις θεαῖς χορός.

Ἰλιάδος Σ, 590 Ὀδυσσείας Θ, 269. Ἀλλ' ἴδε ἰδίως Ὀδυσσείας Μ, «ὅθι τ' Ἠοῦς ἠριγενείας οἰκία καὶ χοροί εἰσι» καὶ 368: «ἔνθα δ' ἔσαν νυμφέων ..οροὶ ἠδὲ θόωκοι».

σου. Τοῦ ταχεῖα διήκει πᾶς τις αἰσθάνεται τὸ εἰκονικὸν καὶ τὴν δύναμιν.

Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, 573 (Ἀθ. ΙΒ′ σ. 409).

Ἓν δὲ λυπεῖ καὶ μόνον

οὕτω καὶ σήμερον ἤθελεν εἴπει ὁ Ἕλλην. Ἡ δ' ἔννοια ἀρτία καὶ σαφεστάτη· ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα λυπεῖ ὅτι ὁ παῖς τοῦ Ἀγαμέμνονος ὁ ἄθλιος κούδαμοῦ καὶ πανταχοῦ (στ. 567-568), καίπερ οὐκ ἄφρων, ὅμως μάντεων πεισθεὶς λόγοις ὄλωλεν ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Εὐριπίδου Ἴων, 602 (Ἀθ. ΙΒ′ σελ. 407).

Ἀντὶ τοῦ εἰς διόρθωσιν προτεινομένου «λεγόντων» ἀναγινώσκομεν οὕτω·

τῶν δ' αὖ λογάδων χρωμένων τε τῇ πόλει.

Λογάδες, καθ' Ἡσύχιον (ἐν τῇ λέξει), ὅστις φαίνεται τὸν νοῦν ἔχων εἰς τὸν ἄνω στίχον τοῦ Ἴωνος ὅτε ἔγραφε ταῦτα, οἱ «ἐπίλεκτοι καὶ πολυπράγμονες» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐν στίχοις 598-9 χρηστοὺς τοὺς δυναμένους τ' εἶναι σοφούς, οἵτινες «σιγῶσι κοὐ σπεύδουσιν εἰς τὰ πράγματα.

Εὐριπίδου Κύκλωψ, 393-395 (Ἀθ. ΙΒ′ σελ. 399-401).

Οὔτε ὁ Λάκων οὔτε ὁ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενος Musgrave εὐλόγως ἠπόρησαν ἐπὶ τῇ ὑπὸ Εὐριπίδου ἐπικλήσει τῶν σφαγείων αἰτναίων. Αἰτναῖα τὰ μεγάλα· αἰτναῖος κάνθαρος, αἰτναῖα πῶλος (Ἀριστοφάνης, Σοφοκλῆς. Ἴδε Ἡσύχιον καὶ Σουΐδαν ἐν ταῖς λέξεσι). Αἰτναῖα σφαγεῖα, τὰ μεγάλα ἀγγεῖα, ὧν τὸν ὁρισμὸν ἔχομεν ἀρχαιόθεν πλήρη, ὡς καὶ τὸν τοῦ παραπλησίου ὀστρακίνου ἀγγείου, τοῦ κανοῦ, δηλονότι τὰ ἀγγεῖα οἷς «ὑπεδέχοντο τὸ αἷμα τῶν ἱερείων» (Πολυδ. Ι′ 65, 97. Ἡσυχ. ἐν τῇ λέξει. Σουΐδας, ἐν λ. σφαγεῖον καὶ ἀμνίον).

Ἐν Ἀθήναις, κατ' Αὔγουστον 1901.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΥΣΕΝΗΡΟΥ ΚΑΙ ΡΑΔΕΡΜΑΧΗΡΟΥ ΕΚΔΟΣΙΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ

(ΤΟΜΟΣ Α')

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ (1)

259, 8.

Οὐδ'⟨ἂν⟩ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ὁ πάντας ὑπερβαλόμενος τούς τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν καὶ μηδὲ τοῖς γινομένοις ὑπερβολὴν καταλιπὼν τοιοῦτος ἐγένετο.

Κατὰ μὲν Στέφανον ἀντὶ τοῦ γινομένοις γραπτέον ἂν εἴη γενησομένοις, ἡμῖν δὲ δοκεῖ κρεῖττον εἶναι ἐπιγινομένοις γραφῆναι, φίλον ὂν τῷ συγγραφεῖ ῥῆμα καὶ σύνηθες τοιαῦτά γε λέγοντι. (Ἴδοις ἂν 9, 4. τῶν δὲ ἐπιγινομένων οὔτε πολλοῖς τισι κατέλιπεν ὑπερβολήν. 22, 13 «ἣν οὔθ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγινομένων οὐθείς» καὶ ἄλλοθι).

260, 7.

Ἄρχοντος δὲ Τιμοκράτους εἰς ἔτος ἦν ἐμβεβηκὼς ἑπτακαιδέκατον . . . δημοσίους δὲ λόγους ἤρξατο γράφων ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρχοντος εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος ἔχων.

Τὸ γνώμῃ Βείλου σημαινόμενον λόγου διάλειμμα ἐμπιμπλάναι ἡμεῖς ἐπιχειροῦμεν, τῶν κατ' Ἀφόβου λόγων ἤρξατο ἐγγράφοντες κατὰ τὸ ὀλίγον μετὰ ταῦτα λεγόμενον (ἐν σελ. 261, 4) τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν ἤρξατο. Ἐκβλητέον δ' εἶναι δοκεῖ μοι τὸ , ὕστερον ὑπό τινος τῷ λόγῳ προστεθὲν πρὸς λόγου συναφοῦς ἀποσιν μετὰ τὴν τῶν εἰρημένων διέκπτωσιν. Φίλος δ' ἀνήρ, Στέφα-

(1) Πρῶτον μέρος ἐν Ἀθην. Τ. ΙΒ' σ. 125.

νος ὁ Δραγούμης τὸ «καὶ ἔγραφε λόγους ἰδιωτικοὺς» ἐκπεσεῖν ἤκασε ('Αθην. ΙΒ' 8).

260, 24.

Τόν τε κατὰ Τιμοκράτους λόγον ἔγραψε Διοδώρῳ τῷ κρίνοντι παρανόμων τὸν Τιμοκράτη καὶ τὸν περὶ Μεγαλοπολιτῶν δημηγορικόν, [ὃν] αὐτὸς ἀπήγγειλε.

Ἡ ἐναντιότης τοῦ αὐτὸς πρὸς τὸ Διοδώρῳ τῷ κρίνοντι παρανόμων τὸν Τιμοκράτη δηλοῖ ὅτι τὸ τὸν δημηγορικὸν δεύτερον πάσχον τοῦ ἔγραψέν ἐστι, καὶ τοιοῦτον ὂν διακρίνεται τοῦ πρώτου τὸν λόγον τῷ ὃν αὐτὸς ἀπήγγειλεν. Ὥστε οὐδένα λόγον ἔχουσα φαίνεται ἡ Βείλου δόξῃ ἀποβολὴ τοῦ ὄν. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα (10) τὴν περὶ Ῥοδίων ἀπήγγειλε δημηγορίαν εἶπεν, οὐδαμῶς τὸ αὐτὸς προσθέμενος, καθ' ἑαυτὸ λεγομένου τοῦ πράγματος, οὐδεμιᾶς δ' ἐναντιώσεως ἐνούσης.

265, 4.

('Εξ 'Αριστ. 'Ρητ. Α', 2).

Πάντες δὲ τὰς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ . . . δεικνύναι ὁτιοῦν, δῆλον δ' ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν, ἀναγκαῖον ἑκάτερον ⟨αὐτῶν ἑκατέρῳ⟩ τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι.

Ὑπὸ τοῦ ἑκάτερον ⟨αὐτῶν ἑκατέρῳ⟩ τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι ἀγόμενοι τῷ μετὰ τὸ διὰ τοῦ διαλείμματι λόγου ἐγγραπτέον ἡγούμεθα εἶναι τὸ ⟨συλλογισμοῖς καὶ ἐπαγωγαῖς ἢ ἐνθυμήμασι καὶ παραδείγμασι⟩.

273, 17.

Φιλίππου - - πρέσβεις πέμψαντος εἰς Θήβας . . . Θετταλῶν Αἰνιάνων Αἰτωλῶν Δολόπων Φθιωτῶν κτέ.

Τῷ μετὰ τὸ Θήβας λόγου χάσματι ἐμβάλλομεν τὸ καὶ παρά, τοῦ μὲν ἐκδότου καὶ αὐτοῦ (;) καὶ ἐγγράφοντος, Σαυππίου δὲ μετά.

275, 17.

Πάντες οἱ Δημοσθένους ἀγῶνες (= λόγοι) οἱ πρὸ τῆς Λυ

σιμαχίδου ἀρχῆς ἐν ἐκκλησίαις τε καὶ δικαστηρίοις γενόμενοι πρότερον τοῦ Ἀριστοτέλους τεχνῶν...

Τὸ τοῦ λόγου ἐλλεῖπον ἡμῖν γε ἂν εἴη ἀπηγγελμένοι εἰσί, οἷον τὸ ἔμπροσθέν που (271, 19) «τούτους ἅπαντας τοὺς λόγους -- πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν ἀπήγγειλεν ὁ Δημοσθένης» καὶ τὸ (269, 5) «καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ λόγους -- ἐπιδείξω -- πρότερον ἀπηγγελμένους τῶν ἐκδόσεως τούτων τῶν τεχνῶν». Ἑρουερδὴν δὲ τὸ εἰσὶν ἐκπεπτωκέναι τοπάζει, Σύλβουργος δέ γε τὸ ἐκδεδομένοι εἰσίν.

276, 11.

Ὡς ὁ Δημάδης τὴν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν (λαμβάνει)· μετ' ἐκεῖνο γάρ...

Ταῦτα λόγος ἐστὶν Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς ῥητορικῆς παρειλημμένος (Β' 23 σ.1397α), τῷ δὲ συνέβη ὁ πόλεμος ἐκεῖ τελειούμενος. Ὁ δ'ἐκδότης οὐδὲν δέον ὀκνεῖ παραλαβεῖν διὰ τὸ ἕνδεκα μόνον γραμμάτων χώραν ἔχειν τὸ κενόν, καὶ συνέβη ταῦτα τοπάζει μᾶλλον γραπτέον εἶναι. Ἀλλὰ τὸ μὲν δοκοῦν ἀπεῖναι τῶν γραμμάτων πλῆθος οὐκ ἔστιν ἀεὶ ἀκριβὲς καὶ ἀληθές, ἐνταῦθα δ' ἔτι αὐτὸς ὁ συγγράψας φανερὸν ποιεῖ ὁ πόλεμος ἀλλ' οὐ ταῦτα γεγραφώς, λέγων εὐθὺς μετὰ ταῦτα (14) «πάντες οἱ δημόσιοι λόγοι -- πρὸ τοῦ πολέμου γεγόνασι» καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα (18) «οὗτος γὰρ μόνος εἰς δικαστήριον εἰσελήλυθε μετὰ τὸν πόλεμον».

300, 8.

Ὁρῶν (Δείναρχος) ἠρεθισμένους τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάλιστα τῷ πλουτεῖν ἑαυτὸν ὑ φ ο ρ ω μ έ ν ο υ ς, μὴ διὰ τοῦτο πάθῃ τι δεινόν, εἰσελθεῖν μὲν εἰς δικαστήριον οὐχ ὑπέμεινεν.

γραφὴν ὑφορώμενος κατὰ πάντα λόγον προκριτέον· μόνον ...υχὶ φωνὴν ἀφιὲν τὸ μὴ διὰ τοῦτο πάθῃ τι δεινὸν ἡμᾶς τὸ ...αφῆς ὀρθὸν διδάσκει· ἐπεὶ πόθεν ἂν ἡ τοῦ μὴ πρότασις κρέ-

μαιτο, εἰ ὑφορωμένους ἐγράφη; Τὸ δὲ ἑαυτὸν παντὶ δῆλον ὅτι κατὰ τὴν πρόληψιν τὸ σχῆμα ταύτην ἔχει τὴν χώραν ἐν τῷ λόγῳ. Τῇ αὐτῇ δὲ ταύτῃ δυνάμει καὶ χρείᾳ τὸ ὑφορᾶσθαι καὶ παρ' Ἰσαίῳ που (Μενεκλ. 7) λέγεται, «τήν τε ἡλικίαν ὑφορᾶσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀπαιδίαν».

304, 11.

Τοῦ δὲ Ὑπερειδείου (χαρακτῆρος) ταῖς τε οἰκονομίαις ἀκριβεστέρου καὶ ταῖς κατασκευαῖς γενναιοτέρου πως ὄντος τῶν Λυσιακῶν ἐν πλείοσι μὲν ἢ τριάκοντα Δεινάρχου λόγοις παραδείγματα εὑρεῖν ἔστιν.

Γραπτέον μᾶλλον «τριάκοντα ⟨τοῦ⟩ Δεινάρχου λόγοις».

304, 21.

Πῶς οὖν ἄν τις δυνηθείη τοὺς γνησίους αὐτῷ γνωρίζειν λόγους;

Οὐδένα λόγον ἔχει προκριθῆναι τὸ αὑτῷ τῆς γραφῆς αὑτῷ ἢ τοῦ αὑτοῦ (τοῦ Δεινάρχου), Συλβουργείου ἐπανορθώματος· τοῦ μὲν γὰρ αὑτῷ ἢ αὑτοῦ ἀναγκαίου ὄντος τῷ ἐνταῦθα λεγομένῳ, ἄτοπον δηλοῖ ὂν τὸ τοὺς γνησίους λόγους (τίνος;) ἑαυτῷ γνωρίζειν, ὅ ἐστι γνωρίμους ποιεῖν.

305, 6.

Αὐτίκα ὁ μὲν Λυσίας ἔν τε τοῖς ἰδίοις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσιν αὐτὸς αὑτῷ ὁμολογούμενός ἐστιν . . . εἰς δὲ τὸν λεκτικὸν τόπον κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων σαφήνειαν καὶ σύνθεσιν αὐτοφυῆ μὲν καὶ λείαν εἶναι δοκοῦσαν, παντὸς δὲ λόγου κατὰ τὴν ἡδονὴν διαφέρουσαν.

Ἀναγιγνώσκων τις τὸ πέμπτον καὶ δέκατον τοῦ περὶ Λυσίου λόγου τοῦ συγγραφέως κεφάλαιον (σελ. 25, 8), τάδε μάλιστ' ἂν πορίσαιτο πρὸς τὴν τοῦ κενοῦ τοῦ μετὰ τὸ ἐστὶν πλήρωσιν· ⟨εἰς μὲν τὸν πραγματικὸν τόπον κατὰ τὴν δεινότητα μὲν τῆς εὑρέσεως, τὴν ἁπλότητα δὲ τῆς οἰκονομίας, τὴν ἀφέλειαν δὲ τῆς ἐξεργασίας,⟩.

306, 7.

Ἔστωσαν δή τινες ἐπιγραφόμενοι λόγοι ὡς ὄντες Δεινάρχου, πολλὴν ἔχοντες πρὸς τὰ Λυσιακὰ ὁμοιότητα. Τούτων ὁ βουλόμενος ποιεῖσθαι τὴν διάγνωσιν, πρῶτον μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου θεωρείτω, ἔπειτα ἐὰν μὲν ἀρετήν τε καὶ χάριν τοῖς λόγοις ἐπανθοῦσαν ἴδῃ --, θαρρῶν λεγέτω τούτους Λυσίου.

Τοῦ ἐκδότου ἐνάργειαν ἀντὶ τοῦ ἀρετὴν γεγράφθαι τοπάζοντος, ἡμεῖς ἰδόντες τὰ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ μάλιστα κεφαλαίῳ τοῦ περὶ Λυσίου τοῦ συγγραφέως λόγου (σ. 19), ἀφροδίτην μᾶλλον ἐξ ἐκείνων τεκμαιρόμεθα λελέχθαι (19, 21 «ἐὰν μηδεμίαν ἡδονὴν μηδὲ ἀφροδίτην ὁ τῆς λέξεως χαρακτὴρ ἔχῃ» καὶ 20, 5 «τὸ δὲ ἡδέως καὶ κεχαρισμένως καὶ ἐπαφροδίτως Λυσίᾳ»). Ἴσως δὲ καὶ ὧδε μεταγραπτέον ἂν εἴη «ἐὰν μὲν ἀρετὴν τὴν χάριν τοῖς λόγοις ἐπανθοῦσαν ἴδῃ».

314, 9.

Οἱ μὲν οὖν ⟨πρεσβύτεροι⟩ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ φερόμενοι ψευδεπίγραφοι [εἰς αὐτὸν] λόγοι εἰσὶν οἵδε.

Οὐδένα λόγον ἔχει τὸ εἰς αὐτὸν τοῦ λόγου ἐκβαλεῖν οὐδ' αἰτίαν ἂν εὕροι τις τοῦ πάθους αὐτοῦ τούτου πάθουσαν, ὡς ὀρθῶς ἔχει ταῦτ' οὕτω γενόμενα. Ἐμοὶ δέ γε πᾶν τοὐναντίον δοκεῖ· ὁ γὰρ λόγος ἐνδεῶς πάμπαν ἂν ἔχοι στερούμενος τοῦ εἰς αὐτόν, τὴν ἀπορίαν ἔχων ὅτου ἂν εἶεν οἱ φερόμενοι ψευδεπίγραφοι λόγοι. Οὐδὲ παρὰ τὴν γραμματικὴν ἄλλως χρείαν ἂν ἔχοι τὸ οἱ φερόμενοι εἴς τινα λόγοι· καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ ἄρτι εἰρημένον τετύχηκε (303, 18) τὸ «τοὺς φερομένους εἰς αὐτὸν λόγους».

314, 12.

ιαδικασία τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος πρὸς τὸν ἱεροφάν-
ν. «Πολλῶν καὶ παραδόξων, ὦ ἄνδρες δικασταί». Οὗτος
λόγος ἤδη πεφευγότος αὐτοῦ εἴρηται, ὡς ἐξ αὐτοῦ γί-

γνεται φανερόν· μέμνηται γὰρ ἐν αὐτῷ ⟨ὁ λέγων⟩ τῆς κατασχούσης ὀλιγαρχίας.

Θαυμάζοι μὲν ἄν τις ὅπως ἂν ὁ λέγων τῆς γραφῆς ἐκπέσοι· τίς γὰρ ἂν τούτου αἰτία εἴη παλαιογραφική; Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν εἰκότα τοπάζειν ἡγούμεθα, εἰ παρέγγραπτον τὸ ἐν αὐτῷ λαμβάνοιμεν. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἐστὶν ἐνταῦθα ὅς μέμνηται τῆς κατασχούσης ὀλιγαρχίας, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτός, ὥσπερ ἔχει καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα (320, 3) «μέμνηται γὰρ ὡς νεωστὶ τῆς εἰς Πύλας ἐξόδου γεγινημένης (ὁ λόγος), ὃ οὐ συνιδών τις τῶν ὕστερον διεξιόντων τὸν λόγον καὶ τὸ μεμνῆσθαι μόνον περὶ ἀνδρῶν οἷόν τ' εἶναι λέγεσθαι κακῶς δοξάζων τὸ ἐν αὐτῷ παρενέγραψε, τὸν λόγον τελειοῦν οὕτως οἰόμενος.

315, 1.

Διαδικασία Εὐδανέμων πρὸς Κήρυκας ὑπὲρ τοῦ κανῶς. «Οὐδαμῶς τοιαῦτα πράγματα».

Οὕτως μὲν ἐγράφη κατὰ Σύλβουργον τὸ ἀρχαῖον «κανῶς οὐδαμῶς τοιαῦτα». Βλάσσος δ' ἐν τῷ περὶ Δεινάρχου (Att. Bered.) τὴν βλάβην μόνον τοῦ χωρίου ἔτυχε σημήνας «ὑπὲρ τοῦ κανῶς» γράφων, Δραγούμη δὲ τοῦ κανοῦ ἐπανορθῶσαι ἔδοξε (Ἀθην. 12, 9). Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν ὑπὲρ πολλῶν ἢ ἑνὸς κανοῦ τὴν διαδικασίαν γίγνεσθαι ἡγούμενοι «ὑπὲρ τῶν κανῶν» κελεύομεν μεταγραφῆναι, ἄλλως τε καὶ τῶν παλαιῶν γραμμάτων σῖγμά τε καὶ νῦ, καίπερ ἀλλαχοῖ τετραμμένων, ὅμως ἐγγύς τι τὴν ἰδέαν γραφομένων καὶ ῥᾳδίως ἂν διαμειβομένων.

315, 7.

Αἰτωλικὸς «καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Αἰτωλοί, πρέσβεις». Οὗτος καθεστώσης τῆς ὀλιγαρχίας ὑπὸ τῶν Ἀθήνηθεν φυγάδων εἴρηται δεομένων τοὺς Αἰτωλοὺς αὐτοῖς βοηθεῖν ἐπεὶ καὶ ὁ Κάσσανδρος αὐτοῖς ἐλευθέροις οὖσιν ἐπεχείρ ὡς ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ γίγνεται τοῦτο δῆλον. Οὔκουν εἰκ φίλον ὄντα τὸν Δείναρχον τῶν τὴν ὀλιγαρχίαν καταστη

σάντων τοῖς καταλύειν ἐπιχειροῦσιν συναγωνίζεσθαι, οὐδ' αὐτοὺς Ἀθήνηθεν λόγους † καταλαμβάνειν οἷόν τ' ἐστί.

Τοῦ ἐκδότου τῷ † τὴν περὶ τὸ καταλαμβάνειν τῆς γραφῆς φθορὰν σημαινομένου, ἡμεῖς ἰᾶσθαι σπουδάζοντες παραλαμβάνειν ἀντιγράφομεν. Δεινάρχου γὰρ ὄντος ὀλιγαρχικοῦ καὶ ἐπ' ὀλιγαρχίας τῆς Κασσανδρείου ἐν Ἀθήναις διατρίβοντος, οὐχ οἷόν τ' ἦν τοῖς δημοκρατικοῖς φυγάσι κοινωνοῦντας Ἀθηναίοις λόγους παρὰ Δεινάρχου ἢ παρ' ἄλλου λογογράφου Ἀθήνηθεν παραλαμβάνειν.

320, 6.

Πρὸς Μαντίθεον περὶ προικός· «πάντων ἐστὶν ἀνιαρότατον». Οὗτος (ὁ λόγος) ἀκολουθεῖ τῷ προτέρῳ λόγῳ καὶ πολλὰ ἔχει κατὰ τὴν λέξιν τοιαῦτα, ἃ εἴη ἂν τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἔξω τῆς τῶν Δεινάρχου ἡλικίας . . . πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον ἠγώνισται τὸν ἀγῶνα ὁ κατήγορος, ἀλλὰ δύο ἢ τρισίν, ὡς ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν ἐν τῇ περὶ Δημοσθένους γραφῇ δεδηλώκαμεν.

Κατὰ μὲν τὸν ἐκδότην μετὰ τὸ ἡλικίας γραπτέον ἂν εἴη τὸ ὄντος· οὐ γάρ, κατὰ δὲ Σαύππιον τὸ ἔστι δὲ πρὸ τοῦ ἔξω. Καίτοι οὐδαμοῦ τοῦ περὶ ψευδεπιγράφων λόγου τοῦ Δεινάρχου λόγου ζητῶν ἂν εὕροις λεγόμενον ἡ τῶν Δεινάρχου (λόγων) ἡλικία, ὥσπερ ἔχοντα σὺν Σαυππίῳ ὁ ἐκδότης ὑγιῶς τὸν λόγον ἔχειν οἴεται, Σαδαίου ἐκπεπτωκέναι τὸ ⟨λόγων⟩ τοπάζοντος· οὐδ' ἔστιν αὖ πρὸς λόγου τὸ τοῦ ἐκδότου ῥήτορα ἔξω εἶναι τῆς τῶν Δεινάρχου λόγων ἡλικίας, οὐδ' ἐλέγχθη που τοῦ ἐνταῦθα λόγου τοιοῦτόν τι καὶ παραπλήσιον. Διὸ ἡμεῖς τὸ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἰδόντες (321,1) «ἔξω δ' ἔστι τῶν Δεινάρχου χρόνων (ὁ λόγος)», ὅμοια καὶ ἐνταῦθα ἀναγιγνώσκομεν «ἔξω ⟨δ' ἐστι⟩ [τῆς] τῶν Δεινάρχου ⟨χρόνων⟩ [ἡλικίας]· ⟨οὐ γάρ⟩», σχόλιον τὸ τῆς ἡλικίας παρέγγραπτον λαμβάνοντες τὸ τῶν χρόνων ἑρμηνεῦον.

326, 13.

Ἄλλων δὲ τῶν κατὰ μέρος ἅπτεσθαι λόγων, ὀλίγα περὶ

ἐμαυτοῦ τε καὶ τοῦ γένους τῆς πραγματείας βούλομαι προειπεῖν· οὐ σοῦ μὰ Δία καὶ τῶν σοὶ παραπλησίων ἕνεκα, τῶν ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρινόντων τὰ πράγματα καὶ μηδὲν ἡγουμένων χρῆμα τιμιώτερον τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ τῶν ἄλλων ὅσοις πολὺ τὸ φυλαίτιον ἔνεστιν ⟨εἴ τε κατὰ τὸν ζῆλον⟩ τῶν ἀρχαίων γινόμενον εἴ τε κακὰ τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡλικίας εἴ τε κατ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ πάθη κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης ὄντα φύσεως.

Ὑπὲρ τοῦ κατορθοῦν καὶ εὐδοκιμεῖν ἔκδοσιν οὐκ ἐλάχιστον μέρος καὶ τὸ ὀρθῶς διαστίζειν τὰ τοῦ λόγου μόρια συμβάλλεται· διὸ οὐκ ἂν καὶ περὶ τούτου λόγον ποιεῖσθαι ἀτιμάσαιμεν, εἴ τι μὴ δοκεῖ ἡμῖν κατὰ τρόπον ἔχειν μηδ' ἐμμελῶς φθέγγεσθαι. Ἔστι δὲ δι' ὃ τοιαῦτα φροιμιάζομαι ὅτι ἀτόπως σφόδρα ἔχειν ἡγοῦμαι τὸ τῇ μέσῃ στιγμῇ, ἔν τε τῷ προειπεῖν καὶ ἐν τῷ ἀληθείας τὸν ἐκδότην διαστίξαι, θαυμαστὰ καὶ καινὰ περὶ αὐτὰ νομοθετοῦντα. Ὅμοιον δὲ δὴ πάσχειν δοκεῖ ἡ διαστίξει τοῦ λόγου διαίρεσις καὶ ἐν τῷ ὀλίγα διελθόντι (328, 8) ἐπιφύομαι. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ἂν ἴδοις (332, 11. 14. 16. 18 κ. ἀ.).

336, 9.

Καινὴν δέ τινα καὶ ἀτριβῆ τοῖς ἄλλοις πορευθῆναι βουληθεὶς ὁδὸν (ὁ Θουκυδίδης) θερείαις καὶ χειμερίοις ⟨ὥραις ἀκολουθῶν⟩ ἐμέρισε τὴν ἱστορίαν.

Τὸ ἐν τῷ Ἀμβροσιακῷ (Μ) μόνον βιβλίῳ σημαινόμενον κενὸν Σχοίλλιος μὲν ἐνέπλησεν, ὁ δ' ἐκδότης ἀπεδέξατο. Ἡμῖν δ' ὀρθότερα Οὔδσων δοξάζειν φαίνεται, τὸ χειμερίοις χειμερείαις μεταγραφῆναι μόνον δεῖν φάσκων. Τὸ μὲν γὰρ διάλειμμα βιβλιογράφου ἂν εἴη εἰκασία τις τῆς πλημμελοῦς γραφῆς χειμερίαις αὐτὸν ἀναγκασάσης, περιττὰ δὲ καὶ ἄχρεῖα παντάπασι δοκεῖ εἶναι τὰ τοῦ Σχοιλλίῳ ἐμβεβλημένα ὥραις ἀκολουθῶν, ὥσπερ τὰ ὀλίγα διελθόντι (338, 26) αὐτῷ τῷ συγγραφεῖ εἰρημένα δηλοῖ α οὐδεὶς γὰρ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων θερείαις καὶ χειμῶσι διεῖλε τὴν ἱστορίαν, ἐν

οἷς ἀντὶ μὲν τοῦ χειμερείαις ἐστὶ χειμῶσι ἀντὶ δὲ τοῦ ἐμέρισε διεῖλε.

337, 12.

Ἀτελεῖς δὲ καὶ τοὺς ἠπειρωτικοὺς πολέμους καταλιπὼν Σικελίας ἅπτεται πάλιν καὶ μετὰ τοῦτο Δῆλον καθαίρει καὶ τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος πολεμούμενον ὑπὸ Ἀμπρακιωτῶν . , . καταλείπει.

Τὸ μετὰ τὸ Ἀμπρακιωτῶν λόγου διάλειμμα Κρυγῆρος μὲν συνεῖδεν, ἡμεῖς δ' ἐμπιμπλάναι ἐπιχειροῦντες τοιάδ' ἐμβληθῆναι κελεύομεν, τοῦ Θουκυδίδου ἡμῖν ὑφηγουμένου (3, 105-114. 115) «Ἀμπρακιωτῶν ⟨διεξέρχεται καὶ εἰς τὰ περὶ Σικελίας τρίτον ἐλθὼν ἀτελῆ⟩

337, 22.

Χρὴ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην εἶναι καὶ ἀπερίσπαστον, ἄλλως τε ἐπειδὰν περὶ πολλῶν γίνηται πραγμάτων καὶ δυσκαταμαθήτων.

Ἀδόκιμον ἡμῖν εἶναι δοκεῖ καὶ παρὰ Διονυσίῳ τὸ ἄλλως τε χωρὶς τοῦ καί· διὸ οὐδὲν ὀκνοῦντες ἐμβάλλομεν τῷ λόγῳ μετὰ τὸ ἄλλως τε.

337, 22.

Χρὴ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην εἶναι καὶ ἀπερίσπαστον, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὰν περὶ πολλῶν γίνηται πραγμάτων καὶ δυσκαταμαθήτων. Ὅτι δὲ οὐκ ὀρθὸς ὁ κανὼν οὗτος (ἡ κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας διαίρεσις) οὐδ' οἰκεῖος ἱστορίᾳ, δῆλον. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων θερείαις καὶ χειμῶσι διεῖλε τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ πάντες τὰς τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ δυναμένας⟩ ἄγειν ἐπὶ [τὴ]ν σαφήνειαν μετῆλθον.

Ῥείσκιος μὲν ἔγραψε «τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ εἰωθείας⟩», ὁ ἐκδότης «τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ δυναμένας⟩», ἡμεῖς δ' ἀποσκο-

ποιοῦντες εἰς τὸ ἄρτι εἰρημένον «διεῖλε τὴν ἱστορίαν», μᾶλλον κατὰ σκοποῦ βάλλειν ἡγούμεθα «τὰς τετριμμένας ⟨διαιρέσεις τὰς δυναμένας⟩» γράφοντες· καὶ γὰρ καὶ τὸ μετιέναι ἴσα τῷ διώκειν ἢ ἐπιτηδεύειν δυνάμενον οὐκ ἂν πάνυ ἐμμελῶς τῷ ὁδοὺς συζευχθείη, καθάπερ τὸ πορεύεσθαι (336, 10).

338, 4.

Αἰτιῶνται δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ τινες, ὡς οὔτε ἀρχὴν τῆς ἱστορίας εἰληφότος, ἣν ἐχρῆν, οὔτε τέλος ἐφηρμοκότος αὐτῷ τὸ πρέπον - -. Τὴν δὲ ἀφορμὴν ⟨αὐτὸς⟩ αὐτοῖς τῆς κατηγορίας ταύτης ὁ συγγραφεὺς παρέσχηται.

Ὁ τῷ ἐκδότῃ ἐμβέβληται αὐτὸς καλῶς μὲν κεῖται τῆς παλαιογραφικῆς ἑρμηνείας τῆς ἐν τῷ γράφεσθαι ἐκπτώσεως, πορρωτέρω δὲ τοῦ συνήθους ἀπελήλαται τοῦ οἰκείου ὀνόματος ὁ συγγραφεύς, αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δέον λεχθῆναι. Διὸ ἡμεῖς οὐ πολλὴν αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην ἄλλως ὁρῶντες οὐ δοκιμάζομεν τὴν ἐμβολὴν οὐδ' ὅλως τὴν προσθήκην.

340, 9.

«Ταῦτα δὲ πάντα - - ἐγένοντο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα - -· ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τήν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι οὔτε διεκώλυον, εἰ μὴ ἐπὶ βραχύ, ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἐς τοὺς πολέμους, ἢν μὴ ἀναγκάζωνται, τότε δέ τι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι».

Θαυμαστὸν ὅτι οὐκ ἐδέξατ' ὁ ἐκδότης τὸ ἀναμφισβητήτως ὀρθὸν τοῦ Ῥείσκου ἐπανόρθωμα τότε δ' ἔτι, ἀντὶ τοῦ τότε δέ τι αὐτὸ γραφῆναι κελεύοντος.

340, 16.

«- - ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου (οἱ Λακεδαιμόνιοι) - -· πλὴν ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἤρετ

Οὐχ οἷόν τ' οὕτως ἀτόπως ἔχειν Διονύσιον, ὥστε τὸ πλὴν ἀντὶ τοῦ παρὰ Θουκυδίδῃ πρὶν δὴ καὶ μνημονεύοντα γράψαι οὐδὲ κατὰ μίαν χρείαν ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχον. Διὸ εὐλογώτατα ὁ Σύλβουργος μετέβαλε πρὶν δή.

343, 9.

Τὰς μὲν πρώτας Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων ναυμαχίας ἀμφοτέρας περὶ τὴν τελευτὴν τῆς δευτέρας βύβλου γράφειν ἀρξάμενος, ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι . . . πρὸς πολλαπλασίους τῶν βαρβάρων ναυμαχήσαντες ἃς μὲν διέφθειρον (γρ. διέφθειραν), ἃς δ'αὐτάνδρους ἔλαβον οὐκ ἐλάττους ἢ ὅσας ἔστειλαν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

Ἀτελῆ μετὰ τὸ μόνοι τὸν λόγον εἶναι δοκοῦντα ὧδε τελεοῦν Σύλβουργος πειρᾶται· ⟨ἐμαχέσαντο, μακρᾷ καὶ διεξοδικῇ χρῆται διηγήσει· τοὐναντίον δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ βύβλῳ βραχέως πάνυ ἐπιτρέχει τήν τε πεζομαχίαν καὶ τὴν ναυμαχίαν ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι⟩. Τοῦ δ' ἐκδότου πολλῷ πλείω τὰ ἐκπεπτωκότα εἶναι οἰομένου, ἡμεῖς τοιάδ' ἄττα τῷ λόγῳ τούτῳ ἐνδεῖν τοπάζομεν· α - - ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ⟨καὶ ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα⟩ ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι ⟨ναυμαχήσαντες δύο μὲν ναῦς μόνον κατέδυσαν, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἔλαβον, διὰ μακρῶν καὶ ἀκριβῶς διηγεῖται καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν λεχθέντας· βραχέως δὲ πάνυ καὶ ἐπιτροχάδην ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ διέρχεται τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι πεζομαχίαν τε καὶ ναυμαχίαν, ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν συμμάχων⟩. Ἀναγκαῖον δ' εἶναί μοι δοκεῖ προσκεῖσθαι τὸ μὲν ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα διὰ τὸ τοσοῦτον εἶναι ἐν τῇ δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ τὸ τῶν Πελοποννησίων νηῶν πλῆθος, τὸ δὲ μετὰ τῶν συμμάχων διά τε τὸ ἀληθὲς καὶ διὰ τὸ προειρῆσθαι τὸ Ἀθηναῖοι μόνοι.

344, 6.

..ρξάμενος ἐν τῇ τετάρτῃ βύβλῳ διηγεῖσθαι (ὁ Θου-..ς) - -, ἅπαντα τὰ γεγενημένα κατὰ τὰς μάχας ὑπ'

ἀμφοτέρων διελήλυθεν ἀκριβῶς καὶ δυνατῶς, πλείους ἢ τριακοσίαυς στίχους αὐτὸς ἀποδεδωκὼς ταῖς μάχαις.

Ἀντὶ τοῦ αὐτός, ἀτόπως δὴ τὴν διάνοιαν ἔχοντος, Σύλβουργος μὲν ἤκασε γραπτέον εἶναι ταύταις, Κρυγῆρος δὲ αὐτοῖς (= τοῖς γεγενημένοις) καὶ ὀβελιστέον ἅμα τὸ ταῖς μάχαις. Ἡμεῖς δὲ μεταγράφοντες αὐταῖς οὐ δοκιμάζομεν τὴν ἀποβολὴν τοῦ ταῖς μάχαις. Ἔστι γάρ τοι τὸ αὐταῖς ὁριστικόν, διακρῖνον διαφανῶς τὰς μάχας ἑτέρων τε τινῶν πράξεων, περὶ ὧν αὐτόθι λέγει (8), καὶ τῶν πρεσβειῶν καὶ τῶν λεχθέντων λόγων.

346, 15.

Περὶ δὲ τῆς ὑστέρας (εἰρήνης), ὅτεΛακεδαιμόνιοι τοὺς περὶ Πύλον ἁλόντας τριακοσίους κομίσασθαι προθέμενοι πρεσβείαν ἀπέστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου ῥηθέντας τότε καὶ τὰς αἰτίας ἐπελήλυθε, δι' ἃς οὐκ ἐπετελέσθησαν αἱ σπονδαί.

Τὴν γραφὴν πρεσβείας Κρυγῆρος ἐπανορθῶν μετέγραψε πρεσβείαν. Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν πρέσβεις ἑλοίμεθα γράψαι ἀντὶ τοῦ πρεσβείας ὑπὸ τοῦ ἐπιόντος Λακεδαιμονίου τοῦ εἰς τὸ πρέσβεις ἀναφερομένου ἀγόμενοι.

352, 14.

Ὁ δὲ οὕτως ἠμέλησε τῶν ἀνδρῶν (τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποθανόντων), ὥστε μηδὲ τοῦτο αὐτὸ εἰπεῖν, ὅτι πένθος δημοσίᾳ προύθετο ἡ πόλις καὶ τοὺς εἰωθότας ἐναγισμοὺς - - ἐπετέλεσε καὶ τὸν ἐροῦντα ἐπ'αὐτοῖς ἀπέδειξεν - -· οὐ γὰρ δὴ εἰκὸς ἦν Ἀθηναίους ἐπὶ μὲν τοῖς πεντεκαίδεκα ἱππεῦσιν δημοσίᾳ πενθεῖν, ⟨τοὺς δ' ἐν Σικελίᾳ πεσόντας, ἐν οἷς⟩ . . ., τῶν δ' ἐκ καταλόγου πλείους οἱ διαφθαρέντες ἢ πεντακισχίλιοι, μηδεμιᾶς ἀξιῶσαι τιμῆς.

Τοῦ ἐν τοῖς γεγραμμένοις διακένου οὕτω μοῖράν τινα ὁ ἐκδότης ἐμ

πέπληκε οὐ πάνυ τι ἀπίθανα τοπάσας πλήν γε τοῦ ἐν οἷς, ἀνθ' οὔπερ ἄμεινον ἂν ἔχοι γραφόμενον τὸ ὧν καὶ ἀντὶ τοῦ πεσόντας τὸ ἀποθανόντας κατὰ τὸ ὀλίγον ἔμπροσθεν εἰρημένον (8) «οἱ ἐν Σικελίᾳ μετὰ Νικίου καὶ Δημοσθένους ἀποθανόντες Ἀθηναίων»· οὐδὲ γὰρ πάντες ἔπεσον, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ νόσοις καὶ λιμῷ διεφθάρησαν· τῷ δ' ἄλλῳ μέρει τοῦ κενοῦ ἡμῖν γε ἐγγεγραμμένον ἂν εἴη ἱππεῖς μὲν πεντήκοντα καὶ ἑξακόσιοι, (ὅρα Θουκυδ. 6, 98), ὥστε τὸ ὅλον ἐμβεβλημένον τῷ κενῷ ὦδ' ἂν ἔχοι· ⟨τοὺς δ' ἐν Σικελίᾳ ἀποθανόντας, ὧν ἱππεῖς μὲν πεντήκοντα καὶ ἑξακόσιοι⟩

360, 18.

Ἀρετάς τε τὰς μεγίστας καὶ λαμπροτάτας ἔξω τῶν ἐναγωνίων οὐδέν . . . ἐν ταύταις ἐνέλιπεν (ὁ Ἡρόδοτος), εἴ τε οὐκ εὖ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰς εἴ τε κατὰ λογισμόν τινα ἑκουσίως ὑπεριδὼν ὡς οὐχ ἁρμοττουσῶν ἱστορίαις.

Μετὰ τὸ οὐδεν τάδ' ἐγγραπτέα ἡμῖν εἶναι δοκεῖ ⟨ὃς ἐνδεέστερον ἔσχεν⟩, μετὰ δὲ τὸ ταύταις ἐμβλητέον εἶναι τὸ ⟨δ'⟩, ὥστε τὸ ὅλον ἔχειν ὧδε· οὐδεν⟨ὃς ἐνδεέστερον ἔσχεν⟩· ἐν ταύταις ⟨δ'⟩ ἐνέλιπεν εἴ τε οὐκ εὖ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰς κτέ.

371, 24.

. . . .

ἐργάσηται (ὁ Θουκυδίδης) θάτερον, οὐκέτι καλὸν οὐδὲ τέλειον ἀποδίδωσι τὸ ἕτερον.

Ἀναγνοὺς τά τ' ἔμπροσθεν καὶ τὰ ὄπισθεν τοπάζω τὴν ἐνταῦθα λεγομένην συζυγίαν τὸ βραχύ τε καὶ δυνατὸν μετὰ τοῦ σαφοῦς εἶναι καὶ τῇδε πῃ τὸ ἐλλείπειν δοκοῦν τοῦ λόγου ἐπιχειρῶ ἀποδιδόναι ⟨ἐν οἷς δὲ τὸ βραχὺ καὶ δυνατὸν μετὰ τοῦ σαφοῦς ἅμα διώκειν πειρᾶται, ἐὰν περιττῶς⟩

375, 7.

Οἷς ἐπιτίθησιν (ὁ Θουκυδίδης) τὰ θεατρικὰ σχήματα

μαιτο, εἰ ὑφορωμένους ἐγράφη; Τὸ δὲ ἑαυτὸν παντὶ δῆλον ὅτι κατὰ τὴν πρόληψιν τὸ σχῆμα ταύτην ἔχει τὴν χώραν ἐν τῷ λόγῳ. Τῇ αὐτῇ δὲ ταύτῃ δυνάμει καὶ χρείᾳ τὸ ὑφορᾶσθαι καὶ παρ' Ἰσαίῳ που (Μενεκλ.7) λέγεται, «τήν τε ἡλικίαν ὑφορᾶσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀπαιδίαν».

304, 11.

Τοῦ δὲ Ὑπερειδείου (χαρακτῆρος) ταῖς τε οἰκονομίαις ἀκριβεστέρου καὶ ταῖς κατασκευαῖς γενναιοτέρου πως ὄντος τῶν Λυσιακῶν ἐν πλείοσι μὲν ἢ τριάκοντα Δεινάρχου λόγοις παραδείγματα εὑρεῖν ἔστιν.

Γραπτέον μᾶλλον «τριάκοντα ⟨τοῦ⟩ Δεινάρχου λόγοις».

304, 21.

Πῶς οὖν ἄν τις δυνηθείη τοὺς γνησίους αὐτῷ γνωρίζειν λόγους;

Οὐδένα λόγον ἔχει προκριθῆναι τὸ αὑτῷ τῆς γραφῆς αὐτῷ ἢ τοῦ αὐτοῦ (τοῦ Δεινάρχου), Συλβουργείου ἐπανορθώματος· τοῦ μὲν γὰρ αὐτῷ ἢ αὐτοῦ ἀναγκαίου ὄντος τῷ ἐνταῦθα λεγομένῳ, ἄτοπον δηλοῖ ὂν τὸ τοὺς γνησίους λόγους (τίνος;) ἑαυτῷ γνωρίζειν, ὅ ἐστι γνωρίμους ποιεῖν.

305, 6.

Αὐτίκα ὁ μὲν Λυσίας ἔν τε τοῖς ἰδίοις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσιν αὐτὸς αὑτῷ ὁμολογούμενός ἐστιν . . . εἰς δὲ τὸν λεκτικὸν τόπον κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων σαφήνειαν καὶ σύνθεσιν αὐτοφυῆ μὲν καὶ λείαν εἶναι δοκοῦσαν, παντὸς δὲ λόγου κατὰ τὴν ἡδονὴν διαφέρουσαν.

Ἀναγιγνώσκων τις τὸ πέμπτον καὶ δέκατον τοῦ περὶ Λυσίου λόγου τοῦ συγγραφέως κεφάλαιον (σελ. 25, 8), τάδε μάλιστ' ἂν πορίσαιτο πρὸς τὴν τοῦ κενοῦ τοῦ μετὰ τὸ ἐστὶν πλήρωσιν· ⟨εἰς μὲν τὸν πραγματικὸν τόπον κατὰ τὴν δεινότητα μὲν τῆς εὑρέσεως, τὴν ἁπλότητα δὲ τῆς οἰκονομίας, τὴν ἀφέλειαν δὲ τῆς ἐξεργασίας,⟩.

306, 7.

Ἔστωσαν δή τινες ἐπιγραφόμενοι λόγοι ὡς ὄντες Δεινάρχου, πολλὴν ἔχοντες πρὸς τὰ Λυσιακὰ ὁμοιότητα· τούτων ὁ βουλόμενος ποιεῖσθαι τὴν διάγνωσιν, πρῶτον μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου θεωρείτω, ἔπειτα ἐὰν μὲν ἀρετήν τε καὶ χάριν τοῖς λόγοις ἐπανθοῦσαν ἴδῃ --, θαρρῶν λεγέτω τούτους Λυσίου.

Τοῦ ἐκδότου ἐνάργειαν ἀντὶ τοῦ ἀρετὴν γεγράφθαι τοπάζοντος, ἡμεῖς ἰδόντες τὰ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ μάλιστα κεφαλαίῳ τοῦ περὶ Λυσίου τοῦ συγγραφέως λόγου (σ. 19), ἀφροδίτην μᾶλλον ἐξ ἐκείνων τεκμαιρόμεθα λελέχθαι (19, 21 «ἐὰν μηδεμίαν ἡδονὴν μηδὲ ἀφροδίτην ὁ τῆς λέξεως χαρακτὴρ ἔχῃ» καὶ 20, 5 «τὸ δὲ ἡδέως καὶ κεχαρισμένως καὶ ἐπαφροδίτως Λυσίᾳ»). Ἴσως δὲ καὶ ὧδε μεταγραπτέον ἂν εἴη «ἐὰν μὲν ἀρετὴν τὴν χάριν τοῖς λόγοις ἐπανθοῦσαν ἴδῃ».

314, 9.

Οἱ μὲν οὖν ⟨πρεσβύτεροι⟩ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ φερόμενοι ψευδεπίγραφοι [εἰς αὐτὸν] λόγοι εἰσὶν οἵδε.

Οὐδένα λόγον ἔχει τὸ εἰς αὐτὸν τοῦ λόγου ἐκβαλεῖν οὐδ' αἰτίαν ἄν εὕροι τις τοῦ πάθους αὐτοῦ τούτου πάθουσαν, ὡς ὀρθῶς ἔχει ταῦτ' οὕτω γενόμενα. Ἐμοὶ δέ γε πᾶν τοὐναντίον δοκεῖ· ὁ γὰρ λόγος ἐνδεῶς πάμπαν ἂν ἔχοι στερούμενος τοῦ εἰς αὐτόν, τὴν ἀπορίαν ἔχων ὅτου ἂν εἶεν οἱ φερόμενοι ψευδεπίγραφοι λόγοι. Οὐδὲ παρὰ τὴν γραμματικὴν ἄλλως χρείαν ἂν ἔχοι τὸ οἱ φερόμενοι εἴς τινα λόγοι· καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ ἄρτι εἰρημένον τετύχηκε (303, 18) τὸ «τοὺς φερομένους εἰς αὐτὸν λόγους».

314, 12.

.ιαδικασία τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος πρὸς τὸν ἱεροφάν.. «Πολλῶν καὶ παραδόξων, ὦ ἄνδρες δικασταί». Οὗτος όγος ἤδη πεφευγότος αὐτοῦ εἴρηται, ὡς ἐξ αὐτοῦ γί-

γνεται φανερόν· μέμνηται γὰρ ἐν αὐτῷ ⟨ὁ λέγων⟩ τῆς κατασχούσης ὀλιγαρχίας.

Θαυμάζοι μὲν ἄν τις ὅπως ἂν ὁ λέγων τῆς γραφῆς ἐκπέσοι· τίς γὰρ ἂν τούτου αἰτία εἴη παλαιογραφική; Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν εἰκότα τοπάζειν ἡγούμεθα, εἰ παρέγγραπτον τὸ ἐν αὐτῷ λαμβάνοιμεν. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἐστὶν ἐνταῦθα ὃς μέμνηται τῆς κατασχούσης ὀλιγαρχίας, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτός, ὥσπερ ἔχει καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα (320, 3) «μέμνηται γὰρ ὡς νεωστὶ τῆς εἰς Πύλας ἐξόδου γεγινημένης (ὁ λόγος), ὃ οὐ συνιδών τις τῶν ὕστερον διεξιόντων τὸν λόγον καὶ τὸ μεμνῆσθαι μόνον περὶ ἀνδρῶν οἷόν τ' εἶναι λέγεσθαι κακῶς δοξάζων τὸ ἐν αὐτῷ παρενέγραψε, τὸν λόγον τελειοῦν οὕτως οἰόμενος.

315, 1.

Διαδικασία Εὐδανέμων πρὸς Κήρυκας ὑπὲρ τοῦ κανῶς. «Οὐδαμῶς τοιαῦτα πράγματα».

Οὕτως μὲν ἐγράφη κατὰ Σύλβουργον τὸ ἀρχαῖον «κανῶς οὐδαμῶς τοιαῦτα». Βλάσσος δ' ἐν τῷ περὶ Δεινάρχου (Att. Bered.) τὴν βλάβην μόνον τοῦ χωρίου ἔτυχε σημήνας «ὑπὲρ τοῦ κανῶς» γράφων, Δραγούμη δὲ τοῦ κανοῦ ἐπανορθῶσαι ἔδοξε ('Αθην. 12, 9). Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν ὑπὲρ πολλῶν ἢ ἑνὸς κανοῦ τὴν διαδικασίαν γίγνεσθαι ἡγούμενοι «ὑπὲρ τῶν κανῶν» κελεύομεν μεταγραφῆναι, ἄλλως τε καὶ τῶν παλαιῶν γραμμάτων σῖγμά τε καὶ νῦ, καίπερ ἀλλαχοῖ τετραμμένων, ὅμως ἐγγύς τι τὴν ἰδέαν γραφομένων καὶ ῥᾳδίως ἂν διαμειβομένων.

315, 7.

Αἰτωλικὸς «καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Αἰτωλοί, πρέσβεις». Οὗτος καθεστώσης τῆς ὀλιγαρχίας ὑπὸ τῶν 'Αθήνηθεν φυγάδων εἴρηται δεομένων τοὺς Αἰτωλοὺς αὐτοῖς βοηθεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ Κάσσανδρος αὐτοῖς ἐλευθέροις οὖσιν ἐπεχείρ ὡς ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ γίγνεται τοῦτο δῆλον. Οὔκουν εἰκ φίλον ὄντα τὸν Δείναρχον τῶν τὴν ὀλιγαρχίαν καταστι

σάντων τοῖς καταλύειν ἐπιχειροῦσιν συναγωνίζεσθαι, οὐδ' αὐτοὺς Ἀθήνηθεν λόγους † καταλαμβάνειν οἷόν τ' ἐστί.

Τοῦ ἐκδότου τῷ † τὴν περὶ τὸ καταλαμβάνειν τῆς γραφῆς φθορὰν σημαινομένου, ἡμεῖς ἰᾶσθαι σπουδάζοντες παραλαμβάνειν ἀντιγράφομεν. Δεινάρχου γὰρ ὄντος ὀλιγαρχικοῦ καὶ ἐπ' ὀλιγαρχίας τῆς Κασσανδρείου ἐν Ἀθήναις διατρίβοντος, οὐχ οἷόν τ' ἦν τοῖς δημοκρατικοῖς φυγάσι κοινωνοῦντας Ἀθηναίοις λόγους παρὰ Δεινάρχου ἢ παρ' ἄλλου λογογράφου Ἀθήνηθεν παραλαμβάνειν.

320, 6.

Πρὸς Μαντίθεον περὶ προικός· «πάντων ἐστὶν ἀνιαρότατον». Οὗτος (ὁ λόγος) ἀκολουθεῖ τῷ προτέρῳ λόγῳ καὶ πολλὰ ἔχει κατὰ τὴν λέξιν τοιαῦτα, ἃ εἴη ἂν τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἔξω τῆς τῶν Δεινάρχου ἡλικίας . . . πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον ἠγώνισται τὸν ἀγῶνα ὁ κατήγορος, ἀλλὰ δύο ἢ τρισίν, ὡς ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν ἐν τῇ περὶ Δημοσθένους γραφῇ δεδηλώκαμεν.

Κατὰ μὲν τὸν ἐκδότην μετὰ τὸ ἡλικίας γραπτέον ἂν εἴη τὸ ὄντος· οὐ γάρ, κατὰ δὲ Σαύππιον τὸ ἔστι δὲ πρὸ τοῦ ἔξω. Καίτοι οὐδαμοῦ τοῦ περὶ ψευδεπιγράφων λόγου τοῦ Δεινάρχου λόγου ζητῶν ἂν εὕροις λεγόμενον ἡ τῶν Δεινάρχου (λόγων) ἡλικία, ὥσπερ ἔχοντα σὺν Σαυππίῳ ὁ ἐκδότης ὑγιῶς τὸν λόγον ἔχειν οἴεται, Σαδαίου ἐκπεπτωκέναι τὸ ⟨λόγων⟩ τοπάζοντος· οὐδ' ἔστιν αὖ πρὸς λόγου τὸ τοῦ ἐκδότου ῥήτορα ἔξω εἶναι τῆς τῶν Δεινάρχου λόγων ἡλικίας, οὐδ' ἐλέχθη που τοῦ ἐνταῦθα λόγου τοιοῦτόν τι καὶ παραπλήσιον. Διὸ ἡμεῖς τὸ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἰδόντες (321,1) «ἔξω δ' ἔστι τῶν Δεινάρχου χρόνων (ὁ λόγος)», ὅμοια καὶ ἐνταῦθα ἀναγιγνώσκομεν «ἔξω ⟨δ' ἔστι⟩ [τῆς] τῶν Δεινάρχου ⟨χρόνων⟩ [ἡλικίας]· ⟨οὐ γάρ⟩», σχόλιον τὸ τῆς ἡλικίας παρέγγραπτον λαμβάνοντες τὸ τῶν χρόνων ἑρμηνεῦον.

326, 13.

λλων δὲ τῶν κατὰ μέρος ἅπτεσθαι λόγων, ὀλίγα περὶ

ἐμαυτοῦ τε καὶ τοῦ γένους τῆς πραγματείας βούλομαι προειπεῖν· οὐ σοῦ μὰ Δία καὶ τῶν σοὶ παραπλησίων ἕνεκα, τῶν ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρινόντων τὰ πράγματα καὶ μηδὲν ἡγουμένων χρῆμα τιμιώτερον τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ τῶν ἄλλων ὅσοις πολὺ τὸ φυλαίτιον ἔνεστιν ⟨εἴ τε κατὰ τὸν ζῆλον⟩ τῶν ἀρχαίων γινόμενον εἴ τε κακὰ τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡλικίας εἴ τε κατ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ πάθη κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης ὄντα φύσεως.

Ὑπὲρ τοῦ κατορθοῦν καὶ εὐδοκιμεῖν ἔκδοσιν οὐκ ἐλάχιστον μέρος καὶ τὸ ὀρθῶς διαστίζειν τὰ τοῦ λόγου μόρια συμβάλλεται· διὸ οὐκ ἂν καὶ περὶ τούτου λόγον ποιεῖσθαι ἀτιμάσαιμεν, εἴ τι μὴ δοκεῖ ἡμῖν κατὰ τρόπον ἔχειν μηδ' ἐμμελῶς φθέγγεσθαι. Ἔστι δὲ δι' ὃ τοιαῦτα φροιμιάζομαι ὅτι ἀτόπως σφόδρα ἔχειν ἡγοῦμαι τὸ τῇ μέσῃ στιγμῇ, ἔν τε τῷ προειπεῖν καὶ ἐν τῷ ἀληθείας τὸν ἐκδότην διαστίξαι, θαυμαστὰ καὶ καινὰ περὶ αὐτὰ νομοθετοῦντα. Ὅμοιον δὲ δὴ πάσχειν δοκεῖ ἡ διαστίξει τοῦ λόγου διαίρεσις καὶ ἐν τῷ ὀλίγα διελθόντι (328, 8) ἐπιφύομαι. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ἂν ἴδοις (332, 11. 14. 16. 18 κ. ἀ.).

336, 9.

Καινὴν δέ τινα καὶ ἀτριβῆ τοῖς ἄλλοις πορευθῆναι βουληθεὶς ὁδὸν (ὁ Θουκυδίδης) θερείαις καὶ χειμερίοις ⟨ὥραις ἀκολουθῶν⟩ ἐμέρισε τὴν ἱστορίαν.

Τὸ ἐν τῷ Ἀμβροσιακῷ (Μ) μόνον βιβλίῳ σημαινόμενον κενὸν Σχοίλλιος μὲν ἐνέπλησεν, ὁ δ' ἐκδότης ἀπεδέξατο. Ἡμῖν δ' ὀρθότερα Οὔδσων δοξάζειν φαίνεται, τὸ χειμερίοις χειμερείαις μεταγραφῆναι μόνον δεῖν φάσκων. Τὸ μὲν γὰρ διάλειμμα βιβλιογράφου ἂν εἴη εἰκασία τις τῆς πλημμελοῦς γραφῆς χειμερίαις αὐτὸν ἀναγκασάσης, περιττὰ δὲ καὶ ἀχρεῖα παντάπασι δοκεῖ εἶναι τὰ τοῦ Σχοιλλίῳ ἐμβεβλημένα ὥραις ἀκολουθῶν, ὥσπερ τὰ ὀλίγα διελθόντι (338, 26) αὐτῷ τῷ συγγραφεῖ εἰρημένα δηλοῖ «οὐδεὶς γὰρ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων θερείαις καὶ χειμῶσι διεῖλε τὴν ἱστορίαν, ἐν

οἷς ἀντὶ μὲν τοῦ χειμερείαις ἐστὶ χειμῶσι ἀντὶ δὲ τοῦ ἐμέρισε διεῖλε.

337, 12.

Ἀτελεῖς δὲ καὶ τοὺς ἠπειρωτικοὺς πολέμους καταλιπὼν Σικελίας ἅπτεται πάλιν καὶ μετὰ τοῦτο Δῆλον καθαίρει καὶ τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος πολεμούμενον ὑπὸ Ἀμπρακιωτῶν . , . καταλείπει.

Τὸ μετὰ τὸ Ἀμπρακιωτῶν λόγου διάλειμμα Κρυγῆρος μὲν συνεῖδεν, ἡμεῖς δ' ἐμπιμπλάναι ἐπιχειροῦντες τοιάδ' ἐμβληθῆναι κελεύομεν, τοῦ Θουκυδίδου ἡμῖν ὑφηγουμένου (3, 105-114. 115) «Ἀμπρακιωτῶν ⟨διεξέρχεται καὶ εἰς τὰ περὶ Σικελίας τρίτον ἐλθὼν ἀτελῆ⟩

337, 22.

Χρὴ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην εἶναι καὶ ἀπερίσπαστον, ἄλλως τε ἐπειδὰν περὶ πολλῶν γίνηται πραγμάτων καὶ δυσκαταμαθήτων.

Ἀδόκιμον ἡμῖν εἶναι δοκεῖ καὶ παρὰ Διονυσίῳ τὸ ἄλλως τε χωρὶς τοῦ καί· διὸ οὐδὲν ὀκνοῦντες ἐμβάλλομεν τῷ λόγῳ μετὰ τὸ ἄλλως τε.

337, 22.

Χρὴ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην εἶναι καὶ ἀπερίσπαστον, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὰν περὶ πολλῶν γίνηται πραγμάτων καὶ δυσκαταμαθήτων. Ὅτι δὲ οὐκ ὀρθὸς ὁ κανὼν οὗτος (ἡ κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας διαίρεσις) οὐδ' οἰκεῖος ἱστορίᾳ, δῆλον. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων θερείαις καὶ χειμῶσι διεῖλε τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ πάντες τὰς τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ δυναμένας⟩ ἄγειν ἐπὶ ἣν σαφήνειαν μετῆλθον.

Ῥείσκιος μὲν ἔγραψε «τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ εἰωθείας⟩», ὁ ἐκδότης «τετριμμένας ⟨ὁδοὺς καὶ δυναμένας⟩», ἡμεῖς δ' ἀποσκο-

ποῦντες εἰς τὸ ἄρτι εἰρημένον «διεῖλε τὴν ἱστορίαν», μᾶλλον κατὰ σκοποῦ βάλλειν ἡγούμεθα «τὰς τετριμμένας ⟨διαιρέσεις τὰς δυναμένας⟩» γράφοντες· καὶ γὰρ καὶ τὸ μετιέναι ἴσα τῷ διώκειν ἢ ἐπιτηδεύειν δυνάμενον οὐκ ἂν πάνυ ἐμμελῶς τῷ ὁδοὺς συζευχθείη, καθάπερ τὸ πορεύεσθαι (336, 10).

338, 4.

Αἰτιῶνται δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ τινες, ὡς οὔτε ἀρχὴν τῆς ἱστορίας εἰληφότος, ἣν ἐχρῆν, οὔτε τέλος ἐφηρμοκότος αὐτῷ τὸ πρέπον - -. Τὴν δὲ ἀφορμὴν ⟨αὐτὸς⟩ αὐτοῖς τῆς κατηγορίας ταύτης ὁ συγγραφεὺς παρέσχηται.

Ὁ τῷ ἐκδότῃ ἐμβέβληται αὐτὸς καλῶς μὲν κεῖται τῆς παλαιογραφικῆς ἑρμηνείας τῆς ἐν τῷ γράφεσθαι ἐκπτώσεως, πορρωτέρω δὲ τοῦ συνήθους ἀπελήλαται τοῦ οἰκείου ὀνόματος ὁ συγγραφεύς, αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δέον λεχθῆναι. Διὸ ἡμεῖς οὐ πολλὴν αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην ἄλλως ὁρῶντες οὐ δοκιμάζομεν τὴν ἐμβολὴν οὐδ' ὅλως τὴν προσθήκην.

340, 9.

«Ταῦτα δὲ πάντα - - ἐγένοντο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα - -· ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τήν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι οὔτε διεκώλυον, εἰ μὴ ἐπὶ βραχύ, ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἐς τοὺς πολέμους, ἢν μὴ ἀναγκάζωνται, τότε δέ τι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι».

Θαυμαστὸν ὅτι οὐκ ἐδέξατ' ὁ ἐκδότης τὸ ἀναμφισβητήτως ὀρθὸν τοῦ Ῥείσκου ἐπανόρθωμα τότε δ' ἔτι, ἀντὶ τοῦ τότε δέ τι αὐτὸ γραφῆναι κελεύοντος.

340, 16.

«- - ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου (οἱ Λακεδαιμό-νιοι) - -· πλὴν ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἠρετο

Οὐχ οἷόν τ' οὕτως ἀτόπως ἔχειν Διονύσιον, ὥστε τὸ πλὴν ἀντὶ τοῦ παρὰ Θουκυδίδῃ πρὶν δὴ καὶ μνημονεύοντα γράψαι οὐδὲ κατὰ μίαν χρείαν ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχον. Διὸ εὐλογώτατα ὁ Σύλβουργος μετέβαλε πρὶν δή.

343, 9.

Τὰς μὲν πρώτας Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων ναυμαχίας ἀμφοτέρας περὶ τὴν τελευτὴν τῆς δευτέρας βύβλου γράφειν ἀρξάμενος, ἐν οἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι . . . πρὸς πολλαπλασίους τῶν βαρβάρων ναυμαχήσαντες ἃς μὲν διέφθειρον (γρ. διέφθειραν), ἃς δ'αὐτάνδρους ἔλαβον οὐκ ἐλάττους ἢ ὅσας ἔστειλαν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

Ἀτελῆ μετὰ τὸ μόνοι τὸν λόγον εἶναι δοκοῦντα ὧδε τελεοῦν Σύλβουργος πειρᾶται· ⟨ἐμαχέσαντο, μακρᾷ καὶ διεξοδικῇ χρῆται διηγήσει· τοὐναντίον δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ βύβλῳ βραχέως πάνυ ἐπιτρέχει τήν τε πεζομαχίαν καὶ τὴν ναυμαχίαν ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι⟩. Τοῦ δ' ἐκδότου πολλῷ πλείω τὰ ἐκπεπτωκότα εἶναι οἰομένου, ἡμεῖς τοιάδ' ἅττα τῷ λόγῳ τούτῳ ἐνδεῖν τοπάζομεν· α - - ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ⟨καὶ ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα⟩ ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι ⟨ναυμαχήσαντες δύο μὲν ναῦς μόνον κατέδυσαν, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἔλαβον, διὰ μακρῶν καὶ ἀκριβῶς διηγεῖται καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν λεχθέντας· βραχέως δὲ πάνυ καὶ ἐπιτροχάδην ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ διέρχεται τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι πεζομαχίαν τε καὶ ναυμαχίαν, ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν συμμάχων⟩. Ἀναγκαῖον δ' εἶναί μοι δοκεῖ προσκεῖσθαι τὸ μὲν ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα διὰ τὸ τοσοῦτον εἶναι ἐν τῇ δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ τὸ τῶν Πελοποννησίων νηῶν πλῆθος, τὸ δὲ μετὰ τῶν συμμάχων διά τε τὸ ἀληθὲς καὶ διὰ τὸ προειρῆσθαι τὸ Ἀθηναῖοι μόνοι.

344, 6.

ἀρξάμενος ἐν τῇ τετάρτῃ βύβλῳ διηγεῖσθαι (ὁ Θουκυδίδης) - -, ἅπαντα τὰ γεγενημένα κατὰ τὰς μάχας ὑπ'

ποῦντες εἰς τὸ ἄρτι εἰρημένον «διεῖλε τὴν ἱστορίαν», μᾶλλον κατὰ σκοποῦ βάλλειν ἡγούμεθα «τὰς τετριμμένας ⟨διαιρέσεις τὰς δυναμένας⟩» γράφοντες· καὶ γὰρ καὶ τὸ μετιέναι ἴσα τῷ διώκειν ἢ ἐπιτηδεύειν δυνάμενον οὐκ ἂν πάνυ ἐμμελῶς τῷ ὁδοὺς συζευχθείη, καθάπερ τὸ πορεύεσθαι (336, 10).

338, 4.

Αἰτιῶνται δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ τινες, ὡς οὔτε ἀρχὴν τῆς ἱστορίας εἰληφότος, ἣν ἐχρῆν, οὔτε τέλος ἐφηρμοκότος αὐτῷ τὸ πρέπον - -. Τὴν δὲ ἀφορμὴν ⟨α ὐ τ ὸ ς⟩ αὐτοῖς τῆς κατηγορίας ταύτης ὁ συγγραφεὺς παρέσχηται.

Ὃ τῷ ἐκδότῃ ἐμβέβληται αὐτὸς καλῶς μὲν κεῖται τῆς παλαιογραφικῆς ἑρμηνείας τῆς ἐν τῷ γράφεσθαι ἐκπτώσεως, πορρωτέρω δὲ τοῦ συνήθους ἀπελήλαται τοῦ οἰκείου ὀνόματος ὁ συγγραφεύς, αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δέον λεχθῆναι. Διὸ ἡμεῖς οὐ πολλὴν αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην ἄλλως ὁρῶντες οὐ δοκιμάζομεν τὴν ἐμβολὴν οὐδ' ὅλως τὴν προσθήκην.

340, 9.

«Ταῦτα δὲ πάντα - - ἐγένοντο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα - -· ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τήν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι οὔτε διεκώλυον, εἰ μὴ ἐπὶ βραχύ, ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἐς τοὺς πολέμους, ἢν μὴ ἀναγκάζωνται, τ ό τ ε δ έ τ ι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι».

Θαυμαστὸν ὅτι οὐκ ἐδέξατ' ὁ ἐκδότης τὸ ἀναμφισβητήτως ὀρθὸν τοῦ Ῥείσκου ἐπανόρθωμα τότε δ' ἔτι, ἀντὶ τοῦ τότε δέ τι αὐτὸ γραφῆναι κελεύοντος.

340, 16.

«- - ἡσύχαζόν τε τὸ πλέον τοῦ χρόνου (οἱ Λακεδαιμόνιοι) - -· π λ ὴ ν ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἤρετο

Οὐχ οἷόν τ' οὕτως ἀτόπως ἔχειν Διονύσιον, ὥστε τὸ πλὴν ἀντὶ τοῦ παρὰ Θουκυδίδῃ πρὶν δὴ καὶ μνημονεύοντα γράψαι οὐδὲ κατὰ μίαν χρείαν ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχον. Διὸ εὐλογώτατα ὁ Σύλβουργος μετέβαλε πρὶν δή.

343, 9.

Τὰς μὲν πρώτας Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων ναυμαχίας ἀμφοτέρας περὶ τὴν τελευτὴν τῆς δευτέρας βύβλου γράφειν ἀρξάμενος, ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι . . . πρὸς πολλαπλασίους τῶν βαρβάρων ναυμαχήσαντες ἃς μὲν διέφθειρον (γρ. διέφθειραν), ἃς δ' αὐτάνδρους ἔλαβον οὐκ ἐλάττους ἢ ὅσας ἔστειλαν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

Ἀτελῆ μετὰ τὸ μόνοι τὸν λόγον εἶναι δοκοῦντα ὧδε τελεοῦν Σύλβουργος πειρᾶται· ⟨ἐμαχέσαντο, μακρᾷ καὶ διεξοδικῇ χρῆται διηγήσει· τοὐναντίον δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ βύβλῳ βραχέως πάνυ ἐπιτρέχει τήν τε πεζομαχίαν καὶ τὴν ναυμαχίαν ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι⟩. Τοῦ δ' ἐκδότου πολλῷ πλείω τὰ ἐκπεπτωκότα εἶναι οἰομένου, ἡμεῖς τοιάδ' ἅττα τῷ λόγῳ τούτῳ ἐνδεῖν τοπάζομεν· α - - ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα ⟨καὶ ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα⟩ ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι ⟨ναυμαχήσαντες δύο μὲν ναῦς μόνον κατέδυσαν, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἔλαβον, διὰ μακρῶν καὶ ἀκριβῶς διηγεῖται καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν λεχθέντας· βραχέως δὲ πάνυ καὶ ἐπιτροχάδην ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ διέρχεται τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι πεζομαχίαν τε καὶ ναυμαχίαν, ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν συμμάχων⟩. Ἀναγκαῖον δ' εἶναί μοι δοκεῖ προσκεῖσθαι τὸ μὲν ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα διὰ τὸ τοσοῦτον εἶναι ἐν τῇ δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ τὸ τῶν Πελοποννησίων νηῶν πλῆθος, τὸ δὲ μετὰ τῶν συμμάχων διά τε τὸ ἀληθὲς καὶ διὰ τὸ προειρῆσθαι τὸ Ἀθηναῖοι μόνοι.

344, 6.

ἀρξάμενος ἐν τῇ τετάρτῃ βύβλῳ διηγεῖσθαι (ὁ Θουκυδίδης) - -, ἅπαντα τὰ γεγενημένα κατὰ τὰς μάχας ὑπ'

ἀμφοτέρων διελήλυθεν ἀκριβῶς καὶ δυνατῶς, πλείους ἢ τριακοσίαυς στίχους αὐτὸς ἀποδεδωκὼς ταῖς μάχαις.

Ἀντὶ τοῦ αὐτός, ἀτόπως δὴ τὴν διάνοιαν ἔχοντος, Σύλβουργος μὲν ἤκασε γραπτέον εἶναι ταύταις, Κρυγῆρος δὲ αὐτοῖς (= τοῖς γεγενημένοις) καὶ ὀβελιστέον ἅμα τὸ ταῖς μάχαις. Ἡμεῖς δὲ μεταγράφοντες αὐταῖς οὐ δοκιμάζομεν τὴν ἀποβολὴν τοῦ ταῖς μάχαις. Ἔστι γάρ τοι τὸ αὐταῖς ὁριστικόν, διακρῖνον διαφανῶς τὰς μάχας ἑτέρων τε τινῶν πράξεων, περὶ ὧν αὐτόθι λέγει (8), καὶ τῶν πρεσβειῶν καὶ τῶν λεχθέντων λόγων.

346, 15.

Περὶ δὲ τῆς ὑστέρας (εἰρήνης), ὅτεΛακεδαιμόνιοι τοὺς περὶ Πύλον ἁλόντας τριακοσίους κομίσασθαι προθέμενοι πρεσβείαν ἀπέστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου ῥηθέντας τότε καὶ τὰς αἰτίας ἐπελήλυθε, δι' ἃς οὐκ ἐπετελέσθησαν αἱ σπονδαί.

Τὴν γραφὴν πρεσβείας Κρυγῆρος ἐπανορθῶν μετέγραψε πρεσβείαν. Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἂν πρέσβεις ἑλοίμεθα γράψαι ἀντὶ τοῦ πρεσβείας ὑπὸ τοῦ ἐπιόντος Λακεδαιμονίου τοῦ εἰς τὸ πρέσβεις ἀναφερομένου ἀγόμενοι.

352, 14.

Ὁ δὲ οὕτως ἠμέλησε τῶν ἀνδρῶν (τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποθανόντων), ὥστε μηδὲ τοῦτο αὐτὸ εἰπεῖν, ὅτι πένθος δημοσίᾳ προύθετο ἡ πόλις καὶ τοὺς εἰωθότας ἐναγισμοὺς - - ἐπετέλεσε καὶ τὸν ἐροῦντα ἐπ'αὐτοῖς ἀπέδειξεν - -· οὐ γὰρ δὴ εἰκὸς ἦν Ἀθηναίους ἐπὶ μὲν τοῖς πεντεκαίδεκα ἱππεῦσιν δημοσίᾳ πενθεῖν, ⟨τοὺς δ' ἐν Σικελίᾳ πεσόντας, ἐν οἷς⟩ . . ., τῶν δ' ἐκ καταλόγου πλείους οἱ διαφθαρέντες ἢ πεντακισχίλιοι, μηδεμιᾶς ἀξιῶσαι τιμῆς.

Τοῦ ἐν τοῖς γεγραμμένοις διακένου οὕτω μοῖράν τινα ὁ ἐκδότης ἐμ-

πέπληκε οὐ πάνυ τι ἀπίθανα τοπάσας πλὴν γε τοῦ ἐν οἷς, ἀνθ' οὗπερ ἄμεινον ἂν ἔχοι γραφόμενον τὸ ὧν καὶ ἀντὶ τοῦ πεσόντας τὸ ἀποθανόντας κατὰ τὸ ὀλίγον ἔμπροσθεν εἰρημένον (8) «οἱ ἐν Σικελίᾳ μετὰ Νικίου καὶ Δημοσθένους ἀποθανόντες Ἀθηναίων»· οὐδὲ γὰρ πάντες ἔπεσον, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ νόσοις καὶ λιμῷ διεφθάρησαν· τῷ δ' ἄλλῳ μέρει τοῦ κενοῦ ἡμῖν γε ἐγγεγραμμένον ἂν εἴη ἱππεῖς μὲν πεντήκοντα καὶ ἑξακόσιοι, (ὅρα Θουκυδ. 6, 98), ὥστε τὸ ὅλον ἐμβεβλημένον τῷ κενῷ ὧδ' ἂν ἔχοι· ⟨τοὺς δ' ἐν Σικελίᾳ ἀποθανόντας, ὧν ἱππεῖς μὲν πεντήκοντα καὶ ἑξακόσιοι⟩

360, 18.

Ἀρετάς τε τὰς μεγίστας καὶ λαμπροτάτας ἔξω τῶν ἐναγωνίων οὐδέν . . . ἐν ταύταις ἐνέλιπεν (ὁ Ἡρόδοτος), εἴ τε οὐκ εὖ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰς εἴ τε κατὰ λογισμόν τινα ἑκουσίως ὑπεριδὼν ὡς οὐχ ἁρμοττουσῶν ἱστορίαις.

Μετὰ τὸ οὐδεν τάδ' ἐγγραπτέα ἡμῖν εἶναι δοκεῖ ⟨ὸς ἐνδεέστερον ἔσχεν⟩, μετὰ δὲ τὸ ταύταις ἐμβλητέον εἶναι τὸ ⟨δ'⟩, ὥστε τὸ ὅλον ἔχειν ὧδε· οὐδεν⟨ὸς ἐνδεέστερον ἔσχεν⟩· ἐν ταύταις ⟨δ'⟩ ἐνέλιπεν εἴ τε οὐκ εὖ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰς κτέ.

371, 24.

. . . .

ἐργάσηται (ὁ Θουκυδίδης) θάτερον, οὐκέτι καλὸν οὐδὲ τέλειον ἀποδίδωσι τὸ ἕτερον.

Ἀναγνοὺς τά τ' ἔμπροσθεν καὶ τὰ ὄπισθεν τοπάζω τὴν ἐνταῦθα λεγομένην συζυγίαν τὸ βραχύ τε καὶ δυνατὸν μετὰ τοῦ σαφοῦς εἶναι καὶ τῇδε πῃ τὸ ἐλλείπειν δοκοῦν τοῦ λόγου ἐπιχειρῶ ἀποδιδόναι ⟨ἐν οἷς δὲ τὸ βραχὺ καὶ δυνατὸν μετὰ τοῦ σαφοῦς ἅμα διώκειν πειρᾶται, ἐὰν περιττῶς⟩

375, 7.

Οἷς ἐπιτίθησιν (ὁ Θουκυδίδης) τὰ θεατρικὰ σχήματα

ταυτί· «τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθὴς δειλία εὐπρεπής»· - - τὸ γὰρ οὔτε θεατρικόν . . ., ἀλλ' ἀναγκαῖον τῆς λέξεως σχῆμα τοιοῦτ' ἂν ἦν·

Ἀποσκοποῦντες εἰς τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθέν που εἰρημένον (374,17) «τούτοις ἐπιφέρει κεφάλαιον ἄλλο ποιητικῆς, μᾶλλον δὲ διθυραμβικῆς σκευωρίας οἰκειότερον» καὶ τὸ (375, 6) «περιφράσεως ποιητικῆς ἐστιν οἰκειοτέρα (ἡ ῥῆσις)· οἷς ἐπιτίθησι τὰ θεατρικὰ σχήματα ταυτί», τὸ οὔτε ποιητικὸν πρὸ τοῦ οὔτε θεατρικὸν ἡγούμεθα ἐκπεπτωκέναι τῆς γραφῆς καὶ γράφομεν ἄρα «τὸ γὰρ ⟨οὔτε ποιητικὸν⟩ οὔτε θεατρικόν, ἀλλ' ἀναγκαῖον κτέ.».

303, 7.

Ὁ ὑμεῖς ἀσθενεῖς τε καὶ ἐπὶ σκοπῆς μιᾶς ὄντες μὴ βούλεσθαι παθεῖν.

Θαυμαστὸν ὅτι πολλαχοῦ ὁ ἐκδότης τὴν ὁμολογουμένως ἄτοπον τῶν Διονυσιακῶν ἀπογράφων σῴζει γραφὴν ἀντὶ τῆς τῶν Θουκυδιδείων ὀρθῆς, ὥσπερ ἐνταῦθα ἀναγιγνώσκων σκοπῆς ἀντὶ ῥοπῆς καὶ ὀλίγα διελθόντι (395,8) ἀντὶ τοῦ δυνάμει δυνάμεις καὶ (9) ὁρῶντας ἀντὶ ἑκόντας γράφων, κακῶς, οἶμαι, ἡγούμενος τοιαῦτ' ἀνόητά ποτε ἀναγνόντ' ἂν ἀγαπῆσαι Διονύσιον καὶ δέξασθαι. Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα ἀλλαχοῦ ὁ ἐκδότης ἁμαρτών, ἐν ἑτέρᾳ ἐκδόσει ἐπανορθῶν ὀρθότατ' ἂν ποιοίη καὶ κατὰ λόγον τὸν προσήκοντα καὶ δίκαιον.

396, 24.

Ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ (τῷ Πλαταιῶν διαλόγῳ) Ἀρχίδαμος ὁ Λακεδαιμόνιος δίκαιά τε παρακαλεῖται τοὺς Πλαταιεῖς καὶ λέξει κέχρηται καθαρᾷ καὶ σαφεῖ οὐδὲν σχῆμα ἐχούσῃ βεβασανισμένον οὐδὲ ἀνακόλουθον.

Μᾶλλον ἂν ἑλοίμην βεβιασμένον ἢ βεβασανισμένον κατὰ τὸ

(397, 19) ὀλίγον μετὰ ταῦτα λεχθὲν «τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀνακολούθου καὶ βεβιασμένου» ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ ἐν τῇ τρίτῃ μετὰ τοῦτο σελίδι (398, 10) βεβασανίσθαι μηδὲ κατεπιτετηδεῦσθαι», οἰκείως ἔχοντ' ἀλλήλοις τὴν διάνοιαν λόγου μόρια, ὥσπερ τὸ βεβιασμένος καὶ τὸ ἀνακόλουθος οἰκείως αὖ πρὸς ἑαυτά.

397, 6.

Ἃ γὰρ οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων καὶ τηλικαύτας ἐξουσίας πιστευόμενοι φρονεῖν τε καὶ λέγειν ⟨ἐοίκασι⟩ πρὸς τὰς πόλεις ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ταῦτα κοινὰ ὑπολαμβάνουσιν ἅπαντες εἶναι τῆς ἀποστελλούσης πόλεως αὐτούς.

Ἀνθ' οὗπερ ὁ ἐκδότης τοπάζων ἐνέγραψε τῷ χάσματι ἐοίκασιν οἰκειότερον καὶ μᾶλλον τοῖς λεγομένοις ἁρμοττόμενον ἡμῖν γε δοκεῖ εἶναι τὸ εἰώθασι.

397, 12.

Τῶν δὲ δημηγορικῶν λόγων τεθαύμακα μὲν τὸν ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ ῥηθέντα ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Περικλέους -- καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Νικίου τοῦ στρατηγοῦ ῥηθέντας ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας, τήν τε πεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιστολήν, ἐν ᾗ χρῄζει συμμαχίας ἄλλης καὶ διαδόχου.

Ἐάν τις μετελθὼν ἀναγνῷ τὴν παρὰ Θουκυδίδῃ ἐπιστολὴν ταύτην (7, 15) οὐδὲν ὁρᾷ περὶ ἄλλης συμμαχίας λεγόμενον, ἀλλὰ περὶ στρατιᾶς μὴ ἐλάσσονος καὶ πεζῆς καὶ ναυτικῆς· διὸ ἐπανορθωτέον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐνταῦθα πλημμελῶς ἔχον συμμαχίας, καὶ στρατιᾶς μεταγραπτέον.

400, 12.

Οὐδὲ γὰρ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίς, ὅτι ταῦτα πρὸς αθοῦ τῇ πόλει γενήσεται τὰ δεινά, βέβαιον εἶχέ τι·

ἀφανὲς γὰρ ἀνθρώπῳ τὸ μέλλον καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς περὶ τῶν ἐσομένων γνώμας αἱ τύχαι τρέπουσι.

Πᾶς ὁρᾷ ὡς οὐκ ἂν ἔχοι ἐπιτηδείως οὐδαμῶς τοῖς λεγομένοις τὸ πρὸς ἀγαθοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀγαθόν, ὃ καὶ γραπτέον εἶναι δοκεῖ ἀντ' ἐκείνου.

402, 5.

Ὀχληρὰ δὲ - τὰ μειρακιώδη καλλωπίσματα τῆς λέξεως - - «φρόνημα μὲν γὰρ καὶ ὑπὸ ἀμαθίας εὐτυχοῦς καὶ δειλῷ τινι ἐγγίγνεται· καταφρόνησις δὲ ὃς ἂν καὶ γνώμῃ πιστεύῃ τῶν ἐναντίων προέχειν» - -· τά τε γὰρ «φρονήματα» ψυχρότερά ἐστι - - ἥ τε τῶν ὀνομάτων ἐξήγησις ἀμφότερον σοφιστικὴ καὶ ἀπειρόκαλος.

Ῥέισκος ἐπανορθῶν ἀμφότερον ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ τῆς γραφῆς ἀμφοτέρων, ὁ δ' ἐκδότης ἐπαινῶν ἐδέξατο. Ἡμεῖς δέ γε δυοῖν ἕνεκα τῆς γραφῆς ὑπερμαχοῦμεν καὶ κρατῆσαι ἀξιοῦμεν, πρῶτον μὲν ὅτι δύο ἐστὸν ὀνόματε, ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξήγησις ἐγένετο, τό τε φρόνημα καὶ τὸ καταφρόνημα, περὶ τόλμης καὶ ἐλπίδος καὶ γνώμης καὶ προνοίας ἰδίου χωρὶς λόγου μετὰ ταῦτα γιγνομένου (18-25), ἔπειτα εἰ ἀμφότερον ἀντὶ τοῦ ἀμφοτέρων ἐγράφη, σοφιστική τε καὶ ἀπειρόκαλος ἀκολουθοῦσ' ἂν ἦν πάντως συμπλοκὴ ὀνομάτων, ἀλλ' οὐ σοφιστικὴ καὶ ἀπειρόκαλος, τῷ καὶ συνεζευγμένη μόνον.

408, 10.

Οὔτε γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις χρήσιμόν ἐστι τοῦτο τὸ γένος τῆς φράσεως - -, οὔτε ἐν τοῖς δικαστηρίοις - -· (. . . αἳ λυποῦσι τὸν πολιτικὸν ὄχλον οὐκ ὄντα τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων ἐν ἔθει), οὔτε ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ὁμιλίαις - -· ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι τῶν οὕτω διαλεγομένων οὐδὲ αἱ μητέρες ἂν καὶ οἱ πατέρες ἀνέχοιντο διὰ τὴν ἀηδίαν.

Τὰ ἐν παρενθέσεσι δηλοῖ τὴν τῶν εἰρημένων αἰτίαν, οὐδὲν ἄλλο ση-

μαίνοντα ἢ δι' ὅ,τι δὴ οὔτ' ἐν ἐκκλησίαις οὔτ' ἐν δικαστηρίοις χρήσιμος ἡ φράσις ἡ λαμβάνουσα πολλὴν ἐκτροπὴν ἐκ τῶν κοινῶν ὀνομάτων καὶ σχημάτων εἰς τὰ ξένα καὶ βεβιασμένα καὶ ἀνακολούθητα, ὥσπερ τὸ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐῶ γὰρ λέγειν μετὰ τῶν ἐχομένων τὸ δι' ὅ,τι ἄχρηστος αὕτη καὶ ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ὁμιλίαις τυγχάνει οὖσα δηλοῖ. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἐνταῦθα οὕτω διαλεγομένων ἡμεῖς ἐκεῖ τὸ αἱ λέξεις ἢ αἱ διάλεκτοι αἱ τοιαῦται ἐν καιρῷ ἂν εἰρῆσθαι τοπάζομεν, καὶ ὧδε ἄρα τὸ κενὸν ἐμπιμπλάναι αἱρούμεθα ⟨Αἱ γὰρ λέξεις (ἢ διάλεκτοι) αἱ τοιαῦτ⟩αι λυποῦσι κτέ. Ὁ δ' ἐκδότης ἐκπεπτωκέναι οἴεται οἷον τὸ ⟨οὐδεὶς γὰρ ἀγνοεῖ ὅτι αἱ τοιαῦται ῥητορεῖ⟩αι ἢ ⟨τίς γὰρ ἂν προέλοιτο νοῦν ἔχων τὰς τοιαύτας ῥητορείας⟩ αἵ. Καίτοι οὐκ ἔστιν οὐδαμῶς ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ ῥητορείας, ἀλλὰ περὶ φράσεως ἢ λέξεως ἢ διαλέκτου.

409, 26.

Ἤδη δέ τινες ἐπεχείρησαν λέγειν, ὡς οὐ τῶν μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένων στοχαζόμενος ὁ συγγραφεὺς οὕτως ἔγραψε τὰς ἱστορίας, ἀλλὰ τῶν καθ' ἑαυτὸν ὄντων, οἷς ἦν ἡ διάλεκτος . . . χρήσιμος οὗτος ὁ χαρακτὴρ οὔτ' εἰς τοὺς συμβουλευτικοὺς ⟨οὔτ' εἰς τοὺς δικανικοὺς⟩ ἀγῶνας, ἐν οἷς οἱ ἐκκλησιάζοντες καὶ οἱ δικάζοντες, οὐχ οἵους ὁ Θουκυδίδης ὑπέθετο, συνέρχονται.

Τῷ μετὰ τὸ διάλεκτος λόγου διαλείμματι, ὑπὸ Συλβούργου πρώτου γνωσθέντι τε καὶ σημανθέντι, τάδ' ἐμβάλλειν βουλόμεθα ⟨συνήθης καὶ γνώριμος· οὐκ ἔστι δέ⟩. Καὶ περὶ μὲν τοῦ συνήθης καὶ γνώριμος· ἴδοις ἂν τὸ ὀλίγα διελθόντι (410,19) «διάλεκτον ὡς δὴ **τοῖς τότε ἀνθρώποις συνήθη**» καὶ τὸ πολὺ πορρωτέρω τοῦ λόγου (418, 7) «τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώποις αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἔγραψε συνήθη πάντα καὶ γνώριμα ὄντα». Τὸ δ' οὐκ ἔστι ... κτὲ ἀντιλογία τις τῶν Θουκυδίδῃ συνηγορούντων ἐστὶ τοῖς ἐν ...ς ἔμπροσθέν που εἰρημένοις (408, 10) «οὔτε γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλη...ις χρήσιμόν ἐστι τοῦτο τὸ γένος τῆς φράσεως - - οὔτ' ἐν τοῖς δι...στηρίοις».

411, 20.

Εἷς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος περὶ τῶν μιμησαμένων τὸν ἄνδρα (τὸν Θουκυδίδην) - - ⟨ἀναγκαῖος μὲν ὤν⟩ - -, ὄκνον δέ τινα καὶ πολλὴν εὐλάβειαν παρέχων μή τινα παράσχωμεν ἀφορμὴν διαβολῆς τοῖς πάντα συκοφαντεῖν εἰωθόσι - - οἷς τάχα βάσκανόν τι καὶ κακόηθες πρᾶγμα δόξομεν . ., εἰ τοὺς μὴ καλῶς τῇ μιμήσει χρησαμένους παράγομεν.

Μετὰ τὸ δόξομεν τὸ ⟨ποιεῖν⟩ ἐκπεπτωκὸς φαίνεται· θαυμαστὸν δ' ὅτι οὔτε Σύλβουργος ὁ τὸ κενὸν πρῶτος σημήνας οὔτε ὁ ἐκδότης ἐγγράψαι ἠθέλησεν. Παρασκοποῖο δ' ἂν τὸ ἐν τῇ ἐχομένῃ σελίδι (19) «ὅσοι μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔδοξαν ποιεῖν».

415, 22.

«Εἶτ' οἴεσθε, εἰ μὲν αὐτὸν μηδὲν ἐποίησαν κακόν, μὴ ποθεῖν δὲ φυλάξαιντο ἴσως, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι».

Θαυμαστὸν ὅτι ἀτοπώτατα καὶ παρὰ πάντα λόγον τὴν γραφὴν ἔχουσαν σῴζει ὁ ἐκδότης, ὑπεριδὼν τῶν Δημοσθενείων ἀπογράφων τἀληθές τε καὶ ὀρθὸν παρεχόντων. Τὸ μὲν γὰρ τούτους ἀναγκαίως ἄγει εἰς τὸ οἱ μὲν ἐκείνων ἀντὶ τοῦ εἰ μὲν τῶν Διονυσιακῶν, κακῶς δ' ἔχον πάντῃ τὸ δὲ φυλάξαιντο ἴσως δηλοῖ ἀντὶ τοῦ ὑγιοῦς δ' ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως καὶ τὴν χασμῳδίαν ἅμα φεύγοντος. Μόνον δ' ἐν τοῖς κριτικοῖς ὑπομνήμασιν ἐχρῆν ἀκεραίαν τὴν γραφὴν καὶ νοσοῦσαν ἔτι σῴζειν, εἰς δὲ τὸ κείμενον τὸ ὀρθὸν κατ' ἐπανόρθωσιν εἰσάγειν, ἄλλως τε καὶ εὐτυχοῦντα Δημοσθενείων ἀπογράφων εὐπορίᾳ.

427, 2.

Ἥ τε οὐκ ἀποτείχισις τοῦ Πλημμυρίου ἡ ἐν τ ἑβδόμῃ βύβλῳ ⟨καὶ ἡ ὀλόφυρσις ἣν ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ τέθηκεν ἐν δημηγορίᾳ.

Τό τε ἔμπροσθέν που (426, 9) εἰρημένον «ὡς ἐπὶ τοῦ Λακεδαιμονίου Βρασίδα τέθηκεν» καὶ τὸ ὄπισθεν (430, 2) ὅμοιον καὶ παραπλήσιον «ὡς ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων τέθηκεν» ὧδε ἡμᾶς τὸ κατὰ Κρυγήρου δόξαν τῷ διαλείμματι ἐγγραφὲν μεταλλάξαι πείθει ⟨καὶ ἡ ὀλόφυρσις, ὡς ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ πρώτῃ βύβλῳ⟩ τέθηκεν ἐν δημηγορίᾳ.

429, 13.

Τὸ γὰρ ἕκαστος καὶ τὸ ἤκουσεν ἑνικά, τὰ δ' ἐπιφερόμενα τούτοις πληθυντικῶς ἐξενήνεκται· «τῷ δ' ὑπερβάλλοντι αὐτὸν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν» . . . οὐ καθ' ἑνὸς λέγεσθαι πεφύκασι, ἀλλὰ κατὰ πολλῶν.

Ἐχρῆν μὲν τὸν ἐκδότην πάντως αὐτῶν ἀντὶ τοῦ νοῦν οὐκ ἔχοντος αὐτὸν δοκιμάσαντα γράψαι κατὰ πάντα μὲν τὰ Θουκυδίδου, τρία δὲ τοῦ Διονυσίου γεγραμμένα βιβλία. Τῷ δὲ μετὰ τὸ ἀπιστοῦσι κενῷ τοιάδε ἂν ἐγγράφειν ἐθέλοιμεν ⟨τὸ γὰρ φθονοῦντες καὶ τὸ ἀπιστοῦσιν⟩.

430, 12.

Ἐν οἷς δὲ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν προσηγοριῶν καὶ τῶν μετοχῶν καὶ ⟨τῶν⟩ συναπτομένων τούτοις ἄρθρων ἐξαλλάττει τοῦ συνήθους, οὕτως σχηματίζει [τῇ φράσει].

Οὐδενὸς ἀναγκάζοντος ὁ ἐκδότης ἀποδοκιμάζει τὸ τῇ φράσει ἑνὸς ἀπογράφου (P) ὄν, ἐξὸν παραλαβεῖν τὸ δύο ἑτέρων (GC) φράσιν. Εἴρηται μὲν γὰρ ὡσαύτως εὐθὺς μετὰ ταῦτα (19) «οἱ ἀκολούθως τῇ κοινῇ συνηθείᾳ σχηματίζοντες τὴν φράσιν», ἐρρήθη δὲ παραπλησίως τῶν τε ἄνω που λόγων (426, 16) «τοιαύτην ποιεῖ τὴν φρά-ν» καὶ (427, 8) «τοῦτον τὸν τρόπον ἐκφέρει τὴν λέξιν» καὶ ͵τ. 18) «οὕτως σχηματίζει τὸν λόγον» καί που τῶν κάτω ‛ων (432, 16) «οὕτως σχηματίζει τὸν λόγον».

432, 2.

Ἀκόλουθον δ' ἂν ἦν εἰ συνέζευξεν τῷ ἐθέλοιμεν τὸ περιέσται... «τοῦ τε γὰρ χωρίου τὸ δυσέμβατον ἡμέτερον νομίζω· ὃ μενόντων μὲν ἡμῶν σύμμαχον γίνεται, ὑποχωρήσασι δὲ καίπερ χαλεπὸν ὂν εὔπορον ἔσται».

Ἐρουερδῆνος δόξῃ ἐδέξατ' ὁ ἐκδότης χάσμ' ἐνεῖται τῷ λόγῳ μετὰ τὸ περιέσται, ὃ καὶ ἡμῖν συνδοκοῦν ὧδ' ἂν ἐμπλησθείη «⟨καὶ αὖθις·⟩» ἢ ⟨καὶ ἔτι τὸ τοιοῦτον·⟩

435, 2.

«Τῆς τε ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ὁμοίως ἐπικρατήσειν οἰόμενοι, οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο» ⟨εἰ γὰρ τὸ οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο⟩ προσέθηκεν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ ἐσχημάτισεν οὕτως· «τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης - - νεμόμενοι δὲ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος ὅσον ἀποζῆν οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο» φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν.

Ἡμεῖς τῷ μετὰ τὸ ἀνίσταντο λόγου κενῷ ἀντεμβάλλομεν μᾶλλον πιθανὸν ὂν τὸ ⟨ὃ εἰ⟩ ἢ τὸ ⟨εἰ δὲ τοῦτο⟩ οὐδένα μὲν λόγον ἔχοντος τοῦ γάρ, σαφοῦς δ' ἔτι τοῦ ὃ ἢ τοῦ τοῦτο γιγνομένου τῷ μετὰ τὸ ἀποζῆν λεγομένῳ οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1901.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΙΝΑ ΧΩΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Α'

Ἐν τόμ. Δ̄, στήλῃ 32α, στίχ. 27 - 32 κεῖται: «ἐπειδὰν δὲ πάντα ΠΛ...ΗΚΑΤΑΔΙΚΑCΤΗΡΙΑ, τίθεται ἐν τῷ πρ[ώ-τῳ τ]ῶν δικαστηρ[ί]ω[ν] β' κληρωτήρια, καὶ κ[ύβ]οι [χ]αλκοῖ, ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικ[αστ]η[ρίων], καὶ ἕτεροι κύ[βοι], ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρ[χῶ]ν τ[ὰ ὀ]νό[μ]ατα ἐπι-[γεγ]ρ[α]μμένα».

Ταῦτα δὲ οἱ μὲν Kaibel καὶ Wilamowitz[3] ἀνεπληρώσαντο καὶ ἐξέδωκαν ὡς ἑξῆς: ἐπειδὰν δὲ πάντα πλη[ρωθ]ῇ τὰ δικαστήρια κτέ. ὁ δὲ Blass[3] ὧδε: ἐπειδὰν δὲ πάντα πα[ραδοθ]ῇ κατὰ δικαστήρια.

Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Wilcken, μετ' ἐπιστάσεως ἐξετάσας τὸν πάπυρον, διεῖδεν ὑπὲρ τὰ τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως δικαστΗΡΙΑ ὑπεργεγραμμένον Ο = ον, περὶ οὗ ὅμως ὁ Κενυὼν ἐδήλωσεν ὅτι ἀμφιβάλλει.

Ἡμεῖς πιθανὴν ἀνέκαθεν κρίναντες τὴν τοῦ Wilcken ἀνάγνωσιν, ...ι ἐνομίσαμεν ἵνα καὶ αὖθις ἐξαιτησώμεθα τὴν περὶ αὐτῆς πολύ-...ν γνώμην τοῦ Κενυῶνος, ὁ δὲ σοφὸς ἀνὴρ εὐμενῶς ἡμᾶς περὶ ...ης διδάσκων, πρὸ μικροῦ ἔτι ἀπήντησεν ἡμῖν ὅτι τὸ Ο τοῦτο, πάντως ὑπάρχῃ, εἶνέ τι σμικρότατον, γεγραμμένον ἀμέσως ὑπὲρ

τὸ Ι τοῦ ΗΡΙΑ, οὐχὶ δ' ὡς ἂν προσῆκεν ὑπὲρ τὸ Α, ὅτι δὲ ἀμφιβάλλει καὶ ἂν πάντως περὶ Ο πρόκειται ».

Ἐξ ὧν δ' ἀνωτέρω διελάβομεν ἐγένετο φανερὸν ὅτι καὶ οἱ μνησθέντες ἐπιφανεῖς ἐκδόται μᾶλλον τῷ Κενυῶνι ἢ τῷ Βιλκενίῳ ἐπείσθησαν.

Καὶ ὅμως ἡ εἰκασία τοῦ Wilcken καίπερ ἀμφίβολος, εἶνε ἀξία πάντοτε πλείστης ἐπιστάσεως, ἅτε δὴ μάλιστα δυναμένη νὰ βοηθήσῃ πρὸς ἀσφαλεστέραν ἴσως συμπλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου. Ἐάν, ὡς νομίζομεν, ὁ μεθοδικώτατος Ἀριστοτέλης ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, πρὸς μείζονα σαφήνειαν καὶ συντομίαν, εἰ μὴ καὶ κατ' ἀνάγκην, προυτίμησε νὰ εἴπῃ τί καθ' ἕκαστον δικαστήριον γίγνεται, ἵν' οὕτω διδάξῃ τὰ κατὰ τὴν συγκρότησιν καθόλου τῶν δικαστηρίων (πρβλ. ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ στίχ. 4. 6. 9. 11. 19 ἐπ. « οἱ δὲ ὑπη[ρέται] π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον, ἐ[ν] ᾧ ἔνεστιν τὰ ὀνόματ[α τῆς] φυλῆς τὰ ὄντα ἐν ἑκάστῳ τῶν δικασ[τηρί]ων. παραδιδόασι δὲ ... τοῖς ... ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ » καὶ πολλάκις ἐφεξῆς ἐν τῇ ἀκολούθῳ στήλῃ 33η), πιθανὸν ἀποβαίνει ὅτι καὶ ὧδε μᾶλλον κατὰ δικαστήρΙΟΝ ἢ κατὰ δικαστήρΙΑ ἔγραψεν. Ἔπειτα δὲ καὶ ὁμαλωτέρα διὰ τὴν προκειμένην χρείαν φαίνεται οὖσα ἡ χρῆσις τῆς προθ. κατὰ μετὰ τοῦ ἑν. ἀριθμοῦ, διότι τὰ δικαστήρια κεχωρισμένως λαμβανόμενα, μόνον καθ' ἓν ἕκαστον (κατὰ δικαστήριον) δύνανται νὰ νοηθῶσι. (Πρβλ. Κεφ. 48. 4: « οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι ... κατὰ τὸν ἐπώνυμον τὸν τῆς φυλῆς ἑκάστης καθῆσθαι. Κεφ. 63. 2: « βακτηρίαι παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ἴσοδον] ἑκάστην » κτλ.). Διὰ ταῦτα, ἡμῖν τουλάχιστον, πάνυ ἀρέσκει ἡ τοῦ Wilcken ἀνάγνωσις.

Μικρὸν πρὸ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (στίχ. 20-21) περὶ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν ὅτι οὗτοι « π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον », εἶτα δέ, μετὰ μικρὰν παρέκβασιν (στίχ. 23-27) περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν τὰ κιβώτια ταῦτα, περιέχοντα τὰ ὀνόματα ἢ πινάκια τῶν δικαστῶν, παραδίδονται τοῖς ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ ἁρμοδίοις, « ἵνα » τουτέστιν, « ἐ[illegible]τω[ν] σκοποῦντες ἀποδ[ι]δῶσι τὸν [μισ]θόν », εὐθὺς ἐπάγει [illegible]σοῦν χωρίον:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα ΓΛ... ΗΙ κατὰ δικαστήριΑ, τίθεται κτέ.

Ἐπειδὴ δὲ λόγῳ τοῦ χάσματος ἀκριβῶς ἀπορεῖται πότερον ὁ μέγας ἀνὴρ διενοήθη, ἂν δῆλον ὅτι ν' ἀνενέγκῃ ταῦτα εἰς τὰ ἀμέσως, πρὸ τῆς παρεκβάσεως, περὶ τῶν κιβωτίων διαληφθέντα, ἢ μᾶλλον, τούτων πάντων ἀνεξαρτήτως, νὰ διδάξῃ τί περαιτέρω γίγνεται, ὁ μὲν Βλάσσιος τῇ πρώτῃ ἀντιλήψει στοιχῶν ἀνέγνω: ἐπειδὰν δὲ πάντα παρα[δοθ]ῇ (ὑπονοῶν ὡς φαίνεται, τὰ κιβώτια) ΚΑΤΑ δικαστήρια, οἱ δὲ K-W. τῇ ἑτέρᾳ: ἐπειδὰν δὲ πάντα πλη[ρωθ]ῇ ΤΑ δικαστήρια κτέ.

Εἶνε δυνατὴ δ' ὅμως, νομίζομεν, καὶ τρίτη ὑπόληψις, ὑπὲρ ἧς ἄλλως συνηγοροῦσι τά τε σῳζόμενα γράμματα τοῦ παπύρου πάντα καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Wilcken διαγνωσθὲν Ο, ὅτι τουτέστιν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέβλεψεν εἰς πάντα ὁμοῦ τἀνωτέρω περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν δικαστηρίων διειλημμένα, ἃ δὴ καὶ τετελεσμένα ὑπολαμβάνων, ἐπήγαγεν:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα πλ[ήρη] ᾖ κατὰ δικαστήριΟΝ, τίθεταί κτέ.

Ὁ δὲ νοῦς τούτων οὐκ ἀσαφής: ἐπειδὰν δὲ πάντα, ἃ ἀνωτέρω εἴρηται, συντετελεσμένα ᾖ κατὰ δικαστήριον, ἐπιτεθῇ μὲν δῆλον ὅτι ἐφ' ἕκαστον δικαστήριον τὸ γράμμα τὸ λαχὸν (Κεφ. 63. 5), εἰσέλθωσι δὲ οἱ δικασταὶ εἰς ὃ ἕκαστος εἴληχε δικαστήριον (στήλ. 32 στίχ. 6 ἑπ.) καὶ παραλάβωσιν ἕκαστος τὸ σύμβολον (στίχ. 13 ἑπ.), τέλος δὲ παραδοθῶσι καὶ τὰ κιβώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἕκαστον (στίχ. 20 ἑπ.) εὐθὺς τότε, τούτων συντετελεσμένων, τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων δύο κληρωτήρια κτέ.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι, καθὰ περὶ τῆς εἰκασίας ταύτης εὐμενῶς ἡμῖν παρετήρησεν ὁ σοφὸς καὶ πάνυ ἡμῖν σεβαστὸς Βλάσσιος, ὁ Ἀριστοτέλης οὐ φαίνεται ταύτῃ τῇ λέξει χρώμενος, τῇ «πάντα πλήρη ἐστίν», ἀλλ' ἄλλαις μᾶλλον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς, καίπερ πάντων τῶν ἄλλων λόγων ἰσχυρῶς, ὡς νομίζομεν, συνηγορούντων ἡμῖν, ..ς μετά τινος ἐνδοιασμοῦ ἀνακοινούμεθα αὐτήν. Προσπαρατηροῦ.. δὲ μόνον ὅτι ἀνάλογοί πως ἐκφράσεις, ἀλλὰ μετὰ τῆς μετοχῆς τοῦ ..ακειμένου, τρὶς ἢ τετράκις ἀπαντῶσιν ἐν τῷ τόμῳ Δ τῆς Ἀθην. ..τείας: α' στήλ. 34. 30 «ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι

τὸ Ι τοῦ ΗΡΙΑ, οὐχὶ δ' ὡς ἂν προσῆκεν ὑπὲρ τὸ Α, ὅτι δὲ ἀμφιβάλλει καὶ ἂν πάντως περὶ Ο πρόκειται ».

Ἐξ ὧν δ' ἀνωτέρω διελάβομεν ἐγένετο φανερὸν ὅτι καὶ οἱ μνησθέντες ἐπιφανεῖς ἐκδόται μᾶλλον τῷ Κενυῶνι ἢ τῷ Βιλκενίῳ ἐπείσθησαν.

Καὶ ὅμως ἡ εἰκασία τοῦ Wilcken καίπερ ἀμφίβολος, εἶνε ἀξία πάντοτε πλείστης ἐπιστάσεως, ἅτε δὴ μάλιστα δυναμένη νὰ βοηθήσῃ πρὸς ἀσφαλεστέραν ἴσως συμπλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου.

Ἐάν, ὡς νομίζομεν, ὁ μεθοδικώτατος Ἀριστοτέλης ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, πρὸς μείζονα σαφήνειαν καὶ συντομίαν, εἰ μὴ καὶ κατ' ἀνάγκην, προυτίμησε νὰ εἴπῃ τί καθ' ἕκαστον δικαστήριον γίγνεται, ἵν' οὕτω διδάξῃ τὰ κατὰ τὴν συγκρότησιν καθόλου τῶν δικαστηρίων (πρβλ. ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ στίχ. 4. 6. 9. 11. 19 ἐπ. « οἱ δὲ ὑπη[ρέται] π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον, ἐ[ν] ᾧ ἔνεστιν τὰ ὀνόματ[α τῆς] φυλῆς τὰ ὄντα ἐν ἑκάστῳ τῶν δικασ[τηρί]ων. παραδιδόασι δὲ ... τοῖς ... ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ » καὶ πολλάκις ἐφεξῆς ἐν τῇ ἀκολούθῳ στήλῃ 33η), πιθανὸν ἀποβαίνει ὅτι καὶ ὧδε μᾶλλον κατὰ δικαστήρΙΟΝ ἢ κατὰ δικαστήρΙΑ ἔγραψεν. Ἔπειτα δὲ καὶ ὁμαλωτέρα διὰ τὴν προκειμένην χρείαν φαίνεται οὖσα ἡ χρῆσις τῆς προθ. κατὰ μετὰ τοῦ ἑν. ἀριθμοῦ, διότι τὰ δικαστήρια κεχωρισμένως λαμβανόμενα, μόνον καθ' ἓν ἕκαστον (κατὰ δικαστήριον) δύνανται νὰ νοηθῶσι. (Πρβλ. Κεφ. 48. 4: « οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι ... κατὰ τὸν ἐπώνυμον τὸν τῆς φυλῆς ἑκάστης καθῆσθαι. Κεφ. 63. 2: « βακτηρίαι παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ἴσοδον] ἑκάστην » κτλ.). Διὰ ταῦτα, ἡμῖν τουλάχιστον, πάνυ ἀρέσκει ἡ τοῦ Wilcken ἀνάγνωσις.

Μικρὸν πρὸ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (στίχ. 20-21) περὶ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν ὅτι οὗτοι « π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον », εἶτα δέ, μετὰ μικρὰν παρέκβασιν (στίχ. 23-27) περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν τὰ κιβώτια ταῦτα, περιέχοντα τὰ ὀνόματα ἢ πινάκια τῶν δικαστῶν, παραδίδονται τοῖς ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ ἁρμοδίοις, « ἵνα » τουτέστιν, « ἐκ τούτω[ν] σκοποῦντες ἀποδ[ι]δῶσι τὸν [μισ]θόν », εὐθὺς ἐπάγει τὸ νοσοῦν χωρίον:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα ΓΛ . . . ΗΙ κατὰ δικαστήρ̊ΙΑ, τίθεται κτέ.

Ἐπειδὴ δὲ λόγῳ τοῦ χάσματος ἀκριβῶς ἀπορεῖται πότερον ὁ μέγας ἀνὴρ διενοήθη, ἂν δῆλον ὅτι ν' ἀνενέγκῃ ταῦτα εἰς τὰ ἀμέσως, πρὸ τῆς παρεκβάσεως, περὶ τῶν κιβωτίων διαληφθέντα, ἢ μᾶλλον, τούτων πάντων ἀνεξαρτήτως, νὰ διδάξῃ τί περαιτέρω γίγνεται, ὁ μὲν Βλάσσιος τῇ πρώτῃ ἀντιλήψει στοιχῶν ἀνέγνω: ἐπειδὰν δὲ πάντα παρα[δοθ]ῇ (ὑπονοῶν ὡς φαίνεται, τὰ κιβώτια) ΚΑΤΑ δικαστήρια, οἱ δὲ K-W. τῇ ἑτέρᾳ: ἐπειδὰν δὲ πάντα πλη[ρωθ]ῇ ΤΑ δικαστήρια κτέ.

Εἶνε δυνατὴ δ' ὅμως, νομίζομεν, καὶ τρίτη ὑπόληψις, ὑπὲρ ἧς ἄλλως συνηγοροῦσι τά τε σῳζόμενα γράμματα τοῦ παπύρου πάντα καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Wilcken διαγνωσθὲν Ο, ὅτι τουτέστιν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέβλεψεν εἰς πάντα ὁμοῦ τἀνωτέρω περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν δικαστηρίων διειλημμένα, ἃ δὴ καὶ τετελεσμένα ὑπολαμβάνων, ἐπήγαγεν:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα πλ[ήρη] ᾖ κατὰ δικαστήριΟΝ, τίθεταί κτέ.

Ὁ δὲ νοῦς τούτων οὐκ ἀσαφής: ἐπειδὰν δὲ πάντα, ἃ ἀνωτέρω εἴρηται, συντετελεσμένα ᾖ κατὰ δικαστήριον, ἐπιτεθῇ μὲν δῆλον ὅτι ἐφ' ἕκαστον δικαστήριον τὸ γράμμα τὸ λαχὸν (Κεφ. 63. 5), εἰσέλθωσι δὲ οἱ δικασταὶ εἰς ὃ ἕκαστος εἴληχε δικαστήριον (στήλ. 32 στίχ. 6 ἑπ.) καὶ παραλάβωσιν ἕκαστος τὸ σύμβολον (στίχ. 13 ἑπ.), τέλος δὲ παραδοθῶσι καὶ τὰ κιβώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἕκαστον (στίχ. 20 ἑπ.) εὐθὺς τότε, τούτων συντετελεσμένων, τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων δύο κληρωτήρια κτέ.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι, καθὰ περὶ τῆς εἰκασίας ταύτης εὐμενῶς ἡμῖν παρετήρησεν ὁ σοφὸς καὶ πάνυ ἡμῖν σεβαστὸς Βλάσσιος, ὁ Ἀριστοτέλης οὐ φαίνεται ταύτῃ τῇ λέξει χρώμενος, τῇ «πάντα πλήρη ἐστίν», ἀλλ' ἄλλαις μᾶλλον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς, καίπερ πάντων τῶν ἄλλων λόγων ἰσχυρῶς, ὡς νομίζομεν, συνηγορούντων ἡμῖν, ὡς μετά τινος ἐνδοιασμοῦ ἀνακοινούμεθα αὐτήν. Προσπαρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι ἀνάλογοί πως ἐκφράσεις, ἀλλὰ μετὰ τῆς μετοχῆς τοῦ προκειμένου, τρὶς ἢ τετράκις ἀπαντῶσιν ἐν τῷ τόμῳ Δ τῆς Ἀθην. Πολιτείας: α' στήλ. 34. 30 «ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι

—β' στήλ. 35. 22 «πάντες δ' ἐπειδὰν ὦσι διεψηφισμένοι —γ' στήλ. 36. 5. «ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς ᾖ δεδικασμένα—καὶ δ' στήλ. 33. 4, ὡς αὐτὸς ὁ Blass ἀνεπληρώσατο «ἐπειδὰν . . . νενεμημένοι ἐφ' ἕκαστον ὦσιν».

Ἀλλὰ ποῖον πρῶτον τῶν δικαστηρίων λέγει ὧδε ὁ Σταγιρίτης, ἐν ᾧ «τίθεται . . . δύο κληρωτήρια» κτέ.; Τοῦτο διαρρήδην δὲν λέγεται ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ συγγράμματι, εἰκάζομεν δ' ὅμως ὅτι πιθανῶς πρῶτον τῶν δικαστηρίων ἑκάστοτ' ἐθεωρεῖτο τὸ πρῶτον διὰ κλήρου λαχόν, ὃ τουτέστι, κατὰ τὰ ἐν Κεφ. 63. 5 διαλαμβανόμενα, τοῦ θεσμοθέτου ἐπικληροῦντος «τὰ γράμματα, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις», πρῶτον ἐξήγετο ἐκ τοῦ κληρωτηρίου, τούτῳ δ' ἐπεκληροῦτο καὶ γράμμα τὸ πρῶτον λαχόν. Ὅρ. τἀνάλογα ἐν στήλῃ 32 στίχ. 35 ἐπ.

Β'

Ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ 32α, εὐθὺς κατωτέρω, στίχ. 32 ἐπ. κεῖται: λαχόντες [δὲ] τῶν θεσ[μ]οθετῶν δύο χωρὶς ἑκατέρους τοὺς κύ[βους ἐμ]β[ά]λλουσιν, ὁ μὲν τὸν χρωσ[θ]έντα ε[ἰ]ς τ[ὸ] ἓν κλ[ηρ]ωτήριον, ὁ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸ[ν κύβον εἰς τὸ [ἕτερ]ον. εἶτα κτέ.».

Οὕτω κατά τε τοὺς K-W[3] καὶ κατὰ τὸν Βλάσσιον[3], πλὴν τοῦ ἑκατέρους, ἀνθ' οὗ οἱ πρῶτοι διορθούμενοι ἐξέδωκαν: ἑκάτερος. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ χωρίον οὐ πολλῷ σαφέστερον τυγχάνει ὄν, διότι ἀπορεῖται πάντοτε διατί ὁ Ἀριστοτέλης ὧδ' εἶπε καθ' ἑνικὸν ἀριθμόν: τὸν χρωσθέντα καὶ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον, ἐν ᾧ πᾶς τις, ἕνεκα τῶν εὐθὺς ἡγουμένων (στίχ. 29 ἐπ.): «κύβοι χαλκοῖ, ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων, καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα», εὐλόγως ἀνέμενε ν' ἀναγνῷ κατὰ πληθ. ἀριθμόν: τοὺς χρωσθέντας — τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους.

Πλὴν τούτων δ' ὅμως καὶ ἕτερον ἀπόρημα, ἀλλ' ἧττον δυσεπίλυτον τοῦτο προκύπτει, πῶς οἱ χαλκοῖ κύβοι, «ἐν οἷς ἐπιγέγραπτι τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων» αἴφνης μεταβάλλονται εἰς κύβι χρωσθέντα.

Τὴν δευτέραν ὅμως δυσχέρειαν ταύτην εὐκόλως πᾶς τις νὰ ὑπερβῇ δύναται, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περὶ κύβων λέγων ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων οὐδὲν ἄλλο νοεῖ ἢ ὅτι οἱ κύβοι οὗτοι ἦσαν ἐπαληλιμμένοι ἕκαστος δι' οὗ ἰδίου χρώματος διεκρίνετο ἔξωθεν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων. Διατεινόμεθα μάλιστα ὅτι τοῦτο μὲν ἡ λεπτὴ διαφορὰ ἡ παρατηρουμένη ἐν ταῖς παραλλήλοις ἀριστοτελικαῖς φράσεσιν: «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων» — «ἐν οἷς ἐστιν τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν ἐπιγεγραμμένα», τοῦτο δὲ τὰ μικρὸν ἀνωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ 32ᵃ στίχ. 9-12 διειλημμένα, ὅτι «τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ τῆς εἰσόδου», ὅτι δὲ ὁ δικαστὴς «λαβὼν τὴν βακτηρίαν βαδίζει εἰς τὸ δικαστήριον τὸ ὁμόχρων μὲν τῇ βακτηρίᾳ κτέ.», οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν ὅτι οἱ περὶ ὧν ὧδε πρόκειται χαλκοῖ κύβοι οὐχὶ ἐπιγεγραμμένον τι ὄνομα χρώματος ἔφερον, ἀλλ' ἦσαν αὐτοὶ ἐπικεχρωσμένοι ἕκαστος δι' οὗ ἰδίου χρώματος διεκρίνετο ἔξωθεν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων.

Καὶ ἤδη ἴδωμεν ἂν ὄντως δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὸ προκείμενον χωρίον, ὡς κεῖται ἐν τῷ παπύρῳ, ἢ μὴ μᾶλλον ὀφείλομεν ν' ἀναγνῶμεν κατὰ πληθ. ἀριθμόν: τοὺς χρωσθέντας — τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει οὐδαμῶς εἶνε πρέπον νὰ ξενισθῶμεν ἂν ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκῃ ὅτι τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων β' κληρωτήρια, καὶ κύβοι χαλκοῖ — καὶ ἕτεροι κύβοι κτέ., διότι πιθανὸν εἶνε ὅτι πλείονες κύβοι χαλκοῖ καὶ κύβοι ἕτεροι προυτίθεντο, ἵν' ἐκ τούτων χρήσωνται αἱ ἀρχαὶ τοῖς πρὸς τὴν παροῦσαν ἑκάστοτε χρείαν χρησίμοις κύβοις. Πράγματι δέ, ἐννοεῖται μὲν οἴκοθεν, διαρρήδην δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει, ὅτι διάφορος ἦν ἑκάστοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρουμένων δικαστηρίων (1)· κατ' ἀνάγκην ἄρα διάφορος ἦν ἑκάστοτε καὶ ὁ τῶν χρωμάτων (2) ἀριθμός, ἴσος ἀεὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πληρουμένων δικαστηρίων· διότι, ὡς εἴρηται, τοῖς δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ ˜ εἰσόδου.

Κεφ. 63. 2: «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ [τ]ὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι».
τα δ' ἀκριβῶς καὶ ἐν στήλ. 31 στίχ. 36.
²) Στήλ. 32 στίχ. 8.

Τούτων δεκτῶν γενομένων ἐκλείπει, νομίζομεν, ἡ πρώτη ἡμῶν ἀπορία, διατί ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τούτοις ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ.

Τί δ' ὅμως ῥητέον περὶ τῶν εὐθὺς ἐφεξῆς ἐπαγομένων: τὸν χρωσθέντα — τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον, ἐξ ὧν, ἂν ταῦθ' ὡς καλῶς ἔχοντα ἐκληφθῶσιν, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ συναχθῇ ἢ ὅτι δύο μόνον ἦσαν οἱ κύβοι, οἳ κατ' ἐκλογὴν καὶ κατὰ τὴν ἑκάστοτε χρείαν ἐχρησίμευον πρὸς προσδιορισμὸν τῶν χρησομένων τοῖς δικαστηρίοις ἀρχῶν;

Ἐπειδὴ πᾶς κύβος ἐξ ἑδρῶν ἓξ συνίσταται, οὐκ ἀπεικότως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἴσως πᾶς τῶν χρωσθέντων λεγομένων κύβων, ἐφ' ἑκάστης τῶν ἓξ ἐπιφανειῶν αὐτοῦ, ἔφερεν ἓν χρῶμα διάφορον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀρχαὶ ἦσαν μὲν ὡσαύτως πολλαί, ἀλλὰ τινὲς μόνον αὐτῶν, κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας τῆς δικαιοσύνης, ἔμελλον νὰ χρήσωνται τοῖς πληρωθεῖσι δικαστηρίοις, ἴσως, λέγομεν, καὶ ἐπὶ ἑκάστης τῶν ἑδρῶν ἑκάστου τῶν λεγομένων ἑτέρων κύβων ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τινῶν μόνον, ἓξ κατ' ἀνώτατον ὅρον ἀρχῶν. Ἐπὶ ταῖς αὐταῖς δὲ χωροῦντες ὑποθέσεσι, δυνάμεθα προσέτι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καθ' ἑκάστην ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων (κατὰ χρῶμα) ταῖς ἀρχαῖς (κατ' ὄνομα) δύο ἑκάστοτε ἐξελέγοντο κύβοι, εἷς μὲν τῶν χρωσθέντων, φέρων τὰ χρώματα ἐκείνων μόνον τῶν δικαστηρίων εἰς ἃ ἤδη ὁ θεσμοθέτης ἐπεκλήρωσε τὰ γράμματα (1), εἷς δὲ τῶν κύβων τῶν ἀρχῶν, φέρων ὡσαύτως ἐκείνων μόνον τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα, αἳ ἔμελλον νὰ εἰσαγάγωσι τὰς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δικαστέας δίκας, ὅτι δὲ οἱ λαχόντες τῶν θεσμοθετῶν δύο, λαβόντες τοὺς δύο τούτους κύβους, χωρὶς ἑκάτερος, ἐνέβαλλον «ὃ μὲν τὸν χρωσθέντα εἰς τὸ ἓν κληρωτήριον, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον εἰς τὸ ἕτερον, ὅτι δὲ εἶτα . . . ;

Ἀλλ' ἀκριβῶς μετὰ τὸ εἶτα τοῦτο νέα προκύπτει δυσχέρεια· διότι μετ' αὐτό, ὑπὸ τοῦ Wilcken διαγνωσθέν, ἐλλείπει τὸ ῥῆμα, ὡς δ' ὁ αὐτὸς Βιλκένιος διδάσκει, τοῦτο ὑπὲρ τὸ εἶτα γεγραμμένον ἐγένετο ἐξίτηλον. Οἱ K-W ὑπενδιδόντες τῇ δυσχερείᾳ, εἶνε δ' ὄντως δυσδιάλυτον τὸ πρόβλημα, ἀπέχονται τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ χάσματος,

(1) Κεφ. 63. 5: «Ἐπειδὰν δὲ ὁ θεσμοθέτης **ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα**, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις, ἐπέθηκε φέρων ὁ ὑπηρέτης ἐφ' ἕκαστ[ον τὸ δικα]στήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν».

ὑποσημειούμενοι: modum sortiendi non perspicimus, ὁ δὲ Βλάσσιος κατ' εἰκασίαν χωρῶν ἐξέδωκε: [κληροῦσι].

Δυνατὸν ἦν ἴσως νὰ εἰκάσῃ τις καὶ βάλλουσιν, ὃ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται οὐκ ἀνάρμοστον ὄν, εἰ μὴ φόβος ὑπῆρχεν ὅτι, περὶ κύβων ὄντος τοῦ λόγου, ἡ φράσις: εἶτα βάλλουσιν (: τοὺς κύβους), πρὸς τοὺς θεσμοθέτας λεγομένη, ἐδύνατο ἴσως νὰ κακισθῇ ὡς ἀπροσδιόνυσος. Ἔπειτα τὰ κληροῦσθαι - ἐπικληροῦν οὕτως εἰσὶ συνημμένα (1) πρὸς τὸ λαγχάνειν, ὥστε τούτου εὐθὺς ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐπαγομένου (στίχ. 36: «ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ) σχεδὸν εἰπεῖν ἠναγκασμένοι ἐσμὲν νὰ εἰκάσωμεν ἢ κληροῦσι ἢ ἐπικληροῦσι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν ἀρέσκει τὰ μάλιστα ἡ τοῦ ἐπιφανεστάτου κριτικοῦ εἰκασία, πλὴν ὅτι κάλλιον, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν φαίνεται ἵν' ἀντὶ τοῦ: κληροῦσι ἀναγνῶμεν: **ἐπικληροῦσιν**, ᾧ, περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς πράγματος ὄντος τοῦ λόγου, ὁ Ἀριστοτέλης ἐχρήσατο καὶ ἐν Κεφ. 59. 5 οὑτωσὶ λέγων: «καὶ **ἐπικληροῦσι** ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι (: οἱ Θεσμοθέται) τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια».

Ἐχρήσατο δὲ τῷ ῥ. ἐπικληροῦν ἅπαξ ἔτι ὁ φιλόσοφος ἐν Κεφ. 53. 5 ἔνθα περὶ τῶν Τετταράκοντα λέγει ὅτι «διανέμουσιν αὐτοῖς (: τοῖς διαιτηταῖς) τὰς διαίτας καὶ **ἐπικληροῦσιν** ἃς ἕκαστος διαιτήσει» (2).

Τὸ σύνθετον ῥ. ἐπικληροῦν, συνδυαζομένων τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ κειμένων πρός τε τὰ ἐν Κεφ. 59. 5 περὶ τῶν Θεσμοθετῶν διειλημμένα, ὅτι «ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια», καὶ πρὸς τὰ ἐν Κεφ. 63. 5 περὶ τοῦ θεσμοθέτου αὖθις εἰρημένα, ὅτι οὗτος ἐπικληροῖ τὰ γράμματα τοῖς δικαστηρίοις, ὑποδηλοῖ νομίζομεν καὶ τὸν τρόπον τῆς κληρώσεως καὶ τὴν σειρὰν καθ' ἣν αὕτη ἐχώρει.

Ἐξηγούμεθα:

Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις, ὡσαύτως δὲ ἐν τῷ ἀνωτέρω μνη-

(1) Περὶ τῶν κληροῦσθαι καὶ ἐπικληροῦν — λαγχάνειν ὅρ. ἃ κάλλιστα ἐδίδαξεν ὁ σεβαστὸς καὶ πεφιλημένος ἡμῖν Διδάσκαλος κ. Κ. Σ. Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς τ. Δ' σελ. 120 - 124, 164.

(2) Περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ χωρίου τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν § 33 ὧν Συμβολῶν εἰς τὸ Ἀττικὸν Δίκαιον ἢ Διορθωτικῶν εἰς τὸ Κανταριγ. Λεξικόν, ὧν τὴν συνέχειαν ὅρα ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς.

432, 2.

Ἀκόλουθον δ' ἂν ἦν εἰ συνέζευξεν τῷ ἐθέλοιμεν τὸ περιέσται . . . «τοῦ τε γὰρ χωρίου τὸ δυσέμβατον ἡμέτερον νομίζω· ὃ μενόντων μὲν ἡμῶν σύμμαχον γίνεται, ὑποχωρήσασι δὲ καίπερ χαλεπὸν ὂν εὔπορον ἔσται».

Ἑρουερδῆνος δόξῃ ἐδέξατ' ὁ ἐκδότης χάσμ' ἐνεῖται τῷ λόγῳ μετὰ τὸ περιέσται, ὃ καὶ ἡμῖν συνδοκοῦν ὧδ' ἂν ἐμπλησθείη «⟨καὶ αὖθις·⟩» ἢ ⟨καὶ ἔτι τὸ τοιοῦτον·⟩

435, 2.

«Τῆς τε ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ὁμοίως ἐπικρατήσειν οἰόμενοι, οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο» ⟨εἰ γὰρ τὸ οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο⟩ προσέθηκεν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ ἐσχημάτισεν οὕτως· «τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης - - νεμόμενοι δὲ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος ὅσον ἀποζῆν οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο» φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν.

Ἡμεῖς τῷ μετὰ τὸ ἀνίσταντο λόγου κενῷ ἀντεμβάλλομεν μᾶλλον πιθανὸν ὂν τὸ ⟨ὃ εἰ⟩ ἢ τὸ ⟨εἰ δὲ τοῦτο⟩ οὐδένα μὲν λόγον ἔχοντος τοῦ γάρ, σαφοῦς δ' ἔτι τοῦ ὃ ἢ τοῦ τοῦτο γιγνομένου τῷ μετὰ τὸ ἀποζῆν λεγομένῳ οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1901.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΙΝΑ ΧΩΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Α'

Ἐν τόμ. Δ, στήλῃ 32^{α}, στίχ. 27-32 κεῖται: «ἐπειδὰν δὲ πάντα ΠΛ...ΗΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, τίθεται ἐν τῷ πρ[ώτῳ τ]ῶν δικαστηρ[ί]ω[ν] β' κληρωτήρια, καὶ κ[ύβ]οι [χ]αλκοῖ, ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικ[αστ]η[ρίων], καὶ ἕτεροι κύ[βοι], ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρ[χῶ]ν τ[ὰ ὀ]νό[μ]ατα ἐπι[γεγ]ρ[α]μμένα».

Ταῦτα δὲ οἱ μὲν Kaibel καὶ Wilamowitz[3] ἀνεπληρώσαντο καὶ ἐξέδωκαν ὡς ἑξῆς: ἐπειδὰν δὲ πάντα πλη[ρωθ]ῇ τὰ δικαστήρια κτλ. ὁ δὲ Blass[3] ὧδε: ἐπειδὰν δὲ πάντα πα[ραδοθ]ῇ κατὰ δικαστήρια.

Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Wilcken, μετ' ἐπιστάσεως ἐξετάσας τὸν πάπυρον, διεῖδεν ὑπὲρ τὰ τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως δικαστΗΡΙΑ ὑπεργεγραμμένον Ο = ον, περὶ οὗ ὅμως ὁ Κενυὼν ἐδήλωσεν ὅτι ἀμφιβάλλει.

Ἡμεῖς πιθανὴν ἀνέκαθεν κρίναντες τὴν τοῦ Wilcken ἀνάγνωσιν, ὃν ἐνομίσαμεν ἵνα καὶ αὖθις ἐξαιτησώμεθα τὴν περὶ αὐτῆς πολύτιμον γνώμην τοῦ Κενυῶνος, ὁ δὲ σοφὸς ἀνὴρ εὐμενῶς ἡμᾶς περὶ ταύτης διδάσκων, πρὸ μικροῦ ἔτι ἀπήντησεν ἡμῖν ὅτι τὸ Ο τοῦτο, πάντως ὑπάρχῃ, εἶνέ τι σμικρότατον, γεγραμμένον ἀμέσως ὑπὲρ

τὸ Ι τοῦ ΗΡΙΑ, οὐχὶ δ' ὡς ἂν προσῆκεν ὑπὲρ τὸ Α, ὅτι δὲ ἀμφιβάλλει καὶ ἂν πάντως περὶ Ο πρόκειται».

Ἐξ ὧν δ' ἀνωτέρω διελάβομεν ἐγένετο φανερὸν ὅτι καὶ οἱ μνησθέντες ἐπιφανεῖς ἐκδόται μᾶλλον τῷ Κενυῶνι ἢ τῷ Βιλκενίῳ ἐπείσθησαν.

Καὶ ὅμως ἡ εἰκασία τοῦ Wilcken καίπερ ἀμφίβολος, εἶνε ἀξία πάντοτε πλείστης ἐπιστάσεως, ἅτε δὴ μάλιστα δυναμένη νὰ βοηθήσῃ πρὸς ἀσφαλεστέραν ἴσως συμπλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου.

Ἐάν, ὡς νομίζομεν, ὁ μεθοδικώτατος Ἀριστοτέλης ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, πρὸς μείζονα σαφήνειαν καὶ συντομίαν, εἰ μὴ καὶ κατ' ἀνάγκην, προυτίμησε νὰ εἴπῃ τί καθ' ἕκαστον δικαστήριον γίγνεται, ἵν' οὕτω διδάξῃ τὰ κατὰ τὴν συγκρότησιν καθόλου τῶν δικαστηρίων (πρβλ. ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ στίχ. 4. 6. 9. 11. 19 ἐπ. «οἱ δὲ ὑπη[ρέται] π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον, ἐ[ν] ᾧ ἔνεστιν τὰ ὀνόματ[α τῆς] φυλῆς τὰ ὄντα ἐν ἑκάστῳ τῶν δικασ[τηρί]ων. παραδιδόασι δὲ . . . τοῖς . . . ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ» καὶ πολλάκις ἐφεξῆς ἐν τῇ ἀκολούθῳ στήλῃ 33η), πιθανὸν ἀποβαίνει ὅτι καὶ ὧδε μᾶλλον κατὰ δικαστήρΙΟΝ ἢ κατὰ δικαστήρΙΑ ἔγραψεν. Ἔπειτα δὲ καὶ ὁμαλωτέρα διὰ τὴν προκειμένην χρείαν φαίνεται οὖσα ἡ χρῆσις τῆς προθ. κατὰ μετὰ τοῦ ἑν. ἀριθμοῦ, διότι τὰ δικαστήρια κεχωρισμένως λαμβανόμενα, μόνον καθ' ἓν ἕκαστον (κατὰ δικαστήριον) δύνανται νὰ νοηθῶσι. (Πρβλ. Κεφ. 48. 4: «οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι . . . κατὰ τὸν ἐπώνυμον τὸν τῆς φυλῆς ἑκάστης καθῆσθαι. Κεφ. 63. 2: «βακτηρίαι παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ἴσοδον] ἑκάστην» κτλ.). Διὰ ταῦτα, ἡμῖν τουλάχιστον, πάνυ ἀρέσκει ἡ τοῦ Wilcken ἀνάγνωσις.

Μικρὸν πρὸ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (στίχ. 20-21) περὶ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν ὅτι οὗτοι «π[αραδι]δόασιν τὰ κ[ι]βώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον», εἶτα δέ, μετὰ μικρὰν παρέκβασιν (στίχ. 23-27) περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν τὰ κιβώτια ταῦτα, περιέχοντα τὰ ὀνόματα ἢ πινάκια τῶν δικαστῶν, παραδίδονται τοῖς ἐν ἑκάστῳ δικαστηρίῳ ἁρμοδίοις, «ἵνα» τουτέστιν «ἐκ τούτω[ν] σκοποῦντες ἀποδ[ι]δῶσι τὸν [μισ]θόν», εὐθὺς ἐπάγει τὸ νοσοῦν χωρίον:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα ΓΛ... ΗΙ κατὰ δικαστήρ°ΙΑ, τίθεται κτέ.

Ἐπειδὴ δὲ λόγῳ τοῦ χάσματος ἀκριβῶς ἀπορεῖται πότερον ὁ μέγας ἀνὴρ διενοήθη, ἂν δῆλον ὅτι ν' ἀνενέγκῃ ταῦτα εἰς τὰ ἀμέσως, πρὸ τῆς παρεκβάσεως, περὶ τῶν κιβωτίων διαληφθέντα, ἢ μᾶλλον, τούτων πάντων ἀνεξαρτήτως, νὰ διδάξῃ τί περαιτέρω γίγνεται, ὁ μὲν Βλάσσιος τῇ πρώτῃ ἀντιλήψει στοιχῶν ἀνέγνω: ἐπειδὰν δὲ πάντα παρα[δοθ]ῆ (ὑπονοῶν ὡς φαίνεται, τὰ κιβώτια) ΚΑΤΑ δικαστήρια, οἱ δὲ K-W. τῇ ἑτέρᾳ: ἐπειδὰν δὲ πάντα πλη[ρωθ]ῆ ΤΑ δικαστήρια κτέ.

Εἶνε δυνατὴ δ' ὅμως, νομίζομεν, καὶ τρίτη ὑπόληψις, ὑπὲρ ἧς ἄλλως συνηγοροῦσι τά τε σῳζόμενα γράμματα τοῦ παπύρου πάντα καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Wilcken διαγνωσθὲν Ο, ὅτι τουτέστιν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέβλεψεν εἰς πάντα ὁμοῦ τἀνωτέρω περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν δικαστηρίων διειλημμένα, ἃ δὴ καὶ τετελεσμένα ὑπολαμβάνων, ἐπήγαγεν:

Ἐπειδὰν δὲ πάντα πλ[ήρη] ῇ κατὰ δικαστήριΟΝ, τίθεταί κτέ.

Ὁ δὲ νοῦς τούτων οὐκ ἀσαφής: ἐπειδὰν δὲ πάντα, ἃ ἀνωτέρω εἴρηται, συντετελεσμένα ῇ κατὰ δικαστήριον, ἐπιτεθῇ μὲν δῆλον ὅτι ἐφ' ἕκαστον δικαστήριον τὸ γράμμα τὸ λαχὸν (Κεφ. 63. 5), εἰσέλθωσι δὲ οἱ δικασταὶ εἰς ὃ ἕκαστος εἴληχε δικαστήριον (στήλ. 32 στίχ. 6 ἑπ.) καὶ παραλάβωσιν ἕκαστος τὸ σύμβολον (στίχ. 13 ἑπ.), τέλος δὲ παραδοθῶσι καὶ τὰ κιβώτια ἓν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἕκαστον (στίχ. 20 ἑπ.) εὐθὺς τότε, τούτων συντετελεσμένων, τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων δύο κληρωτήρια κτέ.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι, καθὰ περὶ τῆς εἰκασίας ταύτης εὐμενῶς ἡμῖν παρετήρησεν ὁ σοφὸς καὶ πάνυ ἡμῖν σεβαστὸς Βλάσσιος, ὁ Ἀριστοτέλης οὐ φαίνεται ταύτῃ τῇ λέξει χρώμενος, τῇ «πάντα πλήρη ἐστίν», ἀλλ' ἄλλαις μᾶλλον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς, καίπερ πάντων τῶν ἄλλων λόγων ἰσχυρῶς, ὡς νομίζομεν, συνηγορούντων ἡμῖν, ιως μετά τινος ἐνδοιασμοῦ ἀνακοινούμεθα αὐτήν. Προσπαρατηροῦεν δὲ μόνον ὅτι ἀνάλογοί πως ἐκφράσεις, ἀλλὰ μετὰ τῆς μετοχῆς τοῦ :αρακειμένου, τρὶς ἢ τετράκις ἀπαντῶσιν ἐν τῷ τόμῳ Δ τῆς Ἀθην. Ιολιτείας: α' στήλ. 34. 30 «ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι

—β′ στήλ. 35. 22 «πάντες δ᾽ἐπειδὰν ὦσι διεψηφισμένοι —γ′ στήλ. 36. 5. «ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς ᾖ δεδικασμένα—καὶ δ′ στήλ. 33. 4, ὡς αὐτὸς ὁ Blass ἀνεπληρώσατο «ἐπειδὰν . . . νενεμημένοι ἐφ᾽ ἕκαστον ὦσιν».

Ἀλλὰ ποῖον πρῶτον τῶν δικαστηρίων λέγει ὧδε ὁ Σταγιρίτης, ἐν ᾧ «τίθεται . . . δύο κληρωτήρια» κτέ. ; Τοῦτο διαρρήδην δὲν λέγεται ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ συγγράμματι, εἰκάζομεν δ᾽ὅμως ὅτι πιθανῶς πρῶτον τῶν δικαστηρίων ἑκάστοτ᾽ ἐθεωρεῖτο τὸ πρῶτον διὰ κλήρου λαχόν, ὅ τουτέστι, κατὰ τὰ ἐν Κεφ. 63. 5 διαλαμβανόμενα, τοῦ θεσμοθέτου ἐπικληροῦντος «τὰ γράμματα, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις», πρῶτον ἐξήγετο ἐκ τοῦ κληρωτηρίου, τούτῳ δ᾽ ἐπεκληροῦτο καὶ γράμμα τὸ πρῶτον λαχόν. Ὅρ. τἀνάλογα ἐν στήλῃ 32 στίχ. 35 ἐπ.

Β′

Ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ 32α, εὐθὺς κατωτέρω, στίχ. 32 ἐπ. κεῖται: λαχόντες [δὲ] τῶν θεσ[μ]οθετῶν δύο χωρὶς ἑκατέρους τοὺς κύ[βους ἐμ]β[ά]λλουσιν, ὁ μὲν τὸν χρωσ[θ]έντα ε[ἰ]ς τ[ὸ] ἓν κλ[ηρ]ωτήριον, ὁ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸ[ν κύβον εἰς τὸ [ἕτερ]ον. εἶτα κτέ. ».

Οὕτω κατά τε τοὺς K-W[3] καὶ κατὰ τὸν Βλάσσιον[3], πλὴν τοῦ ἑκατέρους, ἀνθ᾽ οὗ οἱ πρῶτοι διορθούμενοι ἐξέδωκαν: ἑκάτερος. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ χωρίον οὐ πολλῷ σαφέστερον τυγχάνει ὄν, διότι ἀπορεῖται πάντοτε διατί ὁ Ἀριστοτέλης ὧδ᾽ εἶπε καθ᾽ ἑνικὸν ἀριθμόν: τὸν χρωσθέντα καὶ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον, ἐν ᾧ πᾶς τις, ἕνεκα τῶν εὐθὺς ἡγουμένων (στίχ. 29 ἐπ.): «κύβοι χαλκοῖ, ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων, καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα», εὐλόγως ἀνέμενε ν᾽ ἀναγνῷ κατὰ πληθ. ἀριθμόν: τοὺς χρωσθέντας — τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους.

Πλὴν τούτων δ᾽ ὅμως καὶ ἕτερον ἀπόρημα, ἀλλ᾽ ἧττον δυσεπίλυτον τοῦτο προκύπτει, πῶς οἱ χαλκοῖ κύβοι, «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων» αἴφνης μεταβάλλονται εἰς κύβον χρωσθέντα.

Τὴν δευτέραν ὅμως δυσχέρειαν ταύτην εὐκόλως πᾶς τις νὰ ὑπερβῇ δύναται, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περὶ κύβων λέγων ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων οὐδὲν ἄλλο νοεῖ ἢ ὅτι οἱ κύβοι οὗτοι ἦσαν ἐπαληλιμμένοι ἕκαστος δι' οὗ ἰδίου χρώματος διεκρίνετο ἔξωθεν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων. Διατεινόμεθα μάλιστα ὅτι τοῦτο μὲν ἡ λεπτὴ διαφορὰ ἡ παρατηρουμένη ἐν ταῖς παραλλήλοις ἀριστοτελικαῖς φράσεσιν: «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων» — «ἐν οἷς ἐστιν τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν ἐπιγεγραμμένα», τοῦτο δὲ τὰ μικρὸν ἀνωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ 32? στίχ. 9-12 διειλημμένα, ὅτι «τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ τῆς εἰσόδου», ὅτι δὲ ὁ δικαστὴς «λαβὼν τὴν βακτηρίαν βαδίζει εἰς τὸ δικαστήριον τὸ ὁμόχρων μὲν τῇ βακτηρίᾳ κτέ.», οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν ὅτι οἱ περὶ ὧν ὧδε πρόκειται χαλκοῖ κύβοι οὐχὶ ἐπιγεγραμμένον τι ὄνομα χρώματος ἔφερον, ἀλλ' ἦσαν αὐτοὶ ἐπικεχρωσμένοι ἕκαστος δι' οὗ ἰδίου χρώματος διεκρίνετο ἔξωθεν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων.

Καὶ ἤδη ἴδωμεν ἂν ὄντως δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὸ προκείμενον χωρίον, ὡς κεῖται ἐν τῷ παπύρῳ, ἢ μὴ μᾶλλον ὀφείλομεν ν' ἀναγνῶμεν κατὰ πληθ. ἀριθμόν: τοὺς χρωσθέντας — τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει οὐδαμῶς εἶνε πρέπον νὰ ξενισθῶμεν ἂν ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκῃ ὅτι τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων β' κληρωτήρια, καὶ κύβοι χαλκοῖ — καὶ ἕτεροι κύβοι κτέ., διότι πιθανὸν εἶνε ὅτι πλείονες κύβοι χαλκοῖ καὶ κύβοι ἕτεροι προυτίθεντο, ἵν' ἐκ τούτων χρήσωνται αἱ ἀρχαὶ τοῖς πρὸς τὴν παροῦσαν ἑκάστοτε χρείαν χρησίμοις κύβοις. Πράγματι δέ, ἐννοεῖται μὲν οἴκοθεν, διαρρήδην δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει, ὅτι διάφορος ἦν ἑκάστοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρουμένων δικαστηρίων (1)· κατ' ἀνάγκην ἄρα διάφορος ἦν ἑκάστοτε καὶ ὁ τῶν χρωμάτων (2) ἀριθμός, ἴσος ἀεὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πληρουμένων δικαστηρίων· διότι, ὡς εἴρηται, τοῖς δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ ' εἰσόδου.

Κεφ. 63. 2: «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ [τ]ὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι».
ὰ δ' ἀκριβῶς καὶ ἐν στήλ. 31 στίχ. 36.
) Στήλ. 32 στίχ. 8.

Τούτων δεκτῶν γενομένων ἐκλείπει, νομίζομεν, ἡ πρώτη ἡμῶν ἀπορία, διατί ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τούτοις ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ.

Τί δ' ὅμως ῥητέον περὶ τῶν εὐθὺς ἐφεξῆς ἐπαγομένων: τὸν χρωσθέντα — τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον, ἐξ ὧν, ἂν ταῦθ' ὡς καλῶς ἔχοντα ἐκληφθῶσιν, οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ συναχθῇ ἢ ὅτι δύο μόνον ἦσαν οἱ κύβοι, οἳ κατ' ἐκλογὴν καὶ κατὰ τὴν ἑκάστοτε χρείαν ἐχρησίμευον πρὸς προσδιορισμὸν τῶν χρησομένων τοῖς δικαστηρίοις ἀρχῶν;

Ἐπειδὴ πᾶς κύβος ἐξ ἑδρῶν ἓξ συνίσταται, οὐκ ἀπεικότως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἴσως πᾶς τῶν χρωσθέντων λεγομένων κύβων, ἐφ' ἑκάστης τῶν ἓξ ἐπιφανειῶν αὐτοῦ, ἔφερεν ἓν χρῶμα διάφορον. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀρχαὶ ἦσαν μὲν ὡσαύτως πολλαί, ἀλλὰ τινὲς μόνον αὐτῶν, κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας τῆς δικαιοσύνης, ἔμελλον νὰ χρήσωνται τοῖς πληρωθεῖσι δικαστηρίοις, ἴσως, λέγομεν, καὶ ἐπὶ ἑκάστης τῶν ἑδρῶν ἑκάστου τῶν λεγομένων ἑτέρων κύβων ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τινῶν μόνον, ἓξ κατ' ἀνώτατον ὅρον ἀρχῶν. Ἐπὶ ταῖς αὐταῖς δὲ χωροῦντες ὑποθέσεσι, δυνάμεθα προσέτι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καθ' ἑκάστην ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων (κατὰ χρῶμα) ταῖς ἀρχαῖς (κατ' ὄνομα) δύο ἑκάστοτε ἐξελέγοντο κύβοι, εἷς μὲν τῶν χρωσθέντων, φέρων τὰ χρώματα ἐκείνων μόνον τῶν δικαστηρίων εἰς ἃ ἤδη ὁ θεσμοθέτης ἐπεκλήρωσε τὰ γράμματα (1), εἷς δὲ τῶν κύβων τῶν ἀρχῶν, φέρων ὡσαύτως ἐκείνων μόνον τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα, αἳ ἔμελλον νὰ εἰσαγάγωσι τὰς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δικαστέας δίκας, ὅτι δὲ οἱ λαχόντες τῶν θεσμοθετῶν δύο, λαβόντες τοὺς δύο τούτους κύβους, χωρὶς ἑκάτερος, ἐνέβαλλον « ὃ μὲν τὸν χρωσθέντα εἰς τὸ ἓν κληρωτήριον, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον εἰς τὸ ἕτερον, ὅτι δὲ εἶτα . . . ;

Ἀλλ' ἀκριβῶς μετὰ τὸ εἶτα τοῦτο νέα προκύπτει δυσχέρεια· διότι μετ' αὐτό, ὑπὸ τοῦ Wilcken διαγνωσθέν, ἐλλείπει τὸ ῥῆμα, ὡς δ' ὁ αὐτὸς Βιλκένιος διδάσκει, τοῦτο ὑπὲρ τὸ εἶτα γεγραμμένον ἐγένετο ἐξίτηλον. Οἱ K-W ὑπενδιδόντες τῇ δυσχερείᾳ, εἶνε δ' ὄντως δυσδιάλυτον τὸ πρόβλημα, ἀπέχονται τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ χάσματος,

(1) Κεφ. 63. 5: « Ἐπειδὰν δὲ ὁ θεσμοθέτης **ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα**, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις, ἐπέθηκε φέρων ὁ ὑπηρέτης ἐφ' ἕκαστ[ον τὸ δικα]στήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν ».

ὑποσημειούμενοι: modum sortiendi non perspicimus, ὁ δὲ Βλάσσιος κατ' εἰκασίαν χωρῶν ἐξέδωκε: [κληροῦσι].

Δυνατὸν ἦν ἴσως νὰ εἰκάσῃ τις καὶ βάλλουσιν, ὅ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται οὐκ ἀνάρμοστον ὄν, εἰ μὴ φόβος ὑπῆρχεν ὅτι, περὶ κύβων ὄντος τοῦ λόγου, ἡ φράσις: εἶτα βάλλουσιν (: τοὺς κύβους), πρὸς τοὺς θεσμοθέτας λεγομένη, ἐδύνατο ἴσως νὰ κακισθῇ ὡς ἀπροσδιόνυσος. Ἔπειτα τὰ κληροῦσθαι - ἐπικληροῦν οὕτως εἰσὶ συνημμένα (1) πρὸς τὸ λαγχάνειν, ὥστε τούτου εὐθὺς ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐπαγομένου (στίχ. 36: «ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ) σχεδὸν εἰπεῖν ἠναγκασμένοι ἐσμὲν νὰ εἰκάσωμεν ἢ κληροῦσι ἢ ἐπικληροῦσι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν ἀρέσκει τὰ μάλιστα ἡ τοῦ ἐπιφανεστάτου κριτικοῦ εἰκασία, πλὴν ὅτι κάλλιον, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν φαίνεται ἵν' ἀντὶ τοῦ: κληροῦσι ἀναγνῶμεν: **ἐπικληροῦσιν**, ᾧ, περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς πράγματος ὄντος τοῦ λόγου, ὁ Ἀριστοτέλης ἐχρήσατο καὶ ἐν Κεφ. 59. 5 οὑτωσὶ λέγων: «καὶ **ἐπικληροῦσι** ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι (: οἱ Θεσμοθέται) τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια».

Ἐχρήσατο δὲ τῷ ῥ. ἐπικληροῦν ἅπαξ ἔτι ὁ φιλόσοφος ἐν Κεφ. 53. 5 ἔνθα περὶ τῶν Τετταράκοντα λέγει ὅτι «διανέμουσιν αὐτοῖς (: τοῖς διαιτηταῖς) τὰς διαίτας καὶ **ἐπικληροῦσιν** ἃς ἕκαστος διαιτήσει» (2).

Τὸ σύνθετον ῥ. ἐπικληροῦν, συνδυαζομένων τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ κειμένων πρός τε τὰ ἐν Κεφ. 59. 5 περὶ τῶν Θεσμοθετῶν διειλημμένα, ὅτι «ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια», καὶ πρὸς τὰ ἐν Κεφ. 63. 5 περὶ τοῦ θεσμοθέτου αὖθις εἰρημένα, ὅτι οὗτος ἐπικληροῖ τὰ γράμματα τοῖς δικαστηρίοις, ὑποδηλοῖ νομίζομεν καὶ τὸν τρόπον τῆς κληρώσεως καὶ τὴν σειρὰν καθ' ἣν αὕτη ἐχώρει.

Ἐξηγούμεθα:

Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις, ὡσαύτως δὲ ἐν τῷ ἀνωτέρω μνη-

(1) Περὶ τῶν κληροῦσθαι καὶ ἐπικληροῦν — λαγχάνειν ὅρ. ἃ κάλλιστα ἐδίδαξεν ὁ σεβαστὸς καὶ πεφιλημένος ἡμῖν Διδάσκαλος κ. Κ. Σ. Κόντος ἐν Ἀθηνᾶς μ. Δ' σελ. 120 - 124, 164.

(2) Περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ χωρίου τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν § 33 ἐν Συμβολῶν εἰς τὸ Ἀττικὸν Δίκαιον ἢ Διορθωτικῶν εἰς τὸ Κανταλιγ. Λεξικόν, ὧν τὴν συνέχειαν ὅρα ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς.

σθέντι (Κεφ. 53. 5) περὶ ἐπικληρώσεως τῶν διαιτῶν τοῖς διαιτηταῖς, πρόκειται περὶ διπλῆς κληρώσεως, τουτέστιν ἔνθεν μὲν κληρώσεως τῶν ἀρχῶν, τῶν δικαστηρίων ἢ τῶν διαιτητῶν, ἔνθεν δ' ἐπικληρώσεως τούτοις, καθ' ἣν τάξιν λέγομεν, τῶν δικαστηρίων, τῶν γραμμάτων ἢ τῶν διαιτῶν· ταῦτα δὲ ἵνα μηδεμία οἵα δή ποτε δύνηται νὰ ἐγχωρῇ κακουργία.

Πρὸς μείζονα σαφήνειαν λάβωμεν ἓν παράδειγμα, τοῦτο δ' ἐφαρμόσωμεν τῷ ἑρμηνευομένῳ χωρίῳ (στήλ. 32 στίχ. 32 ἑπ.)

Ὑποτεθείσθω ὅτι κατά τινα ἡμέραν ἐπληρώθησαν τρία δικαστήρια, φέροντα ἕκαστον ἓν τῶν χρωμάτων α, β, γ, ὅτι δέ, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐκ τῶν ἀρχόντων μέλλουσι δίκας νὰ εἰσαγάγωσιν ὁ ἄρχων, ὁ πολέμαρχος καί τινες τῶν τετταράκοντα.

Πρώτιστα ἐκ τῶν προσκομισθέντων ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων κύβων, χαλκῶν ἢ χρωσθέντων, καὶ τῶν ἑτέρων, ἐν οἷς εἰσιν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν, ἐκλέγονται οἱ ἁρμόδιοι τῇ περιστάσει κύβοι, τουτέστιν ἐκ μὲν τῶν χρωσθέντων κύβων, εἷς φέρων τἀναγκαῖα τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ χρώματα α, β καὶ γ, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων κύβων, εἷς ἔχων ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα: ἄρχων, πολέμαρχος, τετταράκοντα.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο, δι' ἁπλῆς κληρώσεως, ἐκλέγονται ἐκ τῶν θεσμοθετῶν δύο, οἱ λαχόντες δ' οὗτοι, χωρὶς ἑκάτερος, ἐμβάλλουσιν «ὃ μὲν τὸν χρωσθέντα (: τὸν ἔχοντα τὰ χρώματα α, β καὶ γ) εἰς τὸ ἓν κληρωτήριον, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον (: τὸν φέροντα τὰ ὀνόματα ἄρχων, πολέμαρχος κτλ.) εἰς τὸ ἕτερον».

Τούτων γενομένων ἄρχεται ἡ κλήρωσις καὶ ἡ ἐπικλήρωσις: σείσας ἑκάτερος τῶν θεσμοθετῶν τὸ πεπιστευμένον αὐτῷ κληρωτήριον (1), πρῶτος ὁ ἐμβαλὼν τὸν κύβον τῶν ἀρχῶν, βάλλει ἢ ῥίπτει αὐτόν, τὸ δ' ἐπὶ τῆς ἄνω ἕδρας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένον ὄνομα (λ. χ. πολέμαρχος) δείκνυσι τὴν πρώτην λαχοῦσαν ἀρχήν· εὐθὺς μετὰ τοῦτον, σείσας ὁ ἕτερος θεσμοθέτης τὸ δεύτερον κληρωτήριον, βάλλει καὶ οὗτος τὸν κύβον τῶν χρωμάτων, οὗ ὡσαύτως ἡ ἄνω ἕδρα δείκνυσι

(1) Τὰ περὶ ὧν ὧδ' ὁ λόγος δύο κληρωτήρια, ἐπειδὴ εἷς μόνος κύβος ἐν ἑκατέ αὐτῶν ἐνεβάλλετο, προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῶσιν ὡς μικρὰ μὲν ὄντα, καταλλήλως δὲ πρ τὴν χρείαν κατεσκευασμένα.

τὸ πρῶτον λαχὸν χρῶμα (λ. χ. τὸ β), τουτέστι τὸ πρῶτον λαχὸν δικαστήριον.

Καὶ οὕτω, κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, πρώτη μὲν ἀρχὴ ἔλαχεν ὁ πολέμαρχος, ταύτῃ δὲ πρῶτον ἐπεκληρώθη δικαστήριον τὸ φέρον τὸ χρῶμα β. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ὑπολείπονται ἔτι καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ καὶ δικαστήρια, ἐννοεῖται ὅτι ἥ τε κλήρωσις καὶ ἡ ἐπικλήρωσις ἐπαναλαμβάνονται, ἄχρις οὗ ἀπομείνῃ μία μόνη ἀρχὴ καὶ ἓν μόνον χρῶμα, ὅτε ἥ τε κλήρωσις καὶ ἡ ἐπικλήρωσις ἀποβαίνουσι περιτταί.

Ταῦτα δ' ὅμως συμφωνοῦσιν ἆρά γε πρὸς τὰ μέσως ἐπιφερόμενα; Βεβαίως, ὡς εὐθὺς ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ δειχθήσεται.

Γ'

Ἀμέσως μετὰ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον, μέρος μὲν ἐν στήλ. 32ᾳ στίχ. 36 ἄχρι τέλους, μέρος δὲ ἐν ἀρχῇ τῆς στήλης 33ης στίχ. 1-4, κατὰ τὴν τοῦ Blass ἀνάγνωσιν, κεῖται: « ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ τ[ι τ]ῶν ἀρχῶν, αὕτ[η ἀ]ναγορεύεται ὑπὸ τοῦ κήρυκος [καὶ ἔσ]τι χρῆσα[σθαι] π[ρ]ώτῃ [τῷ λ]αχόντι ἤδη [δικαστηρίῳ, δευτε]ρ[ᾳ δὲ] δευτέρᾳ, καὶ ο[ὕτω ταῖς λοιπαῖς, ἵ]να [μη]δεμία προειδ[ῇ τίνι αὐτῶν χρήσεται], ἀλλ' [οἷ]ον ἂν λά[χ]ῃ ἑκάσ[τη, τούτῳ χρῆσηται], κτέ.

Ἐνταῦθα σημειωτέον α' ὅτι ἀντὶ τῶν ἐν ἀρχῇ: τ[ι τ]ῶν, ὡς ἀναγιγνώσκει ὁ Βλάσσιος, οἱ K-W 3 ἐξέδωκαν: [[τὸ[ν]] τ]ῶν, συμφώνως μᾶλλον τῇ ἀναγνώσει τοῦ Wilcken: το . . ων, ὅτι δὲ οὗτοι τὸ πρῶτον ἄρθρον: τὸν νομίζουσιν ἐκβλητέον (1) β' ὅτι περὶ τοῦ Ο τοῦ τΟ . . ων τούτου ὁ Κενυὼν διστάζει.

Ὡσαύτως σημειωτέον γ' ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀμφιβόλου ἤδη (2), ὃ ἐξέδωκεν ὁ Βλάσσιος, στοιχήσας τῇ τοῦ Wilcken ἀναγνώσει: ηδη, αὐτὸς οὗτος ὁ Βλάσσιος ἐν τῷ παπύρῳ ἀνέγνω: ·ΙΔΙ

Τέλος δὲ δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ δευτέρου: δευτέρᾳ, ὃ τῷ Wilcken

(1) Ὅρα τὰ Signa ἐν σελ. XVII Praef. τῆς γ' ἐκδόσεως.

(2) Παρατηροῦμεν δ' ὅτι τὸ ἤδη τοῦτο φανερῶς μάχεται τοῖς ἐν Κεφ. 59. 5 εἰρημένοις, ὅτι οἱ θεσμοθέται « ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς — τὰ δικαστήρια, ὃ σαφῶς δηλοῖ, ἐπειδὴ ἀκριβολογεῖται ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι πρῶτον ὁρίζει ἡ ἀρχή, εἶτα δ' εἰς ταύτην ἐπικληροῦται τὸ δικαστήριον ἢ τὸ χρῶμα. Ἀλλὰ τὰ: λαχόντι ἤδη ἀνατρέπουσι τὴν τάξιν, παρισταμένου τοῦ δικαστηρίου ὡς κληρουμένου τῆς ἀρχῆς.

ἀκολουθήσας καὶ αὖθις ὁ Βλάσσιος κατεχώρισεν εἰς τὸ ἔδαφος, αὐτὸς οὗτος ἀνέγνω ἐν τῷ χ'/φῳ ΕΥΤΕΡΟ, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Κενυών.

Ἤδη, ἐάν τις ἐπεισθῇ ἡμῖν ἐν τοῖς ἡγουμένοις, ἔτι μᾶλλον εὐκολώτερον, ὡς ἐλπίζομεν, συμφωνήσει ἡμῖν, ὅτι τὸ προκείμενον χωρίον βέλτιον ἴσως δύναται ν' ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς, ἄλλως τε καὶ μᾶλλον συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῷ παπύρῳ ἴχνη, ὡς διέγνωσαν τούτων ἄλλα μὲν ὁ Βλάσσιος, ἄλλα δὲ ὁ Κενυών, τὰ δέ: ΤΟ..ωΝ ὁ Wilcken:

εἶτα [ἐπικληροῦσιν], ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ τ[ῷ τ]ῶν ἀρχῶν, αὕτ[η ἀ]ναγορεύεται ὑπὸ τοῦ κήρυκος [καὶ ἔσ]τι χρήσα[σθαι] π[ρ]ώτῃ [τῷ λ]αχόντι [ΑΛ' Δι[καστηρίῳ, ἣ δὲ δευτέ]ρ[α τῷ δευτέρῳ, καὶ ο[ὕτω ταῖς λοιπαῖς, ἵ]να [μηδεμία προειδ[ῇ κτέ.

Τὰ «ἣ δ' ἂν πρώτη λάχῃ τῷ τῶν ἀρχῶν» = ἣ δ' ἂν ἀρχὴ πρώτη λάχῃ κύβῳ τῷ τῶν ἀρχῶν, εἰσὶ νομίζομεν εὐνόητα, μάλιστα διὰ τὰ ἀνωτέρω ἤδη εἰρημένα, τὸ δὲ κύβῳ λαχεῖν τελέως ἀνάλογον τῷ τε κλήρῳ λαχεῖν, οὗ πλείονα ἀπαντῶσι παραδείγματα οἷον Αἰσχύλ. Πέρσ. 187: κλήρῳ λαχοῦσα, Ξενοφ. Ἀπομνημ. Γ'. θ'. 10: τοὺς κλήρῳ λαχόντας κτλ. καὶ τῷ πάλῳ λαχεῖν ἀπαντῶντι παρ' Ἡροδότ. 4. 94. 153 καὶ Αἰσχ. Θηβ. 55, 126.

Ὅτι δ' ἀναγνωστέον: α' δι[καστηρίῳ . . . .] πλὴν τῶν ἰχνῶν, μηνύουσι καὶ τὰ εὐθὺς ἐφεξῆς ἐπαγόμενα: [ἣ δὲ δευτέ]ρ[α τῷ] δευτέρῳ, ὧν ὁ νοῦς ἀναμφίβολος: ἣ δ' ἂν δευτέρα λάχῃ κύβῳ τῷ τῶν ἀρχῶν, αὕτη ἀναγορεύεται καὶ ἔστι δευτέρᾳ χρήσασθαι τῷ λαχόντι δευτέρῳ δικαστηρίῳ, καὶ οὕτω ταῖς λοιπαῖς.

Ὑπεδείχθη ἐν τοῖς ἡγουμένοις (§ Β') ὅτι καὶ ἡμῖν ἀρέσκει τὰ μάλιστα ἡ τοῦ ἑκατέρους (: τοὺς κύβους) εἰς ἑκάτερος (: τῶν θεσμοθετῶν) μεταβολή. Τῷ ὄντι οὕτω μόνον δύναται νὰ νοηθῇ κατὰ λεπτὸν τὸ πραττόμενον· ἴσως ἂν μάλιστα βέλτιον ἦν καὶ μεταξὺ ὑποστιγμῶν νὰ περιληφθῶσιν αἱ λέξεις: χωρὶς ἑκάτερος, πρὸς μείζονα ἔμφασιν τοῦ πράγματος· οὕτω, νομίζομεν, ἠθέλησεν ὁ μέγας Ἀριστοτέλης.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 17/30 Ἰουλίου, 1901.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΑΤΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Η ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΙΣ

ΤΟ ΡΗΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΝΤΑΒΡΙΓΙΑΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΟ Ε. Ο. HOUTSMA
ΕΝ ΛΟΥΓΔΟΥΝΩΙ ΤΩΝ ΒΑΤΑΒΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΩΙ 1870

(Συνέχεια καὶ τέλος. Τὰ ἡγούμενα ὅρα ἐν τόμ. ΙΑ' σ.1 ἑπ. καὶ ΙΓ' σ.1)

§ 33.

Μὴ οὖσα δίκη. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐνίους λέγει τῶν κρινομένων κακοτεχνεῖν τοῖς διώκουσιν ἀντιλαγχάνοντας τὴν μὴ οὖσαν· δεῖ γὰρ τοὺς ὑπὲρ δέκα δραχμὰς ἀμφισβητοῦντας διαιτητὰς εἰς δίκην ἑκάστην λαμβάνειν· διὸ καὶ ἔκειτο νόμος μὴ εἰσάγεσθαι δίκην, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθείη παρ' αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα· ἐνίους δὲ ἀσθενὲς τὸ δίκαιον ἔχοντας καὶ δεδοικότας τὴν καταδίαιταν χρόνους ἐμβάλλειν καὶ σκήψεις οἵας δοκεῖν εἶναι εὐλόγους, καὶ τὸ μὲν πρῶτον παραγράφεσθαι, εἶτα ὑπόμνυσθαι νόσον ἢ ἀποδημίαν, καὶ τελευτῶντας ἐπὶ τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν οὐκ ἀπαντῶντας, ὅπως δύνωνται ἀντιλαγχάνειν τὴν μὴ οὖσαν τῷ ἑλόντι, ὥστε ἐξ ὑπαρχῆς ἀκέραιον αὐτοῖς καθίστασθαι τὸν ἀγῶνα. [[Κατ' ἐνίους δὲ **ἀντίληξις** [λέξις] οὐ[κ] ἔσ[τιν, ἀλλ'] ἀντιλαχεῖν [λέγειν] ἔ[χ]ρῆν· δι[ὸ] μετέγραψαν ἢ ὅλως ἐκ τῶν λόγων αὐτὴν ἀνεῖλον· τούτου δὲ αἴτιον ἡ τοῦ ἔθους ἔκλειψις· ἀνῄρηται γὰρ μετὰ τῶν διαιτητῶν ἡ ἀντίληξις.]] ἐξῆν δὲ ἀντιλαγχάνειν ἐντὸς ἡμερῶν δέκα.

Οὕτως ὁ Houtsma, πλὴν τῶν εἰς τὸ τέλος τῆς γλώσσης ταύτης διπλαῖς ἀγκύλαις περιειλημμένων, καὶ περὶ ὧν ὑφ' ἡμῶν ἤδη συμπεπληρωμένων ἐποιησάμεθα ἀνωτέρω (1) τὸν προσήκοντα λόγον, εἰκά-

(1) Ἐν **Ἀθηνᾶς** τόμ. ΙΑ' σελ. 54 ἑπ. Ὡς αὐτόθι παρετηρήσαμεν, ἀντὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν κατὰ διόρθωσιν καὶ τότε καὶ νῦν ἐκδιδομένων, ὁ Houtsma ἐξέδωκε: «**κατ' ἐνίους δὲ ἡ ἀντίληξίς ἐστιν ὅτῳ ἀντιλαχεῖν ἐξῆν· καὶ μετέγραψαν ἢ ὅλως ἐκ τῶν λόγων αὐτὴν ἀνεῖλον· τούτου δὲ αἴτιον ἡ τοῦ ἔθους ἔκλειψις, ἀνήρηται γὰρ μετὰ τῶν διαιτῶν ἡ ἀντίληξις**».
Ὁ Pischinger ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ De arb. Athen. publicis (1893) σ. 49, βουλόμενος ν' ἀποδείξῃ πότε ὁ τῶν δημοσ. διαιτητῶν θεσμὸς κατηργήθη, τοῦτο ἀκριβῶς τὸ χωρίον ἐπικαλεῖται τοῦ Κανταβριγ. Λεξικοῦ, καταχωρίζων αὐτὸ ἀκριβέστατα ὡς ὑπὸ τοῦ Houtsma κατὰ διόρθωσιν ἐξεδόθη, πλὴν ὅτι παραλείπει, ἐκ παραδρομῆς βεβαίως, τὴν καὶ ἐν τῷ κώδικι σῳζομένην ἄντων. **αὐτήν**, κειμένην μεταξὺ τῶν λλ: **λόγων** καὶ **ἀνεῖλον**· φαίνεται δὲ δοξάζων ὅτι ἡ παρατήρησις αὕτη εἶνε σύγχρονος Δημητρίῳ τῷ Φαληρεῖ, διότι ἐπάγει: «Postremum de Arbitris testimonium e Demetrii Phalerei temporibus in lex. Cant. l. c. nobis servatum est» στηριζόμενος ἅμα καὶ εἰς τὴν γνώμην τοῦ τε Μεϊέρου καὶ τοῦ Hubert (σ. 57), οἳ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ χωρίον ἑρμηνεύοντες, ἐντεῦθεν συνήγαγον καὶ ἐδίδαξαν ὅτι οἱ διαιτηταὶ non multo post illam clarissimorum oratorum aetatem κατηργήθησαν.

Ἡμῖν πλημμελῆ πάντα τὰ συμπεράσματα ταῦτα φαίνονται· διότι, τοὐναντίον, ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς γλώσσης ταύτης (: «**Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐνίους λέγει — καθίστασθαι τὸν ἀγῶνα**») διδάσκεται τί Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, πιθανώτατα ἐν τῷ ἀφανισθέντι συγγράμματι αὐτοῦ **Περὶ τῆς Ἀθήνησι νομοθεσίας**, ἔλεγε περὶ τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ διαδικασίας παρὰ τοῖς δημ. διαιτηταῖς· κατ' ἀκολουθίαν ἀδύνατον εἶνε νὰ παραδέξηταί τις ὅτι τὸ δεύτερον μέρος τῆς αὐτῆς γλώσσης, μάλιστα ὡς βεβιασμένως ἑρμηνεύεται, δύναταί ποτε ν' ἀφορᾷ, πολλῷ δ' ἧττον ν' ἀνήκῃ εἰς τοὺς αὐτοὺς ἢ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους τοῦ Φαληρέως.

Ἔπειτα, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν (ἐν **Ἀθηνᾶς** τόμ. ΙΑ' σελ. 56) ἐνταῦθα σαφῶς πρόκειται περὶ **γραμματικῆς παρατηρήσεως**, πάνυ μὲν παλαιᾶς ἴσως καὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πιθανοῦ, ἐντὸς δῆλον ὅτι τοὐλάχιστον τῆς χρονικῆς περιόδου τῶν πρώτων κυρίως γραμματικῶν. Διότι περὶ γραμματικῶν μόνον ἀνδρῶν ἐδύνατο νὰ ῥηθῇ ὅτι οὗτοι «**μετέγραψαν ἢ ὅλως ἐκ τῶν λόγων αὐτὴν ἀνεῖλον**»· τὸ δ' **αὐτὴν** μόνον εἰς τὴν λέξιν **ἀντίληξιν** δύναται ν' ἀναφέρηται, μόνον δ' αὖθις περὶ λέξεως προκειμένου ἐδύνατο νὰ ῥηθῇ ὅτι αὕτη **μετεγράφη** εἰς ἑτέραν ἢ ὅλως ἐκ τῶν **λόγων** ἀνῃρέθη, τουτέστιν ἐξηλείφθη.

Τὰ δ' εὐθὺς ἀκολουθοῦντα: «**ἀνήρηται γὰρ μετὰ τῶν διαιτητῶν ἡ ἀντίληξις**», οὐδὲν ἄλλο πιθανώτατα μετὰ τῶν ἡγουμένων σημαίνουσιν ἢ ὅτι, κατά γε τὸν ἡμέτερον γραμματικόν, τῆς λ. **ἀντίληξις** χρῆσις ἐγίγνετο μόνον ἐπὶ τῆς παρὰ τοῖς δημ. διαιτηταῖς (οὐχὶ ἄρα καὶ παρὰ τοῖς δικαστηρίοις) διαδικασίας, ὅτι δέ, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι κατηργήθησαν, συνανῃρέθη μετ' αὐτῶν καὶ ἡ λέξις, ἥτις ἔκτοτε περιέστη εἰς ἀχρηστίαν· ὅτι δ' ἴσως, ἐπειδὴ οἱ ἔνδοξοι ῥήτορες οὐ συνήθως ἐφαίνοντο ταύτῃ χρώμενοι ἐν τοῖς λόγοις, ἔνιοι τῶν παλαιῶν γραμματικῶν, ἐπιλαθόμενοι ὅτι παρὰ μόνοις τοῖς διαιτηταῖς ἦν ἐν χρήσει, καὶ ὅπου ἔτι ἀπήντα προσηκόντως παρὰ

σαντες ἅμα ὅτι ταῦτα προσήκουσι μᾶλλον τῇ λ. ἀντιλαχεῖν καὶ ἀντίληξις, ἔνθα καὶ παρεπήξαμεν αὐτά. Τοῦτο δὲ μόνον νῦν προστίθεμεν ὅτι αἱ τελευταῖαι τῆς γλώσσης ταύτης λλ: ἐξῆν δὲ ἀντιλαγχάνειν ἐντὸς ἡμερῶν δέκα βέλτιον ἴσως εἶνε νὰ τηρηθῶσιν ἐν ᾧ τόπῳ ὧδε κεῖνται, ἅτε ὡσαύτως, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τῇ προκειμένῃ λέξει ἁρμόζουσαι (1).

Ἐν στίχ. 4 ἀπ' ἀρχῆς, ἀντὶ τῶν: διαιτητὰς εἰς δίκην ἑκάστην λαμβάνειν, ὡς δεξιῶς ᾔκασεν ὁ Μυλλῆρος (ᾔκασε δ' ὁ αὐτός, ἀλλ' οὐ πιθανῶς, καὶ διαιτητὰς ὡς δικαστὰς λαμβάνειν (2) ἐν τῷ κώδικι κεῖται: διαιτητεῖς δέκα ἔτη λαμβάνειν, ἀνθ' ὧν αὖθις ὁ Ἑρμαννὸς ὑπετόπασε: διαιτητὰς δ' ἢ τέσσαρας ἐπιλαμβάνειν, ἃ εὐλόγως ὁ Μέϊερος ἀπεδοκίμασεν ὡς ἀντιμαχόμενα «tum usui sermonis (certe nunquam ἐπιλαμβάνειν διαιτητὴν dicitur) tum etiam magis antiquitatis fidei; nam unum exemplum causae ab quattuor arbitris judicatae eo minus probat *debuisse* coram quaternis arbitris causas disceptari, quo plura novimus exempla litium ab singulis arbitris judicatarum» (3).

Τῷ ὄντι, ὡς ἤδη καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν Μέϊερον ἐδίδαξαν, εἰς ἑκάστοτε ἀναγκαῖος ἢ δημόσιος διαιτητής, κατὰ κανόνα ἀπόλυτον καὶ ἀπαράβατον (4), εἰς δίκην ἑκάστην ἐκληροῦτο, τὴν δὲ γνώμην ταύτην ἱκανῶς ἢ μᾶλλον τελέως κυροῖ νῦν ὁ Ἀριστοτέλης δι' ὧν περὶ διαιτητῶν ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53 διδάσκει, μάλιστα δὲ διὰ τῶν ἑξῆς (Κεφ. 53, 5): «τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπωνύμων λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτήσει· καὶ ἀναγκαῖον ἃς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτας ἐκδιαιτᾶν».

τοῖς ῥήτορσιν τεθειμένη, μετέγραφον αὐτὴν ἤ, ὅτε τοῦτο ἀδύνατον ἦν, ὅλως ἐκ τῶν λόγων αὐτὴν ἀνῄρουν. Σημειωτέον δ' ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀντίληξις ἦν πρὸς μόνους τοὺς διαιτητάς, σπανιώτατα δὲ ἢ οὐδέποτε ἴσως ἐλέγοντο πρὸς αὐτούς λόγοι γεγραμμένοι ὑπὸ τῶν ῥητόρων, παρεκβατικῶς μόνον ἐδύνατο νὰ γίγνηται λόγος περὶ ἀντιλήξεως ἐν τοῖς λόγοις, τοῖς πρὸς τοὺς δικαστάς, δικάζοντας κατ' ἔφεσιν.

Τοιοῦτό τι καὶ τῷ Μεϊέρῳ ἔδοξεν. Ὅρ. Fragm. Hist. Gr. τόμ. Β' σελ. 365 a ει.

Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 364.

Αὐτόθ. σελ. 364.

Caillemer ἐν Dict. Antiqu. Darem-Saglio λ. Διαιτηταὶ σελ. 128α.

Τούτοις ἀκολούθως ἀναγκαῖον νομίζομεν ν' ἀναγνῶμεν καθ' ἑνικὸν ἀριθμόν: διαιτητ[ὴν] εἰς δ. (συντετμημένως τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ πλήρους: δίκην) ἑκάστη[ν] λαμβάνειν.

Μικρὸν κατωτέρω στίχ. 10 κεῖται: καὶ τελευτῶντας ἐπὶ τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν οὐκ ἀπαντῶντας· ἐν τῷ κώδικι ὅμως ἀντὶ τῶν: τῆς διαίτης φέρεται: αὐτῆς διαίτης, τὸ αὐτῆς δὲ τοῦτο πρῶτος ὁ Δοβραῖος εἰς τῆς διωρθώσατο, τοῦ Μεϊέρου προκρίναντος τό: αὐτῆς [τῆς] διαίτης, ὃ καὶ ὁ Μυλλῆρος ἐνέκρινε καὶ ἀπεδέξατο (1). Ἀλλ' ἡμῖν προδηλότατον φαίνεται ὂν ὅτι ἀναγνωστέον: **αὖ τῆς** διαίτης, ὡς ὑποδείκνυσι μὲν ἡ τοῦ κώδικος γραφή, σαφῶς δὲ διδάσκουσι καὶ τὰ ἡγούμενα: καὶ τὸ μὲν πρῶτον παραγράφεσθαι, εἶτα ὑπόμνυσθαι . . . καὶ τελευτῶντας ἐπὶ τὴν κυρίαν **αὖ τῆς** διαίτης ἡμέραν οὐκ ἀπαντῶντας.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ λόγους προσῆκον νομίζομεν ἵνα καὶ ἐν τῷ παρατελευταίῳ στίχῳ τῆς λ. **Ἔνη καὶ νέα** τοῦ αὐτοῦ Κανταβριγ. λεξικοῦ, ἀντὶ τῶν νῦν κατὰ διόρθωσιν τοῦ Houtsma κατακεχωρισμένων: τὰς δὲ μετὰ τὴν εἰκάδα πάσας ἀποφράδας καλοῦσι, ἀναγνῶμεν ἀκριβέστερον στοιχοῦντες τῇ τοῦ κώδικος γραφῇ (2): τὰς δὲ μετ' **αὖ τὴν** εἰκάδα πάσας ἀποφράδας καλοῦσι. Τῷ ὄντι ἐν τῷ κώδ. κεῖται: μετ' **αὐτὴν** εἰκάδα.

Παρατηροῦμεν δὲ τέλος ὅτι ἐν στίχ. 9 ἀντὶ τῶν: **εἶτα** ὑπόμνυσθαι, ὡς ὁ Δοβραῖος ἀνέγνω τὸ τοῦ κώδικος: **τὸ** ὑπόμνυσθαι, ὁ Μεϊέρος ἐξέδωκε: τὸ [δὲ δεύτερον] ὑπόμνυσθαι, ὃ καὶ ὁ Μυλλῆρος ἐνέκρινεν· ἀλλ' ἡμῖν μᾶλλον ἀρέσκει ἡ τοῦ Δοβραίου ἀνάγνωσις, ἅτ' ἐγγυτέρα μὲν παλαιογραφικῶς καὶ συντακτικῶς δὲ ὅλως ἄμεμπτος οὖσα.

Παρ' Ἁρποκρατίωνι οὐδὲν οὔτε περὶ τοῦ ἀντιλαγχάνειν ἁπλῶς, οὔτε περὶ τοῦ ἀντιλαγχάνειν τὴν μὴ οὖσαν φέρεται· ὥστε τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς καὶ ταύτην τὴν γλῶσσαν προσέγραψεν ἐν τῷ κώδικι.

(1) Fragm. Hist. Gr. τόμ. 2 σελ. 364.

(2) Παρατηρεῖ δὲ τάδε περὶ τούτων ὁ Houtsma ἐν ταῖς Σημειώσ. σελ. 49: «In Cod. pro μετὰ τὴν εἰκάδα legitur μετ' αὐτὴν εἰκάδα eodem modo, quo postea i. v. Μὴ οὖσα δίκη pro ἐπὶ τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν scripsit ἐπὶ τὴν κυρίαν αὐτῆς διαίτης ἡμέραν».

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς μὴ οὔσης καὶ περὶ διαιτητῶν ἡμῖν ὁ λόγος, καλὸν νομίζομεν ἵνα, πρὶν τὰ περὶ τούτων ἐξετάσωμεν, ἐν ἀναφορᾷ μάλιστα πρὸς τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείαν, παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ λ. διαιτηταὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων μετελήφθη κακῶς ἀντὶ τῆς λ. δατηταί, ὅτι δ' ἀλλαχοῦ αὖθις ἡ αὐτὴ λέξις παραναγνωσθεῖσα, οὐδὲν ἧττον κακῶς ἀντικατέστη διὰ τῆς λ. δικασταί, καὶ ταῦτα ὡς εἰκὸς διὰ τὸ παραπλήσιον τῶν τὰς λλ. ταύτας συνιστάντων γραμμάτων: ΔΙΑΙΤΗΤΑΙ - ΔΑΤΗΤΑΙ - ΔΙΚΑCΤΑΙ. Ἐδείξαμεν δὲ καὶ ἐν λ. ἀλογίου δίκη τοῦ Κανταβριγίου λεξικοῦ (1) κακῶς κείμενον τὸ πολλῷ μᾶλλον σύνηθες ΔΙΚΑCΤΑΙC ἀντὶ τοῦ ΛΟΓΙCΤΑΙC, μόνου ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἁρμόζοντος. Φαίνεται δ' ὅτι εἰς τὸ πταῖσμα τοῦτο ὑπέπιπτον οὐ μόνον οἱ νεώτεροι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιότατοι τῶν ἀντιγραφέων, ὧν ἔργα ἄχρις ἡμῶν περιεσώθησαν· διότι καὶ ἐν τῷ περιπύστῳ παπύρῳ τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. Πολιτείας Κεφ. 56. 6 εὑρέθη πλημμελῶς γεγραμμένον: εἰς διαιτητῶν αἵρεσιν, ὅπερ εὐθέως ὁ πολὺς Κενυὼν διωρθώσατο: εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ἀκολούθως τῷ τε γραμματικῷ τῷ ἡμετέρῳ (ἐν λ.) καὶ τῷ ὑπὸ τούτου συμπληρουμένῳ Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. δατεῖσθαι.

Κεῖται δ' ὡσαύτως κακῶς παρὰ Πολυδεύκει ἐν Η. 89: «δίκαι δὲ πρὸς αὐτὸν (: τὸν Ἄρχοντα) λαγχάνονται κακώσεως, παρανοίας, εἰς διαιτητῶν αἵρεσιν κτέ.», ὅπερ σαφῶς μηνύει ὅτι καὶ ὁ γραμματικὸς οὗτος ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ χωρίου τούτου τοιούτῳ τινὶ ἐσφαλμένῳ, κατά γε τοῦτο, ἀντιγράφῳ ἐνέτυχε τοῦ προμνησθέντος ἀριστοτελικοῦ συγγράμματος· διότι ἀλλαχοῦ (Η. 136) τῇ νομικῇ ταύτῃ λέξει ἐχρήσατο ὀρθῶς (Πρβλ. καὶ Δ. 176 ἐν τέλ.).

Ἐν Ἀνεκδ. Βεκκήρου τρὶς ἐν τρισὶ διαφόροις γλώσσαις σ. 186. 27, 235. 26, 310. 17 κεῖται κακῶς: διαιτηταί - διαιτητῶν αἵρεσις ἀντί: δατηταί - δατητῶν αἵρεσις (2).

(1) Ἀνωτ. § 3.

(2) Ἔχουσι δ' ὧδε αἱ γλῶσσαι αὗται:

Σ. 186. 27: Διαιτηταὶ (γρ. Δατηταὶ): οἱ τὰ χωρία τοῖς ἀμφισβητοῦσι ἀνέμοντες, οἱονεὶ κριταί.

Σ. 235. 26: Διαιτητῶν (γρ. Δατητῶν) αἵρεσις: ἔστιν οὖν εἶδός τι δίκης. ὁπότε γὰρ κοινωνοῖέν τινες ἀλλήλοις, καὶ οἱ μὲν βούλοιντο δια-

Προσῆκον δὲ νομίζομεν ἔτι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ἐν τῷ λεγομένῳ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ τῆς Φλωρεντίας, τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Μιλ-

νέμεσθαι, οἱ δὲ οὔ, τοῖς μὴ βουλομένοις, ἵνα ἀναγκασθῶσιν, αὕτη ἡ δίκη ἐλαγχάνετο, διαιτητῶν (γρ. δατητῶν) αἵρεσις.

Σ. 310. 17: Οἱ διαιτηταὶ πᾶσαν δίκην δικάζουσι, πλὴν τῶν ξενικῶν· οἷον πρόκλησιν νεμήσεως ἐπί τινων ἢ κληρονομίας ἢ κοινὸν ἀγορασμόν. κυρίως μέντοι οἱ διανέμοντες τὰ κοινά τισιν.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ γλώσσῃ (σελ. 310. 17) δύο τινὰ ἔπαθεν ὁ ἄκριτος γραμματικός· πρῶτον μὲν συνέχεεν ἀνοητότατα τοὺς δατητὰς πρὸς τοὺς διαιτητάς, παραχθεὶς πιθανῶς καὶ ὑπὸ τῆς πλημμελοῦς γραφῆς τῶν ἄλλων ἀντιγραφέων, εἶτα δὲ συνανέμειξε τούτοις τὸ ψευδὲς (πλὴν ἂν ἴσως βέλτιον εἴπωμεν, διαστρόφως συντεταγμένον) δίδαγμα τοῦ Σουίδα (ἐν λ. διαιτητὰς ἐκδ. Bernhardy σελ. 1332) ὅτι «ξένοις μέντοι γε ἐπὶ τοῦτο (: τὸ διαιτᾶν;) ἐλθεῖν οὐ συγκεχώρητο», ὃ δὴ μάλιστα ἐπεμελήθη νὰ ἐξενέγκῃ καὶ σαφέστερον, διαρρήδην εἰπών: πᾶσαν δίκην, πλὴν τῶν ξενικῶν.

Ὅπως δή ποτε πᾶς τις, πιστεύομεν, ἀδιστάκτως θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν ὅτι ἐν πάσαις ταῖς λέξεσι ταύταις, ὡσαύτως δ' ἐν τῷ μνησθέντι χωρίῳ τοῦ Πολυδεύκους Η. 89, κάκιστα καὶ γελοιότατα κεῖται: διαιτηταὶ - διαιτητῶν ἀντί: δατηταὶ - δατητῶν. Καὶ ὅμως τηλικαύτην ἔτι ῥοπὴν ἔχουσί τινα τῶν παλαιῶν διδαγμάτων τῶν γραμματικῶν, καίπερ περιφανῶς ἡμαρτημένα, ὥστε διαπρεπέστατοι ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, ὑπὸ τούτων ἔστιν ὅτε παραπλανώμενοι, περιορῶσι μὲν τἀσφαλῆ καὶ μεμαρτυρημένα, πειρῶνται δὲ νὰ συγκλώσωσι τἀσύγκλωστα. Οὕτως ὁ σοφὸς νομοδιδάσκαλος Beauchet ἐν Hist. du D[t] privé de la Rép. Athén. τόμ. 3 σελ. 645, καίπερ πρὸ μικροῦ ἤδη (ἐν τῇ ἡγουμένῃ σελ. 643 σημ. 1) ἐλέγξας τὸ ἐν Ἀνεκδ. Bekk. σελ. 235. 26 πταῖσμα τοῦ γραμματικοῦ, γράψαντος διαιτητῶν ἀντὶ δατητῶν, καίπερ ἀκολούθως τῷ Ἀριστοτέλει (Ἀθην. Πολ. Κεφ. 56. 6, 58. 3) ὀρθῶς διδάσκων ὅτι εἰς τὴν εἰς δατητῶν αἵρεσιν δίκην ἁρμόδιοι ἄρχοντες ἦσαν τοῖς μὲν πολίταις ὁ Ἄρχων, τοῖς δὲ μετοίκοις ὁ Πολέμαρχος, οἳ καὶ ἀνακρίναντες εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον, καίπερ τέλος διαρρήδην παρατηρῶν ὅτι τὸ εἰς δατητῶν αἵρεσιν οὐδαμῶς συμβιβάζεται τῷ κλήρῳ ὁρισμῷ τῶν διαιτητῶν ὡς δατητῶν, ὅμως, ὡς εἰ πάντων τούτων ἐπιλαθόμενος, ἐπάγει: «Il est toutefois vraisemblable que les experts (οἱ δατηταὶ δῆλα δὴ) devaient être ordinairement choisis parmi les arbitres publics, et c'est même ce qui explique la confusion que l'on rencontre chez les grammairiens et les lexicographes (Bekk. Anecd. I, p. 235. 26, p. 310. 17; Pollux, VIII. 89), lorsqu'ils désignent notre action par les mots διαιτητῶν αἵρεσις et qu'ils appliquent aux experts chargés de procéder au partage le mot διαιτηταί, qui sert à désigner les arbitres publics». Ταὐτὰ δὲ περίπου πρὸ αὐτοῦ ἐδίδαξεν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, καὶ ἄλλος διαπρεπὴς νομοδιδάσκαλος ὁ Caillemer ἐν Dict. Ant. Grecq. Darem - Saglio ἐν λ. Δατηταὶ σελ. 28. Ὁ δὲ Hubert ἐν τῇ De Arbitris att. et Priv. et Pub[l] πραγματείᾳ αὐτοῦ (σελ. 55) καὶ ἴδιον κεφάλαιον: De actione εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ κατεχώρισε, διδάσκων καὶ οὗτος, ἀκολούθως τῇ τοῦ Μεϊέρου (Privat schiedrichter σελ. 29) εἰκασίᾳ, ὅτι οἱ δατηταὶ ἐκ τῶν δημ. διαιτητῶν ἐξελέγοντο Καὶ ὅμως οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει περὶ τούτου μαρτύριον, οὐδ' ὑπάρχει λόγος οὐδεὶ

λέρου ἐν Mélanges de Littér. Grecque 1868 σ. 82 ἀναγιγνώσκεται: «δαΐτηταί. δαστός, ἀφ' οὗ τὸ ἄδαστον· Σοφοκλῆς (Αἴ. 54):
λείας ἄδαστα βουκόλων».

Ἀλλὰ πολλῷ χεῖρον εἶνε τὸ πταῖσμα: δικασταῖς ἀντὶ: διαιτηταῖς, πολλὰ παρασχὸν τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ ἀττικοῦ δικαίου πράγματα, καὶ δὴ τοιαῦτα ὥστε καὶ νῦν, μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἀνεύρεσιν τῆς πολυτίμου Ἀθην. Πολιτείας, τινὲς ἀμφιβάλλουσιν ἔτι πότερον τούτων εἶνε τὸ ὄντως ὀρθόν.

Ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους Κεφ. 53. 6 κεῖται: «ἔστιν δὲ καὶ εἰσαγγέλλειν εἰς τοὺς **διαιτητάς**, ἐάν τις ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ, κἄν τινος καταγνῶσιν, ἀτιμοῦσθαι κελεύουσιν οἱ νόμοι· ἔφεσις δ' ἔστι καὶ τούτοις».

Εἰσὶ δὲ ταῦτα σαφῆ μὲν καθ' ἑαυτά, ἄλλως δὲ καὶ σύμφωνα ὅλως πρὸς ἃ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κ. Μειδίου §§ 86 - 87 διδάσκει: «φυλάξας τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῶν διαιτητῶν... πείσας τὸν πρυτανεύοντα (1) δοῦναι τὴν ψῆφον... κατηγορῶν ἔρημον, οὐδενὸς παρόντος, ἐκβάλλει καὶ ἀτιμοῖ τὸν διαιτητήν».

Τοὐναντίον, παρ' Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. Εἰσαγγελία ἀναγιγνώσκεται: «ἄλλη δὲ εἰσαγγελία ἐστὶ κατὰ τῶν διαιτητῶν· εἰ γάρ τις ὑπὸ διαιτητοῦ (γρ. [τοῦ] διαιτητοῦ, ὡς ὀρθῶς μὲν κεῖται ἐν τῷ κώδ. Ι) Ἁρποκρατίωνος, διδάσκει δὲ καὶ τὸ ἄρτι παρατεθὲν ἀριστοτελ. χωρίον) (2) ἀδικηθείη, ἐξῆν τοῦτον εἰσαγγέλλειν πρὸς (γρ. εἰς, κατὰ K - W) τοὺς **δικαστὰς** καὶ ἁλοὺς ἠτιμοῦτο» (3). Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ πλημμελὲς δικαστὰς τοῦτο ἀγ-

ἵνα παραδέξηταί τις ὅτι οἱ δατηταὶ ἐκ τῶν διαιτητῶν εἴτε κλήρῳ εἴτε αἱρέσει καθίσταντο. — Περὶ τῆς δίκης ταύτης, ὑπὲρ ἧς γίγνεται λόγος καὶ ἐν τῷ Κανταβρ. λεξικῷ ἐν λ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ διαλάβωμεν ἐκτενέστερον.

(1) Περὶ τοῦ: πρυτανεύοντα ἐπ. ἃ εἴπομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σελ. 370. Πρβλ. Pischinger, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 28.

(2) Εἶνε δ' ἐνθάδε τὸ ἄρθρ. τοῦ καὶ τούτου δηλωτικόν, ὅτι εἷς ἦν ὁ εἰς δίκην ἑκάστην κληρούμενος διαιτητής. Πρβλ. ἔτι Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2: «τὴν γνῶσιν τὴν τοῦ διαιτητοῦ γεγραμμένην ἐν γραμματείῳ προσαρτήσαντες παραδιτι».

) Πρβλ. ἔτι Ἀνεκ. Βεκκήρου 235. 24. - Σχολ. Πλάτ. Νόμ. XI σελ. 926 C. - .μ. Λεξικ. Σακκελ. σελ. 13, παρ' οἷς ὅμως οὐδὲν κεῖται περὶ τοῦ εἰς τίνας ἦν .γγέλλειν.

χινούστατα ὁ Βέργκιος διωρθώσατο εἰς: διαιτητάς, λαμπρῶς νῦν κυρούμενον ὑπὸ τοῦ ἀριστοτελ. κειμένου.

Δυστυχῶς δὲ ἕνεκα τῆς αὐτῆς συγχύσεως τῶν λλ: δικασταί-διαιτηταὶ ὡσαύτως ἐν Ἀνεκδ. Βεκκήρου σ. 306. 15 κάκιστα κεῖκαι: «Τεσσαράκοντα τίνες εἰσίν: ἀρχὴ τίς ἐστι κληρωτή, τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμόν, πρὸς οὓς αἱ ἴδιαι δίκαι ἐλαγχάνοντο καὶ τὰ μέχρι δέκα δραχμῶν· τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς **δικασταῖς** παραδιδόασιν». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ, πλὴν τοῦ περιφανῶς ἡμαρτημένου δικασταῖς, ὑπάρχει καί τι χάσμα λόγου ἄξιον, ὧδε τὰ κατ' αὐτὴν διορθωτέον, συνῳδὰ τῇ ἀριστολ. Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53. 2, ἐξ ἧς εἴτ' ἀμέσως, εἴτ' ἐμμέσως μᾶλλον, ἀλλὰ κατὰ λέξιν σχεδόν, φαίνεται εἰλημμένη: Τεσσαράκοντα — ἐλαγχάνοντο· καὶ τὰ [μὲν] μέχρι δέκα δραχμῶν [αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζειν], τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς **διαιτηταῖς** παραδιδόασιν (1).

Ἀλλ' οὕτω δυσαπάλλακτος εἶν' ἐνίοτε ἡ λήμη τῶν ψευδῶν διδαγμάτων, ἐὰν μάλιστα ὦσι παλαιά, ὥσθ' ὁ μὲν Μέϊερος, ἀνὴρ εἴ περ τις καὶ ἄλλος ἐμβριθὴς καὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ἐντριβέστατος, ὅμως παραχθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου γραμματικοῦ καὶ νομίσας ὅτι ὀρθῶς δῆθεν παρ' αὐτῷ κεῖται τό: δικασταῖς, προήχθη ἵν' ἀπιστήσῃ μὲν τοῖς ὀρθότατα παρὰ Πολυδεύκει Η. 100 ἀναγιγνωσκομένοις: «οἱ δὲ τετταράκοντα — τὰ μέχρι δραχμῶν δέκα ἐδίκαζον, τὰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα **διαιτηταῖς** παρεδίδοσαν», νὰ εἰκάσῃ δ' ὅτι ταῦτα, ἡμαρτημένα δῆθεν ὄντα, ἔδει νὰ διορθωθῶσι: [τοῖς δικασταῖς ἢ] διαιτηταῖς παρεδίδοσαν· ἕτεροι δὲ ἐπιφανέστατοι κριτικοί, τῇ πρὸ μικροῦ παρετεθείσῃ ἡμαρτημένῃ γραφῇ τῇ παρ' Ἁρποκρατίωνι (ἐν λ. Εἰσαγγελία) πιθόμενοι, ἠπίστησαν μὲν ὡσαύτως τῇ ἐν τῷ πολυτίμῳ ἀριστοτελικῷ παπύρῳ γνησίᾳ γραφῇ: εἰσαγγέλλειν εἰς τοὺς **διαιτητάς**, ἀντ' αὐτῆς δὲ τὴν παρεφθαρμένην προέκρινον (2).

(1) Πρβλ. Βεκκ. Ἀνέκδ. σελ. 310. 22. - Φώτ. ἐν λ.

(2) Ὁ Κενυὼν ἐν τῇ α' ἐκδόσει τῆς Ἀθ. Πολιτείας. Τούτῳ κατηκολούθησαν οἱ **Herwerden** καὶ **Leeuwen**, αὐτοῖς δ' αὖθις ὁ ἡμέτερος διαπρεπέστατος φιλόλογος Π. Ν. Παπαγεωργίου. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. Δ' σελ. 595-6.

Ἐπικαίρως ὁ **W. R. Hardie** ἐν **Class. Rev.** Τόμ. Ε' ἀριθ. 4 σελ. 164, ὑπεραμυνόμενος τῆς γνησίας ἐν τῷ παπύρῳ γραφῆς: διαιτητάς, ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀριστοτέλης εὐθὺς ἀμέσως ἐπάγει: ἔφεσις δ' ἐστὶ καὶ τούτοις, ἐρωτᾷ: «**Before whom is**

Τῷ αὐτῷ συνηθεστάτῳ ἀντιγραφικῷ πταίσματι ἐντυγχάνομεν καὶ παρὰ Πολυδεύκει Η. 93, ἔνθα τάδε τἀσύγκλωστα ἀπαντῶσιν: «Εἰσαγωγεῖς ἀρχῆς κληρωτῆς ὄνομα· οὗτοι δὲ τὰς δίκας εἰσήγαγον πρὸς τοὺς **διαιτητάς**», ἅτινα ἀσφαλῶς διορθωτέον, ἀκολούθως αὐτῷ τούτῳ τῷ Πολυδεύκει (Η. 101) καὶ τῷ Ἀριστοτέλει (Ἀθ. Πολ. Κεφ. 52. 2) ὧδε: Εἰσαγωγεῖς—οὗτοι δὲ τὰς [ἐμμήνους] δίκας εἰσῆγον πρὸς τοὺς **δικαστάς** (1). Ἄλλως τε καὶ αὐτὸ τὸ ῥ. εἰσῆγον προσμαρτυρεῖ πως, νομίζομεν, ὅτι γραπτέον: πρὸς τοὺς δικαστάς, ἄηθες ὂν πρὸς τοὺς διαιτητάς (2).

Σχεδὸν εἰπεῖν κατέστη περιβόητον σχόλιόν τι τοῦ Οὐλπιανοῦ εἰς τὸν κ. Μειδίου (§ 86 σ. 542) λόγον τοῦ Δημοσθένους διὰ τὰς πολλὰς φροντίδας καὶ εἰκασίας εἰς ἃς μάτην ἐνέβαλε πάντας τοὺς πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. Πολιτείας περὶ διαιτητῶν συγγράψαντας. Ἔχει δ' ὧδε τὸ σχόλιον τοῦτο: «Ἔδει τοὺς τὰ κοινὰ διοικοῦντας εὐθύνας διδόναι τῶν πεπραγμένων· ἔθος δὲ ἦν ἐν ἡμέραις ῥηταῖς εἴς τινα τόπον συλλέγεσθαι τοὺς Διαιτητάς, ἵνα ὁ βουλόμενος κατηγορεῖν αὐτῶν ὡς καὶ (γρ. ἢ) πρὸς χάριν ἢ δι' ἔχθραν δικασάντων ἢ διὰ κέρδος, ἑτοίμως ὑπακούσωσι (βέλτιον: ὑπακούωσι) καὶ ἀποκρίνωνται. Ἐξιόντος δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ πρῶτον ἀπὸ τῶν Διαιτητῶν ἤρ-

the ἔφεσις **or appeal to be brought? It would naturally be tried by a** δικαστήριον: **so that there is an appeal, on the same issue, from** δικασταὶ **to** δικαστάς!» Πράγματι δὲ ἡ τοῦ διαιτητὰς εἰς δικαστὰς τροπή, ὡς σαφῶς ἡ ἐρώτησις τοῦ **Hardie** δείκνυσιν, ἄγει εἰς δικονομικὸν ἄτοπον, ἄτοπον δ' ἐννοεῖται κατὰ τὰς ἐν τῇ ἀττ. δικονομίᾳ κρατούσας ἀρχάς.

(1) Σχετικόν πως πταῖσμα ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. Διαιτηταί. Συγχέας καὶ οὗτος, φαίνεται, τοὺς Εἰσαγωγεῖς πρὸς τοὺς κατὰ δήμους δικαστὰς ἢ Τετταράκοντα, «οἳ παραλαβόντες» τήν τε ἀπόφασιν τοῦ διαιτητοῦ καὶ τὴν σχετικὴν δικογραφίαν, ὡς νῦν οἱ νομικοὶ λέγομεν, «εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον» (Ἀριστ. Ἀθ. Πολιτ. Κεφ. 53. 3) ἀνακριβῶς διδάσκει ὅτι ταῦτα «παρεδίδοσαν τοῖς Εἰσαγωγεῦσι τῶν δικῶν». Ταὐτὰ δ' ἀνακριβῆ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Σχολ. Δημοσθ. κ. Μειδίου § 83 (σ. 541). — Πρβλ. Σουΐδ. ἐν λ. — Σχολ. Ἀριστοφ. ηκ. 1436: «οἱ διαιτηταὶ — κατασημηνάμενοι — εἰ ἐγκληθείη ἡ δίαιτα, τοῖς δικασταῖς ἐδίδουν». Οὕτω κακῶς καὶ πολλάκις οἱ γραμματικοὶ δι' ἀπειρίαν διέστρεψαν καὶ συνέχεαν τὰ νομικὰ πράγματα.

(2) Πλανηθεὶς ἄρα ἐκ τῆς πλημμελοῦς τοῦ χωρίου τούτου (Πολυδ. Η. 93) γραφῆς ἐ[...]νευσεν αὐτὸ ὁ πολὺς Λίψιος (παρὰ **Pischinger**, αὐτ. σελ. 34) ὡς οὐδὲν ἄλλο ση[...]ον **nisi magistratuum suas quemque causas** *arbitris* **tradidisse**.

χοντο· μικρότερα γὰρ ἦν τὰ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα. **Ἦσαν γὰρ οἱ Διαιτηταὶ τέτταρες καὶ τετταράκοντα καθ' ἑκάστην φυλήν·** οὗτοι δὲ ἐν τῷ Σκιροφοριῶνι τὰς εὐθύνας ἐδίδοσαν» (1).

Ἄλλοτε θὰ ἐξετάσωμεν ἐκτενέστερον ἂν οἱ διαιτηταὶ ὄντως εὐθύνας ἐδίδοσαν (2). Εὐθὺς ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι νῦν οὐδ' ὑφίσταται πλέον ζήτημα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δημοσίων διαιτητῶν, τοῦ Ἀριστοτέλους σαφῶς τὰ περὶ τούτων ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53 δια-

(1) Ἐκδ. Ald. σ. 30.

(2) Τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γίλδερτ (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 492 μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου) λεγόμενον ὅτι, ἐπειδὴ «ἐπαρκῶς ἐξησφάλιζε τοὺς διαδίκους ἀπὸ πάσης ἀδικίας τῶν διαιτητῶν τὸ δικαίωμα εἰσαγγελίας», τούτου ἕνεκεν ἀπίθανον αὐτῷ φαίνεται ὅτι οἱ διαιτηταὶ ἐξερχόμενοι εὐθύνας ἐδίδοσαν, δὲν εἶνε ἀναμφίβολον ἐπιχείρημα. Τῷ ὄντι πᾶσα ἀρχὴ ἐδύνατο νὰ εἰσαγγελθῇ πρὸς τὴν βουλὴν ὑπὸ ἰδιώτου (Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 45. 2), οὐδὲν ἧττον ὅμως οὐδεμία τῶν ἀρχῶν ἐξιοῦσα ἀπηλλάσσετο λόγον ἀπενεγκεῖν πρὸς τοὺς Λογιστὰς (αὐτόθι Κεφ. 54. 2. Ὅρα δὲ καὶ ἐν τοῖς ἡγουμένοις τὰς §§ 3 καὶ 31). Ὡσαύτως ἀσθενὲς εἶνε καὶ τὸ τοῦ Hubert (σελ. 53) καὶ τοῦ Caillemer (ἐν Dict. Ant. Grecq. Darem - Saglio ἐν λ. διαιτηταὶ σ. 126) ἐπιχείρημα ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ ἄλλοι δικασταὶ τῶν εὐθυνῶν ἀπηλλάσσοντο, καὶ οἱ διαιτηταὶ ἄρα ἦσαν ἀνυπεύθυνοι· διότι οἱ διαιτηταὶ οὐ μόνον ἐδίκαζον, ἀλλὰ καὶ ἀνέκρινον τὰς διαίτας, ἄνευ ἐπιβλέψεως ἄλλης ἀρχῆς· παρὰ τοῖς δικασταῖς, ἄλλως τε καὶ κρύφα ψηφιζομένοις, τἀναντία. Καθ' ἡμᾶς ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἤρτηται ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον χαρακτηρισμοῦ τῶν διαιτητῶν, καθ' ὅσον τουτέστιν ἐθεωροῦντο ὡς ἄρχοντες ἢ ὡς νῦν λέγομεν, δημόσιοι ὑπάλληλοι, ὅπερ ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται ἀπιθανώτατον ὄν· ἀλλλὰ περὶ τούτου λέγομεν καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς. Ἄλλως σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν γραμματικῶν μόνος ὁ Οὐλπιανὸς ἐν τῷ ἤδη μνησθέντι εἰς § 86 Δημ. κ. Μειδ. σχολίῳ παρέδωκεν ἡμῖν ὅτι οἱ διαιτηταὶ εὐθύνας ἐδίδοσαν, τοῦτο δ' αὖθις στηρίζει εἰς ἔθος, ὃ ὅμως πάλιν δύσκολον εἶνε νὰ διατείνηταί τις ὅτι μὴ ὅλως ὑπάρξαν, ὁ Οὐλπιανὸς οἴκοθεν κατεσκεύασε. Διὸ πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ γραμματικὸς οὗτος καὶ τὸ ἔθος παρενόησε καὶ τὸ ἑρμηνευόμενον δημοσθενικὸν χωρίον, ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς εἰς τὰς εὐθύνας ἀναφερόμενον, ἐν ᾧ κατ' ἀλήθειαν πρόκειται περὶ εἰσαγγελίας εἰς τοὺς διαιτητάς. Κατὰ τἆλλα δ' ὅμως ἡ διδασκαλία τοῦ Οὐλπιανοῦ δύναται νὰ ᾖ ἀληθής, δεκτοῦ γενομένου ὅτι πρὸς τὸ τέλος ἑκάστου ἐνιαυτοῦ, πιθανῶς κατὰ τὸν τελευταῖον μῆνα, οἱ διαιτηταὶ τακτικῶς συνήγοντο εἰς συνέδριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ διαιτητῶν εἰσαγγελιῶν. Τοῦτο δὲ φανερῶς διδάσκει καὶ ὁ Οὐλπιανὸς λέγων, ὅτι «ἔθος ἦν . . . συλλέγεσθαι τοὺς διαιτητὰς κτλ.», ἐν ᾧ περὶ τῶν κυρίως εὐθυνῶν προκειμένου, οὐδεμία ἦν ἀνάγκη οἱ διαιτηταὶ νὰ συλλέγωνται, τῶν εὐθυνῶν εἴτε πρὸς τοὺς Λογιστὰς καὶ Συνηγόρους ὑπὸ τῶν ἀρχῶν κατὰ μέρος διδομένων (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 54), ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἐμβαλλομένων πρὸς τοὺς Εὐθύνους δι' ἐγχειρίσεως (Αὐτόθι Κεφ. 48. 4 ἐπ.). Διὰ ταῦτα πάντα, ἔτι δὲ διότι οὐδὲν ἔτι εὕρομεν τεῖνον πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν δημ. διαιτητῶν ὡς δημ. ὑπαλλήλων, δεχόμεθα ὅτι οὗτοι εὐθύνας ἐδίδοσαν.

λαβόντος καὶ διευκρινήσαντος. Ἀλλ' ἄλλως πρότερον εἶχε τὸ πρᾶγμα. Πρῶτος ὁ Ἕραλδος (1) ὑπερβολικὸν νομίσας τὸν κατ' Οὐλπιανὸν ἀριθμὸν τῶν διαιτητῶν, ὑπολογιζομένων ἐν ὅλῳ εἰς 440, οὐκ ἀφυῶς, εἰ καὶ μάτην, ἤκασε: τετταράκοντα, τέτταρες καθ' ἑκάστην φυλήν, ὅπερ ἔτι πιθανώτερον καθίσταται ἂν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι παρασταθῶσι διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου: διαιτηταὶ μδ' καθ' ἑκάστην φυλὴν = διαιτηταὶ μ', δ' καθ' ἑκάστην φυλήν. Μετὰ δὲ τὸν Ἕραλδον ἄλλοι εἰς ἄλλας εἰκασίας προήχθησαν (2), οὐδενὸς ὡς εἰκὸς δυνηθέντος ν' ἀνεύρῃ τὸ ἀληθές, ἐλλείψει ἄλλοθεν ἄλλων ἀσφαλῶν εἰδήσεων.

Περιττὰ ἴσως νῦν εἰσι ταῦτα, οὐδὲ ὅλως αὐτῶν θὰ ἐμνημονεύομεν, ἐὰν μὴ τοῦτο μὲν ἡ ἄρτι παρατεθεῖσα εὐφυὴς εἰκασία τοῦ Ἑράλδου, τοῦτο δὲ τὰ ἐν Κεφ. 53 τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας περί τε τῶν Τετταράκοντα δικαστῶν, τῶν καλουμένων κατὰ δήμους, καὶ περὶ τῶν διαιτητῶν ἅμα ἱστορούμενα, ἐνέβαλον ἡμᾶς εἰς ὑποψίαν, ἐνθυμουμένους μάλιστα ἃ ἀνωτέρω περὶ συγχύσεως τῶν λλ: δικασταί - διαιτηταὶ διελάβομεν, μὴ ἡ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος διδασκαλία τοῦ Οὐλπιανοῦ εἶνε προϊὸν παραναγνώσεως ἤ τινος παραπλησίας συγχύσεως.

Τῷ ὄντι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ Κεφ. 53 τῆς Ἀθην. Πολιτείας κεῖται: «Κληροῦσι δὲ καὶ ⟨τοὺς⟩ τετταράκοντα, τέτταρας ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, πρὸς οὓς τὰς ἄλλας δίκας λαγχάνουσιν κτέ.» Ὡς γνωστὸν ὅμως καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ σῳζομένῳ ἀριστοτελικῷ παπύρῳ ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἐλλείπει μὲν τὸ ἄρθρ. τούς (3), καὶ ἄλλαι δέ τινες λέξεις εἰσί πως τεταραγμέναι, διότι ἀντὶ τῶν: ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, ὡς πάντες οἱ ἐκδόται (K-W[3], H-L, K[3], B. S) ἐξέδωκαν, ἐν τῷ παπύρῳ κεῖται: ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης φυλῆς, ὧν τὸ πρῶτον φυλῆς φαίνεται ἐξαληλιμμένον, εἶτα δ' αὖθις προστεθειμένον μετὰ τό: ἑκάστης (4).

(1) Heraldus Hérauld) Observ. V. 14 § 4.

(2) Ὅρ. Gaillemer καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐν Dict. Antiqu. Darem. - Saglio λ. Διαιτηταὶ σελ. 125α.

(3) Τοῦτο ὑπὸ τῶν K - W προστεθὲν μόνος, ὅσον γνωστὸν ἡμῖν, ὁ Sandys οὐκ ἐξε-[illegible]ατο ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ.

(4) Ὑποδηλοῦσι δὲ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ὁ ἀντιγραφεύς, αὐτὸς ἑαυτὸν διορθῶν, προέ[illegible]ο μᾶλλον νὰ γράψῃ: ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἐπελάθετο δὲ νὰ διαγράψῃ καὶ τὸ ἄρ[illegible] τῆς. Ὁ Κενυὼν ἐν τῇ α΄ ἐκδόσει εὐλόγως, ὡς ἡμῖν φαίνεται, τὴν ἀνάγνωσιν

χοντο· μικρότερα γὰρ ἦν τὰ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα. **Ἦσαν γὰρ οἱ Διαιτηταὶ τέτταρες καὶ τετταράκοντα καθ' ἑκάστην φυλήν·** οὗτοι δὲ ἐν τῷ Σκιροφοριῶνι τὰς εὐθύνας ἐδίδοσαν» (1).

Ἄλλοτε θὰ ἐξετάσωμεν ἐκτενέστερον ἂν οἱ διαιτηταὶ ὄντως εὐθύνας ἐδίδοσαν (2). Εὐθὺς ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι νῦν οὐδ' ὑφίσταται πλέον ζήτημα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δημοσίων διαιτητῶν, τοῦ Ἀριστοτέλους σαφῶς τὰ περὶ τούτων ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53 δια-

(1) Ἐκδ. Ald. σ. 30.

(2) Τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γίλβερτ (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 492 μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου) λεγόμενον ὅτι, ἐπειδὴ «ἐπαρκῶς ἐξησφάλιζε τοὺς διαδίκους ἀπὸ πάσης ἀδικίας τῶν διαιτητῶν τὸ δικαίωμα εἰσαγγελίας», τούτου ἕνεκεν ἀπίθανον αὐτῷ φαίνεται ὅτι οἱ διαιτηταὶ ἐξερχόμενοι εὐθύνας ἐδίδοσαν, δὲν εἶνε ἀναμφίβολον ἐπιχείρημα. Τῷ ὄντι πᾶσα ἀρχὴ ἐδύνατο νὰ εἰσαγγελθῇ πρὸς τὴν βουλὴν ὑπὸ ἰδιώτου (Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 45. 2), οὐδὲν ἧττον ὅμως οὐδεμία τῶν ἀρχῶν ἐξιοῦσα ἀπηλλάσσετο λόγον ἀπενεγκεῖν πρὸς τοὺς Λογιστὰς (αὐτόθι Κεφ. 54. 2. Ὅρα δὲ καὶ ἐν τοῖς ἡγουμένοις τὰς §§ 3 καὶ 31). Ὡσαύτως ἀσθενὲς εἶνε καὶ τὸ τοῦ Hubert (σελ. 53) καὶ τοῦ Caillemer (ἐν Dict. Ant. Grecq. Darem - Saglio ἐν λ. διαιτηταὶ σ. 126) ἐπιχείρημα ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ ἄλλοι δικασταὶ τῶν εὐθυνῶν ἀπηλλάσσοντο, καὶ οἱ διαιτηταὶ ἄρα ἦσαν ἀνυπεύθυνοι· διότι οἱ διαιτηταὶ οὐ μόνον ἐδίκαζον, ἀλλὰ καὶ ἀνέκρινον τὰς διαίτας, ἄνευ ἐπιβλέψεως ἄλλης ἀρχῆς· παρὰ τοῖς δικασταῖς, ἄλλως τε καὶ κρύφα ψηφιζομένοις, τἀναντία. Καθ' ἡμᾶς ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἤρτηται ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον χαρακτηρισμοῦ τῶν διαιτητῶν, καθ' ὅσον τουτέστιν ἐθεωροῦντο ὡς ἄρχοντες ἢ ὡς νῦν λέγομεν, δημόσιοι ὑπάλληλοι, ὅπερ ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται ἀπιθανώτατον ὄν· ἀλλλὰ περὶ τούτου λέγομεν καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς. Ἄλλως σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν γραμματικῶν μόνος ὁ Οὐλπιανὸς ἐν τῷ ἤδη μνησθέντι εἰς § 86 Δημ. κ. Μειδ. σχολίῳ παρέδωκεν ἡμῖν ὅτι οἱ διαιτηταὶ εὐθύνας ἐδίδοσαν, τοῦτο δ' αὖθις στηρίζει εἰς ἔθος, ὃ ὅμως πάλιν δύσκολον εἶνε νὰ διατείνηταί τις ὅτι μὴ ὅλως ὑπάρξαν, ὁ Οὐλπιανὸς οἴκοθεν κατεσκεύασε. Διὸ πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ γραμματικὸς οὗτος καὶ τὸ ἔθος παρενόησε καὶ τὸ ἑρμηνευόμενον δημοσθενικὸν χωρίον, ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς εἰς τὰς εὐθύνας ἀναφερόμενον, ἐν ᾧ κατ' ἀλήθειαν πρόκειται περὶ εἰσαγγελίας εἰς τοὺς διαιτητάς. Κατὰ τἆλλα δ' ὅμως ἡ διδασκαλία τυῦ Οὐλπιανοῦ δύναται νὰ ᾖ ἀληθής, δεκτοῦ γενομένου ὅτι πρὸς τὸ τέλος ἑκάστου ἐνιαυτοῦ, πιθανῶς κατὰ τὸν τελευταῖον μῆνα, οἱ διαιτηταὶ τακτικῶς συνήγοντο εἰς συνέδριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ διαιτητῶν εἰσαγγελιῶν. Τοῦτο δὲ φανερῶς διδάσκει καὶ ὁ Οὐλπιανὸς λέγων, ὅτι «ἔθος ἦν . . . συλλέγεσθαι τοὺς διαιτητὰς κτλ.», ἐν ᾧ περὶ τῶν κυρίως εὐθυνῶν προκειμένου, οὐδεμία ἦν ἀνάγκη οἱ διαιτηταὶ νὰ συλλέγωνται, τῶν εὐθυνῶν εἴτε πρὸς τοὺς Λογιστὰς καὶ Συνηγόρους ὑπὸ τῶν ἀρχῶν κατὰ μέρος διδομένων (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 54), ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἐμβαλλομένων πρὸς τοὺς Εὐθύνους δι' ἐγχειρίσεως (Αὐτόθι Κεφ 48. 4 ἑπ.). Διὰ ταῦτα πάντα, ἔτι δὲ διότι οὐδὲν ἔτι εὕρομεν τεῖνον πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν δημ. διαιτητῶν ὡς δημ. ὑπαλλήλων, δεχόμεθα ὅτι οὗτοι εὐθύνας οὐκ ἐδίδοσαν.

λαβόντος καὶ διευκρινήσαντος. Ἀλλ' ἄλλως πρότερον εἶχε τὸ πρᾶγμα. Πρῶτος ὁ Ἕραλδος (1) ὑπερβολικὸν νομίσας τὸν κατ' Οὐλπιανὸν ἀριθμὸν τῶν διαιτητῶν, ὑπολογιζομένων ἐν ὅλῳ εἰς 440, οὐκ ἀφυῶς, εἰ καὶ μάτην, ᾔκασε: τετταράκοντα, τέτταρες καθ' ἑκάστην φυλήν, ὅπερ ἔτι πιθανώτερον καθίσταται ἂν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι παρασταθῶσι διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου: διαιτηταὶ μδ' καθ' ἑκάστην φυλὴν = διαιτηταὶ μ', δ' καθ' ἑκάστην φυλήν. Μετὰ δὲ τὸν Ἕραλδον ἄλλοι εἰς ἄλλας εἰκασίας προήχθησαν (2), οὐδενὸς ὡς εἰκὸς δυνηθέντος ν' ἀνεύρῃ τὸ ἀληθές, ἐλλείψει ἄλλοθεν ἄλλων ἀσφαλῶν εἰδήσεων.

Περιττὰ ἴσως νῦν εἰσι ταῦτα, οὐδὲ ὅλως αὐτῶν θὰ ἐμνημονεύομεν, ἐὰν μὴ τοῦτο μὲν ἡ ἄρτι παρατεθεῖσα εὐφυὴς εἰκασία τοῦ Ἑράλδου, τοῦτο δὲ τὰ ἐν Κεφ. 53 τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας περί τε τῶν Τετταράκοντα δικαστῶν, τῶν καλουμένων κατὰ δήμους, καὶ περὶ τῶν διαιτητῶν ἅμα ἱστορούμενα, ἐνέβαλον ἡμᾶς εἰς ὑποψίαν, ἐνθυμουμένους μάλιστα ἃ ἀνωτέρω περὶ συγχύσεως τῶν λλ: δικασταί-διαιτηταὶ διελάβομεν, μὴ ἡ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος διδασκαλία τοῦ Οὐλπιανοῦ εἶνε προϊὸν παραναγνώσεως ἢ τινος παραπλησίας συγχύσεως.

Τῷ ὄντι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ Κεφ. 53 τῆς Ἀθην. Πολιτείας κεῖται: «Κληροῦσι δὲ καὶ ⟨τοὺς⟩ τετταράκοντα, τέτταρας ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, πρὸς οὓς τὰς ἄλλας δίκας λαγχάνουσιν κτέ.» Ὡς γνωστὸν ὅμως καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ σῳζομένῳ ἀριστοτελικῷ παπύρῳ ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἐλλείπει μὲν τὸ ἄρθρ. τούς (3), καὶ ἄλλαι δέ τινες λέξεις εἰσί πως τεταραγμέναι, διότι ἀντὶ τῶν: ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, ὡς πάντες οἱ ἐκδόται (K-W[3], H-L, K[3], B. S) ἐξέδωκαν, ἐν τῷ παπύρῳ κεῖται: ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης φυλῆς, ὧν τὸ πρῶτον φυλῆς φαίνεται ἐξαληλιμμένον, εἶτα δ' αὖθις προστεθειμένον μετὰ τό: ἑκάστης (4).

(1) Heraldus Hérauld) Observ. V. 14 § 4.

(2) Ὅρ. Caillemer καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐν Dict. Antiqu. Darem. - Saglio λ. Διαιτηταὶ σελ. 125α.

(3) Τοῦτο ὑπὸ τῶν K - W προστεθὲν μόνος, ὅσον γνωστὸν ἡμῖν, ὁ Sandys οὐκ ἐξεδέξατο ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ.

(4) Ὑποδηλοῦσι δὲ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ὁ ἀντιγραφεύς, αὐτὸς ἑαυτὸν διορθῶν, προέβαλλον νὰ γράψῃ: ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἐπελάθετο δὲ νὰ διαγράψῃ καὶ τὸ ἄρθρον τῆς. Ὁ Κενυὼν ἐν τῇ α' ἐκδόσει εὐλόγως, ὡς ἡμῖν φαίνεται, τὴν ἀνάγνωσιν

Μή ποτε λοιπὸν ὁ Οὐλπιανὸς ἐντυχὼν εἴτ' ἐν ἀντιγράφῳ τῆς ἀριστοτελ. Ἀθην. Πολιτείας, εἴτε καὶ μᾶλλον ἐν ἀποσπασματίῳ τινὶ αὐτῆς: «Κληροῦσι δὲ καὶ ⟨ΔΙΚΑΣΤΑΣ⟩ Μ Δ ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, πρὸς οὓς τὰς ἄλλας δίκας λαγχάνουσιν κτέ.», κακῶς δὲ τούς τε ἀριθμοὺς (1) ἀναγνοὺς καὶ τὸ ΔΙΚΑΣΤΑΣ ἀντὶ ΔΙΑΙΤΗΤΑΣ ἐκλαβὼν (ἢ καὶ μὴ πάντως ὑπάρχον, κακῶς ὅμως ὑπονοήσας διὰ τὰ εὐθὺς παραχρῆμα περὶ διαιτητῶν ἀκολουθοῦντα) ἐπλάσατο ἡμῖν τὸν περὶ κληρώσεως καὶ περὶ ἀριθμοῦ τῶν δημοσίων διαιτητῶν μῦθον; (2)

Τέλος καλὸν εἶν' ἔτι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι παρὰ Πολυδεύκει ἐν Η. 91, περὶ τοῦ Πολεμάρχου ὄντος τοῦ λόγου, ἀναγιγνώσκεται: «δίκαι δὲ πρὸς αὐτὸν λαγχάνονται μετοίκων ἰσοτελῶν προξένων· καὶ διανέμει τὸ λαχόν, ἑκάστῃ φυλῇ τι μέρος, τὸ μὲν **διαιτηταῖς** παραδιδούς, εἰσάγων δὲ δίκας ἀποστασίου ἀπροστασίου κλήρων μετοίκων». Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο νοσεῖ πολλαχῶς, οὐδεὶς ὃς οὐκ εὐθὺς συνορᾷ ἀλλὰ καὶ πᾶς τις νῦν δύναται

ταύτην τότε προείλετο, ἣν ἄλλως κυροῦσι καὶ ἄλλα χωρία τῆς Ἀθην. Πολιτ., τάδε: Κεφ. 8. 4: ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Κεφ. 22. 2: ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἕνα. Κεφ. 55. 1: κληροῦσιν — κατὰ μέρος ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ σοφὸς Βλάσσιος ἐν τοῖς δύο τελευταίοις χωρίοις μετὰ τὸ ἑκάστης προσέθηκε τὸ ἄρθρον ⟨τῆς⟩.

Ἀλλ' ἀπαντῶσιν ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ ἀριστοτ. βιβλίῳ Κεφ. 43. 2: ν' **ἀπὸ** ⟨τῆς⟩ φυλῆς ἑκάστης. Κεφ. 61. 1: **ἀφ'** ἑκάστης ⟨τῆς⟩ φυλῆς ἕνα. Τὸ δ' ἄρθρον καὶ ἐν τούτοις ὁ Βλάσσιος προσέθηκεν. Ἔτι Κεφ. 29. 5: ἑλέσθαι δ' **ἐκ** τῆς φυλῆς ἑκάστης δέκα ἄνδρας. Κεφ. 44. 2: κληροῖ — ἕνα **ἐκ** τῆς φυλῆς ἑκάστης. Ἔτι Κεφ. 42. 2, 48 4, 56. 4, 60. 1, 61. 3 ἄνευ ὅλως τῆς **ἐκ** προθέσεως: ἕνα τῆς φυλῆς ἑκάστης (χειροτονεῖ ἢ κληροῖ κτλ.). Τέλος ἄνευ μὲν τοῦ **ἑκάστη**: Κεφ. 47. 1 καὶ 2: δέκα — κληροῦται δ' εἷς ἐκ τῆς φυλῆς, ἅμα δὲ ἄνευ καὶ τῆς **ἐκ** προθέσεως Κεφ. 61. 5: χειροτονοῦσι — ἕνα τῆς φυλῆς. Πρβλ. ἔτι Κεφ. 62. 1: ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης κληροῦσι — κληρούμεναι. Κεφ. 63: κληροῦσι — κατὰ φυλὰς κτέ.

(1) Πρβλ. ἐν ἀριστοτελ. παπύρῳ Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 43. 2: Βουλὴ δὲ κληροῦται Φ Ν ἀπὸ ἑκάστης φυλῆς κτέ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀριθμοὶ ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῷ διὰ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου γεγραμμένοι, ὧν μάλιστά τινες καὶ ὅλως φαίνονται ἐκπεσόντες.

(2) Προσῆκον δ' εἶνε νὰ σημειωθῇ ὅτι πρῶτος ὁ Μέϊερος ἀγχινούστατα ᾔκασεν ὅτι τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὧδε ὁ λόγος Οὐλπιάνιον σχόλιον οὐχὶ τοῖς διαιτηταῖς ἀλλὰ τοῖς δικασταῖς τοῖς κατὰ δήμους ἢ Τετταράκοντα ἥρμοζεν, οἳ τέσσαρες ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης ἐκληροῦντο.

οὐ δυσχερῶς τὰ ἡμαρτημένα νὰ ἰάσηται, ἐὰν μόνον ἀποβλέψῃ εἰς τὰ ἐν Κεφ. 58. 2-3 τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας, περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος διειλημμένα, ἃ βεβαίως ὁ Πολυδεύκης εἶχεν ὑπ' ὄψει, ἅτ' ἐπὶ λέξει σχεδὸν ἐκγράψας αὐτά. Ἔχουσι δ' ὧδε τὰ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ: «δίκαι δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἴδιαι μόνον, αἵ τε τοῖς μετοίκοις καὶ τοῖς ἰσοτελέσι καὶ τοῖς προξένοις γιγνόμεναι καὶ δεῖ τοῦτον λαβόντα καὶ διανείμαντα δέκα μέρη, τὸ λαχὸν ἑκάστῃ τῇ φυλῇ μέρος προσθεῖναι, τοὺς δὲ τὴν φυλὴν δικάζοντας τοῖς **διαιτηταῖς** ἀποδοῦναι. αὐτὸς δ' εἰσάγει δίκας τάς τε τοῦ ἀποστασίου καὶ ἀπροστασίου καὶ κλήρων καὶ ἐπικλήρων τοῖς μετοίκοις κτέ.».

Διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα ἀντιβολῆς τῶν χωρίων τούτων σαφῶς δείκνυται, ὅτι ὁ Πολυδεύκης (ὃς ἄλλως περὶ πάντων τούτων λεξικογραφικῶς μόνον διενοήθη νὰ πραγματεύσηται ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ), συντομωτέρως παρέλαβε τὰ παρ' Ἀριστοτέλει, κατ' οὐσίαν τοῦτο μόνον ἴσως αὐτὸς παραλιπὼν ὅτι, ἀντὶ νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ τῶν Τετταράκοντα ἢ κατὰ δήμους δικαστῶν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ξενικαὶ δίκαι τοῖς διαιτηταῖς παρεδίδοντο, ἀμελῶς πως περὶ τῶν αὐτῶν εἶπεν, ὅτι ὁ Πολέμαρχος τὸ λαχὸν ἑκάστῃ τῇ φυλῇ μέρος τοῖς διαιτηταῖς παρεδίδου. Πλὴν ἂν αὖθις, ἕνεκα τῆς συνήθους συγχύσεως τῶν λλ: διαιτηταί - δικασταί, ἀντὶ τῶν νῦν φερομένων: διαιτηταῖς παραδιδούς, προτιμήσῃ τις ν' ἀναγνῷ: δικασταῖς [τοῖς κατὰ δήμους] παραδιδούς, ὅπερ ὅμως, ἔν γε τῷ παρόντι τόπῳ, ἧττον πιθανὸν φαίνεται.

Ὅπως δή ποτε ἄδικον νομίζοντες τὴν μορφὴν ὅτι αὐτὸς δῆθεν ὁ Πολυδεύκης ἀγνοίᾳ τῶν πραγμάτων διέστρεψε καὶ συνέχεε τὰ ἀριστοτέλεια ῥήματα (1), οὐδαμῶς ἄλλως τε καὶ δύσγνωστα ὄντα, τοὐναντίον δὲ δοξάζοντες ὅτι τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἡμαρτημένα τοῖς ἀντιγραφεῦσιν ὀφείλονται, οἳ πολλαχῶς τὸ πολύτιμον Ὀνομαστικὸν κατελυμήναντο, ὧδέ πως ταῦτα διορθωτέα κρίνομεν: «δίκαι δὲ [ἴδιαι] πρὸς αὐτὸν λαγχάνονται μετοίκων, ἰσοτελῶν, προ[ξέ]νων· καὶ διανέμει τὸ λαχὸν ἑκάστῃ [τῇ] φυλῇ μέρος, [οὕ]το μὲν διαιτηταῖς παραδιδούς, εἰσάγων δὲ δίκας ἀπο[στ]ασίου, ἀπροστασίου, κλήρων, [ἐπικλήρων] μετοίκοις».

(1) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκεν ὁ Pischinger ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 30.

Ἐδύνατό τις εἰπεῖν ὅτι τὸ τῇ παρελείφθη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, ἅτε δὴ πρὸς τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς λ. ἑκάστῃ συγχυθέν· πιθανώτερον ὅμως ἡμῖν φαίνεται ὅτι τὸ τῇ μεταξὺ τῶν λλ: ἑκά-στη-φυλῇ ὑπεργεγραμμένον, κακῶς δὲ ἀντὶ τοῦ τε ὑποληφθέν, ἐτέθη μετὰ τὴν λ: φυλῇ. Περὶ δὲ τοῦ ἐπικλήρων νομίζομεν ὅτι καὶ τοῦτο ἦν γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους, ὅτι δ' ὅμως ἐλλείψει τῆς προσηκούσης ἐπιστάσεως παρελείφθη ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου, συγχέαντος τοῦτο πρὸς τὸ κλήρων, ἀμέσως προηγούμενον. Τέλος πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ χωρίου τούτου ἦν γεγραμμένον: ΔΙΚΑΙ ΔΕ ΙΔΙΑΙ πρὸς αὐτὸν κτέ, ὅτι δ' ὅμως ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν τὰς λλ. δίκαι-ἴδιαι συνιστάντων γραμμάτων, παρελείφθη αὖθις ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως ἡ λ. ἴδιαι (1)

Καὶ νῦν ἐπὶ τὴν μὴ οὖσαν, ἀφ' οὗ προτάξωμέν τινα περὶ διαιτητῶν, ἀναγκαιότατα ὄντα πρὸς κατανόησιν τοῦ τε περὶ αὐτῶν θεσμοῦ καὶ τῆς διαδικαστικῆς ἐκείνης πράξεως.

Ἐν τῷ ἀττικῷ δικαίῳ δύο εἰδῶν διαιτηταὶ ὑπάρχουσιν· οἱ μὲν αἱρετοί, ὅλως ὅμοιοι τοῖς παρ' ἡμῖν διαιτηταῖς, τοῖς ἰδίᾳ καὶ ἑκουσίως ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἑκάστοτε διὰ συνυποσχετικοῦ διοριζόμενοις, οἱ δέ, περὶ ὧν ἄλλως τε καὶ μόνον ἤδη πρόκειται, ἀναγκαῖοι, δημόσιοι καὶ κληρωτοί. Ὥστε κατὰ πάντα ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διέφερον.

Ἦσαν δὲ ἀναγκαῖοι μὲν διότι πᾶσα δίκη, ἰδία κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον, ἐξαιρέσει μόνον τῶν ἐμμήνων (2) καὶ τινων ἄλλων εὐαρίθμων δικῶν (3), εἴτε λόγῳ ὕλης — ratione materiae — εἴτ' ἄλλων λόγων ἕνεκα, ὑπαγομένων εἰδικῶς εἰς ἄλλους δικαστάς, ὁσάκις τὸ ἀν-

(1) Τὰς ὑπ' ἄλλων, πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, προταθείσας διορθώσεις τοῦ χωρίου τούτου ὅρ. παρὰ Hubert ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 29 σημ. 2.

(2) Τίνες αὗται διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 52. 2-3, διακρίνων εἰς μίαν μεγάλην κατηγορίαν, τὴν τῶν ἐμμήνων καλουμένων δικῶν, ἃς πάσας οἱ Εἰσαγωγεῖς «δικάζουσιν ἐμμήνους εἰσάγοντες», πλὴν τῶν τοῖς τελώναις καὶ κατὰ τῶν τελωνῶν, ἃς οἱ Ἀποδέκται μέχρι μὲν δέκα δραχμῶν δικάζουσιν αὐτοὶ ἀνεκκλήτως, τὰς δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα εἰσάγουσι καὶ οὗτοι ἐμμήνο εἰς τὸ δικαστήριον. Ὥστε, ἵνα τῇ νῦν νομικῇ γλώσσῃ χρησώμεθα, ἐμμήνους δί ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ὑφ' ἡμῶν σήμερον καλουμένας κατεπειγούσας.

(3) Τῶν ἐμπορικῶν καὶ μεταλλικῶν (αὐτ. Κεφ. 59. 5), εἰσαγομένων ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν, καὶ εἴ τινων ἄλλων.

τικείμενον αὐτῆς ἦν ἀξίας ἄνω τῶν δέκα δραχμῶν (1), ὤφειλεν ἀναγκαίως (2) κατὰ πρῶτον βαθμὸν νὰ ἐκδικάζηται ὑπὸ διαιτητοῦ, τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἀείποτε ὑποκειμένης εἰς ἔφεσιν (3).

Δημόσιοι δὲ διότι ἦσκουν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπιβεβλημένην αὐτοῖς, καθῆκον ἔχοντες οὐ μόνον νὰ διαιτῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκδιαιτῶσιν (4) ἕκαστος τὰς ἐπικληρουμένας αὐτῷ διαίτας.

Κληρωτοὶ δὲ τέλος διότι οὐχὶ οἱ ἀντίδικοι ἢ αὐτοὶ οἱ διαιτηταί, ἀλλ' ὁ κλῆρος ἑκάστοτε ὥριζε τὰς διαίτας ἢ δίκας ἃς ἕκαστος διαιτητὴς ὤφειλε νὰ διαιτήσῃ.

Ὥστε, ἵνα κατὰ τὴν νῦν νομικὴν γλῶσσαν εἴπωμεν, οἱ δημ. διαι-

(1) Διότι τὰς μέχρι δέκα δραχμῶν ἐδίκαζον ἐκ τῶν Τετταράκοντα οἱ δ', οἱ τὴν φυλὴν τοῦ ἐναγομένου δικάζοντες. (Αὐτ. Κεφ. 53. 1-2. Πρβλ. Κεφ. 58. 2).

(2) Πότε ὡρισμένως ἡ ἁρμοδιότης τῶν δημοσίων διαιτητῶν κατέστη ἀναγκαία δὲν εἶνε τελέως ἀπηκριβωμένον. Συμφωνοῦμεν ὅμως τῷ Caillemer, ἑρμηνεύοντι (ἐν Dict. Ant Grecq. Darem - Saglio λ Διαιτηταὶ σελ. 127) ἀποσπασμάτιόν τι τοῦ Λυσίου ἐκ τοῦ π. Ἀρχεβιάδην λόγου (: «ταῦτ' ἐμοῦ προκαλουμένου οὐδεπώποτ' ἠθέλησε . . . δίαιταν ἐπιτρέψαι, ἕως ὑμεῖς τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν διαιτητῶν ἔθεσθε»), ὅτι τὸν νόμον τοῦτον ὑπαινίσσεται ὁ ῥήτωρ, τὸν καταστήσαντα ἀναγκαίαν τὴν ἁρμοδιότητα τῶν διαιτητῶν. Τὸν αὐτὸν δὲ νόμον, εἴτ' ἐπὶ Εὐκλείδου τεθέντα, εἴτε μικρὸν πρὸ αὐτοῦ, πάντως δ' ἐπὶ Λυσίου, ὑπονοεῖ ὅ τε Πολυδεύκης ἐν Η. 126 (: «πάλαι δ' οὐδεμία δίκη πρὶν ἐπὶ διαιτητὰς ἐλθεῖν εἰσήγετο.») καὶ ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς ἐν τῇ προκειμένῃ γλώσσῃ, ἀντλῶν παρὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ δημ. διαιτηταὶ πότε τὸ πρῶτον κατέστησαν ; Περὶ τούτου οὐδὲν εἶνε ἀσφαλῶς γνωστόν, εἶνε δὲ λυπηρὸν ὅτι οὐδ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ ἐποιήσατο τὸν προσήκοντα λόγον. Ἡμῖν ὅμως δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ὁ αὐτὸς νόμος ὃν ἀναφέρει ὁ Λυσίας (π. Ἀρχεβιάδ. ἀποσπ.) καὶ ὃν ἐπικαλεῖται ὁ Δημοσθένης (κ. Μειδ. § 94, οὐχὶ βεβαίως τὸ μὴ γνήσιον κείμενον αὐτοῦ) εἶν' ὁ καταστήσας τοὺς δημοσίους διαιτητάς. Τὰς διαφόρους γνώμας ὅρ. παρὰ Pischinger ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 45 ἑπ. Πρβλ. Hubert σελ. 20 ἑπ.

(3) Αὐτ. Κεφ. 53. 2.

(4) Αὐτ. Κεφ. 53. 5 : «καὶ ἀναγκαῖον ἃς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτας ἐκδιαιτᾶν». Τουτέστι πᾶς διαιτητὴς ὤφειλεν ἵνα κατὰ κανόνα, ἐντὸς τοῦ ἔτους τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, δικάσῃ ἐντελῶς καὶ ἄχρι τέλους πᾶσαν ἐπικληρωθεῖσαν αὐτῷ δίαιταν, ἐκδιδοὺς ἅμα ἐμπροθέσμως καὶ τὴν ὁριστικὴν (sent. definitivam) καὶ τελευταίαν αὐτοῦ ἀπόφασιν περὶ τῆς ὑποβληθείσης εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ διαφορᾶς. Τοῦτο τοὐλάχιστον συνάγεται ἔκ τε τῆς παρὰ τὸ ἁπλοῦν διαιτήσει παραθέσεως τοῦ ἐκδιαιτᾶν καὶ τῆς ...νάμεως τῆς ἐκ προθέσεως. Σημειωτέον δ' ὅτι ὡς ὅ τε ἡμέτερος σοφὸς διδάσκαλος Κόντος (ἐν Ἀθηνᾶς τομ. Δ' σελ. 148) καὶ ἄλλοι φιλόλογοι παρετήρησαν, τοῦ ἐκδιαιτᾶν οὐδὲν ἄλλο μαρτύριον ὑπάρχει γνωστόν. Κατὰ δὲ τὴν ἔννοιαν παρατέον ἴσως τῷ παρὰ τῷ Λυσίᾳ π. Δημ. χρημ. § 5 ἐν τέλει ἐκδικάζειν : «νυνὶ λαχόντος ἐν τῷ Γαμηλιῶνι μηνὶ οἱ ναυτοδίκαι οὐκ ἐξεδίκασαν»,

τηταὶ οὗτοι, κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον, ἤσκουν οἰκείαν καὶ γενικὴν δικαιοδοσίαν (jurisd. propriam et ordinariam), ἁρμόδιοι ὄντες ἵν' ἐκδικάζωσι πᾶσαν ὑπὲρ τὸ τίμημα τῶν δέκα δραχμῶν ἐπικληρουμένην ἑκάστῳ αὐτῶν ἰδιωτικὴν (1) διαφοράν, μὴ διαρρήδην ἕνεκα τῆς εἰδικῆς δικαιοδοσίας ἄλλων δικαστῶν ἀπ' αὐτῶν ἀφῃρημένην. Κατὰ δὲ ταῦτα νομίζομεν ὅτι εὐλόγως δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὰ μονοπρόσωπα ταῦτα διαιτητικὰ δικαστήρια πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν Πρωτοδικεῖα, εἰ καὶ ταῦτα νομίμως συνίστανται ἐκ τριῶν ἀεὶ δικαστῶν.

Ἡ ὑπηρεσία τῶν δημ. διαιτητῶν ἦν ἐνιαυσία καὶ ἀναγκαία, τοῦ νόμου κελεύοντος «ἄν τις μὴ γένηται διαιτητὴς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης, ἄτιμον εἶναι — πλὴν ἐὰν τύχῃ ἀρχὴν ἄρχων τινὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἢ ἀποδημῶν» (2).

Διαιτηταὶ δὲ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἦσαν πάντες οἱ ἐπίτιμοι (3) πολῖται Ἀθηναῖοι, ὅσοι τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ ἦγον τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Τίνες δ' ἑκάστοτε ἦγον τὸ ἔτος τοῦτο, νομίμως ἐγίγνετο δῆλον ἐκ τῶν δημοσίων καταλόγων τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐγγραφομένων ἐφήβων, οἱ δὲ κατάλογοι εἰς στήλην χαλκῆν (4) ἀναγεγραμμένοι, ἵσταντο εἰς κοινὴν θέαν ἐκτεθειμένοι πρὸ τοῦ βουλευτη-

(1) Ἀνέκδ. Βεκκ. σελ. 235. 20. — Πρβλ. Πατμ. Λεξ. Σακκελ. σ. 13, ἔνθα καὶ τὸ τοῦ σχολίου χάσμα ὧδ' ἀσφαλῶς ἐκ τῶν Ἀνεκδ. Βεκκήρου σελ. 235. 22 συμπληρωτέον: «Εἰ δέ τινες — οὐκ (γρ. μὴ) ἐπείθοντο, [εἰσῆγον αὐτοὺς εἰς δικαστήριον] Ἐξὴν δὲ κτέ.»

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 5. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι τοῦ διαιτᾶν ἀπεκλείοντο ὡς ἀνίκανοι οἵ τε ὀφείλοντες τῷ δημοσίῳ καὶ ὅσοι ἤδη ἄτιμοι ἦσαν. Ὡσαύτως ἀναμφίλογον ἡμῖν φαίνεται, κατ' ἀναλογίαν κρίνουσι τοῖς περὶ τῶν ἡλιαστῶν νενομισμένοις, ὅτι καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑπέκειτο ἐάν τις διῄτα οἷς μὴ ἐξῆν. Πρβλ. Ἀριστ. αὐτ. Κεφ. 63. 3: «Δικάζειν δ' ἔξεστιν τοῖς ὑπὲρ λ' ἔτη γεγονόσιν, ὅσοι αὐτῶν [μ]ὴ ὀφείλουσιν τῷ δημοσίῳ ἢ ἄτιμοί εἰσιν. Ἐὰν δέ τις δικάζῃ οἷς μὴ ἔξεστιν, ἐνδείκνυται καὶ [εἰς] τὸ δικαστήριον εἰσάγεται». Εἰσήγετο δὲ πιθανῶς ἡ ἔνδειξις αὕτη ὑπὸ τῶν Θεσμοθετῶν. Ὅρ. Ἀριστοτ. αὐτ. Κεφ. 59 ἐν τέλει. Πατμ. Λεξ. Σακκελ σελ. 16. Ἐπιθ. δ' Ἀθηνᾶς τομ. ΙΑ' σελ. 16.

(3) Ἤ, ὡς ὀρθῶς που κατὰ τοῦτο λέγει ὁ Σουΐδας (ἐν λ. διαιτητὰς ἔκδ. Bernhardy σελ. 1332) οἱ καθαροὶ πάσης αἰτίας ὑπειλημμένοι.

(4) Τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι πρότερον, ὡς οὗτος διδάσκει (Ἀθην. Πολιτεία Κεφ. 53. 4) «οἱ ἔφηβοι — εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα ἐνεγράφοντο», ἴσως που ἔνδον φυλασσόμενα, ἵνα μὴ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐκτεθειμένα φθείρωνται ἢ ἐξαλείφωνται. Περὶ τοῦ λελευκωμένα γραμματεῖα ὅρ. Κόντου, Παρατηρήσ. εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Δ' σελ. 146.

ρίου, παρὰ τοὺς Ἐπωνύμους. Διότι ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκάστου τῶν ἐτησίων καταλόγων τούτων, ἵνα διακρίνηται ἡ ἡλικία ἑκάστη τῶν στρατευσίμων, (ἦσαν δὲ αἱ ἡλικίαι πᾶσαι 42) ἐπεγράφοντο αὐτοῖς ὅ τε ἄρχων, ὁ ἐφ' οὗ ἔφηβοι οὗτοι γενόμενοι ἐνεγράφοντο, καὶ ὁ τῆς ἄρτι ἀπαλλαγείσης τοῦ διαιτᾶν ἡλικίας ἐπώνυμος, ὅστις, κατὰ τὴν βραχυλογικὴν τοῦ νόμου ἔκφρασιν, ᾗ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐχρήσατο, ἦν «**ὁ τῷ πρότερον ἔτει δεδιαιτηκώς**», τουτέστιν ὁ πρὸ τοῦ νέου ἄρχοντος 43ος ἄρχων, ἐφ' οὗ τῆς ἀρχῆς οἱ τότ' ἐγγραφέντες ἔφηβοι (1), ἑξηκονταέτεις πέρυσι γενόμενοι, διήτησαν τὰς τοῦ λήξαντος ἔτους διαίτας, ἅτε δὴ ἄρτι παυσάμενοι νὰ λογίζωνται ἐν ταῖς ἡλικίαις (2).

Ὥσθ' οἱ Τετταράκοντα, οἳ τὰς διαίτας τοῖς διαιτηταῖς διένεμον καὶ ἐπεκλήρουν, ἵνα γνῶσιν ἑκάστοτε τίνες κατὰ τὸν νόμον οἱ τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος ἄγοντες, ὤφειλον νὰ λάβωσιν, ὡς βραχυλογικῶς μὲν αὖθις, ἀλλ' ἀεὶ ὡς ἀκριβέστατα διδάσκει ὁ θεῖος Ἀριστοτέλης (Κεφ. 53. 5) «**τὸν τελευταῖον τῶν ἐπωνύμων**», ὃς προδήλως ἦν ὁ εὐθὺς μετὰ τὸν τῷ πρότερον ἔτει δεδιαιτηκότα ἑπόμενος ἄρ-

(1) Ἦσαν δ' ἔφηβοι οἱ «ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες» (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. Κεφ. 42. 1) οἳ τουτέστιν, συμπεπληρωκότες τὸ 17 ἔτος, ἦγον τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Τρία εἰσ. μαθήμ. εἰς Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολιτ. σελ. 40 ἐπ. Τοῦ αὐτοῦ σημ. 1 ἐν σ. 244 τῆς μεταφρ. Γίλβερτ.

(2) Καθ' ἡμᾶς δῆλον ὅτι διαιτηταὶ ἐγίγνοντο οἱ διανύσαντες τὰς τεσσαράκοντα δύο ἡλικίας στρατεύσεως, λογιζομένας ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους, οὐχὶ συμπεπληρωμένου, ἀλλ' ἀγομένου ὑπὸ τῶν ἐγγραφομένων ἐφήβων. Πράγματι δ' ἂν οὕτω τὰ ἔτη ἀριθμήσωμεν, σαφῶς εὑρήσομεν ὅτι τὸ 42 ἔτος στρατεύσεως συνέπιπτε πρὸ τὸ 59 ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν ἐν ταῖς ἡλικίαις, ὅτι δὲ καὶ τούτου παρελθόντος, ἤρχετο κατὰ νόμον λογιζόμενον τὸ 60, οὐχὶ ἀρχόμενον αὖθις ἢ συμπεπληρωμένον, ἀλλὰ τρέχον ἁπλῶς, ὅτε οἱ τοῦτο ἄγοντες ἄνδρες ἐγίγνοντο διαιτηταί. Τοῦτο δὲ νομίζομεν διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53. 4 λέγων: «διαιτηταὶ δ' εἰσὶν οἷς ἂν **ἑξηκοστὸν ἔτος ᾖ**». (Πρβλ. Βεκκήρου Ἀνέκδ. σ. λ. 235. 20. — Σχολ. Πλάτ. Νόμ. Θ' σελ. 926 C). Ἀλλὰ τὰ ἀριστοτέλεια ταῦτα ῥήματα ἄλλοι ἄλλως ἡρμήνευσαν, ὁ δὲ Γίλβερτ (ἔνθ' ἀνωτέρω Μεταφρ. σελ. 489) οὐκ ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὅτι «οἱ διαιτηταὶ... ἐγίνοντο ἐκ τῶν Ἀθηναίων τῶν ἀποτελούντων τὴν **τελευταίαν ἡλικίαν τῶν ὁπλιτῶν**, ἤτοι τῶν ἀγόντων τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος». Τὴν αὐτὴν ...ώμην ἐξήνεγκε πρότερον καὶ ὁ **Pischinger** (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 8 ἐπ.), ὅστις ὅμως τὰ ...ρ' Ἀριστοτέλει ἐν Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 4: «ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ πρότερον ...ει δεδιαιτηκώς» ὀρθῶς ἡρμήνευσεν, ἀκολουθήσας τοῖς ἐπιφανέσι ὀλλανδοῖς κρι...τοῖς **Herwerden** καὶ **Leeuwen** (ἐν ἐκδ. Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ.): **i. e. is, quem ...onymum habuerunt arbitri praecedentis anni.** Ὅρα ἑπομ. σημείωσιν.

χων, τουτέστιν ὁ πρὸ τοῦ νῦν εἰσιόντος ἄρχοντος 42ος ἄρχων, καὶ δὴ φανερῶς ἄρα κατὰ σειρὰν ὁ τελευταῖος ἡλικίας ἐπώνυμος· διότι οἱ τῶν ἡλικιῶν ἐπώνυμοι ἐν ὅλῳ ἦσαν δύο καὶ τεσσαράκοντα (Κεφ. 53. 4) (1).

(1) Ὁ Gilbert ἔνθ' ἀνωτέρω Μετάφρασ. σελ. 394 ὡς ἐπώνυμον τῷ πρότερον ἔτει δεδιαιτηκότα ἐξέλαβε τὸν προκάτοχον τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ἄρχοντος, ὁ δὲ Sandys (ἔνθ' ἀνωτέρω τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ σελ. 191 ἐν σημ.), «ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ (Κεφ. 53. 4) οἱ μὲν ἄρχοντες ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς ἐπωνύμους, οὗτοι δὲ διακρίνονται εἰς ἐπωνύμους τῶν φυλῶν καὶ εἰς ἐπωνύμους τῶν ἡλικιῶν», ὑπετόπασεν ὅτι, «καθὰ οἱ τῶν φυλῶν ἐπώνυμοι ἐξελέγησαν ἐκ τῶν προκριθέντων ἑκατὸν ἀρχηγετῶν ('Αθην. Πολιτεία Κεφ. 21. 6), οὕτω ποτὲ ἴσως καὶ οἱ τῶν ἡλικιῶν ἐπώνυμοι ὠνομάσθησαν ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐνενήκοντα». Ἡμεῖς ὡς πρὸς τοῦτο ἠκολουθήσαμεν τῇ εὐστοχωτάτῃ ὄντως γνώμῃ τοῦ κ. Πολίτου. (Ὅρ. μετάφρ. Γίλβερτ, αὐτ. σημ. 2 ἐν σελ. 394. Τὴν διατριβὴν τοῦ E. Poste, Age Eponymoi at Athens ἐν Class Rev. 1896 σελ. 4 ἑπ., ἣν αὐτόθι ἀναφέρει ὁ κ. Πολίτης, δυστυχῶς δὲν εἴδομεν. Ἐπιθ. δὲ τοῦ αὐτοῦ κ. Πολίτου: Τρία εἰσαγ. μαθήμ. εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτ. ἐν Ἀθήναις 1894 σελ. 40 ἑπ.).

Ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ, σαφῶς ὅσον ἐγένετο ἡμῖν δυνατὸν ἐξέθεμεν τίνι τρόπῳ νοοῦμεν τὰ περὶ προσδιορισμοῦ καθ' ἡλικίαν τῶν διαιτητῶν καὶ τὰ περὶ ἐπιγραφῆς ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς καταλόγοις δύο ἑκάστοτε ὀνομάτων ἀρχόντων, τοῦ τ' ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τοῦ δεδιαιτηκότος πέρυσι. Ἐπειδὴ δέ τις ἴσως ἐδύνατο νὰ ἐρωτήσῃ, διὰ τίνα λόγον ἐν τῇ στήλῃ ἐπεγράφετο καὶ τὸ τοῦ τῷ πρότερον ἔτει δεδιαιτηκότος ἄρχοντος ὄνομα, καλὸν νομίζομεν νὰ προσθῶμεν, ὅπως πᾶσα τυχοῦσ' ἀμφιβολία ἐκλίπῃ, ὅτι τοῦτο φανερῶς συνέβαινεν ἵνα προχειρότατα καὶ ἀναντιλέκτως ἐκ τοῦ ἑκάστοτε συντασσομένου νέου καταλόγου ἐφήβων δεικνύηται τίς ἡ ἐπὶ τοῦ δεῖνος ἄρχοντος ἡλικία, ἢ πάσης περαιτέρω στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τοῦ διαιτᾶν ἄρτι ἀπηλλαγμένη, ἀπετέλει τὸ ὅριον, μεθ' ὃ μόνον αἱ ἡλικίαι ἐδύναντο νὰ ἀριθμῶνται ἐφεξῆς, ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ τῶν μαθηματικῶν Ο.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὸ ἁπλοῦν καὶ εὐμήχανον σύστημα τοῦτο ἐδύνατο νὰ ᾖ ὠφέλιμον, διότι διὰ τῆς συγχρόνου ἀεὶ ἐπιγραφῆς δύο ὀνομάτων ἀρχόντων ἀπηλλάσσοντο πάσης ἐκ τυχούσης ὁμωνυμίας συγχύσεως ἢ καὶ ἀμφιβολίας ἁπλῶς. Ἦσαν δὲ αἱ ὁμωνυμίαι αὗται οὐχὶ ἀσυνήθεις, διὸ ἠναγκάζοντο πρὸς διάκρισιν νὰ τιθῶσιν ἑκάστοτε προσδιορισμόν τινα. Οὕτω λ. χ. ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ δύο μνημονεύων ἀρχόντων Καλλιῶν ὀνομαζομένων, τοῦ μὲν τοῦ ἔτους 412/11 (Κεφ. 32. 1), τοῦ δὲ τοῦ ἔτους 406/5, τοῦτον πρὸς διάκρισιν τοῦ προτέρου ἐπονομάζει Καλλίαν τὸν Ἀγγελῆθεν (Κεφ. 34. 1), τὸν αὐτὸν δὲ ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. ἐν Ὑποθ. Ι. ὡσαύτως πρὸς διάκρισιν καλεῖ Καλλίαν τὸν μετὰ Ἀντιγένη. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ ἕτεροι Καλλίαι ἄρχοντες, ὁ μὲν ἀρχαιότερος, ὁ τοῦ ἔτους 456/5, ὃν αὖθις ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχ. 10 ἐπονομάζει Καλλίαν τὸν μετὰ Μνησίθεον (ὃν ὅμως Μνησίθει ὁ Ἀριστοτέλης αὐτ. Κεφ. 26 2 Μνησιθείδην καλεῖ), ὁ δὲ νεώτερος, ὁ τοῦ ἔτους 377.—Ὡσαύτως παρ' Ἀριστοτέλει (αὐτ.) δύο μνημονεύονται Πυθόδωροι ἄρχοντες, ἀλλ' ἄνευ ἑτέρου προσδιορισμοῦ, μὴ ὄντος ἀναγκαίου ἕνεκα τῶν συμφραζομένων, ὁ μὲν

Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν διαιτητῶν ἦν κατ' ἀνάγκην διάφορος ἑκάστοτε· διότι οἱ καθ' ἕκαστον μὲν ἔτος καθιστάμενοι ἔφηβοι δὲν ἦσαν βέβαια πάντοτε τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ, ἔπειτα δὲ πάντες μὲν οἵ ποτε ἐγγραφέντες ἔφηβοι δὲν ἐξικνοῦντο μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ἄλλοι δὲ τούτων καὶ ζῶντες ἢ ἐξηροῦντο ἢ κατὰ τὸν νόμον ἦσαν ἀνίκανοι διαιτᾶν (1).

τοῦ ἔτους 432/1 (Κεφ. 27. 2), ὁ δὲ τοῦ ἔτους 404/3 (Κεφ. 35. 1. — Πρβλ. δὲ καὶ Κεφ. 41. 1 ἔνθα πιθανῶς πάνυ, ὡς οἱ K-W[3] ἤδη ἤκασαν, ὑπάρχει τι χάσμα μετὰ τὴν λ: ἄρχοντος, ἐν ᾧ δὲ χάσματι, ὡς αὖθις οἱ αὐτοὶ ἐπιφανέστατοι κριτικοὶ διδάσκουσι, damnatae Pythodori memoriae facta erat mentio. Τῷ ὄντι διαρρήδην ὁ Ξενοφῶν ἐν Ἑλλην. Βιβλ. Β' Κεφ. γ' § 1 λέγει ὅτι τὸν Πυθόδωρον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ « ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἡρέθη, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν »).

(1) Ὁ Goodell (ἐν Amer Journ of Philol XII, 3, σελ. 320) λαβὼν πίνακα στατιστικὸν θνησιμότητος πόλεως ἀγγλικῆς, ἐχούσης πληθυσμὸν 20,000 ἀνδρῶν, ἀνεζήτησεν ἐν αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν τῶν μέχρι τοῦ 59 ἔτους τῆς ἡλικίας ἐξικομένων, ὅπως ἐντεῦθεν προσδιορίσῃ τὸν πιθανὸν ἀριθμὸν τῶν κατ' ἔτος ἐν Ἀθήναις καθισταμένων διαιτητῶν, εὗρε δὲ τὸν ἀριθμὸν 225, ὃν ὅμως νομίζει πάντως σμικρυντέον, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἐκείνους τοὺς χρόνους (Δ' αἰῶνα π. Χρ.) Ὁ δὲ Pischinger, ἀποδοκιμάζων τὴν μέθοδον ταύτην, ἅτε δή, ὡς λέγει, ἀνεφάρμοστον οὖσαν ἐπὶ τόπων καὶ χρόνων ἀνομοίων ὅλως, διαιρεῖ μὲν αὐτὸς τὸν ἀριθμὸν 20,000 (εἰκαζόμενον πληθυσμὸν τῶν πολιτῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα π. Χρ.) διὰ τοῦ 42 (ἀριθμοῦ τῶν στρατευσίμων ἡλικιῶν) τὸ δὲ προκῦψαν πηλίκον 476, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται οἵ τ' ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐν πολέμῳ πεσόντες ἢ ὑπὸ νόσου διαφθαρέντες καὶ οἱ εἰς ἐλάττωσιν καταστάσεως περιστάντες, ἐλαττοῖ αὖθις εἰς τὸ ἥμισυ (= 238) καὶ ἐπιλεγει: Dimidio igitur posito eundem fere quem Goodell numerum accipimus.

Ὅτι ὁ δεύτερος ὑπολογισμὸς οὗτος, ἐπὶ μηδεμιᾶς ἀρχῆς ἐπιστημονικῆς στηριζόμενος, οὐδὲν παρέχει ἐχέγγυον, νομίζομεν περιττὸν ν' ἀποδείξωμεν. Πειθόμεθα δὲ μᾶλλον τῷ Goodell, πλὴν ὅτι δοξάζομεν ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ὑποδειχθεὶς ὡς μέσος ὅρος ἀριθμὸς 225, προσῆκον εἶνε, ὡς πρὸς τοὺς καθισταμένους πράγματι διαιτητάς, κατὰ πολὺ ἔτι νὰ ἐλαττωθῇ, ἀφαιρουμένων τῶν τε τυγχανόντων ν' ἄρχωσι τινὰς τῶν ἀρχῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἢ ἀποδημούντων (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 5), προσέτι δὲ καὶ πάντων τῶν παντὸς εἴδους ἀνικάνων εἴτε νόμῳ (ὀφειλέται τοῦ δημοσίου ἢ ἄτιμοι) εἴτε καὶ λόγῳ νόσου ἢ σοβαροῦ φυσικοῦ ἐλαττώματος. Οὕτω δὲ καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι περὶ τὸ τέλος τοὐλάχιστον τοῦ Δ' αἰῶτος π. Χρ. οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος γιγνόμενοι διαιτηταὶ οὔτε πολλῷ πλείονες, οὔτ' αὖθις πολλῷ ἐλάσσονες ἦσαν τῶν ἐπὶ Ἀντικλέους ἄρχοντος (325/4 π. Χρ.) στεφανωθέντων 103 διαιτητῶν. ὅτι δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναγράφονται πάντες οἱ ὄντως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διαιταὶ γενόμενοι, μαρτυρεῖ μὲν τὸ ἄρθρον οἱ (: Διαιτηταὶ οἱ ἐπὶ Ἀντικλέους ἄρχοντος), μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ὅτι ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου, διότι ἄρα ἐξεδικήσαν τὰς ἐπικληρωθείσας αὐτοῖς διαίτας. Πρβλ. Hubert, σελ. 24 καὶ 26. Pischinger, σελ. 12 ἑπ.

Ὥσθ' οἱ Τετταράκοντα, λαβόντες τὸν τελευταῖον κατάλογον, πρώτιστον εἶχον καθῆκον ἵνα εὐθὺς ἀκριβώσωσιν τίνες καὶ ὁπόσοι οἱ νομίμως κατὰ τὸ νέον ἔτος διαιτήσοντες· διότι μετὰ τοῦτο μόνον ἐδύναντο νὰ διανείμωσι τοῖς ὄντως διαιτηταῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληρώσωσιν ἃς ἕκαστος αὐτῶν ὤφειλε νὰ διαιτήσῃ (Κεφ. 53. 5): «τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπωνύμων λαβόντες οἱ Τετταράκοντα, διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτήσει» (1).

(1) Πρὸ τῆς ἀνευρέσεως ἤδη τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου ὅ τε Μέϊερος καὶ ὁ **Schömann** πιθανώτερον ἔκρινον ὅτι οἱ διαιτηταὶ ὑπέκειντο εἰς δοκιμασίαν, μετὰ δ' αὐτοὺς ὁ **Hubert** (**De arbitris atticis etc.** σελ. 32) τοὐναντίον ἐξεδέξατο ὅτι μᾶλλον ἦσαν ἀπηλλαγμένοι αὐτῆς, ἀφ' οὗ οὐδ' εὐθύνας, ὡς δοξάζει (αὐτόθι σελ. 53). ἐδίδοσαν.

Ὁ **Pischinger** (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 11 ἑπ.) ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ ἄνωθι ἐν τῷ κειμένῳ παρατιθέμενον ἐκ τῆς Ἀθην. Πολιτείας (Κεφ. 53. 5) ἀριστοτελικὸν χωρίον, συνήγαγεν ἐξ αὐτοῦ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχε τοῖς διαιτηταῖς δοκιμασία, καὶ δὴ μάλιστα ὅτι «**hac igitur** δοκιμασίᾳ **apud** *iudices*, **praesidentibus XL viris instituta, ex illo epheborum indice novus correctior arbitrorum a XL viris confectus est.**»

Κατὰ κανόνα εἰς δοκιμασίαν ὑπέκειντο πᾶσαι αἵ τε αἱρεταὶ καὶ αἱ κληρωταὶ ἀρχαί (Ἀριστ. Ἀθ. Πολιτ. Κεφ. 55. 2), ἐδοκιμάζοντο δ' αὗται ἐν τῷ δικαστηρίῳ (πλὴν τῶν 9 ἀρχόντων, δοκιμαζομένων τὸ πρῶτον καὶ ἐν τῇ Βουλῇ), τὰς δὲ δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς ἁπάσαις εἰσῆγον οἱ Θεσμοθέται (αὐτ. Κεφ. 59. 4)· ἀλλ' οἱ δημ. διαιτηταὶ οὔτε ἄρχοντες ἦσαν, ἀλλ' οὔτε αἱρετοὶ ἢ κληρωτοὶ ὡς διαιτηταί, ἁπλῶς δὲ πολῖται ἐπίτιμοι, διὰ τοῦτο κλητοὶ ὅτι ἦγον τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν· κατ' ἀκολουθίαν οὐχ ὀρθὸν ὃ διδάσκει ὁ **Pischinger** ὅτι τὰς τῶν διαιτητῶν δοκιμασίας εἰσῆγον δῆθεν εἰς δικαστήριον οἱ Τετταράκοντα. Εἶν' ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ἀπαντῶσι καὶ ἄλλαι περιπτώσεις δοκιμασίας καὶ δὴ λ. χ. ἡ τῶν ἀδυνάτων, (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 49. 4) ἡ τῶν προδρόμων καὶ τῶν ἁμίππων (αὐτ. Κεφ. 49. 1), ἡ τῶν ἐφήβων (αὐτ. 42. 2), ἀλλὰ πάντας τούτους, καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς Ἵππους (αὐτ. Κεφ. 49. 1) ἐδοκίμαζεν οὐχὶ δικαστήριον, ἀλλ' ἡ Βουλή, ἐδοκίμαζε δὲ ἐφ' ὡρισμέναις ἰδιότησι, τῆς κρίσεως αὐτῆς οὔσης κυρίας. Ἡ δ' ὑπὸ τῆς Βουλῆς αὖθις δοκιμασία τῶν τὸν ὕστερον ἐνιαυτὸν βουλευσόντων Βουλευτῶν (αὐτ. Κεφ. 45. 3) κατ' οὐδένα τρόπον, νομίζομεν, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς μνησθείσας περιπτώσεις δοκιμασίας, καὶ διὰ τὴν εὐρύτητα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνακρίσεως, καὶ διότι οἱ Βουλευταὶ ἦσαν ἄρχοντες καὶ τέλος διότι καὶ τούτοις ἦν ἔφεσις εἰς τὸ δικαστήριον.

Καθ' ἡμᾶς, ὥσπερ οἱ δικασταὶ εἰς οὐδεμίαν δοκιμασίαν ὑπέκειντο, οὕτω καὶ οἱ διαιτηταὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης δοκιμασίας· πλὴν μόνον ὅτι, καθὰ ἄλλως καὶ ἡμεῖς δοξάζομεν, ὁ τούτων κατάλογος, ἐπιστάσης τῆς ὥρας, ἐξηλέγχετο ὑπὸ τῶν Τετταράκοντα ἵνα γνωσθῇ τίνες καὶ ὁπόσοι οἱ νομίμως κατὰ τὸ νέον ἔτος διαιτήσοντες, παραπλησίως πως δῆλα δὴ ὡς ἐγίγνετο διὰ τοὺς ἱππέας, ὧν τὸν κατάλογον ἐπηνώρθου ἡ Βουλὴ (αὐτ. Κεφ. 49. 2). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον οὔτε ἦν οὔτ' ἐκαλεῖτο δοκιμασία, κατὰ τὴν

Πρὸ τῆς ἀνευρέσεως ἤδη τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. Πολιτείας ἦν ζήτημα, καὶ νῦν δὲ μετ' αὐτὴν αὖθις ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον, ἂν ὁ εἰς δίκην ἑκάστην κληρούμενος διαιτητὴς ἐκληροῦτο ἐξ ἁπάντων τῶν διαιτητῶν ἀδιακρίτως (1), ἢ ἐκ τοῦ ἁρμοδίου ὡς ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου τμήματος, ἑνὸς τῶν δέκα τμημάτων, εἰς ἃ γενικῶς ἔτι καὶ νῦν ὑποτίθεται ὅτι διῃροῦντο κατὰ φυλὰς οἱ διαιτηταί (2). Τὴν δευτέραν δὲ γνώμην ταύτην ἠσπάσατο καὶ ὁ Γίλβερτ, δοξάζων ὅτι τὰ ἄρτι παρατεθέντα ἀριστοτέλεια ῥήματα: «διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτήσει» ἐμφαίνουσιν ὅτι ἐκ τῶν τμημάτων ἐκληροῦτο ὁ διαιτητής (3).

Ὅτι οἱ ἑκάστοτε ἐνιαύσιοι διαιτηταὶ ἀπετέλουν ἴδιον συνέδριον, τοῦτο νῦν μάλιστα δύναται νὰ θεωρῆται ὡς βέβαιον (4), ὅτι δ' ὅμως οὗτοι διῃροῦντο εἰς δέκα κατὰ φυλὰς τμήματα, ἐξ ὧν δῆθεν εἰς δίκην ἑκάστην εἷς ἐκληροῦτο διαιτητής, τοῦτο οὔτε προέκυψέ ποθεν, ἄχρι τοῦδε ἀλλ' οὔτε ἦν καθ' ἡμᾶς δυνατόν. Τὸ δημοσθενικὸν χωρίον (κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. § 12): «ἡ μὲν γὰρ δίαιτα ἐν τῇ ἡλιαίᾳ ἦν· οἱ γὰρ τὴν Οἰνῇδα καὶ τὴν Ἐρεχθηΐδα διαιτῶντες ἐνταῦθα κάθηνται», ὃ καὶ μόνον κυρίως εἰπεῖν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κοινὴν ταύτην περὶ διακρίσεως εἰς δέκα τμήματα δόξαν, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ καθ' ἡμᾶς (5), ἢ ὅτι, ἐπειδὴ οἱ διαιτηταὶ οὐχὶ ἐν δικα-

τοῦ ἀττ. δικαίου ἔννοιαν. Ἐννοεῖται δ' ὅμως, ἄλλως δὲ παρετηρήσαμεν ἤδη τοῦτο, ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταί, ἐὰν συνέτρεχέ τις τῶν νομίμων λόγων ἀνικανότητος, ἐδύναντο νὰ διωχθῶσι δι' ἐνδείξεως, δι' οὓς αὐτοὺς λόγους καὶ πάντες οἱ λοιποὶ δικασταί (αὐτ. Κεφ. 63. 3).

Ἀκολούθως δὲ τούτοις δοξάζομεν ὅτι οἱ διαιτηταὶ οὐδ' εἰς ἐπιχειροτονίαν ὑπέκειντο, ἀφ' οὗ οὔτ' ἐχειροτονοῦντο οὔτ' ἐκληροῦντο ὡς οἱ ἄρχοντες, οὔτε ὅλως ὡς ἄρχοντες δύνανται μετὰ πιθανότητος νὰ θεωρηθῶσι.

(1) **Lipsius**, Att. Proc. σελ. 1012. Μετ' αὐτὸν δὲ ὁ **Pischinger** ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 15 ἑπ.

(2) **Caillemer**, ἐν Dict. Ant. Darem. - Saglio λ. Διαιτηταὶ σελ. 128 a. — **Hubert** ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 30. πρβλ. ἔτι σελ. 42. Ἠκολούθησε δ' οὗτος τῷ **Schömann**.

(3) Ἔνθ' ἀνωτ, Μεταφρ. σελ. 490 καὶ σημ. 2.

(4) Ὡς συνέδριον βεβαίως ἐδίκαζον τὰς κατὰ τῶν διαιτητῶν εἰσαγγελίας (Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 6). Ὡσαύτως ἐψηφίζοντο ψηφίσματα CIA. II, 1172 καὶ ἐτίθεσαν ἀναθήματα αὐτ. 1182. Ἐπιθ. Pischinger, αὐτ. σελ. 27 ἑπ.

(5) Νῦν βλέπομεν ὅτι καὶ ὁ **Pischinger** (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 28) ὁμοίως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ψ/δημοσθενικὸν χωρίον (Λόγ. 47 § 22), ἐνόησεν, οὑτωσὶ λέγων: **Nam e /Demosthenis verbis minime concludendum est, arbitrorum collegium in**

στηρίοις ἀποδεδειγμένοις (1) τὰς διαίτας ἐδίκαζον, ἀλλ' ἐν ἄλλοις τόποις (2), μὴ πρὸς τοῦτο εἰδικῶς προωρισμένοις, διὰ τοῦτο, ἵνα γιγνώσκωσιν οἱ ἀντίδικοι ποῦ κατὰ λόγον τῶν φυλῶν ὤφειλον νὰ προσέρχωνται καὶ προσκαλῶσιν ἀλλήλους ἑκάστοτε, ὡρίζοντο τόποι διάφοροι, εἰς πιθανῶς κατὰ φυλὰς δύο (3), ἐν οἷς οἱ ἁρμόδιοι διαιτηταὶ ἦσαν ὡσαύτως ἠναγκασμένοι νὰ ἑδρεύωσι, πιθανῶς καθ' ἡμέρας τακτάς, ἐξαιρέσει δὲ πάντως τῶν ἀφεσίμων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν (4), ὅπως διαιτῶσιν ἕκαστοι τὰς ἐπικληρωθείσας αὐτοῖς διαίτας.

Εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐσφαλμένην ὑπόληψιν οὐκ ὀλίγον συνέτεινε, φαίνεται, καὶ ἡ παλαιὰ ἀλλὰ πλημμελὴς διδασκαλία, ὅτι οἱ διαιτηταὶ κλήρῳ δῆθεν καθίσταντο, ἐξ οὗ εὐλόγως ἐδύνατό τις νὰ συναγάγῃ ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις κρατοῦν σύστημα ἰσότητος,

decem partes singulis tribubus destinatas divisum fuisse, sed *singulae tribus certa loca habuerunt, ubi arbitri causas eorum, qui ex illa tribu accusati erant, instruebant*. Ἐπιθ. ἔτι σελ. 17. Πρβλ. δὲ καὶ Hubert αὐτ. σελ. 30 τῷ Schömann ἐν τούτῳ ἀκολουθήσαντι, πλὴν ὅτι, ἀμφότεροι οὗτοι ἡμαρτημένως παρεδέξαντο ὅτι τὸ τῶν διαιτητῶν συνέδριον διῄρητο εἰς δέκα τμήματα, ὅπερ ὁ Pischinger καλῶς ἀντέκρουσεν.

(1) Ἁρποκρ. ἐν λ. Διαιτηταί.

(2) Ὁ Πολυδεύκης (Η. 126) γενικῶς καὶ ἐπὶ παραδείγματι λέγει ὅτι οἱ διαιτηταὶ διῄτων ἐν ἱεροῖς· γνωστοὶ δ' ὅμως τόποι εἰσὶν ἡ ἡλιαία (Δημοσθ. κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. § 12) καὶ ἡ Ποικίλη στοὰ (Δημ. κ. Στεφ. Α' § 17). Ἴσως δὲ διῄτων καὶ ἐν τῷ Δελφινίῳ (Δημ. π. Βοιωτ. § 11. - Ἰσαῖ. ὑ. Εὐφιλ. 9)· ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι τὸ τοῦ Πολυδεύκους ἐν ἱεροῖς προσήκει μᾶλλον εἰς τοὺς αἱρετοὺς διαιτητάς. Ὅρ. Δημ. κ. Νεαίρ. § 46.

(3) Τοῦτο φαίνεται ἡμῖν πιθανώτερον, ὅτι τουτέστιν εἷς κατὰ φυλὰς δύο τόπος ὡρίζετο. Τὴν αὐτὴν δ' εἰκασίαν ἐξήνεγκον πρότερον μὲν ὁ Schömann, εἶτα δ' ὁ Hubert (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 30) μετὰ δ' αὐτοὺς καὶ ὁ Pischinger (αὐτ. σελ. 17) ταύτην φαίνεται παραδεξάμενος. Τὸ τοῦ Λυσίου κ. Παγκλ. § 2: «προσκαλεσάμενος αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς τῇ Ἱπποθοωντίδι δικάζοντας», ὃ ἄλλοτε ὑπελαμβάνετο ὡς εἰς τοὺς διαιτητὰς ἀναφερόμενον, νῦν εἶνε φανερὸν ὅτι ἀφορᾷ εἰς τοὺς δ' τῶν Τετταράκοντα, τοὺς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζοντας. Ὁ λέγων τὸν λόγον, ἐπειδὴ τὸν Παγκλέωνα ἐνόμιζε μέτοικον, προσεκαλέσατο αὐτὸν πρὸς τὸν Πολέμαρχον· εἶτα δ' ὅμως, ἐπειδὴ ὁ ἐναγόμενος ἐξωδίκως ἰσχυρίσατο ὅτι πολίτης ἐτύγχανεν ὢν καὶ δὴ ὅτι Δεκελειόθεν ἐδημοτεύετο, ἐπικουρικῶς (subsidiairement), ὡς λέγομεν νῦν, προσεκαλέσατο αὐτὸν «καὶ πρὸς τοὺς τῇ Ἱπποθοωντίδι δικάζοντας». Μετὰ δὲ τοῦτο ὅμως, πεισθεὶς ἀσφαλῶς πλέον ὅτι ὁ ἀντίδικος ἦν μέτοικος, ὁριστικῶς ἐνήγαγεν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Πολεμάρχου.

(4) Τίνες αὗται ὅρ. Γίλβερτ, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 512 (ἔπ. ἔτι σελ. 343, 357) παρ' ᾧ καὶ τὰς παλαιὰς μαρτυρίας.

ἴσοι ἐξ ἑκάστης φυλῆς πολῖται ἐχειροτονοῦντο ἢ ἐκληροῦντο (1), ἀκόλουθον τούτοις ἦν ὅτι καὶ οἱ διαιτηταὶ διῃροῦντο εἰς δέκα κατὰ φυλὰς τμήματα, ἐξ ἴσου ἕκαστον ἀριθμοῦ διαιτητῶν. Ἀλλὰ πρότερον μέν, μετὰ τὴν ὑπὸ πρώτου τοῦ ἡμετέρου Ῥαγκαβῆ δημοσιευθεῖσαν (2) ἀττικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους 325/4, περιέχουσαν ἀναγραφὴν τῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου διαιτητῶν, νῦν δὲ μάλιστα, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας, οὐδεμίαν ἡ γνώμη ἐκείνη δύναται νὰ ἔχῃ ἐφεξῆς σοβαρὰν δικαιολογίαν, γνωστοῦ γενομένου ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταὶ οὔτε κληρωτοὶ (3) οὔτε χειροτονητοὶ ἦσαν, ἀλλ' ἁπλῶς κλητοί, λόγῳ τῆς ἡλικίας αὐτῶν.

Ἔπειτα, ἀκριβῶς τοῦ τρόπου τούτου ἕνεκα τῆς κλήσεως τῶν διαιτητῶν, ἡ εἰς τμήματα κατὰ φυλὰς διαίρεσις αὐτῶν, εἴτε κατὰ λόγον τῶν φυλῶν τῶν ἐναγομένων, εἴτε κατὰ λόγον τῶν φυλῶν τῶν διαιτητῶν, εἴτε ὅπως δή ποτε ἄλλως, ἦν ἀδύνατος ἄνευ μεγάλων δυσαναλογιῶν, καθιστασῶν ἀνέφικτον, εἰ μὴ ἐκ τύχης ἁπλῶς, τὴν συγκρότησιν καὶ δύο ἢ τριῶν μόνον τμημάτων ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἢ παραπλησίως ἴσου ἀριθμοῦ διαιτητῶν. Τῷ ὄντι, ὡς παντὶ φανερόν, προχείρως δὲ δείκνυσι καὶ ἡ πρὸ μικροῦ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 325/4, οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος καθιστάμενοι διαιτηταί, κατά τινα, ὡς εἰπεῖν, ἀνάγκην ἀναπόδραστον, ἐξεπροσώπουν τὰς φυλὰς ἀνίσως (4), διότι οὔτε ὅτε ὡς ἔφηβοι ἐνεγράφοντο ἐτηρεῖτο, οὐδὲ ἦν δυνατὸν νὰ τηρηθῇ, ἀριθμητικὴ κατὰ φυλὰς ἰσότης, οὔτε τοιαύτη, ὡς εἰκός, ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα ἔτη, ὅτε οἱ ἤδη ποτ' ἔφηβοι ὄντες τότε καθίσταντο γέροντες (5). Εἶνε πρόδηλον μάλιστα ὅτι ἐδύ-

(1) Πλὴν ἐννοεῖται ὁσάκις οἱ ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες ἦσαν ἥσσονες τῶν δέκα; ὅτ' ἐξελέγοντο εἷς ἐκ δύο φυλῶν, ὡς οἱ ε' Εἰσαγωγεῖς, ἢ δύο ἐξ ἁπάντων, ὡς οἱ β' Ἵππαρχοι κτλ.

(2) **Rang. Antiqu. Hell. II** ἀρ. 1163 (**CIA. II**, 943). Πρβλ. **CIA. II**, 941, 942.

(3) Καλὸν δὲ νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, εἰ ἔστιν ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ τοὺς δημοσίους διαιτητὰς κληρωτοὺς ὀνομάζουσιν (ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. ἐν τῷ π. Ἀφοβ. § 58: «ἐπὶ τὸν κληρωτὸν δὲ διαιτητὴν ἐλθὼν — ὦφλε τὴν δίαιταν»), διὰ τούτου οὐδὲν ἄλλο νοοῦσιν ἢ ὅτι διὰ κλήρου ὡρίζετο τίς τίνας τῶν διαι- διαιτητὴς ἔμελλε νὰ διαιτήσῃ. Ἀλλὰ περὶ τούτου πλείονα κατωτέρω.

Οὕτως ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 325/4 ἀναγράφονται 103 διαι-, ὧν 13 τῆς Ἐρεχθηΐδος, 14 τῆς Αἰγηΐδος, 3 μόνον τῆς Πανδιονίδος, 12 τῆς ντίδος, 9 τῆς Ἀκαμαντίδος, 11 τῆς Οἰνηΐδος, 16 τῆς Κεκροπίδος, 9 τῆς Ἱπποτίδος, 9 τῆς Αἰαντίδος καὶ 7 τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς.

Τοῦτο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, συνειδὼς ὁ ἀοίδιμος Γίλβερτ, ἵνα δὲ δικαιολο-

νατο νὰ συμβῇ ὥστε, κατὰ τὴν ἐξέλεγξιν τοῦ καταλόγου τῶν διαιτησόντων, μηδὲ εἷς τούτων νὰ εὑρεθῇ ἐκπροσωπῶν τινα τῶν φυλῶν, ἄλλων μὲν τῶν τῆς φυλῆς ταύτης ὁμηλίκων ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλελοιπότων, ἄλλων δὲ ἢ ἀτελῶν ὄντων ἢ ἀνικάνων ὑπὸ τοῦ νόμου κηρυσσομένων. Ἐὰν δὲ πάλιν πρὸς συγκρότησιν τῶν ὑποτιθεμένων τμημάτων χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ἡ κατὰ φυλὰς ἐναγομένων διάκρισις, ὅπως, καθὰ διδάσκει ὁ Γίλβερτ (1), « κληρῶται πρὸς ἑκάστην διαφορὰν εἷς διαιτητὴς ἐκ τοῦ τμήματος τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου », τότε δὴ τότε ἡ δυσαναλογία ἔσται πολλῷ μείζων, μάλιστα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἐν τῷ καταλόγῳ πραγματικὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ φυλὴν ἑκάστην διαιτητῶν (2).

γήσῃ ἣν διδάσκει « εἰς 10 τμήματα, κατὰ λόγον τῶν φυλῶν » διαίρεσιν τῶν διαιτητῶν, εὐθὺς προστίθησιν : « Ἀλλ' οἱ ἐν ἑκάστῳ τῶν τμημάτων τούτων δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὦσιν ἐκ τῆς φυλῆς, ἣν διῄτων ». (Αὐτόθ. ἐν μεταφράσει σελ. 490). Ἡ τοιαύτη δ' ὅμως συγκρότησις τμήματος φυλῆς ἐκ φυλετῶν ἄλλων φυλῶν, ἐν ᾧ οὔτε μαρτυρεῖται, οὔτ' ἄλλως εἶνε ἀναγκαία, ἀπᾴδει τελέως τοῦ πνεύματος τῆς Ἀθηναίων πολιτικῆς νομοθεσίας.

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 491.

(2) Ἵνα δὲ πᾶς τις πεισθῇ περὶ τούτων, κείσθω ἡμῖν τὸ ἑξῆς παράδειγμα, ἐν μέρει μὲν πραγματικόν, κατὰ τὴν ἄρτι παρατεθεῖσαν ἀναγραφὴν διαιτητῶν κατὰ φυλὰς τοῦ ἔτους 325/4 (CIA. II. 943) ὄντων 103, ἐν μέρει δὲ ὑποθετικόν, ὡς πρὸς τὸν κατὰ φυλὴν ἑκάστην ἀριθμὸν τῶν ἐναγομένων, ὑποτιθεμένων ἐν ὅλῳ 417 :

	Διαιτηταὶ κατὰ φυλήν.	A	B	Ἐναγόμενοι κατὰ φυλήν.
Ἐρεχθηΐδος............	13	$3\ ^{6}/_{13}$	4,5	45
Αἰγηΐδος............	14	$2\ ^{7}/_{14}$	3,5	35
Πανδιονίδος	3	$15\ ^{2}/_{3}$	4,7	47
Λεοντίδος.............	12	$4\ ^{5}/_{12}$	5,3	53
Ἀκαμαντίδος...........	9	$2\ ^{8}/_{9}$	2,6	26
Οἰνηΐδος..............	11	$2\ ^{7}/_{11}$	2,9	29
Κεκροπίδος............	16	$2\ ^{9}/_{16}$	4,1	41
Ἱπποθωντίδος...........	9	$6\ ^{2}/_{9}$	5,6	56
Αἰαντίδος	9	$6\ ^{1}/_{9}$	5,5	55
Ἀντιοχίδος............	7	$4\ ^{2}/_{7}$	3,0	30
Ἐν ὅλῳ..	103		Ἐν ὅλῳ..	417

Ἀκριβῶς θεωροῦντες τοὺς ἀριθμοὺς τούτους παρατηροῦμεν :

Α' Ἐὰν μὲν αἱ κατὰ φυλὴν ἑκάστην δίκαι (στήλη ἐναγομένων) διανεμηθῶσ ταξὺ τῶν τῆς ἀντιστοίχου φυλῆς διαιτητῶν (στήλη διαιτητῶν), τὸ ἑκάστῳ τού λαχὸν μέρος διαιτῶν οὐ μόνον ἀεὶ συνοδεύεται ὑπὸ κλάσματος (στήλη Α), καὶ ὅλως δυσανάλογον εἶνε πρὸς τὰ μέρη τὰ λαχόντα τοῖς τῶν ἄλλων φυλῶν τηταῖς. Οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ οἱ τῆς φυλῆς Αἰγηΐδος διαιτηταὶ θὰ φορτισθῶσιν ἐκ...

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀνενδοιάστως δοξάζομεν ὅτι ἂν καλῶς τὸν νοῦν ἐπιστήσωμεν εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀριστοτελικὸν χωρίον, ἀκριβολογούμενοι δὲ ἐπὶ λέξει αὐτὸ ἑρμηνεύσωμεν, ταχέως ἀναφανήσεται καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ὄντως αἱ δίαιται ὅσον οἷόν τε παραπλησίως ἴσαι πᾶσι τοῖς διαιτηταῖς διενέμοντο, καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν αὗται ἐπεκληροῦντο αὐτοῖς.

Πρὸ τούτου δ' ὅμως παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ τὸ ἀριστοτελικὸν βιβλίον, οἱ Τετταράκοντα τριχόθεν παρελάμβανον τὰς ὡρισμένας αὐτοῖς εἰς τὰ ἴδια δίκας· α' παρ' αὐτῶν τῶν ἐναγόντων πολιτῶν ἀπ' εὐθείας (1), αὗται δ' ὡς εἰκὸς ἦσαν αἱ πλεῖσται· β' παρὰ τῶν δέκα Εὐθύνων (2), παραδιδόντων αὐτοῖς τὰς κατ' ἀρχόντων ἐμβαλλομένας ἰδιωτικὰς εὐθύνας· γ' δὲ παρὰ τοῦ Πολεμάρχου (3), παραπέμποντος αὐτοῖς, μετὰ προηγουμένην διανομὴν καὶ κλήρωσιν, πάσας τὰς τοῖς μετοίκοις καὶ τοῖς ἰσοτελέσι καὶ τοῖς προξένοις γιγνομένας ἰδιωτικὰς δίκας, αἳ καὶ μόναι ἐλαγχάνοντο πρὸς αὐτόν. Ἐκ τούτων οἱ Τετταράκοντα τὰς μὲν μέχρι δέκα δραχμῶν ἐδίκαζον ἀνεκκλήτως ἐν τοῖς ἁρμοδίοις κατὰ φυλὴν φεύγοντος (4) τμήμασι, τὰς δ' ὑπὲρ τὸ τίμημα

μόνον διὰ 2 7/11 διαιτῶν, οἱ τῆς φυλῆς Πανδιονίδος θὰ φορτισθῶσιν ἕκαστος διὰ 15 2/3 διαιτῶν. Τηλικαύτη δ' ὅμως ἀνισότης βεβαίως ἀπεκρούετο ὑπὸ τοῦ ἀθηναίου νομοθέτου.

Β' Ἐὰν δὲ πάλιν οἱ 103 διαιτηταὶ μερισθῶσιν εἰς 10 ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ διαιτητῶν τμήματα, τότε 3 μὲν τούτων πάντως θ' ἀπαλλαγῶσι τοῦ διαιτᾶν (ἐν ᾧ ἡ ἀναγραφὴ τοὐλάχιστον τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου στεφανωθέντων 103 διαιτητῶν μαρτυρεῖ τοὐναντίον), αἱ ἑκάστῳ δὲ τῶν λοιπῶν 100 διαιτητῶν ἀναλογήσουσαι δίαιται ἔσονται ὅλως ἄνισοι κατ' ἀριθμὸν πρὸς ἀλλήλας (στήλη Β). Οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ τοῖς τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς διαιτηταῖς ἀναλογήσουσιν ἑκάστῳ 2,6 δίαιται, τοῖς τῆς φυλῆς Ἱπποθωντίδος θὰ ἐπικληρωθῶσιν ἑκάστῳ δίαιται 5,6 τουτέστι πλέον ἢ διπλάσιαι. Ὥστε καὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον αὐθαίρετον, ἔσται μὲν ἐλάσσων ἡ ἀνισότης κατὰ διαιτητὴν ἕκαστον, πάντως ὅμως καὶ αὖθις κατὰ τμήματα μεγάλη, διότι, κατὰ τὸ αὐτὸ παράδειγμα πάντοτε, ἐν ᾧ οἱ τοῦ τμήματος τῆς δῆθεν Ἀκαμαντίδος φυλῆς, (δῆθεν δὲ λέγομεν, διότι τὰ τμήματα ὑποτίθενται πληρωθέντα διὰ διαιτητῶν ἀλλοτρίων φυλῶν), τῶν κλασμάτων λογιζομένων, θὰ διαιτήσωσιν ἐν ὅλῳ 26 διαίτας, οἱ τοῦ τῆς Ἱπποθωντίδος θὰ διαιτήσωσιν ὑπερδιπλασίας, τουτέστι 56.

(1) Κεφ. 53. Ἐν αὐταῖς δὲ περιληπτέον καὶ τὰς τῶν δούλων, αἳ πρὸς τὴν φυλὴν τοῦ κεκτημένου ἐλαγχάνοντο. Ὅρ. Ἁρποκρ. ἐν λ. Ὅτι. Πρβλ. Δημοσθ. π. Καλλικλ. § 31. Ἐπιθ. Pischinger, αὐτ. σελ. 33.

(2) Κεφ. 48. 5.

(3) Κεφ. 58. 2.

(4) Ὅτι ἁρμόδιοι ἐκ τῶν 40 ἦσαν οἱ τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου δ', καὶ ὅτι κατὰ κανόνα ἠκολουθεῖτο ἡ δωσιδικία (forum) τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου, τοῦτο προκύ-

τοῦτο ἀπεδίδοσαν τοῖς διαιτηταῖς, τότ' εἰδικώτερον ἅμα ἐπικαλοῦντες αὐτὰς διαίτας (1), ἴσως ἕνεκα τῆς προσωνυμίας τοῦ διαιτητοῦ. Εἶνε δὲ σφόδρα πιθανὸν ὅτι αἱ δίαιται αὗται ἦσαν πολλαὶ (2) τὸν ἀριθμόν, διότι, ὡς εἴρηται, οἱ διαιτηταὶ ἦσαν περιβεβλημένοι γενικὴν δικαιοδοσίαν, ἐκτεινομένην καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ξένων, ἦν δὲ καὶ ἡ Ἀττικὴ τότε σφόδρα πολυάνθρωπος.

Καὶ ἤδη ἴδωμεν τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ἀριστοτελικὸν χωρίον (Κεφ. 58. 5) : «τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπωνύμων λαβόντες οἱ Τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτήσει».

Τὸ **διανέμουσιν**, ὧδε κείμενον, δύο τινὰ ὑποδηλοῖ : Α' ὅτι αἱ δίαιται οὐχὶ καθ' ὅσον ὑπὸ τῶν ἐναγόντων ἑκάστη εἰσήγετο ἀπεδίδοντο τοῖς διαιτηταῖς, ἀλλ' ἀθρόως πᾶσι, ἐν τῇ ἀρχῇ πιθανώτατα τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ διαιτηταὶ ἐκαλοῦντο ἵν' ὑπηρετήσωσι· τοῦτο δὲ τεκμαιρόμεθα μὲν ἐκ τῆς ὅλης ἀριστοτελικῆς φράσεως, ἄλλως δὲ συνηγορεῖ ἡμῖν

πτει ἐκ τῆς 'Αριστ. 'Αθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2 (πρβλ. Κεφ. 58. 2. — ἔτι Λυσ. κ. Παγκλ. § 2 ἑπ. —'Αρποκρ. ἐν λ. ὅτι Ϛ' καὶ λ. **Πολέμαρχος**).'Αλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐν Κεφ. 48. 5 τῆς 'Αθην. Πολιτείας φερομένων, ὅτι ὁ Εὔθυνος «παραδίδωσιν τὰ μὲν ἴδια τοῖς δικασταῖς τοῖς κατὰ δή[μους, τοῖς] **τὴν φυλὴν ταύτην εἰσάγουσιν**, (ἀνθ' οὗ οἱ **Richards** καὶ **Thompson** ἤκασαν, οἱ δὲ **K-W** καὶ ἐξέδωκαν : **δικάζουσιν**) τὰ δὲ δημόσια τοῖς θεσμοθέταις», δύναται νὰ συναχθῇ τὸ αὐτὸ πόρισμα, ὅτι τουτέστιν ἠκολουθεῖτο ἡ δωσιδικία τῆς φυλῆς τοῦ φεύγοντος. Ἄλλοτε (ἐν **'Αθηνᾶς** τόμ. ΙΑ' σελ. 372 ἑπ.) ἐξηνέγκομεν τὴν εἰκασίαν, ὅτι αἱ εἰς τὰ ἴδια εὔθυναι εἰσήγοντο πιθανῶς εἰς τὸ δικαστήριον. Νῦν ὅμως, μετὰ δευτέρας φροντίδας, πειθόμεθα ὅτι πιθανωτέρα τυγχάνει οὖσα ἡ ὧδ' ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθεμένη γνώμη, ὅτι τουτέστι καὶ τούτων ἑκάστην οἱ Τετταράκοντα, τὸ μὲν πρῶτον παρεδίδοσαν εἰς τὸν λαχόντα δημ. διαιτητήν, εἶτα δέ, ἐφέσεως γενομένης, εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐχρήσατο δὲ φαίνεται ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὰ ἴδια εὐθυνῶν τῷ ῥ. **εἰσάγουσιν** ἐπίτηδες, ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐπ' αὐτῶν εἰδικὴν ἁρμοδιότητα τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν δημοσίων εὐθυνῶν, ὅτε ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ θεσμοθέται. Πικρὸν μὲν τὸ ὁμολογεῖν τὰ ἴδια σφάλματα, ἀλλ' ἀνύποιστον ὅλως τὸ ἑκόντα ταῖς ἡμαρτημέναις δόξαις ἐμμένειν.

(1) Περὶ τοῦ νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει νομικοῦ ὅρου **διαιτησία** ἀντὶ τοῦ **δίαιτα** διέλαβεν ὁ σοφὸς καὶ πεφιλημένος ἡμῖν διδάσκαλος κ. Κόντος ἐν Γλωσσ. Παρατηρήσεσι σελ. 508.

(2) Μὴ ἐπιλανθανώμεθα δ' ἄλλως ὅτι καὶ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ('Αθην. Πολιτεία Κεφ. Γ' § 2) οἱ ἀθηναῖοι ἦσαν ἄγαν φιλόδικοι : «**πῶς γὰρ ἂν καὶ οἷοί τε εἶεν, οὕστινας πρῶτον μὲν δεῖ ἑορτάσαι ἑορτὰς ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων . . . ἔπειτα δὲ δίκας καὶ γραφὰς καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν ὅσας οὐδ' οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι ἐκδικάζουσι κτέ.**».

καὶ ἕτερον ἀριστοτελικὸν χωρίον (Κεφ. 58. 2) τόδε : «καὶ δεῖ τοῦτον (: τὸν Πολέμαρχον) λαβόντα (τὰς τοῖς μετοίκοις, ἰσοτελέσι καὶ προξένοις γιγνομένας δίκας) καὶ διανείμαντα δέκα μέρη, τὸ λαχὸν ἑκάστῃ τῇ φυλῇ μέρος προσθεῖναι, τοὺς δὲ τὴν φυλὴν δικάζοντας τοῖς διαιτηταῖς ἀποδοῦναι». Ἀλλ' ὡς εὐθὺς συνορᾷ πᾶς τις ὁ Πολέμαρχος, ὅπως δύνηται ἑκάστοτε τὰς δίκας ταύτας εἰς δέκα μέρη νὰ διανέμῃ, εἶτα δ' ἕκαστον τῶν μερῶν τούτων κατὰ προσθήκην εἰς ἑκάστην τῶν δέκα φυλῶν (1), νὰ ἐπικληροῖ, ἐπάναγκες ἦν ἵν' αἱ δίκαι ἀθροίζωνται, ὦσι δὲ καὶ πολλαὶ ἱκανῶς, πλείους τῶν δέκα τοὐλάχιστον, διότι ἄλλως ἡ διανομὴ ἦν ἀδύνατος (2).

Β' ὅτι ἡ εἰς τοὺς διαιτητὰς διανομὴ τῶν δικῶν ἐγίγνετο ἅπασιν, ὡς ἰσαίτατα ἑκάστῳ, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ δὴ λ. χ. (3) ὅτι ἐὰν οἱ μὲν διαιτηταὶ ἦσαν 103 αἱ δὲ δίαιται πᾶσαι 417, ἐπειδὴ τὸ πηλίκον (417 : 103) εἶνε 4, περισσεύουσι δὲ καὶ 5, ἑκάστῳ μὲν τῶν διαιτητῶν ἔδει ν' ἀναλογήσωσι 4 δίαιται, εἰς 5 δ' αὐτῶν καὶ μία ἔτι κατὰ προσθήκην. Διότι, ἂν ἄλλως, οὐδέποτε ὁ ἐπ' ἀκριβολογίᾳ θαυμάσιος Σταγιρίτης θὰ παρέλειπε νὰ δηλώσῃ τοῦτο. Τοὐναντίον μάλιστα, εἰπὼν πρὸ μικροῦ μὲν ὅτι διαιτηταί εἰσιν οἷς ἂν ἑξηκοστὸν ἔτος ᾖ, προστιθεὶς δ' ἤδη ὅτι τίνες καὶ ὅσοι οὗτοι δείκνυσιν ἡ στήλη ἐφ' ἧς ἐπιγέγραπται ὁ τελευταῖος τῶν ἐπωνύμων, εἶτα δ'εὐθὺς τούτοις ἐπενεγκὼν τὸ διανέμουσιν αὐτοῖς, ἄνευ οἵου δή ποτε ἄλλου προσδιορισμοῦ (4),

(1) Ἐπειδὴ οἱ ξένοι εἰς οὐδεμίαν ἀνῆκον φυλήν, ἔδει δὲ πάντως ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου νὰ ὁρίζηται ἡ ἁρμοδιότης τοῦ δικαστοῦ, τούτων ἕνεκα ὁ Πολέμαρχος, κατὰ νομικὸν πλάσμα (fictio legis), κατέτασσε τὸν ἀλλοδαπὸν διάδικον εἴς τινα τῶν φυλῶν, εἰδικῶς διὰ τὴν ἐπίδικον ἑκάστοτε διαφοράν, οὗτος δ' ἀπηυθύνετο εἰς τὸ ἁρμόδιον κατὰ φυλὴν τμῆμα τῶν Τετταράκοντα, εἶτα δὲ εἰς τὸν ὡρισμένον τῇ αὐτῇ φυλῇ τόπον, ὅπως παραστῇ πρὸ τοῦ κληρωτοῦ διαιτητοῦ.

(2) Ὅπερ ὧδε ἰσχυριζόμεθα, τὸ ἀριστοτελικὸν διανέμουσιν ἑρμηνεύοντες, περὶ ἀθρόας διανομῆς τῶν δικῶν, καθ' ὡρισμένον ἐντὸς τοῦ ἔτους σημεῖον χρόνου, τοῦτ' αὐτὸ βλέπομεν καὶ ἐν Ῥώμῃ τὸ πάλαι γιγνόμενον, μετὰ τῶν συνήθων ὡς εἰκὸς παρὰ ῥωμαίοις παραλλαγῶν. Ὅρ. Mayntz, D'. Romain, τόμ. Α' § 101 σελ. 196 καὶ τὰς παρ' αὐτῷ ῥωμαϊκὰς μαρτυρίας, ἰδίᾳ *Serv.* ad Aen. II, 102: «Et est de antiqua ctum scientia: quia in ordinem dicebantur (?) causae propter multitudinem tumultum festinantium, cum erat annus litium». Ἔτι VI, 431.

(3) Χρώμεθα δὲ τῷ αὐτῷ ὡς ἀνωτέρω παραδείγματι.

(4) Τῷ ῥ. διανέμειν, κατ' ἐνεργητ. τύπον προενηνεγμένῳ, ἀλλ' ἀεὶ μετὰ προσδιορισμοῦ κατὰ μέρη, διότι ὅμως ἦν ἀναγκαῖος, τετράκις ἐχρήσατο ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ α' Κεφ. 21. 4 : διένειμε δὲ καὶ τὴν χώραν ... τριάκοντα

σαφῶς ἔδειξεν ὅτι νοεῖ τὴν μεταξὺ ἁπάντων ἀνεξαιρέτως(1) διανομήν, βεβαίως ἄρα καὶ ἴσην, κατὰ τὸ δυνατόν.

Τὰ δὲ: **καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτήσει**, εὐθὺς μετὰ τὸ διανέμουσιν ἐπαγόμενα, σαφῶς δηλοῦσι, νομίζομεν, ὅτι γιγνομένης πρότερον τῆς διανομῆς, ὅπως ὁρισθῇ πόσαι δίαιται ἀνελόγουν ἑκάστῳ διαιτητῇ, εἶτα διὰ κλήρου ὡρίζετο καὶ ἃς ἐκ τῶν ὅλων διαιτῶν, ἕκαστος διαιτητὴς ἔμελλε νὰ διαιτήσῃ. Γνωστῆς δ' οὔσης τῆς προνοίας τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου ὅπως προλαμβάνῃ πᾶσαν περὶ τὰς κληρώσεις κακουργίαν, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ κλήρωσις ἦν διπλῆ, ὅτι τουτέστιν ἔνθεν μὲν ἐκληροῦτο εἷς ἐξ ἁπάντων διαιτητής, ἔνθεν δὲ τούτῳ ἐπεκληροῦντο (2) αἱ ἀνάλογοι δίαιται καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἄχρι τέλους, ὅτι δ', ἂν ἐπερίσσευον δίαιταί τινες (κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα 5), ταύτας ἐπεκλήρουν αὖθις τοῖς ἐξ ἁπάντων λαχοῦσιν ἰσαρίθμοις διαιτηταῖς.

μέρη· β' Κεφ. 30. 3: τοὺς δ' ἑκατὸν ἄνδρας διανεῖμαι... τέτταρα μέρη ὡς ἰσαίτατα· γ' Κεφ. 31. 3: διανειμάντων αὐτοὺς (εἰς τὰς τέτταρας λήξεις) οἱ ἑκατὸν ἄνδρες· δ' Κεφ. 58. 2: καὶ δεῖ τοῦτον (τὸν Πολέμαρχον)... διανείμαντα δέκα μέρη. Δὶς δ' ἐχρήσατο καὶ τῷ μέσῳ ῥ. διανείμασθαι, ἄνευ ὁρισμοῦ μερῶν, ἐπὶ διανομῆς φανερῶς ἴσης· α' Κεφ. 12. 3: πάλιν δ' ἑτέρωθί που λέγει (Σόλων ἐν τῇ ποιήσει) περὶ τῶν διανείμασθαι τὴν γῆν βουλομένων· β' Κεφ. 22. 7: συμβουλευόντων τινῶν τῷ δήμῳ διανείμασθαι τὸ ἀργύριον.

(1) Αὐτ. Κεφ. 53. 5: «ὁ γὰρ νόμος, ἄν τις μὴ γένηται διαιτητὴς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης, ἄτιμον εἶναι κελεύει».

(2) Τὸ σύνθετον ῥ. ἐπικληροῦν, ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ τῆς διπλῆς κληρώσεως, δὶς ἔτι ἀπαντᾷ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ· α') Κεφ. 59. 5: «καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι (οἱ θεσμοθέται) τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια». β') Κεφ. 63. 5: «Ἐπειδὰν δὲ ὁ θεσμοθέτης ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις κτέ.».

Ἠκάσαμεν δὲ καὶ τρίτον ἡμεῖς ἐν στήλ. 32 στίχ. 27 ἄχρι τέλους καὶ στήλ. 33 στίχ. 1-4: «ἐπειδὰν δὲ πάντα πλ[ήρη] ᾖ κατὰ δικαστήριο[ν], τίθεται ἐν τῷ πρ[ώτῳ τ]ῶν δικαστηρ[ί]ω[ν] β' κληρωτήρια, καὶ κ[ύβ]οι [χ]αλκοῖ — καὶ ἕτεροι κύ[βοι] — λαχόντες [δὲ] τῶν θεσ[μ]οθετῶν δύο, χωρὶς ἑκάτερος, τοὺς κύ[βους ἐμ]β[ά]λλουσιν — εἶτα [**ἐπικληροῦσιν**], ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ τ[ῷ τ]ῶν ἀρχῶν, αὕτ[η ἀ]ναγορεύεται ὑπὸ τοῦ κήρυκος [καὶ ἔσ]τι χρῆσα[σθαι] π[ρ]ώτῃ [τῷ λ]αχόντι α' δι[καστηρίῳ,] δὲ δευτέ]ρ[α τῷ] δευτέρῳ, καὶ ο[ὕτω ταῖς λοιπαῖς, ἵ]να [μη]δεμί προειδῇ κτέ.». Τήν τε δικαιολογίαν δὲ τῶν διορθώσεων τούτων καὶ τὴν ἑρμηνεία τῶν προκειμένων χωρίων ὅρ. ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς κατακεχωρισμένῃ σελ. 65 κἑξ.

Ἐπειδὴ δ' ὡς εἴρηται, πέντε πιθανῶς ἦσαν οἱ τόποι, εἰς κατὰ φυλὰς δύο ἐναγομένων, ἐν οἷς οἱ διαιτηταὶ ὤφειλον καθῆσθαι, κατὰ δὲ τὸ ἀνωτέρω σύστημα ἐπικληρώσεως τῶν διαιτῶν, ἑκάστῳ τῶν διαιτητῶν ἐδύναντο νὰ λάχωσι δίαιται πᾶσαι κατὰ φυλὴν ἐναγομένου διάφοροι (1), ἐντεῦθεν σαφῶς ἕπεται ὅτι πᾶς διαιτητής, κατὰ λόγον τῶν ἐπικληρωθεισῶν αὐτῷ διαιτῶν, ὤφειλεν ὁτὲ μὲν εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ὁτὲ δ' εἰς ἐκεῖνον νὰ μεταβαίνῃ, οὐχὶ καθ' ἑκάστην βεβαίως, ἀλλὰ καθ' ἡμέρας τακτάς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ προγράμματος (2) ὁριζομένας, εἴτε ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τῶν διαιτητῶν, εἴτ' ἴσως ὑπὸ τῶν Τετταράκοντα, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ.

Ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταὶ ὤμνυον ὅρκον τινά, καὶ πρότερον μὲν κοινῶς ἐπιστεύετο, εἰκαζόμενον κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν περὶ τοῦ ἡλιαστικοῦ (3) ὅρκου παλαιῶν μαρτυρίων, καὶ νῦν πλέον βέβαιον θεωρεῖ-

(1) Οὕτω δὲ ἀβιάστως ἅμα καὶ κάλλιστα ἐξηγεῖται καὶ διατί Δημοσθένει, τῆς φυλῆς Πανδιονίδος, δικαζομένῳ Μειδίᾳ, τῆς Ἐρεχθηΐδος φυλῆς (κ. Μειδ. § 68), διαιτητὴς Στράτων ἔλαχε, τῆς φυλῆς Αἰαντίδος (κ. Μειδ. § 83).

(2) Τοῦτο δὲ κατ' ἀναλογίαν τῶν περὶ θεσμοθετῶν ἐν Κεφ. 59. 1 τῆς Ἀθην. Πολιτείας εἰρημένων, ὅτι οὗτοι «τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν». Πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 87. Ὡς γνωστὸν δὲ ἡ τῶν προγραμμάτων χρῆσις ἦν συνηθεστάτη ἐν Ἀθήναις.

Ὅμως εἶνε καὶ ἄλλως σφόδρα πιθανὸν ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπικλήρωσιν τῶν διαιτῶν, τῇ φροντίδι εἴτ' αὐτοῦ ἴσως τοῦ συνεδρίου τῶν διαιτητῶν, εἴτε τῶν Τετταράκοντα, ἐγνωρίζοντο τοῖς πολίταις διὰ σανίδων δημοσίᾳ ἐκτεθειμένων (διὰ τὸ ἀνάλογον πρβλ. Ἰσοκράτ. π. Ἀντιδόσ. § 237 ἑπ.) τά τ' ὀνόματα τῶν τοῦ ἔτους δημ. διαιτητῶν καὶ αἱ ἐπικληρωθεῖσαι ἑκάστῳ τούτων δίκαι, κατ' ὀνόματα ἀντιδίκων, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ τόποι κατὰ φυλὰς ἐναγομένων, ἐν οἷς οἱ διαιτηταὶ ἔμελλον νὰ κάθηνται.

(3) Ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ περὶ τοῦ ὅρκου τῶν ἡλιαστῶν οὐδεμία μνεία γίγνεται, ὡς δὲ προκύπτει ἔκ τινος μαρτυρίας τοῦ Θεοφράστου ἐν τοῖς Περὶ Νόμων (παρ' Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. Ἀρδηττός) τὸ ἔθος τοῦ ἐν Ἀρδηττῷ πάντας δημοσίᾳ ὀμνύειν, ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ τοὐλάχιστον, ἦν καταλελυμένον. Ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σελ. 443. 29, μετά τινα ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος εἰλημμένα ἴσως, προστίθεται: «ἐν τούτῳ δὴ τῷ χωρίῳ (τῷ ἐν Ἀρδηττῷ) ὤμνυον οἱ δικασταὶ τὸν δικαστικὸν ὅρκον· τρεῖς δὲ θεοὺς ὤμνυον Δία, Δήμητρα καὶ Ἥλιον». Ὁ τελευταῖος δὲ θεὸς οὗτος ἀνέμνησεν ἡμᾶς πάθημά τι τῶν ἀντιγραφέων, καὶ τούτου δὴ τούτου τοῦ γραμματικοῦ, οὐ σπάνιον ἄλλως, περὶ οὗ τάδε παρετήρησέ ποτε ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος Κόβητος ἐν Λογ. Ἑρμῇ σελ. 246: «Ἐξαπατᾷ ἡμᾶς σημεῖόν τι ταχυ-
----ικόν, ὃ σὺ καλῶς οἶσθα, ὦ φίλτατε Κόντος, κείμενον ἀδιαφόρως νῦν μὲν ἀντὶ τοῦ
ιος νῦν δὲ ἀντὶ τοῦ Ἀπόλλων· ἐν δὲ τοῖς τοῦ μεγάλου Ἐτυμολόγου ἀντιγράφοις
---ὶ τοῦ Ἀπολλώνιος εὑρίσκεται κείμενον». Τὸ δ' ἀστεῖον εἶν' ὅτι, ἐπειδὴ ἐν τοῖς
ημίας (alchimie) παλαιοῖς ἀντιγράφοις ὡσαύτως ἡ λ. χρυσὸς ταχυγραφικῶς

ται, ἕνεκα τῆς ῥητῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 55. 5), ἐχούσης ὧδε: « δοκιμασθέν⟨τες⟩ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον (οἱ θ΄ ἄρχοντες), βαδίζουσι πρὸς τὸν λίθον ἐφ' ᾧ τὰ τόμι' ἐστίν, ἐφ' οὗ καὶ οἱ διαιτηταὶ ὀμόσαντες ἀποφαίνονται τὰς διαίτας, καὶ οἱ μάρτυρες ἐξόμνυνται (1) τὰς μαρτυρίας κτέ. ». Ἐκ τοῦ χωρίου ὅμως τούτου οὔτε νὰ συναχθῇ δύναται ὅτι οἱ διαιτηταὶ τὸν ὅρκον ἐδίδοσαν πρὸ τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπικληρώσεως τῶν διαιτῶν, οὔτ' αὖθις ὅτι πάντες ὁμοῦ, ὥσπερ οἱ θ΄ ἄρχοντες, καὶ ὡς εἰπεῖν ἐπισήμως ὤμνυον ἀναβάντες ἐπὶ τὸν λίθον· τοὐναντίον, πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται, συνδυάζουσι μάλιστα ταῦτα πρὸς τἀνωτέρω ἤδη περὶ διαιτητῶν διειλημμένα (2), ὅτι πᾶς διαιτητὴς πρῶτον μὲν ὤφειλε ν' ἀποπειραθῇ ὅπως διαλλάξῃ τοὺς ἀντιδίκους, ἢ ἀκριβέστερον, ὅπως διαλύσῃ ἰδιωτικῶς τὴν χωρίζουσαν αὐτοὺς διαφοράν, ὅτι δὲ τούτου ἀποτυχόντος, προέβαινεν εἶτα εἰς τὴν κατὰ τὰ νόμιμα ἀνάκρισιν (3) τῆς ὑποθέσεως, καὶ ταύτης περατωθείσης, ὁρισθείσης δὲ καὶ

διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου, τοῦ τὸν Ἥλιον ἐμφαίνοντος σημαίνεται, ἐν τῷ λεγομένῳ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ τῆς Φλωρεντίας, ἐν στίχῳ ἐκ τοῦ Ὁμήρου παρατεθειμένῳ, ἡ λ. Ἀπόλλων διὰ τοῦ σημείου τούτου, τοῦ τὸν χρυσὸν σημαίνοντος, παρίσταται ταχυγραφικῶς. (**Miller, Mélanges, Litt. Grecque** σελ. 7).

(1) Ἡ τοῦ μ. ἐξόμνυσθαι ὧδε ἰδιάζουσα χρῆσις εἶνε τὰ μάλιστα ἀξία παρατηρήσεως. Ἡμεῖς προχείρως τὸ πρᾶγμα ἐξετάσαντες, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ ῥ. ἐξόμνυσθαι οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ἁπλῶς ὅτι οἱ μάρτυρες, ἐξορκούντων αὐτοὺς τῶν δικαζομένων, ὤμνυον εἰπεῖν τἀληθῆ. Εἶνε δ' ὡσαύτως σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ ὁ Ἁρποκρατίων ἐν λ. λίθος, αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. Πολιτείας ἐπικαλούμενος, τάδε παρατίθησιν ἐκ τοῦ κ. Κόνωνος § 26 λόγου τοῦ Δημοσθένους: « τῶν τε παρόντων καθ' ἕνα ἡμῖν οὑτωσὶ καὶ πρὸς τον λίθον ἄγοντες καὶ ἐξορκοῦντες ». Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ αὐτόθι περὶ διαίτης πρόκειται. Ὁ **Pischinger** (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 19) ἐξ ὧν παρατίθησι μαρτυρίων φαίνεται συγχέας τὰ πράγματα, πρὸ πάντων δὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ νομικοῦ ὅρου ἐξωμοσία. Ὁ ἡμέτερος κ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, οὗ ἐζητήσαμεν τὴν περὶ τούτου πολύτιμον γνώμην, τάδ' ἔγραψεν ἡμῖν πρὸ μικροῦ: « Τὸ ἐξόμνυνται τὰς μαρτυρίας φαίνεταί μοι δηλοῦν « ὀμνύντες ἐξαγορεύουσι τὰς μαρτυρίας » εἴτ' οὖν « ὀμνύασιν ἦ μὴν ἐξειπεῖν τὰς μαρτυρίας καὶ οὕτως ἐξαγορεύουσιν αὐτάς », τέλος μεθ' ὅρκου καταθέτουσι τὰς μαρτυρίας, ὡς νῦν κοινῶς λέγομεν. Εἶνε ὅμως ἀξία παρατηρήσεως ἡ τοιαύτη τοῦ ἐξόμνυμαι σημασία (πάντως ἐκ βραχυλογίας προελθοῦσα), συνήθως ἄλλο δηλοῦντος ».

(2) Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2: « οἱ δὲ παραλαβόντες (οἱ διαιτηταί), ἐὰν μὴ δύνωνται διαλῦσαι, γιγνώσκουσι κτέ. »

(3) Κατὰ τὸ ἀρχαιότατον ἀττικὸν δίκαιον, τὸ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἰσχῦον καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐφεξῆς, οἱ αὐτοὶ ἁρμόδιοι ἄρχοντες καὶ ἔκρινον καὶ προανέκρινον

τῆς κυρίας, καθ' ἣν συνεζητεῖτο τὸ ὕστατον (1) καὶ κατ' οὐσίαν ἡ ὅλη ὑπόθεσις, ἀπεφαίνετο (2) τελευταῖον τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν, ἀφ' οὗ πρότερον ὤμνυεν ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὁρκίου λίθου (3), δημοσίᾳ ἄρα, ὡρισμένον τινὰ ὅρκον (4), οὗ ὅμως τὸ κείμενον ἀγνοοῦμεν.

τὰς δίκας, ἄχρις οὗ, κατὰ νεώτερον θεμελιώδη κανόνα, ὅλως σύμφωνον πρὸς τὸν καθαρὸν τύπον τοῦ ἀττικοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τὸ κρίνειν καὶ προανακρίνειν τελέως ἀπεχωρίσθησαν ('Αριστ. 'Αθην. Πολιτ. Κεφ. 3. 5 : «κύριοι δ' ἦσαν (οἱ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἄρχοντες) καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς [κρίν]ειν, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν προανακρίνειν». Πρβλ. 'Αριστ. Πολιτ. 1298 a 31 : «τέταρτος δὲ τρόπος τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας, τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κρίνειν, ἀλλὰ μόνον προανακρίνειν, ὅνπερ ἡ τελευταία δημοκρατία νῦν διοικεῖται τρόπον». ("Ετι Βεκκήρ. 'Ανέκδ. σελ. 449. 24). 'Υπελείφθη δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἥ τε κρίσις καὶ ἡ ἀνάκρισις τῷ αὐτῷ ἄρχοντι ἐπιτετραμμένη εἴς τινας μόνον ἀσημάντους λόγῳ ποσοῦ δίκας, ὧν τουτέστι τὸ τίμημα ἦν ἔλασσον τῶν δέκα δραχμῶν, καὶ ἃς ὁ ἁρμόδιος ἄρχων ἐξουσίαν εἶχε δικάζειν αὐτοτελῶς. Τοιοῦτοι λ. χ. ἄρχοντες ἐν τῇ 'Αριστ. 'Αθην. Πολιτείᾳ μνημονεύονται οἱ 'Αποδέκται (Κεφ. 52. 3), οἱ Τετταράκοντα (Κεφ. 53. 2).

'Αλλ' οἱ δημ. διαιτηταί, ἐπιτετραμμένοι ἅμα καὶ τὴν ἀνάκρισιν, κατ' οὐδένα τρόπον, νομίζομεν, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς περιλαμβανόμενοι ἐν τῇ ἐξαιρέσει ταύτῃ, τὸ μὲν διότι κυρίως εἰπεῖν, δὲν ἦσαν ἄρχοντες, τὸ δὲ διότι αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ἐφέσιμοι.

(1) Διότι καὶ πρότερον, κατὰ τὰς προηγουμένας συνόδους, συνεζητοῦντο τὰ διάφορα προδικαστικὰ καὶ παρεμπίπτοντα ζητήματα, ἐν ᾧ ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς διαίτης ἡμέρᾳ τὸ ὕστατον πλέον ἀνεκεφαλαιοῦντο τὰ πάντα καὶ συνεζητεῖτο κατ' οὐσίαν ἡ ὑπόθεσις. "Ορ. Κανταβρ. Λεξ. τὴν ἑρμηνευομένην λ. μὴ οὖσα.

(2) 'Ο Pischinger, ἑρμηνεύων (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 17 ἑπ.) τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἀριστοτελ. χωρίον (Κεφ. 55. 5): «πρὸς τὸν λίθον ἐφ' ᾧ τὰ τόμι' ἐστίν, ἐφ' οὗ καὶ οἱ διαιτηταὶ ὀμόσαντες ἀποφαίνονται τὰς διαίτας», ὑπολαμβάνων δὲ τὸ ἐφ' οὗ πρός τε τὸ ὀμόσαντες καὶ τὸ ἀποφαίνονται συναπτέον (αὐτ. σ. 18 σημ. 3), καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα (σελ. 20) ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταὶ «in uno eodemque lapide omnes et iurabant et ius dicebant». Καὶ ἡμῖν κατ' ἀρχὰς τὸ χωρίον τοῦτο ἀναγιγνώσκουσιν, ἐπῆλθε τοιαύτη τις εἰκασία, ὅτι τουτέστιν οἱ δημ. διαιτηταὶ ἐπὶ τοῦ ὁρκίου λίθου τὰς διαίτας ἀπεφαίνοντο, ἀλλ' εὐθέως αὐτῆς ἀπηλλάγημεν, τοῦτο μὲν ἐλλείψει πάντως οἵων δή ποτε μαρτυρίων, τοῦτο δὲ καὶ διότι πολλῷ πιθανώτερα ἡμῖν ἔδοξαν ἃ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτίθεμεν. Νῦν δέ, ἀφ' οὗ τὰς δικαιολογίας τοῦ Pischinger ἀνέγνωμεν, ἔτι μᾶλλον προσῆκον νομίζομεν ἵν' ἐξακολουθῶμεν ἐμμένοντες τοῖς ἤδη διειλημμένοις, ἅτε συμφωνοτέροις οὖσι πρὸς ἃ καθόλου παρεδόθησαν ἡμῖν περὶ τῶν διαιτητῶν.

(3) Οἱ αἱρετοὶ διαιτηταὶ ὤμνυον καὶ ἀλλαχοῦ, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα διὰ τοῦ υποσχετικοῦ. "Ορα ἑπομ. σημείωσιν.

(4) 'Εκ τοῦ ἡλιαστικοῦ ὅρκου δυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ δημ. διαιταὶ ὀμνύντες ἐπεκαλοῦντο τὸν Δία, τὸν 'Απόλλωνα καὶ τὴν Δήμητρα. Εἶνε δὲ ἱκανὸν ὅτι ἐν τῷ ὅρκῳ περιείχετο καὶ ἡ ὑπόσχεσις ὅτι ὁ ὀμνύων ἀποφανεῖται κατα

Κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ διαιτητοῦ, εἰ μὲν οὗτος ἐρήμην τινὸς τῶν ἀντιδίκων ἀπεφήνατο τὴν δίαιταν, ἐχώρει ἡ λεγομένη **ἀντέληξις**

τοὺς νόμους, περὶ ὧν δ' ἂν νόμοι μὴ ὦσι, **κατὰ τὸ δίκαιον**. Τοιοῦτό τι μάλιστά πως καὶ ὀφείλομεν νὰ παραδεξώμεθα, ὧν ἕνεκα διαρρήδην διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2) ὅτι ἐν ἐχίνοις ἐνεβάλλοντο τά τ' ἔγγραφα καὶ οἱ **νόμοι**, βεβαίως ἵνα ἐφέσεως γενομένης πάντα ταῦτα ὑποβληθῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον· ὁ δημόσιος διαιτητὴς ἄρα ἐδίκαζε **κατὰ τοὺς νόμους**.

Ἐν τῷ π. τ. Δικαιογ. κλήρ. λόγῳ τοῦ Ἰσαίου § 32 περὶ τῶν διαιτητῶν κεῖται ὅτι «**ἔφασαν . . . ὀμόσαντες ἀποφανεῖσθαι ἃ δίκαια ἡγοῦνται εἶναι**». Ἐν δὲ τῷ π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 31 ἀναγιγνώσκεται ὅτι οἱ διαιτηταὶ πρὸς τῷ βωμῷ τῷ τῆς Ἀφροδίτης Κεφαλῆσιν ὤμοσαν «**τὰ συμφέροντα γνώσεσθαι**», τοῦτο δὲ φανερῶς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «**τὰ δίκαια διαγνῶναι**», ὃ οἱ αὐτοὶ διαιτηταὶ ἠρνήσαντο νὰ ὀμόσωσιν. Ἐν δὲ τῷ Δημοσθ. π. Ἄφοβ. § 58 γέγραπται ὅτι οἱ διαιτηταὶ ἔφασαν «**εἰ μεθ' ὅρκου** . . . διαιτήσουσι, καταγνώσονται τὴν ἐπιτροπήν». Ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις πρόκειται περὶ **αἱρετῶν** διαιτητῶν, δικαζόντων οὐχὶ ἀναγκαίως κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπιεικές, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς αὖθις διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορ. Α'. Κεφάλ. 13 § 19) εὑρεθέντων «**ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ**». Ἐκ τούτων, προσέτι δὲ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ αἱρετοὶ διαιτηταὶ κατ' ἐπιτροπὴν ἀεὶ τῶν ἀντιδίκων διωρίζοντο, τοῦ συνυποσχετικοῦ (compromissum) καθόλου τοὺς ὅρους τῆς διαίτης ὁρίζοντος, οὓς ὅρους, ὡς εἰκός, ἔδει καὶ οἱ διαιτηταὶ ν' ἀποδέξωνται (receptum arbitrii), συνάγομεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν διαιτητῶν, τοῦ μὲν ὅρκου ἐδύναντο καὶ πάντως ν' ἀπαλλαγῶσιν οὗτοι, ἐὰν οὕτω διὰ τῶν συνθηκῶν συνωμολόγητο, (ταὐτὸ δ' ἴσως καὶ ἐν περιπτώσει σιωπῆς τῶν συνθηκῶν, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ Δημ. κ. Κάλλιππ. § 30), ὅτι δὲ ὅ τε τύπος τοῦ ὅρκου καὶ τὸ ἱερόν, ἐφ' οὗ οὗτος ἔμελλε νὰ δοθῇ πάντως ὡσαύτως ἤρτηντο ἐκ τῶν αὐτῶν συνθηκῶν. Ταὐτὰ δὲ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἱρετῶν διαιτητῶν, δοξάζοντες ἅμα ὅτι καὶ ξένος ἐδύνατο νὰ διορισθῇ ἰδιωτ. διαιτητής, εἰ τοιαύτη ἦν ἡ βούλησις τῶν ἀντιδίκων· τεκμήριον δὲ τὰ παρὰ Δημ. π. Φορμ. § 18: «Μελλούσης δὲ τῆς δίκης εἰσιέναι εἰς τὸ δικαστήριον ἐδέοντο ἡμῶν ἐπιτρέψαι τινί, καὶ ἡμεῖς ἐπετρέψαμεν Θεοδότῳ **ἰσοτελεῖ** κατὰ συνθήκας». Πρβλ. κ. Μειδ. § 94 ἐν τῷ Νόμῳ: «ἐξέστω αὐτοῖς — τοῖς περὶ συμβολαίων ἰδίων ἀμφισβητοῦσιν — αἱρεῖσθαι **ὃν ἂν βούλωνται** διαιτητήν»). Τῷ ὄντι, ὥσπερ ἡ κυρίως **δίαιτα**, ἡ ἰδιωτική, τῇ **δίκῃ** ἀντιτίθεται. (Πρβλ. Βekk. Ἀνέκδ. σελ. 35. 17), καὶ ὁ ἰδιωτ. **διαιτητὴς** τῷ **δικαστῇ**, οὕτω καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ ἐφαρμοστέον κατ' ἐπιείκειαν δίκαιον (aequitas) τῷ κατὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δικαίῳ: «**ἔστι δὲ ἐπιεικὲς τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον**» (Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α'. Κεφ. 13 § 13). Ὁ ἰδιωτικὸς ἄρα διαιτητής, κατὰ κανόνα, ἐδίκαζεν «**οὐχ ὡς ὁ νόμος**» (Ἀριστ. αὐτόθ. Α'. Κεφ. 9 § 7), ἀλλ' ὡς τὸ ἐπιεικές, ἀκολούθως δὲ καὶ ταῖς ἑκάστοτε συνθήκαις τῶν ἀντιδίκων, καὶ διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ οὐδὲ διαδικαστική τις αὐτῷ ὁδὸς νομίμως ὥριστο (ὥσπερ τοῖς δημοσ. διαιτηταῖς οἷον ἐμβολὴ τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν προκλήσεων καὶ τῶν νόμων ἐν ἐχίνοις κτλ.), οὐδ' ἔφεσις κατὰ τῆς γνώσεως αὐτοῦ ἐπετρέπετο (Δημ. κ. Μειδ. § 94), τοῦ νόμου κηρύσσοντος κύρια ἂν μεθ' ὁμολογίαν τῶν ἀντιδίκων πρὸς ἀλλήλους ὁ διαιτητὴς ἀποφήνηται (Δημοσθ. Φαίνιππ. § 12. — κ. Μειδ. § 94. Πρβλ. Λουκ. Ἀποκηρυττόμ. Κεφ. 11). Τοιαύτην ἰδιωτικὴν ἐντολὴν ἐκτελῶν ὁ ἰδιωτ. διαιτητής, βεβαίως δὲν ἤσκει τι τῶν πολιτικῶν

(ἡ νῦν παρ' ἡμῖν ἀνακοπή: opposition), τὸ δὲ τοῦτο ποιῆσαι εἰδικώτερον ἐπὶ διαιτητοῦ ἐκαλεῖτο: τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν· εἰ δὲ παραστάντων ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων ἐν τῇ κυρίᾳ ὁ διαιτητὴς τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν ἐξήνεγκε, τότε ὁ μὴ ταύτῃ ἀρεσκόμενος ἐδύνατο νὰ ἐκκαλέσηται αὐτὴν δι' ἐφέσεως, παραδιδομένης μὲν μετὰ τῶν ἐχίνων ἐσφραγισμένων, καὶ τῆς γνώσεως τοῦ διαιτητοῦ τούτοις προσηρτημένης, πρὸς τοὺς δ' τοὺς τὴν φυλὴν τοῦ ἐναγομένου δικάζοντας, εἰσαγομένης δὲ ὑπὸ τούτων εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον.

Ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53) ἁπλῶς περὶ τῆς ἐφέσεως πραγματεύεται, περὶ δὲ τῆς ἀντιλήξεως μόνοι οἱ γραμματικοί (1), ἁπάντων δὲ τούτων κάλλιστα ὁ ἡμέτερος ἐν τῇδε τῇ γλώσσῃ περὶ τῆς μὴ οὔσης (2), ὅς ἅμα ἡμῖν περιέσωσε καὶ τὴν περὶ ταύτης διδασκαλίαν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκτιθεμένην ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀθήνησι Νομοθεσίας συγγράμματι αὐτοῦ (3).

Ἡμῖν ὅμως ὁ λόγος νῦν ἔσται περὶ μόνης τῆς ἀντιλήξεως, ἀφ' οὗ προτάξωμέν τινα ἔτι περὶ τῆς παρὰ τοῖς δημ. διαιτηταῖς διαδικασίας. Ἦν δ' αὕτη ἀδάπανος μὲν σχεδόν, διότι ἐλάχιστα ἦσαν τὰ τῷ διαι-

δημοσίων δικαίων, ἀλλ' ἁπλῶς δίκαιον ἰδιωτικὸν τοῦ κοινοῦ νόμου (Ἀριστοτ. αὐτ. Α'. Κεφ. 10 § 3) ἤ, ἵνα κατὰ τοὺς Ῥωμαίους εἴπωμεν, τοῦ καλουμένου δικαίου τῶν ἐθνῶν (jus gentium). Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον καὶ ἐν Ῥώμῃ arbiter compromissarius ἐδύνατο νὰ διορισθῇ πᾶς ἀνὴρ ἐλεύθερος, μάλιστα δὲ καὶ ἀπελεύθερος, τουτέστι πρότερον δοῦλος: «si liber factus . . . sententiam dixerit . . . consentientibus partibus . . . puto valere». Fr. 9, pr. D.

(1) Πολυδεύκ. Η. 60. — Φώτ. καὶ Ἡσύχ. ἐν λ. μὴ οὖσα δίκη. — Βεκκήρου Ἀνέκδ. σελ. 278. 29. — Οὐλπιαν. Σχολ. εἰς Δημοσθ. κ. Μειδ. § 90: «τουτέστιν ἀνάδικον μὲν ποιῆσαι τὴν δίαιταν, πρὸς ἐμὲ δὲ τὸν κύριον τοῦ πράγματος δικάσασθαι. Ἐκαλεῖτο δὲ μὴ οὖσα δίκη ἡ ἀνάδικος, ἢ ὅτι πρότερον δοκοῦσα εἶναι καὶ κεκυρῶσθαι ὕστερον εἰς τὸ μὴ εἶναι περιίστατο. Ἔστιν οὖν μὴ οὖσα ὄνομα δίκης, ἐν οἷς τις ἐξ ὑπαρχῆς ἐθέλει δικάσασθαι, τὴν ἐνεχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ πρότερον ψῆφον ἀναιρῶν». Ἀλλ' ὡς πᾶς τις ὁρᾷ οὐδὲν οὔτε σαφὲς οὔτε ὑγιὲς διδάσκει ὁ Οὐλπιανὸς ὧδε, ἀτοπώτατα συγχέας τὴν ἀνάδικον κρίσιν (Ἔπ. Ἁρποκρατ. λ. Ἀναδικάσασθαι) πρὸς τὴν ἀντίληξιν ἢ τὸ τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαγχάνειν.

Παρὰ δὲ τοῖς ῥήτορσι σχεδὸν εἰπεῖν μόνον τὸ ὄνομα μὴ οὖσα ἀπαντᾷ, ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰδήσεως περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν αὕτη ἐλαγχάνετο. Πρβλ. Δημοσθ. κ. Μειδ.). — π. Βοιωτ. π. τ. ὀνόμ. § 38. — Λυσ. κ. Διογείτ. § 2.

Ἔπ. ἔτι παρὰ τῷ ἡμετέρῳ τὰς λλ. Ἀντιλαχεῖν καὶ Ἀντίληξις, περὶ ὧν ..όμεν ἤδη καὶ ἐν § 4.

) Πρβλ. Ἁρποκρ. ἐν λ. Παράστασις, ὡσαύτως μνημονεύοντα τοῦ Φαληρέως .ῖς περὶ Νομοθεσίας: «τοὺς διαιτητάς φησι κτλ.».

τητῇ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων καταβαλλόμενα τέλη παραστάσεως (1), δραχμὴ ἑκάστοτε, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τόσῳ ἁπλῆ καὶ ταχεῖα, ὅσῳ συνήθως ὑπολαμβάνεται, ἐὰν τοὐλάχιστον κρίνωμεν ἐξ ὧν περὶ ταύτης διδάσκει ὁ Φαληρεύς. Ἔπειτα δ' ὅμως καὶ ἄλλοθεν περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταί, πρώτου βαθμοῦ δικασταὶ ὄντες, ἐδίκαζον κατὰ τοὺς νόμους, ἀκολούθως ἄρα ταῖς διατάξεσι καὶ τῆς ἀττικῆς πολιτικῆς δικονομίας, ἥτις, ὡς γνωστόν, πολλοὺς παρεῖχε τοὺς τρόπους πρὸς παρέλκυσιν τῶν δικῶν· ἔκ τε δὲ τῆς μνημονευθείσης μαρτυρίας τοῦ Φαληρέως καὶ ἐξ ὧν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κ. Μειδίου λόγῳ § 84 διδάσκει (2), δῆλον γίγνεται ὅτι οἱ κακοτεχνοῦντες τοὐλάχιστον τῶν ἐναγομένων, ἀεὶ καὶ ὅσον οἷόν τε ἀπώτερον τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν ἀναβαλλόμενοι, οὐδεμίαν συνήθως τῶν ἐκ τῶν νόμων ἐνστάσεων (παραγραφῶν) παρέλειπον, ὅπως χρονίους ποιῶνται τὰς δίκας, ὅτι δὲ τέλος ἁπασῶν τούτων (3) ἐξαντληθεισῶν, κατέφευγον καὶ εἰς τὴν ἐρημοδικίαν, ὅπως διὰ τῆς ἀντιλήξεως ἐπιτυγχάνωσι νέαν τῆς ὑποθέσεως συζήτησιν. Ἐννοεῖ-

(1) Πολυδεύκ. Η. 39 καὶ 127. — Ἁρποκρ. ἐν λ. Παράστασις. Ἔπ. δὲ καὶ ἃ ἀνωτέρω (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σελ. 63 - 64) λέγομεν. Ἐν τῷ κώδ. τοῦ Κανταβριγ. Λεξ. ὑπάρχει ἡ λ. παράστασις. ἐπειδὴ δ' ὅμως αὕτη ἐπὶ λέξει εὕρηται κειμένη παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι (ὡσαύτως δὲ καὶ παρὰ Φωτίῳ) ὁ Δοβραῖος ἀπέφυγεν ἵνα περιλάβῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐκδόσει, οὕτω δ' ἐποίησε καὶ ὁ Houtsma. Ὅπως δή ποτε εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ὑπάρχει προσθήκη τις τοῦ γραμματικοῦ, διδάσκοντος ὅτι ἡ παράστασις οὕτως ἐκλήθη «ἐπεὶ ἐδίδοτο ἐπὶ τὸ ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν παρασταθῆναι τὸν ἀντίδικον». Περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Πολυδεύκ. Η. 39 διδάσκει ὅτι ἀπὸ τῆς παραστάσεως «ἴσως καὶ Πλάτων παραστήσασθαι εἰς κρίσιν εἴρηκεν, ὃ προσκαλέσασθαι οἱ ῥήτορες». (Πρβλ. Σουΐδ. ἐν λ.). Τὸ δὲ παρακατάστασις ἀντὶ τοῦ παράστασις, παρά τε τῷ Φωτ. καὶ ἐν τῷ Μεγάλ. Ἐτυμ. καὶ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σελ. 290. 19 κείμενον, φαίνεται ἐσφαλμένον ὄν. (Πρβλ. Ἀνεκ. Βεκκ. σελ. 298. 32).

(2) «Οὗτος διαιτῶν ἡμῖν ὁ Στράτων, ἐπειδὴ ποθ' ἧκεν ἡ κυρία, πάντα δ' ἤδη διεξεληλύθει τὰκ τῶν νόμων, ὑπωμοσίαι καὶ παραγραφαί, καὶ οὐδὲν ἔτ' ἦν ὑπόλοιπον, τὸ μὲν πρῶτον ἐπισχεῖν ἐδεῖτό μου τὴν δίαιταν, ἔπειτα εἰς τὴν ὑστεραίαν ἀναβαλέσθαι, τελευτῶν δ', ὡς οὔτ' ἐγὼ συνεχώρουν οὔθ' οὗτος ἀπήντα, τῆς δ' ὥρας ἐγίγνετο ὀψέ, κατεδιῄτησεν».

(3) Παράδειγμά τι τοιαύτης παραγραφῆς ἢ ἐνστάσεως ἀναφέρει ὁ Οὐλπιανὸς σχολιάζων ἀκριβῶς τὸ ἐν τῇ ἡγουμένῃ σημειώσει δημοσθενικὸν χωρίον: «πολλάκις γὰρ οἱ ἀντίδικοι παρεγράφοντο· οὐ πρὸς διαιτητήν με κρίνεσθαι δεῖ, ἀλλὰ πρὸς ἄρχοντα ἢ θεσμοθέτην». Ὅρ. ἀνωτ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σελ. 72.

ται δ' ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐφρόντιζον ἵνα δι' ὑπωμοσιῶν, τουτέστι δι' ἐνόρκων αἰτήσεων ἀναβολῆς τῆς δίκης, ἐπὶ προφάσει ἢ νόσου ἢ ἀποδημίας (1) ἤ τινος τῶν παραπλησίων, ἐπιτυγχάνωσιν ἑκάστοτε τὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπέρθεσιν, ἣν ὁ ἐνάγων, εἰ μὴ συνήνει, ὤφειλε ν' ἀποκρούσηται διὰ τῆς ἀπωμοσίας, διὰ τῆς ἐνόρκου δῆλον ὅτι ἀντενστάσεως ὅτι ὁ τῆς ὑπωμοσίας (2) λόγος ἦν ψευδής, ὅτε εἰς τὸν διαιτητὴν ἀπέκειτο ἵν' ἀποφήνηται καὶ περὶ τοῦ παρεμπίπτοντος τούτου ζητήματος (3).

Τὴν ὑπὸ δημ. διαιτητοῦ ἐρήμην ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν ἐδύνατο δι' ἀντιλήξεως νὰ προσβάλῃ, ὡς μὴ οὖσαν, μόνος ὁ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν μὴ ἀπαντήσας διάδικος (4), καὶ διὰ τοῦτο

(1) Ὅρ. Πολυδεύκ. II. 81 ἑρμηνεύοντα τὴν τῶν κωμικῶν ῥῆσιν: Σκυρία δίκη σημαίνουσαν ἀγῶνα τραχὺν ἢ χαλεπὸν καταστάντα (= «δίκην τραχεῖαν») διὰ τὰς στρεψοδίκους σκήψεις τῶν φυγοδικούντων, προφασιζομένων ἀποδημίαν εἰς Σκῦρον ἢ Λῆμνον ἢ ἀλλαχοῦ (πρβλ. Ἡσυχ. Φώτ. ἐν λ. Ἴμβριοι), ἴσως δὲ μάλιστα καὶ διατεινομένων ὅτι διὰ δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἀπεδήμουν. Οὐχ ὀρθῶς ἄρα ἐν τῷ τῶν Lidd.-Scott Λεξικῷ ἐν λ. διδάσκεται ὅτι Σκυρία δίκη εἶνε «a phrase for *severe* punishment, such as banishment to Scyros». Ἐνεῖχε δ' ἴσως ἡ ῥῆσις καί τι τὸ παιγνιῶδες ἐν τῇ ἀπηχήσει τῆς λέξεως (: Σκῦρος - σκιρὸς ἢ σκιρρός - σκῖρος ἢ σκίρρος (ἐνσκιρρόων σκῦρος - σκυρία) φέρουσα ἅμα εἰς τὸν νοῦν τὴν ἔννοιαν δίκης δυσεξόδου ἢ χρονισθείσης ἕνεκα τῶν ἀναβολῶν ἢ ἄλλων περιπετειῶν οἵων δή ποτε.

(2) Περὶ τῆς διαφορᾶς ὑπωμοσίας καὶ ἀπωμοσίας διελάβομεν ἐκτενῶς ἀνωτ. § 5, σελ. 57 - 66.

(3) Κανταβριγ. Λεξ. λ. ἀπωμοσία ἐν τέλει. Ὅρ. δὲ καὶ ἀνωτ. σελ. 64. Πρβλ. Ἡσύχ. ἐν λ.

(4) Ἐπ. Φώτ. ἐν λ. μὴ οὖσα δίκη, ἔνθα ἀντί: ἐρήμην λαχόντες γρ. ἐρ. ἁλόντες. Πατμ. Λεξ. Σακελλ. σελ. 15: «Δίκη ἐρήμη· κατὰ τῶν μὴ ἀπαντώντων τῇ κυρίᾳ εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ διὰ τοῦτο ἡττωμένων». Ὡσαύτως τὰ ἐν Βekk. Ἀνέκδ. ἃ καὶ διορθούμεθα: α') σελ. 278. 29: «Μὴ οὖσα: δίκη ἐστίν, ἣν οἱ ἐπὶ διαιτητοῦ ἐρήμην λαχόντες (γρ. ἁλόντες) — ἀντελάγχανον τῷ ἑλόντι αὐτοὺς ἅπαντας (γρ. ἀπόντας) — οὐ μόνον δὲ οἱ φεύγοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ διώκοντες ἀντελάγχανον αὐτήν, ὁπότε ὁ διαιτητὴς ἀποδιαιτήσειεν». β') σελ. 245. 14: «Ἐρήμην: δίκη ἐστίν, ὅταν μὴ παρόντων ἀμφοτέρων (γραπτ. ἴσως: ἑκατέρων) τῶν προσόντων [πρόσθ: μερῶν], ὁ δικαστὴς τὴν ψῆφον ἐπενέγκῃ κατὰ τοῦ ἀπόντος». Πρὸς δικαιολογίαν δὲ τῆς προσθήκης: μερῶν, ἔτι δὲ τῆς εἰκασίας: ἑκατέρων, . τὴν ἐκ τοῦ Λεξ. Κυρίλλου ἐν ἐκδόσει Ἡσυχ. ὑπὸ Schmidt τόμ. Β' σελ. 187 ίωσιν ὑπὸ τὴν λ. ἐρήμη: «Ἐρήμη δίκη· ὅταν μὴ παρόντων ἑκατέ- τῶν μερῶν, ὁ δικαστὴς τὴν ψῆφον ἐνέγκῃ». Cyrill. Marin: Dresd.— ν ὁ Ἡσύχιος λέγει ἐν λ: «Μὴ οὖσα δίκη· οὕτω λέγονταί τινες οὐκ ιι δίκαι, μὴ οὖσαι».

ἡττηθείς· οὐκ ἄρα μόνον ὁ ἐναγόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνάγων, εἰ οὗτος ἔτυχεν ἐρήμην ἁλούς (1).

Ἦν δὲ ἡ πρὸς ἀντίληξιν προθεσμία δεκαήμερος (2), ἀρχομένη πιθανῶς πάνυ ἀπὸ τῆς ἐπιούσης (3) τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως, ἀνακοινουμένης τῇ αὐτῇ ἀνυπερθέτως ἡμέρᾳ (4) τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ πρὸς τοὺς ἁρμοδίους ἄρχοντας, οἳ ἄρχοντες, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους τοὐλάχιστον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν ἐκ τῶν Τετταράκοντα οἱ δ', οἱ τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζοντες (5).

(1) Πλημμελῶς ὅτε Ἡσύχιος καὶ ὁ Σουΐδας ἐν λ. **ἐρήμη** τὴν ἐρημοδικίαν περιορίζουσιν εἰς μόνον τὸν διωκόμενον· ἀλλ' ἴσως καὶ κατὰ τὸ ἐπικρατέστερον εἶπον, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἐναγόμενοι καὶ τότε κατέφευγον καὶ νῦν καταφεύγουσιν εἰς τοῦτο τὸ τέχνασμα.

(2) Κανταβριγ. Λεξ. ἐν λ. **μὴ οὖσα**, ἐν τέλει. — Πολυδεύκ. Η. 60. — Φώτ. ἐν λ. **μὴ οὖσα δίκη**.

(3) Διότι ἔδει νὰ διαρρεύσῃ πᾶσα ἡ κυρία τῆς διαίτης ἡμέρα, ὅπως δύνηται ὁ διαιτητὴς νὰ κηρύξῃ ἀπόντα τὸν μὴ ἀπαντῶντα διάδικον καὶ οὕτως ἐρήμην καταδικάσῃ αὐτόν. Ἔπ Δημοσθ. κ. Μειδ. § 84-85 καὶ τὸ σχόλιον Οὐλπιανοῦ εἰς § 93. — Ἔτι Δημοσθ. κ. Κόνωνος § 27 καὶ π. Τιμόθ. § 19: Κεῖται δ' ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ τούτῳ: «**τοῦ μὲν γὰρ μαρτυρίαν με ἐμβαλέσθαι πρὸς τὸν διαιτητὴν παρεκρούσατο, φάσκων ἀεί μοι μαρτυρήσειν εἰς τὴν κυρίαν ἀπόφασιν· ἐπειδὴ δ' ἡ δίαιτα ἦν — ἔλιπε τὴν μαρτυρίαν** κτέ.» Τὸ **ἀπόφασιν** τοῦτο νομίζομεν παρέγγραπτον ὄν, τίς οἶδε πῶς, ἐκ πλημμελοῦς ἴσως σημειώματος ἐπὶ τοῦ μετωπίου, εἰς τὸ ἔδαφος εἰσφθαρέν. Ἄλλως ἡ λ. **κυρία ἀπόφασις** οὔτε τι σημαίνει ὧδε, οὔτε που ἀλλαχοῦ ὅσον γνωστὸν ἡμῖν ἀπαντᾷ. Τοὐναντίον, ἐκ τῶν εὐθὺς ἐπιφερομένων: **ἐπειδὴ δ' ἡ δίαιτα ἦν** κτέ. σαφῶς ὁ νοῦς τοῦ χωρίου δηλοῦται, ὅτι τουτέστιν ὁ μάρτυς Ἀντιφάνης, ὅπως ἀποφύγῃ νὰ μαρτυρήσῃ, παρακρουόμενος τὸν καλοῦντα αὐτὸν διάδικον, ἀεὶ ὑπισχνεῖτο αὐτῷ ὅτι, ἐπιστάσης τῆς **κυρίας**, κατ' αὐτὴν ταύτην θὰ προσήρχετο ἵνα εἴπῃ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ· ὅτι δ' ὅμως ὅτε **ἡ δίαιτα ἦν**, ὅτε δῆλον ὅτι ἐπῆλθεν ἡ κυρία τῆς διαίτης ἡμέρα, ὁ μάρτυς ἔλιπε τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ. Παρατίθεμεν δ' ὧδε καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ διαπρεποῦς νομομαθοῦς Dareste (Plaid. Civ. Démosthène, τόμ. Β' σελ. 213) ἄλλως τὸ χωρίον τοῦτο νοήσαντος: **Il disait toujours qu'il m'apporterait son témoignage lors de la clôture de l' instruction Au jour de l arbitrage — il déserta le témoignage.**

(4) Τοῦτο τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν παρὰ τῷ Δημοσθ. κ. Μειδ. § 85-86. Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸν σχόλιον τοῦ Οὐλπιανοῦ. Ἦν δὲ νομίζομεν ἀναγκαία ἡ ἄμεσος αὕτη ἀνακοίνωσις τῆς ἀποφάσεως εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὅπως μηδεμία μὲν ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῆς μεταγενεστέρα ἀλλοίωσις (πλαστογραφία) ᾖ δυνατή, βεβαιῶται δ' ἅμα καὶ ἡ ἀκριβὴς ἡμέρα τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἀποφάσεως, ἀφ' ἧς νὰ λογίζηται τρέχουσα ἡ προθεσ[μία] τῆς ἀντιλήξεως. Ἴσως μάλιστα αἱ ὑπὸ τῶν δημ. διαιτητῶν ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις ἐξετίθεντο δημοσίᾳ **ἐν ταῖς σανίσιν**, ἵνα καὶ ἐκεῖθεν λαμβάνωσι γνῶσιν οἱ διάδι[κοι]. Ὅρ. Ἰσοκράτ. π. ἀντιδ. § 237 ἐπ.

(5) Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. Πρβλ. Κεφ. 58. 2.

Ἅμα δὲ τούτοις δοξάζομεν ὅτι καὶ ἡ ἀντίληξις πρὸς τοὺς αὐτοὺς δ΄ ἁρμοδίως εἰσήγετο· διότι οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ τὰς διαίτας παρελάμβανον καὶ κλήρῳ διένεμον τοῖς διαιτηταῖς, οἱ δ' αὐτοὶ καὶ τὰς ἐφέσεις κατ' ἀποφάσεων τῶν διαιτητῶν εἰς τὸ δικαστήριον εἰσῆγον (1).

Παρὰ τὴν νῦν παρ' ἡμῖν κρατοῦσαν δικονομικὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ ἐρήμην καταδικασθεὶς διάδικος, τῇ ἀντιλήξει (: ἀνακοπῇ) χρώμενος, οὐδαμῶς εἶνε ὑπόχρεως ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, νόμῳ εἰκαζομένην ἀκούσιον, ἐν τῷ ἀττικῷ δικαίῳ ἴσχυεν ὁ ἐναντίος κανών· κατ' ἀκολουθίαν ὁ τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαγχάνων διάδικος ὤφειλε νὰ ὀμόσῃ προσέτι, ὅτι οὐχ ἑκὼν ἐξέλιπε τὴν δίαιταν (2)· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἐμπροθέσμως ἐποίει, τὰ κατ' αὐτοῦ ἐρήμην διαιτηθέντα καθίσταντο κύρια (3).

Δοξάζομεν μάλιστα ὅτι ὁ τὴν μὴ οὖσαν μὴ πάντως ἀντιλαχών, ἢ ἀντιλαχὼν μὲν ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀντίληξιν μὴ ἐμπροθέσμως διὰ τοῦ εἰρημένου ὅρκου ἐνισχύσας, ἐστερεῖτο ὅλως καὶ τῆς εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεως, τοῦ ἀθηναίου νομοθέτου ἐκ τῆς παραλείψεως τοῦ δευτέρου τούτων (πολλῷ δ' ἄρα μᾶλλον τοῦ πρώτου ἢ καὶ ἀμφοτέρων) τεκμαιρομένου, κατὰ τεκμήριον νόμῳ ἄμαχον (praes. juris et de jure) ὅτι ὁ ἐρήμην ἡττηθεὶς διάδικος ἀπεδέξατο σιωπηρῶς τὰ διαιτηθέντα, ἃ τούτῳ ἀκριβῶς τῷ λόγῳ ἐγίγνοντο κύρια (5).

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2-3. Τὸ ζήτημα ὅμως τοῦτο ὡς πρὸς τὰς **ἐφέσεις** ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ ἐξετάσωμεν εἰδικώτερον.

(2) Ἂν ὁ ὅρκος οὗτος ἐχαρακτηρίζετο δι' ἰδίου ὀνόματος εἶνε ἄγνωστον. Ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 725 ἐν οἷς πᾶσι μαρτυρίας παρατίθησι, φωρᾶται γράφων κακῶς ἐπωμοσία ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ὑπωμοσία (ὅρ. ἀνωτ. § 5). Ἐξ ὧν ὅμως αὐτόθι στίχ. 21 - 23 διδάσκει, ἐδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ περὶ οὗ ἡμῖν ὧδε ὁ λόγος βεβαιωτικὸς ὅρκος ἐκαλεῖτο ἴσως ἐπωμοσία (;): «Ἄλλως. ἐπωμοσία ἐστὶν ἡ **δευτέρα** τοῦ δικαστηρίου κρίσις, λεγομένη μετὰ τὴν τῶν ἀποκλήρων παρουσίαν». Ἐπειδὴ δ' ἡ λ. ἀποκλήρων οὐδένα νοῦν ἔχει ἐνταῦθα, ἀντ' αὐτῆς διορθούμενοι ἀναγιγνώσκομεν: ἐπικλήτων = κλητευθέντων εἰς τὸ δικαστήριον. Ἦν δ' οὐ δυσχερὲς τὸ ΕΠΙΚΛΗΤΩΝ εἰς ΑΠΟΚΛΗΡΩΝ νὰ καταφθαρῇ ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων. Χρῆται δὲ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τῇ λέξει ἐπίκλητος Δίων ὁ Κάσσ. 78. 21· ἀλλ' ἴσως ἐλέγετο καὶ ὑπωμοσία, ὅπερ ὅμως, ἡμῖν τοὐλάχιστον, ἔτι μᾶλλον ἀπίθανον φαίνεται.

(3) Δημοσθ. κ. Μειδ. § 86: «τὴν μὲν δίαιταν ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν, ἀλλ' εἴασε καθ' ἑαυτοῦ **κυρίαν** γενέσθαι, καὶ ἀνώμοτος ἀπηνέχθη». ὅλ. ἔτι §§ 89-90. — Πολυδεύκ. ΙΙ. 60: «εἰ δὲ μὴ ἕλοι τὴν μὴ οὖσαν, ὅσας μὴ ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν, **κύρια** τὰ διαιτηθέντα ἐγίνετο».

(5) Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀμέσως ἡγουμένῃ σημειώσει μαρτυρίων ἐκ τοῦ

Παρὰ τῷ Πολυδεύκει ἐν Η. 60 κεῖται: «εἰ δὲ μὴ ἕλοι (: ὁ ἀντιλαχὼν) τὴν μὴ οὖσαν, ὀμόσας μὴ ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν, κύρια τὰ διαιτηθέντα ἐγίνετο· **ὅθεν ἐγγυητὰς καθίστασαν τοῦ ἐκτίσματος**» (1). Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης προτάσεως προέκυψε τὸ δίδαγμα ὅτι, ὁ τὴν μὴ οὖσαν ἐπὶ διαιτητοῦ ἀντιλαγχάνων, ὤφειλεν ἅμα νὰ καταστήσῃ καὶ ἐγγυητάς, ὅτι ἐὰν μὴ νικήσῃ ἐν τῇ κατ' ἀντίληξιν δίκῃ, θὰ ἐκτελέσῃ τὴν διὰ τῆς ἀντιλήξεως προσβαλλομένην ἐρήμην ἀπόφασιν (2). Τοῦτο δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθόν· τοὐναντίον μάλιστα, μεμνημένοι μὲν τῶν εὐθὺς ἀνωτέρω εἰρημένων, ἰσχυρῶς δ' ἐχόμενοι καὶ τῆς σημαντικῆς ῥήσεως ὅτι κύρια τὰ διαιτηθέντα ἐγίνετο, παγίως δοξάζομεν ὅτι ἄλλος, ὅλως διάφορος, εἶνε ὁ νοῦς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος προτάσεως ἢ μᾶλλον τοῦ ὅλου χωρίου, καὶ δὴ ὅτι κατ' ἀκρίβειαν εἶν' ὁ ἑξῆς: Ὁ Πολυδεύκης δῆλον ὅτι διδάσκει ὅτι, εἴ τις μὴ ἕλοι τὴν μὴ οὖσαν, διότι οὐκ ὤμοσε (3) μὴ

Δημοσθένους καὶ τοῦ Πολυδεύκους. Βεβαίως δ' ἂν ὁ Μειδίας, ἀντιλαχὼν μὲν ἀλλὰ μὴ ὀμόσας, ἐδύνατο καὶ οὕτω νὰ προσφύγῃ δι' ἐφέσεως εἰς τὸ δικαστήριον, οὐδέποτε ὁ Δημοσθένης θὰ παρέλειπε νὰ δηλώσῃ καὶ τοῦτο, ὅπως δείξῃ τοὐλάχιστον ὅτι τῷ Μειδίᾳ, εἴπερ ἐβούλετο, καὶ ἄλλη ἔτι ὑπῆρχεν ὁδὸς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐρήμην ἀποφάσεως. Ὅτι δ' αἱ λ. κυρίαν - κύρια, αἷς ὧδ' ἐχρήσαντο ὅ τε ῥήτωρ καὶ ὁ γραμματικὸς ταύτην ὄντως ἔχουσι τὴν ἔννοιαν, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 45. 2 σαφῶς καὶ διαρρήδην τῷ οὐ κυρία ἀντιτιθεὶς τὸ ἐφέσιμος: «οὐ κυρία δ' ἡ κρίσις (ἡ τῆς Βουλῆς), ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον». Πρβλ. ἔτι αὐτ. Κεφ. 55. 2 καὶ πολλ. ἀλλαχοῦ.

(1) Ἔκτισμα λέγων ὁ γραμματικὸς ὧδε νοεῖ τὸ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ διαιτητοῦ ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος διαδίκου καταβλητέον τῷ νικήσαντι χρηματικὸν ποσὸν ἢ πρᾶγμα. Ἀπαντᾷ δὲ παρ' Ἡσυχίῳ ἐν λ. καὶ «Ἐκτιστής: ἀποδότης», περὶ οὗ ὁ σεβαστὸς Διδάσκαλος κ. Κόντος διδάσκει (Γλωσσ. Παρατηρ. σελ. 432) ὅτι «ἄνευ τινὸς ὄκνου μετατυπωτέον εἰς τὸ ἐκτίστης, ὡς καὶ τὸ ὑπερεκτιστὴς εἰς τὸ ὑπερεκτίστης». Τὸ ἐκτιστὴς ἀνέγραψεν ἐν τῷ Ἑλλην. Λεξικῷ τῶν περιόδων Ῥωμ. καὶ Βυζαντιακῆς καὶ ὁ ἡμέτερος Ε. Λ. Σοφοκλῆς ἑρμηνεύων διὰ τῶν: «ὁ ἐκτίνων, (ἀγγλ.) payer» = τῷ παρ' ἡμῖν κοινολεκτουμένῳ: πληρωτής.

(2) Caillemer ἐν Dict. antiq. Gr. τομ. Β'. σ. 128 ἐν λ. Διαιτηταί: «L' opposant devait d'ailleurs fournir des cautions, qui garantissaient que la première sentence serait exécutée, si l'opposition était reconnue mal fondée». Παραπέμπει δ' εἰς Πολυδεύκ. Η. 60. Ἄλλως, ἀλλ' ὡσαύτως οὐκ ὀρθῶς, ἐνόησε ταῦτα ὁ Hubert (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 49).

(3) Οὕτως ἑρμηνεύομεν καὶ νοοῦμεν τὸ προκείμενον χωρίον τοῦ Πολυδεύκους, ἀπαλείφοντες μὲν τὴν ὑποστιγμὴν πρὸ τῶν: ὀμόσας μὴ ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν, ἅτε δὴ μᾶλλον ταράττουσαν τὴν ἔννοιαν, ὑπονοοῦντες δ' ἅμα ἐκ τῶν ἀμέσως ἡγουμένων καὶ τὸ ἀρνητικὸν μόριον μὴ = ⟨μὴ⟩ ὀμόσας μὴ ἑκὼν κτέ. Τοῖς φιλο-

ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν (ἐάν τινος δῆλον ὅτι ἀπορριφθῇ de plano ἡ ἀντίληξις, μόνον διότι «ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν», ὡς λ. χ. ἡ τοῦ Μειδίου παρὰ τῷ Δημοσθένει § 86), ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἐρήμην διαιτηθέντα καθίσταντο κύρια, καὶ δὴ οὐκέτι ἐφέσιμα, ὅτι δ' ἐπερχομένης οὕτως, ὡς νῦν οἱ νομικοὶ λέγομεν, τελεσιδικίας (res judicata), ἐπειδὴ ἠπειλεῖτο ἡ κατὰ τὰς νομίμους ὁδοὺς βιαία ἐκτέλεσις τῆς ἐρήμην ἀποφάσεως, οἱ ἡττηθέντες διάδικοι, εἴ περ ἐβούλοντο νέους ἀγῶνας ν' ἀποφύγωσιν, ἠναγκασμένοι ἦσαν νὰ καθιστῶσιν ἐγγυητὰς τοῦ ἐκτίσματος (1). Φρονοῦμεν μάλιστα ὅτι ὅπως δήποτ' ἂν ἄλλως ἑρμηνευθῶσι ταῦτα, ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ νοηθῇ πῶς τὰ διαιτηθέντα, ἀπορριπτομένης τῆς ἀντιλήξεως, ἐγίγνοντο κύ-

λόγοις ἀπόκειται ἵνα διδάξωσιν ἡμᾶς κατὰ λόγον, πότερον ὧδε μᾶλλον δεκτέον, εἰ δῆλον ὅτι ῥητέον ὅτι ἐντεῦθεν ἐξερρύη τὸ **μὴ** ἢ μή, ὃ δὴ καὶ μᾶλλον ἀρέσκει ἡμῖν, ὅτι τοῦτο ἑκουσίως ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ παρελείφθη, τοῦτο μὲν ὡς δυνάμενον νὰ νοηθῇ ἐκ τῶν ἡγουμένων, ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν τῶν συμφραζομένων ἀνάγκην, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν δυσηχῆ, ἀλλ' ἄφυκτον συνέμπτωσιν τριῶν ἑτέρων **μή**, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ προτάσει: **μὴ ἕλοι — μὴ οὖσαν — μὴ ἑκών.**

Ὅσον δ' εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν ἀφορᾷ, ἀνενδοιάστως δοξάζομεν ὅτι ὁ νοῦς τοῦ χωρίου, μετ' ἐπιστάσεως ζητούμενος, δύναται τελέως νὰ δικαιολογήσῃ αὐτήν. Ἀναλύσωμεν τῷ ὄντι, ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον μάλιστα, τὰ ῥήματα τοῦ Πολυδεύκους. Πότε τὰ ἐρήμην διαιτηθέντα ἐγίγνοντο **κύρια**; Ὅτε ὁ τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχὼν ἡττᾶτο ἐν τῇ κατ' ἀντίληξιν δίκῃ, ἀπορριπτομένης ὡς νῦν λέγομεν τῆς ἀντιλήξεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο, καθὰ ἤδη παρετηρήσαμεν, ἐλέγχεται πλημμελὲς ὄν, διότι κατὰ κανόνα ἡ ἀπόφασις τοῦ διαιτητοῦ ἦν **ἐφέσιμος**, οὐχ ἄρα **κυρία**. Εἰ δὲ τοῦτο δεχόμεθα περὶ τῶν ἐπὶ παρουσίᾳ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων (contradictoirement) ἐκδοθεισῶν ἀποφάσεων, πολλῷ μᾶλλον ἄρα ὀφείλομεν νὰ παραδεξώμεθα καὶ περὶ τῶν ἐρήμην, ἐὰν προσηκόντως προσεβλήθησαν δι' ἀντιλήξεως· διότι δι' αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖται ἢ ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐπὶ παρουσίᾳ πλέον καὶ τοῦ ἀπολιπομένου διαδίκου, ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ διαιτητοῦ.

Ἴδωμεν ἤδη ἂν ἡ μεταξὺ τούτων παρεντεθειμένη πρότασις: **ὀμόσας μὴ ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν**, ἄνευ τοῦ **μή** νοουμένη, ἰσχύῃ ἵνα μεταβάλῃ τὴν μνημονευθεῖσαν πλημμελῆ ἔννοιαν. Καθ' ἡμᾶς, οὐδαμῶς. Τῷ ὄντι ὁ ἀντιλαχὼν ἢ ὤμοσεν ὡς ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον ἢ οὐχ ὤμοσε μὴ ἑκὼν ἐκλιπεῖν τὴν δίαιταν. Ἐὰν ὤμοσε, τοῦτο βεβαίως δὲν εἶνε λόγος ἵνα τὰ ἐρήμην διαιτηθέντα γένωνται κύρια· τοὐναντίον μάλιστα, διότι ὁ ἀντιλαχὼν συνεμορφώθη πρὸς τὸν νόμον. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πρότασις, ἐὰν ἄνευ τοῦ **μὴ** νοηθῇ, οὐ μόνον οὐδαμῶς βελτιοῖ τὴν ἔννοιαν χωρίου, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀνοητοτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται. Τοὐναντίον, ὑπονοουμέ-ου **μή**, πάντ' εὐθέως εὐοδοῦνται καὶ ἀκριβοῦνται δι' ἀλλήλων.

Τοιούτους δὲν φαίνεται καταστήσας ὁ Μειδίας, ἀκριβῶς διότι σκοπὸν ἀνέκαθεν ἵνα πάντα τρόπον μετέλθῃ ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἐκτέλεσιν, τοῦτο δὲ μέχρι τινὸς άγιστον, καὶ φαίνεται κατορθώσας. Ὅρα τὴν εὐθὺς ἑπομένην σημείωσιν.

ρια, οὐκ ἐφέσιμα δῆλα δή, δεκτικὰ ἄρα καὶ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως (1), ἀφ' οὗ ὁ νόμος διαρρήδην ἐκήρυσσεν ἐφεσίμους πάσας (2) τὰς ὑπὸ τῶν δημοσίων διαιτητῶν ἐκδιδομένας ἀποφάσεις. Ἀνάγκη ἄρα νὰ παραδεξώμεθα ὅτι μόνον αἱ κατ' ἀντιπαράστασιν ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων (3) (contradictoirement) ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῶν διαιτητῶν ἀποφάσεις ἦσαν ἐφέσιμοι, ὅτι δέ, τοὐναντίον, κατὰ τῶν ἐρήμην ἐχώρει μόνον ἀντίληξις, ἧς εἴτε μὴ γενομένης ἐμπροθέσμως, εἴτ' ἀνατραπείσης λόγῳ μὴ ἐμπροθέσμου ἐνόρκου βεβαιώσεως, ὅτι ὁ ἀντιλαγχάνων οὐχ ἑκὼν ἐξέλιπε τὴν δίαιταν, τὰ διαιτηθέντα καθίσταντο κύρια. Ἐννοεῖται δ' ὅτι αἱ μετ' ἀντίληξιν, ἀλλὰ παρισταμένων τῶν ἀντιδίκων, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τῶν διαιτητῶν ἀποφάσεις, ἦσαν ὡσαύτως κατὰ τὸν γενικὸν κανόνα ἐφέσιμοι.

Καὶ νῦν ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵν', ἀκολούθως τοῖς ἤδη ὑφ' ἡμῶν περὶ ἀντιλήξεως διειλημμένοις, ἑρμηνεύσωμεν τὰ πολλάκις ἄχρι τοῦδε ἐκ τοῦ κατὰ Μειδίου λόγου μνημονευθέντα δημοσθενικὰ χωρία, πολλὰ μὲν παρασχόντα τοῖς ἑρμηνευταῖς πράγματα, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς οὔπω προσηκόντως κατανοηθέντα.

Ὁ Δημοσθένης εἰπὼν ἤδη περὶ τοῦ Μειδίου ὅτι πολλὰ προσεπάθησεν ἵνα διαφθείρῃ τόν τε δημόσιον διαιτητὴν Στράτωνα καὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅπως μεταγράψωσι (πλαστογραφήσωσι δῆλα δὴ) τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ ἀπόφασιν (§§ 85 καὶ 93), εὐθὺς εἶτα

(1) Πρβλ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 86 συνδ. πρὸς §§ 90 καὶ 91: «**ἀλλὰ . . . τὴν καταδίκην ἐκτέτικε, δι' ἣν τὸν ἄνθρωπον ἀπώλεσεν; οὐδὲ χαλκοῦν οὐδέ πω καὶ σήμερον, ἀλλὰ δίκην ἐξούλης ὑπομένει φεύγειν». Περὶ** τῆς δ. **ἐξούλης** ἀνάγν. τὴν καλλίστην διδασκαλίαν **Beauchet** ἐν **Hist. du D**[t] **priv. de la Républ. Athén.** τόμ. Γ' σελ. 392 ἑπ.

(2) Τῷ ὄντι ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 53. 2-3 οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν, ἁπλῶς δὲ μόνον παρατηρεῖ ὅτι αἱ κατ' ἀποφάσεων τῶν διαιτητῶν ἐφέσεις, ἀναλόγως τοῦ τιμήματος τῆς διαφορᾶς, εἰσήγοντο εἰς τὸ δικαστήριον, αἱ μὲν ἐντὸς τῶν δραχμῶν χιλίων εἰς ἕνα καὶ διακοσίους, αἱ δ' ὑπὲρ τὰς χιλίας εἰς ἕνα καὶ τετρακοσίους.

(3) Τοῦτο δέ πως συνάγεται, νομίζομεν, καὶ ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου (Κεφ. 53. 2): «**κἂν μὲν ἀμφοτέροις ἀρέσκῃ τὰ γνωσθέντα καὶ ἐμμένωσιν, ἔχει τέλος ἡ δίκη· ἂν δ' ὁ ἕτερος ἐφῇ τῶν ἀντιδίκων εἰς δικαστήριον** κτέ.». Βεβαίως ὁ Ἀριστοτέλης οὑτωσὶ λέγων εἶχεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἀπόφασις τοῦ διαιτητοῦ ἐξεδόθη οὐχὶ ἐρήμην, ἀλλὰ παρισταμένων ἀμφοτέρων ἀντιδίκων.

ἐπάγει (§ 86): «ὡς δ' ἐδυσχέραινον οὗτοι (ὅ τε Στράτων δῆλον ὅτι καὶ οἱ ἄρχοντες) τὸ πρᾶγμα καὶ οὐδετέρους ἔπειθεν, ἀπειλήσας καὶ διαλοιδορηθείς, ἀπελθὼν τί ποιεῖ; καὶ θεάσασθε τὴν κακοήθειαν· τὴν μὲν δίαιταν ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν, ἀλλ' εἴασε καθ' ἑαυτοῦ κυρίαν γενέσθαι, καὶ ἀνώμοτος ἀπηνέχθη· βουλόμενος δὲ τὸ μέλλον λαθεῖν, φυλάξας τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῶν διαιτητῶν (1) — κατηγορῶν ἔρημον, οὐδενὸς παρόντος, ἐκβάλλει καὶ ἀτιμοῖ τὸν διαιτητήν». Μικρὸν δὲ κατωτέρω, βουλόμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Μειδίας ὑπέρμετρον ὅλως ὠμότητα ἐπεδείξατο δι' ἀπώλειαν δίκης οὕτω μικρᾶς, προστίθησιν (§§ 89-90): «ἀλλὰ χιλίων ἡ δίκη μόνον ἦν δραχμῶν. πάνυ γε, ἀλλὰ δάκνει καὶ τοῦτο, φαίη τις ἄν, ὅταν ἐκτίνειν ἀδίκως δέῃ, συνέβη δὲ ὑπερημέρῳ γενομένῳ λαθεῖν αὐτῷ διὰ τὸ ἀδικηθῆναι. ἀλλ' αὐθημερὸν μὲν ᾔσθετο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ μηδὲν ἠδικηκέναι τὸν ἄνθρωπον, δραχμὴν δ' οὐδέπω μίαν ἐκτέτικεν. ἀλλὰ μή πω τοῦτο· ἀλλὰ τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν αὐτῷ ἐξῆν δήπου, καὶ πρὸς ἐμὲ τὸ πρᾶγμα καταστήσασθαι, πρὸς ὅνπερ ἐξ ἀρχῆς ἦν ἡ δίκη. ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο κτλ.».

Ἐκ τούτων τὰ μὲν πλεῖστα σαφῆ εἰσι καὶ εὐνόητα, τινὰ δ' ὅμως δέονται ἐρεύνης τινὸς καὶ μελέτης, ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἀληθὴς ἔννοια αὐτῶν (2).

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἡ φράσις: «τὴν μὲν **δίαιταν ἀντιλαχὼν** οὐκ ὤμοσεν, ἀλλ' εἴασε καθ' ἑαυτοῦ κυρίαν γενέσθαι» προῆλθε πάντως ἐκ βραχυλογίας, τοῦ ῥήτορος οὕτως εἰπόντος ἐπὶ τοῦ κομψότερον, ἀντὶ τοῦ πλήρους, ἀλλά πως μακροῦ περισσῶς: τὴν μὲν μὴ οὖσαν (: δίαιταν) ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν, ἀλλ' εἴασε καθ' ἑαυτοῦ κυρίαν τὴν δίαιταν γενέσθαι. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως βέβαιος ὁ Δημοσθένης ὅτι οὑτωσὶ λέγων οὐδαμῶς ἐκινδύνευε νὰ μὴ νοηθῇ, διότι προδήλως περὶ διαίτης ἐρήμης ὄντος —·· λόγου (§ 85: «τὴν ἔρημον δεδωκότα»), τὸ ταύτην ἀντι-

Ἀντί: **διαιτητῶν** ὁ Sauppe ἤκασεν: εὐθυνῶν, ὁ δὲ Γουλ. Δινδόρφιος ἐξέ-: **διαιτῶν**, ἀμφότεροι ἄνευ ἀνάγκης.

Τὰ περὶ εἰσαγγελίας εἰς τοὺς διαιτητὰς ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ ·ον.

λαχεῖν οὐδὲν ἄλλο ἐδύνατο νὰ σημαίνῃ ἢ τὸ τὴν ἐρήμην δίαιταν, ὡς μὴ οὖσαν, προσβαλεῖν δι' ἀντιλήξεως (1).

Ἔπειτα δὲ ὡσαύτως προσῆκον νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν τῷ συνήθει νομικῷ ὅρῳ: μὴ οὖσα ἢ πληρέστερον: τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαγχάνειν ἢ ἀντιλαχεῖν, ἰδιάζοντι τῇ παρὰ μόνοις τοῖς δημοσίοις διαιτηταῖς διαδικασίᾳ, τὸ ἐλλεῖπον ἢ ἔξωθεν ὑπονοούμενον εἶνε οὐχὶ δίκη, ἀλλὰ σαφῶς δίαιτα (2), ἣν δίαιταν ὁ ἐρήμην ἁλούς, ἀκριβῶς, διότι οὐ κατὰ τὴν κυρίαν (: τῆς διαίτης ἡμέραν) παρέστη, τούτῳ τῷ λόγῳ ἐχαρακτήριζεν ὡς μὴ οὖσαν καὶ διὰ τῆς ἀντιλήξεως ἐπεδίωκε τὴν κατάργησιν αὐτῆς.

Ὥσθ' ὁ νοῦς τοῦ προκειμένου χωρίου εἶνε ὅτι ὁ Μειδίας, προσέβαλε μὲν δι' ἀντιλήξεως ὡς μὴ οὖσαν τὴν ἐρήμην αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ δίαιταν, ὅτι δ' ὅμως, ἐπειδὴ οὗτος παρέλιπεν ἅμα καὶ νὰ ὀμόσῃ, ὅτι μὴ ἑκὼν εἰς τὴν κυρίαν οὐκ ἀπήντησε, τούτου ἕνεκα, οἱονεὶ ἀποδεξαμένου (3) καὶ αὐτοῦ τοῦ Μειδίου τὴν ἐρήμην ἀπόφασιν, τὰ διαιτηθέντα ἐγένετο κύρια κατ' αὐτοῦ.

(1) Τὴν δημοσθενικὴν ταύτην φράσιν: τὴν δίαιταν ἀντιλαχών, μόνον ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἀπαντῶσαν, πρῶτος ὁ Hudtwalcker νὰ δικαιολογήσῃ ἐπεχείρησε (παρὰ Hubert ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 50), μετὰ δ' αὐτὸν ὁ C. F. Hermann, ὃς ὅμως διὰ τὸ ἄηθες, ὡς ἔδοξεν αὐτῷ τῆς ῥήσεως: «τὴν δίαιταν ἀντιλαχεῖν, ὧδέ πως τὸ ὅλον χωρίον ἀναγνωστέον ἐνόμισε: τὴν μὲν δίαιταν εἴασε καθ' ἑαυτοῦ κυρίαν γενέσθαι καὶ ἀντιλαχὼν οὐκ ὤμοσεν, ἀλλ' ἀνώμοτος ἀπηνέχθη. Ἀλλ' ὡς πᾶς τις ὁρᾷ, ταῦτα μάχονται μὲν ἄνευ ἀνάγκης πρὸς τὸ δημοσθενικὸν κείμενον, ἀνατρέπουσι δὲ καὶ τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἣν βεβαίως ὁ ῥήτωρ οὐδένα εἶχε λόγον νὰ μὴ τηρήσῃ.

(2) Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ λ. δίαιτα, κυρίως σημαίνουσα δίκην τῆς ἁρμοδιότητος τῶν διαιτητῶν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 5), παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις συγγενέσιν ἐννοίαις· οὕτω λ. χ. ἐν τῷ περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος δημοσθενικῷ χωρίῳ φανερῶς σημαίνει αὐτὴν τὴν γνῶσιν ἢ ἀπόφασιν τοῦ διαιτητοῦ· ἀλλαχοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ ῥήτορι (π. Τιμόθ. § 19: «ἐπειδὴ δ' ἡ δίαιτα ἦν κτέ.») φαίνεται μᾶλλον δηλοῦσα τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν. Παρὰ δὲ Ὑπερείδ. ὑ. Εὐξενίππ. § 31 (: «λέγων ὡς Φιλοκλεῖ τὴν θυγατέρα ἐδίδου καὶ Δημοτίωνος δίαιταν ἔλαβεν») οὐκ ἀπεικότως νὰ ἐκληφθῇ δύναται ὡς σημαίνουσα τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ διαιτητοῦ (Πρβλ. Lidd.-Scot. Λεξ. ἐν λ. δίαιτα) κτέ.

(3) Διὰ τοῦτο ὁ Δημοσθένης ὧδ' εἶπεν: «ἀλλ' εἴασε (ἑκὼν τουτέστιν ἀφῆκε) καθ' ἑαυτοῦ κυρίαν γενέσθαι (: τὴν δίαιταν)». Ὡς δ' ἐν τοῖς ἄνω ἐξηγησάμεθα (σ. 111) ἡ μὴ χρῆσις τοῦ ἐνδίκου τῆς ἀντιλήξεως τρόπου πρὸς κατάργησιν ἐρήμην ἐκδοθείσης ἀποφάσεως, ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου ἐθεωρεῖτο ὡς ἀποδοχὴ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, διὸ οὐδ' ἔφεσις συνεχωρεῖτο κατ' αὐτῆς.

Οὕτω δ' ἐκλείπει καὶ ἡ κατ' ἐπίφασιν ἀντιλογία πρὸς τὰ μικρὸν ἐφεξῆς (§ 90) ἐπιφερόμενα: «ἀλλὰ τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν αὐτῷ ἐξῆν δήπου, καὶ πρὸς ἐμὲ τὸ πρᾶγμα καταστήσασθαι, πρὸς ὅνπερ ἐξ ἀρχῆς ἦν ἡ δίκη· ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο κτέ.», ἐξ ὧν τις ἐδύνατο νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Μειδίας δῆθεν ἀπέσχετο πάντως ἵνα ποιήσηται χρῆσιν τῆς ἀντιλήξεως. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἐνθυμηθῇ ἃ ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀντιλήξεως εἴπομεν, ὅτι τουτέστιν ἕτερον στοιχεῖον αὐτῆς ἀπαράβατον ἦν ὁ τοῦ ἀντιλαγχάνοντος ὅρκος, ὅτι οὐχ ἑκὼν κατὰ τὴν κυρίαν ἐφυγοδίκησεν, ἑδραίως ὡς νομίζομεν πεισθήσεται ὅτι ὁ Δημοσθένης λέγων ὧδε ὅτι ὁ Μειδίας οὐκ ἠβουλήθη τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν, οὐδὲν ἄλλο νοεῖ ἢ ὅτι οὗτος, ἐπειδὴ τὸν νόμιμον ὅρκον παρέλιπε νὰ ὀμόσῃ, δι' αὐτὸ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς μὴ ὅλως ἀντιλαχών, καὶ δὴ ἄρα, κατὰ τεκμήριον νόμῳ ἄμαχον, ὡς ἀποδεξάμενος τὴν ἐρήμην ἀπόφασιν.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέραν δυσχέρειαν ἐμφανίζουσί τινα τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων δημοσθενικῶν ῥημάτων, τάδε (§ 89): «ἀλλὰ δάκνει καὶ τοῦτο, φαίη τις ἄν, ὅταν ἐκτίνειν ἀδίκως δέῃ, συνέβη δὲ ὑπερημέρῳ γενομένῳ λαθεῖν αὐτῷ διὰ τὸ ἀδικηθῆναι (1), ἀλλ' αὐθημερὸν μὲν ᾔσθετο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ μηδὲν ἠδικηκέναι τὸν ἄνθρωπον, δραχμὴν δ' οὐδέπω μίαν ἐκτέτικεν».

Καθ' ἡμᾶς ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις δύναται νὰ διίδῃ τις τὸν κύριον λόγον τῆς κατὰ Στράτωνος εἰσαγγελίας εἰς τοὺς διαιτητάς, χωρούσης ὡς ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει (2) «ἐάν τις ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ». Φαίνεται δ' ὅτι ὁ Μειδίας ἐνόμισεν ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ ἀδικηθέντα, διότι ἀδίκως ὑπ' αὐτοῦ κατέστη ἢ ἐκρίθη ὑπερήμερος. Ἀλλ' ὑπερήμερος τίνος; Περὶ διαίτης ἐρήμης ὄντος τοῦ λόγου; ἄλλως δὲ καὶ ὑπὸ τῶν συμφραζομένων βοηθούμενοι, δυνάμεθα,

(1) «Συνέβη - ἀδικηθῆναι». Ἡ τάξις τούτων, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Schaefer, ἣν ὅλως ἀποδεχόμεθα, εἶνε: συνέβη δὲ αὐτῷ λαθεῖν γενομένῳ ὑπερημέρῳ διὰ τὸ ἀδικηθῆναι.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἀπαντᾷ καὶ ἑτέρα γραφὴ ἐν τῷ κώδ. F: συνέβη δ' αὐτῷ διὰ τὸ λαθεῖν ὑπερημέρῳ γενομένῳ ἀδικηθῆναι, ἣν ὅμως οὐδαμῶς ἀξίαν ἀποχῆς νομίζομεν.

(2) Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 6.

νομίζομεν, νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὸ ὑπερήμερον (1) τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν τὸ παράπονον τοῦ Μειδίου ἦν ὅτι ἀδίκως, ἄνευ δῆλον ὅτι προηγουμένου νομίμου προσδιορισμοῦ τῆς κυρίας, ἢ καὶ δόλῳ τοῦ διαιτητοῦ Στράτωνος, οὗτος ἐκήρυξέ τε αὐτὸν φυγοδικοῦντα καὶ κατεδιήτησεν. Ὅτι δὲ τοιαύτη τις ἦν ἡ κατηγορία ὑποδηλοῦται καὶ ἐξ ὧν ὁ Δημοσθένης ἐμμέσως πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς παρεντίθησι, μικρὸν μὲν ἀνωτέρω (§ 84) λέγων, ὅτι αὐτὸς ὁ Στράτων «τὸ μὲν πρῶτον ἐδεῖτο (αὐτοῦ) ἐπισχεῖν τὴν δίαιταν, ἔπειτα εἰς τὴν ὑστεραίαν ἀναβαλέσθαι», ἦν ἄρα οὗτος ἀμέτοχος δόλου, ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν χωρίῳ, ὅτι ὁ διαιτητὴς οὐδὲν ἄλλως τὸν Μειδίαν ὑπερήμενον γενόμενον κατ'οὐσίαν ἠδίκησε, διότι οὗτος «αὐθημερὸν μὲν ᾔσθετο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ μηδὲν ἠδικηκέναι τὸν ἄνθρωπον (2), δραχμὴν δ' οὐδέπω μίαν ἐκτέτικεν» (3).

Ἓν ἔτι καὶ δεύτερον ζήτημα δι' ὀλίγων ἐξετάσαντες καταπαύσομεν τὸν περὶ ἀντιλήξεως λόγον, ἀναβαλλόμενοι ἵν' ἐς ἄλλοτε, Θεοῦ διδόντος, διαλάβωμεν περί τινων ἄλλων θεμάτων, προσηκόντων τῇ παρὰ τοῖς δημοσίοις διαιτηταῖς διαδικασίᾳ, ὧν τὴν διευκρίνησιν ἀναγκαίαν νομίζομεν.

Ἡ ἀντίληξις ἐγκαίρως γενομένη τε καὶ διὰ τοῦ προσήκοντος ὅρκου βεβαιωθεῖσα, διττὸν εἶχεν ἀποτέλεσμα· α') ὅτι δι' αὐτῆς κατελύετο ἡ ἐρήμην ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις, θεωρουμένη μὴ οὖσα (4)· β') ὅτι ὁ

(1) Πρβλ. ἔτι αὐτόθι § 81: «δίκην δὲ τούτῳ λαχὼν ὕστερον τῆς κακηγορίας εἷλον ἐρήμην· οὐ γὰρ ἀπήντα·· λαβὼν δ'ὑπερήμερον καὶ ἔχων κτέ.».

(2) Ὁ Δημοσθένης τουτέστιν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Μειδίας αὐθημερὸν ᾔσθετο ὅτι κατεδικάσθη ἐρήμην (πρβλ. § 85) συνάγει τὸ τεκμήριον ὅτι οὗτος οὐ διετέλει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς κυρίας.

(3) Ταὐτὸ δ' ἐπιχείρημα καὶ κατωτέρω αὖθις ἐπαναλαμβάνει ὁ ῥήτωρ (§ 91): «ἀλλὰ . . . τὴν καταδίκην ἐκτέτικε, δι' ἣν τὸν ἄνθρωπον ἀπώλεσεν; οὐδὲ χαλκοῦν οὐδέπω καὶ τήμερον».

(4) Πολυδεύκ. II. 60: «ἐξῆν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὴν μὴ οὖσαν ἀντιλαχεῖν, **καὶ ἡ ἐρήμη ἐλύετο**, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐλθεῖν ἐπὶ διαιτητήν». Ὥστε εἶνε καὶ τοῦτο μία ἔτι ἀπόδειξις ὑπὲρ οὗ ἀνωτέρω ἰσχυρισάμεθα, ὅτι τοὺς ἐγγυητὰς καθίστασαν οἱ βουλόμενοι μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει τὰ διαιτηθέντα, εἴτε ἕνεκ τοῦ ἐκπροθέσμου τῆς ἀντιλήξεως, εἴτε ἕνεκα παραλείψεως τοῦ σχετικοῦ ταύτῃ ὅρκο ἐγίγνοντο κύρια, οὐχέτι ἄρα ἐφέσιμα. Διότι, ἂν ἄλλως, ὁ νομοθέτης εἰς φανερὰν περιέπιπτεν ἀντίφασιν, ἔνθεν μὲν κηρύσσων λελυμένα (= μὴ ὄντα) τὰ ἐρήμην διαιτη

ὅλος ἀγών, καθὰ τοὐλάχιστον οἱ γραμματικοὶ διδάσκουσιν, ἐπανελαμβάνετο ἐξ ὑπαρχῆς (1). Ἐπειδὴ δὲ οἱ γραμματικοὶ τοιαῦτα περὶ τοῦ δευτέρου τούτου ἀποτελέσματος διδάσκουσι, προέκυψεν ἐντεῦθεν τὸ δίδαγμα (2), ὅτι ὁ εἰς ὃν ὑπεβλήθη ἡ ἀντίληξις ἄρχων ἐκλήρου νέον διαιτητήν, εἰς ὃν ἀνετίθει τὴν γνῶσιν τῆς ὑποθέσεως, ὅτι δ' ὁ δεύτερος διαιτητὴς οὗτος ἐξήλεγχε μὲν τὸ νόμιμον τοῦ λόγου τῆς ἀπουσίας, ἐδέχετο δὲ καὶ τὸν ὅρκον τοῦ ἀντιλαγχάνοντος, ὅτι οὐχ ἑκὼν ἐξέλιπε τὴν δίαιταν.

Ἡμεῖς ἄλλην περὶ τούτων γνώμην ἔχομεν, ἐν τοῖς πλείστοις τοὐλάχιστον.

Καὶ δὴ πρῶτον ἀδυνατοῦμεν νὰ νοήσωμεν διὰ τίνα ποτὲ λόγον ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης τηλικαύτην εἰς τὴν ἀντίληξιν ἐδίδου κατ' ἔκτασιν δύναμιν, ὥστε πάντα τὰ ἀπὸ τῆς ἐπικληρώσεως εἰς διαιτητὴν τῆς διαίτης μέχρι τῆς ἐρήμην ἀποφάσεως γενόμενα ἄρδην διὰ τῆς ἀντιλήξεως ν' ἀκυρῶνται καὶ νὰ ἐξαφανίζωνται. Τούτων ἕνεκα προσῆκον νομίζομεν ἵνα τὰς μνησθείσας μαρτυρίας τῶν γραμματικῶν ἑρμηνεύοντες, παραδεξώμεθα μᾶλλον ὅτι διὰ τῆς ἀντιλήξεως ἠκυροῦντο μόνον τὰ ἐρήμην τοῦ ἀντιλαγχάνοντος γενόμενα, συνήθως (3) ἄρα τὰ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς διαίτης ἡμέραν, ὅτ' ἐξεδίδοτο καὶ ἡ ἐρήμην ἀπόφασις, ὅτι δὲ γενομένης ἀντιλήξεως, ὁ ἀγὼν ἤρχετο ἀφ' οὗ ἀκριβῶς σημείου ὁ ἀντιλαγχάνων ἐξέλιπε τὴν δίαιταν· ἐννοεῖται δ' ἄρα καὶ ἐξ ὑπαρχῆς, ἐὰν οὐδέποτ' ἀνέκαθεν οὗτος ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ διαιτητοῦ (4).

θέντα, διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιλήξεως, ἔνθεν δ' ἐπιβάλλων τὴν κατάστασιν ἐγγυητῶν πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν τούτων τῶν διαιτηθέντων, ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως τῆς ἀντιλήξεως.

(1) Πολυδεύκ. Η. 60 (ὅρα τὴν ἀμέσως ἡγουμένην σημ.). Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον Κανταβριγ. Λεξικὸν ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει: «ὅπως δύνωνται ἀντιλαγχάνειν **τὴν μὴ οὖσαν τῷ ἑλόντι, ὥστ' ἐξ ὑπαρχῆς ἀκέραιον αὐτοῖς καθίστασθαι τὸν ἀγῶνα**».

(2) Ὅρα Hubert ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 49. Ἔτι Caillemer ἐν Daremb.-Saglio σελ. 128 b.

(3) Συνήθως, λέγομεν, διότι καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς γραμματικοὺς παρ' ὧν ἀντλοῦμεν τὰ περὶ ἀντιλήξεως, οἱ φεύγοντες μόνον ἀφ' οὗ ἐξήντλησαν πάσας τάς τε ανα-[illegible]ικὰς καὶ ἀναβλητικὰς ἐνστάσεις (παραγραφὰς καὶ ὑπωμοσίας) κατέφευγον [illegible]ν ἐρημοδικίαν, μὴ ἀπαντῶντες εἰς τὴν κυρίαν. Τοῦτ' αὐτὸ κατὰ Δημοσθένην Μειδίας ἐποίησε (§ 84).

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2 διδάσκει ὅτι ἐπὶ διαίτης, ἐφε-[illegible]ομένης, «ἐμβαλόντες τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς προκλήσεις καὶ

Εἶτα δὲ περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀπουσίας δοξάζομεν ὅτι οὐδεμία ἐξέλεγξις περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἢ νομίμου αὐτοῦ ἐγίγνετο (1), τοῦ νόμου ὡς πρὸς τοῦτο περιοριζομένου εἰς τὴν ἁπλῆν ἔνορκον διαβεβαίωσιν τοῦ ἀντιλαγχάνοντος, ὅτι οὐχ ἑκὼν (=οὐκ ἐπίτηδες) ἐξέλιπε τὴν δίαιταν· διὰ τοῦτο δ' ἀνωτέρω καὶ τὴν ἐμπρόθεσμον δόσιν τοῦ ὅρκου τούτου ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς ἀναγκαῖον μὲν καὶ ἀπαράβατον, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖον ἁπλῶς τυπικὸν τῆς ἀντιλήξεως (2).

Τέλος δὲ ἥκιστα, μᾶλλον δὲ οὐδαμῶς πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται, ὅτι ἐπὶ τῇ ἀντιλήξει ἢ πρὸς ἐκδίκασιν αὐτῆς, νέος ἀεὶ διαιτητὴς ἐκληροῦτο (3). Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι τοῦτο ἄντικρυς μάχεται πρὸς αὐτὸν τὸν

τοὺς νόμους εἰς ἐχίνους, χωρὶς μὲν τὰς τοῦ διώκοντος, χωρὶς δὲ τὰς τοῦ φεύγοντος, καὶ τούτους κατασημηνάμενοι, καὶ τὴν γνώμην τοῦ διαιτητοῦ γεγραμμένην ἐν γραμματείῳ, προσαρτήσαντες, παραδιδόασι τοῖς δ' τοῖς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζουσιν κτέ.». Ἐπειδὴ δ' ὁ μέγας ἀνὴρ οὐδὲν περὶ τῆς **μὴ οὔσης** διέλαβεν, ἐρωτᾶται ἐὰν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιδίκων μὴ παραστάντος κατὰ τὴν κυρίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐρήμην αὐτοῦ ἐκδοθείσης τῆς ἀποφάσεως τοῦ διαιτητοῦ, αἱ αὐταὶ διατυπώσεις περὶ ἐμβολῆς ἐν τοῖς ἐχίνοις κτλ. ἦσαν ὡσαύτως τηρητέαι. Καθ' ἡμᾶς **οὐδαμῶς**, διότι ὡς ἀνωτέρω ἐξηγησάμεθα, ὁ μὴ τὴν **μὴ οὖσαν** ἀντιλαχὼν ἀπεστέρητο τέλεον τοῦ δικαιώματος τῆς ἐφέσεως. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι διαρκούσης τῆς πρὸς ἀντίληξιν προθεσμίας, πάντα τὰ τυχὸν ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ὑποβληθέντα ἔγγραφα (μαρτυρίαι, προκλήσεις καὶ νόμοι) ἐφυλάσσοντο παρὰ τῷ διαιτητῇ (ἢ πιθανώτερον ἴσως ἐν τῷ τῶν ἁρμοδίων **ἀρχόντων οἰκήματι**· πρβλ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 85), ὅπως χρησιμεύσωσιν ἐν τῇ κατ' ἀντίληξιν δίκῃ. Δικασθείσης δὲ καὶ ταύτης, **παρόντων** τῶν ἀντιδίκων, ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ, ἐννοεῖται ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι διατυπώσεις ἔδει νὰ τηρῶνται, εὐθὺς ὡς ἑκάστοτε ὁ ἕτερος τῶν ἀντιδίκων ἐδήλου ὅτι ἐφίησιν εἰς τὸ Δικαστήριον. (Ἀριστοτέλ. αὐτόθι Κεφ. 53. 2).

(1) Ὁ Caillemer (ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 128. Πρβλ. καὶ Hubert σελ. 49) διδάσκει ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς ἀντιλήξεως διαιτητὴς ἐξήλεγχε τὸ νόμιμον τῶν λόγων τῆς ἀπουσίας, ὡς τοιούτους δὲ φαίνεται νομίζων αὐτοὺς τούτους τοὺς τῆς δι' **ὑπωμοσιας** ἀναβολῆς. Ἐν τοιαύτῃ δ' ὅμως περιπτώσει θὰ ὠφείλομεν ἅμα νὰ παραδεξώμεθα ὅτι καὶ ὁ ἀντίδικος τοῦ ἀντιλαγχάνοντος ἐδικαιοῦτο ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ νόμιμον ἢ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων δι' **ἀπωμοσιας**, ὅπερ ὅμως οὔτε μαρτυρεῖται, οὔτε συνάγεταί ποθεν, ἀλλ' οὔτ' ἄλλως φαίνεται ὂν ἀναγκαῖον.

(2) Ὁ ὅρκος οὗτος ἄπωθεν ὅλως καὶ μόνον ὡς πρὸς τὸ τυπικῶς ἀναγκαῖον στοιχεῖον αὐτοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν νῦν παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν Πολιτ. Δικονομίαν δήλωσιν τοῦ τρίτου, παρ' ᾧ ἐγένετο κατάσχεσις, «**ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ ἐνισχύσῃ ἐνόρκως τὴν δήλωσιν ταύτην**», ἧς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἐνόρκου βεβαιώσεως παραλειφθείσης, πολλῷ δ' ἄρα μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ ὅρκου μὴ δοθέντος, ὁ τρίτος οὗτος «**θεωρεῖται ὡς ὀφειλέτης τῆς ὅλης ποσότητος**». Πολιτ. Δικονομ. ἄρθρ. 929, 391.

(3) Hubert, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 49. Caillemer αὐτόθι σελ. 128: «Le magistra

τῆς ἀντιλήξεως σκοπόν, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀφορῶντα ἢ εἰς τὸ νὰ παράσχῃ τῷ ἄνευ ἀπολογίας καταδικασθέντι διαδίκῳ νόμιμόν τινα ὁδὸν πρὸς τὸν αὐτὸν δικαστήν, καλούμενον ἵν' ἀνατρέψῃ τὰ ἐκ μονομερείας ἀποφασισθέντα, ἀφ' οὗ ὡς εἰκὸς ἀκροάσηται καὶ τοῦ ἀντιλαγχάνοντος, πλὴν τούτου λέγομεν, ἡ γνώμη αὕτη οὔτ' ἐπὶ ῥητῆς τινος μαρτυρίας στηρίζεται, οὔτ' ἄλλως ὅπως δή ποτε δικαιολογεῖται, καίτοι, ὅπως τοιαύτη τις ἰδιοτροπία, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀττ. πολιτ. δικονομίας νομισθῇ, προσῆκον ἦν σαφεῖς καὶ ἀποχρῶσαι νὰ ὑπάρχωσιν ὑπὲρ αὐτῆς μαρτυρίαι. Τοὐναντίον, πάντα κατ' αὐτῆς μάχονται, ὡς δ' ἤδη παρετηρήσαμεν, ὁ Ἀριστοτέλης διαρρήδην περὶ τῶν δημοσίων διαιτητῶν διδάσκει, ὅτι «ἀναγκαῖον ἃς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτας ἐκδιαιτᾶν». Ὅπως δή ποτε δ' ἂν ἑρμηνεύσῃ τις τὸ ἐκ-διαιτᾶν (1) τοῦτο, ἀδύνατον εἶνε, νομίζομεν, εὐλόγως νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι ὁ διαι-

saisi de l'opposition tirait alors au sort le nom d'un nouvel arbitre. Ce second diaetète devait examiner etc. ». Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ὑπῆρχον νόμιμοι περιπτώσεις, καθ' ἃς κατ' ἀνάγκην ἐπεκληροῦτο νέος διαιτητὴς καὶ δὴ λ. χ. ἕνεκα θανάτου τοῦ ἤδη διωρισμένου, ἢ καταδίκης αὐτοῦ εἰς δημοσίαν ποινὴν συνεπαγομένην ἀτιμίαν κτλ.

(1) Ἔπ. ἀνωτ. σελ. 89 σημ. 4.

Ἡμεῖς ὅμως διεξεργόμενοι κατὰ τὴν τύπωσιν τῆς προκειμένης μελέτης τὰ Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου Σχόλια εἰς τὸ Ἑρμογένους περὶ μεθόδου δεινότητος (Rhet. Graec. ὑπὸ Walz τόμ. VII σ. 1284) ἐνετύχομεν ἅπαξ ἔτι τῷ ῥ. **ἐκδιαιτᾶν**. Ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον εἰς τοὺς διαιτητὰς ἀφορᾷ, φαίνεταί πως δὲ καὶ εἰλημμένον ἐν μέρει τοὐλάχιστον, ἐκ παραφράσεως τοῦ ἀντιστοίχου χωρίου τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας (Κεφ. 53. 5), προσῆκον νομίζομεν ἵν' ἅπαν παραγράψωμεν ὧδε. «Διαιτητὴς δὲ παρ' Ἀθηναίοις ἐγένετο (βέλτιον: ἐγίνετο ὡς ἡ Vind.) ὁ περὶ τὰ ἑξήκοντα ἔτη· κληροῦνται (βέλτιον: ἐκληροῦντο, ὡς ἡ Vind.) δ' αὐτοῖς αἱ δίαιται, ἃς ἕκαστος αὐτῶν διαιτήσει· ὃς δ' ἂν αὐτῶν λαχὼν μὴ **ἐκδιαιτήσῃ**, ἄτιμος κατὰ νόμον ἐγίνετο· διῄτων δὲ ἐν ἱεροῖς καθεζόμενοι. ἔθος δὲ ἦν πάλαι μὴ δίκην εἰσιέναι εἰς τὸ δικαστήριον, εἰ μὴ πρότερον οἱ διαιτηταὶ διαγνοῖεν περὶ αὐτῆς· ὁ δὲ πρυτανεύων ἦν ὁ διοικῶν τὰ δημόσια».

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ προτάσει φανερῶς πρόκειται περὶ τοῦ πρυτανεύοντα ἐν Δημοσθ. κ. Μειδ. § 87—ἐπειδὴ δὲ ὡς τὸ χωρίον νῦν ἔχει οὐδὲν διδάσκει τὸ ὑγιές, ἄλλως δ' ἀντὶ τοῦ ΔΗΜΟΣΙΑ ὑπάρχει καὶ ἑτέρα γραφή: ΔΗΜΩΔΗ, ἴσως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι παρ' Ἑρμογένει ἦν γεγραμμένον: ὁ διοικῶν ΤΑ [ΤΩΝ] ΔΙΑΙΤΗΤΩΝ, ὃ παραναγνοὺς ἢ μὴ νοήσας Γρηγόριος ὁ Κορίνθου κακῶς ἡρμήνευσε διὰ τῶν νῦν ἐν τῷ σχολίῳ τούτῳ κειμένων.

Ὅπως δή ποτε τὸ σχόλιον τοῦτο νομίζομεν ἄξιον ἵνα καταχωρισθῇ ἐν τοῖς μαρτυρίοις τῆς Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτείας, μάλιστα διὰ τὸ ῥ. ἐκδιαιτᾶν.

τητὴς ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκπεράνας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ μόνον τῆς ἐρήμην ἀποφάσεως.

Τὴν δόξαν περὶ διορισμοῦ νέου ἀεὶ διαιτητοῦ ἐν τῇ κατ' ἀντίληξιν δίκῃ πρῶτος, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, ἐξήνεγκεν ὁ πολὺς Schömann, ἑρμηνεύων τὰ παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ ὑ. Εὐφιλήτου λόγῳ § 11 : «καὶ κατεδιῄτησαν αὐτῶν ἀμφότεροι (: οἱ διαιτηταί). Ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς οὔτε σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς διαίτης ἐκ τούτων προκύπτει, οὔτε ὅτι, καὶ τούτου ὑποτιθεμένου, ἡ δίαιτα εἰς τὸν δεύτερον διαιτητὴν παρεδόθη μετ' ἀντίληξιν κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ πρώτου διαιτητοῦ, ζῶντος ἔτι καὶ ἱκανοῦ. Πλὴν δὲ τούτων τὰ : κατεδιῄτησαν αὐτῶν **ἀμφότεροι** (οἱ διαιτηταὶ) δύνανται ν' ἀναφέρωνται, καὶ τοῦτο πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται, εἰς δύο διαφόρους διαίτας, ὧν τὴν μὲν πρώτην διῄτησαν πλείονες ὁμοῦ διαιτηταὶ (§ 11 : «ἡμεῖς μὲν τοὺς συγγενεῖς μάρτυρας καὶ ἐπὶ τῶν διαιτητῶν καὶ ἐφ' ὑμῶν παρεχόμεθα») (1), τὴν δ' ἑτέραν, ἣν προτέραν ὁ Εὐφίλητος ἔλαχεν, εἷς μόνος, εἰς ὃν δ' ἀναφέρονται καὶ τὰ εὐθὺς ἐφεξῆς (§ 11) ἀκολουθοῦντα : «δύο ἔτη τοῦ διαιτητοῦ τὴν δίαιταν ἔχοντος (2).

Νῦν δὲ περαίνομεν ὧδε τάςδε τὰς συμβολὰς ἡμῶν εἰς τὸ Ἀττικὸν Δίκαιον, προτιθέμενοι ἵνα, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, εὐθὺς ἀπὸ τοῦδε ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν ἔκδοσιν καὶ νομικὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὅλου Κανταβριγιακοῦ Λεξικοῦ.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1901.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Τοῖς ἀνωτέρω σελ. 109 σημ. 1 περὶ τοῦ Σκυρία δίκη λεγομένοις προστεθήτω τό: Σκυρία ἀρχὴ (Parœmiogr. Gr. ἔκδοσ. Gaisford Ζηνοβ. I, 32 Διογενειαν. I, 30 κτλ.).

---

(1) Αἱ λέξεις δῆλον ὅτι: κατεδιῄτησαν αὐτῶν ἀμφότεροι, δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς σημαίνουσαι ὅτι οἱ διαιτηταί, οἳ ἕκαστοι τὰς διαίτας διῄτησαν, ἀμφοτέρας ἀπέρριψαν.

(2) Ἐντεῦθεν δὲ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι οἱ δημόσιοι διαιτηταί, καὶ παρελθόντος τοῦ ἔτους τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, ἐξηκολούθουν ἔτι διαιτῶντες τὰς μήπω ὑπ' αὐτῶν ἐκδιαιτηθείσας διαίτας.

ΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑΝ ΤΗΝ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

[Euripidis tragœdiae ex recensione Augusti Nauckii. Editio tertia. Vol. II. Lipsiae, MDCCCXCI].

Στίχοι 34-37:

ναοῖσι δ' ἐν τοῖςδ' ἱερίαν τίθησί με
ὅθεν νόμοις τοῖσιν ἥδεται θεὰ
Ἄρτεμις ἑορτῆς, τοὔνομ' ἧς καλὸν μόνον,
τὰ δ' ἄλλα — σιγῶ, τὴν θεὸν φοβουμένη.

Ἐν δὲ ταῖς προτεταγμέναις κριτικαῖς σημειώσεσιν ἀναγινώσκονται τάδε (Annotatio Critica, p. IX): «35 sq. graviter laborant. 35 τοῖσι δ' ἥδεται B. 36 Ἄρτεμις] χρώμεσθ' Weilius.

Προδήλως τὸ κείμενον ἀποκαθίσταται εἰς τὸ ὑγιὲς τό τε γράμμα καὶ τὴν ἔννοιαν ἀναγινωσκόμενον ἁπλῶς οὕτως·

ναοῖσι δ' ἐν τοῖςδ' ἱερίαν τίθησί με
ὅθ' ἐν νόμοις τοῖσιν ἥδεται θεὰ
Ἄρτεμις ἑορτῆς τοὔνομ' ἦν καλὸν μόνον,
τὰ δ' ἄλλα — σιγῶ, τὴν θεὸν φοβουμένη.

Ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις ἱέρειαν τίθησί με (ὁ Θόας) ὅθι (ὅπου) μεταξὺ τῶν νόμων (τῶν θεσμῶν, τῶν συνηθειῶν (1)), εἰς οὓς ἀρέσκεται ἡ θεὰ Ἄρτεμις, τῆς ἑορτῆς τὸ ὄνομα ἦν καλὸν μόνον, τὰ δ' ἄλλα — σιγῶ τὴν θεὸν φοβουμένη. —

ἐν παρῳχημένῳ χρόνῳ ἐκφορὰ τῆς γνώμης ὅτι ἐκ τῶν ἱερῶν

Ἡσυχ. ἐν λ. νόμος· θεσμός, συνήθεια.

συνηθειῶν μόνη καλὴ ἡ τοῦ ἑορτάζειν τὰ Ταυροπόλια, τῆς ἐννοίας τῶν λόγων τῆς Ἰφιγενείας οὔσης εὐκτικῆς, ἔχει καλῶς ὡς ἐντονωτέρα.—Περιττὸν δ' ἴσως νὰ εἴπωμεν ὅτι προυτιμήσαμεν ἧν τοῦ ἧς, διότι ὁ τύπος οὗτος, καθαρὸς δωρικός, δὲν εἶχεν ἐνταῦθα θέσιν.

Οἱονεί τις ἀπόδοσις καὶ ἀπόκρισις εἰς τὴν εὐλαβῆ τῆς Ἰφιγενείας διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει τοῦ Θόαντος κρατούντων σκληρῶν νόμων τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς οὓς ὑποτασσομένη ἀγογγύστως ὡς ἱέρεια κατήρχετο τῶν ἀνθρωπίνων θυσιῶν, ἔρχονται περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος τὰ ἐν στίχοις 1456-1461:

Ἄρτεμιν δέ νιν βροτοὶ
τὸ λοιπὸν ὑμνήσουσι Ταυροπόλον θεάν.
Νόμον τε θὲς τόνδ'· ὅταν ἑορτάζῃ λεώς,
τῆς σῆς σφαγῆς ἄποιν' ἐπισχέτω ξίφος
δέρῃ πρὸς ἀνδρὸς αἱμά τ' ἐξανιέτω,
ὁσίας ἕκατι θεά θ' ὅπως τιμὰς ἔχῃ.

Ἡ κάθαρσις καὶ λύσις δὲν ἐπήρχετο τελεία ἐπὶ μόνῃ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ Ὀρέστου καὶ τῇ μετὰ τῆς Ἰφιγενείας συναποδράσει. Ἡ Ἰφιγένεια, ὡς διὰ βίου ἀφωσιωμένη εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος ἱέρεια, συναπερχομένη τῷ Ὀρέστῃ καὶ συναποκομίζουσα τῆς θεᾶς τὸ ξόανον, ἔμελλεν ἐν Ἑλλάδι νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν τέλεσιν τῶν τῇ Ἀρτέμιδι νενομισμένων. Ἰδοὺ δέ, θείᾳ ἐπινεύσει καὶ κατ' ἐπιταγὴν τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ἐν στίχοις 34-37 εὐχὴ τῆς Ἰφιγενείας πληροῦται καὶ μεταρρυθμίζεται μὲν ἐπὶ τὸ φιλάνθρωπον καὶ ἑλληνικὸν ὁ ἐν τῇ βαρβάρῳ χώρᾳ θεῖος νόμος, λύεται δὲ καὶ ἡ λάτρις καὶ κληδοῦχος τῆς θεοῦ τῶν φονικῶν ὅρκων, καί, τηρουμένης τῆς ἑορτῆς τῆς καλλιωνύμου, εἰς ἣν ἀρέσκεται ἡ Ἄρτεμις, τῶν ἄλλων συνηθειῶν παραλαμβάνεται μόνη εἰκονική τις, συμβολικὴ παράστασις,

ὁσίας ἕκατι θεά θ' ὅπως τιμὰς ἔχῃ,

ἡ εἰς μνήμην τῆς λυτρώσεως τοῦ Ὀρέστου ἀπὸ τῆς σφαγῆς ὕψωσις ξίφους ὑπὲρ τὸν αὐχένα ἀνδρὸς ἑνὸς καὶ χάραγμα αὐτοῦ μικρόν, ὅσον ἀρκεῖ πρὸς ἔκχυσιν ἀβλαβῆ ὀλίγων σταγόνων αἵματος ἀνθρωπείου.

Στίχοι 945-946:

Ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε πρῶτον μὲν μ' οὐδεὶς ξένων
ἑκὼν ἐδέξαθ' ὡς θεοῖς στυγούμενον.

Δυσαρεστεῖ ἡ ἀπόλυτος ὀνομαστική. Διὸ ἀναγνωστέον ἄνευ βλάβης τοῦ μέτρου,

Ἐλθόντ' ἐκεῖσε κτλ.

Στίχοι 961-965:

.... ἐς δίκην
ἔστην, ἐγὼ μὲν θάτερον λαβὼν βάθρον,
τὸ δ' ἄλλο πρέσβειρ' ἥπερ ἦν Ἐρινύων.
Εἰπὼν δ' ἀκούσας θ' αἵματος μητρὸς πέρι
Φοῖβος μ' ἔσωσε μαρτυρῶν.

Ἄλλη ὀνομαστικὴ ἀπόλυτος. Τὸ κείμενον ἐξυγιάζεται ὧδε·

.... ἐς δίκυν
ἔστην, ἐγὼ μὲν θάτερον λαβὼν βάθρον,
τὸ δ' ἄλλο πρέσβειρ' ἥπερ ἦν Ἐρινύων,
εἰπών τ' ἀκούσας θ' αἵματος μητρὸς πέρι.
Φοῖβος δ' ἔσωσε μαρτυρῶν.

Ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις στίχοις ἐξακολουθεῖ ἡ διήγησις τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ δίκης. Εἰς δίκην ἔστην, (ἔστην εἰς κρίσιν, ἀναμένων τὴν κρίσιν), λαβὼν θάτερον βάθρον, —τὸ δ' ἄλλο (ἔλαβεν) ἡ πρέσβειρα τῶν Ἐρινύων,—εἰπών τε καὶ ἀκούσας περὶ τοῦ φόνου τῆς μητρός. Ἕπεται εἶτα ἡ ἀνακοίνωσις τῆς σωτηρίας αὐτοῦ· «Φοῖβος δ' ἔσωσε μαρτυρῶν· ἴσας δέ μοι ψήφους» κλπ.

Στίχοι 1115-1120:

Παῖδ' Ἀγαμεμνονίαν λατρεύω
βωμούς τε μηλοθύτους,
ζηλοῦσ' ἄταν διὰ παν-
τὸς δυσδαίμον' ἐν γὰρ ἀνάγκαις
οὐ κάμνει σύντροφος ὢν
μεταβάλλει δυσδαιμονίᾳ.

Annot. Crit. p. XIII: 1117 ἄταν absurdum, αἶσαν scripsit Kœchly, αἰῶ malit N. 1120 μεταβάλλει corruptum, τᾷ πάλαι Badhamus, θυμαλγεῖ Herwerdenus.

Ἀναγνωστέον:

Παῖδ' Ἀγαμεμνονίαν λατρεύω
βωμούς τε μηλοθύτους,
ζηλοῦσα τὰν(1) διὰ παν-
τὸς δυσδαίμον'· ἐν γὰρ ἀνάγκαις
οὐ κάμνει σύντροφος, ὧν
μέτα θάλλει, δυσδαιμονίᾳ.

Λατρεύω τὴν παῖδα τοῦ Ἀγαμέμνος καὶ τοὺς μηλοθύτους βωμούς, ζηλοῦσα τὴν διὰ παντὸς (ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς) δυσδαίμονα· σύντροφος γὰρ τῇ δυσδαιμονίᾳ, ἐν ταῖς ἀνάγκαις, ὧν μέτα θάλλει (μεθ' ὧν συναυξάνεται(2)), οὐ κάμνει (δὲν ἀποκάμνει), ἐν ᾧ τὸ μετ' εὐτυχίαν δυσδαιμονεῖν βαρὺς βίος (μαρτύριον) θνητοῖς· «τὸ δὲ μετ' εὐτυχίαν κακοῦσθαι θνατοῖς βαρὺς αἰών.»

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 7 Νοεμβρίου 1901.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

---

(1) Ἐν τῇ, ἐξ ἀφορμῆς τῆς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐν Ἀθήναις διδασκαλίας τῆς Ἰφιγενείας, γενομένῃ προχείρῳ ἐκδόσει ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σακελλαροπούλου βλέπω νῦν τὴν διόρθωσιν ζηλοῦσα τὸν.

(2) «Καὶ μὴν αὐτό γε τὸ θάλλειν τὴν αὔξησίν μοι δοκεῖ ἀπεικάζειν τὴν τῶν νέων» Πλάτωνος Κρατύλος 414. —Αἰσχύλου Ἱκέτιδες ἐν στ. 856-857 «ἔνθα ἀεξό-νον ζωόφυτον αἷμα βροτοῖσι θάλλει». —Σοφοκλ. Φιλοκτήτης ἐν στ. 258-9: δ' ἐμὴ νόσος ἀεὶ τέθηλε κἀπὶ μεῖζον ἔρχεται». —Ἠλέκτρα ἐν στ. 258-260: «π-ματα . . . ἀεὶ θάλλοντα μᾶλλον ἢ καταφθίνονθ' ὁρῶ». —Εὐριπίδ. Φοίνισσαι στ. 811-2: «δυσδαίμων δ' ἔρις θάλλει». —Ἡσύχιος ἐν λ. θάλλουσα, αὐξάνουσα.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

Τύποι τινὲς τοῦ ἄρθρου τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἔπαθον τηλικαύτας φωνητικὰς ἀλλοιώσεις, ὥστε ἀγνοεῖται ἡ ὀρθογραφία αὐτῶν· οὕτω λ. χ. λέγομεν *i* γυναῖκες, *tes* γυναῖκες καὶ *tis* γυναῖκες, ἀπορεῖται δὲ τίς ἡ ὀρθὴ γραφὴ αὐτῶν, διὸ γράφονται ποικιλοτρόπως. Περὶ τούτων διέλαβον ἄλλοι τε καὶ ἐγώ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κατ' ἐμὴν γνώμην ὀρθή, τ. ἔ. ἡ σύμφωνος τῇ ἱστορικῇ γενέσει αὐτῶν γραφή, δὲν κατίσχυσεν, ἄλλοι δ' ἄλλως γράφουσι τούτους, δὲν νομίζω ἄσκοπον νὰ ἐπανέλθω ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐξετάσω διὰ βραχέων.

Οὕτως ἡ ὀνομαστικὴ *i* γυναῖκες, *i* πλάκες, *i* νύχτες κττ. ἀνάγκη νὰ γράφηται διὰ τοῦ οἱ, οἱ γυναῖκες, οἱ πλάκες, οἱ νύχτες, ἐπειδὴ ἀποδεδειγμένως πολὺ πρὸ τῆς συμπτώσεως τῶν φθόγγων οι (καὶ υ) πρὸς τὸ ι, ει, η εὑρίσκονται αἱ ὀνομαστικαὶ τῶν θηλυκῶν αὗται μετὰ τοῦ οι ἐκφερόμεναι· πρβλ. τὰ ἐπὶ παπύρων «οἱ σκιαί» ἐν Notices et Extr. Τομ. ΚΗ' 61, 250, ὃν σέβονται οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες Revens, Leiden σελ. 11. Συνέβη δηλαδὴ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὅ,τι καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς γλώσσαις, ἤτοι ἁπλοποίησις τοῦ ἄρθρου ἐν τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ καὶ περιορισμὸς αὐτοῦ εἰς ἕνα τύπον· πρβλ. Γαλλ. les, Γερμ. die κλπ. (1).

Τὸ δὲ ἄρθρον tes καὶ tis γραπτέον τὲς καὶ τοίς, ἐπειδὴ τὸ τὲς ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τῆς αἰτ. πληθ. τῆς ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ληξάσης εἰς -ες· πρβλ. τέσσαρες, τὰς χάριτερ, τοὺς συμπολεμήσαντες, τοὺς ἐλάσσονες, τοὺς μῆνες, κτλ. κλπ. ἀπὸ τῆς γ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος κἑξ. ἀναπτυχθέντα, καὶ ἔχοῦσες, ταῦτες, ἄλλες, παροδῖτες ἀπὸ τῆς α' μ. Χριστὸν ἑκατονταετη-

(1) Ἡ ἀντίρρησις ὅτι διὰ τῆς ὀρθογραφίας ταύτης αἱ γυναῖκες μεταβάλλονται εἰς -ας, δύναται νὰ νομίζηται εὐφυὴς καὶ νὰ ἦναι χρήσιμος ἐν κωμῳδίαις καὶ εὐφυο-αις, ἀλλ' ἐν ἐπιστημονικῇ συζητήσει οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν. Οὐδεὶς -νθρώπων θὰ δυνηθῇ σπουδάζων ν' ἀποδείξῃ πῶς τὸ αἱ ἐτράπη φωνητικῶς εἰς ἡ, -- πολλοὶ γράφουσιν.

ρίδος. Ἐλέχθη δ' ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. ΙΑ' 383 κέξ. ὅτι ὅσα ἔπαθον ἀλλοίωσιν τοῦ ποιοῦ τῶν φθόγγων αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν ἄλλων, ὀφείλουσι νὰ γράφωνται κατὰ τὸ πρότυπον καθ' ἃ ἡ ἀναλογία ἐγένετο. Ὅτι δ' ἀληθῶς ἦν εὔκολος ὁ κανονισμὸς τοῦ φωνήεντος τοῦ ἄρθρου τὰς—τὲς κατὰ τὴν κατάληξιν -ας -ες τῶν ἑπομένων τῷ ἄρθρῳ ὀνομάτων, νοεῖ τις παρατηρήσας ὅτι ἐλέγετο ἀρχαιόθεν τῶν καὶ χωρῶν, ταῖς καὶ χώραις, τὰς καὶ χώρας, καὶ μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ χώρας εἰς χῶρες, τὰς καὶ χῶρες, ὅθεν τὲς καὶ χῶρες. Ἡ ὁμοιότης δηλονότι ἐν τῇ γενικῇ τῶν καὶ χωρῶν καὶ ἐν τῇ αἰτιατικῇ τὰς καὶ χώρας, παθοῦσα μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ -ες ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀποκατέστη αὖθις παθόντος καὶ τοῦ ἄρθρου, ἤτοι λεχθέντος καὶ τὲς κατὰ τὸ χῶρες, ἤτοι τὲς χῶρες, τὲς χάριτες, τὲς γυναῖκες. Πρόσθες τούτοις πρῶτον ὅτι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐκυμαίνετο ἡ χρῆσις τούτων, τὰς χώρας καὶ τὰς χῶρες, διότι τὸ μὲν πρῶτον γνωστόν μοι παράδειγμα τῆς γ' κλίσεως (μνᾶς) **δεκατέτορες** ἀνάγεται εἰς τὴν Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα (ἐν ἐπιγραφῇ Δελφικῇ εὑρεθείσῃ παρὰ τὴν Κασταλίαν πηγὴν) καὶ τῆς α' κλίσεως ἐχοῦσες εἰς τὸ 66-68 μ. Χ. (πρβλ. Ἀθηνᾶς τομ. Ε' σελ. 523), τύποι δ' εἰς -ας σῴζονται καὶ σήμερον ἔτι πολλαχοῦ (πρβλ. Einleitung σελ. 22)· καὶ δεύτερον ὅτι ὅπως ἐλέγετο ἐπὶ μήκιστον ἐκ παραλλήλου ἡ αἰτ. πληθ. τῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων χώρας καὶ χῶρες, καλὰς καὶ καλὲς κλπ., οὕτως ἐσχηματίσθη βαθμηδὸν καὶ τὸ πρὸ τούτων ἄρθρον κατὰ δύο τύπους, τὰς καὶ τές.

Ἡ δὲ γνώμη ὅτι ἐν τῷ ἄρθρῳ τὲς καὶ ἐν τοῖς εἰς -ες τύποις τῶν ὀνομάτων, οἷον *tes* τιμες, *tes* ἄλλες, *tes* φλέβες, *tes* τρίχες, κλπ., ὑπόκειται πτῶσις δοτικὴ εἰς -αις διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ αἰτιατικὴ προσέλαβε τὰς καταλήξεις τῆς δοτ. πλ. **-αις** καὶ δὴ γραπτέον ταῖς τιμαῖς, ταῖς φλέβαις, ταῖς γλώσσαις κλπ., δὲν δύναται κατ' ἐμὴν γνώμην νὰ εἶναι ὀρθή· διότι α) γενικὸς χαρακτὴρ τῆς γλώσσης ἡμῶν φαίνεται ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς παντελοῦς ἀπωλείας τῆς δοτ. ἡ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξαπλουμένη χρῆσις τῆς αἰτιατικῆς, ἁπλῆς ἢ ἐμπροσθέτου, ἀντὶ τῆς δοτικῆς, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις μάλιστα χρόνοις φαίνεται σφόδρα περιορισθεῖσα καὶ φθίνουσα ἡ χρῆσις αὐτῆς· πρβλ. Einleitung σελ. 220 κέξ. Πρὸς τοῦτον ἄρα τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῆς γλώσσης ἡμῶν προσκρούει ἡ δοξασία, ὅτι

ἡ αἰτιατικὴ προσέλαβε τὰς καταλήξεις τῆς δοτικῆς. Διδάσκοντες δ' ὅτι ἡ αἰτ. προσέλαβε τὰς καταλήξεις τῆς δοτικῆς, οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν λέγομεν ἢ ὅτι ἀντὶ τῆς αἰτιατ. ἐγένετο χρῆσις τῆς δοτικῆς· οὕτω δὲ προσκρούομεν τοῦτο μὲν πρὸς τὴν γενομένην παρατήρησιν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς αἰτιατ. καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς δοτ. ἐν τοῖς μεταγενεστέροις μάλιστα χρόνοις, τοῦτο δὲ πρὸς τὴν γενικὴν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἀρχήν, καθ' ἣν οἱ συχνότεροι καὶ δὴ μᾶλλον συνήθεις καὶ γνώριμοι τῷ γλωσσικῷ αἰσθήματι τύποι ἐξαπλοῦνται καὶ ἐκβάλλουσι τοὺς σπανιωτέρους καὶ ἧττον συνήθεις. Οὕτω λ. χ. ὁ τύπος τῆς δοτ. τῶν πολυαρίθμων δευτεροκλίτων εἰς -οις μετηνέχθη ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Ἑλλάδος (οὐχὶ ἐν πάσαις) ἐπὶ πολλὰ τριτόκλιτα (οὐχὶ ἐπὶ πάντα), διὸ ἐλέχθη τοῖς λιμένοις, τοῖς γονέοις, τοῖς ἀγώνοις, τοῖς γερόντοις, τοῖς παθημάτοις κλπ. (πρβλ. G. Meyer[3] Ἑλλ. Γραμ. § 378), ὁμοίως τὸ -ου καὶ -ισι τῶν πολυαρίθμων δευτεροκλίτων ἐπὶ τὰ πρωτόκλιτα, διὸ ἐσχηματίσθη τοῦ πολίτου, τοῦ Ἀτρείδου, θεαῖσι, Ἀθήναισι κλπ. ἀντὶ πολίτεω, Ἀτρείδεω, θεᾶσι, Ἀθήνησι κττ. κατὰ τὸ τοῦ λόγου, τοῦ θεοῦ, θεοῖσι, καλοῖσι, ἀνθρώποισι κλπ.

Τὸ ἐναντίον δὲ φαινόμενον, ἤτοι ἡ ἐξάπλωσις τύπου ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εὐχρηστοῦντος εἰς τὴν χώραν ἄλλου πολυαριθμοτέρου τότε μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ, ὅταν τὰ εὐάριθμα τούτου παραδείγματα εἶναι πολυχρηστότατα, ἢ ἀπαρτίζουσι τάξιν τινὰ πρὸς ἣν ὁμοιάζει λέξις τις· οὕτω λ. χ. τὰ πολυχρηστότατα ῥήματα εἰμί, φημί, εἶμι, τίθημι, κττ. ἐφείλκυσαν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Αἰολέων τὰ συνῃρημένα εἰς -εω -αω -οω, ὅπως καὶ ἐν τοῖς Ἰνδοῖς καὶ Σλαύοις ἀπὸ τῶν ὀλιγαριθμοτέρων ἀλλὰ πολυχρηστοτάτων τούτων εἰς -mi ῥημάτων μετεβιβάσθη τοῦτο ἐπὶ πάντα τὰ ῥήματα. Τὰ λήγοντα εἰς -μα -ματος οὐδέτερα τριτόκλιτα ἀπαρτίζουσι τάξιν ἱκανῶς πολυάριθμον καὶ ἐπειδὴ τὸ -ατα τοῦ πληθ. αὐτῶν ὡμοίαζε τῷ πρόβατα, ἐλέχθη καὶ πρόβασι κατὰ τὸ ὀνόμασι κλπ. (πρβλ. καὶ τὰ γόνατα-τὸ γόνα).

β) Ἀπορεῖται διατὶ ἐν μόνῳ τῷ πληθ. ἀριθμῷ ἔμελλε νὰ κατισχύσῃ ἡ δοτικὴ τῆς αἰτ., οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ ἑνικῷ, ἤτοι διατὶ οὐχὶ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, τῇ θαλάσσῃ, τῇ γυναικὶ κττ. ἀντὶ τὸν ἄνθρωπον, θάλασσαν, τὴν γυναῖκα, καὶ διατὶ ἐν μόνοις τοῖς πρωτοκλίτοις (καὶ τισι τριτοκλίτοις τὸ πάλαι) ὀνόμασι καὶ ἐν τῷ ἄρθρῳ, οὐχὶ

δὲ καὶ ἐν τοῖς δευτεροκλίτοις καὶ πολλοῖς τριτοκλίτοις, ἤτοι διατὶ ταῖς φλέβαις, ταῖς τιμαῖς, τοῖς, ἀντὶ τὰς φλέβας, τὰς τιμάς, τούς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνθρώποις, τόποις, γυναιξὶ κλπ. ἀλλ' ἀεὶ ἀνθρώπους, τόπους, γυναῖκας. Καὶ σημείωσαι ὅτι ἡ ἀληθῶς παρατηρουμένη κατίσχυσις καὶ ἐξάπλωσις τῆς αἰτιατικῆς ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἑνικῷ καὶ ἐν τῷ πληθυντ. καὶ καθόλου ἐν πᾶσι τοῖς πτωτικοῖς πάσης κλίσεως.

γ) Τύποι αἰτιατικῆς εἰς -ες ἐξ ὀνομάτων τριτοκλίτων ἀπαντῶσι, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπὸ τῆς ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐξ ὀνομάτων δὲ πρωτοκλίτων ἀπὸ τῆς α' μ. Χ.· τότε δ' ὅμως διεκρίνετο ἔτι κατὰ τὴν προφορὰν ἡ αι τοῦ ε, διότι ἡ μὲν αι καὶ δίφθογγον ἔτι καὶ μακρὸν φθόγγον παρίστα, τὸ δὲ ε καὶ ἁπλοῦν καὶ βραχὺν φθόγγον. Αἱ γραφαὶ ἄρα, οἷον τέσσαρες (αἰτ.), χάριτερ, τοὺς συμπολεμήσαντες, τοὺς μῆνες, τὰς ἐχοῦσες, ταῦτες, ἄλλες, παροδῖτες κλπ. διδάσκουσι μεγαλοφώνως ὅτι οὐχὶ τύποι δοτικῆς διὰ τοῦ αι γραφόμενοι ἀλλ' ὀνομαστικῆς διὰ τοῦ ε παριστώμενοι ὑπόκεινται.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ χρῆσις μὲν τοῦ τύπου τῆς ὀνομαστικῆς πληθυντικῆς καὶ ἀντὶ τοῦ τῆς αἰτιατικῆς εἶναι φαινόμενον σφόδρα γνωστὸν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ ἀρχαιότερον τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους· πρβλ. τοὺς ἀμείνους, τοὺς πλείους ἀντὶ *ἀμείνως, *πλείως, (ἂν ὄντως προήρχοντο ἐκ τοῦ πλείοας, ἀμείνοας, θὰ ἐλέγετο τοὺς ἀμείνως, τοὺς πλείως). Ὁμοίως ἔχει τοὺς ἀληθεῖς, τοὺς ἡδεῖς, τὰς πόλεις, τὰς τριήρεις, καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἱππεῖς κλπ., πρβλ. G. Meyer[3] Ἑλλ. Γραμμ. § 360-365. Τοὐναντίον δ' ἡ χρῆσις τῆς δοτικῆς ἀντὶ τῆς αἰτιατικῆς εἶναι φαινόμενον ἴσως ἄγνωστον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ (1). Οὐδέν τι ἄρα καινὸν καὶ διὰ τοῦτο δυσπαράδεκτον φαίνεταί μοι ἡ διδασκαλία ὅτι ὅπως τοσαῦται τάξεις ὀνομάτων ἐν τοῖς πρὸ Χριστοῦ χρόνοις προσέλαβον τὸν τύπον τῆς ὀνομαστικῆς καὶ ἀντὶ τοῦ τῆς αἰτιατικῆς

(1) Λέγω ἴσως διότι τοιαύτης ἐναλλαγῆς τῶν πτώσεων, δοτικῆς καὶ αἰτιατικῆς, παραδείγματα ἐξέλαβεν ὁ πολὺς Wilamowitz τὰ Ἠλεῖα, μναίς, καθύταις, ἄλλοιρ, θεαροίρ, καταξίαιρ· ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ δὲν ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, πολλοὶ δὲ προτιμῶσι τὴν κατὰ φωνητικὸν νόμον ἑρμηνείαν αὐτῶν, πρβλ. Osthoff, Perfect 26 κἑξ. G. Meyer[4], Ἑλλ. Γραμμ. σελ. 175, Brugmann[3] Ἑλλ. Γραμμ. σελ. 77, Solmsen, Kuhn Περιοδ. Τομ. ΚΘ' σελ. 345.

(λ. χ. ἡ τάξις τῶν εἰς - ις, - υς, - ης, - ευς, τὰ συγκριτικὰ εἰς - ιων, καὶ πολλὰ συμφωνόληκτα, οἷον αἱ πόλεις - τὰς πόλεις, οἱ ἡδεῖς - τοὺς ἡδεῖς, οἱ ἀληθεῖς - τοὺς ἀληθεῖς, οἱ ἱππεῖς - τοὺς ἱππεῖς, οἱ καλλίους - τοὺς καλλίους, αἱ χάριτες - τὰς χάριτες, οἱ τέσσαρες - τοὺς τέσσαρες κλπ.), οὕτως ἐν τοῖς μ.Χ. χρόνοις καὶ ἡ τάξις τῶν πρωτοκλίτων προσέλαβεν αὐτὴν ταύτην τὴν κατάληξιν τῆς αἰτιατικῆς εἰς - ες, ταῦτες, ἔχοῦσες κλπ. Πρβλ. καὶ τὰ ἐν πολλοῖς ἰδιώμασι τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς εὐχρηστοῦντα τοὶς ἀνέμοι, τοὶς ἀγγέλοι, τοὶς ἀθρώποι κλπ., ἃ δὲν δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ἄλλως ἢ ὡς ὀνομαστικαὶ τελοῦσαι καὶ τὰ τῆς αἰτιατικῆς, διότι ἡ ἔκπτωσις τοῦ τελικοῦ -ς εἶναι ἀλλοτρία τῆς νεωτέρας συνήθους Ἑλληνικῆς καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάμάτων, ἐν αἷς λέγονται οἱ τύποι οὗτοι, τοὶς ἀθρώποι, τοὶς ἀνέμοι κλπ.

Ὁ δὲ τύπος tis φωνητικῶς μὲν δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐχὶ πάντα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσι κατὰ τοὺς φθογγικοὺς νόμους, πολλῶν δ' ἡ γένεσις νοεῖται διὰ μόνης τῆς ἀναλογίας. Καὶ τούτου ἄρα ἡ γένεσις ὁμοίως δι' ἀναλογίας ἀνάγκη νὰ νοηθῇ, ὅπως ὁ κ. Meyer-Lübke ἐν Portius σελ. 116 ἐδίδαξεν, εἰπὼν ὅτι κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν φθόγγων ἐν τῇ ὀνομαστικῇ καὶ αἰτιατικῇ τοῦ ἄρθρου, ὁ - τὸν, ἡ - τήν, τῆς ἐλέχθη καὶ ἐν τῷ πληθυντικῷ οἱ (γυναῖκες) τοὶς (γυναῖκες). Τούτοις προστίθημι ὅτι, ἐπειδὴ τὸ *tis* τοῦτο παραλαμβάνεται μᾶλλον ἀντὶ τοῦ θηλυκοῦ τὰς - τὲς ἢ ἀντὶ τοῦ ἀρσ. τούς, εἰκάζω ὅτι καὶ ὁ ἐν τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ τοῦ θηλυκοῦ φθόγγος i, (ἡ, τῆς, τήν), ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ i τούτου ἀντὶ τοῦ e (τοὶς ἀντὶ τές).

Ἡ γνώμη δ' ὅτι τὸ τοὶς εἶναι δοτικὴ τοῖς, ἀντιβαίνει πρός τε τἀνωτέρω λεχθέντα καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, διότι ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἄρθρου tis δὲν εἶναι παλαιότερος τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος (πρβλ. Meyer - Lübke, Portius σελ. 116), πρότερον τοῦ τὰς καὶ τὲς μόνον εὐχρηστούντων· ἀλλὰ πολλαῖς πρότερον ἑκατονταετηρίσιν εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἡ δοτικὴ ἐκ τῆς λαλουμένης γλώσσης, ἐν ᾗ εἰκός, παρήχθη ὁ νέος τύπος. Πρόδηλον ἄρα ὅτι τύπος πολὺ πρόρον λησμονηθεὶς δὲν ἠδύνατο ν' ἀναζήσῃ αὖθις καὶ μάλιστα μετ' λλης σημασίας.

Οἱ δ' ἄλλοι τύποι τῆς αἰτιατικῆς τσί, τσού, τσοὺς ἑρμηνεύονται συνήθως κατὰ μετάθεσιν ἐκ τοῦ τῆς, τούς, ἀλλ' ἂν μὴ παντάπασιν ἀπατῶμαι, ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἶναι δυσπαράδεκτος, διότι ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐπίσταμαι, τοιαύτη τοῦ τελικοῦ - ς μετάθεσις δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Διὰ ταῦτα καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὰ εἰρημένα ἀνωτέρω τὸ tis φαίνεται μᾶλλον θηλυκοῦ ἢ ἀρσενικοῦ γένους, ἤτοι λεχθὲν κατ' ἀρχὰς ἀντὶ τοῦ τὰς - τὲς οὐχὶ δὲ ἀντὶ τοῦ τούς, προτιμότερον φρονῶ νὰ ἑρμηνεύσω καὶ τὸ τῆς αἰτ. πληθ. τσὶ τσοὺ καὶ τὸ τῆς ἑνικῆς γενικῆς τσὶ (= τῆς) κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συγκοπῆς τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀτόνου φωνήεντος, φαινόμενον πολλὴν ἔχον ἐν τῷ ἀτόνῳ i, u τοῦ ἄρθρου τὴν πιθανότητα· πρβλ. τὸ θηλ. ἄρθρον τῶν ἀντὶ τάων ἐν τοῖς Βοιωτοῖς καὶ τέων ἐν τοῖς Ἴωσιν, εἰ καὶ ἡ γενικὴ πληθ. τῶν θηλυκῶν πρωτοκλίτων παρ' αὐτοῖς δὲν συνῃρεῖτο προηγουμένου συμφώνου, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν προκλιτικὴν ὡς εἰπεῖν χρῆσιν τοῦ ἄρθρου κατέστη δυνατὴ ἡ συστολὴ καὶ ἐξασθένησις αὐτοῦ. Οὕτω συνεστάλησαν οἱ εἰς - ς καταλήγοντες τύποι τοῦ ἄρθρου τῆς, τές, τοίς, τούς, εἰς τς, ἤτοι τὸ της ἄλλης ἀδελφῆς εἰς τὸ τς ἄλλης ἀδελφῆς, τὸ τες ἢ τοις ἄλλες ἀδελφὲς εἰς τὸ τς ἄλλες ἀδελφές, τὸ τους ἄλλους ἀδελφοὺς εἰς τὸ τς ἄλλους ἀδελφούς. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπειδὴ παρὰ τοὺς συγκεκομμένους τούτους τύπους ἐλέγοντο καὶ οἱ ἀσύγκοπτοι καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὸν φθόγγον - ς ὑπηχεῖ πάντοτε καὶ ἀσθενής τις φθόγγος i (πρβλ. ἔξι), διὰ ταῦτα τὸ μὲν κατὰ σύμφυρσιν τοῦ τῆς τοῖς καὶ τς, τὸ δὲ κατὰ φωνητικὴν ἀνάπτυξιν ἀσθενοῦς ι παρὰ τὸ ς, ἐγένετο τσί, ὅθεν καὶ τσὶ χώρας, τσὶ χῶρες, ἐν δὲ τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ σύμφυρσιν τοῦ τς καὶ τοῦ τους πρῶτον τὸ τσου καὶ ἔπειτα κατὰ δευτέραν νεωτέραν σύμφυρσιν τοῦ τσοὺ καὶ τοῦ ἀπαθοῦς τοὺς τὸ τσούς. Τοῦτο προδήλως δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ κατὰ μετάθεσιν, ἀφοῦ δύο ἔχει σ, ἀλλ' ἀναγκαίως δεῖται τῆς συμφύρσεως. Ὅτι δὲ καὶ ἡ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης κτητικὴ ἀντωνυμία τως ἀντὶ των, οἷον τὸ πρᾶμά τως, προέκυψεν ὁμοίως ἐκ συμφύρσεως τοῦ των καὶ τους, εἶναι γνωστόν.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΕΡΙ ΑΝΑΥΞΗΤΩΝ ΤΙΝΩΝ ΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ

Ῥηματικοί τινες τύποι ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς διφθόγγου οι ἄρχονται ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π.Χ. ἀπαντῶντες ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἄνευ αὐξήσεως καὶ διπλασιασμοῦ, πρβλ. οἰκοδομημένοι ἐν Συλλογ. Ἀττ. Ἐπιγρ. 807 c, 28 (330 π. Χ.), 808, d 95 (326) κλπ., ἐν τοῖς Ἡρακλειωτικοῖς Πίναξιν οἰκοδομημένα, ἐν ἐπιγραφῇ Ἐφέσου συνδιοίκησεν, ἐν ἄλλῃ Ἠπείρου οἴετο κλπ. Παρέδωκε δὲ καὶ ὁ Ἡρῳδιανὸς Β' 789, 16 ὅτι «εἰ ἀπὸ τῆς οι (ἄρχεται), τρέπεται τὸ ο εἰς ω καὶ τὸ ι προσγράφεται, οἷον . . . πλὴν τῶν σεσημειωμένων ἀτρέπτων, οἰώθη . . . οἰμῶ οἴμησα,. . . οἰνῶ οἴνουν . . . καὶ οἰνίζω οἴνιζον . . . οἰστρῶ οἴστρησα, οἰωνίζομαι οἰωνιζόμην, οἰωνοσκοπῶ οἰωνοσκόπουν, οἰωνοπολῶ οἰωνοπώλουν, οἰακίζω οἰάκιζον, οἰκονομῶ οἰκονόμουν, οἰακοστροφῶ οἰακοστρόφουν· τινὲς δὲ προστιθέασι καὶ τὸ οἰδαίνω οἴδαινον καὶ τὸ οἰκουρῶ οἰκούρουν καὶ τὸ οἰμώζω οἴμωζον . . .». Ἀλλ' ὅπως τὰ Ὁμηρικὰ παραδείγματα οἰώθη, οἴμησα, οἴνεον, οἴνιζον οὐδὲν ἀποδεικνύουσι περὶ τῆς παρ' Ἀττικοῖς χρήσεως τῆς αὐξήσεως, ἐπειδή, ὡς γνωστόν, ὁ Ὅμηρος ἐλευθέρως διαχειρίζεται τὰ κατὰ τὴν αὔξησιν, οὕτω καὶ τἆλλα τοῦ Ἡρῳδιανοῦ παραδείγματα δὲν νομίζονται ἀξιόπιστοι μάρτυρες τῆς παρ' Ἀττικοῖς χρήσεως, ἐπειδὴ οἱ ἀναύξητοι οὗτοι τύποι ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ...σι πρὸ τοῦ Ἡρῳδιανοῦ εἰσαχθῇ εἰς τὰ ἀντίγραφα τῶν δοκίμων τῶν ἀντιγραφέων, πλανηθέντων ὑπὸ τῆς συνηθείας· πρβλ. τὰ τῶν υα ἀντὶ υη διδαχθέντα ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙΒ' σελ. 14. ...ὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δὲν θεωροῦνται σήμερον γνήσιοι οὐδ' ὅσοι

τοιοῦτοι ἀναύξητοι τύποι παραδίδονται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ἀλλὰ μεταβάλλονται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν εἰς τοὺς ηὐξημένους· πρβλ. ὅσα διέλαβε περὶ τούτων πρὸ διετίας ὁ Lautensach ἐν Grammatische Studien zu den Tragikern und Komikern σελ. 33-5 καὶ 49-53.

Ὑπολείπονται ἄρα μόνα τὰ ἐπιγραφικὰ μαρτύρια· ἀλλὰ καὶ μόνα ταῦτα ἀρκοῦσιν ἵνα διδάξωσιν ἡμᾶς, ὅτι ἀληθῶς ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τῆς τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος ἤρξατο νὰ παραλείπηται ἡ αὔξησις ἔν τισιν ἀπὸ τοῦ οι ἀρχομένοις ῥήμασιν.

Αἰτία δὲ τῆς παραλείψεως ταύτης ἐνομίσθη ἡ προφορὰ τοῦ οι ὡς ü, ἤτοι ἐλέχθη ὅτι ἀφοῦ τὸ οἰκῶ, οἰακοστροφῶ, οἰωνίζομαι κτλ. ἐτράπη εἰς ΰκῶ, ΰακοστροφῶ, ΰωνίζομαι, δὲν ἠδύνατο βεβαίως ν' αὐξηθῇ εἰς ὤκουν, ὠϊακοστρόφουν, ὠϊωνιζόμην, ὅπως οὐδὲ τὸ ὑπνῶ, ὑβρίζω ηὐξάνετο εἰς ωΐπνουν ωΐβριζον. Ἡ αἰτία αὕτη φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀληθής, ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, πράγματι δὲν εἶναι. Διότι ὅταν τις ἐνθυμηθῇ, πρῶτον ὅτι ὁμοίως παρελείφθη ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἡ χρονικὴ αὔξησις καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τῆς διφθόγγου ευ- ἀρχομένοις ῥήμασιν, εἰ καὶ ἡ ευ οὐδέποτε κατέστη ἁπλοῦς φθόγγος, καὶ δεύτερον ὅτι ἡ δίφθογγος οι μόνον κατὰ τὴν γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἄρχεται συγχεομένη πρὸς τὸ υ ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ (Meisterhans[3] Γραμμ. Ἀττ. ἐπιγρ. σ. 58-9), τρίτον δ' ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βοιωτίᾳ, ἔνθα πρώτιστα πάντων αἱ δίφθογγοι ἐτράπησαν εἰς ἁπλοῦς φθόγγους, μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος κἑξ. γράφεται υ ἀντὶ οι (πρβλ. Meister, Ἑλλ. Διαλ. Α' 236), τότε θὰ εὕρῃ δύσκολον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι πεντακόσια ἢ καὶ ἑξακόσια ἔτη πρὸ τῆς δι' Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν βεβαιωθείσης συγχύσεως τοῦ οι καὶ υ ἐν Ἀθήναις ἐξεφωνεῖτο ΰακοστρόφουν, ΰκουν, ΰωνιζόμην κλπ., καὶ θὰ προτιμήσῃ μετ' ἐμοῦ πᾶσαν ἄλλην τούτων ἑρμηνείαν, ἂν μόνον αὕτη συνᾴδῃ τοῖς νόμοις τῆς γλώσσης ἡμῶν. Τοιαύτην νομίζω τὴν ἀκόλουθον.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ παρατηρεῖται ὅτι ῥήματα ἀρχόμενα ἀπὸ μακροῦ φωνήεντος η ἢ ω δὲν αὐξάνονται, πρβλ. ἤσθην, ἧκον, ἡγούμην, ἤμην, ἡλιωμένος, διημέρευον, ἡττήθην, ὠφέλουν, (τὸ ἐωνούμην καὶ ἐώθουν εἶχον ἐν ἀρχῇ F). Ἡ ἔλλειψις αὕτη τούτου ἕνεκα πάντως ἐγένετο, ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν λαλούν-

των ἠσθάνετο τὴν ποσότητα τῆς ἀρχούσης συλλαβῆς τούτων ἀρκούντως μακράν, τρόπον τινὰ ηὐξημένην, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐνομίζετο ἀναγκαῖον νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλος χρόνος. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν παρασυνθέτων, ὧν τὸ πρῶτον συνθετικὸν ἦν πρόθεσις, τὸ δὲ δεύτερον ἤρχετο ἀπὸ μακροῦ φωνήεντος, πρβλ. παρηγόρουν, κατηγόρησα κατηγορεῖτο, ὑπηρέτουν, ὑπωπιασμένα. Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ἀρχομένου ἀπὸ τοῦ ου, οὔρισας, ἐπούρισας, προσούρισας, καὶ περὶ πολλῶν ἀρχομένων ἀπὸ ει, πρβλ. ἔϜειπον Ὁμ. ἀλλ' εἶπον εἰπεῖν Ἀττ. (πρβλ. προεῖπον, κατεῖπον, ἀλλ' ἔξειπε, κάτειπε, δι' οὗ δηλοῦται ὅτι ἡ ὁριστικὴ εἶπον ἐξελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς μεθ' Ὅμηρον χρόνοις ὅτι ἦν ηὐξημένη), εἴκω εἶκον ὑπεῖκον, εἰλέω εἶλον, εἰλύομαι εἰλυόμην, εἵργω εἷργον, ἀπεῖρξεν ἀπεῖργμαι περιεῖργμαι, εἴργω εἴρχθην, εἴρω εἶρον συνεῖρον, διειρκότες κττ.· ὡσαύτως τῶν ἀπὸ τοῦ εὐ ἀρχομένων ῥημάτων τὰ μὲν ἔχοντα ἐν τῇ ἀρχῇ τὸ μόριον εὖ παρασύνθετα ἔμενον ἀρχαιόθεν ἀναύξητα· πρβλ. εὐεργετήκασι παρὰ Meisterhans[3] 172 καὶ Lautensach, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 146, τὰ δὲ ῥιζικὸν τὸ ευ ἔχοντα ἐξεφωνοῦντο ἄνευ αὐξήσεως ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων κέξ.

Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀρχαιόθεν ὑπῆρχε τάσις τις, ἥτις μάλιστα σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπίδοσιν ἐλάμβανε, πρὸς παράλειψιν τῆς χρονικῆς αὐξήσεως, ὅτε ἡ ἄρχουσα συλλαβὴ εἶχε μακρὸν φωνῆεν η ἢ ω, ἢ δίφθογγον ου, ει, ευ καὶ δὴ καὶ οι. Καὶ ἡ μὲν ἐπὶ τοῦ η, ω, ου παράλειψις φαίνεται ἀρχαιόθεν καθολική, συχνὴ δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ει, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ευ καθίσταται καθολικὴ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ τέλος ἡ ἐπὶ τοῦ οι ἀνακύπτει κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὡς φαίνεται, αἱ ἐπὶ τῶν παρῳχημένων χρόνων συλλαβαὶ αὗται αἱ τρεῖς χρόνους περιέχουσαι ηυ, ωι ἤρξαντο ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων νὰ προσπίπτωσι δυσεκφωνητότεραί πως τοῖς λέγουσι, διὸ προέβαινον κατὰ μικρὸν εἰς χρῆσιν τῶν δύο μόνον χρόνους ἐχουσῶν συλλαβῶν, αἵτινες ἐξεφωνοῦντο καὶ ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς χρόνοις, ἤτοι ἔλεγον καὶ εὐχόμην, οἴκουν, οἰκοδόμουν κλπ. Ὅτι δὲ ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐμφανίζεται ἡ παράλειψις αὕτη ἐπὶ τοῦ ου αἱ ἐν ἄλλοις ἐπὶ τοῦ ει, καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις ἐπὶ τοῦ οι καὶ ευ,

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α. ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΠΑΠΥΡΟΥΣ

1.

ΠΟΛ. ἵν' ἐμαυτὸν ἀποπνίξαιμι. ΔΩΡΙΣ. μὴ δὴ [φλῃνάφα.
ΠΟΛ. ἀλλά τι [π]οήσω, Δωρί; πῶς βιώσομαι
ὁ τρισκακοδαίμων χωρὶς ὢ]ν τῆς φιλτάτης;
ΔΩΡ. ἄπεισιν ὡς σέ. ΠΟΛ. πρὸς θεῶν οἷ[ο]ν λέγεις.
ἐὰν προθυμηθῇς, ἀκ[ό]πως [ἄξω τάχα.
ΠΟΛ. οὐκ ἐνλίπο⟨ι⟩μ' ἂν οὐθέν, εὖ τοῦ[τ' ἴσθ'. ΔΩΡ. ἰδού.
ΠΟΛ. ὑπέρευ λέγεις· βάδιζ'· ἐγὼ δ' ἐλ[ευθέραν
αὔριον ἀφήσω, Δωρί, ⟨σ⟩' ἀλλ' ὅ δε[ῖ λέγειν
ἄκουσον. εἰσελήλυθ'· οἴμοι [Γλυκέριον
ὡς κ[α]τὰ κράτος μ' εἴληφας. ε[– ⏑ – ⏑ –
ἀδελφόν, οὐχὶ μοιχόν· ὁ δ' ἀ[λάστωρ ἐγὼ
καὶ ζηλότυπος ἄνθ[ρ]ωπος α[⏓ – ⏑ –
εὐθὺς ἐπαρῴνουν. τοιγαροῦν ἀπωλόμην
καλῶς ποῶν. τί ἐστι, Δωρὶ φιλ[τάτη;
ΔΩΡ. ἀγαθά· πορεύσεθ' ὡς σέ. ΠΟΛ. κατεγέλ[α σου.
ΔΩΡ. μὰ τὴν Ἀφροδίτην, ἀλλ' ἐνεδύετ[ο στατόν,
ὁ πατὴρ ἐπεξ[ήτ]αζε· χρῆν σε νῦν πά[λαι
εὐα(γ)γέλια τῶ[ν] γεγονότων ποθ[– ⏑ –
[θύειν], ἐκ[εί]νης εὐτυχηκυίας [τόδε.
ΠΟΛ. νὴ τὸν Δι', ὀρθῶς γὰρ λέγεις· ὁ Λ[– ⏑ –
μάγειρος ἔνδον ἐστί· τὴν ὗν θυέτω.
ΔΩΡ. κανοῦν δὲ ποῦ καὶ τἄλλ' ἃ δεῖ; ΠΟΛ. κα[νοῦν μὲν οὖν
ὕστερον ἐνάρξετ'· ἀλλὰ ταύτην σφ[αττέτω.
μᾶλλον δὲ κἀγὼ ⟨σ⟩τέφανον ἀπὸ βω[μοῦ ποθεν
ἀφελὼν ἐπιθέσθαι βούλομα[ι]. ΔΩΡ. πιθα[νώτερος
πολλῷ φανεῖ γοῦν. ΠΟΛ. ἄγετε [– – – ⏑ –

ΔΩΡ. καὶ μὴν ἔμελλεν ἐξιέναι δ[ὴ χὠπατήρ.
ΠΟΛ. αὐτός; τί γὰρ πάθῃ τις; ΔΩΡ. ὦ τά[λαιν' ἐγώ.
ε.....ακοντοσε.ι.ην θ[ύ]ραν
εἴσειμι καὐτὴ σ[υ]μποήσουσ', [εἴ τι δεῖ.
ΠΑΤ. πάνυ σου φιλῶ τὸ «[σ]υνδιαλλαχ[θήσομαι»,
ὅτ' εὐτύχηκας, τότε δε[δέχθ]αι τὴν δί[κην -
τεκμήριον τοῦτ' ἔσ[τιν] Ἑλλ[ηνος] τρ[όπου.
ἀλ[λ' ἐκκ]αλείτω τις α[....]ν αὐτ[ὸν ◡ -
[ΠΟ]Λ. εἴμ' ἐνθάδ', ἀ]λλ' ἔθυον [ὑ]πὲρ εὐ]πραξίας
[Γλυκέραν ὕπ]αρ εὑρηκ[υ]ῖαν οὓς [οὐδ' εἶδ' ὄναρ
π[υθό]με[νο]ς. ΠΑΤ. ὀρθῶς γὰρ λέγεις, [ἃ δ' οὖν ἐγὼ
[μ]έλλω λέγειν, ἄκουε· ταύτην γν[ησίων
παίδων ἐπ' ἀρότῳ σοι δίδωμι. ΠΟΛ. λ[αμβάνω.
ΠΑΤ. καὶ προῖκα τρία τάλαντα. ΠΟΛ. καὶ καλῶ[ς γ' ἔχει.
ΠΑΤ. τὸ λοιπὸν ἐπιλαθοῦ στρατιώτης [ὤν, ὅπως
προπετὲς ποήσῃς μ[η]δὲ ἓν [ποθ' ὕστερον.
ΠΟΛ. Ἄπολλον, ὃς καὶ νῦν ἀπ[ό]λωλα πα[ρ' ὀλίγον
πάλιν τι πράξω προπετ[έ]ς; οὐδὲ μ[ήποτε.
Γλυκέρα, διαλλάγηθι, φιλτάτη, μό[νον.
[ΓΛΥ]. νῦν μὲν γὰρ ἡμῖν γέγονε ἀρχὴ [πραγμάτων
ἀγαθῶν τὸ σὸν πάροινον. ΠΟΛ. ὀρθῶ[ς, νὴ Δία.
ΓΛΥ. διὰ τοῦτο συγγνώμης τετύχηκας ἐξ ἐμοῦ.
ΠΟΛ. σύνθυε δή, Πάταιχ'. ΠΑΤ. ἑτέρους ζη[τητέον
ἐστὶν γάμους μοι· τῷ γὰρ υἱῷ λαμβάνω
τὴν τοῦ Φιλίνου θυγατέρ'. ΓΛΥΚ. ὦ γῆ [καὶ θεοί.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, ὡς καὶ τὰ ἑπόμενα, περιέχεται ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν ὑπο τῶν Ἄγγλων Γρηνφελλου καὶ Οὐντίου (Grenffell et Hunt), συνεπικουροῦντος καὶ τοῦ Βλασσίου, ἐκδοθέντων Ἑλληνικῶν παπύρων, οἵτινες εὑρέθησαν ἐν Ὀξυρρύγχῳ τῆς Αἰγύπτου, εἶνε δὲ ἐκ τοῦ τέλους τῆς τοῦ Μενάνδρου Περικειρομένης, ἧς ἡ ὑπόθεσις τοιάδε τις ἦν. Στρατιώτης τις, Πολέμων τὸ ὄνομα, τῆς Γλυκέρας ἐρῶν, πορεύεται ὑποπεπωκὼς εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ὁρῶν νέον τινὰ καὶ ὑπολαβὼν αὐτὸν ἀντεραστὴν οὕτως ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας καὶ τοῦ οἴνου ἐπαρῴνησεν, ὥστε ὑποπτεύων τὴν Γλυκέραν

ὡς ἄπιστον, ἵνα τιμωρήσῃ, περικείρει τὴν κόμην αὐτῆς, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δράματος. Κατόπιν δ' ὅμως ἀνανήψας καὶ μαθών, ὅτι ὁ νέος, ὃν εἶδεν, ἦτο ἀδελφὸς τῆς Γλυκέρας καὶ οὐχὶ ἐραστής, μεταμέλεται· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤλπιζεν ὅτι ἡ Γλυκέρα ἔμελλέ ποτε νὰ συγχωρήσῃ αὐτῷ τὴν προπετῆ ταύτην πρᾶξιν, ᾐσθάνετο δέ, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνευ αὐτῆς, διότι σφοδρότερον ἤδη αὐτῆς ἤρα, ἀποφασίζει νὰ αὐτοκτονήσῃ ἀποπνίξας ἑαυτόν. Ἀλλ' ἡ θεράπαινα αὐτοῦ Δωρὶς παραμυθεῖται καὶ ἀποτρέπει τούτου λέγουσα, ὅτι θὰ πείσῃ τὴν Γλυκέραν νὰ συνδιαλλαγῇ αὐτῷ. Ὄντως δὲ ἡ Δωρὶς μετ' ὀλίγον ἐπανελθοῦσα ἀγγέλλει τῷ Πολέμωνι, ὅτι ἡ Γλυκέρα ἐδέξατο νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτόν. Ὁ Πολέμων τὸ μὲν πρῶτον δυσπιστεῖ τοῖς ὑπὸ τῆς Δωρίδος λεγομένοις, εἶτα δέ, ὁμοσάσης τῆς Δωρίδος τὴν Ἀφροδίτην, πείθεται καὶ τὸν μὲν μάγειρον κελεύει νὰ θύσῃ τὴν ὗν, αὐτὸς δὲ στέφανον ἀπὸ βωμοῦ τινος λαβὼν παρασκευάζεται ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐρωμένης. Λεγούσης δὲ τῆς Δωρίδος, ὅτι ἡ Γλυκέρα ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ μετὰ τοῦ πατρός, ὃν κατὰ τύχην ἀνεῦρεν, ἡ αὔλειος θύρα τῆς οἰκίας κρούεται καὶ ἐκκαλεῖται ὁ Πολέμων, ὅστις ἔνδον ἔθυεν ὑπὲρ εὐπραξίας, ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι ἡ Γλυκέρα εὗρεν, οὓς οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶδεν. Οἱ κρούοντες ἦσαν ἡ Γλυκέρα καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Πάταικος. Εἰσελθὼν ὁ πατὴρ παραδίδωσι τῷ Πολέμωνι τὴν Γλυκέραν ἐπ' ἀρότῳ παίδων γνησίων ἐπιδιδοὺς ὡς προῖκα τρία τάλαντα, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ μὴ εἶνε τὸ λοιπὸν στρατιώτης, ἵνα μή ποτε ὕστερον προπετές τι πάλιν πράξῃ. Ὁ Πολέμων ἀποδέχεται τὴν ἀδόκητον ταύτην εὐτυχίαν καὶ αἰτεῖται συγγνώμην παρὰ τῆς Γλυκέρας, ἣν ἐκείνη παρέχει αὐτῷ, διότι τὸ πάροινον αὐτοῦ ἐγένετο ἀρχὴ πραγμάτων ἀγαθῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Πάταικος καταλιπὼν τὸν Πολέμωνα θύοντα ἀπέρχεται, ἵνα τελέσῃ τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φιλίνου.

Πᾶσαι αἱ περιγεγραμμέναι λέξεις ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ εἰσὶ συμπληρώματα τῶν ἐκδοτῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ στίχου 42ου, ὅστις συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδήνου (Μνημ. τόμ. 28 II). Ἡμεῖς θὰ πειραθῶμεν ὀλίγα μέν τινα νὰ διορθώσωμεν, τοὺς δὲ λελωβημένους στίχους καὶ μήπω ἢ οὐχὶ καλῶς καθ' ἡμᾶς συμπληρωθέντας εἴτε ὑ τῶν ἐκδοτῶν εἴτε ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδήνου νὰ συμπληρώσωμεν. Κα διορθωτέα μὲν νομίζομεν τάδε· ὁ δεύτερος στίχος διορθωτέος ὧδε

ἀλλὰ τί ποήσω, Δωρί; πῶς βιώσομαι
ὁ τρισκακοδαίμων, χωρὶς ὢν τῆς φιλτάτης;

ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ γραπτέον ἔπεισιν ἀντὶ τοῦ ἄπεισιν, ἐπειδὴ ἡ Γλυκέρα ἐκ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ διαμένει, μέλλει νὰ ἐπανέλθῃ παρὰ τῷ Πολέμωνι. Ὁ δὲ πέμπτος στίχος οὐχὶ ὀρθῶς ἀπεδόθη εἰς τὸν Πολέμωνα. Ὁ νοῦς μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφίησιν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τῇ Δωρίδι, διότι αὕτη μέλλει νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Γλυκέραν παρὰ τῷ Πολέμωνι. Ὁ δέκατος στίχος συμπληρωτέος μᾶλλον ὧδε ἢ ὡς οἱ Ἄγγλοι (εἰδέναι παρῆν) ἢ ὁ Ἐρουερδῆνος (εἰδέναι μ' ἐχρῆν) συμπληροῦσιν

ὡς κατὰ κράτος μ' εἴληφας· εἰ[σορᾶν με χρῆν.

Τὸν δὲ δωδέκατον, ὃν ὁ Ἐρουερδῆνος συμπληροῖ προστιθεὶς αὐτὴν ὑπονοῶν, ἐκ τοῦ ἑπομένου ἐπαρῴνουν κρίνοντες συμπληροῦμεν

καὶ ζηλότυπος ἄνθρωπος ἄ[κρατον πιών.

Τὸν δέκατον ὄγδοον στίχον οἱ ἐκδόται συμπληροῦσι διὰ τοῦ ποθ[ουμένων, ὁ δὲ Ἐρουερδῆνος, ἐπειδὴ τὸ εὐαγγέλια θύειν συντάσσεται μετὰ τῆς ἐπὶ καὶ δοτικῆς, τὸ γεγονότων ποθουμένων νομίζει γενικὴν ἀπόλυτον. Οὐδέποτε εἶπεν ἀρχαῖος Ἕλλην τῶν γεγονότων ποθουμένων, ἠδύνατο δ' ὅμως νὰ εἴπῃ τῶν γεγονότων ποθ[ημάτων ἐξαρτῶν τὴν γενικὴν ἐκ τοῦ θύειν εὐαγγέλια ὡς γενικὴν τοῦ ἀναγκαστικοῦ αἰτίου, εἰ καὶ ὁμολογουμένως τὸ εὐαγγέλια θύειν συνηθέστερον τῇ ἐπὶ καὶ δοτικῇ συντάσσεται.

Τὸν εἰκοστὸν καὶ τὸν ἑπόμενον στίχον, νομίζομεν, ὧδε συμπληρωτέον καὶ στικτέον·

ΠΟΛ. νὴ τὸν Δί', ὀρθῶς γὰρ λέγεις· ὄν[αιό μοι.
μάγειρος ἔνδον ἐστί; τὴν ὗν θυέτω.

Πολέμων χαίρων ἀποδέχεται ἃ λέγει ἡ Δωρίς, ὅτι δηλ. ἔπρεπε ὡς (ὀρθῶς ὁ Ἐρουερδῆνος ἐν τῷ 18ῳ στίχῳ γράφει τάχα ἀντὶ τῶν Ἄγγλων πάλαι) νὰ θύῃ εὐαγγέλια καὶ εὔχεται τῇ Δωρίδι

νὰ τοῦ ζήσῃ (ὄναιό μοι), εἶτα δὲ ἐρωτᾷ αὐτήν, ἂν ὁ μάγειρος ἦτο ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὅπως σφάξῃ τὴν ὗν.

Ὁ δὲ 26ος στίχος συμπληρωτέος ὧδε

πολλῷ φανεῖ γοῦν. ΠΟΛ. ἄγετε [νῦν εἰς Γλυκερίου.

Τὸν δὲ 26ον στίχον οὕτω νοοῦμεν·

Ὁ Πολέμων ἀκούσας τῆς Δωρίδος λεγούσης, ὅτι ἡ Γλυκέρα ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας μετὰ τοῦ πατρὸς ἀπορῶν ἅμα καὶ φοβούμενος ἴσως ἀναφωνεῖ

αὐτός; τί γὰρ πάθῃ τις;

ἡ δὲ Δωρὶς ἰδοῦσα πεφοβημένον τὸν Πολέμωνα οἰκτείρει ἑαυτὴν ἐπὶ τούτῳ καὶ λέγει

ὢ τάλαιν' ἐγὼ

ἅμα δὲ προτρέπει αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ ἔσω, ἵνα τὰ τῆς θυσίας παρασκευάσῃ, προστιθεῖσα ὅτι ταχέως καὶ αὐτὴ μέλλει νὰ εἰσέλθῃ, ἵνα βοηθήσῃ αὐτῷ Κατὰ ταῦτα τὸν 29ον στίχον συμπληροῦμεν ὧδε·

ε[ἴσελθ' ἔσω]· κόπτουσι [τ]ὴν θύραν· [τάχα

Τὸν δὲ 34ον στίχον ὁ Ἑρουερδῆνος συμπληροῖ

ἀλλ' ἐκκαλείτω τις [Πολέμων'] αὐτὸν [ταχὺ

ἡμεῖς δὲ ὧδε

ἀλλ' ἐκκαλείτω τις [δόμων] αὐτὸν [τάχα

2.

Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ ἐδημοσιεύθη καὶ τόδε τὸ ἀπόσπασμα, ὅπερ κατὰ τοὺς ἐκδότας δυνατὸν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας Θεσμοφοριαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους.

Α. ὑβριζόμεναι; Β. μὰ Δί' ἀλλ' ἐγώ [τί σοι φράσω·
ἣν νοῦν ἔχωμεν, σκεψόμεθα [νῦν τοῦθ'] ὅπως
μηδὲν πλέον τούτου στ[⏑ – ⏑ – ⏑ –
Α. τί οὖν γένοιτ' ἄν; Β. ἔχ' ἀ[πόκριναί μοι τόδε·
τί ἐστι τοῦθ' ὃ λέγουσι τ[– ⏓ – ⏑ –
παίζειν ἐχούσας; ἀντιβολῶ [τοῦτ' εἰπέ μοι·
Α. φλυαρία καὶ λῆρος ὕβρεως [⏑ –
κἄλλως ὄνειδος καὶ κατ[αγέλως δὴ πολύς·
τούτῳ γὰρ ὥσπερ τοῖσι[ν ᾠοῖς χρηστέον
τ[οῖς] ἀνεμιαίοις, ὅτι νεότ[τι' οὐκ ἔνι.
εὐ[-] δὲ καὶ τοῦτ' ἔστιν· εὐ[⏓ – ⏑ –
ἐς [τοῦ]το χρήσει καὶ πονο[⏓ – ⏑ –
Β. κα[ὶ μ]ὴν λέγεταί γ' ὥς ἐσθ' [ὅμοιον – ⏑ –
ἀλη[θ]ινῷ κ[αὶ τ]οῦτο. Α. νὴ Δ[⏑ – ⏑ –
ὥσπερ [σ]ελήνη γ' ἡλίῳ· τὴν μὲν χρόαν
ἰδεῖν ὅμοιόν ἐστι, θάλπει δ' οὐ[δαμῶς.
Β. οὐκ ἄξιον γάρ ἐστι. Α. διὰ τοὐπὸν [⏑ –
Β. φέρ', εἰ [δ]ὲ τοῖς θεράπουσι κοινωσ[αίμεθα
τὸ πρ[ᾶ]γμα, τί ἂν εἴη; λάθρα [⏓ – ⏑ –
Α. ἐγὼ μ[ὲ]ν οὔτε πρότερον αὐτῆς [– ⏑ –

Οἱ στίχοι 1, 2, 6, 8 συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδήνου, οἱ δ' ἄλλοι ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐκδοτῶν. Πάσας τὰς συμπληρώσεις ταύτας ἐπιδοκιμάζοντες θὰ προσπαθήσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ συμπληρώσωμεν τοὺς λοιποὺς καὶ νὰ διορθώσωμεν ὅ,τι εἶνε ἀναγκαῖον, ὅπως τὸ λίαν λελωβημένον τοῦτο χωρίον παράσχῃ τὸν προσήκοντα νοῦν.

Περὶ τοῦ τρίτου στίχου ὁ Ἑρουερδῆνος λέγει τάδε· τὸ τούτου referendum ad virum aliquem imbecillum, cujus in proxime praegressis facta fuerit mentio, sive potius δεικτικῶς accipiendum, ut muliercula haec dicens crepet digitis, qui pronominis usus et alibi et in notissimo Sardanapalli epitaphio apparet. Κατὰ ταῦτα διορθοῖ καὶ συμπληροῖ τὸν στίχον ὧδε·

μηδὲν πλέον τούτου σθ[ένωσι τἄνδρε νῷν

Ἡμεῖς δὲ μὴ ἀποδεχόμενοι τὴν λίαν ἐξεζητημένην ταύτην συμπλήρωσιν καὶ νομίζοντες, ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν ὑβρισθεισῶν γυναικῶν προτείνει τῇ ὁμοιοπαθεῖ νὰ ποιήσωνται χρῆσιν τοῦ ὀλίσβου, ὅπως καὶ τοὺς ἄνδρας τιμωρήσωνται στεροῦσαι αὐτοὺς τῆς φιλότητος καὶ εὐνῆς καὶ αὐταὶ μηδεμίαν πλέον ἀνάγκην ἔχωσι τῶν ἀνδρῶν, συμπληροῦμεν τὸν στίχον ὧδε·

μηδὲν πλέον τούτου σπ[άνισμα σχήσομεν.

Τὸν ἕκτον στίχον ὁ Ἐρουερδῆνος συμπληρῶν

τί ἐστι τοῦθ' ὃ λέγουσι τ[ὰς Μιλησίας

ἐπάγεται τάδε· non veras Milesias intellego sed mulieres infami ista Milesia libidine fruentes, dudum enim hanc in Atticam introductam esse novimus. — Milesiae, ut opinor, ejus modi feminae eodem jure dicebantur, quo Lesbiae, quae Lesbia libidine fruebantur, audiebant.

Κατὰ τὰ προρρηθέντα ἄρα τὸ τὰς Μιλησίας ταὐτὸν τῷ τὰς Λεσβιαζούσας ἢ Λεσβιάδας. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν γινώσκομεν οὔτε ὅτι ἡ Μιλησία ἡ διαβόητος ἐλεσβίαζεν οὔτε ὅτι αἱ Μιλήσιαι ἐφημίζοντο ὡς ἔχουσαι τὸ ἀκόλαστον τῶν Λεσβίων γυναικῶν ἦθος, Μιλήσιαι δὲ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἢ αἱ κάτοικοι τῆς Μιλήτου ἢ γυναῖκες ὅμοιαι πρὸς τὴν Μιλησίαν, ἑταῖραι δηλονότι, οὐχὶ δὲ καὶ Λεσβιάζουσαι, διὰ ταῦτα δὲν νομίζομεν ὀρθὴν τὴν συμπλήρωσιν ταύτην. Καθ' ἡμᾶς ὁ στίχος συμπληρωτέος ὧδε·

τί ἐστι τοῦθ' ὃ λέγουσι τ[ὰς Φιλαινίδας

Ὅτι δὲ πιθανωτέρα ἡ ἡμετέρα συμπλήρωσις ἰδ. Λουκ. Ἔρ. 28, ἐν ᾧ ταῦτα λέγονται·

«ἀλλήλαις ὁμιλείτωσαν ὡς ἄνδρες, ἀσελγῶν δὲ ὀργάνων ὑποζυγωσάμεναι τέχνασμα, ἀσπόρων τεράστιον αἴνιγμα, κοιμάσθωσαν γυνὴ μετὰ γυναικὸς ὡς ἀνὴρ — πᾶσα δ' ἡμῶν ἡ γυναικωνῖτις ἔστω Φιλαινὶς ἀνδρογύνους ἔρωτας ἀσχημονοῦσα». Πρβ. καὶ Ψευδολ. 24, Ἑταιρ. διαλ. 67. 6, 1 περὶ Φιλαινίδος.

Τὸν ἕβδομον στίχον συμπληροῦμεν γράφοντες ἀντὶ τοῦ ἔκγονος τῶν Ἄγγλων ἢ ἔμπλεως τοῦ Ἐρουερδήνου πλέως.

Τὸν ἑνδέκατον καὶ δωδέκατον συμπληροῦμεν ὧδε·

εὔ[νὴ] δὲ καὶ τοῦτ' ἔστιν· εὐ[νατῆρι δ' οὐκ
ἐς [τοῦ]το χρήσει· καὶ πόνο[ν οὐχ ἕξεις τόκου.

Οἱ Ἄγγλοι τὴν πρώτην λέξιν τοῦ 11ου στίχου συμπληροῦσι γράφοντες εὐχή, ὅπερ ὁ Ἐρουερδῆνος, εἰ καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι περὶ τῆς ἑρμηνείας καὶ διορθώσεως τοῦ 11ου στίχου ἔχει ἀπελπίσῃ, νομίζει ταυτόσημον τῷ μάταιον, ἀνωφελές. Κατὰ τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν τῶν στίχων τούτων ἡ λέγουσα ταῦτα γυνὴ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ὄλισβος εἶνε μὲν εὐνή, ἀλλ' ἄνευ εὐνατῆρος (ἀνδρὸς) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ χρωμένη ταύτῃ τῇ εὐνῇ οὐδένα φόβον ἔχει μὴ γεννήσῃ τέκνα.

Τὸν δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον στίχον συμπλήρωσον

καὶ μὴν λέγεταί γ' ὥς ἐσθ' ὅμοιον [ποσθίῳ
ἀληθινῷ καὶ τοῦτο. Α. νὴ Δ[ί', ἐμφερές,

Τὸν μὲν 12ον ὁ Ἐρουερδῆνος συμπληροῖ γράφων ὁμοιότατον πέει ἀντὶ τῶν ὅμοιον ποσθίῳ. Τὸν δὲ 13ον ἀντὶ τοῦ τῶν Ἄγγλων ὦ φίλη ἐκ τῶν ἑπομένων λέξεων ὥσπερ σελήνη γ' ἡλίῳ εἰκάσαντες ἐγράψαμεν ἐμφερές.

Ὁ δέκατος ἕβδομος στίχος συμπληρωτέος καὶ διορθωτέος ὧδε·

Β. οὐκ ἄξιον γάρ ἐστιν. Α. διά γ' ὁποῦ [σπάνιν

Κατὰ τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν ταύτην ὁ νοῦς ὅδε·

Ἐπειδὴ ἡ μὲν τῶν γυναικῶν εἶπεν, ὅτι ὁ ὄλισβος εἶνε ὅμοιος ἀνδρικῷ μορίῳ (ποσθίῳ) ἀληθινῷ, ἡ ἑτέρα, ἵνα καταδείξῃ τὴν διαφ]άν, λέγει, ὅτι εἶνε ὅμοιον, ὡς ὁμοιάζει ὁ ἥλιος πρὸς τὴν σελήνην· ὁ]ὲ μὲν τὴν χρόαν εἶνε ὅμοιον, ἀλλ' οὐδαμῶς θάλπει, ὡς καὶ ἡ σελ]ήνη εἶνε μὲν ὁμοία πρὸς τὸν ἥλιον, ἀλλὰ δὲν θάλπει ὡς ἐκεῖνος. Τοῦ]το ἀνομολογησάσης καὶ ἐκείνης διὰ τῶν λέξεων οὐκ ἄξιον γάρ,

αὕτη ἐπιβεβαιοῖ ἐπαγομένη καὶ τὸν λόγον· δικαίως, λέγει, δὲν ἀξίζει τι, διότι ἐκ τοῦ ὀλίσβου ὀπὸς (σπέρμα) δὲν ἐκρέει (πρβ. τὸ τῆς συνηθείας ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶνε ξεζουμισμένος ἐπὶ τῆς αὐτῆς χρήσεως λεγόμενον).

Τοὺς δύο τελευταίους στίχους συμπληρωτέους νομίζομεν ὧδε·

τὸ πρ[ᾶ]γμα, τί ἂν εἴη; λάθρα [βινοίμεθ' ἄν.
Α. ἐγὼ μὲν οὔτε πρότερον αὐτοῖς [ἤθελον

Ἀντὶ τοῦ αὐτῆς διωρθώσαμεν αὐτοῖς νομίζοντες ὅτι ἡ λέγουσα νοεῖ, ὅτι, ὡς καὶ πρότερον δὲν ἤθελε λάθρα νὰ συγγίγνηται τοῖς θεράπουσι, οὕτω καὶ νῦν δὲν θὰ θελήσῃ.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἀπόσπασμα συμπληρωτέον καὶ διορθωτέον ὧδε·

Α. ὑβριζόμεναι; Β. μὰ Δί' ἀλλ' ἐγὼ τί σοι φράσω·
ἣν νοῦν ἔχωμεν, σκεψόμεθα νῦν τοῦθ', ὅπως
μηδὲν πλέον τούτου σπ[άνισμα σχήσομεν.
Α. τί οὖν γένοιτ' ἄν; Β. ἔχ', ἀπόκριναί μοι τόδε·
τί ἐστι τοῦθ' ὃ λέγουσι τ[ὰς Φιλαινίδας
παίζειν ἐχούσας; ἀντιβολῶ, τοῦτ' εἰπέ μοι.
Α. φλυαρία καὶ λῆρος ὕβρεως [πλέως
κἄλλως ὄνειδος καὶ καταγέλως δὴ πολύς·
τοῦτο γὰρ ὥσπερ τοῖσιν ᾠοῖς χρηστέον
τοῖς ἀνεμιαίοις, ὅτι νεόττι' οὐκ ἔνι.
εὐ[νὴ] δὲ καὶ τοῦτ' ἔστιν· εὐ[νατῆρι δ' οὐκ
ἐς τοῦτο χρήσει· καὶ πόνο[ν οὐχ ἕξεις τόκου.
Β. καὶ μὴν λέγεταί γ' ὡς ἐσθ' ὅμοιον [ποσθίῳ
ἀληθινῷ καὶ τοῦτο. Α. νὴ Δ[ί' ἐμφερές,
ὥσπερ σελήνη γ' ἡλίῳ· τὴν μὲν χρόαν
ἰδεῖν ὅμοιόν ἐστι, θάλπει δ' οὐδαμῶς.
Β. οὐκ ἄξιον γάρ ἐστι. Α. διά γ' ὁποῦ [σπάνιν.
Β. φέρ, εἰ δὲ τοῖς θεράπουσι κοινωσαίμεθα
τὸ πρᾶγμα, τί ἂν εἴη; λάθρα [βινοίμεθ' ἄν.
Α. ἐγὼ μὲν οὔτε πρότερον αὐτοῖς ἤθελον.
. . . .

3.

'Εν τοῖς παπύροις τοῦ Βερολίνου ὑπ' ἀριθ. 401, 10 (a 618 p. C) ἀναγινώσκομεν τάδε·

'Ομολογῶ ἐγγυᾶσθαι — τοῦ λοιποῦ μὴ καταγνωσθείη (δηλ. Νειλαμμὼν) μήτε κρυπτῶς μήτε φανερῶς συνομέχων μετὰ Θεοδώρας.

Τὸ συνομέχων ὁ 'Ερουερδῆνος διορθοῖ συνομ(ιλ)ῶν, ἡμεῖς δὲ συνομο⟨λε⟩χῶν, ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι ἐξέπεσε διὰ τὸ ὁμογράμματον μία συλλαβή.

Αὐτ. 405, 10 (a 348 p. C).

'Επειδὴ λίθον σιτοκόπτην καὶ σιταλετικὴν μηχανὴν πατρῷα ἡμῶν ὄντα ἐκληρώθημεν, κἀγὼ μὲν τὸν λίθον ἦρκα καὶ πέπρακα εἰς τὸ ἐροῦν μοι μέρος.

'Ο ἐκδότης νομίζει ὅτι τὸ ἐροῦν ἡμαρτημένως κεῖται ἀντὶ τοῦ αἱροῦν, ὅπερ κεῖται ἀντὶ τοῦ αἱρούμενον. 'Ορθῶς παρατηρεῖ ὁ 'Ερουερδῆνος ὅτι τοῦτο εἶνε ἀπίθανον, ἀλλὰ καὶ ἡ διόρθωσις αὐτοῦ εἰς τὸ ἐλθὸν (=ἧκον) μοι μέρος οὐδόλως πείθει.

Καθ' ἡμᾶς ἀντὶ τῶν εἰς τὸ ἐροῦν γραπτέον ὡς τοῦ ⟨κλή⟩ρου.

'Εν τῷ τρίτῳ τόμῳ ὑπ' ἀριθ. 759 (a 125 p. C). Πάμυνίς τις λέγει, ὅτι ἐν τοῖς ἀπὸ βορρᾶ μέρεσι τῶν ἀλώνων ποιμαίνων θρέμματα ὑπὸ κακούργων ληστρικῷ τρόπῳ ἐπιπεσόντων κακῶς ᾐκίσθη. Παρακατιὼν δὲ λέγει :

πληγὰς πλείστας ἐπέθηκάν μοι κολλωρόβοις πλήξαντες τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος.

Τὸ οὐδένα νοῦν παρέχον κολλωρόβοις διορθωτέον καλαύροψι.

Β'. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΝ

(Cod. Pal. VII. 495, 3).

Ἠιθέων δακρυτὸς ἅπας μόρος· ἐν δὲ θαλάσσῃ
πλεῖστα πολυκλαύτου κήδεα ναυτιλίης.

Ὁ Ἑρουερδῆνος νομίζων corruptum τὸ ἠϊθέων ἐν μὲν σελ. 41ῃ τοῦ 28ου τόμου τῆς Μνημοσύνης προέτεινε νὰ γραφῇ θνητῶν μέν, ἐν δὲ σελίδι 128ῃ ἠθείων (amicorum). Τὸ ἠϊθέων (= νέων, ἀγάμων, παλληκαριῶν, ὡς νῦν λέγομεν) ἔχει κάλλιστα, διότι χαρακτηρίζει τὴν ἡλικίαν τοῦ ἀποθανόντος ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἀσπασίου. Ὁ δὲ νοῦς τοῦ χωρίου ὅδε· ὁπουδήποτε καὶ ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἄγαμος νέος (τὸ παλληκάρι) εἶνε ἀξιολύπητος, ἀλλ' ὅταν ἀποθνήσκῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐξασκῶν τὸ ἔργον τῆς πολλοὺς ποιούσης νὰ κλαίωσι ναυτιλίας εἶνε τὰ μάλιστα ἄξιος λύπης.

Γ'. ΕΙΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΤΑ ΗΘΙΚΑ

(Ἐκδ. Γ. Βερναρδάκη).

Περὶ παίδων ἀγωγῆς σελ. 4 D.

Ἐνίοτε γὰρ εἰδότες, αἰσθόμενοι δὲ καὶ ἄλλων αὐτοῖς τοῦτο λεγόντων, τὴν ἐνίων τῶν παιδευτῶν ἀπειρίαν ἅμα καὶ μοχθηρίαν, ὅμως τούτοις ἐπιτρέπουσι τοὺς παῖδας.

Ὀρθῶς ὁ Νάβηρος λέγει: (ἐν Μνημ. τόμ. 28, 1 σελ. 85). Non quaero nunc quid praeterea in his verbis imperite enuntiatum est; sed hoc tamen mihi videor intelligere ferri non debere ἐνίοτε . . . ἐνίων. Θεραπεύει δὲ τὸ χωρίον γράφων τὴν τῶν ὠνίω·· παιδευτῶν ἀπειρίαν. Καθ' ἡμᾶς δ' ὅμως δικαιολογεῖται κάλλι. παλαιογραφικῶς, ἂν γραφῇ τὴν ὠνητῶν παιδευτῶν ἀπειρίαν. Ὅτ. δὲ ἡ λέξις ὠνητὸς δὲν εἶνε ἀήθης τῷ Πλουτάρχῳ ἰδ. Αἰμ. Π. 12

Αὐτόθι σελ. 5 D.

Πόλεμος δὲ ἐσκιατραφημένην σωμάτων ἕξιν οὐ δέχεται, ἰσχνὸς δὲ στρατιώτης πολεμικῶν ἀγώνων ἐθὰς ἀθλητῶν καὶ πολεμίων φάλαγγας διωθεῖ.

Ὁ μὲν ἐκδότης ἀντὶ τοῦ ἀθλητῶν καὶ πολεμίων ἐρωτᾷ, ἂν πρέπει νὰ γραφῇ καὶ ἀθλητῶν πολεμίων, ὁ δὲ Π. Παπαγεώργιος (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Ι' σελ. 469) γράφει ἐσκιατραφημένων ἀντὶ τοῦ ἐσκιατραφημένην, ὅπερ ὅμως δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ὀρθῶς κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ὑπαλλαγῆς. Ὀρθῶς ὁ Ναβῆρος παρατηρεῖ, ὅτι ἐνταῦθα ἀντιτίθενται ὁ ἰσχνὸς στρατιώτης ἀλλὰ πολεμικῶν ἀγώνων ἐθὰς πρὸς πολέμιον ἐσκιατραφημένον. Παρατιθεὶς δὲ χωρίον τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος (σελ. 556 D), καθ' ὃ ἀνὴρ πένης ἰσχνός, ἡλιωμένος, ἀντίκειται πλουσίῳ ἐσκιατραφηκότι, πολλὰς ἔχοντι σάρκας ἀλλοτρίας, ἀντὶ τῶν λέξεων ἀθλητῶν καὶ πολεμίων γράφει ἀήθων καὶ πλουσίων. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἐν μὲν τῷ Πλατωνικῷ χωρίῳ σαφῶς τῷ πένητι ἀντίκειται ὁ πλούσιος, τῷ ἰσχνῷ ὁ πολλὰς ἔχων ἀλλοτρίας σάρκας, τῷ δὲ ἡλιωμένῳ ὁ ἐσκιατραφηκώς, ἐν δὲ τούτῳ τῷ χωρίῳ ἡ ἀντίθεσις πρέπει νὰ κεῖται ἐν ταῖς λέξεσιν ἰσχνὸς στρατιώτης πολεμικῶν ἀγώνων ἐθὰς καὶ ἀθλητῶν καὶ πολεμίων, οἱ δὲ ἀθληταὶ καὶ μάλιστα οἱ παλαισταί, ὡς γνωστόν, εἶχον πολλὰς ἀλλοτρίας σάρκας καὶ δὲν ἦσαν ἰσχνοί, διορθοῦμεν τὸ χωρίον γράφοντες ἢ μᾶλλον ἀναγινώσκοντες κἀπολέμων ἀντὶ τοῦ καὶ πολεμίων. Οὕτω δὲ τῷ μὲν ἰσχνὸς ἀντίκειται ὁ ἀθλητής, τῷ δὲ ἐθάδι τῶν πολεμικῶν ἀγώνων στρατιώτῃ ἀντίκειται ὁ ἀπόλεμος.

Αὐτ. σελ. 8. Ε.

Σὺ δὲ δὴ περὶ τῆς ἐλευθέρων ἀγωγῆς ὑποσχόμενος παραγγέλματα δώσειν ἔπειτα φαίνῃ τῆς μὲν τῶν πενήτων καὶ δημοτικῶν παραμελῶν ἀγωγῆς, μόνοις δὲ τοῖς πλουσίοις ὁμονοεῖς τὰς ὑποθήκας διδόναι.

) μὲν ἐκδότης ἐρωτᾷ, ἂν πρέπει ἀντὶ τοῦ ἀπροσδιονύσου ὁμο-:ις νὰ γραφῇ ἐμμελεῖς, ὁ δὲ Βυττεμβάχιος γράφει ὁμολόγους, ι Ναβῆρος διορθοῖ γεγονόσιν. Ἡμεῖς, ἐπειδὴ φρονοῦμεν ὅτι ἐν

τῷ ὁμονοεῖς ὑποκρύπτεται λέξις ἀντικειμένη τῷ δημοτικῶν, εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ καὶ δυνατοῖς.

Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν σελ. 20 .Ε.

Ὅσα δ' εἴρηται — ταῦτα δεῖ τοῖς ἀλλαχόθι πρὸς τοὐναντίον εἰρημένοις ὑπ' αὐτῶν ἀνταναιρεῖν, μὴ ἀχθομένους τῷ ποιητῇ μηδὲ χαλεπαίνοντας ἀλλὰ τοῖς ἐν ἤθει καὶ μετὰ παιδιᾶς λεγομένοις.

Ὅτι ὁ ἀλλὰ δὲν ἔχει τόπον ἐνταῦθα, ὡς τὸ χωρίον ἔχει, ὁ ἐκδότης διεῖδεν· τούτου ἕνεκα τὸ μὲν λεγομένοις διώρθωσε δεχομένους, τὸ δὲ ἄρθρον τοῖς ἐξέβαλεν. Νομίζομεν δ' ὅμως ὅτι ἡ τοῦ Ναβήρου εἰκασία λίαν ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ εἶνε ὀρθοτέρα καὶ τῆς τοῦ ἐκδότου καὶ τῆς εἰκασίας ἡμῶν, οἵτινες ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ ᾐκάσαμεν ἄγαν.

Αὐτ. σελ. 23. Α.

Τῷ μὲν γὰρ αἰνεῖν σημαίνεται τὸ ἐπαινεῖν, αὐτῷ δὲ τῷ ἐπαινεῖν ἀντὶ τοῦ παραιτεῖσθαι νῦν κέχρηται, καθάπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλῶς φαμὲν ἔχειν καὶ χαίρειν κελεύομεν, ὅταν μὴ δεώμεθα μηδὲ λαμβάνωμεν.

Ὁ Ναβῆρος ἀντὶ τοῦ δεώμεθα προτείνει νὰ γραφῇ δεχώμεθα ἄνευ τινὸς ἀνάγκης, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον νομίζομεν· διότι ὁ μὴ λαμβάνων οὐδὲ δέχεται, ἀρνεῖται δέ τις, ὅταν μὴ ἔχῃ ἀνάγκην ἢ ἄλλου τινὸς ἕνεκα. Πρὸς τὸ καλῶς ἢ καλῶς ἔχειν ἢ κάλλιστα ἢ κάλλιστ' ἐπαινῶ ἐπὶ τοῦ ἀνανεύειν ἢ ἀντὶ τῆς ἀρνήσεως οὔ παράβαλε τὸ τῆς νῦν συνηθείας εὐχαριστῶ.

Περὶ τοῦ ἀκούειν σελ. 41. F.

Δεῖ — μιμεῖσθαι μὴ τὰς στεφανηπλόκους ἀλλὰ τὰς μελίσσας· αἱ μὲν γὰρ ἐπιοῦσαι τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐώδη τῶν φύλλων συνείρουσι καὶ διαπλέκουσιν — αἱ δὲ πολλάκις ἴων καὶ ῥόδων καὶ ὑακίνθων διαπετόμεναι λειμῶνας ἐπὶ τὸν τραχύτατον καὶ δριμύτατον θύμον καταίρουσι.

Ἀντὶ τοῦ ἐπιοῦσαι γραπτέον, νομίζομεν, μετιοῦσαι.

Αὐτ. ἐν σελ. 58. Α.

Τὸ δὲ γένος τοῦτο τῶν ΑΡΝΟΥΜΕΝΩΝ ἐπαίνων πανουργοτέρας δεόμενον εὐλαβείας ἐλεγκτέον ἐπίτηδες ἀτόπους ἐκτάττοντα συμβουλίας καὶ ὑποθήκας καὶ διορθώσεις ποιούμενον ἀλόγους.

Ὅτι ἡ λέξις ἀρνουμένων δὲν ὑγιαίνει, καὶ ὁ Ναβῆρος διαγνοὺς προτείνει νὰ μεταγραφῇ ἐνεργουμένων καὶ ἡμεῖς, ὅτε τὸ πρῶτον ἀνέγνωμεν τὸ χωρίον, προσεπταίσαμεν, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες τότε νὰ εἰκάσωμεν πιθανόν τι ἀνεβάλομεν εἰς δευτέρας φροντίδας. Νῦν ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς τοῦ Ναβήρου διορθώσεως, ἥτις δὲν πείθει ἡμᾶς, καὶ πρὸ διανοίας λαβόντες, ἃ ὀλίγῳ πρότερον (57, F) ὁ Πλούταρχος εἶπεν, ὅτι ὁ τεχνίτης κόλαξ δὲν προτέρχεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς τὸν ἔχοντα νοῦν, ἀλλ' εὑρίσκει ἑτέραν μηχανὴν πρὸς τὸν τοιοῦτον, νομίζομεν ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀδιανοήτου ἀρνουμένων πρέπει νὰ γραφῇ ἔργῳ γιγνομένων, ὅπερ τὸ εἶδος τῆς κολακείας δηλοῖ (πρβ. ἔργῳ κολακευόντων)· ὁ δὲ νοῦς τοῦ χωρίου ὅδε.

Πρὸς τοὺς μηχανωμένους τρόπους πρὸς κολακείαν καὶ πρὸς ἔπαινον κόλακας, οἷοί εἰσιν οἱ αἰτούμενοι συμβουλὰς καὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην αὐτῶν ἔχοντες ἢ οἱ ὑποβάλλοντες εἰς τὴν κρίσιν ὧν κολακεύουσιν ὡς δεινῶν κριτῶν ἔργα ἑαυτῶν ἢ οἱ ἔργῳ καὶ οὐ λόγῳ κολακεύοντες, ὡς οἱ Μιθριδάτου ἑταῖροι, οἵτινες, ἵνα δείξωσιν, ὅτι ἐπίστευον τῇ περὶ τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίᾳ αὐτοῦ, παρεῖχον αὐτῷ ἑαυτοὺς τέμνειν καὶ καίειν, πρὸς τοὺς τοιούτους, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὁ κολακευόμενος πρέπει νὰ εἶνε πανουργότερος καὶ νὰ παρέχῃ (ἐκτάττοντα, ὅπερ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ πλάττοντα, ὡς φρονεῖ ὁ Ἰρσχίγιος) ἐπίτηδες συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας ἀτόπους καὶ νὰ ποιῆται διορθώσεις ἀλόγους, ἵνα ὁ σκοπὸς τῆς κολακείας καταφανὴς γένηται.

Αὐτ. σελ. 59. Ε.

Ὁ δὲ κόλαξ πρῶτον μὲν ἐνδείκνυται τὸ πικρὸς εἶναι καὶ περισπερχὴς καὶ ἀπαραίτητος ἐν τοῖς πρὸς ἑτέρους — ἔπειτα δὲ τῶν μὲν ἀληθινῶν καὶ μεγάλων ἁμαρτημάτων οὐδὲν εἰδέναι προσποιούμενος οὐδὲ γινώσκειν, πρὸς δὲ τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἐκτὸς ἐλλείμματα δεινὸς ᾆξαι καὶ μετὰ τόνου

καθάψασθαι καὶ σφοδρότητος, ἂν σκεῦος ἀμελῶς ἴδῃ κείμενον, ἂν οἰκοῦντα φαύλως, ἂν ὀλιγωροῦντα κουρᾶς ἢ ἀμπεχόνης ἢ κυνός τινος ἢ ἵππου μὴ κατ' ἀξίαν ἐπιμελόμενον.

Τὸ φαύλως οἰκεῖν δὲν εἶναι τῶν μικρῶν ἐλλειμμάτων καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Ναβῆρος προσέκρουσεν αὐτῷ. Ἀντὶ δ' ὅμως τῆς τοῦ Ναβήρου διορθώσεως διακονοῦντα ἡμεῖς προτιμῶμεν, ὃ ἡμῖν ποτ' ἐπῆλθεν, οἰ‹νοχο›οῦντα.

Αὐτ. σελ. 60. D.

Τιβερίου δὲ Καίσαρος εἰς τὴν σύγκλητόν ποτε παρελθόντος, εἷς τῶν κολάκων ἀναστὰς ἔφη δεῖν ἐλευθέρους ὄντας παρρησιάζεσθαι καὶ μηδὲν ὑποστέλλεσθαι μηδ' ἀποσιωπᾶν τῶν συμφερόντων· ἀνατείνας δὲ πάντας οὕτως, γενομένης αὐτῷ σιωπῆς καὶ τοῦ Τιβερίου προσέχοντος, «ἄκουσον» ἔφη «Καῖσαρ ἅ σοι πάντες ἐγκαλοῦμεν, οὐδεὶς δὲ τολμᾷ λέγειν· ἀμελεῖς σεαυτοῦ καὶ προΐεσαι τὸ σῶμα καὶ κατατρύχεις ἀεὶ φροντίσι καὶ πόνοις ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε μεθ' ἡμέραν οὔτε νυκτὸς ἀναπαυόμενος». Πολλὰ δ' αὐτοῦ τοιαῦτα συνείροντος, εἰπεῖν φασι τὸν ῥήτορα Κάσσιον Σευῆρον «αὕτη τοῦτον ἡ παρρησία τὸν ἄνθρωπον ἀποκτενεῖ».

Τὸ ἀποκτενεῖ ὁ μὲν Σαύππιος διορθοῖ οὐκ ἀποκτενεῖ, ὁ δὲ Ναβῆρος ἐπεκτενεῖ, εἰκάζων ὅτι ὁ Πλούταρχος μετέφρασεν οὕτω τὸ ambiguum *tollendi* verbum. Καθ' ἡμᾶς τὸ ἀποκτενεῖ, ἂν ληφθῇ εἰρωνικῶς, ἔχει κάλλιστα.

Αὐτ. σελ. 71, C.

Ἀριστομένης ὁ Πτολεμαίου καθηγητής, ὅτι νυστάζοντα πρεσβείας παρούσης ἐπάταξεν ἐξεγείρων, λαβὴν τινα παρέσχε τοῖς κόλαξι, προσποιουμένοις ὑπὲρ τοῦ βασιλέως.

Ὀρθότατα λέγει ὁ Ναβῆρος ὅτι οὔτε τὸ ἐπάταξεν τοῦ Παρισίνο κώδικος οὔτε τὸ ἔπαισεν, ὡς διώρθωσεν ὁ Ἑρουερδῆνος τεκμαιρό-

μενος ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου προσφέρειν τὰς χεῖρας ἔχουσι καλῶς, διότι τὸ πατάσσεσθαι ἢ τύπτεσθαι βασιλέα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ, πρεσβείας παρούσης, εἶνε ἀπίθανον ἅτε ἀνάρμοστον οὐ μόνον τῷ Ἀριστομένει ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγροικοτάτῳ τῶν ἀνθρώπων. Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐν τῇ κοινῇ γραφῇ ἐπέστησε ὑποκρύπτεται ἡ ἀληθὴς ἐπέσεισεν. Τούτου οὕτως ἔχοντος τὸ προσφέρειν τὰς χεῖρας δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ παίειν ἢ πατάσσειν, ἀλλὰ τοῦ κινεῖν ἢ ταράττειν, ὡς λέγει καὶ ὁ Ναβῆρος.

Πῶς ἄν τις ἀπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο· σελ. 86, B.

Ὁρῶ μὲν οὖν τὸν πρᾳότατον, ὦ Κορνήλιε Ποῦλχερ, [ἄτερ] πολιτείας ᾕρησαι τρόπον.

Ὀρθῶς ὁ ἐκδότης ἀκολουθῶν τῷ Ξυλάνδρῳ ἐξέβαλε τὸ ἐκ διττογραφίας τῶν τεσσάρων τελευταίων γραμμάτων τοῦ Ποῦλχερ προελθὸν ἄτερ, ὅπερ ὁ Ναβῆρος διορθοῖ ἄρτι. Τὸ ἄρτι θὰ ἦτο πιθανόν, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ τρόπος τῆς πολιτείας τοῦ Κορνηλίου δὲν ἦτο καὶ πρότερον πρᾳότατος.

Περὶ Πολυφιλίας σελ. 94. D.

Ὥσπερ σιτίον βλαβερὸν καὶ δυσχεραινόμενον οὔτε κατέχειν οἷόν τε μὴ λυποῦν καὶ διαφθεῖρον οὔτ' ἐκβάλλειν οἷον εἰσῆλθεν ἀλλ' εἰδεχθὲς καὶ συμπεφυρμένον καὶ ἀλλόκοτον, οὕτω φίλος πονηρὸς ἢ σύνεστι λυπῶν καὶ λυμαινόμενος ἢ βίᾳ μετ' ἔχθρας καὶ δυσμενείας ὥσπερ χολή τις ἐξέπεσεν.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὀρθῶς ὁ ἐκδότης παραδεξάμενος τὴν εἰκασίαν τοῦ Ἑρσχήρου ἔγραψε λυμαινόμενος, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ τῷ προηγουμένῳ διαφθεῖρον, ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις λυπούμενος. Δὲν νομίζομεν δ' ὅμως ἀναγκαίαν τὴν ὑπὸ Ναβήρου διόρθωσιν χολήν τις ἐξήμεσεν ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις χολή τις ἐξέπεσε, πρῶτον μὲν διότι ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τοῦ ἐξέπεσε (=ἐξεβλήθη) παρέχει νοῦν συνᾴδοντα τῷ ὅλῳ χωρίῳ, εἶτα δὲ διότι ἡ ἐκ τῆς ...θώσεως μεταβολὴ τοῦ ὑποκειμένου ἄνευ ἐπαναλήψεως αὐτοῦ κατ' ...τικὴν ὡς ἀντικειμένου τραχύν πως τὸν λόγον ἀπεργάζεται.

Περὶ τύχης σελ. 98, Ε.

Κουφότατον ἵπποι καὶ ὠκύτατον, ἀνθρώπῳ δὲ θέουσι· μάχιμον κύων καὶ θυμοειδές, ἀλλ' ἄνθρωπον φυλάττει· ἡδύτατον ἰχθὺς καὶ πολύσαρκον ὗς, ἀνθρώπῳ δὲ τροφὴ καὶ ὄψον ἐστί.

Ὀρθῶς ὁ Νάβηρος παρατηρεῖ, ὅτι ὁ τύπος ἡδύτατος ἀντὶ τοῦ ἥδιστος οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ ἀπαντῶν δὲν δύναται νὰ εἶνε γνήσιος. Ἀντὶ τοῦ ἡδυφάγον δ' ὅμως, ὡς διορθοῖ, ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ γραφῇ ἰλυφάγον.

Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον σελ. 108. Ε.

Ὧν τοὺς μὲν ἄλλους φειδόμενος τῆς συμμετρίας τοῦ συγγράμματος παραλείψω· μνησθήσομαι δὲ τῶν ὄντων ἐμφανεστάτων καὶ πᾶσι διὰ στόματος.

Περὶ τοῦ χωρίου τούτου ὁ Νάβηρος γράφει τάδε ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (τόμ. 28,1, σελ. 97). Quaedam Plutarchus sciens omittet dicere φειδόμενος τῆς συμμετρίας τοῦ συγγράμματος. Eadem locutio recurrit p. 114 B: φειδόμενος τῆς τοῦ λόγου συμμετρίας. Intellexit Wyttenbachius parcendi verbum mire usurpatum esse et docte locum illustravit, sed nihil attulit quod satisfacere possit. Cobeto res non magis successit; agnovit corruptelam, sed nihil certi ei reperire contigit. «Φείδεσθαι» inquit «in ea re absurdum est: aut στοχαζόμενος aut simile quid dicandum». Herwerdenus tentavit: κηδόμενος, sed, ut reliqua taceam, estne satis verisimile bis hoc verbum corruptum fuisse ut fieret φειδόμενος? Integrum est, uti conjicio, participium φειδόμενος, sed mendum est in nomine συμμετρίας, pro quo olim circumferebatur varia lectio ἀμετρίας. Hoc manu ducit ad: φειδόμενος τῆς ἀσυμμετρίας τοῦ συγγράμματος et φειδόμενος τῆς τοῦ λόγου ἀσυμμετρίας.

Θὰ ἐπιτρέψωσιν ἡμῖν οἱ τοῦ Ἕλληνος λόγου τρίβωνες καὶ ἄλλως σοφοὶ ἄνδρες νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὔτε τὸ φειδόμενος ὡς absurdum εἶνε

ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ στοχαζόμενος ἢ κηδόμενος οὔτε τὸ συμμετρίας νὰ γραφῇ ἀσυμμετρίας. Ὡς λέγων φείδομαι χρημάτων, τοῦ βίου, τοῦ σώματος, τῶν νεῶν κλπ. σημαίνω φειδόμενος οὐκ ἀναλίσκω τὰ χρήματα, οὐ φθείρω τὸν βίον, τὸ σῶμα, τὰς ναῦς ἢ ὅπερ ταυτὸν οὐ βούλομαι ἀναλίσκειν, φθείρειν τὰ χρήματα κλπ. (πρβ. τὸ τῆς συνηθείας λυποῦμαι τὰ χρήματα, τὴν ζωήν μου, τὰ πλοῖα κλπ.), οὕτω καὶ φείδομαι τῆς συμμετρίας τοῦ συγγράμματος, τοῦ λόγου, σημαίνει φειδόμενος οὐ βούλομαι τὸ σύγγραμμα, τὸν λόγον ἀπολέσαι τὴν συμμετρίαν ἢ οὐ βούλομαι φθεῖραι τοῦ συγγράμματος, τοῦ λόγου τὴν συμμετρίαν. Κατὰ ταῦτα τὸ φείδεσθαι τῆς ἀσυμμετρίας τοῦ συγγράμματος, τοῦ λόγου, ὡς διορθοῖ ὁ Ναβῆρος, σημαίνει οὐ βούλεσθαι τὸ σύγγραμμα, τὸν λόγον, ἀπολέσαι τὴν ἀσυμμετρίαν ἢ ὅπερ ταυτόν, βούλεσθαι τὸ σύγγραμμα, τὸν λόγον ἀσύμμετρον εἶναι.

Γαμικὰ παραγγέλματα σελ. 142 Α.

Οἶμαι δὴ καὶ τῇ σώφρονι μάλιστα δεῖν πρὸς τὸν ἄνδρα χαρίτων, ἵν', ὡς ἔλεγε Μητρόδωρος, ἡδέως συνοικῇ καὶ μὴ ὀργιζομένη ὅτι σωφρονεῖ.

Ὁ Ναβῆρος ἀντὶ τοῦ ὀργιζομένη διορθοῖ θρυπτομένη. Ἡμεῖς νομίζοντες ὅτι τὸ ὀργιζομένη ἀντίκειται τῷ ἡδέως διορθοῦμεν ὀργιζομένῳ. Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην ὁ νοῦς τοῦ ἀποφθέγματος ὅδε. Καὶ ἡ σώφρων γυνὴ μάλιστα ἔχει ἀνάγκην χαρίτων, ἵνα συνοικῇ τῷ ἀνδρὶ ἡδομένῳ (ἡδέως) καὶ μὴ ὀργιζομένῳ, διότι σωφρονεῖ.

Αὐτ. σελ. 184 Α.

Ἀντίοχος ὁ ἐπικληθεὶς Ἱέραξ ἐπολέμει περὶ τῆς βασιλείας πρὸς τὸν ἀδελφὸν Σέλευκον· ἐπεὶ δὲ ὁ Σέλευκος ἡττηθεὶς ὑπὸ Γαλατῶν οὐδαμοῦ φανερὸς ἦν, ἀλλ' ἐδόκει κατακεκόφθαι, ⟨ἀπο⟩θεὶς τὴν πορφύραν ὁ Ἀντίοχος φαιὸν ἱμάτιον ἀνέλαβε.

Ὁ μὲν Ναβῆρος, εἰ καὶ ἄνευ πολλῆς ἀνάγκης, ἔγραψεν ἀντέλαβεν

ἀντὶ τοῦ ἀνέλαβεν, ἡμεῖς δὲ νομίζομεν, μᾶλλον τὸ θεὶς πρέπει νὰ διορθωθῇ ἀποθείς.

Βασιλέων καὶ στρατηγῶν ἀποφθέγματα σελ. 200 Α.

Ἐπεὶ δὲ παρελθὼν (Σκιπίων) εἰς τὸ τεῖχος, τῶν Καρχηδονίων ἐκ τῆς ἄκρας ἀμυνομένων, μὴ σὺ τὴν διὰ μέσου θάλασσαν οὐ πάνυ βαθεῖαν οὖσαν τοῦ Πολυβίου συμβουλεύοντος αὐτῷ κατασπεῖραι τριβόλους σιδηροῦς ἢ σανίδας ἐμβαλεῖν κεντρωτάς, ὅπως μὴ διαβαίνοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν, ἔφη «γελοῖον εἶναι κατειληφότας τὰ τείχη καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς ὄντας εἶτα πράττειν, ὅπως οὐ μαχοῦνται τοῖς πολεμίοις».

Ὅτι τὸ μὴ σὺ δὲν ὑγιαίνει καὶ τυφλῷ δῆλον. Καὶ ὁ μὲν Βυττεμβάχιος φρονεῖ ὅτι ἀντὶ τοῦ μὴ σὺ ὑπῆρχε γεγραμμένον εἰς, ὅπερ καὶ ὁ Δυβνῆρος παρέλαβεν, ὁ δὲ Πανταζίδης ἀποδέχεται μὲν τὴν τοῦ Βυττεμβαχίου διόρθωσιν, ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς φρονεῖ ὅτι ἐξέπεσε ῥῆμά τι, οἷον τὸ παρέβαλεν ἢ ἀφίκετο ἢ παρεγένετο. Ὁ δὲ ἐκδότης (ἐν ἐπιφ. τῆς Ἡμέρας) προτείνει νὰ γραφῇ ἐμείου (τ. ἔ. διὰ χωμάτων) ἢ ἔχον ἀντὶ τοῦ μὴ σύ. Ὁ δὲ Ναβῆρος ἀντὶ τῶν τῶν μὴ σὺ τὴν διὰ μέσου προτείνει νὰ γραφῇ εἰς τὴν μεταξύ. Ἡμεῖς δὲ ἐντυχόντες τῷ τοῦ Στράβωνος χωρίῳ τῷδε

«Κατὰ μέσην δὲ τὴν πόλιν ἡ ἀκρόπολις ἣν ἐκάλουν Βύρσαν, ὀφρὺς ἱκανῶς ὀρθία, κύκλῳ περιοικουμένη, κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν ἔχουσα Ἀσκληπιεῖον, ὅπερ κατὰ τὴν ἅλωσιν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀσδρούβα συνέπρησεν αὐτῇ. Ὑπόκεινται δὲ τῇ ἀκροπόλει οἵ τε λιμένες καὶ ὁ Κώθων, νησίον περιφερὲς εὐρίπῳ περιεχόμενον ἔχοντι νεωσοίκους ἑκατέρωθεν κύκλῳ»

ἀντὶ μὲν τοῦ παρελθὼν διορθοῦμεν παρῆλθεν, ἀντὶ δὲ τῶν μὴ σὺ γράφομεν ⟨καὶ Κώθωνος τῆς⟩ νήσου.

Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην ὁ νοῦς τοῦ χωρίου εἶνε ὅδε· ὅτε Σκιπίων εἶχε γίνῃ κύριος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, οἱ Καρχηδόνιε

κατεῖχον ἔτι οὐ μόνον τὴν ἄκραν (ἀκρόπολιν Βύρσαν), ἐν ᾗ τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἀλλὰ καὶ Κώθωνα τὴν νῆσον, ἀφ' ὧν ἠμύνοντο. Ἡ διὰ μέσου δὲ θάλασσα ἡ οὐ πάνυ βαθεῖα, εἰς ἣν ὁ Πολύβιος συνεβούλευσε τὸν Σκιπίωνα νὰ κατασπείρῃ τριβόλους σιδηροῦς ἢ νὰ ἐμβάλῃ σανίδας κεντρωτάς, εἶνε τὸ εὐρίπῳ περιεχόμενον μέρος, ἐν ᾧ κατὰ Στράβωνα ἦσαν οἱ νεώσοικοι κύκλῳ ἑκατέρωθεν.

Ἀποφθέγματα Λακωνικά. σελ. 214. Ε.

Ἐπεὶ δὲ τοὺς παρ' αὐτῷ παραστήσεσθαι μέλλοντας ἑώρα (Ἀγησίλαος) δεδιότας τὸν ἐπιόντα κίνδυνον διὰ τὸ τῶν πολεμίων πλῆθος (εἴκοσι γὰρ ἦσαν μυριάδες) καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ὀλιγότητα, πρὸ τῆς παρατάξεως ἔγνω προθύσασθαι, ⟨ἐπεὶ⟩ ἀσυνειδήτως τοῖς ἄλλοις [καὶ] ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὑπεστρωμένῃ τῇ χειρὶ νίκην προσέγραψε.

Ὅτι, ὡς ἔχει τὸ χωρίον, νοσεῖ καὶ ὁ μακαρίτης Πανταζίδης διεῖδε· διὸ τὸν καὶ τὸν μετὰ τὸ ἄλλοις μετέθηκε πρὸ τοῦ ἀσυνειδήτως. Ἡμεῖς δ' ὅμως νομίζομεν ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἀσυνειδήτως ἐξέπεσεν ὁ ἐπεί, ὁ δὲ καὶ προσετέθη μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ ἐπεί.

Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς σελ. 330 Ε.

Ἀντίγονος ὁ γέρων, σοφιστοῦ τινος αὐτῷ σύγγραμμα προσδόντος περὶ δικαιοσύνης «ἀβέλτερος εἶ» εἶπεν «ὃς ὁρῶν με τὰς ἀλλοτρίας πόλεις τύπτοντα λέγεις περὶ δικαιοσύνης».

Ἐν τῷ ἀποφθέγματι τούτῳ καὶ τὸ προσδόντος, ἀνθ' οὗ κοινῶς φέρεται προσᾴδοντος, ὡς ἐκ τῶν ἐπιφερομένων λέγεις περὶ δικαιοσύνης δῆλον, ἀπροσδιονύσως ἔχει καὶ τὸ τύπτοντα, ὡς καὶ ὁ Ναβῆρος διεῖδε, δὲν ὑγιαίνει. Καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ προσᾴδοντος γραπτέον προσάγοντος, ἀντὶ δὲ τοῦ τύπτοντα, ὅπερ ὁ Ναβῆρος διορθοῖ κλέπτοντα, γραπτέον κάμπτοντα.

Αὐτ. σελ. 340 F.

(Ἀλέξανδρος) αἵματι κεκραμένους ποταμοὺς ἔπιε καὶ νεκροῖς γεγεφυρωμένους διέβη καὶ πόαν ἔφαγε διὰ λιμὸν ἣν πρώτην εἶδε, καὶ βάθεσι χιόνων κατακεχωσμένα ἔθνη καὶ πόλεις ὑπὸ γῆν ἐνδεδυκυίας διώρυξε καὶ θάλατταν μαχομένην ἔπλευσε.

Ἀντὶ τοῦ μαχομένην ὁ Ναβῆρος γράφει ἀχθομένην, ἡμεῖς δὲ προτιμῶμεν μαινομένην.

Περὶ εὐθυμίας σελ. 471 D.

Οὐδὲ γὰρ ὁ τοξεύειν τῷ ἀρότρῳ βουλόμενος καὶ τῷ βοῒ τὸν λαγωὸν κυνηγετεῖν δυστυχής ἐστιν οὐδ' ὁ γρίφοις καὶ σαγήναις ἐλάφους μὴ λαμβάνειν οὐδ' εἷς δαίμων οὐκ ἐναντιοῦται μοχθηρός, ἀλλ' ἀβελτερία καὶ μωρία τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσα.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὁ Βυττεμβάχιος ἐξέδωκεν ὧδε·

Οὐδὲ γὰρ ὁ τοξεύειν τῷ ἀρότρῳ βουλόμενος καὶ τῷ βοῒ τὸν λαγὼ κυνηγετεῖν δυστυχής ἐστιν· οὐδὲ τῷ γρίφοις καὶ σαγήναις ἐλάφους μὴ λαμβάνοντι, μηδὲ εἷς δαίμων ἐναντιοῦται μοχθηρός, ἀλλ' ἀβελτερία καὶ μοχθηρία τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν.

Εἰ καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κ. Βερναρδάκη ἡ φθορὰ φαίνεται μικροτέρα, τὸ χωρίον ὅμως ὀρθότερον ἔχει ἐν τῇ τοῦ Βυττεμβαχίου ἐκδόσει, ἂν τὸ εἷς ἢ οἷς διορθωθῇ σῦς ἢ ὗς, ὡς ὁ κ. Βάσης ἐν σελ. 671 τοῦ Ζ΄ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐν σελ. 50 τοῦ Θ΄ προέτεινεν. Ἀποροῦμεν δὲ πῶς ὁ ἐλλόγιμος Ναβῆρος δὲν ἀπεδέξατο τὴν καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρίστου κώδικος κυρουμένην ταύτην διόρθωσιν, ὡς ἐκ τῆς Μνημοσύνης μανθάνομεν (Μνημοσ. 1896 ἐν σελ. 378), ἀλλ' ἐπεχείρησεν ἄλλῃ διορθώσει.

Μεταγραπτέον λοιπὸν τὸ χωρίον ὧδε·

Οὐδὲ γὰρ ὁ τοξεύειν τῷ ἀρότρῳ βουλόμενος καὶ τῷ βοῒ τὸν λαγὼν

κυνηγετεῖν δυστυχής ἐστιν οὐδὲ τῷ γρίφοις καὶ σαγήναις ἐλάφους μὴ λαμβάνοντι μηδὲ σῦς (ἢ ὗς) δαίμων ἐναντιοῦται, ἀλλ' ἀβελτερία καὶ μοχθηρία τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντι.

Περὶ ἀδολεσχίας σελ. 513 F.

Βακχὶς θεὸν σ' ἐνόμισεν, εὔδαιμον λύχνε,
καὶ τῶν θεῶν μέγιστος, εἰ ταύτῃ δοκεῖς.

Ὁ δεύτερος στίχος ὅτι νοσεῖ διέγνω ὅ τε ἐκδότης καὶ ὁ Ναβῆρος. Καὶ ὁ μὲν ἐκδότης ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις εἰ ἔγραψεν ἐν, ἀλλ' ἡ διόρθωσις αὕτη, ὡς λέγει καὶ ὁ Ναβῆρος, οὐδὲν συμβάλλεται πρὸς θεραπείαν τοῦ χωρίου. Ὁ δὲ Ναβῆρος φρονῶν ὅτι ὁ ἐραστὴς οἰκτείρει ἑαυτόν, διότι ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ Βακχίς, καὶ τὸν λύχνον, διότι νῦν ἄλλον κύριον ἔχει καὶ οὐχὶ τὴν Βακχίδα, διορθοῖ ὧδε·

Βακχὶς θεὸν σ' ὠνόμασεν, εὔδαιμον λύχνε,
κᾆτ', ὦ θεῶν μέγιστ', ἔχει σ' ὁ πανδοκεύς.

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἐραστῶν, οἵτινες ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ λατρευόμενον πρόσωπον, ἀπευθύνουσι τὸν λόγον καὶ πρὸς ἄψυχα πράγματα ἐκείνοις ἀνήκοντα ἢ γνωστά. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ ἐραστὴς ἀποτείνων τὸν λόγον πρὸς τὸν λύχνον, ὃν καλῶν εὐδαίμονα μακαρίζει, διότι φέγγων δύναται δι' ὅλης τῆς νυκτὸς νὰ βλέπῃ τὴν Βακχίδα, λέγει·

Βακχὶς θεὸν σ' ἐνόμισεν, εὔδαιμον λύχνε,
κἀγὼ θεῶν μέγιστον, εἰ ταύτῃ δοκεῖς.

Περὶ φιλοπλουτίας σελ. 525 A.

Ὁ Σοφοκλῆς ἐρωτηθείς, εἰ δύναται γυναικὶ πλησιάζειν, «εὐφήμει, ἄνθρωπε» εἶπεν «ἐλεύθερος γέγονα, λυττῶντας αἱ ἀγρίους δεσπότας διὰ τὸ γῆρας ἀποφυγών.

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἕνεκα ἐκπτώσεως λέξεώς τινος ἔπαθε μεταβολήν, ἥτις καὶ τὴν Ἀττικὴν χάριν καὶ κομψότητα ἀφεῖλε καὶ τὴν

ἀνάγκην προσθήκης σχολίου ἐπήνεγκεν. Καθ' ἡμᾶς ὁ Πλούταρχος οὕτως ἔγραψε τὸ χωρίον.

Ὁ Σοφοκλῆς ⟨γέρων⟩ ἐρωτηθείς, εἰ δύναται γυναικὶ πλησιάζειν, «εὐφήμει, ἄνθρωπε» εἶπεν «ἐλεύθερος γέγονα λυττῶντος καὶ ἀγρίου δεσπότου [διὰ τὸ γῆρας ἀποφυγών].

Ὁ Ἐρουερδῆνος νομίζει ὅτι μετὰ τὸ εἰ πρέπει νὰ προστεθῇ τὸ ἔτι.

Περὶ φιλοπλουτίας σελ. 525 D.

Βυζάντιόν τινα λέγουσιν ἐπὶ δυσμόρφῳ γυναικὶ μοιχὸν εὑρόντ' εἰπεῖν «ὦ ταλαίπωρε, τίς ἀνάγκη; σαπραγόρα προῖξ».

Τοῦ χωρίου τούτου ὁ μὲν κ. Βερναρδάκης ἐν ταῖς Συμβολαῖς αὐτοῦ διορθοῖ ὧδε τὰς τελευταίας λέξεις

τίς ἀνάγκα σά; παραγόρα προῖξ.

Ὁ δὲ ἀοίδιμος Κόβητος

τίς σ' ἀνάγκασεν; ἀμὲ γὰρ ἁ προῖξ.

Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν ὅτι μᾶλλον ὧδε δύναται νὰ διορθωθῇ.

τίς σ' ἀνάγκασεν; Πρα⟨ξα⟩γόρας ἁ προῖξ;

Κατὰ ταύτην τὴν διόρθωσιν ὁ ἀνὴρ ὁ ἔχων τὴν δύσμορφον γυναῖκα λέγει πρὸς τὸν μοιχόν· ὦ ταλαίπωρε, τίς σε ἠνάγκασε νὰ συνέλθῃς τοιαύτῃ γυναικί; μήπως καὶ σὲ ὡς ἐμὲ ἠνάγκασεν ἡ προῖξ τῆς Πραξαγόρας; (οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ δύσμορφος γυνή).

Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου σελ. 593 E.

Ὡς γὰρ ἀθλητὰς καταλύσαντας ἄσκησιν ὑπὸ γήρως
τελέως ἀπολείπει τὸ φιλότιμον καὶ φιλοσώματον, ἀλλ' ἑ

ρους ἀσκοῦντας ὁρῶντες ἥδονται καὶ παρακαλοῦσι καὶ συμπαραθέουσιν, οὕτως οἱ πεπαυμένοι τῶν περὶ τὸν βίον ἀγώνων - ἐγκελεύονται καὶ συνεξορμῶσιν.

Ὅτι γέροντες ἀθληταὶ δὲν δύνανται νὰ συμπαραθέωσι τοῖς ἀσκουμένοις, ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ναβῆρος, ἀμφιβάλλομεν δ' ὅμως ἡμεῖς, ἂν καὶ νὰ συμπαρακολουθῶσι δύνανται, ὅπως φρονεῖ. Τούτου ἕνεκα ἡμεῖς ἀντὶ τοῦ συμπαραθέουσι γράφομεν συμπαραινοῦσιν.

Περὶ φυγῆς 604 D.

Διὰ τοῦτο τῶν φρονιμωτάτων καὶ σοφωτάτων ὀλίγους ἂν εὕροις ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι κεκηδευμένους, οἱ δὲ πλεῖστοι μηδενὸς ἀναγκάζοντος αὐτοὶ τὸ ἀγκύριον ἀράμενοι μεθωρμίσαντο τοὺς βίους καὶ μετέστησαν οἱ μὲν εἰς Ἀθήνας, οἱ δ' ἐξ Ἀθηνῶν.

Ὁ ἀοίδιμος Κόβητος ἐν Collectaneis criticis (σ. 519) λέγει· in his duo offendunt τὸ ἀγκύριον ἀντὶ τοῦ τὴν ἄγκυραν καὶ τὸ ἀράμενοι ἀντὶ τοῦ ἄραντες. Ἀγκύριον recte dicitur in Charonis cymba apud Lucianum in qua omnia sunt parva et exilia sed naves majores, quibus ex Italia Athenas proficiscebantur ἀγκύρας habebant, non ἀγκύρια. Deinde τὴν ἄγκυραν αἴρειν dicitur, ἀνασπᾶν, ἀνιμᾶν, ἀναιρεῖσθαι, ἀνέλκεσθαι, sed αἴρεσθαι τὴν ἄγκυραν nusquam legitur». Τούτων ἕνεκα ὁ Κόβητος προτιμᾷ νὰ γραφῇ τὸ ἀκάτιον ἀντὶ τοῦ ἀγκύριον, ὡς καὶ ἐν σελ. 15 D καὶ 1094 D εὕρηται. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κόβητος· ὁ δὲ Ναβῆρος (ἐν Μνημ. τόμ. 28,3 σελ. 348) ἐλέγχει τὸν Κόβητον ὡς μικρὸν πλανηθέντα, διότι ἐνόμισεν ὅτι ἀκάτια ἐν ταῖς ναυσὶν ἐλέγοντο τὰ μεγάλα ἱστία, ἐν ᾧ συμβαίνει τὸ ἐναντίον.

Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον τοῦτο οὐχὶ διορθώσεως ἀλλ' ἑρμηνείας ὀρθῆς ...αι, κάλλιστα δ' ἔχουσι καὶ τὸ ἀγκύριον καὶ τὸ ἀράμενοι, διότι ἡ αὐτὴ σχεδὸν φράσις εὕρηται καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Πλουτάρχου (ἐν 815 D καὶ ἐν βίῳ Γαΐου Μαρκίου 22,1) καὶ ἡ μεταφορικὴ

χρῆσις τῶν λέξεων ἄριστα εἰκονίζει τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες οὐχὶ ἀναγκαζόμενοι, ἀλλ' ἑκόντες μεταναστεύουσιν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐγκαθίστανται. Ὁ συγγραφεὺς τοὺς τοιούτους παραβάλλει πρὸς ναῦς, τὴν δ' οὐσίαν αὐτῶν μικρὰν οὖσαν πρὸς ἀγκύριον. Ὡς δὲ ἡ ναῦς, ὅταν μέλλῃ νὰ μεθορμίσηταί ποι, πρὶν ἀποπλεύσῃ, αἴρεται τὴν ἄγκυραν (πρβ. τὸ τῆς συνηθείας τὸ πλοῖον σηκώνει τὴν ἄγκυραν), οὕτω καὶ οἱ ἀπό τινος πόλεως εἰς ἄλλην μετοικοῦντες, ἵνα ἐγκαταστῶσιν, ἀναχωροῦσιν, ἀφ' οὗ λάβωσι μεθ' ἑαυτῶν (ἀράμενοι) τὴν μικρὰν οὐσίαν ἣν ἔχουσιν. Τὰς δὲ φράσεις ἀραμένους τὸ ἀκάτιον (ἐν σελ. 15 D) καὶ ἐπαραμένους τὸ ἀκάτιον (ἐν σελ. 1094 D) τὰς ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντώσας ἡμεῖς οὕτω νοοῦμεν. Ἀκάτιον ἢ ἀκάτια λέγων ὁ Πλούταρχος δὲν ἐννοεῖ, ὡς ὁ Κόβητος καὶ Ναβῆρος νομίζουσι, τὰ μεγάλα ἢ μικρὰ ἱστία, ἀλλὰ λέμβους ἢ πλοιάρια μικρά, ἅτινα ἐφ' ὅσον μὲν ἡ ναῦς ὁρμεῖ που, εἰσὶν ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ χρησιμεύουσιν, ἵνα ἐπικοινωνῶσι δι' αὐτῶν οἱ ἐν ταῖς ναυσὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ, ὅταν δὲ ἀπαίρῃ, αἴρονται ἢ ἀπαίρονται ἐπὶ τῶν νεῶν (πρβ. τὸ τῆς συνηθείας σήκωσε τὴ βάρκα ἢ σηκώθηκε ἡ βάρκα).

Τὸ δὲ ἐν σελ. 815 D.

δεῖ γὰρ οὐ ποιεῖν χειμῶνας αὐτὸν ἀλλὰ μὴ προλείπειν ἐπιπεσόντων, οὐδὲ κινεῖν τὴν πόλιν ἐπισφαλῶς, σφαλλομένῃ δὲ καὶ κινδυνευούσῃ βοηθεῖν, ὥσπερ ἄγκυραν ἱερὰν ἀράμενον ἐξ αὐτοῦ τὴν παρρησίαν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις

ἑρμηνεύομεν ὧδε·

Ὁ λόγος περὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὁποῖοί τινες πρέπει νὰ εἶνε καὶ πῶς πρέπει νὰ προσφέρωνται τοῖς ἄρχουσιν. Πρὸς ταῖς ἄλλαις ὑποθήκαις, ἃς ποιεῖται ὁ Πλούταρχος, λέγει ὅτι ὁ πολιτικὸς πρέπει νὰ ἐπιζητῇ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως, νὰ φεύγῃ τὸ ταρακτικὸν τῆς κενῆς δόξης καὶ μανικόν, νὰ ἔχῃ δ' ὅμως φρόνημα

ἄτρομον, οἷόν τ' ἄνδρας ἐσέρχεται. οἳ περὶ πάτρης
ἀνδράσι δυσμενέεσσι

καὶ πράγμασι δυσκόλοις καὶ καιροῖς διαμάχονται. Παραβάλλων δὲ

τὴν παρρησίαν πρὸς ἄγκυραν ἱεράν, ἥτις, ὡς γνωστόν, ὑστάτη ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν δὲ πόλιν πρὸς ναῦν σφαλλομένην καὶ κινδυνεύουσαν λέγει, ὅτι ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν πρέπει νὰ γίνηται αἴτιος χειμώνων εἰς τὴν πόλιν, ἂν δὲ ἐπιπέσωσι νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ αὐτὴν μηδὲ νὰ κινῇ ἐπισφαλῶς, νὰ βοηθῇ δὲ σφαλλομένῃ καὶ κινδυνευούσῃ μεταχειριζόμενος τὴν παρρησίαν ἐπὶ μεγίστῳ κινδύνῳ ἑαυτοῦ ὡς τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, καθὼς οἱ ναυτιλλόμενοι, κινδυνευούσης τῆς νεώς, τελευταίαν ἀράμενοι τὴν ἱερὰν ἄγκυραν καθιᾶσιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑρμηνευτέον καὶ τὸ ἐν βίῳ Γαΐου Μαρκίου χωρίον (32,1) τὸ ἔχον ὧδε·

ἐπανελθόντων δὲ τῶν πρέσβεων ἀκούσασα ἡ βουλή, καθάπερ ἐν χειμῶνι πολλῷ καὶ κλύδωνι τῆς πόλεως, ἄρασα τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἀφῆκεν.

Καὶ ἐνταῦθα ἡ πόλις παραβάλλεται πρὸς ναῦν ἐν πολλῷ χειμῶνι οὖσαν καὶ κλυδωνιζομένην, ἡ δὲ βουλὴ τὸ μὲν πρὸς παίκτην, ὅστις κινδυνεύων νὰ ἀπολέσῃ τὸ παιγνίδιον κινεῖ ἢ αἴρει καὶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς γραμμῆς πεσσὸν καὶ ρίπτει, τὸ δὲ πρὸς κυβερνήτην, ὅστις κινδυνεύων ρίπτει καὶ τὴν ἱερὰν ἄγκυραν ὡς τὴν ὑστάτην ἐλπίδα σωτηρίας. Ἐν τῷ χωρίῳ λοιπὸν τούτῳ ἢ ὁ Πλούταρχος μετεχειρίσθη δύο μεταφοράς, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν πεσσῶν τὴν δὲ ἀπὸ τῶν νεῶν, ἃς συνέπτυξεν ἐν μιᾷ φράσει, ἢ ἀντὶ τοῦ τὴν ἀφ' ἱερᾶς πρέπει νὰ γραφῇ τὸν ἀφ' ἱερᾶς. περὶ τῆς παροιμίας ταύτης ἴδ. Διογεν. παρ. 41.

Συμποσιακῶν προβλημάτων σελ. 666 D.

Μυρίους ἤδη τεθνηκότας ἰδεῖν ἔστιν ὑπὸ βροντῆς, οὐδὲν οὔτε πληγῆς ἴχνος οὔτε καύσεως ἔχοντας, ἀλλ' ὑπὸ φόβου τῆς ψυχῆς ὡς ἔοικεν ὄρνιθος δίκην ἀποπταμένης τοῦ σώατος· «πολλοὺς δὲ» ὡς ὁ Εὐριπίδης φησὶ «βροντῆς νεῦμ' ἄναιμον ὤλεσε».

Τὸ ἐν τῷ στίχῳ τοῦ Εὐριπίδου πνεῦμ' Θέων μὲν ὁ Σμυρναῖος

γράφει τραῦμ', ὁ δὲ Σμιδίτιος πλῆγμ', ὁ δὲ ἐκδότης πῦρ, ὁ δὲ Ναϐῆρος πτῶμ'. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ χωρίον οὐδεμιᾶς διορθώσεως χρῄζει, διότι ἡ ὁρμὴ τῆς βροντῆς εἰκονικώτατα λέγεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πνεῦμα, τοῦτο δὲ μόνον προστίθεμεν, ὅτι τὸ ἐπίθετον ἄναιμον ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ πολλοὺς καθ' ὑπαλλαγὴν συνεφώνησε πρὸς τὸ πνεῦμα.

Αὐτ. σελ. 701 Α.

Ζητουμένου, διατί τῶν σπερμάτων ἀτεράμονα γίγνεται τὰ προσπίπτοντα τοῖς κέρασι τῶν βοῶν, λέγει εἷς τῶν διαλεγομένων, Φλῶρος τὸ ὄνομα, ὅτι, ἐπειδὴ τὰ σπέρματα ταῦτα ῥιπτόμενα ἐκ τῆς χειρὸς δὲν τυγχάνουσι τῆς ἀρίστης καθ' Ἡσίοδον εὐθημοσύνης, αἱ ψυχρότητες ἢ φθείρουσιν αὐτὰ μὴ τυχόντα τῆς ἐν τῇ γῇ θερμότητος ἢ ποιοῦσι δύστηκτα (κακόϐραστα) καὶ ξυλώδη γυμνοῖς τοῖς χιτῶσιν ἐπισκήπουσαι. Ἐλέγχει δὲ τὴν γνώμην τῶν φρονούντων, ὅτι ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ σύστασις εἶνε αἰτία τούτου καὶ οὐχὶ ὁ ἀγρός, λέγων ὅτι οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες·

ἔτος φέρει, οὔτις ἄρουρα.

Περὶ τῆς παροιμίας ταύτης τάδε λέγει ὁ Ναϐῆρος·
Obscurus et impeditus locus est. Haec equidem non magis intelligo quam quisquam alius et miseret me eorum qui haec interpretari et in alium sermonem receperunt convertere: tantum ausim affirmare proverbium respici, in quo ἐτὸς mutato accentu paulo minus absurdum erit quam ἔτος.

Καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ παροιμία αὕτη ἔχει τι τὸ σκοτεινόν, διότι ἡ ἔννοια αὐτῆς εἶνε εὐρυτέρα, ἀλλὰ δὲν ἀποκρύπτομεν ὅτι καὶ ἡ τοῦ Ναϐήρου διόρθωσις οὐ μόνον δὲν μειοῖ τὴν absurditatem, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀδιανόητον ἡμῖν γε τὸ χωρίον ποιεῖ. Διορθωτέα ἡ παροιμία αὕτη, ὡς ὁ σεϐαστὸς ἡμῶν διδάσκαλος Κ. Σ. Κόντος 'Αθηνᾶς τόμῳ Ε', σελ. 176 προτείνει

ἔτος φέρει, οὔτοι ἄρουρα

Τὴν διόρθωσιν ταύτην ὑποδεικνύουσι καὶ αἱ φερόμεναι γραφαί:

ἔτος φέρει, οὔτι ἄρουρα.
ἔτος φέρει, οὐχὶ ἄρουρα.

Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν οὐδόλως φοβουμένων, μὴ κινήσωμεν τὸν οἶκτον τοῦ Ναβήρου, ἡ παροιμία αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν συνηθεστάτην γνώμην

ἡ χρονιὰ φέρνει (ἢ κάνει) τὴ σοδειὰ καὶ ὄχι τὸ χωράφι,

ἥτις καὶ ὧδε λέγεται

ὅσα φέρνει ἡ καλὴ χρονιὰ δὲν τὰ φέρνει τὸ καλὸ χωράφι.

Δηλοῦσι δὲ αἱ φράσεις αὗται, ὅτι ἡ εὐφορία ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀγροῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς συστάσεως τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὁ Φλῶρος λοιπὸν μὴ ἀποδεχόμενος τὸ ἀληθὲς τῆς παροιμίας, ὅτι ἔτος φέρει, οὔτοι ἄρουρα, λέγει ὅτι αἰτία τοῦ εἶναι ἀτεράμονα τὰ προσπίπτοντα τοῖς κέρασι τῶν βοῶν σπέρματα εἶνε οὐχὶ ἡ κακὴ χρονιὰ (ἔτος), ὡς λέγομεν νῦν, ἀλλ' ὅτι τὰ σπέρματα μὴ καλυπτόμενα ὑπὸ τῆς γῆς δὲν τυγχάνουσι τῆς προσηκούσης θερμότητος, ἅτε μένοντα ἐκτεθειμένα εἰς τὰ ψύχη. Ὥστε ἡ ἄρουρα ἢ μᾶλλον τὸ μὴ τυγχάνειν τῆς θερμότητος τῆς γῆς εἶνε ἡ αἰτία τούτου καὶ οὐχὶ ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ σύστασις (ἔτος). Σημειωτέον ὅτι καὶ νῦν ὑπὸ πάντων κοινῶς πιστεύεται ὅτι τὸ ἀτέραμον τῶν ὀσπρίων προέρχεται ἐκ τοῦ ἀγροῦ καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους συστάσεως.

Ὅτι δὲ τὸ φέρειν κεῖται καὶ ἀπολύτως πρβ. Ξεν. Οἰκ. 20,4 αἱ ἄμπελοι φέρουσιν. Ἡροδ. 5,82 ἡ γῆ φέρει. κ. ἄ.

ιὐτ. 715 Ε.

ολλοῖς δ' ἰταμότητα θάρσους συνεργὸν ὁ ἄκρατος, οὐ λυρὰν οὐδ' ἄκρατον ἀλλ' εὔχαριν καὶ πιθανὴν προστί-

θησιν· ὥσπερ καὶ τὸν Αἰσχύλον ἱστοροῦσι τὰς τραγῳδίας ἐμπίνοντα ποιεῖν, καὶ οὐχ, ὡς Γοργίας εἶπεν, ἓν τῶν δραμάτων αὐτοῦ «μεστὸν Ἄρεως» εἶναι «τοὺς ἕπτ' ἐπὶ Θήβας» ἀλλὰ πάντα Διονύσου.

Ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης εἶνε ὁ εἰπὼν ταῦτα καὶ οὐχὶ ὁ Γοργίας, ὀρθῶς καὶ ὁ ἐκδότης καὶ ὁ Ναβῆρος διεῖδον. Νοσεῖ ἄρα ἡ λέξις Γοργίας. Τὴν θεραπείαν αὐτῆς καὶ ὁ Ἐρουερδῆνος ἐπεχείρησε προτείνων ἀντὶ τοῦ Γοργίας νὰ διορθωθῇ γοργῶς ἢ γαυριάσας ἢ δι' ὀργῆς καὶ ὁ κ. Βερναρδάκης γράφων ὥσπερ τις καὶ ὁ Ναβῆρος εἰκάζων μεγαληγορήσας. Πιθανώτατον ἡμῖν φαίνεται, ἵνα μὴ εἴπωμεν βέβαιον, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἔγραψεν ὡς γοργι⟨άσ⟩ας ⟨τις⟩ εἶπε, ἀμαθής δέ τις ἀντιγραφεὺς τὸ γοργιάζειν καὶ τὰ γοργίεια ῥήματα ἀγνοῶν μόνον δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Γοργίου γινώσκων μετέβαλε τὸ γοργιάσας εἰς Γοργίας συλλαβὴν μίαν ὁμόηχον ἀποκόψας. Ὅτι δὲ τὸ γοργιάζειν (=μεγαληγορεῖν) εὕρηται, ἰδ. Φιλοστρ. ἐπ. Ἰουλ. Αὐγ. σελ. 919.

Ἐρωτικὸς σελ. 754 F.

Τῶν οὖν φίλων τοὺς μάλιστα τοῖς βίοις νεαροὺς καὶ συνερῶντας αὐτῇ καὶ τῶν γυναικῶν τὰς συνήθεις μεταπεμψαμένη καὶ συγκροτήσασα παρεφύλαττε τὴν ὥραν.

Τοῖς συνερῶσιν τῇ Ἰσμηνοδώρᾳ δὲν συνέφερε νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Βάκχωνος, ἐπειδὴ οὗτοι θὰ ἐστεροῦντο ἅπαξ διὰ παντὸς τοῦ ἐρωμένου. Διὰ ταῦτα τὸ συνερῶντας ἀπροσδιόνυσον. Ὁ Βυττεμβάχιος εἴκασε συνεαρίζοντας, ὁ δὲ Ναβῆρος συνεργοῦντας, ἡμεῖς δὲ νομίζομεν γραπτέον συνοαρίζοντας.

Αὐτ. 755 D.

Οἴει γὰρ ἁρπαγήν, ἔφη, γεγονέναι καὶ βιασμόν, οὐκ ἀπολόγημα καὶ στρατήγημα τοῦ νεανίσκου νοῦν ἐχόντος;

Ὁ Ναβῆρος νομίζει γραπτέον ἀποτόλμημα ἀντὶ τοῦ ἀπολό-

γημα. Καθ' ἡμᾶς οὐδεμία ἀνάγκη διορθώσεως, ἂν τὸ ἀπολόγημα ἑρμηνευθῇ μέσον ἀπολογίας ἢ δικαιολογίας.

Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας 859 A.

«Πακτύην δ' ἀποστάντα Κύρου φησὶ-Κυμαίους-καὶ Μυτιληναίους ἐκδιδόναι παρασκευάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ μισθῷ ὅσῳ δή, οὐ γὰρ ἔχω γε εἰπεῖν ἀτρεκέως« (εὖ τὸ μὴ διαβεβαιοῦσθαι πόσος ἦν ὁ μισθός, τηλικοῦτο δ' Ἑλληνίδι πόλει προσβαλεῖν ὄνειδος, ὡς δὴ σαφῶς εἰδότα).

Ὁ Ναβῆρος τὸ εὖ διορθοῖ φεῦ, ἡμεῖς δ' ὅμως προτιμῶμεν νὰ ληφθῇ τὸ εὖ εἰρημένον εἰρωνικῶς.

Αὐτ. σελ. 863 E.

Ἀργεῖοι δ' ὅτι μὲν οὐ συναράμενοι τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡγεμονίαν καὶ τῆς ἀρετῆς Λακεδαιμονίοις ἐκστάντες κατῄσχυναν τὸν Ἡρακλέα.

Ὁ μὲν Ναβῆρος ἀντὶ τοῦ ἀρετῆς προτιμᾷ ἀρχῆς, ἡμεῖς δὲ γραπτέον νομίζομεν τὴν ἔριν τοῖς ἀντὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς.

Αἴτια φυσικὰ σελ. 911 E.

Ἡ κονία γίγνεται ὕδατος εἰς τέφραν ἐμπεσόντος.

Προτιμῶμεν ἐπιπεσόντος.

Αὐτ. 913 C.

Πολλοὶ δὲ καὶ κηρίνοις ἀγγείοις ἀναλαμβάνουσιν ἐκ τῆς θαλάττης ὕδωρ γλυκὺ διηθούμενον, ἀποκρινομένου τοῦ ἁλυκοῦ καὶ γεώδους.

Ἀντὶ τοῦ κηρίνοις, ὅτε τὸ πρῶτον πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὸ χωρίον οὕτω ἀνέγνωμεν ἐνομίσαμεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφῇ κεδρίνοις. Ὡρμήθημεν δὲ εἰς τοῦτο ἐκ τῆς συνηθείας, ἥτις καὶ νῦν παρὰ τοῖς χωρικοῖς, μάλιστα δὲ παρὰ τοῖς ποιμέσιν ὑπάρχει, νὰ κατασκευάζωσι ποτήρια καὶ ἄλλα ἀγγεῖα ἐκ τοῦ εὐώδους ξύλου τῆς κέδρου. Ἐπειδὴ

Τισίᾳ τε καὶ Νικίᾳ⟩ μέχρι τῆς συμφορᾶς τῆς κατασχούσης Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ.

Ὀρθῶς λέγει ὁ κ. Πανταζῆς (ἐν σελ. 128ῳ τοῦ 12ου τόμου τῆς Ἀθηνᾶς) ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Οὐσενήρου παρεμβληθεῖσαι λέξεις παιδευόμενος παρὰ Τισίᾳ τε καὶ Νικίᾳ ἀτόπως παρενεβλήθησαν διά τε τὸ ἀπροσδιόνυσον πρότερον ὕστερον σχῆμα (πολιτευόμενος καὶ παιδευόμενος) καὶ διὰ τὴν κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην ἐπὶ μακρὸν χρόνον διάρκειαν τῆς παιδεύσεως παρὰ Λυσίᾳ καὶ Νικίᾳ. Ἡμεῖς νομίζοντες, ὅτι ἐξέπεσε λέξις τις συμπληροῦσα τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ (ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ) ἔννοιαν, πληροῦμεν τὸ χάσμα γράφοντες ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ καὶ ⟨δυνάμει⟩.

Αὐτ. σελ. 9 στ. 3.

Τῶν δὲ ἐπιγενομένων (οὕτω τὰ χειρόγραφα Μ. Ρ. Β. g καὶ ἡ Ἄλδου ἔκδοσις ἀντὶ τοῦ ἐπιγινομένων, ὡς καὶ Πανταζῆς παρατηρεῖ) οὔτε πολλοῖς τισι κατέλιπεν ὑπερβολὴν οὔτ' ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰδέαις τῶν λόγων ⟨ἀλλά τισι καὶ κρείττων ἐγένετο⟩ καὶ μὰ Δί' οὔτι γε ταῖς φαυλοτάταις.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ μετὰ τὴν λέξιν λόγων προφανὲς χάσμα εἰκάζοντες ἐκ τῶν ἀμέσως ἐπιφερομένων «τίνι τε κρείττων ἐστὶ τῶν μεθ' ἑαυτὸν ἀκμασάντων καὶ πῇ καταδεέστερος».

Αὐτ. ἐν σελ. 11 στ. 3.

Ἥψατο δὲ καὶ τῶν Ἀθήνησι ῥητόρων ἡ ποιητική τε καὶ τροπικὴ φράσις, ὡς μὲν Τίμαιός φησι, Γοργίου ἄρξαντος, ἡνίκ' Ἀθήναζε πρεσβεύων κατεπλήξατο τοὺς ἀκούοντας τῇ δημηγορίᾳ, ὡς δὲ τἀληθὲς ἔχει τὸ καὶ παλαιότερον ἀεί τι θαυμαζομένη. Θουκυδίδης γοῦν ὁ δαιμονιώτατος τῶν συγγραφέων ἔν τε τῷ ἐπιταφίῳ καὶ ταῖς δημηγορίαις ποιητικῇ κατασκευῇ χρησάμενος ἐν πολλαῖς ἐξήλλαξε τὴν ἑρμηνείαν εἰς ὄγκον ἅμα καὶ κόσμον ὀνομάτων ἀηθέστερον.

Ὅτι αἱ λέξεις ἔχει τὸ καὶ παλαιότερον ἀεί τι θαυμαζομένη

δὲν ὑγιαίνουσι, δῆλον οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὑποσκάζοντος τῆς συντάξεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν. Ὁ κ. Πανταζῆς προτείνει, ἵνα προέλθῃ ὑγιὲς νόημα, ἀντὶ τοῦ τὸ καὶ παλαιότερον νὰ γραφῇ καὶ τὸ παλαιότερον κατὰ τὸ καὶ τὸ πρότερον ἢ νὰ μετατεθῇ αὐτὸ τοῦτο ἐν τῇ μορφῇ ὁ καὶ παλαιότερος μετὰ τὸ γοῦν ἢ μετὰ τὸ συγγραφέων. Καὶ τούτων δ' ὅμως γενομένων ἡ νόσος τοῦ χωρίου δὲν θεραπεύεται. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Διονύσιος θέλων ν' ἀναιρέσῃ τὸν Τίμαιον λέγοντα, ὅτι πρῶτος ὁ Γοργίας εἰσήγαγε τὴν ποιητικὴν καὶ τροπικὴν φράσιν εἰς τὴν ῥητορικήν, λέγει, ὅτι κακῶς τοῦτο νομίζεται, διότι ἄλλος παλαιότερος αὐτοῦ, ὅς ἀεί πως θαυμάζεται, ὁ δαιμονιώτατος τῶν συγγραφέων Θουκυδίδης, εἶνε ὁ εἰσηγησάμενος τὴν τροπικὴν καὶ ποιητικὴν φράσιν εἰς τὴν ῥητορικήν. Κατὰ ταῦτα διορθοῦμεν καὶ στίζομεν τὸ χωρίον ὧδε.

Ἥψατο δὲ καὶ τῶν Ἀθήνησι ῥητόρων ἡ ποιητική τε καὶ τροπικὴ φράσις, ὡς μὲν Τίμαιός φησι, Γοργίου ἄρξαντος, ἡνίκ' Ἀθήναζε πρεσβεύων κατεπλήξατο τοὺς ἀκούοντας τῇ δημηγορίᾳ, ὡς δὲ τἀληθές, ἐχΡΗ⟨σα⟩τ' ⟨αὐτῇ⟩ καὶ παλαιότερος ἀεί τι θαυμαζόμενος. Θουκυδίδης γοῦν κλπ.

Τὴν μὲν γραφὴν θαυμαζόμενος ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις θαυμαζομένη παρέχει ἡ μετὰ τὴν τοῦ Ἄλδου γενομένη ἔκδοσις, ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τοῦ ἔχει τὸ ἐγράψαμεν ἐχρήσατ' αὐτῇ μεταβαλόντες καὶ τὸ παλαιότερον εἰς ἀρσενικόν.

Αὐτ. ἐν σελ. 14 στ. 14.

Ταύτην ὀλίγοι μὲν ἐμιμήσαντο, Δημοσθένης δὲ καὶ ὑπερεβάλετο πλὴν οὐχ οὕτως γε λευκῶς οὐδὲ ἀφελῶς, ὥσπερ Λυσίας χρησάμενος αὐτῇ ἀλλὰ περιέργως καὶ πικρῶς.

Τὰ χειρόγραφα F M P B ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γε λευκῶς χουσι τελευκῶς, ἡ δὲ μετὰ τὴν Ἄλδειον ἔκδοσις εὐτελῶς. Καὶ ι μὲν εὐτελῶς ἐννοοῦμεν, ἀλλὰ τὸ λευκῶς καὶ τοῦ Οὐσενήρου ἐγίνοντος ἡμεῖς τουλάχιστον δὲν δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν ὅτι δύναταί ɔτε νὰ τεθῇ ὡς ἀντίθετον τοῦ πικρῶς, τουτέστι συνώνυμον τῷ

ἡδέως. Διὰ ταῦτα οὐδὲ ἡ τοῦ Πανταζῆ διόρθωσις λιτῶς ἀρέσκει ἡμῖν, διότι τὸ λιτῶς καὶ συνώνυμον τοῦ ἀφελῶς εἶνε καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸ πικρῶς ἀντίκειται. Καθ' ἡμᾶς ἀντὶ τοῦ τελευκῶς γραπτέον γλαφυρῶς, ὅπερ συνώνυμόν ἐστι τῷ κομψῶς, χαριέντως, ἡδέως.

Αὐτ. ἐν σελ. 21, 4.

Μετὰ γὰρ Ἀλκισθένην ἄρχοντα, ἐφ' οὗ καὶ εἰρήνην Ἀθηναῖοί τε καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ βασιλεὺς ὤμοσαν ἀποδοὺς τὰ στρατεύματα Ἰφικράτης ἰδιώτης γίνεται καὶ τὸ περὶ τῆς εἰκόνος ⟨ψήφισμ'⟩ ἣν τότ' ἔτεσιν ἑπτὰ πρότερον τῆς γραφῆς τετελευτηκότος Λυσίου [πρὸ τοῦ συντάξασθαι (;) τοῦτον τὸν ἀγῶνα Ἰφικράτει].

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ προσέθεμεν τὴν λέξιν ψήφισμ', ὡς καὶ ὁ κ. Πανταζῆς προτείνει, μετέθεμεν τὰς λέξεις τῆς γραφῆς κειμένας κατόπιν τοῦ τετελευτηκότος μετὰ τὸ πρότερον καὶ περιεγράψαμεν τὰς λέξεις πρὸ τοῦ συντάξασθαι τοῦτον τὸν ἀγῶνα Ἰφικράτει ὡς σχόλιον τοῦ ἑπτὰ ἔτεσι πρότερον.

Αὐτ. ἐν σελ. 36 στ. 19.

ναυτικὰ δὲ ἀπέδειξεν ἐκδεδομένα ἑπτὰ τάλαντα καὶ τετταράκοντα μν⟨ᾶς, δραχμὰς δὲ μυρίας ἐγγείους δεδανεισμέν⟩ας, δισχιλίας δὲ ὀφειλομένας ἐν Χερρονήσῳ.

Οὕτω συνεπληρώσαμεν τὸ ὑπὸ Σαυππίου καταδειχθὲν χάσμα ἐκ τῶν ἐν σελ. 39 στίχ. 19 κ. ἑ. λεγομένων, ἐν οἷς καταριθμοῦνται ὑπὸ τῆς Διοδότου γυναικὸς πάντα τὰ τῷ Διογείτονι ὡς ἐπιτρόπῳ καταλειφθέντα χρήματα τοῖς παισίν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τἆλλα πλὴν τῶν ἑκατὸν μνῶν τῶν ἐγγείων δεδανεισμένων ἀναφέρονται ἐνταῦθα, τῶν δ' ἑκατὸν μνῶν οὐδεμία γίνεται μνεία, εἰκάζομεν ὅτι οὕτω τὸ χωρίον συμπληρωτέον.

Αὐτ. ἐν σελ. 37 στ. 5.

ἀποθανόντος δ' ἐκείνου ἐν Ἐφέσῳ Διογείτων τὴν μὲν

θυγατέρα ἔκρυπτε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ γράμματα λαμβάνει, ἃ κατέλιπε σεσημασμένα, φάσκων τὰ ναυτικὰ χρήματα δεῖν ἐκ τούτων τῶν γραμματείων κομίσασθαι.

Ἐνταῦθα ἢ τὸ γραμματείων διορθωτέον γραμμάτων, ὡς ὀλίγῳ πρότερον καὶ ἐν σελ. 39 λέγεται, ἢ τὸ γράμματα γραπτέον γραμματεῖα.

Αὐτ. ἐν σελ. 40 στ. 9.

καὶ ἐπὶ τοιούτοις ἔργοις οὔτε τοὺς θεοὺς φοβεῖ οὔτ' ἐμὲ τὴν σὴν θυγατέρα τὴν συνειδυῖαν αἰσχύνῃ οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ μέμνησαι, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς περὶ ἐλάττονος ποιεῖ χρημάτων.

Ὀρθῶς ὁ κ. Πανταζῆς λέγει ὅτι κακῶς ὁ ἐκδότης ἐξέβαλε τὸ τὴν σὴν θυγατέρα, ὅπερ πλεῖστον συμβάλλεται εἰς τὴν γένεσιν αἰσχύνης, ἀλλ' οὐχὶ ὀρθῶς νομίζει ἐκβλητέον τὸ τὴν συνειδυῖαν, διότι τὸ συνειδέναι τὴν θυγατέρα μεῖζον τὸ τοῦ πατρὸς αἶσχος ἀπεργάζεται.

Αὐτ. ἐν σελ. 47 στ. 6.

καὶ ταῦτα εἰ μὲν δι' ἀσθένειαν ἐπάσχομεν, στέργειν ἂν ἦν ἀνάγκη τὴν τύχην, ἐπειδὴ δὲ διὰ στάσιν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν, πῶς οὐκ ἄξιον τῶν μὲν παύσασθαι, τὰ δὲ κωλῦσαι, εἰδότας ὅτι φιλονικεῖν μέν ἐστιν εὖ πραττόντων, γνῶναι δὲ τὰ βέλτιστ' ἀγωνιώντων;

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ φιλονικίαν καὶ φιλονικεῖν ἐγράψαμεν διὰ τοῦ ι, διότι οὕτω βεβαίως ὁ Λυσίας ἔγραψεν, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῶν αὐτῶν, ὅπερ ὁ ἐκδότης μετέβαλεν εἰς τὸ ἀδιανόητον ἡμῖν γε ἀγωνιώντων, προτείνομεν νὰ γραφῇ εὖ πολιτευόντων.

ὐτ. ἐν σελ. 48 στ. 14.

ίς γὰρ οὐκ ἂν ⟨ταῦτ' ἔσεσθαι προσδοκήσει⟩εν ὁρῶν ἐν πρὸς ἀλλήλους πολέμῳ μεγάλους αὐτοὺς γεγενημένους;

Ὁ κ. Σ. Δραγούμης (ἐν σελ. 37 τοῦ 12ου τόμου τῆς Ἀθηνᾶς) τὸ μετὰ τὸν ἂν χάσμα συμπληροῖ γράφων ⟨εἶξει⟩εν. Τὴν συμπλήρωσιν ταύτην δὲν ἀποδεχόμεθα, πρῶτον μέν, διότι ἡ ἔννοια ἡ διὰ τοῦ εἶξειε παρεχομένη δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν διὰ τῶν ἑπομένων (ὁρῶν -μεγάλους αὐτοὺς γεγενημένους) ἐκφερομένην, ἔπειτα δέ, διότι ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι, ἂν μὴ προλάβωσι νὰ κωλύσωσι τὴν ὕβριν τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ βασιλέως, ἀμφοτέρων αἱ δυνάμεις θὰ ἑνωθῶσι καὶ θὰ ἔλθωσιν ἐπ' αὐτούς. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς ἐκ τῶν συμφραζομένων εἰκάζοντες ἄλλως ἢ ὡς ὁ κ. Δραγούμης συνεπληρώσαμεν.

Αὐτ. ἐν σελ. 49 στ. 1.

δέους δὲ ὄντος μὴ πάλιν τὸ πλῆθος εἰς τοὺς εὐπόρους ὑβρίζῃ τὴν ἀρχαίαν ἐξουσίαν ⟨ἀνα⟩κεκομισμένον—Φορμίσιός τις εἰσηγήσατο.

Προσέθεμεν τὴν ἕνεκα τοῦ ὁμοιοκαταλήκτου πρὸς τὴν προηγουμένην λέξιν ἐκπεσοῦσαν ἐκ τοῦ κεκομισμένον πρόθεσιν ἀνά, εἰ καὶ ἡ ἔννοια αὐτῆς ὑποδηλοῦται διὰ τοῦ ἀρχαίαν.

Αὐτ. ἐν σελ. 50 στ. 7.

ἐπεὶ ὅτε καὶ τὰ τείχη καὶ τὰς ναῦς καὶ τὰ χρήματα καὶ συμμάχους ἐκτησάμεθα, οὐχ ὅπως τινὰ Ἀθηναῖον ἀπώσομεν διενοούμεθα, ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῦσι ἐπιγαμίαν ποιούμενοι, ⟨ὅπως πλείους ἐσόμεθα. Νῦν οὖν⟩ καὶ τοὺς ὑπάρχοντας πολίτας ἀπελῶμεν;

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν ἐγράψαμεν ποιούμενοι ἀντὶ τοῦ ἐποιούμεθα, εἶτα δὲ συνεπληρώσαμεν τὸ χάσμα προσθέντες τὰς λέξεις ὅπως πλείους ἐσόμεθα. Νῦν οὖν.

Αὐτ. στίχ. 16.

ἐπίστασθε γὰρ ταῖς ἐφ' ἡμῶν ὀλιγαρχίαις γεγενημέναις καὶ οὐ τοὺς γῆν κεκτημένους ἔχοντας τὴν πόλιν, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀποθανόντας, πολλοὺς δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐκπεσόντας.

Ὁ ἐκδότης τὸ λίαν ἐφθαρμένον τοῦτο χωρίον διορθοῖ γράφων·

ἐπίστασθε γὰρ ταῖς ἐφ' ἡμῶν ὀλιγαρχίαις ⟨ἐκείνους μάλιστα ἐχθροὺς⟩ γεγενημένους.

Ὁ δὲ Οὐσενῆρος

Ἐπίστασθε γὰρ ⟨πολλὰς συμφορὰς⟩ ταῖς ἐφ ἡμῶν ὀλιγαρχίαις γεγενημένας.

Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν διορθωτέον ὧδε·

ἐπίστασθε γὰρ ⟨οὐ τούτοις⟩ τὰς ἐφ' ἡμῶν ὀλιγαρχίας γεγενημένας καὶ οὐ τοὺς γῆν κεκτημένους ἔχοντας τὴν πόλιν.

Αὐτ. σελ. 51, 16.

ἡγοῦμαι γάρ, ἐὰν μὲν πείθω (οὕτως ἔχουσι τὰ χειρόγραφα ἀντὶ τοῦ ὑπὸ Οὐσενήρου διορθωθέντος πείσω), ἀμφοτέροις εἶναι κοινὸν ⟨τὸν⟩ κίνδυνον . . . . ὁρῶ δὲ καὶ Ἀργείους καὶ Μαντινέας τὴν αὐτὴν ἔχοντας γνώμην.

Ὀρθῶς μὲν ὁ Οὐσενῆρος διεῖδε τὸ μετὰ τὸ κίνδυνον χάσμα, ἀλλ' ἡ διόρθωσις πείσω ἀντὶ τοῦ πείθω οὐδέν, ὡς λέγει καὶ ὁ φίλος κ. Πανταζῆς, συμβάλλεται πρὸς πορισμὸν νοήματος ὑγιοῦς. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς κρίνοντες ἐκ τῶν ὀλίγῳ πρότερον ῥηθέντων καὶ τῶν ἐν σελ. 52, 4-8 λεγομένων διορθοῦμεν καὶ συμπληροῦμεν ὧδε·

ἡγοῦμαι γάρ, ἐὰν μὲν ⟨ἡ⟩ττηθῶ⟨μεν⟩, ἀμφοτέροις εἶναι κοινὸν τὸν κίνδυνον, ⟨ἐὰν δὲ μή, τούτοις μόνοις⟩. Ὁρῶ δὲ καὶ Ἀργείους κλπ.

Ὁ κ. Πανταζῆς ἀντὶ τοῦ πείθω ἀναγινώσκει πολεμῶμεν.

Αὐτ. 52, 16.

Ἀλλὰ γὰρ χρὴ—ἄνδρας ἀγαθοὺς περὶ τῆς πατρίδος καὶ

ἡμῶν αὐτῶν γίγνεσθαι, πιστεύοντας μὲν τοῖς θεοῖς καὶ ἐλπίζ⟨οντας εὔνους ἡμῖν ἔσεσθαι, οὐ φειδομένους δὲ τῶν σωμάτων ὑπὲρ τῶν δικαίων κινδυνεύ⟩οντας, ἐπεὶ τὸ δίκαιον μετὰ τῶν ἀδικουμένων ἔσται.

Οὕτω νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Οὐσενήρου φωραθὲν χάσμα.

Αὐτ. 53, 2.

Οὐκοῦν αἰσχρόν, εἰ εἰς τοῦτο κακίας ἥξομεν, ὥστε οἱ μὲν πρόγονοι καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας διεκινδύνευον, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας αὐτῶν τολμᾶτε πολεμεῖν;

Ἀντὶ τοῦ οὐκοῦν γραπτέον οὔκουν.

Αὐτ. σελ. 56, 3.

(Ἰσοκράτης) καὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως εἰκόνα ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ σχολὴν κατὰ τὰς ἀποικίας τῶν λόγων—ἐτελεύτα τὸν βίον.

Ὅτι μὲν ὁ λόγος ἕνεκα τοῦ ὑπερβατοῦ φαίνεταί πως τεταραγμένος εἶνε ἀληθές, ὅτι δ' ὅμως εἶνε ἄνευ ἐννοίας, ὡς ὁ κ. Σ. Δραγούμης (Ἀθην. τόμ. 12 σελ. 4) φρονεῖ, οὐδεὶς θέλει πεισθῇ, ἂν συντάξῃ τὸ χωρίον ὧδε·

καὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως ποιήσας εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ σχολὴν τῶν λόγων κατὰ τὰς ἀποικίας—ἐτελεύτα τὸν βίον.

Αὐτ. 64, 4.

ἐν γὰρ δὴ τούτῳ πείθει τοὺς Ἀθηναίους—τῶν μὲν μικρῶν πόλεων ὡσπερανεὶ κτημάτων φείδεσθαι, τοὺς δὲ συμμάχους ⟨πειθοῖ⟩τε καὶ εὐεργεσίαις πειρᾶσθαι κατέχειν, ἀλλὰ μὴ ταῖς ἀνάγκαις καὶ βίαις.

Ὀρθότερον καθ' ἡμᾶς οὕτω συνεπλήρωσεν ὁ κ. Δραγούμης ἢ ὁ κ. Πανταζῆς γράψας ταῖς αὐτῶν ἐπιμελείαις. Πρὸς τῷ χωρίῳ, ὃ παρέθηκεν ὁ κ. Δραγούμης, ἵνα δείξῃ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ βίαις πρὸς τὸ πείθειν (Ἀθην. τόμ. 12 ἐν σελ. 4) μνημονεύομεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἐκ τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἰσοκράτους (21) τὸ ἔχον ὧδε·

«συμμάχους ἕξομεν ἅπαντας ἀνθρώπους οὐ βεβιασμένους ἀλλὰ πεπεισμένους».

Αὐτ. σελ. 80, 5.

Χωρὶς δὲ τούτων πῶς ἂν ἄνθρωποι δυνηθεῖεν καλῶς ἢ κρῖναι περὶ τῶν γεγενημένων ἢ βουλεύεσθαι περὶ τῶν μελλόντων, εἰ μὴ τοὺς μὲν λόγους — παρ' ἀλλήλους ἐξετάζοιεν, αὐτοὶ δ' αὐτοὺς κοινοὺς ἀμφοτέροις ἀκροατὰς παράσχοιεν;

Ἀποροῦμεν ὅτι ὁ ἐκδότης δὲν ἀπεδέξατο τὰς γραφὰς βουλεύσασθαι, ἐξετάσειαν, ἃς καὶ τὰ συμφραζόμενα ἀπαιτοῦσι καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ τε Ἰσοκράτους καὶ ἓν τῶν τοῦ Διονυσίου ἔχουσιν. Ὁμοίως ἀποροῦμεν, διατί ὁ ἐκδότης διετήρησεν ἐν τῷ Ἰσοκρατείῳ λόγῳ ἐνταῦθά τε καὶ ἀλλαχοῦ τὸ οὐθὲν ἀντὶ τοῦ συνήθους παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς οὐδέν.

Αὐτ. σελ. 91, 8.

Ἥ τε γὰρ περίοδος ἐκμηκύνεται καὶ πέρα τοῦ δικανικοῦ τρόπου καὶ ἡ σύνθεσις ἔχει τι τοῦ ποιητικοῦ.

Πρὸ τοῦ πέρα ὁ μὲν ἐκδότης σημειοῦται χάσμα, ὁ δὲ Βόλφιος ἐκβάλλει τὸν πρὸ αὐτοῦ καί. Καθ' ἡμᾶς ἑρμηνευτέος ὁ καὶ ὡς ἐπιδοτικός· ἂν δέ τις νομίζῃ, ὅτι ἐξέπεσε τὸ ῥῆμα, τότε συμπληρωσάτω ἐκβαίνει.

Ἰσαῖος. σελ. 94, 12

εἰ μή τις ἔμπειρος πάνυ τῶν ἀνδρῶν εἴη — οὐκ ἂν διανοίη ῥᾳδίως πολλοὺς τῶν λόγων — ὡς διὰ μιᾶς δηλοῦταί τι γραφῆς.

Ἀποροῦμεν ὅτι ὁ ἐκδότης δὲν ἀπεδέξατο τὴν ὑπὸ Βλασσίου γενομένη διόρθωσιν δι' ἰδίας ἀντὶ τοῦ διὰ μιᾶς. Ὁμοίως ἄνευ ἀνάγκης ὅμως διόρθωσεν ὁ Ναβῆρος ἐν Πλουτ. Ἠθ. σελ. 601 C τὸ μιᾶς (=τῆς αὐτῆς) γράψας ἰδίας (Μνημ. 28, 2 σελ. 156).

Αὐτ. σελ. 98, 12.

ἀνθ' ὧν ἐγὼ σωθεὶς ἐχρώμην τε αὐτῷ ἔτι μᾶλλον καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν εἰσευπόρησα ἀργυρίου.

Εἰ καὶ πάντα τὰ χειρόγραφα ἀντὶ τοῦ εἰσευπόρησα ἔχουσι τὸ μὲν (M) πρὸς εἰς εὐπόρησα, τὸ δὲ (B) πρὸς εἰσευπόρησα, τὸ δὲ (F) πρὸς εἰς εὐπορίαν, τὸ δὲ (F^2) προσεισευπόρισα, τὸ δὲ (P) προσεισεπόρησα, ὁ ἐκδότης ἔγραψεν εἰσευπόρησα φρονῶν ὅτι ἐν τῷ ἀρχετύπῳ ὑπῆρχε προσευπόρησα, προσετέθη δὲ ἡ εἰς ὑπεράνω τῆς πρὸς γραφεῖσα. Ἡμεῖς, πλὴν τοῦ ὅτι ἡ τῶν χειρογράφων γραφὴ εἶνε προσεισευπόρησα, νομίζομεν ἀναγκαίαν τὴν πρός, διότι δι' αὐτῆς δηλοῦται ὅτι τὰ καταβληθέντα ὑπὸ τοῦ ἀστοῦ χρήματα ἦσαν ἐν προσθήκης μέρει τοῖς ὑπὸ τοῦ Εὐμάθους καταβληθεῖσιν. Προσεισευπόρησα λοιπὸν σημαίνει πρὸς τοῖς αὐτοῦ εἰσαγαγὼν ἐκ τοὐμοῦ ἀργυρίου ἐποίησα (τὴν τράπεζαν) εὐπορῆσαι. Τούτων ἕνεκα οὐδὲ τοῦ κ. Πανταζῆ τὴν γνώμην, ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ προσεισεπόρισα ἀργύριον, ἀσπαζόμεθα, ἀφ' οὗ μάλιστα παρὰ Δημοσθένει εὕρηται δὶς τὸ προσευπορεῖν χρήματά τινι (36, 57 καὶ 24, 97), ἡ δὲ γενικὴ ἀργυρίου ἄριστα ἔχει, ἂν ληφθῇ ὡς μεριστική. Ἂν εἶνε ἀνάγκη διορθώσεως, γραπτέον προσευπόρησα, ὡς παρὰ Δημοσθένει.

Αὐτ. σελ. 102, 11 καὶ 129, 10 γραπτέον τὸ ἑταιρίαις διὰ τῆς ει, ὡς καὶ ὁ Σαύππιος ἔγραψεν.

Αὐτ. σελ. 105, 13.

ἀδικοῦμαι γὰρ ὑπὸ τῶν δημοτῶν, οὓς περιορᾶν μὲν ἀπο στεροῦντας οὐ ῥᾴδιον, ἀπέχθεσθαι δὲ ἀηδές, μεθ' ὧν ἀνάγκη καὶ συνθύειν καὶ συνουσίας κοινὰς ποιεῖσθαι.

Οὐδαμῶς πειθόμεθα ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἔγραψεν ἀπέχθεσθαι ἀντὶ τοῦ ἀπεχθάνεσθαι, πολὺ δὲ ἀμφιβάλλομεν, ἂν καὶ ὁ Διονύσιος ἐχρήσατο τῷ τύπῳ τούτῳ. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ ἐν σελ. 107, 1 καὶ 7 γραπτέον ἀπεχθάνεσθαι ἀντὶ τοῦ ἀπέχθεσθαι.

Αὐτ. σελ. 108, 2.

πολλὰ γὰρ ἄν τις ἰδὼν εὕροι παρ' αὐτῷ ⟨ἄλλως ἔχοντ' ἢ⟩ ὡς ἐν τούτῳ.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ χωρίον.

Αὐτ. σελ. 109, 1.

καὶ εἰ μὲν εὖ⟨τε καὶ καλῶς ὁ λόγος εἶχε τό⟩τε, τῷ λόγῳ πιστεύειν, εἰ δὲ μή, νῦν παρασχέσθαι μάρτυρας, εἴ τι ψεῦδος ἦν ὧν ἐλογισάμην αὐτοῖς.

Οὕτω, νομίζομεν, συμπληρωτέον τὸ χάσμα. Τὴν λέξιν ὁ λόγος, ἣν οἱ μέχρι τοῦδε τὸ χωρίον πειραθέντες νὰ συμπληρώσωσι δὲν προσέθηκαν, νομίζομεν ἀναγκαίαν, ἕνεκα τοῦ ἑπομένου τῷ λόγῳ.

Αὐτ 112, 10.

τούς τε μάρτυρας ἐπάγεται καὶ τὰς ἄλλας παρέχεται πίστεις δεδοικὼς—μὴ δυσπαρακολούθητος γένηται διὰ τὸ πλῆθος τῶν κεφαλαίων ὁ λόγος καὶ πελαγίσῃ.

Παράβαλε τὸ ἐν Πρωταγόρᾳ τοῦ Πλάτωνος (338, α) πέλαγος τῶν λόγων καὶ τὸ τῆς συνηθείας πελαγώνω, ἐπελάγωσα ἐπὶ τῶν πολλὰ λεγόντων καὶ εἰς ἀδιέξοδον ἐμπιπτόντων.

Αὐτ. 116, 20.

φράτερας ἢ καὶ ἐνταῦθα γραπτέον φράτορας, ὡς καὶ τὰ -ραφα PM, B, F ἔχουσιν, ἢ τὸ ἐν σελ. 118, 21 φράτορσι -πτέον φράτερσι.

Αὐτ. 117, 4.

καὶ γὰρ οὐδ' ἀμφισβητῆσαί μοι ἐξουσία γένοιτ' ἂν ὕστερον, ὡς οὐκ ἔστιν ἀδελφὸς οὗτος ⟨ἐμός⟩. Ἐμοῦ γὰρ οὐδεὶς ἂν ὑμῶν τὴν φωνὴν ἀνάσχοιτ' ἂν ἀκούων κλπ.

Τὸ ἐμός, ὅπερ ἐξέπεσε διὰ τὸ ἑπόμενον ἐμοῦ, ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τῷ ἀδιορίστῳ ἀδελφός.

Δημοσθέν. 130, 4.

ὁ Θουκυδίδης, ὃν οὐδεὶς οὐδ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγινομένων.

Ἀντὶ τοῦ ἐπιγινομένων γραπτέον ἐπιγενομένων.

Αὐτ. στιχ. 6.

ἡ δὲ ἑτέρα λέξις ἡ λιτὴ καὶ ἀφελὴς καὶ δοκοῦσα κατασκευήν τε καὶ ἰσχὺν τὴν πρὸς ἰδιώτην ἔχειν λόγον [καὶ ὁμοιότητα] πολλοὺς μὲν ἔσχε καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας προστάτας συγγραφεῖς τε καὶ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας.

Περιγράφομεν τὰς λέξεις καὶ ὁμοιότητα ὡς σχόλιον τοῦ κατασκευήν τε καὶ ἰσχὺν τὴν πρὸς ἰδιώτην λόγον.

Αὐτ. σελ. 137, 1.

ὅ τε πίνος αὐτῇ ὁ τῆς ἀρχαιότητος ἠρέμα καὶ λεληθότως ἐπιτρέχει χλοερόν τέ τι καὶ τεθηλὸς καὶ μεστὸν ὥρας ἄνθος ἀναδίδωσι· καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν εὐωδεστάτων λειμώνων αὖρά τις ἡδεῖα ἐξ αὐτῆς ⟨ἀνα⟩φέρεται

Ἀναγκαίαν νομίζομεν τὴν προσθήκην τῆς ἀνὰ τῷ φέρεται.

Αὐτ. σελ. 138, 1.

ἀλληγορίας τε περιβάλλεται πολλὰς καὶ ⟨λίαν⟩ μακρὰς οὔτε μέτρον ἐχούσας οὔτε καιρόν.

Προσέθεμεν τὸ λίαν, ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου προστεθεισῶν λέξεων (καὶ-μακρᾶς) τὰ ἐκπεσόντα γράμματα ἀνελθωσιν εἰς τὰ δέκα καὶ τρία, ὡς ἐν τῷ χειρογράφῳ Β φαίνεται.

Αὐτ. σελ. 141, 6.

τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὑτῶν λόγοις ἁλισκόμεθα.

Ὀρθῶς ὁ Πόρσων συνεπλήρωσε τὸν τρίμετρον ἰαμβικὸν στίχον

τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων ἀλλὰ τοῖς αὑτῶν πτεροῖς.

Διὰ ταῦτα ἡ τοῦ κ. Πανταζῆ συμπλήρωσις (ταῦτα οὐχ ὑ) φθείρει τὸ μέτρον.

Αὐτ. σελ. 149, 3.

ὁ δὲ ῥήτωρ τοῦ τε ἀρκοῦντος στοχάζεται καὶ τοὺς καιροὺς συμμετρεῖται οὐκ εἰς ἀνάθημα καὶ κτῆμ' ⟨εἰς ἀεὶ⟩ κακασκευάζων τὴν λέξιν μόνον ὥσπερ ὁ συγγραφεύς, ἀλλὰ καὶ εἰς χρῆσιν.

Τὸ εἰς ἀεὶ προσέθεμεν τὸ τοῦ Θουκυδίδου κτῆμα ἐς ἀεὶ πρὸ διανοίας λαβόντες.

Αὐτ. στ. 14.

ἃ δὲ παρὰ τὸν ἰσχνόν τε καὶ ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν καὶ ζηλωτὸν ⟨κατεσκεύακε χαρακτῆρα⟩, ὃς ἀπὸ τοῦ διαλάμψαντος ἐν αὐτῷ Λυσιακὸς ἂν εἰκότως λέγοιτο, τοιαῦτα.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν συνεπληρώσαμεν τὸ μετὰ τὴν λέξιν ζηλωτὸν χάσμα προσθέντες τὰς ἐκπεσούσας λέξεις κατεσκεύακε χαρακτῆρα, ὡς ἐκ τῶν ἐν σελ. 148 στ. 15-16 λεγομένων (ἡ παρὰ τὸν αὐτὸν κατεσκευασμένη χαρακτῆρα) δύναται τις νὰ εἰκάσῃ· πρβ. καὶ ἀνωτ. στ. 9-13. (ἃ παρὰ τὸν ὑψη- —χαρακτῆρα —ὁ Δημοσθένης κατεσκεύακεν). Εἶτα δὲ Μαρτινίῳ και Κρυγήρῳ ἑπόμενοι ἐκβάλλομεν τὸ δ τὸ πρὸ τοῦ ἂν ἐκ διττογραφίας τοῦ ἑπομένου α προελθόν.

Αὐτ. σελ. 152, 8.

ἣν δὲ νῦν μέλλω λέγειν, Δημοσθένους ἐκ τοῦ κατὰ Κόνωνος, ἧς τὴν πραγματικὴν ὁμοιότητα ἐάσαντες ⟨τὴν ἄλλην δήπου⟩ τὴν ἐν τῇ λέξει σκοπῶμεν.

Οὕτω τὸ ἐκ 12 γραμμάτων κατὰ τὸ χειρόγραφον Μ χάσμα πληροῦμεν.

Αὐτ. σελ. 153, 23.

τοῦ δὲ πράγματος εἰς τοῦτο παρελθόντος, ὡς δεῦρο ἀνήλθομεν, ἦν ἡμῖν, οἷον εἰκός, ἐκ τούτων ὀργὴ καὶ ἔχθρα πρὸς ἀλλήλους.

Ἀντὶ τοῦ παρελθόντος γράφομεν προελθόντος.

Αὐτ. σελ. 154, 4.

ἀλλ' ἐκεῖν' ἁπλῶς ἐγνώκειν τὸ λοιπὸν εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι μὴ πλησιάζειν ὡς τοὺς τοιούτους.

Ἀντὶ τοῦ ὡς προτιμῶμεν πρός. Οὕτω δὲ τὸ τοῦ Δημοσθένους τοῖς τοιούτοις ταὐτὸ τῷ ἐνθάδε πρὸς τοὺς τοιούτους.

Αὐτ. σελ. 176, 10.

ὅταν μέν τινα τῶν Ἰσοκράτους ἀναγινώσκω λόγων, εἴτε τῶν πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας γεγραμμένων εἴ⟨τε τῶν ἐπιδεικτικῶν⟩ ἐν ἤθει γίνομαι.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ πρὸ τοῦ ἐν ἤθει χάσμα εἰκάζοντες ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν λόγων μόνον ἐνταῦθα δὲν μνημονεύεται.

Αὐτ. σελ. 177, 4.

οἱ τοσοῦτον ἀπηρτημένοι τοῖς χρόνοις ταυτὸν ι
οἱ τοσοῦτον μακρὰν ὄντες (ἀπέχοντες) κατὰ τοὺς χρόνου

Αὐτ. στ. 24.

εἰ δὴ τὸ διὰ τοσούτων ἐτῶν ἐγκαταμισγόμενον τοῖς βυβλίοις πνεῦμα τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει καὶ οὕτως ἀγωγόν ἐστι τῶν ἀνθρώπων, ἦ που τότε ὑπερφυές τι καὶ δεινὸν χρῆμα ἦν ἐπὶ τῶν ἐκείνου λόγων.

Τὰ χειρόγραφα ἀντὶ τοῦ ἀγωγόν ἐστι τῶν ἀνθρώπων ἔχουσιν ἄγον ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Ὀρθῶς ὁ κ. Πανταζῆς δεχόμενος τὴν διόρθωσιν ἀγωγὸν ἀποδίδωσι τῷ ἰσχύν, ἀλλ' ἡ διόρθωσις ἀναγνώσεων ἀντὶ τῶν αὐτῶν καὶ παλαιογραφικῶς δὲν δικαιολογεῖται καὶ πολὺ ἐξεζητημένη ἡμῖν φαίνεται. Καθ' ἡμᾶς διορθωτέον ἐπὶ τῶν αὐ⟨τῶν τού⟩των (=βυβλίων).

Αὐτ. 179, 7.

κἀμοί γε πολλάκις ἐπῆλθεν εἰπεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων αὐτοῦ λόγων, ὃ πεποίηται παρ' Ὁμήρῳ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ὁ Ζεὺς λέγων·

οὔ τοι, τέκνον ἐμόν, δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
ἀλλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο

[Σωκρατικῶν διαλόγων, ταῦτα δὲ πολιτικοῖς καὶ ῥήτορσιν ἀνδράσι μελήσει].

Περιεγράψαμεν τοὺς δύο τελευταίους στίχους νομίζοντες αὐτοὺς σχόλιον τῶν ἡγουμένων. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, μαρτυρεῖ ἡ κακὴ σύνδεσις αὐτῶν πρὸς τὰ ἡγούμενα καὶ τὸ ἄχαρι καὶ ὑδαρές, ὅπερ ὁ λόγος προσκτᾶται ἐκ τῆς προσθήκης αὐτῶν.

Αὐτ. 183, 5.

πότερα σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν λέξιν; ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς προσθέσεως ταύτης ἐστὶ σαφής.

Ἀντὶ τοῦ ποιῆσαι ὁ μὲν Οὐσενῆρος ἔγραψε ποιήσει, ὅπερ, ὡς ...νύει τὸ διατί, ἀπροσδιόνυσον, ὁ δὲ κ. Πανταζῆς νομίζει, ὅτι ἐξέ... πρὸ τοῦ πότερα τὸ τοῦ, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸ ποιῆσαι καὶ

κρέμαται ἐκ τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἕνεκα. Ἡμεῖς δὲ διορθοῦμεν τὸ χωρίον ὧδε·

πότερ' ⟨ὡς⟩ σαφεστέραν ποίησον τὴν λέξιν; ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς προσθέσεως ταύτης ἐστὶ σαφής.

Αὐτ. 210, 14.

ὀνόμασι χρῆσθαι φιλεῖ μεγάλοις καὶ μακροσυλλάβοις· καὶ ταῖς ἕδραις αὐτῶν εἶναι πλουσίως πάνυ βεβηκυίαις.

Ὁ μὲν Συλβούργιος γράφει τὰς ἕδρας—βεβηκυίας, καὶ πλατέως ἀντὶ τοῦ πλουσίως ὁ δὲ Οὐσενῆρος προστίθησι τὸ ὥστε πρὸ τοῦ καί, ὁ δὲ κ. Πανταζῆς προτείνει νὰ γραφῇ οἵοις ζητεῖ ἢ βούλεται ἐν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χάσματος. Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν διορθωτέον τὸ χωρίον ὧδε·

ὥστε τὰς ἕδρας αὐτῶν εἶναι πλατείας πάνυ, ⟨εὖ⟩ βεβηκυίας.

Αὐτ. σελ. 211, 8.

Ἐνταῦθα πάλιν ἡ τῶν ἀφώνων τε καὶ ἡμιφώνων γραμμάτων δύναμις αἰτία, ὁπότ' ἂν τὰ λήγοντα τῶν ἡγουμένων μορίων ᾖ γράμματα .... τοῖς ἡγουμένοις μηδὲν τῶν ἐπιφερομένων μήτε συναλείφεσθαι μήτε συγχεῖσθαι φύσιν ἔχῃ.

Συμπληροῦμεν καὶ διορθοῦμεν τὸ χωρίον ὧδε·

Ἐνταῦθα πάλιν—γράμματα, ⟨οἷα⟩ τοῖς ἡγουμένοις μηδὲν τῶν ἐπιφερομένων μήτε συναλείφεσθοι μήτε συγχεῖσθαι φύσιν ἔχειν.

Αὐτ. σελ. 213, 2.

εἰ δέ ποτε ἀκολουθήσειε τοῖς ἀνεπιτηδεύτοις κώλοις ἢ περιόδοις ἢ βάσεσιν εὔρυθμος, τὸ συμβὰν ἐκ τῆς αὐτομάτου τύχης οὐκ ἀπωθεῖται.

Τὸ εὔρυθμος εἶνε διόρθωσις τοῦ Οὐσενήρου ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις εὐρύθμοις. Τὴν διόρθωσιν ταύτην ὁ κ. Πανταζῆς δὲν ἀποδέχεται ὡς παρέχουσαν νόημα ἀσαφές, διότι δὲν δύναται νὰ νοήσῃ ποτέρα παρακολουθεῖ εὔρυθμος ἡ ἁρμονία ἢ περίοδός τις ἢ βάσις, ὡς διορθοῖ ὁ Οὐσενῆρος. Καθ' ἡμᾶς ἡ διόρθωσις εὔρυθμος ἀντὶ τοῦ εὐρύθμοις ἐπιτυχὴς λίαν, ἐννοητέον δὲ ὡς ὑποκείμενον οὔτε τὸ ἁρμονία οὔτε τὸ περίοδός τις ἢ βάσις ἀλλὰ, τὸ σύνθεσις ἧδε (σελ. 212, στ. 24).

Αὐτ. στ. 21.

εἰ δέ τῳ δοκεῖ μαρτυρίων ἔτι δεῖν τῷ λόγῳ, παρελθὼν τοὺς ποιητὰς ἐκ τῆς Θουκυδίδου λέξεως ταυτὶ ⟨λαβὼν παραθήσομαι⟩.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ χάσμα πρὸ διανοίας λαβόντες τὸ ἐν σελ. 223, 10 εἰ μὴ παραθήσομαι κἀκείνου λέξεις.

Αὐτ. 232.

δεύτερον δὴ κεφάλαιον ἦν ἐπιδεῖξαι, τίσι θεωρήμασι χρώμενος καὶ διὰ ποίας ἀσκήσεως προελθὼν τὸ κράτιστον μέρος ἔλαβε ⟨παρ' ἑκατέρας⟩ ἁρμονίας.

Οὕτω διωρθώσαμεν καὶ συνεπληρώσαμεν τὸ ἐκ 10-12 κατὰ τὸ χειρ. M χάσμα πρὸ διανοίας λαβόντες τὸ ἐν σελ. 220, 18 «φέρε δὴ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν τῆς τε αὐστηρᾶς καὶ τῆς ἡδείας ἁρμονίας μέσην εἶναι τήνδε τὴν λέξιν καὶ τὰ κράτιστα εἰληφέναι παρ' ἑκατέρας. Εὑρίσκει δὴ τὰ μὲν αὐτὰ ἀμφοτέρων ὄντα αἴτια, τὰ μέλη καὶ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς μεταβολὰς καὶ τὸ παρακολουθοῦν ἅπασιν αὐτοῖς πρέπον, οὐ μὴν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑκάτερα σχηματιζόμενα».

Προσπταίοντες τῷ ἐν ταῖς λέξεσι τὰ μὲν αὐτὰ ὑπερβατῷ προτιμῶμεν νὰ γραφῇ τὰ αὐτὰ μέν. πρβ. κατ. σελ. 234, 13, 15.

Αὐτ. σελ. 237, 8.

ἐὰν δὲ πάντα συνθῇ τὰ συμβεβηκότα τῇ μορφῇ ἢ τὰ πλεῖ-

στα ἢ τὰ κυριώτατα, ταχεῖάν τε πάνυ τὴν γνῶσιν λήψεται καὶ οὐκ ἐπι⟨στή⟩σεται ταῖς ὁμοιότησιν.

Οὕτω νομίζομεν πρέπει νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἐκ τριῶν γραμμάτων χάσμα καὶ οὐχὶ ἐπισπάσεται ὡς ὁ ἐκδότης συμπληροῖ, οὐδὲ ἔτι πλανήσεται, ὡς ὁ κ. Πανταζῆς, διότι καὶ τὸ χάσμα εἶνε τριῶν γραμμάτων μόνον καὶ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου δὲν εἶνε, ὅτι δὲν θὰ παρασυρθῇ ἢ πλανηθῇ ἐκ τῶν ὁμοιοτήτων, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς συνθέσεως πάντων τῶν συμβεβηκότων ἢ τῶν πλείστων ἢ τῶν κυριωτάτων ταχέως πάνυ θὰ γνωρίσῃ τὴν μορφὴν καὶ δὲν θὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του εἰς τὰς ὁμοιότητας (μέγεθος, χρῶμα, σχῆμα, μέλη καὶ ῥυθμόν τινα τῶν μελῶν) ὥστε νὰ μὴ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν αὐτῆς.

Αὐτ. στ. 17.

οὐ γὰρ δὴ πλάσται μὲν καὶ ζωγράφων παῖδες, εἰ μὴ πολλὴν ἐμπειρίαν λάβοιεν, χρόνῳ τρίψαντες τὰς ὁράσεις μακρῷ περὶ τὰς τῶν ἀρχαίων δημιουργῶν τέχνας, οὐκ ἂν εὐπετῶς αὐτὰς διαγνοῖεν καὶ οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν βεβαίως, ὅτι [τῇ φήμῃ παραλαβόντες] τουτὶ μέν ἐστι Πολυκλείτου τὸ ἔργον, τουτὶ δὲ Φειδίου, τουτὶ δὲ Ἀλκαμένους.

Ἀντὶ τοῦ ἀπροσδιονύσου δὴ νομίζομεν ὅτι ὁ Διονύσιος ἔγραψεν ἄν, ὅπερ ἕνεκα τῆς παρεμβολῆς τῆς προτάσεως εἰ μὴ—τέχνας ἐπαναλαμβάνεται παρὰ τὰς εὐκτικὰς διαγνοῖεν, ἔχοιεν. Τὰς δὲ λέξεις τῇ φήμῃ παραλαβόντες ὀρθῶς μὲν περιέγραψεν ὁ ἐκδότης ὡς σχόλιον παρεγγραφὲν ὑπό τινος θέλοντος νὰ δηλώσῃ, ὅτι οἱ πλάσται ἢ οἱ ζωγράφοι δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσιν εὐκόλως μηδὲ νὰ εἴπωσιν ἀσφαλῶς, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον εἶνε τοῦ Πολυκλείτου, τοῦτο δὲ τοῦ Φειδίου, ἂν μὴ ἐκ φήμης τοῦτο γινώσκωσιν. Ἦτο λοιπὸν τὸ σχόλιον τοῦτο γεγραμμένον ὧδε·

καὶ οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν βεβαίως [τῇ φήμῃ ⟨μὴ⟩ παραλαβόντες] ὅτι τουτὶ μέν ἐστι Πολυκλείτου τὸ ἔργον κλπ.

Αὐτ. σελ. 238, 10.

οὐ γὰρ ἂν ἄλλως γένοιτο πολιτικὴ λέξις παρ' αὐτὴν τὴν

σύνθεσιν ἐμφερὴς ποιήμασιν, ἂν μὴ περιέχῃ μέτρα καὶ ῥυθμούς τινας ἐγκατακεχωρισμένους ἀδήλως.

Ἀντὶ τοῦ ἐγκατακεχωρισμένους ἀδήλως γραπτέον ἐγκατακεχωσμένους ἀδήλους, διότι οἱ ἐγκατακεχωσμένοι δύνανται νὰ εἶνε ἄδηλοι, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἐγκατακεχωρισμένοι. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, πρβ. ἀνωτ. στ. 9· «τὰ δ' ἀτελῆ, τοιαύτην ἐπιπλοκὴν ἔχοντα ἐν ἀλλήλοις καὶ οὕτως συνηρμοσμένα, ὥστε μὴ δῆλον εἶναι, ὅτι ἐστὶ μέτρα». Τὸ δὲ ἀδήλους βεβαιοῦσιν ὁ κῶδιξ P, ἐν ᾧ εἶνε γεγραμμένον ἀδήλου καὶ ὁ B, ἐν ᾧ κεῖται δηλοῦ.

Αὐτ. σελ. 242, 24.

ὅταν δὲ τὴν τούτων ἁπάντων ἐπιστήμην περιλάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν, συλλαβὴν μὲν καὶ βραδέως τὸ πρῶτον, ἅτε νεαρᾶς οὔσης ἔτι τῆς ἕξεως, προβαίνοντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τὸν νοῦν ἰσχυρὸν τῇ ψυχῇ περιτιθέντος ἐκ τῆς συνεχοῦς μελέτης, τότ' ἀπταίστως τε καὶ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν—ἅμα νοήσει διερχόμεθα.

Ἀντὶ τοῦ τὸν νοῦν ὁ μὲν Ῥείσκιος προέτεινε τὸν τόνον, ὁ δὲ Οὐσενῆρος τὸν νόμον, ὁ δὲ ἐκδότης ἐρωτᾷ, ἂν πρέπει νὰ γραφῇ τὸ ἔννοον. Καθ' ἡμᾶς διορθωτέον.

καὶ τοῦ νοῦ ἰσχυροῦ τῇ ψυχῇ περιτυ⟨πω⟩θέντος.

Αὐτ. σελ. 245, 18.

εἶτ' εἰ καί φησιν οὐκ [ἔχειν] ἐρεῖν ταῦθ' ὥσπερ δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν, ὅμως ὀδύρεται ⟨καὶ⟩ πόλεων κατάλογον καὶ τελείαν ἀναίρεσιν διέξεισιν, ὡς οὐδ' ἴχνος ἔτι λοιπὸν ἔχουν τῆς παλαιᾶς οἰκήσεως.

Συμφωνοῦμεν τῷ ἐκδότῃ ἐκβάλλοντι τὸ ἔχειν, ὅπερ νομίζομεν ὅτι ἦλθεν ἐκ διττογραφίας τοῦ ἐρεῖν, πρὸ δὲ τοῦ πόλεων προστίθεμεν

τὸν καὶ ἐκπεσόντα διὰ τὸ ὁμοιοτέλευτον τοῦ ὀδύρεται. Τοῦτο καὶ ὁ κ. Δραγούμης διεῖδεν, ἀλλὰ προστίθησι πλὴν τοῦ καὶ καὶ τὸν τέ.

Αὐτ. σελ. 251, 4.

ἐν ἄλλοις τε συχνοῖς, οὓς ὁ Δημοσθένης οὐκ ἔγραψεν, ἐν ἑτέρᾳ δηλοῦταί μοι πραγματείᾳ [τὰ περὶ Δημοσθένη].

Περιεγράψαμεν τὰς τελευταίας λέξεις ὡς σχόλιον τοῦ ἐν ἑτέρᾳ πραγματείᾳ.

Αὐτ. στίχ. 19.

ὅσοι δ' ἐν ἁμαρτήματος αὐτὸ μοίρᾳ φέρουσι τὰς αἰτίας οὐκ ἐξητακότες, δι' ἃς εἰώθει πλεονάζειν [ἐνίοτε] ἐν τοῖς ⟨αὐτοῖς⟩ ὀνόμασιν, οὐ δεόντως αὐτοῦ κατηγοροῦσιν.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ μὲν ἐνίοτε ἐκβάλλομεν ὡς προελθὸν ἐκ διττογραφίας τοῦ ἐν τοῖς καὶ προστίθεμεν τὸ αὐτοῖς, ὡς ἐκ τῶν MBPν κωδίκων φαίνεται. Τὸ δὲ πλεονάζειν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι ταὐτόν ἐστι τῷ χρῆσθαι ὀνόμασι πλείοσι τοῦ δέοντος δηλοῦσι τὸ αὐτό.

Πρὸς Ἀμμαῖον σελ. 257, 8.

Δημοσθένης τὰς ῥητορικὰς τέχνας παρ' ἐκείνου μαθὼν εἰς τοὺς ἰδίους μετήνεγκε λόγους καὶ μετ' ἐκεῖνα κοσμούμενος τὰ παραγγέλματα ἐγένετο τῶν ῥητόρων κράτιστος.

Ὀρθῶς ὁ ἐκδότης ἔγραψε κατ' ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις μετ' ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκεῖνα δὲν ἔχει ὑγιῶς ἅτε μὴ προρρηθέντων τῶν παραγγελμάτων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Διορθωτέον λοιπὸν ἐκείνου (= τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν ὀλίγῳ πρότερον ἐμνημόνευσε) ἀντὶ τοῦ ἐκεῖνα.

Αὐτ. στ. 16.

ἐθαύμασα καὶ — ᾤμην δεῖσθαι σκέψεως τὸ πρᾶγμα, μή ποτε λέληθέ με τἀληθὲς οὕτως ἔχον καὶ οὐδὲν εἰκῇ τῷ ἀνδρὶ εἴρηται, ἵνα ἢ ⟨μεταβάλοιμι⟩ τὴν δόξαν, ἣν πρότερον αὐτὸς ἔσχον βεβαίως μαθὼν ὅτι προτεροῦσι τῶν Δημοσθέ-

νους λόγων αἱ Ἀριστοτέλους τέχναι ἢ τὸν οὕτως ἐγνωκότα καὶ γράψαι γε παρεσκευασμένον, πρὶν εἰς ὄχλον ἐκδοῦναι τὸ σύνταγμα, μεταβαλεῖν πείσαιμι τὴν δόξαν.

Οὕτω συνεπληρώσαμεν ἀντὶ τοῦ μετὰ τὸ ἔσχον προστεθέντος ἀφείην ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων (μεταβαλεῖν πείσαιμι τὴν δόξαν) εἰκάσαντες.

Αὐτ. σελ. 259, 10.

μηδὲ τοῖς ⟨ἐπι⟩γινομένοις ὑπερβολὴν καταλιπὼν τοσοῦτος ἐγένετο.

Ἀναγκαία ἡ προσθήκη τῆς ἐκπεσούσης πρὸ τοῦ γινομένοις προθέσεως ἐπί.

Αὐτ. σελ. 261, 3

μετὰ δὲ Θούδημον ἔστιν Ἀριστόδημος ἄρχων, ἐφ' οὗ τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν ἤρξατο, καὶ λόγον ἐν τῷ δήμῳ διέθετο περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ξενικοῦ στρατεύματος καὶ τῶν δέκα φυγαδικῶν τριηρῶν εἰς Μακεδονίαν.

Ὅτι τὸ φυγαδικῶν νοσεῖ, καὶ τυφλῷ δῆλον. Πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τὰ ἐν σελ. 269, 13 λεγόμενα (ἔπειτα Θεμιστοκλῆς, ἐφ' οὗ τὴν πέμπτην τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν ἀπήγγειλε περὶ τῆς φυλακῆς τῶν νησιωτῶν) καὶ Δημοσθένους τὸ ἐν Α' Φιλιππικῷ (32) ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέῃ διορθοῦμεν ἢ μᾶλλον ἀναγινώσκομεν φυλακικῶν (=ἐπιτηδείων φυλάττειν) ἀντὶ τοῦ φυγαδικῶν. Ἡ λέξις φυλακικὸς ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν Πολιτείας 2, σελ. 375 e. Καὶ τὸ τριηρῶν δὲ γραπτέον τριήρων. Ὁμοίως κακῶς τονίζεται τὸ ἐν σελ. 262, 13 Διοτρεφοῦς, ὅπερ γραπτέον Διοτρέφους ἢ Διιτρέφους.

Αὐτ. σελ. 267, 12.

ἐπὶ τούτου Ὀλυνθίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Φιλίππου καὶ πρέσβεις Ἀθήναζε πέμψασιν οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχίαν τε

ἐποιήσαντο ⟨πεισθέντες ὑπὸ Δημοσθένους⟩ καὶ βοήθειαν ἔπεμψαν πελταστὰς δισχιλίους, τριήρεις δὲ τριάκοντα τὰς μετὰ Χάρητος καὶ ἃς συνεπλήρωσαν ὀκτώ.

Οὕτω συνεπληρώσαμεν εἰκάσαντες ἐκ τῶν ἐν σελ. 269, 9 λεγομένων (βοηθείας ἀπέστειλαν Ἀθηναῖοι πεισθέντες ὑπὸ Δημοσθένους) καὶ τῶν ἐν σελ. 273, 5 (Δημοσθένους παρακαλέσαντος αὐτὸν (τὸν δῆμον) πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὰ ψηφίσματα γράψαντος ἐχειροτόνησε).

Αὐτ. σελ. 277, 14.

καὶ ἐν τῷ πεπονθότι ⟨τὸ⟩ καλῶς καὶ δικαίως ὑπάρχει, τῷ πεπραγμένῳ ὑπάρξει καὶ τῷ ποιήσαντι ἢ ποιοῦντι.

Ἀντὶ τοῦ τῷ πεπραγμένῳ γραπτέον ⟨οὕ⟩τω πεπραγμένον.

Αὐτ. στίχ. 17.

οὐ γὰρ εἰ δικαίως ἔπαθεν, ἅμα καὶ δικαίως ὑπὸ τούτου πέπονθε.

Ὁ Σαύππιος ὕποπτον νομίζει τὸ πέπονθε. Καθ' ὑμᾶς δ' ὅμως ἔχει κάλλιστα, διότι τὸ ὑπὸ τούτου πέπονθε ταὐτὸν τῷ οὗτος εἴργασται ἢ πεποίηκεν.

Περὶ Δεινάρχου σελ. 298, 8.

Δεινάρχοις δ' ἐνετύχομεν τέτταρσιν· ὧν ἐστιν ὁ μὲν ἐκ τῶν ῥητόρων τῶν Ἀττικῶν, ὁ δὲ τὰς περὶ Κρήτην συναγήοχε μυθολογίας, ὁ δὲ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν τούτοιν, Δήλιος δὲ τὸ γένος, πεπραγματευμένος τοῦτο μὲν ἔπος, τοῦτο δὲ πράγματα, τέταρτος δὲ ὁ περὶ Ὁμήρου λόγον συντεθεικώς.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς ἡ πρώτη καὶ τελευταία τῶν ἀντιθετικῶν προτάσεων μαρτυροῦσιν, ἔχει ἀνωμαλίαν τινὰ ἀντικειμένην εἰς τὴν συνήθως ὁμαλὴν τοῦ Διονυσίου λέξιν. Τούτου ἕνεκα νομίζομεν διορθωτέον ὧδε·

ὧν ἐστιν ὁ μὲν ἐκ τῶν ῥητόρων τῶν Ἀττικῶν, ὁ δ' ὅ⟨ς⟩ τὰς περὶ Κρήτην συναγόηχε μυθολογίας, ὁ δ' ὅ⟨ς⟩ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν τούτοιν ⟨ἦν⟩, Δήλιος δὲ τὸ γένος— τέταρτος δὲ ὁ περὶ Ὁμήρου λόγον συντεθεικώς.

Αὐτ. στ. 19.

πολὺ ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὁ Διονύσιος ἐχρῆτο τῷ τύπῳ παριστάνειν ἀντὶ τοῦ παριστάναι.

Αὐτ. σελ. 299, 10.

οὔτε γὰρ γένος τἀνδρὸς οὔτε χρόνους, καθ' οὓς ἦν, οὔτε τόπον, ἐν ᾧ διέτριψε, δεδήλωκεν, ὀνόματα δὲ μόνον κοινὰ καὶ περιτρέχοντα ἐσπούδασε καὶ πλῆθος λόγων εἶπεν οὐδενὶ ⟨τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων⟩ σύμφωνον.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ ἐκ δέκα καὶ ὀκτὼ γραμμάτων κατὰ τὸν κώδικα F χάσμα.

Αὐτ. σελ. 303, 8.

εἰ δέ τις ἢ πρεσβύτερον ἢ νεώτερον τῶν εἰρημένων χρόνων αὐτὸν εἶναι φήσει, πρὸς τῷ μηδὲν ὑγιὲς λέγειν καὶ λόγους αὖ πολλοὺς ἀφελεῖται.

Τὸ ἀφελεῖται εἶνε διόρθωσις τοῦ Συλβουργίου, τὰ χειρόγραφα ἔχουσιν ἀφέληται, ὁ δὲ Σαδαῖος ἔγραψεν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὖ. Ἡμεῖς ἀδυνατοῦντες νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Διονύσιος ἠγνόει τὸν ὀρθὸν τύπον τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀφαιρεῖσθαι, διορθοῦμεν ἂν—ἀφέλοιτο ἀντὶ τοῦ αὖ—ἀφέληται καὶ φήσειεν ἀντὶ τοῦ φήσει.

Περὶ Θουκυδίδου σελ. 330, 8.

ὀλίγα βούλομαι περὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων εἰπεῖν— ὧν ἔσται καταφανὴς ἥ τε προαίρεσις τοῦ ἀνδρός, ᾗ χρημενος διήλλαξε τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἡ δύναμις.

πορούμεν τίνος ἕνεκα ὁ ἐκδότης δὲν προετίμησε τὴν τῆς Συλ-

βουργίου ἐκδόσεως (1586) γραφὴν τῶν ἀντὶ τοῦ τούς, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ αὐτὴ αὕτη φράσις εὕρηται καὶ ἐν σελ. 332 στ. 24 (κατὰ τοῦτο διήλλαξε τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων). Καὶ ἐν σελ. 205 στ. 21 νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ τῆς τῶν ἄλλων ῥητόρων ἀντὶ τοῦ τὰς τῶν ἄλλων ῥητόρων· ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 411, 2.

Αὐτ. σελ. 345, 23.

Ὀρθῶς ὁ Κρυγῆρος ἔγραψεν ᾠκοφθορημένης ἀντὶ τοῦ οἰκοφθορημένης.

Αὐτ. σελ, 345, 7.

τὰ δὲ ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος ⟨πυνθανόμενος⟩ ἠξίωσα γράφειν.

Οὕτω συμπληρωτέον, ὡς καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ εὕρηται καὶ ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ Συλβουργίου ἔχει (1586).

Αὐτ. στ. 14.

ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν γεγονότων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ ⟨περὶ⟩ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι [ὠφέλιμα] κρίνειν [αὐτά], ἀρκούντως ἕξει.

Οὕτω διορθούμενον τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἐνταῦθα καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ νομίζομεν ὅτι παρέχει νοῦν τὸν πρέποντα τοῖς συμφραζομένοις. Τὸ ὠφέλιμα—αὐτὰ περιεγράψαμεν ὡς σχόλιον τοῦ ἀρκούντως ἕξει.

Αὐτ. 361 στ. 2.

ἴδιόν τινα χαρακτῆρα καὶ παρεωραμένον ἅπασι πρῶτος εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν ἐσπούδασεν ⟨εἰσ⟩αγαγεῖν.

Προτιμῶμεν τὴν γραφὴν εἰσαγαγεῖν τοῦ Δ, ἣν καὶ ὁ Ῥείσκιι ἀπεδέξατο ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ.

Αὐτ. 366, 17.

προεξανα⟨γα⟩γόμενοι δὲ οἱ Συρακόσιοι — κατά τε τὸν ἔκπλουν μέρει αὐτῶν ἐφύλασσον καὶ κατὰ τὸν ἄλλον κύκλῳ λιμένα.

Οὕτω γραπτέον ἀντὶ τοῦ προεξαναγόμενοι. Καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ γραπτέον προεξαναγαγόμενοι ἀντὶ τοῦ προεξαγαγόμενοι, ὡς καὶ ὁ Κλασσήνιος εἴκασεν.

Αὐτ. σελ. 375, 12.

τὸ γὰρ οὔτε θεατρικὸν ⟨οὔτε ποιητικὸν⟩ ἀλλ' ἀναγκαῖον τῆς λέξεως σχῆμα τοιοῦτον ἂν ἦν· «τὴν μὲν γὰρ τόλμαν ἀνδρ⟨ε⟩ίαν ἐκάλουν, τὴν δὲ μέλλησιν δειλίαν».

Οὕτω συνεπληρώσαμεν ἐκ τῶν ὀλίγῳ ἔμπροσθεν εἰρημένων τῶνδε· «καὶ ἡ «εἰς τὰ ἔργα ἀντηλλαγμένη δικαίωσις» περιφράσεως ποιητικῆς ἐστιν οἰκειοτέρα· οἷς ἐπιτίθησι τὰ θεατρικὰ σχήματα ταυτί».

Αὐτ. σελ. 397, 22.

καὶ τοὺς ὑπὸ Νικίου τοῦ στρατηγοῦ ῥηθέντας ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας· τήν τε πεμφθεῖσαν ὑπὸ ⟨τοῦ⟩ αὐτοῦ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιστολήν.

Αὐτ. σελ. 410, 1.

οὐ τῶν μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένων στοχαζόμενος ὁ συγγραφεὺς οὕτως ἔγραψε τὰς ἱστορίας, ἀλλὰ τῶν καθ' ἑαυτὸν ὄντων, οἷς ἦν ἡ διάλεκτος ⟨συνήθης καὶ γνώριμος· οὐκ ἔστι δὲ⟩ χρήσιμος οὗτος ὁ χαρακτήρ.

Οὕτω συνεπληρώσαμεν ὁρμηθέντες ἐκ τῶν κατωτέρω (στ. 19) ρομένων περὶ τῆς Θουκυδίδου διαλέκτου, ὡς δὴ συνήθους τοῖς ε ἀνθρώποις οὔσης, καὶ ἐκ τῶν ἐν σελ. 418 στ. 8 καὶ 9.

Αὐτ. 411, 20.

οἷς τάχα βάσκανόν τι καὶ κακόηθες ⟨ποιεῖν⟩ πρᾶγμα δόξομεν, εἰ τοὺς μὴ καλῶς τῇ μιμήσει χρησαμένους παράγομεν.

Ὁ ἐκδότης τὸ χάσμα σημειοῦται μετὰ τὸ δόξομεν.

Ε'. ΕΙΣ ΙΣΑΙΟΥ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΚΛΕΩΝΥΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝ 11.

καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον ὅτι οὐδὲν πονηρόν, καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο.

Ὅτι τὸ πάντων ἐνταῦθα ἀτόπως ἔχει, ὀρθῶς ἄλλοι τε τῶν ξένων καὶ τῶν ἡμετέρων ὁ κ. Φωτιάδης εἶδον. Οὐδεμία δ' ὅμως τῶν ἄχρι τοῦδε γενομένων διορθώσεων φαίνεται ἡμῖν πιθανή, οὔτε ἡ τοῦ Δοβραίου παρόντων, οὔτε ἡ τοῦ Σχειβίου φίλων ἀντὶ τοῦ πολιτῶν, οὔτε ἡ τοῦ κ. Φωτιάδου πολλῶν ἀντὶ τοῦ πάντων τῶν (Ἀθην. 12, 4 σελ. 449), διότι οὐδεμία σχεδὸν παλαιογραφικῶς δικαιολογεῖται. Ἡμεῖς φρονοῦμεν, ὅτι ὁ Κλεώνυμος εὐθὺς μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δεινίου, τίνος ἕνεκα τοὺς ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ ἀπεκλήρωσεν, ἀπεκρίνατο ἐνώπιον πολιτῶν, οἳ ἀπήντων αὐτῷ, ὅτι ὀργιζόμενος ταῦτα διέθετο.

Κατὰ ταῦτα διορθοῦμεν ἢ μᾶλλον ἀναγινώσκομεν ⟨ἀ⟩παντώντων ἀντὶ τοῦ πάντων τῶν.

Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν λέξεων εὐθὺς -

παραχρῆμα, στηριζόμενος ὁ κ. Φωτιάδης διώρθωσε τὸ ὀλίγῳ πρότερον τούτου ἐφθαρμένον ὡς - **ἐσώθη** - **ἔλεγεν** (ἐν σελ. 58 τοῦ θ' τόμου τῆς 'Αθηνᾶς), ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἄλλως διωρθώσαμεν (ἐν τόμῳ ΙΑ' σελ. 563). Ἐπειδὴ ὁ κ. Φωτιάδης κινούμενος ἴσως ἐκ τῆς στοργῆς, ἣν φύσει ἔχουσιν οἱ γονεῖς πρὸς τὰ ἑαυτῶν τέκνα, τὴν ἑαυτοῦ μὲν διόρθωσιν μόνην νομίζει ὀρθήν, τὴν δὲ ἡμετέραν καταδικάζει ὡς ἄντικρυς μαχομένην πρὸς τὰ συμφραζόμενα ἀναγκαζόμεθα νὰ κάμωμεν λόγον αὖθις περὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου. Τὴν διόρθωσιν τοῦ κ. Φωτιάδου οὔτε, ὅτε τὸ πρῶτον εἴδομεν, ἀπεδεξάμεθα, οὔτε νῦν μετὰ τὰ τελευταῖον (ἐν 'Αθ. τόμ. 12, 4 σ. 450) γραφέντα ἀποδεχόμεθα, διότι φρονοῦμεν ὅτι οὐδ' ὁ ἀμαθέστατος τῶν ἀντιγραφέων καὶ νυστάζων ἔτι ἠδύνατο νὰ παραναγνώσῃ ἐσώθη τὸ κατὰ πάσας τὰς περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συνηθέστατον εὐθύς, κατὰ γενικὸν δὲ παλαιογραφικὸν κανόνα οὐχὶ αἱ συνηθέσταται τῶν λέξεων ἐκκρούουσι τὰς ἧττον συνήθεις ἀλλὰ τοὐναντίον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου· νῦν δέ, θὰ δείξωμεν ὅτι οὐδόλως ἡ ἡμετέρα διόρθωσις ὡς ὕστερον **εἰώθει λέγειν** ἀντιμάχεται πρὸς τὸ ἀποδεικτέον θέμα. Ἀποδεικτέον θέμα εἶνε οὐχί, ἂν εὐθὺς μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ὡμολόγησεν ὁ Κλεώνυμος, ὅτι ὀργιζόμενος καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος διέθετο ὡς διέθετο τὴν αὐτοῦ οὐσίαν, ἀλλ' ὅτι μετεμελήθη, τὴν δὲ μεταμέλειαν ἔδειξεν, δι' ἧς ὑπὲρ τῶν ἀδελφιδῶν ἐξεδήλωσεν ἀγάπης καὶ προστασίας, ἀποθανόντος ἤδη τοῦ Δεινίου. Κατὰ ταῦτα ἡ ἡμετέρα διόρθωσις οὐ μόνον οὐδόλως ἀντιμάχεται, ἀλλὰ καί τι πλέον προστίθησι, διότι δηλοῖ ὅτι οὐχὶ μόνον εὐθὺς μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ἐδήλωσεν ὁ Κλεώνυμος, ὅτι ἐξ ὀργῆς πρὸς τὸν Δεινίαν ἀπεκλήρωσε τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀεὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ βίου αὐτοῦ ἐσυνήθιζε νὰ ἐλέγῃ καὶ νὰ ἐκδηλοῖ, ὅτι αἰτία τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας ἦτο ἡ ὀργὴ καὶ ἔχθρα πρὸς τὸν Δεινίαν καὶ ὁ φόβος, μή, ἀποθανόντος αὐτοῦ, ὁ Δεινίας ὡς ἐπίτροπος τῶν ὀρφανῶν γένηται κύριος τῆς οὐσίας αὐτοῦ.

Ϛ'. ΕΙΣ ΑΡΙΣΤΕΟΥ ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΚΡΑΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

('Εκδ. Pauli Wendland).

'Εν σελ. 4, 11.

«ἑρμηνείας προσδεῖται· χαρακτῆρσι γὰρ ἰδίοις κατὰ τὴν Ἰουδαίων χρῶνται, καθάπερ Αἰγύπτιοι τῇ ⟨δὲ⟩ τῶν γραμμάτων θέσει, καθὸ καὶ φωνὴν ἰδίαν ἔχουσιν, ὑπολαμβάνονται Συριακῇ χρῆσθαι· τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἕτερος τρόπος».

'Εν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρὸ τῆς λέξεως τῶν γραμμάτων προσέθεμεν τὸν δέ, ἀντὶ δὲ μέσης στιγμῆς μετὰ τὴν λέξιν ἔχουσιν ἐστίξαμεν ὑποστιγμήν, καὶ ἀντὶ ὑποστιγμῆς μετὰ τὸ χρῆσθαι ἐστίξαμεν μέσην στιγμήν.

'Εν σελ. 5, 13.

ἤδη μὲν καὶ πρότερον ἱκανῶν εἰσεληλυθότων σὺν τῷ Πέρσῃ καὶ πρὸ τούτων ἑτέρων συμμαχιῶν ἐξαπεσταλμένων πρὸς τὸν τῶν Αἰθιόπων βασιλέα μάχεσθαι σὺν Ψαμμητίχῳ, ἀλλ' οὐ τοσοῦτοι τῷ πλήθει παρεγενήθησαν, ὅσους Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Λάγου μετήγαγε.

Μετὰ τὴν λέξιν Ψαμμητίχῳ ἐστίξαμεν ὑποστιγμὴν ἀντὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου μέσης στιγμῆς. Σημείωσαι τὸν ἀδόκιμον τύπον παρεγενήθην ἀντὶ τοῦ δοκίμου παρεγενόμην.

Αὐτ. 14.

ἡμεῖς δὲ ἐπεί τινα παρεύρεσιν εἰς τὴν ἀπόλυσιν αὐτ ἀπελάβομεν, καθὼς προδεδήλωται, τοιούτοις ἐχρησάμε λόγοις πρὸς τὸν βασιλέα.

Γραπτέον ἐπελάβομεν ἀντὶ τοῦ ἀπελάβομεν. Τὸ παρεύρεσις ταὐτὸν τῷ πρόφασις.

Ἐν σελ. 8, 22.

εἴ τινες προῆσαν ἢ καὶ μετὰ ταῦτά εἰσιν εἰσηγμένοι τῶν τοιούτων, ἀπολύειν παραχρῆμα τοὺς ἔχοντας, κομιζομένους αὐτίκα ἑκάστου σώματος δραχμὰς εἴκοσι, τοὺς μὲν στρατιώτας ⟨σὺν⟩ τῇ τῶν ὀψωνίων δόσει, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης.

Ὅτι ἀναγκαία ἡ σὺν παράβαλε Ἰωσήπου Ἀρχ. ΧΠ, 28· «οἱ μὲν στρατιῶται μετὰ καὶ τῶν ὀψωνίων, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης κομιζόμενοι τὰ λύτρα».

Αὐτ. σελ. 9, 24.

προστετάχαμεν ὅσα τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐστι σωμάτων ἐν οἰκετείαις παντὶ καὶ καθ' ὁντινοῦν τρόπον ἐν τῇ βασιλείᾳ, κομιζομένους τοὺς ἔχοντας τὸ προκείμενον κεφάλαιον ἀπολύειν.

Ἀντὶ τοῦ παντὶ ὁ Βιλαμοβίτσιος εἴκασεν πάντη, ἡμεῖς δ' ὅμως νομίζομεν, ὅτι διορθωτέον πανταχῇ.

Αὐτ.

τὰς δ' ἀπογραφὰς ἐν ἡμέραις τρισίν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔκκειται τὸ πρόσταγμα, ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς καθεσταμένους περὶ τούτων, καταδεικνύντας εὐθὺ⟨ς⟩ καὶ τὰ σώματα.

[illegible]γράψαμεν εὐθὺς ἀντὶ τοῦ εὐθύ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Ἰωσήπου [illegible]. 31) γίνεται δῆλον «παραδεικνύντας εὐθὺς καὶ τὰ [illegible]τα».

Αὐτ. 25.

διειλήφαμεν γὰρ καὶ ἡμῖν συμφέρειν καὶ τοῖς πράγμασι τοῦτ' ἐπιτελεσθῆναι· τὸν δὲ βουλόμενον προσαγγέλλειν περὶ τῶν ἀπειθησάντων, ἐφ' ᾧ τοῦ φανέντος ἐνόχου τὴν κυρίαν ἕξειν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα τῶν τοιούτων εἰς τὸ βασιλικὸν ἀναληφθήσεται.

Διόρθου·

—ἐφ' ᾧ τὸν φανέντα ἔνοχον τὴν κυρίαν ἕξειν, τὰ δὲ ὑπάρχοντα τῶν τοιούτων εἰς τὸ βασιλικὸν ἀναληφθήσεσθαι.

Αὐτ. σελ. 30, 102.

οἵτινες οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐξιέναι τῆς ἄκρας, εἰ μὴ ⟨ἐν⟩ ταῖς ἑορταῖς καὶ τοῦτο ἐκ μέρους

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ἡ ἐκπεσοῦσα ἐν.

Αὐτ. σελ. 31, 105.

ἔχει δὲ τὴν τῶν πύργων θέσιν θεατροειδῆ, καὶ φαινομένων διόδων τῶν ὑποκειμένων, τῶν δ' ἐπάνωθεν εἰθισμένων καὶ τὰς διὰ τούτων διεξόδους.

Ὅτι τὸ ἠθισμένων, ὅπερ ἐν τῷ Λαυρεντιανῷ κώδικι γράφεται εἰθισμένων, ἐν δὲ τῷ τοῦ Μονάχου εἰηθισμένων, νοσεῖ, διέγνω ὅ τε Βιλαμοβίτσιος εἰκάσας ἠνιγμένων καὶ ὁ Δείλσιος γράψας ἐσχισμένων κατά. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ ηὐθ⟨ετ⟩ισμένων κατὰ ἀντὶ τοῦ εἰηθισμένων καί.

Αὐτ. σελ. 32, 107.

τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς γῆς γίνεσθαι συνεχῶς, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι τὴν εὐκαρπίαν ἔχωσιν.

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ χώρας ὀρεινῆς, ἥτις, ἵνα καταστῇ καρποφόρος, ἔδει ἡ γεωργία καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς γῆς νὰ γίνηται συνεχῶς. Ὁ καὶ ἄρα δὲν ἔχει τόπον ἐνταῦθα· διὸ γραπτέον κἂν ἀντὶ τοῦ καί.

Αὐτ. σελ. 33, 112.

καὶ γὰρ ἐλαϊκοῖς πλήθεσι σύνδενδρός ἐστι καὶ σιτικοῖς καρποῖς αὐτῶν ἡ χώρα καὶ ὀσπρίοις <ἐπιτηδεία>, ἔτι δὲ ἀμπέλῳ καὶ μέλιτι πολλῷ <βρίθει>.

Οὕτω νομίζομεν τὸ χωρίον συμπληρωτέον, ἵνα ὁ νοῦς σαφὴς γένηται.

Αὐτ. σελ. 34, 116.

περιρρεῖ δ' αὐτὴν ὁ λεγόμενος Ἰορδάνης ποταμὸς ἀείρρους—οὐκ ἔλαττον ἑξακισχιλίων μυριάδων ἀρουρῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον οὔσης· μετέπειτα δ' ἐ<πεὶ> οἱ γειτνιῶντες ἐπέβησαν αὐτῆς, ἑξήκοντα μυριάδες ἀνδρῶν ἔγκληροι καθειστήκεσαν ἑκατοντάρουροι.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ χωρίον, ἵνα ἐκλίπῃ τὸ ἀνανταπόδοτον· ἀποροῦμεν δέ, διατί ὁ ἐκδότης προετίμησε τὴν γραφὴν ὑπέβησαν ἀντὶ τῆς ἐν ἄλλοις κώδιξιν ὀρθῆς ἐπέβησαν.

Αὐτ. σελ. 43, 150.

πάντα οὖν τὰ τῆς συγχωρήσεως ἡμῶν ἐπὶ τούτων καὶ τῶν κτηνῶν τροπολογῶν ἐκτέθειται.

Τίνος ἕνεκα ὁ ἐκδότης δὲν προετίμησε τὴν ἐν τῷ Λαυρεντιανῷ VI 9 γραφὴν ἐκτέθεικε, ἀποροῦμεν.

Αὐτ. σελ. 49, 175.

οὓς ἐνόμιζε περισσοὺς ὑπέμενε περιπατῶν, ἕως ἂν παραγινομένους ἀσπάσηται.

Γραπτέον παραγενομένους, ὡς καὶ ὁ Λαυρεντιανὸς κῶδιξ ἔχει.

μεγάλην δὲ τέθειμαι τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ᾗ παραγεγόνατε· καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ἐπίσημος ἔσται πάντα τὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον· συντέτυχε γὰρ καὶ κατὰ τὴν νίκην ἡμῖν προσπεπτωκέναι τῆς πρὸς Ἀντίγονον ναυμαχίας.

Ἀμφίβολος ἡμῖν φαίνεται ὁ παρακείμενος τέθειμαι ἀντὶ τοῦ ἐνεστῶτος τίθεμαι, πολλῷ δὲ μᾶλλον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν τοῦ γράψαντος ἀμάθειαν τὸν τύπον συντέτυχε. Διὸ ἢ γραπτέον συνέτυχε, ὡς καὶ ὁ Σχάρδιος προτείνει, ἢ συντέτευχε, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἀπαντᾷ, ὅπερ καὶ ὁ ἐκδότης εἶδε μέν, ἀλλὰ δὲν διώρθωσεν. Καὶ κατωτέρω δὲ ἢ πρέπει νὰ ἐκβληθῇ ἡ κατὰ ὡς ἐκ διττογραφίας τοῦ καὶ προελθοῦσα ἢ πρὸ αὐτῆς νὰ τεθῇ τὸ ἄρθρον τά, ὡς πάντες οἱ ἄλλοι οἱ κώδικες πλὴν τοῦ Λαυρεντιανοῦ καὶ Βαρβερίνου ἔχουσιν.

Αὐτ. σελ. 52. 189.

πᾶν ἐννόημα σαφές ἐστι θεῷ, καταρχὴν δὲ θείου φόβου λαμβάνων ἐν οὐδενὶ ⟨ἂν⟩ διαπίπτοις.

Ἀναγκαῖος ὁ διὰ τὸ ὁμογράμματον τῶν τῆς ἑπομένης λέξεως ἀρκτικῶν γραμμάτων ἐκπεσὼν ἄν.

Αὐτ. σελ. 67, 248.

τίς ἐστιν ἀμέλεια μεγίστη; πρὸς τοῦτ' ἔφη· εἰ τέκνων ἀφροντίς τις εἴη καὶ μὴ κατὰ πάντα τρόπον ἀγαγεῖν ⟨εὖ σπεύδοι⟩· εὐχόμεθα γὰρ ἀεὶ πρὸς τὸν θεὸν οὐχ οὕτως περὶ ἑαυτῶν ὡς περὶ τῶν ἐγγόνων, ἵνα παρῇ πάντ' αὐτοῖς τὰ ἀγαθά· τὸ δὲ ἐπιδέσθαι παιδία σωφροσύνης μετασχόντα θεοῦ δυνάμει τοῦτο γίνεται.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν συνεπληρώσαμεν τὸ ἐκ γραμμά-

των ἓξ χάσμα, ὡς καὶ ἐν τῷ Παρισίνῳ κώδικι 129 κεῖται προσθέντες ἡμεῖς μόνον τὸ εὖ μετὰ τὸ ἀγαγεῖν εἶτα δὲ ἐγράψαμεν μετασχόντα ἀντὶ τοῦ μετασχεῖν.

Αὐτ. σελ. 68, 250.

ὅτι μὲν θρασύ ἐστι τὸ θῆλυ γένος καὶ δραστικὸν ἐφ' ὅ βούλεται πρᾶγμα καὶ μεταπῖπτον εὐκόπως διὰ παραλογισμοῦ καὶ τῇ φύσει κατεσκεύασται ἀσθενές· δέον δ' ἐστὶ κατὰ τὸ ὑγιὲς χρῆσθαι καὶ μὴ πρὸς ἔριν ἀντιπράσσειν.

Διορθωτέον·

ὅτι μὲν θρασύ ἐστι τὸ θῆλυ γένος καὶ δραστικὸν ἐφ' ὅ βούλεται πρᾶγμα καὶ μεταπῖπτον εὐκόπως διὰ παραλογισμὸΝ καὶ ⟨τὸ⟩ τῇ φύσει κατεσκευάσθαι ἀσθενές, ⟨δῆλον⟩· δέον δ' ἐστὶ — ἀντιπράσσειν.

Αὐτ. σελ. 70, 261.

ὡς δὲ συνήκουσαν, πάντες ἐπεφώνησαν σὺν κρότῳ πλείονι· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸ προπιεῖν ὁ βασιλεὺς λαμβάνειν ἐτράπη, χαρᾶς πεπληρωμένος.

Πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὰ ἐν § 293 (ὁ βασιλεὺς λαβὼν ποτήριον ἐπεχέατο) διορθοῦμεν·

— καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸ προπιεῖν ὁ βασιλεὺς λαβὼν ⟨ποτήριον⟩ ἐτράπη, χαρᾶς πεπληρωμένος. Καὶ ὁ Κώνιος (Cohn) τὴν φράσιν συμπληροῖ προστιθεὶς τὴν λέξιν ποτήριον.

Αὐτ. σελ. 73, 292.

ῦτα δὲ γίνεται διὰ τὸν ἡγούμενον, ὅταν μισοπόνηρος καὶ φιλάγαθος καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος ψυχὴν ἀν-

θρώπου σῴζειν· καθὼς ⟨κακὸν⟩ καὶ σὺ μέγιστον ἥγησαι τὴν ἀδικίαν, δικαίως δὲ πάντα κυβερνῶν ἀένναον τὴν περὶ σεαυτὸν δόξαν κατεσκεύασας.

Προσέθεμεν τὴν λέξιν κακόν, ἥτις ἕνεκα μεταπηδήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραμμάτων ἀρχομένην λέξιν καὶ ἐξέπεσεν.

Αὐτ. § 295.

Ἐγὼ δ' εἰ πεπλεόνακα, ⟨αἰτοῦμαι⟩ τούτοις, ὦ Φιλόκρατες, συγγνώμην ἔχειν. τεθαυμακὼς γὰρ ⟨ἔχω⟩ τοὺς ἄνδρας ὑπὲρ τὸ δέον, ὡς ἐκ τοῦ καιροῦ τὰς ἀποκρίσεις ἐποιοῦντο πολλοῦ χρόνου δεομένας.

Οὕτω συμπληροῦμεν καὶ στίζομεν τὸ χωρίον, ἵνα ἡ σύνταξις εὐοδωθῇ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Μαΐου 1901.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

α'. Ἀναθηματικά.

1

Εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

Οὔ τι κακοῖς φιλέει ἀλλ' ἐσθλοῖσιν μέτα θρώσκειν
αὔξεσθαί τε θάλος σεμνὸν ἐλευθερίης.

2

Εἰς τὴν Ἐλευθερίαν Μαράτου μεμνηστευμένην μοι.

Ἡ ἀρετὴ τέμενος ζητοῦσ' ἁγνόν τε καλόν τε
εὗρεν παρθενικὸν σῶμα Ἐλευθερίας.

3

Εἰς τὴν αὐτήν.

Τρισμάκαρ ἀνήρ ἐστι καὶ ὄλβιος ἤματα πάντα
τόν κεν ἔρως κατέχῃ ἁγνὸς Ἐλευθερίας.

4

Εἰς τὴν αὐτήν.

Φασίν, Ἐλευθερία, ζυγὸν εἶναι τὸν γάμον· ἀλλὰ
θάρσει· ἡδὺς γὰρ τοῖς ἀλλήλους φιλέουσιν.

5

Εἰς εἰκόνα Κωνσταντίνου Σμωλένσκη.

Σμωλένσκην ὁράᾳς, ξένε, τοὔνομα Κωνσταντῖνον,
τὸν παρὰ Πηνειοῦ δειράδας ἔν τε Φεραῖς
ἡ Νίκη καταβᾶσ' ἐξ αἰγλήεντος Ὀλύμπου
στέψεν ἐυκλείης ἀθανάτῳ στεφάνῳ.

β'. Ἐπιτύμβια.

1

Εἰς ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπαγχονισθέντος.

Τίπτ', ὦ ξεῖνέ μ' ὁρᾷς; ἢ λῇς μαθέειν ὅτις εἰμί;
τὸν Πατρίαρχον ὁρᾷς, οὔνομα Γρηγόριον,
τὸν Τούρκων σειρὴ νήσοις Μακάρων προΐαψεν
δουλοσύνης στυγερῆς πατρίδα ῥυόμενον.

2

Εἰς ἀνδριάντα Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου
(παρὰ τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς ἱδρυμένον).

Τῇδ' Ὀδυσεὺς Ἀνδροῦτσος ἰδ' ἄνδρες θυμολέοντες
εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐννεακισχιλίοις
Τούρκοις στησάμενοι πρόπαν ἦμαρ φύλοπιν αἰνὴν
κτεῖναν τρὶς ἑκατόν, ἓξ δ' ἑτάρους ὄλεσαν.

3

Εἰς εἰκόνα Νικολάου Κριεζώτου.

Ὦ ξένε, Νικόλεων Κριεζώτην ποτιλεύσσεις
θυμολέοντ' ἀρχὸν Εὐβοέων ἀφόβων.

4

Εἰς τοὺς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος ἀγωνισαμένους.

Θυμολέοντες ἄρ ἦσαν, οἳ ἑπτάετες πολεμοῦντες
Τούρκοις Ἑλλάδι γῇ δῶκαν ἐλευθερίην.

5

Εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένους ἐν Πύλῳ Φιλέλληνας.

Ἦσαν χοἱ ξεῖνοι ταλακάρδιοι οἵ ποτε ὕβριν
Τούρκων ἠγαθέην πὰρ Πύλον ἐστόρεσαν.

6

Εἰς τοὺς διδασκάλους τοῦ γένους καὶ δωρητάς.

Αὐχμῷ παιδείης διψῶν πέδον Ἑλλάδος αἴης
βρεχθὲν μουσοπόλοις φῦσεν ἐλευθερίην.

7

Εἰς Χαρίλαον Τρικούπην.

Ξεῖνος ἐπὶ ξείνῃ ἐσβέσθης φεῦ, Χαρίλαε,
πικρὸν πῶμα πιὼν ἐς τρύγ' ἀγνωμοσύνης·
ἀλλὰ τεὸν κλέος οὔποτ' ἐν Ἑλλάδι γαίῃ ὀλεῖται·
ἔργα γὰρ οὐ θνήσκει, οὐ νόος, οὐκ ἀρετή.

8

Εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας Ἕλληνας ἐν ἔτει 1897.

Αἴσχεα τρεσσάντων ἐπιδεῖν οὔ τοι ἐθέλοντες
ἐνθάδε κείμεθ' ἐπεὶ κτάνομεν δηΐους ὅτι πλείστους.

9

Εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πεσόντας Φιλέλληνας ἐν ἔτει 1897.

Μητέρ' ἐλευθερίης ἰδὲ Μουσῶν θρέπτρα τίνοντες
κείμεθα, πληθὺν ἐπεὶ κτάνομεν ἐχθοδοπῶν.

10

Εἰς Περικλέα Βαρατάσην, διοικητὴν τῆς τῶν Φιλελλήνων φάλαγγος, πεσόντα ἐν Δομοκῷ τῷ 1897.

Θυμολέοντα φιλελλήνων ἀγὸν αἶα καλύπτει
τῷ Περικλῆς ὄνομ' ἦν, Βαρατάσης δ' ἐπίκλην.

11

Εἰς Ἀντώνιον Φράττην φιλέλληνα πεσόντα ἐν Δομοκῷ τῷ 1897.

Φράττην Ἰταλίης βουληφόρον, ὃν καλέεσκον
μήτηρ ἠδὲ πατὴρ οὔνομα Ἀντόνιον,
κεύθει Θετταλὶς αἶα ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
μαρνάμενον Τούρκοις εἵνεκ' ἐλευθερίης

12

Εἰς Ἀναστάσιον Παπαναστασίου λοχαγὸν πεσόντα ἐν Ἠπείρῳ τῷ 1897.

Πατρὶς μέν μοι ἔην, ὅθι καλὸν νᾶμ' Ἀρεθούσης
Εὐβοΐδος προρέει, ἀλλά με αἶσα κακὴ
μαρνάμενον Τούρκοις ἐνὶ Αἴσῃ πέμψ' Ἀϊδόσδε,
πρὶν φανόν μιν ἰδεῖν ἦμαρ ἐλευθερίης.

13

Εἰς εἰκόνα Γεωργίου Βασιλείου ὑποδιοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.

Εἰρωτᾷς, ὦ ξεῖνε, τίς ἄρ' ποτ' ἔην ὅδ' ὃν ἀθρεῖς;
ἀνθρώπων φίλος ἦν καὐτὸς ὁμοῖος ἐών·
οὔνομ' ἐῆς γενεῆς Βασιλείου, ᾧ δὲ κίκλησκον
μήτηρ ἠδὲ πατὴρ ζῶντε Γεώργιος ἦν.

14

Εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον Ἀθανασίου Σακελλαρίου καθηγητοῦ.

Τίπτ', ὦ ξεῖνε, μ' ὁρᾷς; Σακελάριος οὐκ Κυνοσούρας,
τοὔνομ' Ἀθανάσιος, ὅστε νέων γενεὰς
Μουσῶν ὄργια σεμνὰ μύησε λόγοις ἰδὲ βίβλοις,
στῆσέ μ' ἐῇ γενεῇ μνῆμ' ἐς ἀεὶ ἔμεναι.

15

Εἰς Δημήτριον Μελετόπουλον.

Σπάρτης εὐάνδρου γόνον ἐνθάδε γαῖα καλύπτει·
τῷ μὲν ἐπώνυμον ἄρ Μελετόπουλος ἔην,
οὔνομα δ' ᾧ κάλεον Δημήτριος· ἀρχὸν ὁ δῆμος,
βουλευτὴν δ' ὁ λεὼς πολλάκι εἵλεθ' ἐόν.

16

Εἰς Σταμάτιον Τσολάκον ἰατρὸν ἀποθανόντα ἐν Γερμανίᾳ.

Τῇδ' Ἀσκληπιαδῶν τέχνης κεῖται θιασώτης
ἥβης ἄνθος ἔχων Σταμάτιος Τσολάκος.

17

Εἰς Κωνσταντῖνον Βοντισιᾶνον.

Κωνσταντῖνον ἐόντ' ἐκίκλησκον Βοντισιᾶνον,
νῦν δὲ θανόντ' ἄλοχος δάκρυ χέουσα καλὸν
τύμβον δείματο τόνδ' ἀνθρώποις ἐσσομένοισι
μνῆμα ποθῆς ἔμεναι ἧς καλοκαγαθίης.

18

Εἰς Ἀντώνιον Γ. Ζερλῆν Χαλκιδέα.

Ξεῖνε, κασιγνήτοιο ποθή μ' Ἄϊδι προΐαψε,
τόν ρ' ἀκλεὴς πτόλεμος κάκτανεν ἠδὲ νόσος.

19

Εἰς Ὀλυμπίαν Γλύκα.

Λῇς, ὦ φίλος, μαθεῖν, τίν' ἠρίον τόδε
κεύθει; θύγατρα μὲν Γλύκα Ὀλυμπίαν.
Γεωργίου δὲ Βαβανάκου σύγγαμον,
κακῇ λιποῦσαν φέγγος ἡλίου νόσῳ,
ἥβης ὅτ' ἄνθος ἀγλαόν μιν εἶχ' ἔτι.

20

Εἰς Γ. Ἀστεριάδην ἐκ Σκοπέλου.

ἀστεριάδου τόδ' ἠρίον κεύθει νέκυν,
ὃν δῆμος εἵλετ' ἀρχὸν οὐχ ἅπαξ ἐόν
Πεπαρηθίων τε νῆσος ὃν βουληφόρον,
ἰόντες ἀρετὴν ἀνδρὸς ἠδ' ἐσθλὰς φρένας.

21

Εἰς τὴν θυγατέρα μου Τατιανήν.

Οὔνομα μέν μοι ἔην Τατιανή· οὔνεκα τίτθης
κεῖμαι τῇδε κακῆς μητρὶ λιποῦσα φίλῃ
πατρί τε πένθος ἄλαστον. Ὄλοισθε κάκιστα, τιθῆναι,
λώβη νηπιέης, παιδοφόνοι δόλιαι.

22

Εἰς Νικόλαον Στεφανίδην δικηγόρον.

Πατρίς μέν μοι ἔην Ζαγορὴ Πελιῶτις ἐραννή,
οὔνομα Νικόλεως, Στεφανίδης δ' ἐπίκλην,
ὀτρηρὸς Θέμιδος θεράπων ἔα, εἴποτ' ἔον γε,
τῇδε δὲ νῦν κεῖμαι, γῆρας ἐπεὶ δάμασεν.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 48, 16 ἀντὶ τοῦ μὲν γρ. τοῦ
» 49, 19 » πάθουσαν γρ. πείθουσαν
» 51, 18 » λόγου τοῦ γρ. λόγων τοῦ
» 52, 28 » τοῦ Σχοιλλίῳ γρ. τῷ Σχοιλλίῳ
» 55, 1 » οἷόν τ' γρ. οἷόν τε
» 55, 27 » νηῶν γρ. νεῶν
» 57, 1 » πέπληκε γρ. πέπληκεν
» 57, 16 » ἔσχεν γρ. σχὼν
» 57, 16 ἀπόβαλε τὸ «μετὰ δὲ—τὸ ⟨δ'⟩»
» 57, 17 ἀντὶ ἔσχεν γρ. σχὼν
» 57, 17 » ἐν ταύταις ⟨δ'⟩ γρ. ἐν ταύταις
» 59, 5 πρόσθες τὸ «πρβλ. καὶ 408, 8»
» 61, 25 ἀντὶ γνώριμος· γρ. γνώριμος
» 62, 20 » ἐκείνων γρ. τὸ ἐκείνων
» 62, 20 » τῶν Διονυσιακῶν γρ. τοῦ τῶν Διονυσιακῶν

Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

§ 2.

Πῶς ἐν τῇ Λατινικῇ ἐκφέρονται ἐν τῷ *πλαγίῳ* καλουμένῳ λόγῳ αἱ ἐν τῷ *εὐθεῖ* λόγῳ καθ' ὁριστικὴν ἐκφερόμεναι ἐρωτηματικαὶ προτάσεις.

Ἡ περὶ τούτου διδασκαλία δὲν εἶναι οὐδ' ἐν τοῖς νεωτάτοις γραμματικοῖς βιβλίοις κατ' ἀκρίβειαν ἐκτεθειμένη. Διὸ δὲν κρίνομεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα κατὰ πλάτος περὶ τούτου τῆς λατινικῆς συντάξεως τοῦ μέρους ἐλπίζοντες ὅτι διὰ τῶν καταλεγομένων μάλιστα παραδειγμάτων θὰ κατορθώσωμεν· νὰ ἄρωμεν πᾶσαν περὶ αὐτοῦ ἀμφιβολίαν.

Τῶν καθ' ὁριστικὴν ἐν τῷ εὐθεῖ λόγῳ ἐκφερομένων ἐρωτήσεων αἱ μὲν καθ' αὐτὸ ἐρωτήσεις ἐκφέρονται ἐν τῷ πλαγίῳ **καθ' ὑποτακτικήν.** Κατ' ἀπαρέμφατον δ' ἐκφέρονται αἱ κατὰ τύπον μόνον ἐρωτηματικαί, κατ' ἔννοιαν δὲ ἀποφαντικαί, ἐκεῖναι δηλ. δι' ὧν δὲν δηλοῦται ἄγνοια ἢ ἀμφιβολία, ἀλλ' ἀκράδαντος (περὶ τοῦ ἐναντίου) βεβαιότης.

Παραδείγματα

1. Ἐρωτήσεων καθ' ὑποτακτικὴν ἐκφερομένων.

Caes b. g. I 14, 7: Quid sibi vellet? Cur in suas possessiones veniret?

Ἐν ἀνήκει ἐνταῦθα τὸ ἐν Caes. b. c. I, 32 « Latum ut sui …ntis ratio haberetur ipso cos. Pompeio; **qui**, si impro-

basset, cur ferri passus esset? sin probasset, cur se uti populi beneficio prohibuisset? Διότι ἐνταῦθα αἱ ὑποτακτικαὶ κεῖνται ἕνεκα τῆς ἀναφ. ἀντων. qui.

Liv. III, 72, 4: Scaptione haec adsignaturos putarent finitimos populos? = Putatisne?

IV, 44, 4: quidnam id rei esset (ὁ Γρονόβιος εἰκάζει esse!!), quod etc.

V, 2, 5: quam putarent continuatae militiae causam esse? Ἀλλὰ κατωτέρω § 9 γραπτέον ⟨*qui*⟩ quidnam [illi] cos. dictatoresve facturi *essent*, qui procos. imaginem tam saevam ac trucem fecerint. Διότι ἄλλως θὰ ἥρμοζε quidnam illos...facturOS esse. Πρβ. IV, 26, 10: si quidem cogi ... consules et, quo quid ulterius privato timendum foret, in vincla etiam duci possent.

VI, 37, 6: qui crederent (= rogo qua caussa adducti creditis) duobus nunc in locis sua voluntate impertituros plebi honorem, qui octona loca .. occupare soliti sint?

VII, 15 ubi illi clamores *sint* arma poscentium ... en ipsum imperatorem ... vocare ad proelium et ire armatum ante prima signa! *ecquis sequeretur* etc.?

X, 13, 6: *quid* se iam semem... *sollicitarent*? (πρβ. κατωτέρω 10: quid ergo attineret leges ferri rogitans).

X, 24, 6: *quid* se id aètatis *sollicitassent*?

Ib. 35, 9: quid cessarent tergiversarenturque?

XXVII, 34: si bonum ducerent quid ... damnassent? si noxium comperissent, quid—alterum (consulatum) crederent?

L. XXXIV, 43: bellum grave ab Antiocho imminere, iam ipsum sua sponte in Europam transgressum; quid deinde facturum censerent cum hinc Aetoli — vocarent — hinc Hannibal — stimularet?

XXXVI, 40: utro tandem modo promptiores ad aliud periculum ituros credat, si persoluta ... merces sit an si spem pro re ferentes dimittant iam semel in prima spe deceptos? (= utrum credit senatus?)

L, XXXIX, 4: iam de deorum immortalium templis spo-

liatis in capta urbe qualem calumniam ad pontifices attulerit? (=qualem—attulit? Εἰ ἔκειτο illum attulisse ὁ νοῦς θὰ ἦτο nullam calumniam attulit, ὅπερ ἄτοπον).

Tac. Ann. I; 19: cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim meditentur?

XI, 19; Apud quosdam sinistra fama; *cur hostem conciret?* (=cur hostem concit)

XIII, 42: qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis intra quadriennium regiae amicitiae ter millies sestertium paravisset? Ταῦτα ἔλεγεν ὁ Σουΐλλιος περὶ τοῦ Σενέκα ἀπόντος, nec deerant qui haec.... Senecae deferrent (ὥστε=qua sapientia *paravit*?).

XIII, 49: nisi Paetus Tharasea...praebuissetque materiem obtrectatoribus—cur enim—tam levia consectaretur? quin de bello—suaderet dissuaderetve? =cur consectatur? quin suadet? Οἱ obtrectatores δὲν ἀποτείνονται πρὸς αὐτὸν τὸν Θρασέαν, διότι ὁ Θρασέας δὲν ἀπελογήθη πρὸς τούτους, ἀλλὰ rationem poscentibus amicis. ὥστε οὐχὶ unklar (Draeger II² 437, b).

T. Hist: III, 70: cur enim e Rostris fratris domum quam Aventinum... petisset?

2. Κατ' ἀπαρέμφατον.

II, 4, 4: aliter qui credituros esse=non credituri sunt.

Ib. 32, 6: quam diu autem tranquillam quae secesserit multitudinem fore?=non diu.

Ib. quid futurum deinde, si quod externum interim bellum existat?= Magna clades futura (est).

III, 39, 5: quae si in lege... ferenda non fuerint, quem laturum (esse)...in privatis?=nemo feret.

Ib. § 9: quid enim eos (=vos) per populum egisse =*nil.*

Ib. 56, 13: quem enim provocaturum, si hoc indemnato...non liceat? (=neminem) cui plebeio...praesidium in legibus fore, si Claudio non sit?=*nulli pl. erit.*

Ib. 62, 1: quando autem se, si tum non sint, pares hostibus fore? = *quando erimus?*

Ib. 72, 5: quem enim hoc privatae rei iudicem fecisse, ut sibi controversiosam adiudicaret rem? = Nemo fecit.

IV, 2, 13: quid esse aliud quam minari? = mihil est aliud.

Ib. 43, 10: an bello intestino bellum externum propulsaturos = *non b. int. b. ext. vos propulsaturi estis.*

'Αλλ' εὐθὺς πρότερον γραπτέον placere⟨t⟩ r.p. opprimi? Πρβλ. III, 72, 4. IV, 4.

Ib. 57, 3: quem enim bonum civem secernere sua a publicis consilis? = *nemo ... secernit.*

Ib. 60, 4: unde enim eam pecuniam confici posse? = nihil est unde illa pecunia confici possit.

V, 24, 5: cur enim relegari plebem in Volscos, cum pulcherrima urbs, Vei ... in conspectu sit = nulla ratione relegatur.

Ib. § 10: in una urbe tantum dissensionum esse; quid in duobus fore? = multo plus.

VI, 17, 2: hocine patiendum fuisse? = hocine patiendum fuit? = hoc patiendum non fuit.

VI, 17: fingerent (= fingite) mentitum ... ; Cui ... mendacii poenam vincula fuisse? (= nemini fuerunt);

VI, 23, 7: quid attinere cum mortali corpore uno civitatis ... pati consenescere vires? = nihil attinet.

VI, 37, 5: An iam memoria exisse?

Ib. 37, 8: numqui enim socordius aut segnius r. p. administrari post P. Licini Calvi tribunatum?

VII, 4, 6: quod naturae damnum utrum nutriendum patri ... an castigandum ac vexatione insigne faciendum fuisse? = non castigandum fuit.

VII, 6, 3: M. Curtium .. castigasse ferunt dubitantes; an ullum magis Romanum bonum arma virtusque esse? Οὕτω ὁ Madvig (τὰ ἀντίγρ. κακῶς an ... esset).

VII, 18, 5: quid se vivere, quid in parte civium censeri si etc. (= nullam esse causam cur vivant etc.)

VII, 32, 8: *quid autem esse* duo prospera. . bella Samnitium adversus tot decora p. R. = nihil sunt.

VII, 39, 10: quem autem ab Roma posse exciri? quem... esse, qui... se tanto periculo sciens offerat? = nemo potest, n. est.

VIII, 33, 18: quid tandem passurum fuisse filium suum, si exercitum amisisset?... quo ultra iram... eius excessuram fuisse, quam ut verberaret necaretve? quam conveniens esse propter Q. Fabium civitatem in laetitia.... esse, eum propter quem delubra deorum pateant... nudatum virgis lacerari etc.? = *minime conveniens est*

Ib. quo id animo exercitum... laturum? = *graviter*.

Ib. quem luctum in castris Romanis, quam laetitiam inter hostes fore? = *magnum l. magnam l.*

X, 24, 12: cui autem dubium esse? = nemini dubium est.

XXI, 30: militi quidem armato nihil secum — portanti *quid* invium aut inexsuperabile esse? = *nihil est.*

Ib. 53, quid enim ultra differri aut teri tempus? quem tertium cos. quem *a*lium exercitum expectari? = nulla ratione differtur — nullus cos — expectatur.

XXII, 40: *quid* consuli adversus conlegam seditiosum ac temerarium virium atque auctoritatis fore? (= *Nihil* — erit).

Ib. 50; sententiam alii totam aspernati; cur enim illos, qui se arcessant, ipsos non venire? = *Nihil est* cur non veniant; eis ipsis veniendum est.

XXIV, 25: quid enim sua sponte fecisse Hieronymum puerum ac vixdum pubescentem facere potuisse? = *nihil* etc.

Ib. 26: cui dubium esse quin — ? = nemini

Ib. *quod* ab se cuiquam periculum — esse? = nullum.

XXV, 11: suas (naves) — cum claustra portus hostis haberet, *ecquem ad modum* evasuras? = *nullo modo*.

Ib. 16: reliquum autem *quid esse* paucis a multitudine — 'cumventis praeter mortem? = nihil esse.

Ib. 28: quam superesse caussam Romanis, cur non — in-›lumes Syracusas esse velint? = *nullam*.

Ib. 35: *quonam modo* enim Hasdr. ac Mag. *nisi* defunctos suo bello, sine certamine deducere exercitum potuisse? =*nullo modo nisi.*

Ib. *quo modo* autem non obstitisse aut ab tergo secutum fratrem? =*nullo modo* nisi victum et fortasse mortuum.

XXVI, 8, qui — victor ire tamen ad urbem ausus non esset, eum — repulsum spem potiundae urbis Romae cepisse? = non cepit.

Ib. 60, *quid ultra* quam quod fecerit — facere potuisse? =*nihil ultra.*

Ib. 32: *quo ore* aut Syracusas aut Romam ei ostendi posse? =*Nullo ore.*

Ib. 35: *unde*, cum pecunia in aerario non esset, paraturos navales socios? =*non esse unde.*

Ib. *quo modo* autem sine classibus aut Siciliam obtineri aut Italia Philippum arceri posse aut tuta Italiae litora esse? = nullo modo.

XXVII, 40: quos tam propitios — fore Deos, ut eodem tempore utrobique res prospere gereretur? =*Nullos.*

('Αλλ' αὐτόθι 44: quid futurum si id palam fiat? ὕπακ. *sit.* περὶ ἧς παραλείψεως πρβλ. I. 59, 2: stupentibus miraculo rei, unde novum in Bruti pectore ingenium).

XXVIII, 9: Hasdrubalem vero qua alia re quam adventu eius obrutum atque extinctum esse? (nulla re).

Ib. 24: si bellum in provincia esset, quid se inter pacatos facere? si debellatum — esset, cur in Italiam non revehi?

XXIX, 20: qui convenire? (= non convenit.)

XXXI, 49: ecquem ex eo exercitu ... fuisse, quem percunctari posset senatus? = (nemo fuit).

XXXII, 10: cui enim non apparere? (= omnibus apparet).

Ib. 33: nihil sibi praeter bellum relinquere, *quod* consilium esse? = 'nullum consilium est.

XXXIII, 12: an quia victus ... foret, inexpiabile bellum factum? = (non est factum).

Ib. 31 : *cur* enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas, alias nominari et ... liberas esse, *nisi* quod etc. (= non alia causa, *nisi* quod).

Ib. 40 : quem dubitare quin? (=nemo dubitat quin).

XXXIV, 11 : quo enim se repulsos ab Romanis ituros? = non est quo eamus.

Ib. 26 : quid minus conveniens esse? (= nil minus convenit).

Ib. 33 : quibus aliis copiis ... bellum gesturos? = (nullis copiis gesturi sumus).

Ib. 54 : *quid* repente factnm cur? (= nihil ... f est).

Ib. 58? quid simile esse? (= nil simile est).

Ib. 62 : quem proprium agrum Cartaginiensium in Africa esse? (= nullus ager est —)

XXXV. 12: quibus tandem viribus resistere Romanos posse (= nullis possunt).

Ib. 42: *quam spem esse* — sub rege victurum Hannibalem ... qui patriam prope non tulerit? (= *nulla* spes est).

Ib. 48 : quo enim illum unquam imperatoris officio functum esse = (nullo o. f. fuit ἢ fuisti).

XXXVI, 29 : quonam modo . . . regem Amynandrum se tradere posse? (= nullo modo possumus).

Ib. 40: id quemquam mirari posse? (=nemo potest mirari).

XXXVIII. 8: qui spem esse sustinendi belli? (=nulla est).

Ib. Quod sibi consilium aut cuius rei electionem a fortuna relictam? = nullum consilium, nulla electio relicta est.

Ib. 42 : quod quem unquam de sua sententia facere ausum? (= nemo id facere ausus)

Ib. 50 : quid autem tuto cuiquam ... permitti, si ratio non sit reddenda? = Nihil cuiquam tuto permittitur.

Ib. 59 : quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse; = nihil, si ... esset, potuit).

Ib. κατωτέρω: tantum auri argentique indicatum esse in ɔmum L. Scipionis illatum, quantum venditis bonis... redigi

non posset. ubi ergo esse regium aurum ? τ. ἔ. id aurum *nusquam* extat. (ergo = tandem).

XXXIX, 4 : quid ab eo quemquam posse aequi expectare ? = nemo potest expectare.

Ib. 25 : quid autem, si vox libera non sit, liberum esse? = nihil liberum est.

Ib. 26 : tot annos esse per quos nunquam cessaverint legati ... crimina de se deferre; quem unquam verbo violatum esse? = nemo violatus est.

Ib. 27 : Philippum quo — iure imperii — praesidia imposuisse (= nullo iure i. pr. imposuit).

Ib. 34 : ad Onomastnm quidem quid eam rem pertinere? = Nihil pertinet ea res.

XLV, 19 : *quid* attinere vim adferre rei sua sponte — venturae (= *nihil* attinet).

Ib : κατωτέρω : cum detestabilis ... altera res sit, quid ad deliberationem dubii superesse ? = Nihil superest.

Ib. utrum enim partem regni petiturum esse an totum erepturum ; si partem... ambo infirmos fore; si totum, privatumne ergo maiorem fratrem an exulem illa aetate illa corporis infirmítate ad ultimum mori iussurum ? = Neutrum fieri posse.

Caes. B. g. I, 14, 3: num etiam recentium iniuriarum memoriam deponere posse? (= non possum).

Ib V, 28, 6 : *quid esse levius aut turpius* quam auctore hoste de summis rebus capere consilium ? (= Nihil est l.)

Ib. Cottae consilium quem habere exitum? (= nullum habet).

Caes. b. c. I, 9, 4 : quonam haec omnia nisi ad suam perniciem pertinere ? (= non alio haec pertinent, nisi).

Tac. Ann. I, 17 : *quando ausuros* exposcere remedia, nisi novum et nutantem principem. . . adirent ; = *nunquam audebitis, nisi.*

Ib. an praetorias cohortes. . . plus periculorum suscipcr = non suscipiunt.

Ib. 26; an praemia sub dominis, poenam sine arbitro esse? (= non sunt).

Ib. 46: an Augustum...commeare potuisse, Tiberium vigentem annis sedere? (Ἄπιστον).

Ib. II, 2: ubi (esse) illam gloriam? = nusquam est.

Ib. 36: unde prospici posse, quae cuique.. mens etc. = nullo modo potest.

Ib. III, 5: ubi illa veterum instituta...effigiem .. carmina... laudationes = *nusquam*.

Ib. 34: quod honestius (esse)quam uxorium levamentum? ...nonne plerosque... libidinibus obnoxios? ... num omnis caelibes integros?

Ib. IV, 70: quem enim diem vacuum poena? = nullus d. erit vacuus.

Ib. VI, 2: quos omitti posse, quos deligi? (= nemo potest omitti, nemo deligi) semperne eosdem (= minime) an subinde alios (= ne hoc quidem placet); ? quam deinde speciem fore sumentium...gladios? (= minime honestam, gratam).

Ib. 48: quemadmodum evasurum imminentis (principis) iuventam? an C. Caesarem...meliora capessiturum Macrone duce? (= non capesset).

Ib XI, 7: quem illum tanta superbia ese, ut aeternitatem famae spe praesumat? = Nemo est.

Ib. 16: adeo neminem ortum? = (non est nemo ortus).

Ib. 6: imperatori quantum ad robur deesse, cum — ? = nihil fere deest.

Ib. XIII, 26: quid enim aliud...concessum (esse) quam — (= nihil est concessum).

Ib. 42: an gravius existimandum (esse) ..praemium honestae oper..e assequi, quam corrumpere cubicula principum ninarum? (= Non est gr. ex.).

Ib. 43: cur enim neminem alium dilectum, qui saevienti .vocem praeberet? = non alia causa, nisi quod ille improssimus omnium erat.

Ib. 49: *an solum* emendatione dignum (esse) ne Syracusis spectacula largius ederentur? = Non solum κλπ.

Ib. 55: quotam partem campi iacere, in quam pecora — transmitterentur? = non magnam

Ib XIV, 1: cur enim differri nuptias suas? = non alia de causa, nisi quod Claudius alienis iussis obnoxius esset

Ib. 3: quem adeo iniquum (esse), ut sceleri adsignet, quod uenti...deliquerint? = nemo adeo iniquus etc,

Ib. 7: quod contra subsidium sibi (esse)? = nullum.

Ib 20: an...decurias equitum egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos...perite audissent? = Non explebunt.

(Ἀλλ' ἐν c. 52 στικτέον: Illudere voces (Neronis), quoties caneret; quem ad finem? nihil in r. p. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur.)

Ib. 61: quod...suum delictum (esse)? quam cuiusquam offensionem? an quia veram progeniem datura sit? = Non *etc.*

Ib. XV, 6. alii occulte pepigisse interpretabantur — cur enim exercitum...deductum? cur deserta per otium quae bello defenderant? = non alia de causa nisi quod *pepigerant.*

Ib. 62: *cui* enim ignaram fuisse saevitiam Neronis? = *nemini.*

bI. XVI, 27: quid mirum — (esse)? = nihil.

Ib. 28, pacem illi per orbem terrae an victorias sine damno exercituum displicere? = Non displicent.

Ib. 29. quid Agrippino obiectum nisi — ? = Nil nisi.

T. Hist. III, 66: quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? (= nullum nomen erit).

Ib. IV, 14: *quando* legatum ... venire: tradi se praefectis etc. = *nunquam venire.*

(ἀκολουθεῖ)

Σ. Βασης

DE LOCIS QUIBUSDAM LIVIANIS

QUAESTIONES CRICAE.

II

XXI, 3, 4.

Hunc locum cum 'Αθηνᾶς Ι' : •409 sic scribendum censuissem: « Florem aetatis, inquit, Hasdrubal quem ipse patri Hannibalis fruendum praebuit, iusto iure eum a filio repetere censeo » eamque scripturam contra H. I. Muelleri dubitationes 'Αθηνᾶς ΙΑ', 588 confirmassem, novo idem vir doctus coniecturam meam argumento impugnare conatus est. Ait enim, si ita scribatur, quod in eis quae secuntur (« **nos** tamen minime decet iuventutem nostram ... adsuefacere libidini praetorum ») est *nos* non habere cui opponatur. (V. Jahresbericht des Philol. Vereins 1901 p. 31 sqq.). Quod serione an ioco adfirmet vir eruditissimus fateor me non posse diiudicare. Quis enim non videt hanc esse h. l. sententiarum seriem: « **is** quidem jure quod sibi deberi putat, repetit, **nos** tamen, quod ille petit, sine magno reipublicae nostrae damno tribuere non possumus », Opponuntur igitur inter se *eum* (*repetere*) et *nos*. Quare nihil est quod v. d. emendationem meam amplecti dubitet, quae eo quoque commendetur, quod *censendi* verbum minimo intervallo diversa vi repetitum (ego *censeo*, Hasdrubal *censet*) non elegantis scriptoris sed balbutientis pueri esset proprium.

XXXI, 2: « per Umbriam, quam Sapiniam tribum vocant». Sic libri; quae scriptura cum aperte sit falsa (nam Sapinia ·ibus non tota Umbria, sed pars eius erat), M. Müller **qua** . .*vocant* scripsit. Equidem non video cur Livius ita loqui

maluerit, cum multo elegantiore et ad rem declarandam aptiore utens sermone sic scribere posset: *per Umbriae quam Sapiniam tribum vocant.*

XXXIII, 14, 10: «nuntium occultum nittit quo die et quod ex quaque civitate...armati convenirent».

Scr. quot.

XXXIV, 32, (§ 13): At enim, ut iam ita sint haec, quid ad vos Romani? hoc tu dicas liberantibus Graeciam? hoc iis, qui ut liberare possent, mare traiecerunt?

Illa: *At* ..*quid ad vos* imperatoris sunt Romani, cuius tota oratio est Nam hac *occupationis* forma, quae *at* particula inducitur, is qui totam orationem habet, id, quod ab adversario aut iam obiectum sit aut obiectum iri videatur, *ipse* sibi opponit ut statim refutet (1). Nam ubi adversarii persona loquens inducitur, particulae *at* nullus est locus. Veluti in eis quae h.l. subsecuntur verbis (§ 14) **vos** tamen. **inquis, vestramque** amicitiam...non violavi;

(1) In re notissima (de qua v. Seyfferti Scholae Latinae I § 60) perpaucis defungar exemples Cic. Verr. III, 223: «*at enim* est quiddam, quod etiam si palam in *defendendo* non dicat Hortensius, tamen ita dicet, ut vos id ... cogitare possitis» Haec dicit ipse orator de adversario (Hortensio) ib. V, 49. «at enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati» Haec quoque apparet non adersarium (i.e. Verrem), sed ipsum oratorem sibi opponere. Mur: 74 «at enim agit mecum austere et Stoice Cato; negat verum esse etc.» Haec quoque non adversarius (Cato), sed ipse Cicero dicit. ib. 78: «at enim te ad accusandum r. p. adduxit» *Te* cum dicit orator eum significat, quem contra haec oratio pro Murena habetur. Phil. XI, 20: «at enim (nam id exaudio) C. Caesari ... imperium extraordinarium mea sententia dedi». *Mea* et *dedi* cum dicit orator ipsum sibi haec se obloqui significat. Liv. XXIV, 26. Cf. Liv. XXXIV, 81: At hercule in ea *controversia* ... *superior* **sum**, ... *ceterum nomen tyranni et facta* **me** *premunt* (ubi ante *ceterum* commate distinguendum est, non, ut editores faciunt, pleniore interpunctione); Caes. b. c. II, 32; at, credo, si Caesarem probatis in me offenditis. Cic. Verr. IV, 20: hi te homines auctoritate sua sublevent ... quibus tu privatim iniurias plurimas ..fecisti? *At* publice commod**asti** (obiectio). Ver IV. 84: at hoc solum africani monumentum violasti (obiectio). quid? Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Merc .. sustulisti? (refutatio). Ib. 102: *at* ex bono viro, credo, audieras...(obiecti qui id potes...? (refutatio).

Cum igitur Romanus homo pro Romanis contra Romanorum adversarium disputans haec ipse sibi obloquatur, quid sibi vult illud: **vos Romani**? Plane nulla est eius ratio— ubi enim in eius modi obiectionibus, quali, haec est, secunda orator utitur persona, non *se suos*que, sed adversarium significat (velut Cic in Caecil — § 55: at eam *tibi* C. Verres fecit *iniuriam*, ubi *tibi* Caecilium significat), vel eum apud quem oratio habetur, ut Liv. XXXIX, 17 in. «at enim illa certe *vestra* sunt, Achaei, quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sust*ulistis*, quod muros dirui*stis*». Quam ob rem sic legendum: «at enim, ut iam ita sint haec, quid ad **nos**? **Romanis** hoc dicas etc?» ut ab illo *Romanis* incipiat obiectionis refutatio.

XXXV, 8, 7: nunc videri esse amotum de industria qui ea quae scripsisset praesens *diceret* arguere coram et si quid vani loqueretur, argui posset.

Cum oratio dissoluta videretur, eam interposita *et* particula post *diceret*, conglutinare conatus est M. Mueller. Mihi vero dempto potius vocabulo quam addito opus esse videtur. Quod si *diceret* sustuleris, omnia bellissime procedent: «esse amotum...qui ea, quae scripsisset, praesens arguere...et...argui posset» *Arguere* est argumentis confirmare.

IB. c 32, 6: non ab re esse Quinctio visum est sociorum *aliquos legatos* interesse ei concilio.

In hac scriptura primum illud *aliquos* abundare videtur, Satis enim fuit *sociorum legatos* dicere. Tum ex eis quae mox dicuntur apparet solos ex sociis Athenienses a Quinctio rogatos ut legatos ad illud concilium mitterent. Non igitur *socios* (omnes), sed *sociorum aliquos* illi concilio interesse utile visum est Quinctio. Quam sententiam habebis, si *legatos* deleveris

IB. 43, 1: Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt quam ·um qui genus ac fortunam suam animis non aequant, quia tutem **ut** bonum alienum oderunt.

Sic libri aperta sententia. Qui enim non aequant animis

genus ac fortunam suam, eis virtus *bonum alienum* est ; ***eam ob rem*** (= *ut*) eam oderunt. Quis credat *ut* ab editoribus **in** *et* mutari potuisse?

(ἀκολουθεῖ)

Σ. Βασης

CORRIGENDUM

IN THESAURO LINGUAE LATINAE

Vol. I, pag. 207 v. 77 pro eo q. e: «Cic. Att. V, 17, 1: quibus (castris) aberam bidui (*scil. itinere*)» scr. « . . . . . . (*scil. iter*) ».

Vol. II. pag. 453 v. 63: illud **hinc** in Vergil. Georg 4, 224 (« *hinc ... quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas* » mire explicatur = *ab apibus*, cum sit = a deo.

Sed. quae 'Αθηνᾶς ΙΓ'. 100 et 304 in Thesauro corrigenda esse dixi nunc mutanda non esse video. Non enim errore sed consilio factum esse intellego, ut pro eis quae sunt Verr. Act. I. Verr. Act. II. 1. 2. 3. 4. 5, brevitatis causa poneretur Verr. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Σ. Β.

MISSELLANEA CRITICA

Cicero.

(Continuantur ex Vol. XIII pag. 101).

Legg. III, 26: Sensit enim (Pompeius) deberi non posse huic civitati illam potestatem, quippe **quam** tanto opere populus noster ignotam expetisset, qui posset carere cognita?

Ut nunc locus editur, illud *quippe* pro eo q.e. *nam* praeter Ciceronianam consuetudinem accipiendum. Si enim *quippe quam* ad usitatam illam locutionem, quae est *quippe qui* cett. referas, illa *qui posset .. cognita* non habebunt qui cum superioribus conjungantur. Quare valde dubito an inter *quippe* et *quam* exciderit *quom* particula, Ciceronisque manus haec fuerit; *quippe* **quom**, *quam .. ignotam expetissst, qui posset carere cognita?*

Legg. III § 24: Et praeter eos (Graecchos) quamvis enumeres multos licet, *quom deni* creentur, non nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos.

In hac scriptura illa *et praeter eos ... enumeres licet* et *non multos reperies eqs* nulla inter se copula nectuntur, cui *asyndeto* q. v. cum hic nullus sit locus, restituenda est facili emendatione copnla necessaria. Sic enim rescribendum: *et praeter eos... licet. Quom enim deni creentur, nonnullos... reperies perniciosos tribunos.* Illud *enim* (= *eni*) iuxta *deni* positum propter similitudinem litterarum facillime xcidere potuit.

Σ. Β.

Priscianus.

Gram. Lat. III, 144,18 sqq. K..... praeterea aliae quidem partes casuales a nominativo genetivum et ceteros casus ad consequentiam nominativi solent perficere.

Principalis vero pronomina, id est *ego*, *tu*, *mei*, *tui*, *sui*, *mihi*, *tibi*, *sibi* positive magis per singulos casus declinantur, cum non potest *ego* secundum rationem casualium *mei* genetivum adhibere; neque tamen *mei* genetivus *mihi* et *me* oportune asciscit; numeris quoque positive commutatis, ego, mei, nos; tu, tui, vos.

Locus mala interpunctione perversus sic restituendus est.

« Praeterea aliae quidem partes casuales a nominativo genetivum et ceteros casus ad consequentiam nominativi solent perficere; principalia vero pronomina .... positive magis per singulos casus declinantur, cum non potest ... adhibere, neque tamen (= neque vero) *mei* genetivos *mihi* et *me* oportune asciscit. Numeris quoque positive commutatis *ego*, *mei* *nos* (intell. *fit*) etc.»

Ex hac interpunctione apparet ab eo q. e. *praeterea* novum oriri caput, quo alia pronominum proprietas explicatur, qua a ceteris casualibus orationis partibus (ἀπὸ τῶν ἄλλων πτωτικῶν τοῦ λόγου μερῶν) distinguontur.

Σ. Β.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΙΝΑ ΧΩΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Προσθῆκαι

Εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἄνω ἐπιγραφὴν μικρὰν πραγματείαν ἡμῶν, τὴν καταχωρισθεῖσαν ἐν σ. 65 ἑπ. τοῦδε τοῦ τόμου (ΙΔ') τῆς Ἀθηνᾶς, προσῆκον νομίζομεν ἵνα προσθῶμέν τινα ἐφεξῆς πρὸς σαφεστέραν ἑρμηνείαν καὶ κρείσσονα διασάφησιν τῶν ὑποκειμένων ἀριστοτελικῶν ῥημάτων (στήλ. 32, στίχ. 34-35): «ὃ μὲν τὸν χρωσ[θ]έντα ε[ἰ]ς τ[ὸ] ἓν κλ[ηρ]ωτήριον, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸ[ν κύ]βον εἰς τὸ [ἕτερ]ον».

Ὅτι κατὰ κανόνα ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὴν παραδεδομένην καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν ἐκφοράν: τὸν χρωσθέντα—τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον, πᾶς τις, ἐλπίζομεν, ἡδέως θὰ συνομολογήσῃ ἡμῖν, εὐθὺς ὡς μάλιστα ἐνθυμηθῇ ὅτι τότε μόνον θὰ ἐδικαιούμεθα νὰ προβῶμεν εἰς μεταγραφὴν τῶν λέξεων τούτων κατὰ πληθυντ. ἀριθμόν: τοὺς χρωσθέντας—τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους, ἐὰν διὰ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ, καθ' οἷον δή ποτε τρόπον νοουμένου ἢ ἑρμηνευομένου, πάντως κατελήγομεν εἰς συμπέρασμα ἢ σαφῶς ἄτοπον ἢ βεβαίως ἀδύνατον. Κατ' ἀκολουθίαν, τοιαύτης περιπτώσεως οὐχ ὑπαρχούσης, ὀφείλομεν πάντως νὰ ἐμμείνωμεν τῇ μεμαρτυρημένῃ γραφῇ, περὶ ἑνὸς μόνον τίζοντες, ἵνα τουτέστι νοήσωμεν προσηκόντως τὸ ἀγνοούμενον.

Ὅτι δ' ὅμως ἡ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος ῥῆσις κάλλιστ' ἔχει προενη-.ένη καθ' ἑνικὸν ἀριθμόν, λαμπρῶς διδάσκει ἡμᾶς αὐτὴ ἡ λ. κύ- μηνύουσα ὅτι ἑνὸς μόνου τοιούτου, ἐξ ἑκατέρου τοῦ εἴδους,

ἐποιοῦντο ἑκάστοτε χρῆσιν πρὸς τὴν τῶν δικαστηρίων (κατὰ χρῶμα) ταῖς ἀρχαῖς (κατ' ὄνομα) ἐπικλήρωσιν. Τῷ ὄντι, ἐπειδὴ πᾶς κύβος ἐξ ἑδρῶν ἓξ συνίσταται, πᾶσα δ' ἕδρα αὐτοῦ ἰδίαν ἔχει ὑπόστασιν, διακρινομένη πασῶν τῶν λοιπῶν, ἀναγκαίως ἕπεται ὅτι ὁ κύβος φύσει ἐνέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ πληθυντ. ἀριθμοῦ, περιωρισμένου ὅμως μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ ἕξ.

Τοὐναντίον, ἐάν τις παραδέξηται ὅτι κύβοι πλείονες τοῦ ἑνός, ἐξ ἑκατέρου τοῦ εἴδους, ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ ἐνεβάλλοντο, δι' αὐτοῦ τούτου ἔσται ἠναγκασμένος ἅμα νὰ παραδέξηται ὅτι, εἴτ' ἐλάσσων εἴτε μείζων τοῦ ἀριθμοῦ ἓξ ἦν ὁ ἑκάστοτε ἐμβαλλόμενος ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ ἀριθμὸς κύβων, τὸ σχῆμα τοῦ κύβου ἦν τελέως ἀδιάφορον. Τότε δ' ὅμως αὐτὸς οὗτος ἀναγκασθήσεται μετὰ πλείστης τῆς ἀπορίας νὰ ἐρωτήσῃ: διατί νὰ ποιῶνται χρῆσιν κύβων, ἀφ' οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑδρῶν κατ' οὐδὲν ἦν χρήσιμος, οὐχὶ δὲ πλειόνων ψήφων ἢ κλήρων, ὅπερ πάντως ἁπλούστερον καὶ εὐχερέστερον; (1)

Ὥστε καὶ οὕτως εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καταλήγομεν ὅτι ὑγιῶς μὲν ἔχει ἡ ἐν τῷ παπύρῳ γραφή, πλημμελῶς δ' ἡ ὑπόθεσις τῆς κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν διορθώσεως, ἅτε δὴ τούτου ἄντικρυς μαχομένου πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ χρῆσιν τοῦ κύβου.

Ἀλλὰ νέαι αὖθις προκύπτουσι δυσχέρειαι, αὗται δὲ καθαρῶς ἑρμηνευτικαί:

Τῷ ὄντι, ὡς γνωστόν, αἱ εἰσάγουσαι γραφὰς ἢ δίκας ἀρχαὶ ἦσαν πλείονες τῶν ἕξ, ἦν δὲ δυνατόν, ἔστιν ὅτε τοὐλάχιστον, καὶ πλείονα τῶν ἓξ νὰ ἐπληροῦντο δικαστήρια. Ὡσαύτως ἐδύνατο νὰ συμβῇ ὥστε, κατά τινας ἡμέρας, ἐλάσσονος μὲν ἀριθμοῦ τῶν ἓξ νὰ ἦσαν αἱ δικάσουσαι ἀρχαί, ἐλάσσονος δὲ καὶ τὰ πληρωθέντα ἡλιαστικὰ δικαστήρια. Ἐρωτᾶται, κατ' ἀκολουθίαν, τί κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἐγίγνετο, εἴτε πλείονες τῶν ἓξ εἴτ' ἐλάσσονες τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἦσαν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια;

(1) Εἶν' ἀληθὲς ὅτι τοιοῦτό τι βλέπομεν ἐν αὐτῷ τῷ προκειμένῳ ἡμῖν ἀριστοτελικῷ συγγράμματι, στήλ. 31 στίχ. 18 ἐπ., ἔνθα πλείονες «κύβοι χα[λκοῖ, μέ]λανες καὶ λευκοί, ὅσους ἂν δέ[ῃ, λαχεῖν] δικαστάς, τοσοῦτοι ἐμβάλλον[ται λε]υκοί, κατὰ πέντε πινάκια εἷς», εἰς τὴν ἑτέραν τῶν ὑδριῶν. Ἀλλ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οἱ κύβοι προφανῶς ἀντὶ κυάμων χρησιμεύουσιν, οἷς ἐχρῶντό ποτε «οἱ Ἀττικοὶ ἐν ταῖς κληρώσεσι τῶν ἀρχῶν, μέλασι καὶ λευκοῖς, καὶ ὁ τὸν λευκὸν ἀνασπάσας ἦρχεν». (Καντβριγ. Λεξ. ἐν λ. κυαμεύονται).

Εὐτυχῶς ἡ τῶν ἀπορημάτων τούτων λύσις εἶνέ πως μὲν δυσχερής, ἀλλ' οὐκ ἀδύνατος.

Πρώτιστα παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ ἑκάστοτε πληρούμενα ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ὅσα δή ποτε καὶ ἂν ἦσαν, ὅμως πάντα δὲν συνεκροτοῦντο ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀεὶ ἀριθμοῦ δικαστῶν· τοῦτο δὲ προφανῶς διότι, κατὰ τὸν νόμον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκάστοτε ἕκαστον δικαστήριον πληρούντων ἡλιαστῶν, ἔδει νὰ ᾖ ἀνάλογος πρὸς τὸ εἶδος τῶν δικαστέων δικῶν, εἴτε ἀστικῶν εἴτε ποινικῶν. Οὕτω λ. χ., ἵνα περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν ἐν τῇ 'Αθην. Πολιτείᾳ μαρτυρίαν τοῦ 'Αριστοτέλους, «τὰ πολλὰ τῶν δικαστηρίων» συνεκροτοῦντο ἐκ 501 δικαστῶν (1), ὡς ὅμως ὁ αὐτὸς διαρρήδην διδάσκει (2), αἱ κατὰ γνώσεων τῶν δημ. διαιτητῶν ἐφέσεις, εἰ μὲν τὸ ἀμφισβητούμενον δίκαιον ἦν ἀξίας ἐλάσσονος τῶν δραχμῶν χιλίων, εἰσήγοντο εἰς δικαστήριον ἐκ 201, εἰ δὲ μείζονος τῶν δρ. χιλίων, εἰς δικαστήριον ἐκ 401. 'Ωσαύτως ἐπὶ ποινικῶν δικῶν (δημ. γραφῶν) διάφορος ἦν ἑκάστοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν, ἐν ἀναφορᾷ ἀεὶ πρὸς τὸ δικαστέον ἀδίκημα, καὶ δὴ αὖθις κατ' 'Αριστοτέλη (3), ὁτὲ μὲν 1000, ὁτὲ δὲ 1500, σὺν ἑνὶ ἐπὶ πλέον.

'Αλλ' εἶνε παντὶ φανερόν, ὅτι οἱ ἑκάστοτε συγκαλοῦντες τὰ δικαστήρια ταῦτα ἄρχοντες, ἀεὶ συνεκρότουν αὐτὰ κατὰ λόγον τῶν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰσακτέων δικῶν πρὸς ἐκδίκασιν, εἴτε ἰδίων εἴτε δημοσίων. Προσέτι δὲ σφόδρα πιθανὸν εἶνε ὅτι οἱ τὰ δικαστήρια ταῦτα προγράφοντες Θεσμοθέται (4), ἀεὶ εἶχον ὑπ' ὄψει τὸ σύνολον τῶν εἰσακτέων δικῶν, ὅτι δὲ διανέμοντες ταύτας καθ' ὕλην, ποσὸν καὶ εἶδος, συμφώνως ταῖς περὶ ἁρμοδιότητος διατάξεσι τῆς ἀττ. δικονομίας, ἐτήρουν πάντως τάξιν τινὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτῶν, φροντίζοντες μάλιστα ἵν' οὐχὶ μεμονωμένως, ἀλλ' ἀθρόαι, κατὰ τὸ δυνατόν, αἱ τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ἁρμοδιότητος δίκαι εἰσάγωνται εἰς τὰ ἑκάστοτε

(1) Στήλ. 34, στίχ. 22 ἑπ.
(2) Κεφ. 53, 3.
(3) Στήλ. 34, στίχ. 23 ἑπ.
(4) 'Αριστ. 'Αθην. Πολ. Κεφ. 59. 1: «Οἱ δὲ **θεσμοθέται** πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι, τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, **ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς· καθ' ὅ,τι γὰρ ἂν οὗτοι δῶσιν, κατὰ τοῦτο χρῶνται».**

συγκροτούμενα δικαστήρια (1). Τοῦτ' ἄλλως ἐπέβαλλε καὶ τὸ συμφέρον τῆς πόλεως.

Ἐκ τούτων δ' ἁπάντων ὡσαύτως ἕπεται, ὅτι ὅσα δή ποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἑκάστοτε καὶ συγχρόνως πληρούμενα δικαστήρια, ἔστωσαν δὲ ταῦτα καὶ δέκα, ὥς τινες παραδέχονται κατ' ἀνώτατον ὅρον, πάντα ὅμως ταῦτα δὲν ἦσαν ἐξ ἴσου ἁρμόδια πρὸς ἐκδίκασιν πάσης ἰδίας ἢ δημοσίας δίκης, τοῦ νόμου, ὡς εἴρηται, ὁρίζοντος τεταγμένον ἀριθμὸν δικαστῶν, κατὰ λόγον τοῦ εἴδους ἢ τοῦ ποσοῦ ἑκάστης δίκης ἢ γραφῆς. Τὸ νὰ παραδεξώμεθα δὲ τὴν σύγχρονον, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, πλήρωσιν **πλειόνων** τῶν **ἕξ** δικαστηρίων, ἑκάστου συγκειμένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν, πάντων λ. χ. ἐκ 501, ὡσαύτως δὲ πάντων ἐξ ἴσου ἁρμοδίων πρὸς ἐκδίκασιν εἴτε ἰδίων μόνον διαφορῶν, εἴτε ποινικῶν μόνον δικῶν, τοῦτο, ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεταί πως ὑπερβολικὸν καί, τολμῶμεν εἰπεῖν, ἥκιστα πιθανόν,

Παρατηρήσωμεν δ' εἶτα, ὅτι ἡ τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς ἐπικλήρωσις, περὶ ἧς ὧδε ἡμῖν ὁ λόγος, ἦν ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς αὐτὴν τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστηρίων, ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἕκαστον τούτων συγκροτούντων ἑκάστοτε δικαστῶν. Ὑποτεθείσθω λ.χ. ὅτι κατά τινα ὡρισμένην ἡμέραν ἐπληρώθησαν ἑπτὰ δικαστήρια, ἕκαστον φέρον ἓν τῶν χρωμάτων α, β, γ, δ, ε, ζ καὶ η. Ἵνα ᾖ δυνατὴ τῶν δικαστηρίων τούτων ἡ ἐπικλήρωσις ταῖς ἀρχαῖς, ταῖς μελλούσαις τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ γραφὰς ἢ δίκας εἰσάγειν, ἀνάγκη ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἵνα αἱ ὑφ' ἑκάστης τῶν ἀρχῶν τούτων εἰσακτέαι δίκαι ὦσιν εἰσαγώγιμοι, κατὰ λόγον ἀριθμοῦ δικαστῶν, πρὸς τὸ ἑκάστῃ τῶν ἀρχῶν τούτων ἐπικληρωθησόμενον δικαστήριον. Οὕτω λ. χ. εἰς τοὺς ἐκ τῶν Τετταράκοντα μέλλοντας νὰ εἰσαγάγωσιν ἐφέσεις κατὰ γνώσεων δημ. διαιτητῶν, τὰς μὲν περὶ ποσοῦ δραχμῶν ἐντὸς τῶν χιλίων, τὰς δὲ περὶ τιμήματος δραχμῶν ὑπὲρ τὰς χιλίας, ἔδει τοῖς μὲν πρώτοις νὰ λάχῃ δικαστήριον συγκείμενον ἐκ 201 δικαστῶν, τοῖς δ' ἑτέροις ἐκ

(1) Πρβλ. αὐτόθ. στήλ. 33, στίχ. 23 ἑπ: «ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ [ὅς ἄ]ν ᾖ [ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμο[υ, κα]ὶ δ[ιο]μνύο[ντ]αι οἱ ἀντίδικοι εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμ[α] ἐρεῖν· [ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υς, οὓς καθ' ἕνα ἐ]κδικάζουσι». Τὸ χωρίον τοῦτ καίπερ μὴ ἀμέσως δεικνύον ὃ ἰσχυριζόμεθα, ὅμως οὐδ' ὅλως ἄσχετον εἶνε πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὡς ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ δείξωμεν.

401, οὐχὶ δ' οὐδαμῶς τούτοις μὲν ἐκ 501 δικαστῶν, ἐκείνοις δ' ἐκ 1001. Ἐντεῦθεν περιφανῶς δείκνυται ὅτι ἡ τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς ἐπικλήρωσις, οὐχὶ ἀδιακρίτως ἁπάντων ἁπάσαις ἐγίγνετο, ἀλλ' ἐντὸς ἀκριβῶς τῶν ὁρίων τῆς νομίμου ἁρμοδιότητος, οὗ ἕνεκα αἱ ἓξ ἕδραι τοῦ κύβου βεβαίως ἐδύναντο ν' ἀρκῶσι πρὸς τὴν ἑκάστοτε χρείαν τῆς ἐπικληρώσεως.

Ὥστε καθ' ἡμᾶς τοὐλάχιστον, οὕτω νοουμένου τοῦ τρόπου τῆς ἐπικληρώσεως, αἴρεται πᾶσα δυσχέρεια ὡς ἐκ τοῦ ὡρισμένου ἀριθμοῦ ἓξ τῶν ἑδρῶν τοῦ κύβου.

Ἀλλ' ἐάν, τοὐναντίον τά τε χρώματα καὶ αἱ ἀρχαὶ ἦσαν ἐλάσσονες τῶν ἕξ, συνέβαινε δὲ κατὰ τὴν δευτέραν τῶν κύβων βολὴν ν' ἀναδειχθῇ αὖθις ἢ τὸ αὐτὸ χρῶμα ἢ ἡ αὐτὴ ἀρχή;

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πάνυ πιθανὴ ἄλλως, ἴσως δὲ καὶ συνήθει, ἠναγκασμένοι ἐσμὲν νὰ παραδεξώμεθα ὅτι οἱ ἀρχῆθεν ἐμβληθέντες δύο κύβοι ἐβάλλοντο ἅπαξ ἔτι, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ πολλάκις, ἄχρις οὗ ἐπιτύχῃ τὸ διὰ τῆς βολῆς τῶν κύβων σκοπούμενον.

Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ πλείονες «κύβοι χαλκοῖ, ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων, καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα» περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης ὧδε διδάσκει (στήλ. 32, στίχ. 27 ἐπ.) ὅτι, μετὰ τῶν δύο κληρωτηρίων ἐτίθεντο ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων. σημειωτέον, λέγομεν, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ κύβοι οὗτοι προπαρεσκευάζοντο ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν, ἐποπτευόντων τῶν ἀρχόντων, πρὸ τῶν ἑκάστοτε ἐπικληρώσεων τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς. Εἰκάζομεν δῆλα δὴ ὅτι, ὁρισθεισῶν μὲν τῶν μελλουσῶν καθ' ὡρισμένην ἡμέραν εἰσάγειν γραφὰς ἢ δίκας ἀρχῶν, ὁρισθέντων δὲ κατὰ χρῶμα καὶ τῶν δικαστηρίων, διὰ τῆς εἰς ταῦτα ἐπικληρώσεως τῶν γραμμάτων (Κεφ. 63. 5) εὐθὺς προπαρεσκευάζοντο, ἐπαλειφομένων τῶν χρωμάτων καὶ ἐπιγραφομένων τῶν ὀνομάτων, οἱ προσήκοντες τῇ περιστάσει κύβοι χαλκοῖ καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐξ ὧν ἐκλεγόμενοι κατά τινα τάξιν οἱ λαχόντες τῶν θεσμοθετῶν δύο, ἐνέβαλλον ἑκάτερος ἐν κληρωτηρίοις, ὃ μὲν τὸν χρωσθέντα εἰς τὸ ἓν κληρωτήν, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τὸν κύβον εἰς τὸ ἕτερον.

ιχόμεθα δὲ κατ' ἀνάγκην τὴν ἑκάστοτε καὶ ad hoc προπαραὴν ταύτην τῶν κύβων, διότι ἄλλως θὰ κατελήγομεν εἰς συμπέρασμα

δυνατὸν μὲν ἀλλὰ τελέως ἀπίθανον. Τῷ ὄντι, εἰς τοσούτους διαφόρους συνδυασμοὺς (ἀνὰ ἓξ ἕκαστον, ὅσαι αἱ ἕδραι τοῦ κύβου) διδόασι χώραν μόνα τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων, δέκα ὑποτιθέμενα, ὥστ' ἐὰν πάντες οἱ κύβοι οὗτοι, κατὰ πάντας τοὺς δυνατοὺς συνδυασμούς, ἔμελλον νὰ προτιθῶνται τοῖς ἄρχουσι πρὸς ἐκλογὴν τῶν ἑκάστοτε χρησίμων, βεβαίως οὗτοι εἰς πλείστην καὶ λυπηροτάτην ἀμηχανίαν θὰ περιέπιπτον, ἀναζητοῦντες μεταξὺ 210 κύβων (διότι τοσοῦτοί εἰσιν οἱ συνδυασμοί (1) τὸν ἑκάστοτε ἁρμόδιον κύβον τῶν χρωμάτων, καὶ τοῦτον φέροντα ἴσως πλείονα τῶν ἀναγκαίων τῇ παρούσῃ ἐπικληρώσει χρώματα. Πολλῷ δὲ χεῖρον ἴσως ἔμελλε νὰ ᾖ τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τοὺς κύβους τῶν ἀρχῶν.

Τέλος καλὸν νομίζομεν νὰ προσθῶμεν ὅτι πιθανῶς ὁ τρόπος οὗτος τῆς διὰ κύβων ἐπικληρώσεως ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὰ μικρὰ δικαστήρια, τὰ συγκείμενα δῆλα δὴ ἐκ 201, 401 καὶ 501 δικαστῶν, διότι ταῦτα μὲν ἐδύναντο νὰ ὦσι πλείονα κατ' ἀριθμὸν τῶν μεγίστων δικαστηρίων (συνισταμένων ἐκ 1001 καὶ 1501), ἐδύναντο δὲ καὶ πολλῷ μᾶλλον ἢ ἐκεῖνα νὰ ὑπόκεινται εἴτε εἰς τὸν δεκασμὸν τῶν ἀντιδίκων εἴτε εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν.

Ἵνα δὲ καὶ ἐν κεφαλαίῳ, ὡς εἰπεῖν, δείξωμεν πῶς καθόλου καὶ κατ' ἀκρίβειαν νοοῦμεν τὸν ὑπ' Ἀριστοτέλους ὧδε περιγραφόμενον τρόπον ἐπικληρώσεως, ἐκ τῶν ἤδη ἡμῖν εἰρημένων ἐπαναλαμβάνομεν τἀναγκαιότατα:

Τὴν ἑκάστοτε δικάσιμον ὁρίζουσιν οἱ Θεσμοθέται, οἱ δ' αὐτοὶ τά τε πληρωτέα δικαστήρια καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν δικαστῶν καὶ τὰς ἀρχάς, αἳ κατὰ τὴν δικάσιμον ταύτην μέλλουσι χρήσασθαι τοῖς ὁρισθεῖσι δικαστηρίοις.

Ἀλλὰ πᾶσα ἀρχὴ ἔχει ἰδίαν ἁρμοδιότητα, κατὰ λόγον τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀνατεθειμένων αὐτῇ γραφῶν ἢ δικῶν, ἢ τούτων τε καὶ ἐκείνων.

Ὡσαύτως δὲ πᾶσα γραφὴ ἢ δίκη, κατὰ λόγον αὖθις ἢ τοῦ εἴδους αὐτῆς ἢ τῆς φύσεως ἢ τοῦ ἐπιδιωκομένου τιμήματος, ὑπάγεται εἰς δικαστήριον εἰδικῶς ὡρισμένον κατ' ἀριθμὸν δικαστῶν.

(1) Διότι ἐπὶ 10 χρωμάτων, ἑκάστου συνδυασμοῦ 6 περιλαμβάνοντος, ἔχομεν:

$$\frac{10 \times 9 \times 8 \times 7 \times 6 \times 5}{1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6} = 210$$

Κατ' ἀκολουθίαν ἵνα ᾖ δυνατὴ ἡ εἰς τὴν ἑτέραν ἐκ δύο ἢ πλειόνων ἀρχῶν ἐπικλήρωσις ἑνὸς ἐκ δύο ἢ πλειόνων δικαστηρίων, ἀνάγκη ὑπάρχει ἀπόλυτος ἵνα συντρέχωσι δύο ὅροι τοὐλάχιστον, οἱ ἑξῆς: α' αἱ ὑφ' ἑκάστης τῶν ἀρχῶν τούτων εἰσακτέαι γραφαὶ ἢ δίκαι νὰ ὦσι πᾶσαι δικαστέαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν· β' πάντα τὰ ἐπικληρωτέα ταῖς ἀρχαῖς ταύταις δικαστήρια νὰ ὦσιν ἀλλήλοις ἴσα κατ' ἀριθμὸν δικαστῶν. Τοῦ ἑτέρου τῶν ὅρων τούτων ἐλλείποντος, εἶνε ἀδύνατον νὰ γένηται ἐπικλήρωσις.

Ἐπελθούσης τῆς δικασίμου, πάντων δ' ἃ ὁ νόμος κελεύει περὶ πληρώσεως τῶν δικαστηρίων συντελεσθέντων, οὐδὲν ἕτερον ὑπολείπεται ἢ ἡ εἴσοδος τῶν ἀρχῶν, ἑκάστης εἰς τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον.

Πρὸ τούτου δ' ὅμως ἀνάγκη ὑπάρχει ἀπαράβατος ἵν' ὁρισθῇ πρότερον διὰ κύβου τίς τῶν ἀρχῶν τίνι τῶν δικαστηρίων ἑκάστων ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ χρήσεται· ὁ δὲ λόγος ἵνα μηδεμία τῶν ἀρχῶν προειδῇ ὅτῳ χρήσεται δικαστηρίῳ.

Προπαρασκευάζουσι λοιπὸν οἱ ὑπηρέται τοὺς ἀναγκαίους τῇ ἡμέρᾳ κύβους, τηροῦντες ἀμφοτέρους τοὺς ἄρτι μνημονευθέντας ὅρους, τουτέστιν ἐπὶ ἑκάστου μὲν τῶν χαλκῶν ἐπιγράφουσι μόνα τὰ χρώματα τῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν πληρωθέντων δικαστηρίων, ἐπὶ δὲ ἑκάστου τῶν ἑτέρων, μόνα τὰ ὀνόματα αὖθις τῶν ἀρχῶν, αἳ γραφὰς ἢ δίκας εἰσάγουσιν εἰς δικαστήρια συγκείμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὑτωσὶ παρασκευασθέντων κύβων εἶνε διάφορος ἑκάστοτε, κατὰ λόγον πλήθους διαφόρως πεπληρωμένων δικαστηρίων, ὡσαύτως δὲ καὶ πλήθους ἀρχῶν διαφόρου ἁρμοδιότητος. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι, ἵνα δύνηται νὰ χωρήσῃ ἐπικλήρωσις, ἀναγκαῖον εἶνε ἵνα δύο τοὐλάχιστον ἑκατέρωθεν συντρέχωσιν ἀρχαὶ διάφοροι καὶ δύο τοὐλάχιστον δικαστήρια, ἐξ ἴσου ἑκάτερον ἀριθμοῦ δικαστῶν.

Παρασκευασθέντων δ' οὕτω καὶ τῶν κύβων, οὐδενὸς δ' ἑτέρου ὑπολοίπου κατὰ δικαστήριον ὄντος, «τίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων δύο κληρωτήρια κτέ.»

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Parthenii Nicaeni quae supersunt
edidit Edgarus Martini.
Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1902.

Ἡ ἔκδοσις αὕτη Παρθενίου τοῦ Νικαέως ἀποτελεῖ συμπλήρωμα (supplementum) τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Ἑλλήνων μυθογράφων, οἵτινες ὑπὸ διαφόρων φιλολόγων ἐκδίδονται νῦν ἐκ νέου παρὰ Teubner ἐν τῇ γνωστῇ «bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum». Ἀποτελεῖ δ' ἡ προκειμένη ἔκδοσις συμπλήρωμα, διότι ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐξεδόθη ὀλίγοις ἔτεσι πρότερον (1896) ὑπὸ P. Sakolowski ἐν τῷ αὐτῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν Ἑλλήνων μυθογράφων.

Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἡμῖν νῦν ἐξεταστέον, ἂν ἡ ὑπὸ Martini ἔκδοσις τοῦ Παρθενίου οὕτως ὑπερβάλλῃ τὴν ὑπὸ Sakolowski, ὥστε δεδικαιολογημένη νὰ εἶνε ἡ νέα αὕτη ἔκδοσις, περὶ ἧς νῦν ἡμῖν ὁ λόγος.

Ἐν πρώτοις ὁ Martini παραθέτει πάσας τὰς τῶν παλαιῶν μαρτυρίας περὶ τοῦ Παρθενίου, ἐνῷ ὁ Sakolowski ἀρκεῖται εἰς δύο μόνον, τὴν τοῦ Σουΐδα καὶ Macrobii. Ἀλλ' ἤδη ἐν τούτῳ τῷ τμήματι αὐτῶν καὶ ἄλλως αἱ δύο ἐκδόσεις διαφέρουσιν ἀλλήλων· ὁ Martini ὑφ' ἑκάστην σχεδὸν τῶν μαρτυριῶν προσθέτει κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ κείμενον αὐτῶν μάλιστα ἀναφερομένας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον, ἐνῷ τοιοῦτό τι ὅλως ἐλλείπει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Sakolowski.

Ἐν ταύτῃ εὐθὺς εἶτα ἐπάγεται τὸ κείμενον τῶν «Ἐρωτικῶν παθημάτων» τοῦ Παρθενίου, ἅ, ὡς γνωστόν, καταλογάδην εἶνε γεγραμμένα· περὶ τῶν ποιητικῶν ἔργων αὐτοῦ οὐδεὶς ἐν αὐτῇ γίνεται λόγος, οὐδὲ παρατίθενται τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα. Ἀμφότερα ταῦτα γίνονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Martini, καὶ δὴ ἐν σελίσιν 27 καὶ κατὰ τρόπον στοιχοῦντα πάσῃ ἐπιστημονικῇ ἀξιώσει. Ἐν πρώτοις παρατίθεται ὅ,τι περὶ ἑκάστου τῶν ποιημάτων παραδίδοται ἡμῖν ὑπὸ τῶν παλαιῶν, εἶτα δ' ἡ παράδοσις αὕτη καὶ αἱ γνῶμαι νεωτέρων φιλολόγων περί τε τῆς παλαιᾶς παραδόσεως καὶ αὐτῶν τῶν ποιημάτων κρίνονται ὑπὸ το Martini ὅλως ἀνεξαρτήτως, σχεδὸν δ' ἀεὶ καὶ ἐπιτυχῶς. Μετὰ τοιαύ την οἱονεὶ εἰσαγωγὴν εἰς ἕκαστον ποίημα ἕπονται τὰ σῳζόμενα ἀπο

σπάσματα τούτου, καὶ ἂν ἐκ μιᾶς μόνον λέξεως ἕκαστον ἀπόσπασμα ἀποτελῆται. Ῥητῶς δὲ δηλοῦται καὶ παρατίθεται αὐταῖς λέξεσιν ἡ πηγή, ἐξ ἧς ἕκαστον ἀπόσπασμα παρελήφθη, ὑπόκεινται δ' αὐτῷ πληρέσταται κριτικαὶ παρατηρήσεις. Ὅ περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ Μ. πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν εἶνε ἡ μεγάλη καὶ ὄντως θαυμαστὴ ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς ὁ Martini συνήγαγε πᾶν τὸ γραφὲν ὑπὸ νεωτέρων φιλολόγων περὶ ἑκάστου ἀποσπάσματος καὶ ἐν παρόδῳ, ἐν δημοσιεύμασι δῆλα δή, ὧν ἄλλος ὁ κύριος σκοπὸς καὶ τὸ θέμα, οὐχὶ δ' ὁ Παρθένιος.

Νῦν μετὰ τὴν τοιαύτην ἐπεξεργασίαν τῶν ποιητικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Παρθενίου ἐπάγεται τὸ κείμενον τῶν «Ἐρωτικῶν παθημάτων». Βεβαίως αἱ δύο πρῶται διαφοραὶ τῶν τοῦ Παρθενίου ἐκδόσεων ὑπὸ S. καὶ ὑπὸ Μ. θὰ ἤρκουν δεδικαιολογημένην ὅλως νὰ ἀποδείξωσι τὴν ἐμφάνισιν τῆς τελευταίας, ἀλλ' εἰς τοῦτο οὐχὶ ἧττον συμβάλλεται καὶ ἡ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου τῶν «Ἐρωτικῶν παθημάτων», ὡς αὕτη ὑφ' ἑκατέρου τῶν ἐκδοτῶν ἐγένετο.

Τὸ πρῶτον, ὃ εὐλόγως δύναταί τις καὶ πρέπει νὰ ἀπαιτῇ παρὰ πάσης κριτικῆς ἐκδόσεως, εἶνε τόδε, νὰ παρέχῃ αὕτη ἡμῖν πιστὴν εἰκόνα τῶν γραφῶν τῶν κωδίκων. Τὴν ἀπαίτησιν ταύτην πολλῷ μᾶλλον πληροῖ ἡ τοῦ Μ. ἔκδοσις· αὐτὸς ὁ S. λέγει περὶ ἑαυτοῦ (σελ. IX τῶν προλεγομένων), «Codicem ipse,......, obiter tantum,........,hic illic inspexi», ἐνῷ ὁ Μ. τάδε λέγει (praefat. σελ. VII), «codicem ipse .....quam potui diligentissime excussi; insuper eum non nullis locis,de quibus postea dubitabam,pro me inspexit H.Stadtmueller». Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ S. ἐχρήσατο καὶ ἀκριβεστάτῃ ἀντιβολῇ ὑπὸ τοῦ P. Trommsdorff γενομένῃ· ἀλλ' ὅμως τοῖς σημειώμασι τούτου ὁ S. ἀμελέστατα ἐχρήσατο, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Μ. (σελ. IX praefationis), διὸ καὶ οὐχὶ πιστὴν εἰκόνα τῶν γραφῶν τοῦ κώδικος ἡμῖν παρέχει ὁ S. Τοῦτο εἶπε καὶ ἀπέδειξεν ἤδη πρὸ τοῦ Martini ὁ R. Mayer-G'schrey (Parthenius Nicaeensis quale in fabularum amatoriarum breviario dicendi genus secutus sit, σελ. 3), ἀναφέρων πρὸς ἄλλοις τρία χωρία, ἐν οἷς ὁ S. ὅλας λέξεις παρὰ τὸν κώδικα παρελι-ν, ἔσθ' ὅτε ἐν σελ. 21,14 (59,8 Μ.), διὰ ἐν σελ. 45,12 (86,8), αὐτὴν ἐν σελ. 46,22 (87,22 Μ.). Τῇ γνώμῃ δὲ ταύτῃ τοῦ R. ·yer-G'schrey συμφωνεῖ καὶ ὁ G. Knaack ἐν Berl. phil. Wochen-..rift, 1900, σελ. 707. Ὁ Μ. δ' αὐτός προσάγει τάδε τὰ παρα-

δείγματα (praefat. σελ. IX) πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀμελείας τοῦ S., ἐν σελ. 11,20 S. (49,6 M.) ὁ μὲν κῶδιξ ἔχει τελεύτειν, ὁ δὲ S. ἐμφανίζει ἡμῖν ὡς γραφὴν τοῦ κώδικος τὸ τελέσειν, ἐν 18,2 S. (55, 14 M.) ὁ αὐτὸς ἐμφανίζει ἡμῖν ὡς γραφὴν τοῦ κώδικος τὸ παρεκελεύσατο ἀντὶ τοῦ ὄντως ἐν τῷ κώδικι ὑπάρχοντος παρεκελεύετο, ἐν σελ. 32,11 S. (72,4 M.) τὸ περαιοτέρω ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι ἀναγινωσκομένου περαιτέρω, καὶ ἐν σελ. 44,19 S. (85,15 M.) τὸ προήκοντος ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς γραφῆς τοῦ κώδικος περιήκοντος.

Ἀλλ' ἅλις τούτων· ἐκ τῶν ἄρτι εἰρημένων δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ τοῦ S. ἔκδοσις δὲν πληροῖ τὴν πρώτην ἀπαίτησιν, ἣν παρὰ πάσης κριτικῆς ἐκδόσεως ἀγαθῆς εὐλόγως δύναταί τις νὰ ἔχῃ· ὅτι ταύτην ὄντως πληροῖ ἡ τοῦ M. ἔκδοσις, τοῦτο ἐκ τῶν αὐτῶν δῆλον γίνεται. Ἐχρήσατο, ὡς εἰκός, ὁ M. ταῖς παρατηρήσεσι τοῦ R. Mayer-G'schrey, καὶ αὐτὸς δὲ κατεφώρασεν ἱκανὰς τοῦ S. ἀμελείας, τὰς ἄρτι μνημονευθείσας, ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ ἄλλας, ἃς δύναταί τις νὰ ἴδῃ, παραβάλλων τὰς δύο ἐκδόσεις κατὰ τοῦτο. Ὑπερβάλλει λοιπὸν κατὰ σπουδαιότατον ἡ ἔκδοσις τοῦ M. τὴν προηγουμένην αὐτῆς, ὅτε καὶ κατὰ τοῦτο ὅλως δεδικαιολογημένη ἦτο ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς, καθόσον ἐπλήρωσεν ὑφισταμένην ἐπιστημονικὴν ἀνάγκην καὶ κατὰ τοῦτο, ὃ νῦν δὴ λέγομεν.

Ἀλλὰ καὶ κατά τι ἄλλο ἡ τοῦ M. ἔκδοσις ὑπερβάλλει τὴν τοῦ S.· ὁ M. ὑπὸ τὸ κείμενον, πρὸ τῶν κριτικῶν σημειώσεων εἰς ἕκαστον διήγημα, παραθέτει πάντας, ἀρχαίους συγγραφεῖς, σχολιαστάς, λεξικογράφους καὶ νεωτέρους φιλολόγους, οἵτινες ὁπωσδήποτε πραγματεύονται ἢ μνημονεύουσι τὸν μῦθον ἑκάστου διηγήματος· οὕτω π.χ. ἡ τοιαύτη παρατήρησις εἰς τὸ IV περὶ Οἰνώνης διήγημα ἔχει πιστῶς ὧδε, «Fab. IV. cf. Lycophr. Alex. v.57 sqq. (cum comment.), Conon. Narr. cap. XXIII, Apollodori Biblioth. III 12, 6 (pg. 151, 1 sqq. W.), Commenta Lucani IX 973 cum nota Useneri pg. 313,26, Quinti Smyrn. X 259 sqq., Dictys III 26 et IV 21 (Malal. pg. 140, Cedren. pg. 130). De fab. disp. Hoefer Konon pg. 45 sqq.» Τοιαύτας παρατηρήσεις ἔχει καὶ ὁ S., ἀλλ' εἴς τινα ὀλίγα τῶν διηγημάτων, μόλις εἰς 14 ἐκ τῶν 36 διηγημάτων· καὶ αὗται δ' ὅμως αἱ ὀλίγαι εἶνε ἀτελέσταται, π. χ. ἡ εἰς τὸ XXIX διήγημα παρὰ S. ἔχει ὧδε, «de fabula v. Stesichor. ap.

Aelian. V.H. X 18», ἐνῷ παρὰ Μ. ἔχει ὧδε, «Cf. Diod. Biblioth. IV, 84 (Geffken. Tim. Geogr. d. West [Berol. 1892] pg. 118), Aelian. Var. Hist. X, 18, Ps-Servium ad Verg. Eclog. V 20, Philargyrium ad eundem Vergili locum. Timaeum fontem harum narrationum esse evicit Reitzensteinus Epigramm u. Skolion (Giessae 1893) pg. 197 sqq.».

Ὁπόσον ἀναγκαῖαι καὶ ὠφέλιμοι εἶνε αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις εἰς πάντα θέλοντα νὰ ἀσχοληθῇ περαιτέρω εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τοῦ Παρθενίου ἢ εἰς μυθολογικόν τι ἢ ἄλλο πραγματικὸν ζήτημα, τοῦτο γνωστὸν εἶνε τοῖς φιλολόγοις· διὸ δὴ πάντως μετ' εὐγνωμοσύνης οὗτοι θὰ λαμβάνωσιν ἀνὰ χεῖρας τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μ., ὅστις μετὰ μεγάλης ὄντως ἐπιμελείας κατήρτισε τὰς παρατηρήσεις, περὶ ὧν νῦν λέγομεν.

Καὶ ἐν τῇ δι' εἰκασιῶν δ' ἀποκαταστάσει τοῦ κειμένου τῶν «Ἐρωτικῶν παθημάτων» ἐπέτυχε καθόλου ὁ Μ. πολλῷ μᾶλλον ἢ ὁ S. Ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα δ' ὅμως καὶ δύναταί τις μετ' ἀποχρῶντος λόγου, ὡς νομίζομεν, νὰ διαφωνῇ ἔν τισι τῷ Μ., καθόσον ποῦ μὲν ὑπῆρξε συντηρητικώτερος τοῦ δέοντος ἐν τῇ διατηρήσει γραφῶν τοῦ κώδικος, ἀλλαχοῦ δὲ τὸ ἐναντίον ἔπραξεν ἢ ἀπεδέξατο εἰκασίας οὐχὶ πιθανάς. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων ἀκριβῶς θὰ διαλάβωμεν ἐν ἄλλῳ τῆς Ἀθηνᾶς τεύχει· νῦν τοῦτο πάλιν λέγομεν, ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ Μ. κατὰ πολλὰ καὶ πολὺ ὑπερβάλλει τὴν τοῦ S., καὶ καθ' ἑαυτὴν δὲ ἐξεταζομένη, πληροῖ τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς σήμερον πρέπει καὶ δύναταί τις νὰ ἔχῃ παρὰ κριτικῆς ἐκδόσεως ἀρχαίου συγγραφέως, ἵνα εὐλόγως αὐτὴν λέγῃ ἀγαθήν.

Ὃ ἐν τέλει περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μ. πρέπει νὰ εἴπωμεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάλιστα ἀναγνώστας τῆς παρούσης βιβλιοκρισίας εἶνε καὶ τόδε, ἀφιεροῖ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ὁ κ. Μ. «τῇ κατά γε τὴν παιδείαν ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι». Δὲν θέλομεν ἐνθάδε νὰ ἐξετάσωμεν, κατὰ πόσον εἶνε ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὑπὸ Μ. ἐν τῇ ἀφιερώσει ταύτῃ· ὁπωσδήποτε δ' ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τοῦτο, ἡ ἀφιέρωσις καταδεικνύει τὰ φιλελληνικὰ φρονήματα τοῦ κ. Μ., διὸ δὲν εἶνε δυνατὸν ἢ πᾶς Ἕλλην φιλόλογος νὰ συγγνωμονῇ τῷ κ. Μ. καὶ ἐπὶ τούτοις.

Ἀθήνησι τῇ 16 Φεβρουαρίου 1902.

Δ. Κ. ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ.

ΤΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Α΄

Ἐπί τινων τύπων τῆς ὑποτακτικῆς β΄ τινῶν ἀορίστων τῆς νέας Ἑλληνικῆς φαίνεται ὅτι μετεκινήθη ὁ τόνος, ἐπί τινων δ' ἄλλων ὅτι σαλεύει· πρβλ. εἶπα, εἶδα, ὑποτ. νὰ εἰπῶ. νὰ ἰδῶ, νὰ (ἰ)δῶ, θὰ (ἰ)δῶ, θὰ (ἰ)δῇς, νὰ (εἰ)πῶ, νὰ (εἰ)πῇς κλπ.), οὐδέποτε δέ, ἐφ' ὅσον γινώσκω, νὰ εἴπω, νὰ ἴδω, νὰ ἴδῃς, θὰ εἴπω κλπ. Ἔπειτα ἦλθον-ἦρθα καὶ ὑποτ. νὰ ῎ρθω καὶ νὰ 'ρθῶ, θά 'ρθω καὶ θὰ 'ρθῶ, νά 'ρθῃς, νά 'ρθῃ καὶ νὰ 'ρθῇς, νὰ 'ρθῇ, νά 'ρθωμεν, νά 'ρθετε καὶ νὰ 'ρθοῦμεν, νὰ 'ρθῆτε κλπ. Ὁμοίως σαλεύει ὁ τόνος ἐπὶ τοῦ νά 'υρω καὶ νὰ 'υρῶ, νὰ κατέβω, ν' ἀνέβω, νά 'μπω, νά 'βγω, νὰ διάβω καὶ νὰ κατεβῶ, ν' ἀνεβῶ, νὰ 'μπῶ, νὰ 'βγῶ, νὰ διαβῶ, καὶ ἐπὶ τοῦ νὰ γίνῃ (γένῃ) καὶ γενῇ (γινῇ). Περὶ τούτων δύνανται, νομίζω, νὰ λεχθῶσι τὰ ἑξῆς:

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ὑποτακτικὴ ἀναπληροῖ τὴν προστακτικὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ ἀπαρτίζουσα μετ' αὐτῆς ἓν σύστημα· πρβλ. λέγε ἢ νὰ λέγῃς, ἂς λέγῃ, λέγετε ἢ νὰ λέγετε, ἂς λέγουν, ἂς λέγω, (εἰ)πέ ἢ νὰ (εἰ)πῇς, ἂς (εἰ)πῇ, (εἰ)πέτε ἢ νὰ (εἰ)πῆτε, ἂς (εἰ)ποῦν, ἂς (εἰ)πῶ κλπ. Ὁμοίως εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐλέγετο κατόπιν ῥημάτων τινῶν ἡ ἀπαρέμφατος, οἷον θέλω εὑρεῖ(ν), θέλω εἰπεῖ(ν), δύνομαι εἰπεῖ(ν) κττ. (πρβλ. Ἀθηνᾶς ΙΓ΄ σελ. 236-7), ἀλλὰ κατόπιν αὐτῶν ἐλέγετο καὶ ἡ ὑποτακτικὴ μετὰ τοῦ νά, οἷον δύνεται νὰ εἴπῃ, θέλει νὰ εἴπῃ, νὰ ἴδῃ κλπ. Ἐπειδὴ δ' οὕτω στενῶς συνεδέοντο οἱ τύποι τῆς ὑποτακτικῆς καὶ προστακτικῆς καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς περίπου σημασίας ἔν τισι φράσεσι (κατόπιν ῥημάτων τινῶν) ἐλαμβάνοντο καὶ οἱ ἀπαρεμφα-

τικοὶ καὶ οἱ τῆς ὑποτακτικῆς τύποι, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ὑποτακτικαῖς, προστακτικαῖς καὶ ἀπαρεμφάτοις τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς ἣν ἀρχῆθεν ἢ ἐπεγένετο ἔπειτα συμφωνία ὡς πρὸς τὸν τονισμὸν (πρβλ. νὰ δείξω, δεῖξε, θέλω δείξει, ν' ἄψω, ἄψε, θέλει ἄψει, νὰ λάβω, λάβε, θέλει λάβει. νὰ φάγω, φάγε, θέλει φάγει κτλ.), δι' αὐτὰ ἀνεπτύχθη καὶ ἐπὶ τούτων τοιαύτη τονικὴ ὁμοιότης· καὶ ὅπου μὲν ἡ προστακτικὴ καὶ ἡ ἀπαρέμφατος συνεφώνουν ὡς πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμόν, ἐκεῖ ἡ ὑποτακτικὴ ὑπέκυψε τελείως, πρβλ. εἰπὲ καὶ εἰπεῖν, ὅθεν καὶ (εἰ)πῶ, ἰδὲ καὶ ἰδεῖν, ὅθεν καὶ (ἰ)δῶ· ὅπου δὲ μόνον ἡ ἀπαρέμφατος ἐτονίζετο ἐπὶ τῆς ληγούσης, ἡ δὲ προστακτικὴ οὐχί, ἐκεῖ ἡ ὑποτακτικὴ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου μὲν τῶν δύο μετ' αὐτῆς εἰς νέον σύστημα συνδεδεμένων ἀρχαίων συστημάτων ἑλκομένη εἰς τὸν καταβιβασμὸν τοῦ τόνου, ὑπὸ τοῦ ἄλλου δ' ὑποστηριζομένη εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου τονισμοῦ, ἐκεῖ σάλος· πρβλ. θέλει διαβῆ(ν), ἀνεβῆ(ν), κατεβῆ(ν), (ἐ)μπῆ(ν), ἐβγῆ(ν), ἀλλὰ διάβα, ἀνάβα, κατάβα, ἔμπα, ἔβγα, ὅθεν νὰ διάβω καὶ νὰ διαβῶ, ν' ἀνέβω καὶ ν' ἀνεβῶ, κατέβω καὶ κατεβῶ κλπ. Ὁμοίως ἐλθεῖ(ν) καὶ ἐλθέ, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος ἔλα, ἐντεῦθεν νὰ ἔλθω καὶ νὰ ἐλθῶ, νὰ ἔλθῃς καὶ νὰ ἐλθῇς, νὰ ἔλθωμεν καὶ νὰ ἐλθοῦμεν κλπ. Τὸ νὰ γίνω (γένω) καὶ νὰ γενῶ (γινῶ) ἑρμηνεύεται εὐκόλως ἐκ τῆς διπλῆς καταγωγῆς αὐτῶν, τ. ἔ. τὸ μὲν νὰ γίνω εἶναι ὑποτακτικὴ τοῦ ἔγινα, νὰ γίνω (πρβλ. ἔκλινα, νὰ κλίνω, ἔκρινα, νὰ κρίνω), τὸ δὲ γενῶ τοῦ ἐγίνην (πρβλ. ἐπνίγην, νὰ πνιγῶ, ἐβράχην νὰ βραχῶ).

Ὑπολείπεται ὁ σάλος τοῦ νὰ εὕρω καὶ νὰ εὑρῶ, ὅστις ἐπειδὴ καὶ ἡ προστακτικὴ καὶ ἡ ἀπαρέμφ. (ε)ὑρὲ(ς) εὑρεῖ(ν) τονίζονται ἐπὶ τῆς ληγούσης, ἔδει κατὰ τὰ εἰρημένα νὰ τονίζηται ὁμοίως τῷ εἰπῶ, ἰδῶ τ. ἔ., ἀεὶ ἐπὶ τῆς ληγούσης, (ε)ὑρῶ, εὑρῇς κτλ., οὐχὶ δὲ νὰ σαλεύῃ. Εἰς λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης δύναται, νομίζω, νὰ λεχθῇ πρῶτον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι παροξύτονοι τύποι εὕρω, εὕρῃς, εὕρῃ, εὕρωμεν κλπ. ἐλέγοντο ἀρχαιόθεν ἐν φράσεσί τισι παγίαις, οἷον ἐν προ[…]εσι, καλῶς νὰ σέ 'υρω, ἐν ἀραῖς ἀπὸ τὸ(ν) Θεὸν νὰ τό 'υρῃς […], ἐν αἷς καὶ ὁ τύπος καὶ ὁ τόνος ἀρχαιοπρεπέστερος συνήθως δια[…]εῖται· ἔπειτα ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο συνάπτεται συχνὰ μετὰ τοῦ ἦλθα, […]ω, πρβλ. ἦρθα κ' ηὗρα σε, θά 'ρθω νὰ σέ 'υρω κττ. καὶ δὴ

ὅτι τὸ μὲν διὰ τὰς παγίας ταύτας φράσεις, τὸ δὲ διὰ τὴν σύνδεσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ διφορουμένου ἔλθω καὶ ἐλθῶ ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ καὶ ἐπὶ τούτου ὁ ἀρχαῖος τονισμὸς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ἀνακύψαντα νεώτερον, ἤτοι νά 'υρω καὶ νὰ 'υρῶ, νά 'υρωμεν καὶ νὰ 'υροῦμεν, νά 'υρετε καὶ νὰ 'υρῆτε κλπ.

Ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου κατέστησε τοὺς τύπους τούτους ὁμοίους τοῖς συνῃρημένοις καὶ τοῖς ὑποτακτικοῖς τῶν παθητικῶν ἀορίστων, οἷον νὰ φιλῶ, νὰ φιλῇς, νὰ φιλῇ, νὰ φιλοῦμεν, νὰ φιλῆτε, νὰ φιλοῦν, νὰ δεχτῶ, νὰ δεχτῇς, νὰ δεχτῇ, νὰ δεχτοῦμεν, νὰ δεχτῆτε, νὰ δεχτοῦν, νὰ βραχῶ, νὰ βραχῇς, νὰ βραχῇ, νὰ βραχοῦμεν, νὰ βραχῆτε, νὰ βραχοῦν κτλ. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη καὶ νὰ 'υροῦμεν, θὰ 'υροῦμεν, νὰ 'υρῆτε, νὰ ἰδοῦμεν, νὰ εἰποῦμεν, νὰ 'ρθοῦμεν, νὰ 'ρθῆτε ἀντὶ νὰ εὕρωμεν, νὰ ἴδωμεν, νὰ ἔλθωμεν, νὰ εἴπωμεν, νά 'υρετε, νά 'ρθετε κττ.

Σημειωθήτω προσέτι ὅτι ὁμοίαν τονικὴν ἐξίσωσιν τῆς ὑποτακτικῆς καὶ προστακτικῆς παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῷ β' πληθ. προσώπῳ τῆς προστακτικῆς, οἷον δεχτῆτε, φανῆτε, κοιμηθῆτε κλπ. ἀντὶ δέχτητε, φάνητε, κοιμήθητε κλπ. Ἐπειδὴ δηλονότι ἐλέγετο ἀρχαιόθεν μὲν ἐπὶ ἀπαγορεύσεως μὴ δεχθῆτε, μὴ κοιμηθῆτε, μὴ φανῆτε κττ., ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἑξῆς καὶ προστακτικῶς μετὰ τοῦ νά, νὰ δεχτῆτε, νὰ κοιμηθῆτε, νὰ φανῆτε, νὰ χαθῆτε κλπ. καὶ ἐπειδὴ τὸ τρίτον ἑν. καὶ πληθ. πρόσωπον τοῦ συστήματος τῆς προστακτικῆς, ἐκ τῆς ὑποτακτικῆς ληφθέν, τονίζεται ἐπὶ τῆς ληγούσης, ἂς κοιμηθῇ, ἂς φανῇ, ἂς δεχτῇ, ἢ νὰ κοιμηθῇ, νὰ φανῇ, νὰ δεχτῇ, ἂς κοιμηθοῦν, ἂς δεχτοῦν, νὰ φανοῦν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ β' πληθ. εἰς -πτε ἐτονίσθη ὁμοίως ὡς συνῃρημένον ἐπὶ τοῦ η, ἤτοι φανῆτε, χαθῆτε, κοιμηθῆτε κλπ. ἀντὶ φάνητε, κοιμήθητε κλπ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαρέμφατος τοῦ β' ἀορ. εἰς -εῖν ἀνεβίβασε τὸν τόνον ἐπὶ τῆς παραληγούσης, οἷον μαθεῖν, φαγεῖν, λαβεῖν καὶ νῦν λάβει(ν), φάγει(ν), μάθει(ν), οὐ μόνον διὰ τὴν ἀπαρέμφατον τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ἀορίστου α' (λαμβάνειν, τρώγειν, μανθάνειν, δείξειν, γράφειν, γράψειν κλπ.), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑποτακτική διότι κατὰ τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω κατόπιν τινῶν ῥημάτων ἐλέγετο κατ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ ἡ ἀπαρέμφατος καὶ ἡ ἀνάλυσις αὐτῆς, ἤτοι κα

θέλει λαβεῖν καὶ θέλει νὰ λάβῃ, θέλει μαθεῖν καὶ θέλει νὰ μάθῃ κλπ. Τοῦτο ἤκασε πρὸ πολλοῦ ὁ κ. Foy καὶ φαίνεται λίαν πιθανόν.

Γ. Ν. Χ.

Β΄

Περιεργία, καλλιεργία, ἐχεμυθία, οὐχὶ περιέργεια, καλλιέργεια, ἐχεμύθεια.

Τῶν ἑταίρων τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας τις ἐπιστέλλων πρό τινος ἠρώτα με, διατί δὲν ἐγκρίνεται ὁ τύπος καλιέργεια, περιέργεια, ἐχεμύθεια, ἀφοῦ εἶναι μὲν οὗτοι ἀπὸ πολλοῦ ἐν χρήσει, ἔχομεν δὲ καὶ τὸ ἐνέργεια· διατί ἡ μακρὰ ἤδη τούτων χρῆσις δὲν ἠδυνήθη νὰ προσδώσῃ αὐτοῖς δικαίωμα ὑπάρξεως· καὶ καθόλου πόσος χρόνος ἀπαιτεῖται, ἵνα τύπος τις ἀναφανεὶς πολιτογραφηθῇ ὡς εἰπεῖν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν. Κρίνων ὅτι τὰς ἀπορίας ταύτας δυνατὸν ν' ἀπορῶσι καὶ ἄλλοι, ἐνόμισα καλὸν ν' ἀπαντήσω δημοσίᾳ.

Καὶ δὴ ὀνόματα εἰς -ργία ὑπάρχουσι πολυάριθμα ἔν τε τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νέᾳ γλώσσῃ· πρβλ. αἰσχουργία, ἀργία, ἀγαθοεργία, αὐτουργία, βαναυσουργία, γεωργία, δημιουργία, δραματουργία, δυσεργία, θαυματουργία, ἱερουργία, κακουργία, καλλιεργία, πανουργία, ῥᾳδιουργία, στιχουργία, συνεργία, τερατουργία, ὑπουργία, φιλεργία, χειρουργία κλπ. κλπ. Εἰς -'ργεια δὲ ἔληγεν ἓν μόνον τὸ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἑξῆς ἁπάντων ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργής. (Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ὑπάρχουσιν οἱ γράφοντες παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡροδότῳ ἀργείη καὶ κακοεργείη, πρβλ. Κόντου Γλωσσ. παρατηρήσ. σελ. 399 καὶ W. Schulze Q. E. σελ. 294-5, ἀλλ' ὁ λόγος ἡμῖν ἐστι περὶ τῶν Ἀττικῶν καὶ κοινῶν, οὐχὶ δὲ περὶ τῶν διαλεκτικῶν τύπων).

Ἂν τις ἄρα κατὰ τὸ μονῆρες ἐνέργεια γράφῃ καὶ λέγῃ περιέργεια, καλλιέργεια, πρῶτον μὲν ταράσσει ἄνευ λόγου τὰ τῆς παραγωγῆς τῶν λέξεων, ἀφοῦ δὲν λέγεται περιεργής, καλλιεργής, ἀλλὰ περίεργος, καλλίεργος· ἔπειτα ἄλλος μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου

ἢ μᾶλλον ἀδίκου θὰ εἴπῃ ἄργεια, γεώργεια, δημιούργεια, κακούργεια, πανούργεια, ῥαδιούργεια κλπ., καὶ τότε βλέπουσι τὸ λεγόμενον καὶ οἱ τυφλοὶ ἡλίκην σύγχυσιν γεννῶμεν καὶ πόσον παράλογον καὶ δυσμάθητον καθιστῶμεν τὴν γλῶσσαν.

Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ παρασήμου ἐχεμύθεια ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἐχεμυθία ἐκ τοῦ ἐχέμυθος· πρβλ. βραχυμυθία, ἰσχνομυθία, ὀλιγομυθία, παραμυθία, στιχομυθία, φιλομυθία, ψευδομυθία κττ.

Καθόλου ἄρα λεκτέον, ὅτι ἀφοῦ ἡ ὀρθογραφία, ὁ τόνος, ἡ κλίσις κττ. τῶν λέξεων τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης κανονίζεται κατὰ τὰ ἀντίστοιχα τῆς ἀρχαίας, ἀφοῦ ἡ ἀρχαία φιλολογία ἐξακολουθεῖ οὖσα τὸ κύριον μέσον τῆς μορφώσεως καὶ παιδεύσεως ἡμῶν, δὲν κρίνεται φρόνιμον καὶ συμφέρον νὰ ἐγκρίνωνται ἄνευ ἀνάγκης ἄσκοποι καὶ περιτταὶ διαφοραὶ τοῦ ἡμετέρου λόγου ἀπὸ τοῦ τῶν ἀρχαίων, νὰ διασπῶνται τὰ συστήματα τῶν λέξεων καὶ τύπων (πρβλ. ἐσυστήθην παρὰ τὸ κατεστάθην, παρεστάθην κτλ.) καὶ οὕτως ἀποβαίνῃ ἡ γλῶσσα ἀνώμαλος καὶ δυσμάθητος.

Διὰ τοῦτο εἴτε ἀπὸ πολλοῦ εἴτε ἐπ' ἐσχάτων ἀνέκυψε λέξις ἢ τύπος τις ἀντιβαίνων πρὸς τὰ ἀρχαιόθεν γνωστὰ καὶ παραδεδεγμένα ὑπό τε τῶν ἀρχαίων καὶ ὑφ' ἡμῶν, πάντοτε κρίνεται παρακεκομμένος καὶ ἀπόβλητος, οὐδὲν δ' ὁ χρόνος παρέχει αὐτῷ δικαίωμα.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ καθορισμὸς καὶ κανονισμὸς οὗτος δυνατὸν νὰ παρέχῃ ἡμῖν νῦν κόπον τινὰ μέχρις οὗ μάθωμεν νὰ φεύγωμεν τὰ παρὰ τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν ἐσχηματισμένα, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναντίλεκτον ὅτι ἔχομεν μέγα καθῆκον πρὸς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν νὰ σχηματίσωμεν καὶ παραδώσωμεν αὐταῖς γλῶσσαν οὐχὶ ἀτάσθαλον ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνὸν ὁμαλὴν καὶ λογικήν, ἵνα οὕτω καὶ ταύτην καὶ τὴν ἀρχαίαν εὐκόλως μανθάνωσιν.

Γ. Ν. Χ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 129 στ. 29 ἀντὶ «ὡμοίαζε τῷ πρόβατα» γρ. «ὡμοίαζε τῷ δευτεροκλίτῳ πρόβατα». Σελ. 136 στ. 6 ἀντὶ «διὰ φωνητικῆς ὁδοῦ» γρ. «διὰ φωνητικῆς ταυτίσεως τοῦ οι καὶ υ.»

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS 202 .A84 v.14 no.3

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περὶ κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτείαν, ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδου. Σελ. 241-282
Συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργου, ὑπὸ Σ. Α. Ξανθουδιδου . . . . » 283-331
Ὀλίγισται παρατηρήσεις Α' εἰς τὰ Πλουτάρχου Ἠθικὰ (ἐκδ. Γ. Βερναρδάκη), Β' εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασέα (ἐκδ. H. Usener καὶ Lud. Radermacher), ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδου . . . . » 332-340
Ζητήματα Ῥωμαϊκά, ὑπὸ Σπ. Βαση. . . . . » 341-342
Περὶ τῶν παθητικῶν ἀορίστων εἰς -ηκα ἀντὶ -ην, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . » 343-346
Περὶ μερικῆς ὁλοκληρώσεως, ὑπὸ Ν. Ι. Χατζιδακι . . . . . » 347-350
Περὶ τῶν τύπων τῶν Bonnet, Enneper καὶ Kommerell, ὑπὸ Ν. Ι. Χατζιδακι . . . . » 351-354
Δήλωσις τῆς Διευθύνσεως . . . . » 355-356

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΩΣΕΩΣ

ΤΩΝ

ΗΛΙΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

ΚΑΤΑ

ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 63 ΕΠ.

Α´

Θαυμασιωτάτη ὄντως εἶνε ἡ μέθοδος, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ περὶ τὴν λέξιν ἀκρίβεια καὶ συντομία, αἷς πάσαις ἀριστοτελικαῖς κατ' ἐξοχὴν ἀρεταῖς, ὁ μέγας Σταγιρίτης ἐχρήσατο ἵνα παραστήσῃ κατὰ λεπτὸν καὶ ὅσον ἔνεστιν ἐναργῶς τὰ κατὰ τὴν κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν τῶν Ἀθήνησιν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων. Εἰ δ' ἀτελῶς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ διαστρόφως ἴσως νοοῦμεν νῦν ταῦτα, οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης αἴτιος, οὔτε ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλ' ὁ χρόνος, ὅς τὸν μὲν πολύτιμον πάπυρον, μάλιστα ἐν τῷ λεγομένῳ τόμῳ $\bar{\Delta}$, κάκιστα ἐλυμήνατο, πολλὰ δὲ τῶν τοῖς τότε κοινότατα γνωστῶν ὄντων, καὶ διὰ τοῦτο μόλις ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου θιγγανομένων, κατεκάλυψε διὰ τῆς ἀχλύος τοῦ παρελθόντος, ἢ τοσούτῳ μᾶλλον πυκνοτέρα πρὸς ἡμᾶς τυγχάνει οὖσα, ὅσῳ ἀπωτέρω ἡμῶν κεῖνται τὰ πράγματα.

Καὶ οὕτως ὅμως τῶν πραγμάτων ἐχόντων, νομίζομεν ὅτι καλῶς ἐδυνήθημεν νὰ κατανοήσωμεν τὸν τρόπον τοὐλάχιστον ἢ τὸ σύστημα τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων· εἰ δὲ καὶ πράγματι ἐπετύχομεν, τοῦτο κριθήσεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

Ἐν τῷ αττ. δικαίῳ, καὶ δὴ κατὰ τὸ ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα, σαφῶς διακριτέον τὴν κλήρωσιν τῆς πληρώσεως τῶν δικαστηρίων Εἶνε δὲ **κλήρωσις** μὲν ὁ διὰ κλήρου ὁρισμὸς τῶν μελλόντων ἐν ὡρι-

σμένη ἡμέρα νὰ πληρώσωσι τὰ δικαστήρια δικαστῶν, ἐκ τῶν ἐπὶ τούτῳ προσερχομένων ἑκάστοτε ἡλιαστῶν· **πλήρωσις** δὲ ἡ κατὰ τὸν νόμον καθόλου συγκρότησις ἑνὸς ἑκάστου τῶν δικαστηρίων ἐκ τοῦ νομίμου ἀριθμοῦ δικαστῶν, τῶν ἁρμοδίων ἀρχόντων, τοῦ γραμματέως κτλ. (1).

Ὁ Ἀριστοτέλης περὶ πάντων τούτων, ὡσαύτως δὲ περὶ πλείστων ἄλλων δικονομικῶν λεπτομερειῶν, ἐν ἀναφορᾷ μάλιστα πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν τῶν δικαστηρίων, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν τε ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων δικῶν, πραγματεύεται ἐν Κεφ. 63 καὶ ἐφεξῆς ἄχρι τέλους τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας, ἐπιμελῶς διδάσκων πῶς ταῦτα καθ' ἕκαστον εἶχον ἐπὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ καταστάσεως τῆς πολιτείας. (2).

Δύναται δέ τις μετὰ πλείστης ἀσφαλείας νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι, καθ' ὕλην τοὐλάχιστον, ὁ λεγόμενος τόμος $\overline{\Delta}$ τοῦ ἀριστοτελικοῦ τούτου συγγράμματος, προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀμέσως ἡγουμένου Κεφ. 63, διότι ἀπὸ τούτου ἀκριβῶς ἄρχεται ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκων, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ, πᾶν ὅ,τι ὁ ἀναγνώστης ὀφείλει νὰ προγιγνώσκῃ ὅπως νοήσῃ ὀρθῶς τὰ ἑπόμενα, καὶ δὴ μάλιστα τὸ σύστημα τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων (3). Εἶτα δὲ κατὰ τάξιν χωρῶν, διεξέρχεται ἓν καθ' ἕκαστον πάντα τὰ κατά τε τὴν κλήρωσιν καὶ τὰ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῶν δικαστηρίων τελούμενα, ἀλλὰ μετὰ

(1) Οὐχ ὀρθὴ ἄρα φαίνεται οὖσα ἡ δόξα, ἣν διδάσκει ὁ Caillemer (ἐν Daremb.-Saglio, Dict. Ant. Grecq. et Rom. λ. Δικασταὶ σ. 192 a) ὅτι ἡ φράσις πληροῦν τὰ Δικαστήρια προῆλθε δῆθεν ἐκ τῆς συνήθους ἀνάγκης εἰς ἣν οἱ θεσμοθέται περιήρχοντο ἵνα συμπληρῶσιν ἑκάστοτε τὸν ἐλλιπῆ ἀριθμὸν τῶν κληρουμένων καθ' ἕκαστον δικαστήριον δικαστῶν. Ἔπ. τὰς ἐν τῇ Ἀθην. Πολ. ἀριστοτελικὰς φράσεις: Κεφ. 63. 2 «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ [τ]ὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι.» Στήλ. 31 στίχ. 36 ἐπὶ λέξει ταὐτά.

Ἣν ὅμως ὁ Caillemer διδάσκει ἔννοιαν πιθανῶς εἶχε τὸ ῥ. παραπληροῦν, περὶ οὗ λέγομεν κατωτέρω.

(2) Κεφ. 42 εὐθὺς ἐν ἀρχῇ. «Ἔχει δ' ἡ νῦν κατάστασις τῆς πολιτείας τόνδε τὸν τρόπον.

(3) Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχὶ διότι νομίζομεν ὅτι ὁ ἄνωθι τῆς στήλ. 31ης ἐπιγεγραμμένος ἀριθμὸς $\overline{\Delta}$ δηλοῖ τὴν ἀρχὴν ὄντως τόμου ἢ τμήματος Δ', ἀλλ' ἵνα δείξωμεν ὅτι τὸ Κεφ. 63 προσῆχον εἶνε νὰ θεωρῆται ὡς ἀρχὴ τοῦ περὶ κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν δικαστηρίων κεφαλαίου τοῦ ἀριστοτελικοῦ συγγράμματος· τὸ δὲ $\overline{\Delta}$ ἐπεγράφη φαίνεται ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως τοῦ μέρους τούτου πρὸς δεῖξιν ἁπλῶς τῆς τῶν σελίδων συνεχείας κατὰ σειράν.

τοσαύτης ἀεὶ ἐναργείας, ὡς εἰ παρὼν πρὸς παρόντας καὶ τῷ δακτύλῳ ἕκαστον δεικνύς, σκοπὸν προέθετο ζῶσαν μᾶλλον εἰκόνα νὰ γράψῃ ἢ ἁπλῶς περιγραφὴν τούτων νὰ καταλίπῃ ἡμῖν.

Διὸ καὶ ἡμεῖς κατὰ πόδα τῷ Ἀριστοτέλει θ' ἀκολουθήσωμεν, ἀφ' οὗ ὅμως προτάξωμέν τινα, περὶ ὧν καὶ αὐτὸς ἤδη ἐν τοῖς ἡγουμένοις (Κεφ. 59) διέλαβε.

Τὴν ἑκάστοτε δικάσιμον, καθ' ἡμέραν τακτήν, ὁρίζουσιν οἱ Θεσμοθέται, οἱ δ' αὐτοὶ τά τε πληρωτέα δικαστήρια, ἕκαστον καθ' ὡρισμένον ἀριθμὸν δικαστῶν, καὶ τὰς ἀρχὰς αἳ μέλλουσι χρήσασθαι τοῖς πληρωθησομένοις δικαστηρίοις. Εἶνε δὲ φανερὸν ὅτι περὶ πάντων τούτων οἱ Θεσμοθέται συντάσσουσιν ἑκάστοτε **πρόγραμμα** (1), ἐκτιθέμενον ἐν τόπῳ ἐπιφανεστάτῳ, ἴσως πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, παρὰ τοὺς ἐπωνύμους. Διὰ τοῦ προγράμματος τούτου καθίστατο τοῖς πολίταις γνωστὸν ὅτι τῇ δεῖνι ἡμέρᾳ πληρωθήσονται τόσα δικαστήρια, τὰ μὲν ἐκ τοῦ δεῖνος τὰ δ' ἐκ τοῦ δεῖνος ἀριθμοῦ δικαστῶν, ὅτι δὲ τούτοις χρήσονται αἱ δεῖνα καὶ δεῖνα ἀρχαί, ἑκάστη ὡς εἰκὸς κατὰ λόγον τῆς ἰδίας ἁρμοδιότητος, ἐν ἀναφορᾷ ἀεὶ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων πληρωσόντων δικαστῶν· διότι, ὡς γνωστόν, ὁ νόμος ὥριζε τὸν προσήκοντα ἀριθμὸν δικαστῶν πρὸς ἐκδίκασιν τῶν γραφῶν ἢ δικῶν, κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν, τὸ ποσὸν τῆς διαφορᾶς, κτλ.(2).

Κατ' ἀκολουθίαν οὐ μόνον πάντα ταῦτα καθίσταντο γνωστὰ διὰ τοῦ προγράμματος, ἀλλ' ἐκτὸς τούτων, κατὰ πρόχειρον ὑπολογισμόν, καὶ ὁ ἑκάστοτε ἀναγκαῖος ἀριθμὸς δικαστῶν πρὸς πλήρωσιν τῶν ὁρισθέντων δικαστηρίων. Ἐξ οὗ ἕπεται ὅτι καὶ οἱ ἡλιασταί, κατὰ λόγον ἀεὶ τοῦ ἀναγκαίου ἑκάστοτε ἀριθμοῦ δικαστῶν, ἐδύναντο πλείονες

(1) Κεφ. 59, 1: «Οἱ δὲ Θεσμοθέται πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι, τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς· καθ' ὅ τι γὰρ ἂν οὗτοι δῶσιν, κατὰ τοῦτο χρῶνται». Πρβλ. Πολυδευκ. Η. 87.— Σχολ. Πλάτ. Φαίδρ. 235 D.— Σχολ. Αἰσχίν. Ι. 16.

(2) Εἶνε δ' ὡσαύτως πιθανὸν ὅτι καὶ αἱ ἁρμόδιαι ἀρχαί, ἑκάστη ἐπὶ ἰδίας σανίδος, ..ίθεσαν δημοσίᾳ τὸ πρόγραμμα, κατ' ὀνόματα ἀντιδίκων, τῶν ὑπ' αὐτῶν καθ' ἡμέ- τακτὴν εἰσακτέων δικῶν, ἀκολούθως ἐννοεῖται τῷ προγράμματι τῶν Θεσμοθετῶν· τι οὗτοι μόνοι κατὰ τὸν νόμον κύριοί εἰσι «τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς· καθ' ὅ τι .ρ ἂν οὗτοι δῶσιν, κατὰ τοῦτο χρῶνται.» (Κεφ. 59. 1). Διὰ τὸ ἀνάλογον . Ἰσοκρατ. π. Ἀντιδ. § 237.— Ἐπιθ. δὲ τοῦδε τοῦ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς σ.103 μ. 2 καὶ σ. 110 σημ. 4.

ἢ ἐλάσσονες κατ' ἀριθμὸν νὰ προσέρχωνται ὅπως μετέχωσι τῆς κληρώσεως τῶν μελλόντων πληρωθήσεσθαι δικαστηρίων.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ δικαστῶν ἡμῖν ὧδε ὁ λόγος, σπεύσωμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, καίτοι ὁ Ἀριστοτέλης σιωπᾷ τὸν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὁλικὸν ἀριθμὸν τῶν ἡλιαστῶν, ἐξ ὧν ὅμως οὗτος ἐν Κεφ. 63. 5 διδάσκει λέγων περὶ αὐτῶν: «νενέμηνται γὰρ κατὰ φυλὰς δέκα μέρη οἱ δικασταί, παραπλησίως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι» σαφῶς προκύπτει ὅτι ὑπονοεῖ τινα πάντως ὁλικὸν ἀριθμὸν δικαστῶν· διότι τῶν μερῶν ὄντων παραπλησίως ἴσων ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι δέκα δ' ὄντων τῶν γραμμάτων, ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, ἀδύνατον ἦν ν' ἀγνοῆται τὸ ἄθροισμα αὐτῶν. Ὅπως δή ποτε, ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἤδη ἐδήλωσεν (Κεφ. 24. 3) ὅτι ἐπὶ Ἀριστείδου, εὐθὺς περίπου μετὰ τὸ 478/7 π. Χ., οἱ δικασταὶ ἦσαν ἐν ὅλῳ ἑξακισχίλιοι, οὐδὲν κωλύει ἡμᾶς ἵνα πρὸς κατανόησιν τοὐλάχιστον τοῦ συστήματος τῆς κληρώσεως, παραδεξώμεθα τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, ἄλλως τε καὶ οὐκ ἀπίθανον ὄντα (1)

Ἕκαστος ἡλιαστὴς ὤφειλε νὰ ἔχῃ **πινάκιον**, πύξινον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ὂν (2), ἔχον δὲ «ἐπιγεγραμμένον τὸ

(1) Ἑξακισχιλίους λέγει τοὺς δικαστὰς καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Σφηξ. 661 ἑπ. Ἐκ τῆς σιωπῆς ὅμως, μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὰ περὶ τούτων διεξέρχεται ὁ Ἀριστοτέλης (Κεφ. 63. 3 ἑπ.) πειθόμεθα ὅτι, ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ τοὐλάχιστον εἰς τοῦτο μόνον κυρίως προσεῖχον, χάριν αὖθις τοῦ συστήματος τῆς κληρώσεως, ἵν' οἱ ἡλιασταὶ ὦσιν ἴσοι ἢ ἴσοι παραπλησίως ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι, ἀδιαφοροῦντες ἂν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἦσαν καὶ πολλῷ πλειόνες ἢ ἑξακισχίλιοι, ἀφ' οὗ οὐ πάντες, ἀλλ' οἱ πληροῦντες μόνον τὰ ἑκάστοτε συγκροτούμενα δικαστήρια ἐλάμβανον τὸν δικαστικὸν μισθόν.

Ὡσαύτως δὲ καθίσταται φανερὸν ὅτι ἵνα ᾖ τις ἡλιαστὴς καὶ κατ' ἀκολουθίαν δύνηται νὰ μετέχῃ τῆς κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν δικαστηρίων, ἤρκει νὰ κέκτηται τὸ μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενον προσὸν, νὰ συνεπλήρωσε τουτέστι τὸ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας, προσέτι δέ, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ τὰς γενικὰς περὶ τῶν δυναμένων πολιτεύεσθαι διατάξεις, νὰ μὴ ὀφείλῃ τῷ δημοσίῳ, μηδὲ νὰ ᾖ κατὰ τὸν νόμον ἄτιμος (Κεφ. 63. 3). Πρβλ. Πολυδευκ. Η. 122. Δημοσθ. κ. Τιμοκράτ. §§ 50 καὶ 123. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ὤφειλε νὰ ᾖ καὶ νενεμημένος (ἐτελεῖτο δ' ἡ νέμησις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τῶν θ' ἀρχόντων) εἰς ἓν τῶν ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ γραμμάτων, διότι μετὰ τοῦτο μόνον ἐδύνατο νὰ λάβῃ τὸ προσῆκον κατὰ γράμμα πινάκιον.

(2) Πινάκιον πύξινον οὐδὲ ἓν εὑρέθη, ἁπάντων φαίνεται καταστραφέντων ὑπὸ τοῦ χρόνου. Εὑρέθησαν ὅμως χαλκᾶ, ἱκανῶς πολυάριθμα, τὰ μὲν πλεῖστ' ἀκριβῶς ἐπιγεγραμμένα τὴν παρ' Ἀριστοτέλει ἐπιγραφήν, τὰ δὲ κατ' ἔλλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς καὶ τῶν δημοσίων σημάτων. Τὸ ἄνω εἰκονιζόμενον πινάκιον παρελάβομεν ἐκ

τοῦ Dict. des Antiqu. τῶν Daremb.— Sagl. τόμ. Β' σελ. 190, ὑπ- ἀρ. 2410, ἐδημοσιεύθη ὅμως τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Rayet ἐν Ann. de l'Assoc. des Études Grecq· 1878 σ. 206

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ δεύτερον πινάκιον τοῦτο παρελάβομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Dict. des Antiqu., κατακεχωρισμένον ἐν σ. 189, ὑπ' ἀριθ. 2409.

Ὅτι ἁπάντων νεώτατά εἰσιν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευόμενα πύξινα πινάκια μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ χρόνος τῆς συντάξεως τοῦ ἀριστοτελ. συγγράμματος· ὡσαύτως ὅμως καὶ περὶ τῶν εὑρεθέντων χαλκῶν ἀνενδοιάστως τῷ Rayet πειθόμεθα (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 204) διδάσκοντι ὅτι πάντως ἀρχαιότερά εἰσιν τὰ μὴ ἔχοντα ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, οἷον εἶνε τὸ ὧδε εἰκονιζόμενον πινάκιον, ἔχον ἐπιγραφήν: ΘΑΛΛΟΣ ΑΘΜΟΝΕΥΣ σὺν τῷ γράμματι Δ. Τῷ ὄντι ὅσῳ μᾶλλον σύνθετον εἶνε πινάκιόν τι, τόσῳ μᾶλλον μεταγενέστερον προσῆκον εἶνε νὰ ὑπολαμβάνηται. Ἡ τοῦ Caillemer (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' σελ. 190 a) παρατήρησις ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρέθησαν δύο πινάκια, τὸ μὲν ἐπιγεγραμμένον Πολύμνηστος Φλυεύς, τὸ δέ, σὺν τούτοις, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα: -Αρι . . . . . . (CIA. II, ἀρ. 917 καὶ 918) οὐδὲν ἰσχύουσα ἵν' ἀνατρέψῃ τὴν τοῦ Rayet γνώμην, κατὰ τοῦτο μόνον εἶνε χρήσιμος ὅτι δυνάμεθα μετὰ πάσης πιθανότητος νὰ ἀποφηνώμεθα ὅτι ἐπὶ τοῦ Πολυμνήστου τούτου μετεβλήθη ἡ ἐπὶ τοῦ εἰκονιζομένου πινακίου ἐπιγραφή, διαταχθέντος ἵνα προσεπιγράφηται ἐφεξῆς καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα.

Ἀναγραφὴν τῶν εὑρεθέντων χαλκῶν πινακίων ὅρ. ἐν CIA., II, 875 — 940 IV, 2, 875 f κ. ἑπ., τοὺς δὲ περὶ αὐτῶν πραγματευθέντας ὅρ. παρὰ Γίλβερτ (ἐν μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 502 σημ. 2.) καὶ Sandys ἐν ἐκδ. Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτ. σ. 235 ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν. Ἐν τῷ Ἀθήνησιν Κεντρ. Ἀρχαιολογ. Μουσείῳ ἀπόκεινται ἱκανά, ὑπάρχουσί τινα δὲ καὶ ἐν τῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ, ἵνα δ' ὅμως προσηκόντως μελετηθῶσι τὰ περὶ τούτων ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ συνταχθῇ πλήρης καὶ ἀκριβέστατος κατάλογος πάντων τῶν ὅπου δή ποτε ἀποκειμένων πινακίων, ὁρισθῶσι δὲ κατὰ λεπτὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν τετυπωμένα σήματα, ἐξ οὗ ἔτι ἀκριβέστερον ὁρισθήσεται ὁ χρόνος τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν.

Ἀλλὰ διατί τὰ τέως χαλκᾶ πινάκια ἐπὶ Ἀριστοτέλους κατέστησαν πύξινα; Περὶ τούτων οὐδὲν ὡρισμένως εἶνε γνωστόν· πιθανὸν ὅμως εἶνε ὅτι τοῦτ' ἐγένετο πρὸς ἀποφυγὴν καταχρήσεων.

Τὰ παρ' Ἀριστοφάνει Πλούτ. 1166 ἑπ.:

οὐκ ἐτὸς ἅπαντες οἱ δικάζοντες θαμὰ
σπεύδουσιν ἐν πολλοῖς γεγράφθαι γράμμασιν

ι' ὧν ἡρμηνεύθη ἡ ἐπί τινων εὑρεθέντων πινακίων ἐπιγραφὴ δύο ἀνθ' ἑνὸς γραμμάτων, ἰσὶν ὅλως ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκτιθέμενον σύστημα κληρώεως· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τὸν Ἀριστοφάνην δυνάμεθα νὰ παραδεξώμεθα ὡς τἀδύνατα διαωμῳδοῦντα, ἀνάγκη νὰ συναγάγωμεν ὅτι ταῦτ' ἀναφέρονται εἰς προγενέστερον σύστημα αταργηθέν.

ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ γράμμα ἓν τῶν στοιχείων μέχρι τοῦ Κ» (1).

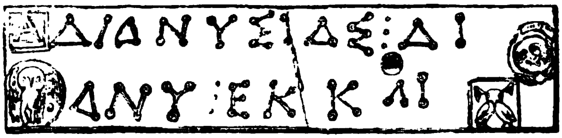

Πινάκιον δικαστικὸν

Ἦν δὲ τὸ πινάκιον τοῦτο οὐ χρήσιμον ἁπλῶς, ἀλλὰ πολλαχῶς ἀναγκαῖον, 1) ὡς ὄργανον κληρώσεως· διότι τούτῳ ὡς κλήρῳ χρώμενος ὁ δικαστὴς ἐδύνατο νὰ μετέχῃ τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων· 2) πρὸς βεβαίωσιν τῆς ταυτότητος τοῦ ἡλιαστοῦ ἔν τε ταῖς κληρώσεσι καὶ ἐν τῇ ἀπολήψει τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ (2).

Τὸ δ' ἐπὶ ἑκάστου πινακίου ἐπιγεγεγραμμένον «γράμμα ἓν τῶν

(1) Κεφ. 63. 4.

(2) Προσῆκον νομίζομεν ἵνα παρατηρήσωμεν ὧδε ὅτι παρόμοια πινάκια, ἀλλὰ πήλινα ταῦτα καὶ διαφόρων σχημάτων, ἀνευρέθησαν ἐν Μαντινείᾳ, καὶ δὴ τὰ πλεῖστα μάλιστα ἐν τῷ θεάτρῳ, κατὰ τὰς πρὸ δεκαπενταετίας ἐνεργηθείσας ἀνασκαφὰς ὑπὸ τοῦ κ. G. Fougéres, τανῦν καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λίλλης, ὧν λεπτομερῆ κατάλογον ἐδημοσίευσεν ὁ διαπρεπὴς νομισματολόγος καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἀθήνησιν Ἐθν. Νομισμ. Μουσείου κ. Ι. Ν. Σβορῶνος ἐν τῇ Διεθνεῖ Ἐφημ. τῆς Νομισμ. Ἀρχαιολογίας ἔτ. 1900.

Κατὰ τὸν κάλλιστον ὄντως κατάλογον τοῦτον, πάντα τὰ πινάκια ταῦτα, φυλασσόμενα νῦν ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Κεντρ. Μουσείῳ, ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς 107 (οἷς προσθετέον καὶ δεκάδα τεθραυσμένων), ἐκ δὲ τούτων τὰ πλεῖστα, καὶ δὴ ὡρισμένως τὰ 86, ἔχουσιν ἔνθεν μὲν ἐπικεχαραγμένα τό τ' ὄνομα καὶ τὸ τοῦ πατρὸς τοῦ κατόχου, ἔνθεν δ' ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Ω, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ F.

Περὶ τῶν πινακίων τούτων θ' ἀσχοληθῶμεν σὺν Θεῷ ἄλλοτε· ἀπὸ τοῦδε ὅμως λέγομεν, συμφωνοῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον τῷ κ. Fougéres, ὅτι καίτοι ἴσως οὐχὶ ὅλως ἄσχετα πρὸς τὴν τάξιν τοῦ ἐν Μαντινείᾳ θεάτρου, ἦσαν ὅμως οὐχὶ εἰσιτήρια, ἀλλὰ πολλῷ πιθανώτερον κλῆροι, ὡς ἀκριβῶς καὶ τὰ ἡλιαστικά, χρήσιμα δ' ἴσως εἴτε πρὸς τὸν τῶν δικαστηρίων καταρτισμόν, εἴτε καὶ πρὸς ἄλλας χρείας πολιτειακὰς οἵας δή ποτε.

Εἶνε δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν τοῖς πηλίνοις τούτοις πινακίοις τῆς Μαντινείας εὑρέθησαν 4 διπλᾶ, τοῦ αὐτοῦ μὲν ἀνὰ δύο σχήματος, ἔχοντα δ' ἐπικεχαραγμένον ἔμπροσθεν μὲν τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, ὄπισθεν δὲ τὸ αὐτὸ γράμμα· εἰσὶ δὲ ταῦτα κατὰ τὸν τοῦ κ. Σβορώνου κατάλογον τὰ ἑξῆς: 1) τὰ ὑπ' ἀρ. 27-28 Ἐξαίνετος Κλεανέτω, τὸ μὲν μεγ. 40 χλμ. κεραμόχρουν, τὸ δὲ μεγ. 41, πορτοκαλόχρου ὄπισθεν δὲ γράμμα Υ, ἀναγινωσκόμενον μόνον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν· 2) τὰ ὑπ' ἀ 37-38 Ἀγησίας Ἀλκίαυ, τὸ μὲν μεγ. $^{51}/_{26}$ χλμ. πορτοκαλόχρουν, τὸ δὲ με, $^{55}/_{24}$, τεφρόχρουν, ὄπισθεν δὲ τὸ γράμμα Χ· 3) τὰ ὑπ' ἀρ. 39-40 Ἀλκαῖος Ἀλκιδίω, τὸ μὲν μεγ. $^{51}/_{30}$ χλμ. πορτοκαλόχρουν, τὸ δὲ μεγ. $^{51}/_{26}$, τεφρόχρουν, ὄπι

στοιχείων μέχρι τοῦ Κ» ὡσαύτως ἦν ἀναγκαῖον πρὸς τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, ὡς θὰ ἴδωμεν ἑφεξῆς. Ἐνταῦθα δ' ὅμως παρατηρητέον (ἐπικαλούμεθα δὲ συντονωτάτην τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ κατανοήσῃ τελέως τὸ σύστημα τῆς κληρώσεως, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον νοοῦμεν αὐτό), ὅτι τὰ ἀριστοτελικὰ ῥήματα (Κεφ. 63. 4): «νενέμηνται γὰρ κατὰ φυλὰς δέκα μέρη οἱ δικασταί, παραπλησίως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι», δύο τινὰ σαφῶς καὶ βεβαίως σημαίνουσιν· α' ὅτι οἱ δικασταὶ πάντες ἦσαν νενεμημένοι εἰς μέρη δέκα κατὰ φυλάς, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν ἰσάριθμοι ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης φυλέται ἀπετέλουν τὸ σύνολον τῶν ἡλιαστῶν, καὶ δὴ ἄρα ὅτι, ἐὰν οἱ πάντες δικασταὶ ὑποτεθῶσιν ὄντες 6000, ἐκ τούτων ἀνὰ 600 ἦσαν φυλέται τῆς αὐτῆς φυλῆς· β' ὅτι οἱ τῆς αὐτῆς φυλῆς δικασταὶ (οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν 600) εἶχον ἐπὶ τῶν πινακίων αὐτῶν ἐπιγεγραμμένον οὐχὶ πάντες γράμμα τὸ αὐτό, ἀλλὰ συμμέτρως ἓν τῶν δέκα στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, οὕτως ὥστε ἐν τοῖς 600 πινακίοις τῆς φυλῆς ἑκάστης ἀπήντων πάντα τὰ γράμματα ταῦτα ἐν ἴσῳ παραπλησίως ἀριθμῷ.

σθεν δὲ τὸ γράμμα Ξ· 4) τὰ ὑπ' ἀρ. 48-49 Σάτυρος Ζευξίαυ. τὸ μὲν μεγ. 56/29 χλμ. πορτοκαλόχρουν ἀσθενές, τὸ δὲ μεγ. 53/28, τεφρόχρουν, ὄπισθεν δὲ ἐπὶ μὲν τὸ γράμμα C, ἐπὶ τὸ δὲ τὸ γράμμα Σ ἢ Μ.

Καθ' ἡμᾶς τὸ διπλοῦν τῶν πινακίων τούτων οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι, ὡς ἄλλως ἐμφαίνουσι τό τε διάφορον χρῶμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτῶν, ἐπλάσθησαν κατὰ δύο διαφόρους χρόνους, πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν παλαιοτέρων διὰ τῶν νεωτέρων.

Τὸ περὶ τῆς πολιτείας Μαντινέων ἀριστοτελικὸν χωρίον (ἐν Πολιτικ. Ϛ' Κεφ. β', 2): «ἐπεὶ παρ' ἐνίοις δήμοις, κἂν μὴ μετέχωσι τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλά τινες αἱρετοὶ **κατὰ μέρος** ἐκ πάντων, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ, τοῦ δὲ βουλεύεσθαι κύριοι ὦσιν, ἱκανῶς ἔχει τοῖς πολλοῖς. Καὶ δεῖ νομίζειν καὶ τοῦτ' εἶναι σχῆμά τι δημοκρατίας, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ ποτ' ἦν» ὀρθῶς νοούμενον, δύναται νομίζομεν νὰ συντελέσῃ ἱκανῶς πρὸς κρείσσονα κατάληψιν τῆς τε χρήσεως τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος πηλίνων πινακίων καὶ τῆς διακρίσεως αὐτῶν κατά τε σχήματα καὶ γράμματα διάφορα. Πιθανώτατα δὲ καὶ ἡ ἐν αὐτῷ φράσις, ἡ τῷ Ἀριστοτέλει προσιδιάζουσα, κατὰ μέρος, ὥσπερ ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ (Κεφ. 55. 1) οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ ὅτι οἱ Μαντινεῖς ἐκ περιτροπῆς ἢ ἐναλλὰξ ᾑροῦντό τινας αἱρετοὺς ἐκ πάντων, οἳ μόνοι μετεῖχον τῆς αἱρέσεως τῶν ...ων. Ὅρ. G. Fougères, Mantinée et l'Arcadie orientale (Paris, 1898) σ. ...-534. Ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ τῆς 13 Φεβρ. 1899 πρὸς τὸν κ. Ι. Ν. Σβορῶνον, τὴν ἐν ᾗ κατεχωρίσθη αὕτη πραγματείαν τούτου: Τὰ πήλινα εἰσιτήρια τοῦ ...τρου τῆς Μαντινείας ἐν Διεθν. Ἐφημ. τῆς Νομισμ. Ἀρχαιολ. ἔτ. 1900.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ ταῦτα ἐν ἑκάστῃ τῇ φυλῇ ἦσαν διανενεμημένα παραπλησίως ἴσα τὰ δέκα γράμματα, κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ δικασταὶ πάντες ἦσαν νενεμημένοι «παραπλησίως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι».

Τοῦτ' ἔτι σαφέστερον καθίστησιν ὁ ἑπόμενος πίναξ:

Φυλαί	Διανομὴ φυλετῶν κατὰ γράμματα										Ἀθροίσματα δικαστῶν κατὰ φυλὴν ἑκάστην
	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	
Ἐρεχθηΐς	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	= 600
Αἰγηΐς	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Πανδιονίς	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Λεοντίς...........	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Ἀκαμαντίς	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Οἰνηΐς	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Κεκροπίς..........	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Ἱπποθωντίς..........	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Αἰαντίς............	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Ἀντιοχίς....	60	»	»	»	»	»	»	»	»	»	= 600
Ἀθροίσματα δικαστῶν κατὰ γράμμα ἕκαστον	600+600+600+600+600+600+600+600+600+600										= 6000

Ὅτι δ' οὕτω καὶ μόνον νοητέον τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀριστοτελικὰ ῥήματα σαφῶς μὲν δειχθήσεται ἐν τοῖς ἑξῆς, ἱκανῶς ὅμως ὑποδηλοῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ Κεφ. 63 διδάσκων ὅτι εἴσοδοί εἰσιν εἰς τὰ δικαστήρια δέκα, μία τῇ φυλῇ ἑκάστῃ.... καὶ κιβώτια ἑκατόν, δέκα τῇ φυλῇ ἑκάστῃ, μικρὸν δὲ κατωτέρω (στήλ. 31. 3), περὶ τῶν αὐτῶν κιβωτίων, ὅτι ἐπιγέγραπται ἐπ' αὐτῶν τὰ στοιχεῖα μέχρι τοῦ Κ.

Καὶ νῦν ἐπισκεψώμεθα τὸν τόπον τῶν δικαστηρίων, ἐπιμελῶς δ' ἐξετάσωμεν ἓν καθ' ἕκαστον τῶν δικαστικῶν σκευῶν (1), φωτιζόμενοι καὶ χειραγωγούμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εἰς τὰ δικαστήρια, τὸν τόπον (2) τουτέστιν ἐν ᾧ κληροῦνται τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ὑπάρχουσι δέκα εἴσοδοι, μία τῇ φυλῇ ἑκάστῃ. Πῶς ἑκάστη τῶν εἰσόδων τούτων διακρίνεται ἔξωθεν, δὲν φαίνεται· βεβαίως ὅμως ὑπάρχει σημεῖόν τι διακριτικόν, ἴσως που ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς. Εἰσὶ δ' εὐνόητοι οἱ λόγοι ὑπάρξεως πλειόνων εἰσόδων, μιᾶς τῇ φυλῇ ἑκάστῃ· πρῶτον, διότι οἱ ὑποψήφιοι δικασταί εἰσι πάνυ πολυάριθμοι, ὑπάρχει ἄρα προφανὴς ἡ ἀνάγκη ἵν' ἡ κλήρωσις τελῆται ὅσον ἔνεστι ταχέως· εἶτα, διότι ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων πολιτείᾳ ἐπικρατεῖ κατὰ κανόνα καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκλογαῖς ἡ κατὰ φυλὰς διάκρισις, τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἡ τῶν δικαστῶν κλήρωσις ἐνεργεῖται κατὰ φυλάς, (Κεφ. 63. 1) ἐν τοῖς κληρωτηρίοις τῆς φυλῆς ἑκάστης (Κεφ. 63. 1, στηλ. 31 στιχ. 17 ἐπ.), διὰ τῶν σκευῶν ἑκάστης τῶν φυλῶν (Κεφ. 63 2 ἐπ.), ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων καὶ δεκάτου τοῦ γραμματέως τοῦ τῶν θεσμοθετῶν, ἑκάστου κληροῦντος τοὺς τῆς αὐτοῦ φυλῆς (Κεφ. 59. 7, 63. 1)· διότι, ὡς γνωστόν, καὶ οὗτοι κληροῦνται «**κατὰ μέρος** (3) ἐξ ἑκάστης ⟨τῆς⟩ φυλῆς.» (Κεφ. 55. 1).

(1) Πολυδεύκ. Η. 16 ἐπ., 123, Ι. 61.

(2) Ἐπιθ. ἃ περὶ τούτου λέγομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ. (1904) σ. 61 σημ. 2.

(3) Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀριστοτελικὴ φράσις: κατὰ μέρος, (πρβλ. λ. χ. Πολιτικ. Γ' κεφ. α' § 17 σ. 1275 b. 8 ἐπ.) σαφῶς ὧδε δηλοῖ ὅτι οἱ θ' ἄρχοντες καὶ δέκατος ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν Θεσμοθετῶν, ὤφειλον νὰ κληρῶνται ἐκ περιτροπῆς (διαδοχικῶς) ἑκάστοτε ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, καὶ δὴ ἄρα ὅτι μόνον κατὰ πᾶσαν δεκαετίαν ἐδύνατο ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς νὰ κληρωθῇ ὁ αὐτὸς οἷος δή ποτε τῶν θ' ἀρχόντων ἢ ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν. Τοῦτο δ' ὡς εἰκὸς ἵνα φυλάσσηται ἀκριβέστατα ἡ ἰσότης μεταξὺ τῶν φυλῶν.

Εἰσερχομένοις τοῖς ὑποψηφίοις δικασταῖς εἰς τὰ δικαστήρια, ἑκάστοις κατὰ φυλήν, διὰ τῆς οἰκείας εἰσόδου, εὐθὺς ἅμα τῇ εἰσόδῳ, ἀπαντῶσιν αὐτοῖς **δέκα κιβώτια** (τῶν ὅλων κιβωτίων ὄντων «ἑκατόν, δέκα τῇ φυλῇ ἑκάστῃ» (1), ἔχοντα ἐπιγεγραμμένον ἕκαστον ἓν τῶν δέκα στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, καθὰ δῆλα δὴ καὶ τὰ πινάκια.

Μικρὸν δ' ἀπωτέρω, ἀλλὰ πάντως κατὰ τὸ μέρος τῆς φυλῆς ἑκάστης, κεῖνται δύο διαχωρίσματα, **κληρωτήρια** καλούμενα (εἰσὶ δ' ἐν ὅλῳ τὰ «κληρωτήρια εἴκοσι, δύο τῇ φυλῇ ἑκάστῃ» (2), ἐν οἷς ἐνεργεῖται κατὰ φυλὴν ἡ τῶν δικαστῶν κλήρωσις. (3).

Παρὰ δὲ τὰ κληρωτήρια ταῦτα κεῖνται **ἕτερα κιβώτια**, ταῦτα δ' ὅμως οὐχὶ ὡρισμένως δέκα ἢ ἐλάσσονος ἀριθμοῦ (4) ἀλλ' ἑκάστοτε «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ τὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι» (5) Φέρει δ' ἕκαστον τῶν ἑτέρων κιβωτίων τούτων ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς (6), αὐτὰ δῆλα δὴ τὰ γράμματα, ἃ ἐπικληρωθέντα τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπὸ τοῦ θεσμοθέτου τοῖς ὁρισθεῖσι πρὸς πλήρωσιν δικαστηρίοις, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν, ἐτέθησαν ἤδη ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν (7).

Τὰ περὶ ὧν ἤδη ὁ λόγος ἕτερα κιβώτια ταῦτα, εὐθὺς ὡς οἱ ὑποψήφιοι δικασταὶ ἐμβάλωσι πάντες τὰ ἑαυτῶν πινάκια εἰς τὰ πρῶτα κιβώτια, ἕκαστος «εἰς τὸ κιβώτι[ον] ἐφ' οὗ ἂν ᾖ ἐπι[γεγρα]-

(1) Κεφ. 63. 2.

(2) Αὐτόθι. Διατί δὲ 2 κατὰ φυλὴν ἦσαν τὰ κληρωτήρια, διασαφανίζεται ἐν τοῖς ἑξῆς·

(3) Δύο εἰδῶν κληρωτήρια ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ μὲν τόπους ἢ διαχωρίσματα, ἐν οἷς ἐνηργεῖτο ἡ τῶν δικαστῶν κλήρωσις (Κεφ. 63. 2, στήλ. 31 στίχ. 16 ἐπ.), τὰ δὲ ἀγγεῖα ἢ σκεύη δικαστικὰ (στήλ. 32 στίχ. 29 καὶ 34), ἐν οἷς ἐνεβάλλοντο οἱ κύβοι ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς. Ὁ Πολυδεύκης (I. 61) οἶδ' ἀμφότερα τὰ εἴδη: «καὶ κληρωτήριον· εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου ἔοικεν εἰρῆσθαι τοὔνομα ἐν τῷ Γήρᾳ Ἀριστοφάνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἂν ἐναρμόσειεν». Πρβλ. ἔτι Θ. 44. Τόπον δὲ καλεῖ τὰ κληρωτήρια καὶ ὁ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. 47. 13 γραμματικός: «Κληρωτήρια: ἔνθα κληροῦνται οἱ δικασταί.» Πρβλ. CIA. II, 441.

Ὅτι δὲ τὰ περὶ ὧν ὧδ' ὁ λόγος κληρωτήρια εἴκοσι, δύο τῇ φυλῇ ἑκάστῃ εἰσὶ τόποι ἢ διαχωρίσματα καθίσταται, νομίζομεν, πρόδηλον ἐκ τῶν συμφραζομένων.

(4) Ὅρ. κατωτέρω ἐν Διορθωτικοῖς ἀρ. 2.

(5) Κεφ. 63. 2. Στήλ. 31 στίχ. 35 ἐπ.

(6) Στήλ. 31 στίχ. 29 ἐπ. στίχ. 35 ἐπ.

(7) Κεφ. 63. 5.

μμένον τὸ γράμ[μα] τὸ αὐτὸ ὅπ[ε]ρ ἐπ[ὶ τῷ] πινακίῳ ἐστὶν α[ὐτῷ]» (1) ἐπιγεγραμμένον, κομίζονται εἰς τὰ κατὰ φυλὴν 2 κληρωτήρια, ἐκεῖ δὲ τίθενται παρὰ τῷ ἄρχοντι τῷ ἐφεστηκότι εἰς τὴν τῶν δικαστῶν κλήρωσιν (2).

Πλὴν ὅμως τῶν ἤδη διειλημμένων ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ τὰ ἑξῆς δικαστικὰ σκεύη κατὰ φυλήν:

α´ **Ὑδρίαι** δύο, κατὰ δύο τῆς φυλῆς ἑκάστης κληρωτήρια (3) Τῶν ὑδριῶν τούτων ἡ μέν, ἣν καὶ πρὸς εὐκολίαν καλοῦμεν ὑδρίαν βαλάνων, χρησιμεύει πρὸς ἐμβολὴν εἰς αὐτὴν τῶν βαλάνων, ἡ δ' ἑτέρα, ἡ ὑδρία κύβων πρὸς ὑποδοχὴν τῶν κύβων κληρώσεως, τῶν τε λευκῶν καὶ μελάνων.

β´ **Βακτηρίαι** πλεῖσται, πᾶσαι ἔγχρωμοι, διατεθειμέναι κατὰ δέσμας καὶ χρῶμα διάφορον, ὅσαπερ τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων· διότι τοῖς « δι]καστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται [ἑκάσ]τῳ ἐπὶ τῷ σφη[κ]ίσκῳ τῆς εἰσ[όδο]υ » (4)

Κατὰ πᾶσαν ὅμως κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, τοσαῦται καθόλου ἔγχρωμοι « βακτηρίαι |παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ἴσοδον](5) ἑκάστην, ὅσοιπερ οἱ δικασταὶ» κατὰ φυλήν, ὅσαι τουτέστι τὸ δέκατον τῶν ἁπάντων τῇ δικασίμῳ ἡμέρᾳ ἀναγκαίων δικαστῶν, τοσαῦται δὲ κατὰ χρῶμα διάφορον, ὅσαι τῇ φυλῇ ἑκάστῃ ἀνάλογοι, κατὰ λόγον χρώματος τῶν πληρωθησομένων ὅσων δή ποτε δικαστηρίων.

γ´ **Βάλανοι**, πλεῖσται ὡσαύτως, ἑκάστη ἔχουσα ἐπιγεγραμμένον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς, ὅσα καθόλου τὰ πληρω-

(1) Στήλ. 31 στίχ. 5. ἐπ.

(2) Στήλ. 31 στίχ. 35. ἐπ.

(3) Κεφ. 63. 2. Ὅτι αἱ ὑδρίαι εἰσὶ δύο κατὰ φυλήν, σαφῶς νοοῦμεν ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος τῆς κληρώσεως· ἡ τοὐναντίου ἐκδοχὴ ἄγει εἰς ἀδιέξοδον.

(4) Στήλ. 32 στίχ. 8 ἐπ.

(5) Κεφ. 63, 2. Ὁ Sandys (ἐν ἑρμην. ἐκδόσει τῆς Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σ. 233) διδάσκει ὅτι τὸ ὧδε ἀναγιγνωσκόμενον: ε[ἴσοδον] ἑκάστην σαφῶς ἀνενεκτέον εἰς τὰ δύο κατὰ φυλὴν κληρωτήρια· ἀλλ' ἡμῖν, τοὐναντίον, βέβαιον σχεδὸν φαίνεται ἐπειδὴ μόνον περὶ τῶν εἰς τὰ δικαστήρια εἰσόδων μικρὸν εὐθὺς ἀνωτέρω ἐποιήιτο λόγον ὁ Ἀριστοτέλης, σαφῶς νοητέον ἐνταῦθα κατὰ τὴν ε[ἴσοδον] ἢ ἴσως τιον κατὰ τὴν ἔξοδον ἑ[κάστην] τῶν δικαστηρίων· διότι ἐξιὼν τοῦ τόπου τῆς ρώσεως τῶν δικαστηρίων ὁ δικαστὴς καὶ ἔχων τὴν βακτηρίαν βαδίζει εἰς δικαστήν τὸ εἰληχός.

θησόμενα ἡλιαστικὰ δικαστήρια (1)· διότι, ὡς αὖθις ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει, καθ' ἑκάστην πλήρωσιν δικαστηρίων, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν, ἐπικληροῦνται εἰς «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ [τ]ὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι», ὑπὸ τοῦ λάχοντος ἑνὸς τῶν θεσμοθετῶν τὰ ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς γράμματα, «ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις», ἃ δ' ἐπιτίθησι «φέρων ὁ ὑπηρέτης ἐφ' ἕκαστ[ον τὸ δικα]στήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν (2).

Ἐκ τούτων, εἰς τὴν ὑδρίαν βαλάνων «ἐμβάλλονται ἴσαι ταῖς βακτηρίαις» (3) βάλανοι, φέρουσαι καὶ αὗται ἑκάστη ἓν τῶν ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς ἐπικληρωθέντων τοῖς δικαστηρίοις γραμμάτων, κατὰ λόγον ἀριθμοῦ δικαστῶν δι' ἕκαστον γράμμα (=δικαστήριον), διαιρούμενον διὰ 10, ὅσαι αἱ φυλαί. Τοῦτο δ' ὅμως νοηθήσεται βέλτιον κατωτέρω.

δ' **Κύβοι** χαλκοῖ πλείονες, μέλανες καὶ λευκοί.

Ἐκ τῶν λευκῶν, τοσοῦτοι κύβοι «κατὰ πέντε πινάκια εἷς» (4) εἰς τὴν ὑδρίαν κύβων ἐμβάλλονται, «ὅσους ἂν δέ[ῃ λαχεῖν] δικαστάς» (5), τουτέστι τὸ δέκατον τοῦ παντὸς ἀναγκαίου ἑκάστοτε ἀριθμοῦ δικαστῶν. Εἰς τὴν αὐτὴν δ' ὑδρίαν ἐμβάλλονται καὶ κύβοι μέλανες «τὸν αὐτὸν τρόπον» (6), εἰς δῆλα δὴ κατὰ πέντε πινάκια τῶν μελλόντων ἀπολαχεῖν δικαστῶν. Ὅπως δὲ καὶ οὗτοι λογίζονται, ὡσαύτως ἐξηγησόμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς.

ε' **Κανονίδες** κατὰ φυλὴν δέκα, «πέντε ἐν ἑκάστῳ τῶν κληρωτηρίων» (7). Ἑκάστη δὲ κανονὶς ἔχει ἐπιγεγραμμένον ἓν τῶν

(1) Κεφ. 63. 2. Καθ' ὅσον γιγνώσκομεν οὐδεμία ἄχρι σήμερον ἀνευρέθη βάλανος ἢ τοὐλάχιστον ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη. Ἐκαλεῖτο δ' οὕτω, φαίνεται, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, προσομοιάζουσα τῷ καρπῷ τῷ καὶ νῦν τῷ αὐτῷ ὀνόματι καλουμένῳ, πεποιημένη δ' ἴσως ἐκ ξύλου, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται διατί πᾶσαι ἐφθάρησαν.

(2) Κεφ. 63. 5.

(3) Κεφ. 63. 2.

(4) Ὁ σοφὸς Βλάσσιος (ἐν ἐκδ γ' σ. 102) ὑπολαμβάνει ὅτι εἷς κύβος κατὰ πέντε πινάκια ἐνεβάλλετο, «quia tot sunt κανονίδες in quoque κληρωτ.». Ἴσως, ἀλλ' ἐπίσης, νομίζομεν, καὶ πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς κληρώσεως.

(5) Στήλ. 31 στίχ. 18 ἐπ.

(6) Στήλ. 31 στίχ. 22.

(7) Στήλ. 31 στίχ. 16 ἐπ. Διατί δὲ 5 καὶ οὐχὶ 10 αἱ ἐν ἑκάστῳ τῷ κληρωτηρίῳ κανονίδες, ὅρα κατωτέρω ἐν Διορθωτικοῖς ἀρ. 4.

δέκα γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, καθὰ τουτέστι τά τε πινάκια τῶν ὑποψηφίων δικαστῶν καὶ τὰ δέκα κατὰ τὴν φυλὴν ἑκάστην κιβώτια, ἐφ' ὧν ταὐτὰ στοιχεῖα ἐπιγέγραπται ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ (1).

Τὸ σχῆμα τῆς κανονίδος ἀμυδρῶς μόνον δυνάμεθα νὰ διδῶμεν. Φαίνεται δ' ὥς τι ξύλον ἐπίμηκες, ἱκανὰς ἔχον θήκας ἢ καθέτους τομάς, ἀλλὰ βεβαίως οὐχὶ πλείονας τῶν 60 (2), εἰς ἃς ὁ καθ' ἕκαστον γράμμα, ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, λαχὼν ἐμπήκτης (εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι κατὰ κανονίδα εἷς) ἐμπήγνυσι τὰ ἐξ οὗ αὐτὸς οὗτος ἔλαχε κιβωτίου πινάκια « εἰς τὴν κανονίδα, [ἐφ' ἧς τὸ α]ὐτὸ γράμμα ἔπεστιν ὅπερ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου (3).

Σαφῶς ὅμως νοοῦμεν διατί κανονίδες ὀνομάζονται· καλοῦνται οὕτως οὐ μόνον διότι κανονίζουσι τά τε γράμματα καὶ τὴν σειρὰν καθ' ἣν προσῆκον εἶνε ἵν' ἕλκωνται ἐξ αὐτῶν τὰ πινάκια τῶν τε λαγχανόντων καὶ ἀπολαγχανόντων δικαστῶν, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐμπηχθέντων ἁπάντων κατὰ γράμμα τὸ αὐτὸ τῶν πινακίων εἰς τὰς κανονίδας, εὐθὺς παραχρῆμα δείκνυται ὁ πᾶς ἀριθμὸς τῶν κατὰ φυλὴν ἑκάστην προσδραμόντων ὑποψηφίων δικαστῶν, ἐξ οὗ ὡς εἰκὸς δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀμέσως καὶ πόσοι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν λευκῶν κύβων προσῆκον εἶνε νὰ ἐμβληθῶσιν εἰς τὴν οἰκείαν ὑδρίαν κύβοι μέλανες, ὅπως μετάσχωσι τῆς κληρώσεως πάντες κατὰ φυλὴν οἱ ὑποψήφιοι δικασταί. Διότι, γνωστοῦ κατὰ φυλὴν ὄντος τοῦ ἀναγκαίου λαχεῖν ἀριθμοῦ δικαστῶν, πρὸς κλήρωσιν δὲ τούτων ἐμβαλλομένου ὡρισμένου ἀριθμοῦ κύβων λευκῶν, ἑνὸς κατὰ 5 πινάκια, ἵνα γνωσθῇ ποσοι σὺν τοῖς λευκοῖς ἐμβλητέοι κύβοι μέλανες, ἀνάγκη ὑπάρχει ἀπόλυτος ἵνα γνωστὸς ᾖ καὶ ὁ τῶν μελλόντων ἢ δυναμένων ἀπολαχεῖν ἀριθμός· ἀκριβῶς δὲ ἀριθμὸν τοῦτον αἱ κανονίδες δεικνύασιν.

(1) Στήλ. 31 στίχ. 11 ἑπ.

(2) Διότι κατὰ φυλὴν κανονίδες 10 × 60 = 600, ὅσοι κατ' ἀνώτατον ὅρον οἱ ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης ἡλιασταί, ὑποτιθεμένων ἁπάντων 6000.

(3) Στήλ. 31 στίχ. 12 ἑπ. Ἐνταῦθα δ' ὅμως παρατηρητέον ὅτι τὴν κανονίδα οὕτω οὔμεν, ἔχουσαν τουτέστι θήκας ἢ καθέτους τομάς, μάλιστα ἕνεκα τοῦ ῥήματος ἐμπήγνυμι. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τῶν εὑρεθέντων χαλκῶν πινακίων εἰσὶ τετρυπημένα, δὲν ἴσως κωλύει ἵνα παραδεξώμεθα ὅτι καὶ τὰ πύξινα πινάκια, εἴπερ ὡσαύτως τετρυπημένα ἦσαν, προσηλοῦντο εἰς τὴν κανονίδα, ἐμπηγνύμενα εἰς ἥλους ἐπ' αὐτῆς προσηλωμένους, ἰσαρίθμους βεβαίως ταῖς ὑποτιθεμέναις θήκαις ἢ τομαῖς.

Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα σκεύη δικαστικὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθην. Πολ. μνημονευόμενα οἷον κληρωτήρια αὖθις(1), ἀμφορεῖς, ἐχῖνοι, κλεψύδραι, σύμβολα, ψῆφοι(2), ἀλλ' ἡμῖν ἔσται ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῶν συμβόλων μόνον, ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν κλήρων θεσμοθετῶν, περὶ ὧν ὅμως κλήρων ὁ Ἀριστοτέλης οὐδένα ποιεῖται λόγον.

Εἰσὶ δὲ οἱ λεγόμενοι **κλῆροι θεσμοθετῶν** μικρὰ κερμάτια χαλκᾶ, ἔχοντα ἔνθεν μὲν τέσσαρας γλαῦκας, τεθειμένας ἐν σχήματι χῖ, χωριζομένας δ' ἄνωθεν καὶ κάτωθεν διὰ κλαδίσκου ἐλαίας, καὶ πέριξ ἐπιγεγραμμένα τὴν λέξιν ΘΕ-ΣΜΟ-ΘΕ-ΤΩΝ, ἔνθεν δὲ ἓν τῶν στοιχείων, ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἐφεξῆς.

Δυστυχῶς τρία μόνον τοιαῦτα ἄχρι τοῦδε ἀνευρέθησαν(3), τὸ μὲν πρῶτον ἐπιγεγραμμένον τὸ γράμμα Α, τὸ δεύτερον τὸ γράμμα Ǝ (= Ε ἀνεστραμμένον), τὸ δὲ τρίτον, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων νεώτερον, τὸ γράμμα Σ ἢ Μ.

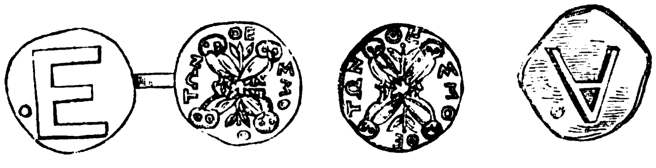

Σύμβολα (ἢ κλῆροι) θεσμοθετῶν.

Παραλείποντες τὰς ἤδη ὑπ' ἄλλων(4) ἐξενηνεγμένας γνώμας περὶ τῆς χρήσεως τῶν κερματίων τούτων, εὐθὺς λέγομεν ὅτι ἧττον ἀπίθανος ἡμῖν φαίνεται ἡ τοῦ κ. Σβορώνου, ἀκολούθως τῷ Benndorf διδάξαντος (ἐν τῇ ἐν τῇ Διεθνεῖ Ἐφημ. τῆς Νομισματ. Ἀρ-

(1) Περὶ τούτων διελάβομεν ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 65 ἑπ., νοήσαντες ταῦτα ὡς σκεύη μικρά, καταλλήλως πρὸς τὴν χρείαν κατεσκευασμένα. Ὅρα στήλ. 32 στίχ. 29 ἑπ.

(2) Διελάβομέν τινα περὶ ψήφων ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 26 ἑπ. 37 σημ. 2.

(3) Καὶ τούτων τῶν δύο τὰς εἰκόνας παρελάβομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Dict. des Antiqu. τῶν Daremb.-Sagl. τόμ. Β' σελ. 191. Τὸ μὲν τὸ γράμμα Ε (ἀρ. 2411) φέρον κεῖται ἐν τῷ Βερολινείῳ Μουσείῳ, τὸ δὲ τὸ γράμμα Α (ἀρ. 2412) ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Παρνασσῷ ἔτ. 1883.

(4) Ὅρα τινὰς τούτων παρὰ Σβορώνῳ, περὶ τῶν εἰσιτηρίων κλπ. ἔνθ' ἀνωτέρ. σελ. 89 ἑπ., ἑτέρας παρὰ Caillemer, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' σελ. 191. Πρβλ. Sandy ἐν ἐκδ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σελ. 236 ἐν ταῖς σημ. ὅρ. δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖ

χαιολογίας 1898 διατριβῇ αὐτοῦ, Περὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν ἀρχαίων σελ. 90 ἐπ.) ὅτι τὰ κερμάτια ταῦτα ἦσαν «σύμβολα, ἅτινα ἐδίδον οἱ Θεσμοθέται πρὸς εἴσοδον εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον διὰ τὰς συνόδους τῆς ἐπὶ Λυκούργου Ἐκκλησίας, καὶ ἅτινα οἱ ἐξερχόμενοι παρουσιάζοντες ἐλάμβανον τὸ τριώβολον».

Οὐδὲν ἧττον ὅμως σφόδρα πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ οἱ Θεσμοθέται, κατά τινας περιστάσεις, ἐδύναντο νὰ ποιῶνται χρῆσιν ἰδίων παρομοίων κλήρων πρὸς κλήρωσιν ἑκάστοτέ τινος ἢ τινων ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἀνατεθειμένων αὐτοῖς καθηκόντων. Οὕτως ἐν ᾧ εἷς εἶνε ὁ Ἄρχων, εἷς ὁ Βασιλεύς, εἷς ὁ Πολέμαρχος, οἱ Θεσμοθέται εἰσὶν ἕξ, τοσοῦτοι δ' ὄντες βεβαίως δὲν ἐδύναντο ἢ διὰ πλειονοψηφίας μόνον νὰ ἐνεργῶσιν ἑκάστοτε τὰ πᾶσιν συλλήβδην αὐτοῖς ἀνατεθειμένα ἔργα (καὶ δὴ λ. χ. τοῦ προγράφειν τὰ δικαστήρια, τοῦ διδόναι ταῖς ἀρχαῖς κτλ.), ν' ἀποφαίνωνται δὲ καὶ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τῆς ἁρμοδιότητος αὐτῶν πλείστων ὅσων δικῶν καὶ γραφῶν (1). Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ πάντες συγχρόνως ἦν δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἡγεμονίαν δικαστηρίου, πιθανώτατον εἶνε ὅτι διὰ κλήρου ὡρίζετο ἑκάστοτε τίς τούτων ἔμελλε νὰ ἡγεμονεύσῃ. Ὡσαύτως, κατὰ τὰ ἐν Κεφ. 63, 5 τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου οριζόμενα, «ὁ θεσμοθέτης» ἐπικληροῖ «τὰ γράμματα, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις»· ἀλλὰ τίς τῶν θεσμοθετῶν; Βεβαίως οὐχὶ ὁ βουλόμενος, ἀλλ' ὁ κλήρῳ λαχών. Τέλος ἐν στήλῃ 32 στίχῳ 32 ἐπ. (πρβλ. Κεφ. 59. 5) διαρρήδην κεῖται ὅτι οἱ λαχόντες τῶν θεσμοθετῶν δύο ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς τὰ δικαστήρια· κατ' ἀκολουθίαν καὶ οὗτοι ἑκάστοτε κλήρῳ πρὸς τοῦτο καθίσταντο.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ θεσμοθέται πρὸς πάντα ταῦτα ἐδύναντο νὰ ποιῶνται χρῆσιν κλήρων ἢ ψήφων, ἑκάστου τούτων διακρινομένου ἴσως διὰ στοιχείου τινὸς ἐπιγεγραμμένου ἐπὶ τῆς ὄπισθεν ὄψεως.

Ὡς δικαστικὰ δὲ **σύμβολα** οἱ ἀρχαιολόγοι ἐχαρακτήρισαν ἕτερά α κερμάτια, ἀλλὰ μολύβδινα ταῦτα, ἔνθεν μὲν προσόμοια τριωλῳ, ἔνθεν δ' ἐπιγεγραμμένα ἓν τῶν δέκα στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α καὶ

1) Ἐπ. Κεφ. 45. 1, 48. 5, 52. 2, τὸ Κεφ. 59 ὁλόκληρον.

ἐφεξῆς (1), ἐδίδαξαν δέ, πρὸ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ συγγράμματος, ἀκολούθως δὲ καὶ τοῖς γραμματικοῖς (2), ὅτι ταῦτά εἰσι τὰ σύμβολα, ἃ κατὰ τὰ παρὰ Δημοσθένει (3), ἐλάμβανον μὲν εἰσιόντες οἱ δικασταὶ εἰς τὸ δικαστήριον, εἶτα δὲ ψηφισάμενοι ἀπεδίδοσαν πρὸς ἀπόληψιν τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ (4).

Ταῦτα δ' ὅμως δυσχερῶς πάνυ δύνανται νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὴν ἐν τῇ 'Αθην. Πολιτείᾳ ἄμεσον διδασκαλίαν τοῦ 'Αριστοτέλους, καθ' ἣν οἱ δικασταὶ παρελάμβανον μὲν εἰσιόντες ἕκαστος εἰς τὸ προσ-

(1) Κατὰ τὸν Σάνδυν (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 241 ἐν ταῖς σημ.) οὐδὲν εὑρέθη τοιοῦτο σύμβολον ἐπιγεγραμμένον τι τῶν στοιχείων μετὰ τὸ Κ. Τὰς ἀκολουθούσας δ' εἰκόνας ὡσαύτως παρελάβομεν παρὰ τῶν αὐτῶν Daremb.- Sagl. Τόμ. Β' σελ. 193. Τὸ ἡμέτερον ἐν 'Αθήναις Νομισματ. Μουσεῖον κέκτηται παμμεγίστην συλλογὴν μολυβδίνων συμβόλων, ὁ δὲ κ. Σβορῶνος ἤρξατο ἤδη δημοσιεύων ἐν τῇ Διεθνεῖ 'Εφημ. τῆς Νομισμ. 'Αρχαιολογίας (1900, σ. ἀποσπασμ. 53 ἑπ.) τέλειον κατάλογον αὐτῶν, νῦν ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ ἀριθμ. 296. Δυστυχῶς ἐκ τῶν οὑτωσὶ κατειλεγμένων ἤδη συμβόλων τούτων ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ κρίνῃ τις, ἂν ἡ τοῦ Σάνδυος βεβαίωσις τυγχάνῃ οὖσα ἀκριβὴς πράγματι.

(2) Φώτ. ἐν λ. βακτηρία καὶ σύμβολον: «οἱ λαχόντες δικάζειν ἐλάμβανον παρὰ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν σύμβολον καὶ βακτηρίαν καὶ οὕτως ἐδίκαζον· τὴν χρόαν δὲ ὁμοίαν εἶχε τῇ βακτηρίᾳ τὸ δικαστήριον. τὸ μέντοι σύμβολον μετὰ τὴν κρίσιν ἀποδιδόντες ἐκομίζοντο τριώβολον· ὅπερ καὶ δικαστικὸν γέγονεν». — Σχολ. 'Αριστοφ. Πλούτ. 277 (σελ. 340 a 40): «τοῖς λαχοῦσι δικάσαι εἰσελθοῦσιν ἑκάστῳ σύμβολον δίδοται δημόσιον παρὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ εἰληχυίας ἀρχῆς, ἵν' [[οἱ]] ἐξιόντες καὶ τοῦτο προσφέροντες λαμβάνοιεν τὸν δικαστικὸν μισθόν».

(3) Δημοσθ. π. τ. στεφ. § 210: «ἐπεὶ..., ὦ ἄνδρες 'Αθηναῖοι, ... παραλαμβάνειν γε ἅμα τῇ βακτηρίᾳ καὶ τῷ συμβόλῳ τὸ φρόνημα τὸ τῆς πόλεως νομίζειν ἕκαστον ὑμῶν δεῖ, ὅταν τὰ δημόσια εἰσίητε κρινοῦντες».

(4) 'Ο δὲ Γίλβερτ (ἔνθ' ἀνωτ. μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σελ. 508 ἑπ.) καὶ μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου ἐδίδαξεν ὅτι «εἰσελθόντες (οἱ δικασταὶ) εἰς τὸ δικαστήριον, ἀφ' οὗ παρέδιδον ἴσως πρῶτον τὴν βάλανον παρελάμβανον τὸ σύμβολον, ἀνθ' οὗ μετὰ τὴν λύσιν τοῦ δικαστηρίου ἀπελάμβανον τὸν δικαστικὸν μισθόν».

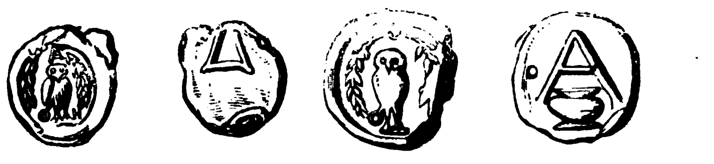

Σύμβολα μολύβδινα.

ῆκον δικαστήριον «σύνβολον δη[μοσία] παρὰ τοῦ ε[ἰ]ληχότος ταύτη[ν] τὴν ἀ[ρχήν]» (1), οἱ δ' αὐτοὶ ὅμως ψηφιζόμενοι (μέλλοντες ἄρα ἐξιέναι) ἐλάμβανον αὖθις ἕκαστος «σύνβολον [χ]αλκοῦν (2) [μετὰ] τοῦ γ· ἀποδιδοὺς [γ]ὰρ γ (= τριώβολον) λαμ[β]άνει, [καὶ] ψηφί[ζοντα]ι πάντες· ο[ὐ γὰ]ρ ἔστι λα[β]εῖν σ[ύ]νβολον (3) [οὐδεν]ί, ἐὰν μὴ ψηφίζηται». Προστίθεται δὲ τέλος ὅτι «ἂν δέῃ τιμῆσαι (ἐν ᾗ ἂν δῆλα δὴ περιπτώσει ἡ πρώτη ψηφοφορία ἀποβῇ κατὰ τοῦ διωκομένου), οἱ δικασταὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ψηφίζονται «τὸ μὲν σύμβολον ἀποδιδόντες, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες» (4). Ἐκ τούτων δ' ἕπεται ὅτι οὐχὶ ἕν, ἀλλὰ δύο ἦσαν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὰ σύμβολα (5), τὸ μὲν ἐμφαῖνον συμβολικῶς τὸ τοῦ δικαστοῦ ἀξίωμα, τὸ δὲ «χαλκοῦν μετὰ τοῦ γ» στοιχείου, ἁπλῶς χρήσιμον πρὸς ἀπόληψιν τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ, διδόμενον δὲ τοῖς δικασταῖς ἐπ' ἀνταλλαγῇ τῆς βακτηρίας, ὡς προσμαρτυροῦσι καί τινες τῶν γραμματικῶν (6).

(1) Στήλ. 32 στίχ. 14 ἑπ. Συνεπληρώθη δ' οὕτω ὑπὸ τοῦ Κενυῶνος ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 278 σχολίου, ἐν ᾧ κεῖται πλῆρες τὸ ἀποσπασμάτιον.

(2) Στήλ. 34 στίχ. 37 ἑπ. Ἀνέγνω δὲ [χ]αλκοῦν ὁ κριτικώτατος Βλάσσιος, ᾧ καὶ ὁ Κενυὼν συμφωνεῖ. Ὁ δὲ Wilcken: ακοινη.

(3) Οὕτω: σ[ύ]νβολον, κατὰ τὸν Βλάσσιον αὖθις, οἱ δὲ K-W³, καίπερ ἐν τῷ παπύρῳ ἀναγιγνώσκοντες: C[Y]NBOPON, ὅμως τῷ Teusch πιθόμενοι ἐξέδωκαν: [τριώ]βολον, οὐ πιθανῶς καθ' ἡμᾶς, ὡς διδάσκει μὲν ὁ προηγούμενος γάρ, σαφῶς δὲ διδάσκουσι καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου κείμενα: «ἔ[π]ειτα πάλιν τιμῶσι, ἂν δέῃ τιμῆσαι, τὸν αὐτὸν τρόπον ψηφιζόμενοι, τὸ μὲν **σύμβολον ἀποδιδόντες**, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες», ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι οὐχὶ τριώβολον ἀναγνωστέον, ἀλλὰ πάντως σύμβολον, διότι τοῦτο ἐλάμβανον ἀντιδιδόντες τὴν βακτηρίαν, διὰ τὸ κομίσασθαι τὸ τριώβολον.

(4) Στήλ. 36 στίχ. 1 ἑπ.

(5) Τοῦτο, φαίνεται, μὴ νοήσας τις τῶν γραμματικῶν, βουλόμενος δ' ἵνα συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα, τῷ πρώτῳ συμβόλῳ τὴν βακτηρίαν ἐπωνόμασεν: «ἐδίδου δὲ ὁ κῆρυξ αὐτοῖς ῥάβδον, ἥτις ἦν **σύμβολον** τοῦ δικάζειν, ἵνα ἕκαστος καθ' ἑσπέραν, ἀποδιδοὺς τῷ πρυτάνει τὴν ῥάβδον, τριώβολον λαμβάνῃ, μισθὸν τῆς δικάσεως· ἀντὶ οὖν τοῦ εἰπεῖν . . . καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ κῆρυξ δίδωσί σοι τὸ **σύμβολον** . . . φησὶν κτέ.» (Παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλουτ. 277 σ. 340 d 4 ἑπ.). Εἰς χείρονα παρανόησιν περιέπεσεν ὁ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 300, 32 ὡς σύμβολον ἐκλαβὼν τὸ πινάκιον: «Σύμβολον: σημαίνει μὲν τὰ σημεῖα, σημαίνει δὲ καὶ τὰ συμβόλαια καὶ τὰ γραμματεῖα· εἰδικῶς δὲ σύμβολον δηλοῖ γραμματεῖόν τι, ὃ ἐλάμβανε τῶν δικαστῶν ἕκαστος εἰσιὼν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅ ἐστι πινάκιον».

(6) Βεκκ. Ἀνεκδ. 185, 4. Πρβλ. Σχολ. Ἀριστ. Πλοῦτ. 277 σ. 340 d 6.

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἑτέρα προκύπτει δυσχέρεια, ἱκανῶς δυσυπέρβλητος, πῶς τουτέστιν ἑρμηνευτέον τὰ ἐπὶ τῶν περισωθέντων ἄχρις ἡμῶν συμβόλων γράμματα ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἑξῆς. πῶς δὲ ταῦτα συμβιβαστέον πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους κρατοῦσαν τάξιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ὅτι δὲν ἐχρησίμευον πρὸς τὸ δεύτερον εἶδος τῶν συμβόλων, τῶν πρὸς ἀπόληψιν τοῦ μισθοῦ, γίγνεται φανερὸν ἔκ τε τοῦ ὅτι εἰσὶ μολύβδινα οὐχὶ δὲ χαλκᾶ, προσέτι δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχουσιν ἐπιγεγραμμένον οὐχὶ τὸ στοιχεῖον Γ ἀλλ' ἓν τῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἑξῆς. Ἐὰν δ' αὖθις ταυτίσωμεν ταῦτα πρὸς τὸ εἰσιοῦσι τοῖς δικασταῖς διδόμενον σύμβολον, πάλιν πρὸς τὰ αὐτὰ γράμματα Α καὶ ἑξῆς προσκρούομεν, διότι ἀδιανόητος μὲν ὑπολείπεται ἡ χρησιμότης τῶν ἐπιγεγραμμένων ὡς εἴρηται γραμμάτων, ἄπορον δὲ καὶ κατὰ τίνα κανόνα ἑκάστῳ δικαστῇ ἓν τῶν γραμμάτων τούτων ἐδίδοτο, ἀφ' οὗ αἱ μέν, ἃς οὗτος εἰσιὼν εἶχεν, βάλανος καὶ βακτηρία οὐδὲν πρὸς τὴν διάκρισιν τῶν γραμμάτων συνεβάλλοντο, τὰ δὲ πινάκια τὰ ἔχοντα τὰ ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ γράμματα, εὕρηντο ἤδη ἐγκεκλεισμένα ἐν τοῖς ἑτέροις κιβωτίοις, τοῖς ἐπιγεγραμμένοις τὰ ἐπικληρωθέντα τοῖς δικαστηρίοις γράμματα ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς.

Διὰ ταῦτα, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, μίαν ἐκ πασῶν τῶν δυσχερειῶν τούτων ὁρῶμεν εὔλογον ἔκδυσιν, ἵνα παραδεξώμεθα τουτέστιν ὅτι τὰ ἄχρι τοῦδε εὑρεθέντα σύμβολα ἢ εἰσιν προγενέστερα τῶν περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς ὄντων ἐν χρήσει ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ (1) ἤ, ὃ καὶ πάντως πιθανώτερον, ὅτι

(1) Μηδενὶ δὲ φανῇ ἄπιστος ἡ ὑπόθεσις αὕτη, διότι τοὐναντίον δύναται νὰ θεωρῆται βέβαιον ὅτι πολλάκις τὰ δικαστικὰ σκεύη μετεβλήθησαν, καὶ δὴ μάλιστα ἐπὶ τὸ τελειότερον. Οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ ἐπὶ Ἀριστοτέλους τὰ πινάκιά εἰσι πύξινα, τὰ πρὸ τούτων ἦσαν χαλκᾶ, ἐπιγεγραμμένα ὡσαύτως τό τ' ὄνομα τοῦ δικαστοῦ πατρόθεν καὶ τὸ τοῦ δήμου καὶ ἓν τῶν στοιχείων μέχρι τοῦ Κ. Εὑρέθησαν ὅμως, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, καὶ πινάκια, πάντως προγενέστερα τούτων, μὴ ἐπιγεγραμμένα τὸ τοῦ πατρὸς τοῦ δικαστοῦ ὄνομα. Ὡσαύτως ὁ λεγόμενος κημός, ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν σχοίνινος, ὅμοιος χοάνῃ, εἶτα δ' ἐγένετο ἐκ μολύβδου, τέλος ὅμως ἀπρόσφορος φωραθείς, ἀντικατέστη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ τοῦ διερρινημένου ἐπιθήματος (Ὅρ. ἃ λέγομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 153 σημ. 2). Ὁμοίως αἱ ψῆφοι. Ταῦτ[α] δὲ καθόλου δοξάζομεν οὐ μόνον περὶ τῶν δικαστικῶν σκευῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ παν[τὸς] τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκομένου συστήματος κληρώσεως, ὃ ὑπολαμβάνομε[ν] τοῖς πλείστοις διάφορον πάντων τῶν πρὸ τούτου ἐν χρήσει συστημάτων. Ἀλλὰ π[ερὶ] τούτων ἴσως ἄλλοτε σὺν Θεῷ πλείονα.

ταῦτα, τὰ μολύβδινα λέγομεν, κατὰ τὴν τοῦ κ. Σβορώνου γνώμην, ἐχρησίμευον πράγματι ὡς εἰσιτήρια εἴτε εἰς τὸ θέατρον εἴτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνερχομένην εἰς τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. Εὑρέθη δ' οὐδὲν τῶν περὶ ὧν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης χαλκῶν συμβόλων, ἴσως διότι ἐπιμελῶς ἐν τοῖς δικαστηρίοις φυλασσόμενα, καταργηθείσης ποτὲ τῆς χρήσεως αὐτῶν, συλλήβδην μετεποιήθησαν εἰς νομίσματα ἢ οἷα δή ποτε πράγματα ἄλλα.

Τοσαῦτα περὶ τούτων προτάξαντες, εἴπωμέν τινα ἤδη περὶ τοῦ σκοποῦ, καθόλου δὲ καὶ περὶ τοῦ συστήματος τῆς κληρώσεως, ὄντος τοῦ τελευταίου, βεβαίως δὲ καὶ τοῦ τελειοτάτου ὃ ἐπεκράτησέ ποτε ἐν Ἀθήναις.

Καίτοι τοσοῦτο μέγα τὸ πλῆθος τῶν ἠλιαστῶν ἦν, ὥστ' ἐδύνατό τις εἰπεῖν ὅτι ἀδύνατον σχεδὸν ἦν ἵνα δεκάσῃ τις αὐτούς, ὅμως ὡς ἀπεδείχθη καὶ τοῦτο ἡ πονηρία κατώρθωσε, πρώτου τὸν τρόπον καταδείξαντος (409 π. Χ.) τοῦ διαβοήτου ἐκείνου Ἀνύτου, ὃς «μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ στρατηγίαν, κρινόμενος ὑπό τινων διὰ τὸ ἀποβαλεῖν Πύλον, δεκάσας τὸ δικαστήριον ἀπέφυγεν» (1). Εἶνε δ' ἄλλως παντὶ γνωστὴ καὶ ἡ ῥῆσις Λύκου δεκάς (2), ἣ βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ, ἐὰν μὴ τὸ πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο κοινῶς δυνατόν, εἰ καὶ πάνυ σπάνιον ἄλλως, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει τὰ μάλιστα δυσχερὲς (3). Γιγνώσκοντες ὅμως τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀθηναίων, λίαν εὐεπίφορον ὄντα εἰς τὰ συναισθήματα τῆς φιλίας ἢ τοῦ μίσους, τῆς ὀργῆς ἢ τοῦ οἴκτου, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ συναγάγωμεν ὅτι οἱ ἠλιασταὶ πολλῷ μᾶλλον ὑπὸ τούτων ἢ ὑπὸ τῆς φιλοχρηματίας ἔστιν ὅτε ὠθούμενοι, ἐδύναντο νὰ σπεύδωσιν ἐπίτηδες εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, ὁτὲ μὲν ἵν' ἀπαλλάξωσι τὸν διωκόμενον, ὁτὲ δὲ τοὐναντίον ἵνα καταψηφίσωνται αὐτοῦ.

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 27. 5: »Ἤρξατο δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ δεκάζειν, πρώτου καταδείξαντος Ἀνύτου κτέ.»

(2) Ὅρ. ἡμέτερα Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς Κανταβρ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ'. .74 ἑπ.

3) Τὰς περὶ δεκασμοῦ παλαιὰς μαρτυρίας καὶ τὰς γνώμας τῶν νεωτέρων ὅρ. παρὰ .βερτ ἔνθ' ἀνωτ. μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 529 πρβλ. καὶ σ. 500 καὶ 510. Τοὐτίον ὁ Caillemer (ἐν Daremb-Sagl. Dict. Ant. σ. 199 b) διδάσκει ὅτι τὰ αστικὰ δικαστήρια ont au moins échappé au reproche de vénalité.

Πλὴν τοῦ ἀμέσου ὅμως δεκασμοῦ τῶν δικαστῶν, ἐδύνατό τις καὶ ἄλλως, πολλῷ ἁπλούστερον μάλιστα, νὰ κακουργήσῃ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, εἴτε τοὺς ἐμπήκτας διαφθείρων, (1) εἴτε τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ (2) εἴτε τοὺς ἐπὶ τὰς ψήφους (3), εἴτε τέλος αὐτὰς τὰς ἀρχάς, τὰς μελλούσας χρήσασθαι τοῖς πληρωθησομένοις δικαστηρίοις (4).

Πασῶν τῶν πλημμελειῶν τούτων ὁσημέραι καταφωροτέρων γιγνομένων, ἐδέησε μὲν νὰ μεταβληθῶσι κατὰ μικρὸν τὰ δικαστικὰ σκεύη ἐπὶ τὸ βέλτιον, τέλος δὲ νὰ ἐξευρεθῇ καὶ νέον σύστημα κληρώσεως, ἀπηλλαγμένον μὲν τῶν κακιῶν τῶν προτέρων, τελέως δὲ πρὸς ἁπάσας τὰς χρείας εὐάρμοστον, ἅμα δὲ καὶ εὐμεταχείριστον ὅσον ἔνεστιν, ὥστε ταχέως μὲν νὰ κληρῶνται, ἀμεμπτότατα δὲ καὶ εἰλικρινέστατα κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ πληρῶνται τὰ δικαστήρια, ἐξ ἁπασῶν τῶν φυλῶν συμμέτρως, χωρὶς οὔτε τις οἷς ἔξεστι δικάζειν δόλῳ ν' ἀποκλείηται, οὔτ' αὖθις τὸ παράπαν ν' ἀθετῆται ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἰσότητος μεταξὺ ἁπασῶν τῶν φυλῶν.

Πράγματι δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰκονιζόμενον σύστημα κληρώσεως, εὐμηχανώτατον ὄν, πληροῖ ἅπαντας τοὺς ὅρους τούτους. Διότι τηρεῖται μὲν κατ' αὐτὸ ἡ διάκρισις τῶν φυλῶν, ἑκάστης δὲ τούτων ἐν ἴσῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀριθμῷ δι' ἰδίας εἰσόδου εἰσερχομένης καὶ ἐν ἰδίοις σκεύεσι καὶ κληρωτηρίοις κληρουμένης, ὑπὸ τοῦ ἐξ ἑαυτῆς κληρωθέντος ἄρχοντος, πᾶν μέτρον ἅμα λαμβάνεται ἵνα ἡ κλήρωσις τελῆται ὡς τάχιστα· διὰ τοῦτο δύο κατὰ φυλὴν εἰσι τὰ κληρωτήρια, δέκα δ' αἱ κανονίδες, εἷς ὁ κῆρυξ, πλείονες οἱ ὑπηρέται, εἷς πρὸς ἔργον ἕκαστον, δύο αἱ ὑδρίαι κτλ κτλ.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, οὐδεὶς ἡλιαστὴς προσερχόμενος ἵνα μετάσχῃ τῆς κληρώσεως, δυναται νὰ προγιγνώσκῃ οὐ μόνον τίνι τῶν

(1) Στήλ. 31 στίχ. 10 ἐπ. Ἐδύνατο δὲ πολλαχῶς νὰ κακουργήσῃ ὁ ἐμπήκτης, εἴτε παραβλέπων τὸ ἐπὶ τοῦ πινακίου γράμμα, διάφορον ὂν τοῦ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου, εἴτε μὴ ἐμπηγνύων εἰς τὴν κανονίδα πάντα τα πινάκια, παραλείπων λ. χ. τὰ τῶν ἐχθρῶν ἢ τὰ τῶν ἀντιδοξούντων αὐτῷ, ἢ μεταλλάσσων κατ' ἀρέσκειαν τὰ τῶν εἰληχότων πινάκια κτλ. κτλ.

(2) Στήλ. 33 στίχ. 9 ἐπ.

(3) Στήλ. 33 στίχ. 9 ἐπ. Εἶνε δὲ παντὶ εὐνόητον ὅπως οὗτοι, οἵ τε ἐπὶ τὸ ὕδωρ καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους, παρασκευαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων, ἐδύναντο νὰ κακουργῶσι.

(4) Στήλ. 32 στίχ 32 ἐπ. Ὅρα τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν συμπλήρωσιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 65 ἐπ.

δύο κληρωτηρίων μέλλει νὰ λάχῃ τὸ γράμμα τὸ αὐτοῦ (1), ἀλλ' οὐδ' ἂν κληρωθῇ ὅλως, κληρωθεὶς δὲ ἀδυνατεῖ αὖθις νὰ γιγνώσκῃ, πρὶν ἑλκύσῃ βάλανον ἐκ τῆς ὑδρίας, ἐν τίνι τῶν δικαστηρίων μέλλει νὰ καθέζηται. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τοῦτο μάθῃ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ εἰς δικαστήριον τὸ εἰληχός, πάλιν ἀγνοεῖ τίνας τῶν δικῶν θὰ δικάσῃ, διότι ἵν' ὁρισθῶσιν αὗται, νέα αὖθις κλήρωσις, μᾶλλον δ' ἐπικλήρωσις μέλλει νὰ γένηται, ἡ τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς, ἐξ ἧς ὁρίζονται αἱ εἰς τὸ δικαστήριον ἕκαστον εἰσακτέαι γραφαὶ ἢ δίκαι. Ὥστε οὐδ' αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ δύνανται νὰ προειδῶσι τίνι τῶν δικαστηρίων μέλλουσι χρήσασθαι.

Τέλος οἱ ἐμπῆκται, οἱ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους, αὐτοὶ οἱ Θεσμοθέται ἔν τισιν ἔργοις, οὐδ' αὐτῶν τῶν δύο κατὰ φυλὴν κληρωτηρίων καὶ τῶν τοῖς δικαστηρίοις προσπαρατιθεμένων γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἑξῆς ἐξαιρουμένων, πάντες καὶ πάντα κληροῦνται, ἵν' ἐκλίπῃ πᾶσα ὑπόνοια δεκασμοῦ.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι δὲ κληρώσεις αὗται οὐ μόνον ταχέως τελοῦνται, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τάξιν τοιαύτην, ὥστε οὐδεμία, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἐν τῷ μεταξὺ χορηγεῖται τοῖς δικασταῖς ἢ τοῖς διαδίκοις εὐκαιρία πρὸς διαφθοράν. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον τὰ δικαστήρια δὲν ἐπικληροῦνται ταῖς ἀρχαῖς ἢ ἀφ' οὗ μόνον οἱ δικασταὶ πάντες εἰσέλθωσιν εἰς αὐτά, παραδοθῶσι δὲ καὶ ἓν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἕκαστον τὰ κιβώτια ἐν οἷς εἰσι κατὰ φυλὴν τα πινάκια τῶν δικαστῶν (2). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὅ τε ἐπὶ τὸ ὕδωρ καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους τότε μόνον ἐν ἑκάστῳ τῷ δικαστηρίῳ κληροῦνται, ὅταν εἰσέλθῃ ἡ ἡγεμονεύουσα ἀρχή, ἢ καὶ διακληροῖ αὐτούς (3), μετὰ δὲ τοῦτο ἀμέσως ἄρχονται εἰσκαλοῦντες τοὺς ἀγῶνας (4). Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς.

Τέλος ἄλλαι προφυλάξεις αὖθις λαμβάνονται ὅπως μηδεὶς τῶν δικαστῶν δύνηται νὰ καταστρατηγήσῃ τὸν νόμον εἴτε εἰς μὴ προσῆκον αὐτῷ δικαστήριον εἰσερχόμενος (διότι φωρᾶται ὑπό τε τοῦ χρώματος τῆς βακτηρίας καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς βαλάνου γράμματος, προσέτι δέ,

(1) Τοῦτ' ἀγχινούστατα φαίνεται διαγνοὺς ὁ κριτικώτατος Βλάσσιος, ὡς μαρτυρεῖ ἡ αὐτοῦ καλλίστη συμπλήρωσις: κατὰ κ]ληρωτήριον τοῦ ἐν στήλ. 31 στίχ. -18 χωρίου. Ὅρα κατωτέρω ἐν τοῖς Διορθωτικοῖς ἀρ. 5.
(2) Στήλ. 32 στίχ. 19 ἑπ.
(3) Στήλ. 33 στίχ. 10 ἑπ.
(4) Αὐτόθι στίχ. 23 ἑπ.

κατὰ τὴν λῆψιν τοῦ τριωβόλου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πινακίου, ἐὰν μὴ εὑρεθῇ τοῦτο ἔν τινι τῶν δέκα κατὰ δικαστήριον κιβωτίων ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς) εἴτε φεύγων νὰ ψηφίσηται, διότι οὐκ ἔστι «λα[β]εῖν σ[ύ]νβολον [οὐδεν]ί, ἐὰν μὴ ψηφίζηται» (1).

Ὥστε δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ὑπερβολῆς εἰπεῖν ὅτι τοσοῦτον ὄντως σοφὸν ἦν τὸ σύστημα τοῦτο, ὥστε οὐδεμία μὲν κακουργία ἐκ τῶν προτέρων ἦν δυνατή, ὅτι δ' ὅπως κατορθώσῃ τις καὶ ἓν ἁπλῶς τῶν δικαστηρίων τούτων νὰ δεκάσῃ, ὤφειλε σχεδὸν ἀπαξάπαντας νὰ διαφθείρῃ τοὺς ἀθηναίους ἡλιαστάς.

Τίς ἐφεῦρε τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ἄγνωστον· βεβαίως ὅμως ὑπηγορεύθη καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας, διότι ὑπὸ πᾶσαν διάταξιν σαφῶς διορᾷ τις προγενεστέραν κατάχρησιν. Τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἀεὶ πάντων τῶν νόμων ἡ ἱστορία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν δικονομικῶν.

Καὶ νῦν ἵνα συμφανέστατον καταστήσωμεν τὸ κατ' Ἀριστοτέλην σύστημα κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν δικαστηρίων, λάβωμεν ἓν παράδειγμα, τοῦτο δ' ἐφαρμόσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ προγράμματος τῶν Θεσμοθετῶν, παρεμβάλλοντες ἅμα ὅσον οἷόν τε πλείονας λεπτομερείας, τοῦτο μὲν πρὸς κρείσσονα διασάφησιν τοῦ πράγματος, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα πρὸς ἔλεγχον τῶν ἡμετέρων γνωμῶν. Διότι ὅσῳ ζήτημά τι ἐρευνᾶται λεπτότερον, τόσῳ μᾶλλον αὐστηρότερον ἐξελέγχεται, ἔστιν ὅτε δὲ ἤρκεσε καὶ μία μόνη διάψευσις ἐν ταῖς κατὰ λεπτὸν ἐφαρμογαῖς, ὅπως ἢ δοξα τις ἀνατραπῇ τέλεον ἢ θεωρία ὅλη μεταρρυθμισθῇ.

Ὑποτεθείσθω λ. χ. ὅτι οἱ Θεσμοθέται, οἱ μόνοι ἐκ τῶν ἀρχόντων εἰσὶν ἁρμόδιοι ἵν' ὁρίζωσιν ἑκάστοτε τάς τε δικασίμους καὶ τὰ πληρωτέα δικαστήρια καὶ τὰς μελλούσας γραφὰς ἢ δίκας εἰσάγειν ἀρχάς, συνελθόντες τῇ ε΄ ἱσταμένου ἐν τῷ Θεσμοθετείῳ, ἀπὸ κοινοῦ καὶ μιᾷ ψήφῳ ὥρισαν δικάσιμον μὲν τὴν θ΄ ἰδίου μηνός, δικαστήρια δὲ πρὸς πλήρωσιν 5, ὧν τὰ μὲν 3 ἐκ 501 δικαστῶν, τὰ δ' ὑπόλοιπα 2 ἐκ δικαστῶν 201 ἕκαστον (2), ἀρχὰς δὲ μελλούσας εἰς τὰ δικαστήρι

(1) Στήλ. 35 στίχ. 2.

(2) Ὁ Gilbert (ἔνθ' ἀνωτ. μετάφρ Ν. Γ. Πολίτου, σελ. 504) ὑπολαβὼν φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκτιθέμενον σύστημα κληρώσεως ἀδύνατον

ταῦτα γραφὰς ἢ δίκας (1) εἰσαγαγεῖν, ὡσαύτως πέντε, τουτέστι τὸν Ἄρχοντα, τὸν Βασιλέα, τοὺς Θεσμοθέτας, τοὺς Εἰσαγωγεῖς (2) καὶ τοὺς Τετταράκοντα. Ἐννοεῖται δ' ὅτι οὕτω ποιήσαντες, συνεμορφώθησαν πάντως πρὸς τὰς περὶ ἁρμοδιότητος διατάξεις τῆς ἀττικῆς πολιτ. δικονομίας περὶ τοῦ ἀναγκαίου ἐν ἑκάστῳ τῷ δικαστηρίῳ πλήθους δικαστῶν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ εἶδος τῶν εἰσακτέων γραφῶν ἢ δικῶν, τὸ ἀμφισβητούμενον δικαιον κατὰ ποσόν, κτλ. κτλ. (3).

Τούτων οὕτως ἀποφασισθέντων, οἱ Θεσμοθέται συντάσσουσι καὶ δημοσιεύουσιν ἐν τόπῳ ἐπιφανεστάτῳ τῆς ἀγορᾶς, ἐπὶ τούτῳ πρὸς κοινὴν γνῶσιν ὡρισμένῳ, τὸ πρόγραμμα, ἐξ οὗ καθίσταται τοῖς πολίταις γνωστόν, ἰδίᾳ μάλιστα πᾶσιν οἷς δικάζειν ἔξεστιν, ὅτι τῇ θ' ἱσταμένου ὑπάρξει χρεία πλέον ἢ 1905 δικαστῶν, διότι $(501 \times 3) + (201 \times 2) =$ δικασταὶ 1905·

Κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ θεωρῆται βέβαιον, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δικασταὶ προθυμότατ' ἀεὶ ἔσπευδον εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, ὅτι τῇ ὁρισθείσῃ ἡμέρᾳ πολλῷ πλείονες ἢ 1905 ἀθρόοι θὰ προσέλθωσιν, ἵνα μετάσχωσι μὲν τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων, ὑπὸ δὲ τοῦ κλήρου εὐνοηθέντες καὶ τῆς πληρώσεως αὐτῶν.

Ἐπελθούσης τῆς δικασίμου, ἀπὸ πρωίας ἤδη οἱ ἐννέα ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν, ἄρχονται προδιακοσμοῦντες τὰ τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων. Εἰς τὸν τόπον τῶν δικαστηρίων οὐδεὶς ἔτι τῶν ἡλιαστῶν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέλθῃ· ὅθεν τοξόται καθ' ἑκάστην τῶν δέκα εἰσόδων ἱστάμενοι ἀπείργουσι πάντας

ἵνα συγχρόνως κληρῶνται πλείονα δικαστήρια, ἐκ διαφόρου ἕκαστον ἀριθμοῦ δικαστῶν, διδάσκει ὅτι «πρέπει να ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐδίκαζον τὰ δικαστήρια, ἐπληροῦντο πάντοτε δικαστήρια, τὸ αὐτὸ πλῆθος δικαστῶν ἔχοντα». Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη οὔτε ἀναγκαία εἶνε, οὔτε τὸ παράπαν προκύπτει ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ συγγράμματος.

(1) Διαζευκτικῶς λέγομεν τὸ μὲν χάριν τοῦ παραδείγματος, τὸ δὲ διότι ὡς ἔστι συναγαγεῖν ἐξ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει ἐν στήλ. 33 στίχ. 23 ἑπ.: «ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[α ἴδια δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους .... [ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υς», δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι οἱ θεσμοθέται διάφορον ἑκάστοτε ἡμέραν ὥριζον, ὁτὲ μὲν διὰ μόνους τοὺς [ἰδίο]υς ἀγῶνας, ὁτὲ δὲ διὰ μόνους τοὺς δημοσίους.

(2) Ὑποτίθεται ὅτι οἱ Εἰσαγωγεῖς, ὥσπερ καὶ οἱ Τετταράκοντα, τὰς ἐντὸς [δέκα δραχμῶ]ν εἰσῆγον εἰς ἕνα καὶ διακοσίους.

(3) Ὅρ. Ἀθηνᾶς σελ. 65 ἑπ. καὶ τὰ, εἰς τὴν διατριβὴν ταύτην Προσθήκας 225 ἑπ.

τοὺς προώρως προσερχομένους (1). Μετὰ μικρὸν ὅμως θ' ἀφεθῇ πᾶσιν αὐτοῖς ἐλευθέρα ἡ εἴσοδος ὅπως ἐμβάλωσιν ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ πινάκιον εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ κιβώτια τῶν ὑποψηφίων, εἶτα δ' ἐξακολουθήσωσι ταῦτα ἐμβάλλοντες, ἄχρις οὗ πληρωθῇ ὁ πρὸς τοῦτο ὡρισμένος χρόνος (2).

Οἱ ἓξ θεσμοθέται ὥρισαν ἤδη τίς αὐτῶν μέλλει νὰ εἰσαγάγῃ τὰς γραφὰς ἢ δίκας τῆς ἁρμοδιότητος αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον αὐτῷ λαχεῖν δικαστήριον τῆς σήμερον, ἁρμόδιον ἐννοεῖται κατὰ τὸ πλῆθος τῶν πληρούντων αὐτὸ δικαστῶν. Κατ' ἀκολουθίαν παραχρῆμα ἄρχονται ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔργου αὐτῶν, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐπικληρώσεων τῶν ἀπὸ τοῦ Λ καὶ ἐφεξῆς γραμμάτων, ἀνὰ ἓν εἰς «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ τὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι» σήμερον. Ἐπειδὴ δ' ὅμως, κατὰ τὸν νόμον, εἷς (3) ἑκάστοτε τῶν θεσμοθετῶν ἐνεργεῖ τὴν ἐπικλήρωσιν ταύτην, ὅπως ὁρισθῇ τίς τούτων μέλλει σήμερον νὰ ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα τοῖς δικαστηρίοις, οἱ θεσμοθέται κληροῦσιν ἐξ αὐτῶν ἕνα, πρὸς τοῦτο τοῖς ἁρμοδίοις κλήροις χρώμενοι.

Ὁ οὑτωσὶ κλήρῳ ὁρισθεὶς προβαίνει ἀμέσως εἰς τὴν τῶν γραμμάτων ἐπικλήρωσιν· τελεῖται δ' αὕτη διπλῇ κληρώσει (4) ὡς ἑξῆς:

Ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν δικαστηρίων ἔξωθεν διακρίνεται δι' ἰδίου

(1) Τοῦτο νομίζομεν δηλοῦσι τὰ παρ' Ἀριστοφ. ἐν Σφηξ. 552 ἑπ.:
ὃν πρῶτα μὲν ἕρποντ' ἐξ εὐνῆς τηροῦσ' ἐπὶ τοῖσι δρυφάκτοις
ἄνδρες μεγάλοι καὶ τετραπήχεις.

(2) Ἀριστ. Σφηξ. 774: κἂν ἔγρῃ μεσημβρινός,
οὐδείς σ' ἀποκλείσει θεσμοθέτης τῇ κιγκλίδι.
Ἴσως μάλιστα, ὡς ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ᾔκασεν ὁ Schömann (de Comitiis Atheniensium, Gryphiswaldiae, MDCCCXIX, σελ. 153), καὶ σημεῖόν τι ἐτίθετο κατὰ τὸν ἐπιτετραμμένον χρόνον εἰσόδου τοῖς δικασταῖς, οὗ καταβιβασθέντος ἀπεκλείοντο οἱ ὑστερήσαντες. Ἀριστοφ. Σφηξ. 689 ἑπ.
ὅστις ἂν ὑμῶν
ὕστερος ἔλθῃ τοῦ σημείου, τὸ τριώβολον οὐ κομιεῖται.
Ταῦθ' ἑρμηνεύων ὁ Σχολιαστὴς (σελ. 151) λέγει: «Ὡς ἔθους ὄντος πρὸς σημεῖόν τι ἐκκείμενον ἀθροίζεσθαι τοὺς δικαστάς».

(3) Τοῦτο τεκμαιρόμεθα ἐκ τῆς καθ' ἑνικ. ἀριθμὸν ἐκφορᾶς (Κεφ. 63. 5): «Ἐπειδὰν δὲ ὁ θεσμοθέτης ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα κτέ.». Περὶ δὲ τῶν ἐν στήλῃ 31 στίχῳ 9: «ἕλκει ὁ θεσμοθέτης κτέ.», ἄλλως ἑρμηνευτέων, λέγομεν κατωτέρω.

(4) Οὕτως ἑρμηνεύομεν τὸ ῥ. ἐπικληροῦν ὡς διπλῆν ἐμφαῖνον κλήρωσιν. Ὅρα Ἀθηνᾶς τόνδε τὸν τόμον σελ. 71 ἑπ. 225 ἑπ.

χρώματος, ὃ «ἐπιγέγραπται ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ τῆς εἰσόδου» (1), τὰ δὲ τούτοις προσπαρατιθέμενα γράμματα ἄρχονται ἀπὸ τοῦ Λ, ἐν ἑνὶ μὲν κληρωτηρίῳ ἐμβάλλονται τόσοι μονοχρώματοι κύβοι (2), ὅσα τὰ χρώματα τῶν πληρωθησομένων δικαστηρίων, ἐν ἑτέρῳ δὲ τόσοι κύβοι ἐπιγεγραμμένοι ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Λ, ὅσα τὰ ὡρισθέντα πρὸς πλήρωσιν δικαστήρια. Εἶτα, διασείοντος τοῦ ὑπηρέτου, ἕλκει ὁ θεσμοθέτης ἐξ ἑκατέρου τοῦ κληρωτηρίου ἀνὰ ἕνα κύβον, οὕτω δὲ τῷ πρώτῳ λαχόντι χρώματι (: δικαστηρίῳ) ἐπικληροῦται γράμμα τὸ πρῶτον λαχόν, τῷ δευτέρῳ τὸ δεύτερον, καὶ οὕτω τοῖς λοιποῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα πέντε εἰσὶ τὰ πληρωτέα δικαστήρια, ὑποτεθείσθω ὅτι εἰς τὰ ἑξῆς δικαστήρια (κατὰ χρῶμα) ἔλαχον τὰ ἑξῆς γράμματα:

εἰς	τὸ	φοινικιοῦν	τὸ	γράμμα	Ν
»	»	βατραχιοῦν	»	»	Ο
»	»	κίτρινον	»	»	Λ
»	»	κυανοῦν	»	»	Ξ
»	»	λευκὸν	»	»	Μ

Τὰ γράμματα ταῦτα εὐθὺς ἐπιτίθησι «φέρων ὁ ὑπηρέτης ἐφ' ἕκαστ[ον τὸ δικα]στήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν» (3).

Ἀλλὰ τά τε λαχόντα χρώματα δικαστηρίων καὶ τὰ τούτοις ἐπικληρωθέντα γράμματα Ν, Ο, Λ, Ξ, καὶ Μ, ἀμέσως μέλλουσι πρὸς ἑτέρας χρείας νὰ χρησιμεύσωσι:

Α΄. Πρὸς προσδιορισμὸν κατὰ γράμματα τῶν βαλάνων, αἳ (ἴσαι ταῖς βακτηρίαις οὖσαι, ἴσαι ἄρα καὶ τοῖς πρὸς πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων δικασταῖς (4)), μέλλουσι κατ' ἴσην ἀναλογίαν νὰ ἐμβληθῶσιν εἰς τὴν ὑδρίαν βαλάνων τῆς φυλῆς ἑκάστης.

(1) Στήλ. 32 στίχ. 8 ἑπ.

(2) Καίτοι ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ δὲν λέγεται διαρρήδην ὅτι κύβοις ἐχρῶντο ἐν τῇ ἐπικληρώσει τῶν γραμμάτων, τεκμαιρόμεθα ὅμως τοῦτο ἐξ ὧν ἀλλαχοῦ αὐτόθι περὶ κύβων διδάσκεται (στήλ. 31 στ. 17 ἑπ. στήλ. 32 στίχ. 29 ἑπ.). Ὡσαύτως δυνατὸν εἶνε ὅτι ἀντὶ πλειόνων μονοχρωμάτων κύβων διά τε τὰ χρώματα καὶ τὰ γράμματα, ἐχρῶντο δυσὶ μόνον, ἑνὶ μὲν διὰ τὰ χρώματα ἑτέρῳ δὲ διὰ τὰ γράμματα, ὥσπερ τῇ ἐπικληρώσει τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς (στήλ. 32 στίχ. 34 ἑπ.). Περὶ τούου οὐδὲν ὧδε διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης, ὥσθ' ἑκάστῳ ἀπόκειται ἵνα προτιμήσῃ ὃν βούλεται ἐξ ἑκατέρων τῶν τρόπων.

(3) Κεφ. 63 5.

(4) Κεφ. 63. 2: «καὶ βακτηρίαι παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ἴσοδον]

Τελεῖται δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς· ἐπειδή, κατὰ τὸ αὐτὸ ἀεὶ παράδειγμα, οἱ πάντες τῇ θ' ἱσταμένου ἀναγκαῖοι δικασταὶ ὑποτίθενται ὄντες 1905, τὰ δὲ δικαστήρια 5, πρῶτον μὲν τίθενται κατὰ χώραν 1905 βάλανοι, ἐπιγεγραμμέναι, κατὰ λόγον πλήθους τῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν 5 δικαστηρίων δικαστῶν, ἓν τῶν ἐπικληρωθέντων τοῖς δικαστηρίοις 5 γραμμάτων, καὶ δὴ ἄρα

βάλανοι	501	ἐπιγεγραμμέναι	τὸ	Ν
»	501	»	»	Ο
»	501	»	»	Λ
»	201	»	»	Ξ
»	201	»	»	Μ

εἶτα δ' ἐξ ἑκάστης τῶν 5 τούτων ὁμάδων λαμβάνεται τὸ $^1/_{10}$, ἐμβάλλεται δὲ εἰς τὴν ὑδρίαν βαλάνων τῆς φυλῆς ἑκάστης· ὥστε, κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, εἰς ἑκάστην τῶν ὑδριῶν τούτων ἐμβάλλουσιν ἀνὰ βαλάνους 190 (1), ἐξ ὧν τρὶς μὲν 50 ἐπιγεγραμμένας τὰ γράμματα Ν, Ο, Λ, δὶς δὲ 20 τὰ γράμματα Ξ καὶ Μ (2).

Β'. Πρὸς ἐκλογὴν καὶ προσδιορισμὸν κατὰ χρῶμα δικαστηρίου τῶν ἀναγκαίων τῇ ἡμέρᾳ βακτηριῶν.

Λαμβάνονται λοιπὸν καὶ ἐκ τούτων τοσαῦται ὁμόχρωμοι τοῖς ὁρισθεῖσι δικαστηρίοις βακτηρίαι, ὅσοι καθόλου οἱ δικασταί, τοσαῦται δὲ κατὰ χρῶμα διάφορον, ὅσον τὸ πλῆθος τῶν ἕκαστον τῶν δικαστηρίων τούτων μελλόντων νὰ πληρώσωσιν ἡλιαστῶν.

Ὅθεν, κατὰ τὸ αὐτὸ παράδειγμα, τίθενται κατὰ μέρος βακτηρίαι 1905, ὧν

ἑκάστην, ὅσοιπερ οἱ δικασταί, καὶ βάλανοι εἰς τὴν ὑδρίαν ἐμβάλλονται ἴσαι ταῖς βακτηρίαις».

(1) Εἶν' ἀληθὲς ὅτι οὕτως ὑπολείπονται βάλανοι 5, διότι $190 \times 10 = 1900$, ἐν ᾧ ἀναγκαιοῦσι δικασταὶ 1905. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἑκάστοτε μικρὸν ὑπόλοιπον, ἀείποτε ἔλασσον τοῦ 10, διενέμετο ὡς ἔτυχε μεταξὺ τῶν φυλῶν, τινῶν λαμβανουσῶν μίαν βάλανον ἐπὶ πλέον. Ταὐτὰ δὲ λέγομεν καὶ περὶ τῶν βακτηριῶν.

(2) Ἅπαξ ὡς ἀνωτέρω δεξάμενοι ὅτι ἑκάστη φυλὴ ἰδίαν ἔχει ὑδρίαν βαλάνων, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ὀφείλομεν ὡσαύτως νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι καὶ εἰς ἑκάστην ὑδρίαν ἴσος ἐμβάλλεται βαλάνων ἀριθμός. Δεχόμεθα δὲ τὴν κατὰ γράμμα δικαστηρίων ἴσην τῶν βαλάνων διανομήν, τοῦτο μὲν χάριν τοῦ καθόλου κρατοῦντος συστήματος ἰσότητος μεταξὺ τῶν φυλῶν, τοῦτο δὲ καὶ κατ' ἀνάγκην· διότι εἰ δυνατὸν ἦ αὐθαιρέτως αἱ βάλανοι κατὰ φυλὴν νὰ διανέμωνται, ἐδύνατο νὰ συμβῇ ὥστε αἱ φυλῇ τινι ὁρισθεῖσαι βάλανοι ν' ἄγωσι πᾶσαι εἰς τὸ αὐτὸ δικαστήριον, ὅπερ περιφανῶς ὑπεναντίον τῷ πνεύματι τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου.

501	ἐπιγεγραμμέναι	τὸ	χρῶμα	φοινικιοῦν
501	»	»	»	βατραχιοῦν
501	»	»	»	κίτρινον
201	»	»	»	κυανοῦν
201	»	»	»	λευκόν

εἶτα δὲ διανέμονται καὶ αὗται εἰς δέκα μέρη ἴσα, ὃν τρόπον καὶ αἱ βάλανοι, πρὸς ὧν τὰ γράμματα ἀναγκαῖον εἶνε ἵν' ἀκριβέστατα ἀντιστοιχῶσιν· οὕτω λ. χ. ὁ ἑλκύσας βάλανον ἐπιγεγραμμένην τὸ γράμμα Λ, ἀναγκαίως μέλλει νὰ λάβῃ βακτηρίαν κιτρίνου χρώματος, διότι τούτῳ τῷ δικαστηρίῳ, ᾧ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ ἐπιγέγραπται χρῶμα τὸ κίτρινον, ἐπικληρωθὲν ἔλαχε τὸ γράμμα Λ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς.

Κατ' ἀκολουθίαν ἀποτελοῦνται δέσμαι βακτηριῶν 10, μία τῇ φυλῇ, ἑκάστη δὲ συγκειμένη ἐκ βακτηριῶν 190 (1), ἐξ ὧν αὖθις ἀνὰ 50 μὲν ἐπιγεγραμμέναι τὰ χρώματα φοινικιοῦν, βατραχιοῦν καὶ κίτρινον, ἀνὰ 20 δὲ τὸ κυανοῦν καὶ λευκόν.

Γ'. Ὅπως ὁρισθῶσιν ἐκ τῶν ἑτέρων κιβωτίων, τῶν ἐχόντων, ὥσπερ αἱ βάλανοι, ἐπιγεγραμμένον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Λ, τὰ χρήσιμα τῇ ἡμέρᾳ κιβώτια.

Τῷ ὄντι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, εἰς τὰ τῇ σήμερον ὁρισθέντα 5 δικαστήρια ἐπεκληρώθησαν γράμματα 5, τὰ Ν, Ο, Λ, Ξ καὶ Μ, λαμβάνονται καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων κιβωτίων τούτων 5 κιβώτια, κατὰ τὴν φυλὴν ἑκάστην, ἐπιγεγραμμένον ἕκαστον ἓν τῶν τοῖς δικαστηρίοις λαχόντων στοιχείων Ν, Ο, Λ, Ξ, καὶ Μ, εἶτα δὲ πάντα ταῦτα κομίζονται εἰς τὰ τῆς φυλῆς ἑκάστης δύο κληρωτήρια, ὅπως τῷ ἄρχοντι παρακείμενα (2), χρησιμεύσωσι μετὰ μικρὸν πρὸς ἐμβολὴν εἰς αὐτὰ τῶν πινακίων τῶν λαγχανόντων δικαστῶν, ἑκάστου πινακίου ἐμβαλλομένου « εἰς τὸ κ]ιβώτιον, ὅπου ἂν ᾖ ἐπιγεγραμ[μέν]ον τὸ αὐτὸ στοιχεῖον ὅπερ ἐν τῇ βαλ[άνῳ] » (3), ἣν τῶν λαγχανόντων δικαστῶν ἕκαστος ἕλκει ἐκ τῆς ὑδρίας.

Δ'. Τέλος τὰ τῶν δικαστηρίων χρώματα χρησιμεύουσι πρὸς προ-

1) Ὅρ. τὴν πρὸ τῆς ἡγουμένης σημείωσιν. 1.

2) Στήλ. 31 στίχ. 35 ἑπ· Περὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐφθαρμένου ὄντος λέγομεν κατέρω ἐν Κεφ. Β' ἀρ. 6.

3) Στήλ. 31 στίχ. 30 ἑπ.

παρασκευὴν τῶν ἀναγκαίων χαλκῶν κύβων, «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικ[αστ]η[ρίων» (1), οἱ; δὲ μετὰ τῶν ἑτέρων κύβων «ἐν οἷς ἔστιν τῶν ἀρ[χῶ]ν τ[ὰ ὀ]νό[μ]ατα ἐπι[γεγ]ρ[α]μμένα», (2) μέλλουσιν, εὐθὺς ὡς πληρωθῶσι τὰ δικαστήρια, νὰ χρήσωνται πρὸς ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς.

Ἐπειδὴ λοιπόν, κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, τοῖς μὲν τρισὶν ἐκ 501 δικαστῶν δικαστηρίοις ἔλαχον τὰ χρώματα φοινικιοῦν, βατραχιοῦν καὶ κίτρινον, τοῖς δὲ δύο ἐκ 201 δικαστῶν, τὸ κυανοῦν καὶ λευκόν, εἷς μὲν κύβος παρασκευάζεται ἐπαλειφόμενος τὰ τρία πρῶτα χρώματα, εἷς δ' ἕτερος τὰ ὑπόλοιπα δύο, τὸ κυανοῦν καὶ λευκόν. Ἐπειδὴ δὲ πέντε εἰσὶ καὶ αἱ ἀρχαί, ὧν ὁ μὲν Ἄρχων, ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ Θεσμοθέται μέλλουσι γραφὰς ἢ δίκας νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς 501 δικαστάς, οἱ δὲ Εἰσαγωγεῖς καὶ οἱ Τετταράκοντα δίκας εἰς 201, προετοιμάζονται δύο ἕτεροι κύβοι, ὁ μὲν ἐπιγεγραμμένος τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν πρώτων ἀρχῶν, ὁ δ' ἕτερος τὰ τῶν λοιπῶν δύο (3).

Ἁπάντων δὲ τούτων ὡς εἴρηται προετοιμασθέντων, οἱ ὑπηρέται τιθέασιν ἐν τῷ μέσῳ, εὐθὺς πρόσθεν τῶν δέκα εἰσόδων (4), ἀνὰ δέκα τῇ φυλῇ ἑκάστῃ κιβώτια, ἐπιγεγραμμένα ἕκαστον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπελθούσης δὲ καὶ τῆς ὥρας, αἴρονται τὰ δρύφακτα, ἄρχονται δ' εἰσιόντες οἱ ὑποψήφιοι δικασταί, ἕκαστοι κατὰ φυλήν, διὰ τῆς οἰκείας εἰσόδου.

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν, βαδίζουσιν ἕκαστος πρὸς τὰ τῆς φυλῆς αὐτοῦ κιβώτια, ἐπιστατήσοντες εἰς τὴν ἐμβολὴν τῶν πινακίων.

Ἐπειδὴ δὲ κατά τε τὴν εἴσοδον ἑκάστην καὶ καθ' ἑκάτερον τῶν κληρωτηρίων ἑκάστης τῆς φυλῆς ταὐτὰ ἔργα κληρώσεως μέλλουσι νὰ τελεσθῶσι, παρακολουθήσωμεν μιᾷ τῶν φυλῶν, τῇ Ἱπποθωντίδι λ χ. ἧς ὑποτεθείσθω αὖθις ὅτι τοὺς δικαστὰς κληροῖ ὁ Πολέμαρχος, ἅτε δὴ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς κληρωθείς.

Οἱ δικασταὶ εἰσιόντες βαδίζουσι πάντες εὐθὺ πρὸς τὰ κιβώτια τῆς φυ-

(1) καὶ (2) Στήλ. 32 στίχ. 29 ἑπ.

(3) Περὶ τούτων εὐρυτέρως διελάβομεν ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ μὲν σελ. 65 καὶ ἐφεξῆς, τὸ δὲ σελ. 225 ἑπ.

(4) Στήλ. 31 στίχ. 1 ἑπ. Ὅρα δὲ καὶ περὶ τούτων ἑπομ. Κεφ. Β' ἀρ. 3.

λῆς, ἕκαστος δ' ἐμβάλλει τὸ πινάκιον τὸ ἑαυτοῦ «εἰς τὸ κιβώτι[ον], ἐφ' οὗ ἂν ᾖ ἐπι[γεγρα]μμένον τὸ γράμ[μα] τὸ αὐτὸ ὅπ[ε]ρ ἐπ[ὶ τῷ] πινακίῳ ἐστὶν α[ὐτῷ] τῶν στοιχεί[ων]» (1). Τινὲς δὲ μόνον, πιθανῶς οἱ ἐκ τῶν ἔξω τοῦ ἄστεος δήμων, εἴτε μὴ εἰδότες ὅτι κατὰ τάξιν γραμμάτων εἰσὶ τεθειμένα τὰ κιβώτια, εἴτε καὶ τέλεον ἄγευστοι γραμμάτων, κατ' ἀνάγκην μᾶλλον ἢ κατὰ γνώμην ἀπηλιασταὶ (2) ἢ μισόδικοι (3), φαίνονται ἐνδοιάζοντες ἢ ἀγνοοῦντες εἰς ποῖον ἐκ τῶν δέκα κιβωτίων προσῆκον εἶνε ἵν' ἐμβάλωσι τὰ ἑαυτῶν πινάκια· ὁ ἄρχων ὅμως ὁ ἐφεστηκὼς καὶ οἱ ὑπηρέται διδάσκουσιν ἕκαστον περὶ τοῦ πρακτέου.

Καὶ οὕτως οἱ ἠλιασταὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀεὶ πρὸς τὰ κιβώτια ἐσπευσμένως προσερχόμενοι, ἄχρις οὗ τέλος μηδενὸς ἔτι προσιόντος, ἄλλως δὲ ἐπιστάντος καὶ τοῦ ὡρισμένου χρόνου, αἴρεται μὲν τὸ σημεῖον, οἱ δὲ ὑπηρέται ἀποκομίζουσι τὰ κιβώτια εἰς τὰ δύο κληρωτήρια τῆς φυλῆς.

Εὐθὺς τότε ὁ ἐφεστηκὼς ἄρχων (4), ὁ Πολέμαρχος κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, διανεμηθέντων τῶν τῆς φυλῆς 10 κιβωτίων, ἀνὰ 5 εἰς ἕκαστον τῶν 2 κληρωτηρίων, κατὰ σειρὰν γραμμάτων ἀκριβῶς ἀντιστοιχούντων πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν 5 ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ κανονίδων γράμματα, «δια]σείσαντος τοῦ ὑ[πη]ρέτου, ἕλκει . . . ἐξ ἑκάσ[τ]ου τοῦ κιβωτίο[υ πιν]άκιον ἓν» (5), ἕλκει ἄρα ἐν ὅλῳ πινάκια 10, ἔχοντα ἕκαστον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ. Οἱ οὑτωσὶ δὲ κληρωθέντες, ἐμπῆκται καλούμενοι, ἄρχονται

(1) Στήλ. 31 στίχ. 5 ἑπ.

(2) Ἀριστοφ. Ὄρν. 110.

(3) Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 109 καὶ 110 (σελ. 213). Εἶνε δ' ὅμως φανερὸν ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀστῶν οἱ εὐπορώτατοι ἢ οἱ μᾶλλον φίλεργοι ἀπέφευγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἡλιάζεσθαι, διότι ὡς παρατηρεῖ ἀλλαχοῦ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. Βιβλ. Δ' κεφ. ε') τοὺς πλουσίους ἐμποδίζει ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· «ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας οὔτε τοῦ δικάζειν».

(4) Ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ (στήλ. 31 στίχ. 9) περὶ τῶν πινακίων κεῖται ὅτ[ι «ἕ]λκει ὁ [θεσμο]θέτης ἐξ ἑκάσ[τ]ου τοῦ κιβωτίο[υ πιν]άκιον ἕν·» [ἀλ]λὰ προφανῶς ὁ Ἀριστοτέλης οὑτωσὶ εἶπε κατὰ τὸ ἐπικρατέστερον· διότι ἓξ εἰσὶν οἱ [θ]εσμοθέται, τούτοις δ' ἐν τῷ ἔργῳ τῆς κληρώσεως συναριθμητέον ἕβδομον καὶ τὸν [γρ]αμματέα τὸν τῶν Θεσμοθετῶν. Ἄλλως, εὐθὺς κατωτέρω (στίχ. 17), τὸν αὐτὸν [κα]λεῖ ἄρχοντα ἁπλῶς.

(5) Στήλ. 31 στίχ. 9 ἑπ.

παρασκευὴν τῶν ἀναγκαίων χαλκῶν κύβων, «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικ[αστ]η[ρίων» (1), οἱ δὲ μετὰ τῶν ἑτέρων κύβων «ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρ[χῶ]ν τ[ὰ ὀ]νό[μ]ατα ἐπι[γεγ]ρ[α]μμένα», (2) μέλλουσιν, εὐθὺς ὡς πληρωθῶσι τὰ δικαστήρια, νὰ χρήσωνται πρὸς ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς.

Ἐπειδὴ λοιπόν, κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, τοῖς μὲν τρισὶν ἐκ 501 δικαστῶν δικαστηρίοις ἔλαχον τὰ χρώματα φοινικιοῦν, βατραχιοῦν καὶ κίτρινον, τοῖς δὲ δύο ἐκ 201 δικαστῶν, τὸ κυανοῦν καὶ λευκόν, εἷς μὲν κύβος παρασκευάζεται ἐπαλειφόμενος τὰ τρία πρῶτα χρώματα, εἷς δ' ἕτερος τὰ ὑπόλοιπα δύο, τὸ κυανοῦν καὶ λευκόν. Ἐπειδὴ δὲ πέντε εἰσὶ καὶ αἱ ἀρχαί, ὧν ὁ μὲν Ἄρχων, ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ Θεσμοθέται μέλλουσι γραφὰς ἢ δίκας νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς 501 δικαστάς, οἱ δὲ Εἰσαγωγεῖς καὶ οἱ Τετταράκοντα δίκας εἰς 201, προετοιμάζονται δύο ἕτεροι κύβοι, ὁ μὲν ἐπιγεγραμμένος τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν πρώτων ἀρχῶν, ὁ δ' ἕτερος τὰ τῶν λοιπῶν δύο (3).

Ἁπάντων δὲ τούτων ὡς εἴρηται προετοιμασθέντων, οἱ ὑπηρέται τιθέασιν ἐν τῷ μέσῳ, εὐθὺς πρόσθεν τῶν δέκα εἰσόδων (4), ἀνὰ δέκα τῇ φυλῇ ἑκάστῃ κιβώτια, ἐπιγεγραμμένα ἕκαστον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπελθούσης δὲ καὶ τῆς ὥρας, αἴρονται τὰ δρύφακτα, ἄρχονται δ' εἰσιόντες οἱ ὑποψήφιοι δικασταί, ἕκαστοι κατὰ φυλήν, διὰ τῆς οἰκείας εἰσόδου.

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν, βαδίζουσιν ἕκαστος πρὸς τὰ τῆς φυλῆς αὐτοῦ κιβώτια, ἐπιστατήσοντες εἰς τὴν ἐμβολὴν τῶν πινακίων.

Ἐπειδὴ δὲ κατά τε τὴν εἴσοδον ἑκάστην καὶ καθ' ἑκάτερον τῶν κληρωτηρίων ἑκάστης τῆς φυλῆς ταὐτὰ ἔργα κληρώσεως μέλλουσι νὰ τελεσθῶσι, παρακολουθήσωμεν μιᾷ τῶν φυλῶν, τῇ Ἱπποθωντίδι λ χ. ἧς ὑποτεθείσθω αὖθις ὅτι τοὺς δικαστὰς κληροῖ ὁ Πολέμαρχος, ἅτε δὴ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς κληρωθείς.

Οἱ δικασταὶ εἰσιόντες βαδίζουσι πάντες εὐθὺ πρὸς τὰ κιβώτια τῆς φυ-

(1) καὶ (2) Στήλ. 32 στίχ. 29 ἐπ.

(3) Περὶ τούτων εὐρυτέρως διελάβομεν ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸ μὲν σελ. 65 καὶ ἐφεξῆς, τὸ δὲ σελ. 225 ἐπ.

(4) Στήλ. 31 στίχ. 1 ἐπ. Ὅρα δὲ καὶ περὶ τούτων ἑπομ. Κεφ. Β' ἀρ. 3.

λῆς, ἕκαστος δ' ἐμβάλλει τὸ πινάκιον τὸ ἑαυτοῦ « εἰς τὸ κιβώτι[ον], ἐφ' οὗ ἂν ῇ ἐπι[γεγρα]μμένον τὸ γράμ[μα] τὸ αὐτὸ ὅπ[ε]ρ ἐπ[ὶ τῷ] πινακίῳ ἐστὶν α[ὐτῷ] τῶν στοιχεί[ων] » (1). Τινὲς δὲ μόνον, πιθανῶς οἱ ἐκ τῶν ἔξω τοῦ ἄστεος δήμων, εἴτε μὴ εἰδότες ὅτι κατὰ τάξιν γραμμάτων εἰσὶ τεθειμένα τὰ κιβώτια, εἴτε καὶ τέλεον ἄγευστοι γραμμάτων, κατ' ἀνάγκην μᾶλλον ἢ κατὰ γνώμην ἀπηλιασταὶ (2) ἢ μισόδικοι (3), φαίνονται ἐνδοιάζοντες ἢ ἀγνοοῦντες εἰς ποῖον ἐκ τῶν δέκα κιβωτίων προσῆκον εἶνε ἵν' ἐμβάλωσι τὰ ἑαυτῶν πινάκια· ὁ ἄρχων ὅμως ὁ ἐφεστηκὼς καὶ οἱ ὑπηρέται διδάσκουσιν ἕκαστον περὶ τοῦ πρακτέου.

Καὶ οὕτως οἱ ἡλιασταὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀεὶ πρὸς τὰ κιβώτια ἐσπευσμένως προσερχόμενοι, ἄχρις οὗ τέλος μηδενὸς ἔτι προσιόντος, ἄλλως δὲ ἐπιστάντος καὶ τοῦ ὡρισμένου χρόνου, αἴρεται μὲν τὸ σημεῖον, οἱ δὲ ὑπηρέται ἀποκομίζουσι τὰ κιβώτια εἰς τὰ δύο κληρωτήρια τῆς φυλῆς.

Εὐθὺς τότε ὁ ἐφεστηκὼς ἄρχων (4), ὁ Πολέμαρχος κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, διανεμηθέντων τῶν τῆς φυλῆς 10 κιβωτίων, ἀνὰ 5 εἰς ἕκαστον τῶν 2 κληρωτηρίων, κατὰ σειρὰν γραμμάτων ἀκριβῶς ἀντιστοιχούντων πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν 5 ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ κανονίδων γράμματα, « δια]σείσαντος τοῦ ὑ[πη]ρέτου, ἕλκει . . . ἐξ ἑκάσ[τ]ου τοῦ κιβωτίο[υ πιν]άκιον ἕν » (5), ἕλκει ἄρα ἐν ὅλῳ πινάκια 10, ἔχοντα ἕκαστον ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ. Οἱ οὑτωσὶ δὲ κληρωθέντες, ἐμπῆκται καλούμενοι, ἄρχονται

(1) Στήλ. 31 στίχ. 5 ἑπ.

(2) Ἀριστοφ. Ὄρν. 110.

(3) Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 109 καὶ 110 (σελ. 213). Εἶνε δ' ὅμως φανερὸν ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀστῶν οἱ εὐπορώτατοι ἢ οἱ μᾶλλον φίλεργοι ἀπέφευγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἡλιάζεσθαι, διότι ὡς παρατηρεῖ ἀλλαχοῦ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. Βιβλ. Δ' κεφ. ε') τοὺς πλουσίους ἐμποδίζει ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· « ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας οὔτε τοῦ δικάζειν ».

(4) Ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ (στήλ. 31 στίχ. 9) περὶ τῶν πινακίων κεῖται ὅτ -ἕλκει ὁ [**θεσμο**]**θέτης** ἐξ ἑκάσ[τ]ου τοῦ κιβωτίο[υ πιν]άκιον ἕν·» .λὰ προφανῶς ὁ Ἀριστοτέλης οὑτωσὶ εἶπε κατὰ τὸ ἐπικρατέστερον· διότι ἓξ εἰσὶν οἱ εσμοθέται, τούτοις δ' ἐν τῷ ἔργῳ τῆς κληρώσεως συναριθμητέον ἕβδομον καὶ τὸν ,ραμματέα τὸν τῶν Θεσμοθετῶν. Ἄλλως, εὐθὺς κατωτέρω (στίχ. 17), τὸν αὐτὸν ·αλεῖ ἄρχοντα ἁπλῶς.

(5) Στήλ. 31 στίχ. 9 ἑπ.

ἀμέσως τοῦ ἔργου αὐτῶν· ἕκαστος δῆλον ὅτι ἐμπήκτης, κατὰ κιβώτιον ἐξ οὗ εἱλκύσθη τὸ πινάκιον τὸ ἑαυτοῦ, «ἐνπήγνυσι τὰ πι-[ν]άκια [τὰ ἐκ το]ῦ κιβωτίου εἰς τὴν κανονίδα, [ἐφ' ἧς τὸ α[ὐτὸ γράμμα ἔπεστιν ὅπερ ἐπὶ τοῦ [κιβωτίο]υ» (1).

Ἀλλ' ἰδοὺ τὰ πινάκια πάντα κατὰ σειρὰν ἐνεπήχθησαν, εὐχερέστατα δ' ἀριθμηθέντα, ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ ἐπὶ τῶν κανονίδων, ὑποτεθείσθω ὅτι εὑρέθησαν ὄντα ἐν ὅλῳ 225. Ἀπὸ τίνος ὅμως τῶν δύο κληρωτηρίων προσῆκον εἶνε ἵν' ἄρξηται ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν; Διατί δὲ μᾶλλον ἀπὸ τούτου πρώτου ἀεὶ ἢ ἀπ' ἐκείνου δευτέρου ἢ καὶ αὐθαιρέτως κατὰ τὴν ἑκάστοτε ἀρέσκειαν τοῦ ἄρχοντος; Ἔπειτα καὶ οἱ δικασταὶ διαφέρονται τίς πρότερος τοῦ ἑτέρου κληρωθήσεται· διότι ὅσῳ τις πρότερον κληρωθῇ τόσῳ μᾶλλον εὐχερέστερον δυνήσεται νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρέσκουσαν αὐτῷ ἕδραν ἐν τῷ δικαστηρίῳ (2).

φράσω γὰρ ἤδη τὴν νόσον τοῦ δεσπότου.
φιληλιαστής ἐστιν ὡς οὐδεὶς ἀνήρ,
ἐρᾷ τε τούτου τοῦ δικάζειν, καὶ στένει,
ἢν μὴ 'πὶ τοῦ πρώτου καθέζηται ξύλου.

Ἐφαρμόζεται λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα ὁ κανὼν τῆς τῶν πάντων κληρώσεως· ὁ ἄρχων πρὶν ἄρξηται τῆς κληρώσεως, εὐθὺς ὡς ἐμβάλῃ τοὺς κύβους, λευκούς τε καὶ μέλανας, ἀμέσως «τὴν φυλὴν κληρ[οῖ κατὰ κ]ληρωτήριον» (3).

Καὶ νῦν εἰσέλθωμεν εἰς τὰ δύο τῆς φυλῆς κληρωτήρια. Οἱ ὑπηρέται ἐκόμισαν ἤδη ἐκ τῶν ἑτέρων κιβωτίων ἐκλεξάμενοι κιβώτια κενὰ 5, ἔχοντα ἐπιγεγραμμένον ἕκαστον ἓν τῶν τοῖς 5 δικαστηρίοις ἐπικληρωθέντων γραμμάτων Ν, Ο, Λ, Ξ καὶ Μ· κεῖνται δὲ ταῦτα παρὰ τὸν ἄρχοντα· ὡσαύτως δὲ παράκειται αὐτῷ καὶ ἡ ὑδρία βαλάνων, περιέχουσα τὰς ἀναγκαίας βαλάνους κατὰ γράμματα δικαστηρίων ταὐτά.

Ἤδη πρόκειται νὰ ἐμβληθῶσιν εἰς τὴν ὑδρίαν τῶν κύβων οἱ

(1) Αὐτ. στίχ. 11 ἑπ.

(2) Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφ. ἐν Σφηξ. 88 ἑπ. παριστὰς τὸν οἰκέτην Ξανθίαν χαριέστατα περὶ τοῦ Φιλοκλέωνος λέγοντα:

(3) Στήλ. 31 στίχ. 17 ἑπ. Ἀλλ' ὅρα κατωτέρω ἐν Κεφ. Β' ἀρ. 5.

προσήκοντες «κύβοι χα[λκοῖ, μέ]λανες καὶ λευκοί» (1), «κατὰ πέντε πινάκια εἷς» (2), ἀλλὰ τοσοῦτοι ἐξ ἑκατέρου τοῦ χρώματος ὥστε, ἁπάντων τῶν προσελθόντων ὑποψηφίων τῆς κληρώσεως μετεχόντων, τοσοῦτοι μόνον κατὰ φυλὴν νὰ λάχωσιν, ὅσοι τὸ $^1/_{10}$ τῶν ὅλων τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀναγκαίων δικαστῶν.

Ἐπειδὴ λοιπόν, κατὰ τὸ ἡμέτερον αὖθις παράδειγμα, οἱ πάντες μὲν ὑποψήφιοι δικασταὶ τῆς φυλῆς Ἱπποθωντίδος εἰσὶ 225, ἐκ τούτων δὲ ἀναγκαῖον εἶνε νὰ λάχωσι μόνον 190, λευκοὶ μὲν κύβοι εἰς τὴν ὑδρίαν ἐμβάλλονται 38, διότι 190 : 5 = 38, κύβοι δὲ μέλανες, ὅσοι πάντες οἱ ὑπόλοιποι ὑποψήφιοι δικασταί, διαιρουμένου τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν διὰ 5, τουτέστιν (225—) 190 = 35 : 5 = κύβοι μέλανες 7. Ἐμβάλλονται ἄρα κύβοι λευκοὶ καὶ μέλανες ἐν ὅλῳ 45 (3).

Εὐθὺς εἶτα ὁ ἄρχων πρῶτον μέν, ὡς εἴρηται, «τὴν φυλὴν κληρ[οῖ κατὰ κ]ληρωτήριον», μετὰ δὲ ταῦτα, διασείσαντος τοῦ ὑπηρέτου τὴν τῶν κύβων ὑδρίαν, ἄρχεται ἐξαιρῶν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν κληρωτηρίων, τοῦ πρώτου λαχόντος, ἕνα καθ᾽ ἕνα τοὺς κύβους, ἐν ᾧ οἱ ἐμπῆκται, ἕκαστος παρὰ τὴν κανονίδα τοῦ ἑαυτοῦ γράμματος ἱστάμενος, ἕλκουσι συγχρόνως ἀνὰ 1 ἐκ τῆς οἰκείας κανονίδος πινάκιον, κατὰ σειρὰν ὡς εἰκός, τουτέστιν τὸ δεύτερον μετὰ τὸ πρῶτον, τὸ τρίτον μετὰ τὸ δεύτερον, καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἄχρι τέλους (4) Ὁσάκις ὁ

(1) καὶ (2) Στήλ. 31 στίχ. 19 ἑπ.

(3) Στήλ. 31 στίχ. 20 ἑπ. «ὅσους δ᾽ ἂν δέ[ῃ λαχεῖν] δικαστάς, τοσοῦτοι ἐμβάλλον[ται λε]υκοί, κατὰ πέντε πινάκια εἷς, οἱ δὲ [μέλ]ανες τὸν αὐτὸν τρόπον».

Ἐνταῦθα ὅμως προκύπτει ζήτημά τι, τὸ ἑξῆς· ἐὰν παρὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν, ἀντὶ νὰ προσέλθωσι 225 ὑποψήφιοι τῆς αὐτῆς φυλῆς, προσήρχοντο ἢ 190 μόνον, ἤ, ὅπερ ἔτι δυσχερέστερον καθίστησι τὸ πρόβλημα, πολλῷ ἢ ὀλίγῳ ἐλάττους τῶν 190, τουτέστι τῶν ἀναλόγων τῇ φυλῇ δικαστῶν, ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν, οὐκ ἀσυνήθεσιν ἴσως, τίς ἦν ἡ λύσις; Τὸ ἀριστοτελικὸν βιβλίον σιωπᾷ, δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὁσάκις δῆλα δὴ οἱ προσελθόντες ὑποψήφιοι ἦσαν ὅσοι οἱ ἀναγκαῖοι κατὰ φυλὴν δικασταί, κύβοι μέλανες οὐδαμῶς ἐνεβάλλοντο, ἀλλὰ μόνον λευκοί, οὓς εἶτα ἐξῄρει καθ᾽ ἕνα ὁ ἄρχων, χάριν ἁπλῶς τῆς τάξεως· ἐν τῇ ἑτέρᾳ ὅμως περιπτώσει πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι οἱ ἐλλείποντες ἐκληροῦντο κατὰ προσ-ην ἐν μιᾷ ἢ πλείοσιν ἄλλαις φυλαῖς, ὅτι δ᾽ οἱ οὑτωσὶ πρόσθετοι ἐξ ἑτέρας φυλῆς -σταί, προσερχόμενοι εἷλκον ἕκαστος βάλανον ἐκ τῆς ὑδρίας τῆς φυλῆς, ἢ τὴν -ιψιν ἔπασχε. Ταύτην δ᾽ ἴσως τὴν σημασίαν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ β. παραπλη-ν ἐπὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους καταστάσεως τῆς πολιτείας.

) Οὕτω νοοῦμεν τὰ ἐν στήλ. 31 στίχ. 24: «ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ ἐνπήκτης

ἐκ τῆς ὑδρίας ἑλκόμενος κύβος μέλας τυγχάνει ὤν, τὰ ἐκ τῶν κανονίδων 5 πινάκια τίθενται κατὰ μέρος, ὅπως μετὰ τὸ πέρας τῆς κληρώσεως, ἀποδοθῶσι τοῖς ἀπολαχοῦσιν ὑπὸ τῶν ἐμπηκτῶν (1), ἑκάστου κατὰ τὸ γράμμα τὸ ἐπὶ τοῦ πινακίου· ὁσάκις δὲ λευκός, τὰ 5 τῶν εἰληχότων πινάκια παραδίδονται τῷ ἄρχοντι, ὁ δὲ κῆρυξ καλεῖ ἕκαστον αὐτῶν κατ' ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου, ὅπως προσέλθῃ εἰς τὸ κληρωτήριον· « ὁ δὲ κληθεὶς καὶ ὑ[πα]κ[ο]ύσας ἕλ[κ]ει [βάλανο]ν ἐκ τῆς ὑδρίας, καὶ ὀρ[έ]ξας αὐτή[ν, ἀνέχ]ων τὸ γράμμα, δείκνυσιν πρῶτ[ον μὲν] (2) τῷ ἄρχοντι τῷ ἐφεστηκότι· ὁ δὲ ἄρχων [ἐπειδ]ὰν ἴδῃ, ἐνβάλλει τὸ πινάκιον α[ὐ]το[ῦ εἰς τὸ κ]ιβώτιον, ὅπου ἂν ᾖ ἐπιγεγραμ[μέν]ον τὸ αὐτὸ στοιχεῖον ὅπερ ἐν τῇ βαλ[άνῳ] » (3). Ὑποτεθείσθω λοιπὸν ὅτι πρῶτος κληθεὶς εἶνε Διονύσιος Διονυσίου ἐκ Κοίλης, τῆς Ἱπποθωντίδος φυλῆς, ὅτι δ' ἐκ τῆς ὑδρίας εἵλκυσε βάλανον ἔχουσαν γράμμα τὸ Ν. Οὗτος θὰ εἰσέλθῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ φοινικιοῦν δικαστήριον, διότι τούτῳ ἐκ τῶν δικαστηρίων ἐπεκληρώθη τὸ γράμμα Ν, τὸ δὲ πινάκιον αὐτοῦ ἐμβληθήσεται εἰς τὸ ἐκ τῶν παρακειμένων τῷ ἄρχοντι κιβωτίων κιβώτιον τὸ ἔχον στοιχεῖον τὸ Ν, ὃ κιβώτιον, περατωθείσης τῆς κληρώσεως, παραδοθήσεται ὑπὸ τοῦ τῆς φυλῆς ὑπηρέτου εἰς τὸ αὐτὸ φοινικιοῦν δικαστήριον (4)· τοῦτο δ' « ἵν' » ἕκαστος « εἰς οἷον ἂν λάχῃ, εἰσίῃ καὶ μὴ εἰς [οἷο]ν ἂν βούληται, μηδὲ ᾖ συναγαγεῖν [εἰς] δικαστήριον οὓς ἂν βούληταί τις » (5).

εἰς τὸν ἀ[ριθμό]ν », συνδυάζοντες πρὸς τὴν τοῦ σοφοῦ Βλασσίου εἰκασίαν ὅτι εἷς κύβος κατὰ πέντε πινάκια ἐνεβάλλετο, διότι πέντε ἦσαν ὡσαύτως αἱ ἐν ἑκατέρῳ τῷ κληρωτηρίῳ κανονίδες. Ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ κατ' εἰκασίαν συμπλήρωσις τῆς τελευταίας λ: ἀ[ριθμὸ]ν ἡμῖν τοὐλάχιστον φαίνεται ἥκιστα ἀναντίλεκτος. Ἀλλ' ὁ νοῦς πλὴν ἂν ὅλως πλανώμεθα, τοῦτ' ἀπαιτεῖ σαφῶς ὅτι, ὅταν ὁ ἄρχων ἐξαιρῇ τοὺς κύβους, ὁ ἐμπήκτης (τουτέστι τῶν ἐμπηκτῶν ἕκαστος) ἵσταται καὶ οὗτος παρὰ τὴν κανονίδα ἕτοιμος ὢν ἵν' ἐξαιρῇ κατὰ σειρὰν τὰ πινάκια.

(1) Στήλ. 32 στίχ. 17 ἑπ.

(2) Τὴν τοῦ μὲν ἀπόδοσιν ὑποτίθεμεν ὑπάρχουσαν ἐν στίχ. 1 τῆς στήλ. 32. Ὅρ. κατωτέρω Κεφ. Β' ἀρ. 6.

(3) Στήλ. 31 στίχ. 25 ἑπ.

(4) Στήλ. 32 στίχ. 19 ἑπ.

(5) Στήλ. 31 στίχ. 32 ἑπ. Ὁ δικαστής, τουτέστι, καὶ ἂν θέλῃ, δὲν δύναται ν' ἀνταλλάξῃ τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ βάλανον πρὸς τὴν βάλανον ἑτέρου δικαστοῦ, γράμμα

Ἐξαντληθέντων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ κληρωτηρίῳ πινακίων, ὁ ἄρχων μεταβαίνει εἰς τὸ ἕτερον, ἀκολουθοῦσι δ' αὐτῷ οἱ ὑπηρέται, ὁ μὲν φέρων τὴν ὑδρίαν βαλάνων, ὁ δὲ τὴν ὑδρίαν κύβων, πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς κληρώσεως, ἣ τέλος καὶ περατοῦται, ἑλκυσθείσης καὶ τῆς τελευταίας βαλάνου. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, σχεδὸν δὲ συγχρόνως, περατοῦται ἡ κλήρωσις καὶ ἐν ἅπασι τοῖς λοιποῖς κληρωτηρίοις κατὰ φυλήν.

Εἶτα (1), ἕκαστος δικαστὴς τὴν λαχοῦσαν βάλανον ἔχων, ἀπέρχεται τοῦ κληρωτηρίου ἵνα, δείξας καὶ τῷ τῆς φυλῆς ὑπηρέτῃ τὸ γράμμα τὸ αὐτῷ εἰληχός, εἰσέλθῃ εἰς τὸ προσῆκον δικαστήριον. «ὁ δὲ ὑπηρ[έτης] [δίδωσιν αὐτ]ῷ βακτηρίαν [ὁ]μόχρων τῷ δικαστ[ηρίῳ, ἐφ'οὗ τὸ α]ὐτὸ γράμμα ἐ[στίν, ὅ]περ ἐν τῇ βαλάνῳ, ἵν[α ἀναγκ]αῖον ᾖ αὐτῷ [ε]ἰσελθεῖν εἰς ὃ [εἴ]ληχε [δικασ]τήριον» (2). Ταὐτὰ δ' ὡς εἰκὸς ποιεῖ κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα καὶ Διονύσιος Διονυσίου ὁ ἐκ Κοίλης, ᾧ ὁ ὑπηρέτης, ἰδὼν τὸ ἐν τῇ βαλάνῳ γράμμα Ν, δίδωσι βακτηρίαν ἔχουσαν χρῶμα τὸ φοινικιοῦν, διότι τὸ Ν στοιχεῖον εἰς τὸ ἔχον ἐπιγεγραμμένον τὸ χρῶμα τοῦτο δικαστήριον ἔλαχε. Εἶνε δ' οὕτως ἠναγκασμένος ἵνα εἰσέλθῃ «εἰς ὃ [εἴ]ληχε [δικασ]τήριον· ἐὰν γὰρ [ε]ἰς ἕτερον εἰσ[ίῃ], ἐξε[λέγχεται] ὑπὸ τοῦ χρώμα[τ]ος [τ]ῆς βακτηρίας» (3).

Ἕκαστος λοιπὸν δικαστὴς «λαβὼ]ν τὴν βακτηρία]ν βαδίζει εἰς [τὸ] δικασ[τήριον] τὸ ὁμόχρων μὲν τῇ βακτ[ηρί]ᾳ, ἔ[χον δὲ τὸ] αὐτὸ γράμμα ὅπερ ἐν [τ]ῇ βαλάν[ῳ]. ἐπε[ιδὰν δ'εἰσ]έλθῃ, παραλαμβάνει σύνβολον δη[μοσίᾳ] παρὰ τοῦ ε[ἰ]ληχότος ταύτη[ν] τὴν ἀ[ρχήν, δε]ίξας τήν τε [β]άλα[νον] καὶ τὴν βακτηρίαν» (4). Εἶτα κάθηται ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

Εἰσελθόντων οὕτω πάντων τῶν δικαστῶν, ἑκάστου εἰς τὸ προσῆκον δικαστήριον, οἱ «ὑπη[ρέται] οἱ δημόσιοι ἀπ[ὸ] τῆς φυλῆς ἑκάστης» (5), παραλαβόντες ἐκ τῶν κατὰ φυλὴν κληρωτηρίων τὰ

διάφορον ἔχουσαν, διότι τὸ πινάκιον αὐτοῦ ἤδη ἐνεβλήθη εἰς τὸ κιβώτιον τὸ ἔχον γράμμα τὸ αὐτό, ὃ καὶ ἡ βάλανος, ἣν οὗτος πράγματι εἵλκυσεν.

1) Στήλ. 32 στίχ. 1 ἑπ.

) Αὐτόθ. στίχ. 3 ἑπ.

) Αὐτόθ. στίχ. 6 ἑπ.

) Στήλ. 32 στίχ. 10 ἑπ. Ὅρ. κατωτέρω Κεφ. Β' ἀρ. 6.

.) Αὐτόθ. στίχ. 19 ἑπ.

(κατὰ τὸ αὐτὸ παράδειγμα ἡμῶν) 5 κιβώτια, ἔχοντα ἕκαστον ἐπιγεγραμμένον ἓν τῶν εἰληχότων γραμμάτων Ν, Ο, Λ, Ξ, Μ, κομίζουσιν αὐτὰ «ἓν ἐπὶ τὸ δικα[στήρ]ιον ἕκαστον»(1), οὕτω δ' εἰς ἕκαστον τῶν 5 δικαστηρίων, κατὰ γράμμα τὸ αὐτῷ ἐπικληρωθέν, παραδίδονται ἐν ὅλῳ κιβώτια 10, πάντα τὸ αὐτὸ γράμμα ἔχοντα, τουτέστιν ἢ Ν ἢ Ο ἢ Λ ἢ Ξ ἢ τέλος Μ. «Παραδιδόασι δὲ (τὰ κιβώτια ταῦτα) τοῖς εἰληχ[όσιν (2) ἀποδ]ιδόναι τοῖς δικασταῖς ἐν ἑκάστῳ ⟨τῷ⟩ [δ]ικα[στηρί]ῳ ἀριθμῷ τὰ πινάκια, [ἵν'] ἐκ τούτω[ν] σκοποῦντες ἀποδ[ι]δῶσι τὸν [μισ]θόν» (3). Τὸ μετὰ τὴν ψῆφισιν ἄρα διδόμενον σύμβολον δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἀπόληψιν τοῦ τριωβόλου, ἐὰν μὴ βεβαιωθῇ ἅμα διὰ τοῦ πινακίου, ὅτι ὁ τὸ δικαστικὸν αἰτῶν πράγματι καὶ παρεκάθισεν ὡς δικαστὴς ἐν τῷ λαχόντι αὐτῷ δικαστηρίῳ (4).

Οὐδενὸς ἑτέρου ὑπολοίπου ὄντος (5), οἱ ἐννέα ἄρχοντες πάντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν συναθροίζονται «ἐν τῷ πρ[ώτῳ τ]ῶν δικαστηρίων» (6), τῷ πρώτῳ τουτέστι λαχόντι κατὰ τὴν τῶν γραμμάτων ἐπικλήρωσιν εἰς τὰ δικαστήρια (κατὰ δὲ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῷ ἔχοντι γράμμα τὸ Ν, πρῶτον λαχὸν εἰς τὸ φοινικιοῦν δικαστήριον), ἐκεῖ δέ, προσκομισθέντων δύο κληρωτηρίων (7) καὶ τῶν ἀπὸ πρωίας ἤδη χρωσθέντων ἀναγκαίων χαλκῶν κύβων, «ἐν οἷς ἐπιγέγραπται τὰ χρώματα τῶν δικ[αστ]η[ρίων]» καὶ τῶν ἑτέρων κύβων, «ἐν οἷς ἐστιν τῶν ἀρ-

(1) Αὐτόθ. στίχ. 21.

(2) Ὁ παρακείμενος τοῖς εἰληχόσιν φανερῶς δηλοῖ ὅτι οὗτοι ἤδη ἔλαχον, οὐδαμοῦ ὅμως τῶν ἡγουμένων λέγεταί τι περὶ τῆς κληρώσεως αὐτῶν· ὥστε, ἂν ἡ τοῦ Κενυῶνος ἀνάγνωσις ὀρθὴ ὄντως τυγχάνῃ οὖσα, παραδεκτέον ἴσως ὅτι εἰληχότας ὧδε λέγει ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς ἐμπήκτας, οἵ καὶ τοῖς ἀπολαχοῦσι τῶν δικαστῶν ἀποδιδόασι τὰ πινάκια (Στήλ. 32 στίχ. 17 ἐπ.).

(3) Στήλ. 32 στίχ. 23 ἐπ.

(4) Πρβλ. συνδυάζων στήλ. 31 στίχ. 29 ἐπ. Στήλ. 32 στίχ. 19 ἐπ. Στήλ. 33 στίχ. 16 ἐπ. Στήλ. 34 στίχ. 35 ἐπ. Στήλ. 36 στίχ. 2 ἐπ.

(5) Στήλ. 32 στίχ. 27, ἔνθα καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον: «ἐπειδὰν δὲ πάντα πλ[ήρη] ᾖ κατὰ δικαστήριον». Τὴν δικαιολογίαν ὅρα ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 65 ἐπ.

(6) Στήλ. 32 στίχ. 28. Ἐπ. ἔνθ' ἀνωτ. Ἀθηνᾶς σελ. 68.

(7) Στήλ. 32 στίχ. 29. Τὰ κληρωτήρια ταῦτα, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, προφανῶς εἰσὶ σκεύη δικαστικά, διάφορα τῶν πολλάκις ἤδη μνημονευθέντων ἑτέρων κληρωτηρίων, ἅ εἰσι τόποι.

[χῶ]ν τ[ὰ ὀ]νό[μ]ατα ἐπι[γεγ]ρ[α]μμένα» (1), οἱ Θεσμοθέται, ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ κλήρῳ χρώμενος, διακληροῦσιν ἐξ ἑαυτῶν δύο, οἵ μέλλουσι παραχρῆμα νὰ ἐπικληρώσωσι τὰ ἄρτι πληρωθέντα δικαστήρια, «τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια», ταῖς ἀρχαῖς (2).

Ὑποτεθείσθω λοιπὸν ὅτι ἐκ τῶν Θεσμοθετῶν πρῶτος μὲν ἔλαχεν ὁ ἔχων ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ κλήρου τὸ γράμμα Ε, δεύτερος δὲ ὁ τὸ γράμμα Α, ὅτι δὲ (κατὰ τὸ αὐτὸ ἀεὶ παράδειγμα ἡμῶν) ἐκ τῶν χρωσθέντων δύο κύβων ὁ μὲν εἷς φέρει τὰ τῶν δικαστηρίων χρώματα φοινικιοῦν, βατραχιοῦν καὶ κίτρινον, ἑκάστου πεπληρωμένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν, τουτέστι 501, ὁ δ' ἕτερος τὰ χρώματα κυανοῦν καὶ λευκόν, ὡσαύτως ἑκάστου τῶν δικαστηρίων τούτων πεπληρωμένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ δικαστῶν, τουτέστι 201. Ὅτι δ' οἱ ἕτεροι δύο κύβοι, οἱ τῶν ἀρχῶν, ὁ μὲν ἔχει ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα Ἄρχων, Βασιλεὺς καὶ Θεσμοθέται (οἵ ὑπετέθησαν εἰσάγοντες σήμερον εἰς 501), οἱ δὲ τὰ ὀνόματα Εἰσαγωγεῖς καὶ Τετταράκοντα (οἵ ὡσαύτως εἰσάγουσι σήμερον εἰς 201).

Εὐθὺς τότε «οἱ λαχόντες τῶν θεσμοθετῶν δύο, χωρὶς ἑκάτερος», (ἀνὰ ἕνα, τηρουμένης τῆς κατὰ πλῆθος δικαστῶν ἁρμοδιότητος) «τοὺς κύ[βους ἐμβ[ά]λλουσιν, ὃ μὲν (ὁ Ε) τὸν χρωσ[θ]έντα (τὸν ἔχοντα λ.χ. τὰ τρία χρώματα φοινικιοῦν κλπ.) ε[ἰ]ς τ[ὸ] ἓν κλ[ηρ]ωτήριον, ὃ δὲ (ὁ Α) τῶν ἀρχῶν τὸ[ν κύ]βον (τὸν ἔχοντα λ. χ. τὰ ὀνόματα Ἄρχων κτλ.) εἰς τὸ [ἕτε]ρον. εἶτα [ἐπικληροῦσιν], ἣ δ' ἂν π[ρώ]τη λάχῃ τ[ῷ τ]ῶν ἀρχῶν, αὕτ[η ἀ]ναγορεύεται ὑπὸ τοῦ κήρυκος [καὶ ἔσ]τι χρήσα[σθαι] π[ρ]ώτῃ [τῷ λ]αχόντι [α' δι]καστηρίῳ ἣ δὲ δευτέ]ρ[α τῷ] δευτέρῳ, καὶ ο[ὕτω ταῖς λοιπαῖς» (3).

Ἐπικληρωθέντων οὕτω ταῖς ἀρχαῖς τῶν τριῶν πρώτων δικαστηρίων, ἐμβάλλονται εἶτα οἱ δύο ἕτεροι κύβοι, εἷς εἰς ἑκάτερον τῶν κληρωτηρίων καὶ ἐπαναλαμβάνονται ταὐτά.

Αἱ οὑτωσὶ κληρωθεῖσαι ἀρχαὶ βαδίζουσιν ἑκάστη εἰς τὸ ἐπικληρωθὲν αὐτῇ ἁρμόδιον δικαστήριον. Ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν τῷ Ἄρχοντι

Αὐτόθ. στίχ. 30 ἑπ.

Πρβλ. Κεφ. 59. 5 καὶ τὰ παρὰ Πολυδεύκ. Η. 88 ἐντεῦθεν ἐπὶ λέξει εἰλημ-

) Οὕτω καθ' ἡμετέραν διόρθωσιν, ἣν ὅρ. ἐν τῷδε τῷ τόμῳ σελ. 73 ἑπ.

εἰσιόντι εἰς ὃ εἴληχε δικαστήριον, τὸ φοινικιοῦν ›λ. χ., ᾧ δ' ὡς εἴρηται ἐπεκληρώθη γράμμα τὸ Ν.

Πάντα εἰσὶν ἕτοιμα, οἱ δικασταὶ κάθηνται ἐν ταῖς οἰκείαις ἕδραις, οὐδὲν δ' ἕτερον ὑπολείπεται ἢ νὰ κληρωθῶσιν ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους τέτταρες, καὶ ταῦτα «[ἵνα] μηδεὶς παρασκε[υάζη]ι [μήτε] τὸν ἐ[πὶ τὸ] ὕδωρ μήτε τοὺ[ς ἐπὶ τ]ὰς ψή[φους], μηδ[ὲ γί]γνηται περὶ ταῦτ[α κα]κουρ[γί]α μηδ[εμία]» (1). Βαδίζει λοιπὸν ὁ Ἄρχων πρὸς τὰ ἐν τῷ δικαστηρίῳ κείμενα 10 κιβώτια, ἔχοντα πάντα ἐπιγεγραμμένον τὸ αὐτὸ γράμμα, κατὰ τὸ ἡμέτερον παράδειγμα τὸ Ν, εἶτα δ' ἕλκει ἐξ ἑκάστου τοῦ κιβωτίου ἀνὰ πινάκιον ἕν, ταῦτα δὲ πάντα 10 γενόμενα ἐμβάλλει εἰς ἕτερον κιβώτιον κενὸν καὶ διακληροῖ ἕνα μέν, τὸν πρῶτον, ἐπὶ τὸ ὕδωρ, τοὺς δ' ἑπομένους τέτταρας ἐπὶ τὰς ψήφους.

Ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας.

Καὶ νῦν τὴν περαιτέρω συνέχειαν ἐς ἄλλοτε σὺν Θεῷ ἀναβάλλοντες, φέρε ἴδωμεν εἴ τι δυνάμεθα εἰκάζοντες νὰ προσθῶμεν πρὸς διόρθωσιν ἢ συμπλήρωσιν τῶν ἑρμηνευομένων χωρίων.

Β'

Τὰ διορθωτικά.

1

Κεφ. 63. 1: «τὰ δὲ **δικαστήρια** [κ]λήρ[οῦ]σι[ν] οἱ θ' ἄρχοντες κατὰ φυλάς, ὁ δὲ γραμματεὺς τῶν θεσμο[θετῶν τῆς] δεκάτης φυλῆς».

Οὕτω κατά τε τὸν Blass[3] καὶ τοὺς K.-W[3]. Ὁ δ' ἡμέτερος Π. Ν. Παπαγεωργίου (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Δ' σ. 612) ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς ἤκασεν ὅτι μετὰ τὴν λ: γραμματεὺς ἐξέπεσε τὸ ἄρθρ. ὁ, κείμενον ἐν παραλλήλῳ χωρίῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου Κεφ. 59. 7: «τοὺς δὲ **δικαστὰς** κληροῦσι πάντες οἱ θ' ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς **ὁ** τῶν θεσμοθετῶν, τοὺς τῆς αὐτοῦ φυλ[ῆς] ἕκαστος».

(1) Στήλ. 33 στίχ. 6 ἑπ.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ πρὸ τῶν λλ: δεκάτης φυλῆς χάσματος, οἱ μὲν H.-L ἤκασαν: «θεσμο[θετῶν τοὺς τῆς] δ. φ.», διὰ τοῦ ἄρθρ. τοὺς ὑπονοοῦντες, ἐκ τῶν ἐν Κεφ. 59. 7, τοὺς δικαστάς, ὁ δ' αὐτὸς Π. Ν. Παπαγεωργίου (ἐν Ἀθηνᾷ ἔνθ' ἀνωτ.): «θεσμο[θετῶν τὰ τῆς] δ. φ.» τουτέστι: τὰ (δικαστήρια).

Καθ' ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψεν: «ὁ δὲ γραμματεὺς ⟨ὁ⟩ τῶν θεσμο[θετῶν **ἐκ** τῆς] δεκάτης φυλῆς», τουτέστι κληροῖ καὶ οὗτος τὰ δικαστήρια. Λέγει δὲ δεκάτην φυλὴν οὐ τὴν αὐτὴν ἀεί, ἀλλ' ἐξ ἧς ἑκάστοτε ἐτύγχανε κληρωθεὶς ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν, ὡς μηνύουσι τὰ ἐν Κεφ. 55. 1: «νῦν] δὲ κληροῦσιν θεσμοθέτας μὲν ἓξ καὶ γραμματέα τούτοις, ἔτι δ' ἄρχοντα καὶ βασιλέα καὶ πολέμαρχον, **κατὰ μέρος** ἐξ ἑκάστης ⟨τῆς⟩ φυλῆς», ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐν Κεφ. 59. 7: «τοὺς δὲ δικαστὰς κληροῦσι πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεύς . . , τοὺς τῆς **αὑτοῦ φυλῆς ἕκαστος**». Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἀδύνατον ἦν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀεὶ φυλῆς νὰ κληρῶται ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν ἢ οἷος δή ποτε τῶν θ' ἀρχόντων. Τοὐναντίον ἐκ τῶν χωρίων τούτων προκύπτει καὶ τόδε σαφῶς, ὅτι οὐδέποτε δύο τῶν θ' ἀρχόντων ἐδύναντο νὰ κληρωθῶσιν συγχρόνως ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἀλλὰ πάντοτε ἐκ περιτροπῆς εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς: κατὰ **μέρος**.

Χρῆται δ' ἐναλλὰξ ὁ Ἀριστοτέλης ταῖς προθέσεσιν ἐκ ἢ ἐξ καὶ ἀπὸ ἐν ταῖς φράσεσιν: ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἢ ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης, ἢ ἀφ' ἑκάστης φυλῆς κτλ. κτλ., ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὅλως παραλείπει τὴν πρόθεσιν (1), ἣ ὅμως ἐν τῷ προκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ τυγχάνει οὖσα ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ἄλλως χωλαινούσης συντάξεως.

2

Αὐτόθ. 2: «καὶ ἕτερα κιβώτι[α, εἰς ἃ] ἐμβάλλεται τῶν λαχόντων δικαστῶν τὰ πινάκια». Οὕτως ὁ Blass, ὁ Κενυών ὅμως, οἱ K.-W[3], οἱ H-L, ὁ Sandys, τέλος δὲ ὁ Π. Ν. Π. ἐν τῷ τῆς λέξεως ἐμβάλλεται χάσματι ἤκασαν ἢ ἐξέδωκαν: κιβώτι[α ·α, εἰς ἃ] ἐμβάλλεται. Ὀρθότατα περὶ τούτων παρατηρεῖ ὁ

(1) Ὅρ. ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 85 σημ. 4 ἔνθα παρεπήξαμεν σχεδὸν τὰ χωρία ταῦτα.

κριτικώτατος Βλάσσιος[3]: sed multo plus decem fuerunt (: τὰ κιβώτια) praestatque etiam ob spatium numerum omittere.

Βεβαίως ὁ ἀναγνοὺς ἀνωτέρω τὴν ἡμετέραν ἑρμηνείαν ἐπείσθη ἤδη ὅτι τὰ ἕτερα κιβώτια ταῦτα, ἐπιγεγραμμένα ἓν τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Λ, ἔχοντα τουτέστιν «στοιχεῖον ἕκαστον, ὅπερ ἂν [ῇ] τοῦ δικαστηρίου ἑκάσ[του τὸ] εἰληχὸς» (στήλ. 31 στίχ. 37 ἐπ.), οὔτε δέκα οὔθ' ἑκατὸν ἦσαν, ἀλλ' ἀεὶ κατὰ φυλὴν ἑκάστοτε «ὅσαπερ [ἂν μ]έλλῃ τὰ δικαστήρι[α] πληρωθήσεσθαι» (στήλ. 31 στίχ. 36) τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον ὃν καὶ αἱ βάλανοι, ἐν αἷς ὡσαύτως γέγραπται ἓν «τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου, τοῦ Λ, ὅσαπερ ἂν μέλλῃ [τ]ὰ δικαστήρια πληρωθήσεσθαι» (Κεφ. 63. 2). Κάλλιστα ἄρα διδάσκει ὁ Βλάσσιος, ἄλλως τε καὶ τοῦ χώρου συμμαρτυροῦντος, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα οὐδένα ἔγραψεν ἀριθμόν, διότι οὐδ' ἐδύνατο εὐλόγως νὰ γράψῃ.

3

Στήλ. 31 στίχ. 1 ἐπ.: «τ]ὰ δ' ἑκ[ατὸν κιβώτι]α κ[εῖται] ἐν τ . . . . . πρόσθεν τ[. . . . . . κ]αθ' ἑκάστην τὴ[ν] φ[υ]λήν».

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν χασμάτων διάφοροι εἰκασίαι προυτάθησαν, ἐκ δὲ τούτων ἀρέσκει ἡμῖν μάλιστα ἡ τοῦ Teusch τὸ δεύτερον χάσμα ἀναπληρώσαντος διὰ τῶν: πρόσθεν τ[ῶν εἰσόδων, ι' κ]αθ' ἑκάστην τὴ[ν] φ[υ]λήν. Ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χάσματι ἦν γεγραμμένον: ἐν τ[ῷ μέσῳ], πρόσθεν κτέ. Τῇ εἰκασίᾳ δ' ἡμῶν ταύτῃ συμφωνεῖ πως κατ' ἔννοιαν καὶ ἡ Βλασσίου, ὑποσημειουμένου: «Fort. ἐν τ[ῷ ἔμ]προσθεν [τόπῳ, χωρὶς» κτέ.

4

Αὐτόθ. στίχ. 15 ἐπ. «εἰσὶ δὲ κανονίδες [πέντε] ἐν ἑκάστῳ τῶν κληρωτηρίων».

Οὕτως ὁ Blass, κάλλιστα καθ' ἡμᾶς ἀναπληρώσας τὸ χάσμα διὰ τοῦ [πέντε], ὡς ἱκανῶς μὲν δείκνυσιν ἡ ὅλη οἰκονομία τοῦ συστήματος τῆς κληρώσεως, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς 10 τῶν τε γραμμάτων τῶν ἐπὶ τῶν πινακίων καὶ ὁ τῶν ἐπὶ τῶν κιβωτίων, 10 ὡσαύτως ὄντων κατὰ φυλήν, μὴ δυνάμενος ἄρα ἢ διὰ τοῦ 2 νὰ διαιρῆται, ἀφ' οὗ δύο ὡρισμένως ἦσαν κατὰ φυλὴν τὰ κληρωτήρια. Τοὐναντίον,

ἂν τὰς κανονίδας παραδεξώμεθα 10 κατὰ κληρωτήριον, 20 ἄρα κατὰ τὴν φυλὴν ἑκάστην, εὐθέως θὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκην ἵνα παρερμηνεύσωμεν ἕτερον χωρίον, μικρὸν ἀνωτέρω κείμενον (στίχ. 11-14), ἐν ᾧ ὅμως ἀναντιλέκτως καὶ σαφῶς κεῖται ὅτι ὁ ἐμπήκτης «ἐνπήγνυσι τὰ πι[ν]άκια [τὰ ἐκ το]ῦ κιβωτίου εἰς τὴν κανονίδα, [ἐφ' ἧς τὸ α]ὐτὸ γράμμα ἔπεστιν ὅπερ ἐπὶ τοῦ [κιβωτίο]υ», ἃ οὐδὲν ἄλλο δηλοῦσιν ἢ ὅτι μία μόνον ἦν ἡ κανονὶς κατὰ κληρωτήριον ἡ ἔχουσα ἐπιγεγραμμένον ἓν τῶν 10 στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ.

Σημειωτέον δ'ὅμως ὅτι, καίτοι τὸ πρᾶγμα οὕτω συμφανὲς εἶνε, ἕτεροι ἐπιφανέστατοι φιλόλογοι (Hauss., W.-K³., H.-L., K³., S.) ἀντὶ κανονίδων 5 ᾔκασαν καὶ ἐξέδωκαν: κανονίδες [δέκα] ἐν ἑκάστῳ τῶν κληρωτηρίων. Τούτοις δ' ἠκολούθησε καὶ ὁ Γίλβερτ (ὅρ. μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σελ. 506), ὃς ὅμως δὲν φαίνεται νοήσας κατὰ βάθος τὰ τῆς κληρώσεως.

5

Αὐτόθ. στίχ. 17 ἑπ.: «ὅ[ταν δ'] ἐνδάλῃ τοὺς κύβους ὁ ἄρχων, τὴν φυλὴν κληρ[οῖ κατὰ κληρωτήριον».

Οὕτως ὁ Blass, ὀρθότατα καθ' ἡμᾶς, ἐκδοὺς ἐν τῷ δευτέρῳ χάσματι [κατὰ κ]ληρωτήριον, ἀνθ' ὧν οἱ Κ.-W³ ἐξέδωκαν: [εἰς τ]ὸ κληρωτήριον, διδάσκοντες ἅμα ὅτι ἀναγνωστέον: ὅταν δ' ἐνδάλῃ τοὺς κύβους ὁ ἄρχων εἰς τὸ κληρωτήριον, τὴν φυλὴν κληροῖ. Τῷ ὄντι, ἐπειδὴ δύο μὲν κατὰ φυλήν εἰσι τὰ κληρωτήρια (Κεφ. 63. 2), πέντε δ', ὡς εἴρηται, αἱ ἐν ἑκάστῳ τῷ κληρωτηρίῳ κανονίδες, σαφῶς δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι, ἵν' ὁρίζηται ἑκάστοτε τίνα τῶν τὰ δέκα γράμματα Α-Κ φερόντων πινακίων τῆς φυλῆς ἑκάστης ἔμελλον νὰ ἐμπηγνύωνται εἰς τὰς κανονίδας τοῦ ἑνὸς κληρωτηρίου καὶ τίνα εἰς τὰς τοῦ ἑτέρου, πόθεν δὲ ν' ἄρχηται πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὑπονοίας ἢ διακρίσεως ἡ κλήρωσις αὐτῶν, ὁ ἄρχων ἔβαλλε καὶ περὶ τούτου τοὺς κλήρους, κληρῶν τὴν φυλὴν κατὰ κληρωτήριον. Τοῦτο δὲ βραχυλογικῶς ἐξήνεγκεν ὁ Ἀριστοτέλης, εἰπὼν ὡς ὁ σοφὸς Βλάσσιος ᾔκασεν (1).

(1) Ὁ Γίλβερτ (ἔνθ. ἀνωτ. μεταφρ. σελ. 506 ἑπ.) τὸ χωρίον τοῦτο ἑρμηνεύων, πλανηθεὶς δ' ὑπὸ τῆς τότε παραδεδεγμένης ἀναγνώσεως (W.-K.¹ ², H.-L., K.³): τὴν φυλὴν καλ[εῖ εἰς τὸ κ]ληρωτήριον, διδάσκει τῷ Teusch συντασσόμενος,

6

Αὐτόθ. στίχ. 35 ἐπ. εἶτα Στήλ. 32 στίχ. 1 ἐπ.: «πα[ράκει]ται δὲ τῷ ἄρχοντι κιβώτια, ὅσαπερ [ἂν μ]έλλῃ τὰ δικαστήρι[α] πληρωθήσεσθαι, [ἔχο]ντα στοιχεῖον ἕκαστον, ὅπερ ἂν [ᾖ ἐπὶ] τοῦ δικαστηρίου ἑκάσ[του] εἰληχ[ό]ς ΑΥΤ............... ΔΙ.ΝΑ.τ[ῷ ὑ]πηρέτῃ ΕΙϹΕΧ.............ΝΤΕϹ..ΝΚΛ. .ΟϹ ὁ δὲ ὑπηρ[έτη]ς κτέ.»

Οὕτω κατὰ τὴν τοῦ Βλασσίου ἔκδοσιν· κατὰ δὲ τὴν τῶν K.-W[3], ἐν μὲν τῷ γ΄ στίχῳ οὐ προστίθεται ἡ ἐπὶ] πρόθεσις, μετὰ δὲ τὴν λέξιν εἰληχ[ὸ]ς τίθεται μὲν τελεία στιγμή, εἶτα δ' ἕπεται: α.υτ — — — δι..να. τ[ῷ ὑ]πηρέτῃ εισεχ — — — ντησ.ν κλ..ος ὁ δὲ ὑπηρέτης κτέ.

Ἡ τῶν δύο τελευταίων στίχων προσήκουσα συμπλήρωσις, δυσχερεστάτη καθ' ἑαυτὴν οὖσα, εἰ μὴ ἴσως ἀδύνατος, διὰ τὴν φθορὰν σχεδὸν ἁπασῶν τῶν συνιστασῶν αὐτοὺς λέξεων, εἰς εἰκασίας μόνον δύναται νὰ παράσχῃ χώραν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πιθανάς· τὰ πρὸ αὐτῶν ὅμως δύνανται, νομίζομεν, κατά τι βέλτιον ν' ἀναγνωσθῶσιν.

Οὕτω, καθ' ἡμᾶς, ἐν τῷ τέλει τοῦ πρώτου χωρίου προσῆκον εἶνε ν' ἀναγνῶμεν: ὅπερ ἂν [ᾖ] τοῦ δικαστηρίου ἑκάσ[του τὸ] εἰληχ[ό]ς. Πλὴν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀθην. Πολιτείας ἐνάρθρως λέγει τὸ γράμμα τὸ λαχὸν (Κεφ. 63. 5), τὸ δικαστήριον τὸ λαχὸν (Κεφ. 49. 3), ἐνταῦθα ὅμως ἦν, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἠναγκασμένος ἵνα χρήσηται τῇ κατὰ παρακείμενον μετοχῇ σὺν τῷ ἄρθρῳ: τὸ] εἰληχός, ἵνα δηλώσῃ μὲν διὰ τοῦ ἄρθρου ὡρισμένως τὸ ἐπὶ ἑκάστου τῶν κιβωτίων στοιχεῖον, καὶ δὴ ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς ἦν ὅπερ ἂν ᾖ τοῦ δικαστηρίου ἑκάστου (τὸ γράμμα) τὸ εἰληχός, δείξῃ δ' ἅμα διὰ τῆς μετοχῆς τοῦ παρακειμένου, ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος στοιχεῖα, τὰ προσπαρατιθέμενα ἀνὰ ἓν ἑνὶ τῶν δικαστη-

ὅτι ὁ ἄρχων ἀφ' οὗ ἐνέβαλλε τοὺς κύβους λευκοὺς καὶ μέλανας «ἐκάλει εἰς τὸ κληρωτήριον τοὺς ἡλιαστὰς τῆς φυλῆς αὐτοῦ, οἵτινες ἕως τότε ἀνέμενον πρὸ τῆς εἰσόδου» Ὁ Γίλβερτ ἅπαξ παραδεξάμενος ὅτι πλημμελῶς δῆθεν κεῖται ἐν Κεφ. 63. 1: «εἴσοδοι δέ εἰσιν εἰς [τὰ] δικαστ[ή]ρια δέκα» ἀντὶ κληρωτήρια, εἰκὸς ἦν παρανοήσῃ τὸ πρᾶγμα. Σημειωτέον δ' ὅτι νῦν καὶ οἱ K.-W[3] καὶ ὁ Wilcken κα σχεδὸν εἰπεῖν πάντες ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ἀναγνωστέον: τὴν φυλὴν κληρ[οῖ.

ρίων ἑκάστῳ, καθ' ὃν χρόνον τελοῦνται ἃ νῦν ἀφηγεῖται, εἰσὶν ἤδη ἀπὸ πρωίας ἐπικεκληρωμένα τοῖς δικαστηρίοις· διότι, καθὰ ἤδη ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, ἐπιστάσης τῆς δικασίμου, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κληρώσεως, πρώτιστον ἔργον οἱ θεσμοθέται εἶχον ἵν' ἐπικληρώσωσι «τὰ γράμματα, ἃ δεῖ προσπαρατίθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις».

Τῶν ἑπομένων δύο στίχων, εἰ καὶ αἱ λέξεις κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγένοντο ἐξίτηλοι, ὁ νοῦς ὅμως δὲν φαίνεται ἀσαφής. Ὡς ἤδη ὅ τε μακαρίτης Kaibel καὶ ὁ διαπρεπέστατος συνεργάτης αὐτοῦ Wilamowitz ἤκασαν dictum erat iudicem postquam archonti glandem ostendit eandem ministro ostendisse.

Τῷ ὄντι μικρὸν ἀνωτέρω (στήλ. 31 στίχ. 25 ἑπ.) περὶ τῶν εἰληχότων δικαστῶν κεῖται, ὅτι ἕκαστος «κληθεὶς καὶ ὑ[πα]κ[ο]ύσας ἕλ[κ]ει [βάλανο]ν ἐκ τῆς ὑδρίας, καὶ ὀρ[έ]ξας αὐτή[ν, ἀνέχ]ων τὸ γράμμα, δείκνυσιν **πρῶτ[ον μὲν]** τῷ ἄρχοντι τῷ ἐφεστηκότι», ἐκ δὲ τούτων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ δικαστὴς εἶτα, τὴν αὐτὴν βάλανον ἔχων, ἐξελθὼν τοῦ κληρωτηρίου, διότι ἐν αὐτῷ ἦν ὅτε τὴν βάλανον ἐκ τῆς ὑδρίας εἵλκυσε, δείκνυσιν αὖθις τὸ ἐπ' αὐτῆς γράμμα εἰς τὸν ὑπηρέτην, διότι κατ' αὐτὸ μόνον δύναται νὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν κατὰ χρῶμα βακτηρίαν.

Τούτων ἕνεκα οἱ K.-W, εἰ καὶ ἐνδοιάζοντες, ὡς πρώτην λέξιν μετὰ τὸ εἰληχὸς ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν ἤκασαν: δεύτ[ερον δέ(1), ἀνθ' οὗ ὅμως, οὐκ ὀρθοῦ ὄντος, πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἔκειτο ἢ μετὰ δὲ ταῦτα (πρβλ. Κεφ. 55. 3: «ἐπερωτῶσιν ... πρῶτον μὲν τίς σοι πατὴρ κτέ. μετὰ δὲ ταῦτα εἰ ἔστιν αὐτῷ Ἀπόλλων πατρῷος κτέ.») ἢ εἶτα ἢ ἔπειτα, ἄνευ ὅμως τοῦ δέ, ᾧ ὁ Ἀριστοτέλης οὐδέποτε φαίνεται χρώμενος, οὔτε μετὰ τὸ πρῶτον μὲν — εἶτα (πρβλ. Κεφ. 42. 3) οὔτε μετὰ τὸ πρῶτον μὲν — ἔπειτα (πρβλ. Κεφ. 9. 1, 21. 1, 22. 2, 25. 2, 27. 3, 29 4, 34. 1, 36. 2, 43. 3, 51. 3, 56. 2, 57. 1, 59. 1).

Καὶ περὶ τῶν λοιπῶν δὲ λέξεων εἰκάζοντες, ἀλλ' ἐν πλείστῃ ὡς εἰκὸς ἀμφιβολίᾳ, ὧδέ πως συμπληροῦμεν τὸ ὅλον χωρίον:

(1) Σημειωτέον δ' ἄλλως ὅτι τὸ ἡμαρτημένον δεύτερον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ τῆς Ἀθην. Πολιτείας· ὀρθῶς ὅμως κεῖται ἐν Κεφ. 30: «κληροῦν δὲ τοὺς λαχόντας... πρῶτον μὲν ἱερῶν, δεύτερον δὲ κήρυξιν, τρίτον πρεσβείαις, τέταρτον τῶν ἄλλων· τὰ δὲ τοῦ πολέμου ὅταν δέῃ κτέ.».

μετὰ δὲ
[τ]αῦτ[' ἀπέρχεται ἵνα δείξ]α[ς] καὶ τ[ῷ
ὑ]πηρέτῃ εἰσέλ[θῃ εἰς δικασ]τή[ριο]ν τὸ εἰλ[η-
χ]ός, ὁ δὲ ὑπηρ[έτη]ς [δίδωσιν αὐτ]ῷ βακτηρίαν
κτέ.

Ἄνωθεν τῆς ἐν τῷ α' στίχῳ λέξεως: [τ]αῦτ[α ὑποτίθεμεν ὑπεργεγραμμένας τὰς λλ: μετὰ δέ, διότι καὶ ὁ Wilcken ὡσαύτως ἀνεγνώρισεν ὕπερθεν vestigia correcturae vel supplementi.

7

Στήλ. 32 στίχ. 13 ἑπ.: «ἐπε[ιδὰν δ' εἰσ]έλθῃ, παραλαμβάνει σύνβολον δη[μοσίᾳ] παρὰ τοῦ ε[ἰ]ληχότος ταύτη[ν] τὴν ἀ[ρχήν, δε]ίξας τήν τε [β]άλα[νον] καὶ τὴν βακτηρίαν [.....δ]ικαστηρίῳ τοῦτο[ν] ⟨τὸν⟩ τρόπον εἰσελ[ηλυθό]τες».

Εἰς τὸ μετὰ τὴν λ. βακτηρίαν χάσμα, ὁ Wilcken ἀνεγνώρισεν ὑπάρχον τι ὑπεργεγραμμένον, οἱ δὲ Κ.-W[3] ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν ᾔκασαν, ὅτι περίπου ὁ νοῦς τῶν ἐκλελοιπότων ἦν: [οἱ μὲν οὖν λαχόντες εἰσὶν ἐν τῷ] δικαστηρίῳ. Καθ' ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης τὸν περὶ ἑκάστου εἰληχότος δικαστοῦ λόγον ἐξακολουθῶν, ἀμέσως ἐπήγαγεν: [εἶτα κάθηται ἐν τῷ δ]ικαστηρίῳ.

Τὰ δ' εὐθὺς ἀκολουθοῦντα ὧδέ πως ἴσως ἀναγνωστέον: τοῦτο[ν] ⟨οὖν τὸν⟩ τρόπον εἰσέρ[χονται πάν]τες. Τὰ ⟨οὖν τὸν⟩ παρέλιπε, φαίνεται, ὁ ἀντιγραφεὺς ἅτε δὴ συγχέας πρὸς τὴν ἡγουμένην λ: τοῦτον, ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν γραμμάτων: ΤΟΥΤΟΝ-ΟΥΝΤΟΝ. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον φαίνεται παραλιπὼν τὸ ἄρθρον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Κεφ. 12. 1: «ταῦτα δ' ὅτι τοῦτον ⟨τὸν⟩ τρόπον ἔσχεν κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης πολλάκις ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ καὶ δὴ ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν, χρῆται ταῖς λλ: τοῦτον τὸν τρόπον, σχεδὸν ἀεὶ μετὰ τοῦ ἀνακεφαλαιωτικοῦ συνδέσμου οὖν, ἐν ἀρχῇ νέας περιόδου, πάντοτε δ' ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἡγούμενα (Ἐπιθ. Κεφ. 3. 5, 9. 1, 16. 1, 26. 1, 32. 2, 43. 1, 60. 1, δὶς δὲ ἄνευ τοῦ οὖν ἐν Κεφ. 12. 1, 55. 5).

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 15 Μαρτίου 1902.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΝΕΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΑΙ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥ

Ἀντὶ χιλίων ἀργυρῶν μαρκῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἀμφιβόλου σημασίας ὠφελημάτων ἐξεχώρησεν ὁ σταυροφόρος Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1204 (1). Ὁ πολυμήχανος γέρων Ἐρρῖκος Δάνδολος ὁ Δόγης τῆς Ἐνετίας καὶ εἷς τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς τετάρτης σταυροφορίας καὶ οἱ ἐπιτήδειοι ἔμποροι τοῦ Ἀδρίου ἀπέκτων ἀντὶ ἀσημάντων ἀνταλλαγμάτων τὴν βασιλίδα τοῦ Αἰγαίου, ἣν εἶχε μὲν παραχωρήσῃ εἰς τὸν Βονιφάτιον, ὡς λέγεται, ὁ κλονιζόμενος ἐν τῷ καταρρέοντι θρόνῳ τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιος ὁ Δ' ὁ τοῦ Ἰσαακίου τῷ 1203, ἐπεκύρωσαν δὲ τὴν παραχώρησιν καὶ οἱ λοιποὶ σύντροφοι οἱ κατακερματίσαντες καὶ διανειμάμενοι τὸ Βυζαντιακὸν κράτος κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος.

Δὲν ἠξιώθη ὅμως ὁ γηραιὸς Δόγης νὰ ἴδῃ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του συμπληρωθέν. Αὐτὸς μὲν ἀπέθνησκε μικρὸν κατόπιν τῷ 1205, οἱ δὲ συμπολῖταί του εἴτε ἐκ τῆς ἀπωλείας ταύτης θορυβηθέντες εἴτε

(1) Ἴδε Cornelius Creta sacra vol. II p. 222 ἔνθα δημοσιεύεται αὐτὸ τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκχωρήσεως. Ἡ ποσότης τῶν χιλιων ἀργυρῶν μαρκῶν (mille marchae argenti) πιστοῦται ἔκ τε τοῦ ἐπισήμου τούτου κειμένου καὶ ἐξ ἑτέρου χειρογράφου χρονογραφήματος τοῦ 16 αἰῶνος ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐνετικὴν οἰκογένειαν Barozzi καὶ κατεχομένου νῦν ὑπὸ G. Gerola. Ἦτο δὲ ἡ ἀργυρᾶ μάρκα μονὰς βάρους νομισματικὴ εἰσαχθεῖσα ἐκ Γερμανίας, ἔνθα κατὰ πόλεις ἐποίκιλλε μικρὸν κατὰ βάρος. Οἱ Ἐνετοὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 13 αἰῶνος μετεχειρίζοντο τὴν μάρκαν τῆς Κολωνίας (ad pondus Coloniae, ἴδ. Laurentius de Monacis Chronicon p. 134), ἧς τὸ βάρος ἦτο περίπου 234 γραμμάρια (Brockhaus Conversations-lexicon ἐν λέξει Mark), ἐλογίζετο δὲ παρ' Ἐνετοῖς ὡς ἰσοδυναμοῦσα πρὸς 5 χρυσᾶ δουκᾶτα. Ὥστε κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ Κρήτη παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου τοῖς Ἐνετοῖς ἀντὶ 5 χιλ. χρυσῶν δουκάτων (75,000 χρ. φράγκων) ἢ 234 χιλιογράμμων ἀργύρου (182 ½ ὀκάδες).

καὶ ἀπασχολούμενοι ὑπὸ τῶν νέων καθηκόντων, ἃ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ἡ κληρονομία τοῦ ἑνὸς τετάρτου καὶ ἡμίσεος (1)· τοῦ ὅλου Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐβράδυναν νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν κατοχὴν τῆς νέας κτήσεως.

Ἕνεκα ὅμως τῆς βραδύτητος ταύτης μικροῦ ἐδέησε νὰ ἀπολέσωσι διὰ παντὸς τὴν νέαν κτῆσιν· διότι οἱ ἀείποτε ἀντίζηλοι τῶν Ἑνετῶν Γενοᾶται κεντριζόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀντιπάλων τὸ πολύτιμον λάφυρον, οὕτω δὲ ἀποζημιωθῶσι καὶ διὰ τὴν στέρησιν τῶν ὠφελημάτων καὶ προνομιῶν, ὧν ἀπέλαυον πρὶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἔσπευσαν νὰ προκαταλάβωσι τοὺς ἀντιζήλους τοῦ Ἀδρίου. Ὅθεν ὁπλίσαντες ταχέως καὶ ἐφοδιάσαντες μὲ τὰ χρειώδη τὸν τυχοδιώκτην συμπολίτην των πειρατὴν Ἐρρῖκον Πισκατόρην τὸν κατόπιν κληθέντα κόμητα τῆς Μάλτας ἀπέστειλαν αὐτὸν πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου. Ὁ τολμηρὸς καταδρομεὺς ἐπέτυχε τῷ ὄντι θαυμασίως· πλεύσας εἰς Κρήτην τῷ 1205 κατέλαβεν εὐκόλως τὰ ὑπάρχοντα παράλια φρούρια καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς νήσου. Ἵνα δὲ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν ἔκτισε 15 μικρὰ φρούρια (castella) εἰς διάφορα ἐπίκαιρα σημεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ (2). Οἱ Κρῆτες καταπεπληγμένοι, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς οὐδεμίαν σοβαρὰν ἀντίστασιν ἀντέταξαν εἰς τοὺς Γενοάτας καὶ κατόπιν δὲ δὲν ἀνεμίχθησαν σπουδαίως εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων περὶ κατοχῆς τῆς πατρίδος των ἀγῶνα φρονοῦντες ἴσως, ὅτι οὐδένα λόγον εἶχον νὰ προτιμήσωσι τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἐκ τῶν ἀγωνιζομένων ἁρπάγων ἐπιφυλαττόμενοι νὰ κανονίσωσι τὴν πορείαν των ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς πάλης.

Ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Γενοατῶν, ἐνῷ κατεθορύβησε

(1) Τὸ ἓν τέταρτον καὶ τὸ ἥμισυ τούτου (ἤτοι $^3/_8$) τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἔλαβον οἱ Ἑνετοὶ εἰς τὸ μερίδιόν των κατὰ τὴν διανομήν, δι' ὃ ἀπὸ τοῦδε εἰς τοὺς τίτλους τοῦ Δουκὸς Ἑ ετίας προστίθεται καὶ τὸ «κύριος τοῦ ἑνὸς τετάρτου καὶ ἡμίσεος τοῦ ὅλου Ρωμαϊκοῦ κράτους» «Dominus quatre partis et dimidiae totius Imperii Romaniae».

(2) Τὰ φρούρια ταῦτα διετήρησαν μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν δοθέντων ὑπὸ τῶν Γενοατῶν καὶ οἱ Ἑνετοί, αὐτὰ δὲ εἶναι τὰ ὁποῖα ἔδωκαν τὸ ὄνομά των εἰς πολλὰς τῆς Κρήτης ἐπαρχίας καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη π. χ. Bonifacio, Malvesi, Mirabello, Castelnuovo ἐξ ὧν τὰ ὀνόματα τῶν ἐπαρχιῶν Μονοφάτσι, Μαλεβίζι, Μ ραμπέλλον, Καινούργιο κτλ. Περὶ τῶν φρουρίων τούτων ἑτοιμάζει μονογραφίαν περὶ τὰ Ἑνετικὰ μνημεῖα τῆς Κρήτης ἀσχολούμενος Dr G. Gerola. Ἴδε καὶ ἐν Ra segna internationale 1 Dicembre 1901» ἄρθρον τοῦ Gerola.

τὴν ἀντίζηλον, παρώρμησε συγχρόνως πρὸς ταχεῖαν καὶ ἀποτελεσματικὴν δρᾶσιν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς λείας. Οἱ Ἐνετοὶ λαὸς κατ' ἐξοχὴν ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς δὲν ἠδύναντο νὰ παραγνωρίσωσι τὴν σημασίαν, ἣν θὰ εἶχε δι' αὐτοὺς ἡ νῆσος καὶ τὴν ζημίαν ἣν θὰ ὑφίσταντο τὰ συμφέροντά των, ἂν μάλιστα περιέπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν φοβερῶν ἀντιπάλων. Ἐκτὸς τῆς εὐφορίας τῆς γῆς δυναμένης διὰ τῶν προϊόντων αὐτῆς σπουδαίαν ἐπικουρίαν νὰ παρέχῃ εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ σημαντικὰ κέρδη εἰς τὸ Ἐνετικὸν ἐμπόριον, ἡ Κρήτη ἦτο διὰ τὴν ἐμπορικὴν τῆς Ἐνετίας ναυτιλίαν ὁ καταλληλότατος καὶ μάλιστα ἐπίκαιρος ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς σταθμός. Κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἦτο ἐπιτηδειοτάτη ἵνα χρησιμεύῃ εἰς τὰ πλοῖα τῆς δημοκρατίας ὡς σταθμὸς δι' ὕδρευσιν, τροφοδότησιν καὶ ἀντικατάστασιν τῶν πληρωμάτων, ἔχουσα δὲ λιμένας ἀσφαλεῖς ὡς καταφύγιον ἐν καιρῷ τρικυμίας καὶ κινδύνου ἐκ τῶν λυμαινομένων τότε τὴν θάλασσαν πειρατῶν. Ταυτοχρόνως ἦτο καὶ ὁ πλησιέστερος πολεμικὸς ναύσταθμος τῆς Δημοκρατίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τῷ καταλυθέντι Βυζαντ. κράτει Ἐνετικῶν κτήσεων, ἀπόκρουσιν τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ προστασίαν τῶν ἐμπορευομένων ὑπηκόων τῆς Γαληνοτάτης (1).

Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1206 ἀποστέλλει ἡ Ἐνετία ἰσχυρὸν στόλον κατὰ πρῶτον εἰς Κρήτην, ἐντεῦθεν δὲ ἄρχεται μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων ἀγὼν μακρός, πεισματώδης καὶ ἐπὶ πολὺ ἀμφίρροπος. Ἐπὶ τέλους ἐφαίνοντο ὑπερισχύοντες οἱ Ἐνετοί. Ὁ Πισκατόρης κινδυνεύων νὰ ἀπολέσῃ τὸ πᾶν ἐθεώρησε συμφορώτερον ἀντὶ ὑλικῶν τινων παραχωρήσεων νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς νήσου, οἱ δὲ Ἐνετοὶ μετὰ πεισματώδη πάλην ἔμειναν μόνοι κύριοι τῆς νήσου καὶ ὁ πτερωτὸς λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου περιέσφιγξε διὰ τῶν αἰχμηρῶν του ὀνύχων τὴν πατρίδα τοῦ Μίνωος.

Καὶ ὑπῆρξε μὲν δυσχερὴς διὰ τὴν Ἐνετίαν ἡ κατάληψις τῆς νήσου καὶ ἡ ἐκδίωξις τῶν ὀχληρῶν ἀνταπαιτητῶν ἀλλ' ἔτι χαλεπωτέρα, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπῆρξεν ἡ διατήρησις αὐτῆς καὶ ἡ καταπολέμησις τοῦ χωρίου Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν ἔδειξεν

(1) Ἴδε ἄρθρον E. Gerland ἐν Historiches Jahrbuch Band XX Heft I s. 6.

οὐχὶ εὐνοϊκὰς διαθέσεις προοιωνιζομένας τοὺς μέλλοντας αἱματηροὺς καὶ πείσμονας ἀγῶνας μεταξὺ τῶν νέων κυρίων καὶ τῶν ἰθαγενῶν ὁδηγουμένων ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν ἀριστοκρατικῶν γενῶν τῆς νήσου τῶν ἀναγόντων τὴν καταγωγὴν εἰς ἐπισήμους εὐγενεῖς οἴκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης regno di Candia, ὡς ὠνομάσθη διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἡ νέα ἀποικία, διωργανώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μητροπόλεως. Διῃρέθη εἰς τέσσαρα τμήματα (territoria), πρωτεύουσα δὲ ἀνεγνωρίσθη ὁ Χάνδαξ (Candia) τὸ κτίσμα τῶν Ἀράβων. Ἀνώτατος ἄρχων κατὰ διετίαν ἐκλεγόμενος ἐκ τῶν ἐν Ἑνετίᾳ εὐγενῶν ἦτο ὁ Δοὺξ τῆς Κρήτης (Ducha Cretae)(1) ἐπὶ διετίαν παραμένων ἐν Κρήτῃ ἔχων καὶ δύο Συμβούλους (Consiliarii), μεθ' ὧν συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζεν ἐπὶ παντὸς ζητήματος μὴ ὑπαγομένου εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῆς κεντρικῆς Κυβερνήσεως. Μετ' αὐτὸν ἤρχετο ὁ ἀνώτατος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς ἀποικίας τῆς Ἑνετίας ἐπίσης κατὰ διετίαν ἀποστελλόμενος (Capetan General) ἑδρεύων ὡς καὶ ὁ Δοὺξ ἐν Χάνδακι. Εἰς τὰ ἄλλα τμήματα ἥδρευον οἱ Rectores ἀσκοῦντες καθήκοντα νομαρχῶν καὶ ἐκ τοῦ Δουκὸς ἐξαρτώμενοι, ἤτοι ὁ τῶν Χανίων (ἡ πόλις ἐκτίσθη τῷ 1252), τοῦ Ρεθύμνου καὶ τῆς Σητείας. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἦσαν οἱ Castellani καὶ οἱ Capetani ἔχοντες μὲν κυρίως στρατιωτικὰ ἀλλ' ἐν μέρει καὶ διοικητικὰ καθήκοντα. Ἀναλόγως κατηρτίσθη ἥ τε οἰκονομικὴ καὶ δικαστικὴ ὑπηρεσία.

Ὡς εἴπομεν καὶ προηγουμένως ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς κατοχῆς ἤρχισαν νὰ γίνωνται καταφανεῖς αἱ ἐχθρικαὶ διαθέσεις τοῦ ἐγχωρίου στοιχείου, μετὰ ἐπανειλημμένας δὲ τοιαύτας δοκιμασίας ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις κατεῖδεν, ὅτι ἐκτὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἃς διετήρει ἐν τῇ νήσῳ, ἢ ἀπέστελλεν ἑκάστοτε ἐν πάσῃ ἐξεγέρσει τῶν ἰθαγενῶν, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἄλλου ἰσχυροῦ στηρίγματος ἐπὶ τόπου, στοιχείου ὁμοφύλου προθύμου καὶ ἑτοίμου πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπειλουμένων συμφερόντων τῆς Δημοκρατίας ἐν τῇ ἀτιθάσῳ νήσῳ· δι' ὃ ἀπεφάσισε κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων τὸν ἀποικισμὸν τῆς νήσου.

(1) Εἰς τὴν Λατινικήν, ἥτις ἦτο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, ὁ μὲν Δοὺξ τῆς Ἑνετίας ἐλέγετο Dux, ὁ δὲ τῆς Κρήτης πρὸς διάκρισιν Ducha ἢ Duca.

Τρὶς ἔστειλαν ἀποικίας οἱ Ἑνετοὶ ἐντὸς τῶν πεντήκοντα πρώτων ἐτῶν(1). Οἱ ἄποικοι οὗτοι διακρινόμενοι εἰς ἱππότας (milites) καὶ πεζοὺς (servientes-sergentes-pedites) διενεμήθησαν ὅλην τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ τὰ φρούρια πλὴν τοῦ Χάνδακος μετὰ τῶν περιχώρων (ἀπὸ Καρτεροῦ μέχρι Φρασκιᾶς ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης καὶ μέχρι τοῦ φρουρίου Τεμένους ἀπὸ μέρους τῆς ξηρᾶς συμπεριλαμβανομένου), τὰ ὁποῖα ἔμειναν κτῆμα τοῦ κοινοῦ (communis) μετὰ τῶν τυχὸν εὑρεθησομένων ἀργυρωρυχείων ἢ χρυσωρυχείων. Πρὸς τούτοις ἐξηρέθησαν τῆς διανομῆς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, δι' ἃ ἐπεφύλαξεν ἑαυτῇ τὸ δικαίωμα τῆς διαθέσεως ἡ κεντρικὴ Κυβέρνησις. Αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς νήσου καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ διετηρήθησαν, ἀλλ' ἐδόθησαν εἰς Λατίνους ἀρχιερεῖς ἐκδιωχθέντων ἐκ τῆς νήσου τῶν Ἑλλήνων.

Οὕτως ἱδρύθη ἐν Κρήτῃ ὁ φραγκικὸς φεουδαλισμός. Τὰ φέουδα τὰ δοθέντα εἰς τοὺς ἀποίκους ἦσαν διττά: ἱπποτεῖαι (militiae) καὶ πεζικὰ (serventariae). Ἕκαστος φεουδάρχης ἱππότης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συνεισφέρῃ χρηματικόν τι ποσὸν εἰς τὸ ταμεῖον καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἐπαναστάσεως νὰ πολεμῇ ἔφιππος μετὰ δύο ὑπασπιστῶν ἐφίππων ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένων.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων, τοῦ ἐπεισάκτου Ἑνετικοῦ καὶ τοῦ ἐγχωρίου Ἑλληνικοῦ, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν Ἑνετῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐξηκολούθησε πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων ἐπὶ 150 ἔτη, ἐπίμονος, λυσσαλέος καὶ φοβερός. Τὴν ἐχθρότητα τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς ξένους ὑπεδαύλιζον, ὡς εἴπομεν, καὶ φλέγουσαν διετήρουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐγχωρίων εὐγενῶν οἴκων τῶν ἐλθόντων ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἐκ Βυζαντίου καὶ κατόπιν κατὰ τὸ μέσον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (οἱ 12 ἀρχοντόπουλοι(2). Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι ἀπολαύσαντες ἐξαιρετικῶν πλεονεκτημάτων ἐν τῇ νήσῳ καὶ τιμῶν, ὄντες δὲ κύριοι ἀπεράντων κτημάτων καὶ κάτοχοι σημαντικοῦ πλούτου ἀπετέλουν ἐπὶ τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς

(1) Τῷ 1212-1222 καὶ 1252. Ἴδε Cornelius Creta vol. II p. 225. 251. 274.

(2) Τὰ περὶ ἐγκαταστάσεως τῶν εὐγενῶν οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ μάλιστα τῶν 12 λεγομένων ἀρχοντοπούλων δὲν ἔχουσιν ἀκόμη διευκρινισθῇ ἐπαρκῶς. Ἰδίως τῶν τελευταίων ἡ ἐποίκησις, ἂν δὲν εἶναι ἐντελῶς μῦθος, περιβάλλεται ὑπὸ πολλοῦ σκότους. Ὁ θέλων νὰ πεισθῇ περὶ τούτου, ἂς ἀναγνώσῃ τὰ παρὰ Σάθᾳ Ἑλλ. Ἀνεκδ. τόμ. Β' ἐν τῇ εἰσαγωγῇ δημοσιευόμενα ἔγγραφα.

τὴν εὐγενῆ ἀριστοκρατίαν τῆς νήσου καὶ εἶχον ἱδρύσει εἶδός τι τιμαριωτισμοῦ καὶ ἐκέκτηντο κῦρος καὶ δύναμιν παρὰ τῷ λαῷ ἀπεριόριστον. Ἐκ τῆς νέας ὅμως καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀποικήσεως τῶν Ἑνετῶν ἦτο φυσικὸν νὰ τρωθῶσι καιρίως τὰ συμφέροντα καὶ αἱ προνομίαι τῶν πρώην ἀρχόντων. Ὡς ἀδικούμενοι οὐδὲν ἄλλο μέσον εἶχον, ἢ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὅπλα καὶ διεκδικήσωσι διὰ τῆς βίας τὰ δίκαιά των, εὕρισκον δὲ σχεδὸν πάντοτε τὸν λαὸν τῆς Κρήτης ἕτοιμον νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ καὶ συνδράμῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων ἀγῶνα· αἱ ἐκ μέρους τῶν νέων κυρίων καταπιέσεις, φορολογίαι καὶ ἀγγαρεῖαι, τὸ μῖσος, ὃ ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἡ διαφορὰ τῆς φυλῆς καὶ τῆς θρησκείας, αἱ τοῦ παραγκωνισθέντος Ἑλληνικοῦ κλήρου παρακελεύσεις καὶ αἱ πρὸς τοὺς τέως ἄρχοντας συμπάθειαι, ἦσαν παράγοντες ἀρκετοὶ ἵνα κρατῶσι πάντοτε τῆς ἔχθρας τὸν δαυλὸν ἀνημμένον. Καὶ ἔξωθεν δὲ δὲν ἔλειπον ἀφορμαὶ καὶ παροτρύνσεις· οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ἄλλοι μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέθαλψαν πολλάκις τὴν ἀντίστασιν καὶ στρατοὺς καὶ στόλους ἔστειλαν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἀγωνιζομένων ὁμοφύλων ἐν Κρήτῃ, καὶ ἡ ἀντίζηλος δὲ Γένουα δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν, ἵνα γεννήσῃ πράγματα εἰς τὴν ἀντίπαλον ἐν πάσῃ διδομένῃ εὐκαιρίᾳ.

Κατὰ τοὺς αἱματηροὺς καὶ πολυχρονίους τούτους ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπικούρους δὲν ἦτο πάντοτε νικήτρια ἡ Ἑνετία. Τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα συνήθως ἦτο ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλὰ ποσάκις οἱ Δοῦκες καὶ οἱ στρατοὶ τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας δὲν ὑπέστησαν ἥττας καὶ ταπεινώσεις μεγάλας καὶ ποσάκις ἡ νίκη δὲν ἐξηγοράσθη διὰ θυσιῶν σημαντικῶν καὶ παραχωρήσεων ἐξευτελιστικῶν διὰ τὸ γόητρον τῆς ὑπερηφάνου Δημοκρατίας! Πολλάκις ἡ ὕπαιθρος χώρα ἔπιπτεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνταρτῶν, τὰ φρούρια τοῦ ἐσωτερικοῦ παρεδίδοντο ἢ ἐκυριεύοντο, ἡ δὲ Ἑνετικὴ κυριαρχία ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη περιωρίζετο εἰς ἓν ἢ δύο παράλια φρούρια μέχρι τῆς ἀφίξεως νέων ἐπικουριῶν ἐξ Ἑνετίας. Τὰ παθήματα ταῦτα ἔκαμαν τὴν Ἑνετίαν νὰ κατανοήσῃ ὅτι ὤφειλεν ἀλλοίαν πολιτικὴν νὰ μετέλθῃ πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ νήσῳ ἀρχαῖα ἀριστοκρατικὰ στοιχεῖα φιλοδωρήματα, χάριτες, προνόμια, φέουδα, ὁ τίτλος τῆς Κρητικῆς εὐγενείας (nobilitas cretensis) ἤρχισαν νὰ διανέμωνται εἰς τοὺς

Κρῆτας εὐγενεῖς, κατὰ μικρὸν δὲ παράλληλος πρὸς τὴν Ἐνετικὴν ἐδημιουργήθη ἡ Κρητικὴ φεουδαλικὴ ἀριστοκρατία.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἱκανὰ ὁπωσοῦν ἵνα δώσωσιν ἀμυδράν τινα ἰδέαν περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐνετοκρατίας σπεύδομεν εἰς τὸ θέμα ὃ θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ὑποκείμενον τῆς μελέτης ἡμῶν, τὴν συνθήκην τοῦ Ἀλεξίου Καλλιέργου(1), ἀφ' οὗ προτάξωμεν ὀλίγα τινὰ περί τε τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ περὶ τῶν περιστατικῶν τῶν προηγηθέντων τῆς συμβάσεως καὶ προκαλεσάντων αὐτήν.

Ὁ οἶκος τῶν Καλλιεργῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ εὐγενέστατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τῆς Κρήτης. Ἕλκοντες, ὡς διισχυρίζοντο, οἱ Καλλιέργαι τὸ γένος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Φωκάδων ἀπέκτησαν ἐν Κρήτῃ δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν ἐπιβάλλουσαν τὸν σεβασμὸν εἰς ἐγχωρίους καὶ ξένους. Ἀρχηγὸς τοῦ οἴκου τούτου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 13 αἰῶνος ἦτο ὁ περιβόητος Ἀλέξιος.

Εἰς τὸν πλοῦτον, τὴν εὐγένειαν, τὴν δύναμιν, κληρονομικὰ ταῦτα χαρίσματα, ὁ Ἀλέξιος συνήνου προσωπικὰ πλεονεκτήματα ὑπέροχα, ἀνδρείαν, ἱπποτικότητα, στρατηγικὸν πνεῦμα, εὐφυΐαν καὶ εὐγλωττίαν ἀκαταμάχητον. Ὁ Μέγας Ἄρχων, ὡς ἐκαλεῖτο, ἦτο τὸ σημαντικώτερον πρόσωπον ἐν Κρήτῃ, Ἐνετοὶ δὲ καὶ ἐγχώριοι, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἢ ἐπεζήτουν τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἢ ἐξελιπάρουν τὴν πανσθενῆ του προστασίαν.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος ἦτο γέννημα τῆς ἐποχῆς του· ἡ φιλοπρωτία καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς ἐκυρίευον τὴν ψυχήν του, ἡ δοξομανία καὶ ἡ ἀπληστία τοῦ πλούτου καὶ τῶν τιμῶν ἐμόλυνον τὴν ἁγνότητα τῶν ἐθνικῶν του

(1) Οὕτως ἐγράφετο τὸ ἐπώνυμον τοῦτο δηλ. Καλλιέργης ἢ Καλιέργης καὶ οὐχὶ Καλλέργης· μαρτυρίαι ὑπάρχουσι πλεῖσται, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρκούμεθα εἰς μίαν μόνην, ἥτις εἶναι ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐν τῇ προσόψει ὡραίου ἐκκλησιδίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ προφήτου Ἠλία παρὰ τὸ χωρίον Περιβόλια τῆς Κυδωνίας κτισθέντος τῷ 1598 ὑπό τινος τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας Πέτρου Καλλιέργου· ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει [illegible] διακοπτομένη ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τοῦ οἰκοσήμου τῶν Καλλιεργῶν·

ΟΥΡΑΝΟΘΡΕΜΜΟΝ	ΕΜΠΥΡΑΡΜΑΤΕ	
ΠΕΤΡΟΝ ΤΟΝ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΝ	
ΕΡΓΑΤΗΝ ΔΟΜΟΝ	ΣΑΩ ᾶ φ͂ ϙ͂ Η͂	(1598)

αἰσθημάτων. Φρονῶν εἴτε ἐκ πεποιθήσεως εἴτε ἐξ ὑστεροβούλων ὑπολογισμῶν, ὅτι ἡ Κρήτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δεσποτῶν, καὶ ἂν ἀπηλλάσσετο, δὲν θὰ περιέπιπτεν εἰς χεῖρας ἠπιωτέρων κυρίων, κολακευόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξαιρετικῶν τιμῶν καὶ προνομιῶν, ἃς ἐκαρποῦτο ὑπὸ τὴν Ἑνετικὴν ἀρχήν, ἦτο Ἑνετὸς τὴν καρδίαν καὶ τὰ πολιτικὰ φρονήματα, μολονότι συνεπάθει πρὸς τοὺς πάσχοντας συμπολίτας καὶ πάντοτε προσεπάθει νὰ μαλάσσῃ τὴν σκληρότητα τῶν Ἑνετῶν ἀρχόντων, ὧν δὲν συνεμερίζετο τὰς κακουργίας καὶ τὰς καταχρήσεις.

Τὰ ἐνετίζοντα αἰσθήματα ἐξεδήλωσεν ὁ Ἀλέξιος μάλιστα κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τῶν ἀδελφῶν Χορτατσῶν Θεοδώρου καὶ Γεωργίου. Σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχάς του οὐ μόνον δὲν συνεμερίσθη τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν τύχην τῶν φιλοπατρίδων καὶ ἡρωϊκῶν ἀδελφῶν, ἀλλά, τίς οἶδε καὶ ὑπὸ τίνων ὑποσχέσεων τοῦ Δουκὸς δελεασθείς, ἐξῆλθε τῆς παθητικῆς στάσεως καὶ ἀναφανδὸν συνταχθεὶς τοῖς Ἑνετοῖς καὶ καταρτίσας στίφος ὁπλιτῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ὥρμησε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ συμπλακεὶς πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν ποταμὸν Ἀποσελέμην κατέθραυσε τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ κατεδίωξε μέχρι τῆς πεδιάδος Λασιθίου τῷ 1271. Οἱ ἐπαναστάται ὅμως ἀνασυντίθενται καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν Ἑνετῶν πρὸς τοὺς γενναίους προμάχους τῆς Κρητικῆς ἐλευθερίας ἐξακολουθεῖ πολυχρόνιος. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ ἐπανάστασις προοδεύει· ὁ Ἀλέξιος καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἀποκρούονται, ὁ δὲ νεωστὶ ἀποσταλεὶς Δοὺξ Μαρῖνος Ζένος περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν δυσχωρίαις, ὅπου εἶχον προσελκύσει αὐτὸν οἱ στρατηγικοὶ Χορτάτσαι, φονεύεται μὲν αὐτός, ὁ δὲ λοιπὸς στρατὸς ἐξολοθρεύεται σχεδὸν παντελῶς καὶ ἡ σημαία τοῦ Ἁγ. Μάρκου περιέρχεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ δὲ Γεώργιος Χορτάτσης πολιορκεῖ, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος, τὸν Χάνδακα τῷ 1276. Μετὰ δύο ἔτη καὶ πάλιν οἱ ἐπαναστάται ἀποφασίζουσι νὰ ἀποπειραθῶσι τῆς ἁλώσεως τοῦ Χάνδακος τοῦ μόνου προπυργίου τῆς Ἑνετικῆς ἰσχύος ἐν Κρήτῃ καὶ ὁ Γεώργιος Χορτάτσης ὁδηγεῖ τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἰσχυραὶ ἐπικουρίαι εἶχον φθάσει μετὰ τοῦ Δουκὸς Μαρίνου Γραδονίκου πρὸς σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης ἀποικίας, ὁ δὲ Γεώργιος Χορτάτσης ἀντιληφθεὶς τὸ πρᾶγμα διατάσσει τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὴν ἀναβολὴν τῆς πολιορκίας·

ἀλλ' οἱ ὁρμητικοὶ καὶ ἀτίθασοι ἀντάρται βλέποντες τοὺς Ἐνετοὺς παρατεταγμένους παρακούουσιν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ συνετοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἐφορμῶσι κατ' αὐτῶν. Οἱ Ἐνετοὶ γενναίως ὑπομείναντες τὴν πρώτην ὁρμὴν ἀντεπιτίθενται μετὰ ταῦτα κρατερῶς καὶ διασπάσαντες τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν τρέπουσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ καταδιώξαντες διαφθείρουσι πολλούς, οἱ δὲ γενναῖοι ἀδελφοὶ μόλις σώσαντες τὴν ζωὴν προκεκηρυγμένοι καὶ καταδιωκόμενοι νυχθημερὸν κατορθοῦσιν ἐπὶ τέλους νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ καταφύγωσιν εἰς Βυζάντιον, ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τέλεον κατεβλήθη.

Ὁ Ἀλέξιος τοσοῦτον βοηθήσας τοὺς Ἐνετοὺς εἰς τὸν δεινὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ τοσοῦτον συντελέσας εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῆς ἐπικινδύνου ἀποστασίας περιέμενεν, ὡς εἰκός, τιμὰς καὶ ἀμοιβὰς ἀνταξίας τῶν ὑπηρεσιῶν του. Οἱ Ἐνετοὶ ὅμως ἀπαλλαγέντες τοῦ κινδύνου ἐλησμόνησαν καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον ὑποχρεώσεις· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τῶν ἤδη κεκτημένων προνομίων ἐπεχείρησαν ἢ ἐξετέλεσαν τὴν κολόβωσιν. Ἔπειτα παρὰ τὰ συμπεφωνημένα καὶ τὴν ῥητὴν τοῦ Ἀλεξίου ἐπιθυμίαν οἱ νικηταὶ δὲν προσηνέχθησαν μετρίως καὶ ἠπίως πρὸς τοὺς ἐναπομείναντας· ὁ βρόχος, ἡ μάχαιρα καὶ τὰ βασανιστικὰ ὄργανα τοῦ Δουκὸς Μαρίνου Γραδονίκου ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν πολὺ περισσότερον παρὰ ἄλλοτε. Ὁ Ἀλέξιος μεταμέλεται διὰ τὴν βοήθειαν, ἣν παρέσχεν εἰς τοὺς δημίους τῶν συμπολιτῶν του, τὸ δὲ χυνόμενον ἀφθόνως αἷμα τῶν ἀθώων καταπνίγει τὴν χαρὰν τῆς νίκης καὶ πληροῖ αὐτὸν πένθους καὶ μετανοίας. Προπηλακίζει καὶ Κυβέρνησιν καὶ ἄρχοντας καὶ βάλλει κατὰ νοῦν νὰ ἐκδικηθῇ τὴν κακοπιστίαν καὶ ὠμότητα τῶν πρῴην φίλων του. Τοὺς λόγους καὶ τὰς σκέψεις ἐπακολουθοῦσι μυστικαὶ ἐνέργειαι καὶ συνεννοήσεις πρὸς τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Χάνδακος θιασώτας τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Δοὺξ Μαρῖνος Γραδόνικος ὁ νικητὴς τῶν Χορτατσῶν καὶ ἀπηνὴς τιμωρὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἐλθὼν δεύτερον ἤδη ὡς Δοὺξ Κρήτης τῷ 1282 μανθάνει τὴν δυσαρέσκειαν καὶ τὰς μυστικὰς ἐνεργείας τοῦ Καλλιέργου καὶ εἰδοποιεῖ περὶ τούτων τὴν Ἐνετικὴν Κυβέρνησιν. Μικρὸν κατόπιν ὁ μὲν Δοὺξ ἀποθνήσκει, ἡ δὲ Ἐνετικὴ Σύγκλητος ἀποστέλλει εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ διαταγὴν νὰ προβῇ ἀμέσως καὶ ἀπροόπτως εἰς τὴν σύλληψιν καὶ εἰς Ἐνετίαν ἀποστολὴν τοῦ ἐπικινδύνου ἀρχοντορρωμαίου. Ἐν ᾧ ὅμως ὁ Δοὺξ φοβούμενος τὴν ἔκρηξιν

γενικῆς ἀνταρσίας, ἣν εἶχεν ἤδη παρασκευάσῃ ὁ Ἀλέξιος, ἀναβάλλει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ζητῶν εὔθετον στιγμὴν πρὸς τοῦτο, ὁ Ἀλέξιος ἢ παρὰ φίλου του ἐξ Ἐνετίας ἢ παρὰ κατασκόπου ἐκ τοῦ δουκικοῦ μεγάρου εἰδοποιηθεὶς ἀποδιδράσκει ἐκ Χάνδακος καὶ ἐξελθὼν εἰς Λασίθιον καὶ Μεσαρέαν τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἤδη συνηθροισμένων ἐπαναστατῶν διὰ δοξολογιῶν καὶ πανηγύρεων ἑορτασάντων τὴν ἄφιξίν του καὶ τὴν ἀπόκτησιν τόσον ἰσχυροῦ καὶ πεπειραμένου ἀρχηγοῦ.

Ὁ Ἀλέξιος συντάξας ὅσον ἠδύνατο κάλλιον τὰς δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν καὶ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐπισήμων ἀρχηγῶν, ὧν ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ Μιχαὴλ Χορτάτσης, συγγενὴς τοῦ Γεωργίου καὶ τοῦ Θεοδώρου, ἐπιτίθεται πάντοτε ἀπρόοπτος καὶ φοβερὸς ἐκεῖ ὅπου ἐλάχιστα τὸν περιέμενον οἱ Ἑνετοί· φθείρει καὶ ἀφανίζει τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν καὶ κατὰ μικρὸν γίνεται κύριος ὅλων τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου ἐπικαίρων θέσεων καὶ τῶν φρουρίων περιορίζων τοὺς Ἑνετοὺς εἰς τὰς πόλεις καὶ ὀλίγα παράλια φρούρια. Κρισιμωτέραν ἐποχὴν δὲν εἶχε φθάσει ἡ Ἑνετία διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀποικίας, ἀφ' ὅτου εἶχε θέσῃ τὸν πόδα ἐπ' αὐτῆς, ἡ κατοχὴ τῆς νήσου εὑρίσκετο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἔρχονται καὶ παρέρχονται οἱ Δοῦκες καὶ οἱ στρατηγοὶ πολλάκις μὲν ἡττώμενοι πάντοτε δὲ ἄπρακτοι ἀναχωροῦντες.

Ἡ διατήρησις τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ὀφείλεται εἰς τὴν στρατηγικότητα καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἀλεξίου. Γνωρίζων οὗτος, ὅτι τὰ ἀσύντακτα ἐπαναστατικὰ στίφη δὲν ἠδύναντο ἐκ τοῦ συστάδην νὰ πολεμῶσι κατὰ τῶν πειθαρχούντων, ἐξησκημένων καὶ καλῶς ἐξωπλισμένων στρατευμάτων τῆς Δημοκρατίας, ἀποφεύγει τὰς μεγάλας καὶ ἐκ παρατάξεως μάχας κατορθῶν δαιμονίως νὰ λανθάνῃ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ ἐπιτίθηται κατ' αὐτῶν μεμονωμένων ἐν δυσχωρίαις καὶ νὰ προξενῇ σημαντικὰς βλάβας εἰς αὐτούς.

Δεκαετία παρῆλθεν, ἀφ' ὅτου ὁ Ἀλέξιος ἤγειρε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει ἐπίμονος καὶ ἀναποτέλεστος. Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκει τοῦτο, νέα δεινὰ καὶ συμφοραὶ εὑρίσκουσι τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν. Ἡ Γένουα ἡ παλαιὰ καὶ αἰωνία ἀντίπαλος ἀνανεοῖ τὸν πόλεμον· ὁ Ἑνετικὸς στόλος ναυαρχούμενος ὑπὸ τοῦ Σοράντζου καταναυμαχεῖται καὶ ἀφανίζεται παρὰ τὰ παράλια τῆς

Δαλματίας ὁ δὲ Ἐνετὸς ναύαρχος καὶ πολλαὶ χιλιάδες ἐκ τοῦ πληρώματος αἰχμαλωτίζονται. Δευτέραν φορὰν ἡ Δημοκρατία ἐξοπλίζει στόλον καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν πρὸς συνάντησιν τῶν ἐναντίων καὶ δεύτερον ἤδη παρὰ τὴν Καλλίπολιν ἡττᾶται καὶ διαφθείρεται κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὁ νικητὴς ναύαρχος τῶν Γενοατῶν Δόριας μετὰ τοῦ στόλου καταπλέει εἰς Κρήτην τῷ 1293. Ἁρμοδιωτέραν περίστασιν δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρωσιν οἱ Γενοᾶται ἵνα ἁρπάσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀντιζήλων τὴν πολυμάχητον νῆσον, καὶ οἱ Κρῆτες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν εὐθετωτέραν στιγμὴν νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ Ἐνετικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Γενοάτης ναύαρχος ἀποβιβάσας στρατὸν δῃοῖ τὴν Κυδωνίαν καὶ κυριεύει τὰ Χανία· ἡ κατάπληξις καὶ ἡ ἀπελπισία τῶν Ἐνετῶν ἦτο ἤδη εἰς τὸ κατακόρυφον. Οἱ Γενοᾶται ζητοῦσι τὴν σύμπραξιν τῶν ἐπαναστατῶν, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐκδιώξωσι τοὺς Ἐνετούς. Ἀποστείλαντες πρέσβεις εἰς τὸν Ἀλέξιον προσκαλοῦσιν αὐτὸν καὶ πέντε ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς συνέντευξιν παρὰ τὰ Χανία, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς καταπολέμησιν καὶ ἐκδίωξιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Κρῆτες ἄσμενοι δέχονται τὰς προτάσεις, χαρὰ δὲ καὶ ἀγαλλίασις πληροῖ τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τῇ προσεχεῖ ἀπελευθερώσει.

Τὰς ἰδέας ὅμως ταύτας τῶν συμπολιτῶν του δὲν συνεμερίζετο ὁ Καλλιέργης διὰ λόγους μὴ ἐξακριβωθέντας εἰσέτι ἱστορικῶς. Ἴσως ἐνόμιζεν, ὅτι οἱ Γενοᾶται ἰσχυροὶ ἤδη μετὰ τὰς προσφάτους νίκας δὲν ἦσαν προτιμητέοι τῶν Ἐνετῶν ἐξηντλημένων καὶ καταπεπονημένων ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν, καὶ ὅτι θὰ ἦτο μωρία νὰ βοηθήσῃ τοὺς πρώτους νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν τῶν δευτέρων. Διότι βεβαίως ὁ Ἀλέξιος οὐδαμῶς ἐπίστευσε τὰς περὶ ἀφιλοκερδείας διαβεβαιώσεις τῶν Γενοατῶν. Ἴσως ἐβυσσοδόμει ἤδη κατὰ νοῦν καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς διαλλαγήν, πρὸς οὓς ἐκ τῆς ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ στάσεως ἀποδεικνύεται ὅτι ἐπολέμει οὐχὶ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος, ἀλλ᾽ ἵνα ἐπιτύχῃ ἴδια ὠφελήματα. Διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον κατώρθωσε νὰ ἀπορριφθῶσιν αἱ προτάσεις τῶν Γενοατῶν· διότι αἰτήσας ἐπιμόνως καὶ ἐπιτυχὼν μόνος αὐτὸς νὰ συντύχῃ πρὸς τοὺς ·οάτας ἀπέκρουσε τὴν τούτων σύμπραξιν ἐπειπὼν ὡς λέγουσιν οἱ ετοὶ χρονογράφοι ὅτι α ἂν καὶ ἔχῃ ἐν τῷ παρόντι διαφορὰν τινα ς τοὺς Ἐνετούς, πρᾶγμα δι᾽ ὃ θλίβεται καὶ λυπεῖται μεγάλως,

ὅμως ἐὰν ἴσχυε κατὰ θάλασσαν ὅσον καὶ κατὰ ξηράν, θὰ ἦτο ρομφαία φοβερὰ καὶ ὀξύστομος κατὰ τῶν Γενοατῶν» (1).

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Καλλιέργης διαλύει τὴν σύσκεψιν ἀφήσας τοὺς Γενοάτας ἐκπεπληγμένους διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην. Μετ' ὀλίγον ὁ μὲν γενοατικὸς στόλος ἀπέρχεται τῆς νήσου, ὁ δὲ Ἑνετὸς δοὺξ Κρήτης Ἀνδρέας Δάνδολος ἐκστρατεύσας τὸ ἑπόμενον ἔτος (1294) ἀνακτᾷ τὰ Χανία καὶ κατακόπτει Κρῆτας καὶ Γενοάτας, ὅσοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπιβῶσι τῶν πλοίων καὶ σωθῶσιν.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Ἀλεξίου εἶναι φυσικόν, ὅτι οὔτε τὸν λαὸν οὔτε τοὺς ἄλλους συναρχηγοὺς ηὐχαρίστησεν. Ὁ Ἀλέξιος ἐγένετο ὕποπτος ἐπὶ ἐνετισμῷ καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐξορίστων ἀδελφῶν Χορτατσῶν, οἵτινες προσκαλούμενοι ἀπὸ καιροῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς Κρήτην καὶ συναγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας διεμήνυσαν, ὅτι οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην ἔχουσιν εἰς τὸν πρώην προδότην τῆς πατρίδος καὶ νῦν ἐλευθερωτήν, εὑρίσκουσιν ἠχὼ καὶ γίνονται πιστευτοί, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισήμων ἀρχηγῶν ἐγκαταλείπουσι τὸν Ἀλέξιον, διχοστασίαι δὲ καὶ ἔριδες ἀναφύονται μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ τέως εὐδοκιμοῦσα ἐπανάστασις ἤρχισε νὰ κλονίζηται καὶ χλιαρῶς νὰ διεξάγηται. Καὶ ἐστερεῖτο μὲν ἡ Ἑνετία ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων συμφορῶν δυνάμεων ἐπαρκῶν πρὸς κατάπνιξιν αὐτῆς καὶ ἡ ἀνταρσία ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἐπὶ ἔτη, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸ ἑξῆς ἀδρανοῦσι καὶ ὁ λαὸς γογγύζει διὰ τὰ βάρη καὶ τὴν παρατεινομένην κακοδαιμονίαν. Ὁ Ἀλέξιος οὐδὲν πλέον οὔτε ἐπιχειρεῖ οὔτε τολμᾷ, ζητεῖ δὲ μόνον κατάλληλον εὐκαιρίαν, ἵνα συνδιαλλαγῇ πρὸς τοὺς πρώην φίλους.

Ἐπὶ τούτῳ μυστικαὶ διαπραγματεύσεις καὶ συνεννοήσεις ἤρξαντο γινόμεναι μεταξὺ τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ Δουκὸς Κρήτης Ἰακώβου Θεουπόλου. Τούτου δὲ ἐπανελθόντος εἰς Ἑνετίαν καὶ ἐκθέσαντος τὰ κατ' αὐτὰς ἡ Ἑνετικὴ Σύγκλητος ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ πληρεξουσιότητα εἰς τὸν διάδοχόν του Βιδάλην Μιχαὴλ περὶ συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης, ὅστις πράγματι καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ὑπόθεσιν.

Ὁ Ἀλέξιος κατ' ἀρχὰς διετύπωσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τῶν συνεπανα-

(1) Cornelius Creta sacra vol. II p. 288 «Quamvis cum communi Venetiarum habeam aliquam novitatem, quod mihi tamen fuit et est gravissimum et molestum, tamen si possibile foret quod in mari possem ut in terra meam potentiam dominare certissime contra vos essem gladius pessimus et acutus»

στατῶν καὶ τῶν ὁμοεθνῶν ἀξιώσεις πολὺ εὐρυτέρας ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐπὶ τέλους ἐπέτυχε, καὶ ἔγινεν ἀνάγκη διὰ τοῦτο ἐπὶ μῆνας νὰ διεξάγωνται κοπιώδεις καὶ πείσμονες διαπραγματεύσεις καὶ συζητήσεις, ἕως ὅτου αὐτὸς μὲν περιορίσῃ τὰς ἀπαιτήσεις, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑνετίας συγκατανεύσωσι· καὶ μέχρι τέλους ἔμειναν καὶ σημεῖά τινα ἀναποφάσιστα, περὶ ὧν ἐπεφυλάχθησαν ἀμφότερα τὰ μέρη τὴν ἀπόφασιν τῆς κεντρικῆς Κυβερνήσεως, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες.

Ὑπὸ ποῖα προσχήματα ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία καὶ οἱ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐνεργοῦντες ἠθέλησαν νὰ περικαλύψωσι τὴν συνθηκολόγησιν πρὸς ἀποστάτην Γραικὸν ὡς ἴσοι πρὸς ἴσον καὶ τίνα μέσα μετεχειρίσθησαν, ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἡ ὑπερήφανος Δημοκρατία εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ καὶ ἐπιδιώξῃ πρώτη τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνευσιν, βλέπομεν ἐκ τῆς προεισαγωγικῆς ἐκθέσεως ἣν μετὰ τοῦ κειμένου τῆς εἰρήνης ἔστειλεν εἰς Ἑνετίαν ὁ δοὺξ Βιτάλης Μιχαὴλ καὶ τὴν ὁποίαν μεταφράσαντες καταχωρίζομεν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Κρήτης τοῦ Κορνηλίου τόμ. II σελ. 298.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ ἡμετέρῳ Δεσπότῃ Κυρίῳ Πέτρῳ Γραδονίκῳ τῷ περιλάμπρῳ Δουκὶ Ἑνετιῶν Δαλματίας καὶ Χρωβατίας καὶ δεσπότῃ τοῦ τετάρτου καὶ ἡμίσεος ὁλοκλήρου τοῦ κράτους τῆς Ρωμανίας ὁ Βιδάλης Μιχαὴλ Δοὺξ Κρήτης καὶ τὸ συμβούλιον αὐτοῦ μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ὑποταγῆς.

«Γνώτω διὰ τοῦ παρόντος ἡ Ὑμετέρα Μεγαλοπρέπεια, ὅτι ἅμα ἀναλαβόντες τὴν ἀρχὴν ἐκρίναμεν καλὸν πρὸς λυσιτελεστέραν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης νὰ ἀναβάλωμεν τὴν συνθηκολόγησιν καὶ νὰ μὴ ἀρξώμεθα μηδεμιᾶς διαπραγματεύσεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα αὐτὸς πρῶτος ποιήσηται ἀρχὴν τῆς διαπραγματεύσεως. Οὗτος δὲ μετὰ πάροδον ἡμερῶν τινων ἐζήτησε παρ' ἡμῶν διὰ μεσαζόντων προσώπων εἰρήνης συνθήκην, ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν αὐτῶν προσώπων διετάξαμεν νὰ τῷ δοθῇ ἀπάντησις, ὅτι ἂν ἤθελε παραιτηθῇ τῶν ἀπρεπῶν αἰτημάτων καὶ ἐσκόπει νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο σύνῳδον πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ ἡμετέρου κράτους καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς νήσου Κρήτης, καὶ ἡ Δημοκρατία θὰ ἔπραττεν ὑπὲρ αὐτοῦ ὅ,τι ἦτο πρέπον· ἐκεῖνος ὅμως διεμήνυσε ζητῶν τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀκουσθῶσι, καὶ ἡμεῖς τότε διεκόψαμεν τὰς διαπραγματεύσεις ἐπὶ ἕνα μῆνα, δεικνύοντες οὕτως ὅτι δὲν ἐφροντίζομεν περὶ τούτου. Οὗτος δὲ ἐπὶ τῇ εὐ-

καιρίᾳ τῆς συλλήψεως ὑπὸ Μονεμβασιωτῶν πολίτου τινὸς κατοίκου τοῦ προαστείου τοῦ Χάνδακος (1) ἀποσταλέντος εἰς τὸν Ἀλέξιον, ἵνα ἀνταλλαγθῇ πρός τινας αἰχμαλώτους Μονεμβασιώτας, οὕς εὕρομεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ Κρήτης, ἔστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν εὐγενῆ Ἰωάννην Κορνάρον ἐν ᾗ ἔλεγεν, ὅτι ἐὰν ἐπετρέπομεν νὰ ὑπάγῃ οὗτος καὶ ὁ εὐγενὴς Ἀνδρέας Κορνάρος πρὸς αὐτόν, θὰ διέθετε τὰ τῆς εἰρημένης ἀνταλλαγῆς καὶ θὰ συνεζήτει καὶ διεπραγματεύετο πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ εἰρημένος Ἰωάννης μᾶς ἐπαρουσίασε τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἡμεῖς εἴδομεν αὐτάς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὕφους καὶ τοῦ περιεχομένου δὲν ἐνεκρίναμεν νὰ ὑπάγῃ, ἐπετρέψαμεν δὲ αὐτοῖς νὰ ἀπαντήσωσιν, ἀλλὰ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνταλλαγήν. Ὁ δὲ Ἀλέξιος, ἀφ' οὗ ἀπήντησε περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἔγραψεν εἰς τὸν αὐτὸν Ἰωάννην, ὅτι ἐπεθύμει νὰ πράξῃ ὅ,τι ἥρμοζε διὰ τὴν ἡμετέραν τιμὴν καὶ τὸ καλὸν τοῦ τόπου, τότε δὲ ἐπετρέψαμεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπάγωσιν, ἀλλὰ παρηγγείλαμεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ὤφειλον νὰ ἀφαιρέσωσιν, ὅσα ἠδύναντο ἐκ τῶν αἰτημάτων καὶ ἐὰν δὲν παρῃτεῖτο τοσούτων, ὅσα αὐτοὶ ἐνόμιζον ὀρθόν, ἵνα τελειώσῃ ἡ σύμβασις, ὤφειλον νὰ μὴ ἀκούσωσι περισσότερα. Οὗτοι λοιπὸν μετέβησαν καὶ ἐπανελθόντες ἔφερον ἡμῖν ἐγγράφως, ὅσα ἐκτὸς τῆς ἀνταλλαγῆς ἀπῄτει· ἐν τούτοις πολλὰ παρῄτησεν, ἐξ ὅσων ἀπῄτει κατ' ἀρχάς. Ἡμεῖς δὲ συσκεφθέντες μετὰ τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων δώδεκα συμβούλων καὶ συμφώνως τῷ περιεχομένῳ τῆς ἐμῆς ἐντολῆς, καὶ ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς πολλὰ ἀφῃρέσαμεν, ἐξ ὅσων ἐζήτει, ἐγράψαμεν αὐτῷ διὰ τῶν ἰδίων εὐγενῶν Ἰωάννου καὶ Ἀνδρέου Κορνάρων, ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξωμεν. Ὁ δὲ ῥηθεὶς Ἀλέξιος ἦλθεν εἰς ἀμφισβήτησιν διὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνταλλαγὴν καὶ ἔστειλε ζητῶν τοὺς εἰρημένους εὐγενεῖς. Ἡμεῖς δὲ ἐπετρέψαμεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπάγωσι καὶ οὗτοι μετὰ μακρὰν λόγων σειρὰν καὶ πολλὰς καὶ κοπιώδεις συζητήσεις καὶ πολλῶν λόγων αἰτιολογίας συνεφώνησαν περὶ πάντων πλὴν τοῦ περὶ τῶν ἐπισκοπῶν κεφαλαίου, σταματήσαντες δὲ πολλὰς ἡμέρας καὶ ἐξετάσαντες ὅ,τι ὑπελείπετο, ἀποβλέψαντες δὲ καὶ εἰς τὸν κίνδυνον ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ὅλης τῆς νήσου καὶ λαβόντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπόληψιν καὶ τὸ συμφέρον τῆς

(1) Burgensis. Burgus ἐλέγετο τὸ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ Χάνδακος προάστειι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Ἑλλήνων Βοῦργος. Ἴδε Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθήκης τόμ. ς, σελ. 654. 656. 657 κτλ.

Ἐνετίας καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς νήσου, συσκεφθέντες δὲ πολλὰς ἡμέρας ἐν τῷ Συμβουλίῳ περὶ τούτου ἐκρίναμεν καλὸν καὶ ἡμεῖς καὶ τὸ Συμβούλιον νὰ μὴ παραιτήσωμεν τὸ πρᾶγμα ἕνεκα τῶν ἐπισκοπῶν καὶ οὕτως ἐπράξαμεν περὶ αὐτῶν ὅ,τι περιέχεται ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τῆς συνθήκης ταύτης, ὃ ἀποστέλλομεν τῇ Ὑμετ. Μεγαλοπρεπείᾳ ἐν τῷ παρόντι γράμματι ἐσώκλειστον. Ὁ ἴδιος Ἀλέξιος ἐπανειλημμένως ἦλθεν εἰς ἔριδα διὰ τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνταλλαγήν (1), ἡμεῖς δὲ ἐστείλαμεν τοὺς εἰρημένους εὐγενεῖς πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης καὶ οὗτοι τὴν τετάρτην τοῦ Ἀπριλίου ἡμέραν Δευτέραν ἐπορεύθησαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν ἔδωκαν ὅρκον καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Ἀλεξίου. Ἵνα δὲ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλοπρέπεια γνωρίζῃ ὁλόκληρον τὴν συνθήκην καὶ πάντα ὅσα ἐπεκυρώσαμεν μετὰ τοῦ Ἀλεξίου διὰ τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἐν Κρήτῃ καταστάσεως τῇ συγκαταθέσει καὶ τῶν δώδεκα προειρημένων εὐγενῶν δηλοῦμεν ταῦτα ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐγγράφῳ, ἀφ' οὗ ἐπίσης μάθετε ὅτι τοσαύτη εἰς πάντας καὶ εἰς ἕνα ἕκαστον χαρὰ ἐγεννήθη ἐκ τῆς εἰρήνης ταύτης, ὅση δὲν περιγράφεται δι' ἐπιστολῶν ἢ λόγων. Διότι ὁ ῥηθεὶς Ἀλέξιος διὰ λόγων καὶ ὅρκων πολλῶν ὑπεσχέθη ὅτι εἰς ἀεὶ θὰ διαταρῇ ἀπαραβίαστον τὴν πρὸς ὑμᾶς πίστιν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ πάντοτε θὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς τιμῆς ὑμῶν. Ἡμεῖς δὲ ἐλπίζομεν εἰς τὸν Κύριον ὅτι εἰς τοιοῦτο σημεῖον διευθύνομεν καὶ τίθεμεν τὴν ὑμετέραν νῆσον, ὥστε θὰ ἀπολαύσῃ μακρᾶς εἰρήνης, καὶ ὅτι Θεοῦ διδόντος οἱ κάτοικοι αὐτῆς θὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἔφθασαν ἐποχὴν ἥσυχον καὶ εὐδαίμονα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τούτῳ περιέχεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὰς ἵππους, ἀλλὰ διὰ τὰς δέκα, ἃς ἔχει, πρέπει νὰ στείλῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Ὑμετ. Μεγαλοπρέπειαν περὶ διατηρήσεως αὐτῶν καὶ νὰ γείνῃ περὶ αὐτῶν ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ὅ,τι ἠθέλετε μᾶς παραγγείλει· ἀντὶ τῶν ὁποίων (θηλειῶν ἵππων) θέλοντες νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν δέκα πολεμικοὺς ἵππους (roncinos) εἰς ἀποζημίωσιν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ φθάσωμεν μετὰ πολλὰς συζητήσεις εἰς

|) Εὐκόλως, ὡς νομίζω, ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ ιαλώτου Λατίνου πρὸς τοὺς Μονεμβασιώτας ἐπίτηδες παρετείνετο καὶ εἰς ἔριδας επλέκετο, ἵνα οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Δουκὸς Κορνάρου εὑρίσκωσι πρόσχημα νὰ ονται πρὸς τὸν Ἀλέξιον καὶ συζητῶσι περὶ τῶν ὅρων τῆς συνθήκης πρὶν οἱ λοιποὶ ναστάται ἐννοήσωσι τὰ τεκταινόμενα.

κανὲν ἀποτέλεσμα. Ὑμεῖς δὲ ὡς κύριος θὰ πράξητε περὶ τούτου ὅ,τι φανῇ καλὸν καὶ εἰς τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα, ἡμεῖς ὅμως δὲν συμβουλεύομεν αἱ ἵπποι αὗται νὰ μείνωσιν ἐν τῇ νήσῳ κατ' οὐδένα τρόπον· πιστεύομεν ὅμως ὅτι πρέπει καὶ καλὸν θὰ εἶναι διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν μνημονευθεισῶν ἵππων νὰ λάβωμεν τὴν πρόνοιαν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐγκρίνει ἡ Ὑμετ. Μεγαλοπρέπεια.

Ὡς πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἣν παρέσχον οἱ εἰρημένοι εὐγενεῖς (Κορνάροι) διὰ τὴν συνθήκην δὲν γράφομεν κατὰ τάξιν, ἐπειδὴ θὰ ἦτο μακρόν, ἀλλὰ βραχέως λέγομεν τοῦτο, ὅτι οὕτως ἐνήργησαν ὡς εἰ ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἐντελῶς ἰδική των, καὶ ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχον οὗτοι, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τελειώσῃ ἡ διαπραγμάτευσις περὶ τῆς εἰρήνης, δι' ὃ ἂς ἀξιώσῃ ἡ Ὑμετ. Μεγαλοπρέπεια νὰ δεχθῇ τὴν σύστασιν ταύτην».

Ὑπολείπεται νῦν αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης. Τοῦτο εὕρηκα δημοσιευμένον ἐν τῇ Creta sacra τοῦ Κορνηλίου ἀμέσως μετὰ τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον (vol. II p. 293). Ἐκ τούτου παρέλαβον αὐτὸ ὅσοι ἄλλοι τὸ ἀνεδημοσίευσαν εἴτε ἐν τῷ πρωτοτύπῳ Λατινικῷ εἴτε ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὡς ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος ἐν τοῖς ἱστορικοῖς σκηνογραφήμασι καὶ ἐξ αὐτοῦ παραλαβόντες ὁ Σταυράκης ἐν τῇ «Στατιστικῇ τῆς Κρήτης» (σελ. 132) καὶ ὁ Κονδυλάκης ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων» (σελ. 72).

Ἐπίσης ἐδημοσιεύθη τὸ κείμενον τῆς συνθήκης παρὰ Tafel-Thomas Diplomatarium Venetolevantinum vol. III p. 376 ἐκ χειρογράφου τοῦ δουκικοῦ ἀρχείου τοῦ Liber pactorum IV fol. 310· μικρὸν παραλλάσσον τοῦ κειμένου τῆς Creta sacra.

Ἐπίσης σώζεται τὸ κείμενον τῆς συνθήκης κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ φίλου κ. Giuseppe Gerola ἐν τῷ Civico Museo τῆς Ἐνετίας εἰς δύο χειρόγραφα ἤτοι Lazzari XXXIII 13a, καὶ Dona CXXXVI 20 (exemplum ex libro pheudatorum novellium cancellariae majoris (Crete).

Εἰς πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα ἴσως, ἃ στερούμενοι δημοσίας βιβλιοθήκης ἀδυνατοῦμεν νὰ καταριθμήσωμεν νῦν, τὸ κείμενον τῆς συνθήκης εἶναι μονόγλωσσον συντεταγμένον εἰς τὴν μιξοσόλοικον λατινικήν, ἣν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν μετεχειρίζετο ἡ Ἐνετικὴ καγκελλαρία. Πάντα ταῦτα τα κείμενα ὁμοιάζουσι τόσον πολὺ ἀλλήλοις ὥστε ὑποθέτει τις ὅτι πάντα ἀντεγράφησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχετύπου· ἡ μεγάλη δὲ

αὕτη ὁμοιότης ἐκύρου καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐν τοῖς σωζωμένοις κειμένοις εἴχομεν τὴν συνθήκην πλήρη καὶ ὁλόκληρον. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶχεν οὕτως.

Ὁ Γερμανὸς Ernst Gerland ηὐτύχησε νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ δημοσιεύσῃ πρὸ δύο ἐτῶν ἐν τῷ ἐξαιρέτῳ αὐτοῦ βιβλιαρίῳ περὶ τοῦ ἀρχείου τοῦ Δουκὸς Κρήτης (1) νέον κείμενον τῆς συνθήκης πολὺ πληρέστερον, ἅτε περιέχον ἐν τῷ τέλει 13 ὅλα ἄρθρα μὴ περιεχόμενα ἐν τοῖς τέως γνωστοῖς κειμένοις, καὶ ὅπερ ἐπίσης λίαν σπουδαῖον, τὸ κείμενον αὐτὸ εἶναι δίγλωσσον δηλ. εἰς τὸ Λατινικὸν κείμενον ἀκολουθεῖ Ἑλληνικὴ μετάφρασις πιστοτάτη εἰς τὸ ὕφος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ 13 αἰῶνος. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶναι ἐκ περγαμηνῆς καὶ φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν ὑπογεγραμμένων ἐν τῇ συνθήκῃ, ἔφερε δὲ καὶ τὴν σφραγῖδα εἰς τὸ κάτω μέρος λείπουσαν νῦν, ἀλλὰ σώζεται ἡ μεταξωτὴ μήρινθος (ἐρυθρὰ καὶ κιτρίνη) δι' ἧς ἦτο προσδεδεμένη. Τὸ πολύτιμον αὐτὸ χειρόγραφον εὑρίσκετο ἄλλοτε ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ οἴκου Vendramin-Calerghi ἐν Ἑνετίᾳ, νῦν δὲ εὑρίσκεται εἰς χεῖρας ἰδιώτου, ὁ δὲ Gerland δικαίως ὑποθέτει ὅτι εἶναι τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ὅπερ δοθὲν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Καλλιεργῶν μετέβη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κληροδοτούμενον ὡς κειμήλιον οἰκογενειακὸν εἰς τὸν οἶκον Vendramin-Calerghi.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας τὸ νέον αὐτὸ κείμενον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πληρέστερον, ἔχει καὶ σημασίαν γλωσσικὴν οὐχὶ ἀσήμαντον, διότι ἀποκτῶμεν γλωσσικὸν μνημεῖον ἀρκούντως παράδοξον τοῦ τέλους τοῦ 13 αἰῶνος. Ἡ διπλῆ δὲ αὕτη σημασία τοῦ νέου κειμένου καὶ ἡ ἐλπὶς νὰ διαφωτίσω καὶ σαφηνίσω σημεῖα τινὰ τῆς συνθήκης σκοτεινὰ καὶ δυσερμήνευτα μὲ παρεκίνησαν εἰς τὸ παρὸν δημοσίευμα.

Ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ διπλοῦν κείμενον σημειώσεσι θὰ δηλώσωμεν τὰς διαφορὰς ἃς ἔχει τὸ νέον κείμενον ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Creta sacra καὶ Tafel-Thomas καὶ τὰς νέας παραγράφους, αἳ ἐλλείπουσιν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἐπισυνάψωμεν δὲ καὶ ὅσας παρατηρήσεις τοπογραφικάς, γλωσσικάς, πραγματικὰς καὶ ἑρμηνευτικὰς ἔχομεν νὰ κάμωμεν. Τὸ νέον κείμενον βρίθει βαρβαρισμῶν, σολοικισμῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν, μάλιστα τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλ' ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἃς διώρθωσεν ἤδη ὁ

(1) Ernst Gerland. Das Archiv des Herzogs von Candia. Strassburg 1899.

Gerland δὲν ἐτολμήσαμεν τὴν διόρθωσιν διὰ τὴν δυσκολίαν, ἣν ἐδοκιμάσαμεν νὰ διακρίνωμεν ποῖα τῶν σφαλμάτων τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὸν συντάκτην καὶ ποῖα εἰς τὸν ἀντιγραφέα, δι' ὃ ἐπροτιμήσαμεν νὰ ἀφήσωμεν τὸ κείμενον ὡς ἔχει παρὰ Gerland ἐκτὸς ἐλαχίστων προδήλως ἀντιγραφικῶν σφαλμάτων.

Pax Alexii Calergii.

In nomine dei eterni amen (1). Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi (2) millessimo ducentesimo nonagesimo nono mense Aprilis die tertia exeunte (3) indicione duodesima Candide in-

† Ἐν ὀνόματι τοῦ αἰωνίου θεοῦ ἀμήν (1).

Ἔτος ἀπὸ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2) χιλιοστῷ διακοσιο[στῷ] ἐννενηκοστῷ ἐνάτῳ μηνὶ Ἀπριλίου ἡμέρᾳ τρίτῃ ἐβγρύοντι (3) ἰνδικτιῶνι ιβ

(1) Εἶναι ὁ συνήθης τύπος δι' οὗ ἤρχιζον τὰ συμβόλαια, αἱ διαθῆκαι, αἱ συνθῆκαι καὶ τὰ δημόσια ἔγγραφα τῆς Ἑνετ. Πολιτείας. Παραδείγματα ἰδὲ Cornelius Creta sacra vol. II p. 270. 273. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τομ. VI σελ. 654. 656. Ἄλλοτε ἡ ἀρχὴ εἶναι «ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου θεοῦ» ἢ «ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κτλ.». Σάθα αὐτόθι σελ. 657. 658. 659. Creta sacra vol. II σ. 265. 267 κλπ.

(2) Ἡ ἀπὸ τῆς ἐνσαρκώσεως ἢ γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ χρονολογία εἰσαχθεῖσα ἐν τῇ Δύσει ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Μικροῦ (Dionysius exiguus) κατὰ τὸ μέσον τοῦ 6 αἰῶνος ἔτυχε γενικῆς ἀποδοχῆς ἐν τῇ Δύσει, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει, ἐν ᾧ ἐξηκολούθησεν ἰσχύουσα ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου (5508 π. Χ.) χρονολογία μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν. Ἐν Κρήτῃ μολονότι ἐδέσποζον οἱ Ἑνετοὶ καὶ εἶχον εἰσαγάγει τὴν χρονολογίαν ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἐγχώριοι ἐξηκολούθουν χρώμενοι τῇ Βυζαντιακῇ χρονολογίᾳ ὡς βλέπομεν ἐκ τῶν πολυαρίθμων κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν τῶν σωζομένων ἐν ἐκκλησίαις κτισθείσαις ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, ἐξηκολούθησε δὲ τὸ σύστημα τοῦτο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 16 αἰῶνος περίπου. Ἐν μιᾷ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐκ τοῦ μέσου τοῦ 15 αἰῶνος εἶνε μὲν γεγραμμένη κατὰ τὸν Βυζαντιακὸν τρόπον ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἀλλὰ κάτωθεν μικροτέροις γράμμασι δηλοῦται καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

(3) Exeunte-ἐβγρύοντι ἀμφότερα ἀναφέρονται εἰς τὸ *die*-ἡμέρα καὶ οὐχὶ εἰς τὸ mense-μηνὶ οὐδὲ indicione-ἰνδικτιῶνι ὡς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ἤτοι περὶ τὴν ἑσπέραν. Ἀντὶ τοῦ ἐβγρύοντι τὸ χειρόγραφον ἔχει εὐγρύοντι ὃ διώρθωσεν ὁ Gerland τοῦτο δὲ πάλιν εἶναι ἀντὶ τοῦ ἐκβρύοντι. Τὸ σύνθετον τοῦτο μὴ εὑρισκόμενον παρὰ Pape-Sophocles, Ducange καὶ Κουμανούδῃ, ἐν Συναγωγῇ εἶναι ἅπαξ εἰρημένον. Τὸ ἐβγρύω ἔγινεν ἐκ τοῦ ἐκβρύω ὡς τὸ ἐβγάλλω ἀπὸ τὸ ἐκβάλλω καὶ τὸ ἔβγα ἐκ τοῦ ἐκβῆναι· ἰδὲ Gerland, Sophocles lexicon p. 410. Ὡς πρὸς τὴν Ἰνδικτιῶνα αὐτὴ ἦτο ἡ 12 τῆς 66.

sule Crete (1).

Benignitas magnifici Venetiarum ducatus de fonte nascitur pietatis, qui non solum (suos fideles) (2) devotos pro affectu protegit et gubernat, verum etiam et illos, qui a sua discrepant benignitate, paterna sollicitudine ad verba sua dilectionis revocare procurat et sui gremium amoris clementer et gratiosissime aperit revocans (4).

1. Idcirco nos (6) (Vitalis Micha)el, de mandato domini ducis (7) Venetiarum duca Cre-

ἐν τῷ Χάνδακι νήσου Κρήτης (1).

Ἡ ἀγαθοσύνη τοῦ μεγαλοποιοῦ δουκάτου τῆς Βενετίας γεννᾶται ἐκ πηγῆς εὐσεβείας, ἣ οὐ μόνον τοὺς πιστοὺς αὐτῆς ἀγαπητοὺς εὐσεβεῖ πόθῳ περισκέπει καὶ κυβερνᾷ, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκείνους, οἵ εἰσιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀγαθοσύνης μεμερισμένοι (3), πατρικῇ σπο(υδῇ) πρὸς τὰ ῥήματα τῆς ἀγάπης αὐτῆς μεταστραφῆναι ἐπιτροπεύει καὶ τὸ τῆς ἀγάπης στῆθος ἀγανῶς καὶ κεχαριτωμένως διανοίγει τοῖς μεταστρέφουσιν (5).

1. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς (6) Βιδὰλ Μιχαὴλ ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ (7) Βενετίας δού-

(1) Ἡ παράγραφος λείπει εἰς τὰ ἄλλα κείμενα.

(2) Τὰ ἐντὸς παρενθέσεως ἔχουσιν ἐξαλειφθῇ ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀλλ' ἀναπληροῦνται εὐκόλως.

(3) Μεμερισμένοι: εἶναι παράδοξος ἡ σημασία ἣν ἔχει ἡ λέξις ἐνταῦθα = ἀποκεχωρισμένη - ἀποξενωμένη. Δὲν ἠδυνήθην ἀλλαχοῦ νὰ ἐπιτύχω τὴν λέξιν ἐπὶ τοιαύτης σημασίας. Ἡ σημασία αὕτη βεβαίως θὰ ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς σημασίας τοῦ διαμοιράζω ἐπὶ κληρονομίας π. χ. Δημοσθ. 47, 39 «ἠρόμην αὐτόν, πότερα μεμερισμένος εἴη πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἢ κοινὴ οὐσία εἴη αὐτοῖς».

(4) *revocans*. Πιθανῶς παρελείφθη ταχυγραφικόν τι σημεῖον εἰς τὸ τέλος τῆς λέξεως, ἢ δὲν παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Gerland ἐν τῷ χειρογράφῳ, διότι μοὶ φαίνεται ὅτι ἁρμόζει μᾶλλον, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, *revocantibus*.

(5) Ἡ παράγραφος αὕτη, ἥτις ἐπίσης δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἄλλα γνωστὰ κείμενα, εἶναι ἐγκώμιον τῆς ἀγαθότητος καὶ ἐπιεικείας τῆς Δημοκρατίας τῆς πατρικῶς ὑποδεχομένης καὶ μεγαλοψύχως συγχωρούσης τοὺς μετανοοῦντας ἀποστάτας ὡς υἱοὺς ἀσώτους.

(6) Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ κείμενον τῆς συνθήκης παρὰ Κορνηλίῳ Creta sacra (τόμ. Β' σελ. 293) (Ζαμπελίῳ, Σταυράκῃ, Κονδυλάκῃ) καὶ παρὰ Tafel-Thomas, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ὑπάρχουσι πλεῖσται διαφοραὶ πρὸς τὸ νῦν δημοσιευόμενον, ὅπερ εἶναι τὸ πληρέστερον, ἐν ᾧ τὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις δύναται μᾶλλον ὡς ληψις νὰ θεωρηθῇ.

Vitalis Michael (Vidal Michael ἑνετιστὶ) Βιδὰλ Μιχαέλ. Οὕτως ἔχει τὸ α ἤτοι τὸ μὲν ὄνομα εἶναι τὸ Vidal, τὸ δὲ ἐπώνυμον τὸ Michael καὶ οὐχὶ ἀντιφως ὅπως πλανηθέντες οἱ Ἕλληνες ἐκδόται ἐδημοσίευσαν Μιχαὴλ Βιτάλης.

te (1), cum nostro consilio et successoribus nostris notum facimus universis, quia, cum tu (2), Alexi Calergi, antiquo suadente hoste, discordiae amatore (3), diu domino nostro duci rebellis fuisses et nunc (auctore pa)cis faciente ad ipsius domini nostri ducis precepta rediens et nostra te promisisses in fidelitate prefati domini nostri ducis, nostra et successorum nostrorum perpetuo permanere, recipimus te Alexium Calergium ad ip-

κας (1) τῆς Κρήτης μετὰ καὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆς καὶ διαδόχων ἡμῶν ποιῶμεν γνωστὸν πᾶσιν, ὅτι, ἐπειδὴ σὺ (2) Ἀλέξιος ὁ Καλλιέργης τῷ παλαιῷ διαβαλόντι ἐχθρῷ τῆς ἔχθρας ἀγαπητῷ πλείστῳ καιρῷ τῷ αὐθέντι ἡμῶν τῷ δοῦκι μουρτεμένος (4) ὑπῆρχες, τανῦν δὲ ἀγάπης γενομένης πρὸς τοὺς τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ ὁρισμοὺς διελθὼν καὶ πρὸς τοὺς ἡμετέρους μετάγεις εἰς τὴν πιστότηταν τοῦ ἄνωθεν δηλουμένου αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δούξ, τὴν ἡμετέραν καὶ τῶν διαδόχων ἡμῶν

(1) Dux = δοὺξ - Duca = δούκας. Καὶ προηγουμένως εἴπομεν ὅτι ἐν τῇ Λατινικῇ διπλωματικῇ τῶν Ἑνετῶν γλώσσῃ ὁ μὲν τῆς Ἑνετίας ἐλέγετο Dux, ὁ δὲ τῆς Κρήτης πρὸς διάκρισιν Duca ἢ Ducha. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐτηρήθη καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει δοὺξ · δούκας καὶ διὰ τοῦτο ἵνα μὴ πλησιάσωσι καὶ συγχυθῶσιν αἱ λέξεις μένει ἐν τῷ Ἑλλ. κειμένῳ τὸ δοὺξ ἄκλιτον ἐν τῇ γενικῇ πτώσει.

(2) Ἐν ᾧ κατ' οὐσίαν τὸ ἔγγραφον εἶναι συνθήκη μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Ἀλεξίου, κατὰ τύπους εἶναι μονομερὲς ἀπολυόμενον ἐκ τῆς Ἑνετ. Δημοκρατίας πρὸς τὸν Ἀλέξιον, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἡ Γαληνοτάτη συνθηκολογεῖ ὡς ἴση πρὸς ἴσον, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἄκρας ἐπιεικείας καὶ συγκαταβάσεως κάμνει παραχωρήσεις τινὰς πρὸς τὸν μεταμεληθέντα ἀποστάτην, διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τέλος φέρει καὶ τὴν ὑπογραφὴν μόνον τοῦ Δουκὸς καὶ τοῦ Συμβούλου οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ Ἀλεξίου. -

(3) antiqus hostes discordiae amator (ὁ παλαιὸς ἐχθρός, ὁ ἀγαπητὸς τῆς ἔχθρας) καὶ τοὐναντίον auctor pacis: πρέπει να ἑρμηνευθῶσι θρησκευτικῶς, καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ὁ Σατανᾶς, ὁ δὲ δεύτερος ὁ εἰρηνοποιός εἶναι ὁ Χριστός.

(4) μουρτεμένος· μετοχὴ τοῦ ῥήματος μουρτεύω ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ μοῦρτος· καὶ τοῦτο μὲν σημαίνει ἐπανάστασιν, τὸ δὲ ῥῆμα ἐπαναστατῶ καὶ μουρτεμένοι ἐνταῦθα καὶ παρακάτω εἶναι οἱ ἐπαναστάται. Ἡ λέξις αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ Σαξωνικοῦ *morth*, ἐξ οὗ τὸ τοῦ μεταγ. Λατινισμοῦ *mordrum* καὶ *murdrum* = homicidium· ἐκ τούτων παρέλαβον τὴν λέξιν οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντῖνοι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ φόνου καὶ ὕστερον τοῦ πολέμου, τῆς ἀποστασίας· π. χ. Κωνστ. Πορφυρογ. «τοῖς μέλλουσιν ἐπιβουλαῖς ἀπό γε τοῦ νῦν ἢ μούρτοις ἐπιχειρεῖν ἀνάθεμα». Ἴδ Ducange, Gloss. Graecitatis ἐν λέξει μοῦρτος, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Gloss. Latinitatis ἐν λέξεσι morth - murdrum· ἴδε Gerland σελ. 127 σημ. 3. Σήμερον ἐν Κρήτῃ σώζεται τὸ ῥῆμα μουρτεύγω - ἐμούρτεψα - μουρτεμένος, ἀλλ' ἐπὶ παρηλλαγμένης πως σημασίας ἤτοι τοῦ μαίνομαι - ὀργίζομαι - παραφέρομαι - ἀγριαίνω.

sius domini nostri ducis benivolentiam et gratiam specialem atque nostram, remittentes tibi et sequacibus tuis omnibus, qui sunt in insula Crete, ac Michali Curtacio (1) et omnibus aliis, cujuscumque conditionis sint (2), omnes offensas tam tempore pacis quam guerre hinc retro factas et dictas quocumque modo et forma a quibuscumque personis. Et ut de fideli fidelior habearis et occasionem semper bene operandi possis habere, ut speramus, damus concedimus et restituimus tibi omnia feuda que habebas in hac insula in principio hujus guerre ante tuam rebellionem cum omnibus suis habentiis et pertinen-

αἰωνίως ἐμμένειν, δεχόμεθά σε Ἀλέξιον τὸν Καλλιέργην εἰς τὴν τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ ἀγάπην καὶ χάριταν ἰδίως καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπαφίοντά σοι καὶ τοῖς μετὰ σοῦ πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ καὶ Μιχαὴλ τῷ Χορτάτζῃ (1) καὶ πᾶσιν τοῖς ἄλλοις οἱουδήτινος τρόπου εἰσί (2), πάσας ἐναντιότητας τὰς εἴτις ἐν καιρῷ ἀγάπης ὥσπερ μότρου ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ὅποιθεν (3) γεγονυίας καὶ δηλουμένας παντάπασι (4) τρόπῳ καὶ χαρακτῆρα ὑπὸ παντάπασιν (4) ἀνθρώποις. καὶ ἵνα ἀπὸ πιστοῦ πιστότερος ὑπάρχῃς καὶ ἵνα ἔχῃς ἀφορμὴν πάντοτε εἰς καλῶς πράττειν, καθὼς ἐλπίζομεν, δίδομεν, παρέχομεν καὶ ἀντιστρέφομεν πρὸς σὲ ὅλες τὲς μοῖρες (5), ἃς εἶχες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ

(1) Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἦτο εἷς τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκ τῶν διατηρησάντων τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξιον ἀφοσίωσιν μέχρι τέλους καὶ ὅτι ἦτο συγγενὴς τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Θεοδώρου ἀσπόνδων ἐχθρῶν τοῦ Καλλιέργου.

(2) Cujuscumque conditionis - οἱουδήτινος τρόπου· φράσις λίαν περιεκτικὴ δηλοῦσα ἐντοπίους, ξένους - Ἕλληνας - Λατίνους - ἐλευθέρους - δούλους κλπ.

(3) Ὅποιθεν διορθωτέον ὄπισθεν καὶ ἐννοητέον ἐπὶ χρόνου παρελθόντος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου ἐν τῷ λατιν. κειμένῳ *retro*.

(4) Παντάπασι τρόπῳ καὶ παντάπασιν ἀνθρώποις. Τὸ ἐπίρρημα εἰς ἀμφότερα τὰ χωρία ἐπέχει θέσιν καὶ σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου ἅπαξ ἢ ἁπαξάπαξ.

(5) Ὅλαις τὲς μοῖρες. Οὕτως ἔγραψεν ὁ Gerland. Τὸ χειρόγραφον ἔχει ὅλαις --ῖς μῆρες· μοῖρα ἐνταῦθα καὶ παρακάτω πολλάκις σημαίνει τὸ φέουδον τὴν καλαρίαν, ὁ δὲ κάτοχος τοιαύτης μοίρας λέγεται μοιρατάρις (ἴδε παραγρ. 17). ...ας μοίρας εἶχεν ὁ Ἀλέξιος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ποῦ δὲν γνωρίζομεν· πιθα... τὰς πλείστας εἶχεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Μυλοποτάμου.

tiis (1) ac villanis (2).

ἐν ἀρχῇ πρὸ τούτου τοῦ μούρτου πρὶν τοῦ μουρτεῦσαί σε, μετὰ πάντων τῶν περιεχόντων καὶ μετεχόντων (1) καὶ παροίκων (2) αὐτῶν.

2. Intem damus et concedimus tibi militias quatuor a scalis Strumboli (4) ultra versus ponentem cum terra te

2. Ἀκμὴ (3) δίδομεν καὶ παρέχομέν σοι καβαλλαρίας τέσσαρις ἀπὸ τὴν σκάλαν τοῦ Στρουμπούλου (4) καὶ ἐκεῖθεν πρὸς δύσιν

(1) Habentiae et pertinentiae - περιέχοντα καὶ μετέχοντα· ἐννοοῦνται πάντα τὰ παρομαρτοῦντα τῷ φεούδῳ οἰκήματα, κτήνη, μυλῶνες δάση, πηγαὶ ὑδάτων, νομαὶ κτλ.

(2) Villani - πάροικοι. Εἶναι οἱ δοῦλοι οἱ προσκεκολλημένοι ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν καλλιεργίαν τοῦ φεούδου (serfs attachés à la glèbe). Τοιοῦτοι πάροικοι ἀνελόγουν 25 εἰς ἕκαστον φέουδον ἐν Κρήτῃ· ἦσαν δὲ ἀπόγονοι τῶν Ἀράβων τῶν ὑποδουλωθέντων ὑπὸ τοῦ Φωκᾶ ἢ αἰχμάλωτοι Τοῦρκοι ἢ ἀργυρώνητοι δοῦλοι. Ἡ λέξις Villanus (βιλλᾶνος) ἐσώθη ἐν Κρήτῃ, ἀλλ' ἐπὶ σημασίας ἠθικῆς σημαίνουσα τὸν ἀγροῖκον, τὸν σκαιὸν τοὺς τρόπους.

(3) Ἀκμὴ = ἀκόμη. Ὁ κ. Γιάνναρης ἐν Historical Greek Grammar 116 νομίζει ὅτι τὸ ἀκόμη ἔγινεν ἐκ τοῦ ἀκμὴν δι' ἐπιδράσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ancora (σύμφυρσις - intermixture) ἴδε καὶ Hatzidakis, Einleitung σελ. 52.

(4) Scalae Strumbuli - scalae de Prinangulo - Σκάλα τοῦ Στρουμπούλου - σκάλαι τῶν Περιαγγώνων. Εἰς τὸ Λατινικὸν κείμενον προφανῶς ἀντὶ τοῦ δευτέρου scalae Strumboli γραπτέον scalae de Prinangulo ὡς φέρεται ἐν Creta sacra καὶ παρὰ Tafel - Thomas. Τὸ λάθος προέρχεται ἐκ τοῦ ἀντιγραφέως, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου. Ποῦ ἔκειντο ὅμως αἱ δύο αὗται σκάλαι; Ἡ μὲν τοῦ Στρουπούλου φυσικὰ κεῖται παρὰ τὸ ὄρος, τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, εἰ καὶ εἰς τοὺς χάρτας τοῦ Boschini φυλ. 21, καὶ εἰς τὸν τοῦ Basilicata ἐξαίρετον χειρόγραφον ὃν κατέχει τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Paton, καλεῖται ὄρος τοῦ Ἁγ. Παύλου φυλ. 27. 31. Ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ κωνικοῦ καὶ στρομβοειδοῦς σχήματος (παραβ. τὰς Κρητικὰς λέξεις στροῦμπος - στρουμπουλωτός) ἢ ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς μίαν τῶν Αἰολίδων ἢ Λιπαραίων νήσων τὴν τῶν ἀρχαίων Στρογγύλην νῦν Stromboli. Ἡ σκάλα Στρουμπούλου θὰ ἔκειτο ἐκεῖ ὅπου σήμερον κεῖται ἡ θέσις Γάγλες ἢ σκάλες εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Τυλίσσου εἰς Δαμάσταν καὶ ἄλλα χωρία τοῦ Μυλοποτάμου. Ὁ προσδιορισμὸς ὅμως τῆς σκάλας τῶν Περιαγγώνων (Prinanguli) εἶναι πολὺ δυσκολώτερος καὶ πολλὰ πράγματα παρέσχεν εἰς ἡμᾶς· ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν χωρίων, ἐν οἷς ἀναφέρεται εἰς ὅσα κείμενα εἴχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν δὲν ἐξήγετο τίποτε θετικόν· διὰ τοῦτο κ ἀρχὰς μὲν ἀπεβλέψαμεν εἰς τὰ νότια σύνορα τῶν τμημάτων (territoria) Χαν καὶ Ῥεθύμνης, ἐκεῖ ὅπου μεταξὺ τῶν δύο χωρίων Σκαλωτῆς καὶ Ἀργουλὲ ὑπάρ τοιαύτη τοποθεσία σκάλα, ἀλλὰ μὴ αἰρομένων τῶν δυσκολιῶν διὰ τῆς ἑρμηνε ταύτης ἐστράφημεν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰ ὅρια τῶν τμημάτων Χάνδακος καὶ Σητ

Megapotamo et accipere debeas, quascumque (2) volueris a scalis de Strumboli citra [versus] Levantem.

μετὰ τὴν γῆν (1) τοῦ μεγάλου ποταμοῦ καὶ νὰ ἐπάρῃς, οἵας δὴ (2) καὶ θελήσῃς ἀπὸ τὴν σκάλαν τῶν Περιαγγώνων καὶ ἔποθεν πρὸς ἀνατολάς.

3. Item damus et concedimus tibi militias de Stinboli (3) et de Chorio Monaste-

3. Ἀκμὴ δίδομεν καὶ παρέχομέν σοι τὰς καβαλλαρίας τῆς Πόλης (3) καὶ τοῦ Χωριομοναστη-

παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον τοῦ Μεραμπέλλου Πρίνα· ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν συνεβιβάζοντο πάντα τὰ πράγματα. Ἐπὶ τέλους ὁ φίλος Ἑνετολόγος κ. G. Gerola (εἰς ὃν ἀνομολογοῦμεν χάριτας καὶ διὰ ταύτην καὶ ἄλλας πληροφορίας) ἐξέφρασέ μοι τὴν ἰδέαν, μήπως αἱ δύο σκάλαι εἶναι τὰ δύο σύνορα, δι' ὧν ὡρίζετο πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Δυσμὰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Κρήτης εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Χάνδακος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ ἐκχωρητήριον ἔγγραφον (carta concessionis) δὲν διενεμήθη εἰς τοὺς ἀποίκους ἀλλ' ἔμεινε κτῆμα τοῦ δημοσίου. Ὁ χῶρος οὗτος ἐξετείνετο ἐκ μέρους μὲν τῆς θαλάσσης ἀπὸ τοῦ Καρτεροῦ ποταμοῦ μέχρι Φρασκιᾶς, ἐκ μέρους δὲ τῆς ξηρᾶς μέχρι τοῦ φρουρίου Τεμένους συμπεριλαμβανομένου μὲ προέκτασιν ἀπὸ τούτου ἓν μίλιον ἀνατολικὰ καὶ ἓν μίλιον δυτικὰ καὶ εὐθυγραμμίαν ἀπὸ τὸ δυτικὸν τέρμα τοῦ μιλίου πρὸς τὴν Φρασκιὰν καὶ ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν πρὸς τὸν Καρτερόν. (Ἰδὲ Cornelius, Creta sacra vol. II p. 227. 233). Ὥστε κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἡ μὲν scala Strumboli ἡ λεγομένη καὶ scala Ponentis (ἡ Δυτικὴ) ἔκειτο παρὰ τὸ ὁμώνυμον ὄρος δι' οὗ διήρχετο ἡ εἰρημένη εὐθυγραμμία, ἡ δὲ scala Prinanguli καὶ scala Levantis (ἡ ἀνατολικὴ) θὰ ἔκειτο εἰς τὴν εὐθυγραμμίαν τὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ Καρτεροῦ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ μιλίου τοῦ ἀπὸ τοῦ φρουρίου Τεμένους, πιθανῶς εἰς τὸ χωρίον Σκαλάνι ἢ ἐκεῖ που πλησίον.

(1) Μετὰ τὴν γῆν τοῦ Μεγάλου ποταμοῦ· ἢ μετὰ μετ' αἰτ. ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ὁμοῦ· ἴδε Jannaris Historical Greek-Grammar 1607. 1608. Ὁ Μέγα Ποταμὸς οὕτω λεγόμενος καὶ σήμερον εἶναι ὁ σημαντικώτερος ποταμὸς τῆς ἐπαρχίας Ἁγ. Βασιλείου ἐκβάλλων εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. Γῆ τοῦ Μέγα Ποταμοῦ (terra de Megapotamo) ἐλέγετο ἡ παρὰ τὰς ὄχθας καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ κειμένη. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χωρίων τῆς Κρήτης ὑπὸ Basilicata ἀναφέρεται Μύρτος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ-Μῦλοι (molini) τοῦ Μέγα Ποταμοῦ καὶ Ἀσώματος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι γῆ τοῦ Μέγα Ποταμοῦ ἦτο περιληπτικὸν δηλοῦν ἀριθμόν τινα χωρίων πλησίον τοῦ ποταμοῦ κειμένων. Ἡ χώρα αὕτη πιθανώτατα δὲν εἶχε διανεμηθῇ εἰς τὰ φέουδα τῶν ἀποίκων καὶ νῦν διὰ τῆς συνθήκης ἐκχωρεῖται εἰς τὸν Ἀλέξιον.

(2) Quascumque volueris = οἵας δὴ καὶ θελήσῃς· ἐννοεῖται ἐκ τῶν τεσσάρων σκαλῶν.

(3) Stinboli-τῆς Πόλης. Τὸ πρῶτον ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐμπροθέτου 'ς τὴν πόλιν ς ἐγένετο τὸ Standia καὶ τὸ Scarpanto καὶ πολλὰ ἄλλα. Εἶναι κώμη τῆς ἐπαρ- ; Ρεθύμνης εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Λάππας καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν ἐλέγετο πόλις ὡς κομεν ἐκ πολλῶν χωρίων παρὰ Noiret, Documents inedits, Tafel-Thomas καὶ

rio(1), sicut olim tenebat Georgius Curtacius ipsas, te tamen solvente pro ipsis militiis illis, qui eas habebant, yperpera(2) duo milia vel quod quicquid fuerint extimate.

4. Item damus et concedimus tibi militias duas pro eo pretio, quo fuerint extimate: unam quarum possis accipere in Hissamo(3) vel in Arna(4) cum hac condicione, quod tu

ρίου(1), καθὼς ἐκράτην αὐτὰς Γεώργιος ὁ Χορτάτζης, πληρώνοντα δὲ ἐσὺ δι' ἐκείνας τὰς καβαλλαρίας πρὸς ἐκείνους, οὓς εἶχον αὐτὰς ὑπέρπυρα (2) δύο χίλια ἢ εἴτι ἀποτιμηθῶσιν.

4 Ἀκμὴ δίδομεν καὶ παρέχομέν σοι καβαλλαρίας δύο δι' ἐκείνην τὴν τιμήν, δι' ἣν ἀποτιμηθῶσιν: τὴν μίαν ἐξ αὐτὰς ἵνα ὑπορῇς ἐπαρῆναι εἰς τὸν Κοίσαμον (3) ἢ εἰς τὰ Ὀρινά (4), μὲ

Creta sacra, οὕτω φέρεται καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ F. Basilacata. Πρὸ ἐτῶν ἐλέγετο καὶ Γαϊδουρόπολις καὶ σήμερον Ἀργυρούπολις.

(1) Chorio Monasterio - Χωριομοναστηρίου. Κώμη ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ παρὰ τὸ ὄρος Βρύσιναν· σήμερον λέγεται Χρωμοναστῆρι, ὅπως φέρεται καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Basilacata *Achromonastiri*. Τὰ δύο ταῦτα φέουδα τῆς Πόλις καὶ τοῦ Χρωμοναστηρίου ἀνήκοντα ἄλλοτε εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Χορτάτζας ἐδόθησαν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ἄλλους, νῦν ἀποδίδονται ἐπὶ ἀποζημιώσει εἰς τὸν Ἀλέξιον, πιθανῶς ἵνα οὗτος τὰ δώσῃ εἰς τὸν Μιχαὴλ Χορτάτζην.

(2) Yperpera - ὑπέρπερα τὸ σύνηθες Βυζαντιακὸν χρυσοῦν νόμισμα ὑπέρπυρον, τὸ ὁποῖον ὅμως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν εἶχε μεγάλην ἀξίαν ὂν ἀργυροῦν καὶ ἰσοδυναμοῦν ἀπὸ $^1/_4$ ἕως $^1/_6$ τοῦ δουκάτου.

(3) Hissamo - Κοίσαμον. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶναι Κίσαμος - Chissamo ὡς εὑρίσκεται ἀλλαχοῦ: εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη δυτικὴ ἐπαρχία τῆς Κρήτης λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως Κισάμου τοῦ ἐπινείου τῆς Πολυρρηνίας. Ἐπὶ Ἑνετῶν εἶχε κτισθῇ παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν τὸ Castel Chissamo ὅπου σήμερον τὸ Καστέλλι Κισάμου.

(4) Arna - Ὀρινά. Εἰς τὴν carta concessionis (Creta sacra vol. II p. 239) μετὰ τῆς Κισάμου ἀναφέρεται ἡ Orna ἡ ὁποία ἡ ὡς τὸ λατ. κείμενον τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου μεταφράζεται Unicornum (Apricornum - Ἀποκόρωνας) ἐσφαλμένως βεβαίως. Ἀλλαχοῦ φέρεται *Arna* καὶ *Narna*. Ποία εἶναι ἡ Arna μοὶ ὑπέδειξεν ὁ κ. Gerola· εἶναι δὲ αὕτη ἡ σημερινὴ ἐπαρχία Σέλινον οὕτω καλουμένη πρὶν κτισθῇ τὸ φρούριον Σέλινον (σήμερον Παλαιόχωρα) τὸ ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν ἐπαρχίαν παραγκωνίσαν τὸ ἀρχαιότερον Arna ἢ Ὀρινά, ἐξήγαγε δὲ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐκ χειρογράφου τῆς Ἑνετικῆς Βιβλιοθήκης (Archivio Veneto Venezia 1879-1886 G. Giomo. i misti del senato 1293 1331), ἐν ᾧ ὑπάρχει ἔγγραφον «de pecunia necessaria pro expensis aedificandi castrum de Selino in partibus Arne» Καὶ ἐγὼ δὲ εὗρον ἑτέραν μαρτυρίαν ἐν τῇ Creta sacra vol. II p. 287 ἔνθα φέρεται «Ut autem viri de Arna et Argio propter opportunitatem munitissimi loci pervicaciores, facilius quiescerant, Castrum Selini veluti validum ad com-

possis eam dare cuicumque volueris ex rebellibus non reservando ex ea aliquid in te nec pro tuis heredibus; et alteram possis accipere, quamcunque volueris a scalis de

τοῦτον τὸν τρόπον (1), ἵνα ὑπορῇς (2) αὐτὴν δοῦναι εἴτινον θελήσῃς ἐκ τῶν μουρτεμένων, μὴ φυλάσσοντα ἐξ αὐτὴν τι πρός σε ἢ πρὸς τὰ μέρη σου (3)· τὴν δὲ ἑτέραν νὰ ὑπορῇς ἐπαρῆναι (4),

pescendas turbas propugnaculum in iis finibus provido consilio Ducha edificari jussit». Τὰ αὐτὰ περίπου εὑρίσκονται καὶ παρὰ Laurentius de Monacis Chronicon p. 161. Ἐγένετο δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐκτέλεσις μεταξὺ τοῦ 1278-1282 δηλ. μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Χορτατζῶν καὶ πρὸ τῆς τοῦ Ἀλεξίου. Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Basilicata εὑρίσκεται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σελίνου χωρίον Μέσα Ἄρνα καὶ Πλατανιὰ Ἄρνα (Platanea Arna) καὶ εἰς τὸν χάρτην τοῦ Coronelli εὑρίσκεται Arna ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Δὲν εἶναι δὲ ἀσήμαντον τεκμήριον καὶ ὅτι ἡ Arna ἀναφέρεται πολλαχοῦ μετὰ τῆς Κισάμου, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινεν ἂν δὲν ἦσαν πλησίον. Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τῆς συνθήκης λέγεται τὰ Ὀρινὰ ὁ τύπος δὲ οὗτος ὁμοιάζει μὲ τὸν τύπον *Orna* ὅπως ἀναφέρεται ἐνίοτε ἀντὶ τοῦ *Arna*. Ἂν τὰ Ὀρινὰ δὲν εἶναι ἐξελληνισμένος κατὰ παρετυμολογίαν τύπος, τότε αὐτὸς εἶναι ὁ ἀρχαιότερος καὶ γνησιώτερος, ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἡ ἐπαρχία πιθανῶς διὰ τὸ ὀρεινὸν αὐτῆς. Ὅτι δὲ ἦτο σύνηθες ἐν Κρήτῃ ὡς γεωγραφικὸν ὄνομα μᾶς δεικνύει τὸ ἐν Σητείᾳ χωρίον Ὀρνὸ ἐν τῷ δήμῳ Ρουκάκας (λίαν πράγματι ὀρεινὸν) καὶ τὸ Ὀρνὲ ἐν τῷ δήμῳ Μελάμπων τοῦ Ἁγ. Βασιλείου.

Ἐκ τῶν δύο ἱπποτειῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν παράγραφον ταύτην παραχωροῦνται εἰς τὸν Ἀλέξιον ἐπὶ τιμήματι τὴν μίαν μόνον δικαιοῦται νὰ λάβῃ εἰς Κίσαμον ἢ Σέλινον καὶ ταύτην δὲ νὰ μὴ κρατήσῃ δι' ἑαυτὸν ἢ τοὺς κληρονόμους ἀλλὰ νὰ δώσῃ εἰς ἄλλον· ὁ λόγος εἶναι εὐνόητος· ἡ Ἐνετ. Κυβέρνησις δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη τοῦ φόβου μήπως ὁ Ἀλέξιος λαβὼν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καβαλλαρίαν ἀποκτήσῃ δύναμιν καὶ ὁρμητήριον ἐπίφοβον διὰ τὸ ὀρεινὸν τοῦ μέρους. Ἡ αὐτὴ προφύλαξις λαμβάνεται καὶ εἰς τὴν ἑπομένην παράγραφον.

Γεννᾶται τὸ ζήτημα ἀφ' οὗ παρεχωροῦντο τόσαι ἱπποτεῖαι εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ μὲ δικαίωμα μάλιστα ἐκλογῆς (ἔξω πάντοτε τῶν δύο σκαλῶν) τί ἐγίνοντο οἱ τέως κατέχοντες αὐτὰς ἱππόται; πῶς θὰ ἀπεζημιοῦντο; Περὶ τούτου οὐδεὶς λόγος γίνεται. Τὸ πρᾶγμα ὅμως καθίσταται εὐεξήγητον, ἂν σκεφθῶμεν, ὅτι αἱ παραχωρήσεις αὗται γίνονται κατόπιν δεκαεξαετοῦς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας τὰ ἀγροτικὰ φέουδα ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἢ ἀποθανόντων ἢ ἐκπατρισθέντων τῶν τέως κατόχων θὰ ἔμενον εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἐνετικῆς Κυβερνήσεως, εὐκολώτατον δὲ ἦτο καὶ ἂν ὁ Ἀλέξιος ἐν τῷ δικαιώματι τῆς ἐκλογῆς, ὃ τῷ ἐχορηγεῖτο, ἐλάμβανε φέουδον ἀνῆκον εἰς ἱππότην ζῶντα νὰ ἀποζημιώσῃ τοῦτον ἡ Πολιτεία χορηγοῦσα ἄλλο φέουδον ἐκ τῶν διαθεσίμων ἰσάξιον.

1) Μετὰ τοῦτον τὸν τρόπον = ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ hac conditione.

2) Ὑπορῆ· περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἴδε κατωτ. σελ. 316 σημ. 1.

3) Μέρη σου· ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν κληρονόμων (pro tuis heredibus) ἀπαντᾷ κατόπιν πολλάκις.

4) Ἐπαρῆναι· μιξοβάρβαρος ἀόριστος τοῦ μεταγενεστέρου ῥήμ. ἐπαίρω (παίρνω)

Priangolis citra verus levantem.

οἵαν θελήσῃς ἀπὸ τὴν σκάλαν τῶν Περιαγγώνων καὶ ἔποδε πρὸς ἀνατολάς.

5. Item damus et concedimus tibi militias quinque, quas possis accipere ab illis, pui fuerunt rebelles (1) et dare cuicumque placuerit tibi, solvendo yperpera centum pro qualibet sergentaria (2), non accipiendo de ipsis ultra mi-

5. Ἀκμὴ δίδομεν καὶ παραδίδομέν σοι καβαλλαρίας πέντε, ἄς νὰ ὑπορῇς ἐπαρῆναι ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἦσαν μουρτεμένοι (1), καὶ δοῦναι αὐτὰς οἱουδήτινος καὶ θελήσῃς, πληρώνοντα ὑπέρπερα ἑκατὸν εἰς καθεκάστην σεργενταρίαν (2), μὴ ἐπαίροντα ἐξ αὐτὰς

ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ λαμβάνειν. Περὶ τοῦ ἐπαίρω-ἐπαίρνω-παίρνω ἴδε Jannaris Histor. Greek Gramm. 903. 996[5]. 723. 135 καὶ Chazzidakis Einleitung p. 178 Anmerkung.

(1) Οἱ Ἐνετοὶ ἐνταῦθα ἀκολουθοῦντες τὸ ῥωμαϊκὸν ἀξίωμα divide et impera παραχωροῦσιν εἰς τὸν Ἀλέξιον πέντε καβαλλαρίας ἐκ τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας οὓς χθὲς καὶ πρώην εἶχε συναγωνιστὰς ὁ συμφεροντολόγος ἀρχοντορρωμαῖος. Εἴτε ἀπήτησε ταύτας ὁ Ἀλέξιος, εἴτε καὶ μόνον προσφερομένας ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐδέχθη, δὲν δεικνύει πολὺν ἱπποτισμὸν καὶ εὐγένειαν μολονότι αἱ ἱπποτεῖαι αὐταὶ θὰ ἀνήκωσι βεβαίως εἰς ἐκείνους τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Γενοάτας διαγωγῆς του εὑρίσκοντο εἰς διάστασιν πρὸς αὐτὸν καὶ πιθανῶς ἐσκόπευον νὰ συνεχίσωσι τὴν ἀνταρσίαν καὶ κατὰ τοῦ Ἀλεξίου. Εἷς ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο καὶ ὁ Δημήτριος Βλαστός, παρὰ τοῦ ὁποίου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λάβῃ ὁ Καλλιέργης περισσότερον τῆς μιᾶς ἱπποτείας. Ἵνα γίνηται ἰδιαίτερος λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ συνθήκῃ καὶ προστατεύηται ὑπὸ τῆς Ἐνετ. Κυβερνήσεως φαίνεται, ὅτι θὰ ἦτο ἐκ τῶν λίαν δυσμενῶς διακειμένων πρὸς τὸν Ἀλέξιον, ἐθεωρήθη δὲ φρόνιμον νὰ προστατευθῇ κατὰ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Ἀλεξίου ἄγνωστον διὰ τίνας ἰδιαιτέρους λόγους καὶ ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἐνετίαν. Ἡ οἰκογένεια τῶν Βλαστῶν ἐν Κρήτῃ ἦτο ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων ἀνάγουσα τὴν καταγωγὴν εἰς τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν κατοχὴν τῆς Κρήτης ὑπὸ Φωκᾶ ἀποικισθέντας, ἦτο δὲ οἰκογένεια πολυσχιδὴς καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν Κρήτῃ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς ὁποίας διασώζεται τὸ ὄνομα. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας διέπρεψαν πολλοὶ ἐν τοῖς γράμμασιν (οὓς ζήτει ἐν Σάθᾳ Νεοελλ. Φιλολογίᾳ καὶ Νέᾳ Ἑλλάδι τοῦ Ζαβίρα). Εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ ὑπὸ Σήφη Βλαστοῦ τοῦ Ρεθυμνίου σχεδιασθεῖσα ἐπανάστασις τῷ 1453 ἣν ἀπεκάλυψαν μὲν ὁ ἱερεὺς Λίμας καὶ ὁ Ἰουδαῖος Δαβὶδ Μαυρογόνατος, κατέπνιξαν δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τῶν αὐτουργῶν ὁ Ἀνδρέας καὶ Ἀλέξιος Καλλιέργαι (ἀπόγονοι τοῦ Ἀλεξίου). Ἴδε Chronicon Andr. Cornelii ἐν Creta sacra vol. p. 389.

(2) Sergentaria ἢ serventaria εἶναι τὸ φέουδον τοῦ πεζοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρ. τοῦ ἱππέως (militia) καὶ ἦτο ἴσον πρὸς τὸ $^1/_6$ τοῦ ἱπποτ. φεούδου, ὥστε ἑκάστη ποτεία ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς ἓξ σεργενταρίας. Ὥστε ἀφ' οὗ δι' ἑκάστην σεργενταρ

litiam unam a Dimitrio Vlasto (1). Et si accipies aliquam ex eis in Hissamo vel in Arna, quod non possis ex eis aliqnid tenere pro te nec pro tuis heredibus.

6. Item (2) volumus quod possis emere quolibet [anno]

χωρὶς μίαν καβαλλαρίαν ἀπὸ τὸν Δημήτριον τὸν Βλαστὸν (1) καὶ ἐὰν ἐπάρης ἐξ αὐτὰς καμμίαν εἰς τὸ Κοίσαμον ἢ εἰς τὰ Ὀρινά, νὰ μὴ ὑπορῆς ἐξ αὐτάς τι κρατῆσαι δι' ἐσὲν ἢ διὰ τὰ μέρη σου.

6. Ἀκμὴ (2) θέλομεν, ἵνα ὑπορῆς ἀγοράσαι καθ' ἑνὶ ἑκάστῳ

ἔπρεπεν ὁ Ἀλέξιος νὰ πληρώσῃ ἑκατὸν ὑπέρπυρα, ἔπεται ὅτι δι' ἑκάστην ἱπποτείαν ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἑξακόσια καὶ διὰ τὰς πέντε ὁμοῦ τρεῖς χιλιάδας. Ἐν τῷ κειμένῳ τῷ ἐν τῇ Creta sacra δημοσιευμένῳ λείπει ἡ λέξις sergentaria καὶ τότε ἐννοεῖται ὅτι 100 ὑπέρπυρα μόνον ἐξετιμήθη ἑκάστη ἱπποτεία, τιμὴ βεβαίως λίαν εὐτελής. Πιστεύω ὅτι τὸ παρὸν κείμενον εἶναι τὸ ἀκριβὲς καὶ ὅτι ἡ λέξις sergentaria παρελείφθη ὑπὸ ἀντιγραφέως ἀγνοοῦντος τὴν διαφορὰν μεταξὺ sergentaria καὶ militia.

(1) Vlasto - Βλαστόν. Ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Creta sacra καὶ τοῖς λοιποῖς φέρεται Valastro, ὅπερ βεβαίως εἶναι ἐσφαλμένον.

(2) Ἡ παράγραφος αὕτη καίτοι οὐχὶ δύσκολος παρερμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου (Σταυράκη καὶ Κονδυλάκη). Ἡ ἔννοια αὐτῆς εἶναι ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Ἀλέξιον δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ νὰ ἀγοράζῃ καθ' ἕκαστον ἔτος ἕως 15 πολεμικοὺς ἵππους (equos ab armis - ἄλογα τῶν ἁρμάτων), ἐὰν δὲ δὲν εὑρίσκῃ τοιούτους πρὸς ἀγορὰν ὑποχρεοῦται ἡ Αὐθεντία νὰ πωλῇ εἰς αὐτὸν ἕως δέκα, ὥστε μὲ ὅσους εὕρῃ ἄλλοθεν νὰ συμπληροῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν 15 ἵππων. Δὲν πρόκειται ὅθεν περὶ δωρεᾶς χρημάτων εἰς τὸν Ἀλέξιον παρὰ τῆς Ἐνετ. Κυβερνήσεως δι' ἀγορὰν ἵππων, ὡς ἐξηγεῖ ὁ Ζαμπέλιος· τὸ τοιοῦτον καὶ μικροπρεπὲς θὰ ἦτο διὰ τὸν Ἀλέξιον καὶ ὅλως ἀπίθανον, ἀφ' οὗ ὁ Ἀλέξιος ἦτο πλουσιώτατος καὶ ἠδύνατο νὰ ἀγοράζῃ τόσα φέουδα καὶ ἐνοικιάζῃ τόσα μοναστήρια, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδείας πρῶτον τοῦ διατηρεῖν πολεμικοὺς ἵππους καὶ δεύτερον περὶ ὑποχρεώσεως τῆς Αὐθεντίας νὰ πωλῇ εἰς τὸν Ἀλέξιον μέχρι δέκα πολεμικῶν ἵππων κατ' ἔτος ἐπὶ δικαίᾳ τιμῇ, ἐὰν ὁ Ἀλέξιος δὲν εὑρίσκῃ ἄλλοθεν νὰ τοὺς ἀγοράσῃ. Κατανοεῖται δὲ εὐκόλως ἡ σημασία τῆς παραχωρήσεως ταύτης, ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸν καθένα νὰ διατηρῇ πολεμικοὺς ἵππους, καὶ ὅτι οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας τοὺς Ἐνετοὺς καὶ εἰς τὸν Δοῦκα καὶ τὸν Ἀρχιστράτηγον δὲν ἐπετρέπετο ἡ διατήρησις τοιούτων ἵππων πλέον τοῦ κεκανονισμένου ἀριθμοῦ, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς Ἕλληνας. Παράβαλε Noiret, Documents inedits σελ. 293 ὅπου δίδεται ἄδεια (τῷ 1522) εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον Κρήτης (Capetaneus generalis) νὰ ἔχῃ ἵππους πλείονας τοῦ ὡρισμένου ἀριθμοῦ· ἐπίσης αὐτόθι introduction p. VII καὶ 210. 87. 103. 163. 293. 317. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς σημασίας ἣν εἶχεν ὁ ἵππος εἰς τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι κατὰ τὴν ζὴν ταύτην καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς κατοχῆς τοιούτων ἵππων, ἂν τυχὸν ἐγίνετο σις αὐτῶν κατὰ τῆς Ἐνετικῆς δεσποτείας. Ἰδίως φαίνεται ὅτι αὐστηρότατα ἠμποτο ἡ ἀνατροφὴ καὶ διατήρησις θηλειῶν ἵππων. Ἴδε κατωτέρω παραγρ. 16 καὶ τέρω τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ Δουκὸς Κρήτης περὶ τὸ τέλος,

tu cum tuis heredibus equos quindecim ab armis vel roncinos (3) ad tuam voluntatem. Et si non posses eos habere ad emendum, quod signoria teneatur dari facere, tibi et tuis heredibus quolibet anno pro justo pretio equos decem ab armis, si tibi tot deficerent a numero dictorum quindecim, de illis qui sunt extra guarnitionem.

7. Item volumus quod tu habeas libertatem dandi feuda et equos, que et quos tibi superius concessimus, cuicunque volueris (5).

8. Item damus et concedimus tibi omnia monasteria comunis que sunt ultra scalas

χρόνῳ (1) σὺ μετὰ μέρη σου ἄλογα δέκα πέντε τῶν ἀρμάτων ἢ ῥοντζίνια (2) εἰς τὸ θέλημά σου· καὶ ἐὰν οὐκ ὑπορέσῃς ἐκεῖνα ἔχειν δι' ἀγοράν, ἡ αὐθεντία νὰ ἔνι κρατημένη νὰ ποιήσει σοι δοθῆναι σοι καὶ τὰ μέρη σου καθ' ἑνὶ ἑκάστῳ χρόνῳ εἰς δικαίαν τιμὴν ἄλογα δέκα τῶν ἀρμάτων, ἐὰν τοσαῦτα ὑπέλειψαν ἐκ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐ(κ)ληθέντων (3) δέκα πέντε ἐξ ἐκείνων τῶν ὄντων ἔξωθεν τὰς βαρνιζο... (4).

7. Ἀκμὴ θέλομεν πρὸς τούτοις ἵνα ἔχῃς ἐξουσίαν διδειν μοίρας καὶ ἄλογα, ἐξ ἃ καὶ ἐξ ὧν σοὶ ἄνωθεν δεδώκαμεν, εἴτινος θελήσῃς (5).

8. Ἀκμὴ δίδομεν καὶ παρέχομέν σοι ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς κοινότητος, ἃ καί εἰσιν ἐκεῖθεν τῆς

(1) Χρόνῳ. Ἡ λέξις χρόνος πρὸ πολλοῦ εἶχε μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἔτους ἐνιαυτοῦ. Ἴδε παραδειγ. Sophocles Greek-lexicon ἐν λέξει χρόνος.

(2) Roncinos-ῥοντζίνια (ἢ ἄλογα τῶν ἀρμάτων) Roncinus, ἰταλ. ronzino, γαλλ. roussin. Ἴδ. Ducange Glossar. Latinitatis ἐν λέξει roncinus « Interdum accipitur pro equo nobili ad usum militarem ».

(3) Ἐ(κ)ληθέντων Βεβαίως ἐν τῇ μετοχῇ ἔχει ἐγχωρήσῃ λάθος τι ἐν τῇ ἀντιγραφῇ ἢ τῇ ἀναγνώσει τοῦ χειρογράφου· ἡ ἔννοια, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου λατινικοῦ, ἀπαιτεῖ ῥηθέντων, μνημονευθέντων, πιθανώτατα **διαληφθέντων**, τὸ **ἐκληθέντων** εἶναι ἀνύπαρκτον.

(4) Βαρνιζο... συμπληρωτέον βαρνιζόνας. Ἐννοεῖται ἡ φρουρά, ἣν ὑποχρεωτικῶς παρεῖχον οἱ φεουδάρχαι εἰς τὴν πολιτείαν συνισταμένην δι' ἕκαστον φέουδον ἐξ ἑνὸς ἵππου πρώτης τάξεως, οὗ ἐπέβαινεν ὁ φεουδάρχης, καὶ δύο ἄλλων ὑποδεεστέρων διὰ τοὺς δύο ὑπασπιστάς.

(5) Εἶναι βέβαιον ὅτι πολλὰ τῶν ὑπὸ τῆς Ἐνετίας παραχωρουμένων φεούδων καὶ ἵππων ὁ Ἀλέξιος ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς φίλους καὶ ὀπαδούς του. Πρὸς τοῦτο ἦτο ἤδη καὶ διὰ τῆς συνθήκης ὑποχρεωμένος, ἂν ἐλάμβανε φέουδον ἐν Κισάμῳ ἢ Ἄρνᾳ. (Ἴδε ἀνωτ. παρ. 4 καὶ 5).

(Strum)boli versus ponentem pro eo affictu, qui solvebatur ex eis ante inceptionem presentis guerre (1).

9. Item (2) de episcopatu

σκάλας τοῦ Στρουμπούλου πρὸς δύσιν δι' ἐκεῖνον τὸ πάκτον, ὃ ἐπληρώνετον ἐξ αὐτῶν πρὶν τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος μούρτου (1).

9. Ἀκμὴ περὶ τῆς ἐπισκοπίας

(1) Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια μετὰ τῶν κτημάτων των δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν διανομὴν τῆς γῆς τὴν γενομένην εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ἀποίκους. Ρητῶς ταῦτα ἐξαιροῦνται ἐν τῷ ἐκχωρητηρίῳ ἐγγράφῳ (carta concessionis) ἐν Creta sacra vol. II p. 228 « Ecclesias autem omnes suprascriptae insulae debetis habere liberas et ministros earum, scilicet de possessionibus earum sic esse debet sicut statuerit dux, qui erit ibi cum suo consilio». Δι' αὐτὰ δηλ. ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία ἐπεφυλάξατο τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφασίσῃ, ὡς ἐνόμιζε καλόν. Ὡς δὲ ἀλλαχόθεν ἐξάγεται μέρος μὲν τῶν κτημάτων τούτων παρεχώρησεν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν λατινικὸν κλῆρον τῆς νήσου (ἀρχιεπισκοπήν, ἐπισκοπὰς καὶ λατινικὰ μοναστήρια), μέρος ἐκαρποῦτο ἡ ἰδία ὡς κτήματα τοῦ κοινοῦ δίδουσα αὐτὰ ἐπὶ μισθῷ καὶ ἄλλα ἀφῆκεν εἰς τὸν ἑλλ. κλῆρον καὶ τὰ πολυάριθμα ἐν Κρήτῃ ἑλληνικὰ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας μοναστήρια. Πρὸς τακτοποίησιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων τῆς κοινότητος συνετάχθη καὶ κτηματολόγιον ἰδιαίτερον ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Κρήτης Ἰουστινιάνου Ἰουστινιανοῦ (1319-1321) «Catasticum ecclesiarum et monasteriorum communis». (Ἴδε Gerald, Das Archiv σελ. 23). Ταῦτα ἐμίσθου ἡ Κυβέρνησις εἰς ἰδιώτας· ἤδη ὑποχρεοῦται νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Ἀλέξιον ἐπὶ τῷ αὐτῷ μισθώματι ὅσα εὑρίσκοντο δυτικὰ τῆς σκάλας τοῦ Στρουμπούλου. Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ μοναστηρίων, τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς σπουδαιότητος ἑκάστου ἰδὲ Creta sacra διὰ τὰ μὲν τὰ ἑλληνικὰ τόμ. I σελ. 221 καὶ ἑξῆς, διὰ δὲ τὰ λατινικὰ τόμ. Β' σελ. 16 καὶ ἑξῆς.

(2) Μία τῶν ἀξιώσεων τοῦ Ἀλεξίου, εἰς ἣν καὶ πολὺ ἐπέμεινεν ὡς λίαν δημοτικήν, ἦτο ἡ ἐν Κρήτῃ ἐγκατάστασις Ἕλληνος ἐπισκόπου πρὸς ἐποπτείαν τοῦ τέως ἀκεφάλου πολυαρίθμου ἑλλην. κλήρου καὶ ἐκτέλεσιν τῶν χειροτονιῶν. Οἱ Ἐνετοὶ καταλαβόντες τὴν νῆσον ἀπήλασαν τοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ ἐγκαθίδρυσαν Λατίνους, δὲν ἐπέτρεπον δὲ τὴν ἐν Κρήτῃ διαμονὴν Ἕλληνος ἀρχιερέως οὐδὲ προσωρινῶς (ἴδε ἐξέλασιν τοιούτου ἐν Creta sacra vol. I p. 213). Ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ταύτης οἱ χρῄζοντες χειροτονίας ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδημῶσιν ἐκτὸς τῆς Κρήτης εἰς Κύθηρα, Κορώνην, Μεθώνην, Μάνην (ἰδὲ Noiret, Documents inedits σελ. 354. 371) καὶ κατόπιν καὶ εἰς μέρη κατεχόμενα ἤδη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλλ' ἔνθα εὑρίσκετο Ἕλλην ἐπίσκοπος (in partibus Turchiae). Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἦτο καὶ δαπανηρὸν καὶ κοπιῶδες οὐχὶ δὲ ἀκίνδυνον καὶ ἕνεκα τῶν πειρατῶν. Ἂν δὲ ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὴν τάσιν τῆς ἐποχῆς πρὸς τὸν ἱερατικὸν καὶ καλογηρικὸν βίον (ἰδὲ ἀριθμὸν ἱερέων ἐν Pashley vol. II. Historical appendix p. 285-286), εὐκόλως ἐννοοῦμεν τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταύτης στενοχωρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τὴν ἄκαμπτον ἐπιμονὴν μεθ' ἧς ἐζήτει τὴν παραχώρησιν ταύτην ὁ Καλλιέργης. Ἡ παραχώρησις δὲν ἐσέκρουε τόσον εἰς τὴν Ἐνετ. Κυβέρνησιν, ἥτις ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐφάνη ἔν τινι μέτρῳ ἀνεξίθρησκος ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ πολλάκις τιθεμένη τὸ σκευτικὸν τοῦ πολιτικοῦ συμφέροντος (primum Veneti et postea Christiani) ὅσον εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ προνομιούχου Λατινικοῦ κλήρου καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἄκρου ἀρχιε-

Ariensi (1) vacante pastore ad τοῦ Ἀρίου (1) μὴ ἔχοντος ποι-

ρέως Ρώμης, ὅστις εἶναι βέβαιον ὅτι κατ' οὐδένα λόγον θὰ ἐπέτρεπε τοιαύτην μείωσιν τοῦ παπικοῦ γοήτρου ἐν Κρήτῃ. Δι' ὃ πολὺ προσεπάθησαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Δουκὸς νὰ πείσωσι τὸν Ἀλέξιον νὰ παραιτηθῇ τοῦ ὅρου τούτου, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δημοσιευθέντος συνοδευτικοῦ ἐγγράφου τοῦ Βιδάλη Μιχαήλ, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενε διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ ἐκινδύνευε νὰ ναυαγήσῃ ἡ συνθήκη, ἡ δὲ Ἑνετ. Κυβέρνησις δὲν ἐπεθύμει δι' ἕνα Ἕλληνα ἐπίσκοπον νὰ ἀπολέσῃ τὰ ὠφελήματα, ἃ προσεδόκα ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συμφιλιώσεως διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἐν Κρήτῃ κυριαρχίας της, εὑρέθη ἡ συμβιβαστικὴ λύσις ἥτις διατυποῦται ἐν τῷ κειμένῳ, ἤτοι νὰ προσπαθήσῃ μὲν ἡ Ἑνετ. Δημοκρατία νὰ πείσῃ τὸν ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Ἀρίου εἰς Ἕλληνα ἀρχιερέα, ἀλλ' ἐὰν ὁ ἀρχιεπίσκοπος δὲν συγκατατεθῇ, τότε νὰ ἀφίεται ἐλεύθερος ὁ Ἀλέξιος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν ταύτην πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον χωρὶς κανεὶς ἄλλος νὰ δικαιοῦται εἰς ἐπέμβασιν οὐδὲ ἡ Ἑνετ. Κυβέρνησις, μὲ ἄλλους λόγους ἀφίετο ἐλεύθερος ὁ Ἀλέξιος νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον καὶ διαμαρτυρομένου τοῦ Λατινικοῦ κλήρου. Τί συνέβη κατόπιν ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὅρου τούτου, δὲν γνωρίζομεν ἐλλείψει εἰδήσεων, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν σφοδρὰν καὶ ἔντονον ἐπίπληξιν, ἣν ἀπέτεινεν καὶ διὰ τὸν ὅρον τοῦτον καὶ τὸν κατόπιν ὁ Πάπας Κλήμης ὁ Ε' ἀποκαλέσας εἰς τὸ πρὸς τὸν Δοῦκα Ἑνετίας ἔγγραφόν του τὴν συνθήκην nefarias pactiones cum illo Greco (ἀνοσίους συνθήκας πρὸς τὸν Γραικὸν ἐκεῖνον) (ἴδε Cornelii, Creta sacra vol. II p. 299). Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι καὶ ἂν ἐπί τινα χρόνον κατώρθωσεν ὁ Ἀλέξιος νὰ διατηρήσῃ Ἕλληνα ἐπίσκοπον ἐν Κρήτῃ (καὶ τοῦτο ἀκόμη ἄδηλον), κατόπιν δὲν ὑπάρχει πάλιν Ἕλλην ἐπίσκοπος ἐν τῇ νήσῳ. Μόνον κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16 αἰῶνος εὑρίσκομεν ἐπ' ὀλίγον Ἕλληνα ἐπίσκοπον ὀρθόδοξον τὸν Κισάμου Γεράσιμον Παλαιόκαππαν Κυδωνιάτην ἡγουμενεύσαντα πρότερον ἐν Ἀγκαράθῳ. Εἰς τοῦτον ἐπετράπη τὸ πρᾶγμα διὰ τὰς πολλὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Πολιτείαν, ἀλλὰ πάλιν μὲ σφοδρὰν ἀντιπολίτευσιν τοῦ λατινικοῦ κλήρου. Ἡ ὀρθόδοξος ἐπισκοπὴ Κισάμου διετηρήθη μόνον ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Παλαιόκαππας, ἐπειδὴ δὲ οὗτος συστήσας τὴν ἐπισκοπὴν εἶχε προικίσῃ αὐτὴν μὲ μεγάλα κτήματα, προέβλεπε δὲ ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκλατινιζομένης πάλιν τῆς ἐπισκοπῆς τὰ κτήματα θὰ περιήρχοντο εἰς τὸν λατινικὸν κλῆρον, ὥρισεν ἐν τῇ διαθήκῃ του, ἂν κατηργεῖτο ἡ ὀρθόδοξος ἐπισκοπή, τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων αὐτῶν νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐκπαίδευσιν 24 νέων Ἑλλήνων εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Πατα6ίου ἐξ ἴσου, ἐκ τούτων δὲ οἱ 16 ἔπρεπε νὰ ὦσι Κρῆτες. Ὁ ὅρος οὗτος τῆς διαθήκης ἐξετελεῖτο κατόπιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον, ἐσπούδαζον δηλ. 12 ἀντὶ 24 δικαιολογουμένης τῆς Ἑνετ. Πολιτείας ὅτι δὲν ἐπήρκουν τὰ εἰσοδήματα (ἴδε Nicol. Comnenus Papadopulos. Historia Gymnasii Patavini. Venezia 1726 p. 39).

(1) Ariensi - τοῦ Ἀρίου. Τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς εἶναι ἐνταῦθα ὀρθῶς γεγραμμένον, ἐν ᾧ ἐν Creta sacra, Ζαμπελίῳ κλπ. φέρεται ἐντελῶς παραμεμορφωμένον Atiniensi. Περὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἴδε τὰ σχετικὰ κεφάλαια ἐν τῇ Creta sa ὡς ἑλληνικῆς μὲν (ὁ Ἀγρίου) vol. I p. 233 καὶ ἑξῆς, ὡς λατινικῆς δὲ αὐτόθι vol. p. 168 καὶ ἑξῆς. Ἡ ἐπισκοπὴ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀγρίου ; μένου παρὰ τὴν θάλασσαν Α. τῆς Ρεθύμνης εἰς τὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν Ρεθύμνης Μυλοποτάμου, ἀναφέρεται ἐν Notitia Episcopatuum (κατὰ τὴν διάταξιν Λέον

presens, quem petis pro uno episcopo Greco, quod signoria faciet suum posse, quod archiepiscopus det tibi ipsum secundum tenorem suarum litterarum (1); alioquin quod tu et tui heredes et tui debeatis facere cum archiepiscopo, episcopis et clericis, quicquid volueritis; quod signoria non intromittet se nec laici in hoc.

μένα πρὸς τὸ παρόν, ἥνπερ ζητεῖς δι' ἕναν ἐπίσκοπον Ρωμαῖον, ἡ Αὐθεντία νὰ ποιήσῃ κατὰ δύναμιν, ἵνα ὁ ἀρχιεπίσκοπος δώσῃ σοι ἐκείνην κατὰ τὴν διακράτησιν τῶν γραφῶν αὐτοῦ (1) εἰ δὲ μή, ἵνα σὺ καὶ τὰ μέρη σου καὶ οἱ σοὶ ποιήσετε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, εἴτι θελήσετε, μὴ ἀπομπαίνοντα (2) ἡ Αὐθεντία ἢ λαϊκοὶ εἰς ἐτοῦτον (3).

10. Item quod alios episco-

10. Ἀκμὴ τὰς ἄλλας ἐπισκο-

τοῦ Σοφοῦ) καὶ παρὰ τοῖς Ἑνετοῖς ἐλέγετο καὶ Agriensis καὶ Ariensis. Ἔκειτο μεταξὺ τῶν ἐπισκοπῶν Μυλοποτάμου (ἢ Αὐλοποτάμου) καὶ τῆς Ῥεθύμνης ἢ Καλαμῶνος (Calamonensis), εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἐπὶ Ἑνετῶν ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἦτο τὸ σημερινὸν χωρίον τοῦ Μυλοποτάμου Βερὰν Ἐπισκοπή. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χωρίων τοῦ Basilicata ἀναφέρεται χωρίον Ἐπισκοπὴ τοῦ Ἀρίου (Vescovado d'Ario) ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης. Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη Agriensis ἢ Ariensis δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὴν Agiensis (τὴν τῆς Κυδωνίας) ἧς ἕδρα ἦτο ἡ Ἁγιὰ (Ἁγιὰ Ἐπισκοπή). Τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Ἀρίου ἐζήτησεν ὁ Ἀλέξιος δι' Ἕλληνα ἐπίσκοπον καὶ ὡς χηρεύουσαν καὶ ὡς λίαν πρόσφορον διὰ τὴν κεντρικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ διότι ἦτο πιθανώτατα ἡ πλησιεστέρα εἰς τὰ φέουδα τοῦ Ἀλεξίου ὧν τὰ πλεῖστα καὶ ἀξιολογώτερα φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐν Μυλοποτάμῳ (ἴδε καὶ χωρίον Καλλέργων ἐκεῖ που πλησίον). Κατὰ τὸ μέσον τοῦ 16 αἰῶνος ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη ἡνώθη μετὰ τῆς τῆς Ρεθύμνης (Calamonensis - Μεγάλη Ἐπισκοπὴ σήμερον) καὶ ἀπετέλεσαν μίαν καὶ μόνην (ἰδὲ Creta sacra vol. II σελ. 173). Κατὰ τὸ χειρόγραφον χρονικὸν Barozzi φυλ. 41 ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη κατηργήθη ἕνεκα διαφορᾶς μεταξὺ Καλλιεργῶν καὶ Ἑνετ. Πολιτείας (per certa differenza scorsa anticamente tra gli Callergi et Illma Signoria). Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι καὶ κατὰ τὸν 16 αἰῶνα ἀκόμη ὁ οἶκος τῶν Καλλιεργῶν εἶχεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς.

(1) Secundum tenorem suarum litterarum - κατὰ τὴν διακράτησιν τῶν γραφῶν αὐτοῦ. Τί ἀκριβῶς ἐννοεῖται διὰ τῆς φράσεως ταύτης δὲν δύναμαι νὰ εὕρω· ἴσως δηλοῖ «συμφώνως πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν ἣν ἐγγράφως παρὰ τοῦ Πάπα κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσίν του ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Κρήτης ἔλαβεν». Ἡ ἑλληνικὴ ἀντίστοιχος φράσις οὖσα κατὰ λέξιν μετάφρασις τῆς λατινικῆς ῥήσεως οὐδεμίαν παρέχει βοήθειαν πρὸς ανόησιν.

(2) Ἀπομπαίνοντα Τὴν μὲν ἀπόλυτον μετοχὴν κατ' αἰτιατικὴν πτῶσιν ἔχομεν ἤδη αντήσῃ καὶ ἀνωτέρω, τὸ δὲ ῥῆμα εἶναι χυδαῖος τύπος ἀντὶ τοῦ ἐπεμβαίνω (ἐμβαίνω - μπαίνω - ἀπομπαίνω).

(3) Ἐτοῦτον. Περὶ τοῦ προθετικοῦ ε ἰδὲ Jannaris Greek - Gramm. 575.

patus, scilicet Mylopotamensem et Calamonensem(1), quos

πὰς δῆλον, τοῦ Μυλοποτάμου καὶ τοῦ Καλαμῶνος (1), ἅς ζητεῖς

(1) Αἱ ἐπισκοπαὶ Μυλοποτάμου (ἢ Αὐλοποτάμου) καὶ ἡ τοῦ Καλαμῶνος (τῆς Ρεθύμνης) εἶναι γνωσταὶ ἐκ πολλῶν μαρτυριῶν ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας (ἴδ. ἐν Creta sacra vol. II. Τὰ σχετικὰ κεφάλαια). Ἡ πρώτη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ γνωστοῦ ποταμοῦ ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ ἡ ἐπαρχία καὶ τὸ φρούριον Καστέλλι Μυλοποτάμου (Castel Milopotamo), εἶχε δὲ ἕδραν τὸ χωρίον Ἐπισκοπὴν ἐν τῷ σημερινῷ δήμῳ Αὐδανιτῶν. Ἡ δευτέρα ἡ τοῦ Καλαμῶνος (Calamonensis) εἶναι ἡ ἐπισκοπὴ Ρεθύμνης. Καὶ αἱ δύο αὗται ἐπισκοπαὶ εἶναι νεώτεραι μὴ ἀναφερόμεναι οὔτε ἐν τῇ νεαρᾷ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (κατὰ τὸν 9 αἰῶνα) οὔτε ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους (κατὰ τὸν 6 αἰῶνα). Ἀντὶ τούτων ἐν τῷ τελευταίῳ ἀναφέρονται αἱ ἐπισκοπαὶ Ἀγρίου, Ἐλευθέρνης καὶ Ὀαξοῦ. Ὥστε φαίνεται πιθανώτατον ὅτι αἱ ἐπισκοπαὶ Μυλοποτάμου καὶ Ρεθύμνης ἱδρύθησαν ἀφ' οὗ ἐξέλιπον αἱ ἀνωτέρω πόλεις (διατηρηθείσης καὶ τῆς τοῦ Ἀγρίου) καὶ ἀφ' οὗ ἡ πόλις Ρεθύμνη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ σημασίαν τινά. Οἱ Ἑνετοὶ ἐλθόντες εἰς Κρήτην εὗρον τὰς τρεῖς Ἐπισκοπὰς Μυλοποτάμου, Ἀγρίου, Ρεθύμνης, ἃς καὶ διετήρησαν. Μένει μόνον αἴνιγμα πόθεν ἡ τελευταία ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα Calamonensis καὶ ἂν τοῦτο εἶχε δοθῇ ἐπὶ Βυζαντίνων ἢ τὸ ἔδωκαν οἱ Ἑνετοί. Ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἐπὶ Ἑνετῶν ἦτο τὸ σημερινὸν χωρίον Μεγάλη Ἐπισκοπὴ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης.

Αἱ κτήσεις τῶν ἐπαρχιωτικῶν ἐπισκοπῶν ἐδίδοντο εἰς μίσθωσιν, τὸ δὲ μίσθωμα ἐλάμβανον οἱ λατῖνοι ἐπίσκοποι, οἵτινες σπανίως μόνον ἔμενον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μὴ ἔχοντες καὶ μεγάλα καθήκοντα νὰ ἐπιτελέσωσι διὰ τὴν ἔλλειψιν πνευματικῶν ὑπηκόων ἐκτὸς τῶν πόλεων, συνήθως δὲ διέτριβον ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅπου ἄλλως ὁ βίος ἦτο εὐμαρέστερος ἢ εὑρίσκοντο μακρὰν τῆς Κρήτης. Ὁ Ἀλέξιος ζητεῖ νὰ μισθωθῶσι τὰ κτήματα τῶν δύο ἐπισκοπῶν τῶν γειτνιαζουσῶν εἰς τὰ φέουδά του ἀντὶ 350 ὑπερπύρων κατ' ἔτος ἐπὶ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη. Ἐκτὸς τοῦ πιθανοῦ κέρδους ὁ Ἀλέξιος φαίνεται ὅτι διὰ τῆς μισθώσεως ταύτης ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς λατίνους ἀρχιερεῖς, ἴσως δὲ καὶ νὰ διαθέσῃ τὰ ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως κέρδη πρὸς συντήρησιν τῆς Ἑλλ. ἐπισκοπῆς τοῦ Ἀρίου, ἣν ἐσκόπει νὰ ἱδρύσῃ. Ἵνα μὴ εὕρῃ ὅμως τὸ πρᾶγμα μεγάλην ἀντίπραξιν ἐν τῷ λατινικῷ κλήρῳ ἡ μὲν Δημοκρατία ὑπισχνεῖται νὰ πείσῃ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν δύο τούτων ἐπισκοπῶν νὰ δεχθῶσι τὴν ἐνοικίασιν ἐπὶ μίαν πενταετίαν, μετὰ τὴν λῆξιν δὲ ταύτης ἡ Αὐθεντία νὰ πράξῃ πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῇ ὥστε νὰ ἀνανεῶται ἡ μίσθωσις ἀνὰ πέντε ἔτη ἕως ὅτου συμπληρωθῶσι 58 ἔτη· ἂν δὲ εὕρῃ ἀντίστασιν παρὰ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τοῖς ἐπισκόποις, τότε ὁ Ἀλέξιος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του νὰ λύῃ τὴν διαφορὰν πρὸς τοὺς ἀνωτέρω χωρὶς νὰ δικαιοῦται οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε λαϊκὸς νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅρος ἀνάλογος πρὸς τὸν ἐν τῷ προηγουμένῳ παραγράφῳ, δι' οὗ ἀφίετο ὁ Ἀλέξιος ἐλεύθερος καὶ τὴν βίαν νὰ μεταχειρισθῇ ἐν ἀνάγκῃ κατὰ τῶν λατινεπισκόπων. Οἱ ἐπίσκοποι ὅμως τῶν δύο τούτων ἐπισκοπῶν διατρίβοντες ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τὴν πρώτην πενταετίαν κατήγγειλαν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Πάπαν παραστήσαντες τὴν μίσθωσιν ὡς ἐκδίωξιν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν των καὶ τότε ἐπηκολούθησεν ἡ γνωστὴ ἔντονος διαμαρτυρία τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ε' κατὰ τῶν ὅρων τούτων τῆς συνθήκης (ἴδ. Creta sacra vol. II p. 298 καὶ ἑξῆς). Εἶναι περίεργος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν τῆς ἐνοικιάσεως τῶν κτημάτων ἤτοι τὰ 58 ἔτη ἐν ᾧ ἀνανεουμένης τῆς ἐνοικιάσεως κατὰ πενταετίαν δὲν ἠδύναντο νὰ καλυφθῶσιν ἀκριβῶς τὰ 58 ἔτη. Τοῦτο ὅμως ἐξηγεῖται ἐκ

tu petis ad affictum pro yperperis trecentis et quinquaginta annuatim, videlicet possessiones (2) ipsorum episcopatuum, dominatio faciet tibi dari ad affictum ad annos quinque; et inde in antea tenebitur signoria facere posse suum ad faciendum tibi dari eos ad affictum ad quinque ad quinque annos usque ad annos quinquaginta octo. Et si non posset eos tibi dari facere ad affictum, quod signoria vel laicus aliquis non intromittet, set tu cum tuis heredibus et tuis facies cum archiepiscopo cum episcopis et clericis sicut volueris.

11. Item quo tu et omnes,

πακτωτικῶς (1) εἰς ὑπέρπερα τριακόσια πεντήκοντα καθ' ἑνὶ ἑκάστῳ χρόνῳ, δῆλον τὰς ἀποκρατήσεις (2) ἐκείνων τῶν ἐπισκοπῶν, ἡ αὐθεντία ποιήσει σοι αὐτὰς δοῦναι πακτωτικῶς εἰς χρόνους πέντε, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἔμπροσθεν νὰ ἔνι κρατημένη ἡ αὐθεντία ποιῆσαι κατὰ δύναμιν τοῦ ποιῆσαι δοῦναί σοι αὐτὰς πακτωτικῶς εἰς πέντε εἰς πέντε χρόνους μέχρι καὶ χρόνους πεντήκοντα ὀκτώ. Καὶ ἐὰν οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαί σε δοῦναι αὐτὰς πακτωτικῶς, ἡ αὐθεντία ἤ τις τῶν λαϊκῶν νὰ μὴ ἀπόμπῃ, ἀλλ' ἐσὺ καὶ τὰ μέρη σου καὶ οἱ σοὶ ποιήσετε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, εἴτι δ' ἂν θελήσετε.

11. Ἀκμὴ (3) σὺ καὶ πάντες, οἳ ἦσαν

τῆς ἐπικρατούσης συνηθείας παρὰ τῇ Ἐνετικῇ πολιτείᾳ τῆς ἐνοικιάσεως τῶν δημοσίων κτημάτων ἐπὶ 29 ἔτη, ὥστε τὰ 58 ἰσοδυναμοῦσι πρὸς δύο τοιαύτας μισθώσεις· ὁ λόγος δὲ τῆς ἐνοικιάσεως διὰ 29 ἔτη ἦτο ὅτι κατὰ τὸ Βυζαντῖνον δίκαιον μίσθωσις τριακονταετὴς ἐγέννα δικαίωμα ἰδιοκτησίας (ἰδὲ Gerland σελ. 124 σημ. 1). Οὕτως ἐνῳκιάζοντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ εἰς τοὺς φεουδάρχας αἱ ἐν τῷ Βούργῳ Χάνδακος οἰκίαι καὶ τὰ οἰκόπεδα καὶ τὰ χωρία (Casalia) τὰ ἐντὸς τῆς κατοχῆς τοῦ κοινοῦ· μετὰ δύο δὲ τοιαύτας ἐνοικιάσεις ἤτοι μετὰ 58 ἔτη ἐπανήρχοντο εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου (πρβλ. Noiret, Documents p. 231. 251).

(1) Πακτωτικῶς. Περὶ τοῦ πάκτου - πακτώνω - πακτωτικὸς τῶν καὶ σήμερον ἐν χρήσει ἰδὲ Sophocles Lexicon καὶ Jannaris Hist. Gr. Gramm. 666.

(2) Possessiones - ἀποκρατήσεις. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἀντίστοιχοι αἱ δύο λέξεις, διότι ἡ μὲν Λατινικὴ σημαίνει τὰς κτήσεις, ἐν ᾧ ἡ Ἑλληνικὴ φαίνεται μᾶλλον σημαίνουσα τὰ εἰσοδήματα τὰς προσόδους τῶν κτημάτων.

(3) Ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀλεξίου ζητήσαντος καὶ ἐπιτυχόντος διὰ τοῦ ὅρου τούτου νὰ τρέπωνται ἐπιγαμίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἦτο βεβαίως ὁ συγχρωτισμὸς ν δύο στοιχείων καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀφομοίωσις τοῦ ἀσθενεστέρου τον ἀριθμὸν Λατιοῦ πρὸς τὸ ἐπικρατέστερον Ἑλληνικὸν καὶ ἡ μετάβασις τῶν φεούδων εἰς τοὺς Ἕλνας γόνους τῶν τοιούτων ἐπιμιξιῶν. Τοῦτο ὅμως ἐξήρτητο πολὺ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου

qui fuerunt rebelles, possitis facere parantelas cum Latinis.

μουρτεμένοι, νὰ ὑπορῆτε(1) ποιεῖν συμπενθέριας μετὰ τῶν Λατίνων.

12. Item quod tu et tui heredes non teneamini intiare in civitates vel castra vel alia loca, quo vellet vos vocari facere signoria, si nolueritis, set debeatis mittere nuntios vestros ad audiendum, dandum et recipiendum rationem.

12. Ἀκμὴ (2) σὺ καὶ τὰ μέρησου νὰ μὴ ἴστε κρατημένοι ἐμπαίνειν εἰς κάστρον ἢ εἰς καστέλλια ἢ καὶ εἰς ἄλλους τόπους, οὓς ἠθέλησεν ποιῆσαι σᾶς προκληθῆναι ἡ αὐθεντία, ἐὰν μὴ θελήσετε, ἀλλὰ νὰ ἔχετε ἀποστέλλειν μανδατοφόρους σας (2) εἰς τὸ ἀκούειν δίδειν καὶ παραλαμβάνειν δίκαιον.

13. Item volumus quod habere debeas monasteria omnia

13. Ἀκμὴ θέλομεν, ἵνα ἔχῃς ὅλα τὰ μοναστήρια τοῦ πατριαρ-

καθ' ὃν ἡρμήνευσε τὸν ὅρον τοῦτον ἡ Ἑνετ. κυβέρνησις καὶ ἐκ τοῦ πλάτους, ὃ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς διατάξεως ἔδιδεν εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην διότι, ὡς μοὶ φαίνεται, ἡ παραχώρησις δὲν εἶναι γενική, ὡς τὴν φαντάζεται ὁ Ζαμπέλιος, νομίζων ὅτι ἐπετράπη ἀπολύτως καὶ ἀπεριορίστως ὁ γάμος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ἀλλ' ἀναφέρεται ὡρισμένως εἰς μόνους τοὺς ἐπαναστάτας (ἴσως μόνους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν) οὐχὶ δὲ εἰς πάντας τοὺς ἐγχωρίους οὐδὲ εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκόμη τῶν ἐπαναστατῶν. Ὅτι ἐγένοντο σποραδικαί τινες ἐξελληνίσεις τῶν Λατίνων ἀποίκων διὰ τοιούτων ἐπιμιξιῶν εἶναι γνωστόν, ὅτι ὅμως τὸ Λατινικὸν στοιχεῖον μέχρι τέλους διετηρήθη διακεκριμένον κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐπίσης βέβαιον.

(1) Ὑπορῆτε. Πολλάκις ἀπαντᾷ ἐν τῷ κειμένῳ τὸ ὑπορῶ ἀντὶ τοῦ κοινοῦ μπορῶ ἢ ἠμπορῶ. Ὁ τύπος ὑπορῶ εἶναι μακαρονικὴ ἐξελλήνισις τοῦ κοινολεκτουμένου τύπου. Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ δὲ τοῦ κοινοῦ ἠμπορῶ· ἴδε Jannaris Histor. gr. gr. 130,1 ὅστις παραδέχεται τὰ ἑξῆς στάδια τοῦ σχηματισμοῦ εὐπορῶ - φπορῶ - πορῶ - δὲν πορῶ - μπορῶ καὶ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἔμπορος - ἐμπορῶ.

(2) Ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ζαμπέλιος ἡ διδομένη διὰ τοῦ ὅρου τούτου προνομία ἦτο ἐκ τῶν σημαντικωτέρων διὰ τὸν οἶκον τοῦ Ἀλεξίου ἐν τῇ συνθήκῃ. Πᾶς φεουδάρχης Λατῖνος ἢ Ἕλλην εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρῇ οἰκίαν καὶ οἰκογένειαν ἐν Χάνδακι (ἢ ἄλλῃ πόλει) καὶ προσκαλούμενος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ὑποχρεωμένος ἀμελητὶ νὰ εἰσέρχηται εἰς τὴν πόλιν ἢ τὸ φρούριον. Τοῦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας μάλιστα φεουδάρχας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐξοχῇ ἦτο ὀχληρὸν καὶ ἐπικίνδυνον, διότι οὕτως ἦσαν πάντοτε ὑποχείριοι, ἐν ᾧ τοὐναντίον εἰς τὴν Κυβέρνησιν διὰ τοῦ μέτρου τούτου κατέχουσαν οἰκίαν καὶ οἰκογένειαν τοῦ φεουδάρχου παρείχετο ἐγγύησις κατὰ νεωτερισμῶν καὶ συνομοσιῶν τῶν τιμαριούχων. Διὰ τοῦ παρόντος ὅρου (12) ἀπαλλάσσοι τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὁ Καλλιέργης καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ δικαιούμενοι, ἐὰν ἤθελον αὐτοπροσώπως νὰ παρουσιασθῶσι, νὰ στέλλωσιν ἀντιπροσώπους των.

(3) σας-. Περὶ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ σύ - σεῖς ἴδ. Jannaris Hist. gr. gr. 532. καὶ Sophocles lexicon p. 1017 ἐν λέξει σύ.

patriarchatus (1) ad affictum, videlicet illa, que sunt ultra scalas (2) solvendo annuatim pro affictu eorum yperpera decem ultra illud, quod solvebatur ex eis pro quolibet (eo rum) (3) omni anno.

14. Item volumus quod omnes Franchi a tempore pa-

χείου (1) πακτωτικῶς, δῆλον ἐκεῖνα, ἅ εἰσιν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας (2), πληρώνοντα καθ' ἑκάστῳ χρόνῳ διὰ πάκτος αὐτῶν πλεότερον ὑπέρπερα δέκα πλειότερον εἰς ὃ ἐπληρώνετο εἰς αὐτὰ καθ' ἕκαστον χρόνον

14. Ἀκμὴ θέλομεν ἵνα πάντες οἱ Φράγγοι (4) ἀπὸ τὸν καιρὸν

(1) Μοναστήρια τοῦ πατριαρχείου εἶναι τὰ ἄλλως λεγόμενα Σταυροπήγια ἢ Σταυροπηγιακὰ διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου καὶ ἀπολαύοντα τῆς προστασίας του, ἀλλὰ πληρώνοντα ἀντὶ τούτου ἐτήσιόν τινα μικρὸν δασμὸν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Βεβαίως κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνθήκης τὰ σταυροπήγια δὲν ἦσαν τόσον πολλὰ ἐν Κρήτῃ, ὅσα ἦσαν κατόπιν καὶ μάλιστα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἕνεκα καταπιέσεων καὶ ἐπηρειῶν ἐκ μέρους τῶν κρατούντων ἢ καὶ ἕνεκα ἐπιζημίων εἰς τὰς μονὰς ἐπεμβάσεων τῶν κατὰ τόπους ἀρχιερέων τινὰ ἐκ τῶν μοναστηρίων ἐν Κρήτῃ μὴ ὄντα ἐξ ἀρχῆς σταυροπήγια ἐγένοντο ἔπειτα, ἵνα ἀπολαύωσι τῆς προστασίας τῶν πατριαρχείων. Πρόχειρα παραδείγματα τοιαύτης μετατροπῆς ἀναφέρω τὸ τῆς Χρυσοπηγῆς ἔξω τῶν Χανίων καὶ τὸ τῆς Καρδιωτίσσης ἐν Πεδιάδι (ἴδε περὶ τοῦ πρώτου ἔγγραφα σωζόμενα ἐν τῇ μονῇ, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ μονῶν, Σταυράκη, Στατιστικὴν Κρήτης σ. 202 καὶ ἑξῆς).

(2) Ultra scalas - ἐκεῖθεν τῆς σκάλας. Δὲν σαφηνίζεται ἐπαρκῶς ἂν νοῇ μόνον τὴν δυτικὴν σκάλαν (τοῦ Στρουμπούλου) ἢ καὶ τὴν ἀνατολικὴν (τὴν τῶν Περιαγγιώνων - Prinangulo). Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ μόνον τὴν δυτικὴν διὰ δύο λόγους· πρῶτον διότι λέγει τὸ ultra (ἐκεῖθεν) ὃ μεταχειρίζεται ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου μόνον διὰ τὴν Στρουμπούλου ἐνῷ διὰ τὴν ἄλλην λέγει τὸ citra (ἔποδεν), καὶ δεύτερον διότι ὁ Ἀλέξιος καὶ διὰ τὰ μοναστήρια τῆς κοινότητος (communis) ἐζήτησε μόνον τὰ πρὸς δυσμὰς (ἰδ. παραγ. 8).

(3) Δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον ἂν τὸ ὑπέρθεμα τῶν 10 ὑπερπύρων, ὃ ὑπεχρεοῦτο διὰ τῆς συνθήκης ταύτης νὰ πληρώνῃ ὁ Ἀλέξιος κατ' ἔτος πρέπει νὰ νοηθῇ δι' ὅλα τὰ μοναστήρια ὁμοῦ ἢ δι' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Ἂν τὸ (eorum) τοῦ λατιν. κειμένου ἔχῃ καλῶς τεθῇ, νοεῖται δι' ἕκαστον καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον. Ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Creta sacra ἡ παράγραφος τελειώνει εἰς τὸ quolibet. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καὶ πολὺ σπουδαῖον, ἀφ' οὗ τὰ μοναστήρια αὐτὰ ἐξ ἅπαντος δὲν θὰ ἦσαν πολλά.

(4) Καὶ εἰς τὸ Λατινικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἡ λέξις Franchi (Φράγγοι) ι γεγραμμένη διὰ κεφαλαιώδους γράμματος ἐν ἀρχῇ, ἐν ᾧ ἔχει ἐπιθετικὴν σημασίαν ῦσα τοὺς ἀπολαύοντας πλήρους προσωπικῆς ἐλευθερίας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς οἴκους (Villani), οἵτινες ἦσαν δοῦλοι προσηρτημένοι εἰς τὸ φέουδον.

cti(1) domini Marci Dandulo(2) olim duche Crete usque ad diem primum, quo rebellasti, debeant esse Franchi; et qui non fecerunt renovari suas cartas (franchitatum) ex justo impedimento, quod signoria debeat eos facere Francos, si debent esse Franchi de jure.

τοῦ πάκτου (1) τοῦ κυρίου Μάρκου Δάνδουλου (2) ἐκείνου τοῦ δοῦκος Κρήτης μέχρι καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐμούρτευσες, ἵνα ὦσιν Φράγγοι καὶ οἵτινες οὐκ ἐποίησαν ἀνακαινισθῆναι τὰ αὐτῶν χαρτία τῶν φραγγιτάτων ἐκ δικαίου ἐμποδίου, ἵνα ἡ αὐθεντία ποιήσῃ αὐτοὺς Φράγγους, ἐὰν δικαίως ἐνετυγχάνουσι Φράγγοι.

15. Item volumus tibi facere Francos centum de rebellibus de feudis, que sunt ultra scalas et de villanis comunis(3) et ecclesiarum; de quibus volumus, quod possis accipere

15. Ἀκμὴ θέλομέν σοι ποιῆσαι Φράγγους ἑκατὸν ἀπὸ τοὺς μουρτεμένους ἐκ τῶν καβαλλαρίων τῶν οὐσῶν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας καὶ ἀπὸ τοὺς παροίκους τῆς κοινότητος (4) καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐξ ὧν θέλο-

(1) Pactum - πάκτος δὲν δηλοῖ ἐνταῦθα ὡς εἴδομεν προηγουμένως τὴν μίσθωσιν, ἀλλὰ γενικώτερον συνθήκην - συμφωνίαν.

(2) Τί εἴδους συνθήκη ἦτο αὕτη καὶ πῶς καθωρίζοντο τὰ κατὰ τοὺς ἐλευθέρους καὶ παροίκους, ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζω ἄλλοθεν. Ὁ Μάρκος Δάνδουλος ἐχρημάτισε Δοὺξ Κρήτης τῷ 1263 - 1265· ἐκ τῆς παραγράφου ταύτης μανθάνομεν ὅτι οἱ ἐλεύθεροι ὤφειλον νὰ ἀνανεῶσι καθ' ὡρισμένον χρόνον τὰ ἐλευθερωτήρια ἔγγραφά των (cartas franchitatum = χαρτία τῶν φραγγιτάτων). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Χορτατσῶν καὶ ὕστερον τοῦ Καλλιέργου πολλοὶ ἠμποδίσθησαν νὰ κάμωσι τὰς ἀναγκαίας αὐτὰς ἀνανεώσεις τῶν ἐλευθεροχαρτίων καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ περιέλθωσιν εἰς κατάστασιν δουλείας, δι' ὃ προνοεῖ ὁ παρὼν ὅρος. Πάροικοι ἠδύναντο εἰς νεωτέρους χρόνους νὰ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν ἐπὶ πληρωμῇ εἴτε ἐφάπαξ γινομένῃ εἴτε καὶ κατὰ δόσεις, ὡς βλέπομεν ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1434 περιέχοντος τοιαύτας ὁδηγίας καὶ ἀποστελλομένου ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ ἄρχοντας (ἴδε Noiret, Documents p. 365).

(3) Διὰ τῆς παραγράφου ταύτης ἐλευθεροῦνται ἑκατὸν πάροικοι ἐπαναστάται κατ' ἐκλογὴν τοῦ Ἀλεξίου πιθανώτατα πρὸς ἀνταμοιβὴν ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέσχον αὐτῷ διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ τῶν ἑκατὸν τούτων οἱ ἐνενήκοντα ἔπρεπε νὰ εἶναι πάροικοι φεούδων τῆς κοινότητος καὶ ἐκκλησιῶν πέραν τῶν σκαλῶν, μόνον δὲ δέκα ἐκ τῶν τιμαρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐντεῦθεν τῶν σκαλῶν. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς εἶναι εὐνόητος.

(4) Comunis - κοινότητος. Ἡ Κυβέρνησις ἐκέκτητο ἀρκετὰ φέουδα ἐν Κρήτῃ πρῶτον τὰ ἐντὸς τῶν δύο σκαλῶν τὰ ὁποῖα δὲν διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἀποίκους και δεύτερον ὅσα ἄλλα ἕνεκα θανάτου τῶν ἀκλήρων κατόχων ἢ ἕνεκα ἄλλων αἰτίων περιήρχοντο εἰς αὐτήν. Καὶ αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια εἶχον παροίκους.

decem rebelles de feudis et ecclesiis que sunt citra scalas.

16. Item (1) nolumus, quod possis tenere jumenta sive equas, set pro illis decem, quas tu habes, possis mittere Venetias litteras tuas et id, quod dominus dux mittet, dicendo vel scribendo, facere debeas infra unum annum. Et si elapso termino dominus dux non concesserit tibi, quod possis eas tenere, mittere debeas eas in continenti extra insulam (3)

17. Item volumus (4) quod qui

μεν, ἵνα ὑπορῇς ἐπαρῆναι δέκα [παρο]ίκους ἐκ τῶν μοιραδίων καὶ ἐκκλησιῶν τῶν οὐσῶν ἔποδε τῆς σκάλας.

16. Ἀκμὴ οὐ θέλομεν, ἵνα ὑπορῇς κρατεῖν φοραδία (2), ἀλλὰ περὶ ἐκείνων τῶν δέκα, ἃς ἔχεις, ἵνα ὑπορῇς ἀποστέλλειν εἰς Βενετίαν γραφὰς ἰδικάς σου, καὶ εἴτι ὁ αὐθέντης ὁ δοὺξ παραδηλώσῃ ἢ γράψῃ, ἵνα ποιήσῃς αὐτὸ ἕως χρόνον ἕναν καὶ ἐὰν παρερχομένου τοῦ τερμίνου οὐ παρέξει σοι ὁ αὐθέντης ὁ δούξ, ἵνα ὑπορῇς αὐτὰς κρατεῖν, εὐθὺς νὰ ἔχῃς αὐτὰς πέμψαι ἔξω τῆς νήσου (3).

17. Ἀκμὴ θέλομεν, ὅτι εἴτις

(1) Τὸ περιεχόμενον τῆς παραγράφου ταύτης εἶναι σχετικὸν πρὸς τὸ τῆς 6. Ἐκεῖ δίδεται τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Ἀλέξιον νὰ κατέχῃ 15 πολεμικοὺς ἵππους καὶ ἂν δὲν εὑρίσκῃ ἐν τῇ νήσῳ νὰ ἀγοράζῃ αὐτούς, νὰ ὑποχρεοῦται ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις νὰ τῷ πωλῇ ἕως δέκα, ἐνταῦθα ἀπαγορεύεται εἰς τὸν Καλλιέργην νὰ διατηρήσῃ τὰς δέκα ἵππους (φοράδια) ἃς κατέχει νῦν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενεν εἰς τὴν κατοχήν των, συνεφώνησαν μετὰ τοῦ δουκὸς Βιδὰλ Μιχαὴλ νὰ γράψῃ ὁ Ἀλέξιος εἰς τὸν δοῦκα Ἑνετίας ζητῶν τὴν ἄδειαν ταύτην, ἂν δὲ ὁ δοὺξ Ἑνετίας δὲν τῷ δώσῃ τὴν ἄδειαν ἐντὸς ἑνὸς ἔτους, νὰ ἀποστέλλῃ τὰς ἵππους ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Γνωρίζομεν ἤδη, ὅτι ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει, ἣν ἀνωτέρω ἐν μεταφράσει κατεχωρίσαμεν, ὁ Βιδὰλ Μιχαὴλ ἔγραψεν εἰς τὸν δοῦκα, ὅτι δὲν θεωρεῖ συνετὸν νὰ ἀφεθῶσιν αἱ ἵπποι εἰς τὸν Ἀλέξιον.

(2) Φοραδία· ὁ ὀρθὸς τονισμὸς εἶναι φοράδια ὑποκορ. τοῦ φορὰς-άδος περὶ οὗ ἴδε Sophocles Lexicon p. 1149 καὶ Pape ἐν λέξει φορβάς.

(3) Ἡ παράγραφος αὕτη δὲν ὑπάρχει παρὰ Ζαμπελίῳ καὶ τοὺς ἐκ τούτου παραλαβοῦσι τὸ κείμενον τῆς συνθήκης καὶ ὁ λόγος ὡς νομίζω εἶναι ὅτι τὸ κείμενον τῆς Creta sacra (vol. II· σελ. 295) ἀντὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ *nolumus* ἔχει *volumus*. Τὸ λάθος δὲ τοῦτο ἐτάραξεν ἐντελῶς τὴν ἔννοιαν καὶ κατέστησε τὴν παράγραφον ταύτην ἀκατανόη-[illegible] καὶ ἀντιφατικήν. Ὡς ἔχει ἐν τῷ παρόντι χειρογράφῳ ἡ ἔννοια εἶναι σαφεστάτη.

(4) Ὁ σκοπὸς τοῦ παρόντος ὅρου εἶναι νὰ διακρίνῃ καὶ καθορίσῃ τὰς διαφόρους ἐν ῥήτῃ κοινωνικὰς τάξεις, εἰς ἃς εἶχεν ἐπέλθῃ ἕνεκα τῶν ἀδιακόπων ἐπαναστάσεων [σ]ύγχυσις καὶ ταραχή· ὁ τοιοῦτος καθορισμὸς φαίνεται ὅτι θα προσέδιδε τοῖς περὶ τὸν Ἀλέξιον καὶ ἐν γένει εἰς τὸ ἐγχώριον στοιχεῖον ὠφέλειάν τινα, ποίαν ὅμως ἀκριβῶς δὲν

est Feudatus, sit Feudatus et qui est Arcondus, sit Arcondus(2) et qui est Arcondopolus(2), debeat esse Arcondopolus, et qui est Vasmulus, debeat esse Vasmulus(3), et qui est Latinus(4), debeat esse Latinus et haberi Latinus.

ἔνι Μοιρατάρις(1), νὰ ἔνι Μοιρατάρις, καὶ εἴτις ἔνι Ἄρχοντας(2), νὰ ἔνι Ἄρχοντας, καὶ εἴτις ἔνι Ἀρχοντόπουλον(2), νὰ ἔνι Ἀρχοντόπουλον, καὶ εἴτις ἔνι Βασμοῦλος(3), νὰ ἔνι Βασμοῦλος, καὶ εἴτις ἔνι Λατῖνος(4) νὰ ἔνι(5), καὶ ἔχεται Λατῖνος.

εἶναι εὔκολον ἐκ τῶν γνωστῶν πηγῶν νὰ βεβαιώσωμεν. Ὑποθέτω ὅτι μέχρι τοῦδε ὑπετιμᾶτο ἡ θέσις τοῦ ἐγχωρίου φεουδάρχου ἀπέναντι τοῦ Ἑνετοῦ καὶ ὅτι ἡ παροῦσα διάταξις πρὸς τοῖς ἄλλοις καθιεροῖ τὴν μεταξὺ αὐτῶν πλήρη ἰσότητα ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος. Ἔπειτα γίνεται διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῶν ἐγχωρίων εὐγενῶν τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντοπούλων, οἵτινες ἦσαν τὰ λείψανα τῆς Βυζαντιακῆς ἐν τῇ νήσῳ πολυπλόκου ὑπαλληλίας καὶ ἀριστοκρατίας. Ποῖον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα εἶχεν ἡ ἀναγνώρισις αὕτη, δὲν γνωρίζω. Ἐπίσης ἄδηλον καὶ τίνος ἰδιάζοντος προνομίου ἀπέλαυον οἱ Βασμοῦλοι.

(1) Μοιρατάρις, ὁ φεουδάρχης ὁ ἔχων φέουδον, μοῖραν, ὡς εὕρομεν πολλάκις ἕως τώρα λεγόμενον τὸ ἱπποτικὸν τιμάριον.

(2) Ἄρχοντας - Ἀρχοντόπουλον. Οἱ ἰθαγενεῖς εὐγενεῖς οἱ ἐκ τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς διατηρήσαντες τὴν εὐγένειαν. Ἀρχοντόπουλον κατὰ λέξιν ἐξηγούμενον σημαίνει τὸν υἱὸν τοῦ Ἄρχοντος, ἀλλ' ἐνταῦθα ἔχει εἰδικωτέραν σημασίαν δηλοῦν τάξιν εὐγενείας ὑποδεεστέραν τῆς τοῦ Ἄρχοντος, ὡς παρετήρησαν ἤδη καὶ ἄλλοι ἑρμηνευταί. Ἡ λέξις Ἄρχων, ὡς δηλωτικὴ τάξεως δεσποζούσης διετηρήθη ἐν Κρήτῃ μέχρι σήμερον εἰς παραδόσεις δημώδεις, διηγήσεις καὶ παροιμίας ὑπὸ τὴν μορφὴν Ἄρχος.

(3) Vasmulus-Βασμοῦλος. Ἄλλοτε λέγεται καὶ γασμοῦλος. Ἡ λέξις μιξοβάρβαρος Βασμοῦλοι ἦσαν οἱ γεννηθέντες ἐξ ἐπιγαμίας Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ἐχρησίμευον δὲ ὡς μισθοφόροι ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Κράτει. Ἴδε Ducange, Glossar Graecitatis ἐν λέξει Βασμοῦλος· ἐκ τούτου παραλαβόντες ἀναγράφομεν δύο χωρία Βυζαντ. συγγραφέων ἐξηγητικὰ τῆς λέξεως, Παχυμέρους Βιβλ. 3 κεφ. 9 «τῷ δὴ Γασμουλικῷ, οὓς δὴ Συμμίκτους ἡ τῶν Ἰταλῶν εἴποι ἂν γλῶσσα· ἦσαν γὰρ ἔκ τε Ρωμαίων καὶ Λατίνων γεγενημένοι» κτλ. καὶ βιβλ. 15 κεφ. 30. «Γασμοῦλοι, οὓς ἂν ὁ Ρωμαῖος διγενεῖς εἴποι ἐκ Ρωμαϊκῶν γυναικῶν γεννηθέντες τοῖς Ἰταλοῖς.» Ἐπὶ Βυζαντινῶν οἱ Γασμοῦλοι ἀπετέλουν τὸ ἐπίλεκτον μισθοφορικὸν σῶμα ατὸ γὰρ Γασμουλικὸν θαρρούντως εἶχε πρὸς τὰς μάχας» αὐτόθι κεφ. 17.

(4) Λατῖνος. Εἶναι οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας οἱ ἀποκατεστημένοι ἐν Κρήτῃ ὡς ἔμποροι καὶ βιοτέχναι ἀλλὰ μὴ κατέχοντες φέουδα. Τοιοῦτοι πολυάριθμ κατῴκουν μάλιστα ἐν Χάνδακι καὶ τοῖς περιχώροις μεταξὺ τῶν δύο σκαλῶν.

(5) Ἔνι - ἔνι εὕρηται δεκάκις μόνον ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ κοινολεκτούμενον, φαίνεται, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Κρήτῃ. Σήμερον ἐκτὸς τοῦ κοινοτάτου εἶναι λέγετ ἐνιαχοῦ ἐν Κρήτῃ εἰς ὀρεινὰ μέρη ὁ τύπος ἔναι.

18. Volumus etiam, quod papates et diacones et filii papatum, qui non sunt possessi pro villanis, nec sint villani; volumus quod non debeant dari pro villanis (qui) non sunt capita a viginti supra et debeant scribi nominatim.

19. Item volumus quod tu

18. Θέλομεν ἀκμή, ἵνα οἱ πάπατες καὶ οἱ διάκονες καὶ οἱ υἱοὶ τῶν παπάτων, οἵτινες οὐκ εἰσὶν διακρατημένοι ὡς πάροικοι, οὔτε εἰσὶν πάροικοι· θέλομεν, ἵνα μὴ δοθῶσιν διὰ παροίκων, οἵτινες οὐκ εἰσὶν κεφάλια ἀπὸ εἴκοσι καὶ ἐπάνω, καὶ ἵνα γραφθῶσιν κατ' ὄνομα.

19. Ἀκμὴ θέλομεν, ἵνα σὺ

18. Ὁ Ζαμπέλιος παρέλιπε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν παράγραφον ταύτην «ὡς δυσκατάληπτον ἕνεκα περισσῆς κακοσυνταξίας» ὡς λέγει. Καὶ πράγματι δὲν εἶναι εὔκολος ἡ πλήρης κατανόησις καὶ διαλεύκανσις τοῦ ὅρου τούτου. Ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καὶ ἄλλοθεν (Creta sacra vol. II pag. 25 καὶ ἑξῆς) ὑπῆρχον καὶ παπᾶδες καὶ διάκονοι πάροικοι (villani) ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ Ἀλέξιος θέλων νὰ περιορίσῃ ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν ἀτιμωτικὴν ταύτην διὰ τὸν Ἑλληνικὸν κλῆρον κατάστασιν ἐπιτυγχάνει διὰ τοῦ ὅρου τούτου, ἵνα μόνον ὅσοι ἤδη ἦσαν τοιοῦτοι ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένοι καὶ ὑποχρεωμένοι μείνωσι τοιοῦτοι, οἱ δὲ μὴ πάροικοι εἰσέτι νὰ μὴ γίνωνται οὐδὲ νὰ θεωρῶνται πάροικοι μάλιστα οἱ υἱοὶ τῶν παπάδων καὶ οἱ διάκονοι. Ἐπίσης ὁρίζεται νὰ μὴ θεωρῆταί τις πάροικος, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν 20 ἐτῶν (οὕτω νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ φράσις «qui non sunt capita a viginti supra» - «οἵτινες οὐκ εἰσὶν κεφάλια ἀπὸ εἴκοσι καὶ ἐπάνω».) ὅσοι δὲ εἶναι πάροικοι νὰ γραφθῶσιν ὀνομαστικῶς, ὥστε νὰ μὴ ἐκχωρῇ κατάχρησις ἐκ μέρους τῶν φεουδαρχῶν καὶ τῆς ἐπιτοπίου Κυβερνήσεως. Δυνάμει τοῦ ὅρου τούτου, καθ' ὃν δὲν ἐπετρέπετο νὰ θεωρηθῇ τις πάροικος πρὸ τοῦ 20 ἔτους, ἠδύνατό τις υἱὰς ὢν παροίκου νὰ χειροτονηθῇ παπᾶς ἢ διάκονος πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ ὁρίου τούτου τῆς ἡλικίας καὶ οὕτω νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ κατόπιν. Φαίνεται ὅτι τοῦ εὐεργετήματος τούτου ἐγένετο μεγάλη χρῆσις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν ηὐξήθη πολὺ πρὸς ζημίαν τοῦ δημοσίου, διὰ τοῦτο δὲ ἡ Ἑνετ. Κυβέρνησις δὲν ἐφείσθη κατὰ καιροὺς μέσων, ὅπως παρακωλύσῃ τὴν τάσιν ταύτην παρεμβάλλουσα προσκόμματα εἰς τὰς ἀδείας τῶν χειροτονιῶν. Ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ κλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπὶ Ἑνετῶν δὲν ἦτο ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του, εἶναι εὐνόητον, ὡς μανθάνομεν καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1586 ἐκθέσεως τοῦ γενικοῦ Προνοητοῦ τοῦ φιλαλήθους καὶ τιμίου Garzoni· κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς ἦσαν ἀπαίδευτοι, φανατικοί, δεισιδαίμονες μὴ χρησιμεύοντες εἰς ἄλλο ἢ νὰ ἐξάπτωσι τὰ μίση μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων, μὴ ἔχοντες δὲ προϊστάμενον ὀρθόδοξον καὶ μὴ θέλοντες νὰ ὑπακούωσι τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον, οὗ καὶ ἡ μικροτέρα καὶ δικαιοτέρα αὐστηρότης ὑπερμέτρως παρεξηγεῖτο, εἶχον ἀποπτύσει πάντα χαλινὸν ἠθικῆς καὶ μετριότητος (ἴδε Pashley. vol. II Histor. Appendix p. 294. 295).

19. Εἴκοσιν ὅμηροι ἔπρεπε νὰ δοθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, ὧν εἷς ἔδει νὰ εἶναι ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλεξίου· οἱ ὅμηροι οὗτοι νὰ μένωσιν εἰς χεῖρας ῆς Αὐθεντίας ἐπὶ δύο ἔτη καὶ κατόπιν νὰ δύνανται νὰ ἀνταλλαχθῶσι δι' ἄλλων ἐξ ου σημαντικῶν μὲ τοὺς πρῶτον δοθέντας.

cum aliis rebellibus dare debeas obsides viginti in manibus signorie, ex quibus sit umus de filiis tuis; qui obsides esse debeant in manibus signorie annis duobus et possint cambiari sive commutari pro aliis tam bonis, ut erant illi, qui erunt dati prius.

μετὰ τῶν ἄλλων μουρτεμένων δοῦναι ἔχετε ὄψιδας(1) εἴκοσιν εἰς χεῖρας τῆς αὐθεντίας· ἐξ ἐκείνους(2) δὲ νὰ ἔνι ὁ εἷς ἐκ τοὺς υἱούς(2) σου· οἵτινες ὄψιδες εἶναι ἔχωσιν εἰς χεῖρας τῆς αὐθεντίας χρόνους δύο καὶ ἵνα ὑποροῦν ἀλλάσσεσθαι καὶ μεταδίδεσθαι δι' ἄλλους εἶτις καλούς(3), ὥσπερ ὦσιν ἐκεῖνοι οἱ δοθέντες ἐν πρότερον.

20. Item volumus quod pos-

20. Ἀκμὴ θέλομεν νὰ ὑπορῇς

(1) Ὄψιδας εἶναι ἡ λατ. λέξις obses-idis ἀπαντῶσα καὶ ἀλλαχοῦ· ἴδε Sophocles p. 828.

(2) Ἐξ ἐκείνους ἐκ τοὺς υἱούς σου. Ἡ ἐκ πρόθεσις μετ' αἰτιατ. ἀρχίζει νὰ εὑρίσκηται ἀπὸ τοῦ 8 αἰῶνος καὶ ἑξῆς· ἴδε Jannaris Histor. Greek-Gram 1570.

(3) Εἶτις καλούς· οὕτως ἔγραψεν ὁ Gerland ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἥτις καλοὺς ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ οὕτως (ἔτσι) καλούς· ἴδε Jannaris Histor Greek-Gram. 562.

20-32. Τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ τὰ ἀκόλουθα μέχρι τοῦ ἐπιλόγου ἔνθα ὁ Ἀλέξιος πρὸς ἀνταπόδοσιν τῶν παραχωρουμένων προνομιῶν ὁρκίζεται πίστιν κτλ. λείπουσιν ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦ Gerland δημοσιευθέντα κείμενα τῆς συνθήκης, ἤτοι Creta sacra-Tafel-Thomas-Ζαμπελίῳ κτλ. πιθανῶς δὲ καὶ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τὰ ἐν τῷ Museo civico τῆς Ἐνετίας, τὸ ὅλον δηλ. παράγραφοι 13. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τινὰ τούτων εἶναι δευτερευούσης σημασίας, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἄλλα σημαντικώτατα καὶ σπουσπουδαιότατα, π. χ. τὸ περὶ χειροτονίας Ἕλληνος ἐπισκόπου (26), τὸ περὶ ἀναστολῆς τῶν χρεῶν καὶ δωρεάς τῶν τόκων (24), τὸ περὶ κύρους τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν κριτάδων του (25), τὸ περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἀπὸ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτὸς τῆς νήσου (29), τὸ περὶ ἀμνηστείας καὶ ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως τῶν Μονεμβασιωτῶν καὶ ἄλλων ξενικῶν (32). Εἶναι ὅθεν ἀπορίας ἄξιον πῶς δὲν εὑρίσκονται τὰ ἄρθρα ταῦτα εἰς τὰ ἄλλα κείμενα. Ὑποβολιμαῖα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἐν χειρογράφῳ, ὅπερ κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἰδόντος καὶ περιγράψαντος αὐτὸ Gerland φέρει πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς γνησιότητος αὐθεντικοῦ κειμένου, ἀλλ' οὐδὲ ἀσήμαντα ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι παρελείφθησαν διὰ τοῦτο. Πιθανῶς προσετέθησαν ὀλίγον κατόπιν τῇ ἀμοιβαίᾳ συγκαταθέσει ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀφ' οὗ εἶχον ἤδη γίνῃ παραδεκτὰ τὰ προηγούμενα. Ὅτι ἡ προσθήκη τούτων δὲν εἶναι πολὺ νεωτέρα ἐξάγεται ἐκ τούτου ὅτι λαμβάνεται πρόνοια περὶ ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως τῶν ἐθελοντῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ἐκ Μονεμβασίας καὶ ἀλλαχόθεν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν θῶς καὶ ἐκ τῆς διατάξεως δι' ἧς κυροῦνται τὰ δεδικασμένα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου καὶ κριτάδων του κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως.

20. Ἡ ἔννοια τῆς παραγράφου εἶναι ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Ἀλέξιον ν' ἀλλά

sis cambiare alios villanos decem rebelles de illis qui sunt citra scalas (1).

21. Item quod nullus agrafus possit accipi pro villano usque ad duos annos.

22. Item volumus, quod omnes rebelles et Judei (4) et

ἀλλάξαι ἑτέρους παροίκους δέκα μουρτεμένους ἐξ ἐκείνους, οἵτινες ὦσιν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας (1).

21. Ἀκμὴ κἂν εἷς (2) ἄγραφος μὴ δυνηθῇ πιασθῆναι (3) πάροικος ἕως τοὺς δύο χρόνους.

22. Ἀκμὴ θέλομεν, ὅτι πάντες μουρτεμένοι καὶ Ἰουδαῖοι (4)

δέκα ἐκ τῶν παροίκων ἐπαναστατῶν τῶν πέραν τῆς σκάλας, ἤτοι νὰ ἐλευθερώσῃ δέκα τοιούτους παροίκους ἐπαναστάτας δίδων ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τοὺς κυρίους τούτων ἄλλους δέκα παροίκους. Περὶ ἐλευθερώσεως παροίκων ἐπαναστατῶν ἐγένετο ἤδη λόγος καὶ ἐν παραγρ. 15, καὶ διὰ τοῦτο ἐτέθη ἡ λέξις alios (ἑτέροις).

(1) Citra scalas - ἐκεῖθεν τῆς σκάλας. Τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο εἶναι ἐσφαλμένον· ἔπρεπε δηλ. νὰ κῆται ἢ *ultra* - ἐκεῖθεν ἢ *citra* - ἔποδεν, διότι οὕτως ἀντιστοιχοῦσι τὰ ἐπιρρήματα ταῦτα τοῦ τόπου. Ποῖον ὅμως ἐκ τῶν δύο τούτων ἁρμόζει δὲν γνωρίζομεν, διότι καὶ εἰς τὸ ἄρθρ. 15 ὅπου ἔγινε λόγος περὶ ἀπελευθερώσεως παροίκων ἐπαναστατῶν πρόκειται περὶ ἀμφοτέρων καὶ περὶ τῶν εὑρισκομένων πέραν τῆς σκάλας καὶ ἐντεῦθεν τῆς σκάλας·

21. Ἕνεκα τῶν ἐπαναστάσεων τῶν Χορτατσῶν καὶ κατόπιν τοῦ Ἀλεξίου δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ τακτικὴ εἰς τὰ ὑπάρχοντα εἰδικὰ κτηματολόγια καταγραφὴ τῶν παροίκων, ὅθεν πολλοὶ οἵτινες ὡς γόνοι παροίκων αὐξηθέντες κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐπαναστάσεων ἦσαν φύσει πάροικοι, δὲν ἦσαν γεγραμμένοι ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν παροίκων· οἱ τοιοῦτοι καλοῦνται πάροικοι ἄγραφοι (agrafi). Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁρίζεται νὰ μὴ συλληφθῇ τις ἐκ τῶν ἀγράφων τούτων ὡς πάροικος ἂν δὲν παρέλθωσι δύο ἔτη. Ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἠδύνατο ὁ ἄγραφος πάροικος ἢ νὰ ἀνακτήσηται τὴν ἐλευθερίαν του διὰ λύτρων, ἢ νὰ γίνῃ κληρικὸς (ὅτε ἀπηλλάσσετο τῆς ὑποχρεώσεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 18) ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξέλθῃ ἀνενόχλητος τῆς νήσου. Ἂν καλῶς ἐνόησα τὴν παράγραφον ταύτην εἶναι εὐεργετικωτάτη διὰ τὴν δυστυχῆ ταύτην τάξιν τῶν παροίκων. Περὶ τῶν ἀγράφων ἴδε καὶ Gerland, Das Archiv σελ. 51 σημ. 2.

(2) Κἂν εἷς. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς χρήσεως τοῦ κἂν εἷς ὡς ἀορίστου ἀντωνυμίας ἴδε Jannaris Hist. G. Gram. 595. 598c. 1449c καὶ Sophocles lexicon ἐν λέξει κἄν.

(3) Πιασθῆναι· περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ῥήματος πρβλ. Hatzidakis Einleit. p. 102. Jannaris Histor. Gr. Gram. 902. Sophocles lexicon ἐν λέξει πιάζω.

(4) Judei. Ὅτι οἱ πολυάριθμοι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας Ἑβραῖοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατοικῶσιν εἰς ὡρισμένην συνοικίαν ἢ διαμέρισμα τῆς πόλεως περικε[illegible]τημένον διὰ τειχῶν καὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἀπηγορευμένοι νὰ ἐξέρχωνται ἐν καιρῷ νυ[illegible] (Judaica - Judeca - Ghetto - Ἑβραϊκὴ) εἶναι γνωστόν. Καὶ σήμερν ἀκόμη ἐν πόλεσι τῆς Κρήτης διατηροῦνται αἱ Ἑβραϊκαί. Τὰ κατὰ τοὺς Ἑβραίους ἐν γένει Ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ εἶναι ἄξια διὰ τὸ περίεργον αὐτῶν νὰ ἀποτελέσωσιν ὑπο[illegible]ον ἰδίας ἐρεύνης.

fabri (1) possint habitare, ubicunque voluerint, salvo villani militum (2).

καὶ Χαλκιάδες (1) νὰ ὑποροῦν κατοικεῖν, ὅπου ἂν θελήσωσιν, φυλασσομένων τῶν παροίκων τῶν καβαλλαρίων (2).

23. Item quod datia (3) villanorum comunis, militum et Judeorum non solvantur pro tempore, quo fuerunt rebelles.

23. Ἀκμὴ τὰ δίκαια (3) τῶν παροίκων τῆς κοινότητος, τῶν καβαλλαρίων καὶ τῶν Ἑβραίων νὰ μὴ πληρωθοῦν τὸν καιρόν, ἐν ᾧ ἦσαν μουρτεμένοι.

24. Item quod debita non

24. Ἀκμὴ τὰ χρέη νὰ μὴ

(1) *Fabri*-Χαλκιάδες. Χαρκιάδες λέγονται καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν Κρήτῃ οἱ σιδηρουργοί. Ὡς φαίνεται εἰς τοὺς Χαλκιάδες (καὶ τοὺς Ἰουδαίους) ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ μένωσιν ὅπου ἤθελον, ἀλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μένωσιν εἰς ὡρισμένον μέρος τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Gerland ὑποπτεύει ὅτι διὰ τῆς λέξεως Χαλκιάδες ἐννοοῦνται οἱ Ἀθίγγανοι ἢ Τσίγγανοι, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εὑρίσκοντο ἐν Εὐρώπῃ μετερχόμενοι τοὺς πλάνητας Χαλκεῖς (fabri) (Gerland, Das Archiv s. 125 Amnerk. 5). Τίς λόγος παρεκίνησε τὸν Ἀλέξιον εἰς τὴν προστασίαν τῶν δύο τούτων ἐπηλύδων ἐν Κρήτῃ τάξεων δὲν γνωρίζομεν.

(2) Salvo villani militum-φυλασσομένων τῶν παροίκων τῶν καβαλαρίων. Οὐδένα λόγον ἔχει ἡ ἐξαίρεσις αὕτη παρὰ μόνον ἂν περιορισθῇ ἡ ἀναφορὰ μόνον εἰς *omnes rebelles*, διότι ἴσως δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχον πάροικοι Ἰουδαῖοι καὶ Χαλκιάδες.

(3) Datia-δίκαια. Εἶναι τὰ τέλη. Ἡ δὲ ἔννοια· οἱ ἐπαναστατήσαντες πάροικοι τῆς κοινότητος καὶ τῶν φεουδαρχῶν καὶ οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἑβραῖοι νὰ μὴ πληρώσωσι τὰ ὡρισμένα τέλη εἰς τοὺς κυρίους των φεουδάρχας ἢ εἰς τὸ κοινὸν ἐφ' ὅσον χρόνον διήρκεσεν ἡ ἐπανάστασις.

24. Διάταξις λίαν εὐεργετικὴ ὑπὲρ τῶν ὀφειλετῶν· τὰ χρέη νὰ μὴ ζητηθῶσι παρὰ μετὰ δύο ἔτη καὶ τότε μὲ ἀγάπην καὶ μόνον τὸ κεφάλαιον. Οἱ ζημιούμενοι ἐκ τῆς ἀποκοπῆς ταύτης τῶν χρεῶν θὰ ἦσαν πρὸ πάντων οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες διαχειριζόμενοι μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ καὶ δανείζοντες αὐτὸ ἐπὶ τόκῳ εἰς τοὺς ἀσωτευομένους εὐγενεῖς Ἑνετοὺς εἶχον κατορθώσῃ να ἔχωσιν ὅλους σχεδὸν τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν τάξιν ταύτην ἐν Κρήτῃ ὀφειλέτας. Πολλάκις κατ' αἴτησιν τῶν τελευταίων ἡ Ἑνετ. Κυβέρνησις προέβη εἰς ἀνακουφιστικὰ μέτρα τῶν ὀφειλόντων εἰς τοὺς Ἑβραίους ὁτὲ μὲν ὁρίζουσα τὸ μέγιστον ὅριον τοῦ νομίμου τόκου, ὁτὲ δὲ χορηγοῦσα προθεσμίας πολυχρονίους πρὸς ἀποπληρωμὴν τῶν χρεῶν κατὰ δόσεις. Ἵνα κατανοηθῇ πόσον οἱ χρηματιστικοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον περισφίγξει διὰ τῶν δικτύων των τοὺς εὐγενεῖς Λατίνους ἀρκεῖ νὰ ῥηθῇ ὅτι ὅτε ποτὲ (1416) διετάχθη ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως ὁ καταρτισμὸς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ εὐγενῶν Ἑνετῶν τῶν μὴ ὀφειλόντων τοῖς Ἑβραίο[ις] πρὸς ἐξέλεγξιν καὶ διακανονισμὸν τῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους χρεῶν, δὲν ἐγένετο δυνατ[ὸν] νὰ καταρτισθῇ αὕτη ἅτε οὐχ εὑρεθέντων τριῶν τοιούτων εὐγενῶν ἐν Κρήτῃ μὴ ὀφει λόντων χρήματα εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ ἔγινεν ἀνάγκη νὰ σταλῇ αὕτη ἐξ Ἑνετίας (Il Noiret, Documents p. 245. 246. 530).

debeant (peti) usque ad duos annos in pace et tunc capitale (1) tantum.

25. Item quod omnes sententiae, que facte fuerunt per te et tuos judices, sint firme.

26. Item quod si non erit aliquis episcopus Grecus in terra, quod tu possis mittere et facere fieri unum, qui possit habitare ultra scalas

27. Item si aliquis planta-

ἔχωσιν ζητηθῆναι, εἰ μὴ εἰς δύο χρόνους εἰς ἀγάπην καὶ τότε μόνον τὸ κεφάλιν (1).

25. Ἀκμὴ ἵνα πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις, ἅς ἐποίησαν σὺ καὶ οἱ κριτᾶδές σου, νὰ ὦσιν στερεαί.

26. Ἀκμὴ ἐὰν οὐκ ἔστιν κἂν εἷς ἐπίσκοπος εἰς τὴν χώραν Ρωμαῖος, ἵνα ὑπορῇς ἀποστεῖλαι εἰς τὸ ποιῆσαι γενέσθαι ἕνα, ὅστις νὰ ὑπορῇ οἰκεῖν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας.

27. Ἀκμὴ ἐάν τις φυτεύ-

(1) Capitale-κεφάλαιον. Καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ τὸ κεφάλαιον λέγεται κεφάλι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς τόκους οἵτινες καλοῦνται διάφορα.

25. Ὁ Ἀλέξιος ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε σχηματίσει προσωρινὸν πολίτευμα μὲ κεντρικὴν διοίκησιν καὶ ὑποδεεστέρας κατὰ τόπους ἀρχὰς ἀστυνομικὰς καὶ δικαστικὰς πρὸς ἐκδίκασιν τῶν διαφορῶν καὶ περιορισμὸν τῶν ἀδικημάτων καὶ τῶν καταχρήσεων. Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐδίκασαν πολλὰς διαφοράς. Διὰ τοῦ παρόντος ὅρου ἀναγνωρίζονται ὡς ἔγκυρα τὰ δεδικασμένα· καὶ ἦτο τοῦτο πολὺ φυσικόν, ἀφ' οὗ ἄλλως θὰ ἐπήρχετο χάος καὶ ταραχὴ εἰς χιλιάδας συμφερόντων. Περὶ τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τοῦ Ἀλεξίου ἴδε Ζαμπελίου Ἱστορ. Σκηνογραφήματα ἐν τῷ σχετικῷ κεφαλαίῳ.

26. Ὁ ὅρος οὗτος εἶναι σχετικὸς πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. 9 περὶ παραχωρήσεως τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Ἀρίου εἰς τὸν Ἀλέξιον δι' Ἕλληνα ἐπίσκοπον. Καὶ ὁ μὲν ὅρος ἐκεῖνος ἐξαρτώμενος καὶ ἐκ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἐκτελεσθῇ μετὰ τὴν φλογερὰν μάλιστα τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Ε'. διαμαρτυρίαν, ὁ παρὼν ὅμως ἴσως τεθείς, ἀφ' οὗ κατενοήθη ἡ δυσκολία τῆς ἐκτελέσεως τοῦ 9, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρακωλυθῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ἀφ' οὗ ἡ Ἐνετικὴ Πολιτεία ἀνεπιφυλάκτως ποιεῖται τὴν παραχώρησιν. Εἶναι ὅθεν πιθανώτατον ὅτι καὶ ἂν δὲν παρεχωρήθη ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Ἀρίου, Ἕλλην ὅμως ἐπίσκοπος θὰ ἐχειροτονήθη διὰ τὴν Κρήτην καὶ θὰ διέτριβεν ἐνταῦθα πέραν τῶν σκαλῶν ἐκτελῶν τὰ ποικίλα καθήκοντα τοῦ ἀξιώματός του. Ἡ διαφώτισις τοῦ ζητήματος τούτου ὡς καὶ τόσων ἄλλων προσδοκᾶται ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐν Ἐνετίᾳ Κρητικῶν Ἀρχείων.

27. Ἕνεκα τῆς πολυχρονίου ἐπαναστάσεως πολλὰ κτήματα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνήκοντα μάλιστα εἰς τοὺς Ἐνετοὺς θὰ ἔμενον ἀδέσποτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Πολλὰ ἐκ τούτων θὰ ἐκαλλιεργοῦντο καὶ θὰ ἐκαρποῦντο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο, εἴς τινα δὲ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐφυτεύθησαν καὶ ἄμπελοι καὶ δένδρα. Ἐννοεῖται . θὰ ἦτο ἄδικος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἡ ἄνευ ἀποζημιώσεως ἔξωσις ἐμφυτευτῶν· δι' ὃ προνοεῖ τὸ παρὸν ἄρθρον ὁρίζον ὅτι ὁ ἐμφυτευτὴς θὰ λαμβάνῃ τὸ συ τοῦ ἐμφυτευθέντος κτήματος μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καλλιεργίας τοῦ ὅλου οὐχὶ αἰώς ἐπ' ἄπειρον (ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ἕνεκα τοῦ ἐπιρρήματος πάντοτε), ὰ μέχρι ἐντελοῦς ἀναπτύξεως τῶν ἐμφυτευθέντων ἀμπέλων ἢ δένδρων. Ἡ ἐπὶ τῷ

verit (1) vineam vel arbores supra terram alterius, habeat Dominus terre medietatem et aliam medietatem illi qui plantaverunt (2), laborando semper ipsam ille, qui plantavit.

28. Item si aliquis fecessit molendinum supra terram alterius, quod numquam fuisset factum, debeat habere medietatem dominus terre et aliam medietatem ille qui fecit molendinum.

29. Item quod aliquis re-

ση (1) ἀμπέλιν ἢ δένδρα ἐπάνω εἰς γῆν ἑτέρου, νὰ ἔχῃ ὁ αὐθέντης τῆς γῆς τὸ ἥμισυ καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐκεῖνοι, ὅπου τὸ φυτεύσωσιν (2) ἐργαζόμενος πάντοτε ἐκεῖνον ἐκεῖνος, ὅπου τὸ φύτευσεν.

28. Ἀκμὴ ἐάν τις ἐποίησεν μυλοστάσιν (3) ἐπάνω εἰς γῆν ἑτέρου, ὃ πώποτε οὐκ ἐγενήθη, νὰ ἔχῃ τὸ ἥμισυ ὁ αὐθέντης τοῦ τόπου καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐκεῖνος, ὅπου ἔκαμε τὸ μυλοστάσιν.

29. Ἀκμὴ κἂν εἷς τῶν μουρ-

ἡμίσει τοῦ ἀγροῦ ἐμφύτευσις ἀμπέλου καὶ ἐλαιῶν εἶναι καὶ σήμερον συνηθεστάτη ἐν Κρήτῃ.

(1. 2) Plantaverit - plantaverunt - φυτεύσῃ - φυτεύσωσιν. Ἐν ᾧ τὸ Λατινικὸν κείμενον ἔχει τὰς λέξεις κατὰ τὸν ἁρμόζοντα χρόνον τὸν παρῳχημένον, τὸ Ἑλληνικὸν ἔχει κατὰ τρόπον ἀναφερόμενον εἰς τὸ μέλλον, ὅπερ ἐξ ἅπαντος εἶναι σφάλμα τοῦ μεταφράστου ἢ τοῦ ἀντιγραφέως ἢ κακὴ τοῦ χειρογράφου ἀνάγνωσις.

28. Ὁ ὅρος οὗτος ὁρμᾶται ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐξ ἧς καὶ ὁ προηγούμενος. Ἐάν τις καθ' ὃν χρόνον ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐγκαταλελειμμέναι αἱ ἀγροτικαὶ περιουσίαι κατεσκεύασε μυλοστάσιν εἰς γῆν ἄλλου χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ τοιοῦτον πρότερον ἐκεῖ ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος.

(3) Μυλοστάσιν· λέξις μὴ ἀπαντῶσα ἐν τοῖς λεξικοῖς· σημαίνει βεβαίως τὸν μυλῶνα (ὑδρόμυλον ἴσως καὶ ἀνεμόμυλον) αὐτὸν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔργον ἢ ὄργανον εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ μυλῶνος καὶ δὴ τὰ τεχνικὰ ἢ ὑδραυλικὰ ἔργα τὰ χρήσιμα πρὸς διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος, τὴν ἀποθήκην κτλ. Ὁμοίως πρὸς τὸ μυλοστάσιν εἶναι ἐσχηματισμένον τὸ ἐν Κρήτῃ σύνηθες σήμερον μυλοτόπι.

29. Μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων παραχωρήσεων πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς στρατεύσεως ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Ὅτι πολλάκις ἡ Ἑνετία κατέφευγεν εἰς τοιούτου εἴδους ἀναγκαστικὰς στρατολογίας ἐν Κρήτῃ, μάλιστα πρὸς καταρτισμὸν τῶν πληρωμάτων τῶν γαλερῶν εἶναι γνωστόν, ἦτο δὲ ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἐκ τῶν φοβερωτάτων καὶ ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν ἐξαγοράσωσι δι' ἀφθόνου χρυσοῦ πωλοῦντες τὰ ὑπάρχοντά των ἢ συνελαμβάνοντο καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὰ κάτεργα, (ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπανέβλεπον τὴν πατρίδα εὑρίσκοντες τὸν θάνατον οἱ πλεῖστοι ἐν πολέμοις ἢ διὰ τῶν λοιμικῶν νόσων αἵτινες συχνότατα ἐθέριζον τὰ πληρώμα ἢ δραπετεύοντες περιέτρεχον τὰ ὄρη καὶ τὰς φάραγγας τῶν ὀρέων τῆς Κρήτης, ὅπου ἢ ἐξεπατρίζοντο ἢ προδιδόμενοι ὑπὸ συμφυγάδων συνελαμβάνοντο. Ἴδε Pash

bellis non teneatur servire dominatinoni extra insulam, nisi ipse voluerit.

30. Item volumus, quod tu possis recipere haniscia (1), angarias et alia servitia, que voluntarie fient tibi et possit ipsa facere, qui voluerit.

31. Item quod Marcus Flabani habeat suum feudum, solvendo ipse illud, quod venditum fuit, et si ipse, qui habet ipsum, fecerit aliquid melioramentum (2), debet solvere illud melioramentum.

τεμένων νὰ μὴ ἔνι κρατημένος δουλεῦσαι τῇ αὐθεντίᾳ ἔξωθεν τῆς νήσου, ἐὰν μὴ θελήσῃ.

30. Ἀκμὴ θέλομεν, ἵνα ὑπορῇς παραλαμβάνειν κανίσια (1), ἀγγαρείας καὶ ἑτέρας δουλείας, οἵτινες ἑκόντες ποιοῦνταί σοι, καὶ νὰ ὑπορῇ ποιῆσαι αὐτά, εἴτις θέλῃ ποιῆσαι.

31. Ἀκμὴ ὁ Μᾶρκος Φλαμπάνης ἔχῃ τὴν μοῖραν αὐτοῦ, πληρώνοντα ἐκεῖνος ἐκεῖνον, ὅπου ἐπουλήθη, καὶ ἐαν ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει αὐτήν, ἐποίησέν τι καλλιότερον (2), ἵνα ἔχῃ πληρῶσαι καὶ ἐκεῖνον τὸ καλλιότερον.

vol. II Histor. Appendix p. 293 (ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Garzoni) καὶ τοῦ Ζαμπελίου Ἱστορικὰ Σκηνογραφήματα.

(1) Haniscia-Κανίσια. Ὁ ὀρθότερος καὶ συνήθης τύπος εἶναι κανίσκιον ὑποκορ. τοῦ κανοῦν· ἦτο κάνιστρον πλεκτὸν ἐκ ῥάβδων· συνεκδοχικῶς δὲ σημαίνει δῶρα (πρὸ πάντων τρόφιμα) προσφερόμενα ἐντὸς κανισκίου. Ἡ λέξις κανίσκιον ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ἦτο γενικῆς χρήσεως εἰς τὴν Βυζαντιακὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἐποχήν· ἴδε Sophocles lexicon p. 626 ἐν λέξει κανίσκιον καὶ Ducange Gloss. Graec. 574. Ἐξ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ῥῆμα κανισκεύω = donare. Ἐν Κρήτῃ σήμερον ἡ λέξις ἔγινε σπανία, τὴν θέσιν δὲ αὐτῆς κατέβαλεν ἡ ξενικὴ πανέρι-ια δηλοῦσα τὸ αὐτό· ἤτοι πρῶτον τὸ κάνιστρον καὶ εἶτα τὰ δῶρα τὰ προσφερόμενα κατὰ τοὺς γάμους, τὰς θρησκευτικὰς ἑορτὰς κτλ. Ὁ Καλλιέργης ὡς μέγας ἄρχων καὶ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν ἐξελιπάρουν πολλοὶ ἐδέχετο καὶ ἀγγαρείας καὶ κανίσκια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται ἡ Ἐνετικὴ Κυβέρνησις διὰ τοῦ παρόντος ὅρου νὰ σεβασθῇ.

31. Ποῖος ἦτο ὁ Μάρκος Φλαμπάνης οὗ ἡ μοῖρα (τὸ φέουδον) εἶχε πωληθῇ εἰς ἄλλον καὶ ἤδη διὰ τοῦ παρόντος ἄρθρου ἀποκαθίσταται εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῇ πληρωμῇ τοῦ ἀντιτίμου καὶ τῆς τυχὸν καλλιτερεύσεως (melioramentum) δὲν γνωρίζομεν ἀλλαχόθεν. Ἐπίσης ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἦτο ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀλεξίου ἢ τἀνάπαλιν· πιθανώτερόν μοι φαίνεται τὸ πρῶτον, μολονότι ὁ φεουδάρχης φέρει ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ιτικόν, εἰς τοῦτο δέ με ἄγει ἡ παρατήρησις ὅτι πάντα τὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης πλὴν ἐπιλόγου («σὺ γοῦν ὤμοσας κτλ.) περιέχουσι παραχωρήσεις πρὸς τὸν Ἀλέξιον τοὺς ὀπαδούς του, οὐχὶ δὲ τοὐναντίον.

!) Καλλιότερον-melioramentum. Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν δύο τούτων ταυτοων λέξεων ὁρμηθεὶς ἐνεθυμήθην τὴν λέξιν καλλιμέντον συνηθεστάτην σήμερον

32. Item quod omnes Monovasienses aut alii forenses, qui invenirentur ultra scalas, possint secure ire ad domum suam; et si dare debebunt vel recipere, eis ratio (1) fiat.

32. Ἀκμὴ ὅλοι οἱ Μονεμβασιῶται ἢ καὶ ἕτεροι ξενικοί, οἵτινες εὑρεθῶσιν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας νὰ ὑποροῦν θρασέως ἀπελθῆναι εἰς τὰς αὐτῶν οἰκίας. Καὶ ἐὰν χρεωστῶσιν ἢ χρεώστουν αὐτῶν, νὰ ποιῆται αὐτοῖς ἀρκ(ή) (1).

33. Tu vero jurasti fideli-

33. Σὺ γοῦν ὤμοσας πιστό-

ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας, γενομένην δὲ ἐκ συμφύρσεως (contamination - intermixture) τῶν δύο λέξεων κάλλιο - miglioramento. Ὅμοιον παράδειγμα ἑλλ. καὶ ἰταλ. λέξεως συμφυρομένων πρὸς ἀποτέλεσιν μιᾶς ἀναφέρω τὸ πῦρ - *terracotta* = πυροκότα. Περὶ συμφύρσεως ἴδε Χατζιδάκι Ἀθηνᾶς τόμ. 6 σελ. 143.

32. Δίδεται ἐλευθέρα ἀναχώρησις ἐκ τῆς νήσου εἰς τοὺς Μονεμβασιώτας καὶ ἄλλους ξενικούς, οἵτινες εἶχον ἔλθει ὡς ἐθελονταὶ ἐκ Μονεμβασίας καὶ ἄλλων χωρῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν Κρητῶν· μεταξὺ τούτων θὰ ὑπῆρχον καὶ λείψανα τῶν ἐπικουριῶν ἃς οἱ Βυζαντῖνοι αὐτοκράτορες μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1261) εἶχον ἀποστείλει κατὰ καιροὺς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης.

(1) *Ratio* - ἀρκ(ή). Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἑλλ. λέξεως δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Gerland οὐδὲ ἡ σημασία. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι σημαίνει βοήθεια εὐκολία. Ἡ Ἑνετικὴ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται δηλ. νὰ βοηθήσῃ καὶ διευκολύνῃ διὰ τῶν νομίμων μέσων τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς εἰς τὰς δοσοληψίας των καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτοὺς ἀπροστατεύτους ἢ ἐκτὸς τῶν νόμων.

33. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τελευτᾷ τὴν συνθήκην καὶ ὁρίζει τί ὡς ἀντάλλαγμα τῶν γενομένων παραχωρήσεων καὶ προνομιῶν (παραγρ. 1 - 32) ἀπαιτεῖ ἡ Ἑνετία παρὰ τοῦ Ἀλεξίου καὶ οὗτος ἐνόρκως ὑπεσχέθη νὰ τηρήσῃ πίστιν καὶ ὑπακοὴν ἀπόλυτον, ἔγκαιρον εἰδοποίησιν τῶν ἀρχῶν διὰ πᾶν σχεδιαζόμενον ἢ τεκταινόμενον ἐναντίον τῆς τιμῆς τῆς δημοκρατίας, πρόθυμον καὶ ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν πρὸς κατάπνιξιν παντὸς τοιούτου κινήματος ἐν Κρήτῃ. Ἐπὶ τούτοις ἡ Γαληνοτάτη ἐνόρκως βεβαιοῖ τὴν τήρησιν τῶν προηγουμένων ὅρων, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ Ἀλέξιος σώζει τὴν πρὸς αὐτὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ καὶ αἰώνιον κῦρος ἐγένετο ἡ παροῦσα συνθήκη σφραγισθεῖσα διὰ τῆς δουκικῆς σφραγῖδος καὶ ὑπογραφεῖσα ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Δουκὸς καὶ τοῦ συμβούλου του.

Τὸ ἔγγραφον πράγματι φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Δουκὸς Κρήτης Βιδὰλ Μιχαὴλ καὶ τοῦ συμβούλου του Μάρκου Δελφίνου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ σύμβουλοι τοῦ Δουκὸς ἦσαν δύο, ἓν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ἢ ὅτι ὁ εἷς τῶν συμβούλων ἐκωλύετο δι' ἀσθένειαν ἢ ἀπουσίαν νὰ ὑπογράψῃ (δυνατὸν καὶ νὰ ἦτο τεθνεὼς χωρὶς νὰ ἔχῃ ορισθῆ ἀκόμη ἀντικαταστάτης του) ἢ ὅπερ καὶ πιθανώτερον διεφώνησε πρὸς τὸν Δοῦκα καὶ τὸν ἄλλον σύμβουλον εἰς τὰ ἀνωτέρω· ὅτι συχνὰ συνέβαινον τοιαῦται διαφωνίαι, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὸ ζήτημα ἐλύετο κατὰ πλειονοψηφίαν γνωρίζομεν ἄλλοθεν, δὲν εἶναι δὲ δύσκολον νὰ εὕρῃ τις παραδείγματα διεξερχόμενος τὰ ἔγγραφα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ Noiret, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀνεφέρετο ἐν τῇ ἀποφάσει ρητῶς

tatem domino nostro duci Venetiarum, nobis et sucessoribus nostris imperpetuum et de obediendis preceptis suprascripti domini nostri ducis, nostris et sucessorum nostrorum et amicos Venetiarum pro amicis habere (et) inimicos Venetiarum pro inimicis Et si aliquid, quod sit contra honorem domini nostri ducis, nostrum et sucessorum nostrorum et bonum statum hujus insule Crete, seieris vel tractari cognoveris. absque mora dabis operam cum effectu turbandi et impediendi illud toto tuo posse Et quam cito poteris, id nobis et sucessoribus nostris in notitiam dabis.

Nos autem cum nostro consilio per [nos] et (per) successores nostros juravimus omnia et singula suprascripta tibi at(t)endere et observare, donec domino nostro duci Venetia-

τητα τῷ αὐθέντι ἡμῶν τῷ δουκὶ Βενετίας, ἡμῖν καὶ τοῖς διαδόχοις ἡμῶν αἰωνίως καὶ νὰ εἶσαι ὑπήκοος τοῖς ὁρισμοῖς τοῦ ἀναγεγραμμένου αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δούξ, τοῖς ἡμετέροις καὶ τῶν διαδόχων ἡμῶν, καὶ τοὺς φίλους τῆς Βενετίας ὡς φίλους ἔχειν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ὡς ἐχθρούς. Καὶ ἐάν τι τὸ ὂν ἐνάντιον τῆς τιμῆς τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δούξ, ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων διαδόχων καὶ καλῆς καταστάσεως ταύτης τῆς νήσου Κρήτης μάθῃς ἢ εἰς πραττόμενον ἐγνωρίσῃς, χωρὶς ἀναμονῆς νὰ δώσῃς ἔργον μετὰ τέλους ἐξοχλοῦντα καὶ ἐμποδίζοντα τοῦτο κατὰ δύναμίν σου, καὶ τὸ γοργότερόν το ὑπορεῖς, ἐκεῖνο ἡμῖν καὶ τοῖς διαδόχοις ἡμῶν γνωστὸν ποιήσεις.

Ἡμεῖς γοῦν μετὰ καὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆς δι' ἡμῶν καὶ τῶν διαδόχων ἡμῶν ἐπωμόσαμεν πάντα καὶ ὅλα τὰ ἀναγεγραμμένα διακρατῆσαι καὶ διατηρῆσαί σοι, μέχρις ἂν τῷ αὐθέντι ἡμῶν τῷ δουκὶ

καὶ ἡ διαφωνία. Ἴσως ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ δὲν ἐθεωρήθη καλὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς διαφωνίας τοῦ ἑνὸς συμβούλου πρὸς ἀποφυγὴν ὑπονοιῶν καὶ παρεξηγήσεων ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἐκτὸς τῆς ὑπογραφῆς τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ συμβούλου αἵτινες ἔχουσι τεθῆ καὶ εἰς τὸ Λατινικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ χειρογράφου Vendramin-Calerghi ὑπῆρχε δουκικὴ σφραγὶς κρεμαμένη ἀπὸ μηρίνθου σηρικῆς ὡς εἴπομεν καὶ προηγουμένως. Ἔπειτα εἰς τὸ τέλος μὲν τοῦ Λατινικοῦ κειμένου κεῖται ἡ ὑπογραφὴ τοῦ συντάκτου τοῦ Λατινικοῦ κειμένου Γέρδου Βίδου (Gerdus Vido), μετὰ δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Ἕλληνος μεταφράστου Νικηφόρου τοῦ Ὀρινᾶ ἱερέως καὶ πρωτοψάλτου.

rum, nobis et successoribus nostris obediens fueris et fidelis.

In cujus rei evidentia et perpetua firmitate presens scriptum fieri fecimus et sigillo nostro pendente jussimus communiri in eo propriis manibus subscribentes.

† Ego vitalis michael duca Crete manu mea subscripsi.

† Ego marco delfino consiliarius Crete manu mea subscripsi.

Ego Gerdus vido presbiter ecclesie sancti vitalis (1) notarius et capellanus (2) suprascripti domini duche complevi et roboravi.

Βενετίας, ἡμῖν καὶ τοῖς διαδόχοις ἡμῶν ὑπήκοος ἔσει καὶ πιστός.

Εἰς ἐμφανίαν γοῦν τούτου τοῦ πράγματος καὶ αἰωνίαν στερεότηταν τὸ παρὸν γράμμα ἐποιήσαμεν καὶ τῷ ἡμετέρῳ σιγγίλλῳ ἐγκρεμαμένῳ ἐνετείλαμεν βεβαιῶσαι ἐν αὐτῷ ἰδίαις χερσὶν ὑπογράψαντες.

† Ego vitalis michael ducha crete manu mea subscripsi.

† Ego marco delfino consiliarius crete manu mea subscripsi.

Ὁ γραφεὺς τοῦ ὕφους (3) Νικηφόρος εὐτελὴς ἱερεὺς πρωτοψάλτης καὶ ταβουλλάριος νήσου Κρήτης ὁ Ὀρινᾶ; μαρτυρῶν καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα.

(1) Sancti Vitalis. Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τούτου ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῶν γνωστῶν καταλόγων τῶν ἐν Χάνδακι ἐκκλησιῶν (ἤτοι Creta sacra II σελ. 7-35, χειρόγραφος κατάλογος Ἱερομονάχου Κομητᾶ τοῦ ἔτους 1735 παρὰ Στεφάνῳ Νικολαΐδῃ, καὶ παρὰ Coronelli) δὲν ὑπῆρχεν ἐν Χάνδακι, ὥστε ἡ ἐκκλησία αὕτη θὰ ὑπῆρχεν ἐν Βενετίᾳ, ἐκεῖθεν δὲ ἠκολούθησεν οὗτος τὸν δοῦκα ὡς ἱερεὺς καὶ νοτάριος αὐτοῦ. Ἴσως ὁ ἅγιος Βιτάλιος ἦτο πάτρων τῆς οἰκογενείας τοῦ δουκός, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, Vitalis (Ἑνετιστὶ Vidal).

(2) *Capellanus*. Ἐλέγετο ἐν Χάνδακι ὁ ἐφημέριος τῆς ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἐν ᾧ ἐκκλησιάζετο καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Κρήτης ἐν τῇ πρὸ τοῦ Δουκικοῦ Μεγάρου πλατείᾳ (σήμερον Δεφτεντὰρ Τζαμί). Συνηθέστερον ἐκαλεῖτο Πριμικήριος (Primicerius) ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ Δουκὸς ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ εὐγενῶν Ἑνετῶν.

(3) Ὁ γραφεὺς τοῦ ὕφους. Ὁ Νικηφόρος Ὀρινᾶς (ἴσως ἐκ Σελίνου ἕλκων τὴν καταγωγήν, ἥτις ὡς εἴδομεν ἐλέγετο τότε τὰ Ὀρινὰ - Orna καὶ Arna) ἱερεὺς καὶ πρωτοψάλτης (διότι οὕτω πρέπει νὰ διορθωθῇ τὸ κακῶς ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ Gerland παρὰ τὸ ψάλτας) μετέφρασεν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ καὶ ἔγραψεν Ἑλληνιστὶ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ὡς τὸ ἐδημοσιεύσαμεν. Ὅτι πράγματι τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον εἶναι μετάφρασι ἐκ τοῦ Λατινικοῦ φαίνεται πολλαχόθεν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἀκριβοῦς τῶν ἀντιστοίχων λέξεων ἐν τοῖς δυσὶ κειμένοις τάξεως, ἐκ τῆς πολλαχοῦ ξενικῆς συντάξεως καὶ ἄλλων τεκμηρίων. Ὁ μεταφράστης ἱερεὺς ἦτο ἄνθρωπος μετρίας μορφώσεως καὶ παιδεία πολλοὶ δὲ τῶν βαρβαρισμῶν, σολοικισμῶν, τῶν μακαρονισμῶν καὶ τῶν ἀνορθογραφιῶ

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ συνθήκη μεταξὺ τοῦ ἐπιφόβου ἀντάρτου καὶ τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας. Μετὰ 18 ἐτῶν ἔχθραν καὶ πολέμους ἐπηκολούθησεν μετάμελος εἰλικρινὴς ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἡ συνθήκη διετηρήθη ἀπαρασάλευτος καὶ ἀβίαστος. Καὶ ἡ μὲν Δημοκρατία τὴν φορὰν ταύτην ἐτήρησε τὰς ὑποσχέσεις της καὶ ἀκριβῶς ἐξετέλεσε καὶ διεφύλαξεν αὐτάς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ Ἀλέξιος πιστῶς ἐτήρησε τοὺς ὅρκους του καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἑνετίαν ἀφοσίωσιν μέχρι τελευταίας πνοῆς. Ὡς δὲ ἀναγράφουσιν οἱ Ἑνετοὶ χρονογράφοι, ἀποθνήσκων προσεκάλεσε τοὺς υἱοὺς παρὰ τὴν κλίνην τοῦ θανάτου καὶ δι' ἀπειλῶν τῆς θείας καὶ τῆς πατρικῆς κατάρας ἐξώρκισεν αὐτοὺς νὰ διατηρήσωσι τὴν πίστιν ταύτην καὶ ποτὲ νὰ μὴ ἐπιβουλευθῶσι τὴν κυρίαρχον. Ἡ ἀφοσίωσις αὕτη, αἱ ὑπηρεσίαι καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις (πλὴν ἐξαιρέσεών τινων τοῦ Βάρδα καὶ Λέοντος Καλλιέργη) διετηρήθησαν ὡς παράδοσις καὶ κληρονομία οἰκογενειακή, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ οἴκου τῶν Καλλεργῶν ἀνεγράφη εἰς τὴν χρυσῆν Βίβλον τῆς Ἑνετικῆς εὐγενείας, εἷς δὲ κλάδος τῆς πολυσχιδοῦς οἰκογενείας ἀποκατεστάθη ἐν Ἑνετίᾳ, ὁ κλάδος Vendramin Calerghi, καὶ διεφύλαξε μετὰ τοῦ ὀνόματος ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μεταβιβαζόμενον καὶ τὸ ἔγγραφον αὐτὸ τῆς συνθήκης, οὗ τὴν δημοσίευσιν περαίνομεν ἐνταῦθα.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Ἰανουαρίῳ 1902.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Σελ.	301	στ.	9	ἀντὶ	*verba sua dilectionis*	γρ.	*verba suae dilectionis*
—	—	—	12-13	—	*revocans*	ἀν.	*revocatis*, (*ti*=*n*)
—	303	—	31	—	ἄπαξ ἢ ἀπαξάπαξ	γρ.	ἅπας ἢ ἁπαξάπας
—	304	—	6	—	Intem damus	—	Item damus
—	—	—	9	—	cum terra te	—	cum terra de
—	315	—	20	—	Item quo tu	—	Item quod tu
—	316	—	4	—	teneamini intiare	—	teneamini intrare

:' αὐτοῦ ἔχουσι τὴν ἀρχήν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἐθεώρησα ὀρθὸν νὰ ἐπανορθώσω
.ιὴ ἐλαχίστας τινὰς ἀνορθογραφίας, ὧν τὰς πλείστας πάλιν εἶχεν ἤδη διορθώσῃ ὁ
ierland.

ΟΛΙΓΙΣΤΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α'. ΕΙΣ ΤΑ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΗΘΙΚΑ

("Εκδ. Γ. Βερναρδάκη).

Ἀναγνόντες τὰς ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς (σελ. 148 ἑπ.) Κριτικὰς Παρατηρήσεις τοῦ ἡμετέρου κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου, ἐκ δὲ τούτων λαβόντες ἀφορμήν, προαγόμεθα εἰς τάςδε τὰς ὀλιγίστας παρατηρήσεις:

Περὶ παίδων ἀγωγῆς σ. 4 D.

Ἐνίοτε γὰρ εἰδότες, αἰσθόμενοι δὲ καὶ ἄλλων αὐτοῖς τοῦτο λεγόντων, τὴν ἐνίων τῶν παιδευτῶν ἀπειρίαν ἅμα καὶ μοχθηρίαν, ὅμως τούτοις ἐπιτρέπουσι τοὺς παῖδας.

Ἄπορον ἡμῖν φαίνεται διὰ τίνα ποτὲ λόγον ὁ σοφὸς Ναβῆρος προσέκρουσεν εἰς τὰς λλ: ἐνίοτε-ἐνίων, κάλλιστ' ἐχούσας κατ' ἔννοιαν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ παραδεξώμεθα ὅτι ὁ Πλούταρχος ἔγραψεν, ἔτι μᾶλλον περιορίζων τὸν νοῦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων τὴν τῶν ὠνίων παιδευτῶν ἀπειρίαν, ὡς ὁ αὐτὸς διαπρεπὴς φιλόλογος ἤκασεν, ἢ τὴν ὠνητῶν παιδευτῶν ἀπειρίαν, ὡς προτείνει ὁ κ. Παπαβασιλείου.

Καθ' ἡμᾶς, πλὴν τοῦ πρὸ τῆς λ. παιδευτῶν ἄρθρ. τῶν, προελθόντος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ διττογραφίας, ἕνεκα τῆς ἡγουμένης λέξεως: ἐνΙΩΝ-ΤΩΝ, πάντα τἆλλα ἔχουσιν ἀμεμπτότατα.

Οἱ παιδευταί, πάντες σχεδόν, ἐπὶ μισθῷ παιδεύουσι τοὺς παῖδας ἡμῶν· διὰ τοῦτο δ' ὅμως οὔτε ὤνιοι οὔτε ὠνητοὶ προσῆκον εἶνε ν' ἀποκαλῶνται, οὐδ' εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου, μάλιστα παρ' Ἕλλησιν, οἱ παιδευταὶ ἦσαν συνήθως δοῦλοι ἢ ὠνητοί, διὰ δὲ τοῦτο μοχθηροὶ ἄρα καὶ ἄπειροι.

Ὁ Πλούταρχος τάδε καθόλου ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χωρίῳ διδάσκει περὶ τῶν παιδευτῶν, καὶ τότε καὶ νῦν ἀληθέστατα: Λέγει λοιπὸν περὶ τῶν γονέων (ἤ τινων τοὐλάχιστον αὐτῶν) ὅτι οὗτοι ἐνίοτε καίπερ εἰδότες αὐτοί, αἰσθόμενοι δὲ καὶ ἄλλων καταγγελλόντων αὐτοῖς, τὴν ἐνίων παιδευτῶν ἀπειρίαν ἅμα καὶ μοχθηρίαν, ὅμως ὡς εἰ ἀδιαφοροῦντες ἢ τυφλούμενοι, οὐδὲν ἧττον τοῖς ἀπείροις καὶ μοχθηροῖς παιδευταῖς τούτοις ἐπιτρέπουσι τοὺς παῖδας αὐτῶν.

Αὐτόθ. σ. 8 Ε.

Σὺ δὲ δὴ περὶ τῆς ἐλευθέρων ἀγωγῆς ὑποσχόμενος παραγγέλματα δώσειν, ἔπειτα φαίνῃ τῆς μὲν τῶν πενήτων καὶ δημοτικῶν παραμελῶν ἀγωγῆς, μόνοις δὲ τοῖς πλουσίοις ὁμονοεῖς τὰς ὑποθήκας διδόναι.

Ἀντὶ τοῦ περιφανῶς ἡμαρτημένου ὁμονοεῖς ὁ μὲν κ. Βερναρδάκης ἤκασεν ἐμμελεῖς, ἔγραψε δ' ὁ Βυττεμβάχιος ὁμολόγους, τοῦ Ναβήρου γεγονόσιν προτείναντος, καὶ δυνατοῖς δὲ τοῦ κ. Παπαβασιλείου.

Καθ' ἡμᾶς ὑπὸ τὸ ἐσφαλμένον ΟΜΟΝΟΕΙϹ τοῦτο κρύπτεταί τις μετοχή, πάνυ δέ, πιθανῶς, ὡς τὰ σῳζόμενα γράμματα πάντα ὑπεμφαίνουσιν, ἡ μετοχὴ πρ]ΟΝΟΗΘΕΙϹ. Διὸ ὧδ' ἀναγιγνώσκομεν: ἔπειτα φαίνῃ τῆς μὲν τῶν . . . παραμελῶν ἀγωγῆς, μόνοις δὲ τοῖς πλουσίοις [πρ]ονοηθεὶς τὰς ὑποθήκας διδόναι (1).

---

(1) Περιεργίας χάριν ὑποσημειούμεθα ὅτι τῇ μετ. προνοηθεὶς δὶς ἐνετύχομεν ἐν ἐπιγραφῇ τῆς παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην πόλεως Λητῆς τοῦ ἔτους 117 π. Χ., τὸ μὲν πρῶτον δημοσιευθείσῃ ὑπὸ τοῦ Duchesne (ἀρ. 127), εἶτα δ' ὑπὸ τοῦ Dittenberger ἐν Syll. Inscript. Gr. σ. 360, ἀρ. 247, ἣν ὅμως ἡμεῖς ἀνέγνωμεν ἐν συγγράμματι τοῦ Δήμιτσα, ἐπιγεγραμμένῳ ἡ Μακεδονία, τόμ. Α' (1896) σ. 566, ἀρ. 675 (312).
Τὰ δὲ σχετικὰ χωρία ὧδ' ἔχουσι: α') στίχ. 19 ἑπ. «τῶν τε ἐν τοῖς προκειμένοις τόποις φρουρῶν προνοηθεὶς τῆς σωτηρίας, μετεπέμψατο κτέ.» β') στίχ. 46 ἑπ. «ἀναγραφῆναι δὲ τὸ ψήφισμα καὶ τὸν στέφανον εἰς στήλην λιθίνην καὶ τεθῆναι τῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ, προνοηθέντων τῆς τε ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος καὶ τῆς ἀναθέσεως τῆς στήλης τῶν τε πολιταρχῶν καὶ τοῦ τῆς πόλεως ταμίου.»

Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου σ. 71 C.

Ἀριστομένης ὁ Πτολεμαίου καθηγητής, ὅτι νυστάζοντα πρεσβείας παρούσης ἐπάταξεν ἐξεγείρων, λαβήν τινα παρέσχε τοῖς κόλαξι. προσποιουμένοις ἀγανακτεῖν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως.

Βεβαίως τὸ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος ἐπάταξεν ἔχει κακῶς, χάριν ὅμως τῷ ἁμαρτήσαντι ἀντιγραφεῖ, ὀφείλομεν ὅτι οὐκ ἀνιάτως κατέφθειρε τὴν λέξιν. Τῷ ὄντι δὲ ταῖς κριτικαῖς ὑποθήκαις τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου Κοβήτου ἑπόμενοι, σχεδὸν ἀσφαλῶς δυνάμεθα ν' ἀναγνῶμεν τί κατ' ἀλήθειαν ὁ Πλούταρχος ἔγραψεν, ἐὰν μόνον τὴν ἡμαρτημένην λέξιν ἀρχαϊκοῖς γράψωμεν γράμμασιν: ΕΠΑΤΑΞΕΝ. Καὶ νῦν τίς οὐκ εὐθὺς συνορᾷ τὸ ἀληθὲς καὶ γνήσιον: Ε-ΤΙ-Ν-ΑΞΕΝ = ἐτίναξεν, τουτέστιν ἔσεισεν, ἐν ᾗ ἐννοίᾳ ἀκριβέστατα καὶ τὸ ὁμηρικὸν (Ἰλ. Γ, 385):

Χειρὶ δὲ νεκταρέου ἑανοῦ ἐτίναξε λαβοῦσα;

Πῶς ἂν τις ἀπ' ἐχθρῶν ὠφελεῖτο σ. 86 Β.

Ὁρῶ μὲν οὖν τὸν πρᾳότατον, ὦ Κορνήλιε Ποῦλχερ, [ἄτερ] πολιτείας ᾕρησαι τρόπον.

Ὅτι τὸ ἄτερ ἡμάρτηται εἶνε παντὶ φανερόν, οὐδὲ ἀδύνατον εἶνε καὶ ἐκ διττογραφίας νὰ προῆλθεν, ἕνεκα τῶν τελευταίων γραμμάτων τοῦ ἡγουμένου ὀνόματος Ποῦλχερ, ὡς ὁ κ. ἐκδότης δέχεται. Ἀντὶ δ' ὅμως τοῦ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου προτεινομένου πρὸς διόρθωσιν ἄρτι, κωλύει τι ἡμᾶς ἆρά γε ἵν' ἀναγνῶμεν τὸ πολλῷ παλαιογραφικῶς ἐγγύτερον: ΟΝ]ΠΕΡ = ὄνπερ;

Γαμικὰ παραγγέλματα σ. 142 Α.

Οἶμαι δὴ καὶ τῇ σώφρονι μάλιστα δεῖν πρὸς τὸν ἄνδρ

χαρίτων, ἵν', ὡς ἔλεγε Μητρόδωρος, ἡδέως συνοικῇ καὶ μὴ ὀργιζομένη ὅτι σωφρονεῖ.

Τὴν καλλίστην ταύτην γνώμην τοῦ Μητροδώρου ὁ μὲν Ναβῆρος, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προταθείσης διορθώσεως τοῦ ὀργιζομένη εἰς θρυπτομένη, οὐ φαίνεται προσηκόντως νοήσας, ὁ δ' ἐκ τῶν ἡμετέρων κ. Παπαβασιλείου καὶ ἄρδην μετέβαλεν αὐτήν, ὡς μηνύει μὲν ἡ ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένη διόρθωσις: ὀργιζομένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον κατάδηλον ποιοῦσιν τὰ εὐθὺς ἐπαγόμενα: «Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην ὁ νοῦς τοῦ ἀποφθέγματος ὅδε: Καὶ ἡ σώφρων γυνὴ μάλιστα ἔχει ἀνάγκην χαρίτων, ἵνα συνοικῇ τῷ ἀνδρὶ ἡδομένῳ (ἡδέως) καὶ μὴ ὀργιζομένῳ, διότι σωφρονεῖ».

Ἀλλ' οὔ, μὰ τὴν ἱερὰν Ὑμῶν τῶν κριτικῶν τέχνην, οὐ τοῦτο λέγει ὁ Μητρόδωρος, ἀλλ' ἄλλο τι κάλλιστον καὶ χρησιμώτατον δίδαγμα ταῖς γυναιξί· λέγει δὲ τάδε: ὅτι ἡ σώφρων γυνὴ μάλιστα πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς ὀφείλει νὰ ἐπιδεικνύηται καὶ παρέχηται τὰς ἑαυτῆς χάριτας, καὶ ταῦτα διὰ δύο λόγους, τὸ μὲν ἵνα ἥδηται συνοικοῦσα αὐτῷ, ἅτε δὴ διὰ τῶν χαρίτων αὐτῆς τούτων προσεφελκομένη τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνδρός, τὰ ἴσα αὐτῇ ἀποδιδόντος, τὸ δ' ἵνα καὶ μὴ δοκῇ (ἀδίκως βεβαίως, ἐπειδὴ κατ' ἀλήθειαν σώφρων τυγχάνει οὖσα) ὅτι τρόπον τινὰ ὀργίζεται ἢ λυπεῖται σωφρονοῦσα, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ γάμου· διότι πᾶσα γυνή, μάλιστα δ' ἂν χαρίεσσα ᾖ, ἐὰν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς δεικνύηται ἄχαρις καὶ ψυχρά, δι' αὐτοῦ τούτου ἐλέγχεται μὴ φιλοῦσα αὐτόν, κατὰ δὲ ἀκολουθίαν καὶ νὰ κακολογηθῇ δύναται ὑπὸ παντὸς φιλοσκώμμωνος λέγοντος: ὁρᾷς τὴν γυναῖκα ταύτην; Ὀργίζεται ὅτι σωφρονεῖ, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ γάμου.

Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου σ. 593 E.

Ὡς γὰρ ἀθλητὰς καταλύσαντας ἄσκησιν ὑπὸ γήρως οὐ τελέως ἀπολείπει τὸ φιλότιμον καὶ φιλοσώματον, ἀλλ' ἑτέ-
ρους ἀσκοῦντας ὁρῶντες ἥδονται καὶ παρακαλοῦσι καὶ
συμπαραθέουσιν, οὕτως οἱ πεπαυμένοι τῶν περὶ τὸν
βίον ἀγώνων — ἐγκελεύονται καὶ συνεξορμῶσιν.

Ὁ σοφὸς Ναβῆρος, ἀντὶ τοῦ συμπαραθέουσιν, ἀτόπου ὑπ' αὐ-

τοῦ νομισθέντος, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀδύνατον εἶνε εἰς γέροντας ἀθλητὰς τοῖς ἀσκουμένοις νὰ συμπαραθέωσιν, ἤκασε: συμπαρακολουθοῦσιν, ἀντὶ δὲ τούτου ὁ κ. Παπαβασιλείου βέλτιον νομίζει τὸ νῦν ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον: συμπαραινοῦσιν.

Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον ἔχει κάλλιστα, διότι οἱ περὶ ὧν ὡδ' ὁ λόγος γέροντες οὐχὶ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ: δρῶντες . . . συμπαραθέουσιν.

Β'. ΕΙΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΤΟΝ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΑ

('Εκδ. H. Usener καὶ Lud. Radermacher).

Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων (1) σ. 5 στίχ. 19 ἑπ.

Ἔξω γὰρ ὀλίγων τινῶν 'Ασιανῶν πόλεων, αἷς δι' ἀμαθίαν βραδεῖά ἐστιν ἡ τῶν κακῶν μάθησις, αἱ λοιπαὶ πέπαυνται τοὺς φορτικοὺς καὶ ψυχροὺς καὶ ἀναισθήτους ἀγαπῶσαι λόγους, τῶν μὲν πρότερον μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονούντων, αἰδουμένων ἤδη καὶ κατὰ μικρὸν ἀπαυτομολούντων πρὸς τοὺς ἑτέρους, εἰ μή τινες παντάπασιν ἀνιάτως ἔχουσι, τῶν δὲ νεωστὶ τοῦ μαθήματος ἁπτομένων εἰς καταφρόνησιν ἀγόντων ⟨τοὺς ἀνοή⟩τους λόγους καὶ γέλωτα ποιουμένων τὴν ἐπ' αὐτοῖς σπουδήν.

Καὶ ἡμεῖς ἡδέως συμφωνοῦμεν τοῖς τε κκ. ἐκδόταις καὶ τῷ κ. Παπαβασιλείου δοξάζουσιν ὅτι μετὰ τὴν λ: ἀγόντων ἐξέπεσε λέξις τις, πρὸς συμπλήρωσιν ὅμως τοῦ χάσματος πολλῷ μᾶλλον ἀρέσκει ἡμῖν ἡ τῶν ἐκδοτῶν εἰκασία: ⟨τοὺς τοιού⟩τους λόγους ἢ ἡ τοῦ ἡμετέρου φιλολόγου: ⟨τοὺς ἀνοή⟩τους, ὅπερ ἄλλως κατ' ἔννοιαν βεβαίως δὲν εἶνε πλημμελές.

(1) 'Εστερημένοι τῆς ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων ἐκδοτῶν ἐκδόσεως Διονυσίου τοῦ 'Αλικαρνασέως, τὰ χωρία ταῦτα ἀντιγράφομεν ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Παπαβασιλείου.

Ἀλλ' ἄλλο τι πταῖσμα μέγιστον ὑποικουρεῖ τῷ προκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ, τόσῳ δὲ μέγα καὶ συμφανές, ὥστε φόβος ἔχει ἡμᾶς μὴ πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος. Ναί, κατ' ἀλήθειαν, οὐ τῶν **κακῶν**, ἀλλ' ἡ τῶν **καλῶν** μάθησις βραδεῖά ἐστι δι' ἀμαθίαν.

Λυσίας σ. 14 στίχ. 14 ἑπ.

Ταύτην ὀλίγοι μὲν ἐμιμήσαντο, Δημοσθένης δὲ καὶ ὑπερεβάλετο, πλὴν οὐχ οὕτως γε λευκῶς οὐδὲ ἀφελῶς, ὥσπερ Λυσίας χρησάμενος αὐτῇ ἀλλὰ περιέργως καὶ πικρῶς.

Ἀντὶ τῶν γε λευκῶς κατὰ διόρθωσιν τοῦ τελευκῶς καταχωρισθέντων ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ἐν τῷ κειμένῳ, ὁ κ. Παπαβασιλείου εἰκάζει: γλαφυρῶς.

Ἡμεῖς, ἀντὶ πάντων τούτων, φόβῳ δὲ μή ποτε κατακριθῶμεν ὅτι τὸ δὴ λεγόμενον οἴνου παρόντος ὄξος ἠράσθημεν λαβεῖν, ἀσμεναίτατ' ἐχόμεθα τῆς τοῦ κ. Πανταζῆ (ἐν Ἀθηνᾶς ΙΒ' σελ. 132) πιθανωτάτης εἰκασίας: οὐχ οὕτω γε λιτῶς, ὑπὲρ ἧς ἄλλως ἰσχυρῶς συνηγοροῦσι καὶ τὰ κατωτέρω που (Αὐτόθ. Δημοσθ. σελ. 130 στίχ. 6) κείμενα: «ἡ δὲ ἑτέρα λέξις ἡ λιτὴ καὶ ἀφελὴς κτέ.»

Αὐτόθ. σ. 47 στίχ. 6 ἑπ.

Καὶ ταῦτα εἰ μὲν δι' ἀσθένειον ἐπάσχομεν, στέργειν ἂν ἦν ἀνάγκη τὴν τύχην, ἐπειδὴ δὲ διὰ στάσιν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν, πῶς οὐκ ἄξιον τῶν μὲν παύσασθαι, τὰ δὲ κωλῦσαι, εἰδότας ὅτι φιλονικεῖν μέν ἐστιν εὖ πραττόντων, γνῶναι δὲ τὰ βέλτιστ' ἀγωνιώντων;

Ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ κ. Παπαβασιλείου, ἀντὶ τοῦ ἀγωνιώντων, εἰσαχθέντος ἐν τῷ κειμένῳ ὑπὸ τῶν κκ. ἐκδοτῶν, ἐν τοῖς κώδιξι κεῖ-: τῶν αὐτῶν, ἀνθ' ὧν αὖθις ὁ κ. Παπαβασιλείου προτείνει γραφῇ: εὖ πολιτευόντων. Ἤκασε δὲ καὶ ὁ κ. Μ. Πανταζῆς -τερον (ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ' σ. 142): εὖ φρονούντων, ἀντὶ προηγουμένως προταθέντος ὑπὸ τοῦ Σαουππίου: εὖ νοούντων.

Καθ' ἡμᾶς ἂν μόνον ἓν μόριον ἐλάχιστον, ὃ παραπώλετο προσθῶμεν, εὐθέως ἀναλάμψει καλλίστη καὶ κομψοτάτη ἡ τοῦ Λυσίου λέξις: εἰδότας ὅτι φιλονικεῖν μέν ἐστιν εὖ πραττόντων, γνῶναι δὲ τὰ βέλτιστα ⟨οὐ⟩ τῶν αὐτῶν. Εἶπε δ' οὕτως ὁ ῥήτωρ εὐφημίας ἕνεκα, ἀποφεύγων πᾶσαν δύσφημον λέξιν, ἐναντίαν τῷ: εὖ πραττόντων οἷον δυσπραγούντων, ἢ πραττόντων κακῶς κτλ κτλ. Τὸ εὐφημεῖν δέ, ὡς γνωστόν, ἦν καὶ ἔστι συνηθέστατον ἢ μᾶλλον οἰκειότατον ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι.

Πρὸς Ἀμμαῖον σ. 261 στίχ. 3 ἑπ.

Μετὰ δὲ Θούδημον ἔστιν Ἀριστόδημος ἄρχων, ἐφ' οὗ τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν ἤρξατο, καὶ λόγον ἐν τῷ δήμῳ διέθετο περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ξενικοῦ στρατεύματος καὶ τῶν δέκα φυγαδικῶν τριήρων εἰς Μακεδονίαν.

Ὀρθῶς ἔγνω ὁ κ. Παπαβασιλείου ὅτι νοσεῖ τὸ φυγαδικῶν, ἀντὶ δ' ὅμως τοῦ φυλακικῶν, δι' οὗ ἰᾶται τὸ χωρίον, ἀλλ' ᾧ τινι, ὅσον γνωστὸν ἡμῖν, οὐδεὶς τῶν παλαιῶν ἐχρήσατο συνημμένως τῷ τριήρης ἢ ναῦς, πάντως προκριτέον νομίζομεν τὸ μεμαρτυρημένον, οὐκ ἀδικαιολόγητον δὲ καὶ παλαιογραφικῶς $\left(\frac{\text{ΦΥΓΑΔΙΚΩΝ}}{\text{ΦΥΛΑΚΙΔΩΝ}}\right)$: φυλακίδων, οὗ ἐποιήσατο χρῆσιν Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (20. 16): «αἱ δὲ φυλακίδες τῶν Καρχηδονίων αἰσθόμεναι κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τοῖς παλαιοῖς συνήθης ἦν ἡ ταύτῃ συνώνυμος λέξις φρουρίς, ἣ νῦν ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείᾳ Κεφ. 24. 3: «νῆες δὲ φρουρίδες εἴκοσι, ἄλλαι δὲ νῆες αἱ τοὺς φρουροὺς ἄγουσαι κτέ.». Ἔπ. ἔτι Θουκυδ. Δ' 13 § 2.— Ξενοφ. Ἑλλ. Α' γ' § 17.—CIA. IV 22 a.

Καὶ νῦν ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἵνα κατὰ παρέκβασιν προσθῶμεν τι ἀνωτέρω τὰ ἑπόμενα:

Ὁ κ. Παπαβασιλείου ἐν τῷδε τῷ Τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 1[illegible] διαλαμβάνων περὶ τοῦ Κλεωνύμου κλήρ. § 11 Ἰσαίου ἀντὶ τῶν ἐν τα[illegible]

ἐκδόσεσι περιφερομένων (ἔχομεν δὲ τρεῖς ὑπ' ὄψει· 1) τὴν τοῦ Schömann ἔτ. 1831 — 2) τὴν τοῦ Scheibe ἔτ. 1874 — 3) τὴν τοῦ Buermann ἔτ. 1883): ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον, διορθοῦται, ἢ μᾶλλον λέγει, ἀναγιγνώσκει: ⟨ἀ⟩παντώντων ἀντὶ τοῦ: πάντων τῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς φοβούμεθα ὅτι ὁ κ. Παπαβασιλείου, παραχθεὶς ὑπὸ τῆς ὁμοιότητος τῶν γραμμάτων, οὐ προσηκόντως ἰάσατο τὸ χωρίον. Τῷ ὄντι διὰ τῆς διορθώσεως ταύτης τὸ ὅλον χωρίον οὑτωσὶ ἐπὶ λέξει μετασκευάζεται: «καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἴ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο **⟨ἀ⟩παντώντων πολιτῶν ἐναντίον** ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ, καὶ ἐμαρτύρησεν κτέ.». Ὡς ὁ κ. Παπαβασιλείου ὀρθῶς παρατηρεῖ τὸ ἀπαντώντων τοῦτο ἰσοῦται τοῖς πολίταις οἳ ἀπήντων αὐτῷ, τουτέστι τῷ Κλεωνύμῳ. Ἀλλ' ἐὰν ὁ μὲν Δεινίας ἅπαξ εὐθὺς παραχρῆμα ἠρώτησεν, ἅπαξ δὲ καὶ ὁ Κλεώνυμος «ἀπεκρίνατο» καὶ «ἐμαρτύρησεν» ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ, πῶς νῦν οὗτος παρίσταται λέγων πολλάκις τοῦτο τοῖς πολίταις, οἳ ἀπήντων αὐτῷ; Ἔπειτα, πῶς ταῦτα τοῖς ἀπαντῶσι, καθ' ὁδὸν βεβαίως, ἔλεγεν ὁ Κλεώνυμος, ὑπ' αὐτῶν ἄρά γε ἐρωτώμενος ἢ ὑπὸ τοῦ Δεινίου; Ταῦτα δὲν φαίνονται πιθανά, ἔτι δὲ ἧσσον ἄξια κατά τε γλώσσης λόγον καὶ ὕφους τοῦ δοκιμωτάτου Ἰσαίου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑτέραν ἡμῶν διόρθωσιν τοῦ ἐν τοῖς κώδιξιν: ἐσώθη ἔλεγεν (αὐτ. § 10) εἰς εὐθὺς ἔλεγεν, ἀνθ' οὗ ὁ κ. Παπαβασιλείου προέτεινεν: εἰώθει λέγειν, δηλοῦμεν ὅτι ὑπέρ ποτε καὶ ἄλλοτε ἐμμένομεν εἰς ταύτην τὴν γνώμην ἡμῶν. Ἵνα δὲ καὶ τελευταίαν τινὰ προσπάθειαν καταβάλωμεν ὅπως μεταπείσωμεν τὸν ἡμέτερον κ. Παπαβασιλείου, ἰσχυριζόμενον (αὐτ. σ. 195) πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ εἰώθει λέγειν, ὅτι «ἀποδεικτέον θέμα εἶνε οὐχί, ἂν εὐθὺς μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ὡμολόγησεν ὁ Κλεώνυμος, ὅτι ὀργιζόμενος καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος διέθετο ὡς διέθετο τὴν αὑτοῦ οὐσίαν, ἀλλ' ὅτι μετεμελήθη κτέ.», προσάξομεν αὐτῷ μάρτυρα ἀψευδέστατον αὐτὸν τὸν Ἰσαῖον, ὃς ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ πλέον νομικῆς τιμῆς καὶ ἐμβριθείας ἀμυνόμενος, σαφέστατα μαρτυρεῖ ἐπαναλαμβάνων αὐτὰ ταῦτα τὰ πρὸ αἰώνων ἤδη ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα ῥήματα (§ 15): «**Πρῶτον** (Α')

μὲν οὖν ὑμῖν παρέξομαι μάρτυρας ὡς οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν ἀλλὰ Δεινίᾳ πολεμῶν ταύτας τὰς διαθήκας διέθετο, **ἔπειτα** (Β΄) ὡς ἐκείνου τελευτήσαντος ἐπεμελεῖτό τε τῶν ἡμετέρων ἁπάντων, καὶ αὐτοὺς ἐπαίδευεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὑτοῦ κομισάμενος, **πρὸς δὲ τούτοις** (Γ΄) ὡς Ποσείδιππον ἔπεμψεν ἐπὶ τὸν ἀστυνόμον κτέ.». Ὡς πᾶς τις ὁρᾷ τὸ μὲν περὶ ὀργῆς θέμα, μᾶλλον εὐαπόδεικτον ὄν, σχετικῶς δὲ καὶ πάντων τῶν λοιπῶν σπουδαιότερον, εὐθὺς προτάσσεται, τὸ δὲ περὶ τῆς μεταμελείας μόλις ὡς τρίτον, καὶ δὴ τὸ λεγόμενον ὡς ultimum adjutorium, κατέταξεν ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν ὁ δικονομικώτατος Ἰσαῖος, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τελευταίαν ἐπεφύλαξε τῷ πελάτῃ αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ διαθέτης ἀποθνήσκων (καίτοι καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ τὴν μεταμέλειαν καταστήσῃ ὕποπτον, κολάζει τῶν ῥητόρων ὁ τεχνικώτατος εὐθὺς παραχρῆμα προστιθεὶς § 14 — «ἀλλ' ἔτι πολλῶν οὐσῶν ἐλπίδων ἐξαπίνης τῆς νυκτὸς ταύτης ἀπέθανεν») ἐπειδὴ «ἐβουλήθη ταύτας τὰς διαθήκας ἀνελεῖν» (§ 14) «Ποσείδιππον ἔπεμψεν ἐπὶ τὸν ἀστυνόμον κτέ.» (§ 15). Πῶς δ' ἄλλως δείκνυσί τις νομικῶς τὴν ἑαυτοῦ μεταμέλειαν ἢ ἀναιρῶν (ἀκυρῶν, αναλαμβάνων, τὴν ἤδη γεγραμμένην διαθήκην αὐτοῦ;

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 17 Μαΐου 1902.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΛΕ'.

(Senatus auctoritas)

Τί δηλοῖ ἡ λέξις senatus auctoritas εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν. Εἶναι δῆλα δὴ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου, ὅπερ ἐνστάσεως γενομένης δὲν εἶναι ἐκτελεστόν, ὥςπερ τὰ ἐνστάσεως ἀπηλλαγμένα ψηφίσματα, ἅπερ καλοῦνται Senatus consulta, δόγματα Συγκλήτου. Ἀλλ' ὅμως ὁ πολὺς Mommsen ἔν τινι τόπῳ τῆς περὶ τοῦ δημοσίου τῶν Ῥωμαίων δικαίου συγγραφῆς αὐτοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι senatus auctoritas ἐνίοτε ἐκαλεῖτο αὐτὸ τὸ κύριον Συγκλητικὸν δόγμα, τὸ Senatus consultum. Μαρτύριον δὲ τοῦ λόγου τούτου προφέρει ὁ προειρημένος ἀνὴρ τόδε τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος: Leg. agrar. II § 41: «Quis enim vestrum hoc ignorat dici illud regnum testamento regis Alexae populi Romani esse factum? ..... Video qui testamentum factum esse confirmet; *auctoritatem* senatus extare *hereditatis aditae* sentio, tum quando Alexa mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent;», ἔνθα τὸ auctoritatem senatus . . . hereditatis aditae νοεῖ = senatus consultum, quo hereditas adita est. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα ἄλλως τὴν φράσιν ταύτην. Λαμβάνομεν δηλ. τὴν γενικὴν hereditatis aditae ὡς ἐπεξήγησιν τοῦ auctoritatem καὶ νοοῦμεν τὸ ὅλον χωρίον ὧδε: «Quod senatus hereditatem adiit (adiit autem eam legatis mittendis, qui pecuniam recuperarent) hoc ipsum quid de ea re, qua de agitur, senatus existimaverit ostendit. Εἶναι ἄρα ἐνταῦθα auctoritas ἡ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος γνώμη τῆς Συγκλήτου, ἥτις ἐδηλώθη οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς κληρονομίας, ἥπερ ἀποδοχὴ ἐγένετο πάλιν οὐχὶ διὰ ῥητῆς τινος δηλώσεως, ἀλλ' ἔργῳ διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν παραληψομένων χρήματα εἰς τὴν κληρονομίαν ἐκείνην ἀνήκοντα. Auctoritas ἄρα ἐνταῦθά ἐστι πρᾶξις κῦρος μαρτυρίας αὐθεντικῆς ἔχουσα, ἅτε τὴν μέ-

γιστον κῦρος ἔχουσαν γνώμην τοῦ τὴν πρᾶξιν ταύτην πράξαντος δηλοῦσα.

ΛϚ΄.

(Tribus urbanae)

Ἐν σελ. 567 τοῦ Α΄ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς ἐπεχειρήσαμεν νὰ δείξωμεν ὅτι αἱ τέσσαρες πολιτικαὶ καλούμεναι ἐν Ῥώμῃ φυλαὶ (tribus urbanae) κατεστάθησαν τῷ 304 π. Χ., ὅτε καὶ οἱ ἀπελεύθεροι εἰς ταύτας κατελέχθησαν. Ὡρμήθημεν δ' εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐκ τῶν παρὰ Λιουίῳ IX, 46 λεγομένων, ἅπερ δὲν εἶναι, ὡς ἐδείξαμεν, ἄλλως νοητά, εἰ μὴ κατὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην κατήντησεν ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὁ Ἰταλὸς ἱστοριογράφος Ettore Pais ἐξ ἄλλων ὁρμώμενος σκέψεων, ἀγνοῶν δὲ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα. Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι δυσάρεστον, διότι ἡ ἐμὴ γνώμη ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης μεῖζον λαμβάνει κῦρος. Δυσάρεστον δ' ὅμως εἶναι ὅτι ὁ τὸ βιβλίον τοῦ Pais ἐν τῇ Berliner Phil. Wochenschrift κρίνων L. Holzapfel ἀγνοῶν καὶ οὗτος τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα καὶ μόνους τοὺς ὑπὸ τοῦ Pais προφερομένους ὑπὲρ τῆς προειρημένης γνώμης λόγους ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀποκρούει τὴν γνώμην ταύτην ἀσθενῆ πρὸς αὐτὴν ἀντιτάττων ἐπιχείρησιν, ὅτι δηλ. αἱ πολιτικαὶ φυλαί εἰσι πάντως αἱ παλαιόταται ἁπασῶν τῶν φυλῶν, διότι, ὁσάκις μνημονεύονται αἱ Ῥωμαϊκαὶ φυλαί, αἱ πολιτικαὶ φυλαὶ προτάσσονται τῶν ἄλλων, εἰς οὗ τὴν βεβαίωσιν παραπέμπει εἰς τὸ τοῦ Mommsen Röm. Staatsrecht.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐκαλέσαμεν ἀσθενές, διότι, ὡς ὁ Mommsen ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ εἰς ὃ ὁ Holzapfel παραπέμπει χωρίῳ διδάσκει, ἡ σειρά, καθ' ἣν μνημονεύονται αἱ φυλαί, δὲν εἶναι ἡ χρονολογική.

Διὰ τοῦτο δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Holzapfel, δόκιμος ὢν τῶν τοιούτων κριτής, ἐὰν τὴν ἡμετέραν διατριβὴν ἐπεξέλθῃ, δὲν θὰ ὀκνήσῃ νὰ συγχωρήσῃ τοῖς φρονοῦσιν, ὅτι αἱ τέσσαρες φυλαὶ κατεστάθησαν τὸ πρῶτον τῷ 304 π. Χ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΘΗΤΙΚΩΝ ΑΟΡΙΣΤΩΝ

εἰς -ηκα ἀντὶ -ην.

Περὶ τῶν ἀορίστων τούτων διέλαβον μέχρι τοῦδε πολλοί, οἷον Μαυροφρύδης ἐν Δοκιμίῳ σελ. 262 εἰπὼν ὅτι ἡ καθωμιλημένη «τὴν τῶν ἐνεργητικῶν ἀορίστων ἔδωκα, ἔθηκα, ἧκα, ἐποίηκα, ἔζηκα, ἐμβῆκα κ. τ. τ. ἀναλογίαν ἐπεκτείνασα καὶ τοὺς παθητικοὺς εἰς -θηκα (ἢ -τῆκα) μετέπλασεν». Καὶ 111-12 ἀναγράψας παρακειμένους τινὰς λήγοντας εἰς -κα, οἷον πεποίηκα, τετίμηκα, δέδωκα, ἔφθαρκα καὶ ἀορίστους εἰς -κα, ἔθηκα, ἔδωκα, ἧκα ἐπιφέρει «Τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἐπεκτείνασα ἡ νεωτέρα γλῶσσα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς εἰς καθαρὸν -σα ἐνεργητικοὺς ἀορίστους (κατὰ διαλέκτους) καὶ πάντας τοὺς παθητικοὺς λέγει συνήθως ἔπιακα, ἀγάπηκα, ἔποικα (= ἐποίηκα, ἐποίησα), ἁμάρτηκα, ἔφταικα (= ἔπταικα) κ. τ. τ. . . . καὶ ἐγράφ(θ)ηκα, ἐδάρθηκα, ἐδοκήθηκα (Ἠπειρωτ.), ἐστοχάστηκα, ἐντράπηκα, ἐπλέχτηκα, ἐφαγώθηκαν, ἐκάηκα κ.τ τ.». Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτ. Α´ 209 περὶ τοῦ παρὰ Προδρόμῳ Ϛ´ 295 ἔποικεν διαλαμβάνων διδάσκει ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶναι «παραφθορὰ τοῦ πεποίηκεν παρακειμένου», ὅπερ ὅμως ἀποβάλλει ὁ Μαυροφρύδης ἔνθα ἀνωτ. Ὁ κ. Meyer-Lübke ἐν Portius σελ. 199-200 διδάσκει ὅτι «ὁ ἀόριστος ἔθηκα καὶ ὁ παρακείμενος ἔστηκα «παρέσχον τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ῥήματος. Πάντες, οἱ τύποι λέγει, (ἐξαιρουμένου τοῦ τῆς ὑποτακτικῆς) τοῦ ἀορίστου τοῦ τίθημι καὶ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου εἰς -θην ἐταυτίζοντο, οἷον θῶ = λυθῶ, θῇς = λυθῇς κτт. θείην = λυθείην, θείης = λυθείης, θεῖναι = λυθῆναι (μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἰωτακισμοῦ), θεὶς θεῖσα θὲν = λυθεὶς λυθεῖσα λυθέν. Ὁμοίως τὸ ἔστηκα ἔστηκας . . . ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔστην ἔστης. Ὅτε ἐκπεσόντος τοῦ τελικοῦ -ν τὸ πρῶτον πρόσωπον δὲν διεκρίνετο τοῦ τρίτου, ἐλέχθη ἐλύθηκα κατὰ τὸ ἔθηκα, ἔπειτα κατὰ μικρὸν τὸ -κα εἰσήλασε καὶ εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα. Ἕκαστος βλέπει ὅτι ἡ ἀρχαία λειτουργία τῶν καταλήξεων, ἤτοι ἡ διαστολὴ τῆς ἐνεργητικῆς

γιστον κῦρος ἔχουσαν γνώμην τοῦ τὴν πρᾶξιν ταύτην πράξαντος δηλοῦσα.

ΛϚ'.

(Tribus urbanae)

'Εν σελ. 567 τοῦ Α' τόμου τῆς 'Αθηνᾶς ἐπεχειρήσαμεν νὰ δείξωμεν ὅτι αἱ τέσσαρες πολιτικαὶ καλούμεναι ἐν 'Ρώμῃ φυλαὶ (tribus urbanae) κατεστάθησαν τῷ 304 π. Χ., ὅτε καὶ οἱ ἀπελεύθεροι εἰς ταύτας κατελέχθησαν. 'Ωρμήθημεν δ' εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐκ τῶν παρὰ Λιουίῳ IX, 46 λεγομένων, ἅπερ δὲν εἶναι, ὡς ἐδείξαμεν, ἄλλως νοητά, εἰ μὴ κατὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην κατήντησεν ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὁ 'Ιταλὸς ἱστοριογράφος Ettore Pais ἐξ ἄλλων ὁρμώμενος σκέψεων, ἀγνοῶν δὲ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα. Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι δυσάρεστον, διότι ἡ ἐμὴ γνώμη ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης μεῖζον λαμβάνει κῦρος. Δυσάρεστον δ' ὅμως εἶναι ὅτι ὁ τὸ βιβλίον τοῦ Pais ἐν τῇ Berliner Phil. Wochenschrift κρίνων L Holzapfel ἀγνοῶν καὶ οὗτος τὰ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένα καὶ μόνους τοὺς ὑπὸ τοῦ Pais προφερομένους ὑπὲρ τῆς προειρημένης γνώμης λόγους ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀποκρούει τὴν γνώμην ταύτην ἀσθενῆ πρὸς αὐτὴν ἀντιτάττων ἐπιχείρησιν, ὅτι δηλ. αἱ πολιτικαὶ φυλαί εἰσι πάντως αἱ παλαιόταται ἁπασῶν τῶν φυλῶν, διότι, ὁσάκις μνημονεύονται αἱ 'Ρωμαϊκαὶ φυλαί, αἱ πολιτικαὶ φυλαὶ προτάσσονται τῶν ἄλλων, εἰς οὗ τὴν βεβαίωσιν παραπέμπει εἰς τὸ τοῦ Mommsen Röm. Staatsrecht.

Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐκαλέσαμεν ἀσθενές, διότι, ὡς ὁ Mommsen ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ εἰς ὃ ὁ Holzapfel παραπέμπει χωρίῳ διδάσκει, ἡ σειρά, καθ' ἣν μνημονεύονται αἱ φυλαί, δὲν εἶναι ἡ χρονολογική.

Διὰ τοῦτο δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Holzapfel, δόκιμος ὢν τῶν τοιούτων κριτής, ἐὰν τὴν ἡμετέραν διατριβὴν ἐπεξέλθῃ, δὲν θὰ ὀκνήσῃ νὰ συγχωρήσῃ τοῖς φρονοῦσιν, ὅτι αἱ τέσσαρες φυλαὶ κατεστάθησαν τ πρῶτον τῷ 304 π. Χ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΘΗΤΙΚΩΝ ΑΟΡΙΣΤΩΝ

εἰς -ηκα ἀντὶ -ην.

Περὶ τῶν ἀορίστων τούτων διέλαβον μέχρι τοῦδε πολλοί, οἷον Μαυροφρύδης ἐν Δοκιμίῳ σελ. 262 εἰπὼν ὅτι ἡ καθωμιλημένη «τὴν τῶν ἐνεργητικῶν ἀορίστων ἔδωκα, ἔθηκα, ἧκα, ἐποίηκα, ἔζηκα, ἐμβῆκα κ. τ. τ. ἀναλογίαν ἐπεκτείνασα καὶ τοὺς παθητικοὺς εἰς -θηκα (ἢ -τῆκα) μετέπλασεν». Καὶ 111-12 ἀναγράψας παρακειμένους τινὰς λήγοντας εἰς -κα, οἷον πεποίηκα, τετίμηκα, δέδωκα, ἔφθαρκα καὶ ἀορίστους εἰς -κα, ἔθηκα, ἔδωκα, ἔηκα ἐπιφέρει «Τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἐπεκτείνασα ἡ νεωτέρα γλῶσσα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς εἰς καθαρὸν -σα ἐνεργητικοὺς ἀορίστους (κατὰ διαλέκτους) καὶ πάντας τοὺς παθητικοὺς λέγει συνήθως ἔπιακα, ἀγάπηκα, ἔποικα (= ἐποίηκα, ἐποίησα), ἁμάρτηκα, ἔφταικα (= ἔπταικα) κ. τ. τ. . . . καὶ ἐγράφ(θ)ηκα, ἐδάρθηκα, ἐδοκήθηκα (Ἠπειρωτ.), ἐστοχάστηκα, ἐντράπηκα, ἐπλέχτηκα, ἐφαγώθηκαν, ἐκάηκα κ.τ τ.». Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτ. Α΄ 209 περὶ τοῦ παρὰ Προδρόμῳ ϛ΄ 295 ἔποικεν διαλαμβάνων διδάσκει ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶναι «παραφθορὰ τοῦ πεποίηκεν παρακειμένου», ὅπερ ὅμως ἀποβάλλει ὁ Μαυροφρύδης ἔνθα ἀνωτ. Ὁ κ. Meyer-Lübke ἐν Portius σελ. 199-200 διδάσκει ὅτι «ὁ ἀόριστος ἔθηκα καὶ ὁ παρακείμενος ἔστηκα «παρέσχον τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ῥήματος. Πάντες, οἱ τύποι λέγει, (ἐξαιρουμένου τοῦ τῆς ὑποτακτικῆς) τοῦ ἀορίστου τοῦ τίθημι καὶ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου εἰς -θην ἐταυτίζοντο, οἷον θῶ = λυθῶ, θῇς = λυθῇς κττ. θείην = λυθείην, θείης = λυθείης, θεῖναι = λυθῆναι (μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἰωτακισμοῦ), θεὶς θεῖσα θὲν = λυθεὶς λυθεῖσα λυθέν. Ὁμοίως τὸ ἔστηκα ἔστηκας . . . ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔστην ἔστης. Ὅτε ἐκπεσόντος τοῦ τελικοῦ -ν τὸ πρῶτον πρόσωπον δὲν διεκρίνετο τοῦ τρίτου, ἐλέχθη ἐλύθηκα κατὰ τὸ ἔθηκα, ἔπειτα κατὰ μικρὸν τὸ κα εἰσήλασε καὶ εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα. Ἕκαστος βλέπει ὅτι ἡ ἀρχαία λειτουργία τῶν καταλήξεων, ἤτοι ἡ διαστολὴ τῆς ἐνεργητικῆς

καὶ παθητικῆς φωνῆς ἐξέλιπεν, ἡ ἐξωτερικὴ δὲ ὁμοιότης τοῦ λυθῶ καὶ θῶ, λυθῆναι καὶ θεῖναι, ἡ συνύπαρξις τοῦ ἔστηκα παρὰ τὸ ἔστην ἤρκουν, ἵνα δημιουργήσωσιν ἐλύθηκα παρὰ τὸ ἐλύθην».

Εἰς ταῦτα παρατηρῶ ὅτι ἔχομεν πρῶτον διαλεκτικὴν εἰσέλασιν τοῦ -κα ἀντὶ τοῦ -σα, καὶ ταύτην εἰς τοὺς ἐνεργητικοὺς ἀορίστους, οἷον ἔπιακα, ἐζύμωκα, ἀπέλυκα κττ., καὶ δεύτερον προσθήκην ὅλως νέας καταλήξεως -κα καὶ ταύτην καθολικὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν παθητικὸν ἀόριστον εὑρέθηκα, ἐλύθηκα κλπ. Διὰ ταῦτα πιθανὸν φαίνεταί μοι ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι ὅλως διάφορα καὶ δὴ δὲν πρέπει νὰ συναφθῶσι καὶ ἑρμηνευθῶσιν ὁμοίως ὡς ἀναγόμενα εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Πρόσθες ὅτι ἡ σημασία τούτων διαφέρει, καὶ πρὸ πάντων ὅτι δὲν βλέπει τις πῶς ἠδύνατο κατάληξις ὀλίγων [ἐνεργητικῶν ἀορίστων νὰ μεταβῇ καὶ καταλάβῃ πάντας τοὺς παθητικούς.] Διότι καθ' ὃν τρόπον ἔδειξα ἀλλαχοῦ (ἐν τῇ Εἰκοσιπενταετηρίδι Κ. Σ. Κόντου, περὶ Ἰκαρίας διαλέκτου σελ. 75) ἦν δυνατὸν κατὰ τοὺς ἀρχαιόθεν κληρονομηθέντας ἀορίστους εἰς -κα, ἀφῆκα (ἔπειτα ἄφηκα), ἔδωκα, ἔθηκα (παρὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἄφησα, ἔδωσα, ἔθεσα), νὰ σχηματισθῶσι ῥημάτων τινῶν ὁμοίας ἢ συγγενοῦς ὁπωσδήποτε σημασίας τύποι ἐνεργητικῶν ἀορίστων εἰς -κα ἀντὶ -σα ἔν τισι διαλέκτοις, οἷον ἄφηκα καὶ ἀπέλυκα, ἀνεχάλακα, ἀπάρξακα, καὶ τοὐναντίον ἔπιακα κττ. Ἀλλὰ πῶς ἐν τῇ καθολικῇ Ἑλληνικῇ ἔμελλεν ὁ σχηματισμὸς οὗτος τῶν ἐνεργητικῶν ἀορίστων νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν παθητικὴν φωνὴν καὶ νὰ διαδοθῇ καὶ κατισχύσῃ ἐν αὐτῇ, οὐχὶ ἀντὶ τοῦ -σα εἰσερχομένου τοῦ -κα ἀλλ' αὐξανομένων δι' αὐτοῦ τῶν τύπων τούτων, τοῦτο δὲν βλέπει τις. Οὐδ' ἐκ τοῦ ἔθηκα καὶ ἔστηκα καὶ τῶν λοιπῶν ἐγκλίσεων θῶ, θείην, θεῖναι θεὶς κλπ. δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ -κα, ὅπως φρονεῖ ὁ κ. Meyer-Lübke· διότι, ὡς γνωστόν, οὔτε ἔστηκα οὔτε ἔστην οὔτε θῶ, θείην, θεῖναι, θεὶς θεῖσα θὲν ἐλέγετο, ὅτε ἐπλάσθησαν οἱ παθητικοὶ ἀόριστοι εἰς -κα.

Ἀλλὰ πότε ἐπλάσθησαν οἱ παθητικοὶ οὗτοι ἀόριστοι εἰς -κα; Ἂν θέλωμεν νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἡ δημιουργία αὐτῶν εἶναι νεωτέρα τοῦ Προδρόμου, εὑρισκομένων τὸ πρῶτον παρὰ τῷ Γεωργιλλᾷ. Διότι ὁ Πρόδρομος πλὴν τῶν ἀρχαίων τύπων ἔδωκα, ἀφῆκα, ἔθηκα, ηὕρηκα ἔχει μόνον τὸ ἐποῖκες,

εἰσέβηκα, ἀνέβηκα, ὁ δὲ Γλυκᾶς ἔχει καὶ τὸ διέβηκες διέβηκεν. Κατ' ἀρχαῖον δὲ τρόπον λέγει ἀεὶ ὁ Πρόδρομος ἐλούθην Α' 55, ἠφανίσθησαν 76, ἐλύθησαν, ἐσαπρώθη 77, συνεστράφησαν 81, ἐξηλώθησαν 87, ἐνετράπης 145, ἠδυνήθην 172, ἠπλώθην 189, συνήχθησαν 210, ἠγέρθην 225, ἀπεκοιμήθην 234, ἐσυνήχθησαν 240, ἐπλήσθην 242, ἐτυλίχθην 247, ἐπλήσθην 258· Β' ἐπαρεκλάσθη 57 κττ. Διὰ ταῦτα ἤκασα πρὸ δέκα ἐτῶν ἐν Einleit. σελ. 30 ὅτι οὔτε τὸ διέβηκα οὔτε τὸ ἔποικα εἶναι παρ' αὐτοῖς ἀόριστοι ἀλλὰ παρακείμενοι· καθ' ὃν δηλ. τρόπον μέχρι νῦν λέγομεν τὸν παρακείμενον εὕρηκα ἢ (ε)ὑρῆκα παρὰ τὸν ἀόριστον ηὗρα, οὕτως ἐσῴζετο ἐπὶ Προδρόμου τὸ ἐδιάβηκα ἐποῖκα παρὰ τὸν ἀόριστον ἐδιάβην ἐποῖσα· ῥημάτων τοσοῦτον εὐχρήστων, οἷα τὰ -βαίνω καὶ ποιῶ, οὐδὲν θαῦμα ὅτι ἐσῴζετο ἐπὶ πολὺ (καὶ νῦν ἔτι λέγεται πολλαχοῦ) ὁ ἀρχαῖος παρακείμενος, ὅπως ἀναντιλέκτως ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Τσακώνων λέγεται ἔτι ὡρᾶκα ἀντὶ ἑώρακα, ὃ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι ἢ παρακείμενος, παρὰ τὸ εἶδα. Ἡ δὲ νεωστὶ (ἐν Byz. Zeits. Θ' 658 κἑξ.) προταθεῖσα τοῦ ἐποῖκα ἑρμηνεία ὡς γινομένου δῆθεν ἐκ τοῦ μέλλοντος ποιήσω ὅπως παρὰ τὸν μέλλοντα εὑρήσω ἀφήσω θήσω δώσω ἐλέγετο ὁ παρακείμενος εὕρηκα καὶ οἱ ἀόριστοι ἄφηκα, ἔθηκα, ἔδωκα, εἶναι ὅλως ἀστήρικτος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστὸν ὅτι ἐλέγοντο ἔτι οἱ μέλλοντες οὗτοι, ὅτε κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπλάσθη ὁ ἐποῖκα. Ἄλλως δὲν βλέπω, διατί δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ παρακείμενος ἐποί(η)κα ἐσώθη ὅπως καὶ ὁ εὕρηκα, ὡρᾶκα καὶ ἀπόλεκα παρὰ τῷ Θεοφάνει (296, 27).

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἐποῖκα εἶναι τύπος παρακειμένου διασωθεὶς παρὰ τὸν ἀόριστον ἐποῖσα, ὅπως λέγομεν καὶ εὕρηκα παρὰ τὸ ηὗρα καὶ ἐν Τσακωνίᾳ ὡρᾶκα παρὰ τὸ εἶδα. Οὐδεὶς δηλαδὴ βλέπει τίνος ἕνεκα ἀπὸ τῶν ὀλίγων τύπων τούτων εἰς -κα τοῦ ἀορίστου καὶ παρακειμένου (ἄφηκα, ἔδωκα, ἔθηκα, εὕρηκα, ἀπόλεκα) ἔμελλε τὸ -κα νὰ λοθῇ εἰς τὸ -έβην καὶ τρέψῃ αὐτὸ εἰς -έβηκα. Ἡ σημασία ου οὐ μόνον ἀμετάβατος ἀλλὰ καὶ παντελῶς διάφορος αὐτῶν εἶναι βλ. τἀνωτέρω ἄφηκα - ἀπέλυκα - ἀπάρξακα - ἀνεχάλακα καὶ ναντίον ἔπιακα). Διὰ τοῦτο ὁμολογητέον ὅτι ὅπως ἀρχαιόθεν

ἐκληροδοτήθη ἡμῖν εὕρηκα καὶ ηὗρα, ὡράκα καὶ εἶδα, οὕτω καὶ ἐποίηκα καὶ ἐποίησα καὶ πρὸ πάντων -έβηκα, διέβηκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, εἰσέβηκα, ἐνέβηκα, ἐξέβηκα καὶ -έβην διέβην, ἀνέβην, κατέβην, εἰσέβην, ἐνέβην, ἐξέβην (καὶ ὁ κ. Meyer-Lübke ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 209 παρακείμενον λέγει τὸν ἔβηκα). Καθὼς δὲ ἀπὸ τοῦ ἔδωκα ἔδωσα, ἄφηκα ἄφησα, ἔθηκα (ἔθεκα) ἔθεσα, εὕρηκα ηὗρα, μία ὑποτακτικὴ καὶ προστακτικὴ σχηματίζεται, νὰ δώσω, νὰ ἀφήσω, νὰ θέσω, νὰ εὕρω ἢ νὰ 'υρῶ, δὸς ἢ δῶσε, ἄφης ἢ ἄφησε, θὲς ἢ θέσε, (ε)ὑρέ(ς), οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν διπλῶν τύπων -έβηκα -έβην μία μόνη ὑποτακτικὴ εἰς -βῶ καὶ μία προστακτικὴ εἰς -βα σχηματίζεται, νὰ διαβῶ, διάβα, νὰ κατεβῶ, κατέβα κλπ.

Οὗτοι δὲ οἱ εἰς -έβηκα -βῶ τύποι διὰ τὴν ἀμετάβατον αὐτῶν σημασίαν ἐσυγγένευον τοῖς παθητικοῖς ἀορίστοις εἰς -(θ)ην -(θ)ῶ τοῖς ὁμοίως ἀμετάβατον ἢ μέσην ἔχουσι σημασίαν καὶ μετέδωκάν αὐτοῖς τὸ -κα αὐτῶν· πρβλ. ἐντράπην, ἐστράφην, ἐλύθην, ἐχάθην, εὑρέθην, ἐκάην, ἐχάρην, ἀνεπάην κττ. (τὴν συγγένειαν καὶ ἐπίδρασιν ταύτην παρετήρησα καὶ ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Ζ' 84). Κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Meyer-Lübke ὁ Σοφιανὸς ἐν τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ μόνον τὸ α' πρόσωπον εἰς -κα ἀναγράφει, καὶ σήμερον δ' ἔτι πολλαχοῦ ἐν μόνῳ τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ εὐχρηστεῖ ὁ τύπος οὗτος· καὶ παρὰ Γεωργιλλᾷ μόνος ὁ ἑνικὸς ἀναγινώσκεται. Φαίνεται ἄρα ὅτι κατὰ πρῶτον ἐλέχθη τὸ πρῶτον πρόσωπον μετὰ τοῦ -κα, ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὸ β' καὶ γ', καὶ πολὺ βραδύτερον ἐξηπλώθη ἐπὶ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν. Καὶ ἡ μὲν εἰσαγωγὴ αὐτοῦ εἰς τὸν ἑνικὸν ἐγένετο ἀναγκαία οὐχὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τελικοῦ -ν τοῦ πρώτου προσώπου, ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ γ', ἤτοι διότι ἐλέγετο καὶ ἱστορήθην καὶ ἀνενεώθην κλπ., ὅπως ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Α' σελ. 521 καὶ Einleitung σελ. 30 ἐλέχθη. Ἡ δὲ εἰσαγωγὴ εἰς τὸν πληθυντικὸν ἐγένετο ἁπλῶς ἀναλογικῶς, ὅπως καὶ τὸ πάλαι ἐλέχθη ἐδώκαμεν, ἐθήκαμεν, ἀφήκαμεν, οἴδαμεν κττ. ἀντὶ τῶν ἔδομεν, ἔθεμεν, ἀφεῖμεν, ἴσμεν κλπ.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΕΡΙ ΜΕΡΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΕΩΣ

1. Ἡ λεγομένη κατὰ παράγοντας ὁλοκλήρωσις:

$$\int v du = vu - \int u dv$$

εἶναι μερικὴ μόνον περίπτωσις ἄλλης τινὸς πράξεως, ἣν ἀναφέρουσι μὲν οἱ Bertrand (Calcul Intégral, 1870), Scheibner (Berichte über die Verhandlungen der K. Sächs. Gesellschaft der Wissenschaften, B. 7, 1856 - 7) καὶ Worpitzky (Zeitschrift für Mathematik und Physik, B. 23, 1878 καὶ Lehrbuch der Differential- und Integralrechnung, 1880), τελευταίως δὲ ἐκτενῶς ἐπραγματεύθη ὁ κ. Brendel (Math. Annalen, LV. B., S. 248 - 245). Ἡ πρᾶξις αὕτη δύναται νὰ κληθῇ μερικὴ ὁλοκλήρωσις, τὴν χρησιμότητα δὲ αὐτῆς εἴτε πρὸς τετραγωνισμοὺς εἴτε πρὸς εὕρεσιν τύπων ἀναγωγῆς κατέδειξεν ὁ κ. Brendel (αὐτ.). Ἡμεῖς ἐνταῦθα πρόκειται νὰ δώσωμεν εἰς τὸν τύπον τοῦ κ. Brendel ἄλλην μορφήν, καταλληλοτέραν, νομίζομεν· ἔτι δὲ νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸν τύπον τοῦτον καὶ διὰ πλείονας τῶν 2 μεταβλητάς.

2. Ἔστω $\varphi(u,v)$ συνάρτησίς τις τῶν u, v, συναρτήσεων πάλιν τῆς x· ἔχομεν:

$$d\varphi(u,v) = \frac{\partial\varphi}{\partial u} du + \frac{\partial\varphi}{\partial v} dv,$$

καί:

$$\frac{\partial\varphi}{\partial u} du = d\varphi(u,v) - \frac{\partial\varphi}{\partial v} dv\cdot$$

; ὁλοκληρώσωμεν νῦν τὴν σχέσιν ταύτην, ὅτε θὰ ἔχωμεν ;

$$\int \frac{\partial\varphi}{\partial u}\,du = \varphi(u,v) - \int \frac{\partial\varphi}{\partial v}\,dv\cdot$$

ἂς τεθῇ δὲ νῦν: $\dfrac{\partial\varphi}{\partial u} \equiv f(u,v)$, τότε θὰ εἶναι:

$$\varphi(u,v) = \int \text{πρὸς } u \text{ τῆς } f(u,v)\cdot$$

τὸ μερικὸν τοῦτο ὁλοκλήρωμα πρὸς u σημειοῖ ὁ κ. Brendel διὰ τόνου: $\int'$ ἐκφράζει ὅμως τὴν εὐχὴν εὑρέσεως ὁριστικοῦ καὶ καταλληλοτέρου συμβόλου· ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι τὸ ἄριστον σύμβολον πρὸς τοῦτο εἶναι τὸ ἑξῆς: $\reflectbox{$\int$}_{u}$, ἤτοι τὸ τῆς ὁλοκληρώσεως σύμβολον $\int$ ἀντεστραμμένον πρὸς τ' ἀριστερὰ (καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ σύμβολον τῆς μερικῆς διαφορίσεως ∂ εἶναι τὸ d κεκλιμένον πρὸς τ' ἀριστερά) καὶ ὑπὸ τοῦ δείκτου u ἀκολουθούμενον, δηλοῦντος τὴν πρὸς ἣν γίνεται ἡ μερικὴ ὁλοκλήρωσις μεταβλητήν. Ἡ γραφὴ αὕτη ἔχει, νομίζομεν, καὶ τοῦτο τὸ προσὸν ἔτι, ὅτι ἐξαίρει ἱκανῶς τὴν διαφορὰν μεταξὺ ὁλικῆς καὶ μερικῆς ὁλοκληρώσεως.

Τούτου τεθέντος εἶναι λοιπόν:

$$\varphi = \reflectbox{$\int$}_{u} f(u,v)\,du \text{ καί}:$$

$$\frac{\partial\varphi}{\partial v} = \frac{\partial}{\partial v}\left(\reflectbox{$\int$}_{u} f(u,v)\,du\right),$$

ὅθεν καί: $$\int \frac{\partial\varphi}{\partial v}\,dv = \int \frac{\partial}{\partial v}\left(\reflectbox{$\int$}_{u} f\,du\right)dv\cdot$$

ὁ τύπος ἄρα γράφεται ὑπὸ τὴν ὁριστικήν του μορφὴν οὕτω:

$$(1) \quad \int f(u,v)\,du = \lambda_u f du - \int \frac{\partial}{\partial v}\left(\lambda_u f du\right) dv,$$

ὑπὸ τὴν μορφὴν δὲ ταύτην φαίνεται σαφέστερον ἡ ἀναλογία πρὸς τὴν μερικὴν διαφόρισιν.

Ἵνα δὲ ἐκ τοῦ γενικοῦ τούτου τύπου (1) εὑρεθῇ ὁ μερικὸς τῆς κατὰ παράγοντας ὁλοκληρώσεως, ἀρκεῖ νὰ τεθῇ $f(u,v) \equiv v$, ὅτε προκύπτει:

$$\int v du = \lambda_u v du - \int \frac{\partial}{\partial v}\left(\lambda_u v du\right) dv$$

καὶ γινομένων τῶν πράξεων :

$$(1') \quad \int v du = vu - \int u dv.$$

3. Ἔστω νῦν γενικώτερον συνάρτησίς τις $\varphi(u_1, \ldots, u_n)$, τῶν $u_1, \ldots, u_n$ ὄντων πάντων συναρτήσεων τῆς x. Ἔχομεν πάλιν :

$$d\varphi(u_1, \ldots, u_n) = \sum_{i=1}^{i=n} \frac{\partial \varphi}{\partial u_i} du_i,$$

ὅθεν καὶ :

$$\frac{\partial \varphi}{\partial u_k} du_k = d\varphi - \sum_{i=1,..,k-1}^{i=k+1,..,n} \frac{\partial \varphi}{\partial u_i} du_i$$

ὁλοκληροῦντες νῦν εὑρίσκομεν :

$$\int \frac{\partial \varphi}{\partial u_k} du_k = \varphi - \sum_{i=1,\ldots,k-1}^{i=k+1,\ldots,n} \int \frac{\partial \varphi}{\partial u_i} du_i$$

ἂν πάλιν τεθῇ: $\frac{\partial \varphi}{\partial u_k} \equiv f(u_1, \ldots, u_n)$, ἕπεται:

$\varphi = \lambda_{u_k} f du_k$ καὶ ὁ τύπος ἄρα γράφεται :

$$(2)\quad \int f(u_1, \ldots, u_n)\, du_k = \backslash_{u_k} f du_k - \sum_{i=1,\ldots,k-1}^{i=k+1,\ldots,n} \int \frac{\partial}{\partial u_i}\left(\backslash_{u_k} f du_k\right) du_i,$$

ἔχομεν δὲ οὕτω προφανῶς γενίκευσιν τοῦ τύπου (1).

Ἐκ τοῦ τύπου (2) ἕπεται, ἂν τεθῇ:

$$f(u_1, \ldots, u_n) \equiv u_1 \ldots u_{k-1} . u_{k+1} \ldots u_n,$$

$$\int (u_1 .. u_{k-1} . u_{k+1} .. u_n)\, du_k =$$

$$\backslash_{u_k} (u_1 .. u_{k-1} u_{k+1} \ldots u_n)\, du_k -$$

$$- \sum_{i=1,..,k-1}^{i=k+1,\ldots,n} \int \frac{\partial}{\partial u_i} \left(\backslash_{u_k} (u_1 .. u_{k-1} . u_{k+1} .. u_n)\, du_k\right) du_i$$

καὶ γινομένων τῶν πράξεων:

$$\int (u_1 \ldots u_{k-1} . u_{k+1} \ldots u_n)\, du_k =$$

$$u_1 \ldots u_{k-1} . u_k . u_{k+1} .. u_n -$$

$$(2')\qquad - \sum_{i=1,\ldots,k-1}^{i=k+1,\ldots,n} \int (u_1 \ldots u_{i-1} . u_{i+1} \ldots u_n)\, du_i,$$

τύπος, ὅστις ἀποτελεῖ προφανῶς τὴν γενίκευσιν τοῦ (1') καὶ εἶναι ὁ γενικὸς τύπος τῆς κατὰ παράγοντας ὁλοκληρώσεως.

4. Δυνάμεθα δὲ νὰ εὕρωμεν καὶ τύπους ἄλλους ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν $d^2\varphi$, $d^3\varphi$, ..., $d^n\varphi$, ἀλλ' οὗτοι εἶναι λίαν πολύπλοκοι καὶ ἄχρηστοι ἄρα εἰς τὰς ἐφαρμογάς.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20ῇ Μαΐου 1902

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ
ΤΩΝ BONNET, ENNEPER ΚΑΙ KOMMERELL

---

1. Ὁ τύπος τοῦ Bonnet, ἰσχύων περὶ πάσης ἐπὶ ἐπιφανείας καμπύλης, εἶναι:

$$(1) \qquad \frac{1}{R} \pm \frac{d\tilde{\omega}}{ds} = \left(\frac{1}{\rho_2} - \frac{1}{\rho_1}\right) \eta\mu\varphi\sigma\upsilon\nu\varphi,$$

ἔνθα R ἡ ἀκτὶς στρέψεως τῆς καμπύλης, ῶ ἡ γωνία τῆς πρώτης αὐτῆς καθέτου πρὸς τὴν τῆς ἐπιφανείας κάθετον, ρ_2, ρ_1 αἱ πρωτεύουσαι ἀκτῖνες καὶ φ ἡ γωνία τῆς ἐφαπτομένης τῆς καμπύλης πρὸς τὴν μίαν τῶν πρωτευουσῶν ἐφαπτομένων.

2. Ὁ δὲ τύπος τοῦ Enneper εἶναι διὰ τὴν τυχοῦσαν ἀσυμπτωτικὴν γραμμήν:

$$(2) \qquad R = \pm \sqrt{-\rho_1 \rho_2}$$

3. Τέλος δὲ ὁ τύπος, ὃν νεωστὶ ἔδωκεν ὁ κ. Kommerell (1) διὰ πᾶσαν γεωδαισιακὴν γραμμὴν εἶναι:

$$(3) \qquad \frac{1}{R^2} = \left(\frac{1}{\rho} - \frac{1}{\rho_1}\right)\left(\frac{1}{\rho_2} - \frac{1}{\rho}\right),$$

ἔνθα ρ ἡ ἀκτὶς τῆς γεωδαισιακῆς.

4. Ἐν τοῖς ἑξῆς πρόκειται νῦν νὰ εὕρωμεν τὸν τύπον (1) ταχύτερον ἢ ὡς συνήθως εὑρίσκεται, καὶ νὰ δώσωμεν εἶτα αὐτῷ ἑτέραν μορφήν, ἐξ ἧς καθίσταται ἀμέσως προφανές, ὅτι περιέχει τοὺς (2) καὶ 3) ὡς μερικὰς περιπτώσεις.

(1) «Archiv der Mathematik und Physik,» 3e Reihe, B. I, S. 116-7.

5. Ἂν ξ, η, ζ παριστῶσι τὰ συνημίτονα τῆς πρώτης καθέτου τῆς καμπύλης καὶ $\bar{\omega}$ τὴν γωνίαν τῆς πρώτης αὐτῆς καθέτου πρὸς τὴν κάθετον τῆς ἐπιφανείας, θὰ εἶναι:

$$\text{συν}\bar{\omega} = \frac{\zeta - p\xi - q\eta}{\sqrt{1+p^2+q^2}}.$$

ἐντεῦθεν δὲ διαφορίζοντες εὑρίσκομεν:

$$-\eta\mu\bar{\omega}\frac{d\bar{\omega}}{ds} = (\zeta - p\xi - q\eta)\frac{d}{ds}\left(\frac{1}{\sqrt{1+p^2+q^2}}\right) +$$

$$+ \frac{1}{\sqrt{1+p^2+q^2}}\cdot\frac{d}{ds}(\zeta - p\xi - q\eta)\cdot$$

ἂν δὲ ληφθῶσιν ὡς ἄξονες τῶν z, x, y ἡ κάθετος καὶ αἱ δύο πρωτεύουσαι ἐφαπτόμεναι τῆς ἐπιφανείας κατὰ σειράν, θὰ εἶναι εἰς τὸ θεωρούμενον σημεῖον: $p = q = s = o$,
ὅθεν:

$$-\eta\mu\bar{\omega}\frac{d\bar{\omega}}{ds} = \frac{d\zeta}{ds} - \xi\frac{dp}{ds} - \eta\frac{dq}{ds} =$$

$$= -\frac{\gamma}{\rho} + \frac{\nu}{R} - \xi r\frac{dx}{ds} - \eta t\frac{dy}{ds} =$$

$$= \frac{\eta\mu\bar{\omega}}{R} - \frac{\alpha\xi}{\rho_1} - \frac{\beta\eta}{\rho_2}\left(\text{διότι}: \gamma = 0, \nu = \eta\mu\bar{\omega}, r = \frac{1}{\rho_1}, t = \frac{1}{\rho_2}\right)$$

Εἶναι ἄρα:

(α) $$\frac{1}{R} + \frac{d\bar{\omega}}{ds} = \frac{1}{\eta\mu\bar{\omega}}\left(\frac{\alpha\xi}{\rho_1} + \frac{\beta\eta}{\rho_2}\right)$$

ἀλλά: $\xi^2 + \eta^2 = 1 - \zeta^2 = \eta\mu^2\pi$

καί: $\xi\ \text{συν}\varphi + \eta\ \eta\mu\varphi = 0$, ὅθεν: $\varepsilon\varphi\varphi = \frac{-\xi}{\eta}$,

$$\eta\mu\varphi = \frac{-\xi}{\sqrt{\xi^2+\eta^2}}, \quad \sigma\upsilon\nu\varphi = \frac{\eta}{\sqrt{\xi^2+\eta^2}},$$

ἑπομένως ἡ (α) γίνεται:

$$\frac{1}{R}+\frac{d\omega}{ds}=\frac{\alpha}{\rho_1}\frac{\xi}{\sqrt{\xi^2+\eta^2}}+\frac{\beta}{\rho_2}\frac{\eta}{\sqrt{\xi^2+\eta^2}}=\left(\frac{1}{\rho_2}-\frac{1}{\rho_1}\right)\eta\mu\varphi\ \sigma\upsilon\nu\varphi,$$

ἐπειδὴ δὲ τέλος τὸ σημεῖον τῆς γωνίας ῶ εἶναι αὐθαίρετον, ἕπεται ὁ τύπος (1) τοῦ Bonnet:

$$\frac{1}{R}\pm\frac{d\omega}{ds}=\left(\frac{1}{\rho_2}-\frac{1}{\rho_1}\right)\eta\mu\varphi.\sigma\upsilon\nu\varphi.$$

6. Μεταξὺ τοῦ τύπου τούτου καὶ τοῦ:

$$(\beta) \qquad \frac{\sigma\upsilon\nu\omega}{\rho}=\frac{\sigma\upsilon\nu^2\varphi}{\rho_1}+\frac{\eta\mu^2\varphi}{\rho_2}$$

ἄς ἀπαλείψωμεν νῦν τὸ φ· πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἐκ τοῦ (β):

$$\frac{\sigma\upsilon\nu\omega}{\rho}-\frac{1}{\rho_1}=\eta\mu^2\varphi\left(\frac{1}{\rho_2}-\frac{1}{\rho_1}\right)$$

$$\frac{1}{\rho_2}-\frac{\sigma\upsilon\nu\omega}{\rho}=\sigma\upsilon\nu^2\varphi\left(\frac{1}{\rho_2}-\frac{1}{\rho_1}\right),$$

ὅθεν ὁ τύπος τοῦ Bonnet γράφεται καὶ οὕτω:

$$(1') \qquad \left(\frac{1}{R}\pm\frac{d\omega}{ds}\right)^2=\left(\frac{\sigma\upsilon\nu\omega}{\rho}-\frac{1}{\rho_1}\right)\left(\frac{1}{\rho_2}-\frac{\sigma\upsilon\nu\omega}{\rho}\right).$$

κν νῦν τεθῇ ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ ῶ = 0, προκύπτει ὁ τύπος τοῦ

κ. Kommerell, ἐὰν δὲ $\bar{\omega} = \frac{\pi}{2}$, ὁ τοῦ Enneper. Προσέτι ἐκ τοῦ (1΄) προκύπτει ἀμέσως τὸ λεγόμενον θεώρημα τοῦ Lancret διὰ τὰς γραμμὰς καμπυλότητος:

$$\frac{1}{R} = \pm \frac{d\bar{\omega}}{ds}.$$

7. Σημειωτέον τέλος, ὅτι οἱ τύποι τοῦ κ. Kommerell καὶ τοῦ Enneper εὑρίσκονται ἀναλόγως πρὸς τὰ ἐν ταῖς §§ 5 καὶ 6 ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἰσοτήτων:

$$\xi = \frac{\pm p}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}}, \eta = \frac{\pm q}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}}, \zeta = \frac{\mp 1}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}},$$

ὁ τοῦ κ. Kommerell, καὶ τῶν:

$$\lambda = \frac{\pm p}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}}, \mu = \frac{\pm q}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}}, \nu = \frac{\mp 1}{\sqrt{1 + p^2 + q^2}}$$

ὁ τοῦ Enneper, διαφοριζομένων.

8. Τέλος παρατηρητέον, ὅτι ὁ τύπος (1΄) διὰ τὰς γραμμάς, ἐν αἷς $\bar{\omega} =$ σταθ., λαμβάνει τὴν ἀπλουστέραν μορφήν:

$$\frac{1}{R^2} = \left(\frac{\text{συν}\bar{\omega}}{\rho} - \frac{1}{\rho_1}\right)\left(\frac{1}{\rho_2} - \frac{\text{συν}\bar{\omega}}{\rho}\right).$$

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 19ῃ Μαΐου 1902

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ

Ἐν τῇ Ἀθηνᾷ πολλάκις ἐδηλώθη ὅτι ἡ διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ τούτου δὲν νομίζει ὅτι ὀφείλει νὰ παραδέχηται πρὸς δημοσίευσιν καὶ συζήτησιν πραγματείας λογίων πρεσβευόντων ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἀρχάς, ἃς ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία δὲν κρίνει λυσιτελεῖς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ δήλωσις αὕτη διαστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου Γρηγ. Βερναρδάκη παρεστάθη ὡς ἐμφαίνουσα ὅτι ἡ διεύθυνσις τῆς Ἀθηνᾶς δὲν θέλει νὰ δημοσιεύῃ οἱανδήποτε ἀντιλογίαν πρὸς τὰς γνώμας τῶν συντακτῶν αὐτῆς, ὅπως μὴ δύνωνται οἱ ἀναγνῶσται ν' ἀκούωσι καὶ τὴν alteram partem, διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνομε καὶ αὖθις ὅτι ἡ διεύθυνσις τῆς Ἀθηνᾶς προθύμως δέχεται καὶ δημοσιεύσει πραγματείας μάλιστα μὲν τῶν ἑταίρων τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἔπειτα δὲ καὶ παντὸς ἄλλου λογίου, ἂν μόνον κοσμίως εἶναι συντεταγμέναι καὶ συμβάλλωνταί τι εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. Τὰς διατριβὰς δ' ὅμως τοῦ Κυρίου Γρηγ. Βερναρδάκη, ὅστις μυριοτρόπως ἀγωνίζεται ὅπως τὴν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν παρατρέπῃ καὶ ἐπισκοτῇ (πρβλ. τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ περὶ τοῦ γλιάρουρον τέμενος Τομ. ΙΓ' 274 κἑξ., περὶ τοῦ μετάλλων - μεταλλικῶν αὐτ. 626 κἑξ., περὶ τῶν καταλήξεων - δης - ιδεὺς - εὺς κλπ. ΙΒ' 95 καὶ ΙΓ' 283 κἑξ., περὶ τοῦ ἂν μεθ' ὑποτ. ἐν φράσεσιν, οἷον ὅρα ἂν ᾖ . . . ΙΓ' σελ. 479 κἑξ. κλπ. κλπ.), ὅστις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ διατριβῇ (περὶ ἧς ἔσται ἡμῖν προσεχῶς ὁ λόγος) φωρᾶται ἀνίκανος νὰ δια-

στείλῃ φράσεις κοινοτάτας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, οἷον ὄγχνη ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, πληγὴν ἐπὶ πληγῇ τιθέναι, νόσον ἐπὶ νόσῳ παῖσαι, κακὸν ἐπὶ κακῷ ἀναρριπίσαι, πῦρ ἐπὶ πυρὶ γίγνεται κττ., δι' ὧν δηλοῦται ἀλληλουχία, προσθήκη, συσσώρευσις κττ., ἀπὸ φράσεων ὧν τὸ κινήσεως σημαντικὸν ῥῆμα ἄγειν, ὀχετεύειν (πῦρ) σαφῶς μηνύει πᾶσι τὴν διάφορον ἔννοιαν· ὅστις ἀγνοῶν ταῦτα προτείνει τὴν φθορὰν τῆς παραδόσεως, ἤτοι τὴν παραδιόρθωσιν τοῦ πῦρ ἐπὶ πυρὶ γίγνεται εἰς πῦρ ἐπὶ πῦρ γίγνεται· ὅστις τολμᾷ ν' ἀποκαλῇ τερατώδη καὶ ὅσα κατὰ τὸν Ἀσώπιον εἶναι πολυθρύλητα καὶ πολυομίλητα, καὶ ὅστις τελέως ἄπειρος τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης κατεδείχθη πᾶσι· τὰς διατριβὰς λέγομεν αὐτοῦ δύνανται μὲν νὰ καταχωρίζωσιν ἄλλα περιοδικὰ (ὑπάρχουσι δὲ χάριτι θείᾳ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ πολλά), ἀλλ' οὐδέποτε θ' ἀξιώσωσι παραδοχῆς καὶ καταχωρίσεως οἱ νῦν διευθύνοντες τὴν Ἀθηνᾶν ἀκριβῶς τούτου ἕνεκα, ἐπειδὴ φείδονται τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῆς.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS 202 .A84 v.14 no.4

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1902

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐβοϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπὸ Ι. Δ. Φωκιτου . . . . Σελ. 357-363
Διόρθωσις παροραμάτων ὑπὸ Π. Σ. Φ. . . . . » 363
Διόρθωσις καὶ ἑρμηνεία Δημοσθενικοῦ χωρίου ὑπὸ Π. Σ. Φωτιαδου » 364-366
Διορθωτικὰ ὑπὸ Μ. Κ. Στεφανιδου. . . . . » 367-371
Ζητήματα Ῥωμαϊκὰ ὑπὸ Σ. Βαση . . . . » 372-375
Πεντετηρίδες καὶ Ἱεροποιοὶ ὑπὸ Σ. Δραγουμη . . . . . . » 376-386
Πῶς ἑλληνίζονται τὰ εἰς er Γερμανικὰ κύρια ὀνόματα ὑπὸ Σ. Βαση » 386
Ἡ γυνὴ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πολιτισμῷ ὑπὸ Γ. Γαρδικα . . . . » 387-492
Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ τὰ ὑπὸ Α. Παππαδοπούλου-Κεραμέως δημοσιευθέντα ὑπὸ Ε. Σκασση. . . . . » 493-505
Ἐπιγραφικὰ ἐξ Ἀρκαδίας ὑπὸ Σαββοπουλου. . . . . . . » 506
Ποῖός τις ἑκάτερος ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακη. . . . . » 507-521
Τεχνολογικὰ ὑπὸ Γ. Ν. Χ. . . . . » 522-523
Ἐπανόρθωσις ἀδικήματος ὑπὸ Γ. Ν. Χ . . . . » 523
Περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν εἰς -ος ἀντὶ -ιος ὀνομάτων ὑπὸ Γ. Ν. Χ. » 524-525
Ἡμαρτημένης ἑρμηνείας ἐπανόρθωσις ὑπὸ Σ. Α. Ξανθουδιδου . . » 525
«Gino Loria's Spezielle Ebene Kurven». (Βιβλιοκρισία) . . » 526
Πρακτικὰ . . . . » 527-530
Κατάλογος τῶν ἑταίρων . . . . » 531-535
Α' Πίναξ λέξεων καὶ φράσεων, α' Ἑλληνικῶν . . . . . . » 536-541
» » » β' Λατινικῶν. . . . . . . » 541-542
Β' Πίναξ Συγγραφέων διορθουμένων ἢ Ἑρμηνευμένων α' Ἑλλήνων » 542
» » » » β' Ῥωμαίων » 543
Γ' Πίναξ πραγμάτων . . . . » 543-545

ΕΥΒΟΪΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

1.

+ΑΙΡΙ.ΕΝΕΣ⁝ΚΑΙΕΥΔΕΝΕΘΥΛΑΤΕΡΑΝΕΘΕΚΑΝ⁝

Τὰ περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔγραψεν ὁ ἀποθανὼν καθηγητὴς Ἰωάννης Α. Μάτσας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφὴ πλάκα αὐτοῖς ὄμμασι δὲν εἶδεν, ἠρκέσθη δ' εἰς τὴν περιγραφὴν ἄλλου, ὅστις ἄπειρος ἦτο, περιέπεσεν εἰς ἁμαρτήματα, ἅτινα μεταβάλλουσι τὴν ἀνάγνωσιν, ἥτις ὡς ἐδημοσιεύθη δὲν ἀντέχεται τοῦ ὀρθοῦ. Ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ ἐκείνου (ἐπιγεγραμμένη) πλὰξ δὲν ἦτο βάσις ἀγάλματος, ἀλλ' ἀναθηματικὴ τράπεζα, ἐφ' ἧς ἔκειντο τἀναθήματα, ἅτινα

Χαιριμένης καὶ Εὐδήνη θυγάτηρ ἀνέθηκαν.

2.

ΕΥΔΗΝΗ
ΜΝΗΡΙΠΤΟΛΕΜΟΥ

Εὐδήνη Μνηριπτολέμου.

Ἐπιτυμβία ἐπὶ πλακὸς ἐπῳκοδομημένης κατὰ τὴν Β. Δ. γωνίαν ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγίῳ Γεωργίῳ τοῦ Δήμου Αὐλῶνος. Αὕτη ἐπικουροῦσα πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προηγουμένης παρουσιάζει καὶ τὸν Ἐρετρικὸν ῥωτακισμόν, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ πλείονα. Εὑρέθη κατὰ τὴν θέσιν «Παληοκαστρί».

3.

ΠΙΚΤΗΡΙΣ

⟨Ε⟩πίκτηρις.

Ἐπιτυμβία ἐπὶ πλακὸς ἐπῳκοδομημένης ἐπὶ οἰκίας ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγίῳ Γεωργίῳ. Εὑρέθη ἐν τῇ θέσει «Βασιλικῇ». Ἐπίκτηρις=Ἐπίκτησις. Ἰδὲ ἀρ. 2.

4.

ΔΗΜΟΣ
ΤΡΑΤΗ

Δημοστράτη.

Ἐπιτυμβία στοιχηδὸν γεγραμμένη ἐπὶ πλακὸς χρησιμευούσης νῦν ὡς βαθμῖδος κλίμακος τῆς οἰκίας Ἀντωνίου Γκιζελῆ ἐν Αὐλωναρίῳ. Εὑρέθη κατὰ τὴν θέσιν «Ἄντηρις» τοῦ Αὐλωναρίου.

5.

ΔΗΜΑΡΧΟΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Δήμαρχος Ἀριστοτέλους.

Ἐπιτυμβία ἐπὶ πλακὸς ᾠκοδομημένης ἄνωθι τῆς προσθίας θύρας τοῦ ἐν χωρίῳ «Ἁγίᾳ Θέκλῃ» τοῦ δήμου Αὐλῶνος ναοῦ.

6.

ΓΜΗ
ΙΥΓΜΗΝΙΚ
ΑΝΚΡΑΤΙΟΝ
ΔΙΟΓΕΝΗΣ
ΑΓΚΡΑΤΙΟΝ
ΜΙΚΟΥΣΠΑΙ
ΗΠΠΟΛΥΑ
ΕΛΗΤΙΧΑ
ΥΛΟΝΒΙΟ
ΜΠΑΛ...

Ἀγωνιστικὴ ἐπὶ πλακός, ἧς μόνον τὸ μέσον πρόσθιον μέρος σῴζεται. ἡ πλὰξ εὑρέθη κατὰ τὴν θέσιν «Ἰτέαν» τοῦ Αὐλωναρίου. παρουσιάζει δ' ἡ ἐπιγραφὴ σύγχυσιν τῆς προφορᾶς τοῦ Η καὶ Ι καὶ Υ.

7.

[ΝΕ]ΦΕΛΗΣ

Νεφέλης.

Ἐπιτυμβία εὑρεθεῖσα ἐν τῇ θέσει Παληοκαστρὶ τοῦ Αὐλωναρίου, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ

8.

.[Κ]ΛΕΟΔΗΜΟΥ

Κλεοδήμου.

Τὸ Παληοκαστρὶ κεῖται ἐπὶ λόφου στρογγύλου καὶ ὑψηλοτάτου, ἔχει δὲ κατὰ τὴν κορυφὴν τεῖχος, ὅπερ ἐν τοῖς ἐπικινδύνοις μέρεσιν ἐνισχύετο διὰ πύργων, ὧν ἴχνη σῴζονται.

9.

ΚΗΡΥΚΑΣ
..ΛΟΞΕΝΟΣΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣΕΡΕΤΡΙ...
ΑΥΛΗΤΑΣ
...ΟΚΛΗΣΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣΛΑΜΙ....
ΚΙΘΑΡΙΣΤΑΣ
·ΗΣΘΕΟΔΟΤΟΥΘΗΒΑΙΟΣ
Ο.ΟΛΟΥΣ

Ἀγωνιστικὴ μουσικῶν, ἴσως δὲ καὶ γυμνικῶν ἀγώνων, ὡς ἐκ τῆς ‹τ›άτης λέξεως εἰκάζω, εὑρέθη ἐν τῇ θέσει «Καρέᾳ» τοῦ Αὐλωναρίου καὶ εἶναι ἐκτισμένη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκίας τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου κ. Κ. Φραγκούλη. Πανταχόθεν λείπουσι πολλά.

10.

Ε. Ο.

ΕΞΗΚΕΣΤΟΣΔΙΟΔΩΡΟΥΕΙΠΕΝΟΠΩΡΑΡΤΕ
ΜΙΡΙΑΩΣΚΑΛΛΙΣΤΑΑΓΩΜΕΝΚΑΙΟΥΩΡ.ΙΩΜΕΝ
ΑΡΙΣΤΟΙ.ΕΔΟΞΕΝΤΕΙΒΟΥΛΕΙΚΑΙΤΟΙΔΗΜΟΙ
ΤΙΘΕΙΝΤΗΜΠΟΛΙΝΑΓΩΝΑΜΟΥΣΙΚΗΣΑΡ.....
ΟΜΩΝΤΕΙΜΕΤΑΞΥΚΑΙΤΕΙΦΥΛΑΚΕΙΚΑ....
ΝΟΜΟΣΤΕΙΠΡΟΤΩΝΑΡΤΕΜΙΡΙΩΝΠΕΝΤΕΗΜΕΡΑΙΣ
.ΟΥΤΩΝΔΕΔΥΟΕΓΚΡΙΤΟΥΣΕΙΝΑΙΑΡΧΕΙΝΔΕΤΗΣ...
ΣΙΚΗΣΤΕΤΡΑΔΑΦΘΙΝΟΝΤΟΣΤΟΥΑΝΘΕΣΤΗΡΙ
ΩΝΟΣΜΗΝΟΣΤΗΝΔΕΜΟΥΣΙΚΗΝΤΙΘΕΙΝΡΑΨΩΙΔΟΙΣ
ΑΥΛΩΙΔΟΙΣΚΙΘΑΡΙΣΤΑΙΣΚΙΘΑΡΩΙΔΟΙΣ(ΠΑΙΩΝΙΣΤ . ἀμφίβολον)
ΤΟΥΣΔΕΤΗΜΜΟΥΣΙΚΗΝΑΓΩΝΙΞΟΜΕΝΟΥΣ . .Ν.....
ΑΓΩΝΙΞΕΣΘΑΙΠΡΟΣΟΔΙΟΝΤΕΙΘΥΣΙΕΙΕΝΤΕΙΑΥΛΕΙ...
ΝΤΑΣΤΗΝΣΚΕΥΗΝΗΜΠΕΡΕΝΤΟΙΑΓΩΝΙΕΙΘ.....
ΕΑΘΛΑΔΙΔΟΣΘΑΙΚΑΤΑΤΑΔΕΡΑΨΩΙΔΟΙΕΚΑΤΟΝ...
....ΤΟΙΔΕΥΤΕΡΟΙΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΤΡΙΤΟΙΕΙΚΟΣΙΑΥΛΩΙΔΟΙΠΕΝΤΗ-
ΚΟΝΤΑΔΕΥΤΕΡΟΙΤΡΙΗΚΟΝΤΑΤΡΙΤΟΙΕΙΚΟΣΙ(Ν)ΑΝΔΡΙΚΙΘΑΡΙΣ-
ΤΕΙΕΚΑΤΟΝΔΕΚΑΔΕΥΤΕΡΟΙΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑΤΡΙΤΟΙΠΕΝΤΗ-
ΚΟΝΤΑΠΕΝΤΕΚΙΘΑΡΩΙΔΟΙΔΙΗΚΟΣΙΑΙΔΕΥΤΕΡΘΙΕΚΑΤΟΝ
ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΤΡΙΤΟΙΕΚΑΤΟΝΠΑΡΩΙΔΟΙΠΕΝΤΗ.....
ΔΕΥΤΕΡΟΙΔΕΚΑΣΙΤΗΡΕΣΙΟΝΔΕΔΙΔΟΣΘΑΙΤΟΙΣΑΓΩΝΙΣΤ...
ΤΟΙΣΠΑΡΑΓΕΝΟΜΕΝΟΙΣΔΡΑΧΜΗΝΤΗΣΗΜΕΡΗΣΕΚΑΣΤΗΣΕ

ΝΟΙΣΜΗΠΛΕΟΝΤΡΙΣΙΝΗΜΕΡΑΙΣΠΡΟΤΟΥΠΡΟΑΓΩΝΟΣΜΕ-
ΧΡΙΟΥΟΑΓΩΝΓΕΝΗΤΑΙΤΟΝΔΕΑΓΩΝΑΤΙΘΟΝΤΩΝΟΙΔΗΜ
ΑΡΧΟΙΩΣΑΝΔΥΝΩΝΤΑΙΔΙΚΑΙΟΤΑΤΑΚΑΙΞΗΜΙΟΥΝΤΩΝ
ΤΟΝΑΤΑΚΤΕΟΝΤΑΚΑΤΑΤΟΝΝΟΜΟΝΠΑΡΕΧΕΙΝΔΕΚΑΙΤΟΥΣ
ΧΩΡΟΥΣΙΕΡΕΑΚΡΙΤΑΡΧΟΙΣΠΑΝΤΑΤΑΕΤΗΣΥΝΤΕΛΕΙΝΔΕ
ΤΟΥΣΧΩΡΟΥΣΕΙΣΤΑΚΡΙΤΑΚΑΘΑΠΕΡΗΡΑ(Ι)ΟΙΣΤΑΔΕΔΟ
ΓΜΑΤΑΛΑΜΒΑΝΕΙΝΤΩΝΙΕΡΕΙΩΝΤΟΥΣΤΑΚΡΙΤΑΠΑΡΕΧΟ
ΝΤΑΣΤΟΥΣΔΕΤΩΝΙΕΡΩΝΕΠΙΣΤΑΤΑΣΚΑΙΝΕΙΝΤΑΙΕΡΕΙΑ
ΚΑΤΑΤΟΝΝΟΜΟΝΚΑΙΝ[ΕΙΝ]ΜΙΣΘΟΥΝ.ΑΝΤΙΣΜΗΠΑΡΕΧΕΙΤ
ΩΓΧΩΡΩΝΠΩΛΕΙΝΔΕΕΝΤΟΙΙΕΡΟΙΤΟΜΒΟΛΟΜΕΝΟΝΟΙ
ΜΒΟΛΗΤΑΙΑΤΕΛΕΑΤΕΛΟΥΝΤΑΤΕΛΟΣΜΗΔΕΝΜΗΔΕΠΡ.
(ΑΤ)ΤΕΣΘΑΙΤΟΥΣΙΕΡΟΠΟΙΟΥΣΜΗΔΕΝΤΟΥΣΠΩΛΕΟΝΤΑΣ
ΔΕΠΟΜΠΗΝΚΑΘΙΣΤΑΝΤΟΥΣΔΗΜΑΡΧΟΥΣΕΝΤΕΙ
ΕΡΕΤΡΙΚΕΙΟΠΟΙΤΑΙΕΡ...ΠΩΛΕΙΤΑΙΠΡΩΤΟΜΜΕΝΤΑ
.ΗΜ..ΙΑΚΑΙΤΟΚΑΛΛΙΣΤΕΙΟΝΕΠΕΙΤΑΤΑΚΡΙΤΑΕΠΕΙΤΑ
ΤΩΝΙΔΙΩΤΩΝΕΑΝΤΙΣΒΟΛΗΤΑΙΣΥΜΠΟΜΠΕΥΕΙΝΣΥΜΠΟ
ΜΠΕΥΟΝΤΩΝΔΕΚΑΙΟΙΤΗΣΜΟΥΣΙΚΗΣΑΓΩΝΙΣΤΑΙ...ΜΑΝΤ
ΕΙΣΟΠΩΣΑΝΩΣΚΑΛΛΙΣΣΤΗΗΠΟΜΠΗΚΑΙΗΘΥΣΙΑΓΕΝΗΤΑΙ
ΑΝΑΓΡΑΨΑΙΔΕΤΟΨΗΦΙΣΜΑΕΝΣΤΗΛΕΙΛΙΘΙΝΗΙΚΑΙΣΤΗΣ
ΑΙΕΝΤΟΙΙΕΡΟΙΤΗΣΑΡΤΕΜΙΔΟΣΟΠΩΣΑΝΚΑΤΑΤΟΥΤΑΡΧ
ΗΤΑΙΗΘΥΣΙΗΚΑΙΗΜΟΥΣΙΚΗΤΕΙΑΡΤΕΜΙΔΙΕΙΣΤΟΝΑΠ....
...ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΟΝΤΩΝΕΡΕΤΡΙΕΩΝΚΑΙΕΥΠΡΗΤΤΟΝ
ΤΩΝΚΑΙΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

ε. ο.

Ἐξήκεστος Διοδώρου εἶπεν ὅπωρ Ἀρτε-
μίρια ὡς κάλλιστα ἄγωμεν καὶ ὅ(π)ωρ (β)ιῶμεν
ἄριστοι· ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ
τιθεῖν τὴμ πόλιν ἀγῶνα μουσικῆς αρ . .
. . όμων τῇ μεταξὺ καὶ τῇ φυλακῇ κα . . . .
νόμος τῇ πρὸ τῶν Ἀρτεμιρίων πέντε ἡμέραις.
(τ)τούτων δὲ δύο ἐγκρίτους εἶναι. ἄρχειν δὲ τῆς (μου)
σικῆς τετράδα φθίνοντος τοῦ Ἀνθεστηρι-
ῶνος μηνός, τὴν δὲ μουσικὴν τιθεῖν ῥαψῳδοῖς,
αὐλῳδοῖς, κιθαρισταῖς, κιθαρῳδοῖς (παιωνισταῖς ἢ μᾶλλον παρῳ-
δοῖς, ὃ καὶ κατωτέρω).
τοὺς δὲ τὴμ μουσικὴν ἀγωνιζομένους (δύ)ν(ασθαι)
ἀγωνίζεσθαι. προσόδιον τῇ θυσίῃ ἐν τῇ αὐλῇ (ἔχο)
ντας τὴν σκευὴν ἥμπερ ἐν τῷ ἀγῶνι εἴθ(ισται)
(τὰ δ)ὲ ἆθλα δίδοσθαι κατὰ τάδε· ῥαψῳδῷ ἑκατὸν (δρα-
χμάς), τῷ δευτέρῳ πεντήκοντα, τρίτῳ εἴκοσι, αὐλῳδῷ πεντή-
κοντα, δευτέρῳ τριήκοντα, τρίτῳ εἴκοσι, ἀνδρὶ κιθαρισ-
τῇ ἑκατὸν δέκα, δευτέρῳ ἑβδομήκοντα, τρίτῳ πεντή-
κοντα πέντε, κιθαρῳδῷ διηκόσιαι, δευτέρῳ ἑκατὸν
πεντήκοντα, τρίτῳ ἑκατόν, παρῳδῷ πεντή(κοντα)
δευτέρῳ δέκα· σιτηρέσιον δὲ δίδοσθαι τοῖς ἀγωνισταῖς
τοῖς παραγενομένοις δραχμὴν τῆς ἡμέρης ἑκάστης ἐ-
ρχομένοις μὴ πλέον τρισὶν ἡμέραις πρὸ τοῦ προάγωνος μέ-
χρι οὗ ὁ ἀγὼν γένηται· τὸν δὲ ἀγῶνα τιθόντων οἱ δήμ-
αρχοι ὡς ἂν δύνωνται δικαιότατα καὶ ζημιούντων
τὸν ἀτακτέοντα κατὰ τὸν νόμον, παρέχειν δὲ καὶ τοὺς
χώρους ἱερέα κριτάρχοις πάντα τὰ ἔτη, συντελεῖν δὲ
τοὺς χώρους εἰς τὰ κριτὰ καθ' ἅπερ Ἡραίοις. τὰ δὲ δό-
γματα λαμβάνειν τῶν ἱερείων τοὺς τὰ κριτὰ παρέχο-
ντας, τοὺς δὲ τῶν ἱερῶν ἐπιστάτας καίνειν τὰ ἱερεῖα·
κατὰ τὸν νόμον καίν(ειν) μισθοῦν, ἂν τις μὴ παρέχῃ τ
ωγ χώρων. πωλεῖν δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τὸμ βολόμενον οἷ(ἂ
(μ)βόληται ἀτελέα τελοῦντα τέλος μηδὲν μηδὲ πρ(ά-
τ)τεσθαι τοὺς ἱεροποιοὺς μηδὲν τοὺς πωλέοντας.

(τὴν) δὲ πομπὴν καθιστᾶν τοὺς δημάρχους ἐν τῇ Ἐρετρικῇ ὅποι τὰ ἱερεῖα πωλεῖται πρῶτομ μὲν τὰ (δ)ημ(όσ)ια καὶ τὸ καλλιστεῖον, ἔπειτα τὰ κριτά, ἔπειτα τῶν ἰδιωτῶν ἐάν τις βόληται συμπομπεύειν. συμπομπευόντων δὲ καὶ οἱ τῆς μουσικῆς ἀγωνισταὶ (καὶ) μάντεις ὅπως ἂν ὡς καλίσστη ἡ πομπὴ καὶ ἡ θυσίη γένηται. ἀναγράψαι δὲ τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ στῆσαι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἂν κατὰ τοῦτ' ἄρχηται ἡ θυσίη καὶ ἡ μουσικὴ τῇ Ἀρτέμιδι εἰς τὸν ἅπαντα χρόνων ἐλευθέρων ὄντων Ἐρετριέων καὶ εὖ πρηττόντων καὶ αὐτοκρατόρων.

Ψήφισμα τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου Ἐρετριέων.

Ἐπὶ ἀγωνιστικῆς στήλης (ὕψους 1.10, πλάτους 0,46 γαλλικοῦ μέτρου) εὑρεθείσης κατὰ τὴν θέσιν Σκάρριζα ἢ Πατητήρια τῆς περιφερείας τοῦ Δήμου Αὐλῶνος. Περὶ ταύτης ἀλλαχοῦ ἐκτενῆ ποιησόμεθα λόγον.

Ἐν Χαλκίδι τῇ 1 Αὐγούστου 1902

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΦΩΚΙΤΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ. 247 στίχ. 20 ἀντί: ἐπὶ μὲν γράφε: ἐπὶ τὸ μὲν
» 253 » 27 » δὲ ἀριθμὸν γράφε: δὲ τὸν ἀριθμὸν
» 261 » 10 » χρήσασθαι γράφε χρήσεσθαι
» 263 » 22 » οὐδεὶς ἔτι γράφε: οὐδενί πω

Ἀντὶ τοῦ ἐν σελ. 333 στ. 3 «οὗτοι ἐνίοτε καίπερ εἰδότες αὐτοὶ» γρ. «οὗτοι, καίπερ αὐτοὶ εἰδότες **ἐνίοτε**, κτέ.

Σελ. 334 στίχ. 16 ἀντί: ὠφελεῖτο γράφε: ὠφελοῖτο
335 » 24 » φιλοσκώμμωνος γρ.: φιλοσκώμμονος
337 » 19 » ἀσθένειον γράφε: ἀσθένειαν

Π. Σ. Φ.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ τῷ τοῦ Δημοσθένους ὀνόματι λόγῳ κ. Ἀριστογείτ. Α. § 27 κεῖται: «Καὶ τί δεῖ λέγειν ὅτι τοῖς νόμοις ἅπαντα κοσμεῖται καὶ τῷ τούτοις πείθεσθαι; ἀλλ' ὑμεῖς αὐτοὶ πάντων ἄρτι κληρουμένων Ἀθηναίων, καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι βουλομένων εἰς τοῦτο λαχεῖν τὸ δικαστήριον, μόνοι δικάζεθ' ἡμῖν. διὰ τί; ὅτι ἐλάχετε, εἶτ' ἀπεκληρώθητε· ταῦτα δὲ οἱ νόμοι λέγουσιν».

Τὸ χωρίον τοῦτο ὃ νῦν, ἡμῖν τοὐλάχιστον, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθηναίων Πολιτείας, οὐ πάνυ δύσληπτον φαίνεται, πολλὰ παρέσχε τοῖς ἑρμηνευταῖς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου πράγματα, ἀδυνατοῦσι μὲν νὰ νοήσωσιν αὐτὸ κατ' ἀκρίβειαν, μάλιστα δὲ μὴ δυναμένοις νὰ συμβιβάσωσιν ἀλλήλοις τὰ δύο τελευταῖα ῥήματα: ἐλάχετε - ἀπεκληρώθητε. Εὐλόγω; δέ, διότι εἶνε μέν πως ἐφθαρμένον τὸ χωρίον, εἶνε δὲ καὶ ἄλλως δυσνόητον τῷ μὴ κατανοήσαντι τὸ παρ' Ἀριστοτέλει ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ σύστημα κληρώσεως καὶ πληρώσεως τῶν ἠλιαστικῶν δικαστηρίων, περὶ οὗ πρὸ μικροῦ ἔτι κατὰ διέξοδον διελάβομεν ἐν τῷδε τῷ τόμ. ΙΔ' τῆς Ἀθηνᾶς σ. 241 ἑπ., ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν σ. 65 ἑπ. καὶ 225 ἑπ. τοῦ αὐτοῦ τόμου.

Καθ' ὅσον ἡμῖν ὑπάρχει γνωστόν, τελευταῖος περὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐπραγματεύθη ὁ Θεόδωρος Teusch ἐν τῇ καλλίστῃ αὐτοῦ διατριβῇ De sortitione judicum apud Athenienses (σ. 13 ἑπ. 35 ἑπ.), δημοσιευθείσῃ ἐν Γοτίγγῃ τῷ 1894, παρ' αὐτῷ δὲ δύναται πᾶς τις νὰ ἴδῃ. τάς τε τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων (1) γνώμας, ἐν κεφαλαίῳ ἐκτεθειμένας, καὶ τὴν τοῦ σοφοῦ καὶ περικλεοῦς φιλολόγου Wilamowitz περὶ τοῦ ἀπεκληρώθητε δόξαν, προφορικῶς πρὸς τὸν αὐτὸν Teusch ἐξενεχθεῖσαν, ὅτι ὁ ῥήτωρ, «se judice, vocabulum ἀποκληροῦσθαι falsa notione usurpavisse» (αὐτόθ. σ. 36). Προσθῶμεν δὲ μόνον ὅτι καὶ ὁ Gilbert οὐδαμῶς νοήσας τὴν ἀξίαν

(1) Bruck ἐν Philologus 52, σ. 313 ἑπ. - Wachsmuth, Stadt Athen τόμ. 2 σ. 381 σημ. 2. - Dareste ἐν Journal du Savants 1891 σ. 269.

τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὧδε ὁ λόγος δημοσθενικοῦ χωρίου, ὡς ὀρθῶς δ' ἔχον τὸ ῥ. ἀποκληροῦσθαι ὑπολαβών, προσῆκον ἐνόμισεν ἵν' ὑποσημειώσηται: «Ἡ παρὰ [Δημ.] ΚΕ΄, 27 χρῆσις δύο διαφόρων ῥημάτων τοῦ λαγχάνειν καὶ τοῦ ἀποκληροῦν δὲν εἶνε ἀξία προσοχῆς» (1).

Καθ' ἡμᾶς ὁ ῥήτωρ οὐχὶ ἀπεκληρώθητε ἀλλὰ βεβαίως **ἐπεκληρώθητε** ἔγραψεν, ὃ οἱ ἀντιγραφεῖς εἴτε δι' ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων ἐσφαλμένον ὑπολαβόντες, εἴτε καὶ μᾶλλον τὴν ἀπὸ πρόθεσιν πρὸς τὴν ἐπὶ κατὰ τὸ αὐτοῖς εἰωθὸς συγχέαντες, ἀνοήτως κατέφθειραν, πλάσαντες ἡμῖν τὸ νῦν ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐκδόσεσι τῶν Δημοσθένους λόγων περιφερόμενον ἀπεκληρώθητε, ὃ ἐπὶ μακρὰ ἴσως ἔτη θὰ ἐξηκολούθει γνήσιον ἔτι νομιζόμενον, εἰ μὴ πλείστῃ ἀληθῶς τύχῃ ἀγαθῇ ἀνευρίσκετο τὸ πολύτιμον ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα.

Τῷ ὄντι, ὡς σαφέστατα ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει (2), πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ καθ' ὡρισμένην ἡμέραν ὡς ὑποψήφιοι δικασταὶ προσερχόμενοι, πάντες, λέγομεν, κύβοις μέλασι καὶ λευκοῖς κληροῦνται, τοσούτων ἐν τῇ ὑδρίᾳ ἐμβαλλομένων κύβων λευκῶν, «ὅσους ἂν δέῃ λαχεῖν δικαστάς» (3). Οἱ οὑτωσὶ δὲ κύβοις λευκοῖς λαχόντες οὗτοι καὶ μόνοι δικαιοῦνται, ἵνα πληρώσωσι τὰ κατὰ τὴν ὡρισμένην ἐκείνην δικάσιμον πληρωτέα δικαστήρια, «ὅσαπερ ἂν μέλλῃ . . . πληρωθήσεσθαι» (4).

Ἀλλά, κατὰ σοφωτάτην πρόνοιαν τοῦ ἀθηναίου νομοθέτου, οὔτε ὁ δικαστὴς πρέπον εἶνε νὰ προγιγνώσκῃ ἐν τίνι τῶν δικαστηρίων μέλλει νὰ καθέζηται, πολλῷ δ' ἧττον τίνα ὡρισμένως δίκην μέλλει νὰ δικάσῃ, οὔτ' αὖθις αἱ ἀρχαὶ νὰ προειδῶσι τίνι ἑκάστη τῶν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ πληρωθησομένων δικαστηρίων, ἀεὶ πλειόνων τοῦ ἑνός, μέλλει νὰ χρήσηται. Τούτου ἕνεκα, τῶν Θεσμοθετῶν δύο, οἱ λαχόντες ἑκάστοτε, «**ἐπικληροῦσι** ταῖς ἀρχαῖς . . . τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια (5).

Εἶνε δὲ βέβαιον, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ π. Πανταίνετον λόγου (§ 39),

(1) Ἐν Ἐγχειρ. δημ. βίου τῶν Ἑλλήνων μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 507, σημ. ἐν τέλει.

(2) Ἀθην. Πολ. Κεφ. 63 ἐπ.

(3) Αὐτόθ στήλ. 31 στίχ. 20

(4) Αὐτόθ. Κεφ. 63. 2, στήλ. 31 στίχ. 36.

(5) Αὐτόθ. στήλ. 32 στίχ. 32 ἐπ. Κεφ. 59. 5. Πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 88.

ὅτι ἐπὶ Δημοσθένους ἴσχυεν ἤδη ὁ θεσμὸς τῆς τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς ἐπικληρώσεως.

Καὶ νῦν, νομίζομεν, σαφέστατος διαλάμπει ὁ νοῦς τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν δημοσθενικοῦ χωρίου, πολυτιμοτάτου ἐφεξῆς μεταξὺ ἁπάντων τῶν παλαιῶν μαρτυρίων περὶ τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους κληρώσεως καὶ ἐπικληρώσεως τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων. Τάδε δὲ διδάσκει εὐρυτέρως πως παραφραζόμενον: «Ὅτε, λέγει ὁ ῥήτωρ, πρὸ μικροῦ σήμερον, πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, οἷς ὡς εἰκὸς δικάζειν ἔξεστιν, ἐκληροῦντο ὡς δικασταί, εὖ οἶδ' ὅτι πάντες οὗτοι ηὔχοντο, ἵνα εἰς τοῦτο ἀκριβῶς τὸ δικαστήριον λάχωσι, τὸ νῦν τὴν κατ' Ἀριστογείτονος ἔνδειξιν δικάζον. Καὶ ὅμως ἐκ πάντων τούτων τῶν ὑποψηφίων δικαστῶν ὑμεῖς μόνοι τὴν παροῦσαν δίκην ἡμῖν δικάζετε. Διὰ τί; Πρῶτον μὲν διότι ἐλάχετε κληρωθέντες ὡς δικασταὶ καθόλου τῆς σήμερον· εἶτα διότι ἐν τῷ συνόλῳ ὑμῶν ὡς δικαστηρίου, ταύτῃ ἀκριβῶς τῇ ἀρχῇ ἐπεκληρώθητε, ἣ ἔμελλεν εἰσαγαγεῖν ἣν νῦν δικάζετε δίκην. Οὕτω δὲ ταῦτα τελοῦνται τῶν νόμων ἕνεκα, οἳ οὐ τοῖς βουλομένοις ἁπλῶς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δίκην δικάζειν διδόασιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ταῖς ἀρχαῖς κατὰ τὸν νόμον ἐπικληρουμένοις».

Περὶ τῆς παρ' Ἀριστοτέλει ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ ἐννοίας καὶ χρήσεως τοῦ ῥ. ἐπικληροῦν διελάβομέν τινα ἤδη ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 71. Πρβλ. δὲ καὶ σ. 102 τόμου τοῦ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῆς παρὰ Δημοσθένει μέλλομεν ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ πραγματευθῶμεν. Νῦν δὲ τοῦτο μόνον προστίθεται ὅτι ὁ ῥήτωρ τῇ κατὰ παθητικὸν τύπον ἐξενηνεγμένῃ μετοχῇ ἐπικεκληρωμένος ἐχρήσατο ἐν τῷ π. Πανταίνετον λόγῳ (XXXVII) § 39 οὑτωσὶ λέγων: «ἐπειδὴ ἔμελλον εἰσιέναι τὴν δίκην, ἤδη τῶν δικαστηρίων ἐπικεκληρωμένων, προσελθὼν κτέ.» Παντὶ φανερὸν ὑπάρχει ὅτι καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ λόγος περὶ ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς. Πρβλ. δὲ καὶ τὰ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 260. 23 καίπερ οὐ πάνυ σαφῆ ὄντα: «Ἐπικληρωτὸν δικαστήριον, ἐν ᾧ οἱ λαγχάνοντες δικάζουσι κτέ.»

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 28 Ἰουνίου 1902.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗ

ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

Α'.

Θεοφράστου Περὶ λίθων ἐκδ. *Wimmer.*

Ι. 5.

«Θαυμασιωτάτη δὲ καὶ μεγίστη δύναμις, εἴπερ ἀληθές, ἡ τῶν τικτόντων· γνωριμωτέρα δὲ καὶ ἐν πλείοσι κατὰ τὰς ἐργασίας».

Προστίθεμεν τὸ ἄρθρον:

«. . . ἐν πλείοσιν **ἡ** κατὰ τὰς ἐργασίας».

Ι. 8.

«Ἔνιοι δὲ (λίθοι) καὶ σπάνιοι πάμπαν εἰσὶ καὶ σμικροὶ καθάπερ ἥ τε σμάραγδος καὶ τὸ σάρδιον καὶ ὁ ἄνθραξ καὶ ἡ σάπφειρος καὶ σχεδὸν — — λόγον εἰς τὰ σφραγίδια γλυπτῶν».

Συμπληροῦμεν τὸ κενὸν καὶ διορθοῦμεν ὧδε:

«. . . καὶ σχεδὸν **πάντες οἱ κατὰ λόγον** εἰς τὰ σφραγίδια **γλυπτοί**». Πρβλ. ΙΙ. 10.

ΙΙΙ. 21.

«Ἡ δ' αὖ (κίσσηρις) καὶ ἐν Μήλῳ πᾶσα μὲν — — ἔνια δ' αὖ ἐν λίθῳ τινὶ ἑτέρῳ γίνεται».

Συμπληροῦμεν τὸ κενόν:

«Ἡ δ' αὖ καὶ ἐν Μήλῳ πᾶσα μὲν **σχεδὸν ὡς ἐν Νισύρῳ**, ἔνια δ' αὖ κτλ.».

III. 22.

«Διαφορὰς δ' ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας (αἱ κισσήρεις) καὶ χρώματι καὶ πυκνότητι καὶ βάρει· χρώματι μὲν ὅτι μέλαινα ἐκ τοῦ ῥύακος τοῦ ἐν Σικελίᾳ· πυκνότητι δὲ καὶ βάρει αὕτη τε καὶ μαλώδης».

Τὸ χωρίον διορθοῦμεν ὧδε:

«. . . χρώματι μὲν ὅτι μέλαινα **ἡ** ἐκ τοῦ ῥύακος τοῦ ἐν Σικελίᾳ· πυκνότητι δὲ καὶ βάρει αὕτη τε καὶ **ἡ μυλώδης**».

Τὸ μυλώδης, ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Hill (Theophr. von d. Stein. 1770) ὑπάρχον, φαίνεταί μοι λογικώτερον τοῦ ἀκαταλήπτου σχεδὸν μαλώδης, ἀφ' οὗ κατὰ Θεόφραστον «γίνεταί τις καὶ τοιαύτη κίσσηρις καὶ βάρος ἔχει καὶ πυκνότητα» ὡς δηλονότι καὶ οἱ μυλίαι λίθοι.

III. 22.

«Τμητικὴ δὲ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ῥύακος (κίσσηρις) μᾶλλον τῆς κούφης καὶ λευκῆς, τμητικωτάτη δ' ἐκ τῆς θαλάσσης αὐτῆς».

Προστίθεμεν τὸ ἄρθρον:

«. . . τμητικωτάτη δ' **ἡ** ἐκ τῆς θαλάσσης αὐτῆς».

IV. 25.

«Τῶν δὲ βακτριανῶν καλουμένων (σμαράγδων) ὑπὸ πολλῶν ἡ ἐν Τύρῳ μεγίστη».

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ψευδῶν σμαράγδων καὶ μεγάλων, αἱ δὲ τῆς Βακτριανῆς ἦσαν οὐ μόνον μικραὶ ἀλλὰ καὶ πολύτιμοι χρήσιμοι εἰς τὰ λιθοκόλλητα (ἴδ. VI. 35). Ὁ Θεόφραστος ἔγραψεν ἀναμφιβόλως **Ταναῶν**, ἣν ὁ Schneider διετήρησε γραφήν. Ὄντως δὲ σμάραγδον tanon ἀπηντήσαμεν παρὰ Πλινίῳ (37. 19) τῷ πολλάκις τὸ Θεόφραστον μεταφράζοντι.

IV. 26.

«Ἀλλ' ἡ μὲν χρυσόκολλα δαψιλὴς καὶ ἐν τοῖς χρυσείοις καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς χαλκορυχείοις ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τοὺς — — τόπους».

Συμπληροῦμεν τὸ κενόν:

«. . . ἐν τοῖς περὶ τοὺς **Καταδούπων** τόπους». Πρβλ. VI. 34.

VII. 43.

«Ἔνιοι δὲ (λίθοι) λίθοις ἄλλοις γλύφονται, σιδήροις δ' οὐ δύνανται καθάπερ εἴπομεν. οἱ δὲ σιδήροις μὲν ἀμβλυτέροις δέ· καὶ εἰσὶν — — παραπλησίως δὲ κάτω (ἄτοπον?) τὰ — — μὴ τέμνεσθαι — — σιδήρῳ καίτοι καὶ στερεὸν ἔτε — — ἰσχυρότερα τέμνει, καὶ σίδηρος λίθου σκληρότερος ὤν».

Οὕτως ἐξέδωκεν ὁ Wimmer τὸ κατεστραμμένον τοῦτο χωρίον. Προβάλλομεν τὴν ἑξῆς συμπλήρωσιν:

«. . . οἱ δὲ σιδήροις μὲν ἀμβλυτέροις δέ· καὶ εἰσὶν **οἱ τοιοῦτοι σκληρότεροι**· παραπλησίως δὲ ἄτοπον (Wimm) **τὸ ὅλως μὴ τέμνεσθαι λίθον** σιδήρῳ καίτοι καὶ **στερεώτερα καὶ** ἰσχυρότερα τέμνει σίδηρος, λίθου σκληρότερος ὤν».

VIII. 48.

«Λίθους τε ποιοῦσιν, ὧν τάς τε ποικίλας καὶ τὰς ἄλλας συντιθεμένας — — ἁπάσας γὰρ πυροῦντες καὶ μαλάττοντες ποιοῦσιν».

Συμπληροῦμεν:

«. . . συντιθεμένας **ἐκ τῆς Ἀσίας ἄγουσιν**· ἁπάσας λ.». Πρβλ. IX. 62.

VIII. 60.

«Φανερὸν δ' ἐκ τούτου ὅτι μιμεῖται τὴν φύσιν ἡ τέχνη, τὰ δ' ἴδια ποιεῖ καὶ τούτων τὰ μὲν χρήσεως χάριν τὰ δὲ μόνον φαντασίας ὥσπερ τὰς — — ἀλπεις».

Διορθοῦμεν: **τὰς χαλκομιγεῖς** (δηλ. λίθους)· πρβλ. VIII. 49. Σημειωτέον δ' ὅτι ἀρχαιότερα κείμενα ἔχουσιν ἀλιπεῖς. Πρόκειται δ' ἀναμφιβόλως ἐνταῦθα περὶ κεχρωματισμένων ὑάλων ἐκ τῆς 'Ασίας ἀγομένων.

Β'.

Θεοφράστου Περὶ πυρός, ἐκδ. *Wimmer*.

IV. 39.

'Επεὶ καὶ τοὺς ἄνθρακας τρόπον τινὰ παραπλησίως (μελαίνει τὸ πῦρ τὸν καπνὸν ἀναφέρον). 'Εγκαταδύεται γὰρ ὁ καπνὸς ἀναφέρων πολὺ γεῶδες· ἅμα δὲ καὶ ἡ ὑγρότης οὐ πᾶσα ἐκκαίεται διὰ τὸ μὴ ἰοῦσθαι».

"Οτι τὸ ἰοῦσθαι πᾶσαν ἀπομάχεται ἑρμηνείαν φανερόν. Μελετῶντες τὰ περὶ πυρὸς εἴχομεν σημειώσει ἐν τῇ ὥᾳ ἀντὶ ἰοῦσθαι φλογοῦσθαι, ἀλλ' ἤδη ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ κ. A. Gercke τοῦ 1896 ἐκδόσει τοῦ περὶ πυρὸς τοῦ Θεοφράστου, ἣν ἐσχάτως ἐλάβομεν, διορθοῦται: πυροῦσθαι. Χαρακτηριστικώτερον θεωροῦμεν τὸ φλογοῦσθαι. Πρβλ. 39, 71, 75 καὶ 'Ιστ. Φυτ. 9. 3. 2.

VI. 46.

«'Ο δ' ἐν — — κύκλῳ λίθος, ἐξ οὗ τὰς σοροὺς ποιοῦσι, καὶ ὅπου ἄλλοθι τοιοῦτος».

'Ο Gercke διορθοῖ: «'Ο δὲ Λύκιος λίθος». Προτιμῶμεν: «ἐν Λυκίᾳ λίθος». Πρβλ. καὶ Πλίνιον 36. 37.

Γ'.

Ἐν τῷ ΙΔ' τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 167 ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου κινεῖ δύο τοῦ Πλουτάρχου χωρία ὑγιαίνοντα, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, τάδε:

α') Αἴτ. Φυσ. 911 Ε «Ἡ κονία γίγνεται ὕδατος εἰς τέφραν ἐμπεσόντος».

Ἀντί: ἐμπεσόντος προτιμᾷ ὁ κ. Παπαβασιλείου ἐπιπεσόντος.

Ὁ Πλούταρχος νοεῖ ἐνταῦθα ὅτι τὸ ὕδωρ διὰ τῆς τέφρας διηθούμενον παραλαμβάνει ἐκ ταύτης τὸ ἁλυκὸν καὶ τὸ γεῶδες. Πρβλ Ἀριστοτ. Μετεωρλ. Β. 1 σελ. 353 (τῆς ἐκδόσεως Bekkeri, ἣν πρόχειρον ἔχομεν»: «Καθάπερ γὰρ τὸ διὰ τῆς τέφρας ἠθούμενον ἁλμυρὸν γίνεται». Ἴδ. ὁμοίως αὐτ. 3 σελ. 357, σελ. 359 καὶ π. Αἰσθ. 4 καὶ Γαληνὸν (π. Ἁπλ. φαρμ. 629): «Ἐπειδὰν ὕδατι βραχεῖσα τέφρα . . .». Χαρακτηριστικώτερον ἄρα τό: ἐμπεσόντος.

β') Αὐτ. 913 C: «Πολλοὶ δὲ καὶ κηρίνοις ἀγγείοις ἀναλαμβάνουσιν ἐκ τῆς θαλάσσης ὕδωρ γλυκὺ διηθούμενον, ἀποκρινομένου τοῦ ἁλυκοῦ καὶ γεώδους».

Τό: κηρίνοις ὁ κ. Παπαβασιλείου τρέπει μετὰ τοῦ Ναβήρου εἰς: κισσίνοις, ἤτοι ἀγγείοις ἐκ κισσοῦ.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Πλούταρχος μνείαν ποιεῖται τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Μετεωρλ. Β. 3. σελ. 358) ἀναφερομένου: «Ἐάν τις ἀγγεῖον πλάσας θῇ κήρινον εἰς θάλατταν, περιδήσας τὸ στόμα... τὸ εἰσιὸν διὰ τῶν τοίχων τῶν κηρίνων γίνεται πότιμον ὕδωρ». Ἴδ. ὁμοίως π. τ. ζῴ. ἱστ. Θ. 2. σελ. 590, κλπ. καὶ Πλίνιον Hist. Nat. 31. 37: «Concavae *e cera* pilae». Ὀρθὸν ἄρα τό: κηρίνοις. Περὶ τῆς τοιαύτης τοῦ ὕδατος γλυκάνσεως ἔγραψα ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΙΓ'. σελ. 414.

Ἐν Μυτιλήνῃ τῇ 10 Ἰουνίου 1902

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΛΖ'.

Ἐν τῇ Λατινικῇ ἐπιγραφῇ, ἧς τὸ περιεχόμενον εἶναι ἡ lex Iulia municipalis (1) ἀναγινώσκομεν (στ. 26):

Ne quis eius *rationem* comitieis conciliove (habeto neve, si adversus ea comitieis conciliove) creatum est, renuntiato.

Τὰ ἐν ( ) παρενέβαλε πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας πάνυ πιθανῶς ὁ πολὺς Mommsen. Ἡ ἑρμηνεία δ' ὅμως τοῦ ὅλου χωρίου, ἣν ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιεῖται, δὲν φαίνεται ἡμῖν ὡςαύτως πιθανή. Καθ' ἃ δηλ. οὗτος (ἐν Röm. Staatsrecht I³ σελ. 472, σημ. 3) ἀποφαίνεται, διακρίνονται ἐνταῦθα σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων δύο διάφοροι τοῦ τὰ ἀρχαιρέσια διοικοῦντος ἄρχοντος πράξεις, τὸ rationem habere τῶν μετιόντων, ἤτοι τὸ ἐγκρίνειν ὡς κατὰ πάντα νόμιμον τὴν παραγγελίαν αὐτῶν, καὶ τὸ renuntiare (ἀναγορεύειν) τοὺς αἱρεθέντας, ὧν ἐκεῖνο μὲν ἦτο περιωρισμένον τοῦ ἄρχοντος δικαίωμα, ὅςτις ὤφειλε πάντως rationem habere πάντων τῶν μὴ κατὰ νόμον τινὰ ἀνεπιτηδείων ἄρχειν, τοῦτο δὲ (τὸ renuntiare) ἀπόλυτον τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος δικαίωμα, ὅςτις ἐδικαιοῦτο καὶ τοὺς νομίμως αἱρεθέντας δοκοῦν αὐτῷ νὰ μὴ ἀναγορεύσῃ. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι, ἂν ἐν τῷ προκειμένῳ τῆς L. I. M. χωρίῳ νοήσωμεν τὸ rationem habere καὶ τὸ renuntiare ὡς δύο διάφορα πράγματα, συνάγεται ἐντεῦθεν οὐχί, ὅπερ ὁ Mommsen διδάσκει, ὅτι ἐδικαιοῦτο ὁ ἄρχων τούτους, quorum rationem habuisset ὡς νόμῳ ἐπιτηδείων ἄρχειν, νὰ μὴ ἂν

(1) Ἰδὲ ταύτην ἐν τῇ τοῦ Bruns καὶ Mommsen συλλογῇ, ἥτις ἐπιγράφ Fontes iuris Romani antiqui.

γορεύσῃ, ἀλλὰ τοὐναντίον, ὅτι ὁ ἄρχων ἐδικαιοῦτο τούτους, quorum rationem *non* habuisset. ὅμως νὰ ἀναγορεύσῃ. Διότι ὁ νόμος πρὸς τῷ rationem habere ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἀπαγορεύσῃ ῥητῶς καὶ τὸ renuntiare. Ἡ ὑπόνοια δ' αὕτη εἶναι οὐ μόνον, ὡς προείρηται, ἐναντία οἷς ὁ Mommsen διδάσκει, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀτοπωτάτη. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ αἱ φράσεις rationem habere καὶ renuntiare ἔχουσι τὴν αὐτὴν δύναμιν, ὁ δὲ νόμος ἀπαγορεύων rationem habere καὶ renuntiare ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀπαγορεύει, σαφηνείας δὲ καὶ ἀκριβείας χάριν παρὰ τὸ rationem habere ἀναγράφει τὸ renuntiare, καίτοι ἀμφοτέρων τοῦ αὐτοῦ πράγματος δηλωτικῶν ὄντων ἠδύνατο τὸ ἕτερον μόνον τούτων νὰ εἴπῃ. Ἡ διὰ πλειόνων δὲ συνωνύμων φράσεων τοῦ αὐτοῦ πράγματος δήλωσις εἶναι, ὡς πασίγνωστον ὑπάρχει, τῇ νομικῇ τῶν Ῥωμαίων γλώσσῃ συνηθεστάτη.

Καὶ ἄλλως δὲ ἐν τῷ τῶν Ῥωμαίων λόγῳ κεῖνται τὸ rationem alicuius comitiis habere καὶ τὸ creatum aliquem renuntiare ὅλως συνωνύμως, ὡς ἐν τῇ προςεχῶς ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθησομένῃ Ῥωμαίων πολιτείᾳ δειχθήσεται.

ΛΗ'.

Ἐν τόμ. ΙΒ'. σελ. 57 ἑ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπεχειρήσαμεν νὰ δείξωμεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ καὶ πρὸ τῶν Λικινίων νόμων οἱ εἰς τὸ τῆς πληθύος σύστημα ἀνήκοντες οἱ καλούμενοι πληβήιοι δὲν ἀπεκλείοντο νόμῳ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεται ὅλως ἀλλοτρία τῶν παλαιῶν συγγραφέων. Διότι καὶ ὁ Λίουιος φαίνεται τοῦτο δεχόμενος ἔνθα (IV, 13, 3) λέγει ὅτι τὸ πλῆθος ὑπισχνεῖτο βεβαίαν τὴν ὑπατείαν τῷ Σπορίῳ Μαιλίῳ, ὅςτις ἦτο plebeius, καθ' ἃ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὑποδεικνύει ἔνθα (IV, 15, 6) λέγει: Spurium Maelium, cui **tribunatus plebis** magis optandus quam sperandus fuerit, ἅπερ μόνοις τοῖς πληβηίοις ἁρμόζουσι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παράδειγμα πληβηίου ὑπατεύσαντος κατὰ τὴν παράδοσιν μεν. Ὁ πρῶτος δῆλα δὴ Ῥωμαῖος δημαγωγός, ὁ ἐν ἔτει 486 τὸ γ' τεύσας καὶ μετὰ τὴν ὑπατείαν ὑπὸ τῶν πατρικίων ἀναιρεθεὶς όριος Κάσσιος ἦτο πάντως plebeius, καθ' ἃ ἐκ τοῦ ὀνόματος νεται.

Σ. ΒΑΣΗΣ

ΠΕΝΤΕΤΗΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΠΟΙΟΙ

('Εν παρενθέτῳ πίνακι ἀπόσπασμα πανομοιότυπον ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς 'Αθηναίων Πολιτείας).

'Επὶ τοῦ περὶ ἱεροποιῶν χωρίου τῆς 'Αθηναίων Πολιτείας τοῦ 'Αριστοτέλους (LIV 17) πολλὰ ὑπὸ πολλῶν ἐγράφησαν (1). 'Αλλὰ μετὰ πεποιθήσεως φρονοῦμεν τὸ θέμα δεκτικὸν πολλῆς ἔτι συζητήσεως. 'Επειδὴ δὲ τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν ἀντιθέσεων ἀφορμὴ πρωτίστη ὑπάρχει τό τε ἔν τισι δυσανάγνωστον καὶ τὸ ὅλως ἐφθαρμένον μερῶν τινων τοῦ χειρογράφου, μέλλοντες ἐνταῦθα νὰ εἰσαγάγωμεν τὸ κείμενον οἷον ἡμεῖς ἐκ τοῦ φωτοτυπικοῦ πανομοιοτύπου (2) ἀντιγράψαντες συνεπληρώσαμεν, ὀρθὸν καὶ εἰς τὸν ὑπὲρ εὑρέσεως τῆς ἀληθείας ἀγῶνα συμφέρον ἐκρίναμεν νὰ θέσωμεν ἐνταῦθα ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν ἀναγνωστῶν φωτοτυπικὸν ἀπόσπασμα τοῦ ἀρχαίου πανομοιοτύπου, διευκολύνοντες οὕτω τὸν ἔλεγχον.

Ἔχει δὲ τὸ χωρίον καθ' ἡμᾶς ὧδε·

«Κληροῖ δὲ καὶ ἑτέρους δέκα, τοὺς κατ' ἐνιαυτὸν καλουμένους, οἳ θυσίας τέ τινας θύουσι [καὶ τ]ὰς πεντετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσιν (3), πλὴν Παναθηναίων. Ε[ἰσὶ] δὲ πεντετηρίδες μία μ[ὲν εἰ]ς Δῆ[λον,— ἔστι] δὲ καὶ ἑπτ[ε]τηρὶς ἐνταῦθα,— δευτέρα δὲ Βραυρώνια, τρίτη [δὲ Ἡράκλεια], τετάρτη [δ' Ἐλευσίνια] καὶ Πα[ν]αθήναια (4)· καὶ

(1) 'Ιδὲ ἰδίως Aristotelis 'Αθηναίων Πολιτεία tertium edidit Fr. Blass (1898) ἐν σελ. 85 τὴν σημείωσιν καὶ Γ. Γίλβερτ [Ν. Γ. Πολίτου] 'Εγχειρίδιον 'Αρχαιολογίας τοῦ δημοσίου βίου τῶν 'Ελλήνων (1897) τόμ. Α' σελ. 326-7 ἐν κειμ. καὶ σημειώσεσιν.

(2) Fac Simile of papyrus CXXXI in the British Museum, 1891.

(3) Τὸ ν φανερὸν ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὡς ὁ Kenyon. Παρὰ Blass: διοικοῦσι.

(4) Blass: «ε' δὲ Παναθήναια», ὑποσημειούμενος· Sunt vestigia vocis 'Ελευσίνια; post eam dispiciuntur vestigia litterae ϵ, et super eam ductus transversus qui numerum indicat. 'Αλλ' ἡ ὁριζόντιος κεραία ὑπέρκειται σαφοῦς Κ

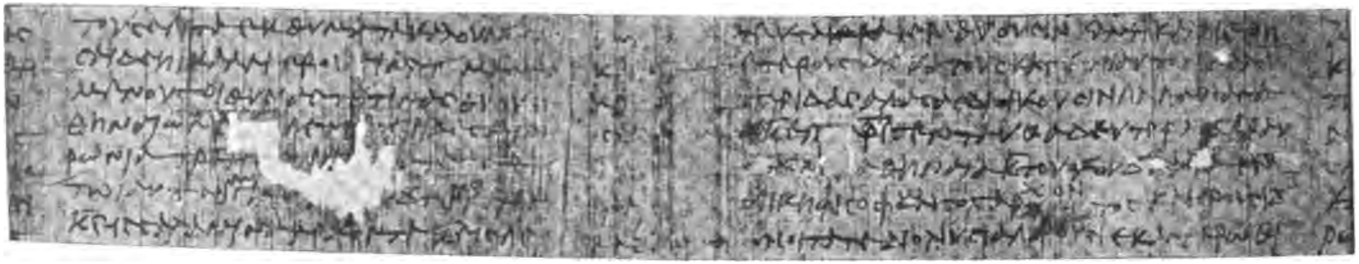

τούτων οὐδεμία (1) ἐν τῷ αὐτῷ μηνὶ ἄγ[εται] (2). [Νόμο]ς δὲ πρόκειται [ἐν Ἡ]φαισ[τείῳ] ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος».

Οὕτως ἐπανορθούμενον τὸ κείμενον, ἀντὶ πέντε ἢ καὶ ἓξ πεντετηρίδων, ὅσας εἰσήγαγον αἱ μέχρι τοῦδε κρατήσασαι γνῶμαι, δείκνυσι μόνας τέσσαρας, ὅσας καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας ἀντιγράψας Πολυδεύκης κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν ἐν Η' 107 καταριθμεῖ, παραλιπὼν νὰ συνάψῃ τοῖς Ἐλευσινίοις τὰ Παναθήναια, διότι παρ' αὐτῷ, λεξικογράφῳ συνοπτικῶς καταλέγοντι ὀνόματα ἀρχῶν καὶ ἔργα, ἤρκει ἐνταῦθα ἡ μνεία μόνων τῶν ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν διοικουμένων πεντετηρίδων (3), ἀφ' οὗ ἤδη μικρὸν ἀνωτέρω (ἐν Η' 93) εἶχε γεγραμμένον «Ἀθλοθέται δέκα μέν εἰσιν, εἷς κατὰ φυλήν, δοκιμασθέντες δὲ ἄρχουσιν ἔτη τέτταρα ἐπὶ τῷ διαθεῖναι τὰ Παναθήναια κλπ.». Ἄλλο δ' ὅλως τὸ ἀριστοτέλειον ἔργον καὶ ἄλλη διὰ τοῦτο ἡ μέθοδος τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ. Οὗτος ἱστορῶν ἐν εἱρμῷ τὰ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, εὐθὺς ὡς εἶπεν ὅτι ἡ Βουλὴ κληροῖ δέκα τοὺς κατ' ἐνιαυτὸν καλουμένους ἱεροποιοὺς καὶ ὥρισεν ὅτι οὗτοι «θυσίας τέ τινας θύουσι καὶ τὰς πεντετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσιν», ὤφειλε παραχρῆμα νὰ διακρίνῃ πρὸς ἐξαίρεσιν τὰ Παναθήναια, εἰς ἃ ὑπῆρχεν ἐξαιρετικῶς ὡρισμένη ἄλλη διοίκησις, ὡς κατωτέρω

(ὁμοιοτάτου τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ) σημαίνουσα οὕτω τὸ *καί*, ὅπερ ἄνω παρεδεξάμεθα. Οὐδ' ὑπῆρχε λόγος ὁλογράφως μὲν ν' ἀναγραφῶσιν οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἄλλων πεντετηρίδων («μία, δευτέρα, τρίτη, τετάρτη») ἐνταῦθα δὲ μόνον νὰ τεθῇ ἀριθμητικὸν σημεῖον.

(1) Οὕτως ἐν ὀνομαστικῇ, ὡς παρὰ Kenyon καὶ ἐν α' ἐκδόσει Blass, κατὰ κρίσιν ἔπειτα διορθώσαντος ἐν γ' ἐκδόσει «οὐδεμιᾷ».

(2) Μετὰ τὰ σαφέστατα «ἐν τῷ αὐτῷ» ὁ γραφεύς, θελήσας νὰ παρεμβάλῃ μίαν παραλειφθεῖσαν λέξιν, εἰς μὲν τὸ προσγεγραμμένον Ι τοῦ «αὐτῷ» ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω χωρήσας συνῆψε καὶ χαρακτῆρα μ ταχυγραφήσας ἅμα καὶ μικρογραφήσας πρὸς αὐτῷ τὰ γράμματα ην καὶ προσεγγίσας οὕτω εἰς τὸ Ι τῆς ἑπομένης λέξεως τῆς ἀπὸ ΓΙ ἀρχομένης, ἀλλ' ἐπιλαθόμενος ἔπειτα νὰ διαγράψῃ τὸ Γ. Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι συνέβη πιθανολογεῖται ὑπὸ τῶν σωζομένων μετὰ τὸ ΓΙ λειψάνων τοῦ κάτω μέρους τῶν ἑπομένων δύο στοιχείων, ἅτινα βεβαίως οὔτε εἰς Γ οὔτε εἰς Ν ἀνήκουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν χαρακτῆρα Α καὶ Γ ἁρμόζουσιν. Ἐξ οὗ ἀντὶ τοῦ ὑπὸ Kenyon «ἐγγίγνεται» καὶ ὑπὸ Blass «ἐνιαυτῷ γίγνεται» προυτιμήθη ἡ ἄνω ἀνάγνωσις.

(3) «Ἱεροποιοί· δέκα ὄντες οὗτοι ἔθυον θυσίας τὰς πεντετηρίδας, τὴν εἰς Δῆλον, τὴν ἐν Βραυρῶνι, τὴν τῶν Ἡρακλείων, τὴν Ἐλευσῖνι».

ἐσκόπει νὰ εἴπῃ (1). «Κληροῦσι δὲ καὶ ἀθλοθέτας δέκα ἄνδρας, ἕνα τῆς φυλῆς ἑκάστης. Οὗτοι δὲ δοκιμασθέντες ἄρχουσι τέτταρα ἔτη, καὶ διοικοῦσι τήν τε πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὸν ἀγῶνα κλπ. κλπ.» Καὶ πάλιν κατωτέρω (2)· «ἀθλοθέται δ' ἐν πρυτανείῳ δειπνοῦσι τὸν Ἑκατομβαιῶνα μῆνα, ὅταν ᾖ τὰ Παναθήναια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τετράδος ἱσταμένου».

Ἀλλά, μνημονεύσας ὧδε τῶν Παναθηναίων ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας, ὅπως δείξῃ μὲν ἁπάσας τὰς πεντετηρίδας, διακρίνῃ δ' ὅτι τὰ Παναθήναια διῳκοῦντο ὑπ' ἄλλων καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν, ἐπιέζετο εἰς ἐξήγησιν, πῶς, καίτοι ἡ προσθήκη τῶν Παναθηναίων ηὔξανε τὰς πεντετηρίδας εἰς πέντε, ὅμως ἐξήρκει εἰς αὐτὰς ἡ τετραετία ἡ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως πεντετηρὶς περιεχομένη («ἀπὸ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια»). Καὶ διὰ τοῦτο, διὰ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου «καὶ» εἰς μίαν πεντετηρίδα συνάψας Ἐλευσίνια καὶ Παναθήναια, ἔσπευσε προκαταλαμβάνων πᾶσαν ἀπορίαν νὰ προσθέσῃ «καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ μηνὶ ἄγεται»· δείξας οὕτως ὅτι, τῶν μηνῶν τῆς τελέσεως τῶν πεντετηρίδων μὴ συμπιπτόντων, ὑπῆρχε κεχωρισμένος ἴδιος χρόνος ὑπὲρ ἑκάστης τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συμπιπτουσῶν δύο μεγάλων πανηγύρεων, ὁ Ἑκατομβαιών, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὑπὲρ τῶν Παναθηναίων, ὁ δὲ Βοηδρομιών, ὡς γινώσκομεν ἄλλοθεν, ὑπὲρ τῶν Ἐλευσινίων.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ κειμένου, ἐφ' ἧς ἰδίως προτιθέμεθα νὰ ἐπιμείνωμεν.

Ἐνταῦθα, ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τὸ χειρόγραφον περὶ τριῶν τινων βεβαιοῦται· α'.) ὅτι ὀρθῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Kenyon ἀνέγνω «πρόκειται», οὐδαμοῦ τῆς λέξεως φαινομένου ἴχνους τινὸς C ὅπως σὺν τῷ Blass καὶ ἄλλοις ἐπιτραπῇ ν' ἀναγνώσωμεν «πρόσκειται»· β'.) ὅτι μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου κενοῦ οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον πλὴν τῶν ἀμυδρῶν ΦΑΙC διακρίνεται· γ'.) ὅτι ἀκριβῶς ὁ Blass ἐν τῇ α' αὐτοῦ ἐκδόσει παρέστησε τὰ ἀσυμπλήρωτα κενὰ χωρητικὰ πέντε μὲν γραμμάτων τὸ πρῶτον (ὅπου ἡμεῖς ἐθέσαμεν τὴν λ. «νόμος»), τρία δὲ τὸ μετὰ τὴν λέξιν «πρόκειται» (ὅπου ἡμεῖς ἐνεγράψαμεν

(1) Ἀθ. Πολ. κεφ. LX.
(2) Ἀθ. Πολ. κεφ. LXVII.

«έν Ἡ») καὶ πέντε τὸ τελευταῖον κενὸν (ὅπου ἐγράψαμεν «τείωι») (1). Οὕτω δὲ ἡ ἡμετέρα συμπλήρωσις «[Νόμος (2)] δὲ πρόκειται [ἐν Ἡ]φαισ[τείῳ]» ἀποδείκνυται οὐδὲν ἔχουσα τεχνικῶς τὸ αὐθαίρετον καὶ βεβιασμένον.

Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ κατασκευασθεῖσα φράσις παρέχει ἡμῖν παραπομπὴν τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας εἰς ἐπίσημον μνημεῖον ἔχον ἀναγεγραμμένους τοὺς περὶ ἱεροποιῶν, θυσιῶν καὶ πεντετηρίδων ὁρισμούς, παραπομπήν, ἧς ὁμοίας ἀνευρίσκομεν καὶ ἄλλας ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι. Οὕτως ἐν κεφαλαίῳ VII, ἱστορουμένου ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος ἀνέγραψαν εἰς τοὺς κύρβεις, ἐπισημειοῦται καὶ ὅτι «ἔστησαν ἐν τῇ Στοᾷ τῇ Βασιλείῳ·» — καὶ κατωτέρω, εἰς σημεῖον ὅτι ὑπό τινος ἱππὰς ἐκαλοῦντο, οὐχὶ οἱ τριακόσια ποιοῦντες, ἀλλ' οἱ ἱπποτροφεῖν δυνάμενοι, μνημονευομένων τῶν ἀρχαίων ἀναθημάτων, ἐπιφέρεται· «ἀνάκειται γὰρ ἐν Ἀκροπόλει εἰκὼν (Διφίλου) ἐφ' ᾗ ἐπιγέγραπται τάδε·» — καὶ ἐν κεφ. LIII περιγραφομένων τῶν τῆς ἐγγραφῆς τῶν ἐφήβων πρότερον μὲν εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα, ἔπειτα δὲ εἰς στήλην χαλκῆν, προστίθεται· «καὶ ἵσταται ἡ στήλη πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου παρὰ τοὺς Ἐπωνύμους.» Ἀκόλουθος ἄρα τῷ ἔθει τοῦ συγγραφέως φαίνεται ἡ τοιαύτη εἰς τὴν στήλην τὴν ἀναγεγραμμένους ἔχουσαν τοὺς περὶ θυσιῶν, πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν ὁρισμοὺς παραπομπή, μετὰ καὶ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου ἐν ᾧ αὕτη ὑπῆρχεν ἀνατεθειμένη.

Ἀλλά, τοῦ λόγου ὄντος περὶ πολιτείας κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ πέμπτου αἰῶνος κατασταθείσης, εὐλόγως ξενίζει ἡ ὑπὸ τοῦ οὕτως ἀνασυνταχθέντος χωρίου παρεχομένη πληροφορία ὅτι ὁ κανονισμὸς τῶν περὶ θυσιῶν, πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν ἐγένετο οὕτω βραδέως ἐπ' ἀνδρὸς ἄρξαντος τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν ἐν ἔτει 329/8, ἑβδομήκοντα πέντε ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος, ἐν ἔτει 404, ἐγ-

(1) Ἄπορον ἀληθῶς πῶς ὁ οὕτω; ἀκριβῶς τὰ πράγματα ἐν α' μελέτῃ διαγνούς, ἐν ἐκδόσει γ' εἰς μὲν τὸ πεντεγράμματον κενὸν ἐδέχθη καὶ ἐνέβαλε τὸ «νῦν», τὸ δὲ ἰκειται» μετέτρεψεν, ἐπὶ προσθήκῃ ἑνὸς γράμματος, εἰς «πρόσκειται», τὰ δὲ ἀκό-α τρία ἐλλείποντα γράμματα συνέπτυξεν εἰς δύο, Κ μετὰ κεραίας (καὶ) καὶ Η καὶ τὰ τελευταῖα πέντε ἀντικατέστησε διὰ τριῶν («τια»).

Τοῦ C ἴχνος διακρίνεται κάτω, ἐκεῖ ὅπου ὁ Blass ἐν γ' ἐκδόσει ἐνόμισεν ὅτι ει ἴχνος O ἢ καὶ N.

ἐσκόπει νὰ εἴπῃ (1). «Κληροῦσι δὲ καὶ ἀθλοθέτας δέκα ἄνδρας, ἕνα τῆς φυλῆς ἑκάστης. Οὗτοι δὲ δοκιμασθέντες ἄρχουσι τέτταρα ἔτη, καὶ διοικοῦσι τήν τε πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὸν ἀγῶνα κλπ. κλπ.» Καὶ πάλιν κατωτέρω (2)· «ἀθλοθέται δ' ἐν πρυτανείῳ δειπνοῦσι τὸν Ἑκατομβαιῶνα μῆνα, ὅταν ᾖ τὰ Παναθήναια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τετράδος ἱσταμένου».

Ἀλλά, μνημονεύσας ὧδε τῶν Παναθηναίων ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας, ὅπως δείξῃ μὲν ἁπάσας τὰς πεντετηρίδας, διακρίνῃ δ' ὅτι τὰ Παναθήναια διῳκοῦντο ὑπ' ἄλλων καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν, ἐπιέζετο εἰς ἐξήγησιν, πῶς, καίτοι ἡ προσθήκη τῶν Παναθηναίων ηὔξανε τὰς πεντετηρίδας εἰς πέντε, ὅμως ἐξήρκει εἰς αὐτὰς ἡ τετραετία ἡ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως πεντετηρὶς περιεχομένη («ἀπὸ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια»). Καὶ διὰ τοῦτο, διὰ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου «καὶ» εἰς μίαν πεντετηρίδα συνάψας Ἐλευσίνια καὶ Παναθήναια, ἔσπευσε προκαταλαμβάνων πᾶσαν ἀπορίαν νὰ προσθέσῃ «καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ μηνὶ ἄγεται»· δείξας οὕτως ὅτι, τῶν μηνῶν τῆς τελέσεως τῶν πεντετηρίδων μὴ συμπιπτόντων, ὑπῆρχε κεχωρισμένος ἴδιος χρόνος ὑπὲρ ἑκάστης τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συμπιπτουσῶν δύο μεγάλων πανηγύρεων, ὁ Ἑκατομβαιών, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὑπὲρ τῶν Παναθηναίων, ὁ δὲ Βοηδρομιών, ὡς γινώσκομεν ἄλλοθεν, ὑπὲρ τῶν Ἐλευσινίων.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ κειμένου, ἐφ' ἧς ἰδίως προτιθέμεθα νὰ ἐπιμείνωμεν.

Ἐνταῦθα, ὁ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζων τὸ χειρόγραφον περὶ τριῶν τινων βεβαιοῦται· α'.) ὅτι ὀρθῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Kenyon ἀνέγνω «πρόκειται», οὐδαμοῦ τῆς λέξεως φαινομένου ἴχνους τινὸς C ὅπως σὺν τῷ Blass καὶ ἄλλοις ἐπιτραπῇ ν' ἀναγνώσωμεν «πρόσκειται»· β'.) ὅτι μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου κενοῦ οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον πλὴν τῶν ἀμυδρῶν ΦΑΙC διακρίνεται· γ'.) ὅτι ἀκριβῶς ὁ Blass ἐν τῇ α' αὐτοῦ ἐκδόσει παρέστησε τὰ ἀσυμπλήρωτα κενὰ χωρητικὰ πέντε μὲν γραμμάτων τὸ πρῶτον (ὅπου ἡμεῖς ἐθέσαμεν τὴν λ. «νόμος»), τρία δὲ τὸ μετὰ τὴν λέξιν «πρόκειται» (ὅπου ἡμεῖς ἐνεγράψαμεν

(1) Ἀθ. Πολ. κεφ. LX.
(2) Ἀθ. Πολ. κεφ. LXVII.

«έν 'Η») καὶ πέντε τὸ τελευταῖον κενὸν (ὅπου ἐγράψαμεν «τείωι») (1). Οὕτω δὲ ἡ ἡμετέρα συμπλήρωσις «[Νόμος (2)] δὲ πρόκειται [έν 'Η] φαισ[τείῳ]» ἀποδείκνυται οὐδὲν ἔχουσα τεχνικῶς τὸ αὐθαίρετον καὶ βεβιασμένον.

Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ κατασκευασθεῖσα φράσις παρέχει ἡμῖν παραπομπὴν τοῦ συγγραφέως τῆς 'Αθηναίων Πολιτείας εἰς ἐπίσημον μνημεῖον ἔχον ἀναγεγραμμένους τοὺς περὶ ἱεροποιῶν, θυσιῶν καὶ πεντετηρίδων ὁρισμούς, παραπομπήν, ἧς ὁμοίας ἀνευρίσκομεν καὶ ἄλλας ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι. Οὕτως ἐν κεφαλαίῳ VII, ἱστορουμένου ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος ἀνέγραψαν εἰς τοὺς κύρβεις, ἐπισημειοῦται καὶ ὅτι «ἔστησαν ἐν τῇ Στοᾷ τῇ Βασιλείῳ·» — καὶ κατωτέρω, εἰς σημεῖον ὅτι ὑπό τινος ἱππὰς ἐκαλοῦντο, οὐχὶ οἱ τριακόσια ποιοῦντες, ἀλλ' οἱ ἱπποτροφεῖν δυνάμενοι, μνημονευομένων τῶν ἀρχαίων ἀναθημάτων, ἐπιφέρεται· «ἀνάκειται γὰρ ἐν 'Ακροπόλει εἰκὼν (Διφίλου) ἐφ' ᾗ ἐπιγέγραπται τάδε·» — καὶ ἐν κεφ. LIII περιγραφομένων τῶν τῆς ἐγγραφῆς τῶν ἐφήβων πρότερον μὲν εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα, ἔπειτα δὲ εἰς στήλην χαλκῆν, προστίθεται· «καὶ ἵσταται ἡ στήλη πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου παρὰ τοὺς 'Επωνύμους.» 'Ακόλουθος ἄρα τῷ ἔθει τοῦ συγγραφέως φαίνεται ἡ τοιαύτη εἰς τὴν στήλην τὴν ἀναγεγραμμένους ἔχουσαν τοὺς περὶ θυσιῶν, πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν ὁρισμοὺς παραπομπή, μετὰ καὶ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου ἐν ᾧ αὕτη ὑπῆρχεν ἀνατεθειμένη.

'Αλλά, τοῦ λόγου ὄντος περὶ πολιτείας κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ πέμπτου αἰῶνος κατασταθείσης, εὐλόγως ξενίζει ἡ ὑπὸ τοῦ οὕτως ἀνασυνταχθέντος χωρίου παρεχομένη πληροφορία ὅτι ὁ κανονισμὸς τῶν περὶ θυσιῶν, πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν ἐγένετο οὕτω βραδέως ἐπ' ἀνδρὸς ἄρξαντος τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν ἐν ἔτει 329/8, ἑβδομήκοντα πέντε ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος, ἐν ἔτει 404, ἐγ-

(1) Ἄπορον ἀληθῶς πῶς ὁ οὕτω; ἀκριβῶς τὰ πράγματα ἐν α' μελέτῃ διαγνούς, ἐν ἐκδόσει γ' εἰς μὲν τὸ πεντεγράμματον κενὸν ἐδέχθη καὶ ἐνέβαλε τὸ «νῦν», τὸ δὲ ιειται» μετέτρεψεν, ἐπὶ προσθήκῃ ἑνὸς γράμματος, εἰς «πρόσκειται», τὰ δὲ ἀκόα τρία ἐλλείποντα γράμματα συνέπτυξεν εἰς δύο, Κ μετὰ κεραίας (καὶ) καὶ Η καὶ τὰ τελευταῖα πέντε ἀντικατέστησε διὰ τριῶν («τια»).

Τοῦ C ἴχνος διακρίνεται κάτω, ἐκεῖ ὅπου ὁ Blass ἐν γ' ἐκδόσει ἐνόμισεν ὅτι ει ἴχνος O ἢ καὶ N.

κατάστασιν τῶν τριάκοντα τυράννων, ἑβδομήκοντα τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος, ἐν ἔτει 403, ἐπικράτησιν τοῦ δήμου, ἀναλαβόντος τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐνστησαμένου νέαν πολιτείαν, ἑβδομήκοντα τρία ἔτη ἀπὸ τῶν ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος (403/2) διαλύσεων μεταξὺ τῶν ἐν τῷ ἄστει μεινάντων καὶ τῶν μετὰ Θρασυβούλου ἐν Πειραιεῖ. Τοῦ λόγου οὕτως ὄντος περὶ πολιτείας κατασταθείσης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 404 καὶ 402, ἧς διαφέρον τμῆμα, κατὰ τὰ πάτρια, ἦσαν τὰ περὶ τὰς πεντετηρίδας, τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἱεροποιούς, πῶς ἐξηγεῖται ἡ παραπομπὴ εἰς κείμενον νόμου τοσούτῳ μεταγενεστέρου; — Τοῦ ἔτους 329/8, καθ' ὃ μαρτυρεῖται ὅτι ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος τὸ κείμενον τοῦτο ἀνεγράφη καὶ ἀνετέθη, ἀφισταμένου ἓξ ὡς πέντε ἔτη τοῦ χρόνου τῆς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀριστοτέλους, ἑπτὰ ὡς ἓξ ἔτη τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν Χαλκίδι (322), ἆρά γε ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους προερχομένην τὴν περὶ πράξεως ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος τελεσθείσης μαρτυρίαν; ἢ μὴ ὑπάρχῃ παρεμβολὴ ἐν τῷ ἀρχικῷ κειμένῳ; Ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος ἡ περὶ τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας πραγματεία δὲν ἦτο ἐκδεδομένη;

Οὐδαμῶς ἐν τῇ προθέσει ἡμῶν κεῖται ἐνταῦθα νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα. Διότι εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀρκεῖ τὸ κατάδηλον τοῦτο, ὅτι ὀρθῶς ἡ παραπομπὴ ἐγένετο εἰς τὸν νόμον τὸν ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος ἐν τῷ μέρει τῆς ἀριστοτελείου πραγματείας ἐν ᾧ ἀνιστορεῖται ἡ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους ὑφισταμένη κατάστασις τῆς πολιτείας, «ἡ νῦν οὖσα πολιτεία» (XLI), «ἡ νῦν κατάστασις τῆς πολιτείας» (XLII), ἡ δημοτικωτάτη ἐκείνη μορφὴ τῆς ἑνδεκάτης πολιτείας τάξεως, ἡ «μετὰ τὴν ἀπὸ Φυλῆς καὶ ἐκ Πειραιέως κάθοδον, ἀφ' ἧς διαγεγένηται μέχρι τῆς νῦν ἀεὶ προσεπιλαμβάνουσα τῷ πλήθει τὴν ἐξουσίαν· ἁπάντων γὰρ αὐτὸς αὑτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμός ἐστιν ὁ κρατῶν· καὶ γὰρ αἱ τῆς βουλῆς κρίσεις εἰς τὸν δῆμον ἐληλύθασιν» (XLI), — ἡ δωδεκάτη ἀκριβῶς εἰπεῖν πολιτεία. Ἐπὶ βάσει δημοκρατικῇ, τῇ διακληρώσει, ὑπῆρξ βεβαίως καὶ πρότερον κανονισμὸς τῶν κατὰ τὰς πεντετηρίδας κα τοὺς ἱεροποιούς· τοῦ δὲ κανονισμοῦ τούτου τοὺς ὁρισμούς, ὁπότ δήποτε καὶ ἂν ἐγένετο, ἀναμφιβόλως περιεῖχεν εἰδικόν τι ψήφισμ

ἀνακείμενόν που τοῦ ἄστεως, πιθανῶς ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ. Ἀλλά, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ Σταγειρίτου, νόμον κείμενον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὸ ψήφισμα τὸ ἐπὶ Κηφισοφῶντος. Εἰκότως ἄρα εἰς τοῦτο μέν, τὸ τελευταῖον καθεστός, παραπέμπει ἡ περὶ ἱεροποιῶν παράγραφος, τῆς δὲ στήλης ἐφ' ἧς ἀνεγέγραπτο τήν τε θέσιν καὶ τὸν ἄρχοντα δεικνύει ἡ τελευταία περίοδος αὐτῆς.

Εἰς ὁρισμὸν τῆς θέσεως ἐβοήθησαν ἡμῖν, ὡς εἴδομεν, τὰ τέσσαρα γράμματα ΦΑΙC τὰ καὶ ὑπὸ Blass καὶ ὑπὸ Kenyon πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου διαγνωσθέντα. Ἀλλ' εἰς παντὸς τὸν νοῦν εὔλογος ἔρχεται ἡ ἀπορία, διατί ψήφισμα περὶ ἱεροποιῶν, πεντετηρίδων καὶ θυσιῶν ἀνέκειτο ἐν τῷ Ἡφαιστείῳ. Τί κοινὸν πεντετηρίδι καὶ Ἡφαίστῳ;

Ἀπόκρισιν εἰς τὸ ἐρώτημα ἐνδοιαστικὴν μέν, ἀλλ' οὐχὶ τυχαίαν, δύναταί τις νὰ δώσῃ ταύτην· ἐπειδή, κατὰ μαρτυρίας ἀρχαίας (1), ἱδρυτὴς τῶν Παναθηναίων ὑπῆρξεν Ἐριχθόνιος ὁ υἱὸς Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς, θεῶν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ναῷ, τῷ Ἡφαιστείῳ, λατρευομένων, εὔλογος ὑπῆρχεν αἰτία ὅπως ἐκεῖ κατατιθῶνται οἱ περὶ πεντετηρίδων καὶ τῶν διοικούντων αὐτὰς νόμοι.

Ὅτι δ' ὀρθὰ ταῦτα ἔρχεται καὶ διδάσκει ἡμᾶς τὸ ἄλλοθεν μεμαρτυρημένον ὅτι ἐν τῷ Ἡφαιστείῳ ὑπῆρχε προανατεθειμένη ἄλλη παλαιοτέρα στήλη, παραπλήσιον ψήφισμα περὶ θυσιῶν, πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν ἀναγεγραμμένον ἔχουσα (τὸ ἐν CIA IV, 2 ὑπ' ἀριθ. 35 b ἐκδεδομένον), οὗ τινος, κολοβοῦ δυστυχῶς, οἱ μὲν τρεῖς τελευταῖοι σωζόμενοι στίχοι 35-37 ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ Kirchhoff οὕτως· «[(ὁ δεῖνα) εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα καθά]περ τῇ βουλῇ· ἀναγρα[ψάτω δὲ τὸ ψήφι|σμα τόδε ἐστήλῃ λιθίνῃ καὶ καταθέτω ἐ]ν τῷ ἱερῷ ὁ γρ[αμματεὺς ὁ τῆς|βουλῆς παρὰ τοῖν θεοῖν· οἱ δὲ κωλακρέται δόντων τὸ] ἀργύριον»·—οἱ δὲ στίχ. 29-30 ἔχουσιν ὧδε· «τὸν δὲ βωμὸν τῷ Ἡφαι[στῳ ἱδρυσάτω|καὶ τἄγαλμα τοῦ Ἡφαίσ]του ποιησάτω ἡ βουλὴ καθότι ἂν αὐτῇ [δοκῇ]· — καὶ ὁ στίχος 8, μνημονεύων «τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηναίας», συμπληροῖ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ὑπὸ Παυσανίου ἐν I, XIV, 6 ἀναφερόμενος ὑπὲρ τὸν Κεραμεικὸν καὶ τὴν Στοὰν τὴν «[καλ]ουμένην Βασίλειον ναὸς τοῦ Ἡφαίστου (τὸ νῦν ψευδεπώνυμον «[Θη]σεῖον»), ἐν ᾧ παρ' αὐτὸν τὸν Ἥφαιστον παρίστατο ἄγαλμα

(1) Σουΐδας ἐν λ. Παναθήναια a, b. Ἁρποκρατίων ἐν τῇ αὐτῇ λέξει.

τῆς Ἀθηνᾶς (1) γλαυκοὺς ἔχον τοὺς ὀφθαλμούς, ὁ ναὸς οὗτος ἦν ὁ ἐν τῇ στήλῃ ὁριζόμενος πρὸς κατάθεσιν τοῦ ψηφίσματος τόπος.

Ἀνυπέρβλητα ὅρια χρόνων ὁ Kirchhoff μετὰ λόγου εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔθηκε τὴν πδ´ καὶ τὴν ϟ´ Ὀλυμπιάδα (444 - 416), εἰδικώτερον εἰκάσας ὅτι εἰς τοὺς χρόνους μᾶλλον τοὺς εὐθὺς πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνήκει, τουτέστι τοὺς μεταξὺ πε´ καὶ πς´ Ὀλυμπιάδος (440 - 432). Ἀλλὰ πάντως ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ἀδύνατον τὴν θέσιν αὐτοῦ κάτω τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς ϟα´ Ὀλυμπιάδος, καθ' ὅ, ἐπὶ Καλλίου Σκαμβωνίδου (412/1), ἐν ὀγδόῃ μεταβολῇ πολιτείας, ἡ ὀλιγαρχία τῶν τετρακοσίων ἐγκατεστάθη· διότι τήν τε «κλήρωσιν» τῶν ἱεροποιῶν καὶ τὴν «μισθοφορὰν» ἐνέχει διπλοῦν ἀσφαλὲς γνώρισμα χρόνων δημοκρατικῶν. Ἀλλ' εἰς τὸν Ad. Wilhelm ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι, ἀναγνωρίσας ἐν CIA. I, ἀριθ. 46 τμῆμα τῆς ἄνω μνημονευομένης κολοβῆς ἐπιγραφῆς, ὥρισεν ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀναγεγραμμένου ἄρχοντος Ἀριστίωνος χρόνον βέβαιον τῷ ψηφίσματι τὸ ἔτος 421/20 (2). Ἔχομεν οὕτως ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον κανονισμὸν τῶν κατὰ τὰς πεντετηρίδας, τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἱεροποιούς, ἐκδοθέντα μετὰ 42 ὡς 43 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 463 ἐνάρξεως τῆς ἑβδόμης πολιτείας τάξεως, «ἣν Ἀριστείδης μὲν ὑπέδειξεν (3), Ἐφιάλτης δ' ἐπετέλεσε καταλύσας τὴν Ἀρεοπαγῖτιν βουλὴν» (462/1), ἅπαντα περιελόμενος αὐτῆς «τὰ ἐπίθετα, δι' ὧν ἦν ἡ τῆς πολιτείας φυλακὴ καὶ τὰ μὲν τοῖς πεντακοσίοις, τὰ

(1) Ἄξια παρατηρήσεως μετὰ τὰ ἄνω εἰκασθέντα τὰ ἐνταῦθα ὑπὸ Παυσανίου λεγόμενα· «καὶ ὅτι μὲν ἄγαλμά οἱ παρέστηκεν Ἀθηνᾶς οὐδὲν θαῦμα ἐποιούμην τὸν ἐπὶ Ἐριχθονίῳ ἐπιστάμενος λόγον,» δηλονότι τὴν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξ Ἡφαίστου παρ' Ἀθηνᾷ γεννήσεως τοῦ Ἐριχθονίου (Παυσ. I, XVIII, 2) καὶ οὐχὶ τὸ ἐν κεφ. XXIV κατωτέρω ὑπὸ Παυσανίου λεγόμενον· «εἴη δ' ἂν Ἐριχθόνιος οὗτος ὁ δράκων,» ὡς ὁ Emil Reisch ἐν σελ. 59 τοῦ ἐν τῇ ἑπομένῃ σημειώσει συγγράμματος λέγει.

(2) Ad. Wilhelm, Anzeiger der Wiener Akademie 1897 (XXVI) ἐν σελίδι 2. Emil Reisch ἐν Jahreshefte d. Œster. Arch. Inst. Wien, 1898 σελ. 59 ἑπ. Sauer, das sogenannte Theseion, ἐν σ. 233 - 4

(3) Ἀθ. Πολ. XXIV. «Μετὰ δὲ ταῦτα, θαρρούσης ἤδη τῆς πόλεως καὶ χρημά πολλῶν ἠθροισμένων, συνεβούλευεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἡγεμονίας, καὶ καταβάντας τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν ἐν ἄστει κλπ.» — XXV. «Ἡ μὲν οὖν τροφὴ τῷ δήμῳ διὰ τού ἐγίνετο. Ἔτη δ' ἑπτακαίδεκα μάλιστα μετὰ τὰ Μηδικὰ διέμεινεν ἡ πολιτεία ... περ ὑποφερομένη κατὰ μικρόν.»

δὲ τῷ δήμῳ καὶ τοῖς δικαστηρίοις» ἀποδούς (1). Ἐκ δὲ τοῦ ψηφίσματος πορίζόμεθα καὶ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι οὐχὶ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ πολιτικῇ καταστάσει ἐγένετο κληρωτὴ ἡ ἀρχὴ τῶν ἱεροποιῶν, ἀλλ' ὅτι ὁ δῆμος, γενόμενος καὶ αὖθις τότε τῶν πραγμάτων κύριος ἐπανήγαγε τὸν πρὸ τῆς ὀλιγαρχίας κρατήσαντα τρόπον ἀναδείξεως αὐτῶν. Ἀλλά, καὶ ἄλλο τι συνάγομεν ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ χρόνου τοῦ ψηφίσματος, ὅτι, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 463 καὶ 420 χρόνῳ, τὰ τῶν θυσιῶν, τῶν πεντετηρίδων καὶ τῶν ἱεροποιῶν διῳκοῦντο κατὰ νόμον παλαιότερον, οὗ τοὺς ὁρισμοὺς ἀγνοοῦμεν· ὅτι δηλαδή, καθὼς ἐν τοῖς μακροῖς χρόνοις τῆς ἑνδεκάτης πολιτείας τάξεως, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς οὐκ ὀλίγους τῆς ἑβδόμης, τῶν θεμελιωδῶν ὅρων τοῦ πολιτεύματος μεινάντων ἐν γένει ἀμετακινήτων, οἱ περὶ ἱεροποιῶν, πεντετηρίδων καὶ θυσιῶν εἰδικοὶ ὁρισμοὶ δὲν ἐτηρήθησαν ὅλως ἀμετάβλητοι, καὶ ὅτι, καθὼς τὸ ἐπὶ Κηφισοφῶντος ψήφισμα ἐν ἐκείνῃ δὲν ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸ δημοτικὸν κανονίσαν τὰ τοῦ θέματος, οὕτω καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἐν τῇ ἑβδόμῃ, οὗ τὰ λείψανα περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς, ὑπῆρξεν ἁπλῶς νόμος ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον ἴσως μεταρρυθμιστικός προϋφισταμένου ἐν αὐτῇ ἄλλου δημοτικοῦ κανονισμοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς συνάγεται ὅτι πᾶσαν μεταβολὴν πολιτείας παρηκολούθει καὶ τοῦ περὶ ἱεροποιῶν νόμου μεταρρύθμισις, ὀλιγαρχικὴ μὲν ἐπὶ ὀλιγαρχίας, δημοτικὴ δ' ἐπὶ δημοκρατίας. Ἀλλ' ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, καὶ μία ἐξαίρεσις, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς χειρίστης τῆς ὀλιγαρχίας μορφῆς, τῆς τῶν τριάκοντα δυναστείας. Διότι περὶ τῶν τριάκοντα ἔχομεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους μεμαρτυρημένον ἐν κεφ. XXXV, ὅτι μόνα τὰ κυριώτατα ἐν τῇ πολιτείᾳ μετερρύθμισαν, «τὰ δ' ἄλλα τὰ δόξαντα παρεώρων·» εὐνόητον δ' ὅτι ἀνατραπείσης μετὰ μικρὸν τῆς τυραννίδος, δὲν ἐδόθη αὐτοῖς ἔπειτα καιρὸς

(1) Ἀθ. Πολ. XXIII — XXV, XXXII, XLI. Περὶ μὲν μισθοφορᾶς ῥητὴ ἡ μαρτυρία ἐν XXIV, XXV: ὑπὸ προστάτας τοῦ δήμου Θεμιστοκλέα καὶ Ἀριστείδην «χρημάτων πολλῶν ἠθροισμένων .. ἅπασιν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἡ διοίκησις ἦν» καὶ «ἡ τροφὴ τῷ δήμῳ ἀπὸ τούτων ἐγίνετο.» Περὶ δὲ κληρώσεως ἀσφαλὲς τὸ συμπέρασμα τῶν ἐν XXX λεγομένων περὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς μεταβολῆς· «βουλεύειν κατ' ἐνιαυτὸν ς ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότας ἄνευ μισθοφορᾶς· τούτων δὲ εἶναι ... καὶ οποιούς καὶ ἐπιμελητὰς δέκα ἑκατέρους· αἱροῦνται δὲ πάντας τούτους ἐκ προτων, ἐκ τῶν ἀεὶ βουλευόντων πλείους προκρίνοντες· τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς ἁπάσας ρωτὰς εἶναι καὶ μὴ ἐκ τῆς βουλῆς.»

νεωτερίσεως ἐπὶ τῶν δευτερευόντων. Ἐξ οὗ καὶ ἀναγκαζόμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὰ τῶν θυσιῶν, τῶν πεντετηρίδων καὶ τῶν ἱεροποιῶν ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῶν τριάκοντα διέποντες οἱ δημοτικοὶ νόμοι οἱ ἐπὶ τῆς ἐνάτης πολιτείας τάξεως, ἀναμφιβόλως τεθέντες, μετὰ τὴν διὰ τάχους κατάλυσιν τῆς ὀγδόης καταστάσεως καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς δημοκρατίας(1). Ὅτι ἐπὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς ταύτης «τῶν τετρακοσίων καταστάσεως καὶ μετ' αὐτὴν» (XLI) οὔτε μισθοφόρος οὔτε κατ' ἀκολουθίαν κληρωτὴ ἐνομοθετήθη ἡ τῶν ἱεροποιῶν ἀρχὴ μαρτυρεῖται μὲν ἀπ' εὐθείας περὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν τετρακοσίων (XXIX-XXXII), περὶ δὲ τῆς μετὰ τούτους πολιτείας τῆς ὑπὸ τοὺς πεντακισχιλίους συνάγεται ἐκ τῶν ἐν κεφαλαίῳ XXXIII τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας λεγομένων περὶ τῶν εὐθὺς ἐπὶ τῇ καταλύσει τῶν τετρακοσίων, τῇ ὑποδείξει Θηραμένους τε καὶ Ἀριστοκράτους, ὀλιγαρχικῶς τελεσθέντων: « Ἡττηθέντες δὲ. . . κατέλυσαν τοὺς τετρακοσίους, καὶ τὰ πράγματα παρέδωκαν τοῖς πεντακισχιλίοις, τοῖς ἐκ τῶν ὅπλων, ψηφισάμενοι μηδεμίαν ἀρχὴν εἶναι μισθοφόρον.» Ὅτι δὲ τοιούτους ἄκρως ὀλιγαρχικοὺς νόμους ἀδύνατον ἦν οὐδ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον ν' ἀνεχθῇ ὁ δῆμος, ὁ διὰ τάχους τὴν πολιτείαν τοὺς ὀλιγαρχικοὺς ἀφελόμενος καὶ ἐνάτην τάξιν τὴν δημοκρατίαν πάλιν καταστήσας (XXXIV, XLI), πρόδηλον. Οὐδὲν ἄρα τὸ παράβολον ἔχει ἡ γνώμη ὅτι, ἰσχυρῶν κειμένων ἔτι, ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος (403), τῶν περὶ ἱεροποιῶν δημοτικῶν δογμάτων, ἐκ παραμελήσεως τῶν τριάκοντα, περὶ ἄλλα καιριώτερα τυρβαζομένων, καὶ τοῦ λόγου τούτου ἕνεκα μὴ ὑπαρξάσης ἀνάγκης νέας νομοθετικῆς προνοίας περὶ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ καταλύσει τῶν τυράννων μεταπολίτευσιν, τὰ περὶ ἱεροποιῶν δόξαντα κατὰ τὴν ἑπταετίαν τὴν δημοτικὴν τὴν μεσολαβήσασαν μεταξὺ ὀγδόης καὶ δεκάτης καταστάσεως (411/10-405/4) παρέμειναν ἐν ἰσχύϊ, ἄνευ εἰσαγωγῆς νέου εἰδικοῦ νόμου, μέχρι τοῦ ἔτους 329/8, καθ' ὃ ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ μνημονεύεται ὅτι ἐγένετο τὸ ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος ψήφισμα.

Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐν τῇ ἀριστοτελείῳ πραγματείᾳ περὶ τῶν

(1) Ἄλλως ἐπράχθη ἐπὶ τῆς τῶν τετρακοσίων καταστάσεως, γενομένης τότε καὶ προσωρινῆς διατάξεως ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικόν (Ἀθ. Πολ. XXIX καὶ XXXI).

νόμων Δράκοντος, Σόλωνος καὶ Κλεισθένους λεγόμενα, δυνάμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν διαδοχὴν τῆς περὶ ἱεροποιῶν, πεντετηρίδων καὶ θυσιῶν νομοθεσίας ὧδε·

Δευτέρα κατάστασις, ἡ ἐπὶ Δράκοντος, «ἐν ᾗ καὶ νόμους ἀνέγραψαν πρῶτον» (621-594): Κλήρωσις καθ' ἡλικίαν ὡρισμένων πολιτῶν ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων ('Αθ. Πολιτείας IV: «ἀπεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὅπλα παρεχομένοις . . . κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη γεγονότας»).

Τρίτη κατάστασις πολιτείας, ἡ ἐπὶ Σόλωνος, «ἀφ' ἧς ἀρχὴ δημοκρατίας ἐγένετο» (593-560): Κλήρωσις ἐκ προκρίτων ('Αθ. Πολ. VIII: «τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων οὓς ἑκάστη προκρίνειε τῶν φυλῶν»).

Τετάρτη κατάστασις· ἡ ἐπὶ Πεισιστράτου τυραννίς . . .

Πέμπτη κατάστασις, ἡ Κλεισθένους, ἡ δημοτικωτέρα τῆς Σόλωνος (508-479): Πιθανῶς παραπλησία ἐκ προκρίτων κλήρωσις ἐπὶ νόμῳ καινῷ, τῶν νέων νόμων οὓς Κλεισθένης ἔθετο «στοχαζόμενος τοῦ πλήθους» ὄντων, καθ' ἃ δύναταί τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν παρ' Ἀριστοτέλει, δημοτικωτέρων πολὺ ἔν τισι καιρίοις (ὀστρακισμῷ, αἱρέσει στρατηγῶν κατὰ φυλάς), ἀλλὰ κατὰ πολλὰ καὶ οὐχὶ δευτερά τῆς πολιτείας αὐτοῦ οὔσης «παραπλησίας τῇ Σόλωνος» ('Αθην. Πολ. XXIX. Ἀντιπαράθες καὶ τὰ περὶ κυαμεύσεως τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐν XXII καὶ VIII).

Ἕκτη κατάστασις· ἡ μετὰ τὰ Μηδικά, τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς «οὐδενὶ δόγματι» ἐπιστατούσης . . .

Ἑβδόμη κατάστασις πολιτείας «καὶ μετὰ ταύτην» (463-412): Κλήρωσις καὶ μισθοφορά. Ψήφισμα κανονιστικόν, ἐν ἔτει 421/20, εἰς τὸ Ἡφαιστεῖον κατατεθέν, τὸ ἐν CIA. IV, 2 ἀριθ. 35 b καὶ I ἀρ. 46.

Ὀγδόη κατάστασις πολιτείας «καὶ μετὰ ταύτην» (412-411): Ἄνευ μισθοφορᾶς, αἵρεσις ἐκ προκρίτων ('Αθ. Πολ. XXX),

Ἐνάτη κατάστασις, δημοκρατία (411-404): Ἐπάνοδος εἰς ἣν πάτριον πολιτείαν· νέον ἄρα δόγμα ὁρίζον κλήρωσιν καὶ μισθοφορὰν τῶν ἱεροποιῶν.

Δεκάτη κατάστασις, ἡ τῶν τριάκοντα καὶ τῶν δέκα τυραννίς

(404-403): Παράβλεψις ἀθίκτου τοῦ περὶ ἱεροποιῶν τελευταίου δημοτικοῦ δόγματος.

Ἑνδεκάτη κατάστασις πολιτείας «μέχρι τῆς νῦν», δημοκρατία ἀεὶ προσεπιλαμβάνουσα τῷ πλήθει τὴν ἐξουσίαν (403-322): Ἐξακολούθησις τῆς ἰσχύος τῶν περὶ ἱεροποιῶν, πεντετηρίδων καὶ θυσιῶν δημοτικῶν νόμων. Ἐν ἔτει 329/8, ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος, ψήφισμα ἐκ νέου ῥυθμίζον τὰ περὶ αὐτῶν, ἐπὶ βάσει τῇ ἁπλῇ κληρώσει, ἀναγεγραμμένον ἐπὶ στήλης ἀνατεθείσης καὶ ταύτης εἰς τὸ Ἡφαιστεῖον (Ἀθ. Πολ. LIV).

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Ἰουλίου 1902

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΠΩΣ ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑΙ ΤΑ ΕΙΣ er ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Ταῦτα οἱ νεώτεροι λατινιστὶ μὲν γράφοντες μετατυποῦσιν εἰς ērus κατὰ τὸ Sevērus καὶ Vērus, ἑλληνιστὶ δὲ ἀκολούθως εἰς -ηρος. Οὕτως ἐξήνεγκον τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον οἱ Ὀλλανδοὶ φιλόλογοι ἐν τῷ τοῦ κ. Κόντου Λογίῳ Ἑρμῇ, ἀλλὰ καὶ ὁ Οὐλερίχος ἐν τῷ τοῦ Λατινικοῦ Λεξικοῦ προλόγῳ. Ὅτι δὲ τὸ *er* τῶν τοιούτων ἔχει βραχὺ τὸ *e*, τοῦτο δὲν κωλύει τὴν εἰς ηρος ἐκφοράν, διότι καὶ παρὰ παλαιοῖς τὸ βαρβαρικὸν Ligĕr ἡλληνίζετο Λίγηρ. Σ. Β.

Η ΓΥΝΗ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩ

Σκιαγραφία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ.

Πρὶν ἐξετάσωμεν τὸ κύριον ἡμῶν θέμα, ἤτοι τὴν θέσιν τῆς Ἑλληνίδος ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, δέον πρότερον διὰ βραχέων νὰ ἴδωμεν α΄ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ὅλον τὸ ἔθνος ἐκινεῖτο, δηλαδὴ νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν τῆς ὅλης κοινωνίας κατάστασιν καὶ β΄ νὰ ὑποτυπώσωμεν, ἔστω καὶ δι' ἀμυδρῶν γραμμῶν, ἰδιαιτέρως τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους ἥτις ἐναργέστερον τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ θὰ ἀποκαλύψῃ.

Καὶ α΄ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπεικονίζεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς εὐφυὴς καὶ τολμηρός. Καὶ ἡ μὲν τόλμη αὐτοῦ ἔστιν ὅτε χωρεῖ μέχρι παραφορᾶς, ἀλλ' ὅμως οἱ ἄνθρωποι οὔτε ἐγωϊσταὶ καὶ ὠμοὶ εἶνε οὔτε ἀμείλικτοι καὶ ἀνεξευμένιστοι. Οἱ Ἕλληνες ἐμφοροῦνται θερμῶν αἰσθημάτων καὶ εἶνε τῆς τιμῆς ἐρασταί, ἐνῷ σέβονται τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς γεραροὺς πρεσβύτας δὲν καταφρονοῦσι τῶν ἀδυνάτων καὶ δυστυχῶν. Ἡ οἰκιακὴ ἁγνότης τιμᾶται παρ' αὐτοῖς πλέον ἢ ἀλλαχοῦ καὶ οὐδὲ πόρρωθεν διακρίνεται εἶδός τι ἡδυπαθοῦς ἐκκλίσεως.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ ἐν τῇ δυστυχίᾳ, ἀλλ' ἀλλ' ἂν ὦσι δυσηρεστημένοι, δὲν ἀποκρύπτουσι τὴν πρὸς τὸ θεῖον μεμψιμοιρίαν. Πρόθυμος ὁ Ἕλλην νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ἔχοντος δὲν φαίνεται ἀπρόθυμος νὰ δίδῃ καὶ εἰς τὸν ἐνδεᾶ. Διάκρισις εὐγενῶν καὶ λαοῦ ἐκδηλοῦται, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ αὐτῶν χάσμα δὲν εἶνε δυσυπέρτον, ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἀξίας ἡ τιμὴ ἑκάστου μάλιστα ρτᾶται. Οὔτε οἱ εὐγενεῖς εἶνε ὑβρισταί, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ λαὸς δειεται δουλικός. Ὁ Ἕλλην τῆς τότε ἐποχῆς σκέπτεται καὶ δρᾷ ἐν σφαίρᾳ τῆς ἐλευθερίας· ἀγαπᾷ μὲν τὰ οἰκωφελῆ ἔργα, ἀλλὰ

καὶ τὰς κοινωνικὰς ἀσχολίας ἐπιζητεῖ, δι' ὧν ἡ βία μετριάζεται καὶ μάλιστα ἐν κοινωνίαις ἀτελῶς ὠργανωμέναις. Οὗτος θαυμάζει τὴν ἱκανότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ δύναμιν τοῦ λόγου ἐξ ἴσου ὡς καὶ τὴν ἐν τῇ μάχῃ ἀνδρείαν. Διὸ καὶ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀγορὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὸ αὐτὸ κοσμητικὸν ἐπίθετον λαμβάνουσιν ἤτοι ἑκατέρα κυδιάνειρα καλεῖται. Καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Ἕλλην ζωγραφεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ

μύθων τε ρητὴρ
ἔργων τε πρηκτήρ.

Ἡ ἠθικὴ ἐν τῷ ὁμηρικῷ κόσμῳ.
ἄτη - ἀτασθαλία.

Ἡ ἠθική, καθ' ἣν ἐκτιμᾶται ὁ τοῦ ἀνθρώπου χαρακτὴρ καὶ κρίνεται ἡ πρὸς τὸν πλησίον πρᾶξις αὐτοῦ ὡς ἀγαθὴ ἢ κακή, δικαία ἢ ἄδικος, ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ φαίνεται ἀρκούντως προηγμένη. Ὁ ποιητὴς σαφῶς διδάσκει πόσον θρασὺ εἶνε τὸ ἁμάρτημα τοῦ ἀνθρώπου τὸ γινόμενον βεβουλευμένως τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ ἢ ἐκ πεπλανημένης γνώμης τελεσθέντος. Καὶ τὸ μὲν ἐξ ἐπισκοτήσεως τῆς διανοίας πραχθὲν κακὸν καλεῖ ἄτην, τὸ δὲ ἐν ἐπιγνώσει καὶ τῆς θελήσεως συνεργούσης ἐργασθὲν ὀνομάζει ἀτασθαλίαν· τὸ τοιοῦτο δὲ ἁμάρτημα εἶνε ἀδικαιολόγητον καὶ ἀσύγγνωστον, ἐπειδὴ τείνει νὰ ἀπονεκρώσῃ τὸν ἠθικὸν νόμον· καὶ διὰ τοῦτο συνεπάγεται τὴν ποινὴν καὶ τιμωρίαν. Τὸ νὰ ἀναγραφῇ δὲ ἡ ἀτασθαλία τόσον ἐπισήμως ἐν τῷ ἠθικῷ κώδικι, καταδηλοῖ τὴν πίστιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ διαπράττων τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ἐσκεμμένως περιεφρόνησε τὸν ἐσωτερικὸν ἐκεῖνον μάρτυρα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου, ὅστις εἶνε ἔμφυτος ἡμῖν καὶ οὗ τὴν περιφρόνησιν ὁμοφώνως τὸ ἀνθρώπινον γένος κατέστησε τὰ μάλιστα ὑπεύθυνον καὶ ἔνοχον.

Ὥστε καὶ μόνη ἡ διάκρισις τοῦ ἁμαρτήματος ἣν παρέχουσιν αἱ λέξεις ἄτη καὶ ἀτασθαλία, ἀποχρώντως ἐμφαίνει τὴν ἠθικὴν ἀρχὴν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ.

Τρία τὰ ἄρθρα τῆς ἠθικῆς παρ' Ὁμήρῳ.

Ἵνα συγκρατηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἠθικῆς ἀποτρεπόμενος τοῦ κακοῦ καὶ παρορμώμενος ἐπὶ τὸ ἀγαθόν, ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ γνωρίζει τρία μέσα· α' τὴν τύψιν τῆς συνειδήσεως (νέμεσιν), β' τὴν κοινὴν γνώμην (αἰδῶ) καὶ γ' τὸν φόβον τοῦ θεοῦ, οὗ τὴν ὀργὴν καὶ καταδίωξιν ἐπισπᾶται ὁ κακουργῶν· ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χωρίῳ εὑρίσκομεν καὶ τὰ τρία ἄρθρα τῆς ἠθικῆς (1), ὅπου ὁ Τηλέμαχος πειρᾶται νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς ἀναιδεῖς μνηστῆρας ἀπὸ τοῦ νὰ καταφθείρωσι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, λέγων·

(1) νεμεσήθητε καὶ αὐτοὶ
(2) ἄλλους τ' αἴδεσθε περικτίονας ἀνθρώπους
οἳ περιναιετάουσι (3) θεῶν δ' ὑποδείσατε μῆνιν.

Α'. Τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν τῷ στήθει καὶ φωνάζουσαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπιμαρτυροῦσι καὶ τὰ ἑξῆς χωρία· α') ὅτε δηλαδὴ ὁ Ἀχιλλεὺς εἷλε τὴν ὑποπλακίην Θήβην, ἀπέκτεινε μὲν τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἠετίωνα, ἀλλὰ τὸν νεκρὸν τούτου δὲν ἠθέλησε νὰ συλήσῃ. Διότι κατὰ τὸν ποιητὴν «σεβάσσατο γὰρ τόγε θυμῷ» (2). Διὸ ἔθαψε τὸν ἐχθρὸν μετὰ τῶν ὅπλων αὐτοῦ· καίτοι τὸ ἔθος τοῦ σκυλεύειν τὸν νεκρὸν τοῦ πολεμίου ἠσκεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀχιλλεὺς ὅμως δὲν καταδέχεται νὰ ἐφαρμόσῃ τοῦτο ἐπὶ τοῦ πολεμίου ἥρωος, διότι τοῦτο δὲν συνεφώνει πρὸς τὰ ἑαυτοῦ μόνον ἱπποτικὰ αἰσθήματα. Ὥστε ἐνταῦθα ρυθμίζει τὴν διαγωγὴν τοῦ ἥρωος οὐχὶ ἡ κοινὴ γνώμη, ἀλλὰ μόνη ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου.

β') Ὁ δὲ Τηλέμαχος, ὅταν οἱ ὑπερφίαλοι μνηστῆρες κατασπαθῶσι τὴν οὐσίαν καὶ ὑβρίζωσι τὸν οἶκον αὐτοῦ, ποιεῖται ἔκκλησιν εἰς τὴν συνείδησιν ἢ εἰς τὰ ἀτομικὰ αἰσθήματα αὐτῶν λέγων

ὑμέτερος δὲ εἰ μὲν θυμὸς νεμεσίζεται αὐτῶν
ἔξιτέ μοι μεγάρων (3).

γ') Καὶ ὁ Μενέλαος παρακελευόμενος τοῖς Ἕλλησιν εἰς τὴν σωρίαν τοῦ νεκροῦ τοῦ Πατρόκλου λέγει·

(1) β 64-67. (2) Ζ 415. (3) β 138.

Ἀλλά τις αὐτὸς ἴτω, νεμεσιζέσθω δ' ἐνὶ θυμῷ
Πάτροκλον Τρῳῇσι κυσὶ μέλπηθρα γενέσθαι (1).

Β'. Ἡ κοινὴ γνώμη δι' ὅλων τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ἐχέγγυον τῆς ἠθικῆς. Καὶ εἰς μὲν τοὺς πεπωρωμένους μνηστῆρας ὀλίγον ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ αὕτη καὶ τὸν ἀναίσθητον Πάριν ἥκιστα νὰ συγκινήσῃ

ὃς οὐκ ᾔδη νέμεσίν τε καὶ αἴσχεα πολλ' ἀνθρώπων·

ἀλλὰ τῶν ἀδιαφθόρως ἔτι ἐχόντων ἀνθρώπων ἀσφαλῶς τὴν διαγωγὴν ρυθμίζει καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἠθικῆς συγκρατεῖ. Οὕτω λ. χ. ὁ Φοῖνιξ, ὅτε ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ συνέλαβε τὴν στυγερὰν ἰδέαν νὰ ἀποκτείνῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ κεχολωμένος, ἀπετράπη τοῦ ἀνοσιουργήματος τούτου, εὐθὺς ὡς ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ ἡ κακὴ ἐντύπωσις, ἣν ἔμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν ἡ πρᾶξις αὕτη· καὶ μόνον ἡ ἰδέα, ὅτι ὑπὸ τῆς κοινωνίας πατροφόνος θὰ καλῆται, ποιεῖ αὐτὸν νὰ φρίττῃ·

ἀλλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
δήμου θῆκε φάτιν καὶ ὀνείδεα πολλ' ἀνθρώπων,
ὡς μὴ πατροφόνος μετ' Ἀχαιοῖσι καλεοίμην.

Ἡ δημοσία γνώμη ἢ ἡ τοῦ δήμου φάτις εἶνε καὶ διὰ τὴν Πηνελόπην ἓν ἐκ τῶν αἰτίων τῶν συγκρατούντων αὐτὴν ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐκείνῃ ἐγκαρτερήσει (2). Καὶ ἡ Ναυσικᾶ, ἡ περιεσκεμμένη καὶ ἀφελεστάτη ἐκείνη παρθένος τὴν ἀδευκῆ φήμην τοῦ δήμου ἢ τὴν κακολογίαν καὶ τὰ πικρὰ σχόλια τῶν ἀνθρώπων μεταχειρίζεται ὡς ἐπιχείρημα, ἵνα μὴ ὁ ἄγνωστος ξένος, ὁ Ὀδυσσεύς, συνεισέλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν (3).

Γ'. Ὁμολογῶ, ὅτι ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος δὲν ρυθμίζει τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ ἐκ φόβου μὴ τιμωρηθῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς διάστασιν καὶ διαμάχην πρὸς τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ συνδυασμὸς τῆς ἠθικῆς πρὸς τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ φόβον εἶνε μαρτύριον ὑψηλῆς τῷ ὄντι ἠθικῆς, ἐπειδὴ τοῦτο φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ πρὸς ἀόρατον κόσμον, ὑπεράνω τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα ὁ βίος καὶ ἡ πεῖρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπιφέρει.

(1) Ρ 254. (2) π 75. (3) ζ 273.

Τὴν δύναμιν ταύτην τῆς ἠθικῆς τὴν ἐκ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ ἀπορρέουσαν, ἀμείβοντος μὲν τὸ ἀγαθόν, κολάζοντος δὲ τὸ πονηρόν, ἀναγινώσκομεν συχνάκις παρ' Ὁμήρῳ.

Ἡ Αἰδὼς μόνη τεκμήριον ὑψίστου πολιτισμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ αἰδὼς μόνη, ἤτοι τὸ αἴσθημα τοῦ ἀποβλέπειν ἐν τῇ πράξει εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τεκμήριον τοῦ ὅτι ἡ Ὁμηρικὴ κοινωνία ἦτο ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸ οὐσιωδέστερον στοιχεῖον τούτου, τὸ ἀναφερόμενον δηλ. εἰς τὰς ὁρμὰς καὶ ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὰς μὲν εὐγενεῖς ἐξεγείρῃ, τὰς δὲ αἰσχρὰς περιστέλλῃ.

α'. Διότι τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς ἀποβλέπον εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κοινοῦ, ἤτοι εἰς σημεῖα ἔξω ἡμῶν κείμενα, καὶ ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνα ρυθμίζον τὴν διαγωγὴν ἡμῶν τείνει νὰ ἐκριζώσῃ τὸν νόμον τῆς φιλαυτίας ἢ τοῦ ἐγωϊσμοῦ.

β'. Ἐπειδὴ τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς ἐμφανίζει ἡμῖν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἡμετέρων πράξεων οὐχὶ οἷαι αὗται εἶνε ἢ οἷαι φαίνονται ἡμῖν, ἀλλ' ὁποῖαι θὰ φανῶσι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τοῦτο ἐνέχει τὴν ἀναγνώρισιν σχετικοῦ τινος καθήκοντος. Τοῦτο ὑποχρεοῖ ἡμᾶς ἐν τῷ ρυθμίζειν τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν νὰ λαμβάνωμεν καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων ὡς ἓν στοιχεῖον τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων ἡμῶν· ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως διήκουσα καθ' ὅλην τὴν πορείαν τῆς ἠθικῆς πράξεως κεῖται ἐν τῇ ῥίζῃ γνησίου καὶ ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ.

καὶ γ'. Ὁ αἰδούμενος τοὺς ἄλλους, ὡς ἀποβλέπων εἰς τὴν γνώμην καὶ κρίσιν ἐκείνων, ὑποβάλλεται ἑκὼν εἰς τὴν ἐκτίμησιν ἐξωτερικῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' αὐτοῦ κριτῶν. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐν ἀρχῇ τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἔξωθεν βίαν, ἀλλὰ τὴν ψιλὴν ἐκτίμησιν τῶν ἄλλων, πρὶν δὲ ἡ αἰδὼς μεταπέσῃ εἰς τὸ ..., ὅτε δηλαδὴ ἐπισείεται ἡ ἔξωθεν βία, ἡ ἐνέργεια ἡ γινομένη ἐν αἰθερίᾳ χώρᾳ τῆς διανοίας μεταβάλλεται εἰς ἰσχυρὸν παράγοντα ἐξεγείρειν καὶ κωλύειν· οὕτω δὲ ἡ αἰδὼς καὶ μόνη καταδεικνύει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διευθύνεται ὑπὸ ἀφανῶν μέν, ἀλλ' ἀσφα-

λῶν ἡνιῶν καὶ β' πόσον εἶνε τοῦτο ἐπιδεκτικὸν ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς διαπαιδαγωγήσεως.

Ἡ αἰδὼς ἔχει πολλαπλῆν τὴν σημασίαν.

α'. Κατὰ πρῶτον ἡ αἰδὼς χρησιμοποιεῖται ἐν τῷ στρατῷ, ὅταν εἶνε ἀνάγκη νὰ διεγερθῇ ἡ φιλοτιμία τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν μετ' εὐψυχίας ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν· αἰδώς, Ἀργεῖοι . . . αἰδῶ θέσθε ἐν θυμῷ . . . φωνάζει ὁ ἄναξ ἢ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων. Εἶνε δὲ ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς τὸ διεγερτικὸν τοῦτο παρακέλευσμα μεταχειρίζεται συχνὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τοὺς Τρῶας οὐδέποτε, πλὴν μόνον ἅπαξ περὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Λυκίων. Γνωμικὸς ὡσαύτως φαίνεται ὅτι ἀπέβη καὶ ὁ στίχος

«αἰδομένων ἀνδρῶν πλείονες σόοι ἠὲ πέφανται».

β'. Διὰ τῆς λέξεως αἰδοῖος ὁ ποιητὴς ἐκφράζει ἰδιαιτέραν ατόμων τινῶν σχέσιν καὶ στενοτέραν τοῦ γενικοῦ συνδέσμου τοῦ συνδέοντος ἄνθρωπον πρὸς ἄνθρωπον· οὕτως οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι, ὁ ξένος, ὁ ἱερεὺς καλοῦνται αἰδοῖοι.

γ'. Ὁ πρὸς τοὺς πτωχοὺς σεβασμὸς ἦτο τόσον ἐπιβλητικός, ὥστε οὗτοι καὶ ἄνευ οὐσιαστικοῦ καλοῦνται αἰδοῖοι. Διότι κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν τότε ἀνθρώπων δυνατὸν ἦτο καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ νὰ λάβωσι τὴν μορφὴν τοῦ πάσχοντος ἐπαίτου, ἵνα δοκιμάζωσι τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων (1)· ὥστε ἡ ἰδέα αὐτῶν αὕτη ἦτο χριστιανικὴ παρεμφερὴς πρὸς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου «ὅσα ἑνὶ τῶν ἀδελφῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Μάλιστα δὲ ὁ ἀλώμενος ἐπαίτης ἐθεωρεῖτο καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς αἰδοῖος (2).

Οὐ μόνον δὲ ἁπλῶς ὁ ξένος καὶ ὁ πάσχων ἐπαίτης εἶνε αἰδοῖοι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱκέτης καὶ ἐχθρὸς ἐὰν τυγχάνῃ ὤν, ὡς ὁ Λυκάων ὁ Πριαμίδης, νομίζει, ὅτι κέκτηται δικαιώματα ἐπὶ τῆς πρὸς αὐτὸν αἰδοῦς. Διὸ ἱκετεύων τὸν Ἀχιλλέα λέγει

γουνοῦμαι σ' Ἀχιλλεῦ, σὺ δέ μ' αἴδεο καί μ' ἐλέησον (3).

Ἡ φράσις τοῦ ποιητοῦ «ὁ ρήτωρ αἰδοῖ μειλιχίῃ ἀγορεύει» ση-

(1) ρ 482. η 202. (2) ε 447. (3) Φ 74.

μαίνει ὅτι ὁ ῥήτωρ μετ' εὐλαβείας καὶ σεβόμενος τὸ ἀκροατήριον δημηγορεῖ, ὅπερ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν χάριν τοῦ ῥήτορος ἢ τὴν μειλιχίαν σεμνότητα.

Ἀπὸ τῆς πνευματικῆς σεμνότητος ἡ αἰδὼς δυνατὸν νὰ μεταπέσῃ καὶ εἰς τὴν φυσικὴν κοσμιότητα, ὡς ὅτε αἱ θεαὶ αἰδοῖ ἔμενον οἴκοι, ἵνα μὴ ἴδωσι τὸ ἄσεμνον θέαμα τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης (1).

Ἄλλοτε πάλιν ἡ αἰδὼς σημαίνει τὴν εὐλάβειαν καὶ ἁβρότητα, ὥστε νὰ μὴ ἐκφράζῃ τις τὸ ἀληθές, ὂν δυσάρεστον ἢ λυπηρόν, ἐκ λεπτότητος, ἵνα μὴ δυσαρεστήσῃ τῷ ἄλλῳ, καὶ νεώτερος ἂν εἶνε οὗτος· οὕτω λ. χ. ὁ Τηλέμαχος παρακαλῶν τὸν γεραρὸν Νέστορα, ἵνα εἴπῃ αὐτῷ ὅ,τι ὁ γέρων γνωρίζει περὶ Ὀδυσσέως, προστίθησι

μηδέ τι μ' αἰδόμενος μειλίσσεο μηδ' ἐλέαιρε (2).

Ἐν τῇ Δολωνείᾳ ὁ Ἀγαμέμνων προτρέπει τὸν Διομήδη νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἑταῖρον εἰς τὴν κατασκόπευσιν, ὃν ἂν τῶν Ἀχαιῶν νομίζῃ ἄριστον. Διότι φοβεῖται ἵνα μὴ τυχὸν ὁ Τυδείδης θέλων νὰ εὐαρεστήσῃ αὐτῷ προτιμήσῃ τὸν Μενέλαον ἄλλου κρείττονος· τοῦτο δὲ κατὰ τὸν ποιητὴν ὁ Διομήδης ἔμελλε νὰ πράξῃ «αἰδοῖ εἴκων» (Κ 238). Τέλος ἡ αἰδὼς ἐκ τῆς ἁβρότητος δυνατὸν νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν ἄγαν εὐλάβειαν καὶ δυσωπίαν, τὸν φόβον ἢ τὴν ἔλλειψιν παρρησίας Οὕτω λ. χ. ὅτε ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τῷ ὀκνοῦντι Τηλεμάχῳ νὰ ἐρωτήσῃ εὐπαρρησιάστως τὸν Νέστορα περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λέγει·

οὐ σὲ χρὴ ἔτ' αἰδοῦς οὐδ' ἠβαιόν (3),

πρὸς ἣν ὁ αἰδήμων νεανίας ἀποκρίνεται ἄπειρος ἔτι λόγων φρονίμων ὢν «αἰδὼς δ' αὖ νέον ἄνδρα γεραίτερον ἐξέρεσθαι».

Ἡ πολυσήμαντος αὕτη λέξις καὶ τόσον πολύχρηστος εἶνε ἱκανὸν τεκμήριον τῆς ποικίλης ἀναπτύξεως, εἰς ἣν ἡ τότε Ἑλληνικὴ κοινωνία ἐξίκετο. Λεπτοτέρα ἀπόχρωσις τοῦ αἰσθήματος τούτου, τοῦ διὰ τῆς αἰδοῦς ἐκδηλουμένου ἐν οὐδενὸς πεπολιτισμένου λαοῦ τῇ γλώσσῃ
ιηται κατὰ τὴν λεπτὴν ἀντίληψιν τοῦ *Gladstone* οὐδὲ τοσαύτη ικιλία καὶ μάλιστα ἐν ᾗ ἐποχῇ ἡ ἄλλη ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος τοῦ οὗ ἥ τε πνευματικὴ καὶ ὑλική, λίαν ταπεινὴ ἦτο· ἡ δύναμις τῆς

1) θ 324. (2) γ 96. (3) γ 14.

αἰδοῦς καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἡσίοδος θέλων νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν ἀγριότητα τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος τῆς ἀνθρωπότητος λέγει «ἡ αἰδὼς καὶ νέμεσις ἐξέλιπον ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας».

Ἡ γυνὴ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ

Οὐδενὸς λαοῦ ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν, ἂν μὴ ἐν αὐτῷ καὶ ἡ γυνὴ κατέχῃ τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν. Ἐν δὲ τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ γυνὴ ἀνυψώθη εἰς λίαν ἀξιοσημείωτον περιωπὴν καὶ ἡ θέσις αὐτῆς εἶνε λίαν ἔντιμος οὐ μόνον ἀπολύτως, ἀλλὰ καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν γυναῖκα τῆς ἱστορικῆς ἀκμαζούσης Ἑλλάδος τε καὶ Ρώμης καὶ μάλιστα ὅτε τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἐξίκοντο εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἀκμῆς αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐλέγχονται ἡμαρτημέναι αἱ θεωρίαι τῶν συγγραφέων, οἵτινες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐνορῶσι τὸν νόμον, καθ' ὃν ἐξελίσσεται ὁ ἄνθρωπος πνευματικῶς μὲν ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, ἠθικῶς δὲ ἐκ τῆς ἀκρατείας καὶ ἀκολασίας εἰς τὴν ἀρετήν

Καὶ εἶνε μὲν ἀναμφισβήτητον ὅτι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ γυνὴ προήχθη εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς περιωπήν, ἀλλ' ἐν οὐδεμιᾷ περιόδῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ παρ' οὐδενὶ λαῷ μὴ χριστιανικῷ ἡ γυνὴ ἵσταται τόσον ὑψηλὰ καὶ εἶνε τόσον τετιμημένη ὅσον ἡ Ἑλληνὶς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων· ἡ πολλὴ τιμή, ἧς ἀξιοῦται ἡ γυνὴ καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, ἡ ὑψίστη περιωπὴ αὐτῆς καὶ τὰ ἄλλα σπέρματα τοῦ ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ προοιωνίζονται σαφῶς τὰς μελλούσας περικλεεῖς τύχας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὑπέφηνε τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ μεγαλοφυίαν. Ἵνα δὲ καταδειχθῇ τοῦτο, δέον νὰ ἐξετάσωμεν τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς πολλαχῶς· α' μὲν ὡς πρὸς τὸν γάμον ἐν λεπτομερείᾳ, β' δὲ πρέπει νὰ ἴδωμεν τὴν θέσιν, ἣν κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ, γ' τὰ ἔργα, εἰς ἃ καταγίνεται καὶ δ' θὰ ἐπιδείξωμεν τὸν γυναικεῖον χαρακτῆρα, οἱονεὶ ζωντανὸν δεῖγμα, — ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει ἀπεικονιζομένων γυναικῶν καὶ τελευταῖον ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διαφωτίσῃ τὴν θέσιν αὐτῆς. Τὰ τεκμ- ταῦτα ὑπὲρ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τῆς Ἑλληνίδος κατὰ τὴν ἐπ-

ἐκείνην ἀπορρέουσιν ἄφθονα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ καθ' ἡμᾶς τὸ ἔργον τοῦτο φαίνεται οὐχὶ τόσον δυσαπόδεικτον οὐδ' ἄγαν τολμηρόν, ὡς ὑπέλαβεν αὐτὸ ὁ κ. Κλέων Ραγκαβῆς (Οἰκ. Β', σελ. 63-64), ἴσως ἐκπλαγεὶς ἐκ τοῦ ὅτι τῶν Εὐρωπαίων τινὲς δοκοῦντες σοφοὶ ἐκ προκαταλήψεων ἢ θρησκοληψιῶν ἢ καὶ ἐπιπολαίου ἐξετάσεως ἐμόχθησαν νὰ μειώσωσιν ἢ καὶ νὰ ἀμφισβητήσωσι τὴν τῆς Ἑλληνίδος τετιμημένην θέσιν, ἣν ἀναμφισβητήτως ἀπέδειξαν ἄλλοι τῷ ὄντι σοφοὶ ἐμβριθῶς καὶ εἰλικρινῶς ἀναδιφήσαντες τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν· ἰδοὺ δὲ τί λέγει αὐτὸς ὁ Lenz ἐν ἔτει 1790 προμνημονεύσας πρότερον τοῦ Wood, Meiners καὶ Gorguet: «ἄγνοια τοῦ «ἀρχαίου κόσμου ἤθελε καταγνωσθῇ μου, ἂν ἀποδεχθῶ ἀναμφισβη-«τήτως τὰς γνώμας τῶν προμνημονευθέντων συγγραφέων περὶ τοῦ «ἀντικειμένου τούτου ὡς ἀληθευούσας. Χάριν δὲ τῆς ἀληθείας καὶ «τοῦ γυναικείου φύλου τόσον συχνὰ καὶ ἀδίκως κατακριθέντος νομίζω «ἐμαυτὸν ὑπόχρεων νὰ δείξω, ὅτι ἡ θέσις τῶν γυναικῶν ἐν τῷ ἡρω-«ϊκῷ αἰῶνι δὲν ἐνόσει οὐδὲ κακῶς εἶχε, τὰ ἤθη αὐτῶν δὲν ἦσαν «ἀμόρφωτα καὶ διεφθαρμένα, καὶ ὁ ἔρως αὐτῶν οὐχὶ τόσον χυδαῖος «ἢ ἄμουσος, ὥς τινες ἐνόμισαν».

Α'. Ὁ Γαμήλιος νόμος.

Τὸ ἀληθὲς κριτήριον περὶ τῆς καταστάσεως τῆς γυναικὸς ἔν τινι κοινωνίᾳ καταφαίνεται ἐν τῷ καθεστῶτι ἢ τῷ νόμῳ τοῦ γάμου. Καθ' ὅσον οὗτος ἐξασφαλίζεται διὰ τῶν δικαίων περιορισμῶν, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καθίσταται ἔντιμος, ἐλευθέρα καὶ εὐτυχής· καθ' ὅσον δ' οἱ φραγμοὶ τοῦ νόμου χαλαροῦνται κατὰ τὰς ὀρέξεις ἑκάστου, ἡ κατάστασις τῆς γυναικὸς ὑποβιβάζεται καὶ ἡ γυνὴ μεταβάλλεται εἰς δούλην. Διότι ὅταν ἡ ἐπιθυμία ἀποτελῇ τὸν νόμον, τότε ἡ μὲν δύναμις τοῦ ἰσχυροτέρου κρατεῖ, τὸ δὲ δίκαιον τοῦ ἀσθενεστέρου καταπατεῖται. Ὅπως ἡ αὐστηρὰ καὶ δραστηρία ἀστυνομία εἶνε σωτηρία εἰς τὸν ἀδύνατον, οὕτω καὶ ὁ αὐστηρὸς νόμος τοῦ γάμου εἶνε ὠφελιμώτερος εἰς τὸ ἀσθενέστερον φῦλον, τ. ἔ. τὴν γυναῖκα. Ὁ νόμος μάλιστα τοῦ γάμου διαφέρει τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων νόμων. Διότι οἱ ἄλλοι ὅσῳ ὀλιγωτέρους περιορισμοὺς ἔχουσιν, ἵνα μὴ καταθλίβηται ἡ κοινωνία, τόσῳ καλλίτεροι εἶνε, εἰς δὲ τὸν γαμήλιον νόμον

τοὐναντίον συμβαίνει. Διότι οὗτος ἀποβαίνει τόσῳ ὠφελιμώτερος, ὅσῳ πλειοτέρους περιορισμοὺς ἔχει, οὓς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δύναται ἑκουσίως νὰ ὑποφέρῃ. Οἱ δὲ περιορισμοὶ οὗτοι τοῦ γαμηλίου νόμου οὐ μόνον αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἶνε ὠφέλιμοι, εἰς τὸ νὰ ὑποφέρῃ τις αὐτούς, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλου ὑψηλοτέρου ἀγαθοῦ.

Ἵνα δὲ τὸ καθεστὼς τοῦ γάμου ἐπιτύχῃ τοῦ προορισμοῦ, πρέπει νὰ φυλαχθῶσιν ὅροι τινές· λ. χ.

α'. Ἑκάτερος τῶν συνερχομένων εἰς τὸν γάμον ἀνὴρ καὶ γυνή, πρέπει νὰ συνέρχωνται αὐτοπροαιρέτως καὶ οὐχὶ ἀναγκαστικῶς.

β'. Ὁ γάμος νὰ μένῃ ἀδιάρρηκτος.

γ'. Νὰ ἀποκλείηται ὁ γάμος μεταξὺ προσώπων ὡρισμένου βαθμοῦ συγγενείας·

καὶ δ'. Νὰ ἀποκλείηται εἰς ἑκάτερον τῶν συζευγνυομένων οὐ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἔρχηται εἰς γάμον καὶ μετὰ τρίτου, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς σαρκικῆς ἐπαφῆς μετὰ ἄλλου προσώπου.

Πρὶν ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον οἱ ὅροι οὗτοι ἐτηρήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, δέον νὰ προείπωμεν τὰ δέοντα α' περὶ τῶν γαμηλίων δώρων καὶ β' περὶ αὐτῆς τῆς τελετῆς τοῦ γάμου.

Γαμήλιαι δωρεαί. ἕδνα — δῶρα.

Ἡ τιμὴ ἡ ἀποδιδομένη πρὸς τὴν γυναῖκα ἐκδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ ἀνὴρ ἐμνήστευεν αὐτὴν τ. ἔ. ἐζήτει αὐτὴν παρὰ τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων (Ὑμν. Ἀφρ. 135 πατρί τε καὶ μητρὶ σοῖς τε κασιγνήτοις) αὐτῆς, ἵνα λάβῃ εἰς γάμον. Ἔπρεπε δηλαδὴ οὗτος πρότερον νὰ προσέλθῃ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς καὶ νὰ ὑπόσχηται γαμηλίους παροχὰς (1), ὅσον πλούσιοι καὶ ἂν ἦσαν οἱ γονεῖς αὐτῆς (μνηστήρων ἥδε δίκη τέτυκτο (2). Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ καλεῖται μνηστὴ καὶ πολυμνήστη. Τὸ ζητεῖν αὐτὴν εἰς γάμον μνᾶσθαι καὶ μνηστεύειν, ὁ ἀνὴρ μνηστὴρ καὶ τὸ πρᾶγμα μνηστεία, μνηστύς. Αἱ δωρεαὶ δὲ αὗται ἦσαν δύο εἰδῶν· α' τὰ ἕδνα ἢ ἔεδνα καὶ β' τὰ ἰδίως λεγόμενα δῶρα.

α'. Ἡ λέξις ἕδνα ἐκ τοῦ θέματος ἑδ. (ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπιθ. ἡδύς ἥδομαι-ἡδύνω) σημαίνει οἱονεὶ ἑδανά, ἤτοι ἡδονικά, χρησιμεύοντ

(1) Λ 245 ὑποστῆναι. (2) σ 275.

δηλαδὴ εἰς τὸ ἠδῦναι ἢ εὐχαριστῆσαι τῇ νύμφῃ ἢ μνηστῇ. Τὰ τοιαῦτα δὲ ἕδνα ἦσαν κτήνη ἢ θρέμματα, βόες δηλονότι καὶ αἶγες καὶ πρόβατα (1) ὅτι δὲ ταῦτα ἦσαν οὐχὶ εὐκαταφρόνητα τὸν ἀριθμόν, δηλοῦσιν αἱ φράσεις «ἀπειρίσια ἕδνα, μυρία ἕδνα διδοὺς ἢ πορών, ἐέδνοις βρίσας (=φορτώσας (2), ἐέδνοις διζήμενος πολλὰ δ' ἔδωκα». Ὁ γενικὸς οὗτος καὶ ἀόριστος ὅρος «ἀπειρίσια, μυρία καὶ πολλὰ ἔεδνα» ἅπαξ ὁρίζεται ὅτι εἶνε ἑκατὸν βόες μετὰ χιλίων αἰγῶν καὶ προβάτων (3). Τὰ ἔεδνα προσεφέροντο μὲν χάριν τῆς νύμφης, ἀλλὰ ἦσαν κτήματα τῶν γονέων αὐτῆς. Διὸ (4) λέγει περὶ τῶν γονέων «τὴν μὲν Σάμηνδ' ἔδοσαν, καὶ μυρί' ἕλοντο». Μέρος δὲ τῶν προσφερομένων τούτων κτηνῶν ἐχρησίμευε καὶ διὰ τὴν εὐωχίαν, ἣν παρεῖχον οἱ γονεῖς πρὸς τοὺς συγγενεῖς, γείτονας καὶ φίλους ἑορτάζοντες τὸν γάμον τῆς θυγατρός (5). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ αἱ παρθένοι καλοῦνται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀλφεσίβοιαι τ.ἔ. ἀλφαίνουσαι ἢ αὐξάνουσαι τὰς βοῦς ἢ τὴν περιουσίαν τοῦ πατρός. Οἱ γονεῖς ἢ οἱ συγγενεῖς τῆς μνηστευομένης κόρης ὡς προσυμφωνοῦντες τὰ τοιαῦτα ἕδνα, καλοῦνται ἐεδνωταὶ καὶ τὸ συμφωνεῖν τὰ τοιαῦτα ἐεδνοῦσθαι (6). Ἐν ᾧ δὲ ἡ λ. ἕδνα πανταχοῦ φυλάττει τὴν σημασίαν ταύτην, ἐν δυσὶ χωρίοις τῆς Ὀδυσσείας (7) οἱ ἑρμηνευταὶ θέλουσι νὰ ἑρμηνεύσωσι τὰ ἕδνα ὡς δῶρα ἢ προῖκα ἣν οἱ γονεῖς πρὸς τὴν κόρην δίδουσιν· ἡ φράσις δὲ ἔχει ὧδε: «οἱ δὲ γάμον τεύξουσι καὶ ἕδνα ἀρτυνέουσι | πολλὰ μάλ' ὅσσα ἔοικε φίλης ἐπὶ παιδὸς ἕπεσθαι». Τὸ οἱ δὲ ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ λόγου εἶνε οἱ γονεῖς· λοιπὸν οὗτοι θὰ ἑτοιμάσωσι τὸν γάμον καὶ θὰ παρασκευάσωσι τὰ ἕδνα (=προσυμφωνοῦντες ταῦτα, ὁπόσα δηλ. οἱ μνηστῆρες πρέπει νὰ δώσωσιν· ὥστε τὸ ἀρτυνέουσιν ἕδνα ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἐεδνοῦσθαι, ὅπερ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου λέγει ὁ ποιητής (8)· ὥς κεν αὐτὸς (ὁ πατὴρ τῆς Πηνελόπης) ἐεδνώσαιτο θύγατρα = συμφωνήσῃ τὰ εἰς αὐτὸν διὰ τὴν θυγατέρα προσενεχθησόμενα δῶρα ὑπὸ τῶν μνηστήρων). Ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία πιθανωτάτη οὖσα διαφυλάττει καὶ ἐνταῦθα τὴν συνήθη σημασίαν τῆς λέξεως.

(1) Λ 244. (2) ζ 158. Π 178. 190. Χ 474. τ 528. σ 367. 275. φ. 160. (3) Λ 244. (4) ο 367. (5) σ 279. δ 3 καὶ 15. (6) Ν 381. (7) α 277 β 6 197. (8) ἐν β 52.

β'. Τὰ δὲ δῶρα εἶνε διάφορα τῶν ἔδνων, ἐπειδὴ ἀμφότερα ἐνιαχοῦ μνημονεύονται (1) (ὃ γὰρ περιβάλλει (= ὑπερβάλλει) ἅπαντας μνηστῆρας δώροισι καὶ ἐξώφελλε (= ὑπερηύξησε) ἔεδνα), ἀλλαχοῦ δὲ λέγει ὁ ποιητὴς «οἱ μνηστῆρες ἀπάγουσι βόας καὶ ἴφια μῆλα κούρης δαῖτα φίλοις (= ἔδνα), καὶ ἀγλαὰ δῶρα διδοῦσι» (2). Διὰ τὰ δῶρα ταῦτα καὶ ἡ γυνὴ ὀνομάζεται πολύδωρος (3). Ἦσαν δὲ ταῦτα ἐνδύματα καὶ κοσμήματα. Οὕτω π. χ. ἡ Ἑλένη δωρεῖται πρὸς τὸν Τηλέμαχον πολύτιμον πέπλον, ἵνα προσφέρῃ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ πολυκράτου γάμου δῶρον τῇ νύμφῃ (4). Καὶ οἱ μνηστῆρες προσφέρουσι τῇ Πηνελόπῃ ὡς δῶρον ὁ μὲν πέπλον περικαλλέα μετὰ τῶν περονῶν, ὁ δὲ ὅρμον πολυδαίδαλον χρυσοῦν ἠλεκτροκόσμητον, ἄλλος ἕρματα (= ἐνώτια), ἕτερος ἴσθμιον καὶ ἄλλος ἄλλο (5), Σημειωτέον δ' ὅτι ἐνίοτε πολλοὶ μνηστῆρες ἐμνῶντο μίαν καὶ τὴν αὐτὴν παρθένον, ὅτε ἡμιλλῶντο τίς θὰ προσφέρῃ αὐτῇ πλείονα δῶρα καὶ ἔδνα. Ἐκείνη δὲ τότε ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ τὸν πλείονα διδόντα καὶ τὸν μᾶλλον ἀρέσκοντα (πρβλ ὅσοι μνηστεύειν ἐθέλωσι καὶ ἀλλήλοις ἐρίσωσιν) (6), ἐντεῦθεν καὶ τὸ κύρ. ὄνομα Κλυταιμνήστρα, Ὑπερμνήστρα· ἄξιον παρατηρήσεως δ' ὅτι ἐνῷ οἱ συγγενεῖς τῆς Πηνελόπης προτιμῶσι τὸν Εὐρύμαχον ὡς ὀλβιώτερον τῶν μνηστήρων (7), αὕτη καταφρονοῦσα τὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν προκρίνει τὸν Ἀμφίνομον διαφέροντα κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ εὐφυΐαν (8).

Ἐνῷ δὲ τὸ συνηθέστερον ἦτο νὰ λαμβάνωσι τὴν νύμφην δι' ἐέδνων καὶ δώρων, ἐν τούτοις μνημονεύονται καὶ γάμοι ἄνευ ἕδνων, ὅτε ἡ νύμφη καλεῖται ἀνάεδνος. Ἀλλὰ τότε ὁ μνηστὴρ ὤφειλε νὰ παράσχῃ ἄλλην ἐκδούλευσιν πρὸς τὸν πατέρα τῆς νύμφης· οὕτω λ. χ. ὁ Νηλεὺς ὥρισεν, ὅτι θά δώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Πηρὼ τὴν θαυμασίου κάλλους, ἣν πάντες οἱ νέοι τῶν πέριξ χωρῶν ἐμνῶντο, μόνον πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελεν αναλάβῃ τὸν ἐπικινδυνότατον ἀγῶνα, νὰ ἀπαγάγῃ δηλ. πρὸς αὐτὸν τὰς φοβερὰς βοῦς τοῦ Ἰφίκλου (9)· ὁ Ὀθρυονεύς, ἵνα λάβῃ εἰς γάμον τὴν τοῦ Πριάμου θυγατέρα Κασσάνδραν, ὑπισχνεῖται τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐκδίωξιν τῶν Ἀχαιῶν, οὗ ἕνεκα καὶ σκώπτεται ὑπὸ τοῦ Διομήδους μετὰ τὴν παρὰ τὰς ναῦς μάχην (10)· ἄλλος ἥρως καυχᾶται, ὅτι ἠγάγετο γυναῖκα πολυκλήρων ἀνθρώπων

(1) ο 18. (2) σ 278. (3) Ζ 394. ω 294. (4) ο 126. (5) σ. 2.. (6) σ 277. (7) ο 18. (8) π 397. (9) λ 285. (10) Ν 363.

ἕνεκα τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ δηλ. δὲν ἦτο φυγοπόλεμος καὶ ἄνανδρος (1).

Τὸ δὲ νὰ δίδωσιν οἱ γονεῖς δῶρα ἢ προῖκα πρὸς τὴν νυμφευομένην θυγατέρα αὐτῶν φαίνεται μὲν ὥς τι ἀσύνηθες, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀμνημόνευτον. Διότι ὁ Ἀγαμέμνων, ἵνα ἐκμειλίξῃ τὸν κεχολωμένον Ἀχιλλέα ὑπισχνεῖται νὰ δώσῃ αὐτῷ τὴν θυγατέρα εἰς γάμον οὐ μόνον ἀνάεδνον, ἀλλὰ καὶ νὰ προσθέσῃ πολλὴν προῖκα, ἑπτὰ πλουσιωτάτας πόλεις (εὖ ναιόμενα πτολίεθρα) (2). Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἀσύνηθες πάντως δικαιολογεῖ ὁ σκοπὸς τοῦ βασιλέως, ἵνα ἐκμειλίξῃ τὸν ἐξωργισμένον καὶ μηνίοντα ἥρωα, ἀλλ' ἡ προστιθεμένη φράσις ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος «ἐγὼ δὲ ἐπὶ μείλια δώσω | πολλὰ μάλ' ὅσα οὔπω τις ἑῇ ἐπέδωκε θυγατρί», δηλοῖ ὅτι καὶ τὸ ἔθος τοῦτο δὲν ἦτο πρωτοφανές. Τὴν τοιαύτην φερνὴν τῆς γυναικὸς ἀποτελεῖ καὶ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσός, ὡς δηλοῖ ἀλλαχοῦ ὁ ποιητής (3), χρυσὸν ἅλις καὶ ἐσθῆτα ὑφαντήν (4), ὁ δὲ Ἀλκίνοος ὑπισχνεῖται νὰ δώσῃ πρὸς τὸν Ὀδυσσέα σὺν τῇ θυγατρὶ οἶκον καὶ κτήματα ὡς προῖκα (5), καὶ ἡ Πηνελόπη μνημονεύεται ὅτι ἔλαβε παρὰ τῶν γονέων αὐτῆς τὸν πιστὸν δοῦλον Δόλιον καὶ τὴν Ἀκτορίδα τὴν ἐμπεπιστευμένην θαλαμηπόλον (6).

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατεδείχθη, ὅτι τιμὴ συνήθως παρείχετο πρὸς τὴν γυναῖκα διὰ τῶν προσφερομένων ἔδνων καὶ δώρων. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν ἤρκουν, ἐπειδὴ ὁ μνηστὴρ πρὸς τούτοις ἔπρεπε νὰ ἐπιδείξῃ σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀρετάς, ὡς οἱ ἱππόται τοῦ μεσαίωνος· ἡ εὐρωστία τοῦ σώματος, ἡ εὐψυχία καὶ ἐπιδεξιότης εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα ἦσαν ἀπαραίτητα στοιχεῖα εἰς τὸν μέλλοντα νὰ προτιμηθῇ ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς καὶ καλῆς νεάνιδος. Διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως προεβάλλοντο εἰς αὐτοὺς καὶ ἀγῶνες. Ἡ Πηνελόπη, ὅτε εὑρέθη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ἐκλέξῃ ἕνα ἐκ τῶν μνηστήρων, ἀγωνοθετεῖ καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐντείνωσιν ἢ τανύσωσι τὸ περιώνυμον τόξον τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπως εὕρῃ τὸν ἄριστον μεταξὺ αὐτῶν (7). Ἦτο δὲ μεγίστη καταισχύνη διὰ τοὺς νέους νὰ μὴ διαπρέσιν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀγωνίσματα καὶ περὶ πλείστου ἐποιοῦντο οὗτοι, μὴ ἐκπέσωσιν ἐν τῇ ὑπολήψει τῶν γυναικῶν· ἡ δυσφημία ὑπ' αὐ-

1) ξ 211. πρβλ. καὶ Ν 367. (2) Ι 147. 289. (3) Χ 50. (4) Ὕμν. ροδ. 140. (5) η 341. (6) δ 735 καὶ ψ 226. πρβλ. καὶ Ζ 192. (7) φ 75,

τῶν ἦτο δι' αὐτοὺς μεγάλη δυστυχία (1) Τὴν ὁμοιότητα ταυτην τοῦ Ὁμηρικοῦ ἐθίμου πρὸς τὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Εὐρώπης διιδόντες οἱ Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ λόγιοι βεβαιοῦσιν, ὅτι κατὰ τοῦτο ὁ Τάσσος καὶ ἄλλοι τῶν Λατινικῶν ἐθνῶν βάρδοι ἀναγνωρίζονται ὡς ἀπόγονοι τοῦ θείου τῆς Ἑλλάδος ἀοιδοῦ (2). Ἐνῷ δὲ ἔπρεπεν ὁ ἀνὴρ νὰ διακρίνηται κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ἡ γυνὴ ἔδει νὰ διαπρέπῃ κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὰ ἀγλαὰ ἔργα. Ἡ ἄρνησις τοῦ Ἀχιλλέως τοῦ νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὴν κόρην τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ἂν ἔτι κατὰ τὸ κάλλος πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ἐρίζῃ καὶ κατὰ τὰ ἀγλαὰ ἔργα πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ἰσοφαρίζῃ, δὲν ἀναιρεῖ τὸν γενικὸν κανόνα, ἀλλὰ μόνον δηλοῖ, πόσον ὁ θυμοειδὴς ἥρως τὴν στιγμὴν ἐκείνην δουλεύει εἰς τὴν φλεγμαίνουσαν κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὀργὴν ἢ μῆνιν.

Ὥστε ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ ἐφαρμόζεται τὸ ἀξίωμα «ἡ καλὴ τῷ ἀνδρείῳ» καὶ εὐλόγως ἐθήρευον τὴν τοιαύτην ἐκλογήν, ἐπειδὴ δὲν ἐλάνθανεν αὐτοὺς καὶ ἡ δύναμις τῆς κληρονομικότητος, κατὰ πόσον δηλαδὴ ἐκ τῶν καλῶν γονέων ἐξαρτᾶται ἡ εὐεξία καὶ ἡ εὐτυχία τῶν τέκνων καὶ τῶν ἀπογόνων (3). Ἡ καλλονὴ καὶ ἡ εὐγένεια βεβαίως τιμῶνται καὶ σήμερον κατὰ θεωρίαν, ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν σημερινῶν μνηστήρων εὐγενεστέρα τῆς Ναυσικᾶς καὶ τῆς Ἑλένης ὡραιοτέρα πάντως ἤθελε νομισθῇ ἡ Μήδεια ἡ τὸ χρυσοῦν δέρας ἐκ τῆς Κολχίδος παραλαβοῦσα.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.

Ἀφοῦ πρότερον ἐγίνετο ἡ συμφωνία μεταξὺ τοῦ νυμφίου καὶ τῶν γονέων τῆς νύμφης περὶ τῶν ἕδνων καὶ δώρων ἢ καὶ περὶ τῆς προικὸς ἢ φερνῆς (ὑποστῆναι-ὑποσχέσθαι) (4), ἐπηκολούθει ὁ γάμος. Οὗτος δὲ συνήπτετο συνήθως μεταξὺ προσώπων κατοικούντων ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἢ οὐχὶ σπανίως καὶ ἐν πόλεσι παρὰ πολὺ ἀπεχούσαις ἀλλήλων χάριν πολιτικοῦ σκοποῦ. Οὕτω λ. χ. ὁ Μενέλαος πέμπει τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐκ Σπάρτης εἰς Φθίαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως (5), ἡ Ἰφθίμη ἡ ἀδελφὴ τῆς Πηνελόπης πέμπεται ἐκ τῆς Ἰθάκης πρὸς τὸν Εὔμηλον ἐν Φεραῖς οἰκοῦντα μάλα πολλὸν

(1) φ 322. (2) Ραγκαβῆς. (3) Πρβλ. Δ 400. Ε 268, 635. 892. δ 140. τ 397. Ζ 208. (4) δ 6. Ν 368.376. (5) δ. 5.

ἀπόπροθι (1) καὶ ὁ Προῖτος ὁ τῆς Κορίνθου βασιλεὺς εἶχε λαβὼν γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Λυκίας (2). Ἀλλὰ τὴν τοιαύτην προτίμησιν τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τηλεδαπῶν νυμφίων οὐχὶ ἄνευ φθόνου ἔβλεπον οἱ ἐγχώριοι νέοι, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῶν λόγων τῆς Ναυσικᾶς (3).

Ἡ τελετὴ δὲ τοῦ γάμου πρέπει νὰ γένηται δημοσίᾳ καὶ ἐπισήμως, ὅτε ὁ γάμος λέγεται ἀμφάδιος (4) = δημόσιος ἐπίσημος ἢ νόμιμος καὶ τὸ ἐπίρρημα ἀμφαδὸν εἶνε ἐναντίον τοῦ κρυφηδόν). Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἀναφανδὸν ὀπυίειν (5) λέγει ὁ ποιητής. Ἡ τελετὴ αὕτη συνέκειτο πρῶτον ἔκ τινος συμποσίου ἢ εὐωχίας (δαίς - δαιτός), ἣν παρέχει ὁ τῆς νύμφης πατὴρ πρὸς τοὺς συγγενεῖς, φίλους καὶ γείτονας, οἵτινες λελουμένοι καὶ λαμπρὰ ἐνδύματα ἠμφιεσμένοι (6) ταὐτοχρόνως μέλλουσι νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς μάρτυρες τῆς νομιμότητος τοῦ γάμου (7). Τὸ παρέχειν τὴν τοιαύτην εὐωχίαν ὁ ποιητὴς καλεῖ δαινύναι γάμον (= δαῖτα ἢ εὐωχίαν γαμηλίαν (8), δαίνυ γάμον ἱμερόεντα, τίμιον ἀνθρώποισι καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι (9)· ἡ εὐωχία δὲ αὕτη παρείχετο ἐκ τῶν ἕδνων ἤτοι τῶν σφαγίων, βοῶν, αἰγῶν, προβάτων ἢ καὶ συῶν, ἅτινα προσέφερεν ὁ νυμφίος· ἡ Πηνελόπη (10) λέγει, ὅτι τοῦτο ἐπεκράτει τὸ ἔθος, οἱ μνηστῆρες νὰ ἀπάγωσι βόας καὶ ἴφια μῆλα, κούρης δαῖτα φίλοις (11), ὅτι δὲ τὸ συμπόσιον ἦτο πλουσιώτατον καὶ πρὸς πολλοὺς προσεφέρετο δηλοῖ αὐτὸς ὁ ποιητής, ἔνθα λέγει

τίς δαίς, τίς δ' ὅμιλος· ὅδ' ἔπλετο; . . .
εἰλαπίνη ἠὲ γάμος; ἐπεὶ οὐκ ἔρανος τάδέ γ ἐστίν; (12).

Οἱ μετέχοντες τοῦ γαμικοῦ τούτου συμποσίου ἢ τῆς ἑορτῆς προσέφερον καὶ ἀγλαὰ δῶρα πρὸς τοὺς νυμφίους, ὡς οἱ θεοὶ ἐδωρήσαντο τῷ Πηλεῖ τὰ λαμπρὰ ὅπλα ἐν ᾗ ἡμέρᾳ οὗτος ἐτέλει τοὺς μετὰ τῆς Θέτιδος γάμους αὐτοῦ (13). Ὅτι δὲ ἡ νύμφη ἐκαλύπτετο κατὰ τὴν ἑορτήν, ἴσως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ κρηδέμνου, ὅπερ ἡ Ἀφροδίτη ἔδωκε τῇ Ἀνδρομάχῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου (14)· ι δὲ λαμπρὰ ἡ νύμφη ἐνεδύετο καὶ καλὰ ἐνδύματα ἔδει νὰ φέρῃ

1) δ 779-811. (2) Ζ 168. πρβλ. Ι 141. (3) ζ 283. (4) ζ 288. (5) Π 178. ψ 138 (7) Ἀθην. V, 1. (8) δ 3 καὶ 16. (9) Ὕμν. εἰς Ἀφροδ. (10) σ 278) Πρβλ. λ 413-415. (12) α 225. λ 413-415. (13) Σ 84. (14) Χ 470.

εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ νυμφίου, δηλοῖ ὁ ποιητής (1)· ὁ πέπλος, ὃν δωρεῖται ἡ Ἑλένη τῷ Τηλεμάχῳ, μέλλει (2) νὰ κοσμήσῃ τὴν νύμφην αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου (3).

Ἐν ᾧ δὲ εὐωχοῦνται οἱ δαιτυμόνες, ὁ θεῖος ἀοιδὸς ἐν τῷ μέσῳ τέρπει αὐτοὺς μελπόμενος καὶ τὴν φόρμιγγα παίζων ἢ φορμίζων (4). Κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως τοὺς θεοὺς εὐωχουμένους ἔτερπε φορμίζων ὁ Ἀπόλλων ὁ Μουσηγέτης (5). Ἀλλὰ μετὰ τὴν εὐωχίαν τρέπονται πάντες εἰς τὴν γλυκερὰν μολπὴν καὶ τὴν φιλοπαίγμονα ὄρχησιν· καὶ ὁ μὲν θεῖος ἀοιδὸς ἔχων τὴν λίγειαν κιθάραν ἢ φόρμιγγα ἡγεῖται, οἱ δὲ ἄνδρες καὶ αἱ καλλίζωνοι γυναῖκες ὁμοῦ παίζουσι χορεύοντες, ἐνῷ ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν σείεται καὶ ἀντηχεῖ ὁ οἶκος, ὥστε νὰ ἐπισπᾶται ἡ προσοχὴ τῶν παρερχομένων διαβατῶν καὶ τῶν περιοίκων οἵτινες εὐκόλως ἐννοοῦσιν ὅτι ἐντὸς γάμος γίνεται (6).

Ἡ διασκέδασις καὶ εὐθυμία αὕτη διήρκει καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἅμα δὲ ἐπερχομένης τῆς νυκτός, οἱ αὐτοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἦγον τὴν νύμφην ἐκ τῶν θαλάμων εἰς τὸν οἶκον τοῦ νυμφίου ὑπὸ δᾷδας λαμπομένας, ἐν ᾧ καθ' ὁδὸν ᾄδεται ὁ ὑμέναιος ὕμνος καὶ οἱ νέοι ὀρχούμενοι περιδινοῦνται ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν αὐλῶν καὶ τῶν φορμίγγων. Διελαυνόντων δὲ οὕτω κατὰ τὰς ὁδούς, αἱ γυναῖκες τῶν παροδίων οἰκιῶν ἐξερχόμεναι ἵστανται ἐπὶ τῶν προθύρων καὶ θαυμάζουσι τὴν ἱμερόεσσαν ταύτην πομπὴν (7). Ὁ Ἡσίοδος συμπληρῶν τὴν εἰκόνα τῆς γαμηλίου ταύτης πομπῆς προστίθησιν, ὅτι τὴν νύμφην ἐπὶ εὐσώτρου ἁμάξης ἤγοντο, καὶ αἱ μὲν δμωαὶ ἐκράτουν ἐν χερσὶ τὰς σελαγιζούσας δᾷδας, αἱ δὲ παρθένοι ἀγλαΐᾳ θάλλουσαι προεπορεύοντο τῆς ἁμάξης (8). Λέξεις οἰκείας διὰ τὸν γάμον ὁ ποιητὴς ἔχει περὶ τοῦ ἀνδρὸς «ἄγεσθαι γυναῖκα, θέσθαι, ποιήσασθαι γυναῖκα· γῆμαι καὶ ὀπυίειν»· περὶ δὲ τῆς γυναικὸς «γήμασθαι, ὀπυίεσθαι».

Ὡς πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν προσθετέον ὅτι ὁ γάμος ἦτο ὁ ἄξων καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ βίου. Διὸ καὶ πολυήρατος λέγεται, ὡς καὶ νῦν ἔτι ὁ φυσικὸν βίον καὶ ἀδιάφθορον ζῶν ἑλληνικὸς λαὸς οὐδεμίαν εὐχὴν ἔχει θερμοτέραν καὶ κοινοτέραν διὰ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας κατ' τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς εὐωχίας ἢ τὴν «'ς τῆς χαραῖς σας, ἀνύπαι

(1) ζ 28. (2) ψ 136. (3) ο 126. (4) δ 15. (5) Ω 62. (6) ψ 133-1[illegible]
(7) Σ 491. σ 272. (8) Ἀσπ. Ἡρκλ. 273.

δροι», οὐδεμίαν ἄλλην χαρὰν μείζονα ἀναγνωρίζων τοῦ γάμου. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεῖτο οὗτος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, ἐντεῦθεν ἡ ὡραία ἔκφρασις «γάμος θαλερός»· καὶ οὐ μόνον ὁ γάμος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ λέγεται θαλερὸς παρακοίτης καὶ ἡ γυνὴ θαλερὴ ἄκοιτις καὶ ἡ κόρη ἡ ἐπίγαμος θάλος. Καὶ τὸ ἐπίθετον κουρίδιος ἁρμόζον εἰς τὸν ἄνδρα ἢ πόσιν, τὴν γυναῖκα ἢ ἄλοχον καὶ τὸ λέχος ἤτοι τὴν συζυγικὴν κλίνην σημαίνει τὴν ἐν τῇ νεαρᾷ καὶ ἀκμαίᾳ ἡλικίᾳ τέλεσιν τοῦ γάμου (παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ β. τοῦ Ἄγιδος εὕρηται «παρθένιος ἀνὴρ» ἀντὶ τοῦ ὁμηρ. κουρίδιος).

Ἡ ἀκμαιότης δὲ καὶ θαλερότης αὕτη τῆς ἡλικίας εἶνε ἡ ἥβη ἡ πολυήρατος καὶ ἐρικυδής(1)· ἐπεὶ ρ' ἥβην πολυήρατον ἱκόμεθα, τὴν μὲν ἔδοσαν . . . (2) τ. ἐ. ἅμα ἡβήσασαν. Τοῦ ἐν ἐπικαίρῳ ἡλικίᾳ νυμφεύεσθαι παράδειγμα ἔστω αὐτὸς ὁ Ἀλκίνοος, ὅστις ἀκμαίας ἔτι ἔχων τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ἀνεπιλήπτως ἐπιτελῶν τὰ βασιλικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἔχει υἱοὺς πέντε, ὧν τρεῖς μὲν ἔτι ἠϊθέους ἢ παρθενικούς, δύο δὲ ὀπυίοντας ἢ ἐγγάμους(3). Ἡ ἀγαμία ἢ ἡ ἀειπαρθενία, τὸ ἔκφυλον τοῦτο προϊὸν νοσούσης καὶ διεφθαρμένης κοινωνίας ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ τῶν Ἑλλήνων φαίνεται παντάπασιν ἄγνωστος καὶ τερατώδης, ὡς ἄγνωστον ἐπίσης εἶνε ἐν αὐτῇ τὸ ἐκβιάζεσθαι εἰς γάμον διὰ νόμων καὶ δικῶν οἷαι ἦσαν αἱ δίκαι ἀγαμίου ἢ κακογαμίου ἢ ὀψιγαμίου.

Ὁ γάμος ἱερὸς καὶ ἀδιάλυτος.

Ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ νόμοι πολιτικοὶ αὐστηροὶ κολάζοντες τοὺς παραβαίνοντας τὰ συζυγικὰ καθήκοντα βεβαίως δὲν μνημονεύονται. Καὶ ὅμως ἡ ἔλλειψις αὕτη ἔτι μᾶλλον τιμᾷ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, καθ' ἣν τοσαύτη ἦτο ἡ πίστις τῶν ἅπαξ συνδεθέντων διὰ του γάμου, ὥστε οὐδὲν διαζύγιον γάμου μνημονεύεται. Καὶ καθ' ἃς περιπτώσεις ἡ διάλυσις τοῦ γάμου ἠδύνατο νὰ εὕρῃ εὐλογοφανεῖς αἰτίας, καὶ κατ' αὐτὰς ἔτι οἱ ἄνθρωποι ἐμμένουσι πιστοὶ τοὺς συζυγικοὺς δεσμούς.

Ἐν τῇ Ἰλιάδι μνημονεύεται ὅτι ἡ κουριδίη ἄλοχος τοῦ Μενε-

1) (1) ο 366. (2) Λ 235. (3) ζ 63.

λάου ἔσχε τὸ δυστύχημα νὰ ἀπαχθῇ ὑπὸ τοῦ Πάριδος. Ἡ Ἑλένη συζῇ μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς ἀπαγωγέως περὶ τὰ δέκα ἔτη, καὶ ὅμως ὁ Μενέλαος δὲν νομίζει ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τῶν συζυγικῶν μετ' ἐκείνης δεσμῶν· οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσι χάριν αὐτῆς, μετὰ τὸν πόλεμον ἡ Ἑλένη ἀναλαμβάνει τὴν προτέραν θέσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μενελάου, διατηροῦσα ἀπαραμείωτον τὴν τῆς δεσποίνης καὶ τῆς συζύγου ἀξιοπρέπειαν, καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸν Μενέλαον οὐδὲν ἴχνος ὑποδηλοῦσι τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ συμβάντος δυστυχήματος.

Τῆς Ὀδυσσείας τὴν πλοκὴν ἐξυφαίνουσιν αἱ πλάναι τοῦ πολυπαθοῦς ἥρωος, καὶ τὸ ὅλον ποίημα ἐπιστέφει ἡ συζυγικὴ πίστις τῆς Πηνελόπης. Εἰκοσαετὴς ἀπουσία τοῦ ἀνδρὸς ἦτο ἀποχρῶσα αἰτία εἰς τὴν γυναῖκα, ἵνα ἔλθῃ εἰς νέου γάμου κοινωνίαν, γονεῖς δὲ καὶ κασίγνητοι προτρέπουσιν αὐτὴν εἰς τοῦτο, καὶ ὅμως αὕτη διὰ τὸν συζυγικὸν δεσμὸν μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως προτιμᾷ μᾶλλον νὰ ἀποθάνῃ ἢ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ κουρίδιον (= συζυγικὸν) δῶμα (1). Τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα ἦσαν τόσον ἀνεπτυγμένα, ἡ συζυγικὴ παστὰς ἱερὰ καὶ ἡ μίανσις αὐτῆς δεινὸν ἀνοσιούργημα ἐνομίζετο. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιστρέψας καὶ τιμωρούμενος τοὺς μνηστῆρας κατηγορεῖ αὐτῶν τρία ἐγκλήματα, ὧν τὸ μέγιστον ἦτο ὅτι ζῶντος ἔτι αὐτοῦ ὑπεμνῶντο τὴν γυναῖκα (2). Καὶ ὅμως γνωρίζομεν ὅτι οἱ μνηστῆρες ἐδικαιολόγουν τὴν μνηστείαν αὐτῶν πρὸς τὴν Πηνελόπην, ὅτι ὁ σύζυγος αὐτῆς ἀπώλετο καὶ οὐδεμία ἐλπὶς ἐπανόδου αὐτοῦ ὑπῆρχεν.

Ὁ Αἴγισθος μάτην προσπαθεῖ ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ καταθέλξῃ τὴν Κλυταιμνήστραν· ὅτε δὲ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ διαφθείρῃ αὐτήν, δὲν δύναται αὕτη νὰ εἶνε γυνὴ ἐκείνου ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀγαμέμνονος. Καὶ ἐντεῦθεν ἡ δολοφονία τοῦ ἥρωος. Πόσον δὲ φρικτὸν ἔγκλημα ἦτο τὸ νὰ λάβῃ τις τὴν γυναῖκα τοῦ ἄλλου, δηλοῖ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῶν ἀνδρῶν καὶ θεῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν θεῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καταδικάζων τὸν Αἴγισθον, διότι

1) γῆμε ἄλοχον μνηστήν. 2) τὸν δ' ἔκτεινε νοστήσαντα.

Ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι ὁ ὕπατος τῶν θεῶν τὴν ἀνθρωποκτονίαν δὲν κρίνει δεινότερον ἔγκλημα τοῦ νὰ λάβῃ τις τὴν γυναῖκα τοῦ ἄλλου ζῶντος ἔτι (3).

(1) π 75. (2) χ 38. (3) α 36.

Ἐν ἑκατέρῳ τῶν μεγάλων ποιημάτων καταφαίνεται μεγάλη ἀφοσίωσις εἰς τοὺς γαμηλίους δεσμούς, ἐν οὐδετέρῳ τούτων μνημονεύεται διαζύγιον γάμου· τὸ καθεστὼς τοῦ γάμου ἀντὶ θετῶν καὶ ἐπισφαλῶν νόμων περιφρουροῦσιν ἀσφαλεῖς δυνάμεις· αὗται δὲ εἶνε α΄) οἱ θεοί. Διότι κατὰ τὰς ἰδέας τῶν τότε ἀνθρώπων ὁ θεὸς ὑποδεικνύει τὴν νύμφην εἰς τὸν νέον (1), οἱ θεοὶ δίδουσι τὰ τέκνα εἰς τοὺς νυμφευθέντας (2), αὐτοὶ εὐλογοῦσι τὸν γάμον καὶ τὴν γέννησιν τῶν ἀνθρώπων (3)· καὶ μετὰ τὴν συμπεφωνημένην μνηστείαν οἱ θεοὶ ἐκτελοῦσι τὸν γάμον (4), ὥστε ὁ γόνος αὐτοῦ ἀρίγνωτος νὰ καταστῇ, καὶ τέλος ἡ δόξα τῆς οἰκογενείας ἐξ αὐτῶν σῴζεται (5). Ἀλλὰ πλὴν τῶν θεῶν τῶν προστατευόντων τὸ καθεστὼς τοῦ γάμου καὶ ἱερὸν οἱονεὶ καθιστάντων ἐξασφαλίζουσιν αὐτὸν

β΄) ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου, ἧς τύψις ἀναγνωρίζεται μεγάλη

καὶ γ΄) ἡ δημοσία γνώμη, ἢ ἡ φήμη τοῦ δήμου. Ἡ Πηνελόπη δὲν δύναται νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν οἶκον τοῦ Ὀδυσσέως

1) εὐνήν τ' αἰδομένη πόσιος, 2) δήμοιό τε φήμην (6).

Ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, εἰκάζομεν ἀσφαλῶς. Διότι ὁ Ὀδυσσεὺς ὅτε ἐστράτευεν ἐπὶ τὴν Τροίαν, συμβουλεύει τῇ Πηνελόπῃ, «γήμασθαι ᾧ κ' ἐθέλησθα (7)· ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς γνωρίζει ἡμῖν καὶ τὴν τάσιν, ἣν ἔχει ἡ γυνὴ μέλλουσα νὰ ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, ὅτι δηλαδὴ θέλει νὰ αὐξάνῃ τὸν οἶκον τοῦ δευτέρου συζύγου (8)· εἰ καὶ θεμιτὸς ἦτο ὁ δεύτερος γάμος, ὅμως ὁ ποιητὴς ὑποδηλοῖ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς ἐποχῆς, καταφερομένην κατὰ τῆς γυναικός, ἥτις ἐφαίνετο ἀμνήμων τοῦ κουριδίου ἀνδρὸς τεθνηκότος, καὶ τῶν προτέρων τέκνων· τοσαύτη ἦτο ἡ λεπτότης καὶ ἡ εὐαισθησία τῆς κοινωνίας ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ! Ὅθεν δίκαιον ἔχει ὁ Παυσανίας ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον εἰπών· «πρότερον καθειστήκει ταῖς γυναιξὶν ἐπ' ἀνδρὶ ἀποθανόντι χηρεύειν» (9).

Ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ οὐδὲν μνημεῖον χαριέστερον καὶ λαμπρότερον διεφύλαξεν ἡμῖν ἢ ταύτην τὴν ἀφελῆ ἀλλ' ἔμφυτον καὶ ἐμφαντικὴν ...αισθησίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα· αὕτη ἀπα-

(1) ο 26. (2) δ 12 καὶ Ι 493. (3) δ 208. (4) δ 8. (5) π 117 καὶ 222. (6) π 75. (7) σ 23. (8) ο 23. (9) Κορινθιακά.

θανατίζει πρὸς εὐεργεσίαν ἡμῶν τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου, συσφίγγει τὴν ἕνωσιν, ἣν οὗτος δημιουργεῖ καὶ συνεπικουρεῖ, ἵνα οὗτος ἐπιτύχῃ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, χαλιναγωγοῦσα τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα εἰς ἀληθινὴν πειθαρχίαν.

Ὁ γάμος αὐτοπροαίρετος καὶ οὐχὶ ἀναγκαστός.

Ἵνα ἴδωμεν κατὰ πόσον ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἡ προαίρεσις ἢ ἡ θέλησις τῆς νεάνιδος ἐν τῇ συνομολογήσει τοῦ γάμου, δέον νὰ ἐξετάσωμεν α' αὐτὰς τὰς μαρτυρίας τοῦ ποιητοῦ καὶ β' τὸν καθόλου βίον τῆς ὁμηρικῆς παρθένου. Καὶ α' ὁ ποιητὴς εἰσάγει τὴν Βρισηΐδα λέγουσαν «ἄνδρα, ᾧ ἔδοσάν με πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ» (1), ὡσαύτως τὸν Ἀγαμέμνονα ὑπισχούμενον ἐν τῷ πρὸ τῆς Τροίας στρατοπέδῳ καὶ ἐγγυῶντα τῷ Ἀχιλλεῖ μίαν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἀπουσῶν μακρὰν ἐν Μυκήναις (2), πρὸς δὲ μνημονεύει καὶ τοῦ Μενελάου ἐκπέμποντος ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑρμιόνην πρὸς τὸν ἐν Φθίᾳ Νεοπτόλεμον, ᾧ ἐν Τροίᾳ ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν, ὅτι θὰ δώσῃ αὐτήν (3), ἐξ ὧν ἠδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ, λαμβάνων τὰς μαρτυρίας αὐτὰς κατὰ γράμμα, ὅτι ἡ θέλησις τῆς κόρης οὐδαμῶς ἐξητάζετο. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐμφανίζει τὸν αὐτὸν Μενέλαον ἀγόμενον νύμφην καὶ διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μεγαπένθην (4) καὶ τὸν Ἀχιλλέα λέγοντα, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ Πηλεὺς μέλλει νὰ ἐκλέξῃ καὶ εὕρῃ αὐτῷ νύμφην, ἐεικυῖαν ἄκοιτιν (5) (πρβλ. οὐκ ἀεικελίη νυὸς ἔσομαι, ἀλλ' εἰκυῖα. Ὑμν. Ἀφρ.)· ἐξ οὗ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οἱ γονεῖς ἐφρόντιζον περὶ τοῦ γάμου τῶν τέκνων, θυγατρὸς ἢ υἱοῦ, ἀλλ' ὅτι πάντως ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν θέλησιν αὐτῶν· ἀλλαχοῦ διαρρήδην μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ ποιητὴς ὑποβάλλων τὸν Ἀντίνοον προτρέποντα τὴν Πηνελόπην νὰ λάβῃ εἰς γάμον, ὃν ὁ πατὴρ συμβουλεύει «καὶ ἀνδάνει αὐτῇ» (6)· ὑπὲρ τούτου συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδενὸς γάμου ἀκουσίου ἢ ἀναγκαστοῦ μνημονεύει οὐδὲ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ τελεσθέντος, ἐν ᾗ ἡ κρίσις τῆς νεάνιδος δὲν λειτουργεῖ.

β'. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καταλήγομεν, ὅτι δηλαδὴ πάντ-

(1) Τ 291. (2) Ι 141. (3) δ 6. (4) δ 10. (5) Ι 394. (6) β 114.

ἀπῃτεῖτο ἡ προαίρεσις τῆς νεάνιδος διὰ τὸν γάμον, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν καθόλου ἐλευθερίαν, ἧς ἀπολαύει ἡ παρθένος ἐν τῷ βίῳ κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχήν. Διότι τότε οὔτε αἱ γυναῖκες ἐνεκλείοντο ἐν τῇ γυναικωνίτιδι οὔτε αἱ παρθένοι ἐφρουροῦντο ἐντὸς ὀχυρῶν παρθενώνων. Αἱ νέαι ἐξήρχοντο κατὰ βούλησιν καὶ ἀναλόγως τῶν ἐργασιῶν. Κατὰ τὰς ἑορτὰς αὗται συνανεστρέφοντο μετὰ τῶν νέων ἐν ἀθῳότητι, μεθ' ὧν ἐχόρευον ἐν χάριτι ὑπὸ τὴν μολπὴν καὶ τὸν κιθαρισμὸν τοῦ θείου ἀοιδοῦ, καὶ ἐκράτουν τὰς χεῖρας ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ, ἐν ᾧ ὅμιλος περιίστατο τερπόμενος ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἱμερόεντος χοροῦ (1). Καὶ οὐ μόνον κατὰ τὰς ἑορτάς, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐργασίαις αἱ παρθένοι καὶ οἱ νέοι συνωμίλουν μετ' ἀνυπόπτου ἀφελείας καὶ ἀθῴου χαριεντισμοῦ, ὡς ἐν τῷ τρυγητῷ, ὃν ἀπεικόνισεν ὁ Ἥφαιστος ἐν τῇ ἀσπίδι τοῦ Ἀχιλλέως (2). Ἐκεῖ αἱ παρθένοι καὶ οἱ ἠίθεοι, ἐν ᾧ τρυγῶσι τὸν μελιηδέα καρπόν, παίζουσι καὶ χορεύουσιν ἐν εὐφροσύνῃ ὑπὸ τὸ γλυκὺ κιθάρισμα καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ᾆσμα. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ περιπτώσεις τοῦ ἐξοχικοῦ βίου ὁ ποιητὴς ἐμφανίζει τὰς παρθένους καὶ τοὺς ἠϊθέους πρὸς ἀλλήλους ὀαρίζοντας τ. ἔ. γλυκομιλοῦντας (ὀαριστὺς = ὁ περιπαθὴς ψίθυρος τῶν ἐρωτικῶν ἐκχύσεων). Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἀθῴα καὶ ἄδολος συναναστροφὴ τῶν παρθένων καὶ νέων ἦτο συνήθης, ἀφ' ἑτέρου ὁ ποιητὴς γνωρίζει ἡμῖν πόσον ἐφοβεῖτο καὶ ᾐσχύνετο ὁ ἀνὴρ νὰ συναναστρέφηται ἀνευλαβῶς πρὸς πρὸς νέαν, ἵνα μὴ τὸν χόλον τῶν συγγενῶν διεγείρῃ. Δύσζηλοι γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ φῦλα τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν ποιητήν (3).

Τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ μάλιστα τὴν παρθένον ἀπονεμομένην ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς εὐλάβειαν καὶ τὴν αἰδῶ ἄριστα ἀπεικονίζει ὁ ποιητὴς ὑποβάλλων τὸν Ὀδυσσέα πρὸς τὴν θαλερὰν παρθένον Ναυσικᾶν λέγοντα

ὥς σε, γύναι, ἄγαμαί τε τέθηπά τε
δείδιά τε αἰνῶς γούνων ἅψασθαι (4)

Τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῷ βίῳ τῆς ὁμηρικῆς παρθένου σκιαγραφεῖ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς Ναυσικᾶς, ἥτις καίπερ βασιλόπαις οὖσα ἐξέρχεται ': τὴν ἐρημίαν ἀκολουθουμένη μόνον ὑπὸ δύο ἀμφιπόλων γυναικῶν, πλύνῃ τὰ ρερυπωμένα ἐνδύματα τῆς οἰκογενείας. Ὅτε δὲ αἴφνης φανίσθη πρὸ αὐτῶν ἐν τῇ ἐρημίᾳ ὁ Ὀδυσσεύς, οὐδεὶς φόβος ὅτι

1) Σ 593. (2) Σ 567. (3) η 305. (4) ζ 168.

εὑρίσκονται πρὸ ἀγνώστου ξένου, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀλλόκοτον κατάστασιν αὐτοῦ ὅστις ἦτο γυμνός . . . σμερδαλέος, κεκακωμένος ἅλμῃ ἐκπλήσσονται (1). Ἐν τούτοις ἡ Ναυσικᾶ καὶ τὴν δυσχέρειαν ταύτην ὑπερβαίνει μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ εὐτολμίας, ἣν ἀδύνατον ἦτο νὰ ἔχῃ ἐξ ἀρετῆς ἀτομικοῦ χαρακτῆρος, ἂν μὴ ἡ γυνὴ ἐκ παραδόσεως μεγάλης ἀπέλαυε τῆς ἐλευθερίας

τρέσσαν δ' ἄλλυδις ἄλλη . . .
οἴη δ' Ἀλκινόου θυγάτηρ μένε· τῇ γὰρ Ἀθήνη
θάρσος ἐνὶ φρεσὶ θῆκε . . .
στῆ δ' ἄντα σχομένη . . . (2).

Ἐν τῇ ἐρημίᾳ ἡ Ναυσικᾶ συνδιαλέγεται ἐλευθέρως ἀλλ' ἀξιοπρεπῶς πρὸς τὸν ἄγνωστον ξένον. Ὁ πατὴρ αὐτῆς Ἀλκίνοος μανθάνων τὴν πρὸς τὸν ἄγνωστον ξένον ὁμιλίαν καὶ συναναστροφὴν αὐτῆς οὐ μόνον δὲν δυσαρεστεῖται, ἀλλὰ τοὐναντίον μάλιστα μέμφεται τὴν κόρην αὐτοῦ, διότι τὸν ἄγνωστον ξένον δὲν ὡδήγησεν αὐτὴ εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτῶν (3). Ἐν ᾧ μετὰ ταῦτα ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων Φαιάκων εὐωχεῖται ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἀλκινόου, ἡ Ναυσικᾶ ἐνώπιον τῆς ὁμηγύρεως χαιρετίζουσα τὸν ξένον δὲν ἀποφεύγει χαριεντιζομένη νὰ ὑπομνήσῃ αὐτόν, ὅτι εἰς ἐκείνην ὀφείλει τὴν ἀμοιβὴν τῆς σωτηρίας ἢ τὰ ζωάγρια, πρὸς ἣν ὁ ἥρως ἀποκρίνεται, ὅτι ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ θὰ εὔχηται αὐτῇ ὥσπερ θεᾷ. Διότι τῷ ὄντι αὐτὴ ἐβιώσατο τ. ἔ. ἔσωσε τὸν βίον αὐτοῦ (4).

Ἡ νεᾶνις ἐν τοιαύτῃ ἐλευθερίᾳ ἀνατρεφομένη καὶ βιοῦσα δὲν νομίζει αἰσχρὸν νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν καὶ νὰ ὀνειροπολῇ τὸν ἑαυτῆς γάμον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα τοῦ βίου. Καὶ ἰδοὺ ἡ φροντὶς αὕτη κατέχει τὴν Ναυσικᾶν καὶ καθ' ὕπνους (5). Ἡ θαλερὰ παρθένος ἐγερθεῖσα ἐκ τοῦ ὕπνου θέλει νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ποταμὸν ὅπως πλύνῃ προπαρασκευαζομένη διὰ τὸν ἐπικείμενον γάμον. Ἀλλὰ πῶς νὰ εἴπῃ τοῦτο ἀναφανδὸν πρὸς τὸν πατέρα; ἡ αἰδημοσύνη ἀναγκάζει νὰ ἐξεύρῃ ἄλλας εὐλογοφανεῖς αἰτίας· ὁ φρόνιμος καὶ φιλόστοργος πατὴρ ἐννοεῖ τὸν ἐγκάρδιον πόθον τῆς θυγατρός, καὶ οὐ μόνον δὲ κωλύει αὐτήν, ἀλλὰ κελεύει νὰ ἑτοιμασθῇ ἡ ἄμαξα κατὰ τὸ θέλημ τῆς κόρης. Πάλιν ἡ Ναυσικᾶ, ὅτε εἶδε τὸν ἄγνωστον ξένον ἐν τ·

(1) ζ 137. (2) ζ 137. (3) η 300. (4) θ 460-468. (5) ζ 26.

ἐρημίᾳ στίλβοντα ἐκ τοῦ κάλλους καὶ οἱονεὶ μεταμορφωθέντα ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς δὲν ἀποκρύπτει τὸν μύχιον αὐτῆς πόθον, ἀλλ' εὐλαβῶς ἐκφράζει «εἴθε αὐτὸς νὰ ἦτο ὁ προωρισμένος σύζυγός μου» (1). Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἡ αἰδημοσύνη εἶνε τοσαύτη, ὥστε, ὅταν μέλλῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ ὡραίου ἐκείνου ξένου, προνοεῖ καὶ εὐλαβεῖται τὴν ἀδευκέα φήμην, ἣν οἱ ὑπερφίαλοι ἠδύναντο νὰ δυσφημήσωσιν, ἰδόντες αὐτὴν συναναστρεφομένην μετὰ ξένου ἀγνώστου. Διὸ καὶ γνωμολογεῖ ἡ αἰδημονεστάτη παρθένος κατηγοροῦσα τὴν νέαν ἐκείνην, ἥτις ἀέκητι φίλων, πατρὸς καὶ μητρὸς ζώντων, περιέρχεται καὶ γαμβροθηρεῖ (2).

Ἀλλὰ τρανότερον δεῖγμα περὶ τοῦ πόσον ἡ θέλησις τῆς νυμφευομένης γυναικὸς ἐκανόνιζε τὸν γάμον καὶ πόσον ἀπεῖχον τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται ἐξαναγκασμὸν ἢ βίαν κατὰ τῆς νυμφευομένης γυναικός, παρέχει ἡμῖν ἡ Πηνελόπη.

Τὸ ἔγκλημα τῶν μνηστήρων εἶνε ὅτι μνηστεύουσι τὴν γυναῖκα, πρὶν ἔτι βεβαιωθῇ ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἀπέθανεν. Ἀλλ' ἡ μακρὰ καὶ πολυετὴς ἀπουσία τοῦ Ὀδυσσέως, ἡ ἔλλειψις εἰδήσεων περὶ τῆς τύχης καὶ σωτηρίας αὐτοῦ, εἶνε ἐπιχειρήματα ἰσχυρὰ εἰς αὐτούς, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέθανε καὶ ἑπομένως δύνανται νὰ μνηστεύωσι γυναῖκα ἀπηλλαγμένην τῶν δεσμῶν τοῦ μετ' ἐκείνου γάμου. Ἀλλὰ μνηστεύοντες αὐτήν, οὐδεμίαν βίας χρῆσιν ποιοῦνται, ἀλλὰ μόνον ἠθικῶς πιέζουσι καὶ ἐπιμένουσιν, ἵνα ἐκλέξῃ ἕνα ἐξ αὐτῶν, ὅστις αὐτῇ ἁνδάνει καὶ πρὸς τοῦτο πειρῶνται διὰ δώρων ἕκαστος νὰ ἐξαρέσηται αὐτήν. Ἐν ᾧ δὲ ἐκείνη διαβουκολεῖ αὐτοὺς ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ἰδιαιτέρως ἑκάστῳ ἐπαγγελλομένη, οὗτοι παρὰ πᾶσαν τὴν ἀκολασίαν καὶ ὕβριν, ὧν ἀπεικονίζονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀντιπρόσωποι, πρὸς τὴν μνηστευομένην φέρονται μετὰ περισσῆς λεπτότητος καὶ μετὰ πολλῶν φιλοφρονήσεων, πόρρω τοῦ νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν γιγνόμενοι. Τὰ δῶρα τὰ πολλά, ἅτινα παρέχουσι πρὸς τὰς ἀμφιπόλους τῆς βασιλίσσης καὶ αἱ πολλαὶ φιλοφροσύναι πρὸς αὐτὰς συνηγοροῦσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἐμφαίνουσιν, ὅτι αὕτη ἐξικνεῖτο καὶ εἰς τὰς τῆς κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως γυναῖκας.

(1) ζ 244. (2) ζ 285.

Ἀμοιβαία τῶν συζύγων ἀφοσίωσις. Ἡ γυνὴ τιμᾶται καὶ λατρεύεται.

Ἐκ τῆς ἡλικίας τοῦ θηλυκοῦ γένους ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει μάλιστα τὴν παρθένον ἐν τῇ θαλερότητι τῆς ἥβης, ὅτε ἡ χάρις καὶ τὸ θέλγητρον αὐτῆς ἐπανθεῖ· ἀλλ' ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ βίου ἡ γυνὴ δὲν ἔχει εὐρὺν κύκλον ἐνεργείας ὡς ἡ ἔγγαμος, ἥτις ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ ἔχει νὰ ἀναπτύξῃ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ζώπυρα, ὅτε τὸ νοεῖν εἰς τὸ πράττειν ἡ γυνὴ μεταβάλλει· καὶ διὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τοῦ βίου ἀπεικονίζει ὁ ποιητὴς συχνότατα καὶ διὰ μακρῶν.

Ἐν τῷ περιβόλῳ δὲ τοῦ ἡρωϊκοῦ γάμου βασιλεύει ἡ ἀμοιβαία πίστις, στοργὴ καὶ τρόπων λεπτότης, ἅτινα εἶνε τὸ φυσικὸν προϊὸν βίου ὑγιοῦς καὶ γαμηλίου καθεστῶτος ἁγνοῦ. Τὰς σχέσεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς δι' ὅλων τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου διαπνέουσιν εἰλικρινῆ καὶ ἀνυπόκριτα αἰσθήματα, ἅτινα περικοσμεῖ ἡ εὐπρέπεια καὶ θερμαίνει ἡ ἀγάπη. Αἱ ἀμοιβαῖαι ἀνθυπείξεις, ἀντιφιλοφρονήσεις καὶ ἀντιπαρορμήσεις εὐπαρρησίαστοι ἑκατέρωθεν ἀφθονοῦσιν ἐκδηλούμεναι οὐχὶ εἰς ἐπουσιώδη καὶ ἐξωτερικά, ἀλλ' εἰς τὰ οὐσιώδη ἀνεπιτηδεύτως, οἷος ἐν πᾶσιν ἁπλοϊκὸς καὶ ἀφελὴς ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βίος ἦτο.

Βεβαίως ὁ πλατωνικὸς ἔρως ὁ παρεμφερὴς πρὸς τὰ τῶν θερμοκηπίων καλλιεργούμενα ἄνθη, τὰ λεπτοφυῆ μὲν καὶ θαυμάσια, ἀλλ' ἐμπαθῆ καὶ ἐφήμερα, ἡ θεία αὕτη παραφροσύνη, ἡ τὴν καρδίαν ἐκνευρίζουσα, ὅστις εἶνε προϊὸν προβεβηκότος πολιτισμοῦ καὶ προσαρμόζων εἰς τοὺς μυθιστορικοὺς ἱπποτικοὺς αἰῶνας, δὲν διαφαίνεται ἔτι ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ· ἀλλ' ὁπόσην χάριν καὶ οἵαν ἀφοσίωσιν ἐκδηλοῦσι τὰ πραγματικὰ γεγονότα καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα ἐν θαυμαστῇ ἀφελείᾳ καὶ ἁπλότητι· ὁ βίος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠγνόει τὴν ἐπιτετηδευμένην λεπτότητα τῶν νεωτέρων ἠθῶν καὶ τὰς αἰνιγματώδεις φράσεις.

Ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τῶν συζύγων πάντως εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν συνήπτετο ὁ γάμος ἐπειδὴ ἡ ἐκλογὴ τ νέας ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν· οὔτε ὁ πλοῦτος οὔτε τὰ κτήματα ἀποτ λοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συζύγων, ἀλλ' ἡ ὁμοφροσύνη, μεθ'

τὸν οἶκον διευθύνουσιν· αὕτη λυπεῖ καὶ ἀλγύνει τοὺς ἐχθρούς, αὕτη παρέχει τὸ χάρμα καὶ τὴν εὐφροσύνην εἰς τοὺς φίλους, ἀλλὰ μάλιστα αὐτοὶ οἱ σύζυγοι αἰσθάνονται τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας (1).

Ὁ Ἀχιλλεὺς γνωμολογῶν ἐκφράζει ὑψηλὰς ἰδέας περὶ τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἀγάπης καὶ φροντίδος· πᾶς ἀνὴρ ἐχέφρων καὶ ἀγαθὸς ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα καὶ κήδεται περὶ αὐτῆς, ὥσπερ ἐκεῖνος τὴν Βρισηίδα ἐκ καρδίας ἐφίλει καί περ δουρικτητὴν οὖσαν τ. ἔ. οὐχὶ μνηστὴν καὶ νόμιμον γυναῖκα (2).

Ὁ γέρων Λαέρτης ἐκπάγλως ὠδύρετο χάριν τῆς ἀποθανούσης συνετῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἥτις τὰ μάλιστα ἤλγυνεν αὐτὸν ἀποφθιμένη καὶ ἐν ὠμῷ γήραϊ ἔθηκεν (3).

Ἀλλὰ τὸν ἰδεώδη συζυγικὸν τύπον παρὰ τῷ ποιητῇ ἀπεικονίζουσι μάλιστα ὁ βίος τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Ἀρήτης, τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Πηνελόπης, τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης.

α΄) Οὕτως ὁ μὲν Ἀλκίνοος ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀρήτην τόσον, ὅσον οὐδεμία ἄλλη γυνὴ τιμᾶται ἐπὶ τῆς γῆς ἐξ ἐκείνων αἵτινες ὕπανδροι ἔχουσιν οἶκον (4).

Ἡ Ναυσικᾶ ἡ φρονίμη κόρη τῆς συνετῆς Ἀρήτης γνωρίζει μέν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔχει τὸ σκῆπτρον, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἡ τόσον τιμωμένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἔχει κράτος μέγιστον. Διὸ καὶ ἡ νεᾶνις αὕτη καὶ ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ προτρέπουσι τὸν ἀποπλανηθέντα ἐκεῖσε Ὀδυσσέα, ἂν θέλῃ νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε ταχέως καὶ ἀσφαλῶς, ἱκέτης νὰ γένηται τῆς θείας ἐκείνης γυναικός. Ἂν ἡ βασίλισσα εὐνοϊκῶς διατεθῇ πρὸς αὐτὸν ἱκετεύοντα, λέγει ἡ Ἀθηνᾶ, ἐλπὶς ὑπάρχει νὰ ἐπανίδῃ ὁ ἥρως τὴν πατρίδα αὐτοῦ, εἰ καὶ μάλα τηλόθεν κατάγεται· καὶ ὁ πολυπαθὴς ξένος εἰσελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκινόου πάντας μὲν τοὺς ἄλλους ἀριστέας τοὺς εὐωχουμένους παρέρχεται καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα, προσπίπτει δὲ μόνον εἰς τὰ γόνατα τῆς παρακαθημένης βασιλίσσης λιτανεύων

«Ἀρήτη, θύγατερ Ῥηξήνορος, σόν τε πόσιν σά τε γούνατα ἱκάνω» (5),

ἡ βασίλισσα δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ παρακαλέσῃ τὸν βασιλέα ὑπὲρ ἱκέτου, ἀρκεῖ, ὅτι διὰ τῆς ἱκεσίας αὕτη τιμᾶται, καὶ παρευθὺς

(1) ζ 183. ὕμν. Δημ. 135. (2) Ι 341. (3) ο 355. (4) η 68. (5) η 145.

Ἀμοιβαία τῶν συζύγων ἀφοσίωσις. Ἡ γυνὴ τιμᾶται καὶ λατρεύεται.

Ἐκ τῆς ἡλικίας τοῦ θηλυκοῦ γένους ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει μάλιστα τὴν παρθένον ἐν τῇ θαλερότητι τῆς ἥβης, ὅτε ἡ χάρις καὶ τὸ θέλγητρον αὐτῆς ἐπανθεῖ· ἀλλ' ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ βίου ἡ γυνὴ δὲν ἔχει εὐρὺν κύκλον ἐνεργείας ὡς ἡ ἔγγαμος, ἥτις ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ ἔχει νὰ ἀναπτύξῃ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ζώπυρα, ὅτε τὸ νοεῖν εἰς τὸ πράττειν ἡ γυνὴ μεταβάλλει· καὶ διὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τοῦ βίου ἀπεικονίζει ὁ ποιητὴς συχνότατα καὶ διὰ μακρῶν.

Ἐν τῷ περιβόλῳ δὲ τοῦ ἡρωϊκοῦ γάμου βασιλεύει ἡ ἀμοιβαία πίστις, στοργὴ καὶ τρόπων λεπτότης, ἅτινα εἶνε τὸ φυσικὸν προϊὸν βίου ὑγιοῦς καὶ γαμηλίου καθεστῶτος ἁγνοῦ. Τὰς σχέσεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς δι' ὅλων τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου διαπνέουσιν εἰλικρινῆ καὶ ἀνυπόκριτα αἰσθήματα, ἅτινα περικοσμεῖ ἡ εὐπρέπεια καὶ θερμαίνει ἡ ἀγάπη. Αἱ ἀμοιβαῖαι ἀνθυπείξεις, ἀντιφιλοφρονήσεις καὶ ἀντιπαρορμήσεις εὐπαρρησίαστοι ἑκατέρωθεν ἀφθονοῦσιν ἐκδηλούμεναι οὐχὶ εἰς ἐπουσιώδη καὶ ἐξωτερικά, ἀλλ' εἰς τὰ οὐσιώδη ἀνεπιτηδεύτως, οἷος ἐν πᾶσιν ἁπλοϊκὸς καὶ ἀφελὴς ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βίος ἦτο.

Βεβαίως ὁ πλατωνικὸς ἔρως ὁ παρεμφερὴς πρὸς τὰ τῶν θερμοκηπίων καλλιεργούμενα ἄνθη, τὰ λεπτοφυῆ μὲν καὶ θαυμάσια, ἀλλ' ἐμπαθῆ καὶ ἐφήμερα, ἡ θεία αὕτη παραφροσύνη, ἡ τὴν καρδίαν ἐκνευρίζουσα, ὅστις εἶνε προϊὸν προβεβηκότος πολιτισμοῦ καὶ προσαρμόζων εἰς τοὺς μυθιστορικοὺς ἱπποτικοὺς αἰῶνας, δὲν διαφαίνεται ἔτι ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ· ἀλλ' ὁπόσην χάριν καὶ οἵαν ἀφοσίωσιν ἐκδηλοῦσι τὰ πραγματικὰ γεγονότα καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα ἐν θαυμαστῇ ἀφελείᾳ καὶ ἁπλότητι· ὁ βίος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠγνόει τὴν ἐπιτετηδευμένην λεπτότητα τῶν νεωτέρων ἠθῶν καὶ τὰς αἰνιγματώδεις φράσεις.

Ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τῶν συζύγων πάντως εἶνε ἀπο-τέλεσμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν συνήπτετο ὁ γάμος ἐπειδὴ ἡ ἐκλογὴ τ νέας ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν· οὔτε ὁ πλοῦτος οὔτε τὰ κτήματα ἀποτ λοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συζύγων, ἀλλ' ἡ ὁμοφροσύνη, μεθ'

τὸν οἶκον διευθύνουσιν· αὕτη λυπεῖ καὶ ἀλγύνει τοὺς ἐχθρούς, αὕτη παρέχει τὸ χάρμα καὶ τὴν εὐφροσύνην εἰς τοὺς φίλους, ἀλλὰ μάλιστα αὐτοὶ οἱ σύζυγοι αἰσθάνονται τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας (1).

Ὁ Ἀχιλλεὺς γνωμολογῶν ἐκφράζει ὑψηλὰς ἰδέας περὶ τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἀγάπης καὶ φροντίδος· πᾶς ἀνὴρ ἐχέφρων καὶ ἀγαθὸς ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα καὶ κήδεται περὶ αὐτῆς, ὥσπερ ἐκεῖνος τὴν Βρισηίδα ἐκ καρδίας ἐφίλει καί περ δουρικτητὴν οὖσαν τ. ἔ. οὐχὶ μνηστὴν καὶ νόμιμον γυναῖκα (2).

Ὁ γέρων Λαέρτης ἐκπάγλως ὠδύρετο χάριν τῆς ἀποθανούσης συνετῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἥτις τὰ μάλιστα ἤλγυνεν αὐτὸν ἀποφθιμένη καὶ ἐν ὠμῷ γήραϊ ἔθηκεν (3).

Ἀλλὰ τὸν ἰδεώδη συζυγικὸν τύπον παρὰ τῷ ποιητῇ ἀπεικονίζουσι μάλιστα ὁ βίος τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Ἀρήτης, τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Πηνελόπης, τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης.

α') Οὕτως ὁ μὲν Ἀλκίνοος ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀρήτην τόσον, ὅσον οὐδεμία ἄλλη γυνὴ τιμᾶται ἐπὶ τῆς γῆς ἐξ ἐκείνων αἵτινες ὕπανδροι ἔχουσιν οἶκον (4).

Ἡ Ναυσικᾶ ἡ φρονίμη κόρη τῆς συνετῆς Ἀρήτης γνωρίζει μέν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς ἔχει τὸ σκῆπτρον, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἡ τόσον τιμωμένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἔχει κράτος μέγιστον. Διὸ καὶ ἡ νεᾶνις αὕτη καὶ ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ προτρέπουσι τὸν ἀποπλανηθέντα ἐκεῖσε Ὀδυσσέα, ἂν θέλῃ νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε ταχέως καὶ ἀσφαλῶς, ἱκέτης νὰ γένηται τῆς θείας ἐκείνης γυναικός. Ἂν ἡ βασίλισσα εὐνοϊκῶς διατεθῇ πρὸς αὐτὸν ἱκετεύοντα, λέγει ἡ Ἀθηνᾶ, ἐλπὶς ὑπάρχει νὰ ἐπανίδῃ ὁ ἥρως τὴν πατρίδα αὐτοῦ, εἰ καὶ μάλα τηλόθεν κατάγεται· καὶ ὁ πολυπαθὴς ξένος εἰσελθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκινόου πάντας μὲν τοὺς ἄλλους ἀριστέας τοὺς εὐωχουμένους παρέρχεται καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα, προσπίπτει δὲ μόνον εἰς τὰ γόνατα τῆς παρακαθημένης βασιλίσσης λιτανεύων

«Ἀρήτη, θύγατερ Ῥηξήνορος, σόν τε πόσιν σὰ τε γοῦνατα ἱκάνω» (5),

ἡ βασίλισσα δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ παρακαλέσῃ τὸν βασιλέα ὑπὲρ τοῦ ἱκέτου, ἀρκεῖ, ὅτι διὰ τῆς ἱκεσίας αὕτη τιμᾶται, καὶ παρευθὺς

(1) ζ 183. ὕμν. Δημ. 135. (2) Ι 341. (3) ο 355. (4) η 68. (5) η 145.

ὁ βασιλεὺς προθυμοποιεῖται νὰ προστατεύσῃ τὸν ξένον ἀποστέλλων εἰς τὴν πατρίδα μετὰ πολλῶν δώρων.

β') Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς περιπλανώμενος περιέπεσεν εἰς τὴν νῆσον τῆς θείας Καλυψοῦς· ἂν καὶ ἡ θεὰ αὕτη εἶνε ἀνωτέρα τῆς Πηνελόπης καὶ κατὰ τὸ δέμας καὶ κατὰ τὸ εἶδος, ἂν καὶ ἡ θεὰ ἀγαπᾷ αὐτὸν περιπαθῶς καὶ αἱμυλίοις λόγοις καὶ μαλακοῖς προσπαθεῖ νὰ καταθέλξῃ, μάλιστα ὑπισχνουμένη νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον, ὁ ἥρως ὅμως κλαίων ἀκαταπαύστως τήκεται καὶ ἡ αἰωνία νεότης καὶ ἀθανασία μέλλει νὰ διαιωνίζῃ τὴν λύπην αὐτοῦ· διότι δὲν δύναται νὰ ἀποσπάσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς νομίμου γυναικός, καὶ ἱμείρεται ἰδεῖν τὴν ἄλοχον, ἧς ἀείποτε ἐέλδεται. Καὶ ὅτε ἡ θεία Νύμφη μὴ δυναμένη νὰ συγκρατῇ διὰ τῶν θελγήτρων πειρᾶται νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν πατρίδα διηγουμένη τοὺς κινδύνους καὶ τὰ ναυάγια, ἅτινα θὰ ὑποστῇ, ὁ ἥρως καὶ τότε δὲν δειλιᾷ, ἀλλὰ περιφρονεῖ τοὺς κινδύνους λέγων (1)

«ἀλλὰ καὶ ὧς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι ἤματα πάντα οἴκαδε ἐλθεῖν».

Ἡ ἀφοσίωσις αὕτη τοῦ ἥρωος πρὸς τὴν πιστὴν Πηνελόπην φαίνεται κληρονομικὴ ἀρετὴ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Λαέρτου· διότι, ὡς εἴδομεν, καὶ ἐκεῖνος μετὰ τὸν θάνατον τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ζῇ πλέον ὡς σκιὰ ἐν τοῖς πλουσίοις κτήμασι, ἄνευ χαρᾶς καὶ ἡδονῆς ἄνευ ἀξιώματος καὶ δυνάμεως. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ γνωρίζουσα τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα περιπάθειαν τοῦ ἥρωος, ὅτε κατέβη ἐκεῖνος εἰς Ἅδου, ἐρωτᾷ μετ' ἀδημονίας, ἂν εἰσέτι περιπλανᾶται καὶ δὲν ἐπανεῖδε τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ γυναῖκα (2)· ὁ δὲ Ἐλπήνωρ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ, οὗ ἡ ψυχὴ περιπλανᾶται ἐν Ἅδου, παρακαλῶν τὸν ἥρωα ἵνα ἀνεγείρῃ αὐτῷ τάφον, ἱκετεύει αὐτὸν πρὸς ἀλόχου, πατρός τε... καὶ Τηλεμάχου (3)· ἡ συνοίκησις τοῦ ἥρωος καὶ αἱ ὁμιλίαι μετὰ τῆς Κίρκης καὶ Καλυψοῦς δὲν δύνανται νὰ κηλιδώσωσι τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν συζυγικὴν αὐτοῦ πίστιν, διότι ὁ ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει συχνάκις, ὅτι οὐκ ἐθέλων ἀλλ' ἀσχάλλων ἔμενε παρὰ ταῖς Νύμφαις ταύταις· καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ νὰ δικαιολογήσῃ τὰ τοιαῦτα ἐπεισόδια, ἅτινα τῇ βουλήσει τῶν θεῶν ἐγίνοντο, καταδηλοῖ ὅτι τοιαῦται παρεκτροπαὶ γινόμεναι ἄνευ ἀνάγκης εἶνε ἐπιλήψιμοι καὶ προς

(1) ε 215. (2) λ. 162. (3) λ 68.

βάλλουσι τὴν ἠθικὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ ἥρωος πρὸς τὴν Πηνελόπην εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀγάπην, πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν ἐκείνης, ἅτινα ἐξεταζόμενα λεπτομερῶς θέλουσι ἀποτελέσῃ ἰδιαίτερον ἄρθρον.

γ') Ἀλλὰ πόσον συγκινεῖ ὁ ποιητὴς εἰσάγων ἡμᾶς εἰς τὴν περιπαθῆ ἐκείνην σκηνὴν τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης! Ἡ ἀγαθὴ γυνὴ προτρέπει τὸν ἥρωα ὅστις δὲν ἠλέει τὸν νήπιον παῖδα, νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύῃ ἐν τῇ μάχῃ. Διότι ἐκείνου πεσόντος, οὐδεμία θαλπωρὴ εἰς αὐτὴν πλέον θὰ εἶνε ἀλλ' ἄχεα

«ἐμοὶ δέ κεν κέρδιον εἴη
σεῦ ἐφαμαρτούσῃ χθόνα δύμεναι».

Καὶ εἰκότως ἐπειδὴ ἐκεῖνος εἶνε τὸ πᾶν εἰς αὐτήν.

«Ἕκτορ, ἀτὰρ σύ μοί ἐσσι πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
ἠδὲ κασίγνητος καὶ θαλερὸς παρακοίτης» (1).

Ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι τῆς μεγάλης ἀφοσιώσεως καὶ τρυφερᾶς ἀγάπης ἀποκρινόμενος καὶ ὁ Ἕκτωρ λέγει... βεβαίως προβλέπει τὴν πτῶσιν τῆς Τροίας, ἀλλὰ δὲν μέλει αὐτὸν καὶ δὲν συγκινεῖ τόσον τὸ ἄλγος τῶν Τρώων οὐδὲ ὁ θάνατος τῶν πολλῶν καὶ ἀγαθῶν κασιγνήτων, οὐδὲ τὰ παθήματα τοῦ Πριάμου οὐδὲ αὐτῆς τῆς μητρός, ὅσον ἡ τύχη τῆς ἀγαπητῆς γυναικός, ὅταν αὐτὴν δακρυόεσσαν οἱ νικηταὶ ἀπαγάγωσι καὶ εἰς τὰ δουλικὰ ἔργα ἐξαναγκάζωσιν. Διὸ προτιμᾷ μᾶλλον ὁ τάφος νὰ ἔχῃ καλύψας αὐτόν, πρὶν ἀκούσῃ τοὺς θρήνους καὶ τὸν ἑλκηθμὸν αὐτῆς ἀπαγομένης (2). Ὁ κ. Ψυχάρις πλημμελῶς ἐκφράζεται ἐν τῇ ἀφορήτῳ ἐκείνῃ χυδαιολογίᾳ αὐτοῦ «ἔτσι ἤτανε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, χάθηκε ὁ προστάτης, σκλάβα ἡ γυναῖκα» [ἀνάγνωσμα στὸ Παρνασσὸ (1893. Ἑστία). Καὶ οὐ μόνον ζῶσα τιμᾶται ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μνημεῖον ἐγείρεται χάριν αὐτῆς· οὕτω λ. χ. τῆς πολυσκάρθμου Μυρίνης τὸ σῆμα μνημονεύεται ἔξωθεν τῆς Τροίας καὶ (3) ἡ στήλη ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἀδιακρίτως.

Ἀλλαχοῦ ὁ ἥρως τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἀπεικονίζεται ἀσχάλλων καὶ ἀγωνιῶν μακρὰν τῆς συζύγου αὐτοῦ ἀποκλειόμενος ὑπὸ τῆς θυελλώδους θαλάσσης (4). Ἡ μεγίστη τιμὴ τοῦ ἥρωος τῆς ἐποχῆς ταύ-

(1) Ζ 405-420. (2) Ζ 440-465. (3) Β 814 πρβ. Ρ 434. (4) Β 292.

της εἶνε νὰ ἀποθνήσκῃ μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς καὶ τῶν παίδων· οἵα δὲ καὶ ὅσον θαυμαστὴ γνωμολογία εἶνε αὕτη!

...................ὃς δέ κεν ὕμεων
βλήμενος ἠὲ τυπεὶς θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ,
τεθνάτω· οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης
τεθνάμεν· ἀλλ' ἄλοχός τε σόη καὶ παῖδες ὀπίσσω.

Πρὸς τὸν ἀφωσιωμένον τοῦτον σύζυγον καὶ ἕτοιμον νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἀνάλογος εἶνε καὶ ὁ φόβος αὐτῆς ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἐκείνου, ἡ σπαραξικάρδιος λύπη ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· σκηναὶ πολλαὶ καὶ λίαν συγκινητικαὶ παρέχονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐνῷ ἡ Ἀνδρομάχη ὑφαίνει ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ὑψηλοῦ δόμου, ἤκουσε τοῦ κωκυτοῦ καὶ τῆς οἰμωγῆς τῆς ἀπὸ τοῦ πύργου, εὐθέως ἐταράχθησαν τὰ μέλη αὐτῆς, χαμαὶ δὲ ἐξέπεσεν ἡ κερκίς, ἡ καρδία ἐντὸς τῶν στήθων πάλλεται τοσοῦτον, ὥστε τείνει νὰ ἐκπηδήσῃ ἐκ τοῦ στόματος, καὶ τὰ γόνατα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ φόβου πήγνυνται. Ἐν τούτοις ἐξέρχεται ἵνα ὑπάγῃ εἰς τὸ τεῖχος ὁμοία μαινάδι· ὅτε δὲ ἀφίκετο εἰς τὸν πύργον καὶ εἶδε τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς ἄνδρα ἑλκόμενον ἐκ τοῦ ἅρματος τοῦ Ἀχιλλέως, εὐθὺς νὺξ ἐρεβεννὴ ἐκάλυψεν αὐτήν, ἔπεσε δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐλιποθύμησε· ἐν ἀναισθησίᾳ αὐτῆς ἀποβάλλει μακρὰν τῆς κεφαλῆς τὰ λαμπρὰ δέσματα, τὸν κεκρύφαλον, τὴν πλεκτὴν ἀναδέσμην καὶ τὸ κρήδεμνον· πέριξ αἱ συννύμφαι καὶ ἀνδραδέλφαι κρατοῦσιν αὐτὴν φοβούμεναι ἵνα μὴ αὐτοκτονήσῃ κρημνιζομένη ἐκ τοῦ τείχους (1)· ὅτε δὲ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐκομίσθη εἰς τὴν Τροίαν

«πρῶτον τόν γε ἄλοχός τε φίλη καὶ πότνια μήτηρ
τιλλέσθην ἐπ' ἄμαξαν εὔτροχον ἀΐξασαι» (2)

καὶ μετὰ ταῦτα θρηνοῦσα παρὰ τὴν νεκρικὴν κλίνην (3) λέγει

ἐμοὶ δὲ μάλιστα λελείψεται ἄλγεα λυγρά
οὐ γάρ μοι θνήσκων λεχέων ἐκ χεῖρας ὄρεξας
οὐδέ τι μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος, οὗ τε κεν αἰεὶ
μεμνήμην νύκτα τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

Ἡ Αἰγιάλεια ἡ ἰφθίμη σύζυγος τοῦ Διομήδους μνημονεύεται, ὅτι ταραττομένη ὑπὸ ἀπαισίων ὀνείρων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου αὐτῆς μέλλει αἰφνιδίως νὰ ἐξεγερθῇ καὶ νὰ ταράξῃ διὰ τῶν γό ολολυγῶν τοὺς οἰκείους (4). Ὁ ποιητὴς δὲν εὑρίσκει ἄλλην σ'

(1) Χ 440-475. (2) Ω 710. (3) Ω 742. (4) Ε. 412.

τέραν λύπην ἢ τὴν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνδρός, ἣν μεταχειρίζεται εἰς τὰς παραβολὰς αὐτοῦ· ἡ δυστυχὴς κλαίει πεσοῦσα περὶ τὸν ἀγαπητὸν ἄνδρα ὅστις ἔπεσεν ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος· ἡ γυνὴ ἰδοῦσα τοῦτον ἀσπαίροντα καὶ θνήσκοντα χυθεῖσα περὶ αὐτὸν κωκύει λιγυρῶς καὶ ἀμύσσει τὰ στήθη καὶ τὴν ἁπαλὴν δειρὴν καὶ τὰ καλὰ πρόσωπα ἐν ᾧ ὄπισθεν οἱ ἐχθροὶ πλήττοντες αὐτὴν ἀπάγουσιν εἰς τὴν δουλείαν· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐλεεινοτάτου ἄχους τήκονται αἱ καλαὶ αὐτῆς παρειαί (1)· ἡ γυνὴ τοῦ Πρωτεσιλάου μνημονεύεται, ὅτι ἐγκατελείφθη ἐν τῷ οἴκῳ ἀμφιδρυφὴς ἤτοι διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς εἶχε κατασχίσασα ἀμφοτέρας τὰς παρειὰς ὅπερ ἀλλαχοῦ λέγει

«τῆς γυναικὸς ἀμφίδρυφοι εἰσὶν παρειαὶ» (2)

καὶ ἡ κοινὴ σήμερον παροιμία παριστᾷ τὸ περιπαθὲς καὶ τὸ πολύδακρυ λέγουσα «κλαίει σὰν τὴν χήρα γυναῖκα». Τέλος ὅτι ἡ γυνὴ ὡς μέγιστον ὅρκον εἶχεν τὸ κουρίδιον λέχος ἤτοι τὴν συζυγικὴν κλίνην, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ὅρκου τῆς Ἥρας (3). Τὴν τιμὴν ἧς ἀξιοῦται ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ εὐάρμοστον τοῦ γάμου δηλοῦσι τὰ ἐπίθετα κυδρή, κεδνή, θυμαρής, εἰκυῖα ἄλοχος, αἰδοίη, φίλη, ἄκοιτις, μνηστή, κουριδίη.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς ἀμοιβαίας τῶν συζύγων ἀφοσιώσεως ἦτο ἀδύνατον ὁ ποιητὴς μετὰ τοσαύτης ἐναργείας καὶ ἀφθονίας νὰ ἀπεικονίσῃ, ἂν μὴ τὰ πρότυπα πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ βίῳ ἐξηκολούθουν διασωζόμενα.

Ἡ γυνὴ κέκτηται ἀναμφισβήτητα δικαιώματα.

Ἀφοῦ ἐξεδηλώθη πόση καὶ ποία ἦτο ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τῶν συζύγων, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸ ἐπίπεδον, ἐφ᾽ οὗ ἵσταται ἡ Ὁμηρικὴ γυνή, καὶ ὅθεν δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἂν τυχὸν ὁ ἀνὴρ ἐλλιπὴς γένηται.

Βεβαίως ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἡ γυνὴ δὲν ἀμφισβητεῖ τελείαν ἐξι-
[illegible] πρὸς τὸν ἄνδρα, οὐδὲ χειραφέτησιν τελείαν καὶ ἐκλογικὰ δι-
[illegible] κτα, οὔτε ἀντιποιεῖται να ἐξασκήσῃ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐπαγγέλ-
[illegible] Αὕτη μένει ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ γένους καὶ τῆς φύσεως κεχα-

[illegible] . 522. (2) Τ 283. (3) Λ 293. (4) Ο 39.

της είνε νά άποθνήσκη μαχόμενος υπέρ της εαυτού γυναικός καὶ τῶν παίδων· οἷα δὲ καὶ ὅσον θαυμαστὴ γνωμολογία εἶνε αὕτη!

...................ὅς δέ κεν ὕμεων
βλήμενος ἠὲ τυπεὶς θάνατον καὶ πότμον ἐπίσπῃ,
τεθνάτω· οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης
τεθνάμεν· ἀλλ' ἄλοχός τε σόη καὶ παῖδες ὀπίσσω.

Πρὸς τὸν ἀφωσιωμένον τοῦτον σύζυγον καὶ ἕτοιμον νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἀνάλογος εἶνε καὶ ὁ φόβος αὐτῆς ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἐκείνου, ἡ σπαραξικάρδιος λύπη ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· σκηναὶ πολλαὶ καὶ λίαν συγκινητικαὶ παρέχονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐνῷ ἡ Ἀνδρομάχη ὑφαίνει ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ὑψηλοῦ δόμου, ἤκουσε τοῦ κωκυτοῦ καὶ τῆς οἰμωγῆς τῆς ἀπὸ τοῦ πύργου, εὐθέως ἐταράχθησαν τὰ μέλη αὐτῆς, χαμαὶ δὲ ἐξέπεσεν ἡ κερκίς, ἡ καρδία ἐντὸς τῶν στήθων πάλλεται τοσοῦτον, ὥστε τείνει νὰ ἐκπηδήσῃ ἐκ τοῦ στόματος, καὶ τὰ γόνατα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ φόβου πήγνυνται. Ἐν τούτοις ἐξέρχεται ἵνα ὑπάγῃ εἰς τὸ τεῖχος ὁμοία μαινάδι· ὅτε δὲ ἀφίκετο εἰς τὸν πύργον καὶ εἶδε τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆς ἄνδρα ἑλκόμενον ἐκ τοῦ ἅρματος τοῦ Ἀχιλλέως, εὐθὺς νὺξ ἐρεβεννὴ ἐκάλυψεν αὐτήν, ἔπεσε δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐλιποθύμησε· ἐν ἀναισθησίᾳ αὐτῆς ἀποβάλλει μακρὰν τῆς κεφαλῆς τὰ λαμπρὰ δέσματα, τὸν κεκρύφαλον, τὴν πλεκτὴν ἀναδέσμην καὶ τὸ κρήδεμνον· πέριξ αἱ συννύμφαι καὶ ἀνδραδέλφαι κρατοῦσιν αὐτὴν φοβούμεναι ἵνα μὴ αὐτοκτονήσῃ κρημνιζομένη ἐκ τοῦ τείχους (1)· ὅτε δὲ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐκομίσθη εἰς τὴν Τροίαν

«πρῶτον τόν γε ἄλοχος τε φίλη καὶ πότνια μήτηρ
τιλλέσθην ἐπ' ἄμαξαν εὔτροχον αἴξασαι» (2)

καὶ μετὰ ταῦτα θρηνοῦσα παρὰ τὴν νεκρικὴν κλίνην (3) λέγει

ἐμοὶ δὲ μάλιστα λελείψεται ἄλγεα λυγρά
οὐ γάρ μοι θνήσκων λεχέων ἐκ χεῖρας ὄρεξας
οὐδέ τι μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος, οὗ τε κεν αἰεὶ
μεμνήμην νύκτα τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

Ἡ Αἰγιάλεια ἡ ἰφθίμη σύζυγος τοῦ Διομήδους μνημονεύεται, ὅτι ταραττομένη ὑπὸ ἀπαισίων ὀνείρων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου αὐτῆς μέλλει αἰφνιδίως νὰ ἐξεγερθῇ καὶ νὰ ταράξῃ διὰ τῶν γόων ὀλολυγῶν τοὺς οἰκείους (4). Ὁ ποιητὴς δὲν εὑρίσκει ἄλλην ἀ-

(1) Χ 440-475. (2) Ω 710. (3) Ω 742. (4) Ε. 412.

τέραν λύπην ἢ τὴν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνδρός, ἣν μεταχειρίζεται εἰς τὰς παραβολὰς αὐτοῦ· ἡ δυστυχὴς κλαίει πεσοῦσα περὶ τὸν ἀγαπητὸν ἄνδρα ὅστις ἔπεσεν ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος· ἡ γυνὴ ἰδοῦσα τοῦτον ἀσπαίροντα καὶ θνήσκοντα χυθεῖσα περὶ αὐτὸν κωκύει λιγυρῶς καὶ ἀμύσσει τὰ στήθη καὶ τὴν ἁπαλὴν δειρὴν καὶ τὰ καλὰ πρόσωπα ἐν ᾧ ὄπισθεν οἱ ἐχθροὶ πλήττοντες αὐτὴν ἀπάγουσιν εἰς τὴν δουλείαν· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐλεεινοτάτου ἄχους τήκονται αἱ καλαὶ αὐτῆς παρειαί (1)· ἡ γυνὴ τοῦ Πρωτεσιλάου μνημονεύεται, ὅτι ἐγκατελείφθη ἐν τῷ οἴκῳ ἀμφιδρυφὴς ἤτοι διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς εἶχε κατασχίσασα ἀμφοτέρας τὰς παρειὰς ὅπερ ἀλλαχοῦ λέγει

«τῆς γυναικὸς ἀμφίδρυφοι εἰσὶν παρειαὶ» (2)

καὶ ἡ κοινὴ σήμερον παροιμία παριστᾷ τὸ περιπαθὲς καὶ τὸ πολύδακρυ λέγουσα «κλαίει σὰν τὴν χήρα γυναῖκα». Τέλος ὅτι ἡ γυνὴ ὡς μέγιστον ὅρκον εἶχεν τὸ κουρίδιον λέχος ἤτοι τὴν συζυγικὴν κλίνην, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ὅρκου τῆς Ἥρας (3). Τὴν τιμὴν ἧς ἀξιοῦται ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ εὐάρμοστον τοῦ γάμου δηλοῦσι τὰ ἐπίθετα κυδρή, κεδνή, θυμαρής, εἰκυῖα ἄλοχος, αἰδοίη, φίλη, ἄκοιτις, μνηστή, κουριδίη.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς ἀμοιβαίας τῶν συζύγων ἀφοσιώσεως ἦτο ἀδύνατον ὁ ποιητὴς μετὰ τοσαύτης ἐναργείας καὶ ἀφθονίας νὰ ἀπεικονίσῃ, ἂν μὴ τὰ πρότυπα πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ βίῳ ἐξηκολούθουν διασωζόμενα.

Ἡ γυνὴ κέκτηται ἀναμφισβήτητα δικαιώματα.

Ἀφοῦ ἐξεδηλώθη πόση καὶ ποία ἦτο ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τῶν συζύγων, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸ ἐπίπεδον, ἐφ' οὗ ἵσταται ἡ Ὁμηρικὴ γυνή, καὶ ὅθεν δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἂν τυχὸν ὁ ἀνὴρ ἐλλιπὴς γένηται.

Βεβαίως ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἡ γυνὴ δὲν ἀμφισβητεῖ τελείαν ἐξί-
πρὸς τὸν ἄνδρα, οὐδὲ χειραφέτησιν τελείαν καὶ ἐκλογικὰ δι-
ατα, οὔτε ἀντιποιεῖται να ἐξασκήσῃ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐπαγγέλ-
Αὕτη μένει ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ γένους καὶ τῆς φύσεως κεχα-

522. (2) Τ 283. (3) Λ 293. (4) Ο 39.

ραγμένων ορίων, αλλά και εν τω περιορισμώ τούτω διεκδικεί τα δικαιώματα αυτής προσβαλλόμενα, οσάκις νέφος τι επιφανή απειλούν να επισκιάση αυτά.

Τον περιορισμόν τούτον και την μειονεξίαν της γυναικός σαφώς δηλοί η συχνή φράσις «όσαι γυναίκες ὑπ' ἀνδράσιν οἶκον ἔχουσιν» εξ ού εγένετο κατόπιν και το επίθετον ὕπανδρος, ως και η λέξις δάμαρ εν αντιθέσει προς την παρθένον ήτις καλείται ἀδμής.

Η συμβουλή Αγαμέμνονος εν Άδου προς τον Οδυσσέα ίνα μη αποκαλύπτη παν ό,τι μυστήριον γνωρίζει, προς την γυναίκα «ἀλλὰ τὸ μὲν φάσθαι, τὸ δὲ καὶ κεκρυμμένον εἶναι» (1) φαίνεται μεν γνώμη ανδρός βαρυθυμούντος και συζύγου παθόντος, εν τούτοις συμφωνεί προς όσα αλλαχού ο ύπατος των θεών προς την κασίγνητον και άλοχον λέγει (2) διότι και αι επί του Ολύμπου συζυγικαί σκηναί ουδέν άλλο είνε ή απεικόνισις των επί της γης συμβαινόντων· εκεί δηλαδή εντόνως δηλοί ο Ζευς εξωργισμένος προς την Ήραν, ό,τι μεν ρητόν τ. ε. μη μυστικόν, έχει κατά νουν, ουδείς της προσφιλούς συζύγου πρότερον θα ακούση· ό,τι δ' αν όμως απόρρητον εκείνος εν τω νω συλλάβη, δεν πρέπει αύτη να ενοχλή αυτόν πυνθανομένη περί τούτου. Αλλ' η συζυγική αύτη των ανωτάτων θεών διάστασις και η απειληθείσα ρήξις δηλοί ότι η γυνή και εν τη ελαχίστη υπονοία δεν επιτρέπει τα εαυτής δικαιώματα να καταπατηθώσι· το αυτό δε τούτο συναγάγομεν και εκ των εξής χωρίων· ότε δηλαδή η Ελένη είδεν αιφνιδίως τον Πάριν δραπετεύσαντα εκ της μαινομένης μάχης, απέστρεψε το πρόσωπον απ' αυτού και μετά καταφρονήσεως προσηκούσης εις τον δειλόν εκείνον ρίψασπιν καταράται

«ὡς ὤφελες αὐτόθι ὀλέσθαι, ἀνδρὶ δαμεὶς κρατερῷ»

(όπερ είθε πάσα Ελληνίς να έλεγεν, ίνα μη υφιστάμεθα όσην αισχύνην άρτι υπέστημεν)· ο δε άνανδρος εκείνος σύζυγος πειράται διά κολακειών να εξευμενίση αυτήν λέγων

«μή με, γύναι, χαλεποῖσιν ὀνείδεσι θυμὸν ἔνιπτε» (3).

Και ενώπιον του Έκτορος του ανδραδέλφου επαναλαμβάνει Ελένη τας αυτάς μομφάς κατά του αναισθήτου συζύγου

(1) λ 441. (2) Α 445. (3) Γ 427-438.

«........... ὤφελλον ἀμείνονος εἶναι ἄκοιτις
ὃς ᾔδη νέμεσίν τε καὶ αἴσχεα πόλλ' ἀνθρώπων
τούτῳ δ' οὔτ' ἂρ νῦν φρένες ἔμπεδοι οὔτ' ἄρ' ὀπίσσω
ἔσσονται (1).

Τὸ ἐνταῦθα ἀπεικονιζόμενον δὲν ἐμφαίνει βεβαίως τὴν εὐφυΐαν τῆς γυναικός, ἀλλὰ τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ἵνα ὁμιλῇ εὐπαρρησιάστως περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς· εἶνε ἡ ἀνεγνωρισμένη θέσις αὐτῆς ἐπὶ ἀσφαλεστάτου δαπέδου, ἐξ οὗ δύναται νὰ ἐκφράζηται ἐλευθέρως καὶ νὰ ἐκδηλοῖ μετὰ πεποιθήσεως τὸ δικαίωμα καὶ τὸ ἀναμφισβήτητον ἀξίωμα αὐτῆς. Ὅταν ὁ Πρίαμος θέλῃ νὰ ὑπάγῃ ὡς ἱκέτης πρὸς τὸν Ἀχιλλέα διὰ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος, συμβουλεύεται τῇ συζύγῳ αὐτοῦ Ἑκάβῃ· ἀλλ' ἐκείνη ὀνειδίζει αὐτὸν κατὰ πρόσωπον «ποῦ δή τοι φρένες οἴχονται;» ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑκάβη συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ μὴ ἐκκινήσῃ, ἂν μὴ πρότερον σπονδὴν προσφέρῃ πρὸς τὸν Δία, ὁ ἀνὴρ οἱονεὶ εὐχαριστῶν αὐτῇ, ὦ γύναι οὐ μέν τοι ἐφιεμένῃ ἀπιθήσω (2).

Ἐν ᾧ συνήθως ὁ πατὴρ δίδει ὄνομα εἰς τὰ τέκνα γεννώμενα, ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναγνωρίζεται καὶ ἐνταῦθα τὸ τῆς γυναικὸς δικαίωμα· διότι μνημονεύεται δὶς μὲν ὅτι ἡ μήτηρ μόνη ἔθετο τὸ ὄνομα εἰς τὸν παῖδα (3) ἀλλαχοῦ δὲ ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ (4)·

Τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῇ ἐπίθετα, πότνια, αἰδοίη, κεδνή, κυδρή, δέσποινα ἐν μεγάροις, καταδηλοῦσι τὸ κράτος αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμήν, ὧν ἠξιοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· αἱ δὲ λέξεις ὄαρ καὶ συνήορος σημαίνουσι τὴν συνηρμοσμένην καὶ οἱονεὶ συνεζευγμένην ἐν τῷ βίῳ, ὥσπερ οἱ ἵπποι συζεύγνυνται ἐν τῷ ἅρματι.

Τὰ δικαιώματα τῆς γυναικὸς διατρανοῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ μνείᾳ πολλῶν ἡρώων μνημονεύεται πρὸς τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τὸ τῆς μητρός· πλὴν τῶν συχνῶν τούτων παραδειγμάτων ἀπαντώντων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν (5) ἀξιοσημείωτον εἶνε καὶ τὸ τοῦ Μενεσθίου, ὃν κορυνήτης γείνατο Ἀρηίθοος καὶ Φυλομέδουσα βοῶπις (6) καὶ τὸ τοῦ Εὐνήου ὃν ἔτεκεν ἡ Ὑψιπύλη ὑπ' Ἰάσονι (7) καὶ τὸ τῆς Κλεοπάτρας τῆς κόρης τῆς Μαρπήσσης τῆς καλλιρρύρου Εὐηνίνης καὶ τοῦ Ἴδεω (8). Οὐ μόνον δὲ παρὰ τοῖς Ἑλ-

(1) Ζ 350. (2) Ω 200 καὶ 300. (3) ὕμν Δημητρ. 122. σ. 5. (4) τ. 406. (5) Β 513, 657, 672, 714, 728, 742, 820, 855. (6) Η 10. (7) Η 469. (8) Ι 556.

λησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ γειτονικοῖς τούτων λαοῖς διαφαίνονται σημεῖά τινα τῆς σπουδαιότητος τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις ὡς πρὸς τὸ μητρικὸν δικαίωμα. Ἐκ τοῦ Ἡροδότου (1) μανθάνομεν, ὅτι παρὰ τοῖς Λυκίοις ἐβασίλευε γυναικοκρατία τις ἄγνωστος παρὰ τοῖς ἄλλοις καὶ μέχρι τῆς ἑλληνικῆς περιόδου ἡ γυνὴ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας ἐνομίζετο παρ' αὐτοῖς· οὕτω λ. χ. ἐκάλουν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν μητέρων καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν πατέρων· ἐρωτηθεὶς δέ τις ὑπὸ ἄλλου τίς ἦτο, ἐγενεαλόγει ἑαυτὸν μητρόθεν καὶ τῆς μητρὸς τὰς μητέρας ἀπηρίθμει· καὶ εἰ μὲν γυνὴ ἀστὴ ἐλάμβανε δοῦλον ἄνδρα, γενναῖα καὶ ἔντιμα τὰ τέκνα ἐνομίζοντο· εἰ δὲ ἀνὴρ ἀστὸς ξένην γυναῖκα ἦγετο, τὰ τέκνα ἄτιμα ἐγίνοντο.

Ἁγνότης ἐν τῷ γάμῳ. Ἀποστροφὴ κατὰ τῆς αἱμομιξίας. συγγένεια ἐκ τοῦ γάμου.

Τεκμήριον φαεινὸν περὶ τῆς ἐκτιμήσεως, ἧς ἀπολαύει ὁ γάμος ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ ἔστω καὶ ἡ πρόνοια, ἣν δεικνύουσιν, ἵνα μὴ ἡ ἁγνότης τούτου μιανθῇ διὰ τῆς αἱμομιξίας. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ αἱ μικρολόγοι διατάξεις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ οἱ ὑπὸ τῆς φυσιολογίας ὑπαγορευόμενοι περιορισμοί, οἱ παρακωλύοντες τὴν γαμικὴν ἕνωσιν τῶν συγγενῶν δὲν ὑπῆρχον γεγραμμένοι, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀντικαθίστα ἔμφυτος οὕτως εἰπεῖν συναίσθησις τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀποστροφὴ τοῦ ἀπρεποῦς.

Καὶ παρὰ μὲν τοῖς θεοῖς, οἵτινες ἴσως ἀντιπροσωπεύουσι λίαν παρῳχημένης ἐποχῆς ἴχνη, τοιοῦτός τις περιορισμὸς δὲν φαίνεται. Διότι ἡ μὲν Ἥρα εἶνε τοῦ Διὸς ἀμφότερον κασιγνήτη καὶ ἄλοχος (2), τὴν δὲ Ἐνυὼ ὁ ἀνδροφόνος Ἄρης ἔχει ἀδελφὴν καὶ ἑτάρην (3). Ὁ Αἴολος λέγεται μὲν φίλος τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον θεὸς ὢν ἢ βροτός. Διότι ὁ Ζεὺς μνημονεύεται ποιήσας αὐτὸν ταμίαν τῶν ἀνέμων, ἵνα δηλ. διεγείρῃ καὶ καταπαύῃ ὃν ἂν ἐθέλῃ. Καὶ ὡς ἀνήκων βεβαίως ἐν τῇ τάξει τῶν ἀθανάτων κατὰ τὸ ἔθος ἐκείνων ἄνευ τύψεως τοῦ συνειδότος ἔδωκε τὰς ἐξ αὐτοῦ θυγατέρας, ἵνα ὦσιν αἰδοῖαι ἄλοχοι τῶν ἐξ υἱῶν αὐτοῦ (4).

Ἐκ δὲ τῶν θνητῶν οἱ μὲν Τρῶες κατὰ πολλὰ ἀπολειπόμενοι τ'

(1) I, 173. (2) Π 432. (3) Δ. 441. (4) κ 2-20.

Ἑλλήνων δὲν τηροῦσιν αὐστηρότητα. Διότι ἡ Ἑλένη παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάριδος περιέρχεται εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δηίφοβον. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ ποιητὴς οὐδὲν τοιοῦτον μνημονεύει καὶ μόνον ὁ Ἀλκίνοος λέγεται, ὅτι ἐποιήσατο σύζυγον τὴν ἀδελφιδῆν αὐτοῦ Ἀρήτην ἤτοι τὴν θυγατέρα τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ῥηξήνορος (1)· ἀλλ' ὁ Ἀλκίνοος εἶνε βασιλεὺς καὶ τὰ βασιλικὰ γένη καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦσιν ἐλευθερίαν τινὰ περὶ τοὺς γάμους.

Ὁ νόμος κατὰ τῆς αἱμομιξίας φαίνεται πρόοδος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νηπιότητι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ ἂν καὶ μὴ φαίνωνται τὰ κατ' αὐτῆς ὅρια ἀκριβῶς διαγεγραμμένα, ἡ ἀποστροφὴ ὅμως κατ' αὐτῆς τρανότατα ἐκδηλοῦται. Οὐδεμία ἀμφιβολία ἡμῖν μένει περὶ τούτου, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, πῶς χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς ταύτην. Μέγα ἔργον καλεῖ, ὅπερ διέπραξεν ἡ Ἐπικάστη γημαμένη τῷ ἑαυτῆς υἱῷ Οἰδίποδι. Εἰ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς τοῦτο ἐγένετο καὶ «διὰ τὰς τῶν θεῶν ὀλοὰς βουλάς», ὅμως φρικτὰ ἦσαν ἀμφοτέροις τὰ ἐπακολουθήματα τούτου (2).

Λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται, ὅτι ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐκλογῆς κατὰ τὸν γάμον ὑπῆρχε περιορισμός. Οὗτος δὲ συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγάπης, εἰς τὴν σύσφιγξιν τοῦ γαμηλίου θεσμοῦ καὶ εἰς τὴν ἠθικήν. Καὶ τοῦτο εἶνε ἀναμφισβητήτως ἀνεγνωρισμένον ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Οὐ μόνον δὲ περὶ τὴν ἁγνότητα τοῦ γάμου ἐσπούδαζον, ἀλλ' εἶνε λίαν ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ ἑνοποιὸς καὶ ἀφομοιωτικὴ δύναμις τοῦ γάμου, δι' ἧς συσφίγγονται αἱ οἰκογένειαι ἀμφοτέρων τῶν συνερχομένων εἰς αὐτὸν καὶ νέοι συγγενικοὶ δεσμοὶ ἀναπτύσσονται. Τοῦτο ἐξαίρει ἔτι μᾶλλον τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ γαμηλίου καθεστῶτος. Τὸ ἀξιολογώτερον ἐκ πάντων τεκμήριον περὶ τούτου εἶνε τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν τοῦ Μενελάου. Οὗτος δηλαδὴ εἶνε προωρισμένος ὑπὸ τῶν ἀθανάτων θεῶν διὰ τὸ Ἠλύσσιον πεδίον οὐχὶ ἕνεκα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον διότι λαβὼν τὴν Ἑλένην γυναῖκα ·ετο γαμβρὸς τοῦ Διός (3).

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς συγγενείας ὑφ' ἑκατέρου συζύγου πρὸς τὴν οἰ·ένειαν τοῦ ἑτέρου καὶ ὁ σχηματισμὸς ἰδιαιτέρων λέξεων πρὸς παρά-

η 65. (2) λ 271-280. (3) δ 563-569.

στασιν ταύτης εἶνε σημεῖα τρανὰ τῆς τελείας ἑνώσεως τῆς ἐπιτυγχανομένης διὰ τοῦ γάμου. Τοιαῦται δὲ λέξεις εἶνε α΄ πηοὶ σημαίνουσα ἐν γένει τοὺς ἐκ τοῦ γάμου συγγενεῖς· β΄ ἑκυρὸς (αἰδοῖος καὶ δεινὸς φίλος-ἑκυρή, δηλοῦσαι τὰ πενθερικά· γ΄ γαμβρὸς καὶ νυὸς φανερώνουσαι τὸν διὰ τοῦ γάμου υἱὸν καὶ θυγατέρα· δ΄ εἰνάτηρ-ερος εἶνε ἡ συννύμφη καὶ γαλόως = ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή.

Ὅτι δὲ αἱ λέξεις αὗται δὲν ἦσαν ἁπλῶς τυπικαί, ἀλλὰ συγγενικῶν δεσμῶν παραστατικαί, φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἐρωτῶντα αὐτόν, ὅτε ἔκλαιε, μήπως ἀπώλεσεν ἐκ τῶν πηῶν τινα γαμβρὸν ἢ πενθερόν, οἵ μάλιστα κήδιστοι εἰσιν μετὰ τοὺς ἐκ τοῦ αἵματος συγγενεῖς (1). Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκστρατεύων εἰς Τροίαν συμβουλεύει τῇ Πηνελόπῃ ἵνα ἐπιμελῆται (μεμνῆσθαι) καὶ σέβηται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐν τοῖς μεγάροις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ ὅσον ἐτίμα ἐκείνους διαμένοντος αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ (2).

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μεγάλου τούτου κύκλου τῆς ἐκ τοῦ γάμου συγγενείας εἶνε τὸ προϊὸν τῆς σαφῶς καθωρισμένης ἀκριβείας καὶ σπουδαιότητος περὶ τὸν γαμήλιον νόμον. Διότι αἱ συγγένειαι αὗται οὐδὲν θὰ ἐσήμαινον, ἂν μὴ ὁ γάμος διετηρεῖτο ἀδιάρρηκτος καὶ μεγάλη εὐλάβεια ἐδεικνύετο κατὰ τῆς αἱμομιξίας.

Ὁ Friedreich (3) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ νόμος οὗτος τῆς ἁγνότητος ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιόδῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἐχαλαρώθη ἀντὶ νὰ ἐνταθῇ· τεκμήριον σαφὲς ἠθικῆς ὑποχωρήσεως, ὑπὲρ ἧς μάτην δύναται νὰ συνηγορῇ ἡ ἄλλη λαμπρότης τῆς ἀκμαζούσης περιόδου.

Μονογαμία. Παλλακίς.

Τὰ πολλὰ τιμητικὰ ἐπίθετα, δι' ὧν κοσμεῖται ἡ γαμετὴ γυνή, οἷα εἶνε, μνηστή, κουριδίη ἄλοχος, αἰδοίη, κεδνή, κυδρή, θυμαρὴς κτλ. ἡ δαψίλεια τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐκδηλουμένη πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τρυφερὰ ἀγάπη, ἀφοσίωσις καὶ τιμὴ πάντως προϋποθέτουσι τὴν μονογαμίαν, ἥτις εἶνε χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀσφαλὴς βάσις τῆς οἰκογενειακῆς εὐημερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας

(1) θ 581-3. (2) σ 267. (3) Realien III II.

φαεινὸν τεκμήριον τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς τοῦ λαοῦ καὶ ἀξιοθαυμάστου πολιτισμοῦ Καὶ τῷ ὄντι μετ' αὐστηρότητος σέβουσιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ὡς ἔθιμον ἑδραῖον καὶ πατροπαράδοτον, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῶν Τρώων Πρίαμος ἀπεικονίζεται τὴν πολυγαμίαν ἀσκῶν κατὰ τὸν ἐπισημότατον τρόπον καὶ τὰ ἀνατολικὰ ἔθιμα. Διότι εἰσάγεται αὐτὸς λέγων, ὅτι εἶχε πεντήκοντα υἱούς, ὧν τοὺς μὲν ἐννεακαίδεκα ἐκ μιᾶς νηδύος

«τοὺς ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες» (1).

Ὅπερ ἐχρησίμευε καὶ τοῖς παλαιοῖς ἔτι ὡς ἓν τῶν πολλῶν διακριτικῶν σημείων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων (2)· ἀλλαχοῦ δὲ ὁ ποιητὴς ἐναργέστερον δηλοῖ τὴν πολυπαιδίαν ταύτην (3), ἔνθα περιγράφει τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου ἐν οἷς ἐνῆσαν πεντήκοντα θάλαμοι ξεστοῦ λίθου πλησίον ἀλλήλων δεδμημένοι, ἔνθα οἱ παῖδες αὐτοῦ ἐκοιμῶντο παρὰ μνησταῖς ἀλόχοις, τῶν δὲ θυγατέρων αὐτοῦ ἔνδοθεν τῆς αὐλῆς ἑτέρωθεν ἐναντίοι ἦσαν δώδεκα θάλαμοι ἔνθα ἐκοιμῶντο οἱ γαμβροὶ αὐτοῦ παρ' αἰδοίαις ἀλόχοις.

Ἡ ἀγέλη αὕτη τῶν πεντήκοντα υἱῶν καὶ δώδεκα θυγατέρων βεβαίως ἦσαν ἐκ πολλῶν γυναικῶν, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Ἑκάβης μόνης, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθῶμεν ὅτι τὰ μὴ ἐκ τῆς Ἑκάβης τέκνα ἦσαν νόθα. Διότι ἡ Λαοθόη καλεῖται κρείουσα γυναικῶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Ἄλτης ὁ ὀνομάκλυτος πολλὴν φερνὴν ἔδωκε τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ· οὐδὲ ἡ ὑπόθεσις ἀληθεύει ὅτι ἔλαβε τὰς γυναῖκας τὴν μίαν μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἄλλης. Διότι (4) μνημονεύεται ὅτι ζῇ ταυτοχρόνως ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Λαοθόη. Τέλος ὁ ποιητὴς φαίνεται ὅτι ἐπιμόνως καταγίνεται εἰς λεπτομερείας περὶ τῆς πολυγαμίας τοῦ Πριάμου (τοῦ δ' ἔχε θυγατέρα Πρίαμος πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας) (6) καὶ ἄλλων Τρώων (5), ὅπερ ὑποσημαίνει, ὅτι τοῦτο σύνηθες ἦτο τῶν Τρώων, καὶ ὁμοιάζει ἡ πολυγαμία τούτων πρὸς τὰ ἀνατολικὰ χαρέμια καὶ τὴν πολυγυνίαν τοῦ Ὀθωμανοῦ πασσᾶ. Καὶ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ κατ' ἐμὴν γνώμην εἶνε ἵνα ἀντιδιαστείλῃ τὸ ἀλλόκοτον καὶ βάρβαρον τοῦτο ἔθος τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ [Ελ]ληνικῷ βίῳ ἤθη, ὥσπερ καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τεκμηρίων ὑπεμφαί[νε]ι τὰς διαφορὰς τῶν δύο λαῶν (7).

(1) Ω 492. (2) Ἀθην. 13. 3. (3) Ζ 242. (4) Χ 53. (5) Φ 88. [(6)] Ε 69. (7) Lessing Laokoon Kap. a.

στασιν ταύτης εἶνε σημεῖα τρανὰ τῆς τελείας ἑνώσεως τῆς ἐπιτυγχανομένης διὰ τοῦ γάμου. Τοιαῦται δὲ λέξεις εἶνε α΄ πηοὶ σημαίνουσα ἐν γένει τοὺς ἐκ τοῦ γάμου συγγενεῖς· β΄ ἑκυρὸς (αἰδοῖος καὶ δεινὸς φίλος-ἑκυρή, δηλοῦσαι τὰ πενθερικά· γ΄ γαμβρὸς καὶ νυὸς φανερώνουσαι τὸν διὰ τοῦ γάμου υἱὸν καὶ θυγατέρα· δ΄ εἰνάτηρ-ερος εἶνε ἡ συννύμφη καὶ γαλόως = ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή.

Ὅτι δὲ αἱ λέξεις αὗται δὲν ἦσαν ἁπλῶς τυπικαί, ἀλλὰ συγγενικῶν δεσμῶν παραστατικαί, φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἐρωτῶντα αὐτόν, ὅτε ἔκλαιε, μήπως ἀπώλεσεν ἐκ τῶν πηῶν τινα γαμβρὸν ἢ πενθερόν, οἳ μάλιστα κήδιστοι εἰσιν μετὰ τοὺς ἐκ τοῦ αἵματος συγγενεῖς (1). Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκστρατεύων εἰς Τροίαν συμβουλεύει τῇ Πηνελόπῃ ἵνα ἐπιμελῆται (μεμνῆσθαι) καὶ σέβηται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐν τοῖς μεγάροις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ ὅσον ἐτίμα ἐκείνους διαμένοντος αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ (2).

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μεγάλου τούτου κύκλου τῆς ἐκ τοῦ γάμου συγγενείας εἶνε τὸ προϊὸν τῆς σαφῶς καθωρισμένης ἀκριβείας καὶ σπουδαιότητος περὶ τὸν γαμήλιον νόμον. Διότι αἱ συγγένειαι αὗται οὐδὲν θὰ ἐσήμαινον, ἂν μὴ ὁ γάμος διετηρεῖτο ἀδιάρρηκτος καὶ μεγάλη εὐλάβεια ἐδεικνύετο κατὰ τῆς αἱμομιξίας.

Ὁ Friedreich (3) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ νόμος οὗτος τῆς ἁγνότητος ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιόδῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἐχαλαρώθη ἀντὶ νὰ ἐνταθῇ· τεκμήριον σαφὲς ἠθικῆς ὑποχωρήσεως, ὑπὲρ ἧς μάτην δύναται νὰ συνηγορῇ ἡ ἄλλη λαμπρότης τῆς ἀκμαζούσης περιόδου.

Μονογαμία. Παλλακίς.

Τὰ πολλὰ τιμητικὰ ἐπίθετα, δι' ὧν κοσμεῖται ἡ γαμετὴ γυνή, οἷα εἶνε, μνηστή, κουριδίη ἄλοχος, αἰδοίη, κεδνή, κυδρή, θυμαρὴς κτλ. ἡ δαψίλεια τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐκδηλουμένη πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τρυφερὰ ἀγάπη, ἀφοσίωσις καὶ τιμὴ πάντως προϋποθέτουσι τὴν μονογαμίαν, ἥτις εἶνε χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀσφαλὴς βάσις τῆς οἰκογενειακῆς εὐημερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας

(1) θ 581-3. (2) σ 267. (3) Realien III II.

φαεινὸν τεκμήριον τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς τοῦ λαοῦ καὶ ἀξιοθαυμάστου πολιτισμοῦ Καὶ τῷ ὄντι μετ' αὐστηρότητος σέβουσιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ὡς ἔθιμον ἑδραῖον καὶ πατροπαράδοτον, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῶν Τρώων Πρίαμος ἀπεικονίζεται τὴν πολυγαμίαν ἀσκῶν κατὰ τὸν ἐπισημότατον τρόπον καὶ τὰ ἀνατολικὰ ἔθιμα. Διότι εἰσάγεται αὐτὸς λέγων, ὅτι εἶχε πεντήκοντα υἱούς, ὧν τοὺς μὲν ἐννεακαίδεκα ἐκ μιᾶς νηδύος

«τοὺς ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες» (1).

Ὅπερ ἐχρησίμευε καὶ τοῖς παλαιοῖς ἔτι ὡς ἓν τῶν πολλῶν διακριτικῶν σημείων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων (2)· ἀλλαχοῦ δὲ ὁ ποιητὴς ἐναργέστερον δηλοῖ τὴν πολυπαιδίαν ταύτην (3), ἔνθα περιγράφει τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου ἐν οἷς ἐνῆσαν πεντήκοντα θάλαμοι ξεστοῦ λίθου πλησίον ἀλλήλων δεδμημένοι, ἔνθα οἱ παῖδες αὐτοῦ ἐκοιμῶντο παρὰ μνησταῖς ἀλόχοις, τῶν δὲ θυγατέρων αὐτοῦ ἔνδοθεν τῆς αὐλῆς ἑτέρωθεν ἐναντίοι ἦσαν δώδεκα θάλαμοι ἔνθα ἐκοιμῶντο οἱ γαμβροὶ αὐτοῦ παρ' αἰδοίαις ἀλόχοις.

Ἡ ἀγέλη αὕτη τῶν πεντήκοντα υἱῶν καὶ δώδεκα θυγατέρων βεβαίως ἦσαν ἐκ πολλῶν γυναικῶν, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Ἑκάβης μόνης, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθῶμεν ὅτι τὰ μὴ ἐκ τῆς Ἑκάβης τέκνα ἦσαν νόθα. Διότι ἡ Λαοθόη καλεῖται κρείουσα γυναικῶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Ἄλτης ὁ ὀνομάκλυτος πολλὴν φερνὴν ἔδωκε τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ· οὐδὲ ἡ ὑπόθεσις ἀληθεύει ὅτι ἔλαβε τὰς γυναῖκας τὴν μίαν μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἄλλης. Διότι (4) μνημονεύεται ὅτι ζῇ ταὐτοχρόνως ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Λαοθόη. Τέλος ὁ ποιητὴς φαίνεται ὅτι ἐπιμόνως καταγίνεται εἰς λεπτομερείας περὶ τῆς πολυγαμίας τοῦ Πριάμου (τοῦ δ' ἔχε θυγατέρα Πρίαμος πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας) (6) καὶ ἄλλων Τρώων (5), ὅπερ ὑποσημαίνει, ὅτι τοῦτο σύνηθες ἦτο τῶν Τρώων, καὶ ὁμοιάζει ἡ πολυγαμία τούτων πρὸς τὰ ἀνατολικὰ χαρέμια καὶ τὴν πολυγυνίαν τοῦ Ὀθωμανοῦ πασσᾶ. Καὶ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ κατ' ἐμὴν γνώμην εἶνε ἵνα ἀντιδιαστείλῃ τὸ ἀλλόκοτον καὶ βάρβαρον τοῦτο ἔθος τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ ...λληνικῷ βίῳ ἤθη, ὥσπερ καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τεκμηρίων ὑπεμφαί...ι τὰς διαφορὰς τῶν δύο λαῶν (7).

(1) Ω 492. (2) Ἀθην. 13. 3. (3) Ζ 242. (4) Χ 53. (5) Φ 88. ...) Ε 69. (7) Lessing Laokoon Kap. a.

στασιν ταύτης εἶνε σημεῖα τρανὰ τῆς τελείας ἑνώσεως τῆς ἐπιτυγχανομένης διὰ τοῦ γάμου. Τοιαῦται δὲ λέξεις εἶνε α' πηοὶ σημαίνουσα ἐν γένει τοὺς ἐκ τοῦ γάμου συγγενεῖς· β' ἑκυρὸς (αἰδοῖος καὶ δεινὸς φίλος-ἑκυρή, δηλοῦσαι τὰ πενθερικά· γ' γαμβρὸς καὶ νυὸς φανερώνουσαι τὸν διὰ τοῦ γάμου υἱὸν καὶ θυγατέρα· δ' εἰνάτηρ-ερος εἶνε ἡ συννύμφη καὶ γαλόως = ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή.

Ὅτι δὲ αἱ λέξεις αὗται δὲν ἦσαν ἁπλῶς τυπικαί, ἀλλὰ συγγενικῶν δεσμῶν παραστατικαί, φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἐρωτῶντα αὐτόν, ὅτε ἔκλαιε, μήπως ἀπώλεσεν ἐκ τῶν πηῶν τινα γαμβρὸν ἢ πενθερόν, οἵ μάλιστα κήδιστοι εἰσιν μετὰ τοὺς ἐκ τοῦ αἵματος συγγενεῖς (1). Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκστρατεύων εἰς Τροίαν συμβουλεύει τῇ Πηνελόπῃ ἵνα ἐπιμελῆται (μεμνῆσθαι) καὶ σέβηται τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐν τοῖς μεγάροις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ ὅσον ἐτίμα ἐκείνους διαμένοντος αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ (2).

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μεγάλου τούτου κύκλου τῆς ἐκ τοῦ γάμου συγγενείας εἶνε τὸ προϊὸν τῆς σαφῶς καθωρισμένης ἀκριβείας καὶ σπουδαιότητος περὶ τὸν γαμήλιον νόμον. Διότι αἱ συγγένειαι αὗται οὐδὲν θὰ ἐσήμαινον, ἂν μὴ ὁ γάμος διετηρεῖτο ἀδιάρρηκτος καὶ μεγάλη εὐλάβεια ἐδεικνύετο κατὰ τῆς αἱμομιξίας.

Ὁ Friedreich (3) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ νόμος οὗτος τῆς ἁγνότητος ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιόδῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἐχαλαρώθη ἀντὶ νὰ ἐνταθῇ· τεκμήριον σαφὲς ἠθικῆς ὑποχωρήσεως, ὑπὲρ ἧς μάτην δύναται νὰ συνηγορῇ ἡ ἄλλη λαμπρότης τῆς ἀκμαζούσης περιόδου.

Μονογαμία. Παλλακίς.

Τὰ πολλὰ τιμητικὰ ἐπίθετα, δι' ὧν κοσμεῖται ἡ γαμετὴ γυνή, οἷα εἶνε, μνηστή, κουριδίη ἄλοχος, αἰδοίη, κεδνή, κυδρή, θυμαρὴς κτλ. ἡ δαψίλεια τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐκδηλουμένη πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τρυφερὰ ἀγάπη, ἀφοσίωσις καὶ τιμὴ πάντως προϋποθέτουσι τὴν μονογαμίαν, ἥτις εἶνε χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀσφαλὴς βάσις τῆς οἰκογενειακῆς εὐημερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐτυχία

(1) θ 581-3. (2) σ 267. (3) Realien III II.

φαεινὸν τεκμήριον τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς τοῦ λαοῦ καὶ ἀξιοθαυμάστου πολιτισμοῦ Καὶ τῷ ὄντι μετ' αὐστηρότητος σέβουσιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ὡς ἔθιμον ἑδραῖον καὶ πατροπαράδοτον, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῶν Τρώων Πρίαμος ἀπεικονίζεται τὴν πολυγαμίαν ἀσκῶν κατὰ τὸν ἐπισημότατον τρόπον καὶ τὰ ἀνατολικὰ ἔθιμα. Διότι εἰσάγεται αὐτὸς λέγων, ὅτι εἶχε πεντήκοντα υἱούς, ὧν τοὺς μὲν ἐννεακαίδεκα ἐκ μιᾶς νηδύος

«τοὺς ἄλλους μοι ἔτικτον ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες» (1).

Ὅπερ ἐχρησίμευε καὶ τοῖς παλαιοῖς ἔτι ὡς ἓν τῶν πολλῶν διακριτικῶν σημείων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων (2)· ἀλλαχοῦ δὲ ὁ ποιητὴς ἐναργέστερον δηλοῖ τὴν πολυπαιδίαν ταύτην (3), ἔνθα περιγράφει τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου ἐν οἷς ἐνῆσαν πεντήκοντα θάλαμοι ξεστοῦ λίθου πλησίον ἀλλήλων δεδμημένοι, ἔνθα οἱ παῖδες αὐτοῦ ἐκοιμῶντο παρὰ μνησταῖς ἀλόχοις, τῶν δὲ θυγατέρων αὐτοῦ ἔνδοθεν τῆς αὐλῆς ἑτέρωθεν ἐναντίοι ἦσαν δώδεκα θάλαμοι ἔνθα ἐκοιμῶντο οἱ γαμβροὶ αὐτοῦ παρ' αἰδοίαις ἀλόχοις.

Ἡ ἀγέλη αὕτη τῶν πεντήκοντα υἱῶν καὶ δώδεκα θυγατέρων βεβαίως ἦσαν ἐκ πολλῶν γυναικῶν, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς Ἑκάβης μόνης, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθῶμεν ὅτι τὰ μὴ ἐκ τῆς Ἑκάβης τέκνα ἦσαν νόθα. Διότι ἡ Λαοθόη καλεῖται κρείουσα γυναικῶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Ἄλτης ὁ ὀνομάκλυτος πολλὴν φερνὴν ἔδωκε τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ· οὐδὲ ἡ ὑπόθεσις ἀληθεύει ὅτι ἔλαβε τὰς γυναῖκας τὴν μίαν μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἄλλης. Διότι (4) μνημονεύεται ὅτι ζῇ ταυτοχρόνως ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Λαοθόη. Τέλος ὁ ποιητὴς φαίνεται ὅτι ἐπιμόνως καταγίνεται εἰς λεπτομερείας περὶ τῆς πολυγαμίας τοῦ Πριάμου (τοῦ δ' ἔχε θυγατέρα Πρίαμος πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας) (6) καὶ ἄλλων Τρώων (5), ὅπερ ὑποσημαίνει, ὅτι τοῦτο σύνηθες ἦτο τῶν Τρώων, καὶ ὁμοιάζει ἡ πολυγαμία τούτων πρὸς τὰ ἀνατολικὰ χαρέμια καὶ τὴν πολυγυνίαν τοῦ Ὀθωμανοῦ πασσᾶ. Καὶ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ κατ' ἐμὴν γνώμην εἶνε ἵνα ἀντιδιαστείλῃ τὸ ἀλλόκοτον καὶ βάρβαρον τοῦτο ἔθος τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῷ λληνικῷ βίῳ ἤθη, ὥσπερ καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τεκμηρίων ὑπεμφαίει τὰς διαφορὰς τῶν δύο λαῶν (7).

(1) Ω 492. (2) Ἀθην. 13. 3. (3) Ζ 242. (4) Χ 53. (5) Φ 88. (6) Ε 69. (7) Lessing Laokoon Kap. a.

Καὶ μνημονεύει μὲν ὁ ποιητὴς ὅτι πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων πλὴν τοῦ Μενελάου ἐν τῷ πρὸ τῆς Τροίας στρατοπέδῳ ποιοῦνται χρῆσιν γυναικῶν δορικτήτων ἢ δουρικτητῶν ἃς λαμβάνουσιν ὡς γέρας πολεμικόν, ἀλλὰ τὸ ἔκτροπον τοῦτο γίνεται ἐν πολέμῳ, μακρὰν τῶν μνηστῶν ἀλόχων, καὶ ὑπ' ἀνδρῶν ἀπουσιαζόντων ἐκ τῆς συζυγικῆς ἑστίας δέκα ἔτη. Καὶ λοιδορεῖται μὲν ὁ Θερσίτης τὸν Ἀγαμέμνονα ὡς πολυγύναιον (1) λέγων

«πλεῖαί τοι χαλκοῦ κλισίαι πολλαὶ δὲ γυναῖκες
εἰσὶν ἐν κλισίῃσιν ἐξαίρετοι, ἅς τοι Ἀχαιοὶ
πρωτίστῳ δίδομεν......».

Ἀλλ' ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης αἱ πολλαὶ γυναῖκες δὲν εἶνε διὰ χρῆσιν ἀλλ' ὡς γέρας διότι καὶ τὸν πολὺν οἶνον οὐχὶ εἰς τὸ μεθύειν παρεσκευάσατο. Ὥστε ἥκιστα δηλωτικὸν ἀκολασίας ὂν ἐλάχιστα χαλαροῖ τοὺς ἄλλως τε σφιγκτοὺς συζυγικοὺς δεσμούς. Ἀλλ' ἐν ποίᾳ περιόδῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας κατεκρίθησαν νέοι καὶ δὴ καὶ στρατιῶται διὰ τοιαύτας παραβάσεις; οἵαν δὲ ζωηρὰν ἀντίθεσιν παρέχει ἐν τῷ ὁμαλῷ βίῳ ἡ ἄσπιλος εἰκὼν τοῦ νεαροῦ Τηλεμάχου, ἀνατρεφομένου ἐν τῷ πατρικῷ μεγάρῳ καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς μητρὸς μακρὰν τοῦ θορυβώδους καὶ ἀνωμάλου ἐν τοῖς στρατοπέδοις βίου! (2) Ἴσως δὲ καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀλλόκοτος ἤθελε φανῇ καὶ ἡ σκηνὴ ἐν ᾗ ὁ Ὅμηρος ποιῶν τὸν Μενέλαον ἑορτάζοντα ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ προστίθησιν, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ἐκ δούλης: Ἀλλὰ τὴν ἐκ δούλης παιδογονίαν σπεύδει ὁ ποιητὴς νὰ δικαιολογήσῃ ὅτι δηλ. οἱ θεοὶ οὐκέτι ἔφαινον γόνον τῇ Ἑλένῃ, ἐπεὶ τῷ πρῶτον ἐγέννησε τὴν ἐρατεινὴν παῖδα Ἑρμιόνην· πόσον δὲ ἡ δικαιολογία γίνεται πιθανὴ τείνουσα νὰ θεραπεύσῃ τὸ πένθος διὰ τὴν ἐκ τῆς μνηστῆς γυναικὸς ἀτεκνίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν βασιλικὴν διαδοχήν, δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ Μεγαπένθης καὶ τὸ ἐπιδιορίζον αὐτὸ ἐπίθετον τηλύγετος τ. ἔ. ὀψίγονος καὶ λίαν ἀγαπητός (2).

Ὅτε δὲ καὶ ῥοπή τις ὑπέθαλπετο ἐν τῷ ἀνδρὶ πρὸς ἐκτροπήν, ἥτις τὸν γάμον εἰς δυσγαμίαν νὰ μεταβάλῃ ἔτεινε, ἡ ἀνάμνη[σις] μόνον ὅτι τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου γαμετῆς ἠδ[ύ]νατο νὰ προσβληθῇ καὶ τὸν χόλον αὐτῆς νὰ κινήσῃ, ἤρκει

(6) Ἀθην. 556. (2) Ραγκαβῆ οἰκ. β. (3) δ 10.

καταστείλῃ τὴν ἔκνομον καὶ ἔκφυλον ταύτην ῥοπήν· οὕτω λ. χ. μνημονεύεται ὅτι ὁ Λαέρτης, ὃς ἐκτήσατο τὴν δούλην Εὐρύκλειαν ὠνητὴν εἰκοσάβοιον δούς, ἐτίμα μὲν αὐτὴν ἐν τοῖς μεγάροις ἶσα τῇ κεδνῇ ἀλόχῳ, ἀλλ' εὐνῇ οὐδέποτε ἐμίγνυτο τὸν χόλον τῆς γυναικὸς ἀποφεύγων (1), ἐξ οὗ δηλοῦται, πόσον τὰ τοιαῦτα δύσγαμα ἔθιμα ἦσαν ἐναντία πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἰδέας τὰς ἀφορώσας εἰς τὰς συζυγικὰς ὑποχρεώσεις.

Ἂν δὲ τυχόν ποτε διὰ τοιαύτην ἀκολασίαν ἐξολισθαίνῃ ὁ ἀνὴρ δύσγαμον τὸν γάμον ἀποδεικνύων, οὐ μόνον τὴν οἰκογενειακὴν εἰρήνην καὶ ἁρμονίαν ταράττει καὶ ἐκ τοῦ βυθοῦ συγκυκᾷ, ἀλλὰ καὶ γίνεται παραίτιος, ἵνα θεία κατάρα καθ' ὁλοκλήρου τῆς γενεᾶς ἐπισκήψῃ· ὅσον δὲ φρικτὸν τοῦτο ἐνομίζετο, δηλοῦσι τὰ ζωηρότατα χρώματα, δι' ὧν ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ Φοίνικος, οὗ ὁ πατὴρ ἐπειρᾶτο τὴν νόμιμον ἄκοιτιν νὰ ἀτιμάζῃ παλλακίδι χαριζόμενος (2). Προσσημειωτέον δέ, ὅτι ὡς τὸ βάρβαρον τοῦτο ἔθιμον ἦτο ἀνατολικῆς προελεύσεως, οὕτω καὶ ἡ λ. παλλακὶς εἶνε ἀνατολικῆς καταγωγῆς (ἐξ ἧς προῆλθεν καὶ ἡ Λατινικὴ λ. pellex), ἣν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ ἡ ἑλληνικὴ λ. ἀδεμνὶς ἐκ τοῦ ἀ-δέμνιον (= κλίνη), ὥσπερ ἐσχηματίσθησαν καὶ αἱ λέξεις ἄκοιτις (= ὁμόκοιτις) καὶ ἄλοχος. Τιμᾷ δὲ διαφερόντως τὴν ἡρωϊκὴν ἡλικίαν τῆς φυλῆς ἡμῶν, τὸ ὅτι ἡ λ. παλλακὶς δὶς μόνον ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἅπαξ ἐν πλαστῇ διηγήσει, καὶ δεύτερον ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἱστορίᾳ τοῦ Φοίνικος.

Ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ. Φίλτρον τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα.

Καὶ ἐὰν πάντα τὰ ἄλλα τεκμήρια ἐξηφανίζοντο, ἡ περὶ τὰς συγγενικὰς σχέσεις τρυφερότης μόνη εἶνε ἐπαρκὴς ἀπόδειξις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ὁμηρικου κόσμου. Ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, ἐν ᾗ ἡ πολιτεία εἰσέτι δὲν ἦτο καλῶς συντεταγμένη οὐδὲ διὰ τῶν νόμων ἀρκούντως ἠσφαλισμένη, τὴν τῆς οἰκογενείας ἀσφάλειαν ἔμελλον νὰ παρέχωσιν -αῖδες. Διὸ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἡ μὲν πολυπαιδία ἐθεωρεῖτο ..ιμονία, ἡ δὲ ἀτεκνία ὡς ἡ ἐσχάτη τῶν συμφορῶν, οἱονεὶ θείας -ς καὶ κατάρας ἐκδήλωσις. Οὕτω λ. χ. εὐτυχὴς καὶ θεοφιλὴς νομί-

α 428. (2) Ι 448.

ζεται ὁ ἥρως ἐκεῖνος ὃν ἐπιστρέφοντα ἐκ τοῦ πολέμου εὐφραίνουσιν οἱ παῖδες ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ καθεζόμενοι καὶ παππάζοντες (1). Εἰς τὸν Φοίνικα τὸν παιδαγωγὸν τοῦ Ἀχιλλέως δεινοτέρα κατάρα οὐδεμία ἄλλη ἐφάνη ἢ ὅτε ἤκουσεν τὸ νὰ μὴ καθίσῃ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ εἰς τὰ γόνατα τοῦ πατρός (2)· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς δεινότερον ὅρκον ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ Τηλεμάχου (3). Καὶ οὐ μόνον οἱ γονεῖς, ἀλλὰ καὶ πάπποι εἶχον διάπυρον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδωσι παῖδας τῶν παίδων. Διό, ὅτε ὁ Αὐτόλυκος ἀφίκετο εἰς Ἰθάκην πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ Λαέρτου, ἡ Εὐρύκλεια ἡ τροφὸς κατέθηκεν εἰς τὰ γόνατα αὐτοῦ τὸν νεογέννητον υἱὸν τῆς θυγατρός, ἵνα μάλιστα αὐτὸς δώσῃ τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογνόν, ὅπερ τόσον πολυάρητον ἤτοι πολύευκτον ἦτο εἰς τὸν πάππον (4). Ὁ δὲ γέρων Λαέρτης καίτοι ἐλυπεῖτο βαθέως διὰ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν τοῦ υἱοῦ Ὀδυσσέως, ὅμως ἔτρωγε καὶ ἔπινε καὶ ἐπώπτευε τοὺς ἐργαζομένους τὰ κτήματα. Ἀλλ' ὅταν ἀκούῃ τὴν ἐπικίνδυνον ἀποδημίαν τοῦ υἱωνοῦ Τηλεμάχου εἰς Πύλον, καταλυπηθεὶς καὶ βαρυθυμήσας οὔτε νὰ φάγῃ οὔτε νὰ πίῃ ἤθελεν, ὡς πρότερον, οὔτε ἔργα νὰ ἐποπτεύῃ, ἀλλὰ στοναχῇ τε καὶ γόῳ κάθηται ὀδυρόμενος, φθίνει δὲ περὶ τὰ ὀστᾶ τὸ δέρμα καὶ ἀποσκελετοῦται ὁ δυστυχής (5). Ὥστε, ἀφοῦ ἡ κτῆσις καὶ διάσωσις τῶν τέκνων τόσον διαπύρως ἐπεθυμεῖτο, ἡλίκον τέρας θὰ ἐνομίζετο νὰ καταστρέψωσι οἱ γονεῖς τὰ τέκνα ἔκθετα ἀποβάλλοντες αὐτά, ὡς ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ καὶ χριστιανικῷ νῦν κόσμῳ οὐχὶ σπανίως συμβαίνει. Καὶ ὅμως ἴχνη τοιούτου τινὸς βαρβάρου ἐθίμου ἴσως ὑπεμφαίνει ὁ ποιητής, ἀλλὰ ἐν ἄλλῃ πολὺ τῆς ὁμηρικῆς παλαιοτέρᾳ ἐποχῇ, ποιῶν τὴν Ἥραν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκβάλλουσαν τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἥφαιστον ὡς χωλὸν καὶ δύσμορφον (6). Ὥστε ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ οἱ παῖδες δὲν ἦσαν πρόσθετα τῆς φύσεως ἢ τοῦ γάμου ὀχληρὰ παραρτήματα, ἀλλὰ τῶν γονέων τὰ χάρματα καὶ ἀγάλματα· οὐδὲ φαίνεταί που παρὰ τῷ ποιητῇ ἐν τῇ ἀνατροφῇ τῶν παίδων τὸ ἄρρεν ἀπολαῦον πλείονος στοργῆς τοῦ θήλεος. Διὸ καὶ φίλοι παῖδες καὶ ἀγαπητοὶ καὶ πολυάρητοι καλοῦνται, οἱ δὲ ὀψιαίτερον ἐρχόμενοι ἦσαν καὶ ἀγαπητότεροι. Διὸ καὶ τηλύγετος παῖς ὀψίγονος, πολύευκτος ἀσπάσιός τε (7). Πρὸς τὰ τοιαῦτα τῆς φύσεω

(1) Ε 408. (2) Ι 455. (3) Β 260. (4) τ 401. (5) π 138. (6) Σ 39 θ 311. (7) ὕμν. Δημ.

καὶ τοῦ γάμου γεννήματα καὶ πολύευκτα δωρήματα ἀνταποκρίνεται καὶ τῆς μητρὸς τὸ φίλτρον· πάντων τῶν ἄλλων φίλτρων τὸ μητρικὸν ἐστι τὸ περιπαθέστερον, ἀΐδιον ὡς τὸ πνεῦμα καὶ ἄπειρον ὡς ἡ ὕλη. Δι' ὅλων δὲ τῶν ποιημάτων τοῦ μεγάλου ἀριστοτέχνου ἀπαστράπτουσι αἱ καλλοναὶ αὗται καὶ τόσον εὐρέως περιγράφονται αἱ τοιαῦται σχέσεις, ὥστε καὶ εἰς τὸν μᾶλλον ἐπιπόλαιον ἀναγνώστην τὰ θελκτικώτατα ταῦτα χρώματα τῶν περιγραφῶν ἐφελκύουσι τὴν προσοχὴν καὶ κινοῦσι τὸ διαφέρον· ἡ Ἑλένη ἐν Τροίᾳ μεταμελομένη διὰ τὸ ἁμάρτημα λυπεῖται μάλιστα διότι κατέλιπε τὴν ἐρατεινὴν θυγατέρα (1) τὴν τηλυγέτην Ἑρμιόνην. Διὰ τὸ φίλτρον τοῦτο αὐτὴ ἡ μήτηρ θηλάζει καὶ γαλουχεῖ τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐπὶ μαζῷ (2) ὅπερ τότε ὑπομάζιον δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἡ Θέτις λέγει, ὅτι ἔτεκεν υἱόν, ὃν ἀνέθρεψε καὶ τὸ τέκνον τόσον εὐαξὲς ἐγένετο ὥστε ἀνέδραμεν ὡς ἔρνος (= βλαστὸς) ἢ φυτὸν ἐν γουνῷ ἀλωῆς τ. ε. ἐν παχεῖ καὶ φυτοβριθεῖ κήπῳ· πόσην δὲ λύπην αἰσθάνεται ἡ μήτηρ διὰ τὴν κακοτυχίαν τοῦ παιδός, δηλοῖ ἡ ἀχνυμένη Θέτις ἥτις καλεῖ ἑαυτὴν δυσαριστότοκειαν (3) ἡ μήτηρ τῆς Μαρπτήσης κλαίει ἀκαταπαύστως δίκην Ἀλκυόνος πολυπαθοῦς τὴν ἀφανισθεῖσαν θυγατέρα (4). Τὸ τέκνον συναισθάνεται τὸ τοιοῦτον φίλτρον τῆς μητρὸς καὶ ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει τοῦτο ἐν συγκινητικωτάτῃ σκηνῇ· ἐν ᾧ δηλ. ὁ γηραιὸς Πρίαμος κλαίων καὶ τὰς πολιὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀποτιλλόμενος δὲν δύναται νὰ πείσῃ τὸν υἱὸν Ἕκτορα, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸ τεῖχος καὶ διαφύγῃ τὸν ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως προφανῆ κίνδυνον, ἡ Ἑκάβη, ἡ δυστυχὴς καὶ φιλόστοργος μήτηρ, ἀνιεμένη τὸν ἑαυτῆς κόλπον καὶ τὸν μαστὸν ἀνασχοῦσα μετὰ δακρύων ἔλεγε «τάδε τ' αἴδεο καί . . . μ' ἐλέησον αὐτήν, εἴποτε τοι λαθικηδέα μαζὸν ἐπέσχον, τῶν δὲ μνῆσαι, φίλον τέκνον» (5). Ἐγνώριζεν ἡ Ἑκάβη ὅτι ὁ Ἕκτωρ εἶχε πλείονα ἀγάπην πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ ἥρως ἐκδηλοῖ τοῦτο ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀνδρομάχην ὁμιλίᾳ λέγων «οὐ μέλει μοι τόσον τὸ ἄλγος τῶν Τρώων οὔτε τοῦ Πριάμου οὔτε αὐτῆς τῆς Ἑκάβης» ἐξαίρων οὕτω τὸ πρὸς τὴν μητέρα ἰδιαίτερον φίλτρον (6). Δυ-τὸν δ' ὅμως νὰ μὴ γίγνηται ἀείποτε ὁ θηλασμὸς τοῦ παιδὸς ὑπὸ ῆς μητρός· διότι ὁ ποιητὴς μνημονεύει καὶ τῆς τιθήνης ἢ θηλα-

(1) Γ 175, δ 263. (2) λ. 448. (3) Σ 53-60. (4) Ι 563. (5) Χ 78.
(6) Ζ 450.

στρίας· ἀλλ' ἐνῷ ἡ τιθήνη θηλάζει τὸ παιδίον, πᾶσα ἡ μέριμνα καὶ ἐπαγρύπνησις γίνεται ὑπὸ τῆς μητρός. Οὕτως ἡ Ἀνδρομάχη, δὲν θηλάζει μὲν αὐτὴ τὸν ἀγαπητὸν Ἑκτορίδην, τὸν ἐναλίγκιον ἀστέρι καλόν, ἀλλ' ὅτε ἐξήρχετο εἰς τὸ τεῖχος θεασομένη τὴν ἐν τῷ πεδίῳ μάχην, καὶ ἡ τιθήνη, ἐπὶ τῷ κόλπῳ ἔχουσα τὸ νήπιον, παρακολουθεῖ αὐτῇ πανταχοῦ. Ἡ μήτηρ τοῦ Ὀδυσσέως δὲν ἐθήλασε μὲν αὐτὴ τὸν πολυπαθῆ ἥρωα, διότι ἡ Εὐρύκλεια ἡ τροφὸς αὐτοῦ δεξαμένη χείρεσιν «ὅτε μιν πρῶτον τέκε μήτηρ, εὖ τρέφε καὶ ἀτίταλλεν» (1), ἀλλὰ τοῦτο δὲν προῆλθε δι' ἔλλειψιν φίλτρου, ἀλλ' ἔκ τινος λόγου φυσικοῦ. Διότι αὕτη τρέφει τόσην στοργὴν πρὸς τὸν ἥρωα, ὥστε διὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην ἀπουσίαν κατατήκεται ἐκ τοῦ πόθου ἐκ τῆς λύπης καὶ τῶν πολλῶν μελημάτων ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ τέλος ἀποθνήσκει ὡς αὐτὴ πρὸς τὸν εἰς Ἅδου καταβάντα πολύτλαντα ἥρωα λέγει (2) «οὔτ' ἐμέ γε ἐν μεγέροισι ἐΰσκοπος ἰοχέαιρα οἷς ἀγενοῖσι βελέεσσιν ἐποιχομένη κατέπεφνε, οὔτε τις μοι νόσος ἐπήλυθεν, ἀλλά με σός τε πόθος, σά τε μήδεα, φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ, σή τε ἀγανοφροσύνη μελιηδέα θυμὸν ἀπηύρα»· καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς ἦτο τόσον σπαραξικάρδιος κατὰ τὸν πιστὸν συβώτην, ὥστε ἐκεῖνος εὔχεται, ἵνα μηδεὶς φίλος αὐτοῦ ὑποστῇ τοιοῦτον (3).

Ἀφ' οὗ δὲ τὰ τέκνα ζῶντα εἶνε χαρὰ καὶ εὐτυχία τῆς μητρός, πάντως ἡ ἀπώλεια τούτων τὴν δυστυχίαν ἐπιφέρει καὶ ὁ ποιητὴς ὡς ἀριστοτέχνης θαυμασίως ἀπεικονίζει τὴν μητρικὴν λύπην ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ πολλῶν καὶ καλῶν τέκνων διὰ τοῦ μύθου τῆς Νιόβης, ἥτις καίπερ ἀπολιθωθεῖσα ὅμως ἀδιακόπως ἐδάκρυεν (4).

Τὴν μητρικὴν στοργὴν καὶ θερμὴν ἐπιμέλειαν πρὸς τὰ τέκνα ὁ ποιητὴς συχνάκις παρενείρει ἐν τῇ διηγήσει αὐτοῦ καὶ ἐν παραβολαῖς ἐναργέστερον χαρακτηρίζει· ποῦ μὲν λ. χ. ποιεῖ τὴν μητέρα ἐπαγρυπνοῦσαν, ἐν ᾧ τὸ παιδίον κοιμᾶται, καὶ ἀπείργουσαν ἀπ' αὐτοῦ τὰς ὀχληρὰς μυίας, ἵνα μὴ διαταράξωσιν τὸν ἡδὺν αὐτοῦ ὕπνον (5), ποῦ δὲ ἀπεικονίζει τὴν πτωχὴν καὶ χειρωνακτικὴν γυναῖκα ἐργαζομένην ἔρια ἀντὶ γλίσχρου καὶ πενιχροῦ μισθοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ διαθρέψῃ τὰ φίλτατα αὐτῆς τέκνα (6)· καὶ ἀλλαχοῦ ἐμφανίζει ὁ ποιητὴς τὸν ἀγαθὸν Πάτροκλον δακρύοντα πρὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ἵνα συγκινήσῃ τὸν ὑπὲρ τῶν ὁμοεθνῶν Ἀχαιῶν ἀπολλυμένων, παραβάλλων αἰ

(1) τ 355. (2) λ 196. (3) ο 358. (4) Ω 615. (5) Δ 130. (6) Μ 4

πρὸς κόρην νηπίαν, ἥτις θέουσα ἅμα τῇ μητρὶ παρακαλεῖ αὐτήν, ἵνα ἀναλάβῃ ἐπὶ τῶν ἀγκαλῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μήτηρ ἐπειγομένη ὀλίγον περὶ τούτου φροντίζει, ἡ κόρη ἁπτομένη τοῦ πέπλου τῆς μητρὸς κωλύει αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσῃ καὶ προσβλέπει δακρύουσα πρὸς αὐτήν, οἱονεὶ διὰ τοῦ βλέμματος καὶ τῶν δακρύων παρακαλοῦσα, ἵνα ἄρῃ αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀγκαλῶν (1). Ὁπόσον συγκινητικὴ εἶνε ἡ σκηνή, ἐν ᾗ ὁ Ἕκτωρ μετὰ τῆς Ἀνδρομάχης τὴν πρὸς τὸ τέκνον στοργὴν ἀπλέτως ἐκχέουσιν· ὁ πατὴρ ἀφοῦ πρότερον ἔκυσε καὶ ἔπηλε διὰ τῶν χειρῶν τὸ νήπιον, εὔχεται, ἵνα ὁ παῖς ἀποβῇ κρείττων τοῦ πατρὸς καὶ ἐπιστρέψῃ ἐκ τῶν μαχῶν νικητὴς πρὸς χαρὰν καὶ εὐφροσύνην τῆς μητρὸς (ὅπως χαρείη φρένα μήτηρ)· ἡ δὲ μήτηρ ἐδέξατο ἐν τῷ εὐώδει κόλπῳ τὸν παῖδα, καὶ ἐκ τῆς συγκινήσεως ἐγέλασε μετὰ δακρύων (2)· ἀλλὰ καὶ πόσον ἀφ' ἑτέρου σπαράσσει τὴν καρδίαν ἡμῶν τὸ μητρικὸν φίλτρον τῆς Ἀνδρομάχης θρηνούσης ἐπὶ τῇ ὀρφανίᾳ τοῦ νεαροῦ Ἑκτορίδου ! (3). Ἀφοῦ τόση στοργὴ καὶ φροντὶς ὑπὲρ τῶν τέκνων ὑπὸ τῶν γονέων παρείχετο, εὔλογος εἶνε καὶ ἡ χαρά, ἣν ἐπὶ τῇ εὐεξίᾳ καὶ θαλερότητι τούτων ᾐσθάνοντο. Διὸ καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς θαυμάζων τὴν χάριν τῆς Ναυσικᾶς λέγει «τρισμάκαρες μέν σοι γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ», πάντως ἡ ψυχὴ αὐτῶν εὐφραίνεται θεωμένων τοιοῦτον θάλος εἰς τὸν χορὸν εἰσερχόμενον (4)· ὅ,τι γίνεται ἐν τῇ γῇ καὶ ὑπὸ τῶν θνητῶν, τοῦτ' αὐτὸ ἀπεικονίζεται καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν. Διότι καὶ τὴν Λητὼ ποιεῖ ὁ Ὅμηρος, εὐφραινομένην, ὅταν βλέπῃ τὴν θυγατέρα αὐτῆς Ἄρτεμιν ὑπερέχουσαν τῶν ἀγρονόμων νυμφῶν καὶ διαπρέπουσαν ἐν αὐταῖς (5). Ἡ Ἀφροδίτη τρωθεῖσα ἐν τῇ μάχῃ προσπίπτει τεθλιμμένη εἰς τὰ γόνατα τῆς μητρὸς Διώνης· ἡ δὲ ἀγκὰς αὐτὴν ἑλοῦσα χειρί τε μιν κατέρεξε... (6). Λίαν δὲ συγκινητικὴ εἶνε καὶ ἡ σκηνὴ ἐκείνη, ἐν ᾗ ἡ Θέτις ἀναθοροῦσα ἐκ τῆς θαλάσσης παρηγορεῖ τὸν λυπούμενον Ἀχιλλέα (7), τῇ χειρὶ αὐτὸν καταρέζουσα... ὅση δὲ τρυφερότης καὶ περιπαθὴς στοργὴ ἐπανθεῖ ἐν τῇ διαλέξει τῆς Ναυσικᾶς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς! (8).

πόσον δὲ συγκινεῖ καὶ νύσσει τὴν καρδίαν ἡμῶν ἡ ἡρωϊκὴ μήτηρ λυπουμένη καὶ ἀδημονοῦσα διὰ τὸ κινδυνεῦον τέκνον αὐτῆς!

(1) ... 1 7. (2) Ζ 464-485. (3) Χ 480. (4) ζ 154. (5) ζ 106. (6) Ε 371. (7) Α 360. (8) ζ 56.

Λεπτότερα καὶ ὀξύτερα μητρικὰ αἰσθήματα δὲν δύνανται νὰ δονήσωσι τὴν καρδίαν ἡμῶν ἢ δι' ὧν ἡ Πηνελόπη ἀπεικονίζεται, μαθοῦσα τοῦ Τηλεμάχου τὴν ἀποδημίαν εἰς Πύλον τὴν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς ἐπιχειρουμένην, ἐπιδημίαν ἐπικίνδυνον εἰς νεανίαν ἄπειρον καὶ ἐνεδρευόμενον ὑπὸ τῶν μνηστήρων· τῆς δυστυχοῦς μητρὸς ἐλύθησαν τὰ γόνατα καὶ τὸ φίλον ἦτορ, πολλὴν ὥραν ἀφασία ἐπῶν κατέλαβεν αὐτήν· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπλήσθησαν δακρύων καὶ ἡ θαλερὰ αὐτῆς φωνὴ ἐπέσχετο (1)· οἵα δὲ τοὐναντίον χαρὰ πληροῖ τὴν καρδίαν ἡμῶν, ὅταν συγκινηθῶμεν μετὰ τῆς αὐτῆς μητρὸς ὑποδεχομένης τὸ τέκνον αὐτῆς ἐκ τῆς ἐπικινδύνου ἐκείνης ἀποδημίας ἀπονοστοῦν! ἡ μήτηρ προσαγορεύουσα αὐτὸ «γλυκερὸν φάος», περιβάλλει τοὺς πήχεις περὶ τὸν φίλτατον παῖδα δακρύσασα, ἔκυσε δέ μιν κεφαλὴν καὶ φάεα καλὰ καὶ ὠλοφύρετο διαρκῶς (2). Ἡ Ἑλένη ἐγίνωσκεν ἓν φάρμακον «νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων», ὅστις δὲ θνητὸς ἤθελε πίῃ τοῦτο, δὲν ἤθελε δακρύῃ καὶ ἐὰν ἔτι εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ νεκρὸν τὴν μητέρα ἢ τὸν πατέρα ἢ τὸν ἀδελφὸν ἢ τὴν ἀδελφήν. Ἂν δὲ διὰ τούτου δηλοῖ τὴν μεγίστην λύπην καὶ ἄλγος, τότε νοητέον ἐπίσης ὅτι τὰ μέλη ταῦτα τῆς οἰκογενείας συνέδεε μεγίστη ἀγάπη καὶ στοργή.

Ἡ θερμὴ καὶ μεγάλη αὕτη στοργὴ τῆς μητρός, ἥτις οὐ μόνον φροντίζει περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τέκνου ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πόθου ὑπὲρ αὐτοῦ κατατήκεται μέχρι θανάτου, φέρει σωτήριον ἀποτέλεσμα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν· ὁ παῖς συναισθάνεται τοῦτο, ἀγαπᾷ τοὺς γονεῖς καὶ σέβεται αὐτούς. Ὁ Τηλέμαχος προεγνώριζε ποίαν ἐντύπωσιν ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν μητέρα τὸ ἄκουσμα τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπεχείρησεν αὐτὴν πρότερον ἢ ὅτε ἐξώρκισε τὴν πιστὴν καὶ ἀφωσιωμένην τροφὸν Εὐρύκλειαν ὅτι θὰ τηρήσῃ ταύτην ἀπόρρητον, φροντίζων ὅπως μὴ ἡ μήτηρ κλαίουσα κατατήκῃ ἑαυτὴν (ὅπως ἂν μὴ κλαίουσα κατὰ χρόα καλὸν ἰάπτῃ (3). Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ μητρικὴ ἐπίδρασις ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἡ Πηνελόπη λέγει, ὅτι, ἂν αὕτη ἐγίνωσκε τὸν σκοπὸν τοῦ Τηλεμάχου, ὅσον ἀμετάτρεπτος καὶ ἂν ἦτο οὗτος, ὅμως τὰ μητρικὰ δάκρυα θὰ μετέτρεπον αὐτόν. Διότι ἄλλως ἔμελλε νὰ ἀποδημήσῃ λιπὼν αὐτὴν τεθνηκυῖαν ἐν τοῖς μεγάροις (4). Ὁ Ὀδυσσεὺς χάριν τῆς μητρὸ καταβαίνει εἰς Ἅδου ἵνα συναντήσῃ αὐτήν· ἡ ὁμιλία τοῦ φιλοστόρ

(1) δ 703. (2) ρ 38. (3) β 373. (4) δ 732.

γου ἥρωος πρὸς τὴν μητέρα δονεῖ καὶ τὰς μυχιαιτάτας ἶνας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας· ἀφοῦ συνδιελέχθη πρὸς τὸ εἴδωλον τῆς μητρός, τρὶς μὲν ἐφωρμήθη ὁ ἥρως ἵνα ἐναγκαλισθῇ τὴν μητέρα, τρὶς δὲ ἐκ τῶν χειρῶν ἐξέφυγε τὸ εἴδωλον ὅμοιον σκιᾷ καὶ ὡς ὄνειρον ἀπέπτη· ἡ καρδία τοῦ φιλομήτορος ἥρωος ἐκ βάθους συνεταράχθη καὶ ἄχος δεινὸν κατέλαβεν αὐτήν (1). Τὸ σέβας τῶν τέκνων καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς γονεῖς ἐναργῶς δηλοῦσι καὶ αἱ ἐπωνυμίαι αἱ συχνάκις ἐπαναλαμβανόμεναι. Διότι οἱ γονεῖς καλοῦνται «φίλοι, καὶ τοκῆες κεδνοὶ ὅ. ἔ. κήδους, φροντίδος καὶ σεβασμοῦ ἄξιοι· ἡ δὲ μήτηρ ἰδιαιτέρως ἐπονομάζεται αἰδοίη, κεδνή, καὶ πότνια τ. ἔ. σεπτὴ καὶ σεβασμία, ὅπερ ἐπώνυμον ἀποδίδεται καὶ ταῖς θεαῖς ταῖς ἀθανάτοις

Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς δὲν ἀρκεῖται νὰ ἐκδηλοῖ τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας μόνον ἐν λόγοις καὶ ἐν ἐπωνυμίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἔργοις. Διότι οἱ παῖδες αὐξηθέντες ἀναγνωρίζουσι πόσον εἶνε ὑπόχρεοι νὰ ἀποτίσωσι τὴν ἣν οἱ γονεῖς ἐπιμέλειαν πρὸς αὐτοὺς μικροὺς ὄντας ἔδειξαν, καὶ πρόθυμοι εἰκονίζονται παρέχοντες αὐτοῖς τὰ θρέπτρα τ. ἔ. τὴν ἀμοιβὴν ἀνθ' ὧν ἔθρεψαν αὐτοὺς οἱ γονεῖς. Καὶ ὅτι τοῦτο χρέος καὶ ὀφειλὴν ἐθεώρουν, ὁ ποιητὴς δηλοῖ καὶ διὰ τοῦ ρ. ἀποδοῦναι τὰ θρέπτρα, διότι τὸ ἀποδίδωμι σημαίνει δίδωμι ἐκεῖνο ὅπερ ἔλαβον ἢ ὅ,τι ὀφείλω λαβών. Καὶ οὐ μόνον νὰ θρέψωσι τοὺς γονεῖς καθῆκον αὐτῶν ἐθεώρουν, ἀλλὰ καὶ νὰ προστατεύωσιν αὐτοὺς κατὰ παντὸς ἀδικοῦντος. Διὸ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἅδου λυπεῖται διὰ τοῦτο μόνον, διότι δὲν ζῇ ἵνα τὸν ἀδικούμενον πατέρα ἐκδικήσῃ (2). Ὁ δὲ Ἑρμῆς προτρέπων τὸν δυστυχῆ Πρίαμον, ἵνα ἐκμειλίξῃ τὸν ἀμείλικτον Ἀχιλλέα διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἕκτορος, λισσόμενος αὐτὸν ὑπὲρ πατρὸς καὶ μητρὸς ηϋκόμοιο καὶ τέκνου (3). Διότι ἐγίνωσκεν ὁ θεός, ὅσον βαθέως ἔμελλε νὰ συγκινηθῇ ὁ ἀσυγκίνητος καὶ ἀνελεήμων νικητὴς ἀκούων προφερόμενα τὰ ὀνόματα τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ τέκνου. Καὶ τῷ ὄντι δὲν ἀπέτυχε κατὰ τοῦτο. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποδημῶν εἰς τὴν Τροίαν συνιστᾷ εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Πηνελόπην, ἵνα σεβηται τοὺς γονεῖς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἔτι μᾶλλον ἢ ὅτε αὐτὸς το παρὼν (4) «μεμνῆσθαι πατρὸς καὶ μητέρος ἐν μεγάροισιν ως νῦν ἢ ἔτι μᾶλλον ἐμεῦ ἀπονόσφιν ἐόντος».

(1) λ 208. (2) λ 494. (3) Ω 466. (4) σ. 267.

Ὅτι τὰ πρὸς τοὺς γονέας καθήκοντα δὲν ἦσαν ἐπιπολαίως κεχαραγμένα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν τέκνων οὐδὲ εὐπαραμέλητα καὶ ἐκ τῆς ἀτομικῆς προαιρέσεως ἑκάστου ἐξαρτώμενα, καταδηλοῖ ἡ πίστις, ὅτι τὴν ὀλιγωρίαν ταύτην τῶν καθηκόντων ἢ τὴν παράβασιν παρηκολούθει οὐχὶ μόνον ὄνειδος καὶ δυσφημία τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν θεῶν αὐτῶν τιμωρία. Διότι τότε παρενέβαινον ταχέως αἱ Ἐρινύες περιφρουροῦσαι τὰ καθήκοντα τὰ πρὸς τοὺς γονέας. Τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει τὸ α΄ τὰς ἐξορινομένας ἢ ἐρεθιζομένας δυνάμεις εἰς τιμωρίαν, ἣν οὐδέποτε ἐκλαθάνονται. Διὸ καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου καλοῦνται «ἔγκοτοι κύνες, κακῶν μνήμονες, ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσαι»· αἱ τοιαῦται λοιπὸν αἱ ἐρινύες εἶνε ἕτοιμοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν τῶν γονέων κατάραν κατὰ τῶν ἀσεβούντων τέκνων. Καὶ παρὰ τῷ ποιητῇ ἡ λ. ἐρινὺς καταντᾷ νὰ σημαίνῃ καὶ αὐτὴν τὴν κατάραν ἢ ἀρὰν ὡς ἐν τῇ φράσει «μητρὸς ἐρινύες» (1). Οἱ μὲν μνηστῆρες ἐξαναγκάζουσι τὸν Τηλέμαχον ἵνα ἀποπέμψῃ τὴν μητέρα εἰς τοῦ Ἰκαρίου, τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ὅπως εὐκολώτερον ἀναγκάσωσιν αὐτὴν εἰς τὸν γάμον· ὁ δὲ εὐσεβὴς υἱὸς ἀποκρίνεται (2) «οὔ πως ἔστιν δόμων ἀέκουσαν ἀπῶσαι ἥ μ' ἔτεκεν ἥ μ' ἔθρεψεν». Διότι, πλὴν τοῦ ὅτι ὑπὸ τῆς κοινωνίας θὰ δυσφημηθῇ, καὶ ὁ δαίμων πολλὰ κακὰ δώσει αὐτῷ «ἐπεὶ ἡ μήτηρ στυγερὰς ἀρήσεται ἐρινῦς»· καὶ ἀλλαχοῦ τὸ εὐσεβὲς τέκνον ἐπαναλαμβάνει πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀναιδεῖς μνηστῆρας «αἰδέομαι ἀέκουσαν ἀπὸ μεγάροιο δίεσθαι τὴν μητέρα μύθῳ ἀναγκαίῳ· μὴ τοῦτω θεὸς τελέσειεν» (3). Ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς εἰσάγει τὰς Ἐρινύας κολαζούσας οὐ μόνον τὴν πρὸς τοὺς γονέας ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔγκλημα τεῖνον νὰ διαταράξῃ τὴν ἠθικὴν ἢ φυσικὴν ἁρμονίαν ἐν τῷ κόσμῳ· ὡς καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ ποιητοῦ παρατηρεῖ (4) «ἐπίσκοποι γάρ εἰσι τῶν παρὰ φύσιν». Ὥστε ἐκ τούτου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ ἡ πρὸς τοὺς γονέας ἀσέβεια ἐχαρακτηρίζετο ὥς τι παρὰ φύσιν ἔγκλημα, ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς εὐσέβεια ὡς καθῆκον κατὰ φύσιν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον αἱ Ἐρινύες ἀπεικονίζονται ἀλλαχοῦ αἱ φυλακίδες τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου καὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ὀφειλομένου ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους (5) «οἶσθ' ὡς πρεσβυτέροισιν ἐρινύες αἰὲν ἕπονται».

(1) λ 280 καὶ Φ 412 (2) β 130. (3) υ 342. (4) Τ 418. (5) Ο 204.

Ἡ τῶν γονέων τρυφερὰ καὶ θερμὴ στοργὴ πρὸς τὰ τέκνα δὲν εἶχε μόνον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν ὁμοίων αἰσθημάτων παρ' ἐκείνων ὡς ἄμεσον καὶ ἀσφαλὲς ἐπακολούθημα, ἀλλ' ἀνέπτυσσε καὶ τὴν τῶν τέκνων πρὸς ἄλληλα ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν φυσικὴν καὶ εἰλικρινῆ. Ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ ἀμοιβαία μέριμνα φαίνεται ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ εἰς ἀκμὴν ἀνεπτυγμένη καὶ οἱ κασίγνητοι μετὰ τοὺς γονεῖς τὰ μάλιστα ἀγαπῶνται· πόσον προθύμως ὑποδέχονται τὴν Ναυσικᾶν οἱ ἀδελφοὶ ἐπιστρέφουσαν ἐκ τῆς πλύσεως! (1), πῶς ἐρρίγησεν ὁ Ἀγαμέμνων, ὡς εἶδε τὸ μέλαν αἷμα ἐκ τῆς ὠτειλῆς τοῦ κασιγνήτου Μενελάου καταρρέον (2). Τὸ ἀδελφικὸν φίλτρον δὲν δύναται λεπτότερον ἅμα δὲ καὶ ὀξύτερον νὰ παρασταθῇ. Τὸ φιλάδελφον αἴσθημα ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσι καὶ αἱ ἐπωνυμίαι «φίλε κασίγνητε, ἀδελφοὶ κήδειοι» (=κήδους καὶ φροντίδος ἄξιοι) καὶ ἡ τὸν σεβασμὸν ἅμα καὶ τὴν ἀγάπην ἐκδηλοῦσα προσφώνησις ἠθεῖε ἡ ὑπὸ τοῦ νεωτέρου πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τῆς σχέσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἄλληλα ἤτοι τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῆς τούτων πρὸς ἐκείνους καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἀρκούντως κατεδηλώθη, οἷος πολιτισμὸς ἐπίζηλος καὶ μακαριστὸς ἐβασίλευεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ οἰκογενείᾳ ὀκτὼ ἢ καὶ ἐννέα αἰῶνας πρὶν χριστιανικὸς πολιτισμὸς κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ· ὅσος μὲν ἦτο ὁ ἔρως τῶν γονέων πρὸς τὴν παιδοποιίαν ἅμα καὶ πολυπαιδίαν, πόσον ἄγνωστος ἦτο ἡ ἔκθεσις ἢ ἡ λιμοκτονία τῶν νεογνῶν, ὁπόση ἡ στοργὴ καὶ ἐπιμέλεια διὰ τὰ περισωθέντα τέκνα καὶ τὴν τούτων εὐεξίαν, καὶ πόσον ἐδονεῖτο ἡ μητρικὴ καρδία βαθύτατα ἐπὶ τῷ κινδύνῳ τῶν παίδων ὁπόση εὐδαιμονία ἐβασίλευεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκείνῃ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς οἰκογενείᾳ, ἧς ἕκαστον τῶν μελῶν ἐξετέλει προθύμως καὶ φιλοφρόνως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ γνωρίζον καλῶς, ὅτι καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐτύγχανον τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων μελῶν, οἷα δήποτε ἦσαν ταῦτα εἴτε πατὴρ εἴτε μήτηρ, εἴτε υἱὸς εἴτε θυγάτηρ εἴτε ἀδελφὸς εἴτε ἀδελφὴ ἐκαλεῖτο!! Διὸ δὲν δύναταί τις νὰ .αλύψῃ τὴν λύπην αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀντιθέσει προς τὴν νῦν κοινω-, οὐ μόνον πρὸς τὴν ἑλληνικήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν πεπολιτινην καὶ χριστιανικὴν! ἡ πολυπαιδία ἐνιαχοῦ καὶ ἀφόρητος

η 5 ζ 155 καὶ 63 (2) Δ 148.

καὶ ἔστιν ὅτε οἰκτρὰ νομίζεται, ἡ ἔκθεσις τῶν νεογνῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας δημοσίᾳ ὑποστηρίζεται, ἡ μητροκτονία ἢ πατροφονία δὲν εἶνε τι ἄγνωστον, καὶ ἡ ἀδελφοκτονία οὐχὶ σπανία!!

Ἡ γυναικεία φύσις μᾶλλον ἀγαθὴ τῆς τοῦ ἀνδρὸς

Οἱ χαρακτῆρες, οὓς παρέχει ἡμῖν ὁ ποιητὴς περὶ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ, εἶνε ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς εἰκόνας, αἵτινες εἶνε διεσκορπισμέναι ἐν τοῖς ποιήμασι περὶ τῶν σχέσεων τοῦ γυναικείου φύλου πρὸς τὸ ἄρρεν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ζώντων χαρακτήρων αὐτοῦ οὐδαμοῦ εὑρίσκονται αἱ ἐριστικαὶ καὶ παγχάλεποι γυναῖκες ἢ τὰ μάχιμα γύναια τῶν μετὰ ταῦτα περιόδων.

Ἡ γυνὴ τοῦ Ὁμήρου εἶνε τόσον ἠπία καὶ ἀγαθή, ὥστε καὶ ἐν τῇ ἀμύνῃ ἔτι τοῦ κακοῦ εὑρισκομένη οὐδαμῶς διανοεῖται νὰ ἀντιτάξῃ βίαν· δέον δὲ νὰ προστεθῇ, ὅτε ἡ ἡρωίνη αὐτοῦ ἀπεικονίζεται ἐν τῇ ἠθικῇ ἐγκαρτερήσει τῆς Πηνελόπης. Ἡ ἀληθινὴ ἡρωῒς ἡ Jeanne Darc βεβαίως εἶνε εὐγενὲς πλάσμα, ἀλλ' αὕτη φαίνεται ὡς μία κατάστασις ἀνώμαλος κατὰ τὰς ἰδέας, ἃς οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἔχουσι περὶ τῆς γυναικός· αἱ εἰκόνες τῶν Ὁμηρικῶν γυναικῶν εἶνε τέλειαι, ἀλλὰ ἐν αὐταῖς ἀπεικονίζεται μόνον ἡ τελειότης τῆς μητρός, τῆς δεσποίνης τοῦ οἴκου, τῆς ἀδελφῆς, τῆς θυγατρός, τῆς παρθένου, τῆς χήρας.

Τὰ ὅρια τοῦ γυναικείου κράτους σαφῶς διαγράφονται καὶ ἐν αὐτοῖς αὕτη ἐμμένει πιστή· οὐδόλως ἀντιποιεῖται ἀλλοτρίων δικαιωμάτων οὐδὲ ἀποπειρᾶται τοιούτου τινός. Ἡ Πηνελόπη ἄρχει τοῦ οἴκου, ἀλλ' ὅτε ὁ Τηλέμαχος εἰκονίζεται ἡβήσας πείθεται ἀναντιρρήτως τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οἵτινες φαίνονται πεπνυμένοι· τοῦ γὰρ κράτος ἦν ἐν τῷ οἴκῳ (1). Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τὰ παραχωρηθέντα αὐτῇ δικαιώματα ἀναμφισβητήτως κρατεῖ. Ἐν ᾧ ὁ Ὁμηρικὸς ἀνὴρ καὶ ἀγαθὸς ὢν ἐνίοτε ἐκτρέπεται εἰς βίαια καὶ σφοδρὰ πάθη, ἡ γυνὴ οὐδέποτε, ἀλλὰ τηρεῖ ἀείποτε τὸ μέτρον εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου. Τὴν δύναμιν αὐτῆς ἀντλεῖ ἐκ τῆς πρᾳότητος καὶ φιλοφροσύν[ης] καὶ αἱ ἡνίαι, δι' ὧν διευθύνει, εἶνε μὲν λεπταὶ καὶ μονονουχὶ ἀφανεῖ[ς] ἀλλὰ στερεαὶ ὡς τὰ νήματα τῆς μετάξης. Ἡ ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Ε

(1) φ 353.

ριπίδου καὶ ἄλλων συγγραφέων ἐμφανιζομένη μισογυνία εἶνε ἄγνωστος ἐν τῇ Ὁμηρικῇ κοινωνίᾳ, ἡ δὲ ἠθικὴ τῆς γυναικὸς αἴρεται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς τοῦ ἀνδρός. Καθῆκον μὲν ἔχει τὸ ἀγαπᾶν καὶ θεραπεύειν, ἀμοιβὴν δὲ τὸ πεποιθέναι εἰς ἐκεῖνον ὃν λατρεύει

Ὡς πρὸς τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ὡς πρὸς ἄλλα μείζονα ἁμαρτήματα αἱ γυναῖκες ἁμαρτάνουσιν ὀλιγώτερον ἢ οἱ ἄνδρες καὶ οὐδαμοῦ εἰσήχθη ἐλαττωματικὸς χαρακτὴρ γυναικὸς εἰς ὑψηλὸν βαθμόν. Ἡ ἀγαθότης τῆς γυναικὸς δεικνύεται τοσαύτη, ὥστε ἀνέχεται καὶ τὰ σφάλματα τοῦ ἀνδρός· ἡ Θεανὼ ἡ Τρωὰς χαριζομένη τῷ ἑαυτῆς ἀνδρὶ ἀνέθρεψε τὸν Πήδαιον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντήνορος, καί περ νόθον ὄντα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ στοργῆς μεθ' ἧς καὶ τὰ ἑαυτῆς τέκνα (1). Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ τῶν πεντήκοντα δμωῶν μόνον δώδεκα εἰς ἀναίδειαν ἐξώκειλαν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὗται ἐγένοντο θύματα τῆς ἀκολασίας καὶ θρασύτητος τῶν μνηστήρων, δηλοῖ ὁ ποιητὴς λέγων ὅτι «βιαίως παρευνάζοντο αὐταῖς»· κατὰ ταῦτα ἐσφαλμένη ἀποδεικνύεται ἡ τοῦ κ. Ραγκαβῆ γνώμη λέγοντος τἀναντία περὶ τῶν δμωῶν τούτων (2). Καὶ ἡ Ἑλένη ἥμαρτε μέν, ἀλλ' αἰτία εἶνε ἡ θεὰ Ἀφροδίτη (3)· διὸ οὔτε ὁ Πρίαμος αἰτιᾶται αὐτὴν (4) οὔτε ὁ Ἕκτωρ ὅστις ἐν ᾧ μεθ' ἀβρότητος φέρεται πρὸς τὴν Ἑλένην (5) καταρᾶται τὸν Πάριν, Δύσπαριν αὐτὸν ἀποκαλῶν (6)· οὔτε ὁ Μενέλαος (7) ὅστις ἀπεικονίζεται συζῶν μετ' αὐτῆς, ὡς εἰ μηδεμία θύελλα διετάραξε τὴν ἁρμονίαν τῆς συζυγίας αὐτῶν· οὐδὲ οἱ Ἀχαιοὶ οἱ τοσοῦτον κακοπαθήσαντες χάριν αὐτῆς (8)· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σώφρων καὶ συνετὴ Πηνελόπη, εἰ καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν ἕνεκεν ἐκείνης, φαίνεται δικαιολογοῦσα τὴν ἔνοχον (9). Μόνον ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν βαθεῖ πένθει ὀνομάζει αὐτὴν ῥιγεδανὴν τ. ἔ. ῥίγος καὶ φρίκην προξενοῦσαν (10)· αὐτὴ δὲ μεταμελομένη τήκεται κλαίουσα, καὶ καταρᾶται ἑαυτὴν «ὡς ὤφελεν θάνατός μοι ἁδεῖν κακός» (11)· καὶ οὐ μόνον δι' ἑαυτὴν λυπεῖται, ἀλλὰ καὶ διότι κατήσχυνε τοὺς ἀδελφούς, Διοσκούρους, οἵτινες φοβούμενοι τὰ ὀνείδεα καὶ αἴσχεα αὐτῆς ἀποφεύγουσι τὴν κοινωνίαν (12).

Ἐν ὅλῃ τῇ Ὁμηρικῇ σκηνογραφίᾳ ἐξέχει τὸ ἀνοσιούργημα τῆς

(1) Ε 69. (2) σελ. 107. (3) Γ 399 χ 37 καὶ 424. (4) Γ 162. (5) ; 358. (6) Γ 39. (7) Γ 351. (8) Β 356. (9) ψ 218. (10) Γ 171 Ζ 345 (11) Τ 325. (12) Γ 242.

Κλυταιμνήστρας, ἀλλὰ ἡ φύσις αὐτῆς δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς κακή· ὁ αἰσχρὸς Αἴγισθος θέλγει μὲν αὐτὴν πολὺν χρόνον, ἀλλ' αὕτη ἀναίνεται τὸ ἀεικὲς ἔργον ἀγαθαῖς φρεσὶ κεχρημένη (1)· ἐπὶ τέλους δὲ καταπείθεται εἰς τὴν ἀνόσιον μετ' ἐκείνου ὁμιλίαν, (ἥτις φρένας ἠπεροπεύει θηλυτέρῃσιν γυναιξὶ καὶ ἣ καὶ εὐεργὸς ἂν ᾖ) (2)· πόσον δὲ παρὰ φύσιν ἡ παρεκτροπὴ αὐτῆς φαίνεται εἰς τὴν τότε κοινωνίαν, δηλοῖ ὁ ποιητὴς ᾄδων κατ' αὐτῆς·

«ὡς οὐκ αἰνότερον οὐδὲ κύντερον ἄλλο γυναικὸς
ἥτις δὴ τοιαῦτα μετὰ φρεσὶν ἔργα βάληται».

Διὰ τὸ κακούργημα τοῦτο ὁ ποιητὴς καλεῖ αὐτὴν προσέτι οὐλομένην (3) = χαμένην καὶ θεοκατάρατον γυναῖκα καὶ ἐκφράζει φόβον μήπως τὸ αἶσχος αὐτῆς κηλιδώσῃ ὅλον τὸ γένος τῶν γυναικῶν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν γυναῖκα ἥτις εὐεργός ἐστιν (4). Τὰ μελανώτατα ταῦτα χρώματα, δι' ὧν ἐχαρακτηρίσθη τὸ ἔγκλημα αὐτῆς ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ποίησιν νὰ διεκτραγῳδήσῃ αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ διεγείρῃ τὴν φρίκην τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ κακούργημα τῆς Κλυταιμνήστρας τοσοῦτον καταδικάζεται, πόσῳ ἀνοσιώτερος εἶνε ὁ ἀποπλανήσας αὐτὴν Αἴγισθος· ἡ ἐτυμηγορία κατ' αὐτοῦ γίνεται ἐπὶ τοῦ θείου Ὀλύμπου, ὅπου ὁ ὕπατος τῶν θεῶν καὶ ἡ τῆς σοφίας ἀντιπρόσωπος ἐπιχαίρουσιν ἐπὶ τῷ ἐοικότι τούτου ὀλέθρῳ καὶ καταρῶνται «ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος ὅστις τοιαῦτά γε ῥέζοι» (5)· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπανθρώπως τιμωρεῖται. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἔμενεν ἄταφον βορὰ τῶν κυνῶν καὶ οἰωνῶν, οὐδεμία δὲ Ἀχαιῒς ἔκλαυσεν αὐτόν (6).

Δι' ὅλης τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως οὐδὲ ἓν παράδειγμα εὕρηται, ἵνα μειώσῃ τὸ ἀξίωμα. ὅτι ἡ γυναικεία φύσις εἶνε ἀγαθωτέρα τῆς τοῦ ἀνδρός, ὅτι αὕτη πανταχοῦ ἐπιδεικνύεται ὡς ἔρεισμα τῆς ἀρετῆς, σπανιώτατα ὡς ὄργανον διαφθορᾶς καὶ οὐδέποτε ὡς ἀφορμὴ ἢ πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Ἡ σεμνότης τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων ὡς πρὸς τὰς κατωτέρας ἀπολαύσεις εἶνε τοσαύτη, ὥστε πᾶν τὸ εἰς τὴν ἡδυπάθειαν τεῖνον, πᾶσαν χυδαίαν ἀπόλαυσιν ἐπιμελῶς ἀποκρύπτει ὁ ποιητὴς λίαν εὐλαβῶς ἅπτεται τούτων διὰ τῶν φράσεων «ἔρως πυκνὸς φ

(1) γ 266. (2) ο 421 (3) ω 97. (4) λ 427-434. (5) α 47. (6) γ ...

νας ἀμφεκάλυψε (1)· ἔρῳ θυμὸν ἐθέλχθησαν (2)· ἔραταί τις καὶ γλυκὸς ἵμερος αἱρεῖ· ἵμερος καὶ φιλότης». Καὶ αὗται αἱ ἡδυπαθεῖς ἀπολαύσεις, αἵτινες αἰσχύνονται νὰ προσεγγίσωσι τὸν ἱερὸν περίβολον τοῦ γαμηλίου βίου (3), μετ' ἀναλόγου περισκέψεως σκιαγραφοῦνται καὶ πόρρω ἀπέχουσι τῶν χυδαίων καὶ κτηνωδῶν ἀπολαύσεων, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰς μετὰ ταύτας περιόδους τῆς Ἐθνικῆς θρησκείας καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς λαμπροτέραις ἐποχαῖς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρώμης, καὶ αἵτινες κατασπιλοῦσι καὶ καταμιαίνουσι καὶ αὐτὰς τὰς χριστιανικὰς κοινωνίας σήμερον, ἐν αἷς ὡς ἐκ τῆς στατιστικῆς ἀπεδείχθη, τὸ πέμπτον τῶν γυναικῶν πάσης μεγαλοπόλεως ἀποζῇ διὰ τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν θελγήτρων αὐτῶν (4).

Ἔτι μᾶλλον φαεινὸν τεκμήριον ὑπὲρ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐπὶ τῆς γῆς, ζητητέον καὶ ἐν τῇ σχέσει τῶν οὐρανίων θεῶν καὶ θεαινῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ δύο γένη τῶν θεῶν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ πνεῦμα ἴσως εἶνε ἴσα. κατὰ τὴν ἁγνότητα αἱ θεαὶ ὑπερβάλλουσι τοὺς θεοὺς ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ποιήσει· ἐν τῇ ἀσέμνῳ σκηνῇ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης οἱ μὲν θεοὶ σπεύδουσιν ἐπὶ θέαν, ἡδέως παραμένουσι καὶ ζηλοῦσι μάλιστά τινες τὸν Ἄρην, ἀλλ' αἱ θηλύτεραι θεαὶ ἔμενον οἴκοι ἑκάστη ἐξ αἰδοῦς (5).

Μετὰ τὸν Δία ἀνώτεραι θεότητες κατὰ τὸν ποιητὴν εἶνε ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Ἀπόλλων, ἀλλὰ πάντων τούτων πολλῷ ὑπερέχει ἡ Παλλὰς «ἶσον μένος καὶ ἐπίφρονα βουλὴν ἔχουσα πατρί». Ἡ προτίμησις καὶ ὑπεροχὴ τοῦ θηλυκοῦ γένους τῶν θεοτήτων ἴσως ἀπεικονίζει τὴν ἐπὶ τῆς γῆς θέσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ γυναικείου φύλου.

Εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῆς Ὁμηρικῆς οἰκογενείας ἐπὶ τοὺς δούλους.

Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τὸ ἔθος τοῦ νὰ μεταβάλῃ εἰς δοῦλον αὐτοῦ ὁ νικητὴς τὸν αἰχμαλωτιζόμενον ἐπεκράτει καὶ οἱ νικηταὶ τοὺς συλλαμβανομένους αἰχμαλώτους δούλους ἑαυτῶν ἐποιοῦντο. Τὸ ἔθος ο πάντως φαίνεται λυπηρὸν καὶ δυσσυμβίβαστον πρὸς τὸ φιλε-

Ζ 294. (2) σ. 212. (3) ἀσπάσιοι εἰς τὸν θεσμὸν τοῦ γαμηλίου λέκτρου
 η ψ 296. (4) Ραγκαβῆς σ. 108. (5) θ 321 - 342.

λεύθερον πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις τὰ πάντα ἐθυσίαζε χάριν τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήσσηταί τις, ἐπειδὴ καὶ νῦν, ὅτε οἱ λαοὶ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀναγεννήθησαν καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου τόσον εὐρέως διεδόθησαν, ἡ δουλεία ἐπικρατεῖ πολλαχοῦ, ὡς ἐν τῷ γεωργικῷ λαῷ τῆς Ἰρλανδίας, ἐν τῇ Ν. Ἀμερικῇ καὶ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατηργήθη μετὰ δεινὸν ἀγῶνα ἡ φαγέδαινα αὕτη ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ. Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν, ἣν ὑμνοῦμεν ὡς ἀνδρικὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἴσως τυγχάνει μία τῶν νηπιακῶν αὐτῆς ὡρῶν, ἴσως δὲ καὶ τὰ πρῶτα τῆς ἠοῦς ἀπαυγάσματα ἐκλαμβάνομεν ὡς πλήρη μεσημβρίαν (1). Οἱ τοιοῦτοι δὲ διὰ τὴν τύχην τοῦ πολέμου καθιστάμενοι δοῦλοι, ἐλέγοντο δμῶες ἀναγκαῖοι ὅ. ἐ. πολέμῳ ἢ ἀνάγκῃ δεδμημένοι, ἢ ὑποδεδουλωμένοι· τὸ δὲ ἀναγκαῖοι τοῦτο σαφῶς ἑρμηνεύει ἡ φράσις *κρατερὴ δ' ἐπικείσεται ἀνάγκη* καὶ τὸ *ἀναγκαῖον* τοῦτο *ἦμαρ* εἶναι τὸ *δούλιον ἦμαρ* (2) ὅπερ ἄρχεται, ὅταν παύσηται τὸ *ἐλεύθερον ἦμαρ*.

Ἡ τοιαύτη δὲ ὅμως ἀπότομος καὶ εἰς τοὐναντίον μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἤτοι ἡ μετάπτωσις ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν δουλείαν συνεπάγεται καὶ τὴν ῥιζικὴν ἀνατροπὴν τῆς ψυχικῆς καταστάσεως αὐτοῦ καὶ ἡ δουλεία συντρίβει τὸ φρόνημα τοῦ ἀτόμου καὶ ἐξαχρειοῖ αὐτὸ ψυχικῶς, κατὰ τὴν ῥῆσιν μάλιστα τοῦ ποιητοῦ ἀφαιρεῖται ἡ δουλεία τὸ *ἥμισυ τῆς ἀρετῆς* τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἀφοῦ τοιαύτη ψυχικὴ ἀνατροπὴ ἐν αὐτῷ ἐγένετο καὶ ὁ δοῦλος ἢ ὁ δμὼς οὐδὲν ἔτι δικαίωμα ἔχει, ἀλλὰ εἰς κτῆμα ἔμψυχον τοῦ δεσπότου μετεβλήθη, ὡς εἰκός, ὁ δοῦλος νομίζει ὅτι δὲν πρέπει καὶ νὰ ἐργάζηται ἑκὼν ἢ ἐθελοπροθύμως χάριν ἀλλοτρίων συμφερόντων ἢ καὶ ὅταν ἐργάζηται, ἀναγκαστικῶς καὶ ὅλως ἀπροθύμως θὰ ἐκτελέσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἂν τύχωσιν εὐκαιρίας τινός, καὶ τὸ κράτος τοῦ δεσπότου μειωθῇ, *οὐκέτι ἐθέλουσιν οἱ δμῶες ἐναίσιμα ἐργάζεσθαι*, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἀγαθὸς συβώτης Εὔμαιος (3). Ἐπειδὴ δὲ τόσον δυσθύμως εἶχον οἱ δμῶες πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς ἰδιαιτέρως οἱ δεσπόται μετά τινος μειλιχιότητος τήν τε δουλείαν κούφως νὰ φέρωσιν καὶ τὰ ἔργα μ[ετὰ] προθυμίας νὰ ἐπιτελῶσι (4)·

(1) Ραγκ. οἰκογ. β 145. (2) Ζ 458, 455 Π 836. (3) ρ 320. (4) χ 42[illegible]

«τὰς μὲν τέργα διδάξαμεν ἐργαζεσθαι
.....καὶ δουλοσύνην ἀνέχεσθαι.....

Ἀναλόγως πρὸς τὸ ἔνδοθεν συντετριμμένον φρόνημα τῆς ψυχῆς ταπεινοῦται καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ δούλου, οὗ τινος καὶ τὸ τῆς ἐσθῆτος εὐτελὲς καὶ πενιχρὸν εἶνε καὶ τὸ σῶμα λωβηθὲν κατεκυρτώθη καὶ τὸ εἶδος ἀγενὲς κατέστη καὶ ῥυπαρόν·

«....αὐχμεῖς τε κακῶς καὶ ἀεικέα ἕσσαι
οὐδέ τι τοι δούλειον ἐπιπρέπει εἰσοράασθαι
εἶδος καὶ μέγεθος· βασιλῆϊ· γὰρ ἀνδρὶ ἔοικας» (1)·

οὐ μόνον δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν νὰ ἐκπληρῶσιν οἱ δοῦλοι δὲν προθυμοποιοῦνται, ἀλλὰ καὶ εἰς τόσην κακουργίαν ῥέπουσι ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ἀνθρωπεμπορίαν ἐξασκοῦσιν ἂν δυνηθῶσιν, ὅπως ὁ ἀτυχὴς Εὔμαιος ἀπημπολήθη ὑπὸ κακούργου δμωῆς υἱὸς ὢν βασιλέως (2). Ἐνταῦθα δὲ καταφαίνεται τὸ ἥμερον καὶ προσηνὲς πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἐποχήν. Διότι ὅσον ἄγρια ἔνστικτα καὶ ἂν ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ δούλου, ὅσην κακουργίαν καὶ ἂν ἐνσταλάξῃ ἐν αὐτῷ ἡ τύχη αὐτοῦ, ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀγαθῆς καὶ φιλανθρώπου οἰκογενείας, οἵα ἀπεικονίζεται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ τότε ἑλληνικὴ οἰκογένεια, πάντα τὰ ζιζάνια ἐκριζοῦνται καὶ τὰ ἀγαθὰ σπέρματα θαυμασίως ὡς νὰ ἀναπτυχθῶσι καὶ εὐδοκιμήσωσι δύνανται. Ὁ δοῦλος ὅστις ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τύχης τόσον χαλεπὸς ἐφάνη, καθίσταται πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος ὑπηρέτης, καὶ βοηθὸς τοῦ δεσπότου ὥστε καὶ μέλος τῆς οἰκογενείας ἐκείνου νὰ νομίζηται· ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται τὴν λ. οἰκῆες ἤτοι οἰκεῖοι τ. ἔ. ἄνθρωποι τοῦ οἴκου, ἀλλὰ διὰ ταύτης δὲν σημαίνει μόνον τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας δηλαδὴ τοὺς συζύγους καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς δούλους οὓς ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια τείνει πρὸς ἑαυτὴν νὰ ἀφομοιώσῃ, καὶ οἵτινες τὴν ἑαυτῶν τύχην πρὸς τὴν τοῦ δεσπότου νὰ συναυτίσωσι προθυμοποιοῦνται. Ἡ οἰκοδέσποινα ἐργάζεται καθημένη ἐν μέσῳ τῶν δμωῶν, διδάσκει καὶ συνδιαλέγεται μετ᾽ αὐτῶν ἴση πρὸς ἴσας· ἡ Ναυσικᾶ ἐξέρχεται μετὰ τῶν θεραπαινίδων εἰς τὸν ποταμόν, μετ᾽ αὐτῶν ᾄδει καὶ χορεύει, συμπαίζει τὴν σφαῖραν,

(1) ω 250-252. (2) ο 448.

λούεται καὶ χρίεται μετ' αὐτῶν. Δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐνταῦθα μεταξὺ δεσποινίδος καὶ θεραπαίνης διαφοράν τινα; ἐκείνη συμφέρεται καὶ συνεργάζεται μετ' αὐτῶν ὡς ἀδελφή, καλεῖ αὐτὰς φίλας, ὡς καὶ ἡ Πηνελόπη ὀνομάζει τὰς ἑαυτῆς δμωάς, ἐν ᾧ ἡ Εὐρυνόμη καὶ Εὐρύκλεια καλοῦσι τὴν Πηνελόπην τέκνον ἐμὸν καὶ φίλον τέκνον (1), ἡ σύζυγος τοῦ Ὀδυσσέως ἀνατρέφει ἢ ἀτιτάλλει τὴν δμωὴν Μελανθὼ ὡς παῖδα αὐτῆς (2)· ἀλλαχοῦ αἱ θεραπαινίδες εἰσάγονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συνορχούμεναι μετὰ τῆς δεσποίνης αὐτῶν ἐν γάμῳ, ἀφοῦ πρότερον ἐλούσαντο καὶ καθαρὰ ἐνδύματα ἠμφιέσθησαν· ἕνεκα δὲ τῆς φιλανθρώπου συμπεριφορᾶς τῆς οἰκογενείας πρὸς τοὺς δμῶας καὶ δμωάς, οἵα ἐξοικείωσις πρὸς ἀλλήλους ἐπῆλθεν, ὅση δὲ ἀμοιβαία ἑκατέρωθεν ἀγάπη καὶ στοργὴ ἀνεπτύχθη! οἱ δοῦλοι ἀσπάζονται τὸν δεσπότην ἀλλὰ καὶ οὗτος φιλεῖ ἐκείνους ὡς μέλη ἴσα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας (3)· οἵα ἀντίθεσις τῆς μεταχειρίσεως τῶν δούλων ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ πεπολιτισμένων Εὐρωπαίων δειχθεῖσαν εἰς τοὺς Νιγρίτας ἢ τοὺς μαύρους δούλους!

Ἀλλ' ἐξ ὅλων τῶν οἰκογενειῶν λάβωμεν μιαν καὶ μόνην ὡς παράδειγμα, τὴν τοῦ Ὀδυσσέως. Ἰδοὺ δὲ ποῖαι σκηναὶ συμπαθητικαὶ ἀναθρώσκουσιν ἐνώπιον ἡμῶν ἐκ ταύτης. Ὁ Λαέρτης λ. χ. κατοικεῖ ἐπ' ἀγροῦ ἔξω τῆς πόλεως διὰ τὴν λύπην αὐτοῦ, ἐκεῖ μένουσιν οἱ δμῶες, οἵτινες εἰ καὶ ἀναγκαῖοί εἰσιν, ὅμως συνδιαιτῶνται μετ'αὐτοῦ, καίτοι δὲ οὗτος εἶνε καταβεβλημένος, καὶ οὐδεὶς φόβος ἢ ἀνάγκη ἐξ αὐτοῦ πλέον, οἱ δμῶες ὅμως προθύμως ἐργάζονται τὰ κτήματα, Σικελὴ δὲ γυνὴ γρηῢς ἐνδυκέως κομέεσκεν τὸν γέροντα ἐπ' ἀγροῦ (4)· ἀλλὰ πόσον εὐγενὴς εἶνε ἡ ψυχὴ τοῦ βουκόλου ἐκείνου Φιλοιτίου! μετὰ πόσης φιλοφροσύνης καὶ συμπαθείας ὑποδέχεται τὸν ἄγνωστον ἐκεῖνον ἐπαίτην, ὑφ' ὃν λανθάνει ὁ ἀγαθὸς πρῴην δεσπότης αὐτοῦ, καὶ πόσην φιλανθρωπίαν ἐκχέει ἡ τοῦ βουκόλου ἐκείνου ἀπαίδευτος καρδία! καὶ ὁ μάλιστα πεπαιδευμένος ἠδύνατο νὰ ζηλώσῃ τὴν εὐγένειαν τῆς καρδίας ἐκείνης. Ὁ Φιλοίτιος δύναται παραλαβὼν τὰ ἀδέσποτα βουκόλια τοῦ ἀπολομένου δεσπότου νὰ διαιωθῇ εἰς Πελοπόννησον ἢ εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ ἰδιοποιούμενος ἐκεῖ πλούσιος νὰ γένηται· ἀλλὰ δὲν καταδέχεται νὰ πράξῃ τοιο-

(1) σ 170 ψ 26. (2) σ 323. (3) ω 398. (4) ω 210.

τι, προτιμᾷ μένων παρὰ τῷ δυστυχοῦντι υἱῷ τοῦ ἀπολομένου δεσπότου νὰ βοηθῇ καὶ παραμυθῆται αὐτόν (1), ὁσάκις δὲ ἀναμιμνήσκεται τοῦ δεσπότου δεδάκρυνται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ (2).

Οἱ δμῶες ἐξευγενίζονται θαυμασίως ὡς καὶ μέχρι τοῦ ἰδανικοῦ ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν οἰκογένειαν.

Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐξοικειώμεθα πρὸς τὴν ἀγαθότητα τῶν ἐξευγενιζομένων δμώων καὶ δμωῶν, ὅμως ὁ ποιητὴς ἀεὶ ζωηροτέρας εἰκόνας ἐπιφυλάττει, ἵνα καταπλήττῃ ἡμᾶς. Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ὀδυσσέως ἐν ᾧ εἶνε ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα δμωάς. μόνον ὀλίγαι ἀτασθάλλουσιν διαφθαρεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀναισχύντων μνηστήρων, αἱ δὲ πλεῖσται πολλὴν περιποίησιν ἔχουσαι καὶ εὐτυχίαν ἢ ἀγλαΐαν πισταὶ καὶ ἀφωσιωμέναι διατελοῦσι πρὸς τὴν δυστυχοῦσαν οἰκογένειαν τῆς Πηνελόπης· ἰδοὺ λοιπὸν πῶς αὗται ὑποδέχονται τὸν Ὀδυσσέα μετὰ εἴκοσι ἔτη ἐπιστρέψαντα εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ·

αἱ μὲν ἄρ' αμφεχέοντο καὶ ἠσπάζοντο Ὀδυσσῆα
καὶ κύνεον ἀγαπαζόμεναι κεφαλήν τε καὶ ὤμους
χεῖράς τε αἰνύμεναι· τὸν δὲ γλυκὺς ἵμερος ᾕρει
κλαυθμοῦ καὶ στοναχῆς· γίνωσκε δ' ἄρα φρεσὶ πάσας (3).

Παραπλησία δὲ εἶνε καὶ ἡ σκηνή, ἐν ᾗ τὸν Ὀδυσσέα ἀναγνωρίσαντες ὁ ἐπιβουκόλος καὶ συβώτης περιπτύσσονται αὐτόν, καὶ κατασπάζονται τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὤμους, εἰς οὓς ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποδίδει τὰ αὐτὰ (4)· αἱ περιπαθεῖς αὗται δεξιώσεις καὶ ἀντιφιλοφρονήσεις γενόμεναι μετὰ εἰκοσαετῆ χωρισμὸν δὲν δεικνύουσι τὸν σφιγκτὸν καὶ ἀδιάρρηκτον δεσμὸν τὸν συνδέοντα καὶ συνοικειοῦντα τοὺς δεσπότας καὶ δούλους;

Ἀλλ' ἡ ἀγαθότης τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας καὶ τὸ ἠθικὸν πνεῦμα τὸ διέπον καὶ ζωογονοῦν αὐτὴν τοσοῦτον ἐγένοντο κύρια τῆς ψυχῆς τοῦ δούλου, ὥστε οὐ μόνον ἐκάθηραν αὐτὸν ἐκ τῶν πονηρῶν ἐνστίκτων ἅτινα εἰς ἀγαθὰ μετεποιήθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδανικὸν τύπον καὶ ἀφοσιώσεως τὸν δοῦλον ἀνύψωσαν. Τοῦ ἰδεώδους δὲ τούτου ἔχομεν δύο φαεινὰ παραδείγματα ἤτοι τὸν συβώτην Εὔ-

185-225. (2) ω 398. (3) χ 497. (4) φ 222.

μαιον καὶ τὴν τροφὸν καὶ ταμίην Εὐρύκλειαν, ἀμφοτέρους δὲ ἐξιδανικευομένους ἐν τῇ ἐναρέτῳ οἰκογενείᾳ τοῦ Λαέρτου.

Ὁ Εὔμαιος ὁ συβώτης ἰδεώδης τύπος τοῦ πιστοῦ δούλου

Καὶ ὁ μὲν Εὔμαιος ὁ πιστὸς συβώτης τοῦ Ὀδυσσέως ὁ ὄρχαμος τῶν ἀνδρῶν (1) εἰ καὶ κατήγετο ἐκ βασιλικοῦ αἵματος (2), ὅμως κατήντησε δμὼς διὰ τὴν κακουργίαν τῆς δμωῆς αὐτῶν, ἥτις ἀπημπόλησεν αὐτὸν εἰς Φοίνικας ἐμπόρους (3). Ἀλλ' ἡ καλὴ τύχη περιήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀγαθὰς χεῖρας, εἰς τὴν εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον μητέρα τοῦ Ὀδυσσέως, ἥτις ἠγόρασεν αὐτὸν ὡς δοῦλον, ἀλλὰ τόσον φιλοφρόνως προσεφέρετο πρὸς αὐτόν, ὥστε ἔτρεφεν αὐτὸν σὺν τῇ θυγατρί, ἥτις ὁμῆλιξ ἐκείνῳ ἦτο, καὶ ἐξ ἴσου σχεδόν τι πρὸς ἐκείνην αὐτὸν ἐτίμα καί περ δοῦλον ὠνητὸν ὄντα (4). Ἀλλ' ἐκ τῆς φιλόφρονος καὶ φιλανθρώπου συμπεριφορᾶς τῶν δεσποτῶν αὐτοῦ τοσοῦτον ἀφωσιώθη εἰς ὅλην τὴν οἰκογένειαν αὐτῶν, ὥστε ὁ πιστὸς συβώτης, ἂν καὶ ποθῇ τὴν πατρικὴν ἑστίαν, ὅμως προτιμᾷ νὰ μένῃ πλησίον τοιούτων δεσποτῶν, ὧν τὴν ἠπιότητα θαυμάζει καὶ ἀνωτέραν μάλιστα τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς ἀγανοφροσύνης εὑρίσκει (5)· πρὸς δὲ τὸν Ὀδυσσέα, ὅς ὀφίλει αὐτὸν ἐκθύμως καὶ ἐκήδετο αὐτοῦ πατρικῶς, οὕτω διετέθη, ὥστε ἐπὶ εἴκοσιν ἤδη ἔτη ἐναγωνίως ἀναμένει ποθῶν αὐτόν, καὶ ὁσάκις ἄλλος τις μνείαν τοῦ ἀγαθοῦ ἄνακτος ποιεῖται ἐνώπιον αὐτοῦ, συγκινεῖται, ἄχνυται καὶ εἰς δάκρυα ἀναλύεται (6)· καὶ οὐδαμῶς θρηνεῖ τὴν ἰδίαν συμφοράν, ὅτι ἀντὶ βασιλόπαιδος δοῦλος ἐγένετο, ἀλλὰ κάθηται ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων χάριν τοῦ ἰσοθέου ἄνακτος. Καίτοι δὲ τόσον ἐγκαρδίως καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ, τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς πρὸς τὸν ἰσόθεον ἄνακτα τοιοῦτον εἶνε, ὥστε δὲν τολμᾷ νὰ μνημονεύσῃ αὐτοῦ ὀνομαστικῶς, ἀλλ' εὑρίσκει ἄλλην λέξιν διὰ τὸν ἔξοχον ἐκεῖνον δεσπότην καὶ ἠθεῖον αὐτὸν καλεῖ καίπερ πόρρω ὄντα (7). Καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Τηλέμαχον τὸν νεαρὸν δεσπότην τρέφει θερμὸν καὶ ἰσχυρὸν τὸ αἴσθημα τῆς αἰδοῦς, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ αἰδὼς δὲν μένει καθαρὰ ἀλλὰ συνανακεράννυται ἐ τινος δέους. Διότι ὅσον ἀφωσιωμένος καὶ ἂν εἶνε πρὸς αὐτόν, ς

(3) ξ 21. (4) ο 413. (5) ο 449. (6) ο 365. (1) ξ 137. (2) ... 170. (3) ξ 145.

φοβεῖται μὴ δυσαρεστήσῃ τι αὐτῷ. Διότι πᾶσα παρατήρησις πρὸς τὸν ἰδανικὸν τοῦτον συβώτην ἤθελε φανῇ ἐπίπληξις χαλεπὴ καὶ λίαν ἀλγεινὴ (1) (αἰδέομαι καὶ δείδια μή μοι ὀπίσω νεικέῃ· χαλεπαὶ δὲ ἀνάκτων ὁμοκλαί)· ὁ δὲ Τηλέμαχος καίτοι δοῦλον ἔχει αὐτόν, ὅμως ἄττα καλεῖ (2)· ὅτε δὲ ὁ Ἀντίνοος ἠπείλησεν αὐτῷ ὡς ἀφωσιωμένῳ εἰς τὸν οἶκον τοῦ δεσπότου, ὁ εὐγενὴς συβώτης περιφρονῶν ἀπαντᾷ ὅτι «οὐδένα λόγον ποιεῖται τούτου, εἴως ἐχέφρων Πηνελόπη ζώει αὐτῷ ἐνὶ μεγάροις καὶ Τηλέμαχος θεοειδής (3). Ἀλλὰ πόσον ἐπισπᾶται τὴν ἀγάπην καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος συβώτης, ὅταν βλέπῃ ἐξαπιναίως τὸν Τηλέμαχον ἐκ Πύλου ἐπανελθόντα! (4) ἐκπλαγεὶς ἀνεπήδησεν ὁ συβώτης καὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως ἔπεσον ἐκ τῶν χειρῶν τὰ ἀγγεῖα ἐν οἷς τὴν τροφὴν παρεσκεύαζεν, ἦλθε δὲ ἀμέσως ἐνώπιον τοῦ ἄνακτος·

«κύσσε δέ μιν κεφαλήν τε καὶ ἄμφω φάεα καλὰ
χεῖράς τε ἀμφοτέρας· θαλερὸν δὲ οἱ ἔκπεσε δάκρυ».

Ὡς δὲ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ παῖδα, τὸν μόνον καὶ ἀγαπητόν, δι' ὃν πολλὰ ἄλγεα ὑπέστη, ἐπανελθόντα ἐκ μακρινῆς γῆς δεκάτῳ ἐνιαυτῷ ὑποδέχεται, οὕτω καὶ ὁ θεῖος συφορβὸς τὸν θεοειδῆ Τηλέμαχον ἐναγκαλισθεὶς ἠσπάζετο πάντα ὡς ἐκ θανάτου φυγόντα. Ἐκ τῆς εὐσεβοῦς δὲ οἰκογενείας ἐν ᾗ ἀνετράφη, οἷα θαυμαστὰ αἰσθήματα θρησκευτικὰ καὶ ὅση θεοσέβεια καὶ εὐσέβεια ἐπιπολάζουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (5)· ὅση δὲ πίστις εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων (6). Καίτοι δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ εἶνε ἀπών (7), αὐτὸς αὐξάνει τὴν περιουσίαν αὐτοῦ καὶ δοῦλος ὢν ὑφ' ἑαυτὸν νέους δούλους προσλαμβάνει· εὐλόγως δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς θαυμάζων τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ ὑπισχνεῖται ὅτι θὰ δώσῃ αὐτῷ ἄλοχον καὶ κτήματα καὶ οἰκίας αὐτῷ θὰ κτίσῃ πλησίον τῆς ἰδίας καὶ μάλιστα θὰ θεωρῇ αὐτὸν ἑταῖρον καὶ κασίγνητον τοῦ Τηλεμάχου (8), ὅταν σὺν θεῷ κολάσωσι τὴν κακουργίαν τῶν μνηστήρων.

(1) ρ 187. (2) π 31. (3) ρ 388. (4) π 12. (5) ξ 38, 83, 420. (6) ξ 524. (7) ξ 449. (8) φ 214.

Ἡ Εὐρύκλεια τὸ ἰδεῶδες τῆς τροφοῦ καὶ δούλης

Ἡ δούλη, ἥτις ἐχρηοίμευεν ὡς τροφὸς τῆς κόρης ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἀνέπτυσσε τόσην στοργὴν πρὸς τὴν τροφίμην αὐτῆς, ὥστε ὅτε ἡ κόρη αὕτη ἐνυμφεύετο, παρηκολούθει αὐτὴν καὶ εἰς τὴν νέαν κατοικίαν· ὁ ποιητὴς ἐπικυροῖ τοῦτο διὰ παραδειγμάτων. Ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν δμωῶν ἡ Εὐρύκλεια ἀπεικονίζεται ὡς τὸ πρότυπον τῆς πιστῆς δούλης καὶ ὡς τὸ ἰδανικὸν τῆς τροφοῦ. Αὕτη ἔσχε τὴν ἀτυχίαν νὰ περιπέσῃ εἰς δουλείαν, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὁ Λαέρτης ἠγόρασεν αὐτὴν καὶ τοσοῦτον τὴν ἀρετὴν αὐτῆς ἀνεγνώρισεν, ὥστε ἶσα τῇ κεδνῇ ἀλόχῳ αὐτὴν ἐτίμα (1). Ἐν τῇ οἰκίᾳ δὲ τοῦ Λαέρτου οὐ μόνον ἡ πιστὴ οἰκονόμος ἢ ταμίη ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ ἐπόπτις τῶν ἄλλων δμωῶν ἀνεδείχθη. Αὕτη εἶνε ἡ πιστὴ ἀμφίπολος τῆς Πηνελόπης, καὶ ἡ αὐτὴ ἀνέθρεψεν ἐπιμελῶς τὸν Ὀδυσσέα. Καὶ ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, φιλοφροσύνην καὶ τὸν σεβασμὸν ἐκδηλοῦσι προσαγορεύοντες αὐτὴν ἐξαιρετικῶς «μαῖαν»· ὁ Τηλέμαχος ὅταν θέλῃ νὰ ἀποδημήσῃ εἰς Πύλον, κίνημα λίαν παράβολον καὶ ἐπικίνδυνον εἰς αὐτόν, εἰς τὴν Εὐρύκλειαν τὸ πρῶτον ἐμπιστεύεται καὶ ὅτε ἡ προσφιλὴς καὶ σεβαστὴ μαῖα ὤμοσεν, ὅτι θὰ φυλάξῃ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἀπόρρητον εἰς τὴν Πηνελόπην καὶ ἀνέλαβε νὰ προνοῇ ἵνα μὴ κατατήκηται ἡ μήτηρ καὶ κλαίουσα ἰάπτῃ τὸν καλὸν χρόα, τότε ὁ νεανίας ἀποδημεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκειότης καὶ ἡ στοργὴ τῆς Πηνελόπης ὁπόση ἦτο πρὸς αὐτήν, φαίνεται καὶ ἐκ τούτου μάλιστα· ὅτε δηλ. ἡ ἀφωσιωμένη γραῖα ἀνήγγειλεν τῇ Πηνελόπῃ τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα ἤτοι τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ πολυποθήτου συζύγου, ἐκείνη δὲν κρατεῖται, ἀλλὰ περιπλέκεται καὶ περισφίγγει τὴν σεβασμίαν ἀμφίπολον ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς δακρύουσα (2). Ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ τῆς θείας ἐκείνης γραίας τοσοῦτον ἐζωογόνησεν τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῶν ἐτῶν μέλη αὐτῆς, ὥστε τὰ γραϊκὰ γόνατα αὐτῆς ἀνεπήδησαν μετὰ νεανικῆς δυνάμεως καὶ σφρίγους, ἵνα τὰ εὐαγγέλια μεταδώσῃ εἰς τὴν σεπ-ἄνασσαν (3). Ἀλλ' ὁπόσον τὴν συμπάθειαν ἡμῶν διεγείρει καὶ δάκρυα ἡμᾶς κινεῖ, ὅταν αὐτὴ ἡ τροφὸς αἰφνιδίως καὶ ὅλως ἀπ(

(1) α 432. (2) ψ 32. (3) ψ 3.

δοκήτως ἀναγνωρίζῃ τὸν περιπόθητον καὶ ἐναγωνίως ἀναμενόμενον δεσπότην αὐτῆς μόνον ἐκ τῆς οὐλῆς! ἰδοὺ ἡ ἀπαραμίλλου χάριτος καὶ ἀμιμήτου τέχνης ἐξαισία σκηνή (1)·

«τὴν (οὐλὴν) γρῆυς χείρεσσι καταπρηνέσσι λαβοῦσα
γνῶ ρ' ἐπιμασσαμένη, πόδα δὲ προέηκε φέρεσθαι
ἐν δὲ λέβητι πέσε κνήμη, κανάχησε δὲ χαλκὸς
ἂψ δ' ἑτέρωσ' ἐκλίνθη· τὸ δ' ἐπὶ χθονὸς ἐξέχυθ' ὕδωρ·
τὴν δὲ χάρμα καὶ ἄλγος ἕλε φρένα, τὼ δέ οἱ ὄσσε
δακρυόφι πλῆσθεν, θαλερὴ δέ οἱ ἔσχετο φωνή».

Ὅσον δὲ ἀληθῶς ταραττόμεθα καὶ δυσμενῶς πως διατιθέμεθα πρὸς τὸν πολυπαθῆ ἥρωα, ὅτε τοιαύτην θείαν τροφόν, τὴν τόσον περιπαθῶς φιλοῦσαν αὐτὸν ἔλαβε διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς σφιγκτὰ ἐκ τοῦ λαιμοῦ, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἐφελκύσας αὐτὴν πλησίον αὐτοῦ ἀπειλεῖ ἀποτόμως καὶ τραχέως, ἵνα μὴ τὸ μυστικὸν ἐκ χαρᾶς προδώσῃ πρὶν ὁ ἥρως τοὺς ἀναισχύντους μνηστῆρας κακοὺς κακῶς ἀπολέσῃ.!

Πηνελόπη. Τέλειος τύπος γυναικὸς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν

Πάντως ἤθελον μειώσῃ τὰς ἀρετὰς τῆς ὁμηρικῆς Ἑλληνίδος, ἂν παρέλιπον νὰ σκιαγραφήσω ἰδιαιτέρως τὸ πρόσωπον τῆς Πηνελόπης ἐκ τῶν ἐγκατεσπαρμένων ἑκασταχοῦ τῶν ποιημάτων ἐμφανίσεων τῆς θείας ταύτης γυναικός, περὶ ἣν πλέκονται ὅλα τὰ νήματα τῆς Ὀδυσσείας, καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὸν τέλειον τύπον τῆς γυναικὸς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

α) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι τὸ σῶμα αὐτῆς ἦτο ὑψηλόν, ῥαδινὸν καὶ ὡραῖον, δηλοῖ ὁ ποιητὴς ποιῶν αὐτὴν τῇ Ἀρτέμιδι ἰκέλην ἢ τῇ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ· ἡ χάρις καὶ ἡ καλλονὴ τοῦ σώματος αὐτῆς μνημονεύονται πολλάκις καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀγλαΐην καὶ σαφῶς λέγεται «περίεστι τῶν ἄλλων γυναικῶν εἶδός τε μέγεθός τε» (2)· καὶ ὅτι ἦτο σπανία γυνὴ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ πεφημισμένη, δηλοῦται διαρρήδην (3). Καὶ ἡ θεὰ δὲ Ἀθηνᾶ προστατεύουσα -·-ὴν ἐξωραΐζει «καὶ τὰ μὲν πρόσωπα αὐτῆς καθαίρει κάλλεϊ ἀμβροσίῳ περ χρίεται ἡ Κυθηρία Ἀφροδίτη, ποιεῖ δὲ αὐτὴν μακροτ-ν καὶ παχυτέραν εἰς τὸ ἰδεῖν, πρὸς δὲ λευκοτέραν καὶ αὐ-

τ 468. (2) σ 245. (3) σ 210.

τοῦ τοῦ πριστοῦ ἐλέφαντος (1). Διὸ καὶ ὁσάκις κατ' ἀνάγκην ἐμφανίζεται πρὸ τῶν μνηστήρων μετὰ τῆς προσηκούσης σεμνότητος καὶ ὑπὸ τῶν ἀμφιπόλων περιστοιχιζομένη, οἱ μνηστῆρες διακηρύττουσι, ὅτι πάντες, ὅσοι ἤθελον ἴδῃ αὐτήν, δύνανται νὰ θελχθῶσι, καὶ μνηστῆρες αὐτῆς νὰ γένωνται (2).

β) Ἀλλὰ τὰ τοῦ σώματος πλεονεκτήματα ὀλίγην ἀξίαν θὰ εἶχον, ἂν μὴ ἐπέστεφον αὐτὰ αἱ τῆς ψυχῆς ἀρεταί· αὗται δὲ περικόσμουν αὐτὴν ἔτι μᾶλλον, καὶ δι' αὐτὰς μάλιστα ἐκθειάζεται· ἐντεῦθεν τὰ ἀναπόσπαστα ἀπ' αὐτῆς ἐπίθετα, περίφρων, ἐχέφρων, ἀμύμων, πινυτή περ ἐοῖσα (3), τῶν ἄλλων γυναικῶν περίεστι νόον καὶ ἐχέφρονα μῆτιν (4), λίαν πινυτή καὶ εὖ φρεσὶ μήδεα οἶδε κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια (5). Ἐπαινεῖται προσέτι ὡς δαιμονία γυνή, ἀντιθέη, ἄλοχος κεδνὰ ἰδυῖα (= ἐξόχου φρονήματος), ἰφθίμη παράκοιτις, πολύδωρος ἄλοχος καὶ αἰδοίη βασίλεια· ἡ δαψίλεια τῶν ἐπιθέτων ἀναμφισβητήτως εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀρετὰς αὐτῆς.

γ) Ὅση δὲ εἶνε καὶ ἡ μητρικὴ στοργὴ αὐτῆς πρὸς τὸν υἱὸν Τηλέμαχον, ὅτε λάθρα ταύτης ἐκεῖνος ἀπεδήμησεν εἰς Πύλον, ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ Ὀδυσσέως, εἰκονίζει ὁ ποιητὴς λέγων· «κεῖται ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἄσιτος, ἄπαστος ἐδητύος καὶ ποτῆτος, φοβουμένη μὴ ὁ υἱὸς ἀπόληται»· Καὶ ὅμως ἡ τόσον φιλόστοργος αὕτη μήτηρ, ἡ διοικοῦσα τὸν κλυδωνιζόμενον οἶκον αὐτῆς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἀπόντος τοῦ ἀνδρός, ἡ ἰφθίμη βασίλισσα, ὅτε ὁ υἱὸς παρατηρεῖ αὐτῇ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρίσταται αὕτη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν μνηστήρων, ὅτε ἐτάνυον τὸ τόξον, ἡ πότνια ἀλλὰ καὶ αἰδήμων μήτηρ οὐ μόνον πείθεται αὐτῷ ἀλλὰ καὶ ἐκπλήττεται (θαμβήσασα) ἐπὶ τῇ ὀρθῇ παρατηρήσει τοῦ νεαροῦ τέκνου (6).

δ) Καὶ πανουργίας δὲ δὲν στερεῖται, ἣν ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει ἕνεκα τῶν μνηστήρων, ὧν ἡ διαγωγὴ εἶνε αἰσχρά, ἡ δὲ ὕβρις καὶ βία, «σιδήρειον οὐρανὸν ἵκει (7)»· διότι εἰς ἀεικέλια ἔργα ἐκτρέπονται, τὴν περιουσίαν τοῦ Ὀδυσσέως κατατρώγοντες, τοὺς ξένους αὐτοῦ στυφελίζοντες καὶ τὰς δμωὰς γυναῖκας ῥυστάζοντες, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου διαρύττουσιν ὅτι ἐπιμένουσιν μνώμενοι τὴν Πηνελόπην χάριν τῆς ἀ

(1) σ 187. (2) σ 210. (3) υ 131. (4) τ 325. (5) λ 445. (6) φ
(7) ρ 565.

τῆς αὐτῆς (1) καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους ἐρίζουσιν οὐδὲ θὰ τρεπῶσιν ἵνα ζητήσωσιν ἄλλας γυναῖκας εἰς γάμον, ἃς ἐπέοικεν ὀπυιέμεν, πρὶν ἡ Πηνελόπη ἀποφασίσῃ νὰ προτιμήσῃ ἕνα τοῦτον. Οἱ μνηστῆρες δὲ οὗτοι εἶνε μὲν οἱ ἐπιφανέστεροι νέοι τῆς Ἰθάκης καὶ τῶν πέριξ νήσων, ἀλλὰ παραβαλλόμενοι πρὸς τὸν Ὀδυσσέα εἶνε ὡς νεβροὶ πρὸς λέοντα οὗ καὶ μόνη ἡ ἐμφάνισις ἠδύνατο ὠκυμόρους καὶ πικρογάμους τοὺς μνηστῆρας νὰ καταστήσῃ (2), καὶ διὰ τοῦτο ἡ Πηνελόπη οὐδένα θέλει νὰ προτιμήσῃ. ἀλλ' εὑρισκομένη ὑπὸ τόσην βίαν παρέχει μὲν ἐλπίδας εἰς αὐτοὺς καὶ ὑποσχέσεις κρύφα ἑκάστῳ παραγγέλλουσα, ἀλλ' ἄλλα κατὰ νοῦν μενοινᾷ (3). Εἰκοσαετὴς χωρισμὸς οὐδαμῶς τὸν πρὸς τὸν σύζυγον ἔρωτα ψυχραίνει, κύματα καὶ θύελλαι μαίνονται περὶ αὐτὴν ἐκ τῶν μνηστήρων καὶ πολλαπλασιάζονται ἐκ τῶν συγγενῶν, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι μνηστεύουσιν αὐτὴν οἱ δὲ δεύτεροι συμβουλεύουσιν ἵνα ἐπιλήσμων πλέον γένηται τοῦ Ὀδυσσέως·

μάλα δ' ὀτρύνουσι τοκῆες
γήμασθ', ἀσχολάᾳ δὲ πάϊς βίοτον κατεδόντων (4).

ἀλλ' ἡ συζυγικὴ ἑστία μένει ἀμόλυντος καὶ ἡ καρδία τῆς ἐχέφρονος γυναικὸς μόνον πρὸς ἐκεῖνον εἶνε ἀφωσιωμένη (5).

Ἰδοὺ δὲ τί μηχανᾶται ὅπως ἐξαπατήσῃ ἀσφαλέστερον τοὺς μνηστῆρας.

Προφασίζεται ὅτι πρέπει νὰ ὑφάνῃ διὰ τὸν γέροντα πενθερὸν Λαέρτην ὕφασμα, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἐντάφιον αὐτῷ (ταφήϊον), ἐπειδὴ αὐτὸς πλησιάζει εἰς τὸν τάφον, καὶ φοβεῖται αὕτη ὡς νύμφη τὰ ὀνείδεα καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν Ἀχαϊίδων, αἵτινες θὰ δυσφημήσωσιν αὐτήν, ἂν διὰ τὸν πενθερὸν δὲν εὑρεθῇ τεμάχιον ὑφάσματος, ἵνα περιτυλίξωσι τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸς εἶχε τόσα κτήματα. Λοιπὸν πρὸς τοῦτο λέγει πρὸς τοὺς μνηστῆρας, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐπείγωνται διὰ τὸν γάμον, δέον νὰ περιμένωσι μέχρις οὗ αὕτη περατώσῃ τὸν ἱστόν, ἵνα μὴ τὰ νήματα ματαίως ἀπόλωνται. Οἱ μνηστῆρες πείθονται καὶ ἡ Πηνελόπη ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἱστοῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ὅ,τι τὴν ἡμέραν ὕφαινεν, τῆς νυκτὸς ἀνέλυε· καὶ οὕτω τρία ἔτη ἔλανθανε τοὺς μνηστῆρας ὁ δόλος αὐτῆς καὶ ἐντεῦθεν ὁ περιώνυμος παροιμιώδης «ἱστὸς τῆς Πηνελόπης», ἀλλὰ τὸ τέταρτον ἔτος

(1) β 205. (2) α 266. δ 346. (3) ν 377. (4) π 75. (5) ο 16.

μία τῶν ἀμφιπόλων γνωρίζουσα τὸν δόλον τῆς βασιλίσσης προὔδωκε αὐτὸν εἰς τοὺς μνηστῆρας, οἵτινες καταλαβόντες τὴν βασίλισσαν ἀναλύουσαν τὸ ὑφανθὲν ἠνήγκασαν αὐτὴν νὰ ἀποτελέσῃ τὸν ἱστόν (1). Ἀλλὰ ποία ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις αὐτῆς; πρὸς μὲν τοὺς θρασεῖς μνηστῆρας δὲν παύεται δεικνύουσα σεμνότητα καὶ φρόνημα ὑψηλόν, συχνάκις ἐπιπλήττουσα αὐτοῖς διὰ τὰς παρεκτροπὰς οὐχὶ δὲ σπανιως καὶ ἀπειλοῦσα καὶ τὴν κακὴν διαγωγὴν αὐτῶν ἐλέγχουσα, καὶ μάλιστα, ὅταν ξένον τινα τοῦ οἴκου ἢ πτωχὸν ἀνιῶσιν (2)· σεμνότητα δὲ καὶ μεγαλοφροσύνην οὐ τὴν τυχοῦσαν καταδεικνύει, ἀγωνοθετοῦσα εἰς τοὺς μνηστῆρας ἤτοι προκαλοῦσα αὐτοὺς νὰ ἐπιδείξωσι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν τανύοντες τὰ τόξα τοῦ Ὀδυσσέως αὐτὴ δὲ κάθηται ἐπιθεωροῦσα τὸν ἀγῶνα (3) ὡς ἀληθὴς καὶ ὄντως πολυμνήστη βασίλισσα.

Ἐνῷ δὲ ἐξωτερικῶς δεικνύει αὐτὴν τὴν γενναιοφροσύνην ἵνα ἀναβάλῃ καὶ ἀποφύγῃ τὸν ἐπάρατον ἢ στυγερὸν γάμον, ἐνδομύχως τήκεται ἀκαταπαύστως ἀναμιμνησκομένη τοῦ Ὀδυσσέως, τέρπεται ἐν τῷ πολυδακρύτῳ γόῳ, οἴζυραὶ δὲ αὐτῇ φθίνουσι νύκτες καὶ ἤματα πάντα δακρυχεούσῃ, ἡ συζυγικὴ εὐνὴ στονόεσσα τέτυκται αὐτῇ, καὶ δάκρυσιν ἀεὶ πεφυρμένη ἐστίν (4). Διὸ καὶ ἑαυτὴν καλεῖ οὐλομένην = χαμένην (5). Ἐν ᾧ δὲ ἡ πιστὴ τροφὸς συμβουλεύει αὐτῇ, ἵνα μὴ φθείρῃ τὸν καλὸν χρόα καὶ κατατήκῃ τὸν θυμὸν γοῶσα, ἡ ἀφοσιωμένη σύζυγος δὲν φροντίζει πλέον περὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους, διότι καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ δέμας καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἀγλαΐαν ἀπώλεσαν οἱ θεοί, ἐξ οὗ οἱ Ἀχαιοὶ ἐστράτευσαν ἐπὶ τὴν Τροιαν, (6)· ἂν δ' ὅμως ὁ σύζυγος αὐτῆς ἐπανέλθῃ, τότε δυνατὸν εἶνε νὰ ἀναθαλήσωσιν αἱ χάριτες αὐτῆς. Διὸ νῦν ἄνευ τοῦ Ὀδυσέως ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποθάνῃ ἵνα τοὐλάχιστον ἐν Ἅδου συζῇ μετ' αὐτοῦ καὶ εὔχεται πρὸς τὴν Ἄρτεμιν, ὅπως μᾶλλον ἀποθάνῃ ἢ νὰ γένηται γυνὴ ἄλλου ἀνδρὸς (7)· ὁπόσον συγκινητικὴ εἶνε καὶ ἡ σκηνὴ ἐκείνη, ἐν ᾗ τοὺς μὲν μνηστῆρας τέρπει ὁ Φήμιος ἀοιδὸς ᾄδων τὸν νόστον τῶν Ἀχαιῶν, ἡ δὲ Πηνελόπη μὴ δυναμένη νὰ ἀκούῃ αὐτὸ ἐκ τοῦ ὑπερῴου καταβαίνει καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀοιδὸν νὰ ᾄσῃ ἄλλο τι θελκτήριον ᾆσμα, διότι ἡ λυγρὴ αὐτη ἀοιδὴ συντρίβει

(1) ω 125. (2) τ 322. π 430. (3) φ 71-354. (4) τ 595. (5) -
(6) σ 180. τ 262. (7) υ 56. 79.

καρδίαν αὐτῆς ἐντὸς τῶν στηθῶν, ἐπειδὴ ποθεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ πολυτίμου ἀνδρὸς οὗ τὸ κλέος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα (1).

Τὴν λύπην αὐτῆς μετριάζει διὰ τῶν δακρύων ἀλλὰ αἱ καλαὶ παρειαὶ αὐτῆς τήκονται ὡς τήκεται ἡ χιὼν ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων καὶ ἐξ αὐτῆς τηκομένη πλήθουσιν οἱ ποταμοὶ (2)· καὶ τέλος κατὰ τὴν συνεχῆ λύπην, τοὺς γόους καὶ τοὺς θρήνους ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν ἀηδόνα, ἥτις ὡραῖα ᾄδουσα κατὰ τὸ ἔαρ καὶ ἀδημονοῦσα ἵπταται ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον καὶ ἐκχέει καὶ πάλιν τὴν πολυηχέα φωνὴν ἀπαύστως ὀλοφυρομένη (3). Ἂν συγκινῆταί τις διὰ τὴν συζυγικὴν ἀφοσίωσιν τῆς θείας ταύτης γυναικός, μέχρι δακρύων ἀφ' ἑτέρου ἀναλύεται πᾶς τις βλέπων τὴν ἄλλην εἰκόνα, ἐν ᾧ ὁ ἡρωϊκὸς σύζυγος αὐτῆς κατέχεται οὐκ ἐθέλων ἀπὸ τῆς νύμφης Καλυψοῦς ἐθελούσης. Ἡ θεὰ αὕτη μάτην ἐπιδεικνύει τὰς θείας ἀρετὰς καὶ καλλονὰς αὐτῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ καταθέλξῃ τὸν ἀμετάπειστον Ὀδυσσέα. Ἡ θεὰ εἶνε μὲν κρείττων τῆς Πηνελόπης καὶ τὸ δέμας καὶ τὸ εἶδος (οὐδὲ ἔοικε ταῖς θνηταῖς ἐρίζειν πρὸς τὰς ἀθανάτους κατὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν) καὶ ὑπισχνεῖτο νὰ καταστήσῃ τὸν ἥρωα ἀγήρω καὶ ἀθάνατον, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς παρρησιαζόμενος πρὸς τὴν θείαν νύμφην ἀναγνωρίζει μὲν ὅτι ἡ Πηνελόπη εἶνε ἀκιδνοτέρα τὸ εἶδος μέγεθός τε εἰσάντα ἰδέειν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐθέλει νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν πιστὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ τοῦτο ἔλδεται ἤματα πάντα, καὶ ὅ,τι ἂν συμβῇ αὐτῷ, εἶνε πρόθυμος νὰ ὑποστῇ ἡ πολυπαθὴς αὐτοῦ ψυχή. Διὸ οὐδέποτε οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ τῶν δακρύων ἐτέρσοντο, κατετήκετο δὲ λεληθότως τὸν νόστον ὀδυρόμενος οὐδὲ ἥνδανεν αὐτῷ ἡ θεία νύμφη ἥτις ἐθέλουσα αὐτὸν οὐκ ἐθέλοντα κατεκράτει βίᾳ (4)· ὡς δὲ ἡ μαγνητικὴ βελόνη ὑφίσταται μὲν πολλὰς ταλαντεύσεις, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπόλλυσι τὴν κατευθυντηρίαν αὐτῆς καὶ ἰσορροπίαν, οὕτω καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὑφίσταται πλείστας ὅσας περιπετείας, ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτοῦ μόνον πρὸς τὴν πεφιλημένην καὶ πολυπόθητον γυναῖκα διευθύνεται.

Ἐν τούτοις αἱ περιπέτειαι τοῦ ἰδεώδους τούτου συζυγικοῦ ζεύγους δὲν ἔληξαν οὐδ' αἱ συγκινήσεις ἡμῶν παύονται, ἀναμένομεν μὲν τὴν λύσιν τῆς συγκινητικῆς ταύτης τραγῳδίας καὶ προσεγγίζομεν εἰς τὸ ς, ἀλλὰ ἄλλαι σκηναὶ ἐπιφυλάσσονται ἡμῖν, αἱ τῆς ἀναγνωρί- τοῦ πολυπαθοῦς ἀνδρογύνου τούτου, τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τόσην

α 327-345. (2) τ 240. (3) τ 510. (4) ε 150· 208-222.

δοκιμασίαν· ἰδοὺ εἴμεθα ἐν τῇ σκηνῇ τῆς ἀναγνωρίσεως· ὁ ἥρως μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν πιστῶν θεραπόντων ἐκάθηρε τὸν οἶκον ἐκ τῶν ἀτιμαζόντων αὐτὸν μνηστήρων καὶ ἡ πιστὴ Εὐρύκλεια ἀναγγέλλει τῇ Πηνελόπῃ, ὅτι ὁ ἄγνωστος ἐπαίτης εἶνε ὁ ἄναξ αὐτῆς καὶ ὁ ἀνὴρ τῆς βασιλίσσης, ὁ ἐναγωνίως ἀναμενόμενος· ἡ ἡρωῒς πιστεύει καὶ περιπτύσσεται τὴν τροφόν, ἀλλὰ ὅταν βλέπῃ ἐνώπιον αὐτῆς τὸν Ὀδυσσέα, διστάζει νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτόν, κάθηται ἐνεός, θάμβος καὶ ἔκπληξις τῆς ψυχῆς αὐτῆς κυριεύει, βλέπει μὲν τὸν ξένον εἰς τὰ ὄμματα ἀλλὰ δὲν πείθουσιν αὐτὴν τὰ ρακώδη ἐνδύματα· μάτην προσελθὼν ὁ Τηλέμαχος μέμφεται αὐτὴν ὅτι δὲν περιπτύσσεται τὸν πολυπόθητον σύζυγον αὐτῆς καὶ πατέρα αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ γυνὴ ἀποκρίνεται, τέκνον μου, θυμός μοι ἐν στήθει τέθηπεν οὐδέ τι ἔπος προσφάσθαι δύναμαι, οὐδ' ἐρέσθαι, οὐδὲ εἰς ὦπα ἰδέσθαι ἐναντίον· ὅτε δὲ τέλος μεταχειρισθεῖσα τὰ ἀναμφισβήτητα πειστήρια ἀναγνωρίζει τὸν σύζυγον, τότε ταύτης ἐλύθησαν ἀμέσως τὰ γόνατα καὶ λιποθυμία ἐπέρχεται· ἀλλ' ἀμέσως πάλιν ἀναλαβοῦσα καὶ ἀναπνεύσασα ὁρμᾷ πρὸς τὸν ἥρωα, ἔβαλε τὰς χεῖρας περὶ τὸν λαιμὸν αὐτοῦ, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἠσπάσθη καὶ δακρύουσα ἐκδηλοῖ τὴν ἄφατον χαράν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀναγνωρισμόν, ὅστις τόσον χαροποιεῖ καὶ ἡδύνει ἡμᾶς, δέον νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ κάθαρσις ἥτις εὐφραίνει ἡμᾶς καὶ ἱκανοποιεῖ τὴν ἀρετήν, πλέκουσα τὸ ἐγκώμιον τῆς ἡρωΐδος, ἣν ἀνυψοῖ εἰς τὴν ἀθανασίαν καὶ ἐπιδεικνύει αὐτὴν ὡς παράδειγμα εἰς πᾶσαν γυναῖκα τῆς ἀρετῆς ἐρῶσαν· τὴν ἱκανοποίησιν ταύτην παρέχει ὁ ποιητὴς λέγων, ὅτι τῷ ὄντι τὸ κλέος αὐτῆς εἰς οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει (1) καὶ ὅτι τὸ κλέος τῆς ἀρετῆς αὐτῆς οὐδέποτε ἀπολεῖται, αὐτοὶ οἱ ἀθάνατοι θεοὶ τοῖς ἐπιχθονίοις τεύξουσι ᾄσματα χαρίεντα πρὸς ἐξύμνησιν τῆς ἐχέφρονος Πηνελόπης (2).

Ἡ γυνὴ ἐκτὸς τοῦ οἰκιακοῦ κύκλου.
Ἡ γυνὴ ἐν τῇ πολιτικῇ σφαίρᾳ καὶ ἐν τῇ θεολατρείᾳ.

Ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, ἐν ᾗ οἱ μὲν πόλεμοι ἦσαν συχνότατοι, ἡ πειρατεία δὲν ὠνειδίζετο οὐδὲ ἀδοξίαν περιεποίει εἰς τοὺς ἀσκοῦντας

(1) τ 106. (2) λ 450. ω 195. Καὶ ὁ Λουκιανὸς (ἐν Εἰκ.) τὴν Πηνελ λαμβάνει ὡς τὸ ἀρχέτυπον τῆς γυναικείας σωφροσύνης, ἵνα πλάσῃ τέλειον τύπον τῆς γυναικός.

αὐτήν, καὶ οἱ νικηταὶ ἐν τῷ πολέμῳ εἶχον ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν αἰχμαλώτων, εἶνε λίαν ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ ἡ γυνὴ ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν καὶ νὰ ἀσκῇ αὐτὴν ἔστιν ὅτε, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τινων μαρτυρίων παρὰ τῷ ποιητῇ. Καὶ α΄ ἡ Ἀνδρομάχη διηγεῖται, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπέκτεινε τὸν πατέρα αὐτῆς Ἠετίωνα βασιλέα τῆς Ὑποπλακίας Θήβης κατόπιν δὲ ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, ἥτις βασίλευε· ἀλλὰ τὸ ἐβασίλευεν ἐνταῦθα δῆλον εἶνε ὅτι σημαίνει πλέον τι ἢ γυναῖκα τοῦ βασιλέως (1). β΄) Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ μνημονεύεται ὅτι ὁ Νηλεὺς κατῴκησεν ἐν Πύλῳ γήμας τὴν Χλῶριν, τὴν νεωτάτην θυγατέρα τοῦ Ἀμφίονος, ἥτις ἐβασίλευε Πύλου· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ ρ, δυνατὸν νὰ σημαίνῃ ἢ ὅτι ἐγένετο γυνὴ ἐκείνου βασιλεύσαντος, ἢ ὅτι ἐκεῖνος ἐγένετο ἀνὴρ αὐτῆς βασιλευούσης. γ΄) Ὁ Ἀγαμέμνων στρατεύων ἐπὶ τὴν Τροίαν ἐπέτρεψε τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Κλυταιμνήστραν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν θείου ἀοιδοῦ· ὅτε δὲ ὁ Αἴγισθος μετὰ πολλὰς θελξινόους καὶ ἀπατηλὰς ἀποπείρας ἔπεισεν αὐτὴν νὰ γένηται σύζυγος αὐτοῦ, παρέλαβε σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τὴν βασιλείαν καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν ἑπτάετες τῆς πολυχρύσου Μυκήνης· ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ βασίλισσα οὐ μόνον ἀναπληροῖ ἐν τῇ τῇ ἀρχῇ τὸν βασιλέα ἀπόντα, ἀλλὰ καὶ κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν ἐν ἐλλείψει ἄρρενος κληρονόμου (2). δ΄) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκστρατεύων ἐπὶ τὴν Τροίαν ἐπιτρέπει τὰ πάντα εἰς τὴν Πηνελόπην ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ συνετοῦ ἑταίρου Μέντορος, εἰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Λαέρτης ζῇ. Ἐν ᾧ δὲ ἐπιτρέπει εἰς αὐτὴν (σοὶ δὲ ἐνθάδε πάντα μελόντων) περὶ πάντων νὰ ἐπιμελῆται καὶ νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν γονέων αὐτοῦ, ἐντέλλεται εἰς αὐτὴν ἂν αὐτὸς ἀποθάνῃ νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον αὖθις, ἀλλὰ μόνον ὅταν τὸν Τηλέμαχον γενειάσαντα ἴδῃ. Διότι ἡβήσας ὁ υἱὸς ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ νόμιμος κληρονόμος τῆς βασιλείας, ἂν δὲ λείπῃ ὁ υἱός, τότε ἡ βασίλισσα κληρονομεῖ αὐτὴ τὴν ἀρχήν. Καὶ ὁ Ἀντίνοος ἐμνήστευε μάλιστα τὴν βασίλισσαν οὐχὶ τόσον γάμου κεχρημένος οὐδὲ χατίζων, ἀλλ' ἵνα βασι-ὼν τῆς Ἰθάκης λάβῃ τὴν Πηνελόπην εἰς γάμον (3). Καὶ ὁ τίτλος ισίλεια εὑρισκόμενος ἐν Ὀδυσσείᾳ τὸ α΄ καὶ ἀποδιδόμενος εἰς τὴν ηνελόπην δὲν σημαίνει ἁπλῶς τὴν τοῦ βασιλέως σύζυγον, ἀλλὰ τὴν

1) Ζ 415-25. (2) γ 264-305. (3) σ 266-χ 55.

γυναῖκα ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας (1)· ὅση ἦτο ἡ ἀγαθὴ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δηλοῖ ἡ ἐρίτιμος βασίλισσα τῶν Φαιάκων Ἀρήτη, ἣν οἱ λαοὶ στείχουσαν ἀνὰ τὸ ἄστυ ὡς θεὰν βλέπουσι καὶ δι' ἐπευφημιῶν ὑποδέχονται· εἰκότως. Διότι ἡ σεπτὴ ἄνασσα δὲν στερεῖται νοῦ ἀγαθοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ τὰς ἔριδας τῶν ἀνδρῶν κατορθώνει νὰ διαλύῃ (2)· ὅπερ κατὰ τὸν Παυσανίαν συνέβαινε καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἤλιδι ὅπου αἱ ἐπιφανεῖς γυναῖκες διέλυον τὰς ἔριδας τῶν Πισατῶν καὶ Ἠλείων (3). Ὅτε δὲ οἱ Φαίακες ἤθελον τὰ ὑπεσχημένα πρὸς τὸν Ὀδυσσέα δῶρα νὰ περικόψωσι, ἡ περίφρων βασίλισσα γνωρίζει πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς νήσου ὅτι ὁ ξένος εἶνε ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς· τοῦτο καὶ μόνον ἤρκεσεν, οἱ πρόκριτοι εὐθὺς πείθονται καὶ προθύμως καὶ δαψιλῶς ἱκανοποιοῦσι τὸν ξένον· διότι ὁ προγενέστερος τούτων Ἐχένηος παρετήρησεν αὐτοῖς, ὅτι ἡ συνετὴ βασίλισσα οὐδὲν ἀπὸ σκοποῦ οὐδὲ ἀπὸ δόξης συμβουλεύει (4). Παρ' Ὁμήρῳ δὶς εὕρηται ἡ ἐντολὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα ἐθέλουσαν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα «τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε...... πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει» (5)· ἅπαξ δὲ μνημονεύεται ὅτι ἡ γυνὴ ἀφοπλίζει τὸν ἐπανιόντα ἐκ τῆς μάχης ἥρωα ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξοπλίζει. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ Αἴας πρὸς τὸν μεγαληγοροῦντα Ἕκτορα ἐπὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ ἀπαντᾷ «μή με πείραζε, ὥσπερ παιδίον μικρὸν ἢ γυναῖκα», ἥτις οὐκ οἶδε πολεμήϊα ἔργα (6)· ἀλλαχοῦ ὁ Ἕκτωρ τὸν Διομήδη φυγομαχοῦντα ὀνειδίζει, «γυναικὸς ἄρα ἀντὶ τέτυξο» (7). Ὁ αὐτὸς ἥρως φοβούμενος νὰ προσέλθῃ ἄοπλος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα περὶ συνδιαλλαγῆς, λέγει· «μή με γυμνὸν ἐόντα ἀποκτείνῃ, ὥσπερ γυναῖκα» (8) Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων βλέποντες τοὺς ἄνδρας δειλιῶντας ἐν τῇ μάχῃ φωνάζουσι «Ἀχαιΐδες οὐκέτι Ἀχαιοί» (9) Διὸ τίθεται καὶ ὁ προσδιορισμὸς «γυναῖκες ἀνάλκιδες». Καὶ ὅμως ὑπαινιγμοί, καὶ τεκμήριά τινα ὅτι ἔμελε καὶ τῇ γυναικὶ τὰ πολεμήϊα ἔργα ἐν ἀνάγκῃ δὲν λείπουσιν. Διότι α' ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ποι-

(1) δ 697. τ 317. υ 131. χ 426. (2) η 70. Ὁ Λουκιανὸς ἐν τῇ εἰκόνι -=- τελείας γυναικὸς παραλαμβάνει ἐκ τῆς Ἀρήτης τὴν χρηστότ-τα καὶ φιλανθρωπία τὸ ἥμερον ἐμφαίνει τοῦ τρόπου καὶ τὸ προσηνὲς πρὸς τοὺς δεομένους. (3) V 16 (4) λ 335-345. (5) Ζ 490 καὶ φ 353. (6) Η 236. (7) Θ 163 πρβλ. Λ ' (8) Χ 125. (9) Β 235.

κιλμάτων τῆς Ἡφαιστοτεύκτου ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως σαφῶς λέγεται, ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἄνδρες ἐξῆλθον εἰς ἐνέδραν κατὰ τῶν πολεμίων, αἱ γυναῖκες μετὰ τῶν μικρῶν παιδίων καὶ γερόντων σώζουσι τὸ τεῖχος (1)· β' μνεία γίνεται, ὅτι ὁ Βελλεροφόντης παλαιότερον ἐπολέμησε πρὸς τὰς Ἀμαζόνας τὰς ἀντιανείρας τ' ἔ. οὔσας ἴσας πρὸς ἄνδρας ἐν τῇ μάχῃ (2)· ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης συνηγοροῦσι καὶ τὰ πολυπληθῆ κύρια ὀνόματα τῶν γυναικῶν, πολεμικῆς ἐμπειρίας καὶ ψυχικοῦ σθένους δηλωτικὰ ὄντα, οἷα εἶνε Ἀνδρομάχη, Ἀλκάνδρη, Ἀλκμήνη, Ἄλκηστις, Μετάνειρα, Καστιάνειρα, Κασσάνδρη, Καλλιάνειρα, Δηϊπύλη, Ὑψιπύλη, Ἰφθίμη, Ἶφις, Σθενέλη, Σθενώ, Ἄντεια, Θόωσα, Καλλιθόη, Μάρπησσα, Ἀλκίππη, Ἱπποδάμεια, Ἱππολύτη, Λευκίππη, Ἰφιλόχη, Ἀστυόχη, Ἀστυόχεια, Ἀστυπάλαια, Πολυδάμνα..... γ') Ἐν τῇ ῥαψωδίᾳ Υ περιγράφεται θεομαχία, ἐν ᾗ καὶ αὐταὶ αἱ θηλύτεραι θεαὶ ἀντιπαρατάσσονται πρὸς τοὺς θεούς, καὶ ἀντιμάχονται· ὅπερ σημαίνει, ὅτι ὁ Ἄρης μεταξὺ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ εἶχεν οὐ πρὸ πολλοῦ καὶ τὸ γυναικεῖον φῦλον. Ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τῶν θεῶν δεινότερος ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἐν ταῖς μάχαις εἶνε οὐχὶ βεβαίως ὁ θοῦρος ἢ θοὸς Ἄρης, ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ ἡ θεὰ τῆς σοφίας ὑφ' ἧς νικᾶται ἐκεῖνος, ὅταν συγκρουσθῇ πρὸς αὐτήν. Διὸ ἡ θεὰ αὕτη λέγεται ἐγρεκύδοιμος ἢ ἐγρεμάχη ἀγέστρατος καὶ Ἀτρυτώνη, ἀγελεία, ληῖτις, λαοσσόος, ἐρυσίπολις ἢ πολιοῦχος Παλλάς, ἧς τὴν πανοπλίαν διὰ μακρὸν περιγράφει ὁ ποιητής (3). Ἡ θεὰ μέλλουσα νὰ μεταβῇ εἰς τὸν δακρυόεντα πόλεμον α' ἐνδύεται τὸν χιτῶνα τοῦ Διός· β') περὶ τοὺς ὤμους περιβάλλεται αἰγίδα θυσανόεσσαν δεινήν, περὶ ἣν φόβος ἐστεφάνωται, ἐν αὐτῇ ἦτο ἡ ἔρις, ἡ ἀλκή, καὶ ἡ κρυόεσσα ἰωκή, πρὸς δὲ καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Γοργοῦς τοῦ δεινοῦ τέρατος, γ') περὶ τὴν κεφαλὴν τίθησι τὴν χρυσῆν περικεφαλαίαν, καὶ δ') λαμβάνει τὸ δόρυ αὐτῆς τὸ βριθύ, μέγα, στιβαρόν, δι' οὗ καταδαμάζει τὰς φάλαγγας τῶν ἡρώων καθ' ὧν ὀργίζεται ἡ ὀβριμοπάτρη.

Ἆρα γε ὑπὸ τὴν πάνοπλον Παλάδα δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ... καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἡρωῒς ἄλλοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον περιεβάλλετο πανοπλίαν;

Μετὰ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ τὰ ἴχνη τῆς πολεμικῆς ἐνερ-

(1) Σ 514. (2) Ζ 186. (3) Ε 735.

γείας ζητητέον κατὰ πόσον ἡ γυνὴ ἀνα σχολεῖται καὶ εἰς τὰ τῆς θρησκείας καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα λατρείαν. Πολλὰ σημεῖα μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῆ ὑποσημαίνουσιν ὅτι καὶ περὶ τὴν τοῦ θείου λατρείαν ἐνασκεῖ ἡ Ὁμηρικὴ γυνὴ δικαιώματα. Διότι πρῶτον μὲν ἡ μνεία, ὅτι αἱ τιθῆναι ἢ αἱ τροφαὶ τοῦ Διονύσου ἀκολουθοῦσι τῷ θεῷ ἀκαταπαύστως, παρέχει ἀφορμὴν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αἱ γυναῖκες διετέλουν ὑπὸ τὴν διακονίαν τοῦ θεοῦ τούτου· ἔπειτα τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ὁ θεὸς Ἀπόλλων ἀνήρπασε τὴν Μάρπησσαν, τὴν καλλίσφυρον νύμφην τοῦ Ἴδου, τὴν πολυπενθῆ Ἀλκυόνην, παρέχει τὸν ὑπαινιγμόν, ὅτι ἡ σχέσις τῆς γυναικὸς ταύτης πρὸς τὸν θεὸν πάντως προήρχετο ἐκ τῆς διακονίας, ἣν ἡ καλὴ νύμφη ἐν τῷ ναῷ τῆς θεότητος ταύτης ἐξήσκει. Ἐν τῇ ῥαψῳδίᾳ Ζ περιγράφεται διὰ μακρῶν λιτανεία πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ὑπὸ τῶν Τρωάδων γυναικῶν τελουμένη, ἡγουμένης τῆς βασιλίσσης Ἑκάβης πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θεοῦ. Πᾶσαι αἱ γηραιαὶ ἀθροισθεῖσαι ἱκετεύουσι τὴν θεὰν ὀλολύζουσαι, καὶ διὰ τῆς καλλιπαρείου Θεανοῦς, τῆς ἱερείας, ἀναθέτουσιν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς θεοῦ πολυτιμότατον πέπλον καὶ μάλιστα ὑπισχνοῦνται ὅτι θὰ ἱερεύσωσι τελείαν ἑκατόμβην, ἂν ἡ θεὰ ἐλεήσῃ τὸ ἄστυ τῶν Τρώων καὶ τὰς ἀλόχους καὶ τὰ νήπια τέκνα. Καὶ ταῦτα γίνονται ἐν πολέμῳ καὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ἐπικειμένου, ὁ δὲ ναός, ἡ λατρεία τοῦ θείου, ἡ ἱέρεια φαίνονται καθεστῶτα συνήθη καὶ πρὸ πολλοῦ καθιερωμένα καὶ ἐν τάξει ἐφαρμοζόμενα· μνημονεύεται δὲ πρὸς τούτοις εὐχαριστήριος τελετὴ ἣν ἐπὶ τῇ νίκῃ αἱ γυναῖκες ποιοῦνται (εὐχόμεναι θεῖον δύσονται ἀγῶνα) (1). Καὶ ναὶ μὲν περιγράφονται ταῦτα ὡς τελούμενα ἐν Τροίᾳ, ἀλλὰ δέον νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τούτων γενικωτέραν σημασίαν ὑποτυποῖ, ἓν δὲ μόνον τεκμήριον τοιοῦτον περὶ τῶν ἑλληνίδων ἔχομεν· ὅτε δηλ. ὁ Τηλέμαχος ἐπεσκέπτετο τὴν Πύλον, εὗρε τὸν Νέστορα τελοῦντα θυσίαν πρὸς τοὺς θεούς. Ταύτης δὲ μετεῖχον αἱ θυγατέρες, αἱ νυοὶ καὶ ἡ αἰδοίη παράκοιτις αὐτοῦ (2). Καὶ δεδομένου, ὅτι αἱ Τρωαὶ κατὰ τοῦτο ἔχουσι σημασίαν τινὰ κοινωνικήν, ὀφείλομεν νὰ παραδεχώμεθα τοῦτο κατὰ μείζονα λόγον καὶ περὶ τῶν Ἑλληνίδ ἃς ὁ ποιητὴς πανταχοῦ ἐμφανίζει ἀνωτέρας τῶν Τρωάδων. Ο λ. χ. ἐν ᾧ ἐκτίθεται διὰ μακρῶν ἡ γενεαλογία τῶν Τρώων (3)

(1) Η 298. (2) γ 457. (3) Υ 215-40.

δεμία μνεία γίνεται περὶ γυναικῶν, οὐδὲ παρέχεται τεκμήριόν τι περὶ τῆς ἱστορικῆς ἢ πολιτικῆς αὐτῶν σπουδαιότητος. Τουναντίον δὲ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς φυλαῖς αὕτη ἐμφαίνεται μεγάλη. Μέγας εἶνε ἀριθμὸς τῶν ἑλληνίδων ἃς ὁ ποιητὴς ἐμφανίζει (1) εἴτε ὡς ἀλόχους τῶν ἀριστέων εἴτε ὡς θυγατέρας τῶν ἡρώων, οἷαι εἶνε ἡ εὐπατέρεια Τυρώ, ἡ Ἀντιόπη, ἡ Ἀλκμήνη, ἡ καλὴ Ἐπικάστη, Χλῶρις ἡ περικαλλής, ἡ ἰφθίμη Πηρώ, ἡ Λήδα ἡ Ἀμφιμέδεια καὶ πλεῖσται ἄλλαι, ἃς καὶ νὰ ὀνομάσῃ μόνον καὶ νὰ καταλέξῃ ὁ ποιητής, ὁμολογεῖ ὅτι οὐδὲ νὺξ ὅλη δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ. Τὰ διαδραματιζόμενα μέρη ὑπὸ τῶν ἡρωΐδων τούτων ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ σκηνῇ τρανῶς καταδεικνύουσι τὴν σπουδαιότητα, εἰς ἣν ἐξίκετο ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ.

Τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γυναικείου πνεύματος δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν προσέτι καὶ ἐξ ὅσων ὁ ποιητὴς λέγει περὶ τῆς Ἀγαμήδης τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰγείου, ὅτι δηλαδὴ ἐγνώριζε τόσα φάρμακα ὅσα τρέφει ἡ εὐρεῖα χθών (2)· ὥστε κατεγίνετο ἡ γυνὴ καὶ περὶ τὴν ἰατρικὴν τὴν διὰ τῶν βοτάνων. Ἡ Ἑλένη κατὰ τὴν περιπλάνησιν ἐδιδάχθη ὑπὸ τῆς Αἰγυπτίας Πολυδάμνας φάρμακον, ὅπερ ἦτο νηπενθὲς τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον πάντων (3)· ὅπερ πίνων τις ἔμενεν ἄδακρυς καὶ ἐὰν ἡ μήτηρ ἢ ὁ πατὴρ ἢ καὶ ἀδελφοὶ προέκειντο νεκροί· ὅτι δὲ εὔστροφον τὸ γυναικεῖον πνεῦμα ἦτο καὶ περὶ τὴν πανουργίαν ἐν ἀνάγκῃ ἠσκεῖτο, δηλοῦσιν αἱ φημιζόμεναι περὶ τὴν τέχνην ταύτην γυναῖκες. δ. Τυρὼ καὶ Ἀλκμήνη καὶ ἡ καλλιστέφανος Μυκήνη, ἀλλ' ἡ Πηνελόπη κατὰ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος ὑπερέβαλε πάσας ταύτας τὰς φημιζομένας γυναῖκας (4).

Γυναικεῖον κάλλος.

Ὁπόσον τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ ἢ ἡ καλλιαισθησία ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ ἦτο ἀνεπτυγμένη ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ὁπόσον τὸ σύμμετρον καὶ τὸ ἄριστα καὶ ἐναρμονίως ἀνεπτυγμένον τῆς γυναικὸς ῶμα, ἐπίζηλον ἅμα καὶ μακαριστὸν ἐνομίζετο, ὥσπερ ἀμβρόσιον καὶ ῖον δώρημα, αἱ ἀφθόνως ἐγκατεσπαρμέναι μαρτυρίαι τοῦ ποιητοῦ ικμηριοῦσιν· τὸ δὲ κάλλος τοῦτο τὸ γυναικεῖον δὲν ἦτό τι σπάνιον,

(1) λ 225-330. (2) Λ 740. (3) δ 221. (4) β 118.

οὐδ' ἀτόμων τινῶν ἴδιον προτέρημα, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὅλαι φημίζονται ὅτι εἶχον γυναῖκας καλὰς καὶ χῶραι ὁλόκληροι ἐξυμνοῦνται ὡς καλλιγύναικες· οὕτω λ.χ. οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα, τὴν πόλιν τῆς Φθίας, καὶ τὴν Σπάρτην μόνην ὁ ποιητὴς καλεῖ καλλιγύναικας ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν χώραν τὴν διαστελλομένην τοῦ ἱπποβότου Ἄργους τὴν Ἀχαΐδα καλλιγύναικα ἐπονομάζει (1).

Εἰς τί δὲ ὀφείλεται ἡ μεγάλη καὶ ἐξαισία αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ γυναικείου σώματος καὶ κάλλους, σαφηνίζει ὁ ποιητὴς παριστῶν τὸν βίον τῆς γυναικὸς ἐν συμμέτρῳ ἐλευθερίᾳ γινόμενον, ἐξ οὗ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα ἐμμελῶς τελειοῦνται. Διότι κατὰ τὸν ποιητὴν ἡ παρθένος δὲν διατρίβει ἀείποτε ἐντὸς τῆς οἰκίας, οὐδὲ περιορίζεται ὑπὸ τῶν ἀκάμπτων καὶ αὐστηρῶν διατυπώσεων ψυχρᾶς ἐθιμοτυπίας, ἀλλ' ἀσκεῖ ὑγιᾶ καὶ ἐναρμόνιον ἰσορροπίαν ἐν τῷ ἐργάζεσθαι καὶ παίζειν, ἐν τῇ φαιδρότητι καὶ σπουδαιότητι καὶ ἐφαρμόζει εὔρυθμον ἐναλλαγὴν τοῦ μένειν ἔνδον ὡς οἰκουρὸς καὶ τοῦ θαμίζειν εἰς τὸ ὕπαιθρον ὡς φιλέξοδος. Ἐντεῦθεν τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ἀνάστημα, τὸ ἀγαστὸν παράστημα, καὶ τὸ ἐπίχαρι τῶν γυναικῶν εἶδος, ἅτινα ὁ ποιητὴς λίαν ἀνασμενίζει νὰ ἐπαναλαμβάνῃ, καὶ ὑφ' ὧν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Ἕλληνος θέλγεται καὶ ἡ καρδία ἁλίσκεται. Καὶ οὐ μόνον τὸ κάλλος τῆς γυναικὸς τόσον θαυμασίως ἀνεπτύσσετο, ἀλλὰ καὶ διετηρεῖτο τοῦτο ἐπὶ πολύ. Ἡ Πηνελόπη καίπερ ὑπερβᾶσα τὴν πρώτην ἡλικίαν ὅμως περιστοιχίζεται ὑπὸ πληθύος μνηστήρων. Ἐν ᾧ δὲ αὕτη παραπονεῖται ὅτι τὸ κάλλος αὐτῆς ἐμαράνθη, ὁ ποιητὴς παραβάλλει αὐτὴν κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν Ἄρτεμιν καὶ Ἀφροδίτην. Καὶ γενικοὶ μὲν ὅροι, ἵνα ἀπεικονίσωσι τὸ ἐξαίσιον τῆς γυναικὸς κάλλος χρησιμεύουσιν οἱ ἑξῆς. α΄ γυνή, θαῦμα βροτοῖσιν, οἵα ἦτο ἡ Πηρὼ ἡ θυγάτηρ τῆς περικαλλοῦς Χλωρίδος καὶ Νηλέως (2) β΄ γυναικῶν εἶδος ἀρίστη, κόρη, θεῶν ἄπο κάλλος ἔχουσα, οἵα ἡ Ναυσικᾶ (3) ἧς αἱ ἀμφίπολοι «χαρίτων ἄπο κάλλος» εἶχον (4), ἄλλαι λέγονται «νικῶσαι κάλλει φῦλα γυναικῶν» (5)· ἡ ὑπερφυὴς χάρις τῆς γυναικὸς λέγεται θεσπεσίη, καὶ ἡ χάρις τῆς Πηνελόπης ἀγλαΐη (6) ἄλλα δὲ ἐπίθετα δηλωτικὰ τῆς γυναικείας ὡραιότητος εἶνε τὰ «καλή, περικαλλὴ εὐειδής, ἔξοχ' ἀρίστη, ἐρατεινή, ἀντίθεος, δῖα γυναικῶ

(1) Γ 75. Β 683. ν 412. (2) λ 281-287. (3) θ 457. (4) ζ
(5) Ι 130. (6) σ 180.

θεοειδὴς ἢ θεοείκελος· τούτοις δὲ προστίθενται ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τὰ χαρίεσσα, ἱμερόεσσα, ἐρόεσσα, φυὴν ἐρατὴ καὶ εἶδος ἀμύμων.

θυγατέρες τέσσαρες κουρήϊον ἄνθος ἔχουσαι ὥστε θεαί (1).

Ἵνα δὲ σαφηνισθῶσιν οἱ γενικοὶ οὗτοι ὅροι τοῦ κάλλους τοῦ γυναικείου, προσθετέον ὅτι τὸ περικαλλὲς τῆς γυναικὸς ἔγκειται α´ ἐν τῷ ἀναστήματι τοῦ σώματος, ὅπερ ὁ ποιητὴς καλεῖ δέμας (ἐκ τοῦ δέμω = κατασκευάζω, δόμος) = μέγεθος, μῆκος. Διὸ περὶ τῆς Ἀθηνᾶς λέγει, ὅταν λαμβάνῃ μορφὴν θνητῆς, δέμας δ' ἤϊκτο (= ἐῴκει, ὡμοίαζεν) γυναικὶ καλῇ καὶ μεγάλῃ (2), ἡ καλὴ Καστιάνειρα λέγεται «δέμας θεαῖσιν εἰκυῖα» (3)· «καὶ ὅταν θέλῃ νὰ ἐξάρῃ τὸ κάλλος τῆς Ναυσικᾶς λέγει» ὡς ἡ θεὰ Ἄρτεμις ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν Νυμφῶν, τῶν ὀπαδῶν συμπαίζει μετ' αὐτῶν, γέγηθε δέ τε φρένα ἡ μήτηρ αὐτῆς Λητὼ (διότι ἡ κόρη ὑπερέχει πασῶν τῶν ἄλλων τὸ κάρη καὶ τὰ μέτωπα καὶ ῥᾳδίως ἀριγνώτη γίνεται μεταξὺ αὐτῶν, εἰ καὶ πᾶσαι καλαί εἰσιν) οὕτω καὶ ἡ Ναυσικᾶ ἡ ἀδμὴς παρθένος μετέτρεπεν ἐν μέσῳ τῶν καλῶν ἀμφιπόλων (4). Ἐν τῷ εἰς Ἀφροδίτην ὕμνῳ ἡ θεὰ αὕτη παρίσταται ὑπὸ μορφὴν γυναικὸς τόσον ὑψηλὴ ὥστε ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἥπτετο τῆς στέγης τῆς οἰκίας (μέλαθρον κάρη κῦρε)· δι' ὃ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει δίκαιον ἐν τοῖς Ἠθικοῖς λέγων· «ἐν μεγέθει μεγαλοψυχία ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν τῷ μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ».

β´ καὶ γ´. Ἀλλὰ τὸ δέμας τὸ μέγεθος ἢ τὸ μῆκος τοῦ σώματος δὲν ἐξαρκεῖ καὶ μόνον νὰ ἀποτελέσῃ τὸ κάλλος, ἀλλὰ δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἄλλη κατασκευή, ἡ φυσιογνωμία, καὶ σύμμετρος εὐφυΐα τοῦ σώματος, ἣν ὁ ποιητὴς ἐν γένει καλεῖ «φυὴν» καὶ τὸ εἶδος ἢ τὸ καλὸν πρόσωπον ἤτοι ἡ εὐμορφία. Δι' ὃ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποθαυμάζων τὸν τέλειον τύπον τῆς παρθενικῆς κατασκευῆς λέγει· «Ἀρτέμιδι ἔγωγέ σε..... εἶδός τε μέγεθός τε φυήν τ' ἄγχιστα (= ἐγγύτατα ἢ ἀκριβῶς) ἐΐσκω (— εἰκάζω καὶ ἐξομοιῶ), καὶ περὶ τῆς αὐτῆς Ναυσικᾶς ὁ ποιητὴς λέγει ἀλλαχοῦ, «παρθένος ὁμοία ἀθανάτοισι φυὴν καὶ εἶδος (5)· ἡ Ἑλένη λέγεται ὅτι «αἰνῶς (= θαυμασίως

(1) Ὑμν. Δήμ. (2) ν 289. (3) Θ 305. (4) ζ 101. (5) ζ 15.

ὡς) ἀθανάτῃσι θεῇσιν ἐς ὦπα ἔοικεν « ἀλλαχοῦ λέγει ὁ ποιητὴς περὶ κόρης» ὅτι ἦτο εἶδος κυδρή: (1) πρὸς ταῖς εἰρημέναις δὲ ἀρεταῖς ἤτοι τῷ μεγέθει, τῇ φυῇ καὶ τῷ εἴδει τοῦ καλοῦ σώματος δέον νὰ προστεθῶσι καὶ ἡ εὐφυΐα τοῦ πνεύματος ἤτοι αἱ φρένες αἱ ἀγαθαὶ ἢ ἐσθλαὶ καὶ τὰ ἀγλαὰ ἢ ἀμύμονα ἔργα ἢ χειροτεχνήματα ἅτινα ἦσαν τὸ προϊὸν καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος ἐκδήλωσις τῶν ἀγαθῶν φρενῶν· ὥστε τὸ καλὸν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ καὶ ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ ἄνευ τοῦ ἀγαθοῦ· οὕτω λ. χ., ἡ ἐχέφρων Πηνελόπη περίεστι τῶν γυναικῶν εἶδός τε μέγεθός τε ἰδὲ φρένας ἔνδον ἐΐσας (2) καὶ ἀλλαχοῦ ἡ αὐτὴ δῖα τῶν γυναικῶν ἐπίσταται περικαλλέα ἔργα καὶ φρένας ἐσθλὰς κέκτηται» ὧν ἐκεῖνα ἐκδήλωσις φαεινὴ καὶ προϊὸν ἄμεσον εἶνε (3)· τὰ μὲν πνευματικὰ πλεονεκτήματα τῆς γυναικὸς δηλοῦσι καὶ τὰ ἐπίθετα, δαΐφρων, περίφρων, πινυτή, νοέουσα, πολύβουλος, ἐχέφρων, ἐχέθυμος, ἀραρυῖα πραπίδεσσιν ἠφρεσίν, τὴν δὲ εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἤθους τὰ ἐπίθετα, εὐεργός, ἰφθίμη, ἀμύμων.

Ἡ Χρυσηῒς κατὰ τὸν Ἀγαμέμνονα δὲν εἶνε τῆς Κλυταιμνήστρας χείρων « οὐ δέμας οὐδὲ φυὴν οὔτ' ἄρα φρένας οὔτε τι ἔργα (4), καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ὅπου ἔμελλε νὰ ἐπιφανῇ ὑπὸ θνητὴν ἀλλ' ἐπιβάλλουσαν μορφὴν» δέμας ἤικτο γυναικί καλῇ τε μεγάλῃ καὶ ἀγλαὰ ἔργα ἰδυίῃ (5) ἰδοὺ δὲ καὶ ποῖα ἀμβρόσια δῶρα ἡ Ἀθηνᾶ ἐπιδαψιλεύει εἰς τὴν Πηνελόπην, ἵνα ἀποθαυμάζωσιν αὐτὴν οἱ μνηστῆρες καὶ ὡς θεὰν ἀγαπῶσι καὶ σέβωνται· κάλλεϊ μὲν ἐκάθηρε πρῶτα τὰ καλὰ πρόσωπα αὐτῆς ἀμβροσίῳ, οἵῳ περ εὐστέφανος Κυθέρεια χρίεται, ὅταν εἰς τὸν ἱμερόεντα τῶν χαρίτων χορὸν ὑπάγῃ, ἔπειτα μακροτέραν καὶ παχυτέραν αὐτὴν φαίνεσθαι ἐποίησε, πρὸς δὲ καὶ λευκοτέραν τοῦ πριστοῦ ἐλεφαντίνου ὀδόντος (6).

Ἕκαστον δὲ τῶν προτερημάτων τούτων ἰδίᾳ ἦτο οὕτως ἐξαιρέτως ἀνεπτυγμένον καὶ ἠσκημένον, ὥστε ἐχρειάζετο καὶ ἰδιαιτέρα θεότης νὰ τελειοποιήσῃ τοῦτο. ὡς συνέβη εἰς τὰς περιπύστους κόρας τοῦ Πανδαρέου, ὧν τὸ θαυμάσιον καὶ θεῖον κάλλος συνειργάσαντο ἅπασαι αἱ θεότητες ἵνα τελειοποιήσωσι. Διότι ἡ μὲν χρυσῆ Ἀφροδίτη παρέχει τὸ κάλλος, ἡ ἁγνὴ Ἄρτεμις τὸ μῆκος ἢ τὸ ῥαδινὸν καὶ εὐσ

(1) Ὕμν. Ἀφρ. (2) σ 248. (3) β 117. (4) Α 115. (5) σ 157 289. (6) σ 190.

λὲς μέγεθος, ἡ Ἥρα τὸ εἶδος καὶ τὴν πινυτὴν (ἢ τὰς φρένας τὰς ἀγαθὰς) καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τὰ ἀγλαὰ καὶ ἀμύμονα ἔργα ἐδίδαξεν αὐτὰς νὰ ἐργάζωνται (1). Ἐν τῇ διαπλάσει τῆς Πανδώρας, ἧς τὸ παρθενικὸν κάλλος ἐπήρατον ἦτο, συνεργοῦσιν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ἡ μὲν διδάσκουσα αὐτὴν τὰ ἔργα καὶ τὸν πολυδαίδαλον ἱστὸν ὑφαίνειν, ἡ δὲ ἀμφιχέει περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τὴν χάριν καὶ τὸν πόθον (2). Ἄλλαι δὲ ἐξαισίου κάλλους καὶ εὐφυΐας γυναῖκες δύνανται κατὰ μὲν τὸ κάλλος πρὸς τὴν χρυσῆν Ἀφροδίτην νὰ ἐρίζωσι, κατὰ δὲ τὰ ἔργα τῇ γλαυκώπιδι Ἀθηνᾷ νὰ ἰσοφαρίζωσι· ἡ Ἑρμιόνη ἡ ἐρατεινὴ θυγάτηρ τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης εἶχε τὸ εἶδος τῆς χρυσῆς Ἀφροδίτης (3), ἀλλὰ τοῦτο ὡς ὑπερβολικὴ ἔκφρασις ληπτέον, διότι κατὰ γενικὸν κανόνα δὲν ἠδύνατο εὐκόλως καὶ ἀνεμεσήτως νὰ ἐρίσῃ γυνὴ θνητὴ πρὸς τὰς θεὰς κατὰ τὸ κάλλος «ἐπεὶ οὔπως οὐδὲ ἔοικεν θνητὰς ἀθανάτῃσι δέμας καὶ εἶδος ἐρίζειν» (4). — Ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος συντελοῦσι νὰ καθιστῶσι τὴν γυναῖκα ἐπέραστον καὶ ἀξιαγάπητον εἰς ἥν τινα ἡ θεὰ Ἀφροδίτη τὰ θελκτικὰ αὐτῆς δῶρα παρέχει· διότι κατὰ τὸν ποιητὴν δύναταί τις νὰ θαυμάζῃ καὶ «τὴν περικαλλέα δειρὴν καὶ τὰ στήθεα τὰ ἱμερόεντα καὶ τὰ ὄμματα τὰ μαρμαίροντα τῆς γυναικός (5) ἧς τὸ κάλλος παρειῶν ἀπολάμπει (6)· ὁ δὲ ὀφθαλμὸς ὅστις εἶνε τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς, καὶ ὅστις διὰ τῶν εὐστρόφων αὐτοῦ κινήσεων καὶ τοῦ χρώματος ἀρκούντως δύναται νὰ ἐξάρῃ καὶ ἐπίχαρι νὰ καταστήσῃ τὸ λοιπὸν κάλλος τῆς γυναικὸς συχνάκις λαμβάνεται ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ γυναικείου φύλου (πρέπει σοι ὄμμασιν αἰδὼς καὶ χάρις (7). Διότι ἡ μὲν καλεῖται γενικῶς εὐῶπις (=εὐόφθαλμος), ἡ δὲ ἑλικῶπις τ. ἔ. ἡ ἑλίσσουσα καὶ ταχέως στρέφουσα τοὺς ὀφθαλμούς, γοργῶπις (ἐκ τοῦ Ἡσιόδου καὶ ἑλικοβλέφαρος)», ἄλλη βοῶπις ὡς ἔχουσα σταθεροὺς καὶ ἠρέμους τοὺς μεγάλους αὐτῆς ὀφθαλμούς, καὶ ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ διὰ τοὺς γλαυκοὺς καὶ σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμούς, τοὺς τὴν θείαν σοφίαν ἐξαστράπτοντας, καλεῖται γλαυκῶπις. Ἀλλὰ καὶ ἡ κόμη, τὸ ἰδιαίτερον κόσμημα τοῦ γυναικείου φύλου, χρησιμεύει νὰ συμπληρώσῃ τὴν καλλονὴν τῆς γυναικός, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλη μὲν καλεῖται εὔκομος ἢ ἠύκομος, ἡ δὲ ἐκ τοῦ ὡραίου χρώματος μόνον

υ 70. (2) Ησ. θ 65. (3) δ 14. (4) ε 212. (5) Γ 396. (6) Ὑμν. (7) Ὑμν. Δήμ.

τῆς κόμης ἁπλῶς ξανθή, καὶ ἄλλαι ἐκ τῆς πλοκῆς καὶ τῆς φιλοτεχνήσεως τῆς περὶ τὴν κόμην ἔχουσι τὰ κοσμητικὰ καὶ καλλυντικὰ ἐπίθετα εὐπλόκαμος, αἱ Ἀχαιαὶ καλοῦνται εὐπλοκαμῖδες, ἄλλη καλλιπλόκαμος καὶ οὐχὶ ὀλίγαι λιπαροπλόκαμοι. Ἐπὶ πᾶσι δέον νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἐπίθετα καλλιπάρειος καὶ καλλίσφυρος, καὶ ἐπειδὴ ὁ πῆχυς τῶν χειρῶν προεβάλλετο γυμνὸς καὶ ἄνευ χειρίδων, ἡ γυνὴ καλεῖται διὰ τοῦτο λευκώλενος ὡς αἱ θεαὶ χάριτες κατὰ τὴν Σαπφὼ ῥοδοπήχεες (βροδοπάχεες).

Ἐπειδὴ δὲ τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ μειδίαμα ἐκφράζει, ὅπερ ἐπιτείνει τὴν ἄλλην χάριν τῆς γυναικός, διὰ τοῦτο εἶνε συχνὸν τὸ ἐπίθετον φιλομμειδὴς περὶ τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης τῆς ἀπεικονιζούσης τὸ κάλλος καὶ τὰς χάριτας.

Ὅτι δὲ ὅλον τὸ ἔθνος ἐλάτρευεν τὸ καλὸν καὶ τοῖς πᾶσιν περισπούδαστος καὶ περιμάχητος ἦτο ἡ καλὴ γυνή, δηλοῖ ὁ ποιητὴς ἐν τῇ λαμπροτάτῃ ἐκείνῃ εἰκόνι ἐν ᾗ ἐμφανίζει τὴν Ἑλενην, ἧς τὸ κάλλος ἀποθαυμάζουσιν οὐχὶ νεανίαι θερμότατα τὰ αἰσθήματα ἔχοντες, ἀλλ' οἱ δημογέροντες, ὧν τὴν θερμότητα ἡ κρυερὰ πολυετία εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποψύξασα, λέγοντες:

«Οὐ νέμεσις (=νεμεσητὸν καὶ ἀγανακτήσεως ἄξιον) Τρῶας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοιῇ δ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν. Τὸ κάλλος τῆς γυναικὸς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ φαίνεται ὥσπερ μαγνήτης ἐφέλκων ἢ καὶ ὡς ἥλιος, οὗ ἡ μὲν λαμπρότης διεγείρει καὶ φωτίζει τὸν ὀφθαλμόν, αἱ δὲ ἀκτῖνες θερμαίνουσι καὶ ἐξάπτουσι τοὺς ἄνδρας εἰς ἅμιλλαν, ἔριδας καὶ αἱματηρὰς μάχας.

Ἐσθὴς καὶ κόσμος τῆς Ὁμηρικῆς γυναικός.

Λέξεις διὰ τὰ φορήματα ἢ ἐνδύματα γενικῶς μὲν εἶνε αἱ ἐσθής, εἷμα ἢ εἵματα, λώπη, τὰ γλήνεα (=τὰ λαμπρὰ καὶ πολυτελῆ), ἅτινα φυλάσσονται ἐν τῷ φωριαμῷ καὶ ὧν οἱ μὲν πένητες ἔχουσιν ἐξ ἑκάστου ἓν καὶ μόνον, οἱ δὲ εὐπορώτεροι πολλαπλᾶ ἢ ἐπημοιβά, (χλαῖνα ἀμοιβὰς) ὥστε νὰ ἐπαλλάσσωσιν αὐτὰ συχνάκις. Εἰδικῶς δὲ οἱ μὲν ἄνδρες ἐνδύονται τὸν χιτῶνα καὶ ἀμφιέννυνται τὴν χλαῖναν ἢ τὸ φᾶρος, τῶν δὲ γυναικῶν μνημονεύεται κύριον καὶ μόνον ἔνδυμα ὁ πέπλος.

α'. Ὁ πέπλος καλεῖται προσέτι ἑανὸς-εἱανός, ὡς κοσμητικὰ δὲ ἐπίθετα εἶνε τὰ «περικαλλής, χαρίεις, φαεινός, λεπτός, μαλακός, νεκτάρεος, ποικίλος ἢ παμποίκιλος, ὡς καλῶς νενησμένος εὔννητος, καὶ ὡς καλῶς εἰργασμένος «εὐεργής» καὶ ἡ γυνὴ Εὔπεπλος, ὡς φοροῦσα καλὸν πέπλον. Εἶνε δὲ ἐξ ἐρίου πεποιημένος ἢ ἐρεοῦς, ὡς καὶ ἡ χλαῖνα τῶν ἀνδρῶν, καὶ περὶ μὲν τοὺς ὤμους ἐκρατεῖτο διὰ περονῶν ἢ ἐπερονᾶτο, περὶ τὴν μέσην ἢ τὴν ἰξὺν συνεσφίγγετο διὰ τῆς ζώνης. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μεταξὺ τῆς ζώνης μέρος καὶ τῶν ὤμων ἦτο ἄρραφον, συνεκρατεῖτο καὶ τοῦτο διὰ περονῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μνηστὴρ τῆς Πηνελόπης Ἀντίνοος προσφέρει δῶρον αὐτῇ πέπλον μέγαν περικαλλέα ποικίλον, καὶ σὺν αὐτῷ περόνας δώδεκα χρυσέας, κληῗσιν εὐγνάμπτοις ἀραρυίας (1). Ὁ πέπλος εἶχε τόσον βραχείας τὰς χειρῖδας, ὥστε οἱ πήχεις τῶν γυναικείων χειρῶν ἔμενον γυμνοί· διὸ καὶ ἡ γυνὴ λευκώλενος καλεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἀποθαυμάζει τοὺς λευκοὺς πήχεις τῶν γυναικείων χειρῶν (1). Ἀντιθέτως πρὸς τὴν τῶν Ἀσιανῶν γυναικῶν ἐσθῆτα τὴν ἀκριβῶς προσαρμοζομένην εἰς τὸ σῶμα ἢ τὴν προσεσταλμένην, ἡ Ἑλληνὶς φορεῖ τὸν πέπλον εὐρύχωρον καὶ πλατύν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίθετον αὐτῆς τανύπεπλος. Ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν γυναικῶν παρέλαβον αἱ Ἑλληνίδες τὸν νεωτερισμὸν τοῦ νὰ μηκύνωσι τὸν πέπλον καὶ ποδήρη ἢ ποδηνεκῆ αὐτὸν νὰ καταστήσωσιν, ἀλλὰ μόνον τὸ ὄπισθεν κράσπεδον τοῦ πέπλου εἵλκετο εἰς τὸ ἔδαφος· διὸ καὶ αἱ γυναῖκες καλοῦνται ἑλκεσίπεπλοι ὡς ἐπισύρουσαι τοὺς πέπλους ἐν τῷ βαδίζειν. Ἀλλ' ἡ καινοτομία αὕτη μόνον ἐν Ἰλιάδι εὑρισκομένη καὶ διὰ τὰς Τρῳάδας μόνον γυναῖκας φαίνεται ἔτι ξενίζουσα, κατόπιν δὲ φιλοξενεῖται καὶ ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἐν τῷ εἰς Δήμητρα ὕμνῳ (3) αἱ θυγατέρες τοῦ Κελεοῦ εἰκονίζονται ὅτι ἀίσσουσιν ἐπισχόμεναι ἑανῶν πτύχας ἱμεροέντων, καὶ ὅτι ὁ πέπλος ὁ κυάνεος τῆς θεᾶς ἐλελίζετο ἀμφὶ ῥαδινοῖς ποσσὶν (παρβλ. Ἴωνες ἑλκεχίτωνες). Τὸ δὲ σύρμα τοῦτο τοῦ πέπλου νομίζεται ὡς τὸ σεμνὸν τῆς στολῆς. Ἀλλὰ ἐν ᾧ τὸ ὄπισθεν κράσπεδον τοῦ πέπλου ἐσύρετο κατὰ γῆς, οἱ πόδες τῆς ναικὸς ἔμενον θεατοί, καὶ οἱ ποιηταὶ οἱ οὐχὶ ἀσυγκίνητοι πρὸς τὸ ναικεῖον κάλλος ἠδύναντο νὰ θαυμάσωσι τὰ σφυρὰ αὐτῶν, καὶ ἔνθεν τὰ ἐπίθετα τῶν γυναικῶν εὔσφυρος, καλλίσφυρος καὶ

(1) σ 292. (2) Ε 314, ψ 240. (3) στιχ. 176, 182.

τανύσφυρος. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ Λεσβία ἀηδών, ἡ Σαπφώ, σκώπτουσα τὴν ἀπειροκάλλως καὶ ἀπαιδεύτως ἔχουσαν γυναῖκα λέγει «οὐκ ἐπίσταται τὰ βράκεα ἕλκην ἐπὶ τῶν σφύρων»(1).

β'. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἐρίου εἰσήχθη εἰς τὴν γυναικείαν ἐσθῆτα καὶ τὸ λίνον, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐμιμήθησαν· Διότι αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μνημονευόμεναι ὀθόναι καὶ τὸ φᾶρος τῶν γυναικῶν σημαίνουσι τὰς λινᾶς ἐσθῆτας αὐτῶν. Ἐν τοιαύταις λ. χ. λεπταῖς ὀθόναις χορεύουσιν αἱ παρθένοι (2), καὶ αἱ δμωαὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀλκινόου ὑφαίνουσι ὀθόνας, εἰς ὧν τὴν προκατεργασίαν ποιοῦνται χρῆσιν καὶ τοῦ ἐλαίου· διὸ καὶ οἱ χιτῶνες τῶν χορευόντων νέων (3) ἦκα στίλβουσιν ἐλαίῳ. Διὰ τὴν χρῆσιν δὲ ταύτην τοῦ ἐλαίου ἐν τῇ ὑφαντουργίᾳ καὶ τὰ ἱμάτια ἐλαιοπινέα καλοῦνται παρὰ Γαληνῷ (4). Τὸ πολύτιμον λινοῦν ἔνδυμα, τὸ φᾶρος, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἰλιάδι μνημονεύεται μόνον ὡς ἀνδρικὸν ἔνδυμα, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ εἰσάγεται καὶ ὡς γυναικεία ἐσθής. Διότι ἡ Καλυψὼ καὶ ἡ Κίρκη ἀμφιέννυνται ἀργύρεον φᾶρος μέγα, λεπτὸν καὶ χαρίεν (5).

γ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ πέπλος καὶ τὸ φᾶρος τὸ γυναικεῖον, ἵνα συγκρατηθῶσι περὶ τὴν ἰξὺν ἢ τὴν μεσην δέονται τῆς ζώνης, ἥτις διακρίνει οὐσιωδῶς τὴν τῆς γυναικὸς ἐσθῆτα ἀπὸ τῆς ἀζώστου ἢ ἀζώνου ἀνδρικῆς. Ἡ ζώνη κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἀναγκαῖον παράρτημα τῆς γυναικείας ἀμφιέσεως διὰ τὴν συγκράτησιν αὐτῆς, ὡς καὶ αἱ περόναι συνεκράτουν αὐτὴν περὶ τοὺς ὤμους ἢ τὸ στῆθος, ἀλλὰ ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ χρησιμεύει πλέον καὶ εἰς τὸ νὰ ἐξάρῃ τὴν χάριν καὶ τὴν καλλονὴν τῆς γυναικείας στολῆς. Διὸ καὶ αἱ γυναῖκες φημίζονται ὡς εὔζωνοι ἢ καλλίζωνοι, καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον αἱ ἐπιφανεῖς γυναῖκες θαυμάζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τιθήνη, ἡ τῆς Ἀνδρομάχης ἀμφίπολος εὔζωνος καλεῖται. (6) Ἀλλ' ἐκ τῆς ζώνης ἔχομεν καὶ τὸ ἄλλο ἐπίθετον τῆς γυναικὸς δ. δ. βαθύζωνος ὅπερ σημαίνει μὲν κυρίως τὴν βαθέως ἐζωσμένην, ἀλλ' ἐκ τῆς τοιαύτης ζώσεως ἐπειδὴ ἐξογκοῦνται οἱ ἄνωθεν τῆς ζώνης κόλποι τῆς γυναικός, ἐξ οὗ καὶ βαθύκολπος ἡ γυνή, ἡ λεπτυνομένη μέση ἢ ἡ ἰξὺς τῆς γυναικὸς ὑπεμφαίνει τὴν ῥαδινότητα καὶ εὐστάλειαν τοῦ σώματος αὐτῆς περιποιεῖ χάριν οὐ μικρὰν εἰς αὐτήν. Ἡ ζώνη ὡς ἀναπόσπαστον

(1) ἀποσπ. 70 Β. (2) Σ 595 (3) Σ 596. (4) XV 192. (5) ε κ 543. (6) Ζ 467.

οὗτον μόριον τῆς γυναικείας στολῆς ἐκοσμεῖτο πλουσίως διὰ θυσάνων, διὸ καὶ εὐθύσανος καλεῖται, θυσανώδης ἡ θυσανόεσσα. ἡ δὲ τῆς Ἥρας, ἦτο ἑκατὸν θυσάνοις ἀραρυῖα. Ἡ τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης ζώνη καλεῖται κεστὸς ἱμάς, τουτέστι κεκεντημένος καὶ πεποικιλμένος, ἀλλ' ὡς ποικίλματα χρησιμεύουσι τὰ θελκτήρια τῆς θεοῦ, διότι ἐν αὐτῷ

Ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ' ἵμερος, ἐν δ' ὀαριστὺς
πάρφασις ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περφρονεόντων (1)

ἐπειδὴ δὲ ἡ γυναικεία ἐσθὴς ἄνωθεν τῆς ζώνης δὲν ἦτο συνερραμμένη ἀλλ' ἀνοικτή, ἡ διὰ τῆς συσφίξεως τῆς γινομένης διὰ τῆς ζώνης περὶ τὴν ἰξὺν τὸ ἄνωθεν μέρος τοῦ πέπλου ἢ τοῦ φάρους ἀπετέλει ἐξόγκωμά τι κολπῶδες, ὅπερ καὶ κόλπος καλεῖται· τὸ μέρος τοῦτο συνεκρατεῖτο διὰ περονῶν ἢ ἐπερονᾶτο. τὸ δὲ ἀντίθετον ἀνιέναι τὸν κόλπον λέγει ὁ ποιητής, ὡς ὅτε ἀπεικονίζει τὴν Ἑκάβην ἀνασχοῦσαν τὸν μαστὸν πρὸς ἱκεσίαν τοῦ υἱοῦ. (2) Τόσον δὲ ἐξωγκοῦτο τὸ μέρος τοῦτο τῆς γυναικείας ἐσθῆτος, ὥστε ἡ δούλη τοῦ πατρὸς τοῦ Εὐμαίου κατώρθωσε νὰ κρύψῃ τρία ποτήρια ὑπὸ κόλπῳ, (3) ἡ δὲ Ἀφροδίτη διὰ τοῦ ἀναπτυχθέντος κολπώματος τοῦ πέπλου κατορθοῖ νὰ καλύψῃ τὸν προσφιλῆ Αἰνείαν ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν Ἀχαιῶν· τὸν κόλπον τοῦτον ἢ τὸ κόλπωμα τοῦ πέπλου τῆς θεᾶς ὁ ποιητὴς καλεῖ καὶ πτύγμα.

δ'. Τῆς γυναικείας στολῆς μέρος ἦτο καὶ τὸ κρήδεμνον ἐκ λινοῦ λαμπροῦ ὑφάσματος, ὅπερ ἐφορεῖτο ὑπὸ πάσης γυναικὸς ἐπισήμου τε καὶ ἀφανοῦς ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς· τὸ κρήδεμνον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λέγεται νηγάτεον τ. ἐ. λάμπον, καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ εἶνε στερεότυπον τὸ «λιπαρὰ κρήδεμνα», τοῦ ἐπιθέτου λιπαρὸν σαφῶς δηλοῦντος τὴν μαλακότητα μετὰ τῆς γλυκείας λαμπρότητος τοῦ λινοῦ ὑφάσματος, αἱ δὲ γυναῖκες διὰ τοῦτο καλοῦνται καλλικρήδεμνοι καὶ λιπαροκρήδεμνοι. Τὸ κρήδεμνον αἱ μὲν τῆς Ἀνατολῆς γυναῖκες ἐχρησιμοποίουν εἰς τὸ καλύπτειν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, στεῖχε

1) Ξ 214 πρβλ. καὶ Ἡσιόδ. Θεογον. 205. Ἔλαχεν ἡ θεὰ
Παρθενίους τ' ὀάρους μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε
τέρψιν τε γλυκερὴν φιλότητά τε μειλιχίην τε
λ. καὶ ὕμν. Ἀφρ. (2) Ζ 214, πρβλ Ἡσιόδ. Θεογ. 205. (3) ο 469, Ε 315.

κατὰ κρῆθεν κεκαλυμμένη· αἱ δὲ Ἑλληνίδες κατὰ μίμησιν λαβοῦσαι τοῦτο, ἐτροποποίησαν τὴν χρῆσιν αὐτοῦ κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν Ἑλλάδι ἤθη· ὁ ποιητὴς συχνάκις εἰσάγων τὰς γυναῖκας πρὸ τῶν ἀνδρῶν, μάλιστα δὲ τὴν Πηνελόπην ἐμφανίζων πρὸ τῶν μνηστήρων λέγει «ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα» (1), τοῦτο δὲ νοητέον ὧδε. Αἱ Ἑλληνίδες ἐπέθετον ἢ ἐφήρμοζον τὸ ἓν ἄκρον τοῦ κρηδέμνου ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἢ μᾶλλον ἐπὶ τῶν βρεγμάτων τῆς κεφαλῆς, ὅλον δὲ τὸ ἄλλον ἀφίεσαν νὰ καθήκῃ ἢ πίπτῃ κατὰ τῶν ὤμων καὶ τῶν νώτων, (2) διὰ δὲ τῶν ἄκρων τοῦ ἐμπροσθίου μέρους περιεκάλυπτον τὰς παρειὰς ἑκατέρωθεν ὥστε τὸ πρόσωπον νὰ φαίνηται· τοῦτο δὲ συμφωνοῦν καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ὁμηρικῆς γυναικὸς καὶ συγκρατοῦν αὐτὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐπρεπείας, ἐξαίρει τὸ κατὰ κρόταφον σχῆμα τῆς γυναικός, καὶ ἐμφαίνει τοὺς πήχεις τῶν γυναικείων χειρῶν κατὰ τὴν παρακάλυψιν τοῦ κρηδέμνου· ἄλλως πῶς ἠδύνατο νὰ θαυμάζηται ἡ γυνὴ ὡς εὐῶπις καὶ εἶδος ἀρίστη; Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἑρμηνείας ταύτης χρησιμεύει καὶ ὁ Πλούταρχος (3) θέλων νὰ εὕρῃ τὸν λόγον, δι' ὃν αἱ Χαλκηδόνιαι γυναῖκες εἶχον τὸ ἔθος τοῦ «περικαλύπτεσθαι τὴν ἑτέραν παρειάν», ἀπάγουσαι θάτερον μέρος τοῦ προσώπου τῆς καλύπτρας. Ὅλως διάφορον εἶνε τὸ λεγόμενον περὶ τῆς θεᾶς Δήμητρος, ἥτις καθεζομένη προκατέσχετο χερσὶ καλύπτρην· καὶ εὐλόγως, ἐπειδὴ ἡ θεὰ προσεπάθει νὰ μείνῃ ἄγνωστος· ὡς δὲ οἱ ἄνδρες ἀπέβαλλον τὴν χλαῖναν ἢ τὸν ἐπενδύτην, ἵνα μὴ κωλύωνται κατὰ τὰς κινήσεις ἢ τὴν ἐσπευσμένην ἐργασίαν, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες ἀποβάλλουσι τὰ κρήδεμνα, ὡς ἡ Ναυσικᾶ μετὰ τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς, ὅτε μετὰ τὴν πλύσιν παραδίδονται εἰς τὸν σφαιρισμὸν ἢ τὴν παιδιὰν διὰ τῆς σφαίρας(4). Ἡ πενθοῦσα Θέτις λαμβάνει κυάνεον κάλυμμα, τοῦ δ' οὔτε μελάντερον ἔπλετο ἔσθος· ὥστε τὸ κρήδεμνον εἶνε «ἔσθος ἤτοι ἐσθής, ἔνδυμα» (5)· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ὕμνῳ εἰς Δήμητρα τὸ αὐτὸ ἔσθος καλεῖται καὶ κρήδεμνον καὶ καλύπτρα (6). Ἀλλ' ἐν τοῖς μεθ' Ὅμηρον χρόνοις ὅσῳ μείζων ἐγένετο ἡ ἐπίδρασις τῶν Λυδῶν ἐπὶ τὰς Ἰάδας γυναῖκας, τόσῳ μᾶλλον ἐπεκράτησε καὶ τὸ ὄνομα καλύπτρα.

(1) α 334, π 146, φ 65, σ 210. (2) κυάνεον κάλυμμα κατ' ἀμφοτέρων β[...]λετο ὤμων ὕμν. Δημ. (3) Κεφ. Ἑλλην. 49· (4) ζ 100. (5) Ω 93, 9 (6) Ε 315, Γ 419, Ζ 295, ζ 74.

ἐν ᾧ τὸ κρήδεμνον μνημονεύεται μόνον ἐν τῇ χρήσει τῆς θρησκείας καὶ ἐν τῇ ποιήσει

Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἀνατολῆς καταφαίνεται καὶ ἐν τῷ χρωματισμῷ καὶ ἐν τῇ ποικιλτικῇ τέχνῃ τῆς γυναικείας ἐσθῆτος· τὸ φυσικὸν λευκὸν χρῶμα τοῦ τε λινοῦ καὶ ἐρεοῦ ὑφάσματος μένει συνήθως, δι' ὃ καὶ ὁ πέπλος καλεῖται φαεινός, ἀργὴς καὶ φαεινός, ὁ πέπλος λάμπει ἀστὴρ ὥς, καὶ ἡ ἐσθὴς λέγεται φαεινή, ἅπαξ οἱ πέπλοι λέγονται πορφύρεοι (1)· φοινικόεντα καὶ ἄργυρα εἵματα μνημονεύονται ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ τῆς Μαίας (2), ὁ πέπλος τῆς Ἀφροδίτης λέγεται «φαεινότερος πυρὸς αὐγῆς» (3) καὶ ἡ Ἠὼς καλεῖται κροκόπεπλος. Εἰς τί ἐχρησίμευον τὰ ἰοδνεφῆ ἔρια(4), ἅτινα νήθει ἡ Ἑλένη, ὁ ποιητὴς δὲν δηλοῖ. Ἡ Δημήτηρ ἀντιπροσωπεύουσα τὴν πενθοῦσαν μητέρα λέγεται κυανόπεπλος ὡς καὶ ἡ Λητὼ παρ' Ἡσιόδῳ ἅτε τῆς νυκτὸς θεὰ οὖσα.

Ὅτι δὲ ἡ γυναικεία ἐσθὴς δὲν εἶχεν ὡς κόσμημα μόνον τὸν χρωματισμόν, ἀλλὰ καὶ διάφορα κεντήματα ἢ ποικίλματα, δηλοῦσιν οἱ ποικίλοι καὶ παμποίκιλοι πέπλοι (5), ἦσαν δὲ τὰ ποκίλματα ταῦτα, οὐ μόνον γεωμετρικὰ σχήματα, ἀλλὰ καὶ φυτῶν εἰκόνες καὶ ζώων μορφαί· τὰ ποικίλματα ταῦτα ἐν τῷ ἑανῷ τῆς Ἥρας ὀνομάζονται καὶ δαίδαλα (6)· πόσον δὲ πολυσύνθετα ἦσαν τὰ ποικίλματα ταῦτα, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ἑλένη ἐν τῇ πορφυρέῃ δίπλακι τῶν ἀνδρῶν ἐνέπασσεν πολλοὺς ἀέθλους Τρώων ἱπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων, ἤτοι μαχῶν εἰκόνας (7). Ἡ δὲ Ἀνδρομάχη ἐνέπασσε (8) θρόνα πολλὰ (=ἄνθινα ποικίλματα), καὶ τὸ ἐπίθετον σιγαλόεντα εἵματα τὰ πολυποίκιλτα, πολυκέντητα σημαίνει. Ὡς συμπλήρωσις τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας προσθετέον καὶ τὰ πέδιλα ἅτινα περὶ τοὺς πόδας ὑποδοῦνται, ἐξ οὗ καὶ τὰ ἐπίθετα εὐπέδιλος καὶ καλλιπέδιλος, αἱ δὲ θεαὶ λέγονται καὶ χρυσοπέδιλοι, χρυσᾶ τὰ πέδιλα ἔχουσαι.

Αἱ γυναῖκες αἱ Ὁμηρικαὶ ἐπαγλαΐζονται συμπληροῦσαι τὴν διακόσμησιν αὐτῶν διὰ τῆς στεφάνης καὶ τῆς ἄμπυκος, ὧν ἡ μὲν ώτη σημαίνει τὸ ὑψηλόν, ἡ δὲ β' τὸ στενὸν διάδημα ἢ ταινίαν ͵υσῆν ἢ μεταλλίνην κοσμοῦσαν τὴν κεφαλήν· ἐκ τούτων καὶ τὰ

(1) Ω 796. (2) Ὕμν. Ἑρμ. 250. (3) Ὕμν. Ἀφροδ. 86. (4) Γ 125. Ζ 289. (6) Ξ 179. (7) Γ 125. (8) Χ 440.

ἐπίθετα ἐΰστέφανος καὶ χρυσάμπυξ· εἰς τὴν φιλοτέχνησιν τῆς κόμης ἐχρησίμευεν ἡ πλεκτὴ ἀναδέσμη, ἡ τὴν κόμην στερεοῦσα καὶ ὁ κεκρύφαλος ἤτοι τὸ δικτυωτὸν περίβλημα αὐτῆς· τοὺς ἐϋτρήτους λοβοὺς τῶν γυναικείων ὤτων κοσμοῦσι τὰ χρυσᾶ ἕρματα ποικίλα τὴν μορφήν. Διότι ἢ ἔχουσι τὸ εἶδος ἀνθέων καὶ καλοῦνται ἄνθεμα ἢ τὸ τοῦ κάλυκος καὶ λέγονται κάλυκες ἢ ἀποτελοῦνται ἐκ μικρῶν πολυτίμων λίθων οἵτινες συνείρονται ὥς περ οἱ κόκκοι τοῦ μόρου, ὅτε καὶ ὀνομάζονται τρίγληνα μορόεντα· τὸν γυναικεῖον λαιμὸν ἢ τὴν δέρην περικοσμεῖ ἅλυσις χρυσῆ, ἥτις στενῶς μὲν προσεχομένη τῷ τραχήλῳ λέγεται ἴσθμιον, κρεμαμένη δὲ μέχρι τοῦ στήθους χαλαρὰ ὅρμος (ἑσσαμένη καλὰ εἵματα περὶ χροῒ χρυσῷ κοσμηθεῖσα) (1)· ὁ ὅρμος (2) ὁ δωρηθεὶς τῇ Πηνελόπῃ ὑπὸ τῶν μνηστήρων λέγεται πολυδαίδαλς, χρύσειος, ἠλέκτροισιν ἐερμένος ἠέλιος ὥς· ὡς πρὸς δὲ τὴν περίτεχνον διακόσμησιν τῆς περόνης ἥτις λέγεται καὶ πόρπη καὶ ἐνετὴ ὁ ποιητὴς λέγει ὅτι, ἡ τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο κατεσκευασμένη χρυσοῦ μετὰ διπλῶν αὐλῶν, ἔχουσα δαίδαλον ἐμπρὸς ὅπερ ἀπεικόνιζεν κύνα ὅστις διὰ τῶν ἐμπροσθινῶν ποδῶν κατεῖχε ἐλλὸν (= νεβρὸν) ἀσπαίροντα, ὃν προσεπάθει νὰ πνίξῃ ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἀσπαίρων διὰ τῶν ποδῶν ἐπειρᾶτο νὰ ὑπεκφύγῃ· καὶ τὸ δαίδαλον τοῦτο ἦτο τόσον περίτεχνον, ὥστε ἅπαντες ἐθαύμαζον αὐτό (3).

Δύο χωρία τοῦ ποιητοῦ παρέχουσιν ἐναργῆ τὴν εἰκόνα καθ' ἣν ἐνδύονται αἱ θεαί· καὶ πρῶτον μὲν ἡ Καλυψὼ ἀμφιέννυται ἀργύφεον φᾶρος μέγα, λεπτὸν καὶ χαρίεν, περὶ δὲ τὴν ἰξὺν περιβάλλεται ζώνην καλὴν χρυσῆν καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπέθηκε τὴν καλύπτραν (4)· δεύτερον δὲ ἡ Ἥρα· αὕτη πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἀμβροσίας ἀπὸ τοῦ ἱμερόεντος σώματος ἐκάθηρε πάντα τὰ λύματα, δεύτερον δὲ ἠλείψατο λίπ' ἐλαίῳ ἀμβροσίῳ, ἡδυντικῷ, ὅπερ εὐωδίαζεν τοσοῦτον, ὥστε κινούμενον ἐπλήρου θείου ἀρώματος τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν· εἶτα κτενίσασα τὰς χαίτας (πεξαμένη) ἔπλεξε διὰ τῶν χειρῶν τοὺς φαεινοὺς πλοκάμους, μεθ' ὃ τὸν ἀμβρόσιον (ἑανὸν) πέπλον ἀμφιέννυται, ὃν ἡ Ἀθηνᾶ ἔξυσεν ἀσκήσασα καὶ ἐνύφηνεν δαίδαλα πολλά. Με ταῦτα διὰ τῶν χρυσῶν ἐνετῶν ἐπερονᾶτο κατὰ τὸ στῆθος καὶ ἐζ σατο ζώνην ἑκατὸν θυσάνοις κεκοσμημένην, ἀκολούθως διὰ τῶν

(1) Ὑμν. Ἀφρ. (2) σ. 295. (3) τ 225. (4) ε 230, κ 543.

τρήτων λοβῶν ἐπέρασεν ἕρματα τρίγληνα μορόεντα, ἐξ ὧν χάρις ἀπέλαμπε πολλή, ὑπεράνωθεν δὲ ἐκαλύψατο τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ κρηδέμνου ὅπερ ἦτο λευκὸν ὡς ὁ ἥλιος καὶ τέλος ὑπὸ τοὺς λιπαροὺς πόδας ἐδήσατο τὰ καλὰ πέδιλα (1).

Αἱ Ὁμηρικαὶ γυναῖκες πρὸ τῆς ἀμφιέσεως καθαίρουσι τὸ σῶμα χρῆσιν ποιούμεναι τοῦ λουτροῦ μεθ' οὐ μεγάλην οἰκειότητα φαίνονται ἔχουσαι. Μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν χρίονται ἢ ἀλείφονται ἐλαίῳ διὸ συχνὴ καὶ στερεότυπος οὕτως εἰπεῖν εἶνε ἡ φράσις «λοεσαμένη καὶ χρισαμένη ἢ ἀλειψαμένη λίπ' ἐλαίῳ (-λιπαρῶς ἢ ἀφθόνως), ὅπερ ἡ καλὴ Ναυσικᾶ φέρει ἐν χρυσῇ ληκύθῳ· πλὴν τοῦ ρ. χρίεσθαι ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται καὶ τὸ χυτλώσασθαι· ἡ ἀποχὴ τῆς Δήμητρος ἀπὸ τοῦ φαγητοῦ, ποτοῦ καὶ λουτροῦ εἰκονίζεται ὡς σημεῖον μεγάλης λύπης (2).

Τέρψεις καὶ θυμηδίαι τῆς γυναικός.

Ἡ ἐργασία εἶνε ἡ κυρία ἐνασχόλησις τῆς γυναικός, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς ἐξάσκησις ταύτης δυνατὸν νὰ ἐπιφέρῃ μονοτονίαν καὶ ἀνίαν. Διὸ ἡ Ὁμηρικὴ γυνὴ γνωρίζει ἐν τῇ ἐργασίᾳ νὰ ἀνακουφίζηται καὶ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ ἀργίας τερπνῶς καὶ ἡδέως νὰ διέρχηται διὰ τῆς ᾠδῆς, τῆς παιδιᾶς, τοῦ χοροῦ καὶ φοιτῶσα εἰς τερπνὰ καὶ ἄλλα ἀξιοπερίεργα θεάματα.

α'. Μία τῶν τέρψεων τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ φαίνεται, ὅτι ἦτο ἡ ᾠδὴ (ἀοιδή). Οὕτω λ. χ. τὴν Κίρκην καὶ τὴν Καλυψώ, τὰς ἐν τῇ ἐρημίᾳ διαιτωμένας θεὰς νύμφας, ποιεῖ ὁ Ὅμηρος, ἐν ᾧ ἱστουργοῦσι, ᾀδούσας φωνῇ καλῇ, οἱονεὶ διὰ τοῦ ᾄσματος τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας κάματον ἐπικουφιζούσας. Τὴν χάριν καὶ τὸ κήληθρον τῆς γυναικείας ᾠδῆς ἐξιδανικεύει ὁ ποιητὴς διὰ τῶν μυθικῶν Σειρήνων, αἵτινες τοσοῦτον κατέθελγον τὸν τυχὸν ἀκούσαντα τῆς μολπῆς αὐτῶν, ὥστε ἡ γυνὴ καὶ τὰ νήπια τέκνα μάτην ἀνέμενον αὐτὸν νὰ ἀπονοστήσῃ οἴκαδε. Τόσον μαγευτικὴ ἦτο ἡ μελίγηρυς αὐτῶν ᾠδή (3). Ὑπὲρ τῆς γυναικείας ἀοιδῆς συνηγορεῖ καὶ τὸ ὅτι αἱ Μοῦσαι, αἱ κό. τοῦ Διός, παρίστανται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ὑπὸ γυναικείαν μορν (4), ἃς ἀκριβέστερον εἰκονίζει ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ. Ἐκεῖ

1) Ξ 170. (2) Ὕμν. Δημ. (3) μ 40 καὶ 185. (4) Α 604 καὶ Β 594.

αἱ Μοῦσαι περιγράφονται ὡς αἰώνιαι παρθένοι, ὁμόφρονες ἀεί, αἵτινες ἀκηδέα τὸν θυμὸν ἔχουσαι φροντίζουσι μόνον περὶ τῆς ἀοιδῆς, ἐρατὴν διὰ τοῦ στόματος ἐκπέμπουσαι μολπήν, και μετὰ τῶν Χαρίτων καὶ τοῦ Ἱμέρου κλείζουσαι τὰ ἔργα τῶν ἀθανάτων. Εὐδαιμονέστατος δὲ εἶνε καὶ ὁ θνητὸς ἐκεῖνος, πρὸς ὃν αἱ θεῖαι αὗται κόραι εὐνοϊκῶς διατεθῶσιν. Γλυκερὴ ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἐπιχύνεται φωνή, ἔπεα μείλιχα ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ ρέουσιν, αἰδοῖ μειλιχίῃ ἱλάσκεται τοὺς πάντας, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς τοῦ λαοῦ ἀεὶ διαπρέπει· ἡ ἀοιδὴ τῶν θεῶν τούτων καλεῖται ἱμερόεσσα, ἐρατή, λειριόεσσα, ἀπὸ τοῦ λειρίου, ὅπερ σημαίνει τὸ λευκοΐον ὥστε σημαίνει ἡ λ. τὴν καθαρὰν καὶ ἁγνὴν φωνήν, (πρβλ. Λατ. vox candida), τὸ στόμα αὐτῶν ἐξ ὧν αὕτη ρέει, γλυκερόν, καὶ αὐταὶ ἡδυέπειαι· αἱ Μοῦσαι ἔχουσι λιπαροὺς χορούς, ἐν οἷς ἐρατὸς δοῦπος ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῶν ὀρχουμένων ἠχεῖ. Περιεχόμενον τῆς γυναικείας ᾠδῆς πάντως θὰ ἦσαν τὰ κλέα ἀνδρῶν δηλονότι τὰ κλεινὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων (1), οἷα ἦσαν καὶ τὰ ᾄσματα δι᾽ ὧν ἐτέρποντο οἱ ἄνδρες, ὡς δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ἐκ τῶν ποικιλμάτων, δι᾽ ὧν ἐκόσμει ἡ Ἑλένη τὸν μέγαν ἱστόν (2). Διότι αὕτη ἐνέπασσε πολλοὺς ἀέθλους τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἀχαιῶν· ὅτι δὲ τὰ ᾄσματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀνεφέροντο καὶ εἰς τὰ ἔργα γυναικῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἀοίδιμοι τ. ἔ. ἀντικείμενα ᾀσμάτων ἢ ἐξυμνοῦντο διὰ τῆς ἀοιδῆς, μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ (3), ὅστις περὶ μὲν τῆς Κλυταιμνήστρας λέγει ὅτι στυγερὴ ἀοιδὴ ἔσται ἐπ᾽ ἀνθρώποις, περὶ δὲ τῆς ἐχέφρονος Πηνελόπης ὅτι χαρίεσσαν ἀοιδὴν οἱ ἀθάνατοι τεύξουσι τοῖς ἐπιχθονίοις χάριν αὐτῆς.

β΄. Δευτέρα τέρψις τῶν γυναικῶν μνημονεύεται ἡ διὰ τῆς σφαίρας παιδιά, ὁ σφαιρισμός. Ἡ βασιλόπαις Ναυσικᾶ μετὰ τῶν ἀμφιπόλων αὐτῆς τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν ἐτέρσοντο τ. ἔ. ἐστέγνωνον τὰ ἐνδύματα ὑπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν διὰ τῆς σφαίρας παιδιάν. Κατὰ τὸν σφαιρισμὸν βάλλουσιν ἀλλήλας αἱ νεάνιδες καὶ ἡ τέχνη ἔγκειται ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς βολῆς. Ἡ ἐπιδεξιότης τῆς χειρός, ἡ εὐκινησία τῶν ποδῶν, καὶ ἡ εὐστροφία τοῦ ὀφθαλμ ἀσκοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται ταὐτοχρόνως διὰ τῆς παιδιᾶς ταύτ Ἡ δὲ ἀστοχία κατὰ τὴν βολὴν τῆς σφαίρας προκαλεῖ τὴν θυμηδ

(1) I 186. (2) Γ 125. (3) Ζ 358 καὶ ω 197-200.

καὶ τὴν ἔκρηξιν τῶν γελώτων καὶ τῶν φωνῶν, ὑφ' ὧν ἀφυπνισθεὶς ὁ πολύπλαγκτος ἥρως διακρίνει, ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη εἶνε θῆλυς ἀϋτή (4). Ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ ἡ παιδιὰ τῆς σφαίρας φαίνεται μὲν ὡς παράρτημά τι τῆς ἐργασίας τὴν ἐν τῷ μεταξὺ εὐκαιρίαν χρησιμοποιοῦσα, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως κωλύει ἡμᾶς νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι αἱ νεάνιδες ἠδύναντο καὶ ἄλλως νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ἐξοχὴν ἐπίτηδες ἵνα τερφθῶσι σφαιρίζουσαι.

γ'. Ἄλλη ἀνωτέρα μάλιστα τέρψις τῆς γυναικὸς εἶνε ὁ χορὸς ἢ ἡ ὄρχησις. Ὁπόσον διαδεδομένος ἦτο ὁ χορὸς ἐν τῷ τότε ἑλληνικῷ κόσμῳ, δηλοῦται ἐκ τῆς ῥήσεως τοῦ ποιητοῦ «ἔστι πάντων κόρος, καὶ ὕπνου καὶ φιλότητος, καὶ μολπῆς γλυκερῆς καὶ ἀμύμονος ὀρχηθμοῖο (1)· ἔνθα τὴν ὄρχησιν καὶ μολπὴν ἐξ ἴσου ἀναγκαῖα παραδέχεται ὡς τὸν ὕπνον· προσέτι πολλαὶ πόλεις καὶ χῶραι ὡς ἔχουσαι χώρους ἐπιτηδείους εἰς τὸν χορὸν ὀνομάζονται εὐρύχοροι· ἐν Ἐλευσῖνι ὀνομάζεται τοποθεσία Καλλίχορος περὶ τὴν ἱερὰν πηγήν (2). Πρὸς δὲ συχνὴ εἶνε ἡ φράσις παρὰ τῷ ποιητῇ «λειαίνειν χορὸν»(3) καὶ παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ «χοροὶ λιπαροί»· ὁ περιπλανώμενος Ὀδυσσεὺς ἰδὼν τὰς κινήσεις τῶν ὀρχουμένων Φαιάκων, αἵτινες ὡς μαρμαρυγαὶ ἐφαίνοντο, ἀνομολογεῖ αὐτοὺς ὡς τοὺς ἀρίστους βητάρμονας (4). Καὶ ἐν τῷ χορῷ ἐκείνῳ μνημονεύει μὲν σαφῶς ὁ ποιητὴς ὅτι νέοι πρωθῆβαι δαήμονες τοῦ ὀρχηθμοῦ, ἐχόρευσαν (5), ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν κωλύει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ αἱ παρθένοι οὐ μόνον τῶν Φαιάκων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τόπων οὐδόλως ἀπελείποντο κατὰ τὸν χορόν. Διότι ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει, ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν γονέων τῆς ἀγνώστου ἔτι Ναυσικᾶς πάντως εὐφραίνεται βλεπόντων τοιοῦτον θάλος εἰς τὸν χορὸν συχνάζον (6). Ἐν τῷ ὕμνῳ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὁ ποιητὴς μνημονεύει χοροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν ᾧ πολλαὶ νύμφαι καὶ παρθένοι ἔπαιζον, ἀμφὶ δ' ὅμιλος ἀπείριτος ἐστεφάνωτο (7)· πρβ. καὶ τὴν φράσιν «καλὸν χορὸν ἐρρώσαντο» πολύσκαρθμος· ὅτι αἱ παρθένοι χορεύουσιν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ δημοσίᾳ ὑπὸ τὴν θέαν τῶν νέων καὶ τῶν ἀνδρῶν, πολλάκις μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ (8). Ἐν τοῖς ποιήμασι τῆς Ἡφαιστοτεύκτου ἀσπίδος εἰκονίζονται παρθένοι καὶ ἠίθεοι ·ινες κρατοῦντες ἀλλήλων τὰς χεῖρας ἐπὶ καρπῷ ὀρχοῦνται ἄλλοτε

ι) Ζ 100-117. (1) Ϛ 636. (2) Ὕμν. καὶ Δήμ. (3) θ. 260. (4) θ 253 383. (5) 263. (6) ζ 157. (7) στίχ. 117. (8) Π 183-Σ 570.

μὲν περιστρεφόμενοι δίκην στροβίλου, ὡς ὁ τροχὸς τοῦ κεραμέως, ἄλλοτε δὲ τρέχοντες κατὰ στίχους ἀπέναντι ἀλλήλων. Διὸ οἱ χοροί, ἐνίοτε μάλιστα τελούμενοι πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν παρεῖχον συχνάκις τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς νέους θαυμάζοντας τὴν χάριν τῶν ὀρχουμένων παρθένων (1) νὰ ἐκλέγωσιν αὐτὰς καὶ ὡς συζύγους αὐτῶν. Τὸν χορὸν προσέτι οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι ἀσκοῦσι, ἵνα ποικίλλωσι καὶ ἀνακουφίζωσι τὴν ἐν τῇ ἐργασίᾳ μονοτονίαν ὡς ἐν τῷ τρυγητῷ (2). Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ἐν τῷ σφαιρισμῷ τῆς Ναυσικᾶς προσθέτει καὶ τὴν λέξιν μολπήν (3), φανερόν, ὅτι ἡ παιδιὰ συνεδυάζετο μετὰ ρυθμικῆς κινήσεως ἢ χοροῦ καὶ ἐρρυθμίζετο διὰ τοῦ ᾄσματος.

δ΄. Ὅτι δὲ καὶ αἱ ἐπισκέψεις τῶν γυναικῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἡ ἐκ τῆς συναναστροφῆς τέρψις καὶ θυμηδία δὲν ἦσαν ἄγνωστα ἐν τῇ Ὁμηρικῇ κοινωνίᾳ, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ πολλῶν τεκμηρίων. Ὁ Ἕκτωρ λ. χ. ὅτε ἀφίκετο ἐκ τῆς μάχης αἰφνιδίως εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ δὲν εὗρεν ἐντὸς τὴν ἀμύμονα σύζυγον, ἐρωτᾷ τὴν ἀμφίπολον, μήπως μετέβη εἴς τινος τῶν ἀνδραδέλφων ἢ τῶν συννύμφων (4)· ὅπερ πάντως ἐμφαίνει, ὅτι αἱ τοιαῦται ἀντεπισκέψεις τῶν συγγενῶν ἐγίνοντο συχνάκις χρησιμοποιουσῶν τὴν ἑκάστοτε αὐτῶν σχολὴν καὶ ἢ εὐκαιρίαν ὁ ποιητὴς ἀλλαχοῦ (5) ἐποίησε τὴν Ναυσικᾶν βλέπουσαν καθ' ὕπνον τὴν φίλην αὐτῆς, τὴν θυγατέρα τοῦ Δύμαντος, ἥτις ἦτο ὁμῆλιξ αὐτῆς, κεχαριστο δὲ θυμῷ· ἡ φίλη αὕτη προτρέπει αὐτὴν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ποταμὸν πρὸς πλύσιν τῶν ἐνδυμάτων, καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι καὶ αὕτη θὰ ἀκολουθήσῃ ὡς βοηθός. Καὶ οὐ μόνον αἱ πλησίον οἰκοῦσαι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἀνταλλάσσουσι ἐπισκέψεις ἀλλὰ καὶ ἐκ πόλεων πολὺ ἀπεχουσῶν, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ διαλόγου τῆς Πηνελόπης πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Ἰφθίμην, ἥτις κατῴκει ἐν Φεραῖς μακρὰν τῆς Ἰθάκης (6)· μεθ' ὁπόσης δὲ φιλοφροσύνης ὑπεδέχοντο ἀλλήλας ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπισκέψεσι γίνεται δῆλον ἐκ τῆς δεξιώσεως, ἣν ποιεῖται ἡ Χάρις, ἡ γυνὴ τοῦ Ἡφαίστου πρὸς τὴν ἐπισκεπτομένην Θέτιν α ἐν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρί, ἔπος τε ἔφατ' ἐκ τ' ὀνόμαζεν (7), καὶ οὐ μόνον χάριν ἐπισκέψεων ἐξέρχονται αἱ γυναῖκες τῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλων θεαμάτων ἀξιοπεριέργων τελουμένων ἐν τῇ πόλει· ὁ ποιητὴς (8) ἐπιδεικνύει

(1) χορῷ καλή. π 180. (2) Σ 570. (3) Ζ 107. (4) Ζ 375. (5)
(6) δ 797. (7) Σ 384. (8) Ο 683.

πειρότατον κελητιστήν, ὅστις ἐκλέξας τέσσαρας ἵππους ἐκ τῶν πολλῶν συναρμόζει. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐκ τῆς πεδιάδος ἀνὰ τὸ μέγα ἀστυκελητίζει κατὰ λεωφόρον ὁδόν, καὶ οἱ μὲν ἵπποι ἀερσίποδες πέτονται δίκην πτηνῶν, αὐτὸς δὲ μεταπηδᾷ ἀσφαλῶς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἵππου εἰς τὸν ἄλλον συνεχῶς, καὶ ἀνὰ τὴν λεωφόρον θεῶνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἀλλὰ μὴν ὅτι εἰς τὰς ἀγυιὰς ἔστιν ὅτε ἐξέρχονται καὶ ἐρίζουσαι ἥδονται ἀντιλοιδορούμεναι ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς κακολογίας, ἃς ἡ ὀργὴ καὶ ἡ παραφορὰ ὑπαγορεύει ὅπερ καὶ νῦν ἐνιαχοῦ τῶν μικρῶν κοινωνιῶν δύναταί τις νὰ ἴδῃ, οὐδὲ τοῦτο ἀμνημόνευτον ὁ ποιητὴς παραλείπει (1). Ἀλλαχοῦ δὲ ἐμφανίζονται αἱ τρωαὶ γυναῖκες ἀθρόαι ἐπὶ τοῦ πύργου, ὅθεν θεῶνται τὴν μάχην (2). Καὶ ὅτε ὁ Ἕκτωρ ἔσπευδεν ἐκ τῆς μάχης εἰς τὸ ἄστυ ἵνα ἐξιλεώσῃ τὴν Ἀθηνᾶν διὰ γυναικείων λιτανειῶν καὶ δώρων, κατὰ τὰς Σκαιὰς πύλας περιστοιχίζουσιν αὐτὸν αἱ γυναῖκες καὶ θυγατέρες τῶν Τρώων, διαπυνθανόμεναι ἑκάστη περὶ τῶν οἰκείων (3). Τέλος ὅτε ὁ Πρίαμος ἐκόμιζε τὸν νεκρὸν τοῦ Ἕκτορος, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀνὰ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸ τεῖχος συνηθροισμένοι περισκοποῦσιν ἀναμένοντες τὸν νεκρόν, κατὰ δὲ τὴν προσέγγισιν τῆς νεκροφόρου εἰς τὰς πύλας ὁ ποιητὴς προστίθησιν « οὐδεὶς ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει οὔτε ἀνὴρ οὔτε γυνή. Διὸ καὶ εἰς τὴν εἴσοδον τῶν πυλῶν τοσοῦτος συνωστισμὸς ἐγένετο ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὥστε ὁ γηραιὸς καὶ τεθλιμμένος Πρίαμος δὲν δύναται νὰ διέλθῃ μετὰ τῆς νεκροφόρου (4).

Ἔργα τῶν γυναικῶν. Α΄ τῶν ἐλευθέρων.

Ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐλευθερία ἡ μεγάλη, ἧς ἀπολαύει ἡ γυνὴ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ δὲν ἄγει αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἀργίαν ἢ ῥᾳθυμίαν καὶ ἀκολασίαν, ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ τῆς φιλοπόνου δραστηριότητος καὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν τοῦ οἴκου πειρᾶται νὰ καταστήσῃ ἑαυτὴν ἀνταξίαν τῆς ὑψηλῆς θέσεως εἰς ἣν ἀνυψώθη. Καὶ αὐταὶ αἱ βασίλισσαι ἢ αἱ ἡγεμονίδες θεωροῦσι τιμὴν ἑαυτῶν τὴν ἐργασίαν. Πρῶτον μὲν μέλημα τῆς οἰκοδεσποίνης εἶνε ἡ τῶν παίδων ἀνατροφὴ καὶ ἐπιμέλεια, ἕτερον δὲ ἡ ἐπιστασία τοῦ ὅλου οἴκου εἰς αὐτὴν εἶνε ἀνατεθειμένη· ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν, διότι αὐτὴ ἐννοεῖ καὶ νὰ χειροτεχνῇ·

(1) υ 252. (2) Γ 384. (3) Ζ 283. (4) Ω 698-721.

ὁ ποιητὴς ἐν συντόμῳ ἐκφράζει τὴν ἐργασίαν τῆς γυναικὸς λέγων στερεοτύπως· «εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε, ἱστὸν ἠλακάτην καὶ ἀμφιπόλοισι γυναιξὶ κέλευε εἰς ἔργον ἐποίχεσθαι» (1)· Δι' οὗ ταὐτοχρόνως σημαίνει ὅτι τὰ οἰκιακὰ εἶνε τὰ ἔργα τῆς γυναικός, ὁ δὲ πόλεμος εἶνε τῶν ἀνδρῶν μέλημα. Ὥστε κύριον ἔργον τῆς Ὁμηρικῆς γυναικὸς εἶνε ἡ ἐριουργία ἤτοι τὸ τὰ ἔρια ἀσκεῖν, πείκειν ἢ ξαίνειν, νήθειν, ὑφαίνειν, ποικίλλειν καὶ τὸ τὰ ἐνδύματα τῆς ὅλης οἰκογενείας οὐ μόνον ἀποδεικνύειν ἀλλὰ καὶ καθαίρειν ἢ πλύνειν αὐτά.

α΄. Οὕτω λ. χ. ἡ ἐρίτιμος βασίλισσα τῶν Φαιάκων ἡ Ἀρήτη ἐμφανίζεται, ὅτι κάθηται παρὰ τὴν ἑστίαν μετὰ τῶν ἀμφιπόλων γυναικῶν ἠλάκατα (=ἔρια ἐν τῇ ἠλακάτῃ) στρωφῶσα ἁλιπόρφυρα (2). Ὅτε δὲ εἶδε τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ ἀγνώστου ξένου, τὰ ἐνδύματα, ἅτινα ἔδωκεν αὐτῷ ἡ Ναυσικᾶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς μητρός, ἡ βασίλισσα μετ' ἐκπλήξεως ἐρωτᾷ τὸν ξένον, ποῦ εὗρε τὰ ἐνδύματα ταῦτα· διότι αὐτὴ ἀνεγνώρισε τὰ εἵματα καλά, ἅτινα αὐτὴ ἔτευξε σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξί (3).

ϐ΄. Τῆς Πηνελόπης, τῆς συνετῆς βασιλίσσης, εἶνε γνωστὸς ὁ περιώνυμος καὶ παροιμιώδης ἱστὸς δι' οὗ ἐξηπάτα τοὺς μνηστῆρας, ἵνα ἀναβάλῃ καὶ ἀποφύγῃ τὸν ἐπάρατον γάμον (4). Καὶ διὰ τοῦτο ἡ σεμνὴ καὶ σώφρων βασίλισσα ἂν καὶ ἦτο τόσον πολυμνήστη, δὲν ἐνεφανίζετο πρὸ τῶν μνηστήρων θαμά, ἀλλὰ μακρὰν τῶν ὀμμάτων αὐτῶν ἐν τῷ ὑπερῴῳ ὑφαίνει τὸν μέγαν ἱστόν, λεπτὸν καὶ περίμετρον (5)· ἡ δὲ πιστὴ Εὐρύκλεια κηδομένη τῆς βασιλίσσης κελεύει τὰς θεραπαινίδας, ἵνα πλησίον τῆς ἀνάσσης καθήμεναι τέρπωσιν αὐτὴν τά τε ἠλάκατα στροφαλίζουσαι καὶ τὰ ἔρια χερσὶ πείκουσαι (=κτενίζουσαι) (6).

γ΄. Ἡ Ἀνδρομάχη ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ὑψηλοῦ δόμου ἀπεικονίζεται ὑφαίνουσα δίπλακα (διπλῆν χλαῖναν) πορφυρέην, ἣν ποικίλλει διὰ κεντημάτων ἀνθίνων (ἐνέπασε θρόνα ποικίλα) (7).

δ΄. Καὶ ἡ Ἑλένη παρίσταται καὶ ἐν Τροίᾳ καὶ ἐν Σπάρτῃ περὶ τὴν ταλασιουργίαν ἀσχολουμένη. Καὶ ἐν μὲν τῇ Τροίᾳ ὑφαίνει μέγαν ἱστόν, ἐν ᾧ ἐμπάσσει τοὺς ἀγῶνας τῶν Τρώων καὶ Ἀχαιῶν, οὓς χάριν αὐτῆς ἔπασχον (8)· (ὥστε εἰς τὰ ποικίλματα ἡ γυνὴ δὲν περιο

(1) Ζ 490 καὶ φ 350. (2) ζ 52. (3) η 234. (4) υ 140 150. (5) ο 5
(6) σ 314. (7) Χ 440, Ζ 490. (8) Γ 125.

ζεται ἐντὸς τοῦ γυναικείου θαλάμου καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου). Ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ (1) μνημονεύεται ἔχουσα ἐν φωριαμοῖς πέπλους παμποικίλους, οὓς αὐτὴ κάμε (=καμάτῳ ἐποίησε)· ἀλλαχοῦ δὲ ἰδοὺ πῶς ἐμφανίζεται ἡ φίλεργος οἰκοδέσποινα (2). Ἡ ἡρωὶς καταβαίνει ἐκ τοῦ εὐώδους καὶ ὑψορόφου θαλάμου ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν χρυσηλάκατον Ἄρτεμιν· τρεῖς θεράπαιναι περιέπουσι τὴν δέσποιναν, ἡ μὲν παραθέτουσα κλιντῆρα εὔτυκτον, ἵνα καθίσῃ, ἡ δὲ ἐν σπουδῇ ἐπιστρωννύουσα αὐτὸν πρότερον διὰ μαλακοῦ ἐρεοῦ τάπητος καὶ ἡ τρίτη θεράπαινα φέρει ἀργυροῦν τάλαρον (=κάλαθον) ὑπόκυκλον τ. ἔ. διὰ τροχῶν εὐκίνητον, οὗ τὰ χείλη ἦσαν κεκραμένα χρυσῷ ἤτοι ἐπίχρυσα. Ὁ τάλαρος οὗτος μνημονεύεται βεβυσμένος (=πεπληρωμένος) νήματος ἀσκητοῦ, καὶ πλὴν τοῦ ταλάρου παρατίθεται καὶ χρυσῆ ἠλακάτη, ἔρια ἰοδνεφῆ ἔχουσα. Ἡ βασίλισσα κάθηται ἐπὶ τοῦ κλισμοῦ, στηρίζουσα τοὺς πόδας ἐπὶ τῆς θρήνυος ἤτοι ὑποποδίου. Καὶ ἐν ᾧ ἐργάζεται, συζητεῖ πρὸς τοὺς ξένους ἐπισκέπτας ἤτοι τὸν Τηλέμαχον καὶ τὸν Νεστορίδην Πεισίστρατον. Ὅτε δὲ ἀπέρχεται ὁ Τηλέμαχος, ἡ ἡρωὶς δίδει αὐτῷ ὡς δῶρον ἕνα πέπλον, ἵνα ὁ νεανίας ἔχῃ τοῦτον μνῆμα τῶν χειρῶν τῆς Ἑλένης (3).

Ἡ δὲ γυνὴ ἡ τὰ ἔρια ἐργαζομένη εἰροκόμος λέγεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ (4)· οἷα δὲ ἦσαν τὰ τεχνουργήματα τῶν γυναικῶν τούτων φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ φᾶρος, ὅπερ ἀπέδειξεν ἡ Πηνελόπη, ἦτο «ἐναλίγκιον τῷ ἠλίῳ ἢ τῇ σελήνῃ» (5) καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ περιώνυμος χιτὼν τοῦ Ὀδυσσέως ὁ σιγαλόεις παραβάλλεται κατὰ μὲν τὴν λεπτότητα καὶ μαλακότητα πρὸς τὸν λοπὸν τοῦ ἰσχαλέου κρομύου, κατὰ δὲ τὴν λευκότητα πρὸς τὴν λαμπρότητα τοῦ ἠλίου. Διὸ καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἐθεῶντο τοῦτον ὡς θαυμάσιόν τι χρῆμα (6).

Πρὸς τούτοις οἱ θρόνοι ἐκαλύπτοντο διὰ καλυμμάτων, ἅτινα ῥήγεα ὁ ποιητὴς καλεῖ καὶ ἅτινα οὐχὶ μικρὸν μέρος τῆς γυναικείας φιλοτεχνήσεως ἀπετέλουν. Πρὸς δὲ ἐφρόντιζον, ὅπως μὴ μόνον εἰς τὰς ἀναγκαιούσας ἐσθῆτας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἐπαρκῶσιν (εἵματα ἐπημοιβά) ἀλλὰ καὶ πλεοναζούσας τοιαύτας ἔχωσι ἵνα καὶ δῶρα ὁς τοὺς ἐπισκεπτομένους ξένους παρέχωσιν. Τὰ τῆς γυναικὸς χειτεχνήματα πολὺν πόνον παρεῖχον· διότι ἡ γυνὴ δὲν φροντίζει μό-

1) ο 104. (2) δ 121. (3) ο 126. (4) Γ 386. (5) ω 130. (6) τ 232.

νον νὰ κατασκευάζῃ ὅ,τι ἡ ἀνάγκη ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ καλλύνῃ τὸ ἔργον· ἡ δὲ ποικιλτικὴ δὲν ἦτο ἁπλῶς μηχανική τις τέχνη, ἀλλὰ παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν φαντασίαν τῆς γυναικὸς νὰ ἀναπτύξῃ πᾶσαν τὴν εὐφυΐαν αὐτῆς· πόσου δὲ χρόνου ἐχρειάζοντο διὰ νὰ ἀποτελέσωσιν ἔντεχνόν τι ἔργον, παρέχει ἀμυδρὰν ἰδέαν τὸ ὅτι οἱ μνηστῆρες μόλις μετὰ τέσσαρα ἔτη ἤρξαντο νὰ ὑποπτεύωσι τὴν ἀπάτην τῆς Πηνελόπης διὰ τὸν περιώνυμον ἱστόν, δι' οὗ ἔμελλε νὰ κατασκευάσῃ τὸ ἐντάφιον τοῦ Λαέρτου· ὅπερ ὑποσημαίνει, ὅτι διὰ τὰ πολύτιμα πολυποίκιλα ἔργα ἔτη ὁλόκληρα εἰργάζοντο.

Καὶ οὐ μόνον αἱ θνηταὶ γυναῖκες χαίρουσιν ὑφαίνουσαι καὶ ἐριουργοῦσαι, ἀλλὰ καὶ αἱ θεῖαι Νύμφαι, οἷαι ἡ Καλυψὼ καὶ ἡ Κίρκη αἵτινες εἰσάγονται ἱστουργοῦσαι καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας κάματον διὰ τῆς γλυκείας καὶ λιγείας αὐτῶν ἀοιδῆς ἀνακουφίζουσαι· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ὡς θεῶν εἶνε λεπτά, χαρίεντα καὶ ἀγλαὰ καὶ ἡ κερκὶς αὐτῶν χρυσῆ (1). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἀθηνᾶ μνημονεύεται, ὅτι ἥδεται ἱστουργοῦσα καὶ ποικίλλουσα. Διότι οὐ μόνον τὸν ἑαυτῆς πέπλον αὐτὴ ἐποιήσατο καὶ κάμε χερσίν (2), ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Ἥρας ἔξυσεν ἀσκήσασα καὶ ἐνετίθει ἐν αὐτῷ δαίδαλα πολλὰ (3) (διὸ καὶ ἡ ἐσθὴς δεδαλαίη). Ἐν τέλει δὲ προσθετέον, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ἡ Ἄρτεμις λέγεται χρυσηλάκατος (4), πάντως καὶ ἡ θεὰ αὕτη παρέχει εἰς τὰς θνητὰς τὸ παράδειγμα τῆς ἐριουργίας καὶ ὑφαντικῆς.

Ὥστε αἱ Ὁμηρικαὶ γυναῖκες οὐ μόνον τῆς κατωτέρας τάξεως, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ βασίλισσαι καὶ αἱ ἡγεμονίδες ἀσμενίζουσιν εἰς τὴν ἐργασίαν, καυχῶνται ἐπὶ τῇ τεχνουργικῇ δεξιότητι καὶ μελίμολπα ᾄσματα μεταχειρίζονται ὡς ἀνακουφιστικὰ τῶν πόνων, τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἔχουσι καὶ αὐτὰς τὰς θεὰς ὑπόδειγμα ἀξιομίμητον καὶ ἀξιοθαύμαστον· τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ὅτι θεαὶ ἐπιποιμένες εἰσὶ νύμφαι εὐπλόκαμοι εἰς τὰ ποίμνια καὶ τὰς ἀγέλας τοῦ ἡλίου, ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἠσχολοῦντο καὶ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν ποιμνίων (5). Πλὴν τούτων αἱ παρθενικαὶ νεάνιδες ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ὑδροφορεῖν καὶ ἔχουσαι τὴν κάλπην ἐπὶ τῶν ὤμων φέρουσιν ἐκ τῶν καλλιρρείθρων κρηνῶν ἢ ἐκ φρεάτων εὐήρυτον ὕδωρ (6). Ἐνθυμητέον καὶ τὰς τέσσαρας θυγ

(1) ε 61 καὶ κ 230. (2) Ε 734. (3) Ξ 179. (4) δ 122. (5) μ 1' (πρβλ. κύρ. ὀν. Εὐμήλη, Φιλομήλη). (6) η 20 κ 105.

τέρας τοῦ βασιλέως Κελεοῦ ἐν Ἐλευσῖνι αἵτινες φοροῦσιν ὕδωρ ἐκ τοῦ πρὸ τῆς πόλεως φρέατος κάλπιδας χαλκᾶς, φαεινὰ ἀγγεῖα ἔχουσαι (1).

Ἐν ᾧ δὲ ἐν τῷ βαθυληίῳ ἀγρῷ οἱ ἄνδρες ἀμῶσι διὰ τῶν δρεπανῶν καὶ οἱ παῖδες ὄπισθεν δραγμεύοντες φέρουσι τὰ δράγματα, αἱ γυναῖκες παρασκευάζουσι τὸ δεῖπνον εἰς τοὺς ἐργάτας ἄλφιτα λευκὰ παλύνουσαι (=ζυμώνουσαι) (2), καὶ οὐ μόνον κατὰ τὸν ἀμητόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τρυγητὸν αἱ παρθένοι μετὰ τῶν νέων τρυγῶσι τὰς σταφυλὰς καὶ φέρουσι ταύτας εἰς τὸν ληνόν, καὶ ὑπὸ τὸ ἱμερόεν κιθάρισμα ᾄδουσαι τό τε βῆμα ρυθμίζουσι καὶ τὸν κάματον ἐπικουφίζουσιν Πλὴν τούτων μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ γυνὴ χερνῆτις τ. ἔ. διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας τὸν βίον ποιουμένη ἢ ἀποζῶσα, ἥτις ἄλλως ἀποχειροβίωτος δύναται νὰ κληθῇ. Ἐπὶ πᾶσι μέλημα σπουδαῖον τῆς τε δεσποίνης καὶ δμωῆς γυναικὸς ἦτο τὸ τὰ ἐνδύματα τῆς οἰκογενείας πλύνειν καὶ καθαίρειν. Ἐν τῇ Ἰλιάδι (3) ἔνθα περιγράφεται ὁ περὶ τὸ τεῖχος τῆς Τροίας τόπος, γίνεται μνεία δύο καλλιρρόων κρουνῶν, ὧν πλησίον ἦσαν πλυνοὶ καλοὶ λαίνεοι, ὅπου αἱ γυναῖκες καὶ αἱ καλαὶ θυγατέρες τῶν Τρώων ἐσυνήθιζον νὰ πλύνωσι τὰ σιγαλόεντα εἵματα πρὸ τοῦ πολέμου. Ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ (4) ἡ χαρίεσσα βασιλόπαις Ναυσικᾶ ἀπεικονίζεται καὶ καθ' ὕπνον ἀδημονοῦσα, ἐπειδὴ τὰ ἐνδύματα τῆς οἰκογενείας ἦσαν ρερυπωμένα· ἡ φιλόκαλος παρθένος παρασκευάζεται, ἵνα ὑπάγῃ μετὰ τῶν ἀμφιπόλων αὐτῆς εἰς τὸν ποταμὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ πλύνῃ· διότι ὁ γάμος αὐτῆς ἐπλησίαζεν, καθ' ὃν οὐ μόνον αὐτὴ ἔπρεπε νὰ φορῇ καλά, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ νυμφίου τοιαῦτα νὰ φέρῃ διότι ἐκ τῆς φιλοκαλίας ταύτης γεννᾶται ἡ καλὴ περὶ τῆς νεάνιδος φήμη, ἥτις εὐφραίνει τοὺς γονεῖς αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἄνευ τοῦ γάμου φροντίζει περὶ τῆς καθαριότητος τῆς ἐσθῆτος, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς βουλεύηται μετὰ τῶν ἀριστέων τῆς νήσου καλὰ εἵματα ἔχων, καὶ οἱ θάλλοντες ἀδελφοὶ αὐτῆς, οἱ εἰς τὸν χορὸν συχνάζοντες εἰσέρχωνται νεόπλυτα ἐνδύματα φοροῦντες· τὰ μελήματα ταῦτα ἦσαν τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἡ συνετὴ παρθένος ἀνησυχεῖ καὶ καθ' ὕπνους. Ἐντεῦθεν ὁ [...]ητὴς λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς, πῶς ἡ παρ[...]ς ἐπιθέτει ἐπὶ τῆς ἀμάξης τὴν ἐσθῆτα, καὶ πῶς ἐπιβᾶσα τοῦ ὀχή[...]ος μαστίζει καὶ διευθύνει τὰς ἡμιόνους, ἐν ᾧ αἱ ἀμφίπολοι ἀκο-

[...] Ὕμν. Δημ. στίχ. 105. (2) Σ 560. (3) Χ 150. (4) ζ 25.

λουθοῦσι πεζαί. Ὅτε δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸν ποταμόν, ὅπου ἦσαν οἱ πλυνοί, αἱ νεάνιδες λύουσι τὰς ἡμιόνους, καὶ λαμβάνουσαι τὴν ἐσθῆτα ἐκ τῆς ἀμάξης εἰσφοροῦσιν εἰς τὸ ἄφθονοῦν ὕδωρ καὶ ἁμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας στείβουσιν ἐν τοῖς βόθροις. Εἶτα ἀφοῦ ἀπέπλυναν πάντα ῥύπον, ἀνεπέτασαν τὰς ἐσθῆτας εἰς τὴν παραλίαν ἐπὶ τῶν καθαρῶν χαλίκων τῶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης πεπλυμένων· ὅτε δὲ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐστέγνωσαν, ἡ παρθένος μετὰ τῶν θεραπαινίδων συλλέγει αὐτὰς καὶ πτύξασα θέτει ἐπὶ τῆς ἀμάξης, ὑφ' ἣν ἔζευξαν τὰς κρατερώνυχας ἡμιόνους· καὶ τέλος ἡ παρθένος ἐπιβᾶσα τῆς ἀμάξης ἐλαύνει ἐπὶ τὸ ἄστυ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὅπου οἱ ἀδελφοὶ ὑποδέχονται αὐτήν.

Β'. Ἔργα τῶν δμωῶν γυναικῶν.

Ἡ ἔκθεσις ἡμῶν περὶ τῶν ἔργων τῶν γυναικῶν θὰ ἔμενεν ἐλλιπής, ἂν παρελείποντο τὰ τῶν δμωῶν ἢ τῶν δούλων γυναικῶν ἔργα. Ἐν τρισὶ χωρίοις ὁ ποιητὴς ἐνδιατρίβει περιγράφων ταῦτα, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Κίρκης καὶ ἐν τοῖς μεγάροις τοῦ Ἀλκινόου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως· ὥστε ταῦτα δέον νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀντίγραφα τῆς ἐπικρατούσης διατάξεως ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ἡγεμονίδων. Καὶ ἡ μὲν Κίρκη ἔχει τέσσαρας θεραπαινίδας ἢ ἀμφιπόλους, αἵτινες εἶνε αἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς δρήστειραι (=ἐργάτιδες). Τούτων ἡ πρώτη ἐπιβάλλει ἐπὶ τῶν θρόνων καλύμματα καλὰ πορφυρᾶ, ἡ δευτέρα ἑτοιμάζει τὰς ἀργυρᾶς τραπέζας πρὸ τῶν θρόνων καὶ τοποθετεῖ ἐπ' αὐτῶν τὰ χρυσᾶ κανᾶ, ἡ τρίτη κερνᾷ τὸν μελίφρονα ἡδὺν οἶνον ἐν ἀργυρῷ κρατῆρι καὶ διανέμει τὰ χρυσᾶ κύπελλα· τέλος ἡ τετάρτη φορεῖ τὸ ὕδωρ καὶ ἀνακαίει τὸ πῦρ, ἵνα χλιαρὸν ἑτοιμάσῃ τοῦτο διὰ τὸ λουτρόν (1).

Ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀλκινόου ὑπηρετοῦσι πεντήκοντα δμωαί, ὧν αἱ μὲν ἀλετρεύουσι ἤτοι ἀλέθουσιν ἐπὶ τῆς μύλης τὸν τῆς Δήμητρος καρπόν, αἱ δὲ ὑφαίνουσι τοὺς ἱστοὺς καὶ ἠλάκατα στρωφῶσι καθήμεναι, ὧν ἐκ τῶν λεπτοϋφῶν ὀθονῶν ἀποστάζει ἔλαιον· ὅσον δὲ οἱ Φαίακες ὑπερέχουσι τῶν ἄλλων ἀνδρῶν εἰς τὸ ἐλαύνειν τὴν ναῦν, τοσοῦτον καὶ αἱ Φαιακίδες εἰς τὸ ἱστουργεῖν, ἐπειδὴ αὗται ἔτυχον τῆς ε ς τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἔδωκεν αὐταῖς φρένας ἐσθλὰς καὶ περικαλλέα χ ἐπίστασθαι (2).

(1) κ 348. (2) η 103.

Τέλος ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Πηνελόπης παρέχονται πλείονες λεπτομέρειαι περὶ τῆς ἐργασίας τῶν δμωῶν. Καὶ ἐνταῦθα ἦσαν αἱ δμωαὶ πεντήκοντα ὧν ἕνδεκα ἀλετρίδες τεύχουσιν ἄλφιτα καὶ ἀλείατα, μυελὸν ἀνδρῶν (τὰ α' ἄλευρα ἐκ κριθῆς, τὰ β' ἐκ σίτου)· τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο ἐπιπονώτατον καὶ αἱ μὲν ἕνδεκα τούτων περάνασαι τὸ ἔργον αὐτῶν ἀναπαύονται παραδοθεῖσαι εἰς τὸν ὕπνον, ἀλλ' ἡ δωδεκάτη ἀσθενεστέρα οὖσα παραμένει μέχρι τῆς πρωίας ἀλέθουσα (1)· διὸ καὶ τοὺς μνηστῆρας, τοὺς αἰτίους τοῦ θυμαλγοῦς πόνου, ἐξ οὗ ἐλύθησαν τὰ μέλη αὐτῆς, καταρᾶται, ἵνα νῦν τὸ ὕστατον δειπνήσωσιν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς δεσποίνης αὐτῆς. Καὶ ἤδη ἡ ἠὼς ὑποφώσκει, καὶ αἱ μὲν τῶν δμωῶν ἐγερθεῖσαι ἀνακαίουσι τὸ πῦρ ἐπὶ τῶν ἐσχαρῶν, ἡ πολυετής, ἀλλὰ δραστηρία καὶ ἀκάματος Εὐρύκλεια ἐγείρεται πρωϊαίτερον τῶν ἄλλων οἱονεὶ ἀναπληροῦσα τὴν δέσποιναν (2)· αὕτη χρησιμεύει ὡς σκοπὸς (= ἐπιστάτις) τῶν ἄλλων (3) καὶ ὡς ἐμπειροτέρα διδάσκει αὐτὰς τὸ ἀνιαρὸν ἔργον νὰ ἐκτελῶσι καὶ τὴν δουλοσύνην μετρίως νὰ ὑποφέρωσι (4)· Λοιπὸν αὕτη κελεύει τὰς μὲν ἵνα κορήσωσι τὴν οἰκίαν ἐν σπουδῇ καὶ τοὺς τάπητας νὰ ἁπλώσωσιν ἐπὶ τῶν εὐποιήτων θρόνων, τὰς δὲ νὰ σπογγίσωσι τὰς τραπέζας καὶ νὰ καθήρωσι τοὺς κρατῆρας καὶ τὰ ποτήρια, καὶ ἄλλας εἴκοσι νὰ ὑπάγωσιν ἐφ' ὕδωρ εἰς τὴν κρήνην (5), πάσας δὲ κελεύει κατεπειγόντως νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ ὀχληροὶ μνηστῆρες λίαν πρωὶ ἐθάμιζον εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δμῶες ἄγουσιν ἐκ τῶν ἀγρῶν ὁ μὲν βουκόλος βοῦς, ὁ αἰπόλος τράγους, ὁ ποιμὴν κριοὺς καὶ ὁ συβώτης σῦς, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν εὐωχίαν τῶν μνηστήρων. Μετὰ τοῦτο στερεότυπον εἶνε τὸ καθῆκον τῆς ἀμφιπόλου πρὸ τοῦ δείπνου· αὕτη χέρνιβα φέρουσα ἐν προχόῳ καλῇ καὶ χρυσῇ ἐπιχέει ὑπὲρ ἀργυροῦ λέβητος ἵνα νίψωνται, μετὰ δὲ τοῦτο τανύει τὴν ξεστὴν τράπεζαν καὶ κατόπιν ἡ αἰδοίη ταμίη ἢ οἰκονόμος παρατίθησι φέρουσα σῖτον ἐν κανοῖς ἐπιθεῖσα ἔπειτα πολλὰ εἴδατα = ἐδέσματα (6) Ταῖς θεραπαίναις ἐχρῶντο πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐργασίαν ἐκτὸς τῆς οἰκίας καὶ ὡς ἀγγελιοφόρους. Οὕτω λ. χ. ἡ Ἑκάβη τὰς ἀμφιπόλους πέμπει ἵνα συγκαλέσωσι τὰς γηραιὰς Τρωάδας εἰς τὸν ναὸν Ἀθηνᾶς πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς Ἀθηνᾶς (7). Ὑπὸ τῆς Πηνελόπης

(1) υ 105-120. (2) χ 425. (3) ψ 395. (4) ψ 429. (5) υ 149. (6) α 136. (7) [illegible] 286.

ἡ ἀμφίπολος ταμίη προτιμᾶται ἵνα κρύβδην καὶ ἐμπιστευτικῶς διαβιβάσῃ πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἀγροῖς Λαέρτην τὴν εὐχάριστον ἀγγελίαν περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Τηλεμάχου ἐκ τῆς Πύλου. (1). Ὁ Πείραιος συμβουλεύει τῷ Τηλεμάχῳ, ἵνα στείλῃ πρὸς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὰς δμωὰς γυναῖκας, πρὸς παραλαβὴν τῶν δώρων, δι᾿ ὧν ἐτίμησεν αὐτὸν ὁ Μενέλαος (2). Ἔργον πρὸς τούτοις τῶν δμωῶν ἦτο τῆς ἑσπέρας τὸ πῦρ νὰ ἀνάπτωσιν, καὶ τοὺς λαμπτῆρας ἑτοιμάζωσιν, ἐφ᾿ ὧν ἐπεσώρευον ξύλα κάγκανα, αὖα πάλαι, περίκηλα καὶ σχιστὰ μεταμιγνύουσαι μετὰ δᾳδῶν· ταύτας δὲ ἀνάπτουσαι ἀμοιβαδὸν ἀνέφαινον αἱ δμωαὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ὀδυσσέως (3), φῶς καὶ θερμότητα παρέχουσαι (4)· αἱ θεραπαινίδες, ἰδίᾳ αἱ θαλαμηπόλοι, ἑτοιμάζουσιν ἢ ἐντύνουσιν τὴν εὐνὴν τῶν δεσποτῶν δαΐδων ὑπὸ λαμπομένων καὶ αὐτοῖς ἐρχομένοις εἰς τὸ λέχος ἡγεμονεύουσι δάος ἐν χερσὶν ἔχουσαι, ἀγαγοῦσαι δὲ εἰς τὸν θάλαμον, ἀπήρχοντο (5)· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑτοιμάζουσι καὶ τὴν κλίνην τῶν φιλοξενουμένων (6).

Ἡ σεβαστὴ γραῖα ἡ πυκιμηδὴς Εὐρύκλεια ἰδιαιτέρως περιποιεῖται τὸν νεαρὸν Τηλέμαχον ἐν τῷ κοιτῶνι· ὅτε δηλαδὴ ἐκεῖνος ἐξέδυνε τὸν μαλακὸν χιτῶνα, ἡ ἀγαθὴ τροφὸς παραλαμβάνει αὐτόν· ἀφ᾿ οὗ δὲ ἔπτυξεν αὐτὸν καὶ καλῶς ἤσκησεν, ἀνεκρέμασεν ἐν τῷ πασσάλῳ παρὰ τὴν τρητὴν κλίνην· μεθ᾿ ὃ κλείσασα τὴν θύραν κατέλιπε τὸν νεανίαν, ἵνα κοιμηθῇ (7). Παρὰ τὴν παρθένον Ναυσικᾶν ἐντὸς τοῦ καλῶς κεκλεισμένου θαλάμου καθεύδουσαν παρακοιμῶνται ἑκατέρωθεν τῶν σταθμῶν τῆς θύρας δύο ἀμφίπολοι ἀπὸ τῶν Χαρίτων τὸ κάλλος ἔχουσαι (8). Καὶ τέλος αἱ σεμνότεραι τῶν ἀμφιπόλων, αἳ κεδνὰ ἰδυῖαι καὶ μᾶλλον ἡλικιωμέναι χρησιμεύουσιν ὡς ἀκόλουθοι τῆς δεσποίνης ἐξερχομένης τῆς οἰκίας· τοιαῦται ἀκολουθοῦσι τῇ Ἑλένῃ (9), τῇ Νηυσικᾷ (10) καὶ τῇ Πηνελόπῃ, ὅταν θέλῃ νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τῶν μνηστήρων, ὧν ἑκατέρα ἑκατέρωθεν αὐτῆς παρίσταται (ἀμφίπολος δ᾿ ἄρα οἱ ἑκάτερθε παρέστη) (11). Ἐν τῷ εἰς Δήμητρα ὕμνῳ ὡς ἔργα τῆς μισθωτῆς ἀφήλικος γυναικὸς ὁρίζονται τὸ παῖδα νεογνὸν τιθηνᾶσθαι, δώματα τηρεῖν, λέχος δεσπόσυνον στορέσαι ἐν μυχῷ θαλάμῳ καὶ τὰς γυναῖκας διδάσκειν τὰ ἔργα.

(1) π 150-154. (2) ρ 75. (3) σ 308. (4) τ 64. (5) ψ 175-284. (6) δ 29! η 335. (7) α 436. (8) ζ 16. (9) Γ 143. (10) ζ 84. (11) σ 205.

Περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν γυναικῶν λουτροῦ.

Πάντα τὰ μέχρι τοῦδε εἶνε σεμνὰ καὶ εὐπρεπῆ τιμῶντα τὴν ἠθικὴν τῆς τότε κοινωνίας, πλὴν τὸ ἔθος τοῦ νὰ γίνηται τὸ λουτρὸν τῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τῶν γυναικῶν παρέσχεν εἴς τινας ἀφορμὴν εἰς μομφὴν κατὰ τῆς τότε κοινωνίας. Καὶ τῷ ὄντι γίνεται τὸ λουτρὸν ὑπὸ γυναικῶν, τοτὲ μὲν ἐλευθέρων, τοτὲ δὲ δμωῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν παρθενικῶν θυγατέρων τῶν βασιλέων πρὸς ἐπιφανεῖς ξένους τιμῆς ἕνεκεν. Οὕτω λ. χ. μνημονεύεται ὅτι ἡ νεωτάτη καὶ ὡραιοτάτη τῶν τοῦ Νέστορος θυγατέρων λούει τὸν Τηλέμαχον, χρίει καὶ ἀμφιεννύει (1). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἑλένη ὅτε διέμενεν ἐν Τροίᾳ παρέσχε τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν Ὀδυσσέα εἰσελθόντα εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ μορφὴν ἐπαίτου (2). Ἡ δὲ Κίρκη περιγράφεται λεπτομερῶς λούουσα ἐντὸς ἀσαμίνθου τὸν Ὀδυσσέα θυμῆρες τὸ ὕδωρ κεράσασα κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ (3).

Καὶ ἄλλοι μὲν τὸ ἄσεμνον τοῦτο ἀφόρητον ὑπολαβόντες ἐκάκισαν τὴν τότε ἐποχὴν ὡς ἀνήθικον, ἄλλοι δὲ ἐνθουσιώδεις συνήγοροι ὑπεραπολογοῦνται τοῦ ποιητοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Εὐστάθιος δικαιολογεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ἔθος τῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μεγαν πολιτικὸν τῆς Βρεττανίας τὸν Gladstone τὸ πρᾶγμα οὐδεμιᾶς δεῖται δικαιολογίας, ἀλλὰ μόνον διασαφήσεως. Διότι κατὰ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ γνώμην θὰ ἦτο ὅλως ἀλλόκοτον νὰ ἀνακαλύψῃ τις ἀσεμνότητα ἐν μέσῳ τοιούτων γυναικῶν, οἵας ὁ Ὅμηρος ἀπεικονίζει, ἢ ἐν μέσῳ τοιούτων ἀνδρῶν ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης δείγματα ζηλωτὰ παρεχόντων. Ἐν ᾗ κοινωνίᾳ τὸ νὰ ἐκθέτῃ τις ἄνδρα γυμνωθέντα εἰς τὴν θέαν τῶν ἀνδρῶν μόνον ἀπετέλει τὴν μεγίστην καὶ αἰσχίστην τιμωρίαν, οἵαν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπειλεῖ κατὰ τοῦ Θερσίτου (4), καὶ ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ ἐρημίᾳ εὑρισκόμενος καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ τὰ μάλιστα φροντίζῃ ν' ἀποφύγῃ τὴν τοιαύτην ἀσχημοσύνην (5), εἶνε ἀπίστευτον ὅλως νὰ ὑποθέσῃ τις τοῦτο συνήθως συμβαῖνον καὶ δὴ καὶ με-
ξὺ προσώπων τῆς ἀνωτάτης περιωπῆς καὶ μάλιστα, ὅτε οὐδεμία ...γκη τοῦτο ἐπέβαλλεν. Καὶ ὥσπερ τοῦτο ἀπίστευτον φαίνεται, ...ω θὰ ἀποδειχθῇ καὶ οὐχὶ ἀληθεῦον.

1) γ 464. (2) δ 252. (3) κ 361. (4) Β 260. (5) ζ 126.

Καὶ πρῶτον παρατηρητέον ὅτι οὐδενὸς τοιούτου γίνεται μνεία ἐν Ἰλιάδι· καὶ εἰκότως, ἐπειδὴ αὕτη ἀπεικονίζει τὸν πολυτάραχον πολεμικὸν βίον καὶ οὐχὶ τὸν ἄνετον εἰρηνικὸν καὶ οἰκογενειακόν. Δεύτερον ὁ ποιητὴς διὰ τὸ λουτρὸν μεταχειρίζεται στερεοτύπως τὸ λούειν, χρίειν καὶ τὸ ρ. βάλλειν ἢ ἀμφιεννύναι μετὰ τῶν ὀνομάτων τῆς ἐσθῆτος δηλ. φᾶρος καὶ χιτῶνα, ἢ χλαῖναν καὶ χιτῶνα (1)· ἐξεταστέον δὲ ἂν τὰ τοιαῦτα ρήματα σημαίνωσιν, ὅτι αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον ἐνεργεῖ ἀμέσως, ἢ ἁπλῶς παρέχει τὰ μέσα πρὸς τὴν λοῦσιν, χρῖσιν καὶ τὴν ἀμφίεσιν», ὥσπερ τὸ τρέφειν τὸν πτωχὸν σημαίνει παρέχει αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς τροφήν. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑρμηνείας ταύτης δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἄλλα παραδείγματα Ὅταν λ. χ. ὁ Τηλέμαχος (2) λέγῃ ὅτι τὸν ἄγνωστον «ἕσσω μιν χλαῖναν τε χιτῶνά τε», εἶνε κατάδηλον, ὅτι σημαίνει παρέξω αὐτῷ χλαῖναν καὶ χιτῶνα, ἵνα μόνος ἐκεῖνος ἀμφιεσθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπαναλαμβάνεται ἡ φράσις «φᾶρος βάλε, ἠδὲ χιτῶνα» δηλ. πρῶτον τὸ φᾶρος καὶ ἔπειτα τὸν χιτῶνα, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ σημαίνωσιν, ὅτι ἐνέδυεν τὸν λουόμενον αὐτὴ ἡ παρθένος, διότι δὲν ἐνδύεταί τις πρῶτον τὸ φᾶρος καὶ ἔπειτα τὸν χιτῶνα, ἀλλὰ τοὐναντίον. Καὶ ἡ δικαιολογία τοῦ Εὐσταθίου, ὅτι εἶνε ὑστερολογία, δὲν δύναται ἀποχρώντως νὰ ἑρμηνεύσῃ ἀσύγγνωστον σολοικισμόν. Ἂν δ' ὅμως λάβωμεν τὴν ἑρμηνείαν, ὅτι ἡ παρθένος ἢ ἡ δμωὴ παρέχει τὸ λουτρὸν καὶ τὸ ἔλαιον, πρὸς δὲ παραβάλλει τὸ φᾶρος καὶ τὸν χιτῶνα, ἵνα περιβληθῇ μόνος ὁ λουόμενος, τότε καὶ ἡ πρόταξις τοῦ φᾶρος δικαιολογεῖται καὶ τὸ ἄσεμνον αἴρεται. Ὅταν ἡ παρθένος ἡ λουτροποιὸς παραβάλλῃ τὸ φᾶρος καὶ τὸν χιτῶνα, τότε ὁ λουόμενος μετὰ τὸ λουτρὸν θὰ ἐνδυθῇ πρῶτον τὸν χιτῶνα, ὅστις ἐτέθη ἐπάνω, καὶ ἔπειτα τὸ φᾶρος ἢ τὴν χλαῖναν θὰ περιβληθῇ, ἅτινα ἐτοποθετήθησαν ὑποκάτω.

Ὅτι δὲ ἀναμφισβητήτως ἡ ἑρμηνεία τοιαύτη πρέπει νὰ γένηται, μαρτυρεῖ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ ξένος αὐτοῦ λούσαντο καὶ ἀμέσως ἐπιφέρει «τοὺς δ' ἐπεὶ οὖν δμωαὶ λοῦσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ.... .. ἰδοὺ αὐτοὶ μόνοι λούσα καὶ ὅμως ὁ ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει τὸ στερεότυπον» ἐπεὶ δ' δμωαὶ λοῦσαν καὶ χρῖσαν (3)· ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὑπο-

(1) γ. 467. κ 365. (2) π. 79. (3) ρ 87-89.

ρίζει καὶ ἄλλη μαρτυρία τοῦ ποιητοῦ· οὗτος δηλ. λέγει (1), ὅτι ἡ Ναυσικᾶ ἔλουσε τὸν Ὀδυσσέα ἐν τῷ ποταμῷ. ἐν ᾧ ἐκ τῶν προηγουμένων (2) γινώσκομεν, ὅτι οὐχὶ ἡ Ναυσικᾶ ἔλουσεν αὐτόν, ἀλλ' αὕτη ἐκέλευσε τὰς ἀμφιπόλους αὐτῆς, ἵνα ἐκεῖναι τὸν ξένον λούσωσιν· αὐτὸς δὲ ὁ ἥρως ὀλίγῳ κατωτέρω (3) λέγει, ὅτι μόνος «ἐλούσατο καὶ ἠλείψατο διὰ τοῦ ἐλαίου, ἐκ δὲ τῆς περιγραφῆς τοῦ ποιητοῦ (4) γίνεται δῆλον ὅτι αἱ ἀμφίπολοι ὡδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸ ὑπήνεμον μέρος τοῦ ποταμοῦ, παρέθηκαν αὐτῷ φᾶρος καὶ χιτῶνα, ἔδωκαν ἔλαιον ἐν χρυσῇ ληκύθῳ καὶ ἀκολούθως συνεβούλευον αὐτῷ νὰ λούηται. Ἐκεῖνος δὲ παρακαλεῖ αὐτὰς νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ὥστε νὰ μείνῃ ἀφανής, διότι ἐξ αἰδοῦς ἐνώπιον γυναικὸς δὲν δύναται νὰ γυμνώνηται.

Ἐπὶ τέλους καὶ ἂν εἶνε τι τὸ ἰδιαίτερον ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὑπὸ τῆς Κίρκης παρεχομένου, βεβαίως δὲν εἶνε ἀσφαλὲς νὰ συνάγωμεν συμπεράσματα περὶ τῆς ἠθικῆς τῶν Ἑλληνίδων παρθένων ἐκ τῶν τρόπων τῆς φοινικικῆς ἐκείνης μαγίσσης.

Λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γίνεται, ὅτι αἱ μαρτυρίαι τοῦ ποιητοῦ οὐδεμίαν λαβὴν παρέχουσιν, ἵνα μειωθῇ ἡ εὐπρέπεια καὶ ἡ σεμνότης τῶν τότε γυναικῶν. Αἱ εἰκόνες δὲν συμφωνοῦσιν ἀκριβῶς καὶ κατὰ πάντα πρὸς τὰς τοῦ νεωτέρου αὐστηροῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἀναμφιβόλως παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐὰν τὸ ἐξωτερικὸν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ φαίνεται κατώτερον ὁπωσοῦν, τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἡ οὐσία εἶνε ἀνώτερα καὶ ἀθῳότερα ἢ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Ονόματα κύρια γυναικῶν

Τὴν βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ καὶ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων, δι' ὧν ὀνομάζονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Διότι τὰ ὀνόματα δίδονται ἐκ τῶν καθημερινῶν τοῦ βίου ἐπιτηδευμάτων καὶ τεχνῶν, ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων ἀντικειμένων, ἐκ περιστατικῶν τοῦ βίου τῶν γονέων ἢ συγγενῶν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν ἐκ τῶν ἰδιοτήτων καὶ κλίσεων τοῦ λαοῦ. Ὁ Ὅμηρος πολλάκις μνημονεύει, ὅτι οἱ ἀγαυοὶ Φαίακες ἦσαν ναυσικλυτοὶ καὶ δολιχήρετμοι, ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς μνείας ταύτης εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ

(1) η 297. (2) ς 210. (3) 227. (4) 210-225.

συμπεράνῃ τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν τούτων ἀναγινώσκων τὰ κύρια ὀνόματα αὐτῶν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ναυτιλίας εἰλημμένα. Διότι οὗτοι καλοῦνται ἐκ μὲν τῆς θαλάσσης Ἅλιος, Ἀγχίαλος, Ἀμφίαλος, Εὐρύαλος, Ποντεύς, Θόων, ἐκ δὲ τῆς νεὼς Ναυτεύς, Ἐχένηος, Πολύνηος, Ναυβολίδης, Κλυτόνηος, Ναυσίθοος, Ἀναβησίνεως, Ἀκρόνεως, Πρωρεύς, Πρυμνεύς, Ἐρετμεύς, Ἐλατρεὺς καὶ ἡ χαρίεσσα βασιλόπαις Ναυσικᾶ.

Ὅτι δὲ πολεμοχαρεῖς ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, τὴν πολεμικὴν τέχνην ἤσκουν, καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος καὶ τὸ σθένος τῆς ψυχῆς νὰ προάγωσιν ἐσπούδαζον, δηλοῦσι τὰ κύρια ὀνόματα Ἀρηίθοος, Ἀρηίλυκος, Ἀτρεύς, Ἀμύντωρ Ἀντήνωρ, Ἀντίμαχος, Ἀντίφονος, Δηϊκόων, Εὐρύμαχος, Βιήνωρ, Ἄλτης, Ποδῆς, Πήδασος, Θόας, Θοώτης, Πρόθοος, Πάνθοος, Ποδάρκης, Προθοήνωρ, Ἀλκάθοος Ἄλκιμος, Ἄλκανδρος, Ἀλκμαίων, Ἴφιτος, Ἰφιδάμας, Ἴφικλος, Ἴσχυς, Μενεσθεύς, Ἀγασθένης, Πολυθέρσης, Σθένελος, Σθενέλαος, Ἀκάμας, Ταλαιμένης, Ἰθαιμένης, Μέγας, Μέγης, Μέμνων, Ἀγαμέμνων, Μένων, Μαχάων, Στρατίος, Στιχίος, Κλονίος, Ρηξήνωρ, Τληπόλεμος, Πτολεμαῖος, Νεοπτόλεμος, Πάλλας, Τελαμών, Παρθεύς, Τυδεύς, Πολυφόντης, Χερσιδάμας.

Τὴν δὲ ἱκανότητα τοῦ ἄγειν τοὺς στρατοὺς εἰς τὴν μάχην, τὴν δεξιότητα τοῦ ἡγεῖσθαι μὲν τοῦ στρατοῦ ἐν τῇ μάχῃ, ἄρχειν δὲ τῶν λαῶν ἐν εἰρήνῃ, τὸ εὐδοκιμεῖν ἐν τῷ δήμῳ καὶ σώζειν τὴν πατρίδα σημαίνουσι τὰ ἑξῆς κύρια ὀνόματα. Ἄκτωρ, Ἀγήνωρ, Κρείων, Ὀτρυντεύς, Ὀρσίλοχος, Δημοπτόλεμος, Πεισήνωρ, Πείσανδρος, Πεισίστρατος, Λαοδάμας, Λαογόνος, Λαομέδων, Λαόδοκος, Πρωτεσίλαος, Δμήτωρ, Δημοῦχος, Δημοφῶν, Δημοκόων, Δημόδοκος, Ἀστύοχος, Ἀστύπολος, Ἀστύνοος, Φύλακος καὶ Σῶκος.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο, καὶ οὐχὶ μόνον ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς πλεονεκτήμασιν ἀλλὰ καὶ πάσῃ εὐφημίᾳ ἔχαιρον, διὰ τοῦτο ὀνομάζονται, Ἀλκιμέδων, Ἀλκιμήδης, Ἀλκίνοος, Αὐτομέδων, Θρασυμήδης, Μέδων, Κλυτομήδης, Ἐχέφρων, Νοήμων, Ἰφίνοος, Μέντης, Μέντωρ,, Μήστωρ, Εὐμήδης, Περιμήδης, Διομήδης, Κλεόβουλος, Πολύϊδος, Κλυτίος, Κλεῖτος, Περικλύμενος, Κλύμενος, Κλυσώνυμος, Ἐχεκλῆς, Φέρεκλος Πάτροκλος, Πολύφημος, Εὔφημος, Ἀγακλεής.

Διότι δὲ καὶ τῶν κτημάτων καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ εὐπορίας δὲν ἠμέλουν ἀλλ' ἐπεμελοῦντο καὶ τῶν θρεμμάτων, ἅτινα ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἀπετέλουν τὸν πλοῦτον, διὰ τοῦτο ἀφθονοῦσι καὶ τὰ δηλωτικὰ τούτων ὀνόματα, οἷα εἶνε· Κτέατος, Κτήσιος, Πάμων, Πολύκτωρ, Φιλοκτήτης, Ταλθύβιος, Φείδας, Φόρβας, Εὔφορβος, Νομίος, Μεσαύλιος, Πόλυβος, Βουκόλος, Βουκολίων, Βούχετος, Εὔμηλος, Πολύμηλος. Ὀϊκλῆς.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐκ τοῦ ἵππου πεποιημένα ὀνόματα, Ἵππασος, Ἱππότης, Ἱπποτίων, Ἱπποδάμας, Ἱππόθοος, Ἱπποκόων, Ἱππόλοχος, Ἱππόμαχος, Ἱππόνοος, Εὔιππος, Κτήσιππος, Λεύκιππος, Μελάνιππος, Φείδιππος, Ὀχήσιος, (ἐκ τοῦ ὀχοῦμαι) ἐμφαίνουσιν ὅσης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τὸ εὐγενὲς καὶ πολύχρηστον τοῦτο ζῷον κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν ἠξιοῦτο Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι ἐκ τῶν Ἰθακησίων οὐδεὶς εὕρηται ὠνομασμένος ἐκ τοῦ ἵππου, ἐπειδὴ ἡ νῆσος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κραναὴ οὖσα, καὶ ἑπομένως ἥκιστα ἱππόβοτος καὶ ἱππήλατος ἦτο· ὅπερ ὑποστηρίζει ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην, ὅτι τὰ ὀνόματα ἐδίδοντο ἐκ τῶν καθημερινῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν περιστοιχιζόντων ἀντικειμένων.

Τὰ κύρια ὀνόματα Τυχίος (ἐκ τοῦ τεύχω), Τέκτων, Σχεδίος καὶ Πηλεύς, μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἡ τεκτονικὴ καὶ ἡ κεραμευτικὴ τέχνη δὲν παρημελεῖτο.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ὠνόμασε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τηλέμαχον, ἐπειδὴ ἅμα τῇ γεννήσει αὐτοῦ ὁ ἥρως προσεκλήθη νὰ μετάσχῃ τῆς ἐπὶ τὴν Τροίαν στρατείας, καὶ ἑπομένως ἔμελλε τῆς πατρίδος τῆλε νὰ μάχηται. Ὁ αὐτὸς δὲ ἥρως ἔλαβε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα κατὰ σύστασιν τοῦ μητροπάτορος Αὐτολύκου, ἐπειδὴ οὗτος πολλοῖς ὀδυσσάμενος (= ὀργισθεὶς καὶ ἐχθρευθεὶς) ἀφίκετο εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἡ Ἀφροδίτη ὠνόμασε τὸν υἱὸν αὐτῆς Αἰνείαν, ὅτι αἰνὸν ἄχος αὐτὴν εἶλεν (1). Ὁ Μελέαγρος ὠνομάσθη μὲν ἴσως κατὰ τύχην, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὕστερον ἀπέβη φερώνυμον τ. ἔ. σημαῖνον τὸ ἔργον τοῦ ὀνομασθέντος. Διότι μέλημα αὐτῷ ἡ ἄγρα ἐγένετο, ὡς ἐμφαίνει ἡ θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου.

Ἀναλόγως πρὸς τὰ τῶν ἀνδρῶν ὀνόματα εἶνε ἐσχηματισμένα καὶ ι τῶν γυναικῶν. Καὶ πρῶτον μέν, ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες εἶχόν ποτε ; σπουδαῖον μέλημα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σωματικοῦ σθένους καὶ τοῦ

(1) Ὕμν. Ἀφροδ.

ψυχικοῦ μένους, καὶ ὅτι δὲν ἔμενον παντάπασιν ἀμέτοχοι τῶν πολεμικῶν κινδύνων, τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς πατρίδος, μαρτυροῦσι τὰ κύρια ὀνόματα αὐτῶν Ἀνδρομάχη, Ἀλκάνδρη, Ἀστυόχη, Ἱππολύτη, Ἰφιλόχη, Μετάνειρα καὶ Ἄντεια, Ἰφθίμη καὶ ἡ Ἶφις, Σθενὼ καὶ Σθενέλη, Μάρπησα καὶ Θόωσα καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἅτινα ἀνωτέρω παρεθέμεθα.

Ἐπειδὴ δὲ ἥ τε ὄψις καὶ τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου, ἡ καλλονὴ καὶ χάρις τοῦ ὅλου σώματος ἀποτελοῦσι τὰ κοσμήματα καὶ θέλγητρα τοῦ γυναικείου φύλου, διὰ τοῦτο ἀφθονοῦσιν ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ δηλωτικὰ τῶν ἰδιοτήτων τούτων, οἷα εἶνε Ἀντιόπη καὶ Ἐριῶπις, Πανόπη καὶ Παρθενόπη, Ροδόπη καὶ Μερόπη, Μαῖρα καὶ Μελίτη, Ρόδεια καὶ Εὐάδνη, Φανὼ καὶ Χαρικλώ, Ἰσμήνη καὶ Πρόκρις, Νέαιρα καὶ Λευκοθέα. Αἴθρα καὶ Φαίδρα, Χαλκιόπη καὶ Μελανθώ, Πύρρα καὶ Καλλιστώ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἀνάπτυξις ὁπόσον ἐσπουδάζετο καὶ ἡ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων προαγωγὴ καὶ ἡ ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς εὔκλεια ὁπόσον ἐθηρεύετο ὑπὸ τοῦ γυναικείου φύλου, ἐμφαίνουσι τὰ κύρια ὀνόματα Ἀγαμήδη καὶ Ἑκαμήδη, Διομήδη Εὐρυμήδη καὶ Κλυτομήδη, Ἐπικάστη Πολυκάστη καὶ Μηδεσικάστη, Εὐρυμέδουσα καὶ Φυλομέδουσα, ἡ Φρόντις καὶ Ἰφιμέδεια, Ἐναρέτη, Κλυμένη καὶ Κλεοπάτρα.

Ἐπειδὴ ἡ Ἑλληνικὴ οἰκογένεια περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὰ δίκαια καὶ τὰ νόμιμα τῆς κοινωνίας, τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἔνστικτα ἐκδηλοῖ καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων τῆς γυναικός, οἷα εἶνε Εὐρυδίκη καὶ Εὐρυνόμη, Λαοδίκη καὶ Ἀλκιδίκη, Καλλιδίκη καὶ Κλεισιδίκη, Χρυσόθεμις καὶ Εὐρύθεμις.

Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκιακὴ οἰκονομία καὶ ἡ σπουδὴ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τὰς βιωτικῆς εὐπορίας ἀποτελεῖ σπουδαῖον μέλημα τῶν γυναικῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τῶν ἔργων καὶ ἐπιμελημάτων αὐτῶν ὀνομάζονται Ἀναξιβία καὶ Πολυδώρη, Εὐμήλη καὶ Πολυμήλη, Ἐρίβοια καὶ Περίβοια, Σθενέβοια καὶ Εὔβοια. Αἱ τοῦ Κέκροπος θυγατέρες κατὰ τὴν μυθολογίαν ὀνομασθεῖσαι Ἕρση, Πάνδροσος, Ἄγραυλος, τρανῶς δεικνύουσιν, ὅτι ἡ πρὸς τὴν γεωργίαν σπο ἦτο ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη. Τοῦτ' αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ μῦθος Ἀλωέος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ὤτου καὶ Ἐφιάλτου, διότι ὁ

Ἀλωεὺς σημαίνει τὸν ἀλωνιστήν, ὁ δὲ Ὦτος καὶ Ἐφιάλτης τὸν τύπτοντα καὶ ἐφαλλόμενον ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, ὅπερ ὑπομιμνήσκει τὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ νῦν γίνεται ὁ ἀλοητὸς τοῦ ἀραβοσίτου ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλαι δὲ γυναῖκες ὀνομασθεῖσαι ἐκ τῶν πτηνῶν Ἀηδὼν καὶ Ἀλκυόνη εἰκονίζουσι τὴν ἡδυέπειαν τοῦ γυναικείου φύλου καὶ τὴν ἱμερόεσσαν γυναικείαν μολπήν.

Ἀρήτη. — Περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων ὁ Ὅμηρος λέγει «Ἀρήτη» δ' ὄνομά ἐστιν ἐπώνυμον αὐτῇ (1), ἔνθα τὸ ἐπώνυμον δὲν σημαίνει δεύτερον ὄνομα, ἢ ἐπίκλησιν, ἀλλ' εἶνε ἀντὶ τοῦ φερώνυμον κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Εὐσταθίου. τ. ἔ. ὄνομα ἐμφερὲς τῷ πράγματι (=ὄνομα καὶ πρᾶγμα)· ἤτοι ἡ σεπτὴ ἐκείνη βασίλισσα ὠνομάσθη τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ πρόνοιαν καὶ εὐχὴν τῶν γονέων. Διότι ἡ λ. Ἀρήτη προῆλθεν ἐκ τοῦ Ἀρητή, (ὡς τὸ Φαίδρα ἐκ τοῦ Φαιδρά), τὸ δὲ ἐπίθετον ἀρητὴ (θηλ. τοῦ ἀρητὸς ἐξ οὗ καὶ Ἄρατος), ἐγένετο ἐκ τοῦ ρ. ἀράομαι-ῶμαι=εὔχομαι ὥστε Ἀρήτη σημαίνει τὴν κόρην τὴν κατὰ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων γενομένην καὶ ὀνομασθεῖσαν, ἥτις ἄλλως καὶ Εὐκταία δύναται νὰ λεχθῇ· ὡς ὁ Λάκων Δημάρητος ὠνομάσθη οὕτω, διότι ἐγένετο τῷ πατρὶ εὐξαμένων ἢ ἀρὴν ποιησαμένων πανδημεὶ τῶν Σπαρτιατῶν (2) καὶ ὁ Λυκοῦργος ὠνόμασε τὸν Χαρίλαον διὰ τὸ τοὺς πάντας εἶναι περχαρεῖς, ἀγαμένους τὸ φρόνημα καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Πηνελόπη.— Ἐν ᾧ δὲ τὸ προκείμενον παράδειγμα δεικνύει, ὅτι προνοίᾳ τῶν γονέων ἐτίθεντο τὰ ὀνόματα τῶν παίδων, ἠδύνατο καὶ ἄλλως κατὰ τύχην νὰ δοθῇ ὄνομά τι, ὅπερ ἔπειτα συνέβαινε νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ ἔργον ἢ τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ ὀνομασθέντος. λ. χ. τῆς Πηνελόπης τὸ ὄνομα συνέβη νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἢ τὸν ἱστόν, δι' οὗ ἐξηπάτα τοὺς μνηστῆρας ἐπὶ τρία ἔτη. Διότι τὸ ὄνομα Πηνελόπη, ἂν παραδεχθῶμεν συντεθειμένον ἐκ τοῦ πηνίον καὶ λέπω, σημαίνει τὴν ἐκλεπίζουσαν τὸ πηνίον ἢ τὸ ὑφανθὲν πανίον, ἂν δὲ λάβωμεν αὐτὸ σύνθετον ἐκ τοῦ πηνέλη(=πηνίον) καὶ λ. (opus=ἔργον), τότε δηλοῖ ἐν γένει τὴν ὑφάντριαν ἢ ὑφαντώ. Πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην συμφωνεῖ καὶ τὸ ὄνομα μιᾶς Ὠκεανίδος,

(1) η 54. (2) Ἡροδοτ. 6, 63. πρβλ καὶ Πλούταρχ. Λυκ. IV.

ἥτις λέγεται Κερκηΐς (1) ἐκ τῆς κερκίδος σημαινούσης τὸ ὑφαντικὸν ἐργαλεῖον. Ἐν Κυνουρίᾳ σήμερον εὕρηται κύρ. ὄνομα γυναικὸς Ἀλυφαντώ, παραφθαρὲν πάντως ἐκ τοῦ Ἀνυφαντώ παρὰ τὸ ὑφαίνω, ὅπερ καὶ ἀνυφαίνω προφέρεται· ὥστε καὶ τοῦτο σημαίνει τὴν ὑφάντριαν ἢ ὑφαντώ (2).

Ἐπειδὴ δὲ σήμερον πολλὴ ὀλιγωρία δεικνύεται ἐν τῇ ὀνοματοθεσίᾳ καὶ ἀσυγγνώστως καὶ ἀντεθνικῶς ὑπεισδύνουσι καὶ ἐπιπολάζουσιν Ἑβραϊκὰ καὶ ἄλλα ξενικὰ ὀνόματα ἀρσενικὰ καὶ θηλυκά, καθῆκον ἡγοῦμαι νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνίδων εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων. Διότι ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶνε σκιὰ τοῦ ἔργου, δυνατὸν καὶ διὰ τῶν ἐνδόξων ὀνομάτων τοῦ εὐκλεοῦς ἐθνικοῦ παρελθόντος νὰ συγκινήσωμεν τὰς κεχαλαρωμένας χορδὰς τοῦ παρόντος ὅπερ ὑπνώττει, καὶ διὰ τῶν καλῶν ὀνομάτων τῶν ὑπομιμνησκόντων περιπόθητον μεγαλεῖον νὰ ἐξεγείρωμεν καθευδούσας ψυχάς, ἀναισθήτως ἐχούσας πρὸς τὰ κλεινὰ πάτρια. Δυνατὸν ὁ Τολμίδης τοῦ Τολμαίου νὰ ὑποθερμάνῃ τὸν ναρκοῦντα, καὶ εἰς τόλμην τὸν ἄτολμον νὰ κινήσῃ, ἴσως ὁ Τιμάνωρ τοῦ Τιμάνθους ὑποκαύσει τὸν ἀφιλότιμον καὶ εἰς ἔρωτα τῆς τιμῆς προτρέψει, ἐλπὶς εἶνε, ὅτι ὁ παῖς ὅταν ὀνομασθῇ Μιλτιάδης ἢ Θεμιστοκλῆς, Λεωνίδας ἢ Βρασίδας, Ἀλέξανδρος ἢ Κωνσταντῖνος θὰ ἠλεκτρισθῇ εἰς πατριωτισμὸν καὶ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐπίγνωσιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων.

Διὸ λίαν ἀξιεπαίνως καὶ εὐφυῶς ὁ ἀοίδιμος ἱστορικὸς Παπαρρηγόπουλος παρατηρεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ (1), ὅτι κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτε ἐδούλευε μὲν ἔτι τὸ Ἔθνος, ἀλλ' οἱ προπάτορες ἡμῶν ἐφαίνοντο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὀργῶντες, ἐξεδηλοῦντο τὰ φλογερὰ αἰσθήματα καὶ ὁ πρὸς τὸ παρελθὸν μεγαλεῖον ἔρως καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν ἐκοσμοῦντο τὰ μικρὰ πολεμικὰ πλοῖα αὐτῶν. Διότι ταῦτα ὠνομάζοντο τότε Σπαρτιᾶτις ἢ Ἀσπασία, Ἑλλὰς ἢ Ἐλευθερία, Λεωνίδας ἢ Θεμιστοκλῆς, Ἐπαμεινώνδας ἢ Περικλῆς, Ἀθηνᾶ ἢ Κλειώ, Νιόβη ἢ Γοργὼ κλπ. οὐχὶ δὲ Κίσσα ἢ Κίχλα, Ἀλφειὸς ἢ Πηνειός.

Ἐνταῦθα δέον νὰ παρατεθῶσι σειραὶ κυρίων ὀνομάτων θηλυκῶν,

(1) Πρβλ. κύρ. ὄνομα Κερκίων (Ἡσιόδ.) (2) Ζησίου γυναικῶν ὀνόματα ἐν Κυνουρίᾳ σ 16. (1) 5. 593.

ἐξ ὧν τὸ μὲν καταδεικνύεται ἡ εὐκολία καὶ χάρις, ἣν ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φαντασία εἰς τὸ ὀνοματοθετεῖν, τὸ δὲ διατρανοῦται ὁ πλοῦτος τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ εὐστοχία ἐν τῇ ὀνοματοθεσίᾳ· οὕτω λ. χ. ὑπὸ μὲν τοῦ Ὁμήρου μνημονεύονται τριάκοντα καὶ τρία ὀνόματα τῶν θυγατέρων τοῦ Νηρέως, αἵτινες εἶνε οἱονεὶ αἱ τῆς θαλάσσης νύμφαι καὶ ὧν τὰ ὀνόματα εἶνε πεποιημένα ἐκ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τοῦ χρώματος τῶν θαλασσίων ὑδάτων, ὁ δὲ Ἡσίοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ (1) τὸν ἀριθμὸν τῶν Νηρηΐδων αὐξάνει εἰς πεντήκοντα, αἵτινες κατακοσμοῦνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐπιθέτων, Νηρηΐς ἐρόεσσα, χαρίεσσα, ῥοδόπηχυς, ἱμερόεσσα, εὐειδής, φιλομμειδής, φυὴν ἐρατὴ καὶ εἶδος ἀμύμων, ἀμύμονα ἔργα ἰδυῖαι»· ὁ αὐτὸς δὲ ποιητὴς προϊὼν κατωτέρω (2) προστίθησι καὶ τὰς ὠκεανίδας ἢ ὠκεανίνας ὧν τινὲς μὲν φέρουσι ὀνόματα Νηρηΐδων, ἄλλαι δὲ νέα οὐ μόνον τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τῆς θαλάσσης ἐμφαίνοντα, ἀλλὰ καὶ χαρακτηρισμοὺς τοῦ γυναικείου φύλου ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου εἰλημμένους· τὰ ὀνόματα τῶν Νηρηΐδων καὶ Ὠκεανίδων ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου εἶνε :

1) Πρωτὼ καὶ Δυναμένη, ὀνομασθεῖσαι διὰ τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ θαλασσίου στοιχείου.

2) Γαλήνη, Γλαύκη, Γλαυκονόμη, Μελίτη καὶ Γαλάτεια Ἴαιρα, Ἰάνασσα δηλοῦσαι τὸ γλυκύ, ἰῶδες καὶ ἐπαγωγὸν χρῶμα τῆς θαλάσσης.

3) Ἁλίη, Θέτις, σημαίνουσαι τὴν νηνεμοῦσαν θάλασσαν.

4) Πανόπη, Πασιθέα, Ἀγαύη, Μαῖρα Ἐρατώ· Πρωθὼ (=πρωθήβη) ἐμφαίνουσαι τὸ ἀξιέραστον τῆς διαυγείας καὶ στιλπνότητος τῶν μαρμαρυσσόντων κυμάτων.

5) Ὠρείθυια, Πληξαύρα καὶ Γαλαξαύρα, σημαίνουσαι τὴν ζωτικωτάτην αὔραν τὴν τὰ κύματα διεγείρουσαν.

6) Καλλιρρόη, Ὠκυρρόη, Ἀμφιτρίτη, Κυματολήγη, Κυμώ, Κυμοδόκη, Κυμοθόη· δι' ὧν οἱ ποιηταὶ ὑπαινίσσονται τὴν σφοδρότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν θαλασσίων ῥευμάτων καὶ κυμάτων, δίκην ὀρέων ὑψουμένων.

7) Ἀμφιθόη, Λιμνώρεια, Ἱππώ, Ἱπποθόη, Ἱππονόη καὶ Μεπη ἐκλήθησαν διότι πολλάκις οἱ ποιηταὶ παραβάλλουσι τὰ κύματα ; θαλάσσης πρὸς ἵππους ἀφηνιάζοντας.

1) 243-265. (2) 349-362.

8) Ἀμφινομὴ καὶ Καλυψῶ· ὠνομάσθησαν διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς θαλάσσης τῆς πᾶσαν τὴν γῆν περιβαλλούσης.

9) Σπειώ, Πετραίη, Ἠϊόνη, Ἀκταίη, Ἀμάθεια, Ψαμάθη, Νησώ, Νησαίη, Εὐλιμένη· δηλοῦσι τὰς ἰδιότητας τοῦ βυθοῦ καὶ τῶν ἄκρων τῆς θαλάσσης.

10) Νημερτὴς καὶ Ἀψεύδεια, Πρυμνώ· αἰνίσσονται τὴν ἀσφάλειαν, ἣν παρέχει ἡ θάλασσα τοῖς μετὰ συνέσεως καὶ θάρρους ναυτιλλομένοις.

11) Δεξαμένη, Σαώ, Εὐπόμπη, Φέρουσα, Εὐνείκη (=εὖ ἐνεγκοῦσα), Εὐκράντη, Ποντοπόρεια· ἐμφαίνουσιν, ὅτι ἡ θάλασσα εἶνε ἡ καλλιτέρα λεωφόρος διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῶν λαῶν.

12) Πλουτώ, Δωρώ, Δωρίς, Εὐδώρη, Πολυδώρη, Θαλίη, Εὐάρνη καὶ Μηλόβοσις· καλοῦνται διὰ τὰ δῶρα, ἅτινα παρέχουσι ἡ διὰ θαλάσσης ἐπιμιξία καὶ αἱ ζωογόνοι αὖραι εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ ποιμένας.

13) Κλυμένη, Μενεσθώ, Ἰάνειρα, Καλλιάνειρα καὶ Καλλιάνασσα· ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ἡ θάλασσα οὐ μόνον τὸ σθένος καὶ τὴν εὐψυχίαν τῶν ναυτιλλομένων ἀναπτύσσει, ἀλλὰ καὶ κλείζει τούτους.

14) Ἁλιμήδη, Πουλυνόη, Αὐτονόη, Προνόη, Πρωτομέδεια· ὑποσημαίνουσιν οἵαν προσοχὴν καὶ πρόνοιαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐξάσκησις τῆς ναυτιλίας καὶ ὅσον τὸ πνεῦμα ἐξεγείρει.

15) Λειαγόρη, Εὐαγόρη, Λαομέδη, Λυσιάνασσα, καὶ Θεμιστώ· ὑποδηλοῦσι τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ἀγαθά, ἅτινα συνεπάγεται ἡ διὰ τῆς θαλάσσης ἐπιμιξία τῶν λαῶν.

Αἱ δὲ ἑπόμεναι ὀνομάζονται ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηριζουσῶν τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐν τῷ βίῳ.

16) Δηλαδή, ἡ μὲν Θόη διὰ τὴν ταχύτητα.

17) Ἡ δὲ Ξάνθη, Ἰάνθη, Ἠλέκτρα καὶ Ρόδεια ἐκ τῶν χρωμάτων.

18) Ἡ Ἀδμήτη, Πειθὼ καὶ Ζευξώ, ἐκ τοῦ γάμου.

19) Ἡ Τύχη ἐκ τοῦ (τεύχω) σημαίνει τὴν τεχνήτριαν (1).

20) Ἡ Κερκὶς δηλοῖ τὴν περὶ τὴν ἱστουργίαν φιλοπονίαν.

21) Ἡ Μῆτις καὶ Ἰδυῖα ὠνομάσθησαν διὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὰ ὑπέροχα τοῦ πνεύματος πλεονεκτήματα.

Μοῦσαι. Θαυμασίαν χάριν ἐμφαίνει ἡ ἑλληνικὴ φαντασία κι ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὀνομάτων τῶν Πιερίδων Μουσῶν, αἵτινες ἐρε

(1) Πρβλ. Τυχίος, Τύχων.

τὴν διὰ τοῦ στόματος ἐκπέμπουσαι φωνὴν ἐν θαλίαις καὶ λιπαροῖς χοροῖς διάγουσι μέλπουσαι τοὺς αἰωνίους νόμους καὶ κλείζουσαι τὰ κεδνὰ ἤθεα τῶν ἀθανάτων. Ἰδοὺ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τούτων.

Καὶ πρῶτον Μνημοσύνη ὠνομάσθη ἡ μήτηρ αὐτῶν, ὅπερ ὄνομα παραδηλοῖ, ὅτι οὐδὲν τρέφει καὶ αὐξάνει τόσον τὸ πνεῦμα ὅσον ἡ μνήμη, οἱονεὶ ταμιεῖον τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως οὖσα. Αἱ δὲ Μοῦσαι ὀνομάζονται:

1) Κλειώ, ὡς κλείζουσα καὶ τῇ ᾠδῇ ἐξυμνοῦσα.

2) Εὐτέρπη, ὡς τέρπουσα τὴν ψυχήν.

3) Θάλεια, ἐν θαλίαις.

4) Μελπομένη, ἐν μολπῇ.

5) Τερψιχόρη, ἐν χοροῖς.

6) Ἐρατώ, ὡς ἐρατὴν ἢ πολυήρατον φωνὴν ἐκπέμπουσα.

7 Πολύμνια, ὡς πολὺ ὑμνοῦσα.

8) Οὐρανία, ὅτι ἐν οὐρανοῖς οἰκοῦσαι τὰ θεῖα αὐτῶν ἔργα ἐκτελοῦσιν.

9) Καλλιόπη, ὀπὶ (= φωνῇ) καλῇ.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ζεὺς ἐκ τῆς Μνημοσύνης ἐγέννησε τὰς Μούσας, ἐκ τῆς Θέμιδος ἔσχε θυγατέρας τὴν Εὐρυνόμην, Δίκην καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν.

Χάριτες. Αἱ δὲ Χάριτες αἱ καλλιπάρειοι, ὧν ἀπὸ τῶν βλεφάρων δερκομένων χάρις καὶ ἔρως λυσιμελὴς καταστάζει, ὀνομάζονται.

1) Ἀγλαΐη, 2) Εὐφροσύνη, 3) καὶ Θαλίη — τὴν χαράν, λαμπρότητα καὶ τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου σημαίνουσαι.

Σειρῆνες. Ἀξιοσημείωτα προσέτι νομίζω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μυθολογικῶν Σειρήνων, ὧν ὁ μὲν Ὅμηρος μόνον τὰς ἰδιότητας ᾄδει, ὅτι δηλαδὴ τοσοῦτον κατέθελγον διὰ τῆς λιγυρᾶς φωνῆς τοὺς τυχὸν παραπλέοντας, ὥστε οὗτοι ἐξελανθάνοντο, ὅτι εἶχον τέκνα μικρὰ καὶ θυμαρεῖς γυναῖκας, οὐδὲ ἀπενόστουν οἴκαδε ἀκούσαντες τὴν μελίγυρον αὐτῶν μολπήν, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ποιηταὶ ἔδωκαν εἰς αὐτὰς ὀνόματα.

Μόλπην, Λίγειαν, Θελξιέπειαν καὶ Ἀγλαοφήμην, σημαίνοντα τὴν λιγυρὰν καὶ θελκτικὴν γυναικείαν μολπήν. Ἐν τέλει ἀξιοθαύμαστον εὑρίσκω τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν, ὅταν πλάσσῃ τὰ ὀνό-

8) Ἀμφινομὴ καὶ Καλυψῶ· ὠνομάσθησαν διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς θαλάσσης τῆς πᾶσαν τὴν γῆν περιβαλλούσης.

9) Σπειώ, Πετραίη, Ἠϊόνη, Ἀκταίη, Ἀμάθεια, Ψαμάθη, Νησώ, Νησαίη, Εὐλιμένη· δηλοῦσι τὰς ἰδιότητας τοῦ βυθοῦ καὶ τῶν ἄκρων τῆς θαλάσσης.

10) Νημερτὴς καὶ Ἀψεύδεια, Πρυμνώ· εἰνίσσονται τὴν ἀσφάλειαν, ἣν παρέχει ἡ θάλασσα τοῖς μετὰ συνέσεως καὶ θάρρους ναυτιλλομένοις.

11) Δεξαμένη, Σαώ, Εὐπόμπη, Φέρουσα, Εὐνείκη (=εὖ ἐνεγκοῦσα), Εὐκράντη, Ποντοπόρεια· ἐμφαίνουσιν, ὅτι ἡ θάλασσα εἶνε ἡ καλλιτέρα λεωφόρος διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῶν λαῶν.

12) Πλουτώ, Δωρώ, Δωρίς, Εὐδώρη, Πολυδώρη, Θαλίη, Εὐάρνη καὶ Μηλόβοσις· καλοῦνται διὰ τὰ δῶρα, ἅτινα παρέχουσι ἡ διὰ θαλάσσης ἐπιμιξία καὶ αἱ ζωογόνοι αὖραι εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ ποιμένας.

13) Κλυμένη, Μενεσθώ, Ἰάνειρα, Καλλιάνειρα καὶ Καλλιάνασσα· ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ἡ θάλασσα οὐ μόνον τὸ σθένος καὶ τὴν εὐψυχίαν τῶν ναυτιλλομένων ἀναπτύσσει, ἀλλὰ καὶ κλείζει τούτους.

14) Ἁλιμήδη, Πουλυνόη, Αὐτονόη, Προνόη, Πρωτομέδεια· ὑποσημαίνουσιν οἵαν προσοχὴν καὶ πρόνοιαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐξάσκησις τῆς ναυτιλίας καὶ ὅσον τὸ πνεῦμα ἐξεγείρει.

15) Λειαγόρη, Εὐαγόρη, Λαομέδη, Λυσιάνασσα, καὶ Θεμιστώ· ὑποδηλοῦσι τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ἀγαθά, ἅτινα συνεπάγεται ἡ διὰ τῆς θαλάσσης ἐπιμιξία τῶν λαῶν.

Αἱ δὲ ἑπόμεναι ὀνομάζονται ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηριζουσῶν τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐν τῷ βίῳ.

16) Δηλαδή, ἡ μὲν Θόη διὰ τὴν ταχύτητα.

17) Ἡ δὲ Ξάνθη, Ἰάνθη, Ἠλέκτρα καὶ Ῥόδεια ἐκ τῶν χρωμάτων.

18) Ἡ Ἀδμήτη, Πειθὼ καὶ Ζευξώ, ἐκ τοῦ γάμου.

19) Ἡ Τύχη ἐκ τοῦ (τεύχω) σημαίνει τὴν τεχνήτριαν (1).

20) Ἡ Κερκηΐς δηλοῖ τὴν περὶ τὴν ἱστουργίαν φιλοπονίαν.

21) Ἡ Μῆτις καὶ Ἰδυῖα ὠνομάσθησαν διὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὰ ὑπέροχα τοῦ πνεύματος πλεονεκτήματα.

Μοῦσαι. Θαυμασίαν χάριν ἐμφαίνει ἡ ἑλληνικὴ φαντασία κ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὀνομάτων τῶν Πιερίδων Μουσῶν, αἵτινες ἐρο

(1) Πρβλ. Τυχίος, Τύχων.

τὴν διὰ τοῦ στόματος ἐκπέμπουσαι φωνὴν ἐν θαλίαις καὶ λιπαροῖς χοροῖς διάγουσι μέλπουσαι τοὺς αἰωνίους νόμους καὶ κλείζουσαι τὰ κεδνὰ ἤθεα τῶν ἀθανάτων. Ἰδοὺ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τούτων.

Καὶ πρῶτον Μνημοσύνη ὠνομάσθη ἡ μήτηρ αὐτῶν, ὅπερ ὄνομα παραδηλοῖ, ὅτι οὐδὲν τρέφει καὶ αὐξάνει τόσον τὸ πνεῦμα ὅσον ἡ μνήμη, οἱονεὶ ταμιεῖον τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως οὖσα. Αἱ δὲ Μοῦσαι ὀνομάζονται:

1) Κλειώ, ὡς κλείζουσα καὶ τῇ ᾠδῇ ἐξυμνοῦσα.

2) Εὐτέρπη, ὡς τέρπουσα τὴν ψυχήν.

3) Θάλεια, ἐν θαλίαις.

4) Μελπομένη, ἐν μολπῇ.

5) Τερψιχόρη, ἐν χοροῖς.

6) Ἐρατώ, ὡς ἐρατὴν ἢ πολυήρατον φωνὴν ἐκπέμπουσα.

7 Πολύμνια, ὡς πολὺ ὑμνοῦσα.

8) Οὐρανία, ὅτι ἐν οὐρανοῖς οἰκοῦσαι τὰ θεῖα αὐτῶν ἔργα ἐκτελοῦσιν.

9) Καλλιόπη, ὀπὶ (= φωνῇ) καλῇ.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ζεὺς ἐκ τῆς Μνημοσύνης ἐγέννησε τὰς Μούσας, ἐκ τῆς Θέμιδος ἔσχε θυγατέρας τὴν Εὐρυνόμην, Δίκην καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν.

Χάριτες. Αἱ δὲ Χάριτες αἱ καλλιπάρειοι, ὧν ἀπὸ τῶν βλεφάρων δερκομένων χάρις καὶ ἔρως λυσιμελὴς καταστάζει, ὀνομάζονται.

1) Ἀγλαΐη
2) Εὐφροσύνη
3) καὶ Θαλίη
} τὴν χαράν, λαμπρότητα καὶ τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου σημαίνουσαι.

Σειρῆνες. Ἀξιοσημείωτα προσέτι νομίζω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μυθολογικῶν Σειρήνων, ὧν ὁ μὲν Ὅμηρος μόνον τὰς ἰδιότητας ᾄδει, ὅτι δηλαδὴ τοσοῦτον κατέθελγον διὰ τῆς λιγυρᾶς φωνῆς τοὺς τυχὸν παραπλέοντας, ὥστε οὗτοι ἐξελανθάνοντο, ὅτι εἶχον τέκνα μικρὰ καὶ θυμαρεῖς γυναῖκας, οὐδὲ ἀπενόστουν οἴκαδε ἀκούσαντες τὴν μελίγυρον αὐτῶν μολπήν, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ποιηταὶ ἔδωκαν εἰς αὐτὰς ὀνόματα.

Μόλπην, Λίγειαν, Θελξιέπειαν καὶ Ἀγλαοφήμην, σημαίνοντα τὴν λιγυρὰν καὶ θελκτικὴν γυναικείαν μολπήν. Ἐν τέλει ἀξιοθαύμαστον εὑρίσκω τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν, ὅταν πλάσσῃ τὰ ὀνό-

ματα τῶν θυγατέρων τοῦ θεοῦ τῆς Ἰατρικῆς Ἀσκληπιοῦ· διότι ὠνόμασεν αὐτάς:

Ἀκεσώ, Ἰασὼ καὶ Ὑγίειαν· ἐπειδὴ ἡ μὲν ἀκεῖται, ἡ δὲ ἰᾶται καὶ ἡ τρίτη ἐξυγιάζει τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ σύζυγος τοῦ θεοῦ τούτου ἵνα μὴ ὑστερήσῃ τῆς θείας καὶ φιλανθρώπου ταύτης τέχνης, ἣν ἐξήσκει ἡ ἄλλη οἰκογένεια, ὠνομάσθη Ἠπιόνη οἱονεὶ ἠπίαν τὴν νόσον ποιοῦσα καὶ καταπαύουσα αὐτήν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα φαντασθὲν καὶ τὸν Ἥλιον ἔχοντα θυγατέρας, ὠνόμαμασεν αὐτὰς τὴν μὲν Λαμπετώ, τὴν δὲ Φαέθουσαν καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν Φαέθοντα διὰ τὸ φῶς. Ἆρά γε αἱ σημεριναὶ Ἑλληνίδες ἐν τῇ ὀνοματοθεσίᾳ, ὅταν βαπτίζωσι γενόμεναι ἀνάδοχοι ἢ μητέρες, δὲν εὑρίσκουσιν ἐπαγωγὰ καὶ ἀξιομίμητα τὰ τόσα ὀνόματα τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, εἴτε τῶν γυναικῶν εἴτε τῶν Μουσῶν, Χαρίτων καὶ τόσα ἄλλα;

Μητρωνυμικὰ ὀνόματα.

Ὅπως ἐκ τοῦ πατρὸς καλοῦνται τὰ τέκνα καὶ γίνονται τὰ πατρωνυμικὰ λεγόμενα ὀνόματα, οὕτω καὶ ἐκ τῆς μητρὸς σχηματίζονται τὰ μητρωνυμικὰ καλούμενα· παρ' Ὁμήρῳ μόνον οἱ δύο ἀδελφοὶ Εὔρυτος καὶ Κτέατος οἱ περιώνυμοι τῆς Ἤλιδος ἥρωες, οἱ παῖδες τοῦ Ἄκτορος, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ πατρὸς καλοῦνται Ἀκτορίονε, ἐπονομάζονται καὶ Μολίονε ἐν δυϊκῷ ἀριθμῷ (1) ἐκ τῆς μητρὸς αὐτῶν λεγομένης Μολιόνης. Ἐκ τῆς μητρὸς προσέτι μητρωνυμεῖται καὶ ὁ Χίρων Φιλυρίδης, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐλέγετο Φιλύρα (2), καὶ ὁ Περσεὺς ἐκ τῆς μητρὸς Δανάης ὀνομάζεται Δαναΐδης (3), πρὸς δὲ ὁ μὲν Ἀπόλλων ἐκ τῆς μητρὸς Λητοῦς λέγεται Λητοΐδης, Λητογενής, Λητόϊος (4), ἡ δὲ Ἄρτεμις ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς ἀκούει Λητωϊὰς καὶ Λητωΐς, καὶ ὁ Ἑρμῆς ἐκ τῆς μητρὸς Μαίας ὀνομάζεται Μαιάδης. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἥρωες καὶ θεοὶ οὗτοι εἶνε τέκνα τοῦ Διός, ὅστις ἔγνω πολλὰς γυναῖκας, διὰ τοῦτο ἡ μητρωνυμία ἐν αὐτοῖς καθίσταται ἀναγκαιοτάτη πρὸς διάκρισιν.

(1) Λ. 709 καὶ 750. (2) Ἡσιοδ. Θεογ. 1002. (3) ἀσπ. 229. (4) ἀσπ. 479, ὕμν. Ὁμ, 253.

Ἐν ᾧ δὲ ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ τὰ μητρωνυμικὰ ὀνόματα εἶνε σπάνια, ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα περιόδοις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ μητρωνυμία καθίσταται εὐρυτέρα· οὕτω λ. χ. ἐν ᾧ ἡ γῆ τῆς γεννήσεώς τινος ἐκ τοῦ πατρὸς λέγεται πατρὶς, ὠνομάσθη ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς μητρὸς μητρὶς, ὡς δὲ τὰ τέκνα ὁμοιάζοντα τῷ πατρὶ καλοῦνται πατρῴζοντα, οὕτω καὶ ὅταν ὁμοιάζωσι τῇ μητρί, ἐλέγοντο μητρῴζοντα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ τῆς μητρὸς ἀρεταὶ πολλάκις ὑπερέβαλον τὰς τοῦ πατρὸς διὰ τοῦτο καὶ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ὁ παῖς ἐκ τῆς μητρὸς λαμβάνει τὰ ἐπίθετα μητρόθρεπτος, μητροδίδακτος, μητροήθης κλπ. Καὶ οὐ μόνον ἐπίθετα ὀνόματα ἐκ τῆς μητρὸς μνημονεύονται πεποιημένα, ἀλλὰ καὶ κύρια ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν, οἷα εἶνε:

Μητρέας - Μητρᾶς ἢ Μήτρας· Μητρόδωρος - Μητρογένης· Μητρόλαος - Μητροφῶν· Μητρόφιλος - Μητροφάνης· Μητροδώρα - Μητρόθεμις· Μητρίχη καὶ Μητρώ.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίνεται ὅτι καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐν τῇ τότε ἐποχῇ ἦτο ἀρκούντως ἀνεπτυγμένος, καὶ ἡ γυνὴ εἰς ὑψηλὴν περιωπὴν καὶ ἐπίζηλον βαθμὸν προηγμένη.

Ὡς κόρη καὶ θυγάτηρ ἀνατρέφεται ἐν τῇ θερμῇ στοργῇ καὶ τῇ συντόνῳ ἐπιμελείᾳ τῶν γονέων, ὧν ἦτο τὸ χάρμα καὶ ὧν αἱ θωπεῖαι ἐπιτείνουσι καὶ θάλπουσι τὸν πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν τέκνων ὀφειλόμενον σεβασμόν· Ἐν τῇ οἰκίᾳ ἡ μήτηρ διὰ τοῦ παραδείγματος διδάσκει πάντα τὰ οἰκωφελῆ καὶ ἀμύμονα ἔργα, ἅτινα θὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῇ, ὅταν δέσποινα τοῦ οἴκου καὶ παίδων μήτηρ γένηται. Ἡ ἐργατία αὐτῆς καὶ διαμονὴ δὲν γίνεται ἀείποτε ἐντὸς τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐξέρχεται συχνὰ καὶ μετ' ἐλευθερίας, ἥτις οὐδαμῶς τὰ ὅρια τῆς εὐπρεπείας καὶ αἰδημοσύνης ὑπερβαίνει. Τὸ ἐπίπονον καὶ μονότονον τῆς ἐργασίας ἡ παρθένος γνωρίζει νὰ ποικίλλῃ καὶ τέρπῃ διὰ τῆς ᾠδῆς, τοῦ χοροῦ καὶ διὰ τῶν παιδιῶν, αἵτινες εἰς τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τὰ μάλιστα συμβάλλονται. Αἱ αὐστηραὶ διατυπώσεις τῆς ψυχρᾶς ἐθιμοτυπίας εὐτυχῶς εἶνε εἰσέτι ἄγνωστοι καὶ αἱ φαιδραὶ διαχύσεις καὶ

μετ' ἀφελείας παιδιαὶ καὶ τῶν ὁμηλίκων αἱ συναναστροφαὶ ὑποσημαίνονται ἀκμαῖαι. Ἡ γυνὴ ἐν τῷ ὁμηρικῷ κόσμῳ ἀσκεῖ τὴν ἁρμονικὴν καὶ ὑγιᾶ ἰσορροπίαν ἐργασίας καὶ παιδιᾶς, σπουδαιότητος καὶ φαιδρότητος καὶ τηρεῖ τὴν ἔρρυθμον ἐναλλαγὴν τῆς ἔνδον μονῆς ἢ οἰκουρίας καὶ τῆς εἰς τὰ ὕπαιθρα φοιτήσεως ἢ θυραυλίας. Ἐκ τῆς ἐμμελείας μεθ' ἧς ἡ παρθένος τὸν βίον διάγει, οὐδὲν θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐλόγως ἀναπτύσσεται ἐναρμονίως τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἐντεῦθεν τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ἀνάστημα καὶ παράστημα, ἡ ἐπίχαρις φυὴ καὶ θελκτικὸν εἶδος καὶ τὰ ἀγλαὰ ἔργα, ἅτινα ὁ ποιητὴς ἐνασμενίζει νὰ ἐξυμνῇ ἐν ταῖς ῥαψῳδίαις αὐτοῦ.

Ὅταν δὲ ἡβήσῃ ἡ παρθένος, ὁ γάμος εἶνε ὁ τερπνότατος καὶ μυχιαίτατος τῆς καρδίας αὐτῆς πόθος. Καὶ οἱ μὲν γονεῖς φροντίζουσιν εἰς τὸ φανερὸν περὶ τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ ἡ παρθένος ἀφανῶς πως ὑποδηλοῖ τὴν θέλησιν αὐτῆς, ἥτις εἶνε ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου. Ἡ κόρη ἐκ τῶν δημοσίων καὶ ἐν ὑπαίθρῳ χορῶν, ἔνθα περιίστανται οἱ νέοι, ἐκ τῆς ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς ἐργασίας καὶ ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν τερπνῶν καὶ δημοσίων θεαμάτων εἶνε ἤδη γνωστὴ εἰς τοὺς νέους καὶ διὰ τὰς χάριτας αὐτῆς μνηστεύεται ὑπὸ πολλῶν. Διὸ καὶ πολυμνήστη καλεῖται.

Τέλος ἡ ἀδμὴς παρθένος ἐγένετο δάμαρ καὶ κεδνὴ ἄλοχος, ἤδη περιθάλπεται ὑπὸ τῆς συζυγικῆς ἀγάπης καὶ τῆς τιμῆς, δὲν εἶνε μόνον ἁπλῶς ἄλοχος ἢ ἄκοιτις ἀλλὰ καὶ θυμαρὴς σύμβιος (ὄαρ) ὑπὸ τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐξέλεξεν αὐτὴν βρίσας διὰ δώρων, δὲν ἐγκλείεται ἐντὸς τῆς γυναικωνίτιδος οὐδὲ φόβος ζηλοτυπίας ἐκδηλοῦται. Ἡ γυνὴ καὶ νῦν ἐξέρχεται καὶ εἰσέρχεται μετ' ἐλευθερίας ἧς τὰ ὅρια ἀσφαλῆ διαφυλάττει ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ συζυγικὸν καθῆκον καὶ ἣν ὁ σύγχρονος ἡμῶν πολιτισμὸς δύναται νὰ ζηλώσῃ· ἡ θύρα τῆς γυναικωνίτιδος ἀπεικονίζεται μόνον ἐπικεκλιμένη, ἔνθα δὲ ἀναπετάννυται, ἐμφανίζεται πρὸ ἡμῶν ζωηρὰ εἰκὼν εὐγενοῦς καὶ ζηλωτοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Πολλὰ τεκμήρια μαρτυροῦσι τὴν ἰσοτιμίαν τοῦ συζυγικοῦ ζεύγους καὶ τὰ δικαιώματα τῆς γυναικὸς οὐδόλως παραγνωρίζονται. Ἡ ἰδέα τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων ἕλκει ὡς μαγνήτης ἰσχυρὸς τὸν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατρίβοντα ἥρωα, ἵνα τάχιστα ἀπονοστήσῃ οἴκαδε. Ἡ φροντὶς περὶ τῆς γυναικὸς ποιεῖ τὸν ἄνδρα νὰ ἐνθουσιάζῃ ἐν τῇ κυδιανείρῃ μάχῃ, ἡ ἰδέα ὅτι αἱ γυναῖκες μωμήσονται αὐτὸν φυγο-

μαχοῦντα ἢ δειλιῶντα θερμαίνει τὴν ἀνδρείαν καὶ ὑπεκκαίει τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, τὸ δὲ πίπτειν ὑπὲρ τῆς γυναικὸς καὶ παίδων εἶνε ἡ ὑψίστη διὰ τὸν ἥρωα τιμή. Ἡ γυνὴ ἀφωσιωμένη πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς μετέχει πασῶν τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ, ἐν εἰρήνῃ μὲν μεταλαμβάνει τῶν τιμῶν ἐκείνου, ὡς ἡ Ἀρήτη, ἐν πολέμῳ παρακολουθεῖ τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ παλμῶν, ὡς ἡ Ἀνδρομάχη, καὶ ἐν τῷ πολυχρονίῳ χωρισμῷ τρέφει ἀδιάπτωτον καὶ ἀπαραμείωτον τὴν πρὸς ἐκεῖνον πίστιν καὶ ἀγάπην ὡς ἡ Πηνελόπη.

Ὡς τεκμήριον δὲ μέγα τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἁβρᾶς συμπεριφορᾶς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ τόδε. Κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα τότε ἔθιμα τοῦ πολέμου εἰς τοὺς νικητὰς ἐπετρέπετο κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ἐχθρικῆς πόλεως τὸ ἀποκτείνειν τοὺς ἄνδρας καὶ εἰς δουλείαν ἀπάγειν τὰς γυναῖκας (1), ἃς ἠδύναντο καὶ νὰ πωλῶσι· μάλιστα δὲ μνημονεύεται καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν. Διότι τὴν μὲν Εὐρύκλειαν ὁ Λαέρτης ἐπρίατο ἀντὶ εἰκοσαβοίων (2)· ἡ δὲ χήρα ἡ προτιθεμένη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ὡς ἔπαθλον εἰς τοὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ ἀγῶνας τιμᾶται τεσσαραβοίου (3). Ἀλλὰ πρὸς ταύτας τὰς δορικτητὰς ἢ καὶ ὠνητὰς γυναῖκας τὸ ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς μετὰ πόσης προσηνείας καὶ ἁβρότητος προσφέρεται! οὐδεμία κάκωσις ἢ αἰκία μνημονεύεται, τοὐναντίον δὲ εὐγενοῦς καὶ φιλαθρώπου θεραπείας δείγματα τρανὰ παρέχονται ἐν ἀφθονίᾳ, ὧν ἓν μόνον ἀρκεῖ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον τὴν Βρισηίδα, ἀφοῦ πρότερον ἀπέκτεινε τὸν ἄνδρα καὶ τρεῖς κηδείους ἀδελφοὺς αὐτῆς. Καὶ ὅμως εἶνε ἀφωσιωμένη ἡ αἰχμάλωτος αὕτη πρὸς τὸν φονέα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν τριῶν ἀδελφῶν, διότι ὅτε εἶδε τὸν φίλτατον τοῦ Ἀχιλλέως Πάτροκλον νεκρὸν ἐχύθη περὶ αὐτὸν λιγέως κωκύουσα καὶ διὰ τῶν χειρῶν τὰ στήθη, τὴν ἁπαλὴν δειρὴν καὶ τὰ καλὰ πρόσωπα ἀμύσσουσα. Εὐλόγως δὲ λυπεῖται καὶ ἀλγεῖ τόσον περιπαθῶς διὰ τὸν φίλτατον τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπειδὴ ὁ Πάτροκλος μετὰ περισσῆς προσηνείας παρηγόρει αὐτὴν νὰ μὴ κλαίῃ καὶ ὑπέθαλπε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ καταστήσῃ αὐτὴν νόμιμον σύζυγον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ θὰ ἑορτάσωσι τὸν γάμον, ὅταν ἀπονοστήσωσι εἰς τὴν Φθίαν· ὅσον δὲ περιπαθῶς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἠγάπα καὶ ἐξετίμα αὐτήν, καταφαίνεται ἐκ τούτου,

(1) ξ 265. ι 42. (2) α 431. (3) Ψ 705.

ὅτι ὁ ἥρως χάριν αὐτῆς ἐρίζει πρὸς τὸν ἄνακτα τῶν ἀνδρῶν Ἀγαμέμνονα καὶ ἐμμένει εἰς τὴν οὐλομένην καὶ καταστρεπτικὴν διὰ τοὺς ὁμοφύλους μῆνιν, τὴν ἐξυφαίνουσαν τὸ νῆμα δι' οὗ πλέκεται ὅλη ἡ Ἰλιάς.

Ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ παρόντος ἔργου ἡμῶν εἴχομεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς ἑξῆς πραγματείας.

1. *Lenz*, geschichte der weiber im homerischen zcitalter 1790.
2. *Dony*, Das wcibliche ideal nach Homer mit rücksicht auf andere national epen 1867.
3. *Blume*, Das ideal des Helden und des weiben bei Homer, 1874.
4. *Decker*, über die stellung der Hellenischen frauen bei Homer 1883.
5. *Nägelsbach-Autenrieth*, homerische theologie. 1884.
6. *Müller*, Die privat altertümer, 1893.
7. *Gladstone*, studies on Homer and the homeric age, 1858.
8. *Mahaffy*, social life in Greece, 1877.
9. *Keller*, Homeric society, 1902.
10. *Κλ. Ραγκαβῆ*, ὁ καθ' Ὅμηρον οἰκιακὸς βίος.

Γ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ

ΤΑ ΥΠΟ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ

Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ὁ γνωστὸς τοῖς φιλολόγοις, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονίᾳ» τοῦ ἔτους 1902 σελ. 209-224 καὶ 273-293 ὀκτὼ ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε κείμενα, σχέσιν μὲν ἔχοντα πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος περίοδον, πηγάζοντα δ' ἐκ τοῦ ἤδη ἀρκούντως γνωστοῦ κώδικος Ἰσαὰκ τοῦ Μεσοποταμίτου, ἅτινα πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν σημασίας ἔχουσι καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν διότι ὑπάρχουσιν, ὡς λέγει ὁ ἐκδότης, πολυάριθμοι πρωτοφανεῖς λέξεις αἵτινες δὲν εὑρίσκονται ἐν τοῖς λεξικοῖς. Καὶ τοιαύτας μὲν οὗτος κατέλεξεν ἐν σελίδι 214-216 τριάκοντα καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐκ τούτων αἱ μὲν οἷον: ἀναπάλειπτος, διάχυτος διομιλέω, κοσμοσώτειρα, ἃς παρετήρησε καὶ ὁ κ. Ζηκίδης ἐν «Ἁρμονίᾳ» σελ. 507 (1902), ταύταις δὲ πρόςθες καὶ τὰς λέξεις ἐνύκτερον καὶ οἰακοστρόφος (ὁ κῶδιξ(1) ἔχει οἰακόστροφος ἀλλὰ τονιστέον παροξυτόνως), περιέχονται ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Ἑλλην. γλώσσης, αἱ δὲ οἷον: βαρυβραχέων, ἐσκελεύω, ἰσηχορηγέω, ἰσχιατική, καταμελιτάω (κῶδ. καταμελιττάω), ὑποφωτίζω, κακῶς ἀνεγνώσθησαν. Ταῖς ὑπολειπομέναις εἴκοσι καὶ μιᾷ λέξεσι προςθετέαι αἱ ἑξῆς χρήσεις λέξεων ἢ λέξεις, ἃς καὶ ὁ κ. Ζηκίδης παρετήρησε:

γερούσιον (τὸ) = γερουσία οὐδὲ τῶν κρότων ἐλαθόμην οὓς σοι τὸ γερούσιον ἐχαρίζετο» (Εὐθυμ. Τορν. λόγ. ἐπιτ. εἰς τὸν Ἀθηνῶν ὑπέρτιμον § 7).

διδασκάλια (τὰ) = οἱ διδάσκαλοι «α εἰ τοιαῦτα πάσχουσι τὰ ἔμπρακτα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐνεργὰ διδασκάλια» (Μονῳδ. εἰς Μιχ τὸν Χωνιάτην § 7).

(1) Μνείαν ποιούμενος τοῦ κώδικος ἐννοῶ τὴν ἀνάγνωσιν ἣν ἐποιήσατο ὁ κ. Παπαδόπουλος.

ὅτι ὁ ἥρως χάριν αὐτῆς ἐρίζει πρὸς τὸν ἄνακτα τῶν ἀνδρῶν Ἀγαμέμνονα καὶ ἐμμένει εἰς τὴν οὐλομένην καὶ καταστρεπτικὴν διὰ τοὺς ὁμοφύλους μῆνιν, τὴν ἐξυφαίνουσαν τὸ νῆμα δι' οὗ πλέκεται ὅλη ἡ Ἰλιάς.

Ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ παρόντος ἔργου ἡμῶν εἴχομεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς ἑξῆς πραγματείας.

1. *Lenz*, geschichte der weiber im homerischen zeitalter 1790.
2. *Dony*, Das weibliche ideal nach Homer mit rücksicht auf andere national epen 1867.
3. *Blume*, Das ideal des Helden und des weiben bei Homer, 1874.
4. *Decker*, über die stellung der Hellenischen frauen bei Homer 1883.
5. *Nägelsbach-Autenrieth*, homerische theologie. 1884.
6. *Müller*, Die privat altertümer, 1893.
7. *Gladstone*, studies on Homer and the homeric age, 1858.
8. *Mahaffy*, social life in Greece, 1877.
9. *Keller*, Homeric society, 1902.
10. *Κλ. Ραγκαβῆ*, ὁ καθ' Ὅμηρον οἰκιακὸς βίος.

Γ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ

ΤΑ ΥΠΟ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ

Ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ὁ γνωστὸς τοῖς φιλολόγοις, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονίᾳ» τοῦ ἔτους 1902 σελ. 209-224 καὶ 273-293 ὀκτὼ ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε κείμενα, σχέσιν μὲν ἔχοντα πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος περίοδον, πηγάζοντα δ' ἐκ τοῦ ἤδη ἀρκούντως γνωστοῦ κώδικος Ἰσαὰκ τοῦ Μεσοποταμίτου, ἅτινα πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν σημασίας ἔχουσι καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν διότι ὑπάρχουσιν, ὡς λέγει ὁ ἐκδότης, πολυάριθμοι πρωτοφανεῖς λέξεις αἵτινες δὲν εὑρίσκονται ἐν τοῖς λεξικοῖς. Καὶ τοιαύτας μὲν οὗτος κατέλεξεν ἐν σελίδι 214-216 τριάκοντα καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐκ τούτων αἱ μὲν οἷον: ἀναπάλειπτος, διάχυτος διομιλέω, κοσμοσώτειρα, ἃς παρετήρησε καὶ ὁ κ. Ζηκίδης ἐν «Ἁρμονίᾳ» σελ. 507 (1902), ταύταις δὲ πρόςθες καὶ τὰς λέξεις ἐνύκτερον καὶ οἰακοστρόφος (ὁ κῶδιξ (1) ἔχει οἰακόστροφος ἀλλὰ τονιστέον παροξυτόνως), περιέχονται ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Ἑλλην. γλώσσης, αἱ δὲ οἷον: βαρυβραχέων, ἐσκελεύω, ἰσηχορηγέω, ἰσχιατική, καταμελιτάω (κῶδ. καταμελιττάω), ὑποφωτίζω, κακῶς ἀνεγνώσθησαν. Ταῖς ὑπολειπομέναις εἴκοσι καὶ μιᾷ λέξεσι προςθετέαι αἱ ἑξῆς χρήσεις λέξεων ἢ λέξεις, ἃς καὶ ὁ κ. Ζηκίδης παρετήρησε:

γερούσιον (τὸ) = γερουσία οὐδὲ τῶν κρότων ἐλαθόμην οὓς σοι τὸ γερούσιον ἐχαρίζετο» (Εὐθυμ. Τορν. λόγ. ἐπιτ. εἰς τὸν Ἀθηνῶν ὑπέρτιμον § 7).

διδασκάλια (τὰ) = οἱ διδάσκαλοι «εἰ τοιαῦτα πάσχουσι τὰ ἔμπρακτα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐνεργὰ διδασκάλια» (Μονῳδ. εἰς Μιχ τὸν Χωνιάτην § 7).

(1) Μνείαν ποιούμενος τοῦ κώδικος ἐννοῶ τὴν ἀνάγνωσιν ἣν ἐποιήσατο ὁ κ. Παπαδόπουλος.

θεωρητὴς = θεωρητικὸς «ὁπόσοι περὶ τὸν θεωρητὴν βίον ἐσχολάκατε καὶ μονότροπον» (ἔ. ἀ. § 10).

μεσεύω = μεσιτεύω, «οὐ γὰρ δεήσῃ τινὸς τοῦ μεσεύοντος ἀμέσως τῇ Τριάδι» (ἔ. ἀ. § 8).

οἱοςδήτις = οἱοςδήποτε «ὁ τοῖς οἱοιςδήτισι πρακτέοις νοῦν πεπλουτηκὼς» (ἔ. ἀ. § 1).

ὀρθοποδητῶ = ὀρθοποδῶ «οὐκ ὀλισθαίνων ἀλλ' ὀρθοποδητῶν καὶ διόλου τῆς ἀκρότητος ἀφιέμενος» (ἔ. ἀ. § 2).

φρυκτὴρ (ὁ) = φρυκτὸς «κοινὸς τοῖς ναυαγοῦσι φρυκτήρ, κοινὸν τοῖς σύμπασι παραμύθιον» (Εὐθ. Τορν. λόγ. ἐπιτ. εἰς τὸν Ἀθηνῶν ὑπέρτιμον § 5).

Ταῖς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκιδου παρατηρηθεῖσι λέξεσι προςθετέον καὶ τήνδε:

παρωνυμίζομαι = παρονομάζομαι «κρεῖττον ἔχων τὸ ⟨ἐκ⟩ πραγμάτων καὶ μὴ ἐκ τῆς ἀξίας παρωνυμίζεσθαι (ἔ. ἀ. § 5).

Ἐπίσης παρατηρητέον ὅτι ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου καταλεγομέναις λέξεσιν ὡς μὴ ὑπαρχούσαις ἐν τοῖς λεξικοῖς εὑρίσκεται καὶ ἡ λέξις ἀνάδρομος, ἥνπερ ἀναφέρει ὁ Ἕρρικος Στέφανος ἐν τόμ. Αϐ' σελ. 1358 λέγων τάδε· «Ἀνάδρομος, Subst. ὁ, Cursus sursum. Tzetzes Prol. schol. Hesiodi Opp.: Ἀφείς, ὦ Πρόκλε, σοὺς ἀποκρήμνους λόγους καὶ τοὺς σφαιρικούς, οὓς τρέχεις, ἀναδρόμους κάτελθε λοιπὸν καὶ ταπεινά μοι γράφε».

Νῦν ἔλθωμεν καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ κείμενον (1). Ἐπειδὴ ὁ κ. Παπαδόπουλος οὐ μόνον ἀνέγνω τὸ κείμενον ἀλλὰ καὶ ἰδίας ἐπήνεγκε διορθώσεις καὶ προςθήκας θὰ ἐπιχειρήσωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦτο μὲν νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἐν τῷ κώδικι γραφήν, τοῦτο δὲ νὰ ὑποδείξωμεν πῶς πρέπει νὰ διορθωθῶσι χωρία τινὰ ἅτινα ὁ κ. Παπαδόπουλος, καίπερ ὀρθῶς ἔχοντα ἐν τῷ κώδικι, παραδιώρθωσεν.

(1) Ἐν σελ. 216 στ. 21 γέγραπται: «Ὁ μὲν βαθὺ στένει... ὃ δὲ δακρύει... ὃ δέ... ὃ δέ... ὁ δέ...» ἔνθα γραπτέον: Ὁ μέν... ὁ δέ... ὁ δέ... ὁ δέ... ὁ δέ...». Ἀλλ' ἐνταῦθα ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κειμένου εἶναι, νομίζω, ταῦτα τυπογραφικὰ ἁμαρτήματα ἅτινα καὶ ὁ κ. Ζηκίδης ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονίᾳ» σελ. 509 (1902). παρετήρησε· π. χ. σελ. 218 στ. 7, «σεμνότητες οὖσαι τύπος» ἀντὶ «σεμνότητος οὖσαι τύπος», σελ. 219 στ. 14 «καὶ κρῖμα κατευθύναι δυνάμενος» ἀντὶ κατευ-

Ἐν σελ. 217 στ. 2 ἀντὶ «Οἴχεται ἡ φιλαδελφία, νικήσας τῶν Διοσκούρων τὰ σεμνὰ διηγήματα. . .» γραπτέον «Οἴχεται ὁ φιλαδελφίᾳ νικήσας τῶν Διοσκούρων τὰ σεμνὰ διηγήματα».

Ἐν σελ. 217 στ. 6 ἀντὶ «Οἴχεταί μοι ὁ ἁγιασμὸς τῆς οἰκίας, τῆς ψυχῆς ὁ οἰακόστροφος» ἀνάγν. «οἴχεταί μοι ὁ ἁγιασμὸς τῆς οἰκίας, τῆς ψυχῆς ὁ οἰακοστρόφος».

Ἐν σελ. 217 στ. 17 ἀντὶ «ἢ γὰρ ἂν ἀμφοτέραις εἰχόμην καὶ τὴν ὁδὸν ἀπεκώλυσα; ἢ συνειπόμην τῷ ποθουμένῳ μέχρι καὶ τάφου καὶ μνήματος». στίξον ὧδε· «ἢ γὰρ ἂν ἀμφοτέραις εἰχόμην καὶ τὴν ὁδὸν ἀπεκώλυσα ἢ συνειπόμην τῷ ποθουμένῳ μέχρι καὶ τάφου καὶ μνήματος».

Ἐν σελ, 217 στ.18, ἀντὶ «Ὦ θρυλουμένη πόλις,Ἀθήνα(1), ⟨σὲ καὶ⟩ μόνον ἀδελφὸς χρυσέαν ὄντως διὰ τοῦ λαμπροτάτου κόσμου τῶν ἀρετῶν καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι πεποίηκεν ὡς ὑπόχαλκόν ⟨τι ν⟩ῦν τοῦτο τὸ δυσηχὲς ἡμῖν ἠχήσας τοιαύτην ἀποστείλασαν φήμην ἢ δὴ γενέσθαι μὴ ὤφελε». γραπτέον ὧδε: «Ὦ θρυλουμένη πόλις, Ἀθῆναι, ⟨σὲ καὶ⟩ μόνον ἀδελφὸς χρυσέαν ὄντως διὰ τοῦ λαμπροτάτου κόσμου τῶν ἀρετῶν καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι πεποίηκεν ὡς ὑπόχαλκόν ⟨τι ν⟩ῦν θῦναι», σελ. 224 στ. 17 «τὸ θᾶλλον» ἀντὶ «τὸ θάλλον» σελ. 287 στ. 10 «χαυνωτέρου» ἀντὶ «χαυνοτέρου», σελ. 292 στ. 24 «πολυχρυσώτερον» ἀντὶ «πολυχρυσότερον». Παραλείπω δὲ τὰς λέξεις Λάρισσαν (σελ. 289 στ. 4) καὶ Σταγειρόθεν (σελ. 276 στ. 18) ὧν ἡ ὀρθὴ γραφὴ ΛάριΣα καὶ ΣταγΙρόθεν ἠγνοεῖτο. Τοῖς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου παρατηρηθεῖσι προςθετέον καὶ τάδε τὰ τυπογραφικὰ ἁμαρτήματα σελ. 218 στ. 22: «ἐὰν τὰς σὰς Ἀθήνας οἰκῇς πρὸς ἃς δρομαίως ὑπείγου . . .» ἀντὶ «ἠπείγου . . . σελ. 218 στ. 24 «εἰ δ' ἀλλαχοῦ που μετέβης βασιλικοῖς κελεύσμασιν ὑπερετησόμενος . .» ἀντὶ «ὑπηρετησόμενος», σελ. 218 στ. 30 «οὐκ ἐτιλαμπρούς . . .» ἀντὶ «οὐκέτι λαμπρούς», σελ. 221 στ. 2 «ὑπὲρ λίαν ἐφιλήθη» ἀντὶ «ὑπερλίαν ἐφιλήθη» (πρβλ. Κόντου Γλωσσ. παρατηρ. σελ. 139-141), σελ. 221 στ. 11 «οὕτως ἀπεῖχε τοῦ λυπῆσαι τινὰ» ἀντὶ «τοῦ λυπῆσαί τινα», σελ. 276 στ. 3. Ἡ μέγα χαιρήσονται . .» ἀντὶ «χαρήσονται», σελ. 279 στ. 29 «ὥς τινα δφλόν . .» ἀντὶ «ὥς τινα δαλόν . .» σελ. 283 στ. 13 «καὶ λόγους ἄνους καὶ ἄπρακτος» ἀντὶ «καὶ λόγος ἄνους καὶ ἄπρακτος», σελ. 288 στ. 16 «ἐκ τῶν ἐλλόγων σῶν πλουτισμόν» ἀντὶ «σῶν πλουτισμῶν» σελ. 290 στ. 2, «ἐπ' αὐτῷ ἐσεῖται» ἀντὶ «ἔσεται», σελ. 290 στ. 3· «περιχρίσαι» ἀντὶ «περιχρῖσαι». Τὰ σφάλματα ταῦτα ἴσως ὑπάρχουσι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κώδικι ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κ. Παπαδόπουλος παρεῖδεν αὐτά, καίπερ ἄλλα τοιαῦτα διορθώσας, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς διωρθώσαμεν τὰ ὑφ' ἡμῶν παρατηρηθέντα.

(1) Ὁ κ. Παπαδόπουλος σημειοῦται ὅτι οὕτως ἔχει ἐν τῷ κώδικι ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν σελ. 217 στ. 14 καὶ 25 καὶ ἐν πλείστοις ἄλλοις χωρίοις τὸ χειρόγραφον ἔχει τὸν πληθυντικὸν τοῦ ὀνόματος, ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς Ἀθῆναι.

τοῦτο τὸ δυσηχὲς ἡμῖν ἤχησας τοιαύτην ἀποστείλασα φήμην ἣ δὴ γενέσθαι μὴ ὤφελε».

Ἐν σελ. 217 στ. 21 φέρεται τόδε: «Ποῦ σὺ καὶ ὁ τεθρυλημένος τοῦ Ἐλέου βωμός; εἴπερ οὐκ ἔλαβες οἶκτον τῶν τοσούτων καλῶν, οἷς ὁ ἐμὸς ἀρχιερεὺς ἐσεμνύνετο ἀλλὰ προὔδωκας οὕτω ῥᾳδίως τὸν παρὰ πᾶσι ζητούμενον»· ἔνθα στίξον ὧδε «Ποῦ σὺ καὶ ὁ τεθρυλημένος τοῦ Ἐλέου βωμὸς εἴπερ οὐκ ἔλαβες οἶκτον τῶν τοσούτων καλῶν οἷς ὁ ἐμὸς ἀρχιερεὺς ἐσεμνύνετο ἀλλὰ προὔδωκας οὕτω ῥᾳδίως τὸν παρὰ πᾶσι ζητούμενον;»

Ἐν σελ. 217 στ. 19, ἀντὶ «Σὺ μέν, ὦ δοχεῖον τῆς καθαρότητος, τὸν ἁγνὸν τῆς Ἐκκλησίας νυμφίον πρὸς ἑαυτὴν ἐφειλκύσω καὶ λειτουργεῖν σοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐκάλεσας, τοῦ τὴν (?) κἀκείνῳ τὸ σπουδαζόμενον διαβῆναι τὸν τῇδε βίον καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα μετατάξασθαι»· γραπτέον ὧδε: «Σὺ μέν, ὦ δοχεῖον τῆς καθαρότητος, τὸν ἁγνὸν τῆς Ἐκκλησίας νυμφίον πρὸς ἑαυτὴν ἐφειλκύσω καὶ λειτουργεῖν σοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐκάλεσας, τοῦτ' ἦν ⟨γὰρ⟩ κἀκείνῳ τὸ σπουδαζόμενον διαβῆναι τὸν τῇδε βίον καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα μετατάξασθαι».

Ἐν σελ. 218 στ. 7 φέρεται τόδε: «ἀδελφαὶ δὲ καὶ νύμφη, τὰ καλλιστεῖα τοῦ θήλεος, θρηνοῦσαι μὲν οὐ συγκαλοῦνται λιγυρώτερον κόψασθαι... αὐταί τε σεμνότητες οὖσαι τύπος... καὶ πενθοῦσαι τὸν ὑπέρτιμον καὶ ὑπέρσεμνον. Εἰσελθοῦσαι δὲ εἰς τὸ ταμεῖον σῶφρον ἐπιστάζουσι δάκρυσιν». ἀνθ' οὗ γραπτέον «ἀδελφαὶ δὲ καὶ νύμφη, τὰ καλλιστεῖα τοῦ θήλεος θρηνοῦσαι μὲν οὐ συγκαλοῦνται λιγυρώτερον κόψασθαι . . . αὐταί τε σεμνότητος οὖσαι τύπος . . καὶ πενθοῦσαι τὸν ὑπέρτιμον καὶ ὑπέρσεμνον, εἰςελθοῦσαι δὲ εἰς τὸ ταμιεῖον (1) σῶφρον ἐπιστάζουσι δάκρυον».

Ἐν σελ. 218 στ. 17 ἀντὶ «μὴ καὶ πάλιν πρέσβυς παρὰ βασιλέως ἐστάλη καὶ λιπὼν ἡμᾶς ὀξὺν ποιεῖται τὸν δρόμον τὰ τῷ βασιλεῖ φίλα καταπραξάμενος;» γραπτέον ὧδε: «μὴ καὶ πάλιν πρέσβυς παρὰ βασιλέως ἐστάλη καὶ λιπὼν ἡμᾶς ὀξὺν ποιεῖται τὸν δρόμον τὰ τῷ βασιλεῖ φίλα καταπραξόμενος;»

(1) Μετεβάλομεν τὸ ταμεῖον εἰς ταμιεῖον ἅτε εὑρόντες ἐν σελ. 220 στ. 21 τοῦ αὐτοῦ λόγου «ἐκ τῶν θυρίδων τοῦ βασιλικοῦ ταμιείου . . .» ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι ἤτοι ἀμφότερα ταμιεῖον γραπτέον ἢ ταμεῖον.

Ἐν σελ. 218 στ. 30 ἀντὶ «οὐκέτι λαμπροὺς ἡμῖν ποιήσεις τοὺς οἴκους μόνος ἐν τούτοις φαινόμενος, καὶ τὸν σεμνὸν παρθενῶνα τοῦτον ὃν ὑπὸ ταῖς σαῖς εὐχαῖς ἐθεμελιώσαμεν» ὁ κ. Γ. Μπὰρτ (ἰδὲ Ἁρμον. σελ. 218 σημ. 2) ἤκασε νὰ γραφῇ μόνον ἀντὶ μόνος. Τοῦτο ὅμως δὲν παραδεχόμεθα ἅτε τοῦ λόγου ἀποβάλλοντος τὴν ζωηρότητα καὶ δύναμιν μεθ' ἧς προςάπτει τιμὴν τῷ μεγάλῳ ὅςτις μόνος ἐν τοῖς παρθενῶσιν ἤρχετο οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπιτρεπομένης τῆς εἰςόδου.

Ἐν σελ. 219 στ. 19 ἀντὶ «Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς ἀδελφότης ὀρφανίαν ἄντικρυς ἀποδύρεται καὶ ἵσταταί σοι ἄλλος ἄλλοις ἀγαθῶν ἀφηγούμενος, ὧν αὐτοῦ παρεῖχες ἑκάστοτε, τὰ μὲν τοῦ ἀδελφοῦ Λογοθέτου . . . τὰ δὲ πολλὰ καὶ δι' ἑαυτοῦ τὰς οἰκείας χεῖρας τούτοις ἁπλῶν καὶ ὧν ἄν τις χρήζει μεταδιδούς». γραπτέον ὧδε «Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς ἀδελφότης ὀρφανίαν ἄντικρυς ἀποδύρεται ἄλλος ἄλλοις ἀγαθῶν ἀφηγούμενος ὧν αὐτοῖς (ἢ αὐτῷ) παρεῖχες ἑκάστοτε, τὰ μὲν ⟨διὰ⟩ τοῦ ἀδελφοῦ λογοθέτου . . . τὰ δὲ πολλὰ καὶ δι' ἑαυτοῦ τὰς οἰκείας χεῖρας τούτοις ἁπλῶν καὶ ὧν ἄν τις χρήζῃ μεταδιδούς».

Ἐν σελ. 220 στ. 4 ἀντὶ «εὐθύς . . . ἐζήτεις τὸν Λογοθέτην, καὶ προσιὼν μετὰ τοῦ συνήθους ἐκείνου βλέμματός τε καὶ σχήματος καὶ τῆς ἐπικοσμούσης αἰδοῦς, ἧς γε εἶχες ἐπικαθημένης πειθοὺς τοῖς χείλεσιν, ἀπήγγειλες αὐτῷ τὰ πρὸς χρείαν καὶ ἣν ὁ ἀδελφός σοι πειθήνιος». γραπτέον ὧδε: «Εὐθύς . . ἐζήτεις τὸν Λογοθέτην καὶ προσιὼν μετὰ τοῦ συνήθους βλέμματός τε καὶ σχήματος καὶ τῆς ἐπικοσμούσης αἰδοῦς ἧς Τε εἶχες ἐπικαθημένης πειθοῦς τοῖς χείλεσιν, ἀπήγγελλες αὐτῷ τὰ πρὸς χρείαν καὶ ἣν ὁ ἀδελφός σοι πειθήνιος».

Ἐν σελ. 220 στ. 17 φέρεται τόδε: «Καὶ φόνου μέν τινας οὐκ ἐρύσω (ἀνθ' οὗ τὸ ὀρθὸν ἐρρύσω) . . . ὅτι μὴ βασιλέα φονοῦντα πλουτοῦμεν . . .» ἀνθ' οὗ γραπτέον ὧδε: «Καὶ φόνου μέν τινας οὐκ ἐρρύσω . . . ὅτι μὴ βασιλέα φονῶντα πλουτοῦμεν . . .» Τοῦτο παρετήρησε καὶ ὁ γυμνασιάρχης Λαρίσης κ. Ζηκιδης.

Ἐν σελ. 220 στ. 24 ἀντὶ «Χηρῶν δὲ προστάτης καὶ πατὴρ ὀρφανῶν τίς οὕτω κατὰ τὸν μέγαν Ἀθηνῶν ἐχρημάτισεν;» ὁ κ. Γ. Μπὰρτ νομίζει (ἰδὲ Ἁρμον. σελ. 220 σημ. 3) ὅτι ἐλλείπει λέξις τις ὡς π. χ. λοιμὸς ὥςτε συμπληρωτέον τὸ χωρίον ὧδε «κατὰ τὸν μέγαν Ἀθηνῶν λοιμόν(!!)». Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ εἰπὼν «τὸν μέγαν» νοεῖ τὸν

μητροπολίτην ὥςπερ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσιν, ὁμοίως τὸν νοῦν τῆς λέξεως μεγάλου ἐκδεχόμενος καὶ ταῖς λέξεσιν ὑπερτίμῳ, ὑπερσέμνῳ

Ἐν σελ. 222 στ. 11 ἀντὶ «Ὦ πῶς τοὺς βασιλικοὺς ἐξύμνεις ἄθλους... καὶ τὰ ἀνάκτορα περιήχεις καὶ κατεμελίτας (κῶδ. κατεμελίττας) τὸν σύλλογον». γραπτέον ὧδε: «Ὦ πῶς τοὺς βασιλικοὺς ἐξύμνεις ἄθλους... καὶ τὰ ἀνάκτορα περιήχεις καὶ κατεμελίτους τὸν σύλλογον».

Ἐν σελ. 222 στ. 26 ἀντὶ «καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσαν (κῶδ. λιθεῖσαν) τὰν πάλαι μακαρίαν πόλιν (κῶδ. πάλιν) ἀνέστησας, ἐλευθεροῦν τὰς (κῶδ. ἐλευθεροῦντας) Ἀθήνας καὶ νῦν ὥσπερ ἀκούσας πάλαι (κῶδ. πάλιν) τῆς Πυθίας χρησμῴδημα». γραπτέον ὧδε· «καὶ εἰς γόνυ λυθεῖσαν τὴν πάλαι μακαρίαν πόλιν ἀνέστησας, ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας καὶ νῦν ὥσπερ ἀκούσας πάλιν τῆς Πυθίας χρησμῴδημα». Προετίμησα δῆλα δὴ τὴν γραφὴν τοῦ κώδικος.

Ἐν σελ. 224 στ. 17, φέρεται τόδε: «Τί δέ, εἰπέ μοι, ζῆν ἀεὶ τοῦτον δικαιοῖς ὡς ἀθάνατον; οὐκ ἔστι μὴ παρέρχεσθαι τὸ γεννώμενον (κῶδ. γενόμενον) μηδὲ τὸ θάλλον μαραίνεσθαι». ἀνθ' οὗ γραπτέον ὧδε «Τί δέ, εἰπέ μοι, ζῆν ἀεὶ τοῦτον δικαιοῖς ὡς ἀθάνατον; οὐκ ἔστι μὴ παρέρχεσθαι τὸ γενόμενον μηδὲ τὸ θάλλον μαραίνεσθαι».

Ἐν σελ. 274 στ. 2 ἀντὶ «Καὶ σὺ δὲ γῆ, τίποτε οὐ κραδαινομένη καὶ σειομένη διά τινος βαρυβραχέοντος μυκητίου ὑπεσημήνω τὴν συμφοράν, ἀλλά...;» γραπτέον ὧδε «Καὶ σὺ δὲ γῆ, τίποτε οὐ κραδαινομένη καὶ σειομένη διά τινος βαρὺ βρομέοντος μυκητίου ὑπεσημήνω τὴν συμφοράν, ἀλλά...;»

Ἐν σελ. 275 στ. 3 γράφεται τόδε: «ἦ καὶ τῶν θρυλουμένων ἠρῴων μεμνοίμην ἄν». ἀνθ' οὗ τὸ ὀρθὸν εἶνε «ἦ καὶ τῶν θρυλουμένων ἡρώων μεμνήμην ἄν».

Ἐν σελ. 276 στ. 24 ἀντὶ «..τὰς ὄψεις μου δριμυθεὶς καὶ ὅσα ἔτι (κῶδ. ἔτη) δριμύζομαι..» γραπτέον ὧδε «..τὰς ὄψεις μου δριμυσθεὶς (ἢ δριμυχθεὶς) καὶ ὅσα ἔτι δριμύζομαι..»

Ἐν σ. 276 στ. 8 ἀντὶ «Οἴχεται πᾶν ἀγαθόν· ἀπήει (κῶδ. ἀπιείη) πᾶσα ἐπιστήμη καὶ μάθησις· ἔφθαρται ῥητορική» γραπτέον ὧδε «Οἴχεται πᾶν ἀγαθόν· ἄπεισι πᾶσα ἐπιστήμη καὶ μάθησις· ἔφθαρται ῥητορική».

Ἐν σελ. 277 στ. 27 ἀντί «καίτοι τοῦ διδασκάλου πεζεύειν κατὰ κυμάτων καὶ τῶν διὰ τούτων περίπατον ἐσκελεύοντος». γραπτέον ὧδε «καίτοι τοῦ διδασκάλου πεζεύειν κατὰ κυμάτων καὶ τὸν διὰ τούτων περίπατον ἐγκελεύοντος».

Ἐν σελ. 278 στ. 2 ἀντὶ «..καὶ βιβλίον φέρειν δοκῶ καί..... ἀναπυνθάνεσθαι τὸν θεράποντα περίπου τὸν οὐδὸν τῆς κέλλης παρερυμένον (κῶδ. παρερυμμένον), ...» γραπτέον ὧδε «..καὶ βιβλίον φέρειν δοκῶ καί... ἀναπυνθάνεσθαι τὸν θεράποντα περίπου τὸν οὐδὸν τῆς κέλλης παρερριμμένον...»

Ἐν σελ. 278 στ. 29 ἀντὶ «Ὡς δὲ τὸν αὐτὸν εἶδεν εἶναι καὶ πάλιν ἀκλόνητόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον (προείλετο γὰρ καὶ ταῦτα τῷ τοῦ Θεοῦ παραρριπτεῖσθαι ναῷ, ἢ τοῖς πονηρευομένοις καὶ τοῦ καιροῦ γενομένοις συμπονηρεύεσθαί τε καὶ παρεκκλίνεσθαι) βαρὺς ἦν αὐτῷ...» γραπτέον ὧδε «Ὡς δὲ τὸν αὐτὸν εἶδεν εἶναι καὶ πάλιν ἀκλόνητόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον, (προείλετο γὰρ ταὐτὰ τῷ τοῦ Θεοῦ παραριπτεῖσθαι ναῷ ἢ τοῖς πονηρευομένοις καὶ τοῦ καιροῦ γενομένοις συμπονηρεύεσθαί τε καὶ παρεκκλίνεσθαι) βαρὺς ἦν αὐτῷ...».

Ἐν σελ. 279 στ. 29 ἀντὶ «Ὅμως καὶ οὕτως ἔχων καὶ τοιοῦτος ὁρώμενος οὐ κατεστέναξε τῆς προνοίας. ἢ ... ἐφθέγξατο ... ἢ παρεκάλεσεν». στίξον ὧδε· «Ὅμως καὶ οὕτως ἔχων καὶ τοιοῦτος ὁρώμενος οὐ κατεστέναξε τῆς προνοίας ἢ ... ἐφθέγξατο ἢ ... παρεκάλεσεν».

Ἐν σελ. 280 στ. 19 ἀντὶ «καὶ διὰ πάσης ἁμαρτίας ἐλάσαντες τί ἂν ἄρα δράσοιμεν ἢ πάθοιμεν;» ὁ κ. Ζηκίδης διορθοῖ ὧδε· «τί ἂν ἆρα δράσαιμεν ἢ πάθοιμεν;». Ἐνταῦθα διπλᾶ ἁμαρτάνει ὁ κ. Ζηκίδης πρῶτον μὲν ὅτι ἀφῆκε τὸ ἆρα ὅπως ἔχει, εἶτα δὲ ὅτι μετέβαλε τὸ δράσοιμεν εἰς δράσαιμεν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἄρα παρατηροῦμεν τὸ ἑξῆς ὅτι ὁσάκις γράφεται μετὰ μίαν λέξιν παροξύνεται, προπερισπᾶται δὲ ἐν ἀρχῇ (1) τοῦ λόγου, ὡς ἐχρῶντο αὐτῷ οἱ ἀρχαῖοι πρβλ. Λουκ. Ζεὺς ὁ Τραγ. 51 «εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί· ἀλλὰ μὴν (atqui) εἰσὶ βωμοί· εἰσὶν ἄρα (ergo) καὶ θεοί». Πλ. πολ. 331 d. «οὐκ ἄρα οὗτος ὅρος ἐστὶ δικαιοσύνης, ἀληθῆ τε λέγειν καὶ ἃ ἂν λάβῃ τις ἀποδιδόναι», Ξεν. Ἀπομν. 2. 6, 16 «ἆρ' οὖν ... οἶσθά τινας, οἳ ἀνω-

(1) Ἰδὲ Hermann opusc. T. 4. σ. 358 καὶ Stallb. εἰς Πλ. πολ. 517 6, Πρωτ. 355 6, Λύσιδ. 313 α. Maelzner, Λυκοῦρ 78 σ. 215, Mathaei Devarii de Graecae linguae particulis (ed. Klotz) σελ. 160-195.

μητροπολίτην ὥςπερ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσιν, ὁμοίως τὸν νοῦν τῆς λέξεως μεγάλου ἐκδεχόμενος καὶ ταῖς λέξεσιν ὑπερτίμῳ, ὑπερσέμνῳ

Ἐν σελ. 222 στ. 11 ἀντὶ «Ὦ πῶς τοὺς βασιλικοὺς ἐξύμνεις ἄθλους... καὶ τὰ ἀνάκτορα περιήχεις καὶ κατεμελίτας (κῶδ. κατεμελίττας) τὸν σύλλογον». γραπτέον ὧδε: «Ὦ πῶς τοὺς βασιλικοὺς ἐξύμνεις ἄθλους... καὶ τὰ ἀνάκτορα περιήχεις καὶ κατεμελίτους τὸν σύλλογον».

Ἐν σελ. 222 στ. 26 ἀντὶ «καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσαν (κῶδ. λιθεῖσαν) τὰν πάλαι μακαρίαν πόλιν (κῶδ. πάλιν) ἀνέστησας, ἐλευθεροῦν τὰς (κῶδ. ἐλευθεροῦντας) Ἀθήνας καὶ νῦν ὥσπερ ἀκούσας πάλαι (κῶδ. πάλιν) τῆς Πυθίας χρησμῴδημα». γραπτέον ὧδε· «καὶ εἰς γόνυ λυθεῖσαν τὴν πάλαι μακαρίαν πόλιν ἀνέστησας, ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας καὶ νῦν ὥσπερ ἀκούσας πάλιν τῆς Πυθίας χρησμῴδημα». Προετίμησα δῆλα δὴ τὴν γραφὴν τοῦ κώδικος.

Ἐν σελ. 224 στ. 17, φέρεται τόδε: «Τί δέ, εἰπέ μοι, ζῆν ἀεὶ τοῦτον δικαιοῖς ὡς ἀθάνατον; οὐκ ἔστι μὴ παρέρχεσθαι τὸ γεννώμενον (κῶδ. γενόμενον) μηδὲ τὸ θᾶλλον μαραίνεσθαι». ἀνθ' οὗ γραπτέον ὧδε «Τί δέ, εἰπέ μοι, ζῆν ἀεὶ τοῦτον δικαιοῖς ὡς ἀθάνατον; οὐκ ἔστι μὴ παρέρχεσθαι τὸ γενόμενον μηδὲ τὸ θάλλον μαραίνεσθαι».

Ἐν σελ. 274 στ. 2 ἀντὶ «Καὶ σὺ δὲ γῆ, τίποτε οὐ κραδαινομένη καὶ σειομένη διά τινος βαρυβραχέοντος μυκητίου ὑπεσημήνω τὴν συμφοράν, ἀλλά...;» γραπτέον ὧδε «Καὶ σὺ δὲ γῆ, τίποτε οὐ κραδαινομένη καὶ σειομένη διά τινος βαρὺ βρομέοντος μυκητίου ὑπεσημήνω τὴν συμφοράν, ἀλλά...;»

Ἐν σελ. 275 στ. 3 γράφεται τόδε: «ἦ καὶ τῶν θρυλουμένων ἡρῴων μεμνοίμην ἄν». ἀνθ' οὗ τὸ ὀρθὸν εἶνε «ἦ καὶ τῶν θρυλουμένων ἡρώων μεμνῄμην ἄν».

Ἐν σελ. 276 στ. 24 ἀντὶ «..τὰς ὄψεις μου δριμυθεὶς καὶ ὅσα ἔτι (κῶδ. ἔτη) δριμύζομαι...» γραπτέον ὧδε «..τὰς ὄψεις μου δριμυσθεὶς (ἢ δριμυχθεὶς) καὶ ὅσα ἔτι δριμύζομαι..»

Ἐν σ. 276 στ. 8 ἀντὶ «Οἴχεται πᾶν ἀγαθόν· ἀπῄει (κῶδ. ἀπειή) πᾶσα ἐπιστήμη καὶ μάθησις· ἔφθαρται ῥητορική» γραπτέον ὧδε «Οἴχεται πᾶν ἀγαθόν· ἄπεισι πᾶσα ἐπιστήμη καὶ μάθησις· ἔφθαρται ῥητορική».

Ἐν σελ. 277 στ. 27 ἀντὶ «καίτοι τοῦ διδασκάλου πεζεύειν κατὰ κυμάτων καὶ τῶν διὰ τούτων περίπατον ἐσκελεύοντος». γραπτέον ὧδε «καίτοι τοῦ διδασκάλου πεζεύειν κατὰ κυμάτων καὶ τὸν διὰ τούτων περίπατον ἐγκελεύοντος».

Ἐν σελ. 278 στ. 2 ἀντὶ «. . καὶ βιβλίον φέρειν δοκῶ καί . . . . . ἀναπυνθάνεσθαι τὸν θεράποντα περίπου τὸν οὐδὸν τῆς κέλλης παρερυμένον (κῶδ. παρερυμμένον), . . . » γραπτέον ὧδε «. . καὶ βιβλίον φέρειν δοκῶ καί . . . ἀναπυνθάνεσθαι τὸν θεράποντα περίπου τὸν οὐδὸν τῆς κέλλης παρερριμμένον . . . »

Ἐν σελ. 278 στ. 29 ἀντὶ «Ὡς δὲ τὸν αὐτὸν εἶδεν εἶναι καὶ πάλιν ἀκλόνητόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον (προείλετο γὰρ καὶ ταῦτα τῷ τοῦ Θεοῦ παραρριπτεῖσθαι ναῷ, ἢ τοῖς πονηρευομένοις καὶ τοῦ καιροῦ γενομένοις συμπονηρεύεσθαί τε καὶ παρεκκλίνεσθαι) βαρὺς ἦν αὐτῷ . . . » γραπτέον ὧδε «Ὡς δὲ τὸν αὐτὸν εἶδεν εἶναι καὶ πάλιν ἀκλόνητόν τε καὶ ἀπερίτρεπτον, (προείλετο γὰρ ταὐτὰ τῷ τοῦ Θεοῦ παραριπτεῖσθαι ναῷ ἢ τοῖς πονηρευομένοις καὶ τοῦ καιροῦ γενομένοις συμπονηρεύεσθαί τε καὶ παρεκκλίνεσθαι) βαρὺς ἦν αὐτῷ . . .».

Ἐν σελ. 279 στ. 29 ἀντὶ «Ὅμως καὶ οὕτως ἔχων καὶ τοιοῦτος ὁρώμενος οὐ κατεστέναξε τῆς προνοίας. ἢ . . . ἐφθέγξατο . . . ἢ παρεκάλεσεν». στίξον ὧδε· «Ὅμως καὶ οὕτως ἔχων καὶ τοιοῦτος ὁρώμενος οὐ κατεστέναξε τῆς προνοίας ἢ ... ἐφθέγξατο ἢ ... παρεκάλεσεν».

Ἐν σελ. 280 στ, 19 ἀντὶ «καὶ διὰ πάσης ἁμαρτίας ἐλάσαντες τί ἂν ἄρα δράσοιμεν ἢ πάθοιμεν;» ὁ κ. Ζηκίδης διορθοῖ ὧδε· «τί ἂν ἄρα δράσαιμεν ἢ πάθοιμεν;».Ἐνταῦθα διπλᾶ ἁμαρτάνει ὁ κ. Ζηκίδης πρῶτον μὲν ὅτι ἀφῆκε τὸ ἄρα ὅπως ἔχει, εἶτα δὲ ὅτι μετέβαλε τὸ δράσοιμεν εἰς δράσαιμεν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἄρα παρατηροῦμεν τὸ ἑξῆς ὅτι ὁσάκις γράφεται μετὰ μίαν λέξιν παροξύνεται, προπερισπᾶται δὲ ἐν ἀρχῇ (1) τοῦ λόγου, ὡς ἐχρῶντο αὐτῷ οἱ ἀρχαῖοι πρβλ. Λουκ. Ζεὺς ὁ Τραγ. 51 «εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί· ἀλλὰ μὴν (atqui) εἰσὶ βωμοί· εἰσὶν ἄρα (ergo) καὶ θεοί». Πλ. πολ. 331 d. «οὐκ ἄρα οὗτος ὅρος ἐστὶ δικαιοσύνης, ἀληθῆ τε λέγειν καὶ ἃ ἂν λάβῃ τις ἀποδιδόναι», Ξεν. Ἀπομν. 2. 6, 16 «ἆρ' οὖν . . . οἶσθά τινας, οἳ ἀνω-

(1) Ἰδὲ Hermann opusc. T. 4. σ· 358 καὶ Stallb. εἰς Πλ. πολ. 517 6, Πρωτ. 355 6, Λύσιδ. 313 α. Maetzner, Λυκοῦρ 78 σ. 215, Mathaei Devarii de Graecae linguae particulis (ed. Klotz) σελ. 160-195.

φελεῖς ὄντες ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιεῖσθαι;» Αἰσχ. Θηϐ. 92 «τίς ἄρα ῥύσεται, τίς ἄρ' ἐπαρκέσει θεῶν ἢ θεᾶν;» (=τίς λοιπόν...;, ἐν ᾧ ἆρά τις ῥύσεται;=ἆρά γε θὰ σώσῃ τις;) Οὐδαμῶς δὲ λανθάνει ἡμᾶς ὅτι εὕρηνται παραδείγματα τοῦ ἆρα ἀντὶ τοῦ ἄρα παρὰ τοῖς λυρικοῖς τραγικοῖς καὶ κωμικοῖς ποιηταῖς, οἵτινες χρῶνται τούτοις ἀδιαφόρως κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου Πρϐλ. Hermanni adnotationes (de idiotismis Graecae dictionis, περὶ τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου) σελ. 820 § 487 «Ἄρα et ἆρα sic differunt ut apud prosae orationis scriptores..... *apud ceteros poetas autem maxime apud scenicos*, **ἄρα** *scribitur*, *si prior syllaba brevis est*, **ἆρα** *si longa*, *sive interogationi hae voces inserviant*, *sive significent* **igitur**. Vide quae dixi ad Aristoph. Nub. 142». Ἐν τῷ προειρημένῳ βιϐλίῳ ὁ Franciscus Vigerus ἀναφέρων χωρίον τι τοῦ Ξενοφῶντος (Comment. 1, 3, 11) λέγει: «in quibusdam libris reperitur καὶ τί ἆρ' οἴει παθεῖν καλὸν φιλήσας; Sed in aliis recte pro **ἆρα** legitur **ἄρα**». Τὸ χωρίον τοῦτο ἡ ἔκδοσις τοῦ R. Kühner ἔχει ὧδε «καὶ τί ἂν οἴει παθεῖν καλὸν φιλήσας;» λέγων· Sic Stob. (cod. A), Voss. 2 F. Vind. 2, reliqui τί ἄρ' οἴει. Τὸ δ' ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ μόνον παράδειγμα τοῦ μετὰ μίαν λέξιν προπερισπωμένου ἆρα νομίζω ὅτι δύναται νὰ διορθωθῇ εἰς ἄρα· Πλατ. Πρωτ. 358c «Τί δὲ δή; ἀμαθίαν ἆρα (γρ. **ἄρα**) τὸ τοιόνδε λέγετε, τὸ ψευδῆ ἔχειν δόξαν καὶ ἐψεῦσθαι περὶ τῶν πραγμάτων τῶν πολλοῦ ἀξίων;».

Περὶ δὲ τῆς κακῆς μεταϐολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου τοῦ δράσοιμεν εἰς δράσαιμεν ἀρκείτωσαν ἡμῖν ἀπολογουμένοις τάδε· ὅτι ὁ μέλλων καὶ ὁ ἀόρ. οὕτως συνεχύθησαν ὥστε ἐτίθετο μέλλων ἐκεῖ ἔνθα τις προσεδόκα ἀόριστον. Πρϐλ. Προδρόμου τὰ κατὰ Δρασικλ. καὶ Ῥοδ. Α 265 «οὐ γὰρ συλήσειν ἰσχύσεις». Αὐτ. Β. 354 «σῶσον Δοσικλῆν, εἰ δὲ μὴ σώσειν θέλεις». Νικήτα τοῦ Εὐγενειανοῦ Δ. 395, 596, «τί δράσειν ἔχεις;» κ. ἄ. π. Τοιαῦτα ἀπαρέμφατα χρόνου μέλλοντος ἀντ' ἀορίστου εὑρίσκονται καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ π. χ. Trinchera σελ. 65 (ἔτους 1086) «οὐ χρὴ κινήσειν» κ. ἄ. π. Ἐπίσης ἰδὲ καὶ Diplomi Greci inediti da G. Spata σελ. 114 «καὶ ἤρξαντες τοῦ ὑποδείξειν» Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως διέλαϐεν ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς τοῦ 1887 ἔτους, ἐξ οὗ

ἐλάβομέν τινα τῶν πολλῶν αὐτοῦ παραδειγμάτων. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ χειρόγραφον μαρτυρεῖ ταῦτα, ἀποδείκνυται ἐκ τῶν ἑξῆς χωρίων· σελ. 274 στ. 5 «οἴμοι, οἴμοι, πῶς ἐνέγκω τὸν λόγον, πῶς τῶν χειλέων προήσΟμαι;», σελ. 264 στ. 24 «ποίαν λάβω φωνὴν πόθεν τὰ τοῦ στεναγμοῦ πορίσΟμαι;», Αὐτ στ. 26 «οἴων δὲ πρῶτον ἐφάψΟμαι;», σελ. 283 στ. 17 «ἢ πράγματι παντὶ εἰπεῖν ΤΙ (γρ. Η) δράσειν ἀσύμφωνον». Τούτοις ἕπεται ὅτι τὸ χωρίον ἔχει ὑγιῶς ὧδε· «τί ἂν ἄρα δράσοιμεν ἢ πάθοιμεν;» Ἐπίσης μετατυπωτέον καὶ τὸ ἐν σελ. 293 στ. 14 «τί ἄρα . . .» εἰς «τί ἄρα . . .»

Ἐν σελ. 281 στ. 1 ἀντὶ «παρ' ἀληθέσι κριταῖς καὶ ἰσηχορηγουμένοις τοῦ δικαίου τὴν πλάστιγγα . . .» γραπτέον κάλλιον ὧδε «παρ' ἀληθέσι κριταῖς καὶ ἴσην χορηγουμένοις τοῦ δικαίου τὴν πλάστιγγα . . .»

Ἐν σελ. 251, στ. 10 ἀντὶ «Ἀλλ' ὡς φιλόστοργος ὤν μοι καὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ζηλωτὴς καὶ πεσὼν ἐπανόρθου· (κῶδ. ἐπανώρθου)· καὶ πάλιν ἂν τοῦ προσήκοντος παρασφάλλοιμι . . .» γραπτέον ὧδε: «Ἀλλ' ὡς φιλόστοργος ὤν μοι καὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ζηλωτὴς καὶ πεσὼν ἐπανόρθου καὶ πάλιν ἂν τοῦ προσήκοντος παρασφάλλωμαι . . .»

Ἐν σελ. 282 στ. 8. ὁ κ. Παπαδόπουλος συμπληροῖ τὸν ἐν τῷ κώδικι κενὸν χῶρον ἓξ γραμμάτων διὰ τῆς λέξεως ἐξαρτᾶν· ἀντὶ τούτου τοῦ ῥήματος ἡμεῖς προτιμῶμεν τὸ θέλγειν ἅτε μόνον ἓξ γράμματα περιέχον καὶ μᾶλλον σύμφωνον ὂν τῷ Ὁμηρικῷ χωρίῳ (1) ὥστε ἀντὶ «καὶ ὅπερ φασὶν Ἑλλήνων παῖδες τὴν Ἀφροδίτην ταῖς χάρισι τοῦ κεστοῦ πάντας* . . . . . θνητούς τε ἀθανάτους τε . .» συμπλήρωσον ὧδε «καὶ ὅπερ φασὶν Ἑλλήνων παῖδες τὴν Ἀφροδίτην ταῖς χάρισι τοῦ κεστοῦ πάντας θέλγειν θνητούς τε ἀθανάτους τε . .».

Ἐν σελ. 282 στ. 21 φέρεται τόδε « . . . ἀνεκλαύσατε, οἱ ποιμένες τὸν ποιμένα ἢ ἀρχιποίμενα . . . οἱ περὶ τὸ θεῖον ἀνάκτορον τὸν κοσμήτορα . . . ὁπόσοι περὶ τὸν θεωρητὴν βίον ἐσχολάκατε καὶ μονότροπον καὶ οὐδὲ τῆς πράξεως αὐτῆς ἀφιστάμενοι, ἵνα μὴ τὸ τῶν

(1) Πρβλ. Ἰλιάδος Ξ. 214-218:

ἦ καὶ ἀπὸ στήθεσφιν ἐλύσατο κεστὸν ἱμάντα
ποικίλον, ἔνθα τέ οἱ θελκτήρια πάντα τέτυκτο·
ἔνθ' ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ' ἵμερος, ἐν δ' ὀαριστὺς
πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων.

λοξοβλεπούντων πάσχητε καὶ ἀκούητε τὸν ἔμπνουν καὶ ἀμφοτέρων καὶ κινούμενον γενόμενον πίνακα κἂν τῷ κοινῷ τὴν ἄκοινον καὶ ὑψηλὴν διαγωγὴν ἀσκησάμενον. Καὶ πολλοὺς συνθεμένους ἢ συνταξαμένους ὑπερελάσατο, καθ' ὅτι μηδ' ἦν ἐν ἐκείνῳ εὑρέσθαι ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀποσκίασμα». ἀνθ' οὗ γραπτέον ὧδε «...ἀνεκλαύσατε, οἱ ποιμένες τὸν ποιμένα ἢ ἀρχιποίμενα ... οἱ περὶ τὸ θεῖον ἀνάκτορον τὸν κοσμήτορα..., ὁπόσοι περὶ τὸν θεωρητὴν βίον ἐσχολάκατε καὶ μονότροπον καὶ οὐδὲ τῆς πράξεως αὐτῆς ἀφιστάμενοι, ἵνα μὴ τὸ τῶν λοξοβλεπτούντων πάσχητε καὶ ἀκούητε, τὸν ἔμπνουν ⟨καὶ⟩ ἀμφοτέρων καὶ κινούμενον γενόμενον πίνακα κἂν τῷ κοινῷ τὴν ἄκοινον καὶ ὑψηλὴν διαγωγὴν ἀσκησάμενον, καὶ πολλοὺς συνθεμένους ἢ συνταξαμένους ὑπερελάσαντα, καθότι μηδ' ἦν ἐν ἐκείνῳ εὑρέσθαι ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀποσκίασμα».

Ἐν σελ. 283 στ. 17 ἀντὶ «...ἢ πράγματι παντὶ εἰπεῖν τι δράσειν ἀσύμφωνον». γραπτέον ἴσως ὧδε «... ἢ πράγματι παντὶ εἰπεῖν ἢ δράσειν ἀσύμφωνον». (Ἰδὲ καὶ τὰ ἐν σελίδι 500-501 ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντα περὶ συγχύσεως τῶν χρόνων).

Ἐν σελ. 284 στ. 29 ἀντί:

«Ἓν λείπεταί μοι τῶν καλῶν τῶν ἐν βίῳ,
θανεῖν ὅπου βέλτιον· οὐ γὰρ ἐνθάδε,
ὅπου τελωνῶν ἐστι τὸ κράτος μέγα,
θνήσκοντας ἔνθα τοὺς θεοῦ παραστάτας
ὑμνοῦσι, λακτίζουσιν (ὦ θεία δίκη)
καὶ δεύτερον κιρνῶσι θανάτου σκύφος».

γραπτέον ὧδε:

«Ἓν λείπεταί μοι τῶν καλῶν τῶν ἐν βίῳ,
θανεῖν ὅπου βέλτιον· οὐ γὰρ ἐνθάδε,
ὅπου τελωνῶν ἐστι τὸ κράτος μέγα,
θνήσκοντας ἔνθα τοὺς Θεοῦ παραστάτας
Γυμνοῦσι, λακτίζουσιν (ὦ θεία δίκη)
καὶ δεύτερον κιρνῶσι θανάτου σκύφος».

Ἐν σελ. 285 στ. 6 ἀντί:

«Ἐνταῦθα ταῦτα καὶ μετὰ ζωῆς τέλος.
Ῥύου με πυρός, εὐμένιζε σὸν τόκον
καὶ τοῖς χοροῖς σύνταττε τῶν σεσωσμένων».

γραπτέον ὧδε:

«Ἐνταῦθα ταῦτα καὶ μετὰ ζωῆς τέλος
ῥύου με πυρός, εὐμένιζε σὸν τόκον
καὶ τοῖς χοροῖς σύνταττε τῶν σεσῳσμένων».

Ἐν σελ. 285 στ. 16 ἀντὶ «..ὅτι γάρ σε καὶ σωτῆρα ψυχῶν καὶ υἱὸν ἡμέρας ἐξ ἀρετῆς ἐπιγράφομαι, οἷς ἂν ἐγγένῃ φωτίζοντα καὶ νύκτα ψυχικὴν διακόπτοντα, μαρτυροῦσιν οἱ φωτισθέντες, οἵτινες δυσάριθμοι, καὶ ἡμεῖς οἱ καθ' ἱκανὴν τὴν ἀπόστασιν ἰσομοίρως τοῖς ἐγ ...ουσι σελαγούμενοι». γραπτέον καὶ συμπληρωτέον ὧδε «..ὅτι γάρ σε καὶ σωτῆρα ψυχῶν καὶ υἱὸν ἡμέρας ἐξ ἀρετῆς ἐπιγράφομαι, οἷς ἂν συγγένῃ φωτίζοντα καὶ νύκτα ψυχικὴν διακόπτοντα, μαρτυροῦσιν οἱ φωτισθέντες, οἵτινες δυσάριθμοι, καὶ ἡμεῖς οἱ καθ' ἱκανὴν τὴν ἀπόστασιν ἰσομοίρως τοῖς ἐγΓΥΣ οὖσι σελαγούμενοι. Ὁ κ. Ζηκίδης οὐ μόνον οὕτως, ὥςπερ καὶ ἐγώ, συνεπλήρωσεν ἀλλὰ καὶ τῷ ῥήματι ἐγΓΙΖουσιν ὅπερ ἁρμόζει ὡς καὶ τὸ ἐγΓΥΣ, κάλλιστα.

Ἐν σελ. 285 στ. 26 ἀντὶ «οὕτω καὶ ποίμνιον καὶ ποιμὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεστράφημεν, ὡς μὴ ὑποφωτίσοι (κῶδ. ὑπὸ φωτίσοι) τοσούτῳ τὰ μὴ καθέκαστα πραττόμενα, ἀλλ' αἰσχυνοίμεθά σε τὸν ἥλιον». γραπτέον ὧδε «οὕτω καὶ ποίμνιον καὶ ποιμὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεστράφημεν ὡς μὴ ὑπὸ φωτί σοι τοσούτῳ τὰ μὴ καθ' ἕκαστα πράττοιμεν, ἀλλ' αἰσχυνοίμεθά σε τὸν ἥλιον». Καὶ ὁ κ. Ζηκίδης ἐπειράσατο νὰ διορθώσῃ τὸ κείμενον ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἔτυχε τούτου διότι αἱ αὐτοῦ εἰκασίαι («ὡς μὴ ὑποφωτίζοιντο οὕτω τὰ μὴ καθέκαστα πραττόμενα» ἢ «ὡς μὴ ὑποφωτίζοις τοσοῦτον» ἢ «ὡς μὴ ὑπὸ ⟨σοῦ⟩ φωτίζοιντο οὕτω τὰ μὴ» ἢ «τὰ [μὴ] καθέκαστα πραττόμενα» ἢ «τὰ μὴ ⟨καλῶς⟩ καθέκαστα πραττόμενα») οὐδὲν σαφὲς νόημα παρέχουσι τῷ ἀναγνώστῃ, ἴσως τὰ καθέκαστα εἶναι καθήκοντα.

Ἐν σελ. 286 στ. 3 ἀντὶ «Ἀλλ' ὦ ψυχῶν σῶτερ, ἀλλ' ὦ ἀείδρομε ἥλιε, πῶς ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀνωτερικῶν πρὸς τὰ κατώτερα ταῦτα τὰς κινήσεις ποιούμενος ἐν τῇ τοῦ Προδρόμου ἐστηρίχθης μονῇ κατὰ τοὺς τῶν ἀστέρων μηκυνομένους (κῶδ. μηκινομένους;) ἀλλ' ἐστηριγμένους εἰς ἀμετάβατον;» γραπτέον ὧδε «Ἀλλ' ὦ ψυχῶν σῶτερ, ἀλλ' ὦ ἀείδρομε ἥλιε, πῶς ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀνωτερικῶν πρὸς τὰ κατώτερα ταῦτα τὰς κινήσεις ποιούμενος ἐν τῇ τοῦ Προδρόμου ἐστη

ρίχθης μονῇ κατὰ τοὺς τῶν ἀστέρων μὴ κινουμένους ἀλλ' ἐστηριγμένους εἰς ἀμετάβατον;»

Ἐν σελ. 288 στ. 19 ἀντὶ «νόσος γάρ μοι καὶ ἰσχιατικὴ ἐπείσφρηξεν» (οὕτως ἐν τῷ κώδικι) γραπτέον ὧδε «νόσος γάρ μοι ἰσχιαΔικὴ ἐπεισέφρησεν».

Ἐν σελ. 289 στ. 15 ἀντὶ «οὔτε χεῖρά μοι πεσόντι ἐπέδωκεν, οὔτε γράμματα παρεκάλεσε» γραπτέον ὧδε «οὔτε χεῖρά μοι πεσόντι ἐπέδωκεν οὔτε γράμματι (ἢ γράμμασι) παρεκάλεσεν», εἰ μὴ εἶναι Ἀττικὴ σύνταξις.

Ἐν σελ. 288 στ. 13 ἀντὶ «. . . κατηγορῶ τῆς ψυχῆς, ὡς οὔπω ἐς δεῦρο τὴν οἰκείαν νοησάσης εὐγένειαν, καὶ ὅτι τῷ δούλῳ γίνεται πρόσπηλος καί . . .» γραπτέον ἴσως «. . . κατηγορῶ τῆς ψυχῆς ὡς οὔπω ἐς δεῦρο τὴν οἰκείαν νοησάσης εὐγένειαν καὶ ὅτι τῷ δούλῳ γίνεται πρόσ‹τ›ηλος καί . . .»

Ἐν σελ. 290 στ. 24 ἀντὶ «Ὦ ἐξαισία αὕτη ἀγάπη, ὡς μή τι ἐξ ἡμῶν εὑρηκυῖα ὑπανάπτον ὑπέκκαυμα· ἢ πῶς οὐ τοιαύτη ἀγάπη, ὥς γε ἀγαπῶν τὸν μὴ παρόντα φιλεῖς, ὑπερόριος ὑπερόριον, μὴ γινώσκων τὸν ἀγνοοῦντα, μὴ ἰδὼν τὸν μὴ θεασάμενον» γραπτέον ὧδε· «Ὦ ἐξαισία αὕτη ἀγάπη, ὡς μή τι ἐξ ἡμῶν εὑρηκυῖα ὑπανάπτον ὑπέκκαυμα· ἢ πῶς οὐ τοιαύτη ἀγάπη, ὥς γε ἀγαπᾶν τὸν μὴ παρόντα φιλεῖς, ὑπερόριος ὑπερόριον, μὴ γινώσκων τὸν ἀγνοοῦντα, μὴ ἰδὼν τὸν μὴ θεασάμενον» ἢ «. . . ὥς γε ἀ‹γα›πῶν τὸν μὴ παρόντα φιλεῖς, ὑπερόριος ὑπερόριον, μὴ γινώσκων τὸν ἀγνοοῦντα, μὴ ἰδὼν τὸν μὴ θεασάμενον».

Ἐν σελ. 290 στ. 28 ἀντὶ «Οὕτω τὰ ‹τῆς› σῆς ταύτης ἀγάπης ἔξαλλα καινοπράγηται· οὕτω παράδοξα καὶ παρήλλακται» γραπτέον ὧδε «Οὕτω τὰ ‹τῆς› σῆς ταύτης ἀγάπης ἔξαλλα κεκαινοπράγηται οὕτω παράδοξα, καὶ παρήλλακται». Ὁ κ. Ζηκίδης ἔγραψε κεκαινοπράγηται ἀλλ' οὐδαμῶς προσέσχε τὸν νοῦν τῇ στίξει.

Ἐν σελ. 291 στ. 19 ἀντὶ «. . μνησθησόμεθα . . . . Ἐν συλλόγοις ἐν συνεδρίοις προσεπαινεθησόμεθά σου (κῶδ. προσεπηνηθησόμεθα) τῆς λογιότητος» γραπτέον ὧδε «. . μνησθησόμεθα . . . . Ἐν συλλόγοις, ἐν συνεδρίοις προσεπαινεθησόμεθά σου τῆς λογιότητος».

Ἐν σελ. 291 στ. 20 ἀντὶ «μακαρίσομεν τὰς Ἀθήνας ὅτι τῆς ἀρχῆθεν ἐπανθούσης αὐτῆς δαψιλοῦς τῶν λόγων λαμπρότητος παρ'

ἑαυταῖς ὑποσμήχουσι (κῶδ. ὑποσμίχουσι) ζώπυρα» γραπτέον ὧδε μακαρίσομεν τὰς Ἀθήνας ὅτι τῆς ἀρχῆθεν ἐπανθούσης αὐταῖς δαψιλοῦς λαμπρότητος παρ' ἑαυταῖς ὑποσμύχουσι ζώπυρα».

Ἐν σελ. 293 στ. 2 φέρεται τόδε: «Ὦ, πότε σε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἴδω, τὸν ἐμοὶ τὰ πάντα καὶ ἄλλον αὐτόν;» ἀνθ' οὗ τὸ ὀρθὸν εἶναι «Ὦ, πότε σε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς Ἴδω, τὸν ἐμοὶ τὰ πάντα καὶ ἄλλον αὐτόν;»

Πιστεύω ὅτι ὁ κ. Παπαδόπουλος ἄσμενος θέλει δεχθῇ τὰς μικρὰς ταύτας παρατηρήσεις, διότι τυγχάνει ἀνὴρ τὰ μάλιστα τῆς ἀληθείας φίλος καὶ «ἄμεινον τῇ ἀληθείᾳ συγχωρήσαντα τὴν δόξαν νικᾶν ἢ τῇ δόξῃ πρὸς τῆς ἀληθείας νικᾶσθαι. Ζητῶν τὴν ἀλήθειαν οὐ ζητήσεις τὸ ἐκ παντὸς τρόπου νικᾶν. Καὶ εὑρὼν τὴν ἀλήθειαν ἕξεις τὸ μὴ νικᾶσθαι. Ἡ ἀλήθεια παρ' αὐτῇ νικᾷ, ἡ δὲ δόξα παρὰ τοῖς ἔξω».

Ἔγραφον κατὰ μῆνα Αὔγουστον 1902 *

ΕΡΡΙΚΟΣ Α. ΣΚΑΣΣΗΣ

---

* Τὴν παροῦσαν διατριβὴν ἔγραψα κατὰ μῆνα Αὔγουστον παρέλαβον δὲ κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου δημοσιευθέντα.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΕΞ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Ὁ ἐν Τριπόλει καθηγητὴς κ. Κ. Σαββόπουλος ἐπέστειλε τῇ 20ῇ Αὐγούστου τάδε: « . . . πέμπω ὑμῖν ἐπιγραφὰς τάςδε:

1

Ἀγησίδαμος Ἀγησιστράτω ἱερὴς γενόμεν(ος
τὰν πόλιν πάνσαν προξένος καὶ εὐεργ(έτας

Ἐπὶ μαρμάρου εἰς δύο στίχους ἔχοντος μῆκος 1,53, πλάτος 0,42 πάχος 0,34. Ἴσως τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος

Τὸ ἱερὴς ἀρκαδικὸν ἀντὶ τοῦ ἱερεύς (1), τὸ δὲ προξένος ἀντὶ τοῦ προξένους.

2

Ἐπὶ τριῶν Ἑρμῶν ἐχόντων κεφαλάς, ὕψ. 0,06 καὶ πλ. 0,04, τῶν μὲν δύο γυναικείας, τοῦ δὲ τρίτου ἀνδρικὴν πωγονοφόρον κακῆς τέχνης φέρονται ἐπιγραφαὶ ἐκ δύο ἐφ' ἑκάστης στήλης λέξεων.

Ἐπὶ μὲν τῆς ἑτέρας τῶν εἰς γυναικείαν κεφαλὴν ἀπολη γουσῶν στηλῶν

Ἀφροδίτην Ὀλυμπίαν,

ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας

Σωστράτα Ἀφροδίτα,

ἐπὶ δὲ τῆς εἰς ἀνδρικὴν ληγούσης κεφαλὴν

Ἀγαθὸς Θεὸς

. . . .

Κ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Προσθήκη

Ἄνωθεν τῆς ἐν σελ. 360 δημοσιευθείσης Ἐρετριακῆς ἐπιγραφῆς κεῖνται τὰ γράμματα Ε καὶ Ο, ἃ πάντως ἀναγνωστέα ΘΕΟΙ·

(1) Ὅρα v. Herwerden: Lexicon suppletorium et dialecticum ἐν λ. ἱερής.

ΠΟΙΟΣ ΤΙΣ ΕΚΑΤΕΡΟΣ

———

«Αἰ Ϝείποις τὰ θέλεις, ἤ κεν ἀκούσαις τά κεν οὐ θέλοις»
(ΑΛΚΑΙΟΣ)

Α΄

Καταρχόμενος τοῦ πρὸς ἐμὲ ἀγῶνος ὁ κ. Γρηγόρ. Ν. Βερναρδάκις ἔγραφεν ὅτι «Ὁ κ. Χατζιδάκις συνειθισμένος νὰ κακουργῇ ἐν λόγοις . . . θολώνει τὰ νερά . . . . μηχανᾶται . . . ἀπατᾷ . . . ἐκλαμβάνει τοὺς ἀναγνώστας Ἀβδηρίτας . . . γλωσσολογικῷ τῷ τρόπῳ παραπέμπει . . . εἶνε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ψευδολογίας κτλ.» (πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ΄ σελ. 94 κέξ.). Ἐγὼ δὲ συνειδὼς ἐμαυτῷ οὐδὲν οὐδέποτε τῶν κακῶν τούτων διαπράξαντι προεκάλεσα αὐτὸν δημοσίᾳ ν' ἀποδείξῃ, ἂν δύνηται, τὰς οὕτως ἀορίστως ἐξενεχθείσας φρικτὰς κατηγορίας ταύτας, προσέθηκα δ' ἐπὶ λέξει ὅτι «θὰ ὁμολογήσωσι μὲν αὐτῷ πάντες οἱ ὁμότεχνοι χάριν, ἂν δυνηθῇ τοῦτο, θ' ἀποκαλέσωσι δ' ὅμως τῷ προσήκοντι ὀνόματι, ἂν ἐξελεγχθῇ συκοφαντῶν καὶ διαβάλλων ἄνδρα τοσοῦτον ὑπ' αὐτῶν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τιμώμενον» (ἔνθ. ἀνωτ. σημ. 1).

Νῦν τὴν ἀπόδειξιν μὲν τῶν δεινῶν κατηγοριῶν ἐκείνων δὲν ἠδυνήθη νὰ προσαγάγῃ, συνέστειλε δ' ἑαυτὸν καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐγκλημάτων ἀπέχεται, ἐξακολουθεῖ δ' ὅμως κατηγορῶν μου ἀνειλικρίνειαν. Εὐτυχῶς δι' ἐμὲ εὐηρεστήθη νῦν νὰ παραθῇ ἓν τεκμήριον ταύτης τῆς ἀνειλικρινείας. Λοιπὸν ἴδωμεν αὐτό. Πρόκειται περὶ τῆς φράσεως ἑνὸς ζευγαριοῦ χωράφια, χιλίων ζευγαριῶν χωράφια (οὐχὶ χωράφι), ὑπὲρ ἧς τοσαῦτα παρέθηκα μαρτύρια ἐκ βιβλίων καὶ ἐξ ἐπιστολῶν διαφόρων ἀνδρῶν ἐκ πάσης σχεδὸν ἑλληνικῆς γῆς ἀπὸ Κύπρου μέχρι Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου (πρβλ. Ἀθ. ΙΓ΄ σ. 279-83), καὶ ἥτις καὶ αὐτοῖς τοῖς ὅλως ἀγεύστοις φιλολογικῶν πραγμάτων

κατέστη σαφής. Καὶ ὅμως ὁ κ. Β. διατείνεται, ὅτι «πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι αὗται ἀποδείκνυνται οὐδενὸς ἄξιαι ἀπέναντι μιᾶς καὶ μόνης μαρτυρίας αὐτοῦ τούτου τοῦ κ. Χ., ὅστις ἐν 'Αθηνᾷ τόμ. ΣΤ' σελ. 37 γράφει τὰ ἑξῆς: «ζευγαρέ (ζευγάρι, ὁ ἀγρὸς ὃν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀροτριᾷ ἓν ζεῦγος καὶ ὁ μισθὸς ἐπὶ τούτῳ)». Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων;»

'Αλλὰ πρῶτόν μοι φαίνεται παράδοξος ἡ διισχύρισις τοῦ κ. Β., ὅτι αἱ παρατεθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ μαρτυρίαι τοσούτων ἀνδρῶν καὶ τοσούτων βιβλίων περὶ τῆς ἐννοίας ἑνὸς ζευγαριοῦ χωράφια, δύο, τριῶν ζευγαριῶν χωράφια ἀποβάλλουσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν σημασίαν ἀπέναντι μιᾶς μόνης ἐμοῦ, ἔστω καὶ ἂν καθ' ὑπόθεσιν ἐγώ ποτε πλανηθεὶς ἐδίδαξα τἀναντία. Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι πάντα ταῦτα τοῦ κ. Β. εἶναι ἄτοπα καὶ δὴ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν στηριζομένη ἀπόδειξις τῆς ἐμῆς ἀνειλικρινείας πλημμελής, διότι ἐπ' ἀληθείας ἐγὼ δὲν ἐδίδαξά ποτε τἀναντία τούτων, ὅσα δὲ λέγει καὶ συμπεραίνει ὁ κ. Β., στηρίζονται ἐπὶ παρερμηνείας τοῦ χωρίου μου ἐκείνου. Πρόκειται ἐκεῖ περὶ τῶν ὀνομάτων εἰς -αρεὰ (-αρὲ ἐν τῇ δυτικῇ Κρήτῃ), ῥητῶς δὲ λέγω ἐκεῖ ὅτι «ἀναγράφω ὅσα ἔχω πρόχειρα ἐκ τῆς δυτικῆς Κρήτης ἐπίθετα θηλυκοῦ γένους εἰς -αρὲ ἀπὸ ἀρσενικῶν εἰς -ὺς -άρις, καὶ οὐσιαστικὰ εἰς -αρέ», ἐπιφέρω δὲ πολλὰ εἰς -αρὲ τοιαῦτα ὀνόματα καὶ ἐν παρενθέσει ἀναγράφω τό τε ὄνομα ἐξ οὗ ταῦτα παράγονται καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν τῶν εἰς -αρέ. Τοῦτο μανθάνει τις ἰδὼν πῶς γράφονται καὶ ἑρμηνεύονται ἐκεῖ ὀνόματα εἰς -αρέ, οἷον γαϊδουρὲ (γάϊδαρος, ἡ ἰδιότης τοῦ ὄνου, ἤτοι ἡ ἀναισχυντία, τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ ὅ,τι ἅπαξ φέρει)· 'διπλαρὲ (διπλάρι, ἡ διὰ τῆς πλατείας ὄψεως τοῦ ξίφους πληγή)· δοξαρὲ (δοξάρι, ἑκάστη διὰ τοῦ τόξου τῆς λύρας πληγὴ εἰς παραγωγὴν ἤχου)· θυμαρὲ (θυμάρι, τόπος θύμων)· μουσκαρὲ (μουσκάρι, ἡ ὀσμὴ καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ)· ποδαρὲ (ποδάρι, τὸ περὶ τὸν πόδα μέρος τοῦ φορέματος)· φχυαρὲ (φχυάρι-πτυάριον, ὅσον λαμβάνει τὸ πτύον) κτλ. κτλ. Ἕκαστος βλέπει ὅτι ὅπως ἐν τούτοις ἡ ἐν παρενθέσει ἑρμηνεία ἀνήκει εἰς τὸ ἐκτὸς παρενθέσεως θηλυκόν, οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον, εἰς -αρέ, οὕτω καὶ τὸ «ὁ ἀγρὸς ὃν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀροτριᾷ ἓν ζεῦγος καὶ ὁ μισθὸς ἐπὶ τούτῳ» ἤτοι ἡ ἑρμηνεία ἀνήκει εἰς τὸ ἐκτὸς παρενθέσεως ζευγαρέ, οὐχὶ εἰς τὸ ζευγάρι, ὃ ἁπλῶς ἐτέθη, ἵνα δηλωθῇ τὸ πόθεν παρήχθη ἡ ζευγαρέ.

Ὅτι δ' ἀληθῶς οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, δῆλον καὶ ἐξ ὧν πρότερον ἤδη (ἐν ἔτει 1892) εἶχον γράψει ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ κ. Krumbacher σελ. 273 «ζευγαρεὰ (ζευγάρι), -ὲ im westl. Kreta, ζευγαρέα und ζευγαρησία und -σὰ in Aegina, ζευγαρέα in Leuktra=*die Arbeit eines Paares Ochsen* (ζευγάρι) *an einem Tage* und dann *der an einem Tage von einem* ζευγάρι *bestellte Acker*». Ὁ κ. Β. ἄρα συνέχεε πάλιν τὰ πράγματα καὶ οὕτως ἀπέδωκεν εἰς τὸ ζευγάρι τὴν σημασίαν τοῦ ζευγαρέα, εἰ καὶ ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. ΙΓ' σελ. 283 σαφῶς διεστάλη τὸ ἑνὸς ζευγαριοῦ χωράφιΑ ἀπὸ τοῦ μιᾶς ζευγαριᾶς χωράφι, ὅθεν ἠδύνατο, ἂν μὴ ἄλλοθεν ἠπίστατο, νὰ μάθῃ τὴν δύναμιν ἑκατέρου. Καὶ ὅμως διὰ τῆς ἀγνοίας καὶ παρερμηνείας ταύτης καὶ διὰ μόνης ταύτης, διότι ἄλλο τι εἰς ἀπόδειξιν δὲν προσήγαγεν, ἀπέδειξε τὴν ἀνειλικρίνειαν ἐμοῦ! Βλέπετε ποῦ κατέληξεν ἡ ἐν ἀρχῇ ὕβρις καὶ οἱ μεγάλοι λόγοι τοῦ κ. Β.; Δίκαιον ἄρα εἶναι νὰ ὀνομάσωσι νῦν αὐτὸν οἱ συνάδελφοι τῷ προσήκοντι ὀνόματι!

Ἐν τῇ βιβλιοκρισίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Βερναρδάκι γενομένης ἐκδόσεως τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου ἐλέγομεν πρὸς αὐτόν, ὅτι κατηγορήθη μὲν ῥητῶς καὶ σαφῶς ἐν Γερμανικοῖς περιοδικοῖς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ Wilamovitz καὶ τοῦ Kurtz ὅτι ἐν γνώσει ἠπάτησε καὶ ταῦτα ἀπειράκις τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, ὅτι γραφὰς κωδίκων καὶ διορθώσεις ὑπ' ἄλλων γενομένας παρέλαβε καὶ παρέστησεν ὡς ἴδια εὑρήματα κτλ. (Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σελ. 546 κέξ.), ὅτι δ' ἐξελεγχόμενος διετείνετο ἔπειτα ὅτι τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα εἰκασίαν αὐτοῦ παρέχει τις κῶδιξ, ὃν δὲν ὠνόμαζεν· προσεθήκαμεν δ' ἅμα καὶ ὅτι παραδόξως ἐπὶ πέντε ὅλα ἔτη ἐσίγα καὶ δὲν ἐθεώρει ἀναγκαῖον ν' ἀπολογηθῇ πρὸς τὰς κατηγορίας ταύτας. Καὶ ὅμως, ἐλέγομεν πρὸς αὐτόν, ἀφοῦ ἐπὶ τοιούτοις ἐγκλήμασι κατηγορήθη, ἀνάγκη ἀμείλικτος ἐπιβάλλει αὐτῷ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου νὰ σπεύσῃ, ἂν ἀληθῶς εἶναι ἀθῷος, ν' ἀπαντήσῃ καὶ μάλιστα ἐν Γερμανικῷ περιοδικῷ καὶ δείξῃ τίς ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Σαφέστερον, νομίζω, δὲν ἠδύνατο νὰ διατυπωθῇ ἡ εὔλογος ἀπαίτησις αὕτη. Καὶ ὅμως παρηρμήνευσε καὶ τὰ σαφέστατα ταῦτα ὁ κ. Β., διὸ διατείνεται ὅτι ἀφοῦ ἀνάγκη ἀμείλικτος ἐπιβάλλει αὐτῷ ν' ἀπαντήσῃ, ἀναλαμβάνει νὰ μ' ἐλέγχῃ ψέγων ἄλλα τε καὶ τὸ

μέγιστον ὅτι καὶ ἐγὼ κλέψας καὶ κατηγορηθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἀφέλιπον τὸν ἀγῶνα. Εἰς ταῦτα παρατηρῶ πρῶτον ὅτι, καὶ ἂν ἐγὼ καθ' ὑπόθεσιν ἀπεδεικνυόμην παντάπασιν ἀμαθής, δὲν θ' ἀπηλλάττετο τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον τῶν δεινῶν κατηγοριῶν ὅσας οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ἐξήνεγκον κατὰ τοῦ κ. Β.· ἔπειτα ὅτι οὐχὶ ἀληθῶς διατείνεται ὅτι ἐγὼ κλέψας καὶ κατηγορηθεὶς ἀπέλιπον τὸν ἀγῶνα· διότι ἐξήνεγκε μὲν δυστυχὴς φίλος, ὁ μακαρίτης G. Meyer, κατηγορίαν τοιαύτην κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο παραφρονῶν ἤδη· ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπέλιπον τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἔσπευσα νὰ δηλώσω πῶς ἀληθῶς εἶχον τὰ πράγματα (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Ε' σελ. 526-7 σημ.). Ὅτι δ' ἡ ἀπολογία μου ἐκείνη ἐκρίθη ἐπαρκὴς ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, ἔνθα ἐξηνέχθη ἡ ἄδικος ἐκείνη μομφή, ἀπόδειξις εἶναι αἱ κατόπιν ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ ἀπονεμηθεῖσαί μοι μεγάλαι τιμαὶ ἐν Λιψίᾳ, Βερολίνῳ καὶ Γοτίγγῃ πρὸς δὲ καὶ αἱ ἐν Βούδᾳ Πέστῃ.

Δὲν ἀληθεύει ἄρα ὁ κ. Β. λέγων ὅτι ἐγὼ ἀπέλιπον τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ χρώμενος τῇ προφάσει ταύτῃ ἀπολείπει αὐτὸς τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν καθῆκον αὐτοῦ. Καὶ διατείνεται μὲν νῦν ὅτι ἀπήντησε καὶ μάλιστα «πανηγυρικῶς ἐκεῖ ὅπου καὶ ὅτε ἔπρεπε (τῷ 1896)» καὶ ὅτι «τὸν κώδικα... ἔχει λόγους νὰ μὴ θέλῃ νὰ διαλαλήσῃ». Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι προφανεῖς ὑπεκφυγαί· ἢ διατί δὲν ὀνομάζεται τὸ περιοδικὸν ἢ τὸ βιβλίον ἐν ᾧ ἡ ἀπάντησις ἐδημοσιεύθη; Ἂν ὁ κ. Β. νοῇ τὸν ἀπόκρυφον Epilogus τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ λεχθῇ πρὸς αὐτὸν ὅτι ὅλως ἀτόπως μετεχειρίσατο τὸ πανηγυρικῶς δέον κατὰ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν ἱεροκρυφίως. Διότι τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ἐτυπώθη μὲν ἐν τοῖς καταστήμασι Teubner, ἀλλ' ἐπειδή, ὡς φαίνεται, ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἔχει συμφέρον νὰ μὴ γνωσθῶσι τοῖς φιλολόγοις τὰ ἐν αὐτῷ, ἢ δὲν ἐξετέθη τὸ παράπαν εἰς πώλησιν, ἢ ἐκτεθὲν εὐθὺς ἀπεσύρθη. Ἐντεῦθεν οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι δὲν εἴδομεν αὐτό, ἀλλ' οὐδ' ἐν Γερμανίᾳ ἐφάνη· οὔτε αἱ πλουσιώταται βιβλιοθῆκαι τοῦ Μονάχου, τοῦ Βερολίνου, τῆς Λιψίας, τῆς Γοτίγγης ἔχουσιν αὐτὸ οὔτε τὰ καταστήματα Teubner πωλοῦσιν οὔτε παλαιοπωλικῶς εὑρίσκεται οὐδαμοῦ. Τί περὶ τούτου συμβαίνει, ἐπίσταται μόνος ὁ κ. Β.· ἐκεῖνο δ' ὅπερ πάντες ἡμεῖς οἱ λοιποὶ ἐπιστάμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν εἶναι ὅτι τὸ φαινόμενον εἶναι ὅλως ἀσύνηθες, (ἵνα μὴ ἄλλην λέξιν εἴπωμεν), ὅτι παρέχει τοῖς ξένοις λογίοις δικαίας ἀφορμὰς νὰ ψέγωσιν ἡμᾶς καὶ ὅτι κατ'

ἀλήθειαν δὲν λέγεται τοῦτο δημοσίευσις καὶ μάλιστα πανηγυρική.

Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι μετὰ τὸ 1896 ἤτοι τῷ 1897 Νοεμβρίου 11 ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Berliner Phil. Wochenschrift ἡ τελευταία ἐπίκρισις τοῦ Kurtz καὶ ἐν ταύτῃ κεῖνται οὐκ ὀλίγαι περὶ τῆς κλοπῆς καὶ τοῦ σφετερισμοῦ καθὼς καὶ αἱ περὶ τοῦ μυστηριώδους κώδικος κατηγορίαι. Δὲν ἠδύνατο δέ, φρονῶ, ὁ κ. Βερναρδάκις ν' ἀπαντᾷ κατὰ τὸ 1896 καὶ μάλιστα πανηγυρικῶς εἰς ὅσα ἐψέχθη τῷ 1897. Περὶ τοῦ κώδικος διατείνεται νῦν ὅτι «ἔχει λόγους νὰ μὴ θέλῃ νὰ διαλαλήσῃ» αὐτόν. Ἀλλ' ἐγὼ ὁμολογῶ καὶ μετ' ἐμοῦ, ἐλπίζω, θὰ συμφωνήσῃ πᾶς σωφρονῶν καὶ φιλότιμος ἄνθρωπος, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ νοήσω τίνες λόγοι δύνανται νὰ εἶναι οἱ κωλύοντες ἄνδρα ἐπιστήμονα κατηγορούμενον ἐπὶ ἀπάτῃ νὰ μὴ σπεύσῃ νὰ ἑρμηνεύσῃ δημοσίᾳ τὴν ἀλήθειαν καὶ σώσῃ τὴν ἑαυτοῦ τιμήν. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι προκειμένου ν' ἀποτρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν ἠθικὸν ψόγον, οὐδείς, ἀπολύτως οὐδεὶς λόγος δύναται οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ κωλύσῃ ἡμᾶς, ἂν ὄντως εἴμεθα ἀθῷοι, ἀπὸ τοῦ νὰ δείξωμεν τάχιστα τίς εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἀπαλλαγῶμεν τῆς μομφῆς. Μόνος ὁ κ. Β. φρονεῖ ἄλλως, διὸ διατείνεται ὅτι ἔχει λόγους νὰ σιωπᾷ, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἓξ ἤδη ἔτη, καὶ νὰ εὑρίσκηται ὑπὸ τὸ βάρος τηλικαύτης κατηγορίας!

Ὅτι δ' ὄντως δὲν ἀπήντησεν οὔτε πανηγυρικῶς, ὡς διατείνεται, οὔτε καθόλου οὕτως ὥστε νὰ πείσῃ τοὺς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ λογίους περὶ τῆς ἀθῳότητος αὐτοῦ, τούτου τεκμήριον σαφέστατον εἶναι τόδε, ὅτι ἐν τῇ Λυρικῇ Ἀνθολογίᾳ τῇ ἐκδοθείσῃ ἐν τοῖς παγκοσμίου φήμης καταστήμασι Teubner ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς τετάρτης ἐκδόσεως αὐτῆς ἐν σελ. LXXII τάδε: «πνέοντος] ζέοντος Plutarchi libri de garrul. p. 503 A (*nam Bernardakis silentio* **vix fides habenda**)». Ταῦτα ἐγράφησαν τῷ 1898 ὑπὸ τοῦ διασήμου καθηγητοῦ O. Crusius, τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκδιδόντος τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν Philologus, καὶ περὶ τούτου βεβαίως δὲν θὰ δυνηθῇ ὁ κ. Β. νὰ εἴπῃ ὅτι διὰ φθόνον, ὅπως δῆθεν ὁ Wilamovitz, ἔψεξεν αὐτόν. Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐν ἐκδόσει τῶν καταστημάτων Teubner ἐλέγετο ὅτι τοῖς τοῦ κ. Β. *vix fides habenda*, τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λιψίας διεκήρυττε περὶ ἐμοῦ ὅτι

«omnium gentium viris ejus (sc. grammaticae Neograecae) *studiosis facem praetulit»* (1).

Πᾶς ἄλλος ἄνθρωπος μετὰ τηλικαύτην καὶ οὕτω πανηγυρικὴν ἀληθῶς καταδίκην τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως αὐτοῦ ὡς ἀναξίας πίστεως, τ. ἔ. ὡς ψευδοῦς, θὰ ἐξηφανίζετο ἐκ τοῦ κόσμου τῶν λογίων καὶ θὰ ηὔχετο νὰ σχισθῇ ἡ γῆ καὶ καταπίῃ αὐτόν. Μόνος ὁ κ. Γρ. Βερναρδάκις κατόπιν πάντων τούτων τολμᾷ οὐχὶ μόνον νὰ ἐμφανίζηται εἰς τὸν κόσμον ἀλλὰ καὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐλέγχῃ καὶ νὰ διατείνηται «ἔχω τὸ θάρρος νὰ δισχυρίζωμαι ὅτι εἶμαι πολὺ φιλαληθέστερος καὶ εἰλικρινέστερος τῶν κατηγόρων μου» καὶ τὸ πάντων γελοιότατον παλαιστοῦ δίκην νὰ προκαλῆται ἄλλους εἰς διαγωνισμόν!

Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὁ κατηγορούμενος ἐν Γερμανίᾳ ὡς οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξιος, ὡς ἀπατεών, ἔχει τὸ θάρρος νὰ παραπονῆται ὅτι αἱ διατριβαὶ αὐτοῦ δὲν γίνονται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τῆς Ἀθηνᾶς! Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ δημοσιεύοντες, ἂν μὴ εἶναι σοφοὶ ἐκδόται, εἶναι πάντοτε τοιοῦτοι ὥστε ἀξιοῦνται πάσης πίστεως ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων τῆς Ἑσπερίας. Ὁ δὲ κ. Β. δὲν ἀξιοῦται, διὸ καὶ δὲν ἔχει θέσιν ἐν τοῖς συντάκταις τῆς Ἀθηνᾶς.

Β´

Ἀποδειχθέντος τοῦ κυρίου ζητήματος περὶ τοῦ ποῖός τις εἶναι ἑκάτερος ἡμῶν, ἠδυνάμην νὰ καταπαύσω ἐνθάδε τὸν λόγον. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ὁ κ. συνάδελφος ἐπεχείρησε νὰ μ' ἐλέγξῃ, διατείνεται μάλιστα πάνυ μετριοφρόνως, ὅτι με διδάσκει πολλὰ καὶ διάφορα, δὲν νομίζω περιττὸν νὰ δείξω διὰ βραχέων ποῖοί τινες εἶναι οἱ ἔλεγχοι καὶ ποῖά τινα τὰ διδάγματα ἅτινα εἶχε τὴν εὐγενῆ προθυμίαν νά μοι παράσχῃ, καὶ ταῦτα οὐδέποτε αἰτηθέντα.

(1) Μεμφθήτω με μηδεὶς ὅτι ἀναδημοσιεύω ἔπαινον ἐμαυτοῦ οὕτως ἐπίσημον, διότι, καθ' ἃ ὁ ἀρχαῖος Πλούταρχος διδάσκει, ἔξεστιν ἀμέμπτως ἐπαινεῖν ἑαυτόν, ὅταν τις ποιῇ τοῦτο ἀπολογούμενος πρὸς διαβολὴν ἢ κατηγορίαν, περὶ ὧν ἀκριβῶς πρόκειται· διότι εἶναι κατηγορία καὶ αὕτη τέλεον ἀσύστατος ὅτι ἐγώ ποτε σιωπηρῶς παρέλαβον παρ' ἄλλου τι, διαβολὴ δὲ ὅτι εἰς τοιαύτην μομφὴν ἐξενεχθεῖσαν πρὸ ἐτῶν δὲν ἔσπευσα τάχιστα νὰ ἀπαντήσω προσηκόντως. Ἂν ὁ κ. Β. ἤ τις ἄλλος ἔχωσιν ἀποδείξεις περὶ τοῦ ἐναντίου, ἂς προσαγάγωσιν αὐτάς, ἂς μὴ ἐπαναλαμβάνωσι δὲ τοὺς λόγους δυστυχοῦς πάσχοντος ἢ ἂς μὴ περιορίζωνται εἰς ἀοριστολογίας· διότι ταῦτα πράττοντες δὲν πράττουσιν ἔργον ἐντίμων ἀνδρῶν.

Ὅτι ὁ κ. Γρηγ. Βερναρδάκις εἶναι δεινὸς παλαιστὴς καὶ τῆς ἀληθείας μικρὸν φροντίζει, τούτου ἱκανὰ ἐν τοῖς προηγουμένοις τόμοις τῆς Ἀθηνᾶς ἐξετέθησαν τεκμήρια· (πρβλ. τὰ εἰρημένα περὶ τῶν εἰς -ιδεὺς ὀνομάτων, τὰ περὶ τοῦ μετάλλων-μεταλλικῶν, τὰ περὶ τοῦ ἄρουρα, χιλιάρουρον κτλ.). Μάτην ἐξηλέγχθησαν πᾶσαι αὐτοῦ αἱ τέχναι αὗται ἐπανειλημμένως, ἔστιν ἀεὶ ὁ αὐτὸς καὶ οὐ μεταβάλλεται, διότι καὶ νῦν ὁμοίως ποιεῖ.

Ἐλέχθη λ. χ. πρὸς αὐτὸν ὅτι ἔφθειρε καὶ σόλοικον καθίστα τὸν λόγον τοῦ Πλουτάρχου εἰκάζων ὅτι γραπτέον περὶ ὧν ἂν λέγοιεν ἀντὶ τοῦ μόνου ὀρθοῦ περὶ ὧν λέγοιεν, ὅπως ἔχει καὶ ἡ παράδοσις· ἀπαντᾷ ἐκ τοῦ προχείρου ὅτι εἶναι «ἐκ μετεωρίας καὶ ἀβλεψίας πιθανῶς προελθοῦσα διόρθωσις». Μέχρι τοῦδε ἐγινώσκομεν ὅτι ἐκ μετεωρίας καὶ ἀβλεψίας καταλείπομέν τι ἀδιόρθωτον, εἰ καὶ προφανῶς χρήζει διορθώσεως, ἢ καὶ ὅτι μεταχειριζόμεθά τι πλημμελῶς· εἰς τοῦτο ὑποκείμεθα πάντες ὡς ἄνθρωποι, ὁ δὲ κ. Β. θηρεύει ταῦτα καὶ πικρῶς καὶ πολλάκις ἀδίκως ἐλέγχει. Ἀλλὰ διορθώσεις συγγραφέων ἐκ μετεωρίας καὶ ἀβλεψίας οὐδείς ποτε εἶδεν· ὡς φαίνεται, αἱ ἐκ μετεωρίας καὶ ἀβλεψίας διορθώσεις αὗται θὰ εἶναι νέον τι εἶδος, περιμένομεν δὲ ἀνυπομόνως νὰ διαλάβῃ περὶ αὐτῶν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι ἐκτενέστερον, ἵνα λάβῃ καὶ τῆς εὑρησιτεχνίας τὴν προνομίαν. Τοσοῦτο δ' ὅμως δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ εἴπωμεν ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς αὐτόν, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἐκεῖνον ὅστις ποιεῖ διορθώσεις ἐκ μετεωρίας καὶ ἀβλεψίας, νὰ ἐλέγχῃ ἄλλους ἐπὶ σφάλμασιν, ἅτινα ἢ ἁπλῶς τυπογραφικὰ ἀβλεπτήματα εἶναι ἢ καὶ μετεωρίαι ἀληθεῖς.

Ἐλέχθη πρὸς αὐτὸν ὅτι κακῶς ἐξέδωκεν Ὁμηρικοὺς ἢ ἄλλων ποιητῶν στίχους ἀμέτρους, ἢ κατέλιπεν ἐν αὐτοῖς λέξεις καὶ τύπους ἀλλοτρίους αὐτῶν ἢ παρέλαβεν εἰς αὐτοὺς λέξεις τοῦ Πλουτάρχου κλπ., καὶ οἱ ἔλεγχοι ἦσαν οὕτω προφανεῖς, ὥστε οὐδεμίαν ἐπέτρεπον ἀντιλογίαν. Καὶ ὅμως ὁ κ. Β. ἠδυνήθη νὰ ἐξεύρῃ σοφόν τι ν' ἀπαντήσῃ: δι' ἐμέ, λέγει, εἶναι ἀδιάφορον τί καὶ πῶς ἔγραψαν οἱ ποιηταί, ἐμοὶ διαφέρει μόνον τί καὶ πῶς ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος. Ὥστε κατὰ τὸν κ. Β. ὁ λογιώτατος Πλούταρχος ἦν οὕτως ἄπειρος τῆς μετρικῆς, ὥστε ἠδύνατο οὐδενὶ ξὺν νῷ νὰ παραλαμβάνῃ καὶ γράφῃ ἐν τοῖς πονήμασιν αὐτοῦ στίχους τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν ἀμέτρους!

Καὶ τὸ παρώδευται αὐτὸς ὁ Πλούταρχος θὰ παρενέβαλεν εἰς τὸν στίχον τοῦ Εὐριπίδου (πρβλ. Ἀθηνᾶς ΙΓ' 485, 603, 604). Ἀλλὰ διατί, ὦ ἄνθρωπε, νὰ μὴ εἴπωμεν ὅτι ὅπως τόσα ἄλλα τοῦ Πλουτάρχου οὕτω καὶ οἱ παρατιθέμενοι στίχοι ἐφθάρησαν ὑπὸ τῶν μεταγραφέων; Βλέπετε πόσον δεξιῶς ὁ κ. Βερν. ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἐλέγχους;

Εἶχε πρὸ πολλοῦ διδάξει ὁ κ. Κόντος ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ στερητικοῦ ἀ-ἀν- ἀρχόμενα παρασύνθετα ῥήματα αὐξάνονται ἔξωθεν, καὶ ὅτι γραπτέον ἠνησύχουν, ἠνηρίστουν κτλ. Τούτοις ἀντιλέγων ὁ κ. Β. διετείνετο ὅτι μόνα τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ στερητικοῦ ἀ- αὐξάνουσιν ἔξωθεν, τὰ δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ στερητικοῦ ἀν-, οὐχί, διὸ γρ. ἀνησύχουν, ἀνηρίστουν κτλ., διότι, προσετίθει, ἐκ λόγων εὐφωνίας, συνηθείας, σαφηνείας κτλ. ἐξηρτᾶτο ἡ ἔσωθεν αὔξησις ἐν τούτοις κτλ., ὥστε εἶναι πλημμελῆ τὰ ἔξωθεν αὐξανόμενα. Διετείνετο δ' ἅμα ὅτι, καὶ ἂν ἓν μόνον παράδειγμα παρετίθει ὁ κ. Κόντος ἔξωθεν ηὐξημένον, θὰ ἐπείθετο. Ἀντετάχθησαν αὐτῷ οὐ μόνον ἓν ἀλλὰ πολλὰ ἐκ τοῦ Δημοσθένους καὶ μεταγενεστέρων παραδείγματα παρασυνθέτων ῥημάτων ἀπὸ τοῦ στερητικοῦ ἀν-ἀρχομένων καὶ ἔξωθεν ηὐξημένων, καὶ προσέτι παράγγελμα Γραμματικοῦ συνιστῶντος τὴν ἔξωθεν αὔξησιν (πρβλ. Ἀθηνᾶς ΙΓ' 456-9 καὶ 704). Πᾶς ἄρα τῆς ἐπιστήμης γνήσιος ἐραστὴς θὰ ἔσπευδε ν' ἀνομολογήσῃ τῷ κ. Κόντῳ χάριτας οὕτως ἁπλοποιήσαντι τὰ πράγματα καὶ ἀποδείξαντι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὅμως ὁ κ. Γρηγ. Βερναρδάκις, εἰ καὶ ἐπανειλημμένως διακηρύττει ὅτι πρῶτος αὐτὸς θὰ σπεύσῃ ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ ἀνομολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἂν τυχὸν ὁ κ. Κόντος ἤ τις ἄλλος ἤθελε διδάξει αὐτήν, δὲν πράττει τοῦτο νῦν, ἀλλὰ διαστρέφων τὸ ζήτημα διατείνεται ὅτι ἐσφάλη οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ Κόντος, ἐπειδὴ τὸ ἀνηριστηκότων ἐκήρυξεν ἀδύνατον! Τοῦτο, νομίζω, λέγεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἁπλούστατα κακοτεχνία.

Ὁ κ. Κόντος παραθεὶς ἄλλοτε τὸν Ὁμ. στίχον Ζ 260 ἔγραψεν «ἔπειτα **δέ** κ' αὐτὸς ὀνήσεαι» γράψας ὀξεῖαν ἐπὶ τοῦ έ τοῦ δέ καὶ σημήνας οὕτως ὅτι ἡ ἑξῆς λέξις ἡ παθοῦσα ἔκθλιψιν ἦν ἐγκλιτική, ἤτοι ἦν κε· ὁ δὲ κ. Β. ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ νὰ ἐλέγξῃ τὸν κ. Κόντον παρεῖδεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐπὶ τοῦ δέ ὀξεῖαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπιβαλλομένην ἐκδοχὴν τοῦ κ' ὡς κε, ἐντεῦθεν γράφει μὲν βαρεῖαν ἐπὶ τοῦ δὲ, ὑπολαμβάνει δὲ ὅτι ὁ Κόντος παρεδέχετο ἔκθλιψιν τοῦ αι τοῦ συμπλεκτικοῦ καὶ καὶ ἀγνοῶν ὅτι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ τῶν

ἐρευνητῶν τοῦ Ὁμ. ὑπολαμβάνουσιν ἀληθῶς ὅτι ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ κεῖται τὸ καὶ, καὶ ὅτι τὸ περὶ τούτου ζήτημα ἦν πολυθρύλητον καὶ πολυομίλητον κατὰ τὸν μακαρίτην Ἀσώπιον, ἀπεκάλει τὴν ἔκθλιψιν ταύτην τερατώδη! Ἡ ἀτοπία τῆς ἐκδοχῆς τοῦ δέ κ(ε) ὡς δὲ κ(αὶ) καὶ ἡ προφανὴς ἄγνοια τῶν πολλῶν εἰρημένων περὶ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ κ' ὡς κε ἢ καὶ καὶ δὴ περὶ τῆς ἐκθλίψεως τοῦ αι τοῦ καὶ παρ' Ὁμ. ἐξηλέγχθησαν διὰ μακρῶν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σελ. 427. Καὶ ὅμως ὁ κ. Β. οὐδὲν ἐδιδάχθη, ἀλλὰ χεῖρον τὸ κακὸν ποιῶν γράφει νῦν ἄνευ τοῦ δέ, τ.ἔ. παραλείπει τὴν ἔνδειξιν ὅτι κε ἐνόει ὁ Κόντος! Ἀληθῶς ἀκαταμάχητος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅπως ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σελ. 629 ἐλέγομεν, ἱκανὸς νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν ὑπομονὴν καὶ τοῦ ἐπιμονωτάτου συζητητοῦ.

Πρόδηλον δ' ὅτι ἄνθρωπος οὕτως ὀλίγον σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν, οὕτω διαστρέφων τὰ σαφέστατα εἰρημένα, εὐκόλως ἀνακαλύπτει καὶ ἐμφανίζει ὅσα θέλει σφάλματα, παριστῶν τὰ πράγματα ὅπως ἀρέσκει αὐτῷ, ἀλλ' ἐπ' ἴσης εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν οὕτω διαστρεφομένων εἶναι σφόδρα ἀνιαρός. Δείγματος χάριν ἀναγράφω ἔτι ὀλίγα τινά· ἐψέχθη ὅτι παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἀττικῶν, ἣν πάσῃ δυνάμει ἠγωνίζετο νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸν Πλούταρχον, ἐξέδωκε τὸν παρακείμενον τοῦ ὁρῶ μετὰ τοῦ ω, ἑώρακα. Ἀπαντᾷ ταχέως καὶ ἐλέγχει τὸν Κόντον ἐπὶ ἀντιφάσει, διότι οὗτος γράφει διὰ τοῦ ω τὸν ὑπερσυντέλικον, ἑωράκη! Καὶ ὅμως ἐδίδαξε μὲν καὶ ὁ πολὺς Κοβητος ἐν τῇ 2ᾳ ἐκδ. τοῦ Ὑπερείδους σελ. 107 «secunda syllaba in ἑόρακα ut in ἑάλωκα brevis est et producitur ubi ἡ αὔξησις accedit: ἑόρακα, ἑωράκη ἑώρων, ἑάλωκα ἑαλώκη ἑάλων producta media... itaque ἑωράκη probum est apud Platonem de Rep. p. 328c διὰ χρόνου γὰρ καὶ ἑωράκη αὐτόν..», διδάσκουσι δὲ νῦν πᾶσαι αἱ γραμματικαί· πρβλ. Blass B' σελ. 15 «ἐν τῷ παρακειμένῳ εὑρίσκομεν εο εά, ἑόρακα, ἑάλωκα· ἐν τῷ ὑπερσυντελίκῳ δὲ εω, ἑωράκειν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἑώρταζον». Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ὑπάρχουσί τινες, οἳ πλανώμενοι διδάσκουσιν ὅτι ὅπως ἐν τῷ παρακειμένῳ οὕτω καὶ ἐν τῷ ὑπερσυντ. γραπτέον εο· οὕτω λ. χ. διδάσκει ὁ Stahl ἐν Quaestion. Grammat. ad Thucyd. (1886) σελ. 59 «ἑοράκεσαν pro ἑωράκεσαν legendum esse ostendunt versus Aristoph. Nub. 767. Av. 1573. Thesm. 33. 35. Plut. 98. 1045 multique in fragmenta

Comicorum». Ταῦτα δὲ φαίνεται ὅτι ἀταλαιπώρως παρέλαβεν ὁ κ. Β 'Η δὲ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς μνημονευομένοις χωρίοις κεῖται οὐχὶ ὁ ὑπερσυντέλικος, ἀλλ' ὁ παρακείμενος ἑόρακα, ἑόρακας, ἐν δὲ Πλουτ. 1045 ἡ ἀπαρέμφατος ἑορακέναι. Ὁ κ. Βερναρδάκις ἄρα φωρᾶται καὶ πάλιν πράττων παρὰ τὰ ἑαυτοῦ κηρύγματα· διατείνεται δηλ. ὅτι οἱ φιλόλογοι ὀφείλουσι νὰ ἐξετάζωσι τὰ χωρία (ἰδὲ Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ' σελ. 109 σημ.), ἀλλ' αὐτὸς ἔπειτα δὲν ἐξετάζει αὐτά, παραλαμβάνει δὲ ἕτοιμα τὰ ὑπ' ἄλλων εἰρημένα, ἃ καὶ πολλάκις παρανοεῖ (ἰδὲ Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ' σελ. 100).

Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι ἡ ἀναλογία τοῦ ὁμοίως σχηματιζομένου ἔοικα: ἐῴκη καὶ ἡ αὔξησις ἡ ἐν τῷ ὑπερσυντελίκῳ πείθουσιν ὅτι μόνος ὁ τύπος ἑωράκη ὅπως καὶ ὁ ἐῴκη ἔχει ὀρθῶς· πρβλ. καὶ ἑάλωκα ἑαλώκη καὶ ἰδίᾳ ὅσα περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ Jacob Wackernagel ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn (τῷ 1885) τομ. ΚΖ' σελ. 273-4.

Ταῦτα πάντα ἀγνοεῖ ὁ κ. Β., ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ γράφῃ καὶ νὰ συζητῇ καὶ μάλιστα νὰ καυχᾶται ὅτι διδάσκει ἡμᾶς!

Ἐλέχθη πρὸς αὐτὸν ὅτι εἰσάγων εἰς τὸν Πλούταρχον τὸ Ἀττικὸν πῶμα ἀντὶ πόμα καὶ ἔπειτα καταλείπων ἀμετακίνητον τὸ ὑπόθεμα, κλίμα κτλ. περιπίπτει εἰς ἀνακολουθίαν, διότι πιθανώτατον φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πάντα ταῦτα μετεβλήθησαν (Ἀθηνᾶς ΙΓ' 479). Ἀπαντᾷ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀνακόλουθος γράφων ἐν Ἀθηνᾶς Α' 529 σχηματισμοὺς οἷον φάγωμα, πῶμα ἢ πώειμα, μπάλωμα, πάωμα κτλ. Δὲν νοεῖ δ' ὅτι τὸ πώειμα-πῶμα ὅπερ ἐγὼ γράφω προερχόμενον ἐκ τοῦ νὰ εἰπῶ, εἰπωμένος, εἰπώθηκε εἶναι παντελῶς διάφορον τοῦ ἐκ τοῦ πίνω πέπωκα κτλ. σχηματισθέντος ἀρχαίου πῶμα πώματος, ἀνθ' οὗ ἡμεῖς λέγομεν πιῶμα. Καὶ ὅμως ἐγὼ ἐκεῖ παραπέμπω εἰς τὸ Δελτίον (τῆς Ἐθνολογικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἑταιρείας) τόμ. Α' 260, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἀορίστου εἰς -ω ἐσχηματισμένης παθητικῆς μετοχῆς εἰς -ωμένος καὶ ἐντεῦθεν ῥηματικῶν ἄλλων τύπων καὶ παραγώγων (ἰδὲ κατωτ.). Ταῦτα πάντα ἀγνοεῖ ὁ κ. Βερν., σπεύδων δ' εἰς τοὺς ἐλέγχους οὐδενὶ ξὺν νῷ εὑρίσκει τὸ πῶμα ἢ πώειμα παρ' ἐμοί, ἁρπάζει αὐτὸ καὶ ὀφείλων ν' ἀπολογηθῇ ἐπὶ τῇ ἀνακολουθίᾳ ἐν τῇ χρήσει τῶν τύπων τούτων ἤτοι ν' ἀμύνηται, ἐπιτίθεται καὶ ἐλέγχει! Ἔπειτα ἐρωτῶ

πάντα φίλον τῆς λογικῆς, ἂν ἡμεῖς σήμερον γράφωμεν, ὅπως γράφομεν, κατὰ τοὺς δοκίμους αἵρημα, εὕρημα, κλῖμα, κρῖμα, πῶμα, ἐπίθημα κτλ., ἐπιτρέπεται εἰς ἐκδότην Ἕλληνος συγγραφέως νὰ μεταβάλλῃ μὲν τὸ πόμα τῶν ἀντιγράφων εἰς πῶμα, ἵνα τὸν λόγον τοῦ συγγραφέως ἀττικώτερον καταστήσῃ, νὰ καταλείπῃ δὲ τὸ θέμα κτλ. Καὶ ἐπιτρέπεται εἰς ἄνθρωπον οὕτω σοφιζόμενον ἢ παραλογιζόμενον νὰ συζητῇ ἐπιστημονικῶς καὶ ἐπιχειρῇ ἐλέγχοις πρὸ τοῦ μάθῃ νὰ συλλογίζηται ὀρθῶς;

Ἀλλαχοῦ διατείνεται ὅτι ατὸ οὐδ. τῆς μετοχῆς ἑστώς, ἀφεστώς, καθεστὼς κτλ. πρῶτον μὲν ἔγραφεν (ὁ κ. Κόντος) διὰ τοῦ Ω ὀρθῶς, εἶτα δὲ διὰ τοῦ Ο. Διατί; Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου ποῦ ἐγράφησαν, δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω». Πρωτότυπος ἀληθῶς ἔλεγχος· πρότερον, λέγει, ἔγραφεν ὁ κ. Κόντος διὰ τοῦ ω, ἔπειτα διὰ τοῦ ο, ἀλλ' ἀγνοεῖ ὁ κ. Β. ποῦ (καὶ δὴ καὶ πῶς) διέλαβεν ὁ Κόντος περὶ τούτου. Ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Κόντος οὐ μόνον γράφει ἀεὶ διὰ τοῦ ω (πλὴν ἂν που κατὰ τυπογραφικὸν σφάλμα ἐτυπώθη ο), ἀλλὰ καὶ πραγματείαν ἰδίαν ἔγραψε περὶ τοῦ πράγματος καὶ ὑπεστήριξε τὴν διὰ τοῦ ω γραφὴν ἐν Παρνασσῷ, τόμ. Δ' 185 κἑξ. Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ἄριστα εἰρημένων καὶ πιστῶς ἀκολουθουμένων τούτων ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἄγνοια τοῦ κ. Γρ. Β. κατώρθωσαν νὰ πλάσωσιν ἁμάρτημα τοῦ Κόντου Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος τολμᾷ ν'ἀξιοῖ νὰ πιστεύηται!

Ἔγραψά ποτε «ἡ ὑπὸ τοῦ Σοφιανοῦ εἰσηγηθεῖσα — ἁπλουστέρα — φάσις», ὁ δὲ κ. Β. ψέγων αὐτὸ γράφει «παθητικὸν τὸ εἰσηγηθεῖσα!» Ὁμολογῶ ὅτι δὲν δύναμαι νὰ νοήσω σαφῶς τί θέλει νὰ ψέξῃ, ἢ ὅπως συναδελφικώτατα ἐκφράζεται, τί θέλει νά με διδάξῃ διὰ τούτων ὁ κ. συνάδελφος· μήπως ἤθελε νὰ γράψω τὸ εἰσηγήθην ἐνεργητικῶς; ἀλλὰ καὶ τότε θά μ' ἔψεγε καὶ ἴσως εὐλογοφανέστερον, ὅτι παθητικὸν ἀόριστον οὐδέποτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεχθέντα ἐνεργητικῶς, ἐγὼ εἶπα αὐτόν. Ἢ μήπως νοεῖ ὅτι ἐσφάλην γράψας τύπον καθόλου ἀνύπαρκτον; Ἀλλ' ἐγὼ καλῶς ἐπίσταμαι ὅτι ὁ παθητικὸς ἀόριστος τοῦ ῥήματος τούτου ἐλέγετο τὸ πάλαι ἐπὶ πάθους καὶ ἀεὶ ἐπὶ πάθους· πρβλ. Πλάτ. Νομ. 770 6 τὸ περιηγηθὲν (ὡς ἐναντίον τοῦ ἀπεριήγητον), Βεκκ. Ἀνεκδ. 313, 8 ὑπωμοσία: ὁπόταν τις νόμον ὑπ' ἄλλου εἰσηγηθέντα γράψηται παρανόμων ἢ αὐτὸς ὁ εἰσηγησάμενος καταγνοὺς αὐτοῦ ἐξομόσηται παραλελογίσθαι κτλ. Εἶναι

ἀληθὲς ὅτι ὁ Θησαυρὸς τοῦ Στεφάνου δὲν παρέχει παραδείγματα τοῦ χρόνου τούτου, ὁ δὲ κ. Β. ἔχει, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἠναγκάσθην νὰ παρατηρήσω, τὴν κακὴν συνήθειαν νὰ νομίζῃ ἀνύπαρκτον ὅ,τι δὲν εὑρίσκει ἐν τοῖς λεξικοῖς καὶ δὴ ἀγνοεῖ. Οὕτω λ. χ. ἄλλοτε ἔγραφεν ἐπιχειρῶν νά μ' ἐλέγχῃ «ἡ λέξις ἄρουρα καὶ δὴ ὡς μέτρον ἐκτάσεως, οὐδαμοῦ εὕρηται σύνθετος μὲ ἀριθμητικόν, εἶνε λέξις ἀνύπαρκτος, ἑπομένως ἀδιανόητος» (Ἀθηνᾶς ΙΓ' 277). Ἀντετάχθη πρὸς αὐτὸν τὸ μυριάρουρος (σημειωτέον ὅτι καὶ ἑκατοντάρουρος καὶ ἑπτάρουρος καὶ ἡμιαρούριον κεῖνται ἐν τῷ Λεξικῷ Herwerden ἐξ Αἰγυπτ. παπύρων εἰλημμένα), ἀλλ' οὐκ ἐσωφρονίσθη, ἐξακολουθεῖ δὲ μεταχειριζόμενος τοιαύτας φράσεις, δι' ὧν ἐλέγχεται ὅτι δὲν θέλει ν' ἀκολουθήσῃ τῇ ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' 462 δοθείσῃ αὐτῷ εἰλικρινεῖ συμβουλῇ, νὰ μελετήσῃ καὶ μάθῃ πρὸ τοῦ ἐπιχειρήσῃ ἐλέγχοις.

Σαφὲς παράδειγμα τῆς φιλοψόγου μανίας ἀλλ' ἅμα καὶ ἐπιπολαιότητος αὐτοῦ εἶναι καὶ τόδε: ἔγραψά ποτε τὴν λέξιν πυρολατρεία, ἐκ τούτου δ' ἀφορμὴν λαμβάνων ἀποφαίνεται ἀξιωματικῶς ὅτι ἀγνοῶ τὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, διότι, ὡς φαίνεται, κατ' αὐτὸν ὤφειλον νὰ γράψω πυρολατρία. Ἀλλ' οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔγραψαν καὶ προσωπολατρεία, χρηματολατρεία, Τουρκολατρεία, Γαλλολατρεία, Ῥωσολατρεία, πυρολατρεία, ζωολατρεία, γυναικολατρεία, χρυσολατρεία, φυσιολατρεία, Παπολατρεία, εἰκονολατρεία κττ. πάντα κείμενα καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ μακαρίτου Κουμανούδου, εἶπον δὲ καὶ οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες εἰδωλολατρεία (τετράκις ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ πανταχοῦ οὕτω διὰ τοῦ ει), ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι, ἂν ἐγὼ ἔγραφον πυρολατρία, θά μ' ἔψεγε καὶ πάλιν ὡς καινοτομοῦντα.

Ἀλλ' ἆρά γε εἶναι παρὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς συνθέσεως εἰρημένον τὸ πυρολατρεία, εἰδωλολατρεία κλπ., ὅπως ὁ φιλοκατήγορος συνάδελφος ἀξιωματικῶς ἀποφαίνεται; Λυπηρὸν ὅτι δὲν ἠξίωσε νὰ εἴπῃ ἡμῖν τοὺς λόγους αὐτοῦ· ὡς φαίνεται, κατ' αὐτὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι αὐτόδηλον καὶ οὐδενὸς χρῄζει λόγου. Ἀλλ' ἐγὼ ἐνθυμούμενος ὅτι ἀνέγνων ποτὲ ἐν Ἕλληνι Γραμματικῷ ὅτι εἰδωλολατρεία λέγεται ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων, καὶ ἐπιστάμενος ὅτι λέγεται Ἑλληνιστὶ παιδιὰ καὶ γυμνοπαιδιά, πολιτεία καὶ ἰσοπολιτεία καὶ ἀριστοπολιτεία, κακοπολιτεία, μικροπολιτεία,

διάρροια καὶ λογοδιάρροια (ἤδη παρ' Ἀθηναίῳ), λατρεία καὶ εἰδωλολατρεία κττ., ὁμολογῶ ὅτι δὲν εὑρίσκω μὲν οὕτως αὐτόδηλον τὴν ἀξιωματικὴν ἀπόφανσιν αὐτοῦ, οὐδὲ πῶς ἐσφάλησαν οἱ γράψαντες πυρολατρεία, εἰδωλολατρεία κλπ., εὑρίσκω δὲ προφανὲς ἄλλο τι, ὅτι δηλ. ἐδίδαξε μὲν πρό τινος χρόνου δοκησίσοφός τις τῶν παρ' ἡμῖν ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν πυρολατρία παρανοήσας τὰ ὑπὸ τοῦ Κόντου εἰρημένα περὶ τοῦ σιτοπομπία ἐν Γλωσσ. Παρατηρ. 201-3, περὶ τοῦ ἀμνηστία αὐτ. 127, εὑρὼν δὲ ὁ κ. Βερναδάκις τὴν καινὴν διδασκαλίαν ταύτην καὶ μέγα ἀγαθὸν νομίσας αὐτήν, ἀφοῦ δι' αὐτῆς ἀπεδεικνυόμην, ὡς ηὔχετο, ἀγνοῶν τὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥρπασεν ἀταλαιπώρως τὸ εὕρημα αὐτὸς ὁ τὴν κριτικὴν διδάσκων καὶ δι' αὐτῆς ἠθέλησε νά μ' ἐλέγξῃ. Ὅτι δ' ὅμως τοιουτοτρόπως καὶ τοιαῦτα ἐπιβαλλόμενος νὰ ψέγῃ, ἐξελέγχεται ἄτοπα μὲν ποιῶν, ἄπειρος δὲ ἀληθῶς τῆς γλώσσης ἣν κακῇ μοίρᾳ ἀνέλαβε νὰ διδάσκῃ, περὶ τούτου οὐδὲν μέλει αὐτῷ.

Ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον πάντων, τὸ πέρα πίστεως εἶναι ὅτι καὶ γεγονὸς πραγματικώτατον, ὅπερ καὶ αὐτὸς οὗτος μέχρι χθὲς καὶ πρώην συνωμολόγει, νῦν ἀρνεῖται. Ἀρνεῖται δηλονότι ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἦρξε τοῦ ἀχάριτος ἀγῶνος! «Ἐναντίον ἐμοῦ, λέγει, προφασίζονται ὅτι δῆθεν ἐγὼ πρῶτος ἐπεχείρησα νὰ ἐλέγχω αὐτούς, ὡς εἰ μὴ καθῆκον. ἔχει πᾶς λόγιος νὰ λέγῃ εὐπαρρησιάστως (1) περὶ πάντων τὴν γνώμην του...... Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγὼ πρῶτος ἐπεχείρησα νὰ ἐλέγχω μετὰ τὴν ἐκλογήν μου, ὅπερ ὡς εἴδομεν οὐδαμῶς ἀληθεύει, πάλιν δὲν θὰ ἤμην ἄξιος μομφῆς· διότι καθ' ἡμᾶς ἔλεγχος ὀρθῶς καὶ δικαίως καὶ εὐπρεπῶς (2) γινόμενος πλεῖστον συντελεῖ ...»

Ὁ κ. Β. διαστρέφει καὶ πάλιν τὰ πράγματα. Ἡ ἀλήθεια δ' εἶναι ὅτι ἐγὼ πρὸ τοῦ οὗτος ἀναλάβῃ νά μ' ἐλέγχῃ ἀνωνύμως ἐν τῇ Ἐφημερίδι τοῦ Κορομηλᾶ καὶ ἐν τῷ Ἄστει κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1899, οὐδὲν οὐδέποτε εἶχον γράψει κατ' αὐτοῦ. Ὁ κ. Βάσης ἐδημοσίευε πρότερον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ διορθώσεις τινὰς εἰς τὸν Πλούταρχον,

(1) Τὸ εὐπαρρησιάστως σημαίνει, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν κ. Β. ἀνωνύμως, διότι τὰς δύο πρώτας δημοσιεύσεις αὐτοῦ κατ' ἐμοῦ ἐδημοσίευσεν ἀνωνύμως.

(2) Πῶς ὁ κ. Β. νοεῖ τοῦτο τὸ εὐπρεπῶς καὶ δικαίως, τούτου πεῖραν ἱκανὴν ἔχουσιν οἱ ἀναγνῶσται τῆς Ἀθηνᾶς.

τοῦτο δὲ παρώργιζε τὸν κ. Βερν. θεωροῦντα, ὡς φαίνεται, ἱεροσυλίαν, ἄν τις ἄλλος πλὴν αὐτοῦ ἥπτετο τοῦ Πλουτάρχου. Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Βάσης ἐπαύσατο εὐθὺς ὡς ὁ κ. Βερναρδάκις διωρίσθη καὶ ἐγένετο συνάδελφος (ὁ διορισμὸς κυρίως κάμνει τὸν καθηγητήν, οὐχὶ ἡ ἐκλογή, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ πολλοὶ ἐκλεχθέντες οὐδέποτε διωρίσθησαν καὶ δὴ οὐδέποτε ἐγένοντο καθηγηταί), ἐπειδὴ ἐνόμιζε καὶ δικαίως ἀσύμφορον τῷ Πανεπιστημίῳ τὸν πρὸς συνάδελφον ἀγῶνα. Νῦν διατείνεται ὁ κ. Βερναρδάκις ὅτι, ἀφοῦ ὁ κ. Βάσης, ἑταῖρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ἤλεγξεν αὐτόν, ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ ἐλέγχῃ ἡμᾶς πάντας τοὺς ἑταίρους συλλήβδην, διὸ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐλέγχους τοῦ κ. Βάση ἀπάντησιν αὐτοῦ ἐπέγραψεν ἀπρεπῶς ἅμα καὶ ἀδίκως «Βάσης Κόντος καὶ Σα», ἐν ᾗ καὶ ἐγὼ πάντως περιελαμβανόμην ὅπως καὶ πάντες οἱ ἑταῖροι. Ἀλλὰ δὲν συλλογίζεται ὅτι τὸ ἄτοπον τοῦτο ὤφειλε τοὐλάχιστον, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ;

Ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ πρὸς οὓς ἐδεινολογεῖτο ἐξελεγχόμενος, ἔλεγον χθὲς καὶ πρῴην ἔτι πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀδίκως παρεπονεῖτο, διότι πάντων τούτων αἴτιος οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ αὐτὸς ὁ πρῶτος ἄρξας τοῦ ἀγῶνος. Καὶ πρὸς τούτοις εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἐγὼ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν διδάσκων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πρὸς οὐδένα ποτὲ τῶν συναδέλφων μου ἤρισα (1)· δὲν θὰ εἶμαι ἄρα ἐγὼ ὁ ταραξίας. Ὁ δὲ κ. Β. εἰ καὶ διεκήρυττε πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὅτι τὰ πάθη κατέλιπεν ἐν Μυτιλήνῃ, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἀνέλαβε τὸ ἀνεπίφθονον ἔργον τοῦ γράφειν κατὰ συναδέλφων καὶ μάλιστα ἀνωνύμως, διὸ πρῶτον μὲν ἐμὲ ἔπειτα δὲ καὶ τὸν Κόντον ἐζήτησε νὰ ἐλέγχῃ. Ἀρνεῖται δὲ νῦν τὸ ἀναντίλεκτον γεγονὸς τοῦτο, ἵνα δύνηται νά μου κατηγορῇ ἀντίφασιν, διότι, λέγει, ηὐχόμην

(1) Ὁ κ. Βερναρδάκις διατείνεται τοὐναντίον γράφων «διατί νὰ μείνῃ ἀπροπηλάκιστος ὁ Πανταζίδης ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι...»; Ἀλλ' ἐγὼ διαμαρτύρομαι κατὰ τῆς ὕβρεως ταύτης! Διότι ὕβριν ὑπολαμβάνω τὸ νὰ παριστῶμαι ὡς προπηλακίσας τὸν συνάδελφόν μου. Ἐγὼ οὐδένα προπηλακισμὸν ἔγραψα κατὰ τοῦ μακαρίτου Πανταζίδου, ὁ δὲ Β. ἐξακολουθεῖ συκοφαντῶν καὶ διαβάλλων· ἢ διατί δὲν ἐδήλωσε ποῦ ἔγραψα τοὺς προπηλακισμοὺς οὓς λέγει; Ὅταν οἱ ἐπιστήμονες γράφωμεν ὅτι τις ἔγραψέ τι ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς, ἀταλαιπώρως, δὲν προπηλακίζομεν αὐτόν. Μόνος δ' ὁ κ. Βερναρδάκις, φαίνεται, δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ ἐπιστημονικοῦ σφάλματος ἔλεγχον ἀπὸ προπηλακισμοῦ, διὸ καὶ ἀεὶ ὑβριστικῶς γράφει.

μὲν ἐγὼ πρότερον νὰ λήξῃ ὁ ἄχαρις ἐκεῖνος ἀγών, ἀπήντησα δ' αὐτῷ ἔπειτα. Ὡς φαίνεται, ὁ κ. Β. ἐφαντάζετο ὅτι ἐκφράζων ἐγὼ τὴν εὐχὴν ἐκείνην, ὅπως λήξῃ ὁ μεταξὺ συναδέλφων ἄχαρις ἀγών, ἐνόουν τοῦτο μονομερῶς, ἤτοι ἐνόουν νὰ σιωπῶ μὲν ἐγώ, νὰ γράφῃ δὲ αὐτὸς ὅτι ἂν θέλῃ, καὶ οὕτως ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ ἐλέγχῃ ἄλλοτε ἐμέ, ἄλλοτε τὸν κ. Κόντον, πάντοτε δὲ νὰ λέγῃ καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν λέξιν! Ἂν οὕτως ἡρμήνευσε τοὺς λόγους μου ἐκείνους, ἀνάγκη νὰ μάθῃ ὅτι κακῶς ἡρμήνευσεν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον παράδοξα καὶ τὰ ἐν τέλει λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ: «Ἡ πολιτεία μᾶς μισθοδοτεῖ, διατείνεται, ἵνα ἐργαζόμενοι διδάσκωμεν μὴ μόνον τὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον φοιτῶσαν νεολαίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον διὰ παραγωγικῆς ἐργασίας προαγούσης τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα... Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀντὶ νὰ καταναλίσκω τὸν πολύτιμον χρόνον μου εἰς ἐξέλεγξιν . . . . . . ἀπεφάσισα νὰ χρησιμοποιήσω ἀποκλειστικῶς τὸν πολύτιμόν μου χρόνον εἰς παραγωγὴν ἔργων μικρῶν ἢ μεγάλων . . .». Καλὰ καὶ ἅγια ταῦτα, ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ διεύθυνσις αὐτῶν ἐγένετο πλημμελής. Διότι ὁ κ. Γρ. Β. ὤφειλε ν' ἀπευθύνῃ ταῦτα κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1899 πρὸς ἑαυτὸν καὶ μόνον πρὸς ἑαυτόν, διότι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, πρὶν ἢ ὁ κ. Βερν. ἀναλάβῃ νὰ κηρύξῃ ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐπιστάμεθα ταῦτα καὶ δρῶμεν οὕτως· μόνος δ' ὁ κ. Βερναρδάκις ἀδυνατῶν μὲν κατ' ἀλήθειαν νὰ παραγάγῃ τι μικρὸν ἢ μέγα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, θέλων δὲ νὰ φαίνηται καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς λογίοις, ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη ἀείποτε περὶ τοὺς ἐλέγχους καὶ περὶ μόνους τούτους ἀσχολεῖται, ἀείποτε ἁρπάζων λέξεις καὶ τύπους (διότι οὐδὲν ἄλλο πλὴν τούτων ἔψεξεν, οὐδέποτε μέθοδον, λύσιν ζητήματός τινος ἤ τι τοιοῦτον) τούτους πολυτρόπως καὶ συνήθως ἀδίκως ψέγει. Δῆλον δ' ὅτι τοιοῦτος ὢν οὐδέποτε ἀληθῶς θέλει ἀποστῇ τῶν ἐλέγχων, εἰ καὶ νῦν τοῦτο μὲν διότι ἐπανειλημμένως ἐξηλέγχθη καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ φύγῃ τοῦ λοιποῦ τοὺς ἐλέγχους, τοῦτο δὲ διότι θέλει νὰ φαίνηται ἀγαθὸς καὶ φιλήσυχος, διατείνεται τἀναντία.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ

Ἀνάπτυξις ὅλου συστήματος ῥηματικῶν τύπων καὶ παραγώγων ὀνομάτων ἐξ ἑνὸς μόνου ῥηματικοῦ τύπου δὲν εἶναί τι σύνηθες· διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι τοῖς ἐρευνῶσι τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῆς κλίσεως δὲν εἶναι ἄχρηστος ἡ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ σαφὴς διὰ παραδειγμάτων ἀπόδειξις τοῦ φαινομένου τούτου.

Συνήθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ εἶναι τὰ συστήματα καμώνομαι, ἐκαμώθηκα, θὰ καμωθῶ, καμωμένος. κάμωμα, καμωμός· πιώνομαι, ἐπιώθηκα, νὰ πιωθῶ, πιωμένος, πιῶμα, πιωμός, πιώσιμο· φαγώνομαι, ἐφαγώθηκα, θὰ φαγωθῶ, φαγωμένος, φάγωμα, φαγωμὸς φαγώσιμο, (ἐν Καστελορρίζῳ λέγεται φαῃμένος, ἐφαήθηκα θὰ φαηθῷ)· γινώνομαι, ἐγινώθηκα, γινωμένος, γίνωμα, γινωμός· ἔπειτα ἰδωθήκαμεν, νὰ ἰδωθοῦμεν, ἰδωμένος· εἰπώθηκε καὶ πώειθηκε, νὰ εἰπωθῇ καὶ πωειθῇ, εἰπωμένος καὶ πωειμένος, πώειμα καὶ πῶμα, πωειτὸ καὶ πωτό, (οὐχὶ δὲ καὶ κατ' ἐνεστῶτα ἰδώνομαι, εἰπώνομαι)· νὰ πάγω, παγωμένος, πάγωμα, παγωμὸς οὐχὶ δὲ καὶ κατ' ἀόρ. κέξ., ἤτοι ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἐχώρησε μέχρι τέλους ἐν τούτοις, ἀλλὰ μένει ἡμιτελὴς ἔτι. Τὴν ἑρμηνείαν τῶν τύπων τούτων ὑπέδειξα μὲν ἐν παρόδῳ καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἐθνολογικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἑταιρείας τόμ. Α' σελ. 260, δὲν νομίζω δὲ περιττὸν χάριν ἀκριβεστέρας τοῦ πράγματος γνώσεως νὰ ἐπανέλθω ἐπ' αὐτούς, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ βλέπω πόσον ὀλίγον κατενοήθησαν ὑπό τινος. Λοιπὸν προδήλως βάσις τούτων πάντων εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ α' πρόσωπον τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ β' ἀορ., ἤτοι ἡ πορεία ἐγένετο τοιάδε τις: νὰ πίω - νὰ πιῶ - πιωμένος - ἐπιώθηκα - πιῶμα κλπ.· νὰ ἴδω - νὰ ἰδῶ - ἰδωμένος - ἰδώθηκα, νὰ ἰδωθοῦμεν κλπ.· νὰ εἴπω - νὰ εἰπῶ - εἰπωμένος - εἰπώθηκε· νὰ κάμω - καμωμένος - ἐκαμώθηκε

καμώνομαι· φάγω-φαγωμένος-ἐφαγώθηκε-|φαγώνομαι κλπ. (ἐν Καστελλορρίζῳ βάσις ἐλήφθη τὸ ἐν. γ΄ πρόσωπον νὰ φά(γ)ῃ, ὅθεν φαημένος, ἐφαήθηκα, θὰ φαηθῶ, ἐνεστὼς δ' ὅμως δὲν ἐσχηματίσθη)· νὰ πάγω, παγωμένος, πάγωμα κλπ. Εἶναι δηλ. σαφέστατον ὅτι τὸ εἰπωμένος, πιωμένος, γινωμένος, καμωμένος, παγωμένος, φαγωμένος κτλ. δὲν ἠδύναντο ἐξ ὀνόματός τινος νὰ σχηματισθῶσιν, ἀφοῦ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἢ ὑπάρχει· κατ' ἀνάγκην ἄρα ἐσχηματίσθησαν ἐκ τοῦ τύπου ἐκείνου ὅς φαίνεται προδήλως περιεχόμενος ἐν αὐτοῖς. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι, ἐπειδὴ τὸ γινώνομαι ἔλαβε σημασίαν διάφορόν πως τοῦ ἁπλοῦ γίνομαι, ἤτοι σημαίνει ὥριμος γίνομαι (ἐπὶ καρπῶν), ἐσχηματίσθη καὶ ἐνεργητικὸν γινώνω λεγόμενον ἐπὶ τῶν δένδρων, λ. χ. «αὐτὴ ἡ ἀχλαδιὰ δὲν γινώνει τἀχλάδια, ἀλλὰ τὰ ρίχνει ἀγίνωτα»· πρβλ. καὶ ἐξομολογοῦμαι, ἐξαγορεύομαι ὅθεν καὶ ἐξομολογῶ καὶ ἐξαγορεύω λεγόμενα ἐπὶ τοῦ ἱερέως, ὅπως καὶ ἁγιάζομαι ἁγιάζω, εὐλογοῦμαι εὐλογῶ, λειτουργοῦμαι λειτουργῶ, βαπτίζομαι βαπτίζω κλπ. Ὅμοιον τῷ γινώνομαι γινώνω εἶναι καὶ τὸ σχηματισθὲν ἐκ τοῦ νὰ ἐμβάλω, (ἐ)μβαλωμένος ῥῆμα (ἐ)μβαλώνομαι-(ἐ)μβαλώνω, (ἐ)μβάλωμα κττ. Γ. Ν. Χ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ

Ἀπό τινος χρόνου ἐχαρακτηρίσθη ἡ λέξις γρῖπος ὑπό τινων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ συναδέλφων ὡς ξένη, Ἰταλική, (τελευταῖον ἐν τῷ Βυζαντιακῷ περιοδικῷ Τομ. ΙΑ΄ 502), καὶ ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε οὐδενὸς ἔτυχε συνηγόρου, κινδυνεύει ν' ἀποβάλῃ ἄνευ τινὸς λόγου τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, ὅπως τοσοῦτοι Ἕλληνες ἐν τῇ Τουρκικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Διὰ ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ εἴπω ὑπὲρ αὐτῆς δύο λέξεις καὶ νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ λέξις γριπεὺς ἡ προϋποτιθεῖσα τὸ γρῖπος, κεῖται ἤδη παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ Α΄ 38, Γ΄ 26 καὶ Μόσχῳ Γ΄ 9 καὶ ἡ λέξις γρῖφος ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας παρὰ Πλουτάρχῳ, Ὀππιανῷ κλπ. καὶ δὴ εἶναι Ἑλληνική. Γ. Ν. Χ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ -ις ΑΝΤΙ -ιος ΟΝΟΜΑΤΩΝ

'Αφορμὴν λαβὼν ἐκ τῶν εἰρημένων μοι ἐν 'Αθηνᾶς Τομ. ΙΓ' σελ. 231 κἑξ. ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ ἑταῖρος καθηγητὴς κ. Χρ. Δρακοντίδης τάδε: «Τὴν διὰ τοῦ ι γραφὴν τῆς ληγούσης τῶν εἰς -ιος ληγόντων πρότερον ὀνομάτων κυρίων τε καὶ προσηγορικῶν μαρτυρεῖ καὶ τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα, τοὐλάχιστον τὸ ἐν 'Αργυροπόλει. 'Ενταῦθα δηλ., ἐπειδὴ τὸ η ἔχει τὴν προφορὰν τοῦ ε, ἂν ὀνόματα οἷον ΓεώργΙς, ΒασίλΕΙς, 'ΑντώνΙς κττ. μετεσχηματίζοντό ποτε ἀληθῶς κατὰ τὰ πρωτόκλιτα εἰς -ης, ἔδει νὰ ἐκφωνῶνται σήμερον ἐν 'Αργυροπόλει ΓεώργΕς, ΒαςίλΕς, 'ΑντώνΕς, ὅπως ὄντως λέγεται ΓιάννΕς, ΠαναγιώτΕς· νῦν δὲ λέγομεν ἀείποτε Γεώρτς, Βασίλτς, 'Αντώντς, ἀντὶ παλαιοτέρων Γεώρς, Βασίλς, 'Αντώνς, καὶ ταῦτα ἀντὶ ΓεώργΙς, ΒασίλΕΙς, 'ΑντώνΙς· διότι μόνον τὸ ι (ει) παρ' ἡμῖν συγκόπτεται οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ε, οἷον χτέντσον ἀντὶ χτένσον - χτένισον, ἀλλὰ τίμΕσον. 'Ομοίως λέγεται κύρτς ἀντὶ κύρς - κύρις - κύριος».

Πολύτιμος ἀληθῶς εἶναι ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος, διδάσκουσα μεγαλοφώνως, ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ η διεστέλλετο ἐν τῇ προφορᾷ τῶν ἄλλων φθόγγων, τοῦ ι, ει κλπ., οὐδέποτε συνέπεσον ἀληθῶς τὰ εἰς -ις (ἀντὶ -ιος) λήγοντα τοῖς εἰς -ης· μόνον δ' ἀφοῦ ἐταυτίσθησαν οἱ φθόγγοι οὗτοι, ἐγένετο ἐν τῇ γραφῇ καὶ μόνον ἐν τῇ γραφῇ χρῆσις τοῦ η. Ἂν δὲ οἱ φθόγγοι οὗτοι μὴ ἀπέβαινον ταυτοδύναμοι, οὐδέποτε ὑπ' οὐδενὸς θὰ ἐγράφοντο τὰ εἰς -ις ταῦτα διὰ τοῦ η, ὅπως λ. χ. οὐδεὶς ἐν 'Αργυροπόλει συγχέει τὸ ΓιάννΕς τῷ 'ΑντώνΙς. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ μὴ γράφωμεν νῦν πλημμελῶς ἤτοι παρὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν τὰ φωνητικῶς ἐξομοιωθέντα ταῦτα· ἄλλως γραπτέον καὶ δάκρΙ καὶ γένΙ κττ. ἀντὶ δάκρΥ, γένΕΙ κλπ.

Καὶ πάλιν ἄρα ἡ φωνητικὴ ἔρχεται εἰς ἐμπέδωσιν τῶν τεχνολογικῶς ἀποδειχθέντων ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ, ὅπως ὅτε προέκειτο περὶ τοῦ κείτομαι ('Αθηνᾶς Γ' σελ. 102), καὶ ὅτε περὶ τῶν ῥημάτων εἰς -ωνω οὐχὶ -ονω ('Αθηνᾶς Τομ. Η' σελ. 130). Καὶ τοῖς τυφλοῖς δὲ δῆλον πόσον διὰ τούτων καθίστανται τὰ τῆς γλωσσικῆς πορίσματα πιθανώτερα καὶ αὐτὸ τοῦτο βέβαια. Γ. Ν. Χ.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀλεξίου Καλλιέργου (Ἀθηνᾶς Τομ. ΙΔ΄ σελ. 300) ἑρμηνεύοντες τὴν φράσιν «mense Aprilis die tertia exeunte - μηνὶ Ἀπριλίου ἡμέρᾳ τρίτῃ ἐϐγρύοντι» καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ νοήσωμεν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ τὸ τρίτῃ λήγοντος Ἀπριλίου, εἴπομεν ὅτι τὸ exeunte ἀναφέρεται εἰς τὸ die καὶ οὐχὶ εἰς mense. Ἡ ἑρμηνεία ὅμως αὕτη ἐλέγχεται ἤδη πεπλανημένη μετὰ τὴν φιλικὴν ὑπόμνησιν, ἣν ὁ Ἑνετολόγος κ. Giusep. Gerola μοὶ ἔκαμεν, ὅτι δηλ. οἱ Ἑνετοὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις συνήθιζον πολλάκις χρονολογοῦντες νὰ διαιρῶσι τὸν μῆνα εἰς δύο ἡμίσεα, ἃ ἐδήλουν διὰ τῶν λέξεων intrante καὶ exeunte (ἀρχομένου, λήγοντος) καὶ τὰς μὲν ἡμέρας τοῦ πρώτου δεκαπενθημέρου ἐδήλουν ἀριθμοῦντες ἀπὸ τῆς πρώτης, δευτέρας καὶ καθεξῆς μέχρι τῆς 15, τὰς ἡμέρας ὅμως τοῦ τελευταίου ἡμίσεος ἐδήλουν ἀφαιροῦντες αὐτὰς ἀπὸ τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνὸς (τῆς 30 ἢ 31) κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὸ δι' ἀφαιρέσεως παράδειγμα τῆς χρονολογίας τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων (πρώτη - δευτέρα κτλ. πρὸ τῶν Καλανδῶν) καὶ τὸ τῆς τελευταίας δεκάδος τοῦ μηνὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις (δεκάτη, ἐνάτη κτλ. φθίνοντος). Ὅθεν κατὰ ταῦτα ἡ τρίτη φθίνοντος Ἀπριλίου ἐν τῇ συνθήκῃ εἶναι ἡ τρίτη ἀπὸ τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου ἤτοι ἡ 28 Ἀπριλίου.

Ἐν Ἡρακλείῳ μηνὶ Ἰουλίῳ 1902.

Σ. Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

«Gino Loria's Spezielle Ebene Kurven».

(Βιβλιοκρισία)

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Μαδρίτῃ Ἀκαδημίας ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1897 βραβευθεῖσα μονογραφία περὶ τῶν κυριωτάτων ἐπιπέδων καμπύλων τοῦ ἐν Γενούῃ καθηγητοῦ κ. Gino Loria ἐξεδόθη ἐσχάτως εἰς ὀγκώδη τόμον γερμανιστὶ παρὰ τῷ Teubner κατὰ μετάφρασιν Fritz Schütte ὑπὸ τὸν τίτλον: «Spezielle algebraische und transcendente ebene Kurven. Theorie und Geschichte. Leipzig. 1902». (XXI καὶ 744 σελ., 8⁰, μετὰ 174 σχημ., δεδ. Μάρκ. 28).

Ἡ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Διαφορικῆς Γεωμετρίας ἀναγκαιοτάτη αὕτη συμβολὴ εἶναι ἓν τῶν διὰ πᾶν Πανεπιστήμιον ἀπαραιτήτων βιβλίων· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς μέσας σχολὰς ἀκόμη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ἰδίως ὡς «Nachschlagebuch», ἐν ᾧ ὁ περὶ τὰ μαθηματικὰ καταγινόμενος θὰ εὑρίσκῃ πᾶσαν ἀναγκαιοῦσαν πληροφορίαν περὶ οἱασδήποτε ὁπωςοῦν σπουδαίας καμπύλης, πρᾶγμα, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἦτο ἀδύνατον ἢ πάντως χαλεπώτατον διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τοιούτου βιβλίου. Αὐτὸς ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου δεικνύει, ὅτι, ἂν καὶ πρῶτον ἐν τῷ εἴδει του, εἶναι ὅσον ἔνεστι τέλειον, ὅτι οὐδὲν τῶν μᾶλλον χρησίμων παρελείφθη. Ἐν τοῖς πρώτοις 5 κεφαλαίοις ἐρευνῶνται κατὰ σειρὰν αἱ ἀλγεβρικαὶ καμπύλαι α′ καὶ β′, γ′, δ′ βαθμοῦ, εἰδικαί τινες ἀλγ. καμπύλαι, αἱ κυριώταται, ἀνωτέρου τοῦ δ′ βαθμοῦ καὶ γενικῶς τυχόντος βαθμοῦ, ἐν τῷ 6ῳ κεφαλαίῳ αἱ κυριώταται ὑπερβατικαὶ καμπύλαι καὶ τέλος ἐν τῷ 7ῳ αἱ καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐκ καμπύλης ἢ σειρᾶς καμπύλων παράγωγοι καμπύλαι. Σημειώσεις ἱστορικαὶ ἐν τέλει, προσθῆκαι καὶ λεπτομερεῖς πίνακες συμπληροῦσι τὸ πολύτιμον βιβλίον, οὗ καὶ τὸν κατὰ φύσιν δεύτερον τόμον (τὴν θεωρίαν τῶν καθ' ἕκαστα ἀλγεβρικῶν καὶ ὑπερβατικῶν στρεβλῶν καμπύλων), ἔργον δυσκολώτερον καὶ ἐκτενέστερον τοῦ προκειμένου καὶ ὅμοιον τοῦ ὁποίου ἐπίσης οὐδὲν ὑπάρχει, θὰ ηὐχόμεθα ν' ἀνελάμβανε νὰ συντάξῃ ὁ τοῦ παρόντος δοκιμώτατος συγγραφεύς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1902.

Ν. Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΡΔ' (τῇ 18 Φεβρουαρίου 1901).

Ὁ κ. Δ. Ζαγγογιάννης ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας, καθ' ἣν ἡ μὲν πρόσοδος ἐγένετο δρ. 6,431.30, ἡ δὲ δαπάνη δρ. 4,262.75, ἡ δὲ οὐσία τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Δεκεμβρίου 1900 ἦν δρ. 18,107.50.

Εἶτα ἀνεγνώσθη καὶ ἐνεκρίθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1901, καθ' ὃν ἡ μὲν πρόσοδος ὡρίσθη εἰς δρ. 4,050, ἡ δὲ δαπάνη εἰς 3,554.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τοῖς Ἑταίροις κριτικὰς παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸ περὶ Παίδων ἀγωγῆς, Περὶ πολυφιλίας, Περὶ τύχης, Παραμυθητικὸν πρὸς Ἀπολλώνιον, Γαμικὰ Παραγγέλματα, Ἀποφθέγματα φιλοσόφων καὶ στρατηγῶν, Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς, Περὶ εὐθυμίας, Περὶ ἀδολεσχίας, Περὶ φιλοπλουτίας, Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου, Περὶ φυγῆς τοῦ Πλουτάρχου.

Συνεδρία ΡΕ'.

Ὁ κ. Σ. Βάσης διέλαβε περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν τοῦ ποιητοῦ Ὁρατίου καὶ ἡρμήνευσε χωρίον τοῦ ποιητοῦ, ἐν ᾧ ἐκτίθενται αἱ ἀρχαὶ αὗται, ἤτοι ἐπιστολῶν 1, 1, 13-19, ἰδίᾳ δὲ διέτριψε περὶ τὸν 19ον στίχον, ὃν ἡρμήνευσε πιθανώτερον τῶν ἄλλων ἑρμηνευτῶν.

Συνεδρία ΡϚ'.

Ὁ μὲν κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τονισμοῦ τῶν Λατινικῶν ὀνομάτων, ὅσα εἰσῆλθον εἰς τὴν

ἡμετέραν· λαβὼν δὲ ὡς βάσιν διαιρέσεως τὴν κατάληξιν διῄρεσεν αὐτὰ εἰς ἓξ κατηγορίας (ἰδὲ Ἀκαδημ. Ἀναγνωσμ. Τόμ. Α΄ 595 κἑ.). Ὁ δὲ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο δύο ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφάς, ἐν αἷς ἄξια σημειώσεως τὰ ὀνόματα Δικαιρέτα, Εὐλαεία.

Συνεδρία ΡΖ΄ (τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1901).

Ὁ μὲν κ. Σ. Βάσης διέλαβε περὶ τῶν 6 τελευταίων στίχων τοῦ 65ου ποιήματος τοῦ Κατούλλου, οἵτινες ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων κριτικῶν κρίνονται ἀλλότριοι τοῦ ποιήματος τούτου. Ἀποδείξας δὲ διὰ πολλῶν ὀρθὴν τὴν γνώμην ταύτην προέτεινε νὰ ἀποσπασθῶσι μὲν τοῦ ποιήματος τούτου οἱ στίχοι οὗτοι, νὰ τεθῶσι δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ 66ου, οὗ γενομένου ἡ ἐν αὐτοῖς εἰκὼν ἔσται συμφωνοτάτη τοῖς ἑξῆς ἑπομένοις.

Ὁ δὲ κ. Μ. Ι. Πανταζῆς ἀνεκοινώσατο κριτικὰ εἰς τὸν Α΄ τόμον τῆς Οὐσενήρου καὶ Ῥαδερμαχήρου ἐκδόσεως Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως ἐν ἑπτὰ καὶ δέκα χωρίοις τῆς πρὸς Ἀμμαῖον ἐπιστολῆς καὶ τοῦ Δεινάρχου (ἰδὲ τόμ. ΙΒ΄ 105 κἑξ.).

Συνεδρία ΡΗ΄ (τῇ 16 Δεκεμβρίου 1901).

Ὁ κ. Σ. Βάσης διέλαβε περὶ τοῦ 66ου ποιήματος τοῦ Κατούλλου, οὗ ἡ μὲν γραμματολογικὴ ἀξία μεγίστη, διότι εἶναι μετάφρασις τοῦ περὶ τῆς κόμης τῆς Βερενίκης ποιήματος τοῦ Καλλιμάχου, τὸ κείμενον δ' ὅμως εἶναι ἡμῖν κάκιστα παραδεδομένον. Ἐπεχείρησε δ' ὁ λέγων νὰ ἀποκαταστήσῃ ἓν τῶν μάλιστα λελωβημένων χωρίων τοῦ ποιήματος τὸ ἀπὸ στ. 59-64.

Συνεδρία ΡΘ΄ (τῇ 20 Ἰανουαρίου 1902)

Ὁ μὲν κ. Μ. Ι. Πανταζῆς ἐποιήσατο τριάκοντα καὶ μίαν κριτικὰς ἐπισκέψεις ἐν τῇ περὶ Θουκυδίδου καὶ περὶ Ἰδιωμάτων Θουκυδίδου πραγματείᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως κατὰ τὴν Οὐσενήρου καὶ Ῥαδερμαχήρου ἔκδοσιν (ἰδὲ τόμ. ΙΔ΄, 45 κἑ.).

Ὁ δὲ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περί τινων ἀνωμάλων φαινο-

μένων ἐν τῇ συναιρέσει, οἷον Ποσειδάων -ῶν καὶ Ἀλκμάων - Ἀλκμέων, Μαραθών, Παρθενὼν καὶ βολεών, κεχρεὼν κλπ. καὶ ἐλέγξας τὰς γνώμας τῶν δοξαζόντων ὅτι ἐν τῷ βολεών, κεγχρεών, περιστερεὼν σῴζονται ἀρχαϊκοὶ ἀσυναίρετοι τύποι, ἢ ὅτι τὸ μὲν -ᾱω συναιρεῖται εἰς -ω, τὸ δὲ -ηω τρέπεται εἰς -εω, ἀπέδειξεν ὅτι ἐπ' ἀληθείας πάντοτε τό τε -ᾱω καὶ -ηω τρέπονται εἰς -εω, μόνον δὲ τὸ -ᾰω καὶ -ᾰο συναιροῦνται εἰς ω· ἡρμήνευσε δὲ πάντα τὰ διάφορα ἀνώμαλα φαινόμενα κατ' ἄλλας ἀνεγνωρισμένας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀρχάς.

Συνεδρία ΡΙ' (τῇ 17 Φεβρουαρίου 1902).

Ἀνεγνώσθη καὶ ἐνεκρίθη ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Δ. Ζαγγογιάννη.

Ἔπειτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τῶν ῥημάτων γίνομαι, γινώσκω παρὰ τὸ γίγνομαι, γιγνώσκω, ἀνασκευάσας τὰς γνώμας ἄλλων περὶ τῆς γενέσεως τῶν πρώτων ἀπὸ τῶν δευτέρων κατὰ φωνητικὴν τροπὴν τοῦ γν εἰς νν, ἡρμήνευσεν αὐτὴν διὰ τοῦ νόμου τῆς ἀνομοιώσεως, ἤτοι γί(γ)νομαι, γι(γ)νώσκω. Ἡρμήνευσε δὲ δι' ἀποχρώντων λόγων τὴν μακρὰν προσῳδίαν τοῦ ῑ.

Ὁ δὲ κ. Μ. Ι. Πανταζῆς ἐποιήσατο κριτικὰς ἐπισκέψεις ἐπὶ δεκαπέντε χωρίων τοῦ περὶ Ἑρμηνείας Δημητρίου τοῦ Ψευδοφαληρέως τοῦ κατὰ τὴν ἔκδοσιν Ῥαδερμαχήρου (ἰδὲ Ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ 1901-3).

Μετὰ ταῦτα γενομένων ἀρχαιρεσιῶν ἀνεδείχθησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Κωνστ. Ε. Κόντος, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. Δ. Τζιβαννόπουλος καὶ Ἰ. Χατζιδάκις, γραμματεὺς δὲ ὁ κ. Δ. Ζαγγογιάννης, σύμβουλοι δὲ οἱ κ. Παναγ. Καββαδίας, Ῥήγας Νικολαΐδης. Σπ. Βάσης, Γ. Ν. Χατζιδάκις, Γ. Α Παπαβασιλείου, Π. Π. Οἰκονόμου, Δ. Αἰγινήτης καὶ Μιλτ. Ἰ. Πανταζῆς. Μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας ἐξελέγησαν οἱ κ. Ἐ. Βουτσινᾶς, Β. Λεονάρδος καὶ Σ. Τσιριγώτης. Ἀνεγνώσθη δ' ἔπειτα καὶ ὁ τοῦ ἔτους 1902 προϋπολογισμὸς τῆς Ἑταιρείας, καθ' ὃν ἡ μὲν πρόσοδος ὡρίσθη δραχμαὶ 3,960, ἡ δὲ δαπάνη 3,895.

Συνεδρία ΡΙΑ' (τῇ 10 Μαρτίου 1902).

Ὁ μὲν κ. Σ. Βάσης ἡρμήνευσε μὲν ἄλλως ἢ ὡς οἱ νεώτατοι ἑρμηνευταὶ τάδε τὰ χωρία, Κατούλλου 66, 54, Ὁρατίου Ἐπιστ. II, 3, 70 κ ἑ, Προπερτίου IV, 7, 26, ἀπέδειξε δὲ ἀντιλέγων τῷ Fr. Skutsch, ὅτι ὁ Οὐεργίλιος ἐν Eclog. X, 9 κ. ἑ. ἃ μετήνεγκεν ἐκ τοῦ Θεοκρίτου δὲν μετέβαλεν ἀπερισκέπτως, ἀλλὰ τοὐναντίον μετὰ πολλῆς περισκέψεως.

Ὁ δὲ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο ἱερὸν νόμον ἐκ Χαλκίδος, ἀποτελούμενον ἐκ δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Ε' αἰῶνος, ὧν ἐν μὲν τῇ μιᾷ δηλοῦνται τὰ κατὰ τὰς ἑορτὰς θυόμενα τοῖς θεοῖς ἱερεῖα, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἱερώσυνα, ὅ ἐστιν τὰ δικαιώματα τῶν ἱερέων.

Συνεδρία ΡΙΒ' (τῇ 3 Ὀκτωβρίου 1902).

Ὁ μὲν κ. Σπυρ. Βάσης διέλαβε περὶ Αἰμιλίου νόμου τοῦ 434 π. Χ. Ἀνασκευάσας δὲ τὰς περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ νόμου γνώμας τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἀπεφήνατο ἰδίαν, ὅτι δι' αὐτοῦ ὡρίσθη τὸ πρῶτον τὸ μακρότατον χρονικὸν ὅριον τῆς τιμητικῆς ἀρχῆς, τέως δὲ αὕτη μόνον ὅριον εἶχε τὴν συντέλεσιν τῆς τιμήσεως.

Ὁ δὲ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τρεῖς ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφάς, ὧν αἱ μὲν δύο εἰσὶν ἐπιτύμβιοι ἔμμετροι ἀλλ' ἐλλιπεῖς, ἡ δὲ ἄλλη εἶνε ἀρὰ γεγραμμένη ἐπὶ μικροῦ κανθάρου εὑρεθέντος ἔν τινι παρὰ τὴν Βρωμοῦσαν τάφῳ.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Προεδρεῖον

Πρόεδρος Κ. ΚΟΝΤΟΣ

Ἀντιπρόεδροι { ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Γραμματεὺς ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΡΗΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Ἐπιμεληταὶ τοῦ περιοδικοῦ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας

† ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΟΥ

Δωρηταὶ τῆς Ἑταιρείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ
ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
† ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1902

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
† JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
† FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
ADOLF MICHAELIS
SALOMON REINACH
OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
† G KAIBEL
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
DOM. COMPARETTI
R. KEKULE V STRADONITZ
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
U. KOEHLER
R. DARESTE
HENRI WEIL
E. CAILLEMER
P. FOUCART
R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
C. JORDAN
ÉMILE PICARD

U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Γ. Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜ., Καθηγ. τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθ. τοῦ Ἀστεροσκοπείου.
ΑΚΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Καθηγητής.
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητής.
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Καθηγητής.
ΒΑΛΑΚΗΣ ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθ. τῆς Λατ. φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΒΑΣΙΚΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής.
ΒΙΤΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΣ, Διδάκτ. Μαθ.
ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης.
ΒΟΛΩΝΑΚΙΣ Μ., Γυμνασιάρχης.
ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙΣ ΑΝΔΡ., Καθηγητής.
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ ΕΜΜ.
ΓΑΖΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜ., Καθηγητής.
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΙΣ Δ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡ., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Σ., Καθηγητής
ΓΟΥΔΗΣ Δ., Καθηγητής.
ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης.
ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡ., Σχολάρχης.
ΔΕΛΛΙΟΣ Ι, Διευθυντὴς Λυκείου.
ΔΗΜΟΠΟΥΛΛΟΣ Ν., Γυμνασιάρχης
ΔΡΑΚΟΝΤΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΔΟΜΒΟΪΤΗΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡ., Καθηγητής.
ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Δ. Κ.
ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητής.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὑφηγητ. τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.
ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.
ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης
ΡΕΚΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Ι.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΝΤΑΙΑΣ Π., Σχολάρχης.
ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Σχολάρχης.
ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.
ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΛΙΒΑΔΑΣ Μ., Ὑφηγ. τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., Γραμ. τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑφηγ. τοῦ Ρ. δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡ. Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορ. Σχολῆς.
ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ ΗΛ., Καθηγητής.
ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.
ΜΑΝΔΑΛΟΣ Π.
ΜΑΡΑΣ Χ.
Martini Edgar, Dr Phil.
ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Δικηγόρος.
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΜΙΧΕΛΗΣ Γ., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητής.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητής.
ΜΠΑΡΤ ΓΟΥΛ., ἐν Ἀθήναις.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθ. τῆς ἀνατομ. ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Π. Καθηγητής.
ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΑΚΙΣ Κ., Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ Δ., Ἔφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ.
ΞΥΛΙΝΑΚΙΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΘΩΜΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π.
ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., καθηγητής.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ., Καθηγητής.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Ὑφηγ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ ΕΜΜ.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Ν.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΘ., Σχολάρχης.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π., Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.
ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητής.
ΠΑΠΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι., Σχολάρχης.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜ., ἐν Ἄνδρῳ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ., Σχολάρχης ἐν Τεργέστῃ.
ΠΕΡΔΙΚΑΡΙΣ Ι. Γυμνασ. ἐν Κρήτῃ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητής.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ Γ. Μ., Καθηγητής.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΕΝΤΙΦΗΣ Ι., Σχολάρχης.
ΡΩΜΑΙΟΣ Κ.
ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ Διδασκαλείου.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤ., Σχολάρχης.
ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ι., Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις.
ΣΕΡΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθηγητὴς τοῦ Παγκυπρίου.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθ. ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΟΥΛΟΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητής.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΝΙΚΟΛ., Σχολάρχης.

ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ, Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν Σχολείων.

ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Κ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτραις Ἀρσακείου.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧ., Καθηγητὴς ἐν Μυτιλήνῃ.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓ., Γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.

ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης.

ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητής.

ΦΙΛΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.

ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.

ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π., Δικηγ. ἐν Σμύρνῃ.

ΧΑΪΝΑΣ Α., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.

ΧΑΡΑΣΟΒΙΤΣ Γ.

ΧΑΡΔΑΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητής.

ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΧΟΥΛΟΥΒΑΙΑΣ Γ., Σχολάρχης.

ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητής.

ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητής.

ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.

ΨΑΛΤΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Ἐπιθεωρητὴς δημοτ. σχολείων.

Α΄. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

α΄. Ἑλληνικῶν.

Α

ἀγγαρεῖαι 327 σημ. 1.
Ἁγιὰ (Ἐπισκοπή) 313 σημ.
Ἀγλαΐη 487.
Ἀγλαοφήμη 487.
ἀγκύριον μεταφορικῶς 161.
ἄγραφος 323 σημ. 21.
Ἄγριον (ὁ Ἀγρίου ἐπίσκοπος) 312 σημ. 1.
ἀδεμνὶς 423.
ἀδευκὴς φήμη 409.
ἀεικέλιος 406.
Αἴγυπτος 285.
αἰτναῖα σφαγεῖα 44.
αἴρειν τὴν ἀφ' ἱερᾶς 163.
Ἀκεσὼ 488.
ἀκμὴ (item) 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 313, 315=ἀκόμη.
Ἀλέξιος ὁ Δ΄ 283.
Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς 287.
Ἀλέξιος ὁ Καλλιέργης ἰδὲ Καλλιέργαι.
ἄλογα 310 σημ.
ἄλλως τε 53.
ἀλείατα 475.
ἄλφιτα 475.
ἄμπυξ 463.
ἀμφάδιος 401.
ἀμφιδρυφὴς 415.
ἀνάεδνος 398.
ἀντιλαγεῖν τὴν μὴ οὖσαν 75 ἑξ. 106 ἑξ.
ἀντίληξις 76 σημ. 1.
ἈντώνΙς 424.
ἀπεκληρώθητε - ἐπεκληρώθητε 357.
ἀπηλιασταὶ 269.
ἀποικίαι Ἐνετῶν ἐν Κρήτῃ 287.
ἀποκλήρων - ἐπικλήρων 111.
ἀποκρατήσεις (=possessiones) 315 πρβλ. τὸ Κρητικὸν ἀποκρατῶ, ὅ,τι ἀποκρατεῖ=ὅ,τι κέκτηται.
Ἀπόλλων - Ἥλιος - Χρυσὸς (συγχέονται) 103 σημ. 3.
ἀπομπαίνω 313 σημ. 2, 315.
ἀπωμοσία 109.
Ἀποσελέμης (ποταμὸς ἐν Πεδιάδι) 290.
ἀρχὴ (ratio) 328 σημ. 1.
ἀρχεῖον (Δουκὸς Κρήτης) 299 σημ. 1.
Ἄρχοντας 320 σημ. 2.
Ἀρχοντόπουλος 320 σημ. 2.
Ἀρχοντόπουλοι (οἱ 12 ἀρχοντόπουλοι) 287 σημ. 2.
ἀπαντώντων ἀντὶ πάντων των 191.
ἀποθεὶς ἀντὶ θεὶς 155.
ἄρα καὶ ἆρα 499—501.
Ἀριστογείτων 359.
Ἀριστοκλῆ (κλητική) 14.
Ἀρτεμίρια 360, 362.
ἄτη 388.
ἀτασθαλίη 388.
Ἀφροδίτη 49.

Β

βαρνιζ[όνα] 310 σημ. 4.
βαρὺ βρομέοντος ἀντὶ βαρυβραχέοντος 498.
βασίλειον Κρήτης (Regnio di Candia) 286.
ΒασίλΕΙς 524.
Βασμοῦλος (καὶ Γασμοῦλος) 320 σημ. 3.
Βερὰν Ἐπισκοπὴ 312 σημ. 1.

Βεδάλ Μιχαὴλ (δούκας Κρήτης) 294, 295 κἑξ.
βολόμενον. βόληται 360, 362, 363.
Βονιφάτιος (ὁ Μομφερρατικός) 283.
βοῦργος 296, σημ. 1.

Γ

Γενοᾶται 284, 293, 294.
Γεράσιμος Παλαιόκαππας 311, σημ. 2.
Γερμανικὰ κύρια εἰς -er 386.
γερούσιον 493.
γοργιάσας ἀντὶ Γοργίας 166.
Γραδόνικος (Μαρῖνος) 290, 291.
γραφεύς (τοῦ ὕφους) 330 σημ. 2.
γρίππος γριπεὺς γρῖφος 505.

Δ

Δάνδολος (Ἐρρῖκος δόγης Ἐνετίας 283.
δαῖτηταί - δάτηταί 81.
δατηταί - διαιτηταί - δικασταί (συγχέονται) 79 ἑξ.
δεδιαιτηκὼς τῷ πρότερον ἔτει 91 κἑξ.
δεκατέτορες ἀντὶ δεκατέτορας 128.
Δεφτερντάρ τσαμί (ναὸς Ἁγίου Μάρκου) 330 σημ. 1.
Δήμαρχος 358.
Δημήτριος ὁ Βλαστὸς 308 σημ. 1.
Δημοστράτη 358.
δίαιτα 116 σημ. 2.
δίαιταν ἀντιλαγχεῖν οὐκ ὤμοσεν 115 ἑξ.
δίαιταν λαβεῖν 116 σημ. 2.
διάκων 321.
διδασκάλια 493.
διήκοι ἀντὶ διώκει 43.
δίκαια (dalia) 324 σημ. 3.
δικαστήρια (τά): τόπος 249.
δισσῆς ἀντὶ τῆς σῆς 43.
Δόριας 293.
Δοὺξ (dux) ὁ τῆς Ἐνετίας 286 σημ.
δυνατοῖς ἀντὶ ὁμονοεῖς 150
δυσαριστοτόκεια 425.

Ε

Ἑβραῖοι, Ἑβραϊκή. ἰδὲ Ἰουδαῖοι.
ἐγδρύοντι 300 σημ. 2.
ἐγκαταπεχωσμένους ἀντὶ ἐγκαταχεχωρισμένους 187.
ἔδνα 396.
ἑεδνοῦσθαι 397.
Εἰλικὼν 43.
εἵματα ἐπημοιβὰ 471, 458.
εἰνάτηρ 420.
εἰροχόμος 471.
εἰσηγήθην ἀεὶ παθητικῶς 517.
ἑκατοντάρουρος 518.
ἐκδιαιτᾶν 89, 121 σημ. 1.
ἐκληθέντων 310 σημ. 3.
ἔκτισμα - ἐκτίστης - ὑπερεκτίστης 112.
ἐκυρὸς 420.
ἐλαιοπινέα ἱμάτια 460.
ἐλθόντ' ἐκεῖσε ἀντὶ ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε 125.
ἐμπεσόντος 370.
ἐμπήκτης 253 ἑξ.
Ἐνετοί, Ἐνετικὴ δημοκρατία 283-5 ἑξ.
ἔνι 320 σημ. 5.
Ἐξήκεστος 360, 362.
ἐξόμνυσθαι τὰς μαρτυρίας 104.
ἐπαίροντα 307 σημ. 4, 308.
ἐπαρῆναι 307 σημ. 4.
ἐπάταξεν-ἐτίναξεν 354.
ἐπιγενομένων ἀντὶ ἐπιγινομένων 180.
ἐπεκληρώθητε, οὐχὶ ἀπεκληρώθητε 365.
ἔπεισιν οὐχὶ ἄπεισιν 141.
ἐπελάβομεν ἀντὶ ἀπελάβομεν 197.
ἐπέσεισεν ἀντὶ ἐπέστησεν 153.
ἐπικεκληρωμένος 359, 366.
ἐπικληροῦν (τὰς διαίτας, τὰ γράμματα. τὰ δικαστήρια ταῖς ἀρχαῖς) 71 ἑξ). 102, 357.
Ἐπίκτηρις 357.
ἐπιπεσόντος ἀντὶ ἐμπεσόντος 167.
ἐπίσκοποι (ἐν Κρήτῃ) 311 σημ. 1.
ἐποῖκα παραχείμ. 345.
ἐπτετηρὶς 376 κἑξ.
ἐπωμοσία (ὕποπτον) 111 σημ. 2.
Ἐρατὼ 487.
ἔργῳ γιγνομένων ἀντὶ ἀρνουμένων 151.
ἔρνος 425.

Ἐρρῖκος Πισκατόρος 284.
- *ες* ἀντὶ - *ας* κατάληξις αἰτ. 128.
ἑστώς (τὸ), καθεστώς κττ. οὐχὶ ἑστός 517.
ἑτοῦτος 313 σημ. 3.
ἔτος φέρει οὔτι ἄρουρα 162.
εὐήρυτον 472.
Εὐτέρπη 487.
Εὐφροσύνη 487.
Εὐδήνη 357.
εὐθὺς ἀντὶ εὐθὺ 197.
εὐνὴ οὐχὶ εὐχὴ 145.
εὑρῆκα παρακείμ. 345.
ἐχεμυθία οὐχὶ - μύθεια 240.
ἑωράκη ἀλλ' ἑόρακα, καὶ ἐῴκη ἀλλ' ἔοικα καὶ ἑαλώκη ἀλλ' ἑά'λωκα 515-6.

Ζ

Ζευγαρjοῦ (ἑνός) ἢ ζευγαριῶν (δύο, τριῶν) χωράφΙΑ καὶ μιᾶς ζευγαριᾶς χωράφΙ. 508.
ζηλοῦσα τὰν ἀντὶ ζηλοῦσ' ἅταν 126.

Η

ἤδη ἐρικυδὴς 403.
ἥδη πολυήρατος 403.
ἤθεἰε 431.
- ηκα κατάληξις παθητικοῦ ἀορ. ἀντὶ - ην 343 κἑξ., χρόνος τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς 344 κἑξ.
ἠλακάτη 471.
ἠλάκατα 470.
ἡμιαρούριον 518.
- ῆρος, Λατ. - ērus, Γερμ. - er 386.
ηὐθετισμένων κατὰ ἀντὶ ἠθισμένων καὶ 198.

Θ

Θάλεια 487.
θαλερὸς γάμος 403.
θαλερὸς πόσις 403.
θαλερὴ ἄκοιτις 403.
Θαλίος 15 - 6.
θελξιέπεια 487.
Θεόδοτος 359.
Θεούπολος (Ἰάκωβος), δούκας Κρήτης 294.
Θεύστας ἀντὶ Θυέστας 11 - 12.
θεωρητὴς = θεωρητικὸς 494.
θυμῆρες 477.

Ι

- ία ἀντὶ - εια ἔν τισιν ὀνόμασι 239 κἑξ
Ἰασὼ 488.
ἱερὴς (=ἱερεύς) Ἀρκαδ. 506.
ἱεροποιοὶ 376 κἑξ.
ἰλυφάγον ἀντὶ ἥδύτατον 154.
ἰξὺς 460.
Ἰουδαῖοι 323, σημ. 4.
ἵππευσ' ἄνθ' ὃς ἀντὶ ἱππεύσαντος 39.
ἱππόται (= milites) 284.
ἱπποτεῖαι (militiae) 287.
ἴσθμιον 464.
Ἰωνισμοὶ θυσίη, τριήκοντα, διηκόσιαι, ἡμέρης, ἀτακτέοντα, ἀτελέα, τοὺς πολέοντας, θυσίη, πρηττόντων 360-3.

Κ

- κα ἀντὶ - σα κατάληξις ἀορ. 344.
κἀγὼ ἀντὶ καὶ τῶν 159.
κάγκανα 476.
καθιππεύουσιν (ἰχθύες) 38.
καθιστᾶν 360, 362.
Καλαμῶνος (Ἐπισκοπή) 312 σημ. 1.
καλαύρους ἀντὶ κολλωρόδοις 147.
Καλλιέργαι 289 σημ. 1 - 3, Ἀλέξιος ὁ Καλλιέργης 289, 302 κἑξ., Πέτρος ὁ Καλλιέργης 289 σημ. 1.
καλλίζωνος 460.
καλλικρήδεμνος 461.
καλλιμέντον 327 σημ. 2.
Καλλιόπη 487.
Καλῶν - κακῶν (συγχέονται) 336 ἑξ.
καλῶς, καλῶς ἔχειν, κάλλιστα, κάλλιστ' ἐπαινῶ = εὐχαριστῶ 150.
κἂν εἷς 322 σημ. 2.
κανίσια (κανίσκια) 327 σημ. 1.
κἀπολέμων ἀντὶ καὶ πολεμίων 149.
κάπτοντα ἀντὶ κλέπτοντα 157.

Καρτερός (ποταμός) 287.
Καρύαι (θέσις αὐτῶν) 17 κέξ.
κατὰ μέρος 247.
Καταδούπων 369.
κατσιποδιά -διάρις, κακό ποδαρικό, κακοπόδαρος 137 σημ.
κεφάλιν 325 σημ. 1.
κηρίνοις 370.
κισσίνοις ἀντὶ κηρίνοις 167.
Κλειὼ 487.
Κλεόδημος 395.
Κοίσαμος-Κίσαμος 306 σημ. 3.
Κομητᾶς ἱερομόναχος 330 σημ. 1.
Κορνάροι Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας 296, 298.
κουρίδιος 403.
κουριδίη 403.
κρήδεμνον 461.
κριτᾶδες 325 σημ. 25.
κύδῳ λαχεῖν 74.
κυδιάνειρα 388.
κυρία ἀπόφασις (ὕποπτον) 113 σημ. 3.

Λ

λαθικηδὴς 425.
Λαμπετὼ 488.
Λασίθι 290.
Λατῖνος 320 σημ. 4.
λελευκωμένα γραμματεῖα 90 σημ. 4.
Λητοΐδης 488.
Λητωΐὰς 488.
Λίγηρ Liger 386.
Λίγεια 487.
λίθος ὅρκιος 104 ἑξ.
λιπαροκρήδεμνος 461.
λογάδων ἀντὶ λογίων 44.
λυπεῖ καὶ ἀντὶ λυπεῖται 44.

Μ

Μαιάδης 488.
μαινομένων ἀντὶ μαχομένων 258.
Μάλτα (κόμης τῆς Μάλτας) 284.
μανδατοφόρος 316.
μάρκα (ἀργύρου) 283 σημ. 1.
Μᾶρκος Δάνδουλος 318. σημ. 1.
Μᾶρκος Φλαμπάνης 327 σημ. 31.
Μεγάλος ποταμὸς 305 σημ. 1.
Μέγας Ἄρχων (ὁ Ἀλέξιος Καλλιέργης) 289.
μεμνήμην ἀντὶ μεμνοίμην 498.
Μελπομένη 487.
μέρη (heredes) 307, 309.
μέτα θάλλει ἀντὶ μεταβάλλει 126.
μεσεύω 494.
μετιοῦσαι ἀντὶ ἐπιοῦσαι 150.
μητρὶς 489.
Μητρέας 489.
Μητρὼ 489.
Μικρὰ Ἀσία 285.
Μνημοσύνη 487.
μνηστὴ 396.
Μνηριπτόλεμος 357.
μοῖρα μοῖρες (feuda) 303, 310 καὶ πολλαχοῦ.
μοιράδιον 319.
Μόλπη 487.
μοναστήρια 311 σημ. 1.
Μονεμβασιῶται 296, 297, 328.
μόρτος καὶ μότρος 303.
μουρτεμένος 302 σημ. 4, 316, 322, 323.
Μύλοι τοῦ Μεγαποταμοῦ 305 σημ. 1.
μυλοστάσιν (molendinum) 326 σημ. 3.
μυλώδης ἀντὶ μαλώδης 368.
Μύρτος τοῦ Μεγαποταμοῦ 305 σημ. 1.

Ν

Νεφέλης 359.
νήσου ἀντὶ μὴ σὺ 156.
Νικηφόρος ὁ Ὀρινᾶς 330 σημ. 3.
νυὸς 420.

Ο

ὄαρ ὀαριστὺς 407.
ὅθ' ἐν ἀντὶ ὅθεν 123.
οἱ ἀντὶ αἱ (ἄρθρον) 127.
οἱ- ἀντὶ ᾠ- ἐν ἀρχῇ ῥημάτων 133. κέξ.

οἰακοστρόφος, οὐχὶ οἰακόστροφος 495.
οἴετο 133.
οἰκοδομημένα 133.
οἰκωφελής 387.
ὁμονοεῖς - [πρ]ονοηθείς 333.
οἰνοχοοῦντα ἀντὶ οἰκοῦντα 152.
οἱοσδήτις 494.
- οις κατάληξις δοτ. ἀντὶ - αι 129.
ὀπυίειν (ἀναφανδὸν) 401, 402.
ὀποίεσθαι 402.
ὄπωρ 362.
ὀργιζομένῳ ἀντὶ ὀργιζομένη 155.
ὀρθοποδητῶ 494.
Ὀρινὰ (Orna, Arna) 306 σημ. 4.
ὅρμος 464.
ού (ἐκπεσόν) 338.
οὔκουν ἀντὶ οὐκοῦν 176.
Οὐρανία 487.
ὄψιδες (obsides) 322 σημ. 1.

Π

πᾶκτον 311.
πακτωτικῶς 315 σημ. 1.
Παλαιολόγος Μιχαὴλ 289.
πάνσαν (Ἀρκαδ.) 506.
παπκάζω 424.
Πάπας Κλήμης ὁ Ε΄ 312 σημ.
πάπατες 321 σημ. 18.
παρακατάστασις (πλημμελές) 181 σημ. 1.
παρῆλθεν ἀντὶ παρελθὼν 156.
παριππεύοντε 38.
πάροικος (villanus) 304, 319.
παρῳδός 360, 362.
παρωνυμίζομαι 494.
Πασαγάθη 15-6.
Πατριαρχεῖον 317 σημ. 1.
πεντετηρίδες 376 κἑξ.
περιεργία οὐχὶ -έργεια 239.
περιέχοντα καὶ μετέχοντα (habentiae et pertinentiae) 303 σημ. 1.
περιτυπωθέντος ἀντὶ περιτιθέντος 187.
πηοὶ 420.
πιασθῆναι 323 σημ. 3.
Πισκατόρης (Ἐρρῖκος) 284.
πλατείας ἀντὶ πλατέως 184.
πληροῦν (τὰ δικαστήρια, διάφορον τοῦ).
παραπληροῦν 242.
ποιῆσον ἀντὶ ποιῆσαι 184.
Πόλης 345 σημ. 3.
πόρπη 464.
πότνια 429.
Πραξαγόρα ἀντὶ σαπραγόρα 160.
προάγων 360-362.
προελθόντος ἀντὶ παρελθόντας 182.
προξένος = προξάνους Ἀρκαδ. 506.
προσάγοντας ἀντὶ προσᾴδοντας 157.
πυκιμηδής 476.
πώαμα καὶ πῶμα, ἀλλὰ πῶμα 516.
πῶμα ἀντὶ πόμα. 516.

Ρ

Ῥοντζίνια 312 σημ. 2.
Ῥωμαῖος ἐπίσκοπος, δηλ. Ἕλλην ὀρθόδοξος 325 σημ. 26.
ῥωτακισμὸς ἐν Ἐρετρίᾳ 358, 359, 360, 362.

Σ

Σκᾶλαι (Στρουμπούλου καὶ Περιαγγώνων) 404 σημ. 4.
Σειρῆνες 487.
σιταλετικὴ μηχανὴ 147.
σιτοκόπτης λίθος 147.
Σκυρία ἀρχὴ 122.
Σκυρία δίκη 109 σημ. 1.
Σοράντσος 292.
στεφάνη 463.
Στέφανος Νικολαΐδης 331 σημ. 1.
σύμβουλος (consiliarius) 268.
συμπαραινοῦσι ἀντὶ συμπαραθέσθαι 161.
συμπενθερίαι 316.
συνομολεχῶν ἀντὶ συνομέχων 147.
συνοαρίζω ἀντὶ συνερῶ 166.
Συρία 285.
σῦς ἀντὶ εἷς ἢ οἷς 158.
Σωστράτα (Ἀρκαδ.) 506.

Τ

τάλαρος 471.
Τελώνια 137 καὶ σημ.
Τέμενος 287.
τέρμινον 319.
τιθεῖν 360, 362.
τιθηνεῖσθαι 476.
τιθόντων 360, 362.
τμήματα (Κρήτης) territoria: 286.
τοῖς ἀντὶ τὰς καὶ τοὺς 127 κἑξ. καὶ 131 κἑξ.
ποί, τοοὶ, τοοὺς 132.

Υ

ὑμέναιος 402.
ὑπέρπερα 306 σημ. 2, 308.
ὑπὸ φωτί σοι ἀντὶ ὑποφωτίσοι 303.
ὑπορῶ (ἐμπορῶ) 307 σημ. 1, 316 σημ. 1, 310, 329.
ὑφορῶμαι 47 κἑ.

Φ

φέουδον - φεουδάρχης - φεουδαλισμὸς ἐν Κρήτῃ 287.
Φιλαινὶς 146.
φοράδια 319 σημ. 2.
Φράγγοι 317 σημ. 4, 318.
φραγγιτᾶτον 318 σημ. 2.
φράσις 63.
Φρασικὰ 287, 305.
φρυκτὴρ 494.
φυγαδικῶν - φυλαχίδων 338.
Φυλάκη (θέσις αὐτῆς) 32 κἑξ.
φυλακικῶν ἀντὶ φυγαδικῶν 189.

Χ

Χαιριμένης 357.
χαλκιᾶδες (fabri) 324 σημ. 1.
χαλκομιγεῖς 370.
Χάνδαξ 283.
Χορτάτσαι, Γεώργιος 306, Γεώργιος καὶ Θεόδωρος 290, 294, Μιχαὴλ 292, 303.
χρέη 324 σημ. 24.
χρόνος (=ἔτος) 310 σημ. 1. 317.
χρωσθέντα κύβον 225.
Χωριομοναστήρι 305, 306 σημ. 1.

Ω

ὠνητῶν ἀντὶ ὠνίων τῶν 148.

β'. Λατινικῶν.

Agiensis 313 σημ.
Agriensis (episcopatus) et Ariensis 312 σημ. 1.
Arna ἴδε Ὀρινά.
auctoritas senatus 341 κἑξ.
Barozzi (χειρόγραφον) 283.
Basilicata 304 σημ. 4. 306 σημ.
Boschini 304 σημ. 4.
burgus - burgensis 296 σημ. 1.
Candida 300.
Capellanus 330 σημ. 3.
Capitale (=κεφάλαιον) 325 σημ. 1.
Capitaneus generalis 309 σημ. 2.
Capetani 286.
Castellani 286.
Choriomonasterio (Χωριομοναστήρι) 305, 306 σημ. 1.
carta concessionis 305, 306, 311.
Consiliarius (=Σύμβουλος) 286.
Coronelli 330 σημ. 1.
Creta sacra 283, 298.
Datia 324 σημ. 3.
Exeunte (ἐκδρύοντι) mense Aprilis ἤτοι 28 Μαρτίου.
Franchi 317 σημ. 4.
Gerland (Ernst) 299, 300, 330.
Gerola (Giuseppe) 283, 298, 305.
habentiae et pertinentiae (=περιέ-

χοντα καὶ μετέχοντα) 303, 304 σημ. 1.
haniscia (= χανίσκια) 327 σημ. 1.
Hissamos (Κίσαμος) 306 σημ. 3.
Judei 323 σημ. 4.
Marco Delfino (consiliarius) 330.
milites 287
militiae 287.
molendinum (=μυλοστάσιν) 326 σημ. 3.
obsides (ὄψιδες) 222 σημ. 1.
Pax Alexii Calergii 300.
rationem habere alicujus comitiis= renuntiare 374 ἑξ.
Regno di Candia 286.
renuntiare aliquem = rationem habere alicujus comitiis 374 ἑξ.
roncini (πολεμ. ἵπποι) 297, 310 σημ. 2.
Scalae (Strumbuli et Prinanguli) 304 σημ. 4.
Sanctus Vitalis 330 σημ. 1.
secundum tenorem suarum litterarum 313 σημ. 1.
senatus auctoritas 341 ἑξ.
Stinboli (στὴν Πόλιν) 305 σημ. 3.
Stromboli καὶ Strumbuli ἴδε scalae.
Tafel-Thomas Diplomatarium 298, 299.
territoria (τμήματα Κρήτης) 286.
Vasmulus 320 σημ. 3.
Vendramin Callergi 299, 331.
villanus (πάροικος) 304, 318.
Vitalis Michael 301, 330.

Β'. ΠΙΝΑΞ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΩΝ Η ΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΩΝ

α'. Ἑλλήνων.

Ἀριστίας 196-202.
Ἀριστοτέλης Ἀθην. Πολιτ. (Κεφ. 48.5) 99 σημ. 4 (Κεφ. 63. 1) 276 ἑπ. (Κεφ. 63. 2) 251 σημ. 5, 277 ἑπ. (στήλ. 31 στίχ. 1 ἑπ.) 278 (στήλ. 31 στίχ. 15 ἑπ.) 278 (στήλ. 31 στίχ. 17 ἑπ.) 279 (στήλ. 31 στίχ. 35 ἑπ.) 280 (στήλ. 32 στίχ. 13 ἑπ.) 282 (στήλ. 32 στίχ. 27 ἑπ.) 65 ἑπ., 102 σημ. 2 (στήλ. 33 στίχ. 1 ἑπ.) 73 ἑπ., 225 ἑπ.
Ἁρποκρατίων (λ. Εἰσαγγελία) 81 (λ. διαιτηταί) 83 σημ. 1.
Βekk. Ἀνέκδοτα (σ. 186. 27, 235. 26, 310. 17) 79 (σ. 306. 15) 82 (σ. 443. 29) 103 σημ. 3 (σ. 278. 29, 245. 14) 109 σημ. 4.
Γρηγόριος ὁ Κορίνθου (Walz, Rhet. Gr.) 121 σημ. 1.
Δημοσθένης 110 σημ. 3. 357 ἑξ.
Διονύσιος Ἁλικαρνασεὺς 46-64. 169-194. 336-340.
Ἐτυμολ. Μέγα 80.
Εὐριπίδης 37-44. 123-6.
Ἑλληνικὴ ἀνθολογία 148.
Ἐπιγράμματα 202-208.
Θεόφραστος 367-371.
Ἰσαῖος 194-195. 338 ἑξ.
Λεξικὸν Κανταβριγιακὸν 75, 222.
Ὅμηρος 397.
Πάπυροι Ἑλληνικοὶ 138-147.
Παρθένιος 242-260.
Πατμιακὸν λεξικὸν Σακελλίωνος (σ. 13 90 σημ. 1.
Πλουτάρχου Ἠθικὰ 148-168. 332 ἑξ.
Πολυδεύκης (Η. 89) 79 (Η. 93) 83 (Η. 91) 86 ἑπ. (Η. 60) 112 ἑπ.
Σουΐδας (λ. διαιτηταί) 80.
Σχολ. Ἀριστοφάνους (Πλούτ. 725) 111 σημ. 2.
Φώτιος Ἐκδ. Naber (λ. μὴ οὖσα) 109 σημ. 4.

ϐ'. Ῥωμαίων

Cicero l. agr. II. § 41 σελ. 341
» legg. III, 24. 26 » 223
Livius XXI, 3, 4. XXXI, 2. XXXIII, 14, 10. XXXIV, 31. 32, 13. XXXV, 8, 7. 32, 6. 43, 1. XXXIV, 81 σελ. 219
Priscianus (Gramm. Lat. Keil. III 144, 18) » 224
Vergilius Georg. IV, 224 » 222

Γ'. ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἀγνότης ἐν τῷ γάμῳ 418.
αι, προφορὰ αὐτοῦ κατὰ τὴν α' μ. Χ. ἑκατοντ. 130.
αἰδὼς 391.
αἱμομιξία 418.
ἀλφάβητον ἀρχαιότατον 10-11.
ἀμοιβαία τῶν συζύγων ἀφοσίωσις 410.
ἀνάκρισις 84 σημ. 2, 106 σημ.
ἀναύξητοι τύποι 133.
ἀντιλαγχάνειν τὴν μὴ οὖσαν 75 ἑξ.
ἀόριστοι εἰς ηκα ἀντὶ ην 343 κἑξ.
ἄρθρον τῆς νεωτέρας Ἑλλην. 127 κἑξ.
αι ἐνστατικοῦ συνδέσμου χρῆσις 220 κἑξ.
αὔξησις ἐν τῷ ὑπερσυντελίκῳ καὶ δὴ ἔκτασις τοῦ φωνήεντος, ὃ ἐν τῷ παρακειμένῳ ἦν βραχὺ 515.
βακτηρίαι δικαστῶν 251 ἑξ., 265 ἑξ.
βάλανοι (σκεύη δικαστηρίου) 251 ἑξ. 265 ἑξ.
ὁ γάμος ἀδιάλυτος καὶ ἱερὸς 403
ὁ γάμος αὐτοπροαίρετος 406.
Γάμου τελετὴ παρ' Ὁμήρῳ 400.
ἡ γαμετή, αἰδοίη, εἰκυῖα, θυμαρής, κυδρή, κεδνὴ 415.
ἡ γυνὴ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ 394.
ἡ γυνὴ κέκτηται δικαιώματα 415.
ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ 423.
ἡ γυνὴ ἐν τῇ θεολατρείᾳ 448.
γυναικεῖον κάλλος 453.
[γυ]ναικεία ἐσθὴς καὶ κόσμος 458-465.
[γυ]ναικὸς τέρψεις καὶ θυμηδίαι 465.
[γυ]ναικῶν ἔργα 469.
[γ]υναικῶν κύρια ὀνόματα 479-488.
γυναικοκρατία παρὰ τοῖς Λυκίοις 418.
διαιτηταὶ αἱρετοὶ 88.
» κληρωτοὶ 88, 97 σημ. 3.
» πότε πρῶτον κατέστησαν 89 σημ. 2.
διαιτητῶν ὅρκος 103, 105 σημ. 4.
» κλήρωσις (ψευδὴς) 96 ἐπ.
» εὔθυνα (ἀπίθανος) 84 σημ. 2.
» ἀριθμὸς 93.
» τμήματα 95 ἐπ.
» δοκιμασία (ἀπίθανος) 94 σημ. 1.
» ἐπιχειροτονία (ἀπίθανος) 95.
» συνέδριον 95.
διαιτῶν διανομὴ 95, 100 ἐπ.
» ἐπικλήρωσις 102 ἐπ.
διορθώσεις ἐξ ἀβλεψίας καὶ μετεωρίας 513.
δμώων ἔργα 474.
ἕδνα 376.
εἰσαγγελία εἰς τοὺς διαιτητὰς 81 ἐπ.
εἰς δαιτητῶν αἵρεσιν 79 ἐπ.
εἴσοδοι (δικαστηρίων) 249.
ἔμμηνοι δίκαι 88.
ἐμπήκτης 253.
ἔνδειξις κατὰ διαιτητοῦ 90 σημ. 2, 95.
ἐξάπλωσις τύπου ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εὐχρήστου 129.
ἐξευγενισμὸς τῶν δούλων 439.
ἐπικλήρωσις δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς 71 ἐπ. 228 ἐπ. 274 ἐπ. 357 ἐπ.
ἐπικλήρωσις γραμμάτων τοῖς δικαστηρίοις 255, 264 ἐπ.
ἐπὶ τὸ ὕδωρ (ὁ) 260 ἐπ.